IHS

DIVI
ISIDORI
HISPAL.
EPISCOPI
OPERA
PHILIPPI II.
CATHOL. REGIS
IVSSV
E VETVSTIS
EXEMPLARIBVS
EMENDATA.
ECCLESI
RELIGI
SOLA CORONAT ESSE MARTYR NON POTEST QVI IN ECCLESIA NON EST Cypr. de unit. Eccl.
NEC LILIA NEC ROSAE DESVNT PAX ET ACIES HABET FLORES SVOS QVIBVS XPI MILITES CORONENTVR Cypr. ad Confes. Epist. 3
MADRITI, EX TYPOGRAPHIA REGIA.
CIↃ. IↃ. XCIX.

Por comission delos señores inquisidores de Sevilla vi este libro y no es delos prohibidos en el catalogo del año de 1612.

fr. Pedro del Spiritu S.to

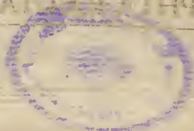

EL REY.

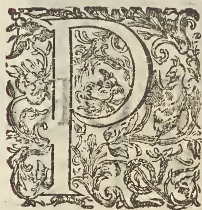

PORQVE auiendo tenido noticia, que las obras del glorioso S. Isidoro Doctor de las Hespañas, andauan mal escritas, y deprauadas en muchos lugares dellas. y cō muy gran riesgo de tocar en el credito de su sana y gran doctrina; de que la santa Iglesia ha hecho siempre tanto precio, y desseando el remedio dello, por la mucha deuocion que al Santo tengo, y el seruicio que en estos Reynos se le deue, mandè buscar en las librerias antiguas dellos, y en otras de otras partes, exēplares manuscritos de las dichas obras: y auiendose hallado muchas de grande antiguedad y autoridad, las mandè repartir entre hombres doctos, que con mucho cuydado y diligencia han corregido por ellos, y emendado las dichas obras, procurando reduzirlas a su primera y verdadera escritura. Y porque permanezcan, y se conseruen en la correciō y verdad, en que se han procurado poner, he mandado a Iulio Iunti de Modesti, que las haga imprimir en esta mi Corte con mucho cuydado y diligencia. Y, porque lo pueda mejor hazer sin perdida ni daño del gasto, que en la impresion aura de hazerse: Por la presente le doy licencia, para que el, o quien su poder huuiere, pueda imprimir las dichas obras, como dicho es, y Priuilegio, para que por tiempo de diez años, ningun otro impressor, ni persona las pueda imprimir en estos mis Reynos, ni meterlas en ellos impressas de otra parte: so pena de perder los libros todos, y los aparejos de la emprenta, con mas cien mil mrs: la mitad de todo para mi camara, y la otra mitad por tercias partes, para el juez, y denunciador, y el dicho Iulio Iunti: guardando en lo demas tocante a la impresion, tassa, y venta de los libros, lo que esta por las leyes destos Reynos ordenado: que asi es mi volūtad. Fecha en el Pardo, a veynte y ocho de Nouiembre, de mil y quinientos y nouenta y cinco años. Yo el Rey. Por mandado del Rey nuestro Señor. Don Luys de Salazar.

TASSA.

YO Miguel de Ondarça çauala Escriuano de Camara del Rey nuestro Señor de los que residen en su Consejo: doy fe, que auiendo visto por los señores del dicho Consejo, vn libro, intitulado las obras de S. Isidoro, impresso con licencia y priuilegio de su Magestad: tassaron a seis marauedis cada pliego del dicho libro en papel, y a este precio y no mas, mandaron se venda el dicho libro, y se imprima este testimonio de tassa, al principio de cada vn libro, antes que se venda ninguno. Y para que dello cōste, di la presente, de pedimiento de Antonio Boto, guarda joyas de su Magestad, y mandado de los dichos señores. En Madrid a quatro de Diziēbre, de mil y quiniētos y nouenta y nueue Años.

Miguel de Ondarça çauala.

OPERVM D. ISIDORI
PARS PRIOR,
In qua Grammatica, & Historica.

Etymologiarum lib. XX. pag. 1
Differentiarum libri. II. † 1
De natura rerum liber I. 63
Chronicon. 91
De viris illustribus, cum S. Ildefonsi libello. 118
De ortu, & obitu Patrum. 139
Gotthorum, Vvandalorum, & Sueuorum historia cum Gotthorum Regum, & Toletanorum Antistitum catalogo. 154

PHI-

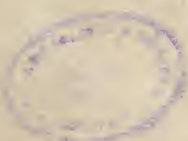

PHILIPPO III. CATHOLICO REGI.

IO. GRIAL.

SANCTI Isidori,(cuius ipse à stirpe genus ducis) opera ante annos iam plures, conquisitis vndiq; tota ex Hispania, Italiaq; manuscriptis exẽplaribus, Pater tuus Catholicor. Regum maximus, selectis quibusdam viris, quorum nõnullis nos, longè licet impares, successimus, emendanda tradiderat. Nam tametsi propter auctoris pręstantiam manserant, ferebanturq; vulgo, qui nunc prodeunt, pleriq; omnes libri; tamen postulandum non fuit; in tot excellentibus scriptoribus, quibus temporis longinquitas fraudi fuisset, vnus vti esset Isidorus eximius. Ergo contra potius accidit. Cum enim tererentur omnium manibus (neq; enim fuit vllius aut nomen in litteris per ea tẽpora clarius, aut auctoritas in rebus, vel Ecclesiasticis, vel ciuilibus grauior) factum est & describentium vitio, & legentium sinistra diligentia, vix vt vlli pro germanis, & sinceris aliena, atque adulterina, tam multa paullatim inolescerẽt. Ea verò tempora sunt consecuta, in quibus litterarum honos nullus, cultus nullus. Vt non tam queri debeamus, quòd hæc deformarint; quàm, quòd ad nos qualiacunque transmiserint, magna potius habenda sit gratia. Restituta porrò hac nostra ætate re litteraria; cũ lux rebus reddita videretur, tamẽ maius periculum adire cœperant Sanctissimi Patris egregij labores, tũ propter ea, quæ diximus, intertrimenta; tum verò propter præposteram

¶ 2 quo-

quorundam hominum elegantiam. Nam maiorum diſciplinarum ſtudia, ſeueriores que curæ, quæ vel de religione ab eo ſuſceptæ ſunt, vel in formandis, componendiſque moribus verſantur; ea, vel nomine ipſo tanti Paſtoris, Doctoris, Legiſlatoris, ſatis tecta munitaque videbantur. Quæ verò non tam vitam ipſam, quàm vitæ cultum attingunt, & ornatũ; ea, niſi Rex potentiſsimus gentilis ſui ſcripta, quaſi ſubolem, manu aſſeruiſſet; verendum planè fuit; ne de ſtatu deiecta, vix vllo in loco, exiguo certè cum honore conſiſterẽt. Faſtidiebãt enim hæc & abnutabãt delicati homines, quaſi, inuẽtis frugibus, glãdes ipſis obijcerentur. Nunc verò nõ illa modo, quæ dignitatẽ ſuã per ſe tuebantur ipſa ſatis, illuſtriora, honorarioraque officio iſto reddentur; ſed quæ criminationibus obnoxia, calumnijſque obuia, atque expoſita videri poterant; ea poſthac & ſuis, & aliorũ viribus fidere, & iniquorum voces contemnere aſſueſcent. Nam quę leuiora, minutioraque cenſebantur, ea robur punduſque auctoritatis ex antiquioribus ſcriptoribus bona ex parte recipient. Qua in re, cum nonnullorum, quibus hæc cura commiſſa fuerat, inſignis opera extiterit, illorum exemplo ſperamus etiam fore; vt alij non noſtri modò, ſed externi etiam eruditione præſtantes viri, in id iam nobiſcum certatim cõſpirent, vt laborioſiſsima Hiſpani Doctoris excerpta ſtudio ſuo peruestigare porrò pergant, fortunaſq; noſtras opibus ipſi ſuis conſtabiliant. Quod autem labor hic, qui, te necdum nato, ſuſceptus eſt, ad exitum tamen perduci, (cum id religioſiſsimus Parens admodum expetijſſet) ante regni tui initia minimè potuerit; nos hoc diuino cõſilio factum putamus. Vt, cui dies natalis in S. Herminigildi, Hiſpaniæ Regis, Martyris, Iſidorianiq; ex ſorore nepotis natalẽ fuerat præſtitutus; ijſdem omnino, eademque cæli de parte oblatis auſpicijs, imperiũ inires, quibus primordia vitæ cõſecraſſes. Atq; vt à nepote cõſtituendæ exemplum, ita ab auunculo tuendæ propagandæque religionis adiumenta acciperes, atque documenta; eaque non à maioribus ſolùm, vel etiam à tali Parente tradita; ſed à te quoque ipſo, niſi te tuimet meminiſſe pigeat, ſatis tibi inſignitè commendata.

AD

AD LECTOREM.

IO. GRIAL.

VIBVS emendatio librorum S. Isidori Hispalitani (sic enim cum Gregorio Magno, vt et analogia exposcit, appellare malumus, quàm Hispalensem) ante annos amplius viginti Maiestatis Catholicæ iussu commissa fuerat; ij ita rem gessere: vt quidam nihil prius habuerint, quàm vt se totos statim huic labori addicerent; alij ab suis se studijs, et occupationibus ad hanc operam traduci permolestè ferrent; nonnulli Etymologiarum correctionem (spissum sanè opus) exspectantes, ita rem distulerunt; vt partim re imperfecta, partim ne incepta quidem, è vita excesserint: ita vt alij pro alijs, neque id semel, fuerint sufficiendi. Donec Rege admonito, finem nullũ fore, nisi quidquid plures refecissent, atque id insuper, quod sarciendum restaret, ad vnum omne deferretur: ad id operis ego (cui ne abnuere quidẽ fas esset) maximè idoneus visus sum; non quidem ingenij, doctrinæue facultate præ cæteris aliqua (qui essem infra omnium censum) sed cui fortasse tantum esset ab re mea otij mihi, aliena vt curarem; siue adeo certè cum pluribus vt conflictarer, ea lege, atque omine, vt bene gestæ rei laus solida ad alios, noxarum omnium ad me vnum summa summarum rediret. Quod ne accidat, hoc est, ne in me solum culpa omnis deriuetur, ita mihi cautio erit: vt, nequis debito laboribus suis testimonio fraudetur, potior multo cura sit. Quod facturus fui aliquantò vberiùs: nisi is, qui editionem hanc à principio vsque pietate magna, sollicitudine assidua solus propè curarat, Ioannes Lopius Velascus, Regius Secretarius, probissimus vir, neq; ab vllo litterarum genere alienus, sub ipsum huius laboris finem nobis præreptus esset. Cuius obitu neq; de manuscriptorum exemplarium numero, neque de ijs, à quibus missa fuissent, satis nobis constare potuit. Ergo in emendandi labore, quid quisque quantũq; contulerit (quod sciero, poteroq;) quàm verissimè referam.

Etymologiarum *emendatio Aluaro Gomezio Toletano, viro in primis erudito credita est, traditaq; ipsi veterum codicum magna copia, quo-*

rum bona pars Gotthicis, (seu mauis Longobardicis) characteribus erat scripta. Quo ipse, varietate notata, ad Antonium Augustinum Tarraconensem Archiepiscopum, et Petrū Chaconem Romæ iam tunc commorantē singulis de rebus referret. Quorum vtrique id etiam à Rege fuerat iniunctū: vt & ipsi, collatis suis exemplaribus, quid sensus sui esset ad eundem Aluarū remitterent. Constat autē omnes triginta, aut eo pluribus manuscriptis libris in hoc opere emendando fuisse vsos. Sed Ant. Augustinum sanctissimum Antistitem, deq́ suis libris toto orbe notissimum, cum ad XII. librum peruentum esset, hoc est, opere prope in medio, mors occupauit. Petrus Chacon, (sic enim ipse se nostro, non Ciaconum, aut Ciaconium Italorum more, scribebat: vt qui Hispanum se, et Toletanum, id quod erat, quàm Romanum, atque Sabinum haberi mallet) is igitur, quòd multos annos in antiquis auctoribus emendandis versatus, de hoc opere restituendo inprimis cogitarat; dici vix potest, quantum opis attulerit, vir ingenio, industria, conijciendi arte quadam singulari. Sed huic, quam dico, conijciendi sollertiæ nos perparū, minusq́ fortasse, quàm æquum fuerat, tribuimus: libros veteres, quos, vt antiquissimi quique erant, ita minus auctos, minusq́ corruptos inuenimus, fontesq́, è quibus hæc hausta, ab eodem bona ex parte indicatos, eos sumus secuti. Aluarus ergo et duorum, quos diximus, egregia opera, et aliorum, in primisq́; Antonij Couarruuiæ nostrorum omnium, quot sunt, quotque fuere vndecunque doctissimi, atque elegantissimi viri communicatione adiutus, cum et pietate erga Isidorum eximia, et Maiestati Catholicæ satisfaciendi studio plurimùm duceretur, annotationum in omnes XX. libros magnæ molis corpore relicto, defunctus est. Quod cum grauissimi viri inspexissent: studium quidem diligentiamq́; vt æquum fuit, valde probarunt: totius rei formam, modumq́; incudi reddenda censuere. Idque visum tum alias ob caussas necessarium; tum verò, quòd cum enumeranda scripturarum, coniecturarumq́; varietate multus vbique esset, tamen contextum ipsum, cuius gratia labor omnis susceptus fuerat, inemendatum reliquerat. Huic latifundio (quoad genus hoc telluris ferret) perpurgando, conserendoq́; ego sum colonus datus. Quanto meo cum labore, nihil attinet dicere. Nam etsi talibus viris (vt par fuit) satis fidebam, tamen, quin veteres libros ipse quoq́; rursus euoluerem, identidemq́; in singulis propè cunctarer, efficere non potui. Vt mittam interim conquisita meo (vt ait ille) dulciq́; reperta labore. Quæ, quāuis pauca admodum non sint, mihi tamen videri sanè solent quampaucissima: dum cogito, quàm multa adhuc restent, quæ noua aliqua cultura indigeant. In notis consilium non fuit de quorundam minimè malorum hominū sententia quæstiones pertexere, aut è veterum scriptis in eundem sensum plura congerere, aut eorum, quos nostra hæc ætas ingenio et eruditione præstantes plurimos tulit, scrinia compilare. Nam quis modus futurus esset

cun-

cunctarum artium disciplinarumq́; bibliothecas omnes exhauriendi? Ergo in veteribus, è quo desumptum aliquid comperimus, ei quin sua redderemus, vix aliquem prætermisimus. Alios verò nō, nisi cum necesse fuit, ac rarò, & perparcè citauimus; placuitq́; nō hoc fieri, itidem vt in comœdijs, omnes omnia vbi resciscunt. E recentioribus vix quenquam nominauimus, nisi siquis forte loci alicuius curationi medicam manum applicuerat.

Differentiarum *librum priorem P. Pantinus Regius Capellanus è duobus ms. libris correxit; quæq́; essent è veteribus Grammaticis accepta, vel cū ijs consentirent, indicauit. Visum verò nobis est Parisiensis editionis addere differentias, partim quidem easdem, nonnunquam etiam diuersas, nullo tamen ordine digestas, vt qua conditione Isidori scripta fuerint, vel ex eo libello appareat.*

Posteriorem librum, qui de Theologicis differētiis est Doctor Rolandus Vricelius Regius quoq́; Capellanus è duobus item ms. libris emendauit.

Librum de natura rerum ad Sisebutū *scholijs bene longis ab eo, cui fuerat commissus, auctum offendimus. Quæ, quia emendationi parum seruiebant, placuit ijs, qui hæc Regio iussu curabant, illis procul reiectis, librum ex quattuor ms. codicib. inter quos erat ex Ouetensi Ecclesia Longobardicus peruetustus, per nos reformari, notasque, quæ ex vsu essent, affigi: quod est, neque frustra, factum.*

Chronicon *Vir Clarissimus Garsias Loaisa, Serenissimi postea Principis magister, Toletanæ nunc Ecclesiæ dignissimus Antistes, præter emendationem, indicatosq́; fontes, è quibus confluxit, multa insuper historiarum cognitione, variaque eruditione collocupletauit. Cui propterea libro V. Etymologiarum, vbi eadem omnino tempora, resque aliquanto breuius describuntur, locus integer, intactusq; reseruatus est. Illud mirari nemo debebit, si quæ temporum descriptio interdum discrepet; ille enim suos codices, nos nostrorū consensum repræsentauimus.*

Idem illustrissimus Antistes Sententiarū *libros tres è manuscriptis XIII. codicib. (è quibus duo Lōgobardici) emendatos, & notis illustratos, Taurinique antea cum Chronico non satis probè excusos, longè nunc emendatiores dedit, totamque hanc editionem fauore, industria, beneficioque suo prouexit.*

Librum de viris illustribus *Ioannes Baptista Perezius Episcopus postea Segobricensis è ms. VII. emendauit, locosque illius quosdam illustrauit.*

Idem Gotthorum, Sueuorum: & Vvandalorum historiam *correxit. E quot ms. libris, non liquet. In ea quod Æra IƆLXIV. anno imperij Iustiniani I. edidimus, non (vt grauissimis viris placere videmus) anno Iustini VIII. secuti sumus non tantùm huius historiæ, sed etiam libri V. Etymologiarum vetera exemplaria: quæ magno consensu Iustino octo tantum*

annos aßignant: vtrouis autem modo Amalaricus (quod illi volunt) in eũdem annum incidit. Quod item verba de S. Martyre Herminigildo Æra DCVI. Herminigildum deinde filium imperijs suis tyrannizantem obsessum exuperauit, *quosdam offendunt: nos quidem voeis* tyrannizantem *insolentia nihil mouemur: eadem namque est vsus Rodericus Toletanus lib. 2. c. 14.* Herminigildum deinde filium contra imperium tyrannizantẽ, obsessum Hispali dolo cepit: & quia nefandis ritibus noluit consentire, tormentis varijs cruciauit. Demum securi percussum parricida impius dignum Deo Martyrem consecrauit. *Huiusmodi aliquid de martyrio in Isidoro deesse suspicamur. Nam, quin nepoti idem cum Leandro fratre testimonium tribuerit, non sit verisimile. Atque eo magis, quòd ysdem propemodum verbis in eadem re est vsus Alfonsus Carthagena Anacephalæosis c. 26. vt vtrumque illa ex Isidoro descripsisse, planè non dubitemus.*

Idem Epistolas *collegit, atque correxit.*

Librum de ortu & obitu Patrum. *Petrus Fontidonius Salmanticẽsis Canonicus è vv. VIII. exemplaribus emendatum reliquit. Quod verò is liber grauißimis quibusdam viris suspectæ auctoritatis videtur: nobis, prætcr tot exemplarium nostrorum, externorumq́; consensum, Sanctorum Ildefonsi, et Braulionis cum Sigeberto auctoritas omnibus illorum argumentis potior eße debuit.*

Mysticorum expositiones sacramentorum *nullo certo titulo præscriptas accepimus: quòd septem manuscriptorum librorũ singuli singulas prorsus diuersas, prorsusq́; ineptas præscriptiones preferebant, quarum nulla cum Parisiensi editione conueniebat. Notarat, selegeratq́; per totum hoc opus vir doctißimus lectionum varietates quasdam. Sed cui fucum fecerant tum codices quidam non satis attentè considerati; tum Eucherij Lugdunensis editio fallax, è quo credidit bonam partem desumptam: cum contra potius deprehenderimus, ex Isidoro illa omnia ad Eucherium fuisse transfusa. Æquius, veriusq́; fuerat, eos auctores, quibus hæc accepta refert Isidorus, Origenẽ, Victorinum, Hieronymũ, Ambrosiũ, Augustinũ, Cassianũ, Gregorium euoluere: ni res eßet laboris, tædijq́; multi, quæq́; hominem minus occupatum, quàm ille planè fuerat, postularent. In ea re nos, quod quiuimus, præstitimus. Atque in titulo restituendo, opus ipsum prope iam abalienatum auctori suo restituiße videmur. Quòd eius magna pars, Genesis scilicet tota, et libri Regum apud Eucherium leguntur: opus etiam vniuersum Venerabilis Bedæ libris attextum sit. Sed Eucherio tam multa non Isidori modo, sed aliorũ inserta, vel assuta potius sunt: vt pudeat illorũ, qui Romanæ editioni præfuerunt. Nam (Augustinum & Paulinum mitto, in quorum scripta an Eucherius inciderit, alij viderint) Gregorium, et Cassiodorum*

dorum non potuisse ab Eucherio nominari, cuius fuit negligentiæ (an stuporis potius dicam) non vidisse? Integer etiam de templo Salomonis, siue Bedæ, siue alterius liber, in quo Cassiodorus citatur, in libri tertij Regum commentarium coniectus est. Sed Isidorum Eucherio adiungere illius fuisse videtur, qui historicum, mysticumq; sensum simul habere voluit. Bedæ verò (si modo is Beda est) cum è diuersis auctoribus quæstiones in vetus Testamentum concinnare propositum fuerit, neque id, nisi vsque ad Exodi initium perduxerit; tamen per totam Genesim, cum aliquid ex hoc opere proponit, vel Isidorum disertè nominat, vel Recapitulationem subtemen hoc appellat. Quæstionum porrò titulus in vno Oliuensis cœnobij codice legitur, in quo singulis expositionibus suæ sunt percunctationes præpositæ. Neque tamen huius codicis quæstiones easdem puto cum ijs, quarum Ildefonsus meminit in libro de viris illustribus. Non enim vlla in re opus immutatum significat, nam neque id necesse fuit, vt Quæstionum liber Hieronymi, et Augustini exemplo diceretur. Quapropter nec veriti sumus nos quoque Quæstionum etiam titulum retinere. Apparet etiam è Braulione has quæstiones in libros duos fuisse distinctas. Sic enim ille in prænotatione: Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum supellectilem recognoscit. *Nam respexisse videtur ad verba ipsius Isidori in præfatione*: in quibus lector non nostra leget, sed veterum releget. *Fuerunt autem codices, quibus vsi sumus, octo; Palentinus, Valentinus, Complutensis, Guadalup. Oxomenses duo et, cuius antea meminimus, Oliuensis: nullo ita vetusto, vt Longobardicis litteris esset notatus.*

Allegorias *Cyprianus Suarez è Societate Iesu emendatas cum scholijs reliquit. Quot manuscriptis libris adiutus sit, non constat.*

Idem emendauit etiam libellum de conflictu vitiorum & virtutum. *Neque item constare potuit, quot veteres codices acceperit. Sed non aduertit doctissimus vir, hunc tractatum cum operibus S. Ambrosij Romæ nuper editum, in quo tam multa à nostris discrepant, vt nos ea singillatim referenda non duxerimus. Tantum hæc nostra qualiacunque cum Augustiniana editione propemodum congruentia, simul cum illis legi maluimus. Isidori autem esse opusculum (vt ipse scriptum reliquit) et codices illius nomen præferentes, et stylus (haud multùm fortasse a Synonymis abludens) et Sigeberti testimonium optimo viro persuaserant. Nos (ne quid dissimulemus) hoc fuisse opus illud credimus, quod Isidori ipsius ætate Ioan. Chrysostomi nomine ferebatur. Sic enim ille de Chrysostomo in libro de viris illustrib.* Ad personam quoq; cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregoriæ reperitur opus eius insigne de cõuersatione vitæ, & institutione morũ, siue de cõpugnantia virtutũ & vitiorum. *Ergo scripturarũ varietates tam*

multas interpretibus potius, quàm librarijs adſcribemus. De epilogo verò, qui apud Ambroſium breuior, in noſtris aliquantò productior, apud Auguſtinũ multò eſt longior; non eſt, quod laboremus, nam conſtat eſſe alienum, haud minus, quàm inſcriptionẽ ad Simplicianũ in Ambroſiana editione. Neq; ex additamento coniecturam de auctore facere Louanienſes Theologi debuerunt.

Idem Expoſitionem in Canticum Salomonis *in vno tantũ manuſcr. libro repertam correxit ex Bedæ commentarijs, quos ille ex hoc fonticulo exuberaſſe autumabat. Cauſſamq; addidit, cur Iſidoro rectè adſcripta ſit. Reperiſſe enim ſe in veteri quadam Braulionis prænotatione operum Iſidori verba hæc, quæ vulgo deſiderentur:* Moralium libros B. Gregorij Papæ rogatu compendioſè abbreuiauit: Cantica Canticorum facunda expoſitione elucidauit: quartam editionem Pſalterij edidit; ſuper libros Moyſi, & Pſalterium, & quattuor Euangelia expoſitioni non minimo inſudauit ſtudio. In Canonico quoque, & Ciuili iure permaxima compoſuit inſtrumenta. *Sed ne hæc quidem verba breuiſſimæ expoſitioni ſatis conueniunt. Eſt enim multò breuior ea Iuſti Vrgellitani expoſitione, quæ Iſidoro ipſi valde breuis viſa eſt. Quid ſi ex Beda excerpta? Hos duos libellos, quod de auctore non ſatis liqueret, extremos fecimus.*

Contra Iudæos *libros duos ex VII. ms. codicib. emendauit, annotationeſque addidit Ioannes Mariana è Societate Ieſu; Idem in* Procemiorũ *libro ex totidem ms. Idem in* Synonymis *ex decem exemplarib. reſtituendis, & illuſtrandis præſtitit.*

De Eccleſiaſticis officijs *libros nos ex vetuſtiſſimo codice Albaildenſi (quòd concilia plura, aliaq; nonnulla contineat) ab alijs iam nobilitato, probè, vt ſperamus, refecimus. Neque tamen optimus codex non ſæpe iuuandus noſtro labore fuit, conquiſitis auctorum locis, è quibus fuerat id opus concinnatum. Habuimus præterea exemplar aliud è collegio Complutenſi.*

Regulam monachorum, *in codice tantum vno prius repertam, admodum deprauatam P. Chacón ex Smaragdo, & libro ſententiarum Patrum bona ex parte direxerat; cuius operam nos alterum codicem nacti, & quidẽ Longobardicum, ſed & ipſum tamẽ mendis oppidò deformem, permultùm proueximus.*

Atque hæc de ſingulis libris. In vniuerſis verò id præ oculis habendum: excerpta eſſe pleraque. Id enim præ ſe tulit ſanctiſſimus vir; cauit etiam aliquando, ne ad culpæ ſuæ titulum referrentur, de quibus teſtificatio adhiberetur auctorum. *Quæ teſtificatio, cum neque ab ipſo tam ſæpe, quàm nunc eſſet neceſſe, neque à nobis fuerit adhibita: aut adhiberi etiam, ereptis auctoribus nonnullis, quibus ille eſt vſus,*

vllo

vllo modo potuerit: cohibebit se (si me audiet lector) ne dum diligentissimum scriptorem negligentiæ alicuius arguit, audaciæ, temeritatisq; crimen incurrat, de quo et ab alijs, & à se ipso fortasse non multò post sit ipse condemnãdus. Nam sunt etiam, quæ proposuisse tantùm, non etiam dijudicasse (neq; id nullo, sed Hieronymi, atque aliorum exemplo) sit existimandus. Cuiusmodi sunt in historia, quæ de trium capitulorum defensoribus in Theodoro Mopsestueno, in Facundo, in Iustiniano Imperatore, atque in Victore Tunnensi ex ipso Victore narrauit. Qualia fortasse fuerint, quæ in libro de ortu, & obitu Patrum à grauissimis viris notata sunt, vt Isidoro indigna. Quorum auctor alius quærendus potius fuit, quàm liber abijciendus, qui SS. Ildefonsi, et Braulionis auctoritate niteretur. Quibus addas licet, me lubente, quæ de Osij Cordubensis exitu ex Marcellino refert. Neque id mirum videri debebit ei, qui libro v. Etymologiar. cap. vltimo. Ætate IV. sub Dauid Carthaginẽ conditam, eandemq; multis post annis sub Amasia rursus conditam aspiciat. Qui tamen de re in Chronico sibi cauit. Subiecit enim in Amasia, Carthaginem hoc tempore quidam asserunt conditam: alij verò superiùs.

Quo de genere sunt etiam alia quædam in Etymologijs: non illa quidem magni momenti: sed interdum etiam secum ipsa pugnãtia; vt quod exsul scribendum sit, non exul: at contra exultat non exsultat. Atqui illud e Terentio Scauro, hoc è Velio Longo sumptum videri possit: quod satis esse d. bebit.

Malitiose & impiè adiecta credimus, quæ de præfinitione extremæ diei cap. VI. expositionum in Genesim abesse prorsus à quibusdam exẽplaribus, in alijs importunè repeti admonuimus. Nisi hæc quoq; non de suo, sed de aliorum sensu relata, propositaq; cum doctissimo viro mauis. Sed huiusmodi vix aliud reperias: vt libros omnes inoffenso pede possis decurrere.

Detracta etiam quædam suspicamur, vt quod paullò ante de S. Hermini gildi martyrio diximus.

Typographorum culpas omnes præstare, vix eius sit, qui ætatem in hoc vno labore contriuerit, preloq; affixus perpetuò hæserit. Nos huius rei inexperti, alijsque difficultatibus impediti obniti tantũ non potuimus. Quod superest, ne quæ maioris negotij restent, in quibus labi, aut hærere possis, quin de ijs admonerere, sedulò curauimus.

S. BRAVLIONIS CAESARAVGVST. EPISCOPI

Prænotatio libror. D. Isidori.

SIDORVS vir egregius, Hispalensis Ecclesiæ Episcopus, Leandri Episcopi successor, & germanus, floruit à tempore Mauritij Imperatoris & Reccaredi Regis: in quo quiddam sibi antiquitas vindicauit, immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit: vir in omni locutionis genere formatus, vt imperito, doctóque secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua verò opportunitate loci incomparabili eloquentia clarus. Iam verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studijs, & elaboratis opusculis perfacilè prudens lector intelligere poterit. Deniq; de ijs, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemoraui. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confusè vsu proferuntur, sensu discreuit. Procemiorum librum vnum, in quo, quid quisque liber sanctæ contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum: in quo eorum gesta, dignitatem quoque & mortem eorum, atque sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium, Episcopum Astigitanum officiorum libros duos: in quibus originem officiorum, cur vnumquodque in ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo non sine maiorum auctoritate elicuit. Synonymorum libros duos: quibus ad consolationem animæ, & ad spem percipiendæ veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum: in quo tam de Ecclesiasticorum Doctorum, quã etiam de philosophorum indagine obscura quædam de elementis absoluit. De numeris librum vnum: in quo Arithmeticam propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinam. De nominibus Legis, & Euangeliorum librum vnum: in quo ostendit: quid memoratæ personæ mysterialiter significent. De hæresibus librum vnum: in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gergorij moralibus decorauit. Chronicorum à principio mundi vsque ad tempus suum, librum vnum nimia breuitate collectum.

Contra

Contra Iudæos, postulante Florẽtina germana sua proposito virgine, libros duos: in quibus omnia, quæ fides catholica credit, ex Legis & Prophetarum testimonijs approbauit. De viris illustribus librum vnũ. Cui nos ista subiũximus: Monasticæ regulæ librum vnum, quem pro patriæ vsu, & inualidorum animis decentissimè temperauit. De origine Gotthorum, & regno Sueuorum, & etiam Vvandalorum historia, librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam supellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinarum humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia, vbi, quæcunque fere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri multa opuscula, & in ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ nouissimis temporibus suscitans (credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterasceremus) quasi quandam apposuit destinam. Cui non immeritò illud philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque, tanquam hospites, tui libri, quasi domum, reduxerunt: vt possimus aliquando, qui, & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorũ, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, caussas aperuisti. Quo vero flumine eloquentiæ, & quot iaculis diuinarum scripturarum, seu Patrum testimonijs Acephalitarum hæresim confoderit; Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis antistitem eam asseruit veritatem. Obijt temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cũctis, & copiosior operibus charitatis.

EX

EX S. ILDEFONSI TOLETANI EPISCOPI
Libro de viris illuſtribus.

SIDORVS poſt Leandrum fratrem Hiſpalenſis ſedis prouinciæ Bethicæ cathedram tenuit: vir decore ſimul & ingenio pollens: nam tantæ iucũditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, vt vbertas admiranda diçendi ex eo in ſtuporem verteret audientes, ex quo audita bis, qui audiſſet non niſi repetita ſæpius commendaret. Scripſit opera, & eximia, & non parua, id eſt, librum de ortu & obitu Patrum: librum lamentationis, quem ipſe ſynonymorum vocauit: libellos duos ad Florentinam ſororem contra nequitiam Iudæorum: librum de natura rerum ad Siſebutum Principem: librum differentiarum: librum ſententiarum. Collegit etiam de diuerſis auctoribus quod ipſe cognominat, Secretorum expoſitiones ſacramentorum: quibus in vnum congeſtis, idem liber dicitur Quæſtionum. Scripſit quoque in vltimo ad petitionem Braulionis Cæſarauguſtani Epiſcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in eius opere diem extremum viſus eſt concluſiſſe. Floruit temporibus Reccaredi Liuuanis, Vvitterici, Gundemari, Siſebuti, Suinthilanis, & Siſenandi Regum: annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, inſignemque doctrinæ ſanctæ gloriam pariter & decorem.

EX

EX SIGEBERTI GEMBLACENSIS

Libro de viris illuſtrib.

ISIDORVS iunior, Hiſpalenſis Epiſcopus, multa ſcripſit. Scripſit ad Braulionem Epiſcopum xx. libros Etymologiarũ. Scripſit librum Procemiorum de libris veteris, & noui Teſtamenti, quos in Canoné recepit Eccleſia Catholica. De eccleſiaſticis officijs ad Fulgentium. De ortu, vita, & obitu Sanctorum Patrum, qui in Scriptura laudibus efferuntur. Ad Oroſium librum de ſignificationibus nominum. Ad Siſebutum librum de natura rerum. Scripſit & librum de differentijs verborum, librum de proprietate rerum; librum ſermonum; librum Eccleſiaſticorum dogmatum. Scripſit Synonyma, vbi inducũtur duæ perſonæ; vna hominis plangentis, altera rationis admonentis. Scripſit & lamentum pœnitentis, diſtinctum alphabeto, addita oratione. Scripſit de conflictu virtutum & vitiorum librum vnũ. De myſterijs Saluatoris librum vnum. Totum vetus Teſtamentum ſimpliciter exponendo percurrit. Scripſit, & alia ſeculari litteraturæ competentia, quæ commemorare nihil ad nos.

OBI-

OBITVS B. ISIDORI A REDEMPTO CLERCO Recensitus.

ISVM est mihi, vt tuæ Sanctitati breuiter exponerem, qualiter bonæ recordationis Dominus meus Isidorus Hispal. Ecclesiæ Metropolitanus Episcopus pœnitentiam acceperit, suamque cōfessionem erga Deum, vel homines habuit: vel quomodo de hoc seculo ad cælum migrarit, fideli prænotationis meæ stylo, tuæ Dilectioni notescerem. Quæ res me primùm compulit pro hac sollicitudine, quam ex amore in eum offertis, vestræ Charitati gratias agere: deinde, quia vera suprimere nequeo, & quod de eo, pauca de multis, colligere potui, te orante, dicere cogor. Dum finem suū, nescio qua sorte, iam prospiceret, & fatigatum corpus ægritudine assidua subtiliter animæ natura præuideret: tantam eleemosynam quotidianis diebus per sex penè menses, seu amplius, plusquam erat solitus pauperibus ab eo est erogata, vt oriente sole, vsque in vesperum multis illis in accipiendam maneret substantiam. Post hæc vulnere percussus est, ita vt, dum febris in corpore conualesceret, & cibum reijceret debilitatus stomachus. Ad pœnitentiam conualuit, atque suos Coepiscopos Ioānem scilicet, & Aparcium beatissimos mox adesse fecit præsentes. Et, dum à cellula sua ad basilicam sancti Vincentij Martyris adduceretur, cuncta agmina pauperum clericorum, religiosorum omnium, cunctarumq; huius ciuitatis plebium cum vocibus, & magno vlulatu eum susceperūt, vt si ferreum possideret quispiam pectus, solueretur mox in lacrymas, & lamentum totus. Et, dum in prædicti Martyris basilicam iuxta altaris cancellum in medio poneretur choro, mulierum turbas longiùs stare præcepit: vt in accipiendo ipse pœnitentiam, virorum tantùm, non illarum, circa eum cerneretur præsentia. Et, dum à prædictis sacerdotibus ab vno cilicio, ab altero super se mitti ⋆ exponere cinerem, expandens manū ad cælum, ita exorsus est dicens. Tu Deus, qui nosti corda hominum, & publicano longè posito, dum pectus percuteret suum, dimitti peccata dignatus es; qui Lazarum dormientem de monumento post resolutionem carnis die quarta dignatus es resuscitare, & Abrahæ Patriarchæ sinus eum reciperet,

voluisti

voluisti; suscipe in hac hora confessionem meam, & peccata, quæ innumerabiliter contraxi, ab oculis differ tuis: non reminiscaris mala mea, & iuuentutis delicta ne memineris. Tu, Domine, non posuisti pœnitentiam iustis, qui non peccauerunt tibi: sed mihi peccatori, qui peccaui super numerum arenæ maris. Nō inueniat in me hostis antiquus, quod puniat. Tu scis, quia postquam infelix ad onus istud, potius quàm ad honorem, in hanc sanctam Ecclesiam indignè perueni, peccare nunquam finiui; sed, vt iniquè agerem, laboraui. Et, quia tu dixisti, in quacunque hora peccator à vijs suis reuerterit, omnes iniquitates suas traderes obliuioni: huius præcepti memor sum tui. Clamo vtique cum spe, & fiducia ad te, cuius cælos aspicere non sum dignus præ multitudine peccatorũ, quæ conuersantur in me. Adesto, & suscipe orationem meam, & mihi peccatori dona veniam postulatam. Quòd si cæli non sunt mundi in conspectu tuo, quantò magis ego homo, qui bibi, quasi aquas, iniquitatẽ, & sumpsi, vt colostra, peccatum. His igitur consummatis, corpus & sanguinem Domini cum profundo gemitu cordis, indignum se iudicans, ab ipsis suscepit Pontificibus. Deinde eorundem sacerdotum, &, quicũq; de clero erant, ciuium cunctarumque plebium veniam precabatur, dicens: Deprecor vos, sanctissimi Domini mei sacerdotes, sanctamque congregationem clericorum, & populi: vt pro me infelici & pleno omni sorde peccati ad Dominum vestra porrigatur oratio: vt qui meo merito Dei non sum dignus impetrare clementiam, intercessu vestro merear consequi meorum veniam delictorum. Dimittite mihi, obsecro, indigno, quod in vnumquemque commisi vestrum: si quem cōtempsi odio, si quem reieci impiè charitatis consortio, si quem maculaui cōsilio, si quem læsi irascendo: dimittite nunc petenti, immo & pœnitenti. Et, dum vna voce omnes pro eo indulgẽtiam postulassent, & vnicuique debiti sua vincula, vel chirographa condonassent: circunstantes iterum admonuit, dicens: Sanctissimi Domini mei Episcopi, & omnes, qui adsunt, rogo, & obsecro: vt charitatem inuicẽ vobis exhibeatis, non reddentes malum pro malo: nec velitis esse susurro in populo: nō inueniat in vobis hostis antiquus, quod puniat: non reperiat à vobis relictum lupus rapax, quem auferat: sed potius ereptam ab ore lupi ouem pastor suis humeris congaudens reportet ad hanc caulam. Igitur post hanc confessionem, vel orationẽ, residuam egenis & pauperibus mox dari iussit pecuniam. Cui tamen fideli sit dubium, vt nō statim, dimisso omni facinore, associaretur societatibus Angelorum? Interea se ab omnibus osculari studuit dicens. Si ex toto corde dimiseritis ea, quæ in vos aduersa vel praua vsq; hactenus intuli; dimit-

tet

tet vobis Creator omnipotens omnia delicta vestra; ita vt sacri fontis vnda, quam hodie deuotus est populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum, & hoc osculum inter me, & vos maneat in testimonium futurorum. Completis his omnibus, ad cellulam reductus est, & post diem confessionis, vel pœnitentiæ quartum pastoralem iugiter curam & finem suum consummauit in pace, Amen. Sub die pridie Kalend. April. Luna *XIX*. Æra *DCLXXIV*.

EX CONCIL. TOLETAN. VIII.

CAP. II.

NOstri quoque seculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholicæ nouissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione nō infimus, &(quod maius est) in seculorum fine doctissimus, atque cum reuerentia nominandus, Isidorus.

OBI-

CANONES EX D. ISIDORO Apud Gratianum.

Canon.	d. 3
Canones generalium.	d. 15
Canones, qui.	d. 16
Christiani.	d. 34
Cleros.	d. 21.
Coniuges.	27. q. 2
Consanguinitas.	35. q. 4
Constat Baptisma, *de conse.*	d. 4
Constitutio.	d. 2
Consuetudo.	d. 1
Cum excommunicato.	11. q. 3
Domino sancto.	d. 50
Erit autem.	d. 4
Factæ sunt.	d. 4
Fœminæ.	30. q. 5
Fuerunt autem.	d. 7
His igitur.	d. 23
Hoc ipsum.	33. q. 2
Ideo prohibetur.	d. 37
In malis.	22. q. 4
Irrisor, *de pœnitentia.*	d. 3
Ius autem.	d. 1
Ius ciuile.	d. 1
Ius gentium.	d. 1
Ius militare.	d. 1
Ius naturale.	d. 1
Ius publicum.	d. 1
Ius Quiritium.	d. 1
Iustum est bellum.	23. q. 2
Iustum est, Principem.	d. 9
Lex est constitutio scripta.	d. 1
Lex est constitutio populi.	d. 2
Liberi dicti.	32. q. 4
Mos est.	d. 1
Moyses.	d. 7
Non est contra.	22. q. 1
Non est obseruandum.	22. q. 4
Non est peccatum.	d. 6
Non mœchaberis.	32. q. 5
Non potest.	32. q. 5
Non solum.	32. q. 7
Omne genus.	22. q. 2
Omnes leges.	d. 1
Omnis autem.	d. 3
Paruuli *de conse.*	d. 4
Pauper.	11. q. 3
Perlectis.	d. 25
Plebiscita.	d. 2
Post Pascha.	d. 76
Primo gradu.	35. q. 5
Principes seculi.	23. q. 5
Priuilegia.	d. 3
Quacunque arte.	22. q. 5
Quædam etiam.	d. 2
Quidam autem.	24. q. 3
Qui scelerate, *de conse.*	d. 2
Qui in materno, *de conse.*	d. 4
Quicunque.	20. q. 1
Quicunque.	27. q. 2
Quod conditio.	27. q. 1
Quos Deus.	33. q. 2
Raptus est.	27. q. 2
Raptus quoque.	37. q. 1
Regula.	d. 3
Responsa.	d. 2
Rhodiæ.	d. 2
Romanus Pontifex, *de conse.*	d. 3
Sanè consanguinitates.	35. q. 3
Satyra verò.	d. 2
Sciendum.	d. 29
Senatus consultum.	d. 2
Series consanguinitatis.	35. q. 5
Sicut viri.	d. 40
Si is, qui præest.	11. q. 3
Si in plebibus.	d. 63
Si Presbyter.	1. q. 1
Si quis Diaconus.	d. 50
Si quis præuentus.	22. q. 4
Sortilegi.	26. q. 1
Valet interdum.	d. 81
Vsus auctoritati.	d. 11

SCRIPTORES A D. ISIDORO
Vel citati, vel quibus maximè videatur vsus.

Æmilius Macer.
Afranius.
Ambrosius.
Apuleius.
Arati cométaria Latinè.
Aristoteles.
Atta.
A. Gellius.
Boethius.
Braulio.
Cæcilius.
Cælius Aurelianus.
Caius Iurisc.
Casßianus.
Cato.
Catullus.
Cicero.
Cinna.
Clemens I.
Columella.
Cornelius Tacitus.
Cyprianus.
Cyrillus Alexandrinus.
Cyrillus Hierosolymitanus.
Dionysius Lintius.
Dioscorides.
Donatus Grammaticus.
Donatus in Terentium.
Dracontius.
Ennius.
Epiphanius.
Eusebij Chronicon.
Eutropius.
Festus Pompeius.
Flauius.
Frontinus.
Fronto.
Fulgentius.
Gennadius.
Grachus in Mæuium.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzen⁹.
Hegesippus.
Hieronymus.
Hilarius.
Hippolytus de cyclo Paschali.
Horatius Flaccus.
Hyginus de limitibus agrorum.
Hyginus Astronom.
Innocentius I.
Ioãnes Chrysostomus.
Iulius Africanus.
Iulius Atticus.
Iustiniani Institutiones.
Iustinus.
Iuuenalis.
Lactantius.
Leo Papa I.
Liuius.
Lucanus.
Lucilius.
Lucretius.
Macrobius.
Martialis.
Monatius, vel Matius.
Næuius.
Nazarius in Panegyr.
Nigidius.
Nonius Marcellus.
Origenes.
Osßidius Geta.
Ouidius.
Pacuuius.
Palladius.
Papinius.
Paulinus.
Paulus Iurisconsultus.
Paulus Orosius.
Persius.
Plautus.
Plinius.
Prosper Aquitanicus de Cyclo Paschali.
Prudentius.
Publius.
Quintilianus.
Rhemius Palemon de ponderibus.
Saluius.
Sallustius.
Sedulius.
Sergius.
Seruius Grammaticus.
Seruius Honoratus.
Siculus Flaccus.
Solinus.
Statius.
Suetonius Tranquillus.
Terentianus.
Terentius.
Tertullianus.
Theophilus Alexand. de Cyclo Pasch.
Turpilius.
Valgius.
Varro.
Victorinus de cyclo Paschali.
Virgilius.
Vitruuius.
Vlpianus.

AD

AD ETYMOLOGIARVM LIBROS,

IO. GRIAL.

RIGINES verborum qui tradunt, siue se intra Grammaticorum fines contineant, siue philosophãdi studio latiùs euagentur, siue vtrũque (quod S. Isidorus fecit) sequantur; periculosæ tractant plenum opus aleæ. Id quod nõmodò Plato & Varro, Stoiciq; (quos huius rei perstudiosos fuisse è Cicerone nouimus) sed grauissimi quique è nostris nimiùm experti sunt. Neq; tamen ipsorum culpa; sed eorũ vitio, qui, quid illi spectarint, non sunt satis assecuti. Cuius rei caput illud est præcipuũ; quòd cum vniuscuiusq; verbi (vt ait Varro) naturæ sint duæ; à qua re, & in qua re vocabulũ sit impositũ: illudq; spectare Grãmatici, hoc magis sit Philosophi: priorem illam rationem ingressis, huicq; disciplinæ (quæ ἐτυμολογικὴ dicitur) insistentibus multi difficiles se, & morosos identidẽ exhibent; dum ad syllabas & litteras omnia reuocantes, si quid paulùlum deerrarit, id vt dissimulent, imperare sibi non possunt. At qui alterum genus, (quod περὶ συμαινομένων idem Varro nominat) sibi proponunt; dum rebus ipsis edocendis, atque oculis subyciendis intenti, occasionem tantùm in vocibus captant, neque tam verbis, quàm rebus lucem inferre student; ij verò, dum parum Grammaticos videri se negligunt, in minus eruditorum opinionem incurrunt: cum sint maxima ex parte illis ipsis, qui artem hanc vnam profitentur, ea in ipsa longè sollertiores, modò animum ad eam rationem adhibeant, quam seriò se nosse dissimulant. Quis enim credat, quæ res minutissimis Grammaticis obuiæ sint, eas doctrinarum omnium parentes ac repertores vsque adeo fugisse, vt se deridendos leuissimis hominibus tam sæpè propinarint? An erit, qui, Ciceroni tumultum timorem multum, Sulpitio testamentum mentis testationẽ, Tertulliano limum liquorem opimum fuisse, persuasum habeat? Aut qui Syluestrum, & Romanæ Synodi Patres curiam à cruore dictam existimasse arbitretur? Nam ex Platone, Varrone, Hieronymo exempla congerere superfluum. Cum duo priores iam olim ea de re vulgò malè audiant: Hieronymus verò culpam hanc (si modo culpa est) ita agnoscat, vt sibi ipse ignoscat; neque enim aliter toties illam in se admitteret, Græcis, & Latinis nominibus Hebraicas notationes (vt ipsius vtar verbo) tam violenter assignãs. Lusisse,

¶¶ 2 *inquies,*

inquies, grauissimos viros? Nō nego. Illud aio assecutos, vt, cum lusisse existimari voluerint, turpiter labi minus prudentibus hominibus videantur. Sed rursus eos, siue lusus, siue ineptias appellent; non carere fructu, & vtilitate dico. Nam, quin res aut inuolutas explicent, aut obscuras in apertū producāt, aut quæ notæ, manifestæq; sint, acriùs vt sensus irritent, faciāt, æquus harū rerum æstimator negabit nemo. Mantum (quod indumentum Hispanicum dicit esse Suidas) Isidorus, quòd manus tegat tantum, nominatum vult. Qua notatione profusiore nos ea veste nunc vti ostendit, vt pote quæ non manus solùm, sed pedes quoq; iam tegat. Loricam nouerat è Seruio suo (neque enim librum aliū tam legendo triuerat) tegmē esse de loro factum. Loris carentem dixisse maluit; vt à lorica, quæ iam olim exoleuisset, ad circulis consertam ferreis lectoris animum, oculosq; conuerteret. Sexcenta sunt huiusmodi. De definitionibus qui scripsere, cum vnam, quæ rei naturam proximè attingat, veræ definitionis nomine dignentur, tamen reliquas ita non fastidiunt, vt earum plurima genera sedulò conquirant (nam quindecim, aut ijs etiā plura Victorinus, & Boethius prodidere) notationum, quæ verborum enodationes, descriptionesq; sunt, conceptiones varias, cur tantopere auersentur, si quæras: caussam quam afferant? Nisi forte, id se indignari, quod aberrationes huiusmodi in verborum, quàm in rerum lusu magis appareant. At minori apparent cum periculo, non minori interdum cum fructu. Vt, si qua in re, in hac planè verum sit, quod ait Flaccus: ridiculum acri, fortiùs & meliùs magnas plerumq; secat res. Sed ad Isidorum redeamus. Qui, cum omne scriptorum genus diligentissimè peruolutaret: optimum ratus, si parum eruditi seculi hominibus breuem facilemq; viā ad disciplinas omnes aperiret: vt simul & rerum, & verborum notitiam traderet, quaque liceret, in ipsis vocibus hærere omnia ostenderet; nihil aptius visum, quàm si vocum enucleandis notionibus, et proprius earum vsus ostenderetur, & rerum ijsdem subiectarum, audito sono, obuersaretur ante oculos, maneretque veluti spectrum quoddam, atque simulacrum. Quod cum faceret, plurimas quidem siue origines, siue explicationes, è veteribus scriptoribus desumpsit; sed neque veritus est ipse illorum exemplo (quod bonum sibi eßet, atque commodum) nouas quoque proferre, consimiliq; ludo ludere. Eorum, inquam, exemplo, quorum æmulari exoptauit negligentiam, non admodum curans leuium criticorum obscuram diligentiam. Qui, si, quid in eo carperent, attendissent, minùs sæpe, minùsque audacter in illum sæuirent. Ridiculi enim planè ipsi sunt, cum ea multoties rident, quæ illorum, quos ipsi venerantur, quosque hic noster auctores habuit, bona ex parte fuisse reperiuntur. Quos spero fore iam æquiores, cū multa, quæ, quasi Isidoriana, cachinno excipiebant, vetustioribus auctoribus reddita videbunt. Quòd si hoc opus, aut perfecisset D. Isidorus, aut non dānis auxissent maximis lectores: non diffideremus fortasse omni illum propemodum

modum culpa liberare. Testatur enim ex veteris lectionis recordatione collectum: aliorum autē vitia præstare nolle se, disertè ipse profitetur. Nunc verò, cum auctoris summa absuerit manus, interpolaritque hæc, & digesserit (vt quibusdam videtur) Braulio; lectores, quod in hoc volumine satis magnam, satisque lautam librorum supellectilē per id tempus sibi esse ducerent, quidquid aliunde possent, huc congererent; librarij, quidquid illitū chartarū margini cernerent, pro se quisque certatim in contextum inferrent; cuius audaciæ (an impietatis potius dicam?) tam multis aliorum delictis ad Isidori inuidiam abuti? Sed, vt quid in eo reprehendant, videamus, accusationis capita proposuisse fuerit operæpretium. Vocibus (inquiunt) Latinis Græcas, Græcis Latinas origines tribuit. Quæ priora sunt, è posterioribus oriri vult. Orthographiæ rationem nullam ducit. Quæ verborum productiones sunt, in stirpibus, et radicibus numerat. Pro certis originibus origines alias, quæ significationibus subseruiant, arbitrio suo supponit. Ad hanc opinor summam crimina omnia referri. Quæ nisi communia illi cum optimis auctoribus ostendero, non caussam dico, quin, quod meritus est, ferat. Sed pluribus exemplis nō vtar: quòd, indicatis locis, facile sibi quisque ingētem syluam comportare possit. Artem, et oratorem Latinas esse voces ambigit nemo. At artem Donatus ἀρετὴν, oratorem ἀρατῆρος voluit esse Festus. Quàm multa eodem modo Varro ex ijs etiam, quæ in vtroque agro (vt ait ille) non serpunt? Quid? qui ex nostris Iesum ἰᾶσιν, Cephas κεφαλὴν esse dixerunt, quorum nominum certas origines, et interpretationes ex Euangelio nouerant? At qui viri? Quattuor à figura quadrata deduxit Isidorus, cum quadratum è quattuor oriri rectum simplexque videatur. Nonne ius eodem modo à iustitia traxit Vlpianus? Orthographiæ rationem nullam ducit. Quid? qui hortum ab oriēdo, aut hederam ab edendo, aut ab hærendo dictam docet? At is est Festus Pompeius. Cui verò productiones pro stirpibus non sint, vt Sulpitio in testamento, Aquillio in postliminio; eorum, qui in hoc ludo se exercuerunt, arbitror omnino fuisse neminem. Quid illis facias, qui de originum suppositionibus, quo significationes magis appareant, queruntur? nisi Grammaticorum inter iubeas plorare cathedras? Nam cum sinistrum, quantum ad auguria attinet, & Senatorem, quantum ad agendi facultatem, vtrumque à sinendo trahit Seruius; nonne aliud veriloquium sciens, prudensque dissimulat? Quid? quod nonnumquam ita fieri res ipsa cogit. Germanum negat esse Varro de eodem germine, sed de eadem genetrice manantem. Quid cum dignitati, vel honestati seruiunt, aut melius aliquid innuunt, quam voces præ se ferant? Ignorabat idem Varro, culinam, quam in postica domus parte fuisse dixerat, à postica animalis parte dictam? A colendo ignem duxisse maluit. Obscurum Isidoro fuerat, medicinam à medendo oriri? A modo deflexit; vt, eius qualis vsus esse deberet, ostēderet. Sed instant clamoribus, atque

vrgent; etymologias, veriloquiaq́ue, quæ neque etymologiæ, neque veriloquia sint, appellari nequaquam debuisse; itaque neque etymologiarum nomine libros fuisse præscribendos. Quasi non ἀλάζων μάρτυς ἡ ἐτυμολογία *à Galeno dicta sit? Sed laborasse planè videtur sanctissimus vir, vt opus longè vtilissimum, & (vt illa ferebant tempora) immensi laboris, exiguè admodum, et (vt ita dixerim) exiliter indicaret. Itaque rerum plurimarum doctrina refertos cōmentarios, quasi nomina sola continerent, Etymologiarum libros appellari voluit; aut certè, cum longiùs progressus est, opus de quarundam rerum origine ad Braulionem mittere se scribit. Qua præscriptione quid verecundius, aut modestius excogitari potuit? Ergo id ille consecutus est, vt posteri non quarundam, sed omnium (prope dixerim) rerum, ac verborum ab his libris habere se cognitionem ad hæc vsque tempora perpetuò agnouerint, & magna voce prædicauerint.*

INDEX

INDEX CAPITVM in libris Etymologiarum.

LIBER PRIMVS.

De Grammatica.

De disciplina. Cap. 1.
De septem liberalibus disciplinis. 2
De litteris communibus. 3
De litteris Latinis. 4
De grammatica. 5
De partibus orationis. 6
De nomine. 7
De pronomine. 8
De verbo. 9
De aduerbio. 10
De participio. 11
De coniunctione. 12
De præpositione. 13
De interiectione. 14
De voce. 15
De syllaba. 16
De pedibus. 17
De accentibus. 18
De figuris accentuum. 19
De positura. 20
De notis sententiarum. 21
De notis vulgaribus. 22
De notis iuridicis. 23
De notis militaribus. 24
De notis litterarum. 25
De notis digitorum. 26
De orthographia. 27
De analogia. 28
De etymologia. 29
De glossis. 30
De differentijs. 31
De barbarismo. 32
De solœcismo. 33
De vitijs. 34
De metaplasmis. 35
De schematibus. 36
De tropis. 37
De prosa. 38
De metris. 39
De fabula. 40
De historia. 41
De primis auctoribus historiarum. 42
De vtilitate historiæ. 43
De generibus historiæ. 44

LIB. II.

De Rhetorica, & Dialectica.

De rhetorica & eius nomine. Cap. 1
De inuentoribus rhetoricæ artis. 2
De nomine oratoris & partibus rhetoricæ. 3
De tribus generibus caussarum. 4
De gemino statu caussarum. 5
De tripertita controuersia. 6
De quattuor partibus orationis. 7
De quinque modis caussarum. 8
De syllogismis. 9
De lege. 10
De sententia. 11
De catasceue & anasceue. 12
De prosopopœia. 13
De ethopœia. 14
De generibus quæstionum. 15
De elocutione. 16
De trimodo genere dicendi. 17
De colo, commate, & periodis. 18
De vitijs litterarum, & verborum, & sententiarum cauendis. 19
De iuncturis verborum. 20
De figuris verborum & sententiarũ. 21
De dialectica. 22
De differentia dialecticæ & rhetoricæ artis. 23
De definitione Philosophiæ. 24
De isagogis Porphyrij. 25
De categorijs Aristotelis. 26
De perihermenijs Aristotelis. 27
De syllogismis dialecticis. 28
De diuisione diffinitionum ex Marij Victorini libro abbreuiata. 29
De topicis. 30
De oppositis. 31

LIB. III.

De quattuor disciplinis Mathematicis.

De vocabulo arithmeticæ disciplinæ. Cap. 1
De auctoribus eius. 2
Quid sit numerus. 3
Quid præstent numeri. 4

De prima diuisione pariũ, & impariũ. 5
De secunda diuisione totius numeri. 6
De tertia diuisione totius numeri. 7
De differentia arithmeticæ, geometriæ, & musicæ. 8
Quod numeri infiniti existunt. 9
De geometriæ inuentoribus, & vocabulo eius. 10
De quadripertita diuisione geometriȩ. 11
De figuris geometriæ. 12
De principijs geometriæ. 13
De numeris secundum geometriam quȩrendis. 14
De musica & eius nomine. 15
De inuentoribus eius. 16
Quid posſit musica. 17
De tribus partibus musicæ. 18
De triformi musicæ diuisione. 19
De prima diuisione musicæ, quæ harmonica dicitur. 20
De secunda diuisione, quæ organica dicitur. 21
De tertia diuisione, quæ rythmica nũcupatur. 22
De musicis numeris. 23
De astronomia. 24
De inuentoribus eius. 25
De institutoribus astronomiæ. 26
De differentia astronomiæ, & astrologiæ. 27
De astronomiæ ratione. 28
De mundo, & eius nomine. 29
De forma mundi. 30
De cælo, & eius nomine. 31
De situ sphærȩ cælestis. 32
De motu eiusdem. 33
De cursu eiusdem sphæræ. 34
De celeritate cæli. 35
De axe cæli. 36
De cælestibus polis. 37
De cardinibus cæli. 38
De conuexis cæli. 39
De ianuis cæli. 40
De gemina cæli facie. 41
De quattuor partibus cæli. 42
De hemisphærijs. 43
De quinque circulis cæli. 44
De zodiaco circulo. 45
De candido circulo. 46
De magnitudine solis. 47
De magnitudine lunæ. 48
De natura solis. 49
De cursu solis. 50
De effectu solis. 51
De itinere solis. 52
De lumine lunæ. 53
De formis lunæ. 54
De interlunio lunæ. 55
De cursu lunæ. 56
De vicinitate lunæ ad terras. 57
De eclipsi solis. 58
De eclipsi lunæ. 59
De differentia stellarum siderum & astrorum. 60
De lumine stellarum. 61
De situ stellarum. 62
De cursu stellarum. 63
De vario cursu stellarum. 64
De interuallis stellarum. 65
De numero circulari stellarum. 66
De stellis planetis. 67
De præcedentia, & antegradatione stellarum. 68
De remotione, vel retrogradatione stellarum. 69
De statu stellarum. 70
De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt. 71

LIB. IV.

De Medicina.

De medicina. Cap. 1
De nomine eius. 2
De inuentoribus medicinæ. 3
De tribus hæresibus medicorum. 4
De quattuor humoribus corporum. 5
De acutis morbis. 6
De chronicis morbis. 7
De morbis qui in superficie cutis videntur. 8
De remedijs, & medicaminibus. 9
De libris medicinalibus. 10
De instrumentis medicorum. 11
De odoribus & vnguentis. 12
De initio medicinæ. 13

LIB. V.

De legibus, & temporibus.

De auctoribus legum. Cap. 1
De legibus diuinis & humanis. 2
Quid differant inter se ius, leges, & mores. 3
Quid sit ius naturale. 4
Quid sit ius ciuile. 5

Quid

Quid sit ius gentium. 6
Quid sit ius militare. 7
Quid sit ius publicum. 8
Quid sit ius Quiritium. 9
Quid lex. 10
Quid scita plebium. 11
Quid senatusconsultum. 12
Quid constitutio,& edictum. 13
Quid responsa prudentum. 14
De legibus consularibus,& tribunitijs. 15
De lege satyra. 16
De legibus Rhodijs. 17
De priuilegijs. 18
Quid possit lex. 19
Quare lex facta sit. 20
Qualis debeat fieri lex. 21
De caussis. 22
De testibus. 23
De instrumentis legalibus. 24
De rebus. 25
De criminibus in lege constitutis. 26
De pœnis in legibus constitutis. 27
De chronicæ vocabulo. 28
De momentis & horis. 29
De diebus. 30
De nocte. 31
De hebdomada. 32
De mensibus. 33
De solstitijs,& æquinoctijs. 34
De temporibus anni. 35
De annis. 36
De olympiadibus,& lustris,& iubilęis. 37
De seculis,& ætatibus. 38
De discretione temporum. 39

LIB. VI.

De libris,& officijs Ecclesiasticis.

De veteri,& nouo Testamento. Cap. 1
De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum. 2
De bibliothecis, 3
De interpretibus. 4
De eo,qui primum Romam libros aduexit. 5
Qui apud nos bibliothecas instituerunt. 6
Qui multa scripserunt. 7
De generibus opusculorum. 8
De ceris. 9
De chartis. 10
De pergamenis. 11
De libris conficiendis. 12
De librorum vocabulis. 13
De librarijs,& eorum instrumentis. 14
De canonibus euangeliorum. 15
De canonibus conciliorum. 16
De cyclo paschali. 17
De reliquis festiuitatibus. 18
De officijs. 19

LIB. VII.

De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.

De Deo. Cap. 1
De Filio Dei. 2
De Spiritu sancto. 3
De eadem Trinitate. 4
De angelis. 5
De hominibus, qui quodam præsagio nomen acceperunt. 6
De patriarchis. 7
De prophetis. 8
De apostolis. 9
De reliquis in Euangelio nominibus. 10
De martyribus. 11
De clericis. 12
De monachis. 13
De cæteris fidelibus. 14

LIB. VIII.

De Ecclesia,& sectis diuersis.

De Ecclesia,& synagoga. Cap. 1
De religione,& fide. 2
De hæresi,& schismate. 3
De hęresibus Iudæorum. 4
De hæresibus Christianorum. 5
De philosophis gentium. 6
De poetis. 7
De sibyllis. 8
De magis. [illegible]
De paganis. 10
De dijs gentium. 11

LIB. IX.

De linguis,& societatibus.

De linguis gentium. Cap. 1
De gentium vocabulis. 2
De regnis,& militiæ vocabulis. 3
De ciuibus. 4
De affinitatibus,& gradibus. 5
De agnatis & cognatis. 6
De coniugijs. 7

LIB.

INDEX

LIB. X.

Vocum certarum Alphabetum.

LIB. XI.

De homine, & portentis.

De homine, & partibus eius. Cap. 1
De ætatibus hominis. 2
De portentis. 3
De transformatis. 4

LIB. XII.

De animalibus.

De pecoribus, & iumentis. Cap. 1
De bestijs. 2
De minutis animantibus. 3
De serpentibus. 4
De vermibus. 5
De piscibus. 6
De auibus. 7
De minutis volatilibus. 8

LIB. XIII.

De mundo, & partibus.

De mundo. Cap. 1
De atomis. 2
De elementis. 3
De cælo. 4
De partibus cæli. 5
De circulis cæli. 6
De aere, & nube. 7
De tonitruo. 8
De fulminibus. 9
De arcu & nubium effectibus. 10
De ventis. 11
De aquis. 12
De diuersitate aquarum. 13
De mari. 14
De oceano. 15
De mediterraneo mari. 16
De finibus maris. 17
De æstibus & fretis. 18
De lacis & stagnis. 19
De abysso. 20
De fluminibus. 21
De diluuijs. 22

LIB. XIIII.

De terra, & partibus.

De terra. Cap. 1
De orbe. 2
De Asia & partibus eius. 3
De Europa. 4
De Libya. 5
De insulis. 6
De promontorijs. 7
De montibus cæterisq; terræ vocabulis. 8
De inferioribus terræ. 9

LIB. XV.

De ædificijs, & agris.

De ciuitatibus. Cap. 1
De ædificijs publicis. 2
De habitaculis. 3
De ædificijs sacris. 4
De repositorijs. 5
De operarijs, 6
De aditibus. 7
De partibus ædificiorum. 8
De munitionibus. 9
De tentorijs. 10
De sepulcris. 11
De ædificijs rusticis, 12
De agris. 13
De finibus agrorum. 14
De mensuris agrorum. 15
De itineribus. 16

LIB. XVI.

De lapidibus, & metallis.

De pulueribus, & glebis terræ. Cap. 1
De glebis ex aqua. 2
De lapidibus vulgaribus, 3
De lapidibus insignioribus. 4
De marmoribus. 5
De gemmis. 6
De viridioribus gemmis, 7
De rubris gemmis. 8
De purpureis. 9
De candidis. 10
De nigris. 11
De varijs. 12
De crystallis. 13

De

De ignitis. 14
De aureis. 15
De vitro. 16
De metallis. 17
De auro. 18
De argento. 19
De ære. 20
De ferro. 21
De plumbo. 22
De stanno. 23
De electro. 24
De ponderibus. 25
De mensuris. 26
De signis. 27

LIB. XVII.

De rebus rusticis.

De auctoribus rerum rusticarum. Cap. 1
De cultura agrorum. 2
De frumentis. 3
De leguminibus. 4
De vitibus. 5
De arboribus. 6
De proprijs nominibus arborum. 7
De arboribus aromaticis. 8
De herbis aromaticis, siue communibus. 9
De oleribus. 10
De odoratis oleribus. 11

LIB. XVIII.

De bello, & ludis.

De bellis. Cap. 1
De triumphis. 2
De signis. 3
De buccinis. 4
De armis. 5
De gladijs. 6
De hastis. 7
De sagittis. 8
De pharetris. 9
De fundis. 10
De ariete. 11
De clypeis. 12
De loricis. 13
De galeis. 14
De foro. 15
De spectaculis. 16
De ludo gymnico. 17
De generibus gymnicorum. 18
De saltu. 19
De cursu. 20
De iactu. 21
De virtute. 22
De luctatione. 23
De palæstra. 24
De agone. 25
De generibus agonum. 26
De ludis circensibus. 27
De circo. 28
De ornamentis. 29
De metis. 30
De obelisco. 31
De carceribus. 32
De aurigis. 33
De quadrigis. 34
De curru. 35
De equis quibus currunt. 36
De septem spatijs. 37
De equitibus. 38
De desultoribus. 39
De peditibus. 40
De coloribus equorum. 41
De theatro. 42
De scena. 43
De orchestra. 44
De tragœdis. 45
De comœdis. 46
De themelicis. 47
De histrionibus. 48
De mimis. 49
De saltatoribus. 50
Quid quo patrono agatur. 51
De amphiteatro. 52
De ludo equestri. 53
De retiarijs. 54
De secutoribus. 55
De laquearijs. 56
De velitibus. 57
De ferali certamine. 58
De execratione ludorum. 59
De alea. 60
De pyrgis. 61
De calculis. 62
De tesseris. 63
De figuris aleæ. 64
De vocabulis tesserarum. 65
De iactibus tesserarum. 66
De calculorum motu. 67
De interdictione aleæ. 68
De pila. 69

LIB.

LIB. XIX.

De nauibus, ædificijs, & vestibus.

De nauibus. Cap. 1
De partibus nauium, & armamentis. 2
De velis. 3
De funibus. 4
De retibus. 5
De fabricis, siue fornacibus. 6
De instrumentis fabrorum. 7
De fabricis parietum. 8
De dispositione. 9
De constructione. 10
De venustate. 11
De laquearijs. 12
De crustis. 13
De lithostrotis. 14
De plastis. 15
De pictura. 16
De coloribus. 17
De instrumentis ædificiorum. 18
De lignarijs. 19
De inuentione lanificij. 20
De veste sacerdotali in Lege. 21
De nominibus vestium cæterarum. 22
De proprio quarundam gentium habitu. 23
De pallijs virorum. 24
De pallijs fœminarum. 25
De stratu & reliquis vestibus, quæ in vsu habentur. 26
De lanis. 27
De coloribus vestium. 28
De instrumentis vestium. 29
De ornamentis. 31
De ornamentis capitis fœminarum. 32
De annulis. 33
De cingulis. 34
De calciamentis. 30

LIB. XX.

De penu, instrumentis rusticis, & domesticis.

De mensis. Cap. 1
De escis. 2
De potu. 3
De vasis escarijs. 4
De vasis potorijs. 5
De vasis vinarijs, & aquarijs. 6
De vasis olearijs. 7
De vasis coquinarijs. 8
De vasis repositorijs. 9
De vasis luminariorum. 10
De lectis, & sellis. 11
De vehiculis. 12
De reliquis, quæ in vsu habentur. 13
De instrumentis rusticis. 14
De instrumentis hortorum. 15
De instrumentis equorum. 16

F I N I S.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER PRIMVS, DE GRAMMATICA.

PRÆFATIO.

Domno meo, & Dei seruo, Braulioni Episcopo, Isidorus.

EN TIBI, sicut pollicitus sum, misi opus de origine quarundam rerum, ex veteris lectionis recordatione collectum, atq. ita in quibusdam locis adnotatum, sicut extat conscriptum stylo maiorum.

DE DISCIPLINA ET ARTE,

CAPVT PRIMVM.

DIsciplina [a] à discendo nomen accepit: vnde & scientia dici potest. Nam scire dictum à discere: quia nemo nostrũ scit, nisi qui discit. Aliter dicta disciplina, [b] quia discitur plena. C

Ars verò dicta est, [c] quòd artis pręceptis regulisq́ue consistat. [d] Alij dicunt à Gręcis hoc tractum esse vocabulum ἀπό τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

[e] Inter artem & disciplinã Plato & Aristoteles differentiam esse voluerunt, dicentes: Artem esse in ijs, quæ se & aliter habere possunt: disciplinã verò esse, quæ de ijs agit, quæ aliter euenire nõ possunt. Nam quando veris disputationibus aliquid disseritur, disciplina

A erit: quando aliquid verisimile atque opinabile tractatur, nomen artis habebit.

a Disciplina à disc. *Ver‘a sunt D. August. Soliloq. c. 2.*

b Quia discitur plen. *Pleni vis in disciplina nulla est, nam plina productio est sola verbi. Sed, vt huiusmodi notationum lusus, etymologiarum vera, ac syncera appellatione commendari se minimè postulant; ita, qui hæc statim, quasi inepta, aut inania prorsus, fastidiosè respuat, nimium ipse durus sit præter æquumq. & bonum.*

c Quòd artis præcept. *Artis pro arctis antiquos scripsisse constat. Nam Valerius Probus artus pro angusto, & artus pro membris inflexione sola distinguit.* Festus; Artifices quod aptè opera inter se artent, qua ex caussa etiam artes appellatæ sunt.

d Alij dicunt: *Donatus in Andr. & Seru. in artem secundam Donati.*

B *Varro libr 4.* Nonnulla (*inquit*) nomina in vtraq. lingua habent radices: vt arbores, quæ in confinio natæ in vtroq. agro serpunt.

e Inter art. & disc. *Eodẽ modo distinguit artẽ à sciẽtia Arist.*

De septem liberalibus artibus. Cap. II.

DIsciplinæ liberalium artium septem sunt. Prima, Grammatica, id est, loquẽdi peritia. Secunda, Rhetorica: quæ propter nitorẽ & copiam eloquentiæ suæ, maximè in ciuilibus quæstionibus necessaria existimatur. Tertia, Dialectica, cognomento Logica: quæ disputationibus subtilissimis vera secernit à falsis. Quarta, Arithmetica: quæ continet [a] numerorum caussas & diuisiones. Quinta, Musica: quę in carminibus cantibusq́ue consistit. Sexta, Geometria: quæ [b] mensuras dimensionesq́ue complectitur. Septima, Astronomia: quæ continet legem astrorum.

a Numerorum caussas: *ita Gotthici rectè, al.* casus.

b Mensu[illegible]s. *Soli duo Tarraconenses habent* mensuras terræ *A reliquis ea vox abest. Quod si nõ tam etymon, quàm rem ipsam, qu[illegible] magis communis est, spectes; non incommodè*

illam reijciemus. Est (*inquit*) lib. 2. c. 25. Geometria mensura magnitudinis immobilis, atq. formarum, *cùm lib. 3. c. 10. veram nominis rationem reddiderit.*

De litteris communibus. Cap. III.

PRimordia Grammaticæ artis, litterę communes existũt: [a] quas librarij & calculatores sequuntur: quorum disciplina velut quędam Grãmaticę artis infantia est. Vnde & eã Varro litterationẽ vocat. Litterę autem sunt indices rerum, [b] signa verborum: quibus tãta vis est, vt nobis dicta absentium sine voce loquantur.- Verba [c] enim per oculos, nõ per aures, introducunt? Vsus litterarum repertus est propter memoriam rerum. Nam, ne obliuione fugiant, litteris alligantur. In tãta enim rerum varietate nec disci audiendo poterãt omnia, nec memoria contineri.

[d] Litteræ autẽ dictæ, quasi legiteræ, quod iter legentibus præstent, vel quòd in legendo iterentur.

Litteræ Latinæ & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ. [e] Apud illos enim prius dictũ est Aleph: deinde ex simili enuntiatione apud Græcos tractum est Alpha: idem apud Latinos A. Trãslator enim ex simili sono alterius linguæ litteram cõdidit: [f] vt nosse possimus, linguam Hebraicam omnium linguarum, & litterarum esse matrem. Sed Hebræi viginti duobus elementis litterarũ secundũ veteris Testamẽti libros vtũtur: Græci verò, vigintiquattuor: Latini inter vtramq. linguã progredientes viginti tria elementa habẽt. [g] Hebræorũ litteras à lege cœpisse per Moysen: Syrorũ autẽ & Chaldæorũ per Abrahã. [h] Vnde cum Hebræis & numero & sono cõcordant, solis characteribus discrepãt. Ægyptiorũ litteras Isis regina, [i] Inachi filia de Grę cia veniens in Ægyptũ, reperit, & Ægyptijs tradidit. [k] Apud Ægyptios autem alias habuisse litteras sacerdotes dicũt, alias vulgus. sacerdotales ἱερὰς, vulgares πανδήμους. Græcorum litterarum vsum primi Phœnices inuenerunt, vnde & Luçanus:

Phœnices primi (famæ si creditur) ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

Hinc est quòd & Phœniceo colore librorũ capita scribuntur: quia ab ipsis litteræ initium habuerunt, [l] Cadmus Agenoris filius Græcas litteras è Phœnice in Græciam septẽdecim primus attulit: Α. Β. Γ. Δ. Ε. Ζ. Ι. Κ. Λ. Μ. Ν. Ο. Π. Ρ. Σ. Τ. Φ. [m] His Palamedes Troiano bello tres adiecit. Η. Χ. Ω. [n] Post quem Simonides Melicus tres alias adiecit, Θ. Ψ. Ξ.

[o] Y litteram Pythagoras Samius ad exemplum vitæ humanæ primus formauit: cuius

A virgula subterior primam ætatem significat: incertam quippe, & quæ adhuc se nec vitijs, nec virtutibus dedit. Biuium autem, quod superest, ab adolescentia incipit: cuius dextera pars ardua est, sed ad beatã vitam tendens: sinistra facilior, sed ad labem interitũque deducens. De qua sic Persius ait.

Et tibi, quæ Samios deduxit littera ramos,
Surgentẽ dextro monstrauit limite callẽ.

Quinque autem esse apud Græcos mysticas litteras: prima Y, quæ humanam vitam significat, de qua nunc diximus. Secunda Θ, quæ mortem significat. Nam iudices eandem litteram theta apponebant ad eorum nomina B quos supplicio afficiebant. Et dicitur theta, ἀπὸ τοῦ θανάτου, id est, â morte. Vnde & habet per medium telum, id est, mortis signũ. De qua quidam sic ait.

O multùm ante alias infelix littera theta.

Tertia [p] T. figuram demonstrans Dominicæ crucis. Vnde & Hebraicè signum interpretatur de qua dictum est in Ezechiele Angelo: Transi per mediam Ierusalem, & signa thau [q] in frontes virorum gementiũ & dolentiũ. [r] Reliquas verò duas, summã & vltimam, sibi vendicat Christus. Ipse enim principium, C ipse finis, dicens: Ego sum Alpha, & Ω. Concurrẽtibus enim in se inuicẽ Alpha ad Ω. vsq; deuoluitur: & rursus Ω ad Alpha replicatur: vt ostenderet in se Dominus & initij decursum ad finem, & finis decursum ad initium.

Omnes autẽ litteræ apud Græcos & verba cõponunt, & numeros faciunt. Nã Alpha littera apud eos vocatur in numeris vnũ: vbi autẽ scribunt beta, vocantur duo: vbi scribũt gamma, vocantur in numeris ipsorum tria: vbi scribunt delta, vocantur quattuor, & sic omnes litteræ apud eos numeros habent.

Latini autem [s] numeros ad litteras non computant, [t] sed sola verba componunt.

D [a] Quas librarij. *Aug. lib. 2. de ord. c. 12. cũ de litteris egisset, hæc subdit:* Ergo vtilitas numerandi magna necessitate animaduersa est. Quib. duab. repertis nata est illa librariorũ, & calculonũ professio, velut quædam Grãmaticæ infantia, quã Varro litterationem vocat.

[b] Signa verb. *Hieron. de notis ep. 34* Et linguę celeritatem præcederent signa verborum. Et ep. 47. signa, ac furta verborum.

[c] Verba - introducũt. *Absunt hæc à quibusd. Gotth. libris.*

[d] Litteræ autem quasi legiterę. *Neq. hoc legitur in vllo Gotthicor. Est tamen apud* Priscianum, *& Sergium.*

[e] Apud illos Alph *Ex Epiph. lib. de ponderib.*

[f] Vt nosse -- matrem. *Verba sunt Hieron. ad Sophon. c. 3.*

[g] Hebræorũ litt. *Eadem traduntur de inventor. litterarũ septenarijs quibusdam, quos Crinitus refert lib. 17. de honest. disciplin.*

[h] Vndè cùm Heb. *Ex Hieron. prolog. Galeato.*

[i] Inachi filia. *Secutus est Isidorus Augustinũ 18. de ciuit. cap. 3.*

c.3. Augustinus Ouidium Metamorph. 1. quòd etiam Græcorũ aliquos sensisse Suidas in collectaneis testatur.

k Apud Ægypt. Nihil necesse est Græcarum litterarum monstra, quæ in Gotthicis codicib. visuntur, huc proferri. Satis esse debebit, ex ijs Antonium Aug. Petrum Chaconem, & Vulcanium eodem modo coniecisse. Cùm præsertim Herodoti verba quæ subscribam ex lib. 2. dubitandi nullum relinquant locum. Αἰγύπτιοι διφασίοισι γράμμασι χρέωνται, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἱρά, τὰ δὲ δημοτικὰ καλέεσι. Vid. Clem. Alex. στρωμ. 5.

l Cadmus Agenoris. Plinius lib. 7. c. 56. Sed neq. cum Plinio, neque cum Georgio Cedreno satis conuenit Isidoro in hac litterarum assignatione.

m His Palamedes--adiecit tres η. χ. ω. Malim è Seruio Æn. 2. θ. φ. χ. Plinius quoq. easdem tres huic assignat, quartam addens. ξ.

n Post quem Simonides Melicus. Quattuor itẽ à Simonide Melico adiectas vult Plinius, è quo sunt hæc, ζ. η. ψ. ω. P. Chacon cùm dissentire Isidorum à Plinio in numero videret; & in codicib. Gotthicis partim miles tres, partim similiter tres reperisset; itemq. apud Suidam, & Eustathium Simonidem διὰ τὸ ἡδὺ μελικέρτην appellatum: existimabat legendum Simonides Melicertes.

o Y Littera è Ser. Æn. 6. in illud: latet arbore opaca, &c.

p T Figuram demonstrans Dñicæ Crucis. Rectè doctissimi viri putant, propterea apud Latinos Missæ canonem ab hac littera incipere. Hieron. ad Ezech. cap. 9. Antiquis Hebræorum litteris, quibus hodie vtuntur Samaritani, extrema thau littera Crucis habet similitudinẽ. Hæc Hieronymus: Quod non perinde apparet in Samaritanorũ alphabeto, quod circũfertur. Ambros. lib de Abrah. c. 2. Et cũ trecentis decẽ & octo viris adeptus victoriã. Numerauit (inquit) trecẽtos decẽ & octo, vt scias non quãtitatem numeri sed meritũ electionis expressum: eos enim adsciscit quos dignos numero fideliũ iudicauit, qui in Dñi nostri IesuChristi passionem crederent. Trecẽtos enim τ littera Græca significat: decem & octo autem summam ιη exprimit. Vocem ipsam thau, signũ interpretati sunt. LXX. Crucẽ Caninius haud malus auctor in institutionib. linguæ Syriacæ.

q in frontes virorum. Ita omninò legendum ex Gotthicis, & ex LXX. qui ἐπὶ τὰ μέτωπα. Vulgat. super frontes.

r Reliquas verò duas. Ex Tertull. lib. de monogam.

ſ numeros ad litteras non computant. Dubitandũ non fuit de hac lectione Gotthicorum omnium codicum; mirumq. in ea hæsisse viros eruditissimos.

t sed sola verba verba componunt. Post hæc in plerisq. libris subduntur ista. Exceptis aliq. quæ numeros figura demõstrãt vt, I, pro vno, C. pro centũ, D. pro quingentis, L. pro quinquaginta, M. pro mille, V. pro quinq. & X. littera quæ & in figura Crucẽ, & in numero decẽ demonstrat. Ex quibus tamen in Vet. Longobard. Garsiæ Loaisæ V. Cl. & in Rom. Cod. tantum hæc leguntur. Excepto I. quæ vnum, & X. littera quæ & in figura Crucẽ significat, & in numero decem demonstrat, Quæ omnia aliena esse constat. Nostri enim libri, quin aucti sint ab aliquo, qui notarum nullam prætermiserit, quæ litteræ speciem præberet, haud dubium est. Primùm quia quæ nunc videntur, aut etiam litteræ iam sunt: eæ sine controuersia litteræ olim non fuerunt: sed numerorum tantum notæ: factaq. sunt ex numerorum notis litteræ, non contra ex litteris notæ. Deinde quia quæ mille assignatur littera, si ea est T. vt Gotthici omnes libri præferunt, ea Latini nunquam sunt vsi. Sed CIↃ siue ∞ Scio tamen ipsum T Got-

A thorũm ex I Latina nota, & linea imposita, scribentium vitio coniunctis fluxisse, quòd hac quoq. nota I Romani mille significabant, idq. Isidorum ignorasse non fit verisimile. Prætereà cùm paullò antè T figuram Dñicæ Crucis demonstrare dixerit; nunc X soli id tribuere cum T quoq. meminisset, non oportuit. Et T quidem figuram crucis esse, etiam Lucianus vult cum Σ in T inuehi facit. De X nihil (quod sciã) ab vllo Latinorũ proditũ. Adde quod hæc eadẽ de X. quæ in quibusdam Gotthicis sequenti capite repetuntur, ab alijs, atq. ab impressis omnib. libris absunt. Postremò neq. id esset numeros ad litteras cõputare. Id quod vidisse etiam videtur quisquis hunc locũ tali accessione multauit. Non enim excepit litteras illas, quod ad eas numeri cõputarentur, sed quòd figura numeros demonstrarent. Alioqui quomodo vnus ad I. aut centum ad C. aut quinq. ad V. aut decem ad X. aut vlla omnino ex hic ex ceptis ad numeros computabitur?

B De litteris Latinis. Cap. IV.

Latinas litteras [a] Carmẽtis nympha prima Italis tradidit. Carmentis autẽ dicta, quia carminibus futura canebat. Cæterùm propriè vocata Nicostrata.

Litteræ autem, aut sunt [b] communes, aut liberales. Communes dictæ, quia multi eis vtuntur in communi, vt in scribendo & legendo. Liberales, quia eas tantùm illi nouerunt, qui libros conscribunt; rectéque loquendi, dictandíque rationem nouerunt.

Litterarũ duplex modus est: diuiduntur enim principaliter in duas partes, in vocales & consonantes: [c] Vocales sunt, quæ directo
C hiatu fauciũ siue vlla collisione variè emittũtur. Et dictæ vocales, quòd per se vocẽ impleant; & per se syllabã faciant, nulla adhærente consonante. Consonãtes sunt, quæ diuerso motu linguæ vel impressione labiorũ efficiuntur. Et vocatæ consonãtes, quia per se non sonant, sed iunctis vocalibus consonant. Hæ in duabus partibus diuiduntur: in semiuocalibus & in mutis. [d] Semiuocales dictæ eò quòd quiddã semis de vocalibus habeãt. [e] Ab e quippe vocali incipiunt, & desinunt in naturalẽ sonum. Mutæ autẽ dictæ, quia nisi subiectis sibi vocalibus nequaquã erũpunt. [f] Si enim eis extremũ vocalis detraxeris sonũ, inclusum litteræ murmur sonabit. [g] Vocales autẽ & semiuocales, & mutæ, à
D veteribus sonæ & semisonæ & insonæ dictę.

[h] Inter vocales autem apud Grammaticos i, & v, [i] varias habẽt significationes.

Nam modò vocales, modo semiuocales, modo mediæ sunt. Vocales ideò sunt, quia solæ positæ syllabas faciunt, & alijs consonãtibus coniunguntur. [k] Consonantes habẽtur ideò, quia interdum habent post se vocales in eisdem syllabis constitutas, vt Iuno,

 vates:

vates:& habentur pro consonantibus. Mediæ autem idcirco dicuntur, quoniam naturaliter solæ medium sonum habent, vt illius, vnius. Cōiunctæ alijs pinguius sonant, vt Ianus, vanus. Solæ enim aliter sonant, aliter iunctæ. I verò propterea interdum duplex dicitur, quia quotiescunque inter duas vocales inuenitur pro duabus consonantibus habetur, vt Troia. Geminatur enim ibi sonus eius.

[l] V quoque littera proinde interdum est nihil: quia alicubi nec cōsonans est, vt quis. Vocalis enim non est, quia i sequitur: consonans non est, quia q præcedit. Ideòque quando nec vocalis, nec consonans est sine dubio nihil est.[m] Eadem & digamma à Græcis vocatur. quando sibimet alijsque vocalibus iungitur: quæ ideò digamma dicitur, quia duplex est instar F litteræ, quæ duplex gamma habet. ad cuius similitudinem cōiunctas vocales digamma appellari Grammatici voluerunt, vt votum, virgo.

Inter semiuocales autem quædā liquidæ dicuntur: quia interdū in vna syllaba postpositæ alijs consonantibus [n] deficiunt, [o] & à metro excluduntur. Ex quibus duæ apud Latinos liquescunt l & r. vt fragor, & flatus. [p] Reliquæ m & n apud Græcos liquescūt: vt Mnestheus.

Decem & septem autem Latinis litteris vetus scriptura constabat. Vnde & legitimæ nominantur illa [r] ratione scilicet; vel quòd ab e vocali incipiunt, & in mutum sonum desinūt, vt sunt semiuocales: vel quod à suo sono incipiunt, & in vocalem e desinunt, vt sunt mutæ.

[s] H autē littera pro sola aspiratione adiecta est posteà. Vnde, & à plerisq. aspiratio putatur esse non littera: quæ proinde aspirationis nota dicitur, quia vocē eleuat. Aspiratio enim est sonus vberius elatus: cui contraria est prosodia, sonus æqualiter flexus.

[t] K litteram Saluius ludimagister prius Latinis adiecit, vt in sono discrimen faceret duarū litterarū c & q: quæ ideò [v] superuacua dicitur, quia exceptis Kalendis superflua iudicatur, per c enim vniuersa exprimimus.

[x] Q litteram nec Græci resonant, nec Hebræi: exceptis enim Latinis, hanc nulla alia lingua habet. Hæc prius non erat. Vnde & ipsa superuacua est vocata, quia per c cūcta veteres scripserunt.

[y] X littera vsque ad Augusti tempus nondum apud Latinos erat: sed pro ea c & s A scribebant: vnde & duplex vocatur, quia pro c & s ponitur. vnde & ex eisdem litteris compositum nomen habet.

A Græcis duas litteras mutuauit Latinitas, y & z. propter nomina scilicet Græca. Et hæ apud Romanos vsque ad Augusti tempus non scribebantur: sed pro z duo ss ponebant, vt hilarissat: pro y verò u scribebant.

[z] Vnicuiq. autem litteræ tria accidunt: nomen, quomodo vocetur: figura, quo charactere signetur: potestas, quæ vocalis, quæ consonans habeatur. A quibusdam & ordo B adijcitur, quæ præcedat, quæ sequatur: vt a prior sit, sequens b. A autem in omnibus gētibus ideò prima est litterarū, pro eo quòd ipsa prior nascentibus vocem aperiat. Nomina autem litterarum gentes ex sono propriæ linguæ dederūt [a] notatis oris sonis atq. discretis. Nam postquam eas animaduerterunt, & nomina illis & figuras imposuerūt: figuras autem partim ex placito, partim ex sono litterarū formauerunt: vt puta i & o, quarum vni sicut exilis sonus, ita tenuis virgula: alterius pinguis sonus, sicut & plena figura. [b] Potestatem autem natura, voluntas ordinem dedit.

C Inter figuras litterarum & apicem veteres distinxerūt: apicem dictum pro eo quòd longè sit à pedibus, & in cacumine litterarum apponitur. Est enim linea iacens super litteram æqualiter ducta. Figura autem, qua tota littera scribitur.

a Cap. IIII. Carmentis autem. *E Seru. Æn. 8.*

b Communes aut liberales. *Hoc est litteræ dicuntur tum notæ, & signa vocum quæ scribuntur, & leguntur: tum res ipsæ, & disciplinæ, quæ scriptura continentur. Ita sequenti capite Grammaticam appellabit originem liberalium litterarum. Nam quòd artium eo loco quidam habent codices, interpretatio planè fuit litterarum: in plerisq. n. & vetustioribus litterarum legitur. Itemq. lib. 14. cap. 4. & libro. 3. de* D *summ. bon. c. 13:* Meliores sunt *(inquit)* communes litteræ, quia simpliciores, & ad solam humilitatem legentium pertinentes. *Eodem etiam pertinere videtur quòd infrà cap. 9. verba quædam Grammaticorum esse dixit, alia Rhetorū. Sic hodie Hispani loquimur, cùm litteratos dicimus, non illos qui legendi scribendiq. periti sunt (quod antiqui scire litteras appellabant) sed eos potius qui maiores disciplinas probè callent.*

c Vocales sunt. *Aug. lib. 2. de ordin. c. 12.* Animaduertit oris sonos alios esse, qui moderato variè hiatu, quasi enodati, ac simplices faucib. sine vlla collisione defluerent; alios diuerso pressu oris, tenere tamen aliquem sonū; extremos autē qui, nisi adiūctis sibi primis, erūpere non valerent. itaq. has litteras hoc ordine quo positæ sunt vocales, semiuocales, & mutas nominauit.

d Semi-

d Semiuocales quod quiddam semis de v. h. *Serg. in art. primam Donati.* Quod semis quiddam habeant vocis. *Idem elegantib. versib. expressit Terentianus. Nobis verò valde probatur tota in re Priscianus.* Vocales dicuntur (*inquit*) quod per se voces perficiunt; vel sine quib. vox litteralis proferri non potest. Semiuocales appellatæ quod plenam vocem non habent, vt semideos, & semiuiros dicimus, nõ qui dimidiam partem habent deorum, vel virorum, sed qui pleni dei, vel viri non sunt. Mutę ad comparationẽ benè sonantum sunt dictæ, velut informis dicitur non qui caret forma, sed qui malè est formatus; sic mutæ, non quod omnino carent voce, dicuntur: sed quod habent partem vocis exiguam.

e Ab E quippe vocali incip. *Id à mutis ipsas distinguit, quia (vt ait Priscianus) litteræ plus sonant cùm eis vocalis præponitur, quam cùm postponitur. præponitur autem semiuocalib. postponitur mutis.*

f Si enim eis extremum vocalis detraxeris sonum incl. litt. m. s. *Malè quosdam hæc habuere verba; ita vt vel delenda, vel aliò, idest ad semiuocales, transferẽda censuerint. Si enim mutæ (inquiunt) dictæ, quia nisi subiectis vocalib. nequaquam erũpunt; quomodo illis detractis inclusum murmur sonabit? Quibus ita responsum sit: Vix potuisse cõmodius loqui Isidorum; Non enim editum, aut prolatum: sed inclusum: ac ne sonum quidem, sed murmur dixit. Quod autem sonabit addidit: aut voce destitutus est, qua melius, quod volebat, enuntiaret; aut certè periculum non fuit, ne non satis quòd vellet ostenderet, cùm non prolatum sed inclusum murmur id, quidquid est, appellasset. Esse autem id aliquid negari non potest, cùm paullò post dicat, mutas à suo sono incipere, & in vocalem desinere; est igitur aliquid à quo incipiant, antequam ad vocalem perueniant.*

g Sonæ, semisonæ & insonæ. *Ex Victorini Grammatica.*

h Inter vocales autem I. & V. *Omnia ex Donato.*

i Varias habent significationes. *Assignationes legebat Chacon.*

k Consonantes habentur. *Nigidius apud Agell. lib. 19. c. vlt.* Siquis putat præire V. in his verbis Valerius, Vennonius, Volusius: aut I. in his Iãpridem, iecur, iocum, iocundum, errabit; quod hæ litteræ cùm præeunt, ne vocales quidem sunt.

l V. Quoq. littera. *è Sergio.*

m Eadem & digamm. *Cuius figuram quidam F rectũ esse volunt (quæ nomini conuenit) alij inuersum Ⅎ qualis in marmorib. etiam cernitur. Sed hanc inuersam figuram à Claudio inductam opinor. Cum digammon ipsum multò ante Claudium Varro vsurpauerit. Videturq. Claudius obtinere potuisse, vt ætate sua ea figura in vsu esset, at posteriorib. seculis antiqua restituta est. Quare apud Priscianum, & Donatum perpetuò F rectum pro digammo scribitur.*

n Deficiunt, *id enim est liquescere. Græci ὑγρὰ γράμματα, & Terentianus idem exprimens, vdas litteras nominat.*

o Et à metro excluduntur. *Nam cùm tempus consonantes (vt ait Terentianus) diuidant vnum duæ; tamen liquida mutæ subdita partem temporis non ministrabit. Vt idem Terentianus elegantissimè docet.*

Si mediam vocalis habet, quam consona & vda
Excipiunt; nequeunt geminæ vexare priorem,
caussam reddit.
Nam mediam nil vda iuuat quæ subdita currit.

A p Reliquæ M. & N. apud Gr. liq. *Sic etiam pleriq. alij. Contra Sergius.* Si liquidæ (*inquit*) sibi præponantur liquidarum iura deperdunt, vt Mnestheus.

q Vnde & legitimæ. *Sic Gotthici omnes libri, Sed vulgatam lectionẽ* vnde & Latinę *retinebat Chacon ex Donati verbis.* Vnde fit, vt quidã putent Latinas litteras non plures esse quam XVII.

r Illa ratione scilic. quod ab e voc. *Rectè rationem reddit Isidorus cur tantum XVII. litteræ Latinæ, siue legitimæ sint; omississq. vocalib. de quib. controuersia esse nulla poterat. Nam consonantes (inquit) aut ab e incipiunt, & in suum sonum desinunt, quales sunt omnino semiuocales sex. f. l. m. n. r. s: aut contra à suo sono incipiũt, & in e desinunt, quales sunt mutæ totidem b. c. d. g. p. t. Vid. Donat. Artẽ primã. c. 2. & Serg. c. 6.*

s Vnde & à plerisq. aspirat p. e. n. l. *Ex Hieron. in nominib. Heb. ex Deuter.*

B t K litteram Saluius ludimag. *Al Sallustius. Saluij Rhetoris meminit Plinius in epistolis, & Suetonus in Vespasiano. Sed ante hunc Kaisones Fabij fuerunt, cuius prænominis nota K fuit, vt apparet ex fastis. Item Kalare, & Kalendæ in omnib. veterib. libris.*

v Ideò superuacua. *Ita Hieronym. Donatus, Priscianus, & Terentianus. Sergius tamen:* K. inquit & Q. quæ nonnullis superfluæ videntur, hanc habent rationẽ, vt K. tunc præponatur quando eam A sequitur. Q. antiqui quoties V sequebatur præponebant. *Eadẽ ferè Diomedes, nisi quod K non nisi A breui præponi vult.*

x Q. Litteram nec Græci. *ex Hieron. in nominib. ex Iesu Naue.*

y X. Littera. *Constat ante Augusti tempora X. litteram in vsu fuisse, ex antiquissimis nummis, & columna Rostrata Duillij ante 1800. annos posita, & ex æneis legum tabulis Augustò longè superioribus, ac postremò ex Cicerone; qui in*

C *Oratore ad Brut.* Quomodo (*inquit*) Vester axilla ab ala factum est, nisi fuga litteræ vastioris? quam litteram etiam e maxillis, taxillis, vexillo, paxillo consuetudo elegans Latini sermonis euellit. *Eandem tamen Nigidium repudiasse, neq. vnquam ea in libris suis vsum, sed antiquitatem secutum fuisse, refert Victorinus in arte Grammatica. Quæ hoc loco sequuntur.* Et digne hoc tempore quo Xpi nomen innotuit, quod per eam quæ Crucis signum figurat scriptitatur. *Ea licet in Gotthicis quibusdam legantur, quia in meliorib. codicibus & in editis nulla sunt, & Isidori eruditione non sunt satis digna, minimè recepimus.*

z Vnicuiq. litteræ tria. *Ex Donat. & Sergio.*

a Notatis oris sonis. *Verba Augustini. 2. de ordin. capit. 12.*

b Potestatem natura dedit. *Tot enim figuris ad notandos sonos opus fuit. Sed placebat Chaconi Toletanus codex in quo non sunt hæc verba. Quod mihi quoq. valde pro-*

D *batur. nam neq. in Gotth. Ouet. collegij sunt, neq. vbi sint collocanda consentiunt libri, sed alius aliò ea reijcit.*

De Grammatica.
Cap. V.

GRammatica, est scientia [a] rectè loquendi & origo & fundamentum [b] liberalium litterarum. Hæc in disciplinis post litteras

cõmunes inuenta est, vt iam qui didicerunt litteras, per eam rectè loquẽdi rationẽ sciãt. Grammatica autem à litteris nomẽ accepit γράμματα enim Græci litteras vocant.

Ars verò dicta est quòd artis præceptis, regulisque consistat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

[c] Oratio dicta quasi oris ratio: [d] nam orare est loqui & dicere. Est autẽ oratio cõtextus verborum cum sensu. Cõtextus autem sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio autẽ plena est, sensu, voce, & littera.

Diuisiones autem Grãmaticæ artis à quibusdã triginta dinumerãtur idest partes orationis octo: vox articulata, littera, syllaba, pedes, accentus, posituræ, notæ, orthographia, analogia, etymologia, glossæ, differẽtiæ, barbarismi, solœcismi, vitia, metaplasmi, schemata, tropi, prosæ, metra, fabulæ, historiæ.

[a] Cap. V. Rectè loq. *In editionib. veterib. additur. scribendiq. ratio. id non est in Gotthicis: est verò apud Victorinũ.*
[b] Liberalium litterarum. *Ita veteres cod. non artium, & supra litteras in communes & liberales diuisit.*
[c] Oratio q. oris ratio. *Eod. modo Inserunt in hac voce Hier. in ep. 139. ad Cyprian. Victorinus, & alij.*
[d] Nam orare est loqui. *Verba Seruij AEn. X.*

De partibus orationis. Cap. VI.

PArtes orationis primus Aristoteles duas tradidit, nomen & verbum. Deinde Donatus octo definiuit. Sed omnes ad illa duo principalia reuertuntur, hoc est, ad nomen & verbum, quæ significant personam & actum. Reliquæ appendices sunt, & ex his originem trahunt. Nam pronomen ex nomine nascitur, cuius officio fungitur: vt Orator ille. Aduerbium de nomine nascitur: vt doctus, doctè. Participium de nomine & verbo: vt lego, legens. Coniunctio verò, & præpositio, vel interiectio [a] in complexum istarum cadunt. Ideò & nonnulli quinque partes definierunt, quia istæ superfluæ sunt.

[a] Cap. VI. In complexum istarum cadunt. *Vel eas coniungentes, vel præpositæ, vel interiectæ, vnde & nomina acceperunt.*

De nomine. Cap. VII.

NOmen dictum [a] quasi notamen, quòd nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris, cognitio rerum perit. Propria nomina dicta; quia specialia sunt. Vnius enim tantum personã significãt. Species propriorum nominũ quattuor: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. Prenomen dictum, eò quòd nomini præponatur, vt Lucius, Quintus. Nomen vocatũ, quia notat genus, vt Cornelius: Cornelij enim omnes in eo genere. Cognomen, quia nomini coniungitur, vt Scipio: Agnomen verò, quasi accidẽs nomen, vt Metellus Creticus, quia Cretã subegit. Extrinsecùs enim venit agnomen ab aliqua ratione. Cognomentum autem vulgò dictum eò quòd nomini cognitionis causa superadijciatur, siue quòd cum nomine est.

Appellatiua nomina inde vocãtur, quia cõmunia sunt, & in multorũ significatione consistunt. [b] Hæc in viginti octo species diuiduntur, ex quibus, Corporalia dicta: quia vel videntur, vel tanguntur, vt cęlum, terra.

Incorporalia: quia carẽt corpore: vnde nec videri, nec tangi possunt: vt veritas, iustitia.

Generalia: quia multarum rerum sunt, vt animal. nam & homo, & equus, & auis, animal sunt.

Specialia: quia partem demõstrant, vt homo, species enim animalium homo.

[c] Principalia: quia primam positionẽ habent, nec aliunde nascuntur, vt mons, fons.

Deriuatiua: eò quòd ex alio nomine deducuntur, vt à monte montanus.

[d] Diminutiua: quia minuunt sensum: vt Græculus, scholasticulus.

[e] Sono diminutiua: quia sic sonant sicut diminutiua, sed intellectu principalia sunt, vt fabula, tabula.

Tota Græca: quia ex toto Græcè declinantur: vt Callisto. Sic enim & Græcus & Latinus dicit.

[f] Tota Latina: quia ex toto in Latinũ vertũtur, Græcus dicit Odysseus, Latinus Vlysses.

Media dicta: quia ex parte Gręca sunt, & ex parte Latina. Eadẽ & notha, quia corrũpunt vltimas syllabas manẽtibus prioribus: vt apud Græcos, Alexandros, Menandros: apud nos verò Alexander, Menander. Dicta autem notha quemadmodum nothus dicitur quisquis de dispari genere nascitur.

Synonyma: hoc est plurinomina, eò quòd sit in pluribus nominibus significatio vna: vt terra, humus, tellus. Idem enim sunt omnia.

Homonyma: hoc est vninomina, eò quòd sit in vno nomine significatio plurima: vt tumulus, nunc mõs breuis, nunc tumẽs tellus,

nunc

nunc ſepulcrum. Eſt enim in vno nomine ſignificatio diuerſa.

Relatiua: dicta, eò quòd ad aliam referantur perſonam: vt magiſter, pater, dominus.

Illa autem [g] quæ dicuntur ad aliquid aliqualiter ſe habētia, à cōtraria ſignificatione dicta ſunt, vt dexter. Dici enim dexter non poteſt, niſi ſiniſter fuerit.

Porrò qualitatis nomina ex eo dicta: quia per ea qualis quiſq. ſit oſtenditur: vt ſapiēs, formoſus, diues.

Quantitatis, quia à menſura trahuntur: vt longus, breuis.

Patronymica dicūtur, eò quòd trahuntur à patribus: vt Tydides, Tydei filius. Æneades Æneæ filius. Quamuis & à matribus & à maioribus ducantur.

Ctetica, ideſt poſſeſsiua, à poſſeſsione, vt Euandrius enſis.

Epitheta, quæ Latinè adiectiua vel ſuperpoſita appellantur, eò quòd ad implendam ſui ſignificationem nominibus adijciantur: vt magnus, doctus. Adijcis ea perſonis, vt magnus Philoſophus, doctus homo, & plenus eſt ſenſus.

[h] Actualia ab actu deſcendunt: vt Rex, dux, curſor, nutrix, orator.

Gētis à gēte veniūt, vt Græcus, Romanus.

Patriæ à patria deſcendunt: vt Athenienſis, Thebanus.

[i] Loci à loco, vt ſuburbanus.

Verbalia dicuntur, quia de verbo naſcūtur, vt lector.

Participialia, quæ ſic ſonant ſicut participia: vt clemens, prudens.

[k] Verbis ſimilia: à verbi ſimilitudine dicta, vt contēplator. Nam & verbum eſt imperatiui modi, futuri temporis: & nomen, quia caſum recipit. Hæ omnes ſpecies à nominum appellatione deſcendunt.

[l] Secunda pars, nominis cōparatio. Comparatio dicta, quia ex alterius cōparatione alterū præfert. Cuius gradus tres ſunt: poſitiuus, comparatiuus, & ſuperlatiuus. Poſitiuus dictus, quia primus ponitur in cōparationis gradu, vt doctus. Cōparatiuus, ab eo quòd comparatus poſitiuo, præfertur illi: vt doctior. plus enim nouit quàm doctus. Superlatiuus, eò quòd comparatiuo ſuperferatur, vt doctiſsimus: plùs enim ſcit quàm doctior.

Genera dicta ſunt eò quòd generēt: vt maſculinū, fœmininū. Cætera nō ſunt genera: ſed hoc hominum ratio & auctoritas

A voluit. Neutrum dictum, quia nec hoc eſt, nec illud, ideſt, nec maſculinum, nec fœmininum. Commune dictum, quòd duobus generibus nomen vnū cōmunicat: vt hic & hæc canis. Cui contrariū eſt Epicœnū: quia vtrumq. ſexum ſub vno genere enunciat, vt hic piſcis. Eſt enim incerti ſexus, quòd nec natura nec oculis diſcernitur, [m] ſed ſenſus tantùm peritia. Omne genus dictū, quia cunctis generibus ſeruit: maſculino, & fœminino, neutro & communi, & omni.

Numerus vocatus, quia per eum vel ſingularia vel pluralia nomina oſtenduntur.

Figura, quia vel ſimplicia vel cōpoſita ſūt.

B Caſus à cadēdo dicti. per eos enim inflexa nomina variantur & cadunt. Nominatiuus caſus dictus: quia per eum aliquid nominamus, vt hic magiſter. Genitiuus, quia per eum genus cuiuſcunq. quærimus: vt huius magiſtri filius: vel quod rē ſignificamus: vt huius magiſtri liber. Datiuus, quia per eum alicui aliquid nos dare demonſtramus: vt, da huic magiſtro. Accuſatiuus, quia per eum aliquem accuſamus: vt, accuſo hunc magiſtrum. Vocatiuus, quia per eum aliquem vocamus, vt, ò magiſter. Ablatiuus, quia per eum nos auferre aliquid cuiquam ſignificamus, vt, auferam à magiſtro.

C Hexaptota nomina dicta, quia per ſex caſus varietates habēt, vt eſt vnus. Pētaptota, quòd tātū in quinq. caſibus variātur, vt doctus. Tetraptota, quòd tantū in quattuor caſibus declinātur, vt, latus. Triptota, quòd tātùm in tribus, vt templū. [n] Diptota, quòd tantū in duobus, vt, Iupiter. [o] Monoptota, quòd vno tantùm caſu vtuntur, vt frugi.

[a] Cap. VII. Nomen quaſi notam. *Ita Boethius, & Priſcianus E Græco ὄνομα tractū putant alij. Nos ex noſcimen nomen abciſſum putamus. vt ex noſcibilis nobilis.*

[b] Hæc in XXVIII. *XXVII. Sergius. Iſidorus ipſe XXVII. percenſet, vt deeſſe videatur aliquid.*

[c] Principalia q. primam poſ. *Vtroq. n. nomine vocantur & principalia, & primæ poſitionis.*

D [d] Diminutiua ſcholaſticulus. *Eod. exemplo vtuntur Donatus, & Chariſius.*

[e] Sono dimin. *è Sergio.*

[f] Tota Latina. *Ex Donato.*

[g] Quæ dicuntur ad aliquid aliqualiter. *Ita legendum ex Sergio, coniungendaq. manuſcriptorum, & impreſſorum librorū lectio, in illis enim qualiter: in his aliter legitur.*

[h] Actualia. *Hæc neq. apud Donatum neq; apud Sergium leguntur.*

[i] Loci à loco. *Ne hæc quidē, ſed reliquit numeri, & ordinis ſpecies, quæ apud illos ſunt, ita XXVIII. ſpecies conſtabūt.*

[k] Verbis ſimilia. *Aliquid hoc loco è Sergio deſiderare poſſis. Sic. n. ille Art. 2. c. 2.* Sunt etiā participijs ſimilia,

vt demens, Nam ſic eſt demens quaſi legens, ſed A demens nomen eſt quia recipit comparationẽ, id eſt dementior: legens verò participiũ quia non recipit ſimiliter comparationem. Sunt etiam Verboſimilia, vt contemplator, ſed cum caſum acceperint nomina ſunt, vt contemplator huius contemplatoris facit. Cùm autem tempus habuerint verba vt Maro dixit: Contemplator aquas dulces, *Ergo caſum ex Sergio poſuimus. Vbi comparationem habebant libri omnes. Nam comparationem recipere de Participialib. non de Verboſimilib. dixerat* Sergius.

l Secunda pars nom. *Quam primam dixerit, niſi appellatiuorum, nulla eſt: præceßit enim hæ omnes ſpecies à nominum appellatione deſcendunt.*

m Sed ſenſus tantum peritia. *Aut ſenſum pro intellectus arbitrio poſuit, aut malè libri omnes ſenſus tantum peritia. Nam ſi neq. natura, neq. oculis diſcernitur* B *genus, quomodo ſenſus peritia diſcernetur? Itaq ſuſpecta habebat hæc verba Chacon. Mirum ni vſus tantum peritia Iſidorus ſcripſit. Qui Seruium legerit de hac ſcriptura non admodum dubitabit. Eius verba ſunt in art. 2. cap 5.* Inter epicœnum, & commune hoc intereſt: quòd in communi articulari ſecernimus ſexum, vt hic canis: in epicœno verò vnus articularis ſumitur, & vtrumq. ſexum intelligimus, vt hæc aquila; eum autem ſumemus articularem quem auctoritas dederit. Nam cùm naturaliter non poſſumus in epicœnis ſexum deprehendere, debemus auctoritate firmari. *Sexus peritia quòd in vno Rom. c. legitur abſurdum omnino videtur.*

n Diptota vt Iuppiter. *Duob. in caſib. Iuppiter dici etiam Chariſius ait, & Sergius. Varietates duas habere nemo dixerit, nam ne accentũ quidem variat Iuppiter in* C *vocatiuo & nominatiuo. Ergo varietatem à caſu cum Sergio diſtinxit.*

o Monoptota. *Hæc Sergius aptota appellari mauult.*

De Pronomine. Cap. VIII.

PRonomen dictum, quia pro [a] vice nominis ponitur, ne faſtidium faciat nomen ipſum dum iteratur. Nam cùm dicimus Virgilius ſcripſit BVCOLICA, addimus pronomen ipſe ſcripſit & Georgica. ſic varietas ſignificationis & faſtidium tollit, & ornatum inducit.

[b] Pronomina autem aut finita ſunt: aut D infinita. Finita pronomina dicta: eò quòd definiunt certam perſonam: vt ego. me enim ſtatim intelligis. Infinita dicuntur: quia non ſunt certæ perſonæ. De abſentibus enim dicuntur & incertis: vt quis, quæ, quod. Minus quàm finita appellantur: quia cõmemorationem faciunt notæ perſonæ, vt, ipſe, iſte. certum eſt enim de quo dicitur. Poſſeſſiua vocantur: eò quòd nos aliquid poſſidere oſtendunt: nam dùm dico meus, tuus, definio aliquid meum eſſe vel tuum. Relatiua dicuntur: quia ad interrogationem referuntur, vt quis eſt? reſpondetur, is eſt. Demonſtratiua: eò quòd habent demonſtrantis ſignificationem. Aliquem enim præſentem his demonſtramus: vt hic, hæc, hoc,[c] quæ tria & articuli nominantur. Articuli autem dicti: quod nominibus arctãtur, ideſt, colligãtur, vt cùm dicimus, hic orator. Inter articulum autem & pronomen hoc intereſt, quod articulus tunc eſt quum nomini iungitur, vt hic ſapiens. Cùm verò non coniungitur, demonſtratiuum pronomen eſt: vt, hic & hæc & hoc.

Omnia autem pronomina: aut primigenia aut deductiua ſunt. Primigenia dicta ſunt, quia aliunde originem non trahunt. Hæc viginti vnum ſunt. Finita tria: ego, tu, ille.[d] Infinita ſeptem, quis qualis, talis, quantus, tantus, quotus, totus. Minus quàm finita ſex: iſte ipſe, hic, is, idem, ſui. Poſſeſſiua quinque: meus tuus, ſuus, noſter veſter. Reliqua autem deductiua dicuntur: quia ex illis deducta atque compoſita exiſtunt: vt quiſpiam, aliquis, &c.

a Cap. VIII. Pro vice nominis. *Sic infra. c. 36.* Antonomaſia pro vice nominis ponitur. *Donatus, Sergius, & Beda.* Pro nomine ponitur. *Poſſet legi,* Pro nomine, Ideſt vice nominis *vt eod. c. 36.* Antonomaſia eſt pro nomine ideſt vice nominis poſita.

b Finita eò quòd dif. c. p. *Seruius ad art. Donat.*

c Quæ tria & articuli n. *Sergius. Hæc nonnulli etiam pronomina articularia vocant, eò quòd more Græcor. cum nominib. declinantur.*

d Infinita ſeptem. *Quæ nomina ab alijs dicuntur. Sed cum Iſidoro faciunt Chariſius, Diomed. Seru. & D. Auguſtinus.*

De Verbo. Cap. IX.

VErbum [a] dictum eò quòd verberato aëre ſonat: vel quod hæc pars frequenter in oratione verſetur. Sunt autem verba mentis ſigna, quibus homines cogitationes ſuas inuicem loquendo demonſtrant. Sicut autem nomen ſignificat perſonam: ita verbum, factum dictumq. perſonæ. In perſona verbi agentis & patientis ſignificatio eſt. Nam ſcribo agentis perſonæ factum eſt. Item ſcribor perſonæ factum indicat, ſed eius à quo patimur.

Verborum genera duo ſunt: Grammaticorum atque Rhetorum. Grammaticorum in tria cadunt tempora: præteritũ, præſens & futurum. vt, fecit, facit, faciet. Rhetorum autem

autem vniuersa oratio. Verba dicuntur, veluti, verbis bonis nos cepit, verba bona habuit. Vbi non tantùm verba quæ in tria cadunt tempora: sed vniuersa oratio est. Verborum species sunt: formæ, modi, coniugationes, & genera.

Formæ verborum inde dictæ: eò quòd nos ad vnamquamque rem informent: per has enim ostendimus quid agamus. Nam Meditatiua dicta à meditantis sensu, vt [b] lecturio, id est, legere volo. Inchoatiua post meditationem ab inchoantis indicio, vt calesco. Frequentatiua à sæpius agendo, vt lectito, clamito. Formæ enim sensum tenent: modi declinationẽ. Nam nescis quid sit declinatio, nisi prius didiceris quid sit sensus.

Modi dicti ab eo: quemadmodum sint in suis significationibus. Indicatiuus modus dicitur: quia significationem indicantis habet, vt lego. Imperatiuus, quia sonum habet imperantis, vt lege. Optatiuus, quia per ipsum optamus aliquid agere, vt vtinam legerem. [c] Coniunctiuus, quia ei coniungitur aliquid, vt locutio plena sit. Nam quando dicis; cùm clamem, pendet sensus: quòd si dicam, cùm clamem, quare putas quòd taceam? plenus est sensus. Infinitus dicitur, eò quòd tempora definiens personam verbi non definit: vt clamare, clamasse. Cui si adiungas personam: clamare debeo, debes, debet, fit quasi finitum. Impersonalis dicitur, quia indiget persona nominis vel pronominis vt legitur, addis personam à me, à te, ab illo, & plenè sentitur. Sed infinitus modus persona tantùm verbi eget. Impersonalis verò vel pronominis persona, vel nominis.

Coniugatio dicitur eò quòd per eam ad vnum sonum multa coniungantur. Docet enim in quam syllabam exeat futurũ tempus, ne per imperitiam quis dicat legebo, pro legam. Harum prima & secunda mittunt futurum tempus in bo, & in bor: tertia in am, & in ar.

Genera verborũ ideò dicta: quia gignunt. Nam actiuo adijcis r, & gignit pasiuũ. Rursum pasiuo adimis r, & parit actiuum. Ipsa autem actiua dicuntur, quia agunt: vt verbero, Et pasiua: quia patiuntur, vt verberor. Neutralia, quia nec agũt nec patiũtur, vt iaceo, sedeo. His si r litterã adijcis, [d] nõ sonant Latinè. Communia autem dicuntur, quia & agunt & patiuntur, vt amplector. Hæc similiter deposita r littera Latina non sunt. Deponentia verò dicuntur, [e] quia deponunt futuri temporis participium à significatione pasiua, quod exit in dus, vt gloriandus.

[a] Cap. IX. Verbum quod verberat. *E Seru. ad art. Don. sed improbat Quinctil. lib. 1. c. 5. Quæ de perfecta forma legũtur in impreßis, à Longobardicis quibusdã rectè aberant.*

[b] Lecturio. i. legere volo. *Sic Longobard. & Seruius:* Vna meditatiua forma est, quæ non agere nos aliquid, sed adhuc velle agere ostendit, vt est lecturio: significat enim non lego, sed legere volo.

[c] Coniunctiuus. *Seruius:* Ideò dictus est coniunctiuus, quia in loquendo, cùm solus elocutionem implere non posit, coniugit sibi indicatiuum.

[d] non sonant Latinè. Latina *mss.* non sunt Latina *paullò post ex Donat.*

[e] Quia deponunt futuri temporis participium à pasiua significatione. Deponens (*ait Charisius*) per antiphrasim dicitur, id est è contrario, quòd verbũ r littera finitum deponere eam non potest. *Idem totidẽ verbis Diomedes. Ergo eodem modo hæc Isidori verba sunt accipienda: vt cùm verbum deponens reliquas voces à paßiua significatione deposuerit, hoc est deiecerit: futurum in dus à patiendi significatione depellere nunquam queat. Nam sequendus, vtendus, & siqua huiusmodi reperiuntur, paßiuam significationem retinent. Aut,* deponunt *abijciunt, neq. recipiunt futurum in dus propter paßiuam significationem, vt gloriandus. nam gloriandus in vsu planè non est. Comminianus apud eund. Charisium.* Trahuntur participia à Communi (*inquit*) quattuor, præsens, & præteritum, & duo futura vadans, vadaturus, vadatus, vadandus. A deponenti tria; præsens, præteritum, & futurum, vt luctans, luctatus, lucturus.

De Aduerbio. Cap. X.

ADuerbium dictum est eò quòd verbis accidat. vt putà benè legi. Benè aduerbium est, legi verbum. Inde ergò dictum aduerbium quòd semper verbo iunctum adimpleatur. Verbum enim solum sensum implet, vt scribo: Aduerbium autem sine verbo non habet plenam significationem, vt, hodie, adijcis illi verbum, hodie scribo, & iuncto verbo implesti sensum.

[a] Cap. X. Totum caput è Sergio.

De Participio. Cap. XI.

PArticipium dictũ quòd nominis & verbi capiat partes: quasi particapium. A nomine enim vendicat sibi genera & casus, à verbo tempora & significationes: ab vtroq. numerum & figuram.

De coniunctione. Cap. XII.

COniunctio dicta, quòd sensus sententiásque coniungat. Hæc enim per se nihil

nihil valet: sed in copulatione sermonum quasi quoddam exhibet glutinũ. Aut enim nomina sociat, vt Augustinus & Hieronymus: aut verba, vt scribit & legit. Vna autẽ vis omnium, siue copulent, siue disiungant. Copulatiuę autem coniunctiones dictæ; eò quòd sensum vel personas coniungant: vt, ego & tu eamus ad forum, ipsum & sensum coniunxit. Disiunctiuæ dictæ, quia disiungunt res aut personas: vt, ego aut tu faciamus. [a] Subiunctiuæ dicuntur, quia subiunguntur: vt, que: Dicimus enim [b] regique hominique Deoque: non dicimus, que regi, quehomini. [c] Expletiuæ dictæ, quia explent propositam rem, vt puta, si hoc non vis, saltem illud fac. Communes nominantur: quia vbiuis ponuntur & subiunguntur: vt, Igitur hoc faciam: hoc igitur faciam. [d] Caussales dicuntur à caussa, eò quòd aliquid cogunt facere, vt puta, Occido illum, quia habet aurum: caussa est. Rationales dicuntur à ratione, qua quisq. vtitur in faciendo: vt, quomodo eum occidam ne agnoscar, veneno? an ferro?

a Cap. XII. Subiunctiuæ. *Ita appellat eas Donatus.*
b regiq. hominiquę Deo. *Hemistichium Iuuenci de Magis.*
c Expletiuæ. *Etiam Donatus, & Diomedes.* saltem *in expletiuis numerant.*
d Caussales eò quòd aliquid cogunt fac. *Rectè emendauit Chacon cùm libri: partim cogitem, partim cogitent haberent. Sergius.* Inter caussales, & rationales hoc interest, quòd tunc vtimur caussalib. quando de caussa loquimur: tunc rationalib. quando de ratione. Caussa est quæ nos cõpellit (al. impingit) ad aliquid faciendum; ratio, qua vtimur in faciendo.

De Præpositionibus. Cap. XIII.

PRæpositio dicta: quòd nominibus præponatur & verbis. [a] Accusatiuæ autem & Ablatiuæ præpositiones à casibus quibus seruiunt, dictæ. [b] Loquelares verò, quia loquelis, id est, verbis semper cohærent, nec aliquid valent solæ positæ: vt di, dis. Coniũctæ verò verbis figuram faciunt, vt diduco, distraho.

a Cap. XIII. Accusatiuæ autem & Ablatiuæ. *Ita appellantur à Seru. & Serg.*
b Loquelares. *Ita appellantur à Probo, Seru. Donat. Diomed. Charis. Festo in Am. & Bed. de arte metr.*

De Interiectione. Cap. XIIII.

INteriectio [a] vocata quia sermonibus interiecta, id est, interposita, affectum commoti animi exprimit: sicut cùm dicitur [b] ab exultante, vah: à dolente, heu; ab irascente, hem: à timente, hei. Quæ voces quarumcumque linguarum propriæ sunt, nec in aliam linguam facilè transferuntur.

a Cap. XIIII. Interiectiones. *Omnia ferè verba Aug. lib. 1. de Serm. Dñi in mont. c. 9.*
b Ab exultante vah, *Diomedes.* Exultantem significat euax. *Item Donatus, & Bed.* Lætantis euax. *Augustinus tamen.* Cùm delectamur vah (*inquit*) dicimus.

De Voce. Cap. XV.

VOx est aër ictus sensibilis auditu quantũ in ipso est. Omnis vox aut est articulata aut confusa. Articulata est hominum: confusa animaliũ. Articulata est, quæ scribi potest. Confusa, quæ scribi non potest.

a Cap. XV. Omnia è Donato.

De Syllaba. Cap. XVI.

SYllaba Græcè, Latinè conceptio siue cõplexio dicitur. Nam syllaba dicta est ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν τὰ γράμματα, id est, à conceptione litterarum, συλλαμβάνειν enim didicitur concipere. Vnde verè illa est syllaba, quæ ex pluribus nascitur litteris. [b] Nam vnam vocalem pro syllaba abusiuè, non propriè dicimus: quæ non tam syllaba dicenda est, quàm ratio temporum. Syllabæ autem aut breues sunt aut longæ, aut communes. Breues vocatæ, quia nunquam produci possunt. Longæ, quia nunquam corripi possunt. Cõmunes autẽ quia pro scribentis arbitrio cùm necessitas cogit & producuntur, & corripiuntur: lege Donatũ. Ideò autẽ syllabæ longæ breuésque dicuntur, quia per varias vocum moras aut dupla aut simpla spatia tẽporis habere videntur. Diphthongæ syllabæ Græco nomine dictæ: quòd in eis binæ vocalos iungantur.

Ex his apud nos veras esse scimus quattuor ae. oe. au. eu. Ei verò apud maiores tãtùm celebrata fuit. Syllaba autem apud metricos ideò semipes nominatur, quòd sit dimidius pes. Nam pes duabus constat syllabis. Cùm ergo syllaba vna est, quasi dimidius pes est. [c] Dionysius Lintius syllabarum omniũ singulas formas aptissimas fecit, & ob id statua honoratus est.

a Cap. XVI. ἀπὸ τȣ συλλαμβ. *Ita Serg. Diomed. Charis.*
b Nam vnam vocalem pro syllaba abusiuè. *Donatum*

tum videtur notasse, qui vocalem longam, syllabam dici propriè voluit. Eius enim verba sunt. Syllaba est comprehensio litterarum, vel vnius vocalis enunciatio temporum capax. Nam abusiuè etiam vocalem breuem syllabam vocamus,

c Dionysius Lintius. *Vel Lindius potius, cuius Strabo, & Suidas meminere. Is Pompeij ætate Grammaticam Romæ docuit.*

De Pedibus. Cap. XVII.

PEdes [a] sunt qui certis syllabarum temporibus insistunt: nec à legitimo spatio vnquam recedunt. Pedes dicti, eò quòd per ipsos metra ambulent. Nam sicut nos pedibus incedimus, ita metra, quasi pedibus, gradiuntur. Pedes autem omnes centum viginti quattuor sunt: dissyllabi quattuor, trisyllabi octo, tetrasyllabi sedecim, pentasyllabi duo & triginta, hexasyllabi quattuor & sexaginta. Vsque ad quattuor autem syllabas pedes dicuntur: reliquæ συζυγίαι vocantur. Ipsi autem pedes habent speciales caussas nominum, quare ita vocentur. Pyrrichius dictus est, quia hic assiduè vel in certamine, vel in ludo puerili sæpius [b] frequentabatur. [c] Spondeus dicitur, quia tractim sonat. Nam spondeus tractus quidam dicitur, id est, sonus, qui fundebatur circa aures sacrificantium. Vnde & ij, qui tibijs canebant in sacris gentilium, spondiales nominabantur.

Trochæus verò ab eo dictus est, quòd celerem conuersionem faciat cantilenæ, & quasi rota velociter currat in metris. τρόχος enim Græcè rota dicitur.

Iambus dictus est quod ἰαμβίζειν Græci detrahere dixerunt. Huiusmodi enim carmine omnes inuectiones, vel detractiones implere poetæ sunt soliti. Dictum autem nomen ab eo, quòd velut venenum quodammodo maledicti, aut liuoris infundat.

d Tribrachys qui & Chorius appellatur, dictus, quia fit ex tribus breuibus.

Molossus dictus à saltatione Molossorum, quam exercuerunt armati.

e Anapæstus quia remissionibus & ludis hic pes dicatus est.

Dactylus à digito dictus, quòd à longiore nodo inchoans in duos desinat breues. Sic & iste pes [f] iuncturam vnam habet longam, & duas breues. Vnde & manus oppansa palma dicitur, & pendentes digiti dactyli.

Amphibrachus, quod in vtraque parte breuem habeat, longa in medio interiacẽte. βραχὺς enim breuis dicitur.

A Amphimacrus dicitur, quòd duæ hinc inde longæ habent in medio inclusam breuem. μακρὸς enim Græcè longus dicitur.

Bacchius appellatus est, eò quòd eo pede Bacchica, id est, Liberi sacra, celebrabantur.

g Antibacchius vel Palimbacchius dictus, quia contrarius, vel iteratus à Bacchio est.

Proceleumaticus, eò quòd sit ad [h] celeuma canentium aptus.

Dispondeus autem & ditrochæus, & dijambus dictus, quòd geminis constent iambis, spondeis, vel trochæis.

Antispastus, quòd sit ex contrarijs syllabis, ex breui & longa, ex longa & breui.

Choriambus verò, quia ex hoc pede compositum carmen choris aptissimum sit. B

Ionici sanè propter numerorum inæqualem sonum dicti: habent enim binas longas syllabas, binásque correptas.

Pæones dicti ab inuentore. Constant ipsi ex vna longa & tribus breuibus: quæ longa iuxtà nomina eorum variatim est constituta.

Epitriti vocati quòd semper tres longas habeant syllabas, & vnam breuem.

Syzygiæ autem sunt pentasyllabi & hexasyllabi pedes. Et dictæ apud Græcos συζυγίαι, quasi quædam declinationes. [i] Sed hi non sunt pedes, sed appellantur pentasyllabi & hexasyllabi: quia vltra quinque & sex syllabas non procedunt: vnde non oportet in carmine has syllabas quodlibet excedere nomen, vt Carthaginiensium, Hierosolymitanorum, & Constantinopolitanorum. C

k Accidunt vnicuique pedi arsis & thesis, id est, eleuatio & positio vocis. Neq. enim iter pedes dirigere poterunt, nisi alterna vice leuentur & ponantur: vt arma, ar eleuatio est, ma positio. In his duobus per diuisionem pedes legitimi colliguntur. Æqua diuisio est, quoties arsis & thesis æquali temporum diuisione cæduntur. Dupla, quoties ex his vnus alterum duplo vincit. Sescupla verò est, quoties vnum alterum sescuplo superat. In simpla enim eius parte vnum plus inuenitur: in dupla vnũ minus habetur. [l] Sescum enim dimidium dicitur. Triplum est, quando maior pars ter continet totum minus, id est, tria & vnũ. Epitritum est, quando minus continetur à maiore, & eius tertia pars. Cæduntur verò pedum membra vel per æqualitatem, vel per duplum, vel per sescuplum, vel per triplum, vel epitritum. D

m Partimur ergo in æqua hos.

Spondeum

	vt
Spondeum	æstas
Pyrrhichium	fuga
Dactylum	Mænalus
Anapæstum	Erato
Dispondeum	oratores
Proceleumaticum	auicula
Diiambum	propinquitas
Ditrochæum	cantilena
Antispastum	Saloninus
Choriambum	Armipotens

Item in dupla partimur hos pedes.

	vt
Trochæum	meta
Iambum	parens
Molossum	Æneas
Tribrachyn	macula
Ionicum maiorem	Iunonius
Ionicum minorẽ	Diomedes

Vnus verò tantũ est, qui tripla partitione diuiditur, quæ est maxima, atque ideo minime metris adest.

Tripla.

Amphibrachys) vt (carina

Sescupli autem ij sunt.

	vt
Amphimacrus	insulæes.
Bacchius	Achat
Antibacchius	natura
Pæon primus	legitimus.
Pæon secundus	colonia.
Pæon tertius	Menedemus.
Pæon quartus	celeritas.

Restant, quos [n] epitrita partitione diuidimus.

	vt
Epitritus primus	sacerdotes
Epitritus secundus	conditores
Epitritus tertius	Demosthenes
Epitritus quartus	Fescenninus

Sunt igitur æqui decem, dupli verò sex, triplus vnus, sescupli septem, epitriti quattuor.

NVmerus syllabarum in pedibus à duabus vsque ad sex protenditur, vlterius enim non procedit: quia vsque ad sex syllabas tenduntur pedes. Tempora in pedibus sunt, vt quanta vnusquisque pes habeat. Resolutio est pedum, quando pro vna longa duæ breues ponuntur: aut pro duabus longis quattuor breues, vt, sectaque intexunt abiete costas. Abiete nunc resolutio est spondei in proceleumaticum: in qua resolutione semper [o] synalœpham sequitur Virgilius.[p] Ex vna autem longa duæ breues fiunt: ex duabus autem breuibus longa nunquam fit. Findi enim solida possunt, solidari scissa non possunt. Figura est, cuius nota syllabæ

A agnoscuntur. Vbi enim circuli partem inferiorem bis positam aspicis pyrrhichius est, υυ: vbi i geminum iacens, spondeus. -- Nam nota breuis inferior semicirculus υ. nota longa j iacens est. -.

¶ Metra pedibus accidunt, vt à trochæo trochaicum, à dactylo dactylicum, à iambo iambicum, de quibus paullò post dicendum est.

[a] Cap. XVII. Pedes sunt, qui certis. *Elegantissimè Terentianus:* Vna longa non valebit edere ex se se pedem. Ictib. quia fit duob. non gemello tempore. *Sergius quoq.* Necesse est pedem vnumquemq. in se habere certum cum temporibus numerum syllabarum.

B

[b] Frequentabatur. *Postea in Romano cod. hæc leguntur.* Siue Pyrrhichius dicitur ἀπὸ τοῦ πυρὸς id est, igne, celeri enim, sicut ignis, pes iste decurrit. Hinc est illud Virgilianum. Ardentes Tyrij, id est, festinantes. *Eadẽ sunt in recentiorib. editionib. Recta tamen prior etymologia: Terentianus.* πυῤῥίχιος idem vocatur, quippe & aptus Pyrrhichæ.

[c] Spondeus dictus, quia tractim. *Est enim σπονδεῖν lentè moueri, vnde spondeos stabiles dixit Horatius. Et Cicero,* Etsi enim hebetior est, & tardior, habet tamen stabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum. *Vel potius ἀπὸ τῆς σπονδῆς, id est, libatione, vnde ἐπιβώμιος etiam dictus, quòd eo sacerdotes ad aras progredientes vterentur, vt eius pedis grauitas ominosis vocibus officeret, ne ad illorum aures peruenirent. Terentianus.*

C

Qui, quòd in templis canorus à sono vocis malæ
Auribus libantis obstat, & fauet, σπόνδειος est.

Et qui tibijs longis in sacris canebant, spondiales dicebantur, quorum meminit Plutarchus.

[d] Tribrachys, qui & chorius. *Et trochæus dicitur; Quintilian. lib. 9. c. 4.* Tres breues choreum, quem tribrachyn dici volũt. *Terentianus, cùm de iambo egisset.*

Nec minus currit trochæus lege versa tẽporum,
Syllaba longus priore parcior nouissima
χόρειος idem nuncupatur à magistris plurimis.

Idem.

Nam solet longam trochæus soluere in duas breues,
Vnde & appellant trochæum, quem vocamus τρίβραχυν.

[e] Anapæstus. *Longobardicos secuti sumus, qui in hanc lectionem consentiunt, Altera etymologia, quæ in alijs libris manuscriptis, & in editis legitur:* Anapæstus dicitur repercussus (Græci enim ἀνάπαισιν repercussionem dicunt, qui ideô dicitur repercussus, eò quòd repercutiatur à dactylo, est enim illi contrarius) *è Diomede sumpta est. Quibus verbis illud etiam subiungitur in sex libris.* Illud autem mirandum est, in his duob. pedibus; quòd anapæstus suscipit qualitatem nominis: nam ex contrarietate sequenti in contrarietatem ponitur, eò quòd breuitas in se præcurrit: ille verò, qui in contrario ponitur, non de eo sumit vocabulum, sed de qualitate syllabarum. *Non prorsus absurdè (si cui Diomedes tanti sit) sic enim ordinat Terentianus pedes, vt ab anapæsto incipiat, & omnino breuiores semper præponat.*

D

ponit. Sed quis non videt, hac etymologia recepta, vt anapæstus quasi repercussus dicatur, nihilominus hunc, quam dactylum nomen sumere de qualitate syllabarum? non quod repercutiatur à Dactylo, sed quod duæ syllabæ breues repercutiuntur, & obtunduntur à sequenti longa.

f Iuncturam vnam. *Articulum iuncturam dixit.*

g Antibacchius vel Palimbacchius quia iteratus. *Romanus codex cum Donato?* quia contrarius *hi antibacchium, nostri palimbacchium interpretati sunt.*

h ad celeuma canentium. *Calcantium volebat Chacon ex Ierem. 25.* Celeuma quasi calcantium. *Et Hieronym. Is. 16.* Nequaquam in vindemia lætus vindemiator celeuma cantabit. *Et Ierem. 48. & 51. Canendum alij edidere, haud male.*

i Sed hi non sunt pedes. *Cicero in oratore.* Iã pæan, quod plures habeat syllabas, quam tres; numerus à quibusdã non pes habetur, *Sed quod συζυγίας* declinationes *dixit:* coniugationes *forte legendum.*

k Accidunt vnicuiq. pedi arsis. *è Sergio. vide Terentianum.*

l Sescum enim dimid. *Sic Longobard. libri. Cicero in Oratore:* Vt necesse sit partem pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui esse maiorem; ita fit, vt æqualis dactylus, duplex iambus, sesquiplex pæan. *Vid Serg. art. 1. c. 5. & Quinctil. lib. 9. c. 4.*

m Partimur ergo in æqua. *Omnia ex Donato vsq. ad Fescenninus.*

n Epitrita partitione. *Augustinus sesquitertiam nominat, alij supertertiam: epitritam Diomedes, Donatus, & Terentianus.*

o synalepham sequitur Virgil. *Seruius AEn. 5. ad illud.* Genua labant. Proceleumaticus (*inquit*) est, quem sic semper ponit Virgilius, vt cogi possit in dactylum. *Quod alibi etiam repetit. Id fit si i, & u. consonantes fiant: sed in reÿce capellas eclog. 3. etiam duo ij in vnum, idq. consonans contrahenda cum tamen i. in medio, nisi interduas vocales consonans esse non possit.*

p Ex vna autem longa duæ breues f. ex duab. autem b. *Terentianus.*

Nam non ita est vt longa dissolubilis,
Breues vicissim contrahi in longam valent.
Quia solida findi magnitudo non vetat:
Diuisa iungi rursum in vnum non queunt.

q Metra pedib. accidunt. *Donatus.* Accidunt vnicuiq. pedi, arsis, & thesis, numerus syllabarũ, tempus, resolutio, figura, metrum. *De quib. omnib. iam egit Isidorus: Sergius* Metrũ, quod ex spondeo spondaicum, ex trocheo trochaicum, ex iambo iambicum nuncupatur. *Ac τὸ nuncupatur addendum putabat Isidoro Chacon, ita fore integra omnia.*

De Accentibus. Cap. XVIII.

ACcentus: qui Græcè prosodia dicitur, ex Græco nomen accepit. Nã Græcè πρὸς Latine ad, ᾠδὴ Græcè, Latinè cantus est. Hoc enim nomen de verbo ad verbum expressum est. Latini enim habent & alia nomina. Nam accentus & tonos, & tenores dicunt, quia ibi sonus crescit & desinit: Accentus autem dictus, quod iuxtà cantũ sit,

A sicut aduerbiũ quia iuxtà verbum est. Acutus accentus dictus quòd acuat & erigat syllabam. Grauis quòd deprimat & deponat: est enim cõtrarius acuto. Circũflexus, quia de acuto & graui constat: incipiens enim ab acuto in graue desinit: atq. ita dum ascendit & descendit circũflexus efficitur. Acutus autem & circũflexus similes sunt, nam vterq. leuat syllabã: Grauis contrarius videtur ambobus, nã semper deprimit syllabas, cùm illi leuent: vt, Vnde venit Titan, & nox vbi sidera condit: vnde hic grauis est, minus enim sonat quàm acutus & circumflexus. Monosyllaba autem pars orationis si naturaliter breuis est, vt vir, aut positione longa, B vt ars, acutum accentum habebit. Si verò naturaliter longa, vt res, circũflexum. Dissyllaba pars orationis, si priorem naturaliter longam habet, & vltimam breuem, circũflectitur, vt Musa, aliter acuitur. Trisyllaba pars orationis si mediam breuẽ habet, vt tibia, tunc primam acuimus. Si verò naturaliter longam habet secundam, & vltimã breuem, vt [a] Romanus, tunc mediam circũflectimus. Tetrasyllaba autem & pentasyllaba ratione trisyllaborum retinentur. [b] Grauis accentus cum vno accentu poni potest in dictione vna: cum vtrisq. nunquam, vt Catullus. In cõposita dictione vnus accentus C est, vt armipotens, omnipotens. [c] Accentus autem reperti sunt vel propter distinctionẽ: vt, viridique in littore conspicitur sus, ne dicas vrsus. vel propter pronuntiationẽ ne dicas meta breuiter, & non producta meta. vel discernẽdæ ambiguitatis causa, vt ergô. Nam cùm producitur gô, caussam significat, cùm corripitur, coniunctio est.

a Cap. XVIII. Vt Romanus. *Ita legendum ex Tarraconensib. libris, vel* Cethegus *ex Donat. vt congruat exẽplum. non Metellus, vt est in reliquis libris. Nam distinxit paullò ante naturaliter longam, à positione longa.*

b Grauis accentus c. v. a. p. p. i. d. v. cum vtrisque nunquam. *Nunquã enim plus vnã acuta in ead. voce, vt ait Quinctilianus: sed grauis poni in vna dictione non solum cum acuto, sed etiam cum circumflexo potest.*

c Accentus autem reperti sunt. *Atqui Donatus & D Sergius vnde hæc sumpta sunt; conturbari, & dissipari sæpè accentum legendi, vel distinguendi, vel pronuntiandi ratione, vel discernendæ ambiguitatis necessitate dicunt: & vtrumq. verum esse, nemo negarit.*

De Figuris accentuum. Cap. XIX.

FIguræ [a] accentuũ decẽ sunt, quæ à Grãmaticis pro verborũ distinctionibus apponuntur ὀξεῖα, id est acutus accentus, linea

à ſiniſtra parte in dexteram partem ſurſum ducta fit ita. ʹ

Βαρεῖα, id eſt grauis linea, à ſummo ſiniſtræ in dexteram depoſita, fit ita. ˋ

Περισπωμένη id eſt: circumflexus, linea de acuto & graui facta exprimitur ita ^.

Μακρὰ: ideſt longa virgula iacens eſt ita -.

Βραχὺς, id eſt breuis, pars eſt circuli inferior, iacens ita ᴗ.

Ὑφὲν, ideſt coniunctio, quia duo verba connectit, ſubiecta virgula verſui circumflexa fit ita ‿.

Diaſtole, id eſt diſtinctio, quæ è contrario ſeparat, dextera pars circuli ſuppoſita verſui, fit ita ,.

Apoſtrophos, pars item circuli dextera, & ad ſummam litteram appoſita, fit ita', qua nota deeſſe oſtenditur in ſermone vltima vocalis, vt tribunal', pro tribunale.

Δασεῖα, quod interpretatur aſpiratio, id eſt, vbi H littera poni debet, tali figura notatur, ⊢

Ψιλὴ, quod interpretatur ſiccitas ſiue purum, id eſt vbi h littera eſſe non debet, tali nota oſtenditur ⊣.

[b] Quorum duorum accentuum figuram Latini ex ipſa littera aſpirationis fecerunt. Vnde ſi coniungas has: facis eandem aſpirationis notam H, Rurſum ſi medium eius apicem ſcindis, δασεῖαν ⊢ & ψιλὴν ⊣ facis.

[a] Cap. XIX. Figuræ accentuum. *Omnia ex Donato.*
[b] Quorum duorum accentuum figuram Latini ipſam litteram H. *Ita quidem Donatus, & Sergius. Sed A. Auguſtinus etiam Græcos prius littera ipſa H pro aſpiratione vſos dicit. Habere enim ſe Græcos nummos in quib. ſcriptum ſit* HHRAKΛ. *Idq. etiam Athæneum lib. 9. c. 19. & Priſcianum in lib. de ponderib. teſtari. A quibus ne Capellæ quidem verba prorſus abhorrent.* H aſpirationis notam Græci diuiſerunt. *Quod ſi vocem.* Latini, *tollas quæ à Romano codice abeſt non minus commoda erit ſcriptura.* Quorum duorum accentuum figuram ex ipſa littera aſpirationis fecerunt. *Græci ſcilicet.*

De Poſitura. Cap. XX.

POſitura eſt figura ad diſtinguendos ſenſus per cola & commata, & periodos: quæ dum ordine ſuo apponitur, ſenſum nobis lectionis oſtendit. Dictæ autem poſituræ vel quia punctis poſitis annotantur: vel quia ibi vox pro interuallo diſtinctionis deponitur. Has Græci θέσεις vocant, Latini poſituras. Prima poſitura ſubdiſtinctio dicitur. eadem & κόμμα. Media diſtinctio ſequens eſt. ipſa & κῶλον. Vltima diſtinctio quæ totam ſententiam claudit ipſa eſt περίοδος: cuius vt dicimus, partes ſunt κῶλον & κόμμα: quarũ diuerſitas punctis diuerſo loco poſitis demonſtratur. Vbi enim in initio pronuntiationis necdum plena pars ſenſus eſt, & [a] tamen reſpirare oportet; fit comma, id eſt particula ſenſus, punctúſque ad imam litteram ponitur, & vocatur ſubdiſtinctio, ab eo quòd punctum ſubtus, id eſt, ad imam litteram accipit. Vbi autem in ſequentibus iam ſententia ſenſum præſtat, ſed adhuc aliquid ſupereſt de ſententiæ plenitudine: fit colon, mediámque litteram puncto notamus, & mediam diſtinctionem vocamus, quia punctum ad mediam litteram ponimus. Vbi verò iam per gradus pronuntiando plenam ſententiæ clauſulam facimus, fit periodus: punctúmque ad caput litteræ ponimus, & vocatur diſtinctio, id eſt diſiunctio: quia integram ſeparauit ſententiam. Hoc quidem apud oratores. Cæterum apud poëtas vbi in verſu poſt duos pedes ſyllaba remanet, comma eſt;, quia ibi poſt ſcanſionem præciſio verbi facta eſt. Vbi verò poſt duos pedes de parte orationis nihil ſupereſt, colon eſt. Totus autem verſus periodus eſt.

[a] Cap. XX. Et tamen reſpirare oportet. *Hanc reſpirationẽ Donatus, & Sergius mediæ diſtinctioni tribuunt.*

De Notis ſententiarum. Cap. XXI.

PRætereà quædã ſcripturarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quáſque antiqui ad diſtinctionem ſcripturarum carminibus & hiſtorijs appoſuerunt. Nota, eſt figura propria in litteræ modum poſita, ad demonſtrandũ vnamquamque verbi ſententiarúmque ac verſuum rationem. Notæ autem verſibus apponuntur numero viginti ſex, quæ ſunt nominibus infraſcriptis.

[a] Aſteriſcus apponitur in ijs quæ omiſſa ſunt, vt illuceſcant per eam notam quæ deeſſe videntur. Stella enim ἀστὴρ Græco ſermone dicitur, à quo Aſteriſcus eſt deriuatus. ⁎

[b] Obelus, ideſt virgula iacens apponitur in verbis vel ſententijs ſuperfluè iteratis, ſiue in ijs locis vbi lectio aliqua falſitate notata eſt; vt quaſi ſagitta iugulet ſuperuacua, atque falſa confodiat. Sagitta enim Græcè ὀβελὸς dicitur. —

Obelus ſupernè adpunctus ponitur in ijs de quibus dubitat' vtrũ tolli debeãt néc ne. ⸓

[c] Limi-

[c] Limniscus id est virgula inter geminos punctos iacens, apponitur in ijs locis quæ sacræ scripturæ interpretes eodem sensu, sed diuersis sermonibus transtulerunt.

[d] Antigraphus cum puncto apponitur, vbi in translationibus diuersus sensus habetur.

[e] Asteriscus cum obelo: hac propriè Aristarchus vtebatur in ijs versibus qui non suo loco positi erant.

Paragraphus ponitur ad separandas res à rebus quæ in connexu concurrunt: quemadmodum in catalogo loca à locis, & regiones à regionibus: in agone præmia à præmijs, certamina à diuersis certaminibus separantur.

Positura est figura paragrapho contraria. ideo sic formata, quia sicut ille principia notat: ita ista fines à principijs separat.

[f] Cryphia: circuli pars inferior cum puncto ponitur in ijs locis: vbi quæstio dura & obscura aperiri vel solui non potest.

[g] Antisigma ponitur ad eos versus quorũ ordo permutandus est, sic & in antiquis auctoribus positum inuenitur.

[h] Antisigma cum puncto ponitur in ijs locis vbi in eodem sensu duplices versus sunt, & dubitatur qui potius eligendus sit.

[i] Diple: hanc scriptores nostri apponunt in libris ecclesiasticorum virorum, ad separanda vel demonstranda testimonia sanctarum scripturarum.

[k] Diple περὶ ςίχον, hanc primus Leogoras Syracusanus apposuit Homericis versib. ad separationem Olympi à cælo.

[l] Diple περιςιγμένη id est, cum geminis punctis: hanc antiqui in ijs apponebant, [m] quæ Zenodotus Ephesius non rectè adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat: in ijs & nostri ea vsi sunt.

Diple ὀβελισμένη interponitur ad separandas in comœdijs vel tragœdijs periodos.

[n] Auersa [o] quoties strophe & antistrophus infertur.

Auersa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid respiciunt, vt:

[p] Nos ne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fũdo
Conamur? nos? an miseros qui Troas Achiuis Obiecit? -

Diple supernè obelata ponitur ad conditiones locorum ac temporum personarúmque mutatas.

Diple recta & auersa superne obelata ponitur finita loco suo monade significante similem sequentem quoque esse.

Ceraunium ponitur quoties multi versus improbantur, nec per singulos obelantur, ceraunus enim fulmen dicitur.

Chresimon hæc sola ex voluntate vniuscuiusque ad aliquid notandum ponitur.

Φ & ρ. id est φροντὶς. hæc vbi aliquid obscuritatis est, ob sollicitudinem ponitur.

Anchora superior ponitur: vbi aliqua res magna omnino est.

Anchora inferior vbi aliquid vilissimè vel inconuenientius denuntiatum est.

[f] Coronis nota tantùm in fine libri apponitur.

[t] Alogus nota ad mendas adhibetur.

Fiunt & aliæ librorũ notulæ pro agnoscendis ijs quæ per extremitates paginarũ exponuntur. vt vbi lector in liminari huiusmodi signum inuenerit, ad textum recurrens eiusdem sermonis vel versiculi sciat esse ex positionem, cuius similem superiacentem notam inuenerit.

[a] Cap. XXI. Asteriscus *De Asterisco & obelo August. 18. de ciuit. cap. 42. & Hieronym. in præfat. Paralipom. & in Iob. & epist. 135. ad Suniam, & Fretel. Reperiunturque adhuc in libris & asterisci, & obeli diuersæ aliquantulum figuræ Asterisci.* ✳ ⋇ ⋇ *obeli* ⟶ ⟶

[b] Obelus supernè appunctus. *Placet A. Augustino sic pingi vt est in Pandectis Florent.* ⟶

[c] Limniscus. *De vocis notione vid. Veget. de re veterinar. Mirum verò Hypolimniscum ab Isidoro prætermissum (nam prætermissum non dubito, cum omnes xxvj. notas quas proposuit, explicarit) cùm constet quattuor omnino notis in hexaplis, aut octaplis vsum fuisse Origenem, asterisco, obelo, limnisco, & hypolimnisco. Est verò hypolimniscus ex Epiphanio virgula iacens punctum subtus habens, quo indicatur ab altero tantum lxx. pari, sensum eisdem verbis redditum: figura fuit:*

[d] Antigraphus. *Duplici figura pingitur. in Gotthicis hæc tantum.*

[e] Asteriscus cum obelo. *Hunc A. August. ita pingi vult.*

[f] Positura. *Cum reliqua omnia Græca sint; suspectum posituræ nomen videri possit.*

[g] Antisigma. *Vid. Laert. in Platone.*

[h] Antisigma cum puncto. *In Laertio A. Augustini hæc erat figura.*

[i] Diple. *Cicero lib. VIII. Ep. ad Att. ep. 2.* Vibulij res gestæ sunt adhuc maximæ, id ex Pompeij litteris cognosces, in quib. animaduertito illum locum vbi erit διπλῆ. *De figura consentiunt omnia, præter codicem Laertij A. August. in quo hæ cernuntur* , *mendose, vt ipse etiam putabat.*

[k] Diple περὶ ςίχον *Leogoræ meminit Suidas, sed nihil de eo præter nomen.*

[l] Diple περιςιγμένη *Sic Anton. Augu. ex Cæsaraug. C.* *Gotthic. CC.*

[m] Quæ Zenodotus. *Primus hic (vt ait Suidas) Homeri corrector fuit, Bibliothecis Alexandrinis præfectus, & filiorũ Ptolemæi magister.*

[n] Diple auersa. *Placet Cæsaraug. libri figura* > *itemq. Auersa cum obelo* <—> , *& supernè obelata.*

[o] Quoties Strophe. *De Strophis & antistrophis vide Pindari interpretem, ad Olymp. & Hephæstionis enchiridion & Fortunatianũ de metris Horatianis. Qui ita ait.* In cantionib lyricis legitimè scriptis; hoc est monostrophis hæc tria inueniri necesse est; strophen, antistrophen, epodon. Nam circuire aram dextra strophen vocabant, redire à sinistra antistrophen. post cùm in conspectu dei consistentes cantici reliqua peragebant, epodon.

[p] Nõsne tibi fluxas Phrygiæ res. *Quo loco Seruius status (inquit) relatiuus est.*

[q] χρήσιμον. *Quod vsui est.*

[r] φ & ρ. *Cum in veterib. libris frontis legeretur, non difficilis fuit coniectura, φροντὶς legendum, quæ vox curam significat & solicitudinem.*

[s] Coronis. *Variè in libris pingitur. à quib. diuersa est Hephæstionis nota. Sed placet Carion apud Aristophanem.* B
γραμμὴ τίς ἐστὶ βραχεῖα κάμπτουσα τινὰ ὑπὸ κάτω ἔχουσα.

[t] Alogus. *Variè pingitur*]. 7. V, T

De notis vulgaribus. Cap. XXII.

VVlgares [a] notas Ennius primus mille & centum inuenit. Notarum vsus erat, vt quicquid pro concione, aut in iudicijs diceretur, librarij scriberent complures simul astantes, diuisis inter se partibus, quot quisq. verba, & quo ordine exciperet. [b] Romæ primus Tullius Tiro Ciceronis libertus commentatus est notas, sed tantum præpositionum. [c] Post eum Vipsanius Philargius, [d] & Aquila libertus Mæcenatis alius alias addiderunt. Deinde Seneca, [e] contractu omnium, digestóque & aucto numero, opus effecit in quinque millia. Notæ autem dictæ, eò quòd verba vel syllabas præfixis characteribus notent, & ad notitiam legentium reuocent, quas qui didicerunt propriè iam notarij appellantur.

[a] Cap. XXII. Vulgares notas Ennius primus. *Posteriorem intelligo, qui de litteris, & syllabis duos libros scripsit; vt ait Sueton. in proem lib. de illustrib. Gramm.*

[b] Romæ primus Tull. Tiro. *Verba Hieronymi in Chronic. Euseb. Sed quonam modo primus, si Ennius quoque primus? Nondum hæc concinnarat Isidorus.*

[c] Post eum Vipsanius *Confirmauit coniecturam A. Augustini codex Ouetensis collegij, in quo Vipsanius disertè scriptum, est. Quod verò Agrippæ, qui ex Vipsania gente fuit, libertum hunc fuisse idem suspicabatur: non assentior. Neq. enim arbitror liberto patronum id nomen dedisse quod ipse respueret. Vid. Senec. in declamat.*

[d] Et Aquila libertus Mæcen. *Notas à Mæcenate ipso excogitatas, sed editas ab Aquila narrat* Dion. lib. 55.

[e] Contractu omniũ. *Sueton de Valer. Prob* Multaq. exemplaria contracta emendare, ac distinguere, & adnotare curauit.

A *De notis iuridicis. Cap. XXIII.*

QVædam autẽ litteræ in libris iuris verborum suorum notæ sunt, quo scriptio celeris breuiorq. fiat. Scribebatur enim verbi gratia per B. & F. bonum factum, per S & C senatus consultum. per R & P. respublica. per P & R. populus Romanus. per D. & T. dumtaxat per supinã [a] iii litterã mulier. per P. secundum naturam pupillus: [b] per PV verso capite, pupilla. per vnum K Kaput. per duo KK iuncta Kalumniæ Kausa: per I & E, iudex esto. per D & M. dolũ malum. Cuius generis plurimæ consimiles notæ in libris antiquis inueniuntur. Has iuris notas [c] nouitij Imperatores à codicibus legum abolendas sanxerunt: quia multos per has callidi ingenio ignorantes decipiebant, atq. ita iusserũt scribendas in legibus litteras, vt nullos errores, nullas ambages afferant, sed sequenda & vitanda apertè demonstrent.

[a] Cap. XXIII. Per supinam iii litteram. *Cum pleriq. omnes libri m. litteram haberent, probißimè coniecit A. Augustinus* iii. *scribendum, quo tertia littera significatur. Nam per C conuersam in hunc modum Ↄ Caiam significabant, eoq prænomine mulieres omnes vtebantur. Plutarch. in problem & Boeth. in Top. Quod autem per supinam* iii *litteram dicit Isidorus; Romanus Codex hanc notam habet* Ⲯ *quæ est etiam in Gotth. Ou.*

[b] Per PV verso capite pupilla. *Ita Valerius Prob.*

[c] nouitij Imperatores. *Iustinianus in præfat. quæ Pandectis, & Codici præfixa est. Obierat autem Iustinianus* C *anno à Christo nato* IↃLXV.

De notis militaribus. Cap. XXIIII.

IN [a] breuiculis quoque quibus militum nomina continebantur, propria nota erat apud veteres, qua inspiceretur, quanti ex militibus superessent, quantique in bello cecidissent. [b] T nota in capite versiculi posita superstitem designabat. Θ verò ad vniuscuiusque defuncti nomen apponebatur. Vnde & habet per medium telum. Id est mortis signum. de qua Persius ait.

Et potis est nigrũ vitio præfigere theta.

[c] Cùm autẽ impuritiã significare vellent D lambda littera vsi sunt: sicut mortem significabant cùm ponebant theta ad caput. In stipendiorũ quoq. largitione propriæ erant notæ.

[a] Cap. XXIIII. In breuiculis *Ruffinus inuect. 2.* Siquis accepto breuiculo, in quo militum nomina continentur, nitatur inspicere, quanti ex militib. supersint, quanti in bello ceciderint; & requirens qui inspicere missus est propriam notam, &c.

[b] T nota i.c.v. superstitem signif. *Ita apud P.Diaconum quamuis V. nota viuum solere significari sciamus. Nam quod V. ferale vocat Ausonius, alia ratio est, vt adnotauit eruditiss. vir.*

[c] Cum autem impuritiam. *Al. pueritiam. al. imperitiam. Ergo* λης εῖν, λαλεῖν, *aut etiam lallare quæ puerorum, & imperitorum sunt, per* λ *significari quidam suspicantur. Alij non* λ, *sed y litteram Pythagoræ substituunt puerorum ætati conuenientem. Qui impuritiam malunt* λεσβιάζειν *aut aliud obscœnum verbum ex Aristophane in Concionatricibus intelligunt.*

De notis litterarum. Cap. XXV.

NOtas etiam litterarum inter se veteres faciebant: vt quidquid occultè inuicem scriptura significare vellent, mutuo scriberent. Testis est Brutus, qui ijs litteris ea quæ acturus erat, notabat, ignorantibus alijs quid sibi vellent eæ litteræ. Cæsar quoque Augustus ad filium: Cùm, inquit, innumerabilia incidunt assiduè quæ scribi ad alterutrum oportet, & esse secreta: habeamus ergo inter nos notas si vis tales, vt cùm aliquid notis scribendum erit, pro vnaquaque littera scribamus sequentē, hoc modo, pro a, b. pro b, c. & deinceps eadem ratione cæteras.[a] pro z autem, littera redeundum erit ad duplex aa. Quidam etiam versis verbis scribebant.

[a] Cap. XXV. Pro z autem l. red. ad dupl. aa. *Suetonius in August. Pro x. autem ad duplex aa: opinor, quia Augusti tempore extrema littera fuit x. Isidori verò z. vt supra vidimus c. 3. & 4.*

De notis digitorum. Cap. XXVI.

SVnt quædam & digitorum notæ: sunt & oculorum, quibus secum taciti procúlque distantes colloquuntur: sicut mos est militaris, vt quoties consentiat exercitus, quia voce non potest, manu promittat. alij quia voce non possunt, gladiorum [a] nutu salutant.[b] Ennius de quadam impudica, Quasi in choro pila ludens datatim dat sese, & cōmunem facit. Alium tenet, alij adnutat, alibi manus est occupata, alij peruellit pedem, alij dat anulum spectandum à labris, alium inuocat, cum alio cantat, attamen alijs dat digito litteras. Et Salomon: Annuit oculo, terit pede, digito loquitur.

[a] Cap. XXVI. nutu gladiorum. *Sic est in Longobard. libro viri clariss. G Loaisæ, cum in reliquis omnib. motu non perinde eleganter legatur.*

[b] Ennius de quad. impud. *Næuium pro Ennio reponendum admonuit vir eruditus ex Festo. Sunt autem versus ex Tarentilla Næuij quos Gab. Faernus Trochaicos quinq. esse dicebat, sed duos mendosè scriptos, illa verba* in choro *tollenda esse vel potius ante scribenda, quasi dicta essent à poeta in choro.*

Quasi pila ludens datatim dat se & cōmunē facit,
Alium tenet, alij nutat. - - - -.
Alibi manus est occupata, alij peruellit pedem,
Alij dat anulū spectandum à labris, aliū inuocat,
Cum alio cantat, attamen alijs dat (de) digito litteras.

Licuit eidem secundum versum ex Festo in Adnictat ita supplere. Alij adnutat, alij adnictat, alium amat, alium tenet. *Sed operæ pretium erit eosdem senarios factos ab alio audire.*

Quasi in foro pila.
Ludens datatim dat se, & communem facit,
Alium tenet, alij adnictat, alibi manus
Est occupata, ast alij percellit pedem,
Alij dat anulum spectandum de labris,
Alium inuocat, cumq. alio cantat, attamen
Alijs dat digito litteras.

Vid. coniectanea in Varronem.

De Orthographia. Cap. XXVII.

ORthographia Græcè, Latinè recta scriptura interpretatur. ὀρθὴ enim Græcè recta: γραφὴ scriptura dicitur: hæc disciplina docet quemadmodum scribere debeamus. Nam sicut ars tractat de partium declinatione, ita orthographia de scribendi peritia: vt puta ad, cùm est præpositio, d litteram, cùm est coniunctio t litteram accipit.

Haud: quando aduerbium est negandi, d littera terminatur, & aspiratur in capite. quando autem coniunctio est, per t litteram sine aspiratione scribitur.

Apud præpositio per d scribitur, sicut ad patrem. quoniam veteres sæpè ad pro apud vsi sunt, duabus ex ijs medijs litteris subtractis.

Interdum autem aliæ litteræ in locum aliarum ritè ponuntur. B & P litteris quædam cognatio est. Nam pro Birro dicimus Pirrum. C, & G quandam cognationem habent. Nam cùm dicimus centum & trecentos, postea dicimus quadringētos, g ponētes pro c. C. & Q similiter cognatio est. nam huiusce per c. cuiusque per q scribimus. [a] Cùm autem præpositio per c scribenda est, si autem aduerbium fuerit, per q. Dicimus enim quum lego. Deus per e solam: dæmon per æ diphthongum est notandus.

Equus quod est animal, per e scribendus: A Æquus quod est iustus, per æ diphthongon est scribendus. [b] Exul addita s debet scribi: quia exsul dicitur, qui extra solū est. [c] Exultat, melius sine s littera scribitur. Nam cum ipsa x ex c & s constat, quomodo cùm in ea sit s, rursus ei additur alia?

Æquor per diphthongon scribendum, quia non ab aqua, sed ab æqualitate nomen est factum.

Forsitan per n in fine scribendū, quia integrum eius est, si forte tandem.

Fedus quod est deformis, per e solam scribendum: fœdus quod est pactum, cum B œ diphthongo scribendum.

[d] Formosus sine n scribitur: quia à formo i. calido: calor. n. sanguinis efficit pulchritudinem.

[e] Gnatus quod est filius, per g scribendū: quia facit generatus.

H, quæ aspirationis nota est, in Latino tantùm vocalibus iungitur: vt honor, homo humus. [f] Aspiratur autē & consonantibus, sed in Græcis & Hebræis nominibus. Heus autē & heu interiectiones per h scribendæ.

I litteram inter duas vocales constitutam bis scribi quidam existimabant, [g] vt Troiia, Maiia, sed hoc ratio non permittit. Nun- C quam enim tres vocales in vna syllaba scribuntur. Sed I littera inter duas vocales constituta, pro duplici habetur.

Id, pronomen neutri generis per d scribitur, ab eo quòd est is, ea, id: quia facit idem.

Quòd si verbū est tertiæ personæ per t notabit, ab eo quòd est eo, is, it: quia facit itur.

K litteram antiqui præponebant [h] quoties a sequebatur, vt Kaput, Kanna, Kalamus. Nunc autem Kartago & Kalendæ per eandem tantùm scribuntur. Omnia autem Græca nomina qualicunque sequente vocali per K sunt scribenda.

Lætus per æ diphthongū scribitur: quia D lætitia à latitudine vocata est, cui contraria est tristitia, quæ angustiam facit. L, autem littera interdum pro d, littera vtimur: vt latū pro datū, & calamitatē pro cadamitate: à cadendo enim nomen sumpsit calamitas.

[i] Maxumus: an maximus, & si qua similia sunt, qualiter scribi debeant quæsitum est. Varro tradidit Cæsarem per i huiusmodi verba enuntiare, & scribere solitum esse: inde propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam, vt maximus, optimus, pessimus scribatur.

Malo per vnum l scribendum: quia est magis volo: Malle per duo ll, quia est magis velle: nolo quoq. per vnum l, nolle per duo. [k] Nolo enim, ne volo est: nolle, ne velle.

[l] Os si vultum aut ossum significat per o solam scribendum est: [m] si personam, h præponenda est.

Ora finium per o: hora diei, per h scribendum.

Onus si de onere venit per o solam scribendum: si de honore, cum h aspiratione.

Præpositio: & præterea, per diphthongū scribendum.

[n] Penè verò quod est coniunctio, per e.

Pœna: quod est supplicium, per œ.

Q littera tunc rectè ponitur: cùm illam statim u littera sequitur, & alia quælibet vna pluresue vocales iunguntur, ita vt vna syllaba fiat. Cætera per c scribuntur.

Quæ, pronomen cum a scribendum: que, coniunctio, sine a.

Quid, per d litteram scribitur cùm pronomen est: per t, cùm verbum, cuius positio prima est, queo, quis, quit: & in compositione nequeo, nequis, nequit.

Quod, quando pronomen est, per d scribendum: quando numerus, per t: quia totidem per t scribitur.

[o] Quotidie per q scribendum: non per c, vt sit quot diebus.

R littera, communionē habet cum s littera. Itaque apud antiquos honos, labos, arbos dicebatur: nunc honor, labor, arbor.

Sat per t scribi oportet, quia integrū eius facit satis.

Sed per d oportet scribi. Apud antiquos enim sedum dicebatur: nos finales duas litteras abscidimus.

[p] Tamtus sicut & quamtus in medio m habebunt. De quam enim & tam veniunt, vnde & quamtitas, quamtus & tamtus.

[q] Væ interiectio cum a scribenda, Ve coniunctio, sine a.

Xristus quia Græcum est per X scribendum. [r] ita & Xrisma.

Y & Z litteris sola Græca nomina scribuntur. Nam cùm iustitia z litteræ sonum exprimat: tamen, quia Latinum est, per t scribendum est. Sic militia, malitia, nequitia & cætera similia.

In dubijs quoque verbis consuetudo veterum erat, vt cum eadem littera alium intellectum correpta, alium producta haberet, longæ syllabæ apicem apponebant. vt puta

puta pōpulus arborem ſignificaret, an hominum multitudinem : apice diſtinguebatur. Sic & vbi litteræ conſonantes geminabantur,[t] Sicilicum ſuperponebant, vt ſel'a, ſer'a, aſ'eres. Veteres enim non duplicabant litteras, ſed ſupra ſicilicos apponebant. Qua nota admonebatur lector geminandā eſſe litteram.

[a] Cap.XXVII. Cum autem præp. *Ex Velij Longi libello de orthograph.*

[b] Exul.addito ſ. *Quia ſaluum eſſe dictionib. ſuum initium debet, ait Terentius Scaurus.*

[c] Exultat. *E margine hæc adſcita putabat Chacon, continent enim ſententiā præcedenti contrariam e Placidi gloßis deſumptā. Nos Iſidoro id nihil obeſſe putamus: illius.n.non tam his de reb.iudicare, quàm plurib.è locis diuerſa corrogare ſtudiū fuit. Ead fuit Velij Long.opinio in lib.de orthog. Porrò in antiquiſsimis legū tabulis in æs inciſis, maxſumus, proxſumus, dixſerint, faxſit, deduxſit, exſigatur huiuſmodiq. alia multa viſuntur.*

[d] Formoſus ſine n *Scaurus*. Non mediocriter peccant qui formoſo n. litteram adſumunt, non magis neceſſariam quàm glorioſo. *Quidam ex apicib. vocalib. longis impoſitis n contraxiſſe plurimas voces contendunt, vt formoſus, theſaurum, meſam, quoties, viceſimum, A. Auguſtinus antiquiorem cenſebat hanc ſcripturam quam vſum apicum, extare enim Genuæ æream tabulam ante Ciceronis ætatem inciſam, in qua ſit VICENSVMVM. Idemq. de thēſauro; thenſa, menſa, & reliquis exiſtimabat. Apices addere vocalib. longis non ita antiquum fuiſſe, licèt ſit vetus Quinctiliano teſte. Nam antiquiores longas vocales duplicare ſolitos, vt Feelix pro Felix, Vaala, pro Vala, quæ in nummis leguntur.* Quod autem formoſus à formo ducit: idem repetit lib.x.&.lib.xix.c.7.&.xx.c.13.

[e] Gnatus quia facit generatus. *Eod. modo loquitur paullò poſt:* Sat. per t. quia integrum facit ſatis.

[f] Aſpiratur & conſonantib. *Cicer. in Orator.* Quin ego ipſe cum ſcirē maiores ita locutos vt nuſquam niſi in vocalib. aſpiratione vterentur, loquebar ita vt pulcros, cetegos, Cartaginem dicerem.

[g] *Vt* Troiia, Maiia. *Ita Ciceronem ſolitū ſcribere tradit Velius. Quo reſpexiſſe videtur Terentianus.* Atq. i. geminum ſcribere nos iubent magiſtri.

[h] K. Quoties a ſequebatur. *a breue vt diximus ex Diomed. ad cap. 4.*

[i] Maxumus an maximus. *Vel. Longus.* Vt iam in ambiguitatem cadat, vtrum per i quædam debeant dici an per u, vt eſt optumus, maxumus. In quib. adnotandum antiquum ſermonem plenioris ſonus fuiſſe, &, vt ait Cicero, ruſticanū: atq. illis placuiſſe per u talia ſcribere, & enuntiare. Errauere autem Grāmatici, qui putauerunt ſuperlatiua per u enuntiari, vt enim concedamus illis in optimo in maximo, in pulcherrimo, in iuſtiſsimo. Quid facient in his nominib. in quib. æquè manet eadem quæſtio ſuperlatione ſublata manubiæ, an manibiæ, lubido an libido. Nos verò poſtquam exilitas ſermonis delectare cœpit, vſque i, littera caſtigauimus illam pinguitudinem: non tamen vt plenè i litterā enuntiaremus. Et contendā quoſdam alia nomina per u ſcribere, qui antiquorum voluntates ſequuntur. Nec tamen ſic enuntient, quomodo ſcribant. *Vid. Quinctil. lib. 1. c. 3. & Gn. Cornutij librum de Orthog. apud Caſsiodor. Vnde hæc tralata ſunt.*

[k] Nolo n. nec volo. *Ne pro non dixiſſe antiquos probat Feſtus. Idq. frequens apud Plautum. Terentius quoq.* niſi tu ne vis, *dixit.*

[l] Os ſi vultum aut oſſum ſignificat. *Ita conſtanter VV. CC. nec mirum oſſum dixiſſe hoc loco Iſidorum neceſsitate ſænè coactum. Cum oſſo Agellium multo ante vſum tradat Chariſius. De loco vero Terentij in Eunucho credo ego Faerno, illud addens, ſi oſſum apud Terentium legeretur; neq. Varronem, neq. Chariſium, qui id non probant, fuiſſe diſsimulaturos.*

[m] Si perſonam. *Vt ſit accuſatiuus pronominis articularis, hos.*

[n] Pene quod eſt coniunct. per e. *In Pandectis Florentinis per æ perpetuo ſcribi aiebat A. Auguſtinus.*

[o] Quotidie per q. *Sed iam euanuiſſe dicit Quinctilianus. Velius.* Per q. quotidie magis dicunt, quam per c. cotidie, cum & dicatur melius, & ſcribatur: non enim eſt quotidie à quoto dictum, ſed à continenti die cotidie tractum.

[p] Tamtus, & quamt. *Vid. apud Caſsiod. de Orthograph. Gn. Cornutum, & Ceſellium.*

[q] Væ interiectio. *Eodem modo Agellius lib. 5. c. 12.* Sed mirum (*inquit*) quod in compoſitione a deperditur, quoniam ve ſyllaba in illis breuis eſt, vt in vetus, vecors.

[r] Ita & Xriſma. *Ita VV. CC. ſi Latinè placuit tunc Xriſtum Xriſma ſcribi ob id opinor, vt retineretur Crucis figura, qua de re ſupra. c. 3. & 4.*

[ſ] Sicilicum ſuperponeb. *Sic Victorinus in libro de Orthog qui extare id ſignum ætate ſua multis in libris teſtatur. Fuit autem nota huiuſmodi SER'A. SEL'A.* Sicilicum dictum (*ait Feſtus*) quod ſemunciam ſecet. *Id nunc nullum apparere in antiquis marmorib. aut libris miramur, cum in Duillij titulo CLASES, NVMEI. in nummis PILIPVS: ſine vlla ſicilici nota viſantur.*

De Analogia. Cap. XXVIII.

ANalogia[b] Græcè, Latinè ſimilium comparatio, ſiue proportio nominatur.[c] Cuius hæc vis eſt, vt quod dubium eſt, ad aliquod ſimile quod non eſt dubium referatur, vt incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio analogiæ colligitur, id eſt qualitate, comparatione, genere, numero, figura, caſu, extremitatibus ſimilium ſyllabarum, & ſimilitudine temporum. Si quid de ijs vnum defuerit, iam non eſt analogia, id eſt ſimilitudo: ſed eſt anomalia, id eſt extra regulam, vt lupus & lepus, totum conuenit:[d] ſed diſſentiunt caſu: facit enim lupi, leporis. Nam regulariter eſt dum quæris vtrum trames maſculinum ſit an fœmininum: ſimilis eſt illi in omni declinatione limes: & erit maſculinum. Item funis ſi incerti generis eſſe credis, ſimilis eſt illi panis in

in declinatione, & erit maſculinum.[c] Item ex comparatione poſitiuorum: vt ſi dicas, doctus, magnus: poſitiui ſunt & ſui ſimiles. Fit & per diminutionem, vt puta funem maſculinum eſſe funiculus oſtendit: ſicut marmor neutrigeneris eſſe, marmuſculum indicat. Nam quod genus in principalitate eſt, id eſſe ſolet in diminutione. Sed hoc non ſemper, vt priſtinum piſtrilla. Sed quia ſcire debemus [f] ex poſitione declinationem, & ex diminutione genus colligere.

[a] Cap. XXVIII. *Omnia ex Quinctil. lib. 1. cap. 5. & Sergij arte ſecunda c. de caſib. ſed ita concinnata, vt neq. interdum cohæreant, neque auctorib. è quib. ſumpta ſunt ſatis reſpondeant.*

B

[b] Analogia - Latinè ſimilium comparatio. *Ferri poterat, niſi apud Quinctilianum ſimilium comparatio alio ſenſu acciperetur. Eſt. n. apud illum Analogiæ pars, hîc genus ipſum. Sergius melius ſimilium rationem dixit.*

[c] Cuius hæc vis vt quod dub. &c. *Verba ſunt Quinctil.*

[d] Diſſentiunt caſu facit n. lupi, leporis. *Non caſu ſed genere differre voluit Sergius: quia non vt lupus lupa, ita lepus lepa faceret.*

[e] Item ex comparatione poſitiuor. *Donatus in art. ſecund.* In his regulis analogia vel ex collatione poſitiuor. nominum, vel ex diminutione cognoſcitur.

[f] ex poſitione declinationem, & ex dim. g. *Conſentiunt VV. CC. in hanc ſcripturam.*

De Etymologia. Cap. XXIX.

ETymologia eſt origo vocabulorũ, cùm vis verbi vel nominis per interpretationem colligitur. Hanc Ariſtoteles σύμϐολον, Cicero notationem nominauit: quia nomina & verba rerum nota facit, vt puta flumen, quia fluendo creuit, à fluendo dictum. Cuius cognitio ſæpè vſum neceſſarium habet in interpretatione ſua. Nam cùm videris vnde ortum eſt nomen, citius vim eius intelligis. Omnis enim rei inſpectio, etymologia cognita, planior eſt. Non autem omnia nomina à veteribus ſecundum naturam impoſita ſunt, ſed quædam & ſecundũ placitum: ſicut & nos ſeruis & poſſeſsionibus interdum ſecundũ quod placet noſtræ voluntati nomina damus. Hinc eſt quòd omnium nominũ etymologiæ non reperiuntur: quia quædam non ſecundum qualitatem qua genita ſunt, ſed iuxta arbitrium humanæ voluntatis vocabula acceperunt. Sunt autẽ etymologiæ nominum, aut ex cauſa datæ,[a] vt reges à regendo id eſt à rectè agendo: aut ex origine,

A vt homo quia ſit ex humo: aut ex contrarijs, vt à lauando lutũ, dum lutum non ſit mundum, & lucus, quia umbra opacus, parum luceat. Quædam etiam facta ſunt ex nominum deriuatione, vt à prudentia prudens. Quædam etiam ex vocibus, vt à garrulitate graculus. Quædam ex Græca etymologia orta & declinata ſunt in Latinum, vt ſylua: domus. Alia quoque ex nominibus locorũ, vrbium, fluminũ traxerunt vocabula. Multa etiam ex diuerſarum gentium ſermone vocantur. Vnde & origo eorum vix cernitur. Sunt enim pleraque barbara nomina & incognita Latinis & Græcis.

[a] Cap. XXIX. Vt reges à rectè agendo. *Al.* à regẽdo. *Vtrumq. ex codicib. & ex alijs Iſidori locis confirmari poteſt. Vid. lib. 3. de ſumm. bon. c. 48. & Burchard. lib. 15. c. 38. & Iuon. part. 16. c. 39. & infr. lib. 12. c. 3.*

De gloſsis. Cap. XXX.

GLoſſa Græca interpretatione linguæ ſortitur nomen.[a] Hanc Philoſophi Adverbum dicunt: quia vocem illam de qua requiritur, vno & ſingulari verbo deſignat. Quid enim illud ſit in vno verbo poſitum declarat, vt conticeſcere eſt tacere. Item, latus haurit apertum: haurit, percutit. Item

C cùm terminum dicimus finem: aut populatas interpretamur eſſe vaſtatas, & omnino cùm vnius verbi rem vno verbo manifeſtamus.

[a] Cap. XXX. Hanc Philoſophi Adverbum. *Al. aduerbium Græci πρὸς ἔπος. Vnde natum ὀυδὲν πρὸς ἔπος. Gloſſas initio dictas ipſa verba vel obſcura vel peregrina ex Ariſtotele, Galeno, Polluce, Suida, & Quinctiliano nouimus: poſteriores interpretationes ipſis verbis additas eodẽ nomine vocarunt. Nimis tamen anguſtè loqui videtur Iſidorus, cum vnius verbi rem vno tantum verbo explanari præcipit, vt ſi plurib. verbis explicetur gloſſam fore neget. Quod etiam repetit lib. 2. c. 30.*

De Differentijs. Cap. XXXI.

D DIfferentia [a] eſt ſpecies definitionis, quam ſcriptores artium de eodem & de altero nominant. Hæc enim duo quadam inter ſe cõmunione confuſa, coniecta differentia, ſecernuntur, per quam quid ſit vtrumque cognoſcitur: vt cùm quæritur, quid inter regẽ interſit & tyrannũ, adiecta differentia quid vterq. ſit definitur, vt Rex modeſtus & temperans, tyrannus verò crudelis. Inter hæc enim duo differentia cùm

poſita

posita fuerit, quid sit vtrumque cognoscitur: sic & cætera.

a Cap.XXXI.Differentia est. *Ex Victorin.& Boeth. lib.1. de diffinit.c.28.repetuntur ead.lib.2.c.30.*

De Barbarismo. Cap. XXXII.

BArbarismus est verbum corrupta littera, vel sono enuntiatum: littera, vt floriet. dum florebit dicere oporteat: sono, si pro media syllaba prima producatur, vt, latebræ, tenebræ. Appellatus autē barbarismus à barbaris gentibus, dū Latinæ orationis integritatē nescirent: [a] vnaquæq. enim gens facta Romanorum, cum suis opibus vitia quoque & verborum & morum Romam transmisit. [b] Inter barbarismum autē & barbarolexim hoc interest, quod barbarismus in verbo Latino fit, dum corrūpitur: quando autem barbara verba Latinis eloquijs inseruntur, barbarolexis dicitur. Item quando in prosa vitium fit sermonis, barbarismus vocatur, quando in metro, metaplasmus dicitur. Barbarismus autem fit scripto & pronuntiatione. Scripto quattuor modis, si quis in verbo litteram vel syllabam adijciat, mutet, transmutet, vel minuat. Pronunciatione autem fit in temporibus, tonis, aspirationibus & reliquis quæ sequuntur. Per tempora quippe fit barbarismus, si pro longa syllaba breuis ponatur, aut pro breui longa. Per tonos, si accentus in aliā syllabā commutetur. Per aspirationem, si adijciatur h littera vbi non debet, aut detrahatur vbi esse oportet. Per hiatū, quoties in pronuntiatione scinditur versus antequam compleatur: siue quoties vocalis vocalem sequitur: vt, Musae Aonides. Fit Barbarismus & per Metacismos, Iotacismos, & Labdacismos.

Metacismus est quoties m litteram vocalis sequitur: vt, bonum aurum, iustum amicum. Sed & hoc vitium aut suspensione m litteræ, aut detractione vitamus.

Iotacismus est quoties in iota littera duplicatur sonus, vt, Troiia, Maiia: vbi earum litterarum adeò exilis erit pronuntiatio vt vnum iota non duo sonare videatur.

[c] Labdacismus est, si pro vno l duo pronuntientur, vt Afri faciunt: sicut Colloquium pro conloquium: vel quoties vnum l exilius, duo largius proferimus. Quod contra est: [d] nam vnū largius, duo exilius proferre debemus.

[e] Collisio est quoties nouissimæ syllabæ finis in alterius principio est, vt matertera.

a Cap.XXXII. Vnaquæq.n.gens *Ead.inf.lib.9.c.1.*

b Inter barbarismum, & barbarolexin. *Barbarolexin quoq. nominat Charisius, Barbaralexin Donatus, & Diomedes.*

c Labdacism. *Vid. Martian.* Capell.

d Nam vnum l. largius, duo exilius. *Contra videbatur, vnum exilius, duo largius proferenda. Sed vetant libri omnes. Erit igitur (vt opinor) huiusmodi Isidori sententia: vt quemadmodum vocales duæ cum in diphthongū conueniunt, non plenè singulæ proferuntur; sed ita coeunt, vt confuso sono aliquid vnicuiq. depereat; neutraq. illarum plenè exaudiatur; ita duplex ll in media dictione exilius profertur, quam simplex. Neq. id (si argutari licet) præter rationem accidit. Nam prius l obtunditur cum in sequens illiditur: quam plagam accipiens, alteram vicissim sequenti infligit, nam cum eo coalescens aufert illi quod semiuocalis erat proprium, vt à vocali inciperet. Ita vtrumq. languescit, prius posteriore sui parte, priore posterius. Labdacismos quoq nostri qui mollius loqui student sæpè admittunt, Neq. Hebræi has delicias non agnouere, veluti cum in* חֶדְלוֹ *&* גּוֹרָלוֹ *daghes decorum appingunt.*

e Collisio est. *Collisionis supra non meminerat, at meminit Donatus.*

De Solœcismo. Cap. XXXIII.

SOlœcismus est plurimorum verborum inter se inconueniens compositio, sicut barbarismus vnius verbi corruptio. [a] Verba enim non recta lege coniuncta solœcismus est: vt si quis dicat, inter nobis pro inter nos: aut dare veniam sceleratorum, pro sceleratis. Dictus autem solœcismus à [b] Cilicibus: qui ex vrbe Solæ, quæ nunc Pompeiopolis appellatur, profecti, cùm apud alios commorantes, suam & illorum linguam vitiosè inconsequenterq. confunderēt, solœcismo nomen dederunt. Vnde & similiter loquētes, solœcismos facere dicuntur. Solœcismus autem apud Poëtas schema dicitur, quoties in versu necessitate metri factus inuenitur: cum autem non inuenitur necessitas, permanet solœcismi culpa. Solœcismus fit duobus modis, aut per per partes orationis, aut per accidentia. Per partes orationis fit, si alteram partem pro altera ponamus, vt puta si [c] præpositiones aduerbijs applicemus. Per accidētia fit, id est per ea quæ accidūt partibus, vt putà per qualitates, genera, numeros, figuras & casus. Per ista igitur omnia fiūt solœcismi, sicut Donatus exposuit. Fiūt prætereà & plurimis modis. Nam Lucilius centum genera solœcismorum dixit, quos omnes vitare potius quàm sequi debet, qui

regulam

regulam rectè loquendi tenere studet.

a Cap. XXXIII. Verba non rectè coniuncta. *Ex Aug. 2. de doctrin. Christ. c. 13.*
b è Cilicib. *Ex Diomede.*
c Si præpositiones aduerbijs applicemus. *Ita VV CC. rectè, vt si dicas de longè:* Non. Omnes artem secuti negant aduerbijs præpositionem addi oportere, sed auctoritas veterum præponi debet. De subito, &c.

De Vitijs. Cap. XXXIIII.

VItia apud Grammaticos illa dicuntur quæ in eloquio cauere debemus. Sunt autem hæc: barbarismus, solœcismus, acyrologia, cacephaton, & reliqua.

Barbarismus est corruptio verbi vnius: vt si tertiam syllabam quis producat in Ignoscere.

Solœcismus compositio vitiosa verborũ: vt si aliquis dicat, inter hominib. pro inter homines.

Acyrologia non propria dictio, vt, Liceat sperare timenti: proprium est autem timenti formidare, non sperare: & gramineo in campo: proprium est graminosum dicere campũ, non gramineum.

a Cacephaton dictio obscœna vel incompositè sonans. Obscœna, vt His animum arrecti dictis. Incomposita, vt Iuuat ire & Dorica castra.[b] Mala enim compositio fit ab ea syllaba incipere, qua superior finierat.

Pleonasmos adiectio vnius verbi superuacua, vt Hactenus aruorum cultus & sydera cæli. Neq. enim alibi nisi in cælo sunt sydera.

Perissologia adiectio plurimorum verborum superuacua: vt, viuat Ruben & non moriatur: dum non sit aliud viuere, quàm non mori.

Macrologia, longiloquium, res non necessarias comprehendens: vt, Legati non impetrata pace retrò vnde venerant domũ reuersi sunt.

c Tautologia, idemloquium, vt, si fata virum seruant, si vescitur aura ætherea, neque adhuc crudelibus occubat vmbris. Totum enim quod repetitur vna res est, sed crebro sermone adnuntiata.

Eclipsis est defectus dictionis: in quo necessaria verba desunt, vt, Cui pharetra ex auro: deest enim, erat.

Tapinosis est humilitas statum magnæ rei dictis infirmans: vt, Apparent rari nan- A tes in gurgite vasto. Gurgitem posuit pro mari.

Cacosyntheton vitiosa compositio, vt, versáque iuuencũ Terga fatigamus hasta.

d Amphibolia, ambigua dictio: quæ fit aut per casum accusatiuum, vt illud responsum Apollinis ad Pyrrhum: Aio te Æacida Romanos vincere posse. In quo non est certum, quem in ipso versu monstrauerit esse victorem. Fit & per incertam distinctioné: vt, Bellum ingens geret Italia. Incerta distinctio, vtrum bellum ingens, an ingens Italia. Fit & per commune verbum, deprecatur Cato, calumniatur Cicero, præstolatur Brutus, dedignatur Antonius: nec osten- B ditur in hac ambiguitate vtrũ ipsi alios, an alij ipsos deprecati sunt, aut calumniati. Fit & per homonymiam, quando vno nomine multa significantur: vt acies & non addas aut ferri, aut oculorum, aut militum.

a Capit. XXXIIII. Gramineo in campo. *Quod aduertit Seru. 5. AEn.*
b Cacephatõ. *Quod Isidorus incompositè sonans, Seruius Cacephaton in sermone, Donatus cacephaton in composita dictione vocat.*
c Mala n. compositio. *Verba Seruij ad-- Dorica castra AEneid. 2.*
d Tautologia idemloquium. *Ita paullò ante macrologia longiloquium, & c. 36. allegoriam alieniloquium interpretatur.*
C e Amphibolia. *Ita VV. CC. & ita à Charisio nominatur, rectius quàm à Diomede, & Donato amphibologia.*

De Metaplasmis. Cap. XXXV.

MEtaplasmus Græca lingua, Latinè transformatio dicitur, qui fit in vno verbo propter metri necessitatem, & licentiam Põetarum, cuius species istæ sunt.

Prothesis: appositio in principio verbi, vt gnato pro nato, & tetulit pro tulit. Epenthesis appositio in medio, vt relliquias pro reliquias, induperator pro imperator.

D a Paragoge: appositio in fine, vt magis pro mage, & potestur pro potest.

Aphæresis: abscissio de principio, vt temno pro contemno.

Syncope: abscissio de medio, vt forsan, pro forsitan.

Apocope: abscissio de fine, vt sat pro satis.

Ectasis: productio cõtra naturam, vt, Italiam fato, cùm Italiã correptè dici debeat.

Systole: correptio contra naturam. aquosus Orion: cùm Orion productè dici debeat.

Diæresis

Diæresis discissio vnius syllabæ in duas, vt, albâi, longâi, pro albæ, longæ.

Episynalœphe, conglutinatio duarum in vnam, vt, Phæton pro Phâëton, Nerei pro Nerêi, ærīpedē pro âëripedem.

Synalœphe, collisio vacalium [b] adiunctarum vocalibus: vt, Atq. ea diuersa penitus dum parte geruntur.

Ecthlipsis, collisio consonantiū cum vocalibus: vt, Multum ille & terris.

Antithesis, contrapositio litteræ pro alia littera: vt olli pro illi.

Metathesis, transpositio litteræ, vt, Euandre pro Euander, Timbre pro Timber.

Inter barbarismum & lexin hoc est Latinam & perfectam elocutionem [c] metaplasmus est, qui in vno sermone, ratione fit vitiosus. Item inter solœcismum & phrasin, i. perfectam connexionē sermonum, schema idest figura est, quæ fit contextu sermonum ratione vitiosa. Ergo metaplasmi & schemata media sunt: & discernuntur peritia & imperitia. Fiunt autem ad ornatum.

a Capit. XXXV. Paragoge vt magis pro mage. *Iisdem exemplis vtitur Donatus; at Charisio Apocopes exemplum est mage pro magis.*

b Adiunctarum vocalib. *Sat erat collisionem vocalium dicere. Sed si quid addendum fuit, tolerabilior Romani codicis scriptura visa est in quo,* adiunctar. *quam nostrorū vbi* iuncta, *vel* adiuncta *legitur.*

c Metaplasmus est, qui in vno sermone. *Totus locus è Seru. AEn. 5. ad illud.* Vrbis opus, triplici pubes quem Dardana versu. *Vtrobiq. tamen mendosus, quem restituit ex veteri editione Chacon.*

De Schematibus. Cap. XXXVI.

SChemata, ex Græco in Latinū eloquium figuræ interpretantur, quæ fiunt in verbis vel sententijs [a] per varias distinctionū formas propter eloquij ornatū. Hæc dū multa sint, [b] apud Grāmaticos ista inueniuntur.

Prolepsis est præsumptio: vbi ea, quæ sequi debent, anteponūtur: vt, Interea reges ingenti mole: Latinus. Debuit enim sic dicere: Interea reges ingenti mole: & statim adijcere quod sequitur. Procedunt castris: deinde dicere: Latinus, &c. sed facta est pro ornamento præsumptio rei, & qui sequi debuêre reges interpositi sunt in septem versibus, & postea additum est, Procedunt castris. Inde præsumptio, quia anteposita sunt quæ sequi debuêre.

Zeugma est clausula: cùm plures sensus vno verbo clauduntur, quæ fit tribus modis. Nam aut in primo, aut in postremo, aut A in medio id verbum ponitur, quod sententias iungit. In primo, vt, [c] Vertitur œnophoris fundus sententia nobis. In medio, vt, Græcia Sulpitio sorti data, Gallia Cottæ. In postremo, vt, namque hoc tempore Obsequiū amicos, veritas odium parit.

Hypozeuxis est figura superiori contraria, vbi in singulis sensibus propria vnicuiq. clausula est: vt, Regem adit, & regi memorat noménque genúsque.

[d] Syllepsis est in dissimilibus clausulis, aut pluralis dictio singulari verbo finita, vt, socijs & rege recepto: aut singularis dictio plurali verbo expleta, vt, Sunt nobis mitia poma, Castaneæ molles, & pressi copia lactis. B Supra enim, Sunt, dixit: hîc debuit dicere, Est pressi copia lactis, Fit autem Syllepsis non solùm per partes orationis, sed & per accidentia partibus. Nam vbi & pro multis vnus, & pro vno multi ponuntur, syllepsis est: pro multis vnus, vt est illud: vterúmque armato milite complent: cùm non vno, sed multis militibus. Item pro vno multi, vt in Euāgelio, Latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei: vbi pro vno vterq. inducitur blasphemasse.

Anadiplosis est, quando ab eodem verbo quo prior versus finiuit, sequens versus incipit, vt est illud, Certent & cygnis vlulæ, sit C Tityrus Orpheus, Orpheus in syluis, inter delphinas Arion.

Anaphora est repetitio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum, vt, Nos te Dardania incensa tuáque arma secuti, Nos tumidum sub te permensi classibus æquor.

Epanaphora est in vno versu per principia sensuum eiusdem verbi repetitio, vt, Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda, Te liquidi fleuêre lacus.

Epizeusis in vno sensu congeminatio verbi, vt, Sic sic iuuat ire sub vmbras.

Epanalepsis est sermonis in principio versus positi eiusdem in fine replicatio, vt est illud: Crescit amor nummi quantum ipsa D pecunia crescit.

Paronomasia est in significatione diuersa dictio pænè ipsa, vt illud: Abire an obire te conuenit, i. exulem fieri, an mori?

Schesis onomaton: multitudo nominum coniunctorum [c] quodā ambitu copulata, vt Nubila, nix, grando, procellæ, fulmina, venti.

Paromœon est multitudo verborum ex vna littera inchoantium, quale est apud Ennium, O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti,

tulisti. Sed hoc bene tẽperat Virgilius dum A non toto versu vtitur hac figura, vt Ennius: sed nunc in principio versus tantùm, vt est illud: Sæua sedens super arma: nunc in medio, vt, Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis: nunc autem in fine, vt, Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

Homœoptoton est: cùm plurima nomina per vnum casum denuntiantur, vt est illud, Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem, Tollentémq. manus, saxumq. immane mouentem.

Homoteleuton est: cum vno modo verba plurima finiuntur, vt abijt, abscessit, euasit, erupit. B

Polyptoton est cùm diuersis casibus sententia variatur. vt, Ex nihilo nihilum, ad nihilũ nil posse reuerti. [f] Marcus Dama, papæ, Marco spondente recusas, Credere tu nummos? Marco sub iudice palles! Marcus dixit ita est, assigna Marce tabellas.

Hirmos est sententia continuatæ orationis tenorem suum vsque ad vltimũ seruans, vt, Est in secessu longo locus, insula portum, & reliqua. Hinc enim in longum vadit sensus vsque ad illud: horrentiq. atrum nemus imminet vmbra.

Polysyntheton est dictio multis concatenata coniunctionibus, vt, tectúmque, larémque, Armáque; Amycleúmque canem. C

Dialyton vel asyntheton figura est, quæ è contrario sine coniunctionibus solutè ac simpliciter effertur, vt, Venimus, vidimus, placuit.

[g] Antitheton est, vbi contraria contrarijs opponuntur, & sententiæ pulchritudinem reddunt, vt illud, Frigida pugnabant calidis, humentia siccis: Mollia cum duris: sine pondere, habentia pondus.

Hypallage quotiescunq. per contrarium verba intelliguntur: vt, Dare classibus austros: cùm ventis naues demus, non nauibus ventos.

a Cap. XXXVI. Per varias distinctionum formas *Ita pleriq. ex Longob. malè in alijs dictionum. Nam distinctionum & ad nomen schematis, & ad rem ipsam de qua agitur multò est aptius.*

b Apud Grammaticos ista inueniuntur. *Necessaria ex Donato, & Charisio addebat Chacon.*

c Vertitur œnophoris fund. *Citatur à Nonio in sententia ex Lucil. lib. 3. Satyr.*

d Syllepsis est in dissim. cl. *Donatus.* Item Syllepsis est in dissimilib. clausulis, quando dictio singularis verbo plurali adiungitur. *Charis.* Syllepsis est cùm singularis dictio plurali verbo concluditur.

A e quodam ambitu copulata. *Mendosè apud Donatum,* Eod habitu copulandi. *legitur.*

f Marcus Dama. *e Pers. Satyr. V.*

g Antithetõ. *Hæc vsq. ad finem capitis neq. Donati sunt neq. Charisij, & in Rom. codic. plures aliæ figuræ leguntur, vt hæ quoq. alienæ videri possint.*

De Tropis. Cap. XXXVII.

TRopos Græco nomine Grãmatici vocant, qui Latinè modi locutionum interpretantur. Fiunt autem à propria significatione [a] ad non propriam similitudinem. Quorum omniũ nomina difficillimum est annotare, sed ex omnibus Donatus [b] tredecim vsui tradenda conscripsit.

Metaphora est verbi alicuius vsurpata translatio, sicut cùm dicimus, fluctuare segetes, gemmare vites: dum in ijs rebus fluctus & gemmas non inuenimus, in quibus hæc verba aliunde transferuntur: sed hæ atque aliæ tropicæ locutiones ad ea quæ intelligenda sunt propterea figuratis amictibus obteguntur, vt sensum legentis exerceant, & ne nuda atq. in promptu posita vilescant. Fiunt autem metaphoræ [b] modis quattuor, ab animali ad animale, vt, Aligeros conscendit equos: metaphoricè loquens miscuit quadrupedi alas auis: & quo cursu deserta petiuerit, miscuit volatili cursum quadrupedis. Ab inanimali ad inanimale, vt Pontum pinus arat: sulcum premit alta carina. Miscuit vsum terræ aquis, dum arare & sulcum premere ad terram pertineat, non ad mare. Ab inanimali ad animale, vt florida iuuentus: miscuit flores inanimales, iuuentuti quæ animã habet. Ab animali ad inanimale, vt, [c] Tu Neptune pater cui tẽpora cana crepanti Cincta salo resonant, magnus cui perpete mento Profluit Oceanus, & flumina crinibus errant. Mentum enim & tempora & crines non ad Oceanum pertinent, sed ad homines. Sic & alia rerum nomina de alio genere in aliud genus decentissimè decoris gratia transferuntur, vt oratio perornetur. D Metaphora autem aut partis vnius est, vt fluctuare segetes, non potes dicere segetare fluctus: aut antistropha est, id est reciproca, vt remigium alarum. Nam & alæ nauium & alarum remigia dicuntur.

Catachresis, est alienæ rei nomen appositum: hæc eo à metaphora differt, quòd illa, vocabulum habenti largitur: hæc quia non habet proprium, alieno vtitur: vt, faciémq. simillima lauro: &, nũc vna ambæ iunctísq.

feruntur Frontibus, & longa sulcant vada salsa carina. Dum facies, & frons tantùm animalium & hominum sint. Quod nomen si poëta non apposuisset naui, quid propriũ eidem parti diceret, non haberet.

Metalepsis tropus à præcedente indicans quod sequitur: [d] Inque manus chartæ nodosáque venit arundo. Nam per manum verba, per arundinem litteræ significatæ sunt.

Metonymia est transnominatio ab alia significatione ad aliam proximitatẽ translata. Fit autem multis modis: aut enim per id quod continet, id quod continetur ostẽdit, vt theatra plaudunt, prata mugiunt: dum illic homines plaudant, hîc boues mugiant: aut contra per id quod continetur id quod continet, vt, Iam proximus ardet Vcalegon, dum non ille, sed domus eius arderet. Item per inuentorem id quod inuentum est, vt, Sine Cerere & Libero friget Venus. &, commixtã Vulcanus (mittit) ad astra fauillam. Vult enim per Cererem frumenti inuentricem intelligere panem: per Liberum inuentorem vitis, vinũ: per Venerem, libidinem: per Vulcanum, ignem. At contra per inuentum inuentorem demonstrat: [e] vt vinum precamur pro Libero qui vinum apud Græcos inuenit. Itẽ per efficientem, id quod efficitur, sicut pigrum frigus, quòd pigros homines faciat: & timor pallidus, eò quòd pallidos homines reddat. At contrà per id quod efficitur efficiens: vt, Iungit equos auro genitor, spumãtiáq. addit Frena feris. Spumantia fræna dixit, cùm vtiq. non ipsa faciant spumas, sed equus qui ea gerit spumis conspergat infusis.

[f] Antonomasia est pro nomine, i. vice nominis posita, vt Maia genitus pro Mercurio: qui tropus fit tribus modis: ab animo, vt magnanimúsque Anchisiades: à corpore, vt ipse arduus: extrinsecus, vt, Infelix puer atque impar congressus Achilli.

Epitheton supra nomen: præponitur enim proprio nomini, vt Alma Ceres, Obscœníque canes, importunæque volucres. Inter antonomasiam autem & epitheton hoc differt, quòd antonomasia, pro vice nominis ponitur: Epitheton autem nunquam sine nomine est. [g] Quibus duobus tropis vel vituperamus aliquem, vel ostendimus, vel laudamus.

Synecdoche est conceptio: cùm à parte totum, vel à toto pars intelligitur. Eo enim A & per speciem genus, & per genus species demonstratur: sed species pars est, genus autem totum. A toto enim pars intelligitur: vt, Quàm multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus Transpontum fugat. Non enim totus annus est frigidus, sed pars anni, id est hyems. At contra à parte totum, vt, flãmas cum regia puppis Extulerat. Vbi non solùm puppis, sed nauis: & non nauis, sed qui in ea: & non omnes, sed vnus flammas extulit.

Onomatopœia, nomen fictum ad imitandum sonum vocis confusæ, vt stridor valuarum, hinnitus equorum, mugitus boum, balatus ouium.

B Periphrasis est circumloquium, dum res vna plurimis verbis significatur, vt auras vitales carpit. Significauit enim per copulationẽ verborũ vnã rem, hoc est, viuit. Hic autem tropus geminus est: nam aut veritatem splendidè producit: aut fœditatem circuitu euitat. Veritatem splendidè producit, sicut: Et iam prima nouo spargebat lumine terras, Tithoni croceũ linquens aurora cubile. Vult enim dicere, iam lucescebat, aut dies ortus erat. Fœditatem circuitu deuitat, sicut: placidúmque petiuit Coniugis infusus gremio per membra soporem. Hoc C enim circuitu euitat obscœnitatem & decenter ostendit concubitum.

Hyperbaton est transcensio, cùm verbum aut sententia ordine commutatur. Huius species quinque sunt, Anastrophe, Hysteron proteron, parenthesis, tmesis, synchesis.

Anastrophe verborum ordo præposterus, vt, littora circum, pro circum littora.

Hysteron proteron: sententia ordine commutata: vt, Postquàm altos tetigit fluctus, & ad æquora venit. Antè enim ad æquora venit, & sic tetigit fluctus.

Parenthesis: vbi [h] interponimus sententiam, qua ex medio remota, integer sermo D perdurat, vt, Æneas (neque enim patrius consistere mentem Passus amor) rapidum ad naues præmittit Achatẽ. Est enim ordo Æneas rapidum præmittit Achatem: nam illud in medio parenthesis est.

Tmesis est sectio vnius nominis per interpositionem verborum: vt, multo nebulæ circum Dea fudit amictu, pro circumfudit.

Synchesis est, vbi ex omni parte confusa sunt verba, vt illud, — Iuuenes, fortissima frustra Pectora, si vobis audentem extrema

trema cupido est Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis. Excessere omnes, adytis arísque relictis, Dij quibus imperium hoc steterat, succurritis vrbi Incensæ? moriamur, & in media arma ruamus. i Ordo talis est, Iuuenes fortissima pectora frustra succurritis vrbi incensæ, quia excessere Dij quibus hoc imperium steterat. Vnde si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema: ruamus in media arma & moriamur.

k Hyperbole est excelsitas fidem excedens vltrà quàm credendum est: vt, sydera verberat vnda, &, Terram inter fluctus aperit. Hoc enim modo vltra fidem aliquid augetur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, quamuis verba quibus indicatur excedant, vt voluntas loquentis non fallentis appareat: quo tropo non solùm augetur aliquid, sed & minuitur: augetur, vt, velocior aura: minuitur, vt, mollior pluma, durior saxo.

l Allegoria est alieniloquium, aliud enim sonat, aliud intelligitur: vt, -tres littore ceruos Conspicit errantes. Vbi tres duces belli Punici, vel tria bella Punica significatur. Et in Bucolicis, Aurea mala decem misi, id est ad Augustum decem eclogas pastorum. Huius tropi plures sunt species, ex quibus eminent septem: Ironia, Antiphrasis, Ænigma, Charientismos Parœmia, Sarcasmos, Astysmos.

m Ironia, est sententia per pronunciationem contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callidè aut per accusationem, aut per insultationem aliquid dicitur. vt est illud: Vestras Eure domos, illa se iactet in aula Æolus, & clauso ventorum carcere regnet. Et quomodo aula, si carcer est? Soluitur enim pronuntiatione. Nam carcer pronuntiatio est: iactet in aula, Ironia est: & totum per contrariam pronuntiationem enuntiatur per Ironiæ speciem, quæ laudando deridet.

n Antiphrasis est sermo è contrario intelligendus: vt lucus, quia caret luce per nimiam nemorum vmbram: & manes, id est mites & modesti, cùm sint terribiles & immanes: & Parcæ & Eumenides, Furiæ quod nulli parcant vel benèfaciant. Hoc tropo & nani Atlantes, & cæci videntes, & vulgo Æthiopes argentei appellantur. Inter Ironiam autem & Antiphrasim hoc distat, quòd Ironia pronuntiatione sola indicat quod intelligi vult, sicut cùm dicimus homini agenti malè: Bonum est quod facis. Anthiphrasis verò non voce pronuntiantis significat contrarium, sed suis tantùm verbis, quorum origo contraria est.

Ænigma est quæstio obscura, quæ difficilè intelligitur, nisi aperiatur: vt est illud: De comedente exiuit cibus: & de forti egressa est dulcedo: significans ex ore leonis fauum extractum: Inter allegoriam autem & ænigma hoc interest: quòd allegoriæ vis gemina est: & sub re alia aliud figuraliter indicat. Ænigma verò tantùm sensus obscurus est, & per quasdam imagines adumbratus.

o Charientismos est tropus, quo dura dictu gratius proferuntur. vti cùm interrogantibus, numquid nos quæsierit aliquis; respondetur, bona fortuna. Vnde intelligitur, neminem nos quæsisse.

p Parœmia est rebus & temporibus accõmodatum prouerbium. Rebus, vt, Contra stimulum calces: dum significatur aduersis resistendum. Temporibus, vt, Lupus est in fabula. q Aiunt enim rustici vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Vnde & subitò tacenti dicitur istud prouerbium, Lupus in fabula.

r Sarcasmos est hostilis irrisio, cum amaritudine, vt Referes ergo hæc & nuntius ibis Pelidæ genitori, illi mea tristia facta, Degenerémque Neoptolemum narrare memento. Huic contrarius est Astysmus, id est, vrbanitas sine iracundia, vt illud, Qui Bauium non odit, amet tua carmina Mæui, Atque idem iungat vulpes & mulgeat hircos. id est, qui Bauium non odit, pro pœna ei contingat vt diligat Mæuium. Fuerunt autem Mæuius & Bauius poëtę pessimi, & inimici Virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ contrà naturam sunt, id est, iungat vulpes & mulgeat hircos.

Homœosis est, quæ Latinè interpretatur similitudo, per quam minus notæ rei per similitudinem eius quæ magis nota est panditur demonstratio. Huius species sunt tres, icon, parabola, paradigma, id est imago, cõparatio, exemplum.

Icon est imago, cùm figuram rei ex simili genere conamur exprimere, vt, Omnia Mercurio similis, vocémque colorémque, Et crines flauos, & membra decora iuuentæ. Congrua enim est similitudo de specie, cuius persona inducitur.

Parabola

Parabola est comparatio ex dissimilibus rebus, vt, qualis in aruis Æstiferæ Libyæ viso leo cominus hoste Subsedit: vbi leoni Cæsarem comparauit, non ex suo, sed ex alieno genere similitudinem faciens.

Paradigma est exemplum dicti vel facti alicuius, aut ex simili, aut ex dissimili genere, conueniẽs ei, quam proponimus rei. ita, [f] Tam fortiter perijt apud Hipponem Scipio, quam Vticæ Cato. Similitudo autem tribus modis fit, à pari, à maiore, à minore. A pari: Ac veluti magno in populo cùm sæpè coorta est Seditio. A maiore ad minus: Qualiter expressum ventis per nubila fulmen. à minore ad maius: Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus, Threicia fretus cithara fidibusque canoris. quasi dicat, re parua & breui, id est, si ille cithara fretus, ego pietate.

[a] ad non propriam similitudinem. *Ferri potest vulgata scriptura* similitudine, *vt sit quod Charisius dixit propter similitudinẽ. Nam ex eo videntur hæc. Sed cùm idem Charisius metonymiam definiat.* Dictionem trãslatam à propria significatione ad aliam proximitatẽ: *vtrouis modo legas licebit. Et Donatus.* Ad impropriam similitudinem.

[b] XIII. vsui trad. *Ita Beda XII. Donatus, & Charis.*

[c] Tu Neptune pat. *Citatur ex Claudian. à D. Aug. lib. 3. de doct. Chr. Varroni quidam, Albinouano tribuebat A. Augustinus.*

[d] Inq. manus chart. *Pers. Satyr. 3. Quod verò sequitur:* Nam per manum verba, &c. *Aut aliena sunt, vt alijs quoque visum est, aut forte legendum*, nam per manum, chartam, & arundinem litteræ significatæ sunt.

[e] vinũ precamur. *Seru. Æn. 1. ad*-- Crateras magnos st. e. v. c. Tropus est Synedoche, vt Cererẽ pro frumento dicimus. Sic Plautus: vinum precamur, nam hic deus præsens adest.

[f] Antonomasia. *Donatus.* Antonomasia est significatio vice nominis posita, *&c. vsq. ad* Achilli.

[g] Quib. duob. trop. *Ex Donat. Charisius quoq.* ἐπίθετον est dictio vocabulo adiecta, aut ornandi, aut destruendi, aut indicandi caussa.

[h] Interponimus sententiam. *Donatus.* Interposita formatio diuersæ sententiæ.

[i] Ordo talis, &c. *Seruij ad eum Virgilij locum.*

[k] vt voluntas loq. non fall. *Quinctil. lib. 8.* Monere satis est, mentiri hyperbolen, neq. ita vt mendacio fallere velit.

[l] Allegoria. *Ambros. lib. de Abraham.* Allegoria est, cùm aliud geritur, & aliud figuratur. *Cic. 3. de Orat.* Aliud dicitur, & aliud intelligendum est.

[m] Ironia. *Charisius.* Ironia est oratio pronuntiationis grauitate in contrarium deducens sensum verborum.

[n] Antiphrasis. *Hieronymus Bonos. ep. 100.* An ideo tibi bellus videris quia fausto vocaris nomine, quasi non & lucus ideo dicatur, quod minime luceat, & parcæ quod nequaquam parcant, & Eumenides furię quod nõ sint benignę; & vulgo Æthiopes vocentur argentei.

A [o] Charientism. *Ex Donat. & Charis.*

[p] Parœmia. *Ex Donat. Charisius.* Parœmia est vulgaris rei vsurpatio cum aliqua diuersitate, vt cocta numerabimus exta, cùm significet, ex euentu sciemus. Et, contra stimulum calces, id est rei contrariæ resistere. *Quæ sit sententia huius prouerbij in Actis Apost. & apud Terentium nemo nescit.*

[q] Aiunt enim rustici. *Non rusticos, sed physicos id confirmare scribit Seruius ad eclog. 9. Vid. Donat. in Adelph.*

[r] Sarcasmos. *è Seruio Æn. 2. ad verba Pyrrhi.* Referes ergo hæc. *Et eclog. 3. ad illud.* Qui Bauium non odit.

[f] Tam fortiter perijt apud Hipp. Scip. *Q. Metellũ Scipionem, opinor, intelligit. Qui cùm antea P. Cornelius Scipio diceretur, postea adoptione Q. Metelli Pij, dictus est*
B *Q. Cæcilius Metellus Scipio. Hic, vt refert Appianus, cum in classem Cæsaris incidisset, neque effugere posset, gladio perfossus in mare se præcipitauit.*

De Prosa. Cap. XXXVIII.

PRosa est producta oratio, & à lege metri soluta. [a] Prosum enim antiqui productũ dicebant & rectum. Vnde ait Varro, apud Plautũ prosis lectis significare rectis. vnde etiam quæ non est perflexa numero: sed recta, prosa oratio dicitur, in rectum producendo. Alij prosam aiunt dictam ab eo, quod sit profusa, vel ab eo quòd spatiosius proruat & excurrat, nullo sibi termino præfi-
C nito. Præterea tam apud Græcos, quàm apud Latinos longè antiquiorem curam fuisse carminum, quàm prosæ. Omnia enim prius versibus condebantur, prosæ autem studium serò viguit. Primus apud Græcos [b] Pherecydes Syrius soluta oratione scripsit. apud Romanos autẽ Appius Cæcus aduersus Pyrrhũ solutam orationem primus exercuit. Iam ex hinc & cæteri prosæ eloquentia contenderunt.

[a] Cap. XXXVIII. Prosum n. antiqui productum d. e. r. *Glossar.* Prosa, pexatunica, πεξὸν ἱμάτιον. *Vid. Fest. Prosum autẽ, an prorsum dicas, nihil referre (nisi quod illud antiquius) rectè aduertit vir eruditiss.*
D [b] Pherecydes Syrius. *Apuleius lib. 2. Florid.* Pherecydes Syro insula Oriundus, qui primus versuũ nexu repudiato, conscribere ausus est pasis verbis, soluto loquutu, libera oratione. *Meminit huius Plinius lib. 5. c. 29. & lib. 7. c. 56. Strab. lib. 10. & Eustath. Ὀδυσσ. ο. ad illud:* Νῆσός τις συρίη κικλήσκεται· ἐξ ἧς *(inquit)* φερεκύδης. *Quod verò sequitur apud eund.* βαβυλώνιος *corruptum est ex* βάδȣ υἱός *Vid. Laert.*

De Metris. Cap. XXXIX.

MEtra vocata quia certis pedum mensuris atq. spatijs terminantur, neq. vltra dimensionẽ temporum constitutã procedunt. Mensura enim Græcè μέτρον dicitur.

Versus dicti ab eo, quòd pedibus in ordine suo dispositis, certo fine moderantur per articulos, qui cæsa & membra nominantur. [a] Qui ne longius prouoluerentur, quàm iudicium posset sustinere, modum statuit ratio vnde reuerteretur, & ab eo ipso versum vocatum dicunt quod reuertatur.

Huic adhæret rhythmus, qui non est certo fine moderatus: sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit: qui Latinè nihil aliud quàm numerus dicitur. De quo est illud: numeros memini, si verba tenerem.

[b] Carmen vocatur quicquid pedibus cõtinetur: cui datum nomen existimant seu quod carptim pronuntiaretur [c] (vnde hodie lanam quam purgantes discerpunt, carminare dicimus) seu quòd qui illa canerent, carere mente existimabantur.

Metra vel à pedibus nuncupata, vel à rebus quæ scribuntur, vel ab inuentoribus, vel à frequentatoribus, vel à numero syllabarum.

A pedibus metra vocata, vt dactylica, iambica, trochaica. A trocheo enim trochaicum metrum nascitur, à dactylo dactylicum: sic & alia à suis pedibus. A numero verò hexametrum, pentametrum, trimetrum. Nam senarios versus nos ex numero pedum vocamus; hos Græci [d] quia geminos feriunt, trimetros dicunt. Hexametros autem Latinos primùm fecisse Ennius traditur, [d] eósque longos vocat.

Ab inuentoribus metra appellata dicuntur, vt, Anacreonticum, Sapphicum, Archilochium. Nam Anacreontica metra Anacreon composuit. Sapphica Sappho mulier edidit. Archilochia Archilochus quidã scripsit. Colophonia Colophonius quidã exercuit. Sotadeorũ quoq. repertor est [f] Sotades genere Cretensis. Simonidia quoq. metra Simonides poëta lyricus composuit.

A frequentatoribus: vt Asclepiadea. Non enim ea Asclepius inuenit, sed proinde ita vocata sunt, quod eis idem frequentissimè & elegantissimè vsus sit.

A rebus quæ scribuntur: vt heroicum, elegiacum, bucolicum. Heroicũ enim carmen dictum, quòd eo virorum fortium res & facta narrentur. Nam heroes appellantur viri quasi aërei & cælo digni propter sapientiam & fortitudinem: quod metrum auctoritate cætera metra præcedit, vnum ex omnibus, tàm maximis operibus aptum quàm paruis, suauitatis & dulcedinis æquè capax. Quibus virtutibus [g] nomen solùm obtinuit, vt heroicum vocaretur ad memorandas scilicet heroum res. Nam & præ cæteris simplicissimum habetur, constátque duobus pedibus, dactylo & spondeo. ac sæpè penè vel ex hoc, vel ex illo, nisi quod temperantius sit vtriusque mixtura, quàm si instruatur à singulis. Omnibus quoque metris prius est. Hoc primũ Moyses in cantico Deuteronomij, [h] longè antè Pherecydem & Homerum cecinisse probat. Vnde & apparet antiquius fuisse apud Hebræos studium carminum, quàm apud Gentiles. Siquidem & Iob Moysi temporibus adæquatus hexametro versu dactylo spondeóque decurrit. Hoc apud Græcos [i] Hecatæus Milesius fertur primus composuisse: vel vt alij putant Pherecydes Syrius. quod metrum ante Homerum Pythium dictum est: post Homerum heroicum nominatum. Pythium autem vocatum volunt, eò quòd hoc genere metri oracula Apollinis sint edita. Nam cùm in Parnasso monte Pythonem serpentem in vindictam matris sagittis insequeretur, accolæ Delphici hoc illum metro hortati sunt, vt ait Terentianus. ἰὴ Παίαν, ἰὴ Παίαν, ἰὴ Παίαν.

Elegiacum autem dictum, eò quòd modulatio eiusdem carminis conueniat miseris. Terentianus Hos elegos dixere: solet quod clausula talis Tristibus, vt tradunt, aptior esse modis. Hoc autem vix omnino constat à quo sit inuentum, nisi quia apud nos Ennius eo prior vsus est. Nam apud Græcos sic adhuc lis Grammaticorum pendet: vt sub iudice [k] res relicta sit. Nam quidam eorum Colophonium quendam, quidam Archilochum auctorem atque inuentorem volunt.

Bucolicum: id est pastorale carmen plerique Syracusis primum compositum à pastoribus opinantur, nonnulli Lacedæmone. Námque [l] transeunte in Græciam Xerxe rege Persarum, cùm Spartanæ virgines, sub hostili metu neque egredi vrbem auderent, neque pompam [m] chorumque agrestem Dianę de more exercerent: turba pastorum, ne religio præteriret, eundem inconditis cantibus celebrarunt. Appellatur autem Bucolicum à bubus de maiore parte, quamuis opilionum caprariorumque sermones in ijs & cantica inserantur.

Hymnos primùm Dauid propheta in laudẽ Dei cõposuisse, ac cecinisse manifestum

ſtum eſt. Deinde apud Gentiles [n] prima Mnemia Timothoe fecit in Apollinem & Muſas, quæ fuit temporibus Ennij longè poſt Dauid. Hymni autem ex Græco in Latinum laudes interpretantur.

Epithalamia ſunt carmina nubentium, [o] quæ decantantur à ſcholaſticis in honorē ſponſi & ſponſæ. Hæc primum Salomon edidit in laudem Eccleſiæ & Chriſti. Ex quo Gentiles ſibi Epithalamium vendicarunt, & iſtius generis carmen aſſumptū eſt. Quod genus primum à Gentilibus in ſcenis celebrabatur poſtea tantùm in nuptijs hæſit. Vocatur autem epithalamium: eò quòd in thalamis decantetur.

Threnos, quod Latinè lamentum vocamus, primus Ieremias verſu compoſuit ſuper vrbem Hieruſalē quando ſubuerſa eſt, & populus Iſrael captiuus ductus eſt. Poſt hūc apud Græcos Simonides poëta Lyricus. Adhibebantur autem funeribus atque lamentis: ſimiliter & nunc.

Epitaphium Græcè, Latinè ſuprà tumulū. Eſt enim titulus mortuorum, qui in dormitione eorū fit qui iam defuncti ſunt. Scribuntur enim ibi vita, mores & ætas eorum.

Poëſis dicitur Græco nomine opus multorum librorum: poëma vnius. Idylion paucorum verſuum: diſtichon duorum: monoſtichon vnius.

Epigramma eſt titulus, quod in Latinum ſuperſcriptio interpretatur. ἐπὶ enim ſuper, γράμμα littera vel ſcriptio dicitur.

Epodon in poëmate clauſula breuis eſt. Dictum autem epodon quòd accinatur ad ſpeciē elegiaci, vbi præmiſſo vno longiori, alter breuior componitur, atque ita in ſingulis quibuſque maioribus ſequentes minores quaſi clauſulæ recinunt. [p] Clauſulas autem Lyrici appellant, quaſi præciſos verſus integris ſubiectos, vt eſt apud Horatiū: Beatus ille qui procul negotijs, deinde ſequitur præciſus: Vt priſca gens mortaliū. Sic & deinceps alterni. quibus aliqua pars deeſt: & ipſi præcedentibus ſimiles, ſed minores.

[q] Centones apud Grāmaticos vocari ſolent, qui de carminibus Homeri vel Virgilij ad propria opera more centonario, ex multis hincinde cōpoſitis in vnū ſarciunt corpus, ad facultatē cuiuſq. materiæ. Deniq. [r] Proba vxor Adelphi centonem ex Virgilio de Fabrica mundi, & Euangelijs plenißimè expreſsit, materia cōpoſita ſecundū verſus,

A & verſibus ſecundum materiam concinnatis. Sic quoq. & [ſ] quidam Pōponius ex eodem poëta inter cætera ſtili ſui otia Tityrum in Chriſti honorem compoſuit: ſimiliter & de Æneide.

[a] Cap. XXXIX. Qui ne longius prouolu. *&c. Vſq. ad* numerus dicitur. *Auguſtini ſunt verba, 2. de ordin. c. 14. Vidend. idem. 3. de Muſ. c. 1.*

[b] Carmen vocatur. *è Seru. Æn. 3.*

[c] Vnde hodie -- carminare. *Vtitur eo verbo non ſemel Plinius vt lib. 9. c. 38.*

[d] Quia geminos feriunt. *Terentian.* Sed ter feritur hinc trimetros dicitur.

[e] Eoſq. longos. *Cicero. 2. de legib.* Heroicis verſibus, quos longos appellat Ennius.

B [f] Sotades genere. Creten. *De quo Suid. & Athenæus lib. 14.*

[g] Nomen ſolum obtin. *Quamuis Lyricis heroum quoque facta canerentur.*

[g] Siquidem Iob. *Hieron. in præf. ad Iob.*

[h] Longe ante Pherecydem. *Duo fuere Pherecydæ. Athenienſi antiquiorem fuiſſe Syrium (de quo cap. 37.) vult Strabo. Contra Suidas, niſi mendum in hoc hæret.*

[i] Hecateus Mileſius. *Strab. lib. 1.* πρώτιςα γὰρ ἡ ποιητικὴ κατασκευὴ παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον ϗ εὐδοκήμισεν. εἶτα ἐκείνην μιμούμενοι λύσαντες τὸ μέτρον, τἄλλα δὲ φυλάξαντες τὰ ποιητικὰ συνέγραψεν οἱ περὶ Κάδμον, ϗ Φερεκύδην. ϗ Ἑκαταῖον, *&c.*

[k] Res relicta ſit. *Ita V. C. Rom. relegata, vel religata noſtri: nos duas voces, res relicta, alienas putamus. Horatius in art.* Quis tamen exiguos elegos emiſerit auctor; Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.

C [l] Tranſeunte in Græciam Xerxe. *è Seru. ad Eclog. 1.*

[m] Chorumq. agreſtem Dianæ. *f. Agreſti, vel vt eſt in Rom. C. Agreſtæ. Dianæ Agreſtis meminit Pauſan. lib. 7.*

[n] Prima Mnemia Timothoe. *Ita pleriq. CC. al. Memmia, Emmia, aut Inemia & Cymothoe. Qua de re amplius quærendum. Nam Timothoës veſtigiū nullum. Mnemia verò an pars nominis ſit, an μνημεῖα id eſt monumenta reliquerit, id quoque in medio relinquimus.*

[o] Quæ cantantur à Scholaſticis. *Aug. in pſ. 44.* Solent dici à Scholaſticis carmina quædam vxorem deducentib. quæ vocantur epithalamia, quidquid ibi cantatur, in honorem cantatur ſponſi, & ſponſę. *Quod autem ad Scholaſtici nomen attinet. Hieronym. in catalog. de Sarapione.* Sarapion qui ob elegantiam ingenij nomen Scholaſtici meruit.

[p] Clauſulas autem Lyrici appellant. *Sic Terentian. paullò ante pentametrum clauſulam heroici dixit.*

D [q] Centones. *Tertullianus lib. de præſcriptionib.* Cum de ſecularib. quoq. ſcripturis exemplum præſto ſit eiuſmodi facilitatis, * quouis hodie ex Virgilio fabula in totum aliam componi, materia ſecundum verſus, verſib. ſecundū materiā concinnatis. Deniq. Oſsidius Geta Medeam tragœdiam ex Virgilio plenißimè expreßit. Meus quidam propinquus ex eod. poeta inter cætera ſtili ſui otia pinacem Cebetis explicuit. Homericentonas etiam vocare ſolent, qui de carminib. Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde cōpoſitis in vnum ſarciunt corpus.

r Proba vxor Adelphi. *Proba Falconia, cuius & Hieronymus meminit, & cento quidam circumfertur.*
ſ Et quidam Pomponius. *Al. Pompinus.*

De Fabula. Cap. XL.

FAbulas poëtæ à fando nominauerunt: quia non ſunt res factæ, ſed tantùm loquendo fictæ. Quæ ideò ſunt inductæ: vt ficto mutorum animalium inter ſe colloquio imago quædam vitæ hominum noſceretur. Has primus inueniſſe traditur [a] Alcmæon Crotonienſis: appellanturq. Æſopicæ, quia is apud Phrygas in hac re polluit. Sunt autẽ fabulæ aut [b] Æſopicæ, aut Lybiſticæ. Æſopicæ ſunt, cùm animalia muta inter ſe ſermocinaſſe finguntur, vel quæ animam non habent: vt vrbes, arbores, montes, petræ, flumina. Lybiſticæ autem dum hominum cum beſtijs, aut beſtiarum cum hominibus fingitur vocis eſſe commercium.

Fabulas poëtæ quaſdam delectandi cauſſa finxerunt: quaſdam ad naturã rerum, nonnullas ad mores hominũ interpretati ſunt. Delectandi cauſa fictæ, vt eæ, quas vulgo dicunt, vel quales Plautus & Terentius compoſuerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt, vt [c] Vulcanus claudus, quia per naturam nunquam rectus eſt ignis, vt illa triformis beſtia, [d] Prima leo, poſtrema draco, media ipſa chimera, ideſt caprea, ætates hominum per eam volentes diſtinguere, quarum ferox & horrens prima adoleſcentia, vt leo: dimidium vitæ tempus lucidiſsimũ, vt caprea, eò quòd acutiſsime videat: tum fit ſenectus [e] caſibus inflexis, draco. Sic & Hippocentauri fabulam eſſe confictam, ideſt hominem equo mixtum ad exprimendam humanæ vitæ velocitatẽ, quia equum conſtat eſſe velociſsimũ. Ad mores: vt apud Horatium mus loquitur muri, muſtella vulpeculæ, vt per narrationẽ fictam ad id quod agitur verax ſignificatio referatur. Vnde & Æſopi tales fabulæ ſunt ad morum finem relatæ, vel ſicut in libro Iudicum ligna ſibi regem requirunt, & loquuntur ad oleam & ad ficum, & ad vitem & ad rubum. Quod totum vtique ad mores fingitur, vt ad rem quæ intenditur, ficta quidem narratione, ſed veraci ſignificatione veniatur. [f] Sic & Demoſthenes orator fabula vſus eſt aduerſus Philippum, qui cùm ab Athenienſibus poſtularet, vt ſibi decem oratores da-
A rentur, & diſcederet, finxit ille fabulã, qua diſſuaderet dicens: lupos aliquando paſtoribus, quorum diligentiã decipere voluiſſent, ſuaſiſſe, vt in amicitiam conuenirent, ea tamen conditione, ſi canes in quibus erat cauſſa iurgiorum, iure illis traderentur: annuiſſe paſtores, & in ſpem ſecuritatis dediſſe canes, quos ouium ſuarum vigilantiſsimos cuſtodes habebant. Tunc lupi, adepta omni formidine, omne quod in gregibus illis erat, non pro ſatietate tantùm, verumetiam pro libidine lacerauerunt. Philippum quoque principes populi poſtulare, quo facilius poſſet opprimere ſpoliatam cuſtodi-
B bus vrbem.

a Capit. XL. Alcmæon Crotoniens. *Pythagoræ diſcipulus.*
b Aut Æſop. aut Lybiſticæ. *Ariſt. Rhetor. 2. de exẽplo.* τέτων ᾗ ἐν μὲν παραβολὴ ἐν ᾗ λόγοι, οἷον οἱ Αἰσώπειοι, καὶ λυβικοί. *Heſychius:* λυβικοὶ λόγοι χαμαιλέον φησὶ λύβυν εὑρεῖν τὲς λόγες τέτες. *Vid. Theon. progymnaſm.*
c Vulcan. claud. *è Seru. Æn. 8.*
d Primaleo, poſtr. drac. *Lucretij verſus lib. 5.*
e Caſib. inflexis. *Qui Longobardicos characteres norint, vel crurib. vel curſib. admittant, propter ſimilitudinem, a & u, r. & ſ. cum præſertim cuſsibus ſit in libro Salmant. in Romano vero; caſib. ſubiacens inflexis.*
f Sic & Demoſth. *In Olynthiacis.*

C *De Hiſtoria. Cap. XLI.*

HIſtoria eſt narratio rei geſtæ, per quam ea quæ in præterito facta ſunt, dignoſcũtur. Dicta autem Græcè hiſtoria, [a] ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν ideſt à videre, vel cognoſcere. Apud veteres enim nemo conſcribebat hiſtoriam, niſi is qui interfuiſſet & ea quæ conſcribenda eſſent vidiſſet. Melius enim oculis quæ fiunt deprehendimus, quàm quæ auditione colligimus. Quæ enim videntur, ſine mendacio proferuntur. [b] Hæc diſciplina ad Grammaticam pertinet: quia quidquid dignum memoria eſt, litteris mandatur. Hiſtoriæ autem ideò monumenta di-
D cuntur, quòd memoriam tribuunt rerum geſtarum. Series autem dicta per tranſlationem à ſertis florum inuicem comprehenſorum.

a Cap. XLI. Hiſtoria *ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν. è Seru. Æn. 1.*
b Hæc diſciplina ad Grammaticam pertinet. *Aug. lib. 2. de ordin. c. 12.* Quia Grammatica ipſo nomine profiteri ſe litteras clamat, vnde etiam Latinè litteratura dicitur; factum eſt, vt quidquid dignum memoria litteris mandaretur, ad eam neceſſario pertineret.

De primis auctoribus Historiarum. Cap. XLII.

HIstoriam autem primus apud nos Moyses de initio mundi conscripsit. Apud Gentiles verò primus Dares Phrygius de Græcis & Troianis historiam edidit: quam in folijs palmarum ab eo conscriptam esse ferunt. [a] Post Daretem autem in Græcia Herodotus primus historicus habitus est. Post quem Pherecydes claruit ijs temporibus quibus Esdras legem scripsit.

a Cap. XLII. Primus historicus. *Primus in historia Roman. C. quam scripturam confirmare videtur Silien. Gotth. mendum* historiam: *sic Martial.* Crispus Romana primus in historia.

De vtilitate Historiæ. Cap. XLIII.

HIstoriæ [a] gentium non impediunt legentes in ijs quæ vtilia dixerunt. Multi enim sapientes præterita hominum gesta ad institutionem præsentium historijs indiderunt. Si quidem & per historiam summa retro temporum annorumque supputatio comprehenditur: & per consulum regúmq. successum multa necessaria perscrutantur.

a Cap. LXIII. Historiæ gentiū non imped. legent. &c. *Vid. Aug. 2. de doct. Christ. c. 28.*

De generibus Historiæ. Cap. XLIIII.

GEnus [a] Historiæ triplex est. Ephemeris namq. appellatur vnius diei gestio. Hoc apud nos Diariū vocatur. [b] Nam quod Latini Diarium, Græci Ephemerida dicunt.

Kalendaria appellantur, quæ in menses singulos digeruntur.

Annales, sunt res singulorum annorum. Quæcúmque enim digna memoriæ domi militiæque, mari ac terra per annos in [c] cōA mentarijs acta sunt, ab anniuersarijs gestis Annales nominauerunt.

Historia autem multorum annorum vel temporum est: cuius diligentia annui commentarij in libris delati sunt. [d] Inter Historiam autem & Annales hoc interest: quòd historia est eorum tēporum quæ vidimus. Annales verò sunt eorum annorū quos ætas nostra nō nouit. Vnde Sallustius [e] ex historia: Liuius Eusebius, & Hieronymus ex annalibus & historia constant. [f] Inter Historiam, & argumentum & fabulam interest. Nam Historiæ sunt res veræ, quæ factæ sunt. Argumenta sunt, quæ etsi facta non sunt, B fieri tamen possunt. Fabulæ verò sunt, quæ nec facta sunt, nec fieri possunt, quia contrà naturam sunt.

a Cap. LXIIII. Genus historiæ tripl. *Vid. Agell. lib. 5. c. 18.*

b Nam quod Latini Diarium Græci Ephemerid. *Agell.* Id eorū est qui Diarium scribūt, quam Græci Ephemerida vocant.

c In commentarijs acta sunt. *Conficiebantur ex actis primum commentarij, deinde ex commentarijs annales vel historia texebatur. Isidorus ex actis commentarios, ex commentarijs annales, ex annalib. historiam confici vult, eiusque dici historiā cuius opera ex annalibus historia fit composita, aut certè annales plures in volumen vnum redacti.*

d Inter historiam autem, & annal. *Seruius Æn. 1. ad verba.* Et vacet annales, Historia est eorum temporum quæ vel vidimus, vel videre potuimus. dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν. i. videre. Annales verò sunt eorum C annorum & temporum, quæ ætas nostra non nouit, vnde Liuius ex annalib. & historia constat.

e Sallustius ex historia: Liuius, Euseb. *Ita Gotth. Ouet. collig. probissimè: cùm in reliquis omnib. historialib. legatur. Videntur apud Seruiū voces* Sallustius ex historia *deesse. Et planè in Sallust. ætatem inciderunt non modo reliquæ historiæ, quas à M. Æmilio Lepido, & Q. Lutatio Catulo Coss. orsus est; sed etiam Iugurthinum bellum, quod P. Scipionis Nasicæ consulatu cœpit. Huius autem rei sit penes auctorem, hoc est Seruium, fides: non n. probatur doctissimis viris hæc differentia. Vid. Beroaldi de Seruij commentarijs censuram.*

f Inter historiam, argum. & fab. *è Seru. Æn. 1. ad verba:* reuocato à sanguine Teucri. *Qui locus emendari & suppleri ex hoc potest, pessumè enim affectus est.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER SECVNDVS.

De Rhetorica & Dialectica.

DE RHETORICA eiúsque nomine. Cap. I.

Rhetorica [a] est bene dicēdi scientia in ciuilibus quæstionibus eloquentiæ copia ad persuadendum iusta, & bona. [b] Dicta autē Rhetorica Græca appellatione ἀπὸ τοῦ ῥητορίζειν id est, à copia locutionis ῥῆσις enim apud Græcos locutio dicitur ῥήτωρ orator. Coniuncta est autem Grāmaticæ arti Rhetorica. In Grammatica enim scientiā rectè loquendi discimus. In Rhetorica verò percipimus qualiter ea quæ didicimus proferamus.

a Rhetorica est bene dicendi scientia. *Hæc tantum verba huius loci propria esse duco. Quæ præterea leguntur in plerisq. libris.* In ciuilib. quæstionib. necessaria ad persuadendum iusta & bona, eloquentiæ copia in rer. personarumq. negotio. *Neque eadem sunt in omnib. & priora quidē importata hùc sunt è capite. 2. libri 1. postrema vero.* In rer. personarumq. negotio. *à Gotthicis omnib. &c. absunt. adscripsimus ergo tantum quæ in meliorib. libris leguntur.*

b Dicta autem *ἀπὸ τοῦ ῥητορίζειν. Ita VV. CC. nèque id abnuit interpretatio.*

De inuentoribus Rhetoricæ artis. Cap. II.

HÆc autem disciplina à Græcis inuenta est à [a] Gorgia, Aristotele, Hermagora: A & translata in Latinum à Tullio videlicet & [b] Quinctiliano, sed ita copiose, ita variè: vt eam lectori admirari in promptu sit, cōprehendere impossibile. [c] Nam membranis retentis, quasi adhæ rescit memoriæ series dictionis, ac mox repositis recordatio omnis elabitur. Huius disciplinæ perfecta cognitio oratorem facit.

a Cap. II. A Gorgia, Aristot. Hermag. *Quoniam hi præcipuè artem hanc excoluerunt, quamuis alij prima fundamenta iecerint, vt Empedocles, Tisias, & Corax.*

B b Quinctiliano. *Et Titiano addunt quidam libri, non tamen melioris notæ. Recteq. irrepsisse putabat Chacon ex vltimis syllabis Quinctiliani librarior. vitio repetitis. De Titiano Hieronym. in chronic.* Titianus vir eloquens præfecturam prætorij apud Gallias administrat. *Et Seru. Æneid.* 10. Titianus & Caluus qui themata de Virgilio elicuerunt, & deformauerunt ad dicendi vsum.

c Nam membranis retentis q. adh. *Respexisse videtur ad Ciceronis verba Tusc. i.* Sed nescio quomodo dum lego assentior: cum posui librum, assensio omnis elabitur.

C De nomine Oratoris, & partibus Rhetoricæ. Cap. III.

ORator est igitur vir bonus dicendi peritus. Vir bonus consistit natura moribus, artibus. Dicendi peritus consistit artificiosa eloquentia, quæ constat partibus quinque: Inuentione, Dispositione, Elocutione, Memoria, Pronunciatione, & Fine officij, quod est

est aliquid persuadere. Ipsa autem peritia dicendi in tribus rebus consistit, natura, doctrina, vsu. Natura, ingenio: doctrina, scientia: vsus assiduitate. Hæc sunt enim quæ non solùm in oratore, sed in vnoquoq. homine [a] artifice spectantur, vt aliquid efficiat.

[a] Cap. III. artifice spectantur. *Al. expectantur. f. expetuntur.*

De tribus generibus caussarum. Cap. IIII.

GEnera caussarũ tria sunt: deliberatiuum, demonstratiuum, iudiciale. Deliberatiuum genus est, in quo de quibuslibet vtilitatibus vitæ, quid aut debeat aut non debeat fieri tractatur. Demonstratiuũ, in quo laudabilis persona aut reprehẽsibilis ostẽditur. Iudiciale, in quo de ipsius personæ facto, aut pœnæ aut præmij sentẽtia datur. Dictũ autem iudiciale, eo quòd iudicet hominem, & sententia sua ostendat, vtrum laudabilis præmio dignus sit, aut certè reus [a] condẽnari, liberaríque supplicio. Deliberatiuum genus vocatur, eò quòd de vnaquaque re in eo deliberatur. Huius genus duplex est, suasio & dissuasio, id est, de expetendo & fugiendo, de faciendo & non faciendo. Suasoria autem in tribus locis diuiditur, honesto, vtili, & possibili. Hæc differt aliquid à deliberatiua, quia suasoria eget altera persona: deliberatiua interdum & apud se agit. In suasoria autẽ duæ sunt, quæ plus valent: spes & metus. Demonstratiuum dictũ quòd vnamquamque rem aut laudando aut vituperando demonstrat: quod genus duas habet species, laudem & vituperationem. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur, ante ipsum, in ipsum, post ipsum. Ante ipsum, vt, - quæ te tam læta tulerũt Secula-. In ipsum, vt, O sola infandos Troiæ miserata labores. Post ipsum, vt, In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ Lustrabunt, conuexa polus dum sydera pascet: Semper honos noménque tuum laudésq. manebunt.

Pari ordine è contrario & in vituperatione hominis hæc forma seruanda est, antè hominem, in hominem, post hominem. Locus communis ad demonstratiuum vituperationis genus pertinet: quod tamen ab eo in aliquo differt. Nam vituperatio quæ contraria est laudi, specialiter in certam facientis personam adhibetur. Communis verò locus generaliter in facti crimine præponitur: vnde & communis locus dicitur, quia absente persona non tam in hominem quam in ipsum crimen exponitur. Omne enim vitium non in vno tantùm, sed etiam commune in plurimis inuenitur.

[a] Cap. IIII. liberariq. *Reijciebat hæc Chacon. Sed frequens apud Isidorum coniunctionum, disiunctionumque vicissitudo.*

De gemino statu caussarum. Cap. V.

STatus caussarum apud Rhetores dicitur ea res, in qua caussa consistit, id est, constitutio. [a] Græci autem statum à contentione στάσιν dicunt. Latini autem non solùm à pugna per quam expugnent propositionem aduersarij, sed quòd in eo pars vtraque consistat. Fit autem ex intentione & depulsione. Status autem caussarũ duo sunt, rationalis & legalis. De rationali oriuntur cõiectura, finis, qualitas, trãslatio. De fine iuridicialis & negotialis. De iuridiciali absoluta & assumptiua. De assumptiua, concessio, remotio criminis, relatio criminis, [b] comparatio. De concessione, purgatio & deprecatio. Coniecturalis status est, cùm factum quod alij obijcitur, ab alio pernegatur. Definitiuus status est, cùm id quod obijcitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis definitionibus approbatur. [c] Qualitas est dum qualis sit res quæritur: & quia de vi & genere negotij controuersia agitur, constitutio generalis appellatur. Translatio est, cùm caussa ex eo pendet, quòd aut non is agere videtur quem oportet, aut nõ apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oporteat. Translatiua constitutio dicitur, quòd actio translationis & commutationis indigere videtur. Iuridicialis est, in qua æqui & recti natura, & præmij aut pœnæ ratio quæritur. Negotialis est, in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate sit consideratur. [d] Assumptiua est, quæ ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autem aliquid defensionis assumit. Concessio est, cùm reus non id quod factum est defendit, sed vt ignoscatur postulat: [e] quod nos ad pœnitẽtes probauimus pertinere. Remotio criminis est, cùm id crimen quod infertur, ab se & ab sua culpa, vi & potestate in alium

reus

reus dimouere conatur. Relatio criminis est: cùm ideo iure factum dicitur, quod alius ante iniuria lacessierit. Cõparatio est, cùm aliud aliquod alterius factum honestum aut vtile contenditur, quod vt fieret, illud quod arguitur dicitur esse commissum. Purgatio est, cùm factum quidem conceditur, sed culpa remouetur. Hæc partes habet tres, imprudentiam, casum, necessitatem. Deprecatio est, cùm & peccasse se, & consultò peccasse reus confitetur, & tamen vt ignoscatur postulat: quod genus perrarò potest accidere. Itẽ ex legali statu hæc oriuntur, id est, scriptum & voluntas, leges contrariæ, ambiguitas, collectio siue ratiocinatio & definitio legalis. Scriptum & voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere. Legis contrariæ status est: quando inter se duæ leges aut plures discrepare noscuntur. Ambiguitas est, cùm id quod scriptum est, duas aut plures res significare videtur. Collectio vel ratiocinatio est: quando ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod non scriptum est, inuenitur. Definitio legalis est cùm vis verbi quasi in definitiua constitutione in quo posita sit quæritur. Status ergo tam rationales quàm legales à quibusdam certiùs decem & octo connumerati sunt, cæterùm secundum [f] Rhetoricos Tullij vndeuiginti reperiuntur, propterea quia translationem inter rationales principaliter affixit status. Inde se ipse etiam Cicero reprehendens, translationem legalibus statibus applicauit.

a Cap. V. Græci autem statum à content. *Ita Herodia. & Hermagoras. Præferre videtur Isidorus nostram vocem Græcæ* στάσεως.
b Relatio criminis comparatio. *Compensatio in plerisque libris, qua de re Capella.* Cõparatio (*inquit*) quam compensationem noui à posteriorib. perhiberi. *Sed comparatio est apud Ciceronem, vnde hæc sunt. Et infra cõparatio definitur, consentientib. omnib. libris.*
c Qualitas est. *Videntur abundare hæ voces ex Cic. 1. de inuent. legendumque.* Dum qualis sit res quæritur, quia de vi, & de genere negotij, &c.
d Assumptiua. *Post assumptiuam videtur desiderari absoluta, Dixerat enim ex iuridiciali assumptiuam, & absolutam oriri. Quam Cicero definit.* Quæ ipsa in se iuris, & iniuriæ continet quæstionem.
e Quòd nos ad pœnit. *Vid. d. 50. c. in capite, & seqq.*
f Secundum Rhetoricos Tullij. *Libros de inu.*

De Tripartita controuersia Cap. VI.

TRipartita controuersia iuxtà Ciceronẽ aut simplex est, aut coniuncta. Et si coniuncta erit considerandum est, vtrum sit ex pluribus quæstionibus iuncta, an ex aliqua comparatione. Controuersia simplex est, quæ absolutam continet vnam quæstionem hoc modo: Corinthijs bellum indicamus, an non? Coniuncta est ex pluribus quæstionibus, in qua plura quæruntur hoc pacto: Vtrum Carthago diruatur, an Carthaginiẽsibus reddatur: an eo colonia deducatur? Ex comparatione, in qua per contentionem vtrum potius, aut quid potissimum quæritur, ad hunc modum: Vtrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui socijs sit auxilio: an teneatur in Italia, vt quàm maximæ contra Hannibalem copiæ sint.

a Cap. VI. Omnia ex eod. lib. 1. de inuent.

De quattuor partibus orationis. Cap. VII.

PArtes orationis in Rhetorica arte quattuor sunt, Exordium, Narratio, Argumentatio. Conclusio. Harum prima auditoris animum prouocat, secunda res gestas explicat, tertia fidem assertionibus facit, quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque taliter, vt [a] beniuolum, docilem vel attentum auditorem faciamus: beniuolum precando, docilem instruendo, attentum excitando. Narrandum est ita, vt breuiter atque apertè loquamur. Argumentandum ita, vt primùm nostra firmemus: dehinc aduersa cõfringamus. Concludendum ita, vt concitemus animum audientis implere quæ dicimus.

a Cap. VII. Beniuolum. *Ita scribi præcipit Isidorus ipse lib. 10. non beneuolum.*

De quinque modis caussarum. Cap. VIII.

SPecies caussarũ sunt quinque, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurũ. Honestum caussæ genus est, cui statim sine oratione nostra fauet animus auditoris. Admirabile à quo est alienatus animus eorum qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur ab auditore. Anceps est, in quo aut iudicatio dubia est; aut caussa honestitatis & turpitudinis particeps, vt & beniuolentiã pariat

&

& offensionem. Obscurum, in quo aut tardi auditores sunt, aut difficilioribus ad cognoscendum negotijs causa cernitur implicata.

[a] Cap. VIII. Ex eod. Ciceronis loco.

De Syllogismis. Cap. IX.

Syllogismus Græcè, Latinè argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta est, quasi argutæ mentis oratio, qua inuentum probabile exequimur. [a] Syllogismus igitur est propositionis & assumptionis, cõfirmationisque extrema conclusio: aut ex ambigentis incerto, aut ex fiducia comprobantis. Constat enim tribus partibus, propositione, assumptione, conclusione. Propositione, vt puta, quod bonum est, turpem vsum habere non potest. Cõsentit audiens, assumit ille: Pecunia turpem vsum habet: Concluditur, Ergo pecunia bonum non est. Syllogismis autem non solùm rhetores, sed maximè Dialectici vtuntur, [b] licet Apostolus sæpè proponat, assumat, confirmet, atq. concludat: quæ, vt diximus, propriæ artis Dialecticæ atque Rhetoricæ sunt. Syllogismorum apud rhetores principalia genera duo sunt, inductio & ratiocinatio. Inductionis membra tria sunt, prima propositio: secunda illatio, quæ & assumptio dicitur: tertia conclusio. Inductio est, quæ rebus non dubijs captat assensionem eius cui instituta est: siue inter Philosophos, siue inter Rhetores, siue [c] inter sermocinantes. Propositio inductionis est, quæ similitudines concedendæ rei necessario vnius inducit aut plurium. Illatio inductionis est: quæ & assumptio dicitur, quæ rem de qua contenditur. & cuius causa similitudines habitæ sunt, introducit. Conclusio inductionis est, quæ aut concessionem illationis confirmat: aut quid ex ea conficiatur declarat. [d] Rationatio est oratio, qua id, de quo est quæstio, comprobatur.

Enthymema igitur Latinè interpretatur mentis conceptio, quem imperfectũ syllogismũ solent [e] Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus eius argumenti forma consistit, quando eo quod ad fidem pertinet faciendam vtitur syllogismorum lege præterita, vt est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur nauigandum. Ex sola enim propositione constat esse perfectum: vnde magis Rhetoribus quàm Dialecticis con-

A uenire iudicatum est. Ratiocinationis duo sunt modi. Primus enthymema, qui est imperfectus syllogismus atque Rhetoricus. Secundus epicherema, qui est in Rhetoricis latior syllogismus. [g] Enthymematis membra sunt quinque, primum conuincibile, secundum ostentabile, tertium sententiale, quartum exemplabile: quintum collectiuũ. Conuincibile est, quod euidenti ratione conuincit, sicut fecit Cicero pro Mil. Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam si putaretis per vos restitui posse, nolletis. Ostentabile est, quod certa rei demonstratione constringit: sicut Cicero in Catilinam: Hic tamen viuit? viuit? immo etiam in senatum venit. B Sententiale est, quod sententia generalis addicit vt apud Terentium, Obsequium amicos, veritas odium parit. Exemplabile est, quod alicuius exẽpli comparatione euentum similem comminatur: sicut [h] Cicero in Philippic. Te miror Antoni, quorum exempla imitaris, eorum exitus non pertimescere. Collectiuũ est, cùm in vnũ, quæ [i] argumẽta ita sunt, colliguntur, sicut ait Cicer. pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela. Quem iure, quem loco, quem tempore non est ausus: hunc iniuria, alieno tempore, cum periculo capitis non dubitauit occidere? C Præterea secundũ Victorinum enthymematis est altera definitio ex sola propositione, sicut iam dictum est: quæ ita cõstat, Si tempestas vitanda est, non est nauigatio requirenda. [k] Ex sola assumptione, vt est illud; sunt autem qui mundum dicũt sine diuina administratione discurrere. Ex sola cõclusione, vt est illud; vera est igitur diuina sentẽtia: ex propositione & assumptione, vt est illud: Si inimicus est, occidit, inimicus autẽ est. Et quia illi deest cõclusio, enthymema vocatur. [l] Sequitur epicherema, descendẽs de ratiocinatione [m] latior & executior rhetoricus syllogismus, latitudine distans & productione sermonis à dialecticis D syllogismis propter quod rhetoribus datur. Hîc autem constat modis tribus, primus modus tripertitus est: secundus quadripertitus: tertius quinquepertitus. Tripertitus epicherematicus syllogismus est, qui constat membris tribus, id est, propositione, assumptione, conclusione. Quadripertitus est, qui constat ex membris quattuor: prima propositione, secunda assumptione, & vna propositionis siue assum-

ptionis

ptionis coniūcta: tertia probatione & quarta conclusione. Quinquepertitus est, qui constat ex membris quinque, id est, prima propositione: secunda eius probatione: tertia assumptione: quarta eius probatione: quinta conclusione. Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica, Si deliberatio & demonstratio genera sunt caussarum, non possunt rectè partes alicuius generis caussæ putari: eadem enim res alij genus, alij pars esse potest: eidem genus & pars non potest, & cætera: quousque syllogismi huius membra claudantur.

[a] Cap. IX. Confirmationis extrema concl. *Confirmationem syllogismo addidit Ciceronem secutus, exemplo tamen non nisi syllogismi simplicis est vsus.*
[b] Licet Apostolus. *Verba sunt Hieronymi ad Paul Vrbicā ep. 155. mutasse Isidorū vocē Apostol. in Philosophū credebat Chacon, rediјsseq. rursus vel ex scribentium errore, vtraq. voce per compendium scripta; vel alicuius, qui eam ex Hieronymo accersiuit, superuacua diligentia.*
[c] siue inter sermocinantes. *Victorinus*, in quacūq. contentione verbor.
[d] Ratiocinatio. *Eod. modo Cassiodorus. Breuius Fortunatianus:* Ratiocinatio est, qua aliquid approbamus.
[f] Artigraphi. *Eadem voce vtuntur Donatus, & Seruius, ad artem Donati. Constatq. ex D. August ep. 59. huiusmodi Græcolatinas voces illa ætate vsurpatas esse, quamuis Quinctiliano inuisas. Ijdem ab Augustino & Fortunatiano technici dicuntur.*
[g] Enthymematum membra. *Fusius hæc Isidorus quā Fortunatianus.*
[h] Cic. *Philipp.* 2. quor. exempla imitere eorū exitus non perhorrescere?
[i] Quæ argumentata. *Ex Ouet. Colleg. Gotth. reliqui* quæ argumenta.
[k] Ex sola assumptione. *Suppleuimus hîc quædam ex Tarraconensib. libris & Cassiodoro auctore Ant. Augustino.*
[l] Sequitur epicherem. *Ex lib. 1. de inuent.*
[m] latior, & executior Rhetoricus Syllogismus. *Sic paullò ante epicherema latiorem syllogismū dixit,* latior executio *volebat A. Augustinus ex Fortunatiano.*
[n] et quarta conclus. *Vox* quarta *ex Gotthicis repositaest.*

De Lege. Cap. X.

LEx [a] est cōstitutio populi, quam maiores natu cum plebibus sanxerūt. Nam quod rex aut imperator edicit, constitutio vel edictum vocatur. [b] Institutio æquitatis duplex est, nunc in legibus, nunc in moribus. Inter legem autem & mores hoc interest, quòd lex scripta est: mos verò est vetustate probata consuetudo, siue lex non scripta: nam lex à legendo vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus [c] tracta tantumdē. Consuetudo autē est ius

A quoddā moribus institutū, quod pro lege suscipitur cùm deficit lex, nec differt scriptura, an ratione consistat: quando & legē [d] ratio commendat. Porrò si ratione lex constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in cōmuni est vsu. Omnis autem lex aut permittit aliquid, vt, Vir fortis petat præmium: aut vetat, vt, Sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt, Qui cædem fecerit, capite plectatur. [e] Factæ sunt autem leges, vt earum metu humana coërceatur audacia,
B tutáque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur nocendi facultas. Legis enim præmio aut pœna [f] vita moderatur humana. Erit autē lex honesta, iusta, possibilis, secundùm naturam, secundùm consuetudinē patriæ, loco temporíque conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoq. ne aliquid per obscuritatem [g] in captionē contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta.

[a] Cap. X. Lex est. *Lib. 5. c. 10. & d. 2. c. 2.* Repetuntur eadem lib. 5. c. 3. 10. 19. & seqq. Vid. Grat. d. 1.
C [b] Institutio æquit. *Omne autem ius legib. & morib. constat. lib. 5. c. 3. & dis. 1. c. 2.*
[c] de morib. tracta tantumdem. *Sic o. l.* tantūmodo *Grat.*
[d] Ratio cōmendat. *Tertul. lib. de corona milit.* Consuetudo etiam in ciuilib. reb. pro lege suscipitur, cùm deficit lex. Nec differt scriptura an ratione consistat, quando & legem ratio commendet.
[e] Factæ autem sunt leges. *Ex Aug. ep. 56.*
[f] vita moderatur humana. Moderatur *passiuè vt l. 15. D. de negot. gest.* Pro qualitate personar. & actio formatur, & condemnatio moderatur.
[g] in captionem contineat. *Paul. lib. 5. sentent. c. 33.* Ne quis in captionem verbor. in cauendo incidat.

De sententia. Cap. XI.

SEntentia est dictum impersonale, vt, Obsequium amicos veritas odiū parit. Huic
D si persona fuerit adiecta, chria erit; ità, offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo: Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis obsequendo. Nam inter chriā & sententiam hoc interest, quòd sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquam dicitur. Vnde si sententiæ persona adijciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

[a] Cap.

De Catasceue & Anasceue. Cap. XII.

CAtasceue est confirmatio propositæ rei, Anasceue autẽ contraria superiori est: reuincit enim non fuisse aut non esse quod natum, aut factum, aut dictum esse proponitur: vt siquis Chimeram neget fuisse, aut fuisse confirmet. Inter has & Thesin hoc interest, quòd Thesis quamuis & ipsa habeat disputationem in vtramque partem, tamen incertæ rei quasi quædam deliberatio vel coarctatio est: Catasceue autẽ & Anasceue in his rebus, quæ verisimiles non sunt, sed pro veris proponuntur, plerumque versantur. Anasceuæ prima diuisio est, in inconueniens & mendacium. Inconuenientis species sunt, quod inhonestum est, & quod inutile. Item inhonestum tractatur, aut in dictis, aut in factis. In dictis, vt si quis indecora & non respondentia auctoritati dixisse dicatur: velut si aliquis infamet Catonem illum Censorium, iuuentutem ad nequitiam & luxuriam cohortatum. In factis, vt si quis abhorrens aliquid à sanctimonia & nomine suo fecisse dicatur, vt est fabula de adulterio Martis & Veneris. Mendacium autem tres habet species: incredibile, quod factum non esse credatur: vt adolescentem de Siculo littore [a] egrediẽtes Africa classes videre. Impossibile est, vt Clodius insidias Miloni fecerit, & idem occisus sit à Milone. Contrarium est, Nam si insidias fecit, occidit. Occisus est; non fecit insidias. Hæc distributio in contrarium reformata [b] Catasceuæ proderit. Oportebit tamen principia sic ordinare, vt aut credendum esse veterum auctoritati, aut fabulis fidem non habendam esse dicamus. Et ad id postremum in Anasceue recurramus, ne quid aliud significare voluerint, qui ista finxerunt: vt si Scyllam non marinam, sed maritimam fœminam: nec succinctam canibus, sed rapacem aliquam & inhospitalem venientibus extitisse.

[a] Cap. XII. egredientes Afric. *Ex Plin. & Solin. mendosè libri omnes ingredientes.*

[b] Catasceuę proderit. *Post hæc verba adduntur in Gotthicis aliquot.* Vt gradus omnes constituamus, honestum, vtile, verisimile, possibile, consentaneum; vel ex diuerso inhonestum, inutile, parum verisimilie, impossibile, contrarium. *Quæ, quia neque satis cum superiorib. cohærent, neq. sunt in vetustiorib. libris, recipienda non putauimus, Licet quibusd. probarentur.*

A

De Prosopopœia. Cap. XIII.

PRosopopœia [a] est cùm inanimalium & persona & sermo fingitur: Cicero in Catilinam: Etenim si mecum patria mea, quæ mihi vita mea multò est charior, loqueretur, dicens, &c. Sic & montes, & flumina vel arbores loquentes inducimus, personam imponentes rei, quæ non habet naturam loquendi, quod & in tragœdijs vsitatum est, & in orationibus frequentissimè inuenitur.

[a] Cap. XIII. Prosopop. *Hæc & Ethopœia maiores visa sunt, quàm vt cum figuris reliquis connumerandæ essent, proptereà eas in progymnasmatis posuit.*

B

De Ethopœia. Cap. XIIII.

ETHopœiam verò illam vocamus, in quâ hominis personam fingimus, pro exprimendis affectibus ætatis, studij, fortunæ, lætitiæ, sexus, mœroris, audaciæ. Nam cùm piratæ persona suscipitur, audax, abrupta, temeraria erit oratio: cùm fœminæ sermo simulatur, sexui conuenire debet oratio: iam verò adolescentis, & senis, & militis, & imperatoris, & parasiti, & rustici, & philosophi, [a] diuersa ratio ducenda est. Aliter enim loquitur gaudio affectus, aliter vulneratus. In quo genere dictionis illa sunt maximè cogitanda: quis loquatur, & apud quem, & de quo, & vbi, & quo tempore: quid egerit, C quid acturus sit, aut quid pati possit, si hæc consulta neglexerit.

[a] Cap. XIIII. diuersa ratio ducenda. *Ex Gotth. Ou. Al. oratio dicenda.*

De Generibus quæstionum. Cap. XV.

GEnera quæstionum duo sunt: quorum vnum est finitum, alterum infinitum. Finitum hypothesis Græcè, Latinè caussa dicitur, vbi cum certa persona controuersia est. Infinitum quod Græcè thesis, Latinè proD positum nominatur, Hoc personam non habet certã, nec [a] inest ei aliqua certa circunstantia, id est, nec locus, nec tẽpus. In caussa verò certa omnia sunt, [b] vnde quasi pars caussæ est propositum.

[a] Cap. XV. neq. inest ei aliqua certa circunst. *Al.* Neq. in thesi aliqua circunst. *eod. sensu.*

[b] Vnde quasi pars caussæ, e.p. *Cic. in Top.* Itaque propositum pars caussæ est.

D De

De Elocutione. Cap. XVI.

IAm verò in elocutionibus illa vti oportebit, vt res, locus, tempus, persona audientis efflagitat, ne profana religiosis, ne inuerecunda castis, ne leuia grauibus, ne lasciua serijs, ne ridicula tristibus misceantur. Latinè autem & perspicuè loquendum. Latinè autem loquitur, qui verba rerum vera & naturalia persequitur, nec à sermone atque cultu præsentis temporis discrepat. Huic non sit satis videre quid dicat:[a] nisi id quoq. apertè & suauiter dicere, ne id quidem tantùm: nisi id quod dicat, & facetè dicat.

[a] Cap. XVI. Nisi id quod dicat, & facetè dicat. *Rom.* C. Nisi id quod dicat & fecerit. *F. nisi id quod deceat fecerit. Al.* Nisi id quod dicat & facere dicat. *Quam scripturam vna mutata littera recepimus.*

De trimodo dicendi genere. Cap. XVII.

DIcenda sunt quoque summissa leuiter, incitata grauiter, inflexa moderatè. Hoc est enim illud trimodum genus dicendi, humile, mediũ, grandiloquum. Cùm enim magna dicimus, grãditer proferenda sunt, cùm parua subtiliter, cùm mediocria tẽperatè. Nam in paruis caussis nihil grande, nihil sublime dicendum est, sed leni ac pedestri more loquendũ. In caussis autem maioribus, vbi de Deo vel hominum salute referimus, plus magnificentiæ & fulgoris est exhibendum. In temperatis verò caussis vbi nihil[a] agitur vt agat, sed tantùmmodo vt delectetur auditor, inter vtrumq. est moderatè dicendum: sed & quamuis de magnis rebus quisq. dicat, non tamen semper granditer dicere debet, sed summissè cùm docet: temperatè cùm aliquid laudat vel vituperat: granditer cùm ad conuersionem auersos animos prouocat. Vtenda tamen verba in summisso genere sufficientia, in tẽperato splendẽtia, in grandi vehementia.

[a] Cap. XVII. nihil agitur, vt agat. *Sic o. l. ac tales sunt caussæ: pleræq. in demonstratiuo genere.*

De colo, commate et periodo. Cap. XVIII.

COmponitur autem[a] instruitúrque omnis oratio commate, colo & periodo. Comma particula est sententiæ. Colon membrum. Periodus ambitus vel circuitus. Fit A autem ex coniunctione verborum comma, ex cõmate colon, ex colis periodus. Cõma est iuncturæ finitio, vt puta, Et si vereor, iudices, ecce vnum comma: sequitur & aliud comma, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem timere: & factum est colon, id est, membrum, quod intellectũ sensũi præstat; sed adhuc pendet oratio: sicque deinde ex pluribus membris fit periodus: id est, extrema sententiæ clausula, ità, veterem iudiciorum morẽ[b] requirunt. Periodus autem longior esse non debet, quàm vt vno spiritu proferatur.

[a] Cap. XVIII. instruitur. *Prothesis in Gotthica scri-* B *ptura frequens instruitur pro struitur, nec minus frequens aphæresis Spania pro Hispania. Spalensis pro Hispal. storia pro historia.*

[b] morem requirunt. *Ead. verba apud Fab.* Nunc pro requirunt *in Miloniana*, minimè vident, *vulgo legimus. Cum alij quoque requirunt in ms. libb. legisse se affirment.*

De vitijs litterarum, et verborum, et sententiarum cauendis. Cap. XIX.

PRæterea purum & honestum oratoris eloquium carere debet omnibus vitijs, tàm in litteris quàm in verbis, quàm etiam in sententijs. In litteris, vt iunctura apta & C conueniens sit: & sic obseruandum, ne præcedentis verbi extrema vocalis in eandem vocalem primam incidat verbi sequentis, vt fœminæ Ægyptiæ:[a] quæ structura melior fit, si consonantes vocalibus applicantur: triúmque consonantium, quæ in se incidentes stridere & quasi rixari videntur, vitanda iunctura est, id est, r, s, x, vt ars studiorum, rex Xerxes, error Romuli. Fugienda est & consonans m, illisa vocalibus, vt verùm enim.

[a] Cap. XIX. quæ structura. *Al. instructura ex vsitata prothesi.*

De iuncturis verborum. Cap. XX.

D IN verbis quoq. cauenda sunt vitia, vt non impropria verba ponantur, quam Græci acyrologiã vocãt. Amãda est ergò proprietas, sic tamen vt aliquando propter humilitatem sordidi aut spurci vocabuli translatis nominibus sit vtendum: non tamen longè accitis, sed vt veris proxima & cognata videantur. Fugienda etiam Hyperbata longiora, quæ fieri sine aliorum sensuum confusione non possunt. Ambiguitas quoque & vitium

& vitium illud cauendum, cùm quidam iactatione eloquentiæ ducti, quod vno aut duobus verbis significare poterant, interpositis inanibus vocibus longa & circumflexa ambage concludunt, quod vitium Perissologia vocatur. Cui contrarium vitium est breuitatis studio etiam necessaria verba furari. Fugienda sunt quoque sicut in litteris & verbis, quæ inter prima Grammaticorũ studia cognoscuntur, [b] ità & in sententijs vitia.

Sunt autem Cacophaton, Tautologia, Eclipsis, Acyrologia, Macrologia, Perissologia, Pleonasmos, & his similia. At contrà orationem extollit & exornat Energia, tum Emphasis, quæ plus quiddam quàm dixerit, intelligi facit: vt si dicas, Ad gloriam Scipionis ascendet: & Virgilius, Demissum lapsi per funem. Cùm enim dicit lapsi, [a] altitudinem suggerit. Huic contraria virtus est, verbis minuere quæ natura sua magna sunt.

[a] Cap. XX. Altitudinẽ suggerit. *Sic C. Romanus: nostri omnes altitudinem imaginis sugg. sed siue imaginis, siue imaginationi potius legas; nobis probari neutrum potuit.*

De figuris verborum & sententiarum. Cap. XXI.

AVgetur & ornatur oratio etiam figuris verborum ac sententiarum. Nam quia directa & perpetua oratio fatigationẽ atq. fastidiũ tàm dicendi quàm audiendi creat: flectenda est & in alias versanda formas, vt & dicentem reficiat, & ornatior fiat, & iudicem diuerso vultu auditúque deflectat. E quibus plurimæ superius à Donato in schematibus artis Grammaticæ annotatæ sunt.

Vnde tantùm illa hic interponi oportuit, quæ in poëmate, aut nunquã, aut difficulter fiunt: in oratione autem liberè.

Anadiplosis est congeminatio verborum, vt, hic tamen viuit: viuit? immò etiam in senatum venit.

Climax est gradatio cùm ab eo verbo quo sensus superior terminatur, inferior incipit: ac dehinc quasi per gradus dicendi ordo seruatur, vt est illud Africani: Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas. Hanc figuram nonnulli catenam appellant, propter ea quòd aliud in alio quasi nectitur nomine, atque ità res plures in geminatione verborum trahuntur. Fit autem hoc schema non solùm in singulis verbis, sed etiam in contextione verborũ, vt apud Gracchum, Pueritia tua adolescentiæ tuæ inhonestamentum fuit, adolescentia senectuti dedecoramentũ, senectus reipublicæ flagitium. Sic & apud Scipionem: [a] Vi atq. ingratijs coactus cum illo sponsionẽ feci, facta sponsione ad iudicem adduxi, adductum primo cœtu damnaui, damnatum ex voluntate dimisi.

Antitheta, quæ Latinè contraposita appellantur, quæ dum ex aduerso ponuntur sententiæ pulchritudinem faciunt, & in ornamento locutionis decentissima existunt, vt Cicero: Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido: hinc denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant: cum iniquitate luxuria: ignauia cum temeritate, cum vitijs omnibus: postremò copia cum egestate: bona ratio cum perdita: mens sana cum amentia: bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. Huiusmodi locutionis ornamento liber Ecclesiasticus vsus est, dicens: Contrà malum bonũ, & contrà mortem, vita: sic contra pium peccator, & sic intuere in omnia opera Altissimi, [b] bina & bina, vnum contrà vnum.

Synonymia est quoties in connexa oratione pluribus verbis vnam rem significamus, vt ait Cicero: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas. Item, Non feram, non patiar, non sinam.

Epanodos, quam regressionem nostri vocant, Principũ dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebantur.

Antapodosis, quoties media primis & vltimis conueniunt, vt: Vestrum hic factum reprehenditur, Patres conscripti, non meũ; ac pulcherrimum quidem factum: verùm, vt dixi, non meum, sed vestrum.

Paradiastole est, quoties id quod dicimus interpretatione discernimus, cùm te pro astuto sapientem appellas, [c] pro inconsiderato fortem, pro inliberali diligentem.

[d] Antanaclasis est quæ eodẽ verbo contrarium exprimit sensum. [e] Querebatur qui-

dam de filio cur mortem suam expectaret: respondente, Non expecto: immò peto, inquit, vt expectes.

Antimetabole est conuersio verborum, quæ ordine mutato contrarium efficit sensum: Non vt edam viuo, sed vt viuam edo. Et illud: Si consul Antonius, Brutus hostis: Si cõseruator reipub. Brutus, hostis Antonius.

f Exoche, * Quis eos appellauit? Appius: quis produxit? Appius.

Nunc figuras sententiarum, quas operæpretium est cognoscere persequamur.

g Sententia est dictum impersonale, vt, Obsequium amicos, veritas odium parit. Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita: offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo. Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis, obsequendo. Nam inter chriã & sententiam hoc interest: quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquã dicitur. Vnde si sententiæ persona adijciatur, fit chriã: si detrahatur, fit sentẽtia.

Sententiarum species multæ sunt: aliæ enim indicatiuæ, aliæ pronuntiatiuæ, vt, Nusquam tuta fides: aliæ imperatiuæ: vt, Vade, age nate voca zephyros, & labere pennis. Aliæ admiratiuæ: vt, tantæne animis cælestibus iræ?

Aliæ cõparatiuæ, vt: Si vinco & pereo quid ibi me vincere præstat? Aliæ superlatiuæ, quæ cum aliquo motu animi & indignatione promuntur, --Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?

Aliæ interrogatiuæ: vt, -iuuenes quæ caussa subegit Ignotas tentare vias?-- Qui genus, vnde domo? pacémne huc fertis an arma?

Aliæ responsiuæ, vt illinc, istinc. Aliæ deprecatiuæ: vt, Eripe me his inuicte malis. Aliæ promissiuæ: vt, Parce metu Cytherea, manent immota tuorum Fata tibi. Aliæ cõcessiuæ, quæ cum impulsione prohibeant: vt, I, sequere Italiam ventis pete regna per vndas. quæ tamen ne non intellecta sit persuasio, permixta sunt aliqua quæ vetant latenter, vt.-ventis per vndas. Aliæ demonstratiuæ: vt, En, ecce. Aliæ optatiuæ: vt, ô mihi præteritos referat si Iuppiter annos.

Aliæ [h] derogatiuæ, vt nequaquam.

Aliæ quæ cum exclamatione proferuntur: vt [i] Quis furor ô ciues pacẽ conuertit in arma? Et Cicero, O dij immortales, vbinam gentium sumus?

Aliæ exhortatiuæ, cùm ad sententiã prouocamus: vt, Aude hospes contẽnere opes.

A Aliæ dehortatiuæ, cùm à contrario vitio peccatóq. reducimus. Sunt & affirmatiuæ, vt, quidni, quippe.

Præceptiuæ: vt, Nudus ara, sere [k] nudus, habebis frigore messes.

Vetatiuæ, vt, Néue inter vites corylũ sere, néue flagella Summa pete.

Negatiuæ, vt nõ, minimè. Sunt & miratiuę vt, [l] Papè, viuere nõ licet, & fornicari libet?

Dolentis, vt, Hei mihi quòd nullis amor est [m] sanabilis herbis. Flentis. * ----

Similitudinis sic: [n] vt quondam Creta

B fertur labyrinthus in alta.

Admonentis. --------

Irridentis. --------

Gementis. --------

Exhortatiuæ. --------

Consolatiuæ. --------

Commiserantis. --------

Quorum quot sunt figuræ, tot & in pronuntiando voces.

o Sunt & Amphidoxæ, quarũ pars honesta est, pars inhonesta: vt, non est tua tuta voluntas: Magna petis Phaëton.

Sunt & aliæ, [p] procatalepses: cùm id quod uobis obijci poterat, ante præsumimus ad diluendum: vt, Si quis vestrûm, Iudices, aut

C eorum qui assunt fortè miratur. Sunt & aporiæ, dubitatio simulantis nescire se quæ scit, aut quomodo dicatur.

q Cœnosis autẽ dicitur cõmunicatio consilij cum iudicibus aut aduersarijs, vt si dicas: Vos cõsulo iudices, aut vos aduersarij: quid me facere conuenit, aut quid vos facturi fuissetis.

Paradoxon est cùm dicimus inopinatum aliquid accidisse, vt pro Flacco Cicer. Cuius laudis prædicator esse debuerit, eius periculi deprecatorem esse factum.

Epitrope, id est, permissio, cùm aliqua

D ipsis iudicibus aut aduersarijs permittimus æstimanda: [r] vt Caluus in Vatinium, Perfrica frontem, & dic te digniorem qui prætor fieres quàm Catonem.

Parrhesia est oratio libertatis & fiduciæ plena, [s] Occidi, occidi non Spurium Meliũ, &c. Qua figura cautè vtendum est, vt Cicero: præmisit enim rationem.

Ethopœia est, cùm sermonem ex aliena persona inducimus, vt pro Cælio, Tullius facit Appiũ cæcum cum Clodia loquentẽ. Energia est rerũ gestarũ aut quasi gestarum sub oculis inductio, de qua locuti iã sumus.

t Metathesis est, quæ mittit animos iudicum

cum in res præteritas aut futuras, hoc modo: Reuocate mentes ad spectaculum expugnatæ miseræ ciuitatis, & videre vos credite incendia, cædes, rapinas, direptiones, liberorum corporum iniurias, captiuitates matronarum, trucidationes senum. In futurum autem anticipatio eorum quæ dicturus est aduersarius: vt Tullius pro Milone, cùm mittit animos iudicum in eum reipublicæ statum, qui futurus esset si occiso Milone Clodius viueret.

Aposiopesis est, cùm id quod dicturi videbamur, silentio intercipimus: Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

[t] Epanalepsis est digressio: Tulit calor me dicendi, & dignitas rerum paullò longius quàm volebam, sed redeo ad caussam.

Anamnesis est, commemoratio eius rei quam oblitos fuisse nos fingimus.

Apætesis est cùm id quod in animos iudicum quasi deposueramus, opportunè reposcimus.

Ætiologia est, cùm proponimus aliquid, eiúsque caussam & rationem reddimus.

[v] Characterismus est descriptio figuræ alicuius expressa: vt, Omnia Mercurio similis vocémque colorémq. Et crines flauos, & membra decora iuuentæ.

[x] Epitrochasmus, cum plures sensus breuiter expeditos in vnum locum coaceruat, &c. cum quadam festinatione decurrit: vt Cicero: Rempublicam, Quirites, vitámque omnium vestrûm, bona fortunas, coniuges, liberósque vestros, &c.

Ironia est cùm per simulationem diuersum, quàm dicit, intelligi cupit. Fit autem, aut cùm laudamus eum quem vituperare volumus, aut vituperamus quem laudare volumus. Vtriusque exemplũ erit, si dicas: Amatorem reipublicæ Catilinam, hostem reipublicæ Scipionem.

[y] Diasyrmos, ea quæ magna sunt verbis minuit, aut minima extollit.

Epimone est quoties in eodẽ sensu diutiùs immoramur: Cui tandẽ pepercit? cuius amicitiæ fidem custodiuit? cui bono inimicus non fuit? quando non aut accusauit aliquem, aut verberauit, aut prodidit?

Epangelia est promissio, qua iudicem attentũ facimus: pollicentes nos aliqua magna aut minima dicturos.

Prosopopœia est, cùm inanimaliũ & persona & sermo fingitur. Cicero in Catilinã: Etenim si mecum patria mea, quæ mihi vita

A mea multò est charior loqueretur, dicens, &c.

[z] Parathesis est cùm quasi deponimus aliquid imperfectum apud memoriam iudicum repetituros nos dicentes cùm opportunum fuerit.

Peusis, id est, soliloquium, cùm ad interrogata ipsi nobis respondemus.

[a] Synchoresis est, cùm differimus aliquid petentes, vt aliud interim nos permittant dicere.

[a] Cap. XXI. Vi atq. ingratijs coactus. Coactus τȣ̃ ingratijs *interpretationem esse quis dubitet? ergo expungi sine fraude poterat.*

[b] Bina, & bina. *LXX,* δύο, δύο, ἐν κατέναντι τȣ̃ ἑνός. *Et ita quidã vulg. edit. libri m s.* duo, duo, vnũ contra vnũ.

Principum dignitas. &c. *Ex oratione pro Ligario.*

B [c] Pro inconsiderato fortẽ pro illiberali dilig. Pro confidente fortem pro illiberali diligentem rei familiaris: *dixit Rutilius citans idem exemplum ex Hyperide. Eod. vtitur Fabius lib. 9. c. 3. Alterũ autem Paradiastoles exemplum apud Rutilium Fabius Synœciosi aptauit, cùm oppositæ figuræ videantur, illa enim res, quæ videntur eædem, disiungit; Synœciosis contra diuersa coniungit.*

[d] Antanaclasis. *Anaclasin vocat Rutilius, nisi mendum in eo. Quinctilianus speciem esse dicit paronomasiæ.*

[e] Quærebatur quidam. *Proculeium appellant hunc Fabius & Rutilius.*

[f] Exoche * Quis eos appellauit. *Videtur hoc loco deesset tum definitio Exoches cum suo exemplo; tum etiam alterius figuræ nomen cuius exemplum fit quod è Miloniana affertur. Hanc A. Augustinus Symplocen fuisse aiebat, vtramq. è Seruio, & Aquila Rom. supplere non erit difficile.*

[g] sententia est dict. imp. *Idem sup. c. 11.*

Quæ tamen ne non intellecta *Verba Seruij ad v. I,*

C sequere Italiam vent. *Æn. 4.*

[h] Aliæ derogatiuæ. *Al. denegatiuæ.*

[i] Quis furor. *Petron. in Satyr.* Quis furor, exclamat, pacem conuertit in arma?

[k] Habebis frigore messes. *Febrim potius ex Seru. & Virgilij vita. Sed hæc verba è margine inserta verissime iudicabat Chacon.*

[l] Pappæ viuere non lic. &c. *Verba sunt Hieronymi in ep ad Rust. 4.*

[m] sanabilis. *medicabilis apud Ouid.*

[n] Vt quondam Creta. *Ex Æn. 5.*

[o] Sunt & amphidox. *Vid. August. de Rhetor. c. 10.*

[p] Procatalepses. *Prolepsin Fabius, & præsumptionẽ vocat.*

[q] Cœnonesis. *Hanc Rufinianus Anacœnosin; Fabius communicationem nominat.*

[r] Caluus in Vatinium. *Constat à Caluo Vatinium accusatum, Catullus.*

D Risi nescio quem modo in corona,
Qui, cum mirificè Vatiniana
Meus crimina Caluus explicasset.

[s] Occidi, occid. *Ex Milonian.*

[t] Metathesis. *Hypotyposin Rufinianus & reliqui vocant, P. Nunnesius rectè nominatam ab Isid. Metathesin aiebat, quod per eam traducuntur iudicum animi ab eo quòd adest, ad præterium, aut consequens.*

[v] Epanalepsis. *Cicero Reditum, Quinctilianus* ἄφοδον *vocat.*

x Characterismus. *Vid. Rutilius, apud quem mendosè Chresterismus.*

y Epitrochasmus cum plures sens. *Duas figuras videtur confundere Epitrochasmum, & Synathroesmum. Nam coacervare plures sensus commune Epitrochasmo cum Synathroesmo: cum quadam festinatione decurrere, Epitrochasmi potius est. Exemplum ex III. Catilinaria magis est Synathroesmi: non .n. vita, bona, fortunæ, coniuges, liberi plurimum inter se distantia, quod erat Epitrochasmi fortasse proprium. Volunt .n. Aquila & Numenius esse πολυδιεςῶτα. Ergo cùm in veterib. editionib. Epitrochasmus sit, Litrismus, Lintrismus & Syntrismus in manuscriptis; vtramq. figuram ab Isidoro definitam putamus non admodũ dissimilib. verbis, vnde vnius definitionẽ, alterius exẽplũ, vtriusq. tantũ nomina librarior. inscitia reliquerit. Quomodo peccatum ab ijsdem paullò ante aduertit A Augustinus in Exoche, & Symploce. Vid. Rutil. Aquil. & Fab. lib. 8. Vulcanius Athroesmos fecit (credo) ex Litrismos.*

z Diasyrmos. *Cuius exempla plura apud Aquilam, & Rufinian.*

a Parathesis. *Cui Apatesis (de qua paullò ante) respondet.*

b Synchoresis. *Discessimus aliquantulum à libris, nam in excusis synæresis. in manusc. synerosis. Quia inuenimus συγχώρησιν, id est permissionem ab Aristide. Quinctiliano in Musicis inter figuras Rhetoricas numerari.*

DE DIALECTICA. Cap. XXII.

DIALECTICA est disciplina [a] ad discernendas rerum caussas inuenta. Ipsa est Philosophiæ species, quæ Logica dicitur, id est, rationalis, definiendi, quærendi & disserendi potens. Docet enim in pluribus generibus quæstionũ, quemadmodũ disputando vera & falsa dijudicentur. Hanc quidem primi Philosophi in suis [b] dictionibus habuerunt, non tamen ad artis redegêre peritiam. Post hos [c] Aristoteles ad regulas quasdam huius doctrinæ argumenta perduxit, & [d] Dialecticam nuncupauit, pro eo quòd in ea de dictis disputatur: nam λεκτὸν dictio dicitur. Ideò autem post Rhetoricam disciplinã Dialectica sequitur, quia in multis vtrique communia existunt.

Cap. XXII. Hoc initium tertij libri in Tarrac. CC.

a ad discernendas rer. c. *Al. ad differendas. Sed discernendas legendũ ostendunt verba sequentia.* Docet quemadmodum disputando vera, & falsa dijudicentur.

b In suis dictionib. *Id est disputationib.*

c Post hos Arist. *Cassiodor.* Qua quidem veteres sunt vsi plurimùm, tamen ad artis non redegere normam. Primus ferè Aristoteles eorum quidem, qui in aliquo sunt pretio, ad regulas quasd. huius disciplinæ argumenta perduxit.

d Et Dialecticam nuncupauit. *Non ille quidem totam artem, sed eam solam partem, quæ probabiliter disserit, vt obseruatum est ab antiquis Peripateticis Alexand. Boeth. & alijs.*

De differentia Dialecticæ & Rhetoricæ artis. Cap. XXIII.

DIalecticam verò & Rhetoricam [a] Varro in ix. disciplinarũ lib. tali similitudine definiuit: Dialectica & Rhetorica est [b] quod in manu hominis pugnus astrictus & palma distensa, illa verba contrahens, ista distendens. Dialectica siquidem ad disserendas res acutior: Rhetorica ad illa quæ nititur docenda facundior. Illa ad scholas nonnunquam venit, ista iugiter procedit in forum. Illa requirit rarissimos studiosos, hæc [c] frequenter & populos. Solent autem philosophi antequàm ad isagogen veniant exponendam, definitionem Philosophiæ ostendere: quò facilius ea, quæ ad eam pertinent, demonstrentur.

a Cap. XXIII. in ix discipl. lib. *Legitur totum hoc cap. apud Cassiod. sed vtrubiq. legendum nono aduertit A. Aug. citari n. ab Agellio, Acroneo, & Non. Varronis, tertium, quinctum, & octauum disciplinar. lib. quamuis nouem disciplinar. libris ferri quoq. possit, si nouem non ad disciplinas sed ad libros referatur.*

b Quod in manu hom. pugn. *Id multo antè Varronẽ Zeno Stoicus dixerat, vt refert non vno in loco Cicero.*

c frequenter & populos. *frequentes & populos apud Cassiod.*

De definitione Philosophiæ. Cap. XXIIII.

PHilosophia est rerum humanarum diuinarúmque cognitio cum studio benè viuendi coniuncta. Hæc duabus ex rebus cõstare videtur, [a] scientia & opinatione. Scientia est cùm res aliqua certa ratione percipitur: opinatio autem cùm adhuc incerta res latet, & nulla ratione firma videtur, vt putà: Sol vtrum ne tantus quantus videtur, an maior sit quàm omnis terra: item luna globosa sit an concaua: & stellæ vtrùmne adhæreant cælo, an per aërem libero cursu ferantur: cælũ ipsum qua magnitudine, quâue materia constat, vtrum quietum sit & immobile: an incredibili celeritate voluatur, quanta sit terræ crassitudo: aut quibus fundamentis librata & suspensa permaneat. Ipsum autẽ nomen Latinè interpretatum, amorem sapientiæ profitetur. [b] Nam Græci φίλον

φίλον amorē σοφίαν sapientiā dicunt. Philosophiæ species tripertita est: vna Naturalis, quæ Græcè Physica appellatur, in qua de naturæ inquisitione disseritur: altera Moralis, quæ Græcè Ethica dicit, in qua de moribus agitur: tertia Rationalis, quæ Græco vocabulo Logica appellatur, in qua disputatur quemadmodum in rerum caussis vel vitæ moribus veritas ipsa quæratur. In Physica igitur caussa quærendi, in Ethica ordo viuendi, in Logica ratio intelligendi versatur. Physicam apud Græcos primus perscrutatus est Thales Milesius, vnus ex septem illis sapiētibus. Hic enim ante alios cæli caussas atque vim rerum naturalium [c] contēplata ratione suspexit, quam postmodum Plato in quattuor definitiones distribuit, id est Arithmeticam, Geometriam, Musicam & Astronomiam. Ethicam Socrates primus ad corrigendos componendósque mores instituit, atque omne studium eius ad bene viuendi disputationem perduxit diuidens eam in quattuor virtutes animæ, id est, prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam. Prudentia est in rebus, qua discernuntur à bonis mala. Fortitudo, qua aduersa æquanimiter tolerantur. Temperantia, qua libido concupiscentiâque rerum frænatur. Iustitia, qua rectè iudicando sua cuiq. distribuuntur. Logicam, quæ rationalis vocatur, Plato subiunxit, per quam discussis rerum morúmq. caussis, vim earum rationabiliter perscrutatus est, diuidens eam in Dialecticam & Rhetoricam. Dicta autem Logica, id est, rationalis; λόγος enim apud Græcos & sermonem significat & rationem. In his quippe tribus generibus Philosophiæ, etiam eloquia diuina consistunt. Nam aut de natura disputare solent, vt in Genesi & Ecclesiaste: aut de moribus, vt in Prouerbijs & in omnibus sparsim libris: aut de Logica, pro qua nostri [d] Theoricam sibi vendicant, vt in Cantico Canticorum, & Euangelijs. Item aliqui doctorum Philosophiam in nomine & partibus suis ita definierunt. Philosophia est diuinarum humanarúmque rerum, in quantum homini possibile est, probabilis scientia. Aliter: Philosophia est ars artium, & disciplina disciplinarum. Rursus, Philosophia est meditatio mortis, quod magis conuenit Christianis, qui seculi ambitione calcata, conuersatione disciplinabili, similitudine futuræ patriæ viuunt. Alij definierunt Philosophiæ rationem in duabus consistere partibus, quarum prior inspectiua est, secunda actualis. Inspectiua diuiditur in naturalem, doctrinalem & diuinalem. Doctrinalis diuiditur in quattuor partes, in Arithmeticā, Musicam, Geometriā, & Astronomiā. Actualis diuiditur in moralē, dispensatiuā & ciuilem. Inspectiua dicitur qua supergressi visibilia, de diuinis, aliquid & cælestibus contēplamur, [e] eáque mente solummodò inspicimus, quoniam corporeum supergrediuntur obtutum. Naturalis dicitur, vbi vniuscuiusque rei natura discutitur, [f] quia nihil contra naturam generatur in vita, sed vnumquodque ijs vsibus deputatur, quibus à creatore definitum est, nisi fortè cum voluntate Dei aliquod miraculum prouenire monstratur. Diuinalis dicitur, quando aut ineffabilem naturam Dei: aut spiritales creaturas ex aliqua parte profundissima qualitate disserimus. Doctrinalis dicitur scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab alijs accidentibus, vt est par, impar, vel alia huiuscemodi, in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quattuor, Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis immobilis, & formarum. Musica est disciplina quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui inueniuntur in sonis. Astronomia est disciplina, quæ cursus cælestium, sydérúmque figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circà se & circà terram indagabili ratione percurrit. Porrò actualis dicitur, quæ res propositas operationibus suis explicat: cuius partes sunt tres, moralis, dispensatiua & ciuilis. Moralis dicitur, per quam viuendi mos honestus appetitur, & instituta ad virtutem tendentia præparantur. Dispensatiua dicitur, cùm domesticarū rerum sapienter ordo disponitur. Ciuilis dicitur, per quam totius ciuitatis vtilitas administratur.

a Cap. XXIIII. scientia & opinatione. *Ex Lact. lib. 3. c. 3.*

b Nam Græci φίλον amorem. *F. amatorem.*

c contemplata ratione. *S. O. L. contemplatus volebat A. Aug.*

d Pro qua nostri Theoricam. *Ex Hieron. ep. ad Paulam Vrbicam, Vel ex Orig. homil. 1. in cant.*

e eaq. mente solummodo. *Ex ead. Orig. hom.*

f Quia nihil generatur in vita contrà naturam. *Orig. hom. cit. in cant.* Naturalis dicitur vbi vniuscuiusq.

cuiusque natura discutitur, quia nihil contra naturā generatur in vita, sed vnumquodq. ijs vsib. deputatur in quos à creatore productum est. *Duæ voces* contra naturā, *absunt à m s. libris, pro quib.* confusum *legitur in excusis & apud Cassiodor.*

De Isagogis Porphyrij. Cap. XXV.

POst Philosophiæ definitiones, in quibus generaliter omnia continentur, nunc Isagogas Porphyrij expediamus. Isagoga quippe Græcè, Latinè introductio dicitur, eorum scilicet qui Philosophiam incipiunt: continens in se demonstrationem primarum rationum de qualibet re quid sit, suáq. certa ac substantiali definitione declaratur. Nam posito primo genere, deinde species, & alia quæ vicina esse possunt subiungimus, ac discretis cōmunionibus separamus, tamdiu interponentes differentias, quousq. ad proprium eius de quo quærimus signata eius expressione perueniamus, vt puta: Homo est animal rationale, mortale, terrenum, bipes, risus capax. Genus animal cùm dictum est, substantia hominis declarata est. Est enim ad hominē genus animal, sed quia latè patebat, adiecta est species, terrenum: & iam exclusum est id quod aut æthereum aut humidum. Differentia verò, vt bipes, quæ propter animalia posita est, quæ multis pedibus innituntur. Item rationale, propter illa quæ ratione egent: mortale autem propter id quod angelus non est. Postea discretis atque seclusis communionibus adiectū est proprium in parte postrema, est enim solum hominis quod ridet: sic perfecta est omnis ex parte definitio, ad hominem declarandum. Cuius disciplinæ definitionem plenam existimarunt Aristóteles & Tullius ex genere & differentijs consistere. Quidam postea pleniores in docendo, eius perfectam substantialem definitionem in quinq. partibus velut in membris suis diuiserunt. Quarum prima est de genere, secunda de specie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta de accidente. Genus vt animal. Est enim vocabulum generale, & commune omnium animam habentiū. Species, vt homo. Est enim specialitas, qua separatur à cæteris animantibus. Differentia, vt rationale, mortale. His enim duobus differt homo à cæteris. Cùm enim dicitur rationale, discernitur ab irrationabilibus mutis, quæ non habent rationem. Cùm mortale, discernitur ab angelis, qui nesciunt mortem. Proprium, vt risibile. Homo est enim qui ridet, & hoc præter hominem nullius animalis est. Accidens, vt color in corpore, doctrina in animo. Hæc enim temporum varietate & accidunt & mutantur: & est ex omnibus his quinque partibus oratio plenæ sententiæ, ita: Homo est animal rationale, mortale, risibile, boni malíque capax: sic etiam in omni oratione substātiali tādiu interponere debemus species & differentias, quam diu seclusis omnibus, quæ hoc idem possunt esse ad id perueniatur, vt proprietas iam certa teneatur. Isagogas autem ex Græco in Latinū transtulit [a] Victorinus orator, commēntúmque eius quinque libris Boëtius edidit.

[a] Cap. XXV. Transtulit Victorin. *Boeth. Dialog.* 1. Rogo vt mihi explices id quod Victorinus orator sui temporis ferè doctissimus à Porphyrio per εἰσαγωγὴν, i. per introductionem in Aristotelis categorias dicitur transtulisse.

De Categorijs Aristotelis. Cap. XXVI.

SEquuntur Aristotelis Categoriæ, quæ Latinè prædicamenta dicuntur: quibus per varias significationes omnis sermo conclusus est.

Instrumenta Categoriarum sunt tria, id est prima æquiuoca, secunda vniuoca, tertia denominatiua. Æquiuoca sunt, quando multarum rerum nomen vnum est: sed non eadem definitio, vt leo. Nam quantum ad nomen pertinet, & verus & pictus & cælestis leo dicitur. Quantum ad definitionem pertinet, aliter verus definitur, aliter pictus, & aliter cælestis.

Vniuoca sunt, quando duarum aut plurium rerum vnum nomen est & definitio, vt vestis: nam & [a] birrus & tunica nomen vestis possunt accipere & eius definitionē. Ergo hoc vniuocum in generibus esse intelligitur: quia & nomen & definitionem dat formis suis. Denominatiua dicuntur quæcumque ab aliquo solo differentiæ casu secundum nomen habent appellationem: vt à bonitate bonus, à malitia malus.

[b] Categoriarū autem species decem sunt, id est, Substantia, quantitas, qualitas, relatio, situs, locus, tempus habitus, agere, & pati.

Substantia quæ propriè & principaliter dicitur,

dicitur, est quæ neque de subiecto prædicatur: neq. in subiecto est, vt aliquis homo, aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus illæ quæ principaliter substantiæ primò dictæ sunt, insunt atque clauduntur: vt in homine Cicero. Quantitas est mensura, per quam aliquid vel magnum vel minus ostenditur, vt longus, breuis. Qualitas est: vt qualis sit orator, aut rusticus, niger aut candidus. Relatio est, quæ refertur ad aliquid. Cùm enim dicitur filius, demonstratur & pater. Hæc relatiua simul incipiunt: nam seruus & dominus vno tempore exordium nominis sumunt: nec aliquando inuenitur dominus prior B seruo, nec seruus domino. Alterum enim alteri præesse non potest. Porrò situs à positione dictus, vt quis aut stet, aut sedeat, aut iaceat. Locus est vbi sit, in foro, in platea. Loci autem motus habet sex partes, dextram & sinistram, ante & retrò, sursum atque deorsum. Partes quoque istæ sex duo habent, longè & propè. Tēpus: vt, hodie, heri. Habitus ab habendo aliquid dictus, vt habere scientiam in mente, virtutem in corpore: circà corpus vestimentum, & cætera: quæ ad habendi modum designato à doctoribus numero cōprehenduntur. Iam verò agere & pati ab agentis & patientis C significatione consistunt. Nam scribo vocis actum habet, quoniam facientis rem indicat. Scribor patientis est, quoniam pati se ostendit. In his enim nouē generibus, quorum exempli grátia quædam posita sunt, vel in ipso substantiæ genere, quod est οὐσία, innumerabilia reperiuntur: nam & ea quæ intellectu capimus, ea ad alterum horum decem prædicamentorū sermone vulgamus. Plena enim sententia de his ita est. Augustinus magnus orator, filius illius, stans in tēplo, hodie infulatus, disputando fatigatur. Vsiæ autem, id est substantiæ proprium est, quod cæteris subiacet, reliqua nouem accidentia sunt. Substantia autem dicitur ab eo, D quòd omnis res ad seipsam subsistit. Corpus enim subsistit, & ideò substantia est. Illa verò accidentia, quæ in subsistente atque subiecto sunt; substantiæ non sunt, quia non subsistunt, sed mutantur, vt color vel forma. De subiecto autem & in subiecto quasi de ipso & in ipso. Vbi enim dicitur de subiecto, substantia est, quasi dicatur de substantia. Vbi autem dicitur in subiecto, accidentia sunt, id est, quæ accidunt in

A substantia, vt quantitas, qualitas, vel figura. De subiecto igitur genera & species, in subiecto accidentia sunt. [c] Ex his nouem accidentibus tria intrà vsiam sunt, quantitas, qualitas & situs. Hæc enim sine vsia esse non possunt. Extrà vsiam verò sunt locus, tempus & habitus: intrà & extrà vsiam relatio, facere & pati. Appellatas autem categorias constat, quia non possunt nisi ex subiectis agnosci. Quis enim quid sit homo posit agnoscere, nisi aliquem hominē sibi ponat ante oculos, quasi subiectum homini? [d] Hoc opus Aristotelis intentè legendū est, quoniam sicut dictum est, quicquid homo loquitur, inter decem prædicamenta habetur. Proficiet etiam ad libros intelligendos, qui siue Rhetoribus siue Dialecticis applicantur.

Cap. XXVI. Pleraq. ex Arist. categorijs Boeth. interp.

[a] Nam birrus & tunic. *Idem Capella quòd autem vestis genus birrus vid. lib. 19. c. 24. & in Cassian. annot.*

[b] Categoriar. species. *Cassiod.* Quidquid loquimur, aut cogitamus, in aliqua hor. specie inuenitur.

[c] Ex his nouem accid. *Ex Aug. lib de Categorijs.*

[d] Hoc opus intente legend. *Cic. in Hortens. apud Non.* Magna animi contentio adhibenda est explicando Aristotelem si legeris.

De Perihermenijs. Cap. XXVII.

SEquitur de hinc liber Perihermenias subtilissimus nimis, & per varias formas iterationésq. cautissimus, de quo dicitur: Aristoteles quando perihermenias scriptitabat, [a] calamum in mente tingebat.

Præfatio Perihermeniarum.

Omnis quippè res quæ vna est, & vno significatur sermone, aut per nomen significatur, aut per verbum, quæ duæ partes orationis interpretantur, totum quicquid concepit mens ad eloquendum. Omnis enim elocutio conceptæ rei mentis interpres est. Hanc Aristoteles vir in rerum expressione & faciendis sermonibus peritissimus, hermeniam nominat, quam Interpretationem nos appellamus, scilicet quòd res mente cōceptas prolatis sermonibus interpretatur per cataphasin & apophasin, id est, per affirmationem & negationem. Per affirmationem, vt homo currit: per negationem, vt homo non currit. In his itaque perihermenijs, supradictus Philosophus de septem speciebus tractat, id est, de Nomine, de Verbo, de Oratione, de Enunciatione, de Affirmatione, de Negatione, de Contradictione.

Nomen

Nomen est vox significatiua secundũ placitum: sine tempore, cuius nulla pars significatiua separata, vt Socrates. Verbum est quod significat tẽpus, cuius pars nihil extrà significat, sed semper eorum quæ de altero dicuntur nota est, vt cogitat, disputat. Oratio est vox significatiua, cuius partium aliquid separatum significatiuum est, vt Socrates disputat. Enunciatiua oratio est vox significatiua de eo, quod est aliquid vel non est, vt Socrates est, Socrates non est. Affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo, vt Socrates est: negatio est alicuius ab aliquo, vt Socrates non est. Contradictio est affirmationis & negationis oppositio, vt Socrates disputat, Socrates non disputat. [b] Hæc omnia in libro Perihermeniarum minutissimè diuisa, & subdiuisa tractantur, quarum rerum definitiones hic breuiter sufficiat intimasse, quando in ipso cõpetens explanatio reperitur. Vtilitas perihermeniarum hæc est, quòd ex his interpretamentis syllogismi fiunt. Vndè & analytica pertractãtur.

Cap. XXVII. De Perihermenijs. *Ita VV. CC. & paullò post* Præfatio Perihermeniarum.

[a] calamum in mente ting. *De vniuersis Aristotelis scriptis Suidas.* Ἀριστοτέλης τῆς φύσεως γραμματεὺς ἦν τὸν κάλαμον ἀποβρέχων εἰς νοῦν.

[b] Hæc omnia-reperitur. *Addita sunt hæc ex ms. quæ etiam sunt apud Cassiodorum nonnihil immutata.*

De Syllogismis Dialecticis. Cap. XXVIII.

SEquuntur [a] dehinc Dialectici Syllogismi, vbi totius eius artis vtilitas & virtus ostẽditur: quorum conclusio plurimùm lectorem adiuuat ad veritatẽ inuestigandã: tantùm vt absit ille error [b] decipiendi aduersarium per sophismata falsarũ conclusionũ.

Formulæ categoricorum, i. prædicatiuorum syllogismorum sunt tres. Primæ formulæ modi sunt nouem.

Primus modus est, qui [c] conducit, i. qui colligit ex vniuersalibus dedicatiuis, dedicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, omne igitur iustum bonum.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis & abdicatiuis, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur iustum turpe.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedicatiuum particulare directim: vt, Quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur iustum vtile.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari dedicatiua, & vniuersali abdicatiua, abdicatiuũ particulare directim: vt, Quoddã honestum iustum, nullum honestum turpe, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quintus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis particulare dedicatiuũ [d] per reflexionem: vt, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, quoddam igitur bonum iustum.

Sextus modus est, qui conducit ex vniuersali dedicatiua & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum vniuersale per reflexionem: vt, Omne iustũ honestum, nullũ honestum turpe, nullum igitur turpe iustum.

Septimus modus est, qui conducit ex particulari & vniuersali dedicatiuis, dedicatiuum particulare per reflexionẽ: vt, Quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur vtile iustum.

Octauus modus est, qui conducit ex vniuersalibus, abdicatiuo & dedicatiuo, particulare abdicatiuum per reflexionem: vt, nullum turpe honestum, omne honestum iustum, quoddã igitur turpe non est iustum.

Nonus modus est, qui conducit ex vniuersali abdicatiuo, & particulari dedicatiuo, dedicatiuum particulare per reflexionem: vt, nullũ turpe honestum, quoddam honestum iustum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Formulæ secundæ modi sunt quattuor.

Primus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuo & abdicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, nullum turpe honestum, nullum igitur iustum turpe.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus abdicatiuo & dedicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Nullũ turpe honestum, omne iustum honestum, nullum igitur turpe iustum.

Tertius modus est qui conducit ex particulari dedicatiuo & vniuersali abdicatiuo, particulare abdicatiuũ directim: vt, Quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum, quoddã igitur iustũ non est turpe.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari abdicatiuo & vniuersali dedicatiuo abdicatiuum particulare directim: vt, quoddam iustum non est turpe, omne malum turpe,

turpe, quoddam igitur iustũ non est malum.

Formulæ tertiæ modi sunt sex.

Primus modus, qui conducit ex dedicatiuis vniuersalibus, dedicatiuum particulare tam directim quàm reflexim: vt, Omne iustum honestum, omne iustũ bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel sic quoddam igitur bonum honestum.

Secundus modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedicatiuum particulare directim: vt, Quoddã iustum honestũ, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis vniuersali & particulari, dedicatiuũ particulare directim: vt, Omne iustum honestum, quoddam iustum bonum, quoddã igitur bonum honestum.

Quartus modus est, qui cõducit ex vniuersalibus, dedicatiua, & abdicatiua abdicatiuum particulare directim: vt, Omne iustum honestũ, nullum iustum malũ, quoddam igitur honestum non est malum.

Quintus modus est, qui conducit ex dedicatiuo particulari & abdicatiuo vniuersali, abdicatiuum particulare directim: vt, Quoddam iustum honestum, nullum iustũ malũ, quoddã igitur honestũ non est malũ.

Sextus modus est, qui conducit ex dedicatiuo vniuersali, & abdicatiuo particulari, abdicatiuum particulare directim: vt, Omne iustum honestum: quoddam iustum nõ est malum: quoddam igitur honestum non est malum. Has formulas categoricorum syllogismorum qui plenè nosse desiderat, librum legat qui inscribitur Perihermenias Apuleij, & quæ subtiliùs sunt tractata cognoscet. Distincta enim atque considerata ad magnas intelligentiæ vias lectorem, prę stãte Domino, vtiliter introducunt. Nunc ad Hypotheticos syllogismos ordine sequẽti veniamus.

Modi syllogismorum Hypotheticorum, qui fiunt cum aliqua cõclusione, sunt septẽ.

Primus modus est, Si dies est, lucet: Est autem dies: Lucet igitur.

Secundus modus est, Si dies est, lucet: Nõ autem lucet: Non est igitur dies.

Tertius modus est ità, Non & dies, est & non lucet: Atqui dies est, Lucet igitur.

Quartus modus est ità: Aut dies est aut nox: Atqui dies est: Nox igitur non est.

Quintus modus est ità: Aut dies est aut nox: Atqui nox non est: Dies igitur est.

Sextus modus est ità: Non & dies est, & nox: Dies autem est: Nox igitur non est.

Septimus modus est ità: Non est dies & nox: Atqui nox non est: Dies igitur est. Modos autẽ syllogismorum Hypotheticorum si quis plenius nosse desiderat, librum legat Marij Victorini, qui inscribitur de Syllogismis hypotheticis.[e] Hinc ad Dialecticas definitionum species accedamus, quæ tãta dignitate præcellunt, vt posint iure dici orationum apertæ manifestationes & quædam indicia dictionum.

[a] Cap. XXVIII. *Vid. Cassiod. Capell. & Apulei. de syllogism. categor. siue Perihermenias.*

[b] error decipiendi. *Al. deuincendi. Al. deijciendi.*

[c] Qui conducit. *συνάγει. Quod autem in exemplis propositionis loco assumptio collocatur, neque id de syllogismi vi quidquam minuit, neq. sine Græcor. & Arabum exemplo fit.*

[d] per reflexionem. *ἀντιστροφὴν, vulgo conuersionem.*

[e] Hinc ad Dialecticas. *Cassiod.* Hinc ad pulcherrimas definitionum species accedamus, quæ tãta dignitate præcellunt; vt posint iure dici ornamenta orationum, & quædã lumina. *Vnde ex iudiciorum. tria verba iure dici orationum non dubitauimus facere. Cùm præsertim in m. Tarracon. libris multo hæc peius affecta deprehendissemus. Sensus autem hor. verbor. hic erit; vt & illustrãdis sententijs, & enodãdis dictionib. has definitiones dicat subseruire.*

De diuisione definitionum ex Marij Victorini libro abbreuiata. Cap. XXIX.

DEfinitio Philosophorum est, quæ in rebus exprimendis explicat quid res ipsa sit,[a] non qualis sit, & quemadmodum membris suis constare debeat. Est enim oratio breuis vniuscuiusque rei naturam à cõmunione diuisam propria significatione cõcludens. Diuisio definitionũ in partes quindecim habetur. Prima species definitionis est, οὐσιώδης, idest, substantialis: quæ propriè & verè dicitur definitio, vt est. Homo animal rationale, mortale,[b] risus disciplinęque capax. Hæc enim definitio per species & differentias descendens venit ad propriũ & designat plenissimè quid sit homo. Secunda species definitionis est, quæ Græcè ἐννοηματικὴ dicitur, Latinè notio nuncupatur: quã notionem communi, non proprio nomine, possumus dicere. Hæc isto modo semper efficitur: Homo est quod rationali cõceptione & exercitio præest animalibus cunctis. Non hic dixit, quid sit homo, sed dicendo quid agat, quasi quodam signo in notitiam deuocat.

deuocat. In isto enim, & in reliquis notitia rei profertur, non substantialis explicatio declaratur. quia illa substantialis definitionum omnium obtinet principatum. Tertia species definitionis est, quæ Græcè ποιότης dicitur, Latinè qualitatiua vocatur, quia ex qualitate nomen accepit, pro eo quòd quale sit id quod sit, euidēter ostendit. Cuius exēplum tale est: Homo est qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerū aut quid agere debeat, eligit, aut animaduersione quid inutile sit contemnit. His enim qualitatibus expressus ac definitus est homo. Quarta species definitionis est, quæ Græcè ὑπογραφικὴ, Latinè à Tullio descriptio nuncupatur: quæ adhibita circuitione dictorum factorúmque quid quæq. res sit descriptione declarat. Quæritur enim, quid sit auarus, quid crudelis, quid luxuriosus, & vniuersa luxuriosi auari & crudelis natura describitur. vt si luxuriosum volumus definire, dicimus, Luxuriosus est victus non necessarij, sed sumptuosi [c] & onerosi appetens, in delicijs affluens, in libidinē pronus. Hæc & alia definiunt luxuriosum: sed per descriptionem definiunt. Quæ species definitionis Oratoribus magis apta est quàm Dialecticis: quia latitudines habet, quæ simili modo in bonis rebus ponitur & in malis. Quinta species definitionis est, [d] quàm Græcè κατ' ἀντίλεξιν, Latinè ad verbum dicimus. Hæc vocem illam, de cuius re quæritur, alio sermone designat, vno & singulari, & quodam modo quid illud sit in vno verbo positum, vno verbo alio declarat, vt, Conticescere est tacere. Itē cùm terminum dicimus finem: aut populatas interpretamur esse vastatas. Sexta species definitionis est, quam Græci κατὰ διαφορὰν, nos per differentiam dicimus. Scriptores verò artium de eodem & de altero nominant, vt cùm quæritur, quid inter sit inter regem, & tyrannum: adiecta differentia, quid vterque sit definitur: id est, rex est modestus & temperans: tyrannus verò impius & immitis. Septima species definitionis est, quam Græci κατὰ μεταφορὰν, Latini per translationē dicunt: vt Cic. in Top. Littus est, [e] qua fluctus eludit. hoc variè tractari potest. Modò enim vt moneat, modò vt designet, modò vt laudet ac vituperet. Vt moneat, Nobilitas est virtus maiorum apud posteros sarcina. Vt designet, caput est arx corporis. Vt laudet, Adolescentia est flos ætatis. Vt vituperet, Diuitię sunt breuis vitæ

A longum viaticum. Octaua species definitionis est, quam Græci κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου Latini per priuantiam contrarij eius quod definitur, dicunt: Bonum est, quod malum non est. Iustum est, quod iniustun non est, & his similia. Hoc autem genere definitionis vti debemus, cùm contrarium est notum: vt, Si bonum est quod prodest cum honestate, id quod tale non est, malum est.

Nona species definitionis est, quam Græci κατ' ὑποτύπωσιν. Latini per quandā imaginationem dicunt, vt Æneas est Veneris, & Anchisæ filius. Hæc semper in B indiuiduis versatur, quæ Græci ἄτομα appellant.

Decima species definitionis est, quam Græci ὡς τύπος, Latini exemplū appellant, vt si quæratur, quid sit animal; respondetur, vt homo. Rem enim quæsitam prædictum declarauit exemplum. Hoc est autem proprium definitionis, quid sit illud quod quæritur declarare.

Vndecima species definitionis est, quam Græci κατ' ἐλλειπὲς πλήρους ὁμοίου γένους, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere dicunt. Vt si quæratur: Quid sit triens? Respondeatur, cui bes deest, vt sit assis.

C Duodecima species definitionis est, quam Græci κατ' ἔπαινον vocant, id est per laudem: vt Tullius pro Cluentio. Lex est mens, & consilium, & animus, & sententia ciuitatis. & aliter; Pax est, Tranquilla libertas. Fit & per vituperationem, quam Græci ψόγον vocant; vt Seruitus est, postremum omnium malorū, non modo bello, sed morte quoq. repellenda.

Tertiadecima species definitionis est, quam Græci κατ' ἀναλογίαν, Latini iuxtà rationem dicunt. Sed hoc contingit, cùm maioris rei nomine res definitur inferior, vt est illud; Homo, minor mundus. Cicero hac definitione sic vsus est. Edictum D legem annuam dicunt esse.

Quartadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ τὸ πρός τι, Latini ad aliquid vocant, vt est illud. Pater est cui est filius, Dominus est cui est seruus. Cic. in Rhetoric. Genus est, quod plures amplectitur partes. Item pars est, quæ subest generi.

Quintadecima species definitionis est, quam Græci κατ' αἰτιολόγιαν, Latini secundum rei rationem vocant, vt Dies est, Sol supra terras. Nox est, Sol sub terris. Scire autē debemus prædictas species definitionum

Topicis

Topicis meritò esse, sociatas, quoniam inter quædam argumenta sunt posita, & nonnullis locis commemorantur in Topicis. Nunc autem ad Topica veniamus, quæ sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, & origines dictionum.

a Cap. XXIX. Non qualis sit. *Deerat negatio in omnib lib. Boeth. de definit. c. 4.* Ergo definitio quæ est Philosophorum propria in reb. exprimendis explicat, quid sit, non quale sit, quemadmodum membris suis constare debeat, exponemus.

b risus disciplinæq. cap. *Malè o.l.* sensus disciplinæque cap. *Cum supra c. 26.* risus capax *sit. Itemque apud Boeth.*

c & onerosi--in libidinem pronus. *Ex Boeth.*

d Quam Græci *κατὰ ἀντίλεξιν. Ex eod. lib. 3. in Top.*

e qua fluctus eludit. *Eluderet quoq. legitur apud Cicer. Idque probat A. Augustinus & Gotthi. CC. confirmant. Alluderet malunt Lambinus, & Vrsinus.*

f Vndecima *κατ' ἐλλειπές. Boeth. κατ' ἔνδειαν. Porrò quæ restant, restituta sunt omnia ex Boethio.*

g Vt si quæratur quid sit triens. r. c. b. d. v. a. *Probè A. Augustinus cùm in plerisq. mss. legeretur.* Vt si quæratur quid sit thesis? respondeatur; cui vis deest vt sit arsis, *quod exemplũ è musica petitũ ferri quoquomodo poterat. Sed non est, vt Isidorus à Boethio tam longè discesserit, cuius exemplum est, item vti apud Cassiodorum:* Vt si quæratur quid sit quadrans, respondeatur; cui dodrans deest vt sit assis. *Assis autem recto casu non est quod quenquam apud Isidorum offendat.*

h Quintadecima *κατ' αἰτιολογίαν. Boethio αἰτιώδης*

De Topicis. Cap. XXX.

TOpica est disciplina inueniendorum argumentorum. Diuisio Topicorum siue locorũ, ex quibus argumenta ducuntur, triplex est. Nã alia in eo ipso de quo agitur hærent: alia quæ dicũtur affecta, quæ quodammodo ex rebus alijs tracta noscuntur: alia quæ assumuntur extrinsecus. Argumenta, quæ in eo ipso de quo agitur, hærent, in tribus diuisa sunt. Prima à toto, secũda à parte, tertia à nota.

Argumentum à toto, cùm definitio adhibetur ad id quod quæritur, sicut ait Cice. [a] Gloria est laus rectè factorum, magnorúmque in rempublicam fama meritorum.

[b] A partibus est argumentum, cùm is qui se defendit, aut negat factum, aut factum esse iure defendit.

A nota est argumentum, cùm ex vi nominis argumentum aliquod elicitur, vt Cicer. Consulẽ, inquit, quærebam, quem [c] in isto maiali inuenire non poteram.

Affecta argumenta sunt, quæ quodãmodo ex rebus alijs tracta noscuntur. Sunt autẽ numero quattuordecim, id est, primùm à coniugatis argumentum est, cùm declinatur à nomine & fit verbum: vt Cicero Verrem dicit euerrisse prouinciam: vel nomen à verbo, cùm latrocinari dicitur latro. Nomen est à nomine, Terentius: [d] Inceptio est amentium, haud amantium: dummodò distet vnius appellationis postremitas, in aliam vocis declinationem formata. Secundum argumentum à genere est, cùm de eodem genere sententia dicitur, vt Virgilius: Varium & mutabile semper fœmina. Tertium à specie argumentũ est, cùm generali quæstioni fidẽ species facit: vt, At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor. A simili argumentum est, quando rebus aliquibus similia proferuntur. Suggere tela mihi, non vllum dextera frustra Torserit in Rutulos, steterunt quæ in corpore Graiûm Iliacis campis. A differentia argumentũ est, quãdo per differentiã aliqua separantur, vt Virgilius, Non Diomedis equos, nec currũ cernis Achillis. A contrarijs argumentum ducitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur: vt Virgilius, Mortali ne manu factæ, immortale carinæ fas habeant, certúsq. incerta pericula lustret Æneas? [e] A consequentibus argumentum ducitur, quando positam rem aliquid ineuitabiliter consequitur, vt Virgil. Non ea vis animo, nec tãta superbia victis. Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex ijs quæ prius gestã sunt, comprobantur, vt Cicero pro Milone. Cùm non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos potestis dubitare quid fecerit? A repugnantibus argumentum est, quando illud quod obijcitur, aliqua contrarietate destruitur, vt Cicero: [f] Is igitur non modò de tali periculo liberatus, sed honore amplissimo ditatus domi te interficere voluisset? A [g] cõiunctis argumentũ est, cùm probabiliter ostenditur quid sit ex re quaque venturum, vt Virgilius: Nos si pellant, nihil abfore credunt, Quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant.

A caussis argumentũ est, quando cõsuetudine cõmuni res quæq. tractatur, vt Terent. Ego nonnihil veritus sum dudũ abs te Daue: Ne faceres quod vulgus seruorũ solet, dolis vt me deluderes. Ab effectis argumentũ est: cùm ex ijs quæ facta sunt aliquid approbatur, vt Virgilius: Degeneres animos timor arguit. A cõparatione argumentũ est, quando per collationem personarum siue

caussarum, sententiæ ratio sub imputatione formatur, vt Virg. Tu potes Æneam manibus subducere Graiûm, Nos aliquid contrà Rutulos iuuisse nefandum est? Item argumenta quæ ducũtur extrinsecus, quæ Græci ἄτεχνα, i. artis expertia vocant, vt est testimonium. Testimoniũ omne est quod ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem. Hæc diuiditur quinque modis, id est, primo ex persona. secundo ex naturæ auctoritate. tertio ex temporibus. quarto ex dictis factísque maiorum, quinto ex tormentis. Persona non qualiscunq. est, quæ testimonij pondus habet ad faciendam fidem: sed morum probitate debet esse laudabilis. Naturę auctoritas est, quæ maximè in virtute consistit. Temporibus multa sunt quæ afferunt auctoritatem, id est, ingeniũ, opes, ætas, fortuna, ars, vsus, necessitas & concursio rerum fortuitarum. A dictis factísq. maiorum petitur fides, cùm priscorum dicta factâq. memorantur. A tormentis fides præbetur, post quæ nemo creditur velle mentiri. Ea verò quæ tractantur in tempore, quia suis nominibus plana sunt, definitione non indigent. Memoriæ quoq. condendum est, Topica oratoribus, dialecticis, poëtis, & iurisperitis communiter quidem argumenta præstare: sed [f] quando aliquid specialiter probant, ad rhetores, poëtas, iurisperitósque pertinet: quando verò generaliter disputant, ad philosophos attinere manifestum est. Mirabile planè genus operis, in vnum potuisse colligi quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diuersas caussas poterat inuenire: conclusum liberũ ac voluntarium intellectũ. Nam quocunq. se verterit, quascunq. cogitationes intrauerit: in aliquid eorum, quæ prædicta sunt, necesse est cadat ingenium.

a Gloria est laus rectè fact. *Ex Orat. Pro Marcello.*

b A partib. *consentiunt lib. o. At Caßiod.* A partib. sic, vt puta si oculus videt, non ideò totum corpus videt.

c quem in isto maiali. *Ita legendum apud Cic. in Pisoniana, non vt vulgo animali quod aduertit etiam* Lamb. *est verò maialis porcus castratus.*

d Nam inceptio est amentiũ, haud amant. *Indulsit hoc sibi, vt in etymologijs solet, vt amentem & amantem coniugata diceret. Idem exemplum apud Caßiodorum.* Neq. verò *displicebat A. Augustino Gotthicor. CC. scriptura: amentium, aut amantium.*

e Is igitur non modò de tali. *Hæc paullò aliter apud Cic. pro Deiotar.*

f Sed quando aliquid specialiter prob. *Boeth. lib. 6. in Top. Cic. ad locum de causs.* Communis quippè oratorib. ac Philosophis locus hic esse perspicitur, qui
A est à caussis; his naturas rer. (quod est Philosophiæ propriũ) illis (quod oratoriæ facultatis est) facta probantib.

De Oppositis. Cap. XXXI.

Contrariorum genera quattuor sunt, quæ Aristoteles ἀντικείμενα, id est, opposita vocat. Propterea quòd sibi velut ex aduerso videntur obsistere, vt contraria: nec tamen omnia quæ sibi opponuntur, contraria sunt, sed omnia contraria opposita sunt. Primum genus est contrariorum, [a] quod iuxtà Ciceronem aduersum vocatur, pro eo quòd tantum contrariè sibi opponuntur, vt non eo-
B rum sint quibus opponuntur vt sapientia, stultitia. Quod genus in tres species diuiditur. Nam sunt quædam ex eis quæ medium habent: & sunt quædã quæ sine medio sunt: & quædam sunt quæ habent medium, & tamen sine nomine sunt: [b] nisi vtrumque ei vocabulum creet. Candidus & niger mediũ habent, quia inter eos sæpè color pallidus vel fuscus inuenitur. Sine medio sunt quoties vnum de duobus accidit, vt sanitas vel infirmitas. Horum nihil est medium. Ea autem quorum media sine nomine sunt, vt felix, infelix, medium habent non felix. Secundũ genus est relatiuorũ: quæ ita sibi opponuntur, vt ad se conferantur, sicut duplũ, simplũ. Hoc solum oppositorum genus ad
C se refertur. Non enim est maius, nisi referatur ad minus, & simplũ nisi ad duplũ. Nã relatiuũ relatiuo ita opponitur: vt hoc ipsum quod opponitur, aut eius sit cui opponitur, aut ad id quocunq. modo referatur. Dimidiũ enim opponit̃ duplo, eiúsq. dupli mediũ est: sed ita illi opponitur, vt eius sit cui opponitur. Sic & paruũ opponitur magno: ita vt ipsum paruũ ad magnum cui opponitur, sit paruum. Nam superiora quæ dicuntur contraria ita sibi opponuntur, vt eorum non sint quibus opponuntur, nec ad ea quocunque modo referantur. Siquidem iniquitas iustitiæ ita contraria est, vt non eiusdem iustitiæ iniquitas sit, aut ad illam sit iniquitas. Tertiũ genus oppositorum est habitus vel orbatio.
D Quod genus Cicero priuationẽ vocat, quia ostendit aliquid quempiam habuisse, vnde priuatus est. Cuius species sunt tres: quarum prima est in re, secũda in loco, tertia in tẽpore cõgruo. In re, vt cæcitas & visio. In loco, vt cæcitatis & visionis in oculis locus est. In tempore congruo, vt infantem non dicere, sine dentibus: eum cui dentes ætas adhuc parua negauit. Non enim est priuatus dentibus,

tibus, quos nondum habuit. Quartum verò genus ex affirmatione & negatione opponitur, vt Socrates disputat, Socrates non disputat. Hæc à superioribus ideò differunt, quòd illa singulatim dici possunt, hæc nisi cõnexè dici nõ possũt. Quod genus quartũ apud Dialecticos multũ habet conflictum: & appellatur ab eis valde oppositum: siquidem & tertiũ non recipit. Nam ex illis quædam habere tertiũ possunt, vt in contrarijs, candidum & nigrum: tertiũ eius nec candidum nec nigrũ, sed fuscum vel pallidum. In relatiuis quoque, vt multa & pauca: tertium eius, nec multa nec pauca, sed mediocria. In habitu vel orbatione, vt visio & cæcitas: tertium eius, nec cæcitas, nec visio, sed lippitudo. Hic ergo legit, non legit: tertium nihil habet.

a Cap. XXXI. Quod iuxtà Ciceronem aduersum vocatur. *Mendosè diuersum in libris omnib. Neque tamen dißimulandum quod Boethius dicere est ausus.* Ciceronem non tam proprijs nominib. quàm notiorib. vsum fuisse. Nam quæ contraria (*inquit*) nominat, opposita veriùs dicentur, quæ aduersa dicuntur, contrariorum meliùs suscipiunt nomen.

b Nisi vtrumq. ei vocabulum creet. *Id est, nisi medium ex extremis nomen accipiat.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER TERTIVS.

De quattuor disciplinis Mathematicis.

PRÆFATIO.

Mathematica Latinè dicitur doctrinalis scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est, quam intellectu à materia separantes vel ab alijs accidentibus, vt est, par, impar: vel ab alijs huiusmodi in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quattuor, id est, Arithmetica, Geometria, Musica, & Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis formarum. Musica, & est disciplina quæ de numeris loquitur, qui inueniuntur in sonis. Astronomia est disciplina quæ cursus cælestium siderum atque figuras contemplatur, atque omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas deinceps paullò latiùs indicabimus, vt earum caussæ competenter possint ostendi.

DE VOCABVLO *Arithmeticæ disciplinæ. Cap. I.*

A RITHMETICA est disciplina numerorum. a Græci enim numerum ἀριθμὸν dicunt. Quam scriptores secularium litterarũ inter disciplinas Mathematicas ideò primam esse voluerunt, quoniam ipsa vt sit, nulla alia indiget disciplina. Musica autem & Geometria & Astronomia quæ sequuntur, vt sint atque subsistant, istius egent auxilio.

A

De autoribus eius. Cap. II.

NVmeri disciplinã apud Græcos primum Pythagoram autumant conscripsisse: ac deinde à Nicomacho a diffusiùs esse dispositam, quàm apud Latinos primus Apuleius, deinde Boëtius transtulerunt.

Cap. II. Numeri discipl. *Eod. modo apud Boeth.*

a diffusiùs esse dispositã. *Ex Gotthicis. Al. cõpositã.*

Quid sit numerus. Cap. III.

B

NVmerus autem est multitudo ex vnitatibus constituta: nam vnum semen numeri esse, a non numerum. Numero nummus nomen dedit, & à sui frequentatione vocabulum indidit. Vnus ex Græco

nomen trahit. Græci enim vnum, ἕνα dicunt: sic duo, tria, quos illi δύο & τρία appellant. [b] Quattuor verò à figura quadrata nomen sumpserunt. Quinque autem non secundum naturam, sed secundum placitum voluntatis vocabulum acceperunt ab eo, qui numeris nomina indidit. Sex autem & septem à Græco veniunt. [c] In multis enim nominibus quæ in Græco aspirationem habent, nos pro aspiratione, s. ponimus. Inde pro ἕξ sex pro ἑπτὰ septem, sicut pro herpillo herba, serpillum. Octo verò per translationem, sicut illi & nos: illi ἐννέα nos nouem: illi δέκα nos decem. Dicti autem decem à Græca etymologia, eò quòd ligent & coniungant infra iacentes numeros. Nam δεσμεύειν, coniungere vel ligare apud eos dicitur: Porrò viginti dicti, quòd sint decem bis geniti, v pro b littera posita. Triginta, quòd à ternario denario gignantur, sic vsque ad nonaginta. [d] Centum verò vocati à cantho: quod est circulus, ducēti à duo & centum, sic & reliqui vsque ad mille. Mille autem à multitudine, vnde & militia, quasi multitia: inde & [e] milia, quæ Græci mutata littera μύρια vocant.

[a] Cap. III. non numerum. *τὸ volunt additum in excusis, abest à Gotthicis, & quidem huiusmodi præcisæ locutiones per infinita verba frequentes in hoc opere.*

[b] Quattuor à figura quadrata. *Immò figura quadrata à quattuor: quattuor vero à Græco τέτταρες. Mutant n. sæpè illi κ. in τ. vt τεῖνος pro κεῖνος, & contrà. quos nos quoque non rarò imitamur.*

[c] In multis n. nominib. *è Seru. ad Eclog. 2. Allia, serpillumque, &c.*

[d] Centum verò à cantho. *Canthus & circulus est oculorum, & ferrum quo lignorum rotunditas in rotis arctatur, & stringitur, vt ait Hieronym. Ad Ezech cap. 20 canthos. n. eo loco legendū, non (vt habet Reatini editio) conthos.*

[e] Milia quæ Græci mutata lit. *Quod in excusis libris additur. i. l. p. r. hoc est, id est, l. pro r. in manuscriptis non est. itaque licebit vel à μυρία, vel à χίλια milia dicta putare.*

Quid præstent numeri. Cap. IV.

RAtio [a] numeri contemnenda non est: in multis enim sanctarum scripturarum locis, quantum mysterium habeant, elucet. Non enim frustrà in laudibus Dei dictum est: omnia in mensura & numero & pondere fecisti. Senarius namque qui partibus suis perfectus est, perfectionem mundi quadam numeri sui significatione declarat. Similiter & quadraginta dies, quibus Moyses, & Helias, & ipse Dominus ieiunauerunt, sine numerorum cognitione non intelliguntur. Sic & alij in scripturis sacris numeri existunt: quorum figuras [b] non nisi noti huius artis scienter soluere possunt. Datum est etiam nobis ex magna parte sub numerorum consistere disciplina: quando horas per eam discimus, quando mensium curricula supputamus; quando anni spatium redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidem, ne confundamur, instruimur. Tolle numerum rebus omnibus, & omnia pereunt. [c] Adime seculo computum, & cuncta ignorantia cæca complectitur, [d] nec differri potest à cæteris animalibus, qui calculi nescit rationem.

[a] Cap. IIII. Ratio numeri. *Augustini sunt verba lib. 11. de ciuit. c. 30.*

[b] noti huius artis. i. periti. *sic in vetustiorib. libb. & apud Bed. qui caput hoc in librū suum de cōputo transtulit. Eod. modo Braulio in vita Isidori.* Quod opus (idest etymologiar.) omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinar. humanarūq. rer. scientia meritò erit.

[c] Adime seculo computum. *Al. adime seculo calculi comp. sed vocem calculi neque Beda, neque antiquiores libri agnoscunt.*

[d] nec differri potest. *Ita o. l. m. vt differri sit distingui. nisi quod in quibusd. numero multitudinis nec differri possunt a. c. q. c. nesciunt rationem.*

De prima diuisione parium et imparium. Cap. V.

NVmerus diuiditur in paribus & in imparibus. Par numerus diuiditur in his: pariter par, & pariter impar [a], & impariter par, & impariter impar. Impar numerus diuiditur in ijs, primū & simplicē, secundū & cōpositū, tertium mediocrē, qui quodammodo primus & incōpositus: alio verò modo secundus & compositus est. Par numerus est, qui in duabus æquis partibus diuidi potest, vt ij. iiij. viij. Impar verò numerus est, qui diuidi æquis partibus nequit, vno medio vel deficiente, vel superante vt iij. v. vij. ix. & reliqui. Pariter par numerus est, qui secundùm parem numerū pariter diuiditur, quousq. ad indiuisibilem perueniat vnitatē: vt putà sexaginta quattuor habet medietatē xxxij. hic autem xvj. Sedecim verò, viij. octonarius iiij. quaternarius ij. binarius vnum, qui singularis indiuisibilis est. Pariter impar est, qui in partes æquas recipit sectionem, sed partes eius mox indissecabiles permanent. vt vj. x. xviij. triginta & quinquaginta

quaginta. Mox enim vt hunc numerum diuiſeris: incurris in numerum quem ſecare non poſsis. Impariter par numerus eſt, cuius partes etiam diuidi poſſunt: ſed vſque ad vnitatẽ non perueniunt, vt xxiiij. Hi enim in medietatem diuiſi, faciunt xij. rurſúmque in aliam medietatem vj. deinde in aliam tres: & vltrà diuiſionem non recipit ſectio illa, ſed antè vnitatem inuenitur terminus quem ſecare non poſsis. Impariter impar eſt, qui ab impari numero impariter menſuratur, vt xxv. xlix. qui dum ſint impares numeri, ab imparibus etiam partibus diuiduntur, vt ſepties ſeptem: xlix. & quinquies quini xxv. Impariũ numerorũ alij ſimplices ſunt, alij cõpoſiti alij mediocres. Simplices ſunt qui nullã aliam partẽ habent niſi ſolam vnitatẽ, vt ternarius ſolam tertiam, & quinarius ſolam quintam, & ſeptenarius ſolam ſeptimam. His enim vna pars ſola eſt. Compoſiti ſunt qui non ſolum vnitate metiuntur, [b] ſed etiam alieno numero procreantur: vt nouem, xv. xxj. & xxv. Dicimus enim ter terni nouem: & ſepties terni xxj. ter quini xv. & quinquies quini xxv. Mediocres numeri ſunt, qui quodammodo ſimplices & incõpoſiti eſſe videntur: alio verò modo ſecundi & compoſiti. Verbi gratia, Nouem ad xxv. dum comparatus fuerit, primus eſt & incompoſitus: quia non habet communem numerum, niſi ſolum monadicum. Ad xv. verò ſi comparatus fuerit, ſecundus eſt & compoſitus: quoniam ineſt illi communis numerus præter monadicum, id eſt ternarius numerus: quia nouem menſurat ter terni, & quindecim ter quini. Item parium numerorum alij ſunt ſuperflui, [c] alij diminuti, alij perfecti. Superflui ſunt quorũ partes ſimul ductæ plenitudinem ſuam excedunt: vt putà duodenarius, habet enim partes quinque: duodecimã, quod eſt vnum, ſextam, quod duo: quartam quod tria: tertiam quod quattuor, dimidiam quod ſex. vnum enim & duo & tria, & quattuor, & ſex ſimul ducta faciunt xvj. & [d] longe à duodenario excedunt: ſic & alij ſimiles plurimi, vt duodeuiceſimus, & multi tales. Diminuti numeri ſunt qui partibus ſuis computati, minorem ſummam efficiunt: vt putà denarius, cuius partes ſunt tres: decima quod eſt vnum: quinta: quod duo, dimidia quod quinque. Vnum enim & duo & quinque ſimul ductæ, octonariũ faciunt, [e] longè à denario minorem. Similis eſt huic octonarius vel alij plurimi: qui in [f] partes redacti infrà conſiſtunt. Perfectus numerus eſt, qui ſuis partibus adimpletur, vt ſenarius, habet enim tres partes, ſextam, tertiam & dimidiam: ſexta enim eius eſt vnum: tertia duo: dimidia tres. Hæ partes in ſummam ductæ, id eſt, vnum & duo & tria ſimul eundem conſummant, perficiúntque ſenariũ. [g] Sunt autem perfecti numeri intrà denarium ſex, intrà centenariũ xxviij. intrà millenarium. CCCCxcvj.

[a] Cap. V. Impariter impar. *Ead. diuiſione vtitur Capella, quamuis hoc membrum Boethius omiſerit, neque ſit hoc loco in Gotthicis, niſi quod paullò pòſt explicat Iſidorus quid ſit impariter impar.*

[b] ſed etiam alieno numero. *Alio numero C. Rom. & Boeth.*

[c] Alij diminuti. *Al. diminutiui.*

[d] & longè à duodenario numero excedunt. *Hoc eſt duodenarium longè excedunt, quomodo & mox, & alias etiam loquitur.*

[e] longè à denario minorem. *Seru. in attem Donati,* Comparatiuus gradus tribus caſib. iungitur: ablatiuo, ſeptimo, & nominatiuo interpoſita particula quàm; ablatiuo vt doctior ab illo. *Quam loquendi rationem ipſe etiam vſurpat, vt Æn. 1. ad verba,* dederatque abeuntib. heros; heros *(ait)* vir fortis, ſemideus, plus ab homine habens. *& infr. c. 47.* dum Sol eſt ſuperior à Luna.

[f] In partes redacti. *Al. reducti.*

[g] Sunt autem perfecti, &c. *Omnia ex Boeth. lib. 1. de Arithm. c. 20.*

De ſecunda diuiſione totius numeri. Cap. VI.

OMnis numerus aut ſecundùm ſe conſideratur, aut ad aliquid. Iſte diuiditur ſic: Alij enim ſunt æquales: alij inæquales. Iſte diuiditur ſic: Alij ſunt maiores, alij ſunt minores. Maiores diuiduntur ſic: in multiplices, ſuperparticulares, ſuperpartientes, multiplices ſuperparticulares, multiplices ſuperpartientes. Minores diuiduntur ſic; ſubmultiplices, ſubſuperparticulares ſubſuperpartientes, ſubmultiplices ſubſuperparticulares: ſubmultiplices ſubſuperpartientes. Per ſe numerus eſt, qui ſine relatione aliqua elicitur. vt iij. iiij. v. vj. & cæteri ſimiles. Ad aliquid eſt numerus qui relatiuè ad alios comparatur. Verbi gratia, quattuor ad duo dum cõparatus fuerit duplex dicitur & multiplex. ſex ad tria, octo ad iiij. x. ad v. & iterum tres ad vnũ triplex. ſex ad ij. ix. ad tria, &c. Æquales numeri

[d]icuntur, qui secundũ quantitatem æquales sunt. Verbi gratia, ij. ad ij. iij. ad iij. x. ad x. c ad c. Inæquales numeri sunt, qui ad inuicem comparati inæqualitatem demonstrant, vt iij. ad ij. iiij. ad iij. v ad iiij. x. ad vj. & vniuersaliter maior minori aut minor maiori. huiuscemodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur. Maior numerus est qui habet in se illum minorem numerum, ad quem comparatur, & aliquid plus: vt, verbi gratia: quinarius numerus ternario numero fortior est, eò quòd quinarius numerus habet in se ternarium & alias partes eius duas, & reliqui tales. Minor numerus est qui continetur à maiore ad quem comparatur cum aliqua parte sui, vt ternarius ad quinariũ. continetur enim ab eo cum duabus partibus suis. Multiplex numerus est, qui habet in se minorem numerum bis aut ter aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia: duo ad vnum dum comparati fuerint, duplex est. iij ad vnum triplex. iiij. quadruplex, & reliqui. Econtrà. Submultiplex numerus est, qui intrà multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia, Vnum à duobus bis continetur, à tribus ter, à quattuor quater, & ab alijs multipliciter. Superparticularis numerus est, dum fortior continet intrà se inferiorem numerum circà quem comparatur, similiter & vnam partem eius. Verbi gratia, iij. ad ij. dum comparati fuerint continent intrà se duos & alium vnum qui media pars est duorum: quattuor ad iij. dum comparati fuerint, continent in se iij. & alium vnum qui est tertia pars trium. Item quinque ad iiij. dum comparati fuerint, habent in se quaternarium numerum, & alium vnum qui est quarta pars dicti quaternarij numeri, & cæteri tales. Superpartiens numerus est, qui in se inferiorem numerum totum continet, & super hoc alteras partes eius duas, aut iij. aut iiij. aut v. aut alias. Verbi gratia v. ad iij. dum cõparati fuerint, habet in se quinarius numerus ternarium, & super hoc alias partes eius duas. vij. ad iiij. dum cõparati fuerint, habent in se quattuor, & alias tres partes eius. Nouem ad v. dum comparati fuerint, habent in se quinque, & aliàs quattuor partes eius. Subsuperparticularis numerus est minor, qui cõtinetur in fortiori numero cũ aliqua parte sua, aut media aut tertia, aut quarta, aut quinta. Verbi gratia, Duo ad iij. iij. ad iiij. iiij. ad v. & cęteri similes.

A Subsuperpartiens numerus est, qui cõtinetur in numero superpartienti cũ aliquibus partibus suis duabus, aut tribus aut pluribus. Verbi gratia, Tria continentur à v. cum alijs duabus partibus suis: v. ad ix. cum iiij. partibus suis. Multiplex superparticularis numerus est, qui dũ cõparatus fuerit ad numerũ sibi inferiorem continet in se totum inferiorem numerum multipliciter, cum aliqua parte eius. Verbi gratia, v. ad duo dum comparati fuerint, continent in se bis binos & vnam partem eius: Nouem ad iiij. dum cõparati fuerint, cõtinent in se bis quaternos, B & vnam partem eius. Multiplex superpartiens numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum alijs partibus eius. Verbi gratia, viij. ad tria dum comparati fuerint, continent in se bis ternos, cum alijs duabus partibus eius. xiiij. ad vj. dum comparati fuerint, continent in se bis senos cum alijs duabus partibus eius, xvj. ad vij. dum comparati fuerint continent inter se bis vij. cum alijs duabus partibus eius. xxj. ad ix. dum comparati fuerint continent intrà se bis ix. cum alijs tribus partibus eius. Submultiplex subsuperparticularis est, qui dum ad fortiorem comparatus fuerit continetur ab eo multipliciter cum aliqua parte sua vt iij. C ad vij. & iiij. ad ix. Submultiplex subsuperpartiens numerus est, qui dum ad fortiorem sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter, cum aliquibus partibus suis. Verbi gratia, iij. ad viij. continentur bis cum duabus partibus eius. iiij. ad xj. continentur bis cum tribus partibus suis.

Cap. VI. *Librarior. inscitia, & nominum similitudine pleraq. in hoc capite malè accepta fuerant. Nam definitionum quædam transposita, aliæ omissæ, exempla mendosa. Quæ omnia vt minimo negotio, ità nullo cum periculo restituta sunt. Quare illud vnum adnotasse sufficiat: quos numeros Isidorus submultiplicem superparticularem, submultiplicem superpartientem; aut submultiplicem subsuperparticularem, submultiplicem subsuperpartientem vocat; ijsdem quidem nominibus lib. 2. Geomet. à Boethio nominari, sed lib. 1. Arithm. c. 22. Multiplices subsuperparticulares, & Multiplices sub-* D *superpartientes ab eodem dici.*

De tertia diuisione totius numeri. Cap. VII.

NVmeri aut discreti sunt, aut continentes. Iste diuiditur sic, i. linealis. ij. [a] superficialis iij. solidus. Discretus numerus est, [b] qui discretis monadibus continetur. Verbi gratia

gratia. iij. iiij. v. vj. & reliqui. Continens numerus est qui coniunctis monadibus cōtinetur. Vt, verbi gratia, Ternarius numerus si in magnitudine intelligatur, [c] linea aut spatio, aut solido dicitur cōtinens. Similiter: quaternarius & quinarius numeri. Linealis numerus est qui inchoans à monade linealiter scribitur vsque ad infinitum. Vnde alpha ponitur pro designatione linearū. quoniam hæc littera vnum significat apud Græcos.

Superficialis numerus est, qui non solùm longitudine, sed & latitudine continetur, vt trigonus, quadratus, quinquangulus, vel circulares numeri, & cæteri: qui semper in plano [d] pede, idest superficie continentur.

Circularis dū sibimet multiplicatus fuerit, à se inchoans ad se cōuertitur. Verbi gratia, quinquies quini vicies quinq;. [e] Solidus numerus est qui longitudine latitudine, & altitudine continetur, vt sunt pyramides, qui in modum flammæ consurgunt. Cubus sunt tesseræ. Sphæræ quibus est æqualis vndique rotunditas. Sphæricus autem numerus est, qui circulato numero multiplicatus à se inchoat, & in se cōuertitur, vt quinquies quini, vigintiquinque. Hic circulus dum seipso multiplicatus fuerit: facit sphæram, id est, quinquies xxv. Cxxv.

Cap. VII. Secundus superficialis. *Ità etiam paullò post. al. superficiosus.*

[b] Qui discretis monadib. *Ità apud Cassiod.*

[c] Linea aut spatio, aut solido dicitur continens. *Eodem modo Cassiod. disiunctione pro coniunctione vtens.*

[d] Plano pede, id est, superficie. *Alio sensu dixit Vitruu. lib. 6. c. 11. & lib. 7. c. 1. & 4.*

[e] Solidus qui long. lat. & altitud. *Vox latitudine abest à nostris libris. Est tamen inf. c. 11. in definitione figuræ solidæ, & in Cod. Rom.*

De differentia Arithmeticæ Geometriæ, & Musicæ. Cap. VIII.

INter Arithmeticam autem, & Geometriam, & Musicam hoc interest, vt media inuenias. In Arithmetica primò sic quæris. Coniungis extrema, & diuidis, & facis mediū: vtputà fac extrema esse vj. & xij. simul iungis & faciunt xviij. partiris media & facis ix. quod est analogicum Arithmeticæ, vt medius, quot monadibus superat primum, ijs superetur ab extremo. Superant enim ix. vj. tribus monadibus, ijs superatur à xij. [a] Secundùm verò Geometriam ità quæris. Extrema multiplicata tantùm faciunt, quantū & media multiplicata, vtputà, vj. & xij. multiplicata facient Lxxij. media, viij. & ix. multiplicata tantundem faciūt. [b] Secundùm Musicam ità: Qua parte superat medius primum, eadē parte superatur medius ab extremo, vt putà vj ab viij. duab. monadib. superantur, quæ duæ pars sunt tertia eadémq. media viij. superātur ab vltima quæ est xij.

[a] Cap. VIII. Secund. Geomet. *Hæc neq. integra sunt, neq. satis cum superiorib. cohærent. Nam cùm proposuisset differentiam inter Arithm. Geomet. & Music. ex inuentione medij, rationémq. Arithmetici medij inueniendi propositis extremis tradidisset; oportebat idem in Geometrico medio persequi, quod neq. hoc loco præstat, neq. inferius c. 13. vbi eadem repetuntur.*

[b] Secundum Musicam. *Neq. hæc meliore sunt conditione, nisi quod c. 22. alieno loco quæ huius propria erant, explicantur. Nam hìc non rationem Musici medij inueniendi, sed definitionem proportionis Musicæ assignat, eamq. non integram Vid. Boëth. lib. 2. Arithm. c. 34. & seqq. & 50. & lib. 2. de Mus. c. 12. & 16.*

Quod numeri infiniti existunt. Cap. IX.

NVmeros autem infinitos esse certissimum est. quoniam in quocumque numero finem faciendum putaueris idem ipse non dico vno addito augeri: sed quamlibet sit magnus, & quamlibet ingentem multitudinem continens, in ipsa ratione atq. scientia numerorū non solùm duplicari, verùm etiam multiplicari potest. Ità verò suis quisque numerus proprietatibus terminatur, vt nullus eorum par esse cuicumque alteri possit. Ergò & dispares inter se atq. diuersi sunt, & singuli quique finiti sunt, & omnes infiniti sunt.

DE GEOMETRIA.

De Geometriæ inuentoribus, & vocabulo eius. Cap. X.

GEOMETRIÆ disciplina primùm ab Ægyptijs reperta dicitur, quia inūdante Nilo, & omnium possessionibus limo obductis, initium terræ diuidendæ per lineas & mensuras nomen arti dedit. [a] Quæ deindè longius acumine sapientum prouecta & maris, & cæli, & aëris spatia metitur. Nam prouocati studiosi cœperunt post terræ dimensionem & cæli spatia quærere:

quanto interuallo luna à terris, à luna sol ipse distaret, & vsque ad verticē cæli quanta se mēsura distenderet, sicque interualla ipsa cæli, orbísq. ambitum per numerum stadiorum ratione probabili distinxerunt. Sed quia ex terræ dimensione hæc disciplina cœpit, ex initio sui & nomen seruauit: nam Geometria de terra & de mensura nūcupata est. Terra enim Grecè γῆ vocatur, μέτρον mensura. Huius disciplinæ ars continet in se lineamenta, interualla, magnitudines, & figuras, & in figuris dimensiones & numeros.

[a] Cap. X. Quæ deinde longiùs prouecta. *Ex Plin. lib. 2. cap. 23.*

De quadripertita diuisione Geometriæ. Cap. XI.

Geometriæ quadripertita diuisio est; in figuras planas, in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalem, & in figuras solidas.

Planæ figuræ sunt, quæ longitudine, & latitudine continentur.

Numerabilis magnitudo est, quæ numeris Arithmeticæ diuidi potest.

Magnitudines rationales sunt, quarum mensuram scire possumus, irrationales verò quarum mensuræ quantitas cognita non habetur.

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, & latitudine, & altitudine continentur:[a] quæ sunt iuxtà Platonem numero quinque.

[a] Cap. XI. quæ sunt iuxtà Plat. *Probè hæc, quæ disiecta erant, in sedes suas reduxit Chacon.*

De figuris Geometriæ. Cap. XII.

In plano figurarum prima circulus est, figura plana & circumducta: cuius in medio punctus est, quô cuncta conuergunt, quod centrum Geometræ vocant: Latini punctum circuli nuncupant.

Quadrilatera figura est in plano, quæ sub quattuor lineis rectis iacet.

[a] Dianatheton grammō figura plana &c.

Orthogonium triangulum est figura plana quæ habet angulum rectum.

Isopleuros figura est plana; &c.

Sphæra est figura in rotundum formata, partibus cunctis æqualis.

[b] Cubus est figura solida, quæ longitudine, & latitudine, & altitudine continetur.

[c] Cylindrus est figura quadrata habens superius semicirculum insolidum.

Conon, figura solida quæ ab amplo in angustum finit, sicut orthogonium.

Pyramis est figura solida, quæ in modum ignis ab amplo in acumen consurgit. Ignis enim apud Græcos πῦρ appellatur.

Sicut autē intrà decem omnis est numerus; ità intrà circulum omnium figurarum concluditur ambitus.

[a] Cap. XII. Dianatheton grammon. *Hæc meliorum libror. scriptura. Antonius Couarr. & doctrinarum omnium & elegantiarum admirabili quadam scientia præstantissimus. Diacatheton grammon minima mutatione volebat. Fieri enim à Vitruuio & alijs de cathetis lineis mentionem. Nec malè pòst quadratum subijci rectangulum altera parte longius per καθέτους hoc est perpendiculares lineas productum. Id P. Nunnesio nequaquam probabatur, quod commune esset pluribus figuris. Nam & in tetragono, & trigono orthogonio esse lineas καθέτους. Ipse διὰ ἀντιθέτων γραμμάτων substituebat: esse. n. in quibusd. libris hanc figurā Π quam duo Γ Ꞁ opposita, coniūctaq. redderent. A. Aug. codicum scripturam retinens ἀναθέτων suspensas interpretabatur. Suspensas namq. videri eius figuræ lineas, quæ sit altera parte longior. Nobis propensior ad veritatem Couarruuiæ coniectura videbatur. quæ neque Chaconi displicebat. Nam Dianatheton vocem Geometrar. aures non agnoscunt, & P. Nunnesij nimis arguta sententia est.*

[b] Cubus. *Adde quæ sex quadratris æqualibus continetur.*

[c] Cylindrus. *De Cylindri definitione amplius deliberādū.*

De principijs Geometriæ. Cap. XIII.

Principia huius artis: Punctus est, cuius pars nulla est. Linea est præter latitudinem lōgitudo. Recta linea est, quæ ex æquo in suis punctis iacet. Superficies verò quæ longitudines, & latitudines solas habet. Superficiei verò fines lineæ sunt, quorum formæ ideò in superioribus figuris positæ non sunt,[a] quia intrà eas inueniuntur.

Cap. XIII. Principia huius artis. *Cic. Academic. 4.* Nō quæro in his initia illa mathematicorum: Punctum esse quod magnitudinem nullam habet. Extremitatem quasi libramentum in quo nulla omninò sit crassitudo. Lineamentum longitudinem latitudine carentem.

[a] quia intrà eas inuen. *Est enim punctus in circulo, linea in figuris planis, superficies eiusq. finis in solidis.*

De numeris Geometriæ. Cap. XIIII.

Numeros [a] autem secundùm Geometriam ità quæris: Extrema quippè eius

multiplicata

multiplicata tantum faciunt, quantum & media multiplicata: vtputà, vj. & xij. multiplicata faciunt Lxxij. media viij. & ix. multiplicata tantundem faciunt.

a Cap. XIIII. Numeros autem. *Repetuntur hæc ex cap. 8. quia caput. 11. numerabilem magnitudinem partem Geometriæ fecerat.*

DE MVSICA.

De Musica et eius nomine. Cap. XV.

MVsica est peritia modulationis sono cantúque consistens: Et dicta Musica per deriuationem à Musis. Musæ autem appellatæ [a] ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id est, à quærẽdo, quòd per eas sicut antiqui voluerunt vis carminum & vocis modulatio quæreretur. Quarum sonus, quia sensibilis res est, [b] præterfluit in præteritum tẽpus, imprimitúrque memoriæ; inde à poëtis Iouis & memoriæ filias Musas esse confictum est. Nisi enim ab homine memoria teneantur soni, pereunt, quia scribi non possunt.

a Cap. XV. ἀπὸ τοῦ μῶσθαι. *In CC. mira varietas, nos ex μῶσαι quod proprius aberat μῶσθαι fecimus, quod etymõ Platoni placuit in Cratylo.*

b præterfluit in præter. *Aug. lib. 2. de ordin. c. 4.* Quoniam illud quod mens videt semper est præsens; sonus autẽ, quia sensibilis res est, præterfluit in præteritum tempus, imprimiturq. memoriæ, rationabili mendacio iam poëtis fauente ratione, quæren dum nequid propagini similiter inesset, Iouis & memoriæ Musas filias esse confictum est.

De inuentoribus eius. Cap. XVI.

MOyses dicit repertorem Musicæ artis fuisse Iubal, qui fuit de stirpe Cain ante diluuium. [a] Græci verò Pythagoram dicũt huius artis inuenisse primordia, ex malleorum sonitu & chordarũ extensione percussa. Alij [b] Linum Thebæum & [c] Zethum & Amphiona in arte Musica primos claruisse ferũt. Post quos paulatim directa est præcipuè hæc disciplina & aucta multis modis: eratque tam turpe Musicam nescire, quàm litteras. Interponebatur autem non modò sacris, sed & omnibus solemnibus, omnibúsque lætis, vel tristioribus rebus. [d] Vt enim in veneratione diuina hymni: ita in nuptijs Hymenæi, [e] & in funeribus threni, & lamẽ-

A ta ad tibias canebantur. [f] In conuiuijs verò lyra vel cithara circumferebatur: & accubãtibus singulis ordinabatur cõuiuiale genus canticorum.

a Cap. XVI. Græci verò Pythagor. *Macrob. lib. 2. in Somn. Scip.*

b Linum Theb. *Ex Euseb. in Chron.*

c Zeth. & Amph. *Ex eod. & Seru. in Corydone.*

d Vt. n. in veneratione diui. *Horat. Diuitum mensis, & amica templis.*

e Et in funeribus threni. *Hinc Siticinum modus in xij. tabul. de quib. Agell. lib. 2. c. 2. & Non. in Siticinis. Seruius Æn. 5.* Sciendum maioris ætatis funera ad tubam solere proferri, minoris verò ad tibias. *Vid. Fest. in Funebres tibiæ. Hebræos quóque tibias in funeribus adhibuisse, ostẽdunt Matthæi verba c. 9.* & vidisset tibicines, & turbã tumultuantem.

f In conuiuijs circunf. *Ex Quinct. c. de Music.*

B

Quid possit Musica. Cap. XVII.

ITaque [a] sine Musica nulla disciplina potest esse perfecta: nihil enim est sine illa. Nam & ipse mundus quadam harmonia sonorum fertur esse compositus, & cælum ipsum sub harmoniæ modulatione reuoluitur. Musica mouet affectus, prouocat in diuersum habitũ sensus. In prœlijs quoq. tubæ concentus pugnantes accendit, & quanto vehementior fuerit clangor: tanto fit fortior ad certamen animus. Siquidem & remiges cantus hortatur. Ad tolerãdos quoq. labores Musica animum mulcet, & singulorum operum fatigationem modulatio vocis solatur. Excitos quoque animos Musica sedat, sicut legitur de Dauid, qui à spiritu immundo Saulẽ arte modulationis eripuit. Ipsas quoque bestias, necnon & serpentes, volucres, atque delphinas ad auditum suæ modulationis Musica prouocat. Sed & quicquid loquimur, vel intrinsecus venarũ pulsibus cõmouemur, per musicos rhythmos harmoniæ virtutibus probatur esse sociatũ.

C

a Cap. XVII. Itaque sine Mus. *ex eodem Quinctil.*

D

De tribus partibus Musicæ. Cap. XVIII.

MVsicæ partes sunt tres, id est, harmonica, rhythmica, metrica. Harmonica est quæ discernit in sonis acutum & grauem. Rhythmica est [a] quæ requirit incursionẽ verborũ: vtrùm benè sonus, an malè cohæreat. Metrica est, quæ mensuram diuersorũ metrorum

trorum probabili ration coegnoscit: vt, verbi gratia, heroicum, iambicum, elegiacũ, &c.

ª quæ requirit incursionem verb. *s. o. l. Cassiod.* quæ in concursione verbor. dijudicat. *Capell.* Quæ ad melos pertinet, harmonica dicitur, quæ ad numeros rhythmica, quæ ad verba metrica.

De triformi Musicæ diuisione. Cap. XIX.

AT omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem constat esse natura. Prima est harmonica, quæ ex vocum cantibus constat. Secunda organica, quæ ex flatu cõsistit. Tertia rhythmica, quæ pulsu digitorũ numeros recipit. ª Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces: aut flatu, sicut per tubam, vel tibiam: aut pulsu, sicut per citharam, aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum est.

ª Nam aut voce. *Ex August. in Psal. 150. & 2. de doct. Christ. cap. 17. vnde sumpta hæc omnia.* quod percutiendo canorum est. *Ex eod. lib. 2. de ord. cap. 14.*

De prima diuisione Musicæ quæ Harmonica dicitur. Cap. XX.

PRima diuisio Musicæ quæ harmonica dicitur, id est, modulatio vocis, pertinet ad comœdos, tragœdos, vel choros, vel ad omnes qui voce propria canunt. Hæc ex animo & corpore motum facit, & ex motu sonum, ex quo colligitur Musica, quæ in homine vox appellatur.

ª Vox est aër spiritu verberatus, vnde & verba sunt nuncupata. Propriè autem vox hominum est, seu irrationabilium animantium. Nam in alijs abusiuè non propriè sonitus vox vocatur. vt, Vox tubæ infremuit, fractásque ad littora voces. Nam proprium est vt littorei resonẽt scopuli: &, At tuba terribilem sonitum procul ære canoro. Harmonia est modulatio vocis & concordantia plurimorum sonorum, vel coaptatio.

Symphonia est modulationis temperamentum ex graui & acuto concordantibus sonis, siue in voce, siue in flatu, siue in pulsu. Per hanc quippe voces acutiores, grauioresque concordant, ita vt quisquis ab ea dissonuerit, sensum auditus offendat. Cuius

A contraria est diaphonia, id est voces discrepantes vel dissonæ.

Euphonia est suauitas vocis. Hæc & melos à suauitate & melle dicta.

Diastema est vocis spatium ex duobus vel pluribus sonis aptatum.

Diesis est spatia quædam, & deductiones modulandi, atque vergendi de vno in alterum sonum.

Tonus est acuta enũtiatio vocis: est enim harmoniæ differentia & quantitas, quæ in vocis accentu vel tenore consistit: cuius genera in quindecim partibus Musici diuiserunt: ex quibus hyperlydius nouissimus
B & acutissimus: hypodorius omnium grauissimus est.

Cantus est inflexio vocis, nam sonus directus est, præcedit autem sonus cantum.

Arsis est vocis eleuatio, i. initium. Thesis vocis positio, hoc est finis.

Suaues voces sunt subtiles & spissæ, claræ atque acutæ. Perspicuæ voces sunt quæ longiùs protrahuntur, ita vt omnem impleant continuum locum, sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus non est spiritus, qualis est infantium, vel mulierũ, vel ægrotantium, sicut in neruis. Quæ enim subtilissimæ chordæ sunt, subtiles ac tenues sonos emittunt. Pingues sunt voces, quando spiri-
C tus multus simul egreditur, sicut virorum. Acuta vox est tenuis & alta, sicut in chordis videmus. ᵇ Dura vox est, quæ violenter emittit sonos, sicut tonitruum, sicut incudis sonus, quoties in durum malleus percutitur ferrum. Aspera vox est rauca, & quæ dispergitur per minutos & in dissimiles pulsus. Cæca vox est, quæ mox vt emissa fuerit, cõticescit, atque suffocata nequaquam longiùs producitur, sicut est in fictilibus. ᶜ Vinnola vox, est mollis atque flexibilis. Et vinnola dicta à vinno, hoc est cincinno molliter flexo. Perfecta autem vox, est alta, suauis & clara. Alta, vt in sublimi sufficiat: clara, vt aures impleat; suauis, vt animis audientium blandiatur. Si ex his aliquid defuerit,
D vox perfecta non erit.

ª Cap. XX. Vox est aër sp. v. *Grammaticor. & Philosophor. (vt ait Lactantius) definitio, sed quæ ipsi tamen minimè probatur lib. de opif. c. 15.*

ᵇ Dura quoties in dur. m. percutitur. f. *Al. durum m. percutit ferrum.*

ᶜ Vinnola *Al. Vinnolata. Festus.* Vinnulus molliter se gerens, & minimè quid viriliter faciens. *Non.* Vinnolum, sensiloquum, illecebrũ. Plaut. in Asin. oratione

tione vinnula, venustula, *Gloss.* Vinnulus Νωλεχής. *Vbi mendosè* Vinnicus *legitur.*

De secunda diuisione quæ organica dicitur. Cap. XXI.

SEcunda diuisio organica est in ijs quæ spiritu reflante completa, in sonum vocis animantur: vt sunt tubæ, calami, fistulæ, organa, pandura, & ijs similia instrumenta. [a] Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum. [b] Hoc autem cui folles adhibentur, alio Greci nomine appellant. Vt autem organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo.

[c] Tuba primùm à Tyrrhenis inuenta, de quibus Virgil. Tyrrhenúsque tubæ mugire per æthera clangor, Adhibebatur autem nō solùm in prœlijs, sed & in omnibus festis diebus propter laudes vel gaudij claritatē. Vnde & in Psalterio dicitur, Canite initio mēsis tuba in die insigni solemnitatis vestræ. Præceptum enim fuerat Iudæis, vt initio nouæ lunæ tuba clangerent, quod etiam hucúsque faciunt.

Tibias excogitatas in Phrygia ferunt, has quidem diu funeribus tantùm adhibitas: mox & sacris gentilium. Tibias autem appellatas putant, quòd primùm de ceruinis tibijs cruribúsque hinnulorum fierēt: deinde per abusionē ita cœptas vocari etiam, quæ non de cruribus ossibúsue essent: hinc & tibicen quasi tibiarum cantor.

[d] Calamus nomen est arboris proprium, à calendo, i. fundendo voces vocatus.

Fistulam quidam putant à Mercurio inuentam: [e] alij à Fauno quem Græci vocant Pana. [f] Nonnulli eam ab Idi pastore Agrigētino ex Sicilia. [g] Fistula autem dicta, quod vocem emittat. Nam Græcè phos vox, stola missa appellatur.

Sambuca in Musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis vnde & tibiæ componuntur.

[h] Pandura ab inuentore vocatas: de qua Virg. Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit, Pan curat oues, ouiúmque magistros. Fuit enim apud gētiles Deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad cātum aptauit, & studiosa arte composuit.

a Cap. XXI. Organum vocab. est general. *Ex August in ps. 150.*

b Hoc autem cui folles adhibent. *Hydraulon appellari à Græcis putabat Chacon, de quo Vitruu. lib. 10. c. 13. & Tertull. lib. de anima. c. de animo. Plin. lib. 7. c. 37. & Heron in neupmat. Alij Tyrrhenam tibiam appellari putant ex Polluce lib. 4. cap. 9. De organis vulgarib. extant pulcherrimi versus apud Claudian. in lib. de Manlij Theod. consulatu.*

c Tuba primū -- tibias excogitat. *Clem. Alex. strom. 1. Hetruscos tubam, & Phrygas tibiam ait excogitasse.*

d Calamus. n. est prop. arb. *Non valde mirum si arundinem arborem dixit quisquis fuit, vnde hæc sumpta sunt. Cur à calendo. i. fundendo voces nomen deduxerit, id multo obscurius, nisi calando, hoc est vocando, legas. Nam canendo, quod est in plerisq. Gotthicis, mēdosum putamus. Sed has origines quæ aut nimis alienæ, aut etiā absurdæ multis apud Isidorum videbantur, non negligendas esse, satis iam viri eruditi hac ætate sunt experti.*

e Alij à Fauno. *Plin. lib. 7. cap. 56.*

f ab Ide pastore. *Rom. C. ab vno pastore. Quid si vox mutilata ex Daphnide, quem Diod. lib. 8. Bucolici carminis auctorem facit, quod A. Augustino non displicebat?*

g Nam Græcè phos vox. *Visum est codicum simpliciorem scripturam sequi. si quid fortè veri crepant. Nam idem aliquoties repetit Isidorus. φωνὴ non longè aberat.*

h Pandura. *Ab Assyrijs inuentā scribit Pollux lib. 4. Varr. lib. 7.* Cur non à cithara, & psalterio, & pandura, dicamus citharicen, &c.

De tertia diuisione quæ rhythmica nuncupatur. Cap. XXII.

TErtia est diuisio rhythmica pertinens ad neruos & pulsum, cui dantur species citharарum diuersarum, tympanum, & cymbalum, sistrum, acitabula aënea & argētea, vel alia quæ metallico rigore percussa reddunt cum suauitate tinnitum, & cætera huiusmodi.

Citharæ ac psalterij repertor Iubal, vt prædictum est, perhibetur. Iuxta opinionem autem Græcorum [a] citharæ vsus repertus fuisse ab Apolline creditur. Forma citharæ initio similis fuisse traditur pectori humano, quod vti vox de pectore, ita ex ipsa cantus ederetur, appellatáque eadē de caussa. Nam pectus Dorica lingua κιθάρα vocatur. Paullatim autem plures eius species extiterunt, [b] vt psalteria, lyræ, barbiti, phœnices, & pectides, & quæ dicuntur Indicæ, & feriuntur à duobus simul. Item aliæ atque aliæ, & quadrata forma & trigonali.

Chordarum etiam numerus multiplicatus est, & commutatum genus. Veteres autem citharam fidiculam, vel fidem nominauerunt: quia tàm cōcinunt inter se chordæ eius, quàm benè conueniunt inter quos fides sit. Antiqua autem cithara septē chordis erat, vnde Virgilius, septem discrimina vocum. Discrimina autem ideò, quòd nulla chorda

chorda vicinæ chordæ similem sonum reddat: sed ideò septem chordæ, vel quia totam vocem implent: vel quòd septem motibus sonat cælum.

Chordas autem dictas à corde: quia sicut pulsus est cordis in pectore, ita pulsus chordæ in cithara. Has primus Mercurius excogitauit: idemque prior [c] neruos in sonum strinxit.

Psalterium quod vulgo canticum dicitur, à psallendo nominatum: quòd ad eius vocē chorus consonando respondeat. Est autem similitudo citharæ barbaricæ [d] in modum Δ litteræ. [e] Sed psalterij & citharæ hæc est differentia: quòd psalterium lignum illud cōcauum vnde sonus redditur superius habet, & deorsum feriuntur chordæ, & desuper sonant. Cithara verò concauitatem ligni inferius habet. [f] Psalterio autem Hebræi decachordo vsi sunt propter numerum decalogum legis.

Lyra dicta ἀπὸ τοῦ λυρεῖν, à varietate vocum, quod diuersos sonos efficiat. Lyrā primùm à Mercurio dicunt inuentam fuisse, hoc modo. [g] Cùm regrediens Nilus in suos meatus varia in campis reliquisset animalia, relicta etiam testudo est, quæ cùm esset putrefacta, & nerui eius remansissent extenti intra corium: percussa à Mercurio sonitum dedit, ad cuius speciem Mercurius lyram fecit, & Orpheo tradidit, qui erat huius rei maximè studiosus. Vnde & æstimatur eadē arte non feras tantū, sed & saxa, atque syluas cantus modulatione allicuisse. Hanc Musici propter studij amorem & carminis laudem, etiam inter sidera suarum fabularum commentis collocatam esse finxerunt.

Tympanum est pellis vel corium ligno ex vna parte extentum. Est enim [h] pars media symphoniæ in similitudinē cribri. Tympanum autem dictum, quòd medium est. Vnde & [i] margaritum medium tympanum dicitur, & ipsum vt symphonia ad virgulam percutitur.

[k] Cymbala acitabula quædam sunt, quæ percussa inuicem se tangunt & sonum faciunt. [l] Dicta autem cymbala, quia cum ballematia simul percutiuntur. Ita enim Græci dicunt cymbala ballematica.

Sistrum ab inuētrice vocatum. Isis enim Ægyptiorū regina id genus inuenisse probatur. Iuuenalis, Isis & irato feriat mea lumina sistro. Inde & hoc mulieres percutiūt, quia inuentrix huius generis mulier. Vnde

A [m] & apud Amazonas sistro ad bellum fœminarum exercitus vocabatur.

Tintinabulum de sono vocis nomen habet, sicut & plausus manuum, stridor valuarum.

[n] Symphoniam vulgo appellatur lignum cauum ex vtraque parte, pelle extenta, quā virgulis hinc & inde Musici feriunt. Fitque in ea ex concordia grauis & acuti suauissimus cantus.

[a] Cap. XXII. Citharæ vsus ab Apolline. *Bioni.* Ὡς εὗρε πλαγίαυλον ὁ Πὰν, ὡς αὐλὸν Ἀθάνα Ὡς χέλυν Ἑρμάων, κιθαρὴν ἣ ὡς ἁδὺς Ἀπόλλων.

[b] Vt psalter. lyr. barb. *Vid. Athen. lib. 14. & Polluc.*

[c] neruos in sonum strinxit. *Mendosè libri. o. in neruos sonum strinxit. Tertull. lib. de coron. mil. c. 8.* Sed, & si
B neruos idem (Mercurius) in sonum strinxit, non negabo & hoc ingenium cum sanctis fecisse.

[d] In modum Δ. *Cassiod. in prolog. in ps.* Psalterium est (*vt Hieronymus ait*) in modum Δ litteræ formati ligni sonora concauitas.

[e] Sed psalter. & citha. *Ex August. in ps. 80.*

[f] Psalterio autem Hebræi decachord. *Nam apud alios nouem tantum chordas habuisse ait Athenæus.*

[g] Cum regrediens Nilus -- allicuisse. *Ex cōment. Arat. in lyr. & Hygin. lib. 2.*

[h] pars media symphoniæ. *Sic suprà c. 20. Sambuca species est symphoniar.*

[i] Margaritum medium tympan. *Tympanium vocat Plin. lib. 9. c. 35.*

[k] Cymbala, & acitabula. *Aug. in Ps. 150.* Cymbala inuicem se tangunt, vt benè sonent, ideò à quibusd. labijs nostris comparantur.

[l] Dicta autem cymbala, quia cum ballematijs.
C *Interdicitur ballematior. vsus in natalitijs sanctor. Concil. Tolet. III. can. vltim. Ballematium verò ἀπὸ τοῦ βαλίζειν, opinor, ductum. Est autem βαλίζειν, vt ait Suidas, τὰ κύμβαλα κτυπεῖν, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἦχον ὀρχεῖσθαι. Vnde nostrum quoq. bailar.*

[m] Vnde apud Amazonas. *Quas ad calamos arma tractasse ait Capella lib. 9. sed Isidor. magis videtur respexisse ad Virgilij carmen.* Regina in medijs patrio vocat agmina sistro. *Æn. 8.*

[n] Symphonia. *Hieronym. ad Damas. epist. 146.* Malè quidam Latinor. Symphoniam putant esse genus organi, cum concors in Dei laudib. concētus hoc vocabulo significetur. Symphonia quippè consonantia exprimitur in Latino. *Qui locus Hieronymi Isidorum proculdubiò non fugit; inualuisse tamen consuetudinē, vt pro organi quodam genere illa ætate vsurparetur, appa-*
D *ret ex eius verbis: Symphonia vulgò appellatur.*

De Musicis numeris. Cap. XXIII.

NVmeros autem secundùm Musicam, ita quæris. Positis extremis, vt putà vj. & xij. vides quot monadibus superetur, vj. à xij. & est vj. monadibus: ducis per quadratum,

tum, sexies seni faciunt xxxvi. Coniungis extrema illa prima vj. ac xij. simul efficiunt xviij. Partiris xxxvj. per xviij. efficitur dipondius. Hos iungis cum summa minore, scilicet vj. erunt viij. & erit medium inter vj. & xij. Propterea quod viij. superant vj. duabus monadibus,[a] id est, tertia de sex, & superantur viij. à xij. iiij. monadibus, tertia portione. Qua parte ergo superat, eadem superatur. Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est ex volubilitate circulorum: ita & in microcosmo in tantum præter vocem valet, vt sine ipsius perfectione etiã homo symphonijs carens non consistat. Eiusdem Musicæ perfectione, etiam metra consistunt, in arsi & thesi, id est, eleuatione & positione.

[a] Cap. XXIII. id est, tertia de sex. *In scribendis numeris, Chaconi sumus assensi, vt reijceremus aduerbia quædã obsoleta, quæ in excusis & manus. leguntur, quæ si quis malit, eiusmodi plura apud Volus. Macianum inueniet.*

DE ASTRONOMIA.

De Astronomiæ nomine. Cap. XXIV.

ASTRONOMIA [a] est astrorum lex, quæ cursus siderum, & figuras, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit.

[a] Cap. XXIV. Astronom. *Ead. supr. lib. 2. cap. 25.*

De inuentoribus eius. Cap. XXV.

ASTRONOMIÃ primi Ægyptij inuenerunt. Astrologiã verò & natiuitatis obseruãtiam Chaldæi primi docuerunt. Abraham autem instituisse Ægyptios astrologiam, Iosephus auctor asseuerat. Græci autẽ dicunt hanc artem ab Atlante prius excogitatam; ideóque dictus est sustinuisse cælum. Quisquis autẽ ille fuit motu cæli & ratione animæ excitatus per temporũ vices, per astrorum ratos definitósque cursus, per interuallorum spatia moderata, considerauit dimensiones quasdam & numeros, quæ definiendo ac secernendo in ordinem nectens astrologiam reperit.

De institutoribus eius. Cap. XXVI.

IN vtraque autem lingua diuersorũ quidem sunt de Astronomia scripta volumi- A na: inter quos tamen Ptolemęus apud Græcos habetur præcipuus, hic etiam & canones instituit, quibus cursus astrorum inueniantur.

De differẽtia Astronomiæ et Astrologiæ Cap. XXVII.

INter astronomiam autem & astrologiam aliquid differt. Nam astronomia conuersionẽ cæli, ortus, obitus, motúsq. siderũ cõtinet, vel qua ex caussa ita vocẽtur. Astrologia verò partim naturalis, partim superstitiosa B est. Naturalis dũ exequitur solis & lunæ cursus, vel stellarũ, certásq. tẽporũ stationes. Superstitiosa verò est illa quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quíque etiam duodecim signa, per singula animæ vel corporis membra disponunt, siderúmque cursu natiuitates hominũ & mores prædicere conantur.

De Astronomiæ ratione. Cap. XXVIII.

ASTRONOMIÆ ratio modis plurimis constat. Definit enim quid sit mundus, quid cælum, quid sphæræ situs & cursus, & C quid axis cæli & poli, quæ sint climata cæli, qui cursus solis & lunæ atque astrorum, &c.

De mundo & eius nomine. Cap. XXIX.

MVndus [a] est is, qui constat ex cælo, & terra, & mari, cunctísque sideribus. Qui idcircò mundus est appellatus, [b] quia semper in motu est: nulla enim requies eius elementis concessa est.

[a] Cap. XXIX. Mundus est. *Hyginus (è quo multa Isi* D *dor.) Astron. c. 1.* Mundus appellatur is, qui constat ex sole, & luna, & terra, & omnibus stellis.

[b] quia semper in motu est. *Nempè quasi mouendus, Vid. lib. 13. cap. 1.*

De forma mundi. Cap. XXX.

FOrmatio mundi, ita demonstratur.[a] Nã quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita declinatur

in Australem. [b] Caput autem eius & quasi facies, orientalis regio est: vltima pars septẽtrionalis est.

[a] Cap. XXX. Nam quemadmodum *Virg. Georg. 1.* Mundus vt ad Scythiam Riphæasq. arduus arces Consurgit, premitur Lybiæ deuexus in austros.

[b] Caput autem. *Aristoteles tamen Australem verticem caput facit, secutus, vt quibusdam videtur, Homerum. Sed Philosophor. hac de re placita Vid. apud Plutarch.*

De cælo et eius nomine. Cap. XXXI.

CÆlum Philosophi rotundum, volubile atque ardens esse dixerunt, [a] vocatúm-
B que hoc nomine, eò quòd tanquam vas cælatum impressa habeat signa stellarum. Distinxit enim id Deus claris luminibus, & impleuit solis scilicet, & lunæ orbe fulgenti, & astrorum micantium splendentibus signis adornauit. Hic autem Græcè οὐρανὸς dicitur ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, id est, à videndo, eò quòd aër perspicuus sit, & [b] ad speculandũ purior.

[a] Cap. XXXI. vocatumq. *Ex Amb. 2. Hexam. c. 4.*

[b] ad speculandum. *Ex eod. lib. 3. c. 22.*

De situ sphæræ cælestis. Cap. XXXII.

SPhæra [a] cæli est species quædam in rotũdum formata, cuius centrum terra est ex omnibus partibus æqualiter conclusa. Hanc sphæram nec principium habere (dicunt) nec terminum, ideò quòd in rotundum quasi circulus, vnde incipiat, vel vbi desinat non facilè comprehenditur. Philosophi autem mundi septẽ cælos, id est, planetas globorũ consono motu introduxerunt, [b] quorum orbibus connexa memorant omnia, quos sibi innexos & velut insertos versari retro, & è contrario certis motibus ferri arbitrantur.

[a] Cap. XXXII. Sphæra cæli est speci. *Hoc caput ex Hygin. Astron. c. 1. & Ambros. 1. & 2. Hexam. & ex Somn. Scip. concinnatum est.*

[b] Philosophi autẽ -- arbitrantur. *Ex Ambros. 2. Hexam. c. 2. Cicero.* Nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia, &c.

De motu eiusdem. Cap. XXXIII.

SPhæræ [a] motus duobus axibus voluitur quorum vnus est septentrionalis, qui
A numquam occidit: [b] appellatúrque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & [c] Austronotius dicitur. His duobus polis moueri sphæram cæli dicunt, & [d] cum motu eius sidera in ea fixa ab oriente vsque ad occidentem circumire: septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

[a] Cap. XXXIII. Sphæræ motus duobus axib. *Id est polis, quomodo alij quoq. interdum loquuntur.*

[b] appellaturq. Boreus. *Sic etiam appellatur à Seru. Georg. 1.*

[c] & Austronotius. *Al. Austronotus. & Hygino Notius. sed iu comment. in Arat. Austronotus, vt etiam inf. c. 36. & lib. 13. cap. 5.*

[d] & cum motu eius sidera in ea fix. *Aug. de Gen. ad lit. lib. 2. c. 10.*

De cursu eiusdem sphæræ. Cap. XXXIV.

SPhæra cæli ab oriente in occidentem semel in die & nocte vertitur xxiiij. horarum spatijs, quibus sol cursum suum suprà terras & sub terra sua volubilitate cõcludit.

De celeritate cæli. Cap. XXXV.

TAnta celeritate cæli sphæra dicitur currere, vt nisi aduersus præcipitẽ eius cursum astra currerent, quæ eã remorarentur,
C mundi ruinam facerent.

De axe cæli. Cap. XXXVI.

AXis [a] est septẽtrionalis linea recta, quæ per mediam pilam sphæræ tendit, & dictus [b] axis, quòd in eo sphæra, vt rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

[a] Cap. XXXVI. Axis est septentrional. *Sic rursus lib. 13. c. 5. & Seru. 2. Æn.* Axis est, aut plaustrum septentrionale, aut pars septentrionis. *Delebat tamen vocem* septentrionalis *Chacon. à quo non dissentimus.*

[b] Et dictus axis. *Quoniam cap. 32. axium, cardinum, & polorum meminerat, eorum nunc etymologias reddit.*

D
De cælestibus polis. Cap. XXXVII.

POli [a] sunt circuli qui currunt per axem. Horum alter est septentrionalis, qui nũquam occidit, appellatúrque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti poli, quòd sint axium cycli ex vsu plaustrorum, à poliendo

scilicet

ſcilicet nominati: ſed polus Boreus ſemper videtur, Auſtronotius nunquam: quia dextra cæli altiora ſunt, preſſa Auſtri.

[a] Cap.XXXVII.Poli ſunt circuli.*Ead.inf.lib.13.cap.5.*

De cardinibus cæli. Cap. XXXVIII.

CArdines cæli extremæ partes ſunt axis. Et dicti cardines, eò quòd per eos vertitur cælum, vel quia ſicut cor voluuntur.

De conuexis cæli. Cap. XXXIX.

COnuexa autem cæli, extrema eius ſunt à curuitate dicta. vnde eſt illud: Conuexum quoties claudit nox humida cælũ. [a] Conuexum enim curuũ eſt ſeu inclinatũ, & in modum circuli flexum.

[a] Cap.XXXIX.Conuexum.*è Seru.eclog.4. repetitur lib.13.cap.5.*

De ianuis cæli. Cap. XL.

IAnuæ [a] cæli duæ ſunt, oriens & occaſus. Nã vna porta ſol procedit, alia ſe recipit.

[a] Cap.XL.Ianuæ.*lib.13.cap.1.*

De gemina facie cæli. Cap. XLI.

FAcies cæli vel caput, orientalis regio: [a] vltima, ſeptentrionalis. De qua Lucanus, Sic mundi pars ima iacet, quam zona niualis, Perpetúæque premunt hyemes.

[a] Cap.XLI.vltima ſeptẽtrion.*Vocẽ Lucani ima, vltimã interpretatur Iſidorus. Alioquĩ quomodo ima pars ſeptẽtrionalis, ſi (vt c.29.dixit) mundus in ſeptentrionalẽ plagã erigitur. Itaq. laborat vt Virgiliũ cum Lucano conciliet. Idẽ vidit Seruius qui ad Virgilij verba.* Mundus vt ad Scythiam, iam, *inquit*, definitio eſt noſtri climatis, id eſt noſtræ habitationis quæ à ſeptentrione incipiens in Auſtrali plaga deſinit. *Minus videt qui bis in Iſidoro ima pro vltima reponere conatus ſit ad Lucanum ſolum reſpiciens.*

De *quattuor partibus cæli.* *Cap. XLII.*

CLimata [a] cæli, id eſt, plagæ, vel partes quattuor ſunt, ex quibus prima pars orientalis eſt, vnde aliquæ ſtellæ oriuntur. Secunda occidentalis, vbi nobis aliquæ ſtellæ occidunt. Tertia, ſeptẽtrionalis, vbi ſol A peruenit in diebus maioribus. Quarta Auſtralis, vbi ſol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu ſolis eſt nuncupatus. Occidens quòd diem faciat occidere & interire. Abſcondit enim lumen mundo, & tenebras ſuperinducit. Septentrio autem, à ſeptem ſtellis axis vocatur, quæ in ipſo reuolutæ rotantur. Hic propriè & vertex dicitur, eò quòd vertitur. Meridies autem vocatur, vel quòd ibi ſol facit medium diem quaſi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur. Sunt & B alia ſeptem climata cæli, quaſi ſeptem lineæ ab oriente in occidentem, ſub quibus & mores hominum diſpares, atque animalia ſpecialiter diuerſa naſcuntur: quæ vocata ſunt à locis quibuſdam famoſis, quorum primus eſt Meroe, ſecundus Siene, [b] tertius Catachoras, id eſt Aphrica, quartus Rhodus, quintus Helleſpontus, ſextus Meſopontus, ſeptimus Boriſthenes.

[a] Cap. XLII. Climata cæli. *Ex Hieronym. in Ezech. cap.6.*

[b] tertius Catachoras. *Catagoras, cathocoras, cathagorius, & catacorius habent m.ſ. & Voces, id eſt Aphrica abſunt à Romano C. & fortè à Caſsiodoro hũc allatæ, ille n. Tertius Aphrica. Capella, Tertius Dialexandrias quod ducitur per Cy*C*renas in Aphricam Carthagini ab Auſtro adiacentem. Ex quo quidam, Tertius Cyrenæ in Aphrica faciebat. Alius catacaras, catamiſocaras interpretabatur, eſſe.n. Miſocaram portum in Mauritania, Chacon ſuperioribus verbis annectebat, à locis famoſis κατὰ χῶρας.*

De Hemiſpharijs. Cap. XLIII.

HEmiſphærium dimidia pars ſphæræ eſt. Hemiſphærium ſuprà terras eſt ea pars cæli, quæ à nobis tota videtur: Hemiſphærium ſub terra eſt, quæ videri non poteſt, D quamdiu ſub terra fuerit.

De quinque circulis cæli. Cap. XLIIII.

ZOnæ cæli quinque ſunt: quarum diſtinctionibus quædam partes temperie ſua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles exiſtunt. Quæ ideò & zonæ vel circuli appellantur, eò quòd in circumductione ſphæræ exiſtunt. Quorum primus circulus ideò Arcticus

A appellatur, eo [a] quòd intra eum Arctorum signa inclusa perspiciuntur. [b] Secundus circulus ex eo θερινὸς τροπικὸς dicitur, quia in eo circulo sol Aquilonis finibus æstatem faciens vltra eum circulum non transit, sed statim reuertitur, & inde tropicus appellatus. Tertius circulus ἰσημερινὸς, qui à Latinis ideò æquinoctialis appellatur, eò quòd sol cùm ad eum orbem peruenerit æquinoctiũ facit (ἰσημερινὸς enim Latinè, dies dicitur æquinox) quo circulo dimidia sphæræ pars cõstituta perspicitur. Quartus circulus Antarcticus vocatur. eò quòd contrarius sit circulo quem Arcticum nominamus. Quintus circulus χειμερινὸς τροπικὸς qui à Latinis B hyemalis siue brumalis appellatur. ideò quia sol cùm ad eum circulum peruenerit, hyemem ijs qui ad Aquilonem sunt facit, æstatem autem ijs qui in Austri partibus commorantur.

[a] Cap.XLIIII. quod intra eum Arctor. *s.o. Gotth. tum hic, tum lib.13.c.6. Hyginus lib.3..c.1. de polo Arctico,* quo vtræq. Arcti nixæ vehuntur Arctico circulo inclusæ. *Neque verò Arcturi quod est in excusis displicet. Nam idem Hyg. lib. 1. Astron. (vnde hæc sumpta videntur)* qui circulus *(inqut)* Arcticus appellatur, quod intra eum Arcturi simulacra, vt inclusa perspiciuntur, quæ signa à nobis vrsarum specie ficta, Septentriones appellãtur. *Et Arat. interp.* Duo sunt Arcturi quorum maiorem vocant Helicen. *& paullò pòst.* Arcturus minor, &c.

[b] Secundus circulus. *Verba Hygini lib.1. de Astron.* ἰσημερινὸς n. Latinè dicitur dies æquinox. *Quod si verbum ipsum redderemus, æquidialis potius nominaretur.* Quomodo antiquos locutos tradit Festus his verbis: æquidiale apud antiquos dictum est, quod nũc dicimus æquinoctiale. quia nox diei potiùs, quàm dies nocti adnumerari debet. Græci quoq. in hoc consentiunt. ἰσημερίαν, idest, æquidiale dicentes. *Sed nos æquinoctium dicimus non æquidium. Græci à die, nos à nocte nomen fecimus. Neq. tamen dissimulabimus in omnibus libris legi. Hemerinos enim Latinè dicitur dies atq. nox, duobus exceptis Tarraconensibus, à quibus voces, atq. nox, absunt. Chacon ita. ἡμέρα n. Latinè dicitur dies, atq. nox; voluisse namq. Isidorum ἡμέρας appellatione diem noctemq. cõtineri, quomodo etiam edidit Vulcanius. Hygin. lib. 1.* Deinde ducitur circulus æquinoctialis Græcis Isemerinos appellatus, ideò quòd sol cùm ad eum orbem peruenit æquinoctium conficit. Hoc circulo facto dimidia sphæræ pars constituta perspicitur. D

De circulo zodiaco. Cap. XLV.

ZOdiacus [a] autẽ circulus est, qui ex linearũ quinq. angulis & ex vna linea cõstat.

[a] Cap.XLV. Zodiacus. *Ita o. libri, quo sensu, nõ planè dixerim. aliter lib.13.c.6. Sed illa quoq. vt aliena à Gotthicis absunt.*

De candido circulo. Cap. XLVI.

LActeus circulus via est, quæ in sphæra videtur, à candore dicta, quia alba est. [a] quam aliqui dicunt viam esse [b] qua circuit sol, & ex splendoris ipsius trãsitu ita lucere.

[a] Cap.LVI. quam aliqui dicunt. *Metrodorus vt refert Plutarch.*

[b] qua circuit sol. *Currit R. vt lib.13.c.5.*

De magnitudine solis. Cap. XLVII.

MAgnitudo solis [a] fortior est terra, vnde & eodẽ momento quo oritur, & orienti simul & occidẽti æqualiter apparet. Quia verò tanquam cubitalis nobis videtur, cõsiderare oportet quantũ sol distat à terris· quæ longitudo facit, vt paruus videatur nobis.

[a] Cap.XLVII. fortior est terra. *i. maior, vt c. seq. & sup. c.6. fortiorem numerum non semel dixit.*

De magnitudine lunæ. Cap. XLVIII.

MAgnitudo quoque lunæ minor fertur esse quàm solis. Nam dum sol [a] superior sit à luna, & tamen à nobis maior quàm C luna videatur: iam si prope nos accessisset: multò maior quàm luna cõspiceretur. Sicut autem fortior est sol terra, ita terra fortior luna per aliquam quantitatem.

[a] Cap.XLVIII. superior sit à luna. *De hac cõstructione diximus in c.5. locus autẽ ex Hygin. lib.4. c. de luna.*

De natura solis. Cap. XLIX.

SOL [a] dum igneus sit: præ nimio motu cõuersionis suæ ampliùs incalescit. [b] Cuius ignem dicunt philosophi aqua nutriri, & è contrario elemento virtutem luminis & caloris accipere. Vnde videmus eũ sæpiùs madidum, atque rorantem.

[a] Cap.XLIX. Sol dum igneus sit. *Ex cõment. Arat. in fin.*

[b] Cuius ignem dicunt philosophi. *Cleanthi eam opinionem tribuit Cicero 2. de nat. Deor. & 3.* Ali autem solem, lunam, reliqua astra aquis, alia dulcib. alia marinis: eamq. caussam Cleanthes affert, curse sol referat, nec longiùs progrediatur solstitiali orbe, itemq. brumali, ne longiùs discedat à cibo. *Lucretius quoq. de sideribus lib.5.*

Siue aliunde fluens alicunde extrinsecus aër
Versat agens ignes: siue ipsi serpere possunt,
Quo cuiúsque cibus vocat, atq. inuitat euntes,
Flammea per cælum pascentes corpora passim.
Et solem ex ignibus ab humidis vaporibus collectis coagmentatum, nubémq. quandã vstulantem esse, Xenophanes aiebat. Vid. Plutarch. Plin. & Arat. comment.

De cursu solis. Cap. L.

SOlem [a] per seipsum moueri, non cum mundo verti dicunt. Nam si fixus cælo maneret, omnes dies & noctes æquales existerent: sed quoniam alio loco cras occasurum: alio occidisse hesterno videmus: apparet eum per seipsum moueri, non cum mũdo verti. Spatijs enim inæqualibus orbes annuos conficit propter temporum mutationes. Nam vadens longiùs ad meridiẽ hyemem facit, vt hybernis humoribus ac pruinis terra pinguescat. Accedens propiùs ad Septentrionem, æstatem reddit, vt fruges maturitate durentur, & quæ sunt in humidis incocta, feruefacta mitescant.

a Cap. L. Solẽ per seips. *Pleraq. ex Hyg. lib. 4. c. de sole.*

De effectu solis. Cap. LI.

SOL oriens diem facit, occidens noctẽ inducit: nam dies est sol super terras, nox est sol sub terris. [a] Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies, cùm ascenderit: ex ipso etiã nox cùm occiderit: ex ipso mẽses & anni numerantur: ex ipso vicissitudines fiũt tẽporum. Quando autem per meridiẽ currit, vicinior est terræ: quando verò iuxtà Septentrionẽ, [b] sublimis attollitᵣ. ⌜Cui ideò Deus diuersos cursus constituit, loca & tẽpora, ne dum semper eisdẽ moraretur locis: quotidiano vapore eius vniuersa consumerentur, sicut Clemens ait: Cursus diuersos accipit quibus aëris tẽperies pro ratione temporum dispẽsatur, & ordo vicissitudinũ permutationũq. seruatur. Nam dum ad superiora conscenderit, ver tẽperat: vbi autem ad summũ cæli venerit, æstiuos accendit calores: descẽdẽs rursus autumno temperiem reddit. Vbi verò ad inferiorem reddit circulum: ex glaciali compage cæli rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit.⌝

a Cap. LI. Ex ipso. n. tẽporũ. *Verba Clem. VIII. Recogn.*
b Sublimis attollitur. *Reliqua quæ in excusis libris legũtur absunt a. m. s. & allata huc sunt è c. 17. libri de natura rer. ad Sisebuth.*

De itinere solis. Cap. LII.

SOL oriens per meridiem iter habet: qui postquam ad occasum venerit, & Oceano se tinxerit, [a] per incognitas sub terra vias vadit, & rursus ad orientẽ recurrit.

a Cap LII. per incognitas sub terra vias. *Cognitas iam nostrorum hominum diligentia.*

De lumine lunæ. Cap. LIII.

LVnam [a] quidam philosophi dicunt proprium lumen habere, globíq. eius vnã partem esse lucifluam, aliam verò obscurã, & paulatim se vertendo diuersas formas efficere. [b] Alij è contrà aiunt, lunam nõ suum lumẽ habere: sed solis radijs illuminari. Vnde & eclipsim patitur: si inter ipsam & solẽ vmbra terræ se interponat.

a Cap. LIII. Lunam quidam. *Ex Arat. comment.*
b Alij è contrà. *sensum quidem ex ijsdem commentarijs, sed verba ex Hieronymo mutuatus est. in Isaia. c. 66.*

De formis lunæ. Cap. LIV.

PRima figura lunæ bicornis est. [a] Secunda sectilis. Tertia dimidia. Quarta plena. Quinta iterũ dimidia ex maiore. Sexta iterùm sectilis. Septima bicornis.

Septima iterum semis, & vicesima secunda semis in suo orbe mediæ sunt: cæteræ proportionales sunt.

a Cap. LIV. Secunda sectilis - sexta iterùm sectilis. *Al. vtrobiq. sextilis.*

De interlunio lunæ. Cap. LV.

INterlunium lunæ est tempus illud inter deficientem & nascentem lunam. Est autem tricesima dies, qua luna nõ lucet. Quæ ideò tunc videri non potest, quia soli coniuncta obscuratur: sed eodem momento renascens paullatim ab eo recedẽdo videtur.

De cursu Lunæ. Cap. LVI.

LVna amissi ac recepti luminis vicibus menstrua spatia moderatur. [a] Quæ ideò obliquo & non recto incedit cursu, vt sol: ne incidat in centrum terræ & frequenter patiatur eclipsim. Vicinus est enim circulus eius terræ. Crescens autem orientem cor-

nibus spectat: decrescens, occidentem: me- A rito, quia occasura & amissura est lumen.

a Cap.LVI. Quæ ideò incid. *E Seruio. Æn.1.ad V. Hic canit errantem lunam.*

De vicinitate lunæ ad terras. Cap.LVII.

LVna terris vicinior est quàm sol. Inde & breuiori orbe celeriùs peragit cursum suũ. Nam iter quod sol in diebus CCCLxv. peragit, ista per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in luna, annos autem in solis cursu posuerunt. B

De eclipsi solis. Cap.LVIII.

ECclipsis [a] solis est, quoties luna tricesima ad eandem lineam qua sol vehitur peruenit, eique se obijciens solẽ obscurat. Nam deficere nobis sol videtur, dum illi orbis lunæ opponitur.

a Cap.LVIII. Eclipsis. *Ex interprete Arat. prope fin.*

De eclipsi lunæ. Cap.LIX.

ECclipsis lunæ est quoties in vmbrã terræ luna incurrit. Non enim suum lumẽ habere, sed à sole illuminari putatur, vnde & defectum patitur si inter ipsam & solem vmbra terræ interueniat. Patitur autẽ hoc decima quinta luna eoúsque, quamdiu centrum atque vmbram obstantis terræ exeat, videátque solem, vel à sole videatur. C

De differentia stellarum, siderum, et astrorum. Cap.LX.

STellæ, & sidera, & astra inter se differũt. Nam stella est quælibet singularis. Sidera verò sunt stellis plurimis facta, vt Hyades, Pleiades. Astra autem sunt stellæ grandes, vt Orion Bootes. Sed hæc nomina scriptores confundunt, & astra pro stellis, & stellas pro sideribus ponunt. D

De lumine stellarum. Cap.LXI.

STellæ non habere proprium lumen, sed à sole illuminari dicuntur, sicut & luna.

De stellarum situ. Cap.LXII.

STellæ immobiles sunt, & cum cælo fixæ perpetuo motu feruntur, neq. cadũt per diem, sed solis splendore obscurantur.

De cursu stellarum. Cap.LXIII.

SIdera aut feruntur, aut mouentur. Feruntur, quæ cælo fixa sunt, & cum cælo voluuntur. Mouentur verò quædam sicut planetæ, i. erraticæ, quæ cursus suos vagos certa tamen definitione conficiunt.

De vario cursu stellarum. Cap.LXIV.

STellæ, pro eo quòd [a] per diuersos orbes cælestium planetarum feruntur: quædã celeriùs exortæ, seriùs occidunt: quædam tardiùs exortæ citiùs ad occasum perueniũt. Aliæ pariter oriuntur & non simul occidunt: omnes autem suo tempore ad cursum proprium reuertuntur.

a Cap.LXIV. per diuersos orbes cælestium planetar. *Rom. C. cælestium polorum. ex quo parallelorum faciebat Chacon. Porrò quæ restant ex Hygini sunt præfatione.*

De interuallis stellarum. Cap.LXV.

STellæ inter se diuersis interuallis distant à terra, propterea dispari claritate magis minúsue nostris oculis apparent: nam multæ maiores sunt ijs quas videmus conspicuas, sed longiùs positæ paruæ videntur à nobis.

De numero circulari stellarum. Cap.LXVI.

NVmerus circularis stellarum est, per quẽ cognosci dicitur, in quanto tempore circulum suum vnaquæque stella percurrat: siue per longitudinem, siue per latitudinem. Nam luna octo annis fertur explere circulum suum, Mercurius annis viginti, lucifer annis nouem, sol annis decem & nouem, [a] Pyrois quindecim, Phaëton duodecim, Saturnus triginta. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui ijsdem signis & partibus reuertuntur. Quædam sidera radijs solis

lis præpedita anomala fiunt, aut retrograda, aut stationaria,[b] iuxta quod & poëta meminit dicens:- Sol tempora diuidit æui: Mutat nocte diem, radiísque potentibus astra Ire vetat, cursúsque vagos statione moratur.

[a] Cap.LXVI. Pyrois. *Cùm in omnibus libris esset Vesper, rectè monuit Chacon, permutandas esse litteras. Ita.n. Martem vocari ab omnibus etiam ab Isid. c. 70. Vnde etiam corrigendus lib. 5. c. 30. Vid. Cic. 2. de nat. Deor. & Censor. c. 13. de die natal.*

[b] Iuxtà quod & poëtà. *Lucan. lib. 10. apud quem nõ æui, sed anni legimus.*

De stellis planetis. Cap. LXVII.

QVædam stellæ ideò planetæ dicuntur, id est, errantes, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Vnde pro eo quod errant, retrogradæ dicuntur: vel anomalæ efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt. Cæterùm quando tantum detrahunt retrogradæ dicuntur, stationem autem faciunt quando stant.

De præcedentia & antegradatione stellarum. Cap. LXVIII.

PRæcedentia vel antegradatio stellarum est, dum stella motum suum consuetum agere videtur, & aliquid præter consuetudinem præcedit.

De remotione vel retrogradatione stellarum. Cap. LXVIIII.

REmotio vel retrogradatio stellarum est, quando stella dum motum suum agit, simul & retrorsum moueri videtur.

De statu stellarum. LXX.

STatus stellarũ est, quia dum stella semper mouetur: tamen in aliquibus locis stare videtur.

De nominibus stellarum, quibus ex caussis nomina acceperunt Cap. LXXI.

SOl appellatus eò quòd solus appareat, obscuratis fulgore suo cunctis sideribus.

A [a] Luna dicta quasi Lucina, ablata media syllaba, de qua Virg. Casta faue Lucina. Sumpsit autem nomen per [b] deriuationem à solis luce, eo quòd ab eò lumen accipiat, acceptúmque reddat.

Stellæ dictæ à stando: quia semper fixæ stant in cælo, nec cadunt.[c] Nam quòd videmus de cælo stellas quasi labi, nõ sunt stellæ, sed igniculi ab æthere lapsi: qui fiunt dum ventus altiora petens æthereum ignem secum trahit, qui tractu suo imitatur stellas cadentes. Nam stellæ cadere non possunt: immobiles enim, (vt prædictum est) sunt, & cum cælo fixæ feruntur.

B [d] Sidera dicta quòd ea nauigantes considerando dirigunt ad cursum consilium, ne fallacibus vndis aut ventis aliò deducantur. Quædam autem stellæ idcircò signa dicuntur, quia eas nautæ obseruant in gubernandis remigijs, contemplantes aciem fulgorémq. earum. Quibus rebus status cæli futurus ostenditur. Sed & omnes homines eá intendunt ad præuidendas aëris qualitates per æstatem & hyemem vernalémq. temperiem. Ortu enim vel occasu suo, certis stationibus temporum qualitates significant.

Signorum primus Arctos qui in axe fixus septem stellis in se reuolutis rotatur. Nomẽ C est Græcũ quod Latinè Vrsa dicitur: quæ quia in modum plaustri vertitur, nostri eam septentrionem dixerunt. Triones enim propriè sunt boues aratorij, dicti eò quòd terrã terant quasi teriones. Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit: quia in eo sunt.

Arctophylax dicitur, quod Arcton id est Helicẽ vrsam sequitur. Eundem & Booten dixerunt, eò quòd plaustro hæret: signum multis inspectabile stellis, inter quas [e] Arcturus est. Arcturus est sidus post caudã maioris vrsæ positum in signo Bootæ. Vnde & Arcturus dictus est, quasi ἄρκτου οὐρά quia Bootæ præcordijs collocata est. Oritur autẽ D autumnali tempore.

Orion astrum ante Tauri vestigia fulget: & dictus Orion ab vrina, id est, ab inundatione aquarũ. Tempore enim hyemis obortus mare & terras aquis & tempestatibus turbat.[f] Hunc Latini Iugulã vocant, quòd sit armatus,[g] vt gladio, & stellarum luce terribilis atque clarissimus: in quo si effulgent omnia serenitas portenditur, si obscuratur his acies, tempestas cernitur imminere.

[h] Hyades dictæ ἀπὸ τοῦ ὕειν id est, à succo & pluuijs

pluuijs. Nam pluuia Græcè ὑετὸς dicitur. Ortu quippe suo efficiunt pluuias. vnde & eas Latini succulas appellauerũt: quia quãdo nascuntur pluuiarum signa monstrantur: de quibus Virgilius: Arcturum, pluuiásq. Hyadas. Sunt autem septem in fronte Tauri, & oriuntur tempore vernali.[i] Pleiades à pluralitate dictæ quia pluralitatem Græci πλειότητα appellant. Sunt autem stellæ septem ante genua Tauri, ex quibus sex videntur nam latet vna. Has Latini Vergilias dicunt, à tẽporis significatione, quod est ver, quãdo exoriuntur. Nam occasu suo hyemem, ortu æstatem primæque nauigationis tempus ostendunt. Canicula stella, quæ & Sirius dicitur, æstiuis mensibus in medio centro cæli est: & dum sol ad eam ascenderit, coniuncta cum sole, duplicatur calor ipsius, & dissoluuntur corpora, & vaporantur. Vnde & ex ipsa stella dies caniculares dicuntur: quando & molestæ sunt purgationes. Canis autem vocatur propterea quòd corpora morbo afficiat:[k] Sirius propter flammæ candorem, quod eiusmodi sit, vt præ cæteris lucere videatur. Itaque quo magis eam cognoscerent, Sirion appellasse.

Cometes stella dicta est, eò quòd comas luminis fundat ex se. Quod genus sideris quando apparuerit, aut pestilentiam, aut famem, aut bella significat.[l] Cometæ autem Latinè crinitæ appellantur, quòd in modũ crinium flammas spargunt, quas Stoici dicunt esse vltra xxx. quarum nomina & effectus quidam Astrologi scripserunt.

Lucifer dictus, eò quòd inter omnia sidera plus lucem ferat, est autẽ vnus ex planetis. Hic propriè & iubar dicitur, eò [m] quòd iubas lucis effundat: sed & splendor solis & lunæ ac stellarum iubar vocatur: quòd in modum iubæ radij ipsorum extendantur.

[n] Hesperus stella occidentalis, quam cognominatam perhibent ab Hespero Hispaniæ rege. Est autem & ipsa ex quinq. stellis planetis, noctem ducens & solem sequens. Fertur autem quòd hæc stella oriens luciferum, occidens vesperum facit. de qua Statius: -- & alterno deperditur vnus in ortu. Planetæ stellæ sunt, quæ non sunt fixæ in cælo, vt reliquæ,[o] sed in aëre feruntur. Dicti autem planetæ ἀπὸ τῆς πλάνης. i. ab errore. [p] Nam interdum in Austrum, interdum in Septentrionem, plerumq. contra mundũ, nonnũquam cum mundo feruntur. [q] Quarum nomina Græca sunt Phaëton, Phænon, A Pyrois, Hesperus, Stilbon.

Hos Romani nominibus deorum suorum, id est, Iouis, Saturni, Martis, Veneris, atque Mercurij sacrauerunt. Decepti enim & decipere volentes, in eorum adulationem, qui sibi aliquid secundùm amorem seculi præstitissent, sidera ostendebant in cælo, dicentes, quòd Iouis esset illud sidus, & illud Mercurij: & concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmauit, Christus euertit. Iam verò illa, quæ ab ipsis gentilibus signa dicuntur, in quibus & animantium imago de stellis formatur: vt Arctos, Aries, Taurus, Libra & huiusmodi alia, ij qui sidera præuide- B runt in numerum stellarum speciẽ corporis superstitiosa vanitate permoti finxerunt, ex caussis quibusdam deorũ suorum & imagines & nomina conformantes.

Nam Arietem primum signum, cui vt Libræ mediam mundi lineam tradunt, propter Ammonem, Iouem ideò vocauerunt: in cuius capite, qui simulacra faciunt Arietis cornua figunt. Quod signum Gentiles ideò inter signa primùm constituerunt, quia in mense Martio, qui est anni principium, solem in signo illo cursum agere dicunt, [r] sed & Taurum inter sidera collocant, & ipsum C in honorem Iouis, eò quòd in bouem sit fabulosè conuersus, quando Europam transuexit.

[t] Castorem quoq. & Pollucem post mortem inter notissima sidera constituerunt, quod signum Gemini dicunt.

Cancrum quoq. inde dixerunt, eò quòd ad id signum mense Iunio sol dum venerit, retrograditur in modũ cancri, breuioresq. facit dies: hoc enim animal incertam habet primam partem: denique ad vtramque partem gressum dirigit, ita vt prior pars sit posterior, & posterior prior.

Leonem ingentem Hercules in Græcia occidit, & propter virtutem suam hunc inter duodecim signa constituit. Hoc signũ D sol cùm attigerit nimium calorem mundo reddit, & annuos flatus Etesias facit.

Virginis etiam signum idcircò intra astra collocauerunt, propter quod eisdem diebus in quibus sol per illud decurrit, terra exusta solis ardore nihil pariat: est enim hoc tempus canicularium dierum.

Libram autem vocauerunt ab æqualitate mensis ipsius, quia octauo Kal. Octobris sol per illud signũ currens æquinoctium facit. Vnde

Vnde & Lucanus: ad iustæ pondera libræ.

Scorpium quoque & Sagittarium propter fulgura mensis ipsius appellauerunt.

Sagittarius vir equinis cruribus deformatus, cui sagittam & arcum adiungunt, vt ex eo mensis ipsius fulmina demonstrentur. Vnde & sagittarius est vocatus.

Capricorni figurã ideo inter sidera finxerunt, propter capram Iouis nutricem, cuius posteriorem partem corporis in effigiem piscis [y] ideò formauerunt, vt pluuias eiusdẽ temporis designarent, quas solet idẽ mensis plerumque in extremis habere.

Porrò Aquarium & Pisces, ab imbribus temporũ vocauerunt, quod hyeme quando in his signis sol vertitur, maiores pluuiæ profunduntur. Et miranda gentilium dementia, qui non solùm pisces, sed etiam arietes, & hircos & tauros, vrsas & canes, cancros, & scorpiones in cælum transtulerunt: nam & aquilam & cygnum propter Iouis fabulas inter cæli astra eius memoriæ caussa collocauerunt.

Perseum quoque & vxorem eius Andromedam posteaquàm sunt mortui in cælum receptos esse crediderunt: ita vt imagines eorum stellis designarent, eorúmque appellare nominibus non erubescerent.

[x] Aurigam etiam Ericthonium inter cæli astra collocauerunt, propter quod vidissent eum primũ quadrigas iunxisse. Mirati sunt enim ingenium eius ad imitationem Solis accessisse: & propter hoc nomen eius post mortẽ inter sidera posuerunt. Sic Calisto, Lycaonis regis filia, dum ab Ioue cõpressa & fabulosè ab Iunone in vrsæ fuisset speciẽ versa, quæ Græcè ἄρκτος appellatur, post interfectionem ipsius nomen eius Iouis[y] cum filio in stellis Septentrionalibus transtulit, eámque Arcton: filium autem eius Arctophylaca appellauit. Sic lyra pro Mercurio in cælũ locata. Sic Centaurus Chiron, propter quod nutrierit Æsculapium & Achillem, inter astra dinumeratus est. Sed quolibet modo superstitionis hæc ab hominibus nũcupentur, sunt tamen sidera quæ Deus in mundi principio condidit, ac certo motu distinguere tempora ordinauit. Horũ igitur signorũ obseruationes, vel geneses, vel cætera superstitiosa, quæ se ad cognitionẽ siderum coniungunt, id est, ad notitiam fatorum, & fidei nostræ sine dubitatione contraria sunt: sic ignorari debent à Christianis, vt nec scripta esse videantur, Sed nonnulli siderum pulchritudine & claritate pellecti, in lapsus stellarum cæcatis mentibus corruerunt, ita vt per supputationes noxias, quę mathesis dicitur, euentus rerum præscire posse conentur: quos non solùm Christianæ religionis doctores, sed etiam gentiliũ Plato, Aristoteles, atque alij rerum veritate commoti concordi sententia damnauerunt: dicentes: confusionem rerum potius de tali persuasione generari. Nam si (vt dicunt) genus humanum ad varios actus nascendi necessitate premitur, cur aut laudem mereantur boni, aut mali legum percipiant vltionem? Et quamuis ipsi non fuerint cælesti sapientiæ dediti, veritatis tamen testimonio errores eorum meritò perculerunt. Ordo autem iste septem secularium disciplinarum ideò à Philosophis vsque ad astra perductus est, scilicet vt animos seculari sapientia implicatos à terrenis rebus abduceret, & in superna contemplatione collocaret.

a Cap. LXXI. Luna dicta q Lucina. *Cic.* Luna à lucendo nominata, eademq. est Lucina.

b per deriuationem à solis luce *Cicer. in Somn.* Ex quib. illa quæ vltima cælo, citima terris luce lucebat aliena.

c Nam quod videmus è cælo. *Seru. Georg.* 1. Quod autem videmus è cælo stellas quasi labi ἀπόῤῥοιαι sunt ignis ætherei, quæ fiunt, &c.

d Sidera q.e.n. considerando. *At Varro.* Sidera quæ insidunt atq. ita significant aliquid in terris.

e Arcturus sidus. *è Seru. Æn.* 1.

f Hunc Latini iug. *Ex comm. Arat.*

g vt gladio. *Aratus* ξίφεος ἰφὶ πεποιθώς. *Cic.* & dextra retinẽs nõ cassum luminis ensem. *Varro tñ non ad ensem refert iugulæ etymon. Sic n. scribit.* Citius Orion patefit, huius signi caput dicitur è stellis tribus, quas infra duæ claræ quas appellant humeros; interquæ quod videtur iugulum, vnde & iugula dicta.

h Hyadas dict. *Seru. Æn.* 1. *Hyades dictæ* ἀπὸ τοῦ ὕειν *Latinè succulæ à succo, & Georg.* 1. *Hyades* ἀπὸ τοῦ ὕετοῦ *è quo apparet esse quæ hoc loco confusa leguntur. Arati quoq. interpres.* Hyades (*inquit*) appellantib. Græcis, quod nostri à similitudine cognominis vocabulum eis stellis propter succos impositum arbitrantur imperiti appellauere succidas. *Cic.* 2. *de nat. Deor.* Has Græci Hyadas vocitare consueuerunt à pluendo, ὕειν n. est pluere, nostri imperitè suculas, quasi à suibus essent non ab imbrib. nominatæ.

i Pleiadas à pluralit. *Ex Arat. comment. Nam Seru. Georg.* 1. ἀπὸ τοῦ πλέειν. *i. nauigando, quod ortu suo primæ nauigationis tempus ostendant.*

k Sirius propter flãmæ candorẽ. *Qui siue pro Sirius hoc loco legerũt, (vt est in plerisq. omnib. manusc.) offecit eorũ luminib. in canicula, & cãdore vocis similitudo, neq. aduerterunt* σειριᾶν *candere esse, & splendere, Isidorumq. qui antea* Canicula quæ & Sirius, *dixisset, nunc vtriusq. nominis rationẽ reddere. Cum præsertim in Arat. cõmentarijs vnde sunt hæc ita scriptum sit,* Sirium autem stellam vocatam putant

tant propter flammæ candorem. *Postremo codicum varietas (nã in quibusdã siue, in alijs aut, in alijs vel) ipsos satis coarguit. est verò propriè Sirius (vt aut Seru. Æn. 10.) stella in ore canis.*

l Cometæ autem Latinè crinitæ. *Seru. Æn. 10.* Cometæ Latinè crinitæ appellantur, & Stoici dicunt has stellas esse vltrà xxxij. quarum nomina, & effectus Auienus, qui Iã bicis scripsit Virgilij fabulas, memorat. *Sed Isid. fortè vltra xxx. scripsit neglecto minori numero.*

m quod iubas luc. è *Ser. Æn. 4. It. portis iubare ex. d. 1.*

n Hesperus. *Seru. Æn. 1. & 3.*

o Sed in aere fer. *Vt multis est visum. Vid. Plin. lib. 2.*

p Nam interdũ ad Aust. *Verba Seru. Georg. 1. ad versum: Quos ignis cæli Cyllen.*

q Quorum nomina Græc. *Siue hæc ex Hygino siue è Cicerone sumpta sint; illud certũ est, Phaethonta Isidoro non esse Saturnum, vt sibi constet. Nam cap. 65. Phaetonta xij. annis cursum explere dixit, Saturnum verò xxx. Itaq. frustra in hoc doctissimus vir laborauit. Vid. Plutarch. 2. de plac. & Capell. 8. de planet orb.*

r Decepti n. & decipere vol. *Ex Aug. in ps. 93.*

s Sed & Taurum. *Ex Arat. comm.*

t Castorem. *Ex Hygin. Astr. lib. 2.*

v ideò formauer. *Al. finxerunt.*

x Aurigam etiam Erichthon. *Hyg. lib. 2.*

y Iouis cum filio. *Iouis in recto casu etiã vsus est Arati interpres, & Petronius, notus etiam de Dijs Ennianus versus:*

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOP.
ETYMOLOGIARVM
LIBER QVARTVS.
De Medicina.

DE MEDICINA. Cap. I.

MEDICINA [a] est quæ corporis vel tuetur vel restaurat salutem: cuius materia versatur in morbis & vulneribus. Ad hãc itaque pertinent, non ea tantùm quæ ars eorum exhibet, qui propriè Medici nominantur, [a] sed etiam cibus & potus, & tegumen. Defensio denique omnis atque munitio qua corpus nostrum aduersus externos ictus casúsque seruatur.

a Cap. I. Medicina. *Cælium Aurelianum ferè secutus est in hoc libro.*

b cibus & potus, & tegumen. *Al. cibi & potus tegmen, & tegumen, Al. regimen, & tegmen, nos regimen ex varietate scripturæ tegmen & tegumen irrepsisse putamus.*

De *nomine eius. Cap. II.*

NOmen [a] autem Medicinæ à modo, id est, temperamento impositum æstima- A tur, vt non satis, sed paullatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura, mediocri autem gaudet: vnde & qui pigmenta & antidota satis vel assiduè biberint, vexantur. Immoderatio enim omnis non salutem, sed periculum affert.

a Cap. II. Nomen autem medicinæ à modo. *Non tàm de veriloquio laborasse, quàm occasionem in voce quæsisse videtur, vt reliqua inferret. Id. n.* φιλοσοφότερον, *quod & Plato, & Varro persæpè faciunt.*

De inuentoribus Medicinæ. Cap. III.

B MEdicinæ [a] autem artis auctor ac repertor apud Græcos perhibetur Apollo. Hanc filius eius Æsculapius laude vel opere ampliauit. Sed postquã fulminis ictu Æsculapius interijt, interdicta fertur medendi cura, & ars simul cum auctore defecit, latuítque per annos pænè quingentos vsque ad tempus Artaxerxis regis Persarum. Tunc eã [b] reuocauit in lucẽ Hippocrates [c] Asclepio patre genitus in insula Coo.

a Cap. III. Medicinæ autem artem. *Soranus in præfat. Iſagoges.* Medicinam quidem inuenit Apollo, amplificauit Æſculapius, perfecit Hippocrates.

b Reuocauit in lucem. *Plin. lib. 9. c. 1.* Tum verò eam reuocauit in lucem Hippocrates genitus in inſula Coo imprimis clara, & valida, & Æſculapio dicata.

c Aſclepio patre. *Qui fuit ſanguinis fortaſſe auctor vltimus. Nam ab Æſculapio nonus, decimúſue fuiſſe dicitur Hippocrates, filius verò Heraclidæ, & Pheneretæ.*

De tribus hæreſibus Medicorum. Cap. IIII.

HI itaque tres viri totidem hæreſes inuenerunt. Prima methodica inuenta eſt ab Apolline, quæ remedia ſectatur & carmina. Secunda. [a] Empirica, i. experientiſsima, inuenta eſt ab Æſculapio, quæ non indiciorũ ſignis, ſed ſolis conſtat experimentis. Tertia Logica, id eſt rationalis, inuenta ab Hippocrate. Iſte enim diſcuſsis ætatum, regionum, vel ægritudinum qualitatibus, artis curam rationabiliter perſcrutatus eſt. Empirici enim experientiam ſolam ſectantur: Logici experientiæ rationẽ adiungunt: methodici nec elementorum rationem obſeruant, nec tempora, nec ætates, nec cauſſas, ſed ſolas morborum ſubſtantias.

a Cap. IIII. itaq. tres viri. *Vid. Celſi præfationem ad lib. de re medic.*

b Empirica, i. experientiſsima. *Potuit cum Plinio experimentoſam dicere.*

De quattuor humoribus corporis. Cap. V.

SAnitas eſt integritas corporis, & temperantia naturæ ex calido & humido, quod eſt ſanguis: vnde & ſanitas dicta eſt, quaſi ſanguinis ſtatus.

Morbi generali vocabulo omnes paſsiones corporis continentur, quod inde veteres morbũ nominauerunt: vt ipſa appellatione mortis vim, quæ ex eo naſcitur demonſtrarent. Inter ſanitatem autẽ & morbũ media eſt curatio, quæ niſi morbo congruat, non perducit ad ſanitatem. Morbi autem omnes ex quattuor naſcuntur humoribus, i. ex ſanguine & felle, melancholia & phlegmate: Sicut autẽ quattuor elemẽta, ſic & quattuor humores, & vnuſquiſque humor ſuum elementum imitatur: ſanguis aë-

A rem, cholera ignem, melancholia terram, phlegma aquam. Et ſunt quattuor humores, ſicut quattuor elementa, quæ conſeruant corpora noſtra.

[a] Sanguis ex Græca etymologia vocabulum ſumpſit, quòd vegetet, & ſuſtentet & viuat. Choleram Græci vocauerunt, quod vnius diei ſpatio terminetur: vnde & cholera, i. fellicula nominata eſt, [b] hoc eſt, fellis effuſio: Græci enim fel χολὴν dicunt.

Melancholia dicta eo quòd ex nigri ſanguinis fece admixta ſit abundantia fellis. Græci enim μέλαν nigrum vocant, fel autem

B χολὴν appellant.

[c] Sanguis Latinè vocatus quòd ſit ſuauis: vnde & homines quibus dominatur ſanguis dulces & blandi ſunt.

[d] Phlegma autem dixerunt quòd ſit frigidum. Græci enim rigorem φλέγμονα appellant. Ex his quattuor humoribus reguntur ſani: ex his læduntur infirmi. Dum enim ampliùs extra curſum naturæ creuerint ægritudines faciunt. Ex ſanguine autem & felle acutæ paſsiones naſcuntur, quas Græci ὀξέας vocant. Ex phlegmate verò & melancholia veteres cauſſæ procedunt, quas Græci χρόνιας dicunt.

a Cap. V. Sanguis ex Græc. etymolog ἀπὸ τοῦ ζᾶν

C *ſiue ζῆν, quod eſt viuere.*

b hoc eſt effuſio fellis. *Cælius lib. 3. acutar. c. 19.* Choleram paſsionem aiunt quidam nominatã à fluore fellis, velut felliſluam paſsionem, nam cholera fel appellant, rheam fluorem.

c Sanguis Latinè. *Hæc non omnes libri habent, ſed veriſimile eſt tentaſſe quoq. Latinam etymologiã reddere, quam etiam repetit lib. xj. c 1.*

d Phlegma autem quod ſit frigid. κατ' ἀντίφρασιν. *Rectè n. Cælius lib. 3. trad. c. 1.* Multa (*inquit*) Medici cõtrariæ interpretationis vocabula ſumpſerunt, vt fella quæ Græci glyce vocãt, velut dulcia, cum ſint amariſsima. *Alioquin φλέγμα ab Homero καῦμα appellari ait Pollux. & cap. ſeq. Iſidoro ipſi phlegmon inflammans eſt.*

De acutis morbis. Cap. VI.

D OXea eſt acutus morbus: qui aut citò tranſit aut celeriùs interficit, vt [a] pleuriſis, phreneſis: ὀξὺ enim acutum apud Græcos & velocem ſignificat. Χρόνια eſt prolixus corporis morbus qui multis temporibus remoratur, vt podagra, phtiſis: χρόνος enim apud Græcos tempus dicitur. Quædam autem paſsiones ex proprijs cauſsis nomina acceperunt.

b Febris à feruore dicta est: est enim abũdantia caloris. A

Phrenesis appellata siue ab impedimento mentis, quia Græci mentem φρένας vocant, seu quòd dentibus infrendant, nam frendere est dentes concurere.[c] Est autem perturbatio cum exagitatione & dementia ex cholerica vi effecta.

d Cardiace vocabulum à corde sumpsit; dum ex aliquo timore aut dolore afficitur. Cor enim Græci καρδίαν vocant. Est enim cordis passio cum formidabili metu.

e Lethargia à somno vocata. Est enim oppressio cerebri cum obliuione & somno iugi, veluti stertentis.

f Synanche à continentia spiritus & præfocatione dicta. Græci enim συνάγχειν continere dicunt: qui enim hoc vitio laborant, dolore faucium præfocantur.

Phlegmone est feruor stomachi cum extensione & dolore, Nam cum cœperit fieri, inquietudo & febris consequitur. Vnde & dicta est φλεγμονὴ ἀπὸ τοῦ φλέγειν, id est, inflammare: sic enim sentitur & inde nomen accepit.

Pleuresis est dolor lateris acutus cum febre & sputo sanguinolento. Latus enim Græcè πλευρὸν dicitur, vnde & pleuritica passio nomen accepit.

Peripneumonia est pulmonis vitiũ cum dolore vehementi & suspirio: Græci enim pulmonem πνεύμονα vocant, vnde & ægritudo dicta est.

g Apoplexia est subita effusio sanguinis, qua suffocati intereunt. Dicta autem apoplexia, quòd ex lethali percussu repentinus casus fiat. Græci enim percussionem ἀπόπληξιν vocant.

Spasmus Latinè contractio subita partiũ aut neruorũ cum dolore vehementi. [h] Quã passionem à corde nominatam dixerunt, quod in nobis principatum vigoris habet. Fit autem duobus modis, aut ex repletione, aut ex inanitione.

Tetanus [i] maiorum est contractio neruorum à ceruice ad dorsum.

k Telum lateris dolor est, dictum est autem ita à medicis, quòd dolore corpus transuerberet, quasi gladius.

Ileos dolor intestinorũ, vnde & ilia dicta sunt: Græcè enim εἰλεῖν obuoluere dicitur, quòd se intestina præ dolore inuoluant. Hi & torminosi dicuntur ab intestinorum tormento.

Hydrophobia, i. aquæ metus: Græci enim ὕδωρ aquam vocant, φόβον timorem dicunt: vnde & Latini hunc morbum ob aquæ metum lymphaticum vocant. Fit autem vel ex canis rabidi morsu, [m] aut ex eius spuma in terram proiecta, quam si homo vel bestia tetigerit, aut dementia repletur, aut in rabiem vertitur.

Carbunculus dictus, quòd in ortu suo rubens sit vt ignis, postea niger, vt carbo extinctus.

Pestilentia est contagiũ, quod dum vnum apprehenderit, celeriter ad plures transit. Gignitur autem ex corrupto aëre, & in visceribus penetrando innititur. Hæc etsi plerunq. per aëreas potestates fiat, tamen sine arbitrio omnipotentis Dei omninò non fit. Dicta autem pestilentia, quasi pastulentia quòd veluti incendium depascat:-[n] Et toto descendat corpore pestis. Idem & contagiũ à contingendo, quia quemq. tetigerit, polluit. [o] Ipsa & inguinaria ab inguinum percussione. Eadem & lues à labe & luctu vocata, [p] quæ tanto acuta est, vt non habeat spatium temporis, quo aut vita speretur aut mors, sed repentinus languor simul cum morte venit. B

C a Cap. VI. Pleuresis, phrenesis. *Pleuritis, phrenitis perpetuò apud Cælium.*

b Febris à feruore. *Ita Varro apud Non.*

c Est autem perturbatio cum exag. *Rom. C.* perturbatio mentis cum agitatione.

d Cardiaca. *Cæl. lib. 2. acut. c. 34.*

e Lethargia. *Idem lib. 2. acut. c. 1.* Græci lethen obliuionem vocant, argian vacationem, quam corpori, atque animæ ingerit vis supradictæ passionis. *Quæ verba non ab Isidoro, qui notationes captaret, sed à librarijs omissa credebat Chacon.*

f Synanche. *Ex eod. lib. 3. c. 1.*

g Apoplexia. *Ex cap. 5.*

h Quam passionem à corde nominatã. *id est ortam, oriuntur enim nerui à corde secundum Aristotelem.*

i maiorum contractio neruorum. *Cæl. lib. 3. cap. 6.* neruorum maiorũ, quos τένοντας vocant, leuis tensio. *In nostris tamen libris,* maior contractio, *mendosè.*

D k Telum. *Serenus.* Est & vis morbi, quod telum commemoratur. Cum subitò furor in sanus furit incitus ictu.

l Hydrophobia. *Cæl. lib. 3. c. 9.*

m Aut ex eius spuma. *Cum* aëris spuma *legeretur in omnib. ferè libris Rodericus Fonteius medicus doctissimus ex Ælian. lib. 9. de hist. anim.* eius spuma *legendũ admonuit, cuius coniecturam comprobarunt Meioraden. liber, & Conchensis Hispano sermone conscriptus, in quo;* ò de la spuma del caida en tierra. *Sed cùm in reliquis omnib. libris* ex aëris spuma *legatur, Cæliusque quem Isidorus planè sequitur, ex solius aspirationis odore ex rabido cane adducto quosdam in hanc passionem dicat deuenisse, cum venenosus*

aër

aër adducitur,& vitalib.inseriturpartibus,aëris quoq. mentionem ab Isidoro factam verisimile nobis sit. A. Augustinus vel oris,vel eius probabat.

a Et toto descend.*c.p.Ex.5. Æn.*

o Ipsa & inguinaria. *Vid. Paul. Diacon.de inguinaria noua Italiæ peste ante Iustinianum.*

p Quæ tanto acuta est. *Gotthicismus frequens,nec Isidori fortasse,sed librariorum.*

De Chronicis morbis. Cap.VII.

CHronia est prolixus morbus, qui multis tẽporibus remoratur, vt podraga,phthisis:χρόνος enim apud Græcos tempus dicitur.

[a] Cephalea ex caussa vocabulum habet: capitis enim passio est:Græci enim caput κεφαλὴν vocant.

[b] Scotoma ab accidenti nomen sumpsit, quòd repentinas tenebras ingerat oculis cum vertigine capitis. Vertigo autem est, quotiescunq. ventus consurgit,& terram in circuitum mittit. Sic & in vertice hominis arteriæ & venæ ventositatem ex resoluta humectatione gignunt, & in oculis gyrum faciunt: vnde & vertigo nuncupata est.

Epilepsia vocabulum sumpsit, quòd mentem apprehendens pariter etiã corpus possideat: Græci enim apprehensionem ἐπιληψίαν appellant. Fit autem ex melancholico humore quoties exuberauerit, & ad cerebrũ conuersus fuerit. Hæc passio & caduca vocatur, eò quòd cadens æger spasmos patiatur. Hos etiam vulgus lunaticos vocat, quod pro [c] lunæ cursu comitetur eos insania: eadem & laruatio. Ipse [d] est & morbus comitialis,idem maior, [e] & diuinus quo caduci tenentur. Cuius tanta vis est,vt homo valens concidat spumétque. Comitialis autem dictus, quòd apud gentiles cùm comitiorum die cuiquam accidisset, comitia dimittebantur.Erat [f] autẽ apud Romanos comitiorum dies solemnis iij.Kal.Ianuar.

Mania ab insania vel furore vocata.[g] Nã Græcorum vetustas furorem μαντικὴν appellabat,[h] siue ab inanitate quam Græci μανίαν vocauerunt,siue à diuinatione, quia diuinare Græcè μανεῖν dicitur.

Melancholia dicta est à nigro felle:Græci enim nigrum μέλαν vocant,fel autem χολὴν appellant. Epilepsia autem in phantasia fit, melancholia in ratione, mania in memoria.

[i] Typi sunt frigidæ febres,quia τύπος Latinè forma atque status dicitur: est enim accessionum vel recessionum reuolutio per statuta temporum interualla.

Rheuma Græcè,Latinè eruptio siue fluor appellatur.

Catarrus est fluor rheumæ iugis ex naribus,quæ dum ad fauces venerit βράγχος vocatur. dum ad thoracem vel pulmonẽ πτύσις,dicitur.

[k] Coryza est quoties influxio capitis [l] in ossa venerit nariũ, & [m] prouocationem fecerit cum sternutatione:vnde & coryza nomen accepit.

Branchos est præfocatio faucium à frigido humore. Græci enim guttur βράγχος dicunt,circa quod fauces sunt, quas nos corruptè branchias dicimus.

Raucedo amputatio vocis. Hæc & arteriasis vocatur, eò quòd vocem raucam & clausam reddat ab arteriarum iniuria.

Suspirium nomen sumpsit,quia inspirationis difficultas est, quam Græci δύσπνοιαν dicunt,id est præfocationem.

[n] Peripneumonia à pulmonibus nomen accepit. Est enim pulmonis tumor cum spumarum sanguinearum effusione.

Hæmoptois emissio sanguinis per os: vnde & nomen sumpsit, αἷμα enim sanguis dicitur.

Phthisis est vlceratio & tumor in pulmonibus qui iuuenibus facilius euenire solet: φθίσις autẽ apud Græcos dicta, quòd sit totius corporis consumptio.

[o] Tussis Græcè ab altitudine vocatur, quòd à profundo pectoris veniat,cuius contraria est superior in faucibus vbi vua distillat.

[p] Apostema à collectione nomen accepit: nam collectiones Græci apostemata vocant.

[q] Empyc dicta est apostema intrinsecus vel in latere,vel in stomacho cum dolore & febribus,& tussi, & abundantibus sputis & purulentijs.

Hepaticus morbus à iecoris passione nomen accepit, Græci enim iecur ἧπαρ vocant.

Lienosis à splene vocabulum sumpsit, Græci σπλῆν lien vocant.

[r] Hydrops nomen sumpsit ab aquoso humore cutis,nam Græci ὕδωρ aquam vocauerunt,est enim humor subcutaneus cum inflatione turgente & anhelitu fœtido.

[s] Nephritis à renum languore nomen accepit.Renes enim Græci νεφροὺς dicunt.

t Paralysis dicta à corporis impensatione: facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore, aut in parte.

v Cachexia nomen sumpsit à corporis malo habitu. καχεξίαν enim Græci malam vexationem vocauerunt. Fit autem hæc passio ex intemperantia ægrotantis, vel curatione mala medicantis, aut post ægritudinem tarda resumptione.

x Atrophia nomen accepit à diminutione corporis: nam Græci nutrimenti cessationem ἀτροφίαν dicunt. Est enim tenuitas corporis ex caussis latentibus, & paullatim conualescentibus.

y Sarcia est superfluum carnis incrementum, quo vltra modum corpora saginantur: Græci enim carnem σάρκα vocant.

z Ischias vocata à parte corporis quam vexat. Nam vertebrorum ossa quorum summitas iliorũ initio terminatur, Græci ἰσχία vocant. Fit autem de phlegmate quoties descenderit in recta ossa, & efficitur ibi glutinatio.

a Podagram Græci à retentione pedum dicunt nominatam vel à ferali dolore: siquidẽ omne quod immite fuerit abusiuè agreste vocamus.

Arthriticus morbus ab articulorum passione vocabulum sumpsit.

Calculus petra est, quæ in vesica fit, vnde & nomen accepit. Gignitur autem ex materia phlegmatica.

Stranguria dicta est, eò quòd stringat vrinarum difficultate.

Satyriasis iuge desiderium Veneris cum extensione naturalium locorum, dicta passio à Satyris.

b Diarrhœa iugis ventris fluxus sine vomitu.

Dysenteria est diuisio cõtinuationis, i. vlceratio intestini. Δυς enim diuisio est, ἔντερα intestina. c Fit autem antecedente fluore, quam Græci Διάῤῥοιαν vocant.

d Lienteria dicta, quòd cibum tanquam per læuia intestina nullis obstantibus faciat prolabi.

Colica passio nomẽ sumpsit ab intestino, quod Græci κῶλον appellant.

Ragades dicuntur, eò quòd fissuræ sint rugis collectæ circa orificiũ. Hæ & hæmorrhoides à sanguinis fluore dictæ. Græci enim sanguinem αἷμα dicunt.

a *Cap. VII. Cephalea. Cæl. lib. 1. tard. c. 1.* Cephalea à parte corporis quæ patitur passionẽ nomẽ accepit

A b Scotoma. *Ex eod. c. 2.*

c pro lunæ cursu comitetur eos insania. *Al. per lunæ cursum comitentur eos insidiæ dæmonum. Vtraque scriptura retineri poßit: vt prior lunationis (vt ita dixerim) posterior laruationis notatio sit.*

d Ipse est morbus comitialis idem maior. *Fest. in. Prohibere comitia, & Cels. lib. 3.*

e & diuinus. *Sacer potius: cuius appellationis multas reddit caussas Cælius Aurel. 1. tard. cap. 4. Peius tamen in plerisq. libris pro diuinus, diutinus legitur. Nisi vtrumq. hoc subsequenti paßioni, i. maniæ aptemus. Ea enim & diuinus morbus dicitur, & diutinus. Nã tardißima, vt Cæl. ait, paßio est.*

f Erat autem apud Rom comitior. dies sollemnis *iij. Kal. Ianuar.* In Kal. Ianuar. *omnes CC. Itaq. expungebat hæc vt aliena, absurdáque Chacon. Non. n. Kal. Ianuar. comitia haberi, cum is dies non comitialis sed fastus esset. A.* B *Augustinus in Kal. Ianuar. ante eas Kalend. quib. initium magistratus erat, interpretabatur. Anton. Couarruuias vocem in ex nota iij. factam aduertit. Idemque esse iij. Kal. Ianuar. quod tertio Ianuarij die, quo die (vt ait Caius in. l. si caluitur D. de verb. signif. pro salute Principis vota suscipiebantur, eratque totius pop. Rom. conuentu iam inde à Numa vsque celeberrimus, eodemque modo dixisse Plutarchum, Ciceronem tertio die Kalendarum natum, quem Cicero ipse iij. Non. appellet. Is dies & nuncupatio votor. & sollemnia Imperatorum, & præcisè vota, & sollemnia dicebatur. Sueton. in Aug. Capitolin. in* Pertinac. *Tacit. iiij. & xv. Annal. Tertull. in lib. de coron. Comitia autem non ea solùm dici quæ ad legendos magistratus fierent, sed pro conuentu populi accipi solere manifestum est.*

g Nam Græcor. vetustas. *Ex eod. Cæl. lib. c. 5. sed hæc confusa & perturbata sunt.*

C h Siue ab inanitate, quam Græci μανίαν. *Ita interpretatur μάνον & μανίαν Eustath. ιλ. ψ. explicans vocem ταφήορ☉. Ergo etiam apud Aurelian. inanitate pro iniquitate reponendũ videri poßit, subijcit enim:* Quã appellant maniam, vel quod animum siue mentem vltra modum laxet, manon enim dimissum siue mollem appellant. *Hispana quoque tralatio.* O es dicha ab inanitate: esto es de vaziamiento, ò de cosa vazia, que los Griegos llaman manie. *Adde, quod Isid. lib. 5. cap. 28.* Alij (*inquit*) putant manè vocari ab ãëre, quia manus id est rarus est, atq. perspicuus. *In eo vero quod superius Græci μαvεῖν diuinare esse dixit. Gotthicos libros sumus secuti.*

i Typi sunt frigidæ febres. *Eiecimus hinc illa (quæ abusiuè appellantur ab herba, quæ in aqua nascitur) quamuis erant in omnib. libris, neque. n. dubium, quin huc nullo addacta sint consilio è libro 17. Quod vero forma, atque status è libris scripsimus; statutum mallebat Chacon; vocari enim legem, siue pragmaticam apud Iustinianum* τύπον. *Nouell.* D *Græc. 165. 166. edictumq. vij. τύπον πραγματικὸν inscribi. Easdem quoque leges formas Latinè dici in l. decernimus C. de Sacros. Eccles. A statutis ergò temporib. & ea lege, quam periodicæ febres seruant, τύπους appellatas.*

k Coryza-quoties influxio. *è Cæl. lib. 2. c. 7.*

l In ossa ven. *In os ven n. R.* C.

m & prouocationem. *Ita Gotth. o. alij* præfocationem. *Facilis lapsus ex digammo*

n Perineupmonia. *Hanc superiori capite inter acutas posuit, alios fortasse secutus: hic Cælium imitatur qui eam in tardis numerat.*

o Tußis Græc. *Nẽpe βὴξ quasi βὸξ, siue βίοσ☉, aut βύθ☉*

p Apostema à collectione. *Collectionem vocant recentiores, quem celsus abscessum nominat.*

q Empye. *Cæl. lib. 2. tard. c. 14.* Item empyica passio quod ex vomica collectionis interioris purulenta per tussiculam excludantur sputa.

r Hydrops. *Cæl. lib. 3. c. 8.*

s Nephritis. *Quæ etiam διαβήτης.*

t Paralysis dicta à corp. imp. *Ita o. l. neq. deest, qui tueatur hanc lectionem, esse n. pensare ponderare. Laborare igitur suo pondere paralyticos, qui ægrè suos artus (vt ait Seneca) moliantur. Nobis illud suspicari venit in mentem: ex librarior. compendijs natum esse vitium. Fuisse enim potuit; dissolutio corporis impens ationem. Id est, dissolutio corporis impediens actionem.*

v Cachexia. *Cæl. lib. 3. c. 6.*

x Atrophia. *Idem lib. 2. c. 14. & lib. 3. c. 7.*

y Sarcia. *Ita lib. o. Cæl. polysarcia.*

z Ischias. *Idem lib. 5. c. 1.*

a Podagra. *Ibid. c. 2.*

b Diarrhœa. *Diarrhœa, & Satyriasis in acutis numerantur à Cælio.*

c Fit autem anteced. f. &c. *Verba sunt Cælij lib. 4. c. 6.*

d Per læuia intestin. *Al. lenia.*

De morbis qui in superficie corporis videntur. Cap. VIII.

f ALopecia est capillorum fluor circumscriptis pilis fuluis, a æris qualitatem habetibus: vocata hoc nomine à similitudine animalis vulpeculæ, quam Græci ἀλώπεκα vocant.

Parotides sunt duritiæ vel collectiones, quæ ex febribus vel aliquo alio nascuntur in aurium vicinitate: vnde & παρωτίδες sunt appellatæ. ὦτα enim Græcè auriculæ dicuntur.

Lentigo vestigia macularum paruula in rotunditatem formata. à specie lenticulæ dicta.

b Erysipelas est quam Latini sacrũ ignem appellant, id est, execrandum per antiphrasim. Siquidem in superficie rubore flãmeo c cutis rubescit. Tunc moto rubore quasi ab igne vicina inuaduntur loca, ita vt etiam febris excitetur.

Serpedo est rubor cutis cum pustularum extantia, & nomen sumpsit à serpendo, eò quòd serpat per membra.

Impetigo est sicca scabies: prominens à corpore cum asperitate & rotunditate formæ. Hanc vulgus sarnam appellat.

Prurigo vocata à perurendo & ardendo.

Nyctalmus est passio, qua per diem visus patentibus oculis denegatur, & nocturnis irruentibus tenebris redhibetur, aut versa vice (vt plerique volunt) die redditur, nocte negatur.

A d Verrucæ aliud sunt: Satyriasis aliud. Verrucæ singulatim sunt, Satyriasis verò vna fortior, ac circa ipsam plures inueniuntur.

Scabies, & lepra, vtraque passio, asperitas cutis cũ pruritu & squammatione: sed scabies tenuis asperitas & squãmatio est. Hinc deniq. nomen accepit, quæ ita veluti purgamenta amittat. Nam scabies quasi squammies.

e Lepra verò cutis asperitas squammosa lepidi similis, vnde & nomen sumpsit: cuius color nunc in nigredinem vertitur, nunc in alborem nunc in ruborem. In corpore hominis ita lepra dignoscitur: si variatim inter B sanas cutis partes color diuersus appareat: aut si ita se vbiq. diffundat, vt omnia vnius coloris quamuis adulterini faciat.

Elephantiacus morbus dicitur ex similitudine elephantis, cuius naturaliter dura & aspera pellis nomen morbo in hominibus dedit, quia corporis superficiem similem facit elephantorũ cuti, siue quia ingens passio est, sicut animal ipsum ex quo deriuatum ducit nomen.

Icteris Græcè appellatur à cuiusdam animalis nomine, quod sit coloris fellis. Hunc morbum Latini arcuatum appellant ad similitudinem cælestis arcus. C Auruginem verò Varro appellari ait à colore auri. g Regium autem morbum inde æstimant dictum, quòd vino bono & regalibus cibis facilius curetur.

h Cancer à similitudine maritimi animalis vocatũ vulnus (sicut medici dicunt) nullis medicamentis sanabile. Aut ergo præcidi solet à corpore membrum vbi nascitur, vt aliquantò diutius viuat: tamen inde mortẽ, quamlibet tardius, affuturam.

Furunculus est tumor in acutum surgens, dictus quòd ferueat, quasi feruunculus: vnde & Græcè ἄνθραξ dicitur, quòd sit D ignitus.

i Ordeolus est paruissima & purulenta collectio in capillis palpebrarum constituta, in medio lata, & ex vtroq. conducta, hordei granum similans: vnde & nomen accepit.

k Oscedo est, qua infantum ora exulcerantur, dicta ex languore oscitantium.

Frænusculi vlcera circa rictum oris: similia his quæ fiunt iumẽtis asperitate frænorum.

Vlcus putredo ipsa: vulnus quod ferro fit quasi vi. Et vlcus quod olet quasi olcus.

Pustula est in superficie corporis turgida veluti collectio.

[l] Papula est paruissima cutis erectio, circũscripta cum rubore: & ideò papula dicta, quasi pupula. Sirimpio - - - -

Sanies dicta quia ex sanguine nascitur, excitato enim calore vulneris, sanguis in saniem vertitur. Nam sanies non fit in quocunq. loco, nisi vbi sanguis aduenerit: quia omne quod putrescit, nisi calidum & humidum fuerit, quod est sanguis, putrefieri non potest. [m] Sanies autem & tabes sibi differunt. Fluere enim sanie viuorum est, tabe mortuorum.

Cicatrix est obductio vulneris, naturalem colorem partibus seruans, dicta quòd obducat vulnera atq. obcæcet.

a Cap. VIII. circunscriptis p. f. æris qualitatẽ habentib. *Al. aeris. Sed reijciebat hæc omnia, vt aliena, chacon.*

b Erysipelas. *Ab ἐρὶ voce augendi, & σύπεσθαι, putrescere ἐρισήπελας vocari quidam volunt.*

c cutis rubescit. *Al. cutes rubescunt.*

d Verrucæ aliud sunt, Satyriasis. *Editio antiqua, phthiriasis, manuscripti oẽs, satyriasis, habent. Morbus vterq. à verrucoso valde diuersus. Quamuis satyriasis nomine alia quoq. morbor. genera ab eo, de quo superiori capite dixit, significantur. Vt phthires, aut phthiriasis velimus, Eustathius facit, qui ι λ. β. ad verba οἱ μίλητον ἔχον φθείρων τὸ ὄρος ἀκριτόφυλλον: φθεὶρ (inquit) σημαίνει τὴν πίτυν, καὶ τοὺς κώνους τῆς πίτυος. Quod si verum est, magna similitudo φθείρσι siue, vt loquitur Didymus, φθείραις cum verrucis. Siquis satyriasis magis probat, Gotthicos codices auctores habeat.*

e lepidi similis. *Id est squãmæ. Cassius Felix*: Lepida species scabiei corticosa squammas in se ostendens Græcè dictas lepidas, vnde nomen à Græco lepra accepit. *Scribon. larg. cap. 133.* squamma æris, quam Græci *λεπίδα vocant.*

f Icteron à cuiusd. animal. *Galen. ab ictide mustella agresti. Plinius ab ictero auicula. Gloss.* Aurugo ἰκτερὶς. *Hieronym. Amos. c. 4.* יֵרָקוֹן id est auruginem omnes icteron trastulerunt.

g Regium. *Plin. lib. 22. c. 4.* Varro regiũ cognominatũ morbũ arquatũ tradit, quoniã mulso curetur.

h Cancer. *Locus sumptus ex Aug. lib. 22. de ciuit. cap. 8. sed vlcus dicendus fuit potius, quàm vulnus, cancer, si verè paullò pòst vulnus ab vlcere distinguit.*

i Ordeolus-ex vtroq. conducta. *Libri A. Aug, ex vtraq. parte conducta, id est, vt ipse interpretabatur, angusta, & quasi conclusa, vel circumducta.*

k Oscedo. *Duo morbi confundi videntur, Oscedo, & quas Græci ἄφθας vocant. Ergo hæc quidã ita distinguebat; Oscedo dicta ex languore oscitantium. Aphthæ quib. infantium ora exulcerantur.*

l Papula q. pupula. *Al. quasi papilla. Pupulas veteres puellas dicebant laneas.*

m Sanies autẽ & tabus. *è Seru. Æn. 8. ad V. tormẽti genus.*

De remedijs & medicaminibus. *Cap. IX.*

MEdicinæ curatio spernenda non est. [a] Meminimus enim & Isaiam Ezechiæ languenti aliquid medicinale mandasse, & Paulus Apostolus Timotheo modicum vinum prodesse dixit. Curatio autẽ morborum tribus generibus constat: Pharmacia, quam Latini medicamina vocant. Chirurgia, quam Latini manuum operationem appellant, manus enim apud Græcos χεὶρ vocatur: diæta, quam Latini regulam nuncupant, est enim obseruatio legis & vitæ. Sunt autem omnium curationum species tres: primũ genus diæticum: secũdum pharmaceuticum: tertiũ chirurgicũ. [b] Diæta est obseruatio legis & vitæ. Pharmacia est medicamentorum curatio. Chirurgia est ferramentorũ incisio: nam ferro exciduntur quæ medicamentorũ non senserint medicinam. Antiquior autem medicina herbis tantùm & succis erat. Talis n. medendi vsus cœpit: deinde ferro & cæteris medicamẽtis.

Omnis autem curatio aut ex contrarijs aut ex similibus adhibetur. Ex contrarijs: vt frigidum calido, vel siccum humido: sicut & in homine superbia sanari non potest, nisi humilitate sanetur. Ex similibus verò, sicut ligamentum vel rotundo vulneri rotundũ, vel oblongo oblongum apponitur. Ligatura enim ipsa non eadem membris & vulneribus omnibus, sed similis simili coaptatur. quæ duo etiã ipsa adiutoria nominibus suis significant. Nam antidotum Græcè, Latinè ex contrario datũ dicitur. Contraria enim contrarijs medicinæ ratione curantur. At contrà ex simili vt πικρά, quod interpretatur amara: quia gustus eius amarus est. Ex conuenienti enim nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine solui solet.

Omnia autẽ medicamẽta ex proprijs caussis habent vocabula. Hiera enim dicta quasi diuina. Arteriaca, quòd apta sint gutturis meatui, & tumores fauciũ & arteriarũ leniãt. Theriaca est antidotum serpentinũ, quo venena pelluntur, vt pestis peste soluatur. Cathartica Græcè, Latinè purgatoria dicuntur. [c] Catapotia, eò quòd modicũ potetur seu inglutiatur. Diamorõ à succo mori nomen sumpsit, ex quo conficitur: sicut diacodion, quia ἐκ τῆς κωδείας, id est, ex papauere fit: sicut diaspermaton, quia ex seminibus componitur. [d] Electarium vocatũ eò quòd molle sorbeatur, Trochiscus dictus: quia in modũ rotulæ deformat. τρόχος enim Græcè rota dicitur. [e] Colyria, Latinè sonãt, quòd vitia oculorum detergant. Epithema eò quòd super ponatur, alijs adiutorijs præcedentibus. Cata-

Cataplaſma, eò quòd inductio ſola ſit. Emplaſtrum eò quòd inducatur. Malagma eò quòd ſine igne maceretur & comprehendatur. Enema Græcè, Latinè relaxatio dicitur. [f] Peſſaria dicta quòd intùs inijciantur.

Medicinam iumentorum Chiron quidam Græcus inuenit: inde pingitur dimidia parte homo, dimidia equus. Dictus autem Chiron ἀπὸ τοῦ χειρίζειν, quia chirurgus fuit.

Criticos dies medici vocant, quibus credo ex iudicio infirmitatis illud nomen impoſitum eſt: quòd quaſi iudicent hominem, & ſententia ſua aut puniant, aut liberent.

[a] Cap. IX. Meminimus enim & Iſaiam. *Verba ſunt Tertull. in lib. de coron. milit.*

[b] Diæta obſeruatio legis, & vitæ. *Legis cur dixerit, haud ita obuiam. Sic apud Demoſth.* δίαιταν ἐπιτρέψαι, *& apud Thucydidem* διαιτῶμαι *idem eſſe quod* πολιτεύομαι *obſeruarunt ante nos alij.*

[c] Catapotia. *Scrib. larg. c. 87.* Catapotium id eſt, medicamentum quod non diluitur, ſed ita vt eſt, deuoratur.

[d] Electarium. *Ita vocatur à Cæl. lib. 3. acut. c. 4. ecligma à Plin. lib. 20. c. 14. & 22. quod ſub lingua liquatur à Celſo.*

[e] Colyria. *ἀπὸ τοῦ κωλύειν τὸν ῥοῦν. id eſt à prohibenda fluxione.*

[f] Peſſaria. *Celſ. lib. 5. c. 21.* Vt ea quæ fœminis ſubijciunt πέσσους Græci vocant. *Inde* πεσσάριον *diminutionis vox. Iſidorus verò peſſaria, quod peſſum eant, dicta videtur exiſtimaſſe.*

De libris medicinalibus. Cap. X.

APhoriſmus eſt ſermo breuis, integrum ſenſum propoſitæ rei ſcribens.

Prognoſtica præuiſio ægritudinũ, à prænoſcendo vocata. Oportet enim medicum & præterita agnoſcere, & præſentia ſcire, & futura præuidere.

[a] Dynamidia poteſtas herbarum, id eſt vis & poſsibilitas. Nam in herbarum cura vis ipſa δύναμις dicitur. vnde & Dynamidia nũcupatur, vbi eorum medicinæ ſcribuntur.

Botanicum herbarium dicitur, quòd ibi herbæ notentur.

[a] Cap. X. Dynamidia. *Sic appellarunt recentiores medici Galeni libros de ſimplicib. medicament. ſeruatq. hodie id nomen vetus eor. libror. interpretatio.*

De inſtrumentis Medicorum. Cap. XI.

ENchiridion dictum quòd manu aſtringatur, dum plurima cõtineat ferramenta. χεὶρ enim Græcè manus vocatur.

Phlebotomũ ab inciſione vocatum. Nam inciſio Græcè τομὴ dicitur.

[a] Simile -- Angiſtrum -- Spatomele --

[b] Guua quæ à Latinis à ſimilitudine cucurbita, [c] à ſuſpirio ventoſa vocatur. Deniq. animata ſpiritu per igniculum, dehinc præciſo corpori ſuperpoſita, omne quod intra cutem vel altius æſtuat, ſiue humorem, ſiue ſanguinem, euocat in ſuperficiem.

Clyſter ---

Pila à pinſendis ſeminibus, id eſt, terendis: Hinc & pigmenta eò quòd in pila & pilo aguntur quaſi pilagmenta. Eſt enim pila vas concauum & medicorum aptũ vſui, in qua propriè ptiſanæ fieri & pigmenta concidi ſolent. Varro autem refert Pilumnũ quendam in Italia fuiſſe, [d] qui pinſendis præfuit aruis: vnde & pilumni & piſtores. Ab hoc ergo pilum & pilam inuenta, quibus far pinſitur, & ex eius nomine ita appellata. Pilum autem eſt vnde contunditur quicquid in pilam mittitur.

Mortarium, quod ibi iam ſemina in puluerem redacta & mortua condiantur.

[e] Coticula eſt, in qua circunducta colyria reſoluuntur, erit enim lenis. Nam aſpera frangi potius, quàm reſolui, colyrium facit.

[a] Cap. XI. Simile --- Angiſtrum --- Spatomele, *Harum vocum interpretationes deſunt.* σμίλης *vſus eſt in expurgandis vulnerib. Vnde* σμίλευμα *vocat Ariſtoph. in Ranis quod abraditur. Inde etiam* σμιλάριον *minuendi forma Angiſtrum medici nunc vncinum dicunt. Spatomele ad exploranda vlcera adhibetur.* μίλης *etiam meminit Pollux ad idem opus.*

[b] Guua. *Ita meliores CC. alij cum impreſſ. antiq. Guuia. Vtrámque lectionem defendunt viri doctiſsimi. Qui Guuia volunt ex errore lectionis Græcæ vocis Guuia fluxiſſe dicunt. Græcis .n.* σικύα *vel* σικία *cucurbita permutari .n. ſæpè ι & υ. alteramq. in alterius locum immigrare. Chacon qui Guua mallebat ex cuſa G pro C. & v, pro F. digammo ſubeuntib. factum Guua exiſtimabat. Vocari enim cucurbitas leues, quæ ſine ſcarificatione adhibentur, à Græcis* κοῦφας, *& quidem non modo u pro f. in Gotthicis libris frequens: ſed & lib. 19. cap. 19. in Codice Onienſi peruetuſto Guſia eſt vbi in reliquis omnib. Guuia inſtrumentum fabror. De cuphis porrò ſæpè Cælius, vt lib. 4. c. 7.* Cucurbitę apponendæ leues, quas Græci cuphas vocant, *& c. 8.* appoſitio cucurbitæ leuis quam Græci cupham vocant. *Iſidorum vero, qui cucurbitas omnes à Græcis cuphas vocari putaret, deceptum Cælij lectione idem fatebatur.*

[c] à ſuſpirio ventoſa. *Satyricus.* Iam dudũ caput hoc ventoſa cucurbita quærit. *Et Theod. Priſcianus lib. 2. c. 6.* His cucurbitæ ventoſæ ſunt imponendæ. *Celſus cucurbitas medicinales appellat.*

[d] Pinſendis præfuit aruis. *Ita CC. o. herbis tamen legit Hiſpanus interpres:* Varro dize, que Pilomino fue vn hombre en Italia que mejor molie yeruas, y mejor las amaſaua que todos los otros. *Sed quia frumento*

pinsendo præfuisse ait Seruius initio libri ix. aruis ex libris retinuimus, vt aruis pro frumentis ponatur, vt apud Horat. Ne pereuncteris fundus meus optime Quincti, Aruo pascat herum, an baccis opulentet oliuæ, &c.

c Coticula. *Al. citicula. A. Augustinus Cotyla. Plinius lib. 31. c. 9. de sale.* Ad hæc Hispaniẽsis eligitur, contraq; suffusiones oculorũ cum lacte in coticulis teritur.

De odoribus et vnguentis. Cap. XII.

ODor vocatus ab aëre.

Thymiama lingua Græca vocatur, quòd sit odorabile. Nam thymus dicitur flos qui odorem refert. de quo Virgilius: redolentque thymo flagrantia mella.

Incensum dictum: quia igne consumitur dum offertur.

Tetraidos, formulæ incensi in longitudinem porrectæ, quæ fiunt ex quattuor pigmentis. Quattuor enim Græcè τέτταρα formula εἶδος dicitur.

Stacte est incensum quod ex pressura manat, dictum à Græcis [a] ἀπὸ τοῦ στάζειν, quod est manare & distillare.

Myrobalanũ: quia fit ex glande odorata de quo Horatius: Et pressa tuis balanus capillis. Oleum est purum nulliq. rei admixtũ. Vnguentum verò est omne quod ex communi oleo confectum, aliarum specierum conmixtione augetur, odoris iucunditatem sumens & longiùs redolens.

Vnguenta autem quædam dicuntur à locis, vt [b] Telinum, cuius Iulius Cæsar meminit, dicẽs: Corpusq. suaui Telino vnguimus. Hoc conficiebatur in insula Telo, quæ est vna ex Cycladibus. Sunt & quædam ab inuentorum nomine, vt Amaracinum. [c] Nam quidam tradunt regium quendam puerum Amaracum nomine complura vnguentorum genera ferentem casu prolapsum esse, & maiorem ex commixtione odorẽ creasse. Vnde nunc optima vnguenta Amaracina dicuntur, sunt autem ex genere florũ. Item alia quæ à materiæ suæ qualitate dicuntur, vt rosaceum à rosa: Cyprinũ à flore Cypri: vnde & propriæ materiæ odorem referunt. Ex his quædam simplicia vnguenta sunt, quæ ex vna tantùm specie existunt, vnde & sui nominis referunt odoratum, vt anethinum: est enim syncerum ex oleo & anetho tantùm. Composita autem sunt quæ pluribus admixtis fiunt: vnde & nominis sui odorem non habent: quia obtinentibus aliis quæ admiscentur, incertum odorẽ ducunt:

Cerotum. ----

A Chalasticum. ----

Martiatum. ----

a Cap. XII. ἀπὸ τοῦ στάζειν. *VV. CC.* παρὰ τὸ στάζειν στάκτην, *id est obtritum. Al. id est optimum.*

b Telinum, cuius Iul. Cæs. *Ad libros de analog. hæc refert Fuluius Vrsinus. Sed A. Augustinus non Cæsaris Dictatoris, sed Strabonis Tragici verba putabat, cuius Cicero meminit in Bruto, & Festus in Prophetas, quòd senarius ipse propè integer nobis quoq. persuadet. Integer autem fortasse fuit.* Corpusq. suaui Telini vnguine vnguimur. *Telini meminit etiam Tertull. in lib. de pall. & Athenæus lib. 15. cap. 15.*

c Nam quidam tradunt regium quend. puer. *è Seru. Æn. 1.*

B d Vt Cerotum Chalasticum. *Coniunctè hæc legebat Chacon ex Marcell. lib. de medic. c. 35.* Chalasticũ Olympiacum cerotarium insigne. *& c. 25.* descriptio ceroti Chalastici. *Apud Priscianum vero lib. 2. cum Chalastici fomenti, cataplasmatis, adiutorij, aquæ, clysteris mentio fit, in his omnib. chalastici vox laxandi vim habet. Martiatum vero ab inuentore dicunt appellatum, vt Marcelianũ, de quo Martialis:* Cuius olet toto pinguis coma Marceliano, Et splendent vulso brachia trita pilo.

De initio Medicinæ: Cap. XIII.

QVæritur à quibusdam, quare inter cæteras liberales disciplinas Medicinę ars non contineatur. Propterea, quia illæ singulares continent caussas, ista verò omnium. C Nam & Grammaticam medicus scire iubetur, vt intelligere vel exponere poßit quæ legit. Similiter & Rhetoricam, vt veracibus argumentis valeat definire quæ tractat. Nec non & Dialecticam propter infirmitatum caussas ratione adhibita perscrutandas atq. curandas. Sic & Arithmeticam propter numerum horarum in acceßionibus, & periodis dierũ. Non aliter & Geometriã propter qualitates regionum, & locorũ situs: in quibus doceat, quid quis obseruare debeat. Porrò Musica incognita illi non erit: nam multa sunt quæ in ægris hominibus per hãc D disciplinam facta leguntur: sicut de Dauid legitur quia à spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus phreneticum quendam per symphoniã pristinæ sanitati restituit. Postremò & Astronomiam notam habebit, per quam contempletur rationem astrorum & mutationem temporum: nam sicut ait quidam medicorum, cum ipsorum qualitatibus & nostra corpora cõmutantur. Hinc est quod Medicina secunda Philosophia dicitur. Vtraque enim disciplina totum sibi hominem vendicat. Nam sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER QVINTVS.

De Legibus, & Temporibus.

DE AVCTORIBVS legum. Cap. I.

MOYSES [a] genti Hebraicæ primus omnium diuinas leges sacris litteris explicauit. [b] Phoroneus rex Græcis primus leges iudiciáq. constituit. [c] Mercurius Trismegistus primus leges Ægyptijs tradidit. [d] Solō primus leges Athenienfibus dedit. [e] Lycurgus primus Lacedæmonijs iura ex Appollinis auctoritate cōfinxit. [f] Numa Pōpilius, qui Romulo succeſsit in regnum, primus leges Romanis edidit: deinde [g] cùm populus seditiosos magistratus ferre non posset, Decemuiros legibus scribendis creauit, qui leges ex libris Solonis in Latinum sermonem translatas xij. tabulis exposuerunt. Fuerunt autē hi: Appius Claudius, T. Genutius, P. Sextius, Spur. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, Ser. Sulpitius, [h] P. Curiatius, T. Romilius, Sp. Postumius. Hi [i] Decemuiri legum conscribendarum electi sunt.

[k] Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseuerauit, obtrectatorum metu: [l] deinde Cæsar cœpit id facere, sed ante interfectus est. Paullatim autem antiquę leges vetustate atque incuria exoleuerunt: quarum etsi nullus iam vsus est, notitia tamen necessaria videtur.

[m] Nouæ à Constantino Cæsare cœperunt & reliquis succedentibus: erantque permixtæ & inordinatæ. [n] Postea Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani Codicē factum constitutionum à Constantini temporibus, sub A proprio cuiúsque Imperatoris titulo dispo- suit, quem à suo nomine Theodosianum vocauit.

a Cap. I. Moyses genti Hebraicæ. *Ex Euseb. Chroni.*

b Phoroneus Rex Græcis. *Qui fuit Argiuor. Rex. 11. vt ibid. tradidit Euseb.*

c Mercurius Trismeg. *Lact. lib. 1. c. 16.*

d Solon primus. *Ante Solonē scripserat leges Dracon. Sed populus Atheniensis vni Soloni reip. initia accepta ferre solitus est.*

e Lycurgus. *Aug. 2. de ciuit. c. 16.* Quamuis Lycurgus Lacedæmonijs leges ex Apollinis auctoritate se instituisse confinxerit, quod prudenter Romani credere noluerunt; propterea non inde acceperunt.

f Numa Pompil. *Virgil.* Nosco crines incanáque menta Regis Romani primus qui legib. vrbem Fūdabit. B *Quamuis Romulum, & Tatium suas antè leges condidisse dicant Festus in Plorare. & Pompon. cap. 2. D. de orig. iur.*

g Cum populus seditiosos magistr. *Ex lib. de Viris Illust. in Virginio: & seditiosus, legebat Chacon ex veteribus quibusd. libris. Nondum enim fuisse seditiosos magistratus.*

h P. Curiatius. *Ex Liuio, & Cassiod. Al. Curatius.*

i Hi Decem vir. leg. c. e. s. *At non hi xij. tab. auctores, sed his suffecti excepto App. Claudio. Gratianus*, legum scribendar. caussa.

k Leges autem redigere. *Vnde hoc sumpserit, incertū à C. Tarracon. vno abest vox* Pompeius. *Vnde suspicabatur A. Aug. C. primùm scriptum fuisse, inde factum Consul, additúmq. ab aliquo* Pompeius *ex margine. Cum C. Ciceronem fortasse ostenderet. quem constat librum edidisse de iure* C *ciuili in artem redigendo. Sed quod sequitur: nō perseuerasse obtrectatorum metu, nescio an satis in Ciceronis personā cadat, cadit autem optimè in Pompeium, cuius potentia inuidiosa, & suspecta erat.*

l Deinde Cæs. *Suet. in Iulio.*

m Nouæ à Constantin. Cæs. cœp. *A. Aug. propter Theodosianas, inquit, constitut. quar. collectio ex Christianor. Principum constitutionibus constat. eóque volumine Hispania vtebatur (non Iustiniani Codice) sumpto ex tribus Codicibus, in quibus leges Paganor. & Christianor. continentur.*

n Posteà Theodos. min. *Sic etiam Iuo. part. 4. c. 170. decret. & lib. 2. tit. 12. c. 17. Panormiæ. Legitur etiam* iunior. *in quibusd. Gratiani & Isidori libris.*

De legibus diuinis et humanis. Cap. II.

OMnes autem leges aut diuinæ sunt, aut humanæ. Diuinæ natura: humanæ moribus constant: ideóq. hæ discrepant, quoniam aliæ alijs gentibus placent.

[a] Fas lex diuina est: ius lex humana. Transire per alienum fas est, ius non est.

[a] Cap. II. Fas lex diuina. *è Seru. Georg. 1. ad V. Fas & iura sinunt.*

[b] Transire per alienum. *Ita Gotth. CC. agrum addidit Gratianus.*

Quid differant inter se ius, leges, et mores. Cap. III.

B IVS [a] generale nomen est: lex autem iuris est species. Ius [b] autem dictum, quia iustum. Omne autem ius legibus & moribus constat.

Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo: siue lex non scripta. Nam lex à legendo vocata: quia scripta est.

Mos autem longa cõsuetudo est de moribus [c] tracta tantundem. [d] Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum: quod pro lege suscipitur, cùm deficit lex. nec differt scriptura, an ratione consistat, quando & legem ratio commendat. Porrò si [e] ratione lex constat; lex erit omne iã quod ratione constiterit, dumtaxat quòd religioni cõgruat, quòd disciplinæ cõueniat, quòd saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est vsu.

[a] Cap. III. Ius generale. *è Seru. Æn. 1. ad V.* Iura dabat legésque viris.

[b] Ius autem dict. quia iustum. *Vlp. c. 1. de iust. & iur.* Est autem ius à iustitia appellatum, *& Paul. c. 11.* Ius autem plurib. modis dicitur, &c.

[c] tracta tantundem. *Ita pleriq. CC. vnus Tarracon.* tracta tantum.

[d] Consuetudo autem est i. q. m. c. *Ex Iuliano c. 32. D. de legib. Reliqua ex Tertull. lib. de corona milit.*

[e] si ratione lex constat. *Ita apud Tertull. Al. consistat vt lib. 2. c. 10. & apud Gratian.*

Quid sit ius naturale. Cap. IV.

IVS aut naturale est, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale est commune omniũ nationum, & quod vbique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur: vt viri & fœminæ coniunctio, [a] liberorum susceptio & educatio, communis omnium possessio, & omnium vna libertas, acquisitio eorum, quæ cælo, terra, marique capiuntur. Item depositæ rei vel [b] commodatæ restitutio: violentiæ per vim repulsio. [c] Nam hoc aut si quid huic simile est, nunquã iniustum, sed naturale æquúmque habetur.

[a] Cap. IV. liberor. susceptio. *Ita meliores CC. nõ successio. Malè enim ante procreationẽ & educationẽ successio collocaretur.*

[b] vel commodatæ restitutio. *Al. commendatæ pecuniæ. non perinde rectè.*

[c] Nam hoc. *Paul. c. 9. de iust.* Ius pluribus modis dicitur, vno modo cum id quod semper æquum & bonum est ius dicitur, vt est naturale.

Quid sit ius ciuile. Cap. V.

IVS [a] ciuile est, quod quisq. populus [b] vel ciuitas sibi proprium, [c] humana diuináq; caussa constituit.

[a] Cap. V. Ius ciuile. *Ex Cai. c. 9. de iust. & iur.*

[b] vel ciuitas. *Ex c. omnis. de iust. & iur. D.*

[c] humana diuinâque caussa: diuina humanâq. *Gratianus. Est autem posita coniunctio pro disiunctione, quod neque Iurisconsultis insolens.*

Quid sit ius gentium. Cap. VI.

C IVS gentium est sedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, [a] fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita: & inde ius gentium, quôd eo iure omnes ferè gentes vtuntur.

[a] Cap. VI. fœdera paces. *Sallust. in Iugurth.* leges iudicia, fœdera atq. paces.

Quid sit ius militare. Cap. VII.

D IVS militare est belli inferendi sollẽnitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostem vel pugnæ commissio. Itẽ signo dato receptio: itẽ flagitij militaris disciplina, si locus deseratur: item [a] stipendiorum modus: dignitatum gradus: præmiorũ honor, veluti cùm corona vel torques donantur. Item prędę dęcisio: & pro personarũ

quali-

qualitatibus & laboribus iusta diuisio. item principis portio.

a Cap. VII. stipendiorum modus. *Hinc duplicarij, qui bus virtutis ergò stipendia duplicabantur: & ære diruti, quib. detrahebantur ignominiæ caussa. Vid. Fest. & Cicer. in Verr.*

Quid sit ius publicum. Cap. VIII.

IVS [a] publicum est in sacris & sacerdotibus, & in magistratibus.

a Cap. VIII. *Ex Vlp. c. 1. D. de iust. & iur.*

Quid sit ius Quiritium. Cap. IX.

IVS Quiritium est propriè Romanorum, [a] quo nulli tenentur nisi Quirites, id est, Romani: tanquam de legitimis hæreditatibus, [b] de cretionibus, de tutelis, de vsucapionibus: quæ iura apud nullum alium populũ reperiuntur, sed propria sunt Romanorum & in eosdem solos constituta. Constat autẽ ius Quiritium ex legibus, & plebiscitis, senatus consultis, cõstitutionibus principum, & edictis, [c] siue prudentum responsis.

a Cap. IX. quo nulli tenentur nisi ciues Rom. *Hæc Romanor. erant propria propter multas iuris obseruationes, & sollemnitates Quiritum proprias. Alioqui legitimæ hæreditates, & tutelæ, & vsucapiones etiam apud Græcos erant Græcor. legib. Sed Romæ Græci peregrini erant, nisi qui ciues Romani fuerunt. & hæredes fieri non poterant, neq. ab intestato succedere ex iure Quirit. quo iure alij non tenentur nisi ciues Romani.*
b de cretionibus. *De quibus inf. c. 24. & Vlp. in fragm.*
c siue prudentum resp. *Disiunctio pro coniunctione satis frequens in hoc opere.*

Quid lex. Cap. X.

LEX [a] est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.

a Cap. X. Lex est. *Sup. lib. 2. c. 10.*

Quid scita plebium. Cap. XI.

SCita [a] sunt quæ plebes tantùm constituũt: & vocata scita, quòd ea plebs sciat, [b] vel quòd sciscit, ita vti rogata fuit.

a Cap. XI. Scita sunt. *Plebiscita. Grat. d. 2. c. 3.*
b vel quod sciscit, ita vti rogata fuit. *Vel quod exsciscit vt & rogat, & fuit Salm. & Compl. codices vetustissimi, non longè à recta scriptura. Alij quod sciscitatur, & rogat. mendosè; non enim plebs rogabat, sed ipsa potius rogabatur illa formula.* Velitis, iubeatis, Quirites, *& in fine:* Hæc vti dixi, ita vos, Quirites, rogo, *Post rogationem plebs in suffragium vocabatur; binæ singulis tabellæ ministrabantur: alteri A littera erat inscripta, quæ antiquo, id est, antiqua probo significabat: alteri V. R. id est, vti rogas. Est autem scisco, vt Festus interpretatur, iubeo, sententiam dico, vel suffragium fero. Quod si sciscitatur & rogatur, vel sciscitur & rogatur legas, vt est in alijs libris, posterius prioris erit interpretatio. Gloss. sciscit πυνθάνεται.*

Quid senatusconsultum. Cap. XII.

SEnatusconsultum, quod tantùm [a] senatores populis consulendo decernunt.

a Cap. XII. senatores populis. *Ita o. l. sed populi R. legebat Chacon. natus error ex similitudine ſ & ſ Gotthicor. characterum: quorum prius ſ. posterius r. illis fuit.*

Quid constitutio et edictum. Cap. XIII.

COnstitutio vel edictum, quod Rex, vel Imperator constituit vel edicit.

Quid responsa prudentum. Cap. XIIII.

REsponsa sunt quæ iurisconsulti respondere dicuntur consulentibus: vnde & [a] responsa Pauli dicta. Fuerunt enim quidã prudentes & arbitri æquitatis, qui [b] institutiones ciuilis iuris compositas ediderũt: quibus dissidentium lites contentionésque sopirent.

a Cap. XIIII. responsa Pauli. *Qui xxiij. libros Responsorum scripsit, ex quibus multa in Digestor. libris leguntur.*
b institutiones iuris ciuil. *A responsis ad institutiones venisse dicebat A. Augustinus propter Caij institutiones cum Pauli sententijs ab Alarico editas post Codicem Theodosianum.*

De legibus consularibus et tribunitijs. Cap. XV.

QVædam etiam leges dicũtur ab ijs qui condiderunt, vt [a] consulares: tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. Nam & sub Octauiano Cæsare [b] suffecti Cõsules Papius & Poppæus legem tulerunt: quæ à nominibus eorum appellatur Papia Poppæa, continẽs Patrum præmia pro suscipiẽdis liberis. Sub eodem

dem quoque Imperatore [c] Falcidius tribunus plebis legem fecit: ne quis plus testamẽto legaret, quàm vt quarta pars superesset hæredibus. Ex cuius nomine lex Falcidia nuncupata est. Aquillius quoque legem cõdidit, quæ hactenus Aquillia nuncupatur.

a Cap. XV. Consulares, Tribunitiæ. *Consulares leges vocabantur; quæ, Consule populum rogante, latæ erant. Tribunitiæ, quæ tribuno: quamuis hæc plebiscita propriè appellarentur. Sed sæpius leges Cic. 3. de legibus.* Leges sunt veteres, neque eæ consulares (siquid interesse arbitramini) sed Tribunitiæ. *Vid. Agell. lib. 10. c. 20.*

b Suffecti consules. *Consules suffecti dicebantur, qui non Kalendis Ianuarijs vt ordinarij, sed aliqua parte anni consulatum capiebant. Senec. lib. 3. de ira. c. 31.* Dedit mihi præturam, sed consulatum speraueram; dedit duodecim fasces, sed non fecit ordinarium consulem: à me numerari voluit annum, sed deest mihi ad sacerdotium, &c. *Ausonius in Gratiar. actione.* Sed consulatus ille cuiusmodi? ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus. *Vid. Dion. lib. 48.*

c Falcidius. *Locus ex Euseb. Chron.*

De lege satyra. Cap. XVI.

Satyra [a] verò lex est, quæ de pluribus rebus simul eloquitur dicta à copia rerum, & [b] quasi à saturitate: vnde [c] & satyram scribere est poëmata varia condere, vt Horatij, Iuuenalis & Persij.

a Cap. XVI. Satyra lex. *Nulla fuit lex quæ proprio nomine satyra vocaretur; sed leges omnes quæ multa, eáque diuersa continebant satyræ appellabantur, ducta similitudine siue ab ea lance quæ diuersis pomor. seu frugum generibus referta deorum templis inferebatur; siue à cibo varijs rebus cõdito. Inde quas leges perpetuò valere & æternas esse volebãt, in earum sanctionibus addebant, néue per satyram abrogato, aut derogato. hoc est, ne simul quis cum alijs alterius legis capitibus de eis abrogandis ad pop. ferret. Cùm enim turbulenti aut factiosi magistratus legem aliquam populo non iniucundam abrogare cupiebant, legum capita quædam æquissima & multitudini valde grata proponere, intérque ea vnum de illa alia lege abroganda inserebant. quo artificio circumuentus populus vtiles sæpe leges imprudens abrogabat. Vnde plures translationes fluxere. Nam quidquid confusè non seruato temporis, aut rerum ordine fiebat, per satyram fieri dicebatur. Gloss.* Satyra. νόμος πολλὰ περιέχων. *Vid. Fest.*

b Et quasi saturitate. *Saturam scilicet dicebant, & scribebant Isidori ætate.*

c Vnde & satyram scribere. *Hæc aliena cẽsemus cum Chacone.*

De legibus Rhodijs. Cap. XVII.

Rhodiæ leges naualium commerciorũ sunt, ab insula Rhodo cognominatæ, in qua antiquitus mercatorum vsus fuit.

De priuilegijs. Cap. XVIII.

Priuilegia autem sunt leges priuatorum, quasi priuatæ leges. Nam priuilegiũ inde dictum, [a] quòd in priuato feratur.

a Cap. XVIII. quod in priuato feratur. *More suo pro in priuatum. nisi potius in priuatos legendum. Cic. 3. de legib.* Maiores nostri in priuatos homines leges ferri noluerunt, id est enim priuilegium.

Quid posit lex. Cap. XIX.

B Omnis autem lex aut permittit aliquid, vt, Vir fortis petat præmium: aut vetat, vt, Sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt, Qui cædem fecerit, capite plectatur: eius enim præmio, aut pœna vita moderatur humana.

Cap. XIX. *Repetuntur hæc capita ex lib. 2. c. 10.*

Quare facta sit lex. Cap. XX.

Factæ sunt leges, vt earum metu humana coërceatur audacia, tutáque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio, refrænetur nocẽdi facultas.

C

Qualis debeat fieri lex. Cap. XXI.

Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta.

De caussis. Cap. XXII.

D Pragma Græcum est, quod Latinè dicitur caussa: vnde & pragmata negotia dicuntur, & actor caussarum & negotiorum pragmaticus nuncupatur.

De testibus. Cap. XXIII.

Testes quisque ante iudicium sibi [a] placitis alligat: ne cui sit postea liberũ aut dissimulare, aut subtrahere se: vnde & alligati appellantur. Item testes dicti, quòd te-

ſtamento adhiberi ſolent: ſicut ſignatores A quod teſtamenta ſignant.

[a] Cap.XXIII.ſibi placitis alligat-vnde & alligati. *An inde nos aliados, & aliança, quaſi alligatos & alligationem dicimus? An potius ſibi placitos ex A. Auguſtini veteri libro recipimus & allegat legimus, & allegati? namq. eoſdem quoque non multum diuerſa ſignificatione allegados hodie vocamus? Deflexiſſe enim ſignificationes ab antiquis infinitis in vocibus paſsim cernimus: Nam ad anteſtationem reſpicere non ſit veriſimile.*

De inſtrumentis legalibus. Cap.XXIV.

VOluntas generale nomen omnium legalium inſtrumentorum, quæ quia nõ vi, ſed voluntate procedit, ideò tale nomen accepit. B

Teſtamentum vocatum: quia niſi teſtator mortuus fuerit, nec confirmari poteſt, nec ſciri quòd in eo ſcriptum ſit: quia clauſum & obſignatum eſt. & inde dictum teſtamentum: quia non valet niſi poſt teſtatoris monumẽtum: vnde Apoſtolus, Teſtamentum, inquit, in mortuis confirmatur. [a] Teſtamentum ſanè in ſcripturis ſanctis nõ hoc ſolùm dicitur: quod non valet niſi teſtatoribus mortuis, ſed omne pactum & placitum, teſtamentum vocabant: nam Labã & Iacob teſtamentum fecerunt, quod vtique C etiam inter viuos valeret, & in Pſalmis legitur: Aduerſum te teſtamentum diſpoſuerunt, hoc eſt, pactũ: & innumerabilia talia.

Tabulæ teſtamenti ideò appellatæ ſunt: quia ante chartæ & membranarum vſum in tabulis dolatis non ſolùm teſtamentum, ſed etiam epiſtolarum alloquia ſcribebantur: vnde & portitores earum tabellarij vocãtur.

Teſtamentum iuris ciuilis eſt [b] quinque teſtium ſubſcriptione firmatum.

Teſtamentum iuris prætorij eſt ſeptem teſtium ſignis ſignatum: ſed illud apud ciues fit, inde ciuile: iſtud apud prætores, inde iuris prætorij. Teſtamentum autem ſignare, notare eſt, vt notum ſit quod ſcriptum eſt. D

[c] Holographum teſtamentum eſt manu auctoris totum conſcriptum atque ſubſcriptum: vnde & nomen accepit. Græci enim ὅλον totum, [d] γραφὴν litteram dicunt.

Irritum teſtamentum eſt, ſi is qui teſtatus eſt, capite diminutus eſt, aut ſi non ritè factum ſit.

Inofficioſum teſtamentum eſt, quod fruſtrà liberis exhæredatis, ſine officio naturalis pietatis in extraneas perſonas redactum eſt.

Ruptum teſtamentum inde vocatur, eò quòd naſcente poſthumo, neque exhæredato nominatim, neque hærede inſtituto, diſrumpitur.

Suppreſſum teſtamentum eſt, quod in fraudẽ hæredum vel legatariorũ ſeu libertorum non eſt palàm prolatum: quòd ſi non latet, tamen ſi prædictis perſonis non profeteatur, ſupprimi tamen videtur.

[e] Nuncupatio eſt, quum in tabulis ceriſq; teſtator recitat, dicens: Hæc, vt in his tabulis ceriſque ſcripta ſunt, ita do, ita lego: itáq. vos ciues Romani teſtimonium mihi præbitote, & hoc dicitur nuncupatio: nuncupare enim eſt palàm nominare & confirmare.

[f] Ius liberorum eſt coniugum ſine liberis inuicem loco pignorũ hæreditatis alterna conſcriptio.

[g] Codicillum, vt veteres aiunt, ſine dubio ab auctore dictum, qui hoc ſcripturę genus inſtituit. Eſt autem ſcriptura nulla indigens ſollemnitate verborũ, ſed ſola teſtatoris voluntate qualicumq. ſcripturæ ſignificatione expreſſa: cuius beneficio voluntatibus defunctorum conſtat eſſe ſubuentum propter legalium verborum difficultatem, aut certè propter neceſsitatem adhibendorum ſollẽnium: ita vt qui titulum ſcribit eiuſdẽ ſcripturæ codicillum vocet: ſicut autem codicillus ſit vice teſtamenti: ita epiſtola vice codicillorum.

[h] Cretio eſt certus dierum numerus, in quo inſtitutus hæres aut adit hæreditatem, aut finito tẽpore cretionis excluditur, [i] nec liberum eſt illi vltra capiendæ hæreditatis. [k] Cretio autem appellata eſt quaſi decretio, id eſt, decernere vel conſtituere: vt putà, ille mihi hæres eſto: additúrque cernitóque intra dies tot. Adeundarũ autem hæreditatũ centeſimus ſtatutus erat dies, quibus non eſſet cretio addita.

[l] Fideicommiſſum dictum, vt fiat quod à defuncto committitur. Nam fides dicta, eò quòd fiat: quod tamen non directis verbis, ſed precatiuis expoſcitur.

[m] Pactum dicitur inter partes ex pace cõueniens ſcriptura, legibus ac moribus comprobata: & dictum pactum quaſi ex pace factum ab eo quod eſt pago, vnde, & pepigit.

Placitum quoque ſimiliter ab eo quod placet.

placet. Alij dicunt pactum esse quod volēs quisque facit: ad placitum verò etiam nolens compellitur, veluti quando quisque paratus sit in iudicio ad respondendum: quòd nemo potest dicere pactum, sed placitum.

Mandatum dictum, quòd olim in commisso negotio alter alteri manum dabat.

Ratum verò quasi rationabile & rectum: vnde & qui pollicetur dicit: Ratū esse profiteor, hoc est, firmum atque perpetuum. [n] Ritè autem esse non rectè, sed ex more.

[o] Chirographum ---

Cautio ---

Emptio & venditio est rerum commutatio atque contractus ex conuenientia veniens.

[p] Emptio autem dicta, quòd à me tibi sit: venditio quasi venundinatio, id est, à nundinis.

Donatio est cuiuslibet rei transactio. Dictam autem dicunt donationem, quasi doni actionem: & dotem, quasi do item. Præcedente enim in nuptijs donatione, dos sequitur. [q] Nam antiquus nuptiarum erat ritus, quòd se maritus & vxor inuicem emebant, ne videretur vxor ancilla: sicut habemus in iure. Inde est quod præcedente donatione viri, sequitur dos vxoris.

Donatio vsufructuaria ideò dicitur: quia donator ex ea vsumfructum adhuc retinet, seruato, cui donatum est, iure.

Donatio directa ideò nuncupatur: quia & iure & vsu statim transit in alterum: nec vltra inde aliquid ad ius donatoris retorquetur.

[r] Condiciones, testium sunt propriè: & dictæ condiciones à condicendo, quasi condictiones: quia non ibi testis vnus iurat, sed vel duo vel plures. Non enim in vnius ore, sed in duorum aut trium testiū stat omne verbum. Item condiciones, quòd inter se conueniat sermo testiū, quasi condictiones.

Stipulatio est promissio vel sponsio: vnde & promissores stipulatores vocantur: dicta autem stipulatio à stipula. [s] Veteres enim quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant: quam iterum iungentes, sponsiones suas agnoscebant. Siue quòd stipulum, [t] iuxtà Paulum iuridicum, firmum appellauerunt.

Sacramentum est pignus sponsionis: vocatum autem sacramentum, quia violare quod quisque promittit perfidiæ est.

A [a] Cap. XXIV. Testamentum sanè. *Verba sunt Aug. in Ps. 82. & Hieronym Habac. 2.*

[b] quinque testium subscriptione firmatum. *Tot enim testes in testamento per as & libram adhibebantur. Iustinianus verò, ait, iure ciuili signa testium necessaria non fuisse, sed iure tantum prætorio.*

[c] Holographum testam. *Amb. in epist. ad Gal. c 6.* Vbi holographa manus est, falsum dici non potest. *Idē hologrammon, siue hologrammaton testamentum apud Iustinianum dicitur de quo Nouell. 107. cap. 1.* βȣλόμεθα εἴ τις γράμματα ἐπιςάμενος μεταξὺ τῶν αὐτȣ̃ παίδων βȣ́λοιτο ποιήσασθαι διατύπωσιν, πρῶτον μὲν αὐτοῖς προγράφειν τὸν χρόνον, εἶτα καὶ τὰ τῶν παίδων ὀνόματα οἰκείᾳ χειρὶ, καὶ πρὸς γε τȣ̀ς ȣ̉γκιασμȣ̀ς, εἰς ȣ̃ς γράφει κληρονόμȣς αὐτȣ̀ς, μὴ τοῖς συμβόλοις τῶν ἀριθμῶν σημαινομένȣς, ἀλλὰ δι' ὅλων γραμμάτων δηλωμένȣς.

B [d] γραφὴν litterā. *Littera pro scriptura, vt apud incertum poetā:* Littera rē gestā loquitur, res ipsa medullam.

[e] Nūcupatio -- hæc vt in his tabulis *Vlpian. in fragm. Titul. xx.* Nuncupatur testamentum in hunc modū: Tabulas testamenti testator tenens ita dicet: Hæc, vt in his tabulis cerisue scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimoniū præbitote. *Sed quod Vlpianus addit;* ita testor, *omissum ab Isidoro, nihil mirum. Ait n. Pomponius c. 120. de verbor. signif. in xij. tabul. legandi verbo etiā hæredis institutionē contineri.*

[f] Ius liberor. *Coniuges, quibus filij non essent, non poterant se inuicem hæredes in vniuersum instituere, nisi ius liberor. à principe impetrassent. Vlpian. tit. xvj. quod confirmatur etiam verbis veteris interpretis Nouell. Theodos. & Valent. de testament. quæ posita est in calce Codicis Theodosiani.*

[g] Codicillum. *Seneca lib. de breuit. vitæ:* Hoc quoque

C quærentib. remittamus: quis Romanis primus persuasit nauem conscendere. Claudius is fuit. Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabellar. contextus caudex apud antiquos vocabatur. Vnde publicæ tabulę codices dicūtur. & naues nūc quoq. quæ ex antiqua consuetudine per Tyberim commeatus subuehunt caudicariæ vocantur. *Hinc codicilli, qui ex tabulis cera illitis conficiebantur. Vt facile in sinu gestari possent. Itemque scriptura, qua quis voluntatem suam sine vlla sollemnitate testatur.*

[h] Cretio. *Vid. Vlp. tit. xxij.*

[i] neq. liberum illi est. *Ius siue arbitrium intellige.*

[k] cretio appellata est. *Varr. lib. 6.* Creui valet constitui, itaq. hæres, cùm constituit se hæredem esse dicitur cernere; & cùm id fecit, creuisse.

[l] Fideicommiss. *Vlp. tit. xxv.* Fideicommissum est, quod nō ciuilib. verbis sed precatiuis relinquitur.

D [m] Pactum dicitur. *Refert hæc verba Bernard. Papien. c. 11. de verb. sign. in 1. collect. Decretal. & Greg. IX. c. 11. eo tit. Rectè in VV. libris pactum à pago non à pango ducitur.*

[n] Ritè autem esse non rectè. *Non dissentit à Seruio, qui rite non rectè solùm, sed rectè secundùm ritum interpretatur.*

[o] Chirographum -- cautio. *Separatæ legūtur hæ voces in melioribus libris sine interpretatione. quæ sunt in editis ipsa se satis produnt. Cod. Neap. Chirographum cautio, id est, manus inscriptio.*

[p] Emptio autem dict. *Vel potius quod è meo tuum fiat. nisi quod hæc notatio est mutui apud Iustinianum.*

[q] Nā antiquus nuptiar. -- sicut habemus in iure. *Verba Seruij initio lib. 1. Georg. vbi desunt. fortasse hæc verba:* ne videretur vxor ancilla.

[r] Condi-

r Condiciones propriè testium. *Ita scriptum in Gothi o. & ita procedit notatio.*
s veteres-- agnoscebant. *Expungebat hæc Cachon.*
t iuxta Paul. iurid. *Lib. 5. sent. titu. 8. vid. infr. libro 10. Stipul.*

De rebus. Cap. XXV.

HÆreditas est res quæ morte alicuius ad quempiam peruenit,[a] nec legata testamento, nec possessione retenta. Dicta autē hæreditas à rebus aditis, siue ab ære, quia qui possidet agrum, & censum soluit: [b] inde hæres.

Res sunt quæ in nostro iure consistunt.

c Iura autem sunt, quæ à nobis iustè possidentur, nec aliena sunt.

Dicta autem res à rectè habendo, ius à iustè possidendo. Hoc enim iure possidetur quod iustè, hoc iustè quod benè. Quod autē malè possidetur alienum est. Malè autē possidet, qui vel sua malè vtitur, vel aliena præsumit. Possidet autem iustè, qui non irretitur cupiditate. Qui autem cupiditate tenetur, possessus est, non possessor.

Bona sunt honestorum seu nobilium, quæ proinde bona dicuntur, vt non habeāt turpem vsum, sed ea homines ad res bonas vtantur.

Peculium propriè minorum est personarum, siue seruorum. Nam peculiū est, quod pater vel dominus filium suum, vel seruum pro suo tractare patitur. Peculium autem à pecudibus dictum, in quibus veterum constabat vniuersa substantia.

Bonorū possessio est ius possessionis, certo ordine certóque titulo acquisita.

Intestata hæreditas est, quæ testamento scripta non est: aut si scripta sit, iure tamen nequaquam est adita.

Caduca inde dicuntur, quia eius hæredes ciciderunt.

Familia herciscunda, est diuisio hæreditatis inter hæredes. Herciscunda enim apud veteres diuisio nuncupatur.

Communi diuidundo est inter eos, quibus communis res est: quæ actio iubet postulantibus ijs arbitrum dari, cuius arbitratu res diuidatur.

Finium regundorum actio dicta, eò quòd per eam regantur fines vtrique ne dissipentur, [d] dummodo non angustiore quinque pedum loco ea controuersia sit.

Locatio est res ad vsum data cum definitione mercedis.

Conductio est res in vsum accepta, cum A constituta mercede.

Res credita est, quæ in obligationem ita deducta est, vt ex tempore quo contrahebatur, certum sit eam deberi.

Vsura est incrementum fœnoris, ab vsu æris crediti nuncupata.

e Commodatū est id quod nostri iuris est, & ad alterum temporaliter translatum est [f] cum modo temporis, quamdiu apud eum sit, vnde & commodatum dictum est.

Precarium est dum prece creditor rogatus permittit debitorem in possessione fundi sibi obligati demorari, & ex eo fructus capere.[g] Et dictum precarium, quia prece aditur: quasi prece adium, r. pro, d. littera com- B mutata.

Mutuum appellatum est, quia id quod à me tibi datur, ex meo tuum fit.

Depositum est pignus commendatum ad tempus, quasi diu positum. Deponere autem quis videtur, cùm aliquid metu furti, incendij, naufragij, apud aliū custodiæ caussa deponit.

Interest autem in loquendi vsu inter pignus & arram. Nam pignus est quod datur propter rem creditam, quæ dum redditur statim pignus aufertur. Arra verò est quæ primùm pro re bonæ fidei cōtractu empta, ex parte datur, & postea cōpletur. Est enim C arra complenda, non auferenda, vnde qui habet arram nō reddet sicut pignus, sed desiderat plenitudinem, & [h] dicta arra à re pro qua traditur. Item inter pignus & fiduciam & hypothecam hoc interest.

Pignus est enim quod propter rem creditam obligatur: cuius rei possessionem solā ad tempus consequitur creditor. Cæterùm dominium penes debitorem est.

Fiducia est cùm res aliqua sumendæ mutuæ pecuniæ gratia vel mācipatur, vel iniure ceditur.

Hypotheca est, cùm res commodatur sine depositione pignoris, pactione vel cau- D tione sola interueniente.

k Momentum dictum à temporis breuitate, vt quàm citò, quàm statim saluo negotio reformetur, nec in vllam moram produci debeat quod repetitur: sicut nec vllum spatium est momenti, cuius tam breuis est tēporis punctus, vt in aliquam moram nullo modo producatur.

Instrumentum est vnde aliquid cōstruimus: vt culter, calamus, ascia.

Instructum, quod per instrumentum efficitur:

citur:vt baculus,codex,tabula.

Vſus,quo in re inſtructa vtimur:vt in baculo inniti,in codice legere,in tabula ludere:ſed & ipſe fructus agrorum, quia eo vtimur,vſus vocatur.Hæc ſunt illa tria.*

Vſusfructus autem vocatus,quia ſolo vſu habetur eius fructus, manente apud alium iure.

Vſucapio eſt adeptio dominij per continuationem iuſtæ poſſeſsionis, [l] vel biennij, vel alicuius temporis.

Mancipatio dicta eſt, quia res manu capitur. Vnde oportet eum qui mancipio accipit,comprehendere idipſum,quod ei mãcipio datur.

Ceſsio eſt propriæ rei conceſsio,ſicut eſt illud : Cedo iure propinquitatis. Cedere enim dicimus quaſi concedere, id eſt, quæ propria ſunt:nam aliena reſtituimus,nõ cedimus.Nam cedere propriè dicitur, qui cõtra veritatem alteri conſentit: vt [m] Cicero, Ceſsit,inquit,ampliſsimi viri auctoritati,vel potius paruit.

Interdictũ eſt,quod à iudice non in perpetuum, ſed pro reformando momento ad tempus interim dicitur:ſalua propoſitione actionis eius.

Pretium vocatum, eò quòd prius illud damus,vt pro eius vice rem,quam appetimus,poſsidere debeamus.

Commercium dictum à mercibus, quo nomine res venales appellamus. Vnde & mercatus dicitur cœtus multorum hominum,qui res vendere vel emere ſolent.

Integri reſtitutio eſt cauſſæ vel rei reparatio.

Cauſſa redintegratur quæ vi poteſtatis expleta non eſt. Res redintegratur quæ vi poteſtatis ablata atq.extorta eſt.

a Cap.XXV. nec legata teſtamento aut poſſeſſ. retenta. *Verba ſunt Ciceronis in Topicis,quæ in vno tantum libro Ouet.Colleg integra leguntur.*

b Inde & hæres. *Al.inde & res.*

c Iura autem ſunt. *Ex Auguſt. epiſt.54. quæ referuntur à Greg.c.12.de verbor.ſignifi. & 14.q.4.c.quid dicam. & à Bernard.Pap.in 1.collect.*

d Dummodo non anguſtiore quinq. ped. *Negationem tollit A. Auguſt ad leg.xij.tab.c.20.*

e Commodatum. *Commodum lib.o.mendoſè.*

f cum modo temp. *Id eſt, cum præfinitione temporis. Al.per commodum temp.*

g Dictum precarium.q.p.a. *Productio verbi eſt ariũ vt in armario. Sed σημαινόμενον ita cõmodè explicari quis neget?*

h Dicta autem arra à re. *Immò ab arrabone præciſè voce.*

i vel in iure ceditur. *Quomodo iuris ceſsio fiat, docet Vlpian.in fragm.& Caius citatus à Boethio in Top.*

k Momentum- - vt quam citò,quam ſtatim. *Ita meliores libri.*

l vel biennij. *Anni vel biennij Vlpianus plenius.*

m Vt Cicero, *In Ligariana.*

De criminibus in lege conſcriptis. Cap. XXVI.

CRimen à carendo nominatur, vt furtum,falſitas,&c.quæ non occidunt,ſed infamant.

Facinus dictum à faciendo malum, quòd noceat alteri.

Flagitium à flagitando corruptelam libidinis,qua noceat ſibi.Hæc duo ſunt genera omnium peccatorum.

Vis eſt virtus poteſtatis, per quam cauſſa ſiue res vel aufertur vel extorquetur.

[b] Vis priuata eſt,ſi quiſquam ante iudiciũ armatis hominibus quemquam à ſuo deiecerit vel expugnauerit.

Vis publica eſt, ſi quis ciuem ante populũ vel iudicem vel regẽ appellantẽ necauerit, aut torſerit,ſiue verberauerit, vel vinxerit.

[c] Dolus eſt mentis calliditas,ab eo quòd deludat:aliud enim agit & aliud ſimulat. Petronius aliter exiſtimat, dicens: Quid eſt iudices,dolus? nimirùm vbi aliquid factum eſt quod legi dolet:habetis dolum:accipite nunc malum.

[d] Calumnia eſt iurgium alienæ litis, à caluendo,i.decipiendo dicta.

Falſitas appellata à fando aliud,quàm verum eſt.

[e] Iniuria eſt iniuſtitia,hinc eſt apud Comicos iniurius, qui audet aliquid contra ordinem iuris.

[f] Seditio dicitur diſſenſio ciuium, quod ſeorſum alij ad alios eunt. Nam hi maximè turbatione rerum & tumultu gaudent.

[g] Sacrilegium propriè eſt ſacrarum rerum furtum:Poſteà & [h] in idolorum cultu hæſit hoc nomen.

[i] Adulterium eſt illuſio alieni coniugij, quod quia alter alterius torum commaculauit,adulterij nomen accepit.

[k] Stuprum----.

[l] Raptus,propriè eſt illicitus coitus, à corrumpendo dictus,vnde Virgilius: rapto potitur,id eſt,ſtupro fruitur.

Homicidij vocabulum compoſitum eſt ex homine & cæde:qui enim cædem in hominem feciſſe compertus erat,homicidam veteres appellabant.

Parri-

Parricidij actio non solùm in eum dabatur, qui parentem, id est, qui patrem vel matrẽ interemisset, sed & in eum qui fratrem occiderat, & dictum parricidium quasi parentis cædes.

[m] Interneciui iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat. Accusatorem eius possessio bonorum sequebatur. Interneciui autem significatio est, quasi hominis quædam enecatio: nam præpositionem Inter, ponebant antiqui pro E. Næuius: Mare interbibere. Et Plautus: Interluere mare, i. ebibere & eluere.

Furtum est rei alienæ clandestina contrectatio, à furuo, i. fusco vocatum, quia in obscuro fit. [n] Furtum autem capitale crimen apud maiores fuit [o] ante pœnam quadrupli.

Peruasio est rei alienæ manifesta præsumptio. Furtũ autem earũ rerum fit, quæ de loco in locum transferri possunt, peruasio autem & earum quæ transferuntur, & earum quæ immobiles sunt.

Inficiatio est negatio debitæ rei cùm à creditore deposcitur. Idem & abiuratio, i. rei creditæ abnegatio.

Ambitus iudicium in eum est, qui largitione honorem capit & ambit, amissurus dignitatem quam munere inuadit.

Peculatus iudiciũ in eos datur, qui fraudem ærario faciunt, pecuniámque publicam interuertunt: nam à pecunia peculatus est dictus. Non autem sic iudicatur furtum publicæ rei, sicut rei priuatæ: nam ille sic iudicatur vt sacrilegus, quia fur est sacrorum.

Repetundarum accusatur, qui pecunias à socijs cœpit. In hoc iudicio reus si ante moriatur, in bona eius iudicium redditur.

Incesti iudicium in virgines sacratas, vel propinquas sanguine constitutum est: qui enim talibus miscentur, incesti, id est, incasti habentur.

Maiestatis reatu tenentur ij, qui regiã maiestatem læserunt, vel violauerunt, vel qui rempublicam prodiderunt, vel cum hostibus consenserunt.

Piaculum dictum quod expiari potest, cõmissa sunt enim quæ erant quoquo ordine expianda.

[a] Cap. XXVI. Flagitium. *Non.* Flagitium veteres vitium quod virgini inferatur dici voluerunt.

[b] Vis priuata -- Vis publica, *Ex Paul. lib. 5. sentent.*

A *tit. 26. ex quo legendum videbatur Chaconi antea populum, nunc iudicem vel regem appellantem. quod nobis quoq. videtur; nisi ante populum Gotthicismum esse mauis.*

[c] Dolus est mentis calliditas. *De dolo malo hæc Labeo, & Aquillius. Nam est etiam dolus bonus. vt videatur deesse vox malus.*

[d] Calumnia à caluendo, id est, decipiendo. *Hinc in xij. tabul.* Si caluitur pedémue struit.

[e] Iniuria est iniust. *Verba Seruij Æn. 9. ad V.* cum Turni iniuria.

[f] Seditio. *Citantur hæc à Non. ex Cic. vj. de Rep. in seditio.*

[g] Sacrilegium. *Seru. Æn. 9.* legere furari, vnde & sacrilegi qui sacra furantur

[h] in idolor. cultu hæsit. *Ita interpretantur quidam illud Pauli ad Roman. 2.* qui abominaris idola sacrilegium facis.

B [i] Adulterium est illusio. *Abusio Ouet. & Neap. Fest.* Adulter, & adultera dicuntur, quia & ille ad alterã, & hæc ad alterum se conferunt.

[k] Stuprum --- *Lacuna est in melioribus libris. in alijs quæ de raptu dicuntur pro interpretatione adhibentur.*

[l] Raptus. *è Seru. Æn. 4.*

[m] Interneciui. *Sic in antiquissimis quibusque libris. Fest.* Interneciuum testamentum propter quod dominus eius necatus est. *Neq. aliorum librorum scripturas, in quibus interniciei, internicij, Internicidij legitur, reijcimus. Internicidi etiam recipimus cum Iacobo Cuiac. Nam & Agell. internicinum morbum dixit.*

[n] Furtum capitale. *Legib. xij. tab. vt ait Theophilus lib. 4. inst. tit. 12. Draconis verò leges etiam minimæ rei furem capitis damnabant. Plutarch. & Agell.*

[o] Ante pœnam quadrupli. *At Cato in præf. lib. de re rust.* Maiores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posiuerunt, furem dupli condemnari, fœneratorẽ quadrupli. *Vid. Agell. lib. 11. c. 18. qui hanc litem cõponit.*

C

De pœnis in legibus constitutis. Cap. XXVII.

DVpliciter malum appellatur, vnũ quod homo facit, alterũ quod patitur. Quod facit, peccatũ est, quod patitur pœna. [a] Malum autem tunc plenum est, cùm & præteritum est, & impendet, vt sit & dolor & metus.

Pœna dicta quod puniat. [b] Est autem epithetum necessarium, & sine adiectione nõ habet plenum sensum, adijcis pœna carceris, pœna exilij, pœna mortis & imples sensum. D

Supplicium propriè dicitur, nõ quo quis quoquo modo punitur, sed cùm ita damnatur vt bona eius consecrentur & in publico redigantur: nã supplicia dicebantur supplicamenta. Et supplicium dicitur de cuius damnatione delibatur aliquid Deo, vnde & supplicare.

[c] Octo genera pœnarum in legibus contineri Tullius scribit, damnum, vincula, ver-

bera, talionem, ignominium, exilium, seruitutem & mortem: his namq. pœnis vindicatur omne perpetratum peccatum.

Damnum à diminutione rei vocatum.

Vincula à vinciendo, i. arctando dicta, eò quòd constringant atq. retineant, vel quia vi ligant.

Compedes dictæ, quia continent pedes.

Pedicę sunt laquei, quibus pedes illaqueãtur, dictæ à pedibus capiendis.

Catenæ autem quòd accipiendo teneant vtraque vestigia, ne progrediãtur. Item catenæ, quòd se capiendo teneant plurimis nodis.

Manicæ sunt vincula, quibus manus capiũtur, licet & manicæ tunicarum sint.

[d] Neruus -----

[e] Boia est torques damnatorum, quasi iugũ in boue: ex genere vinculorum est.

Carcer in quo custodiuntur noxij. Et dictus carcer, quòd eo homines coerceantur, includantúrque quasi arcer, ab arcendo scilicet. Locum autem in quo seruantur noxij carcerem dicimus numero tantùm singulari: vnde verò emittuntur quadrigæ carceres vocamus [f] numero tantùm plurali.

Verbera dicta: quia cùm agitantur, aërem verberant. Hinc flagra & plagę & flagella: quia cum flatu & strepitu in corpore sonãt. Nam plagæ quasi flagæ: sed plagæ & flagra primæ positionis sunt: flagella autem per diminutionem dicta.

[g] Anguilla est, qua coërcentur in scholis pueri, quæ vulgò scutica dicitur.

Fustes sunt, quibus pro criminibus iuuenes feriuntur, appellati quod præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant.

[h] Vectes dicti, quòd manibus vectentur: vnde ostia saxáque velluntur. [i] sed hi ad pœnas legum non pertinent.

Virgæ sunt summitates frondium arborúmque, dictę quòd virides sunt: vel quòd vim habeant arguendi: quæ si [k] lenis fuerit, virga est, si certè nodosa vel aculeata scorpio rectissimo nomine: [l] quia arcuato vulnere in corpus infigitur.

Ictus propriè flagellorum sunt ab agitando vocati.

Vngulæ dictæ, quòd effodiant: hæ & [m] fidiculæ, quia ijs rei in equuleo torquẽtur, vt fides inueniatur.

[n] Equuleus autem dictus, quòd extendat.

Tormenta verò, quòd torquendo mentem inueniant.

Est & [o] latomia supplicij genus (—ad [p] verberandum aptum) inuentum à Tarquinio superbo ad pœnam sceleratorum. Iste enim prior latomias, tormenta, fustes, metalla atque exilia adinuenit, & ipse prior ex regibus exilium meruit.

Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur: vt fecit. Hoc enim & natura & lege est institutum: vt lædentem similis vindicta sequatur. Vnde & illud est legis: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Talio autem non solùm ad iniuriam referendam: sed etiam pro beneficio reddẽdo ponitur. Est enim cõmunis sermo & iniuriæ, & beneficentiæ.

[q] Ignominium dictum, eò quòd desinat habere honestatis nomen, is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum antem ignominium quasi sine nomine: sicut ignarus sine scientia, sicut ignobilis sine nobilitate. Hoc quoque & infamium, quasi sine bona fama: fama autem dicta, quia fando, id est, loquendo peruagatur per traduces linguarũ & aurium serpens. Est autem nomen & bonarum rerum, & malarum. Nam fama felicitatis interdum est, [r] vt illud est, Illustris fama, quod laus est: malarum, vt Virgilius: Fama malum qua [s] non aliud velocius vllum. [t] Famæ autem nomen certi locum non habet, quia plurimum mendax est, adijciens multa, vel demutans de veritate: quæ tamdiu viuit, quamdiu non probatur. At vbi probaueris, esse cessat, & exinde res nominatur, nõ fama.

Exiliũ dictũ quasi extra solum. Nam exul dicitur qui extra solũ est. (—Vnde [v] postliminium redeuntibus, hoc est de exilio reducendis, qui sunt eiecti iniuria ęxtra limen patriæ.) Diuiditur autem exilium in relegatis & deportatis.

Relegatus est quem bona sua sequuntur, deportatus quem non sequuntur.

Proscriptio exilij procul damnatio, quasi porrò scriptio. Item proscriptus, quia palàm scriptus.

[x] Metallum est vbi exules deputantur ad eruendam venam, marmoráque secanda in crustis.

[y] Seruitus à seruãdo vocata, apud antiquos enim qui in bello à morte seruabãtur, serui vocabantur. [z] Hæc est sola malorum omnium postrema, quæ liberis omni supplicio grauior

grauior est, nam vbi libertas perijt, vnà ibi perierunt & omnia. A

Mortium verò diuersi casus, ex quibus crux vel patibulum in quo homines appẽsi cruciantur vel patiuntur, vnde & nomina habent.

Patibulum enim vulgò furca dicitur, quasi ferens caput. suspensum enim & strangulatum ex eo exanimat, sed patibuli minor pœna, quam crucis. Nam patibulũ appensos statim exanimat, crux autem suffixos diu cruciat, vnde & in Euangelio latronibus, vt morerentur, & de ligno ante sabbatum deponerentur, crura confracta sunt, quia ligno suspensi cito mori non poterant. B

In ipso [a] quoq. genere necis differt. Crudelius est enim in aqua spiritum torquente extingui, ignibus vri, frigore & fame necari, canibus & bestijs exponi. Nam ferro mori ætas quoque maior optauit. Gladius enim sine maiori cruciatu cõpẽdiosa morte vitam finire nouit.

Culleus est parricidale vasculum ab occulendo, i. claudendo dictum. Est autẽ vter ex corio factus, in quo parricidæ cum simia & gallo & [b] serpente inclusi, in mare præcipitantur: omnium autem istarum mortium genus animaduersio nominatur. C

Animaduersio enim est, quando iudex reum punit. & dicitur animaduertere, i. animum illuc aduertere, intendere vtique ad puniendum reum, quia iudex est. Ideò autem Romani aqua & igni interdicebant quibusdam damnatis, quia aër & aqua cunctis patet, & omnibus data sunt: vt illi non fruerẽtur, quod omnibus per naturam cõcessum est.

a Cap. XXVII. Malum autem tunc plenum-- & impendet. *Planum-- & impedit legit interpres Hispanus, qui ita reddidit:* El mal entonce es llano quando es passado, è embarga al que sea dolor è miedo.

b Est autem epitheton necessarium *Pro necess. nomen est in plerisq. libris, error natus ex scripturæ compendio nẽm, quod est in libro Salmant.*

c Octo genera pœnar. *ex Augusti. 21. de ciuit. c. 11. Cic. lib. 1 de Orat.* Vitia hominum, atq. fraudes, damnis, vinculis, ignominijs, verberibus, exilijs, morte multantur - *Talionis tamen (quod sciam) non meminit Cicero, meminit Aug.*

d Neruus---. *In VV. cc. lacuna est. alior. interpretatio ex Festi epitome sumpta videri possit, sed aliquanto etiam verius Festus ipse.*

e Boia. *Fest.* Boiæ genus vinculorum tam ligneæ, quàm ferreæ dicuntur.

f numero tantum plurali. *At Virgil. singulari dixit*, ruuntq. effusi carcere currus.

g Anguilla *Plin. lib. 9. c. 23.* Tenuissimum (murænis) tergus, contrà anguillis crassius, eoq. verberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id dicit his multam non institutam.

h Vectes-- saxaq. velluntur. Vehũtur *mallebat A. August. sed velli, vehiq. saxa vectib. passim videmus.*

i Sed hi ad pœnas leg. n. p. *Cur igitur hic cõmemorati? An quia Martyres vectib. cruciatos sæpè legimus?*

k si lenis. *Al. si læuis.*

l quia arcuato vulnere. *Verba sunt Hieronymi, siue Tertulliani potius. Vid. inf. lib. 12. c. 5.*

m & fidiculæ -- vt fides inueniatur. *Vel potius à fidium similitudine.*

n Equuleus -- quòd extendat. *Al. extendatur.*

o Latumia. *Euseb. in Chron.* Tarquinius superbus excogitauit vincula, taurea, fustes latumias, carceres, compedes, catenas, exilia, metalla. *Nec tamen lautumiæ dicendæ (vt quidã arbitrantur) quia Seneca lib. 5. cõtrouer. dicat;* Nec quemquam vestrũ decipiat nomẽ ipsum latumiæ, minimè lauta res est. *Vid. Fest. Ascon.*

p ad verberandum aptum. *Aliena hæc censemus.*

q Ignominium. *Sic meliores libri, & statim infamium, quæ vox sæpè in Concilijs Toletan. legitur.*

r Vt illud est illust fam. *Ex orat. pro Marcel.*

s qua non aliud *Sic in omnibus Gotthicis non quo. ac meo iudicio haud malè.*

t Fama autẽ certi. *Totus locus ex Apolog. Tertull. c. 8.*

v Vnde postliminium-- patriæ. *Obelo hæc notauimus de A. Aug. & Chaconis sententia.*

x Metallum -- deputantur. *Neap. deportantur.*

y Seruitus. *Ex Aug. 19. de ciuit. c. 15.*

z Hæc est sola malor. *Cic. Philipp. 2.* Seruitus malorum omnium postremũ non modo bello, sed morte etiam repellendum.

a In ipso quoq. genere necis. *Ex Apologet. Tertull.*

b & serpente. *Iuuenal. satyr. 8.* Cuius supplicio nõ debuit vna parari Simia, nec serpens vnus, nec culleus vnus. *Quæ de serpente, gallo, & simia in quibusd. libris leguntur, in meliorib. nulla sunt, præterquàm in vno Salman. sanè peruetusto, sed ibi quoq. ad finem totius capitis reiecta: vt liquidò appareat esse aliena. Huiusmodi accessionibus pessumè multati sunt hi libri.*

DE TEMPORIBVS.

De Chronicæ vocabulo. Cap. XXVIII.

D Hronica Græcè dicitur, quæ Latinè tẽporum series appellatur, qualem apud Græcos Eusebius Cæsariensis Episcopus edidit, & Hieronymus presbyter in Latinam linguam conuertit: Χρόνος enim Græcè, Latinè tempus interpretatur.

Cap. XXVI. *Quæ his xij. capitibus de temporibus continentur, adducta hũc sunt è libro Isidori de astris ad Sisebuthum Regem, & eiusdem Chronico.*

De momentis et horis. Cap. XXIX.

Tempora autem momentis, horis, diebus, mensibus, annis, lustris, seculis,

ætatibus diuiduntur. Momentum est mini A mum atque angustissimum tempus, à motu siderum dictum. Est enim extremitas horæ in breuibus interuallis, cùm aliquid sibi cedit atque succedit. Hora Græcum est nomen, & tamen Latinum sonat. Hora enim finis est tēporis, sicut & oræ sunt fines maris, fluuiorum, & vestimentorum.

De diebus. Cap. XXVIII.

Dies est præsentia solis, siue sol supra terras: sicut nox, sol sub terris. Vt enim dies aut nox sit: caussa est, aut supra terrā sol, aut sub terris. Dies legitimus viginti quattuor horarum est, vsque dum dies & nox spatia sui cursus ab oriente vsque ad alium orientem solem cæli volubilitate cōcludat, Abusiuè autem dies vnus est spatium ab oriente sole vsque ad occidentem. Sunt autem diei spatia duo [a] interdianum atq. nocturnum, & est dies quidem horarum viginti quattuor, spatium autem horarum duodecim.[b] Vocatus autem dies à parte meliore: vnde & in vsu est, vt sine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum: sicut & in lege diuina scriptum est: Factum est vespere & mane dies vnus.

Dies secundùm Ægyptios inchoat ab occasu solis: secundùm Persas, ab ortu solis:[c] secundùm Athenienses, à sexta hora diei: secundum Romanos à media nocte. Vnde & tunc gallicinium est,[d] id est, gallorum cantus,[e] quorum vox diei ostendit præconiū, [f] quando & mesonyctius afflatus fit.

Dies dicti à dijs, quorum nomina Romani quibusdam sideribus sacrauerunt. Primū enim diem à sole appellauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut & idē dies caput est cunctorum dierum. Secundum à luna, quæ soli & splendore & magnitudine proxima est, & ex eo mutuat lumen. Tertium à stella [g] Martis, quæ Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, [h] quem quidā Stilbonta dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaëthontē aiunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt: quæ inter omnia sidera plus lucis habet. Septimū à stella Saturni, quæ septimo cælo locata xxx. annis fertur explere cursum suum. Proinde autem ex his septē stellis nomina diebus gentiles dederunt, eò quòd per easdem aliquid sibi effici existimarent,[i] dicentes habere à sole spiritum, à luna corpus, à Mercurio ingenium & linguam, à Venere voluptatē, à Marte sanguinem, à Ioue temperantiam, à Saturno humorem: talis quippè extitit gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

Apud Hebræos autem dies prima, vna sabbati dicitur, quæ apud nos dies dominicus est, quem gentiles soli dicauerunt. Secunda sabbati, secunda feria, quem seculares diem Lunæ vocant. Tertia sabbati, tertia feria, quem illi diem Martis vocant. Quarta sabbati, quarta feria, qui Mercurij dies dicitur à paganis: Quinta sabbati, quinta feria est, i. quintus à die dominico, qui apud B Gentiles Iouis vocatur. Sexta sabbati, sexta feria est, quæ apud eosdem paganos Veneris nuncupatur. Sabbatum autem septimus à dominico die est, quem Gentiles Saturno dicauerunt,[k] & Saturni nominauerunt. Sabbatum autem ex Hebræo in Latinum requies interpretatur, eò quòd Deus in eo requieuisset ab omnibus operibus suis. [l] Melius autem in vocabulis dierum de ore Christiano ritus loquēdi Ecclesiasticus procedit: tamen si quem fortè cōsuetudo traxerit, vt illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes, de quorū nominibus appellati sunt hi dies, homines fuisse, & propter beneficia quædam C mortalia, quia plurimum potuerūt, & eminuerunt in hoc seculo, delati sunt eis ab amatoribus suis diuini honores, & in diebus, & in sideribus: sed prius à nominibus hominum sidera nuncupata, & à sideribus dies sunt appellati.

A fando autem feriæ nuncupatæ sunt, quod in eis nobis sit tempus dictionis, id est, in diuino vel humano officio fari: sed ex ijs festi dies hominum caussa instituti sunt: feriati caussa diuinorum sacrorum.

[m] Partes diei tres sunt: mane, meridies, & D suprema.

Mane, lux matura & plena: nec iam crepusculum.[n] Et dictum mane à mano, manū enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius luce? Alij mane existimant vocari à [o] manibus, quorum conuersatio à luna ad terram est. Alij putant ab aëre: quia manus id est rarus est atque perspicuus.

Meridies dictus quasi medidies, hoc est, medius dies, vel quia tūc purior dies est. Merū enim purū dicitur. In toto enim die nihil clarius meridie, quādo sol è medio cælo rutilat, & omnē orbē pari claritate illustrat.

[p] Suprema

p Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suũ in occasum vertit: dicta quòd superest ad partem vltimam diei.

q Serum vocatum à clausis seris, quando iam nox venit, vt vnusquisque somno tutior sit.

Hodie, quasi hoc die, & [r] quotidie non cotidie, vt sit quot diebus.

s Cras, quod est postea.

Hesternum est pridie: & dictum hesternum ab eo quòd iam dies ipse sit à nobis extraneus & prætereundo alienus.

Pridie autem, quasi priori die.

Perendie, id est per ante diem, vel in [t] antecessum, id est, prius.

a Cap. XXVIII. interdianum. *Sic l. o.*

b Vocatus autem dies à part. mel. *è Seru. Æn. 5. ad v.* Torquet medios nox humida curs.

c secundùm Atheniens. à sexta hora diei. *Ex eod. Seruij loco qui Agellium citat, Agellius verò lib. 3. cap. 2. ex Varrone diem apud Athenienses ab occasu solis dicit incipere. Quod affirmat etiam Macrob. lib. 1. & Censorin. c. 19. ergo vel Seruium vel Agellium emendari oportet. Isidorum secutus est Beda cap. 2. de ratione temporum. Quid si è supra per cõpendium scripta sexta lectores fecerunt cùm ?supremam Isidorus intellexisset: vel potius pro suprema sexta hora legerunt? Nam alio pacto quomodo hinc honestè abeamus nescio.*

d id est gallor. cantus. *Hæ voces additæ ex C. Neap. vt quod sequitur.* Quor. vox, *&c. procederet.*

e quor. vox diei est p. *Ambros.* Hoc excitatus Lucifer soluit polum caligine.

f quando & mesonyct. afflat. *Et quia noctis melior pars acta, solque ad nos iam flectitur, afflari radijs eius orbis hic dicitur. Afflari autem magorum est verbum, qui, aduentante sole, simulacra nocturna aufugere credebant. Vnde Philostrat. lib. 3. de vit. Apollonij negat Achillis simulacrum gallicinium expectasse. Quo pertinet illud quoque Anchisæ,* Iamque vale, torquet medios nox humida cursus, Et me sæuus equis oriens afflauit anhel. *eodémque modo interpretatur Seruius illud Æn. 6.* Ecce autẽ primi sub lumina solis & ortus. *Vt lumina primi solis mediũ noctis intelligat.*

g Stella Martis quæ Pyrois. *Chaconi assensi sumus hic, vt etiam supra lib. 3. c. 70. cum in libris omnib. vtrobiq. vesper pro Pyrois legatur.*

h Quem quidam Stilbonta. *Optimè quoque coniecit idem Chacon, cùm hic legatur,* Quem quidam candidũ circulum dicũt, *candidũ glossam fuisse τὸ̃ ςίλβοντα vnde ab imperito lectore sublatum Stilbonta, additum circulũ. Cum candidus circulus via lactea Isidoro sit lib. 3. c. 45. huius rei magnum argumentum, vocem* circulum *etiamnum à quibusdam libris abesse.*

i Dicentes habere à sole spirit. *Seru. Æn. xj. ad v.* Nil iam cælestib. vllis debentem. Superis debemus omnia donec viuimus, ideò, quia, vt dicunt Physici, cum nasci cœperimus, sortimur à sole spiritũ, à luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue desiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem. *Vbi, quod ad Iouem attinet, Seruius ex Isidoro videtur corrigendus. Cic. 2. de nat. deor.* His interiecta Iouis stella illustrat, & temperat. *Quem propterea in Somn. Scip. fulgorem salutarem appellat. Bed. c. 4. à Saturno tarditatem.*

k Et Saturni nominauer. *Aug. 18. cont. Faust. cap. 5.* Saturnum importare conamini, quia eum diem Saturni gentes appellauerunt.

l Melius autem in vocab. *Ex Aug. in ps. 93.*

m Partes diei. *è Seru. Æn. 2.*

n Et dictum mane à mano. *è Seru. Æn. i. ad v.* tenet ille immania saxa. *Varro lib. 5.* mane, quod tũc manat dies ab oriente: nisi potius, quod bonum antiqui dicebant manum. *Vidend. item Seru. Æn. 3. ad v.* stant manib. aræ.

o à manib. *Macrob. lib. 1. Saturn. c. 3.* Mane autem dictum, quòd à locis inferiorib. id est, à manib. lucis exordium emergat. *Et in fin. lib. 8. infr.*

p Suprema est post. *Varro.* Suprema summũ diei, id à superrima. Hoc tempus xij. tabulæ dicunt occasum esse solis.

q Serum. *Al. Sero.*

r Et quotidie non cotidie. *Vid. sup. lib. 1. c. 26.*

s Cras quod est postea. *Deesse videtur aliquid. Et postera fortasse legendum.*

t In antecessum id est prius. *Gloss.* in antecessum *προχρεία & apud Senec. in antecessum soluere, hoc est, antequam dies debiti cedat.*

De Nocte. Cap. XXIX.

NOx [a] à nocendo dicta, eò quòd oculis noceat. Quæ idcirco lunæ ac siderum lucem habet, ne indecora esset, & [b] vt consolaretur omnes nocte operantes: & vt quibusdam animantibus quæ lucem solis ferre non possunt ad sufficientiam temperaretur. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinẽ dormiendi & vigilandi effecta est, & vt operis diurni laborem noctis requies temperaret. [c] Noctem autem fieri, aut quia longo itinere lassatur sol, & cùm ad vltimum cæli spatium peruenit elanguescit, ac labefactos efflat suos ignes: aut quia eadem vi sub terras cogitur, qua super terras pertulit lumen, & sic vmbra terræ noctem facit. Vnde & Virgilius, -- ruit Oceano nox, Inuoluens vmbra magna terrámque polúmque. [d] Noctis partes septem sunt, vesper, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum.

Vesper à stella occidentali vocatur, quæ solem occiduũ sequitur & tenebras sequentes præcedit. De qua Virgilius, Ante diem clauso componet vesper Olimpo.

Tenebræ autem dictæ, quòd teneant vmbras.

Crepusculum est dubia lux. Nam [e] creperum dubium dicimus, hoc est inter lucem & tenebras.

Conticinium est quando omnia silent. Conticescere enim silere est.

[f] Intẽpestum est medium & inactuosum noctis tempus: quando agi nihil potest, & omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur, nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo intempesta, inactuosa quasi sine tempore, hoc est sine actu, per quem dignoscitur tempus. vnde est, Intempestiuè venisti, ergo intempesta dicitur, quia caret tempore, id est, actu.

Gallicinium propter gallos lucis prænuntios dictum.

Matutinum est inter abscessum tenebrarum, & auroræ aduentum: & dictum matutinum, quòd, hoc tempore inchoante, mane fit.

Diluculũ quasi iam incipiens parua diei lux. Hæc & aurora quæ solem præcedit.

[g] Est autem aurora dici clarescentis exordium, & primus splendor aëris, qui Græcè ἠώς dicitur, quam nos per deriuationem auroram vocamus, quasi eororam. Vnde est illud, lætus Eois Eurus equis. &, Eoásque acies.

[a] Cap XXIX. Nox dicta. *è Seru. Æn. 1. ad v.* ponto nox incubat atra. *Raba. li. 10. c. 6.* Nox dicta quòd noceat aspectib. vel negotijs humanis, siue quòd in ea fures, latronesq. nocendi alijs occasionem nanciscantur? *Nisi potius à Græco νὺξ, vt ait Varro.*

[b] consolaretur homines. *Al. omnes.*

[c] Noctem autem fieri-lumen. *Lucret. lib. 5.* At nox obruit ingenti caligine terras, Aut vbi de longo cursu sol extima cæli Impulit, atq. suos efflauit lãguidus ignes Cõcussos itere, & labefactos aere multo: Aut quia sub terras cursum cõuertere cogit. Vis eadem supera quæ terras pertulit orbem.

[d] Noctis partes. *Seru. Æn 2.* Sunt autem solidæ noctis partes secundùm Varronem hæ; Vespera, conticinium, intempestum, gallicinium, lucifer.

[e] Creperũ dubium. *Eleganter Ambros.* lætus dies hic trãseat, Pudor sit vt diluculũ, Fides velut meridies. Crepusculũ mens nesciat. *Est autem creperum Sabinum verbum, vt ait Varro.*

[f] Intempestum--id est, actu. *Omnia sunt Seruij Æn. 3. ad v.* nox intempesta tenebat.

[g] Est autem aurora. *Ex eod. Æn. 11. Varro tamen lib. 6.* Aurora dicitur ante solis ortum ab eo quòd igne solis tum aureo aër aurescit.

De Hebdomada. Cap. XXX.

Hebdomoda dicta à numero septem dierum quorum repetitione, & menses, & anni, & secula peraguntur: ἑπτὰ enim Græci septẽ dicunt. Hanc nos septimanam vocamus, quasi septem luces. Nam mane

A lux est. Octauus autem dies, idem primus est, ad quẽ reditur, & à quo rursus hebdomadis series orditur.

De mensibus. Cap. XXXI.

Mensis nomen est Græcum de lunæ nomine tractum. Luna enim μήνη Græco sermone vocatur. vnde & apud Hebræos menses legitimi, non ex solis circulo, sed ex lunæ cursu enumerantur, qui est de noua ad nouam. Ægyptij autem primi propter lunæ velociorem cursum, & ne error com-
B putationis eius velocitate accideret, ex solis cursu diem mensis adinuenerunt: quoniam tardior solis motus facilius poterat comprehendi.

[a] Ianuarius mensis à Iano dictus, cui fuit à gentilibus consecratus, vel quia limen & ianua sit anni. Vnde & brifons idem Ianus pingitur: vt introitus anni, & exitus demonstretur.

Februarius nuncupatur à Februo, id est Plutone, cui eo mense sacrificabatur. Nam Ianuarium dijs superis, Februarium dijs manibus Romani consecrauerunt. Ergo [b] Februarius à Februo, id est à Plutone, non à febre, id est ægritudine nominatus.

C Martius appellatur propter Martem Romanæ gentis auctorem, vel quod eo tẽpore cuncta animantia ad marem agantur, & ad concũbendi voluptatem. [c] Idem appellatur & mensis nouorum, quia anni initiũ mensis est Martius. Idem [d] & nouum ver ab indicijs scilicet germinum: quia in eo, viridantibus fructibus nouis, transactorum probatur occasus.

[e] Aprilis pro Venere dicitur quasi Afrodis. Græcè enim ἀφροδίτη Venus dicitur, [f] vel quia hoc mense omnia aperiuntur in florem: quasi aperilis.

Maius dictus à Maia matre Mercurij, vel à maioribus natu: qui erant principes reipublicæ. Nam hunc mensem maioribus, sequentem verò minoribus Romani conse-
D crauerunt.

Vnde & Iunius dicitur. Antè enim populus in centurias seniorum & iuniorum diuisus erat.

[g] Iulius verò, & Augustus de honoribus hominum Iulij, & Augusti Cæsarum nuncupati sunt. Nam prius Quintilis, & sextilis vocabantur: quintilis, quia quintus erat à Martio: quem principem anni testantur esse

Romani,

Romani, Sextilis similiter quod sextus.

September nomen habet à [h] numero & imbre quia septimus est à Martio & imbres habet. Sic & October, Nouẽber, atque December ex numero & imbribus acceperunt vocabula: quem numerum decurrentem December finit, pro eo quòd denarius numerus præcedentes numeros claudit.

Kalendas autem, Nonas, & Idus propter festos dies Romani instituerunt, vel propter officia magistratuũ. In ijs enim diebus conueniebatur in vrbibus. Quidam autem Kalendas à colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebantur: sicut & apud Hebræos. Idus autem plerique Latinorum ab edendo dictas putant: quòd ij dies apud veteres epularum essent.

Nonæ à nundinis vocatæ. nundinę enim sunt publicæ conuentiones, siue mercimonia.

[a] Cap. XXXI.-Ianuarius vel quia limes & ianua. *Hierony. Ezech. 28.* Ianuarius dicitur eò quòd apud Romanos anni sit ianua. *Sed limes non limen in omnib. libris legi, mirum.*

[b] Februarius à Februo. *A die februato Varro. à Februo deo lustrationum Macrobius, à februo hoc est purgamento Censorinus. Seruium. 1. Georg. & Augustinum. 18. contra Faust. c. 5 secutus est Isidorus.*

[c] Idem appell. mensis nouor. *in sacris libris.*

[d] Idem nouum ver ab indicijs. *Seru. Georg. 1. ad V. vere nouo. al. ab initijs.*

[e] Aprilis--q. Aphrodis. *Macrob. lib. 1. c. 12.* Secundũ mensem nominauit Aprilem quasi Aphrilẽ à spuma quam Græci vocant ἀφρὸν vnde Venus creditur orta.

[f] Vel q. h. m. omnia aperiuntur in florem. *Quod Varroni placuit.*

[g] Iulius verò & Aug. *Aug. 2. de doct. Chr. c. 21.*

[h] a numero & imbre. *A numero tantùm Varro, Augustinus, & Seruius à quo hæc proculdubiò sumpsit Isidorus. Sed hæc omnia additamentis plena. Quamuis scio Cassiodorum ex imbrib. quoque notationẽ confecisse.*

De solstitijs et æquinoctijs. Cap. XXXII.

Solstitium dictum: quasi solis statio: quòd tunc sole stante crescant dies vel noctes. Æquinoctium appellatum quod tunc dies, & nox horarum [a] spatio æquali consistunt. [b] Duo autem sunt solstitia, vnum æstiuum octauo Kalendarum Iuliarum, de quo tempore remeare sol ad inferiores incipit circulos: aliud hyemale, octauo Kal. Ianuar. quo A tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde & hyemalis solstitij dies minimus, sicut æstiui maximus inuenitur. Item duo sunt æquinoctia, vnum vernale & aliud autumnale, quæ Græci ἰσημερίας vocant. Sunt autem hæc æquinoctia die octaua Kalend. April. & octauo Kalend. octob. quia annus olim, in duas partes tantùm diuidebatur: hoc est in æstiuũ, & in hyemale solstitium, & [c] in duo hemisphæria.

[a] Cap XXXII. spatio æquali consistunt. *Ita nostri o. CC. constant Romani.*

[b] Duo autẽ sunt. *è Seru. Georg. 1. ad v.* Humida solB stitia. *At boni Latinitatis auctores æstiuum solum solstitium agnoscunt, alterum non solstitium, sed brumã nominant.*

[c] Et in duo hemisphæria. *Sic o. l. in duas ἰσημερίας volebat A. Aug.*

De temporibus anni. Cap. XXXIII.

Tempora anni quattuor sunt: ver, æstas, autumnus, & hyems. dicta sunt autem tempora, à [a] cõmunionis temperamento, quòd inuicem se humore, siccitate, calore, & frigore temperent. Hæc & curricula dicuntur: quia non stant, sed currunt.

[c] Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora in ternos C menses fuisse diuisa. Quorum temporum talem veteres faciunt discretionẽ, vt primo mense ver nouum dicatur, secundo adultũ, tertio præceps. Sic & æstas in suis tribus mẽsibus, noua, adulta, & præceps: Sic & autũnus nouus, adultus, & præceps: Item hyems noua adulta, & præceps, siue extrema. Vnde est illud. Extremæ sub casum hyemis. Ver autem dictum quòd viret. Tunc enim post hyemem vestitur tellus herbis, & in florem [d] cuncta rumpuntur.

[e] Æstas dicitur ab æstu, id est calore. & æstas quasi vsta, id est exusta & arida. Nam calor aridus est.

[f] Autumnus à tẽpestate vocatur: quando D & folia arborum cadunt & omnia maturescunt.

[g] Hyemem autẽ ratio hemisphærij nuncupauit: quia tunc breuiori sol voluitur circulo. Vnde & hoc tempus [g] bruma dicitur: quasi βραχὺς ἡμέρα id est breuis, vel à cibo quod maior tunc sit vescendi appetitus. Edacitas enim Græcè βρῶμα appellatur: [h] vnde & imbrumari dicuntur, [i] quibus fastidium est ciborum. Hybernus autem inter hyemẽ & vernum est [k] quasi hyemeuernus qui plerumque

plerumque à parte totam hyemem significat. Hæc tempora singulis etiam cæli partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriũtur: æstas verò meridiano, eo quòd pars eius calore flagrantior sit: hyems Septentrioni, eo quòd frigoribus & perpetuo gelu torpeat: autumnus occiduo, eo quod graues morbos habet: vnde & tunc folia arborum defluunt. Vt autem autumnus abundet morbis: facit hoc confiniũ frigoris & caloris, & [l] compugnantia inter se contrariorum aërum.

[a] Cap. XXXIII. à communionis temperam. *à communi temp. C. Rom.*

[b] Hæc & curricula. *è Seru. Æn. 8.*

[c] Constat autem post fact. *è duob. Seruij locis Georg. 1. ad v.* Vere nouo. *& Georg. 2. ad v.* Non alios prima c. o. m.

[d] Cuncta rumpuntur. *Al. erumpunt, al. prorumpunt.*

[e] Æstus ab æstu. *Seru. AEn. 2. ad v.* Propiusq. æstus incend. volu. æstus *(inquit)* calorem, vnde & æstas dicitur. *Vid. Varr lib. 5.*

[f] Autumnus à tempestate. *An tempestatem tempestiuitatem intelligit? vt sit autumnus auctus annus detracta. c. vt in sartor, fartor, autor. Fest.* Autumnum quidam dictum existimant, quòd tum maximè augentur hominum opes.

[g] Bruma q. *βραχ. Varr. Fest. Seru. & Macrob.*

[h] Vnde & inbrumari. *Al. imbrumati, item brumati, & brumatici. quæ vox hodieq. apud nos in vsu est.*

[i] quib. fastidium est. *Quib. studium est, vnus Tarrac.*

[k] quasi hyemeuernus. *Ex C. Neap. & Ouet. al. hybernus. Vt sit præceps hyems.*

[l] Ex compugnantia contrarior. aerum. *Contrariarum rerum Seruius Georg. 1. ad v.* Quid tempestates Autumni.

De annis. XXXIV.

ANnus [a] est solis anfractus: cum peractis ccclxv. diebus ad eadem loca siderum redit. Annus autẽ dictus, quia mensibus in se recurrentibus voluitur. Vnde & anulus quasi annuus, id est circulus, quòd in se redeat. Virgilius, Atque in se sua per vestigia voluitur annus: Sic enim & apud Ægyptios indicabatur ante inuentas litteras, picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alij annum dicunt, ἀπὸ τοῦ ἀνανεοῦσθαι id est ab innouatione: renouatur enim semper.

Tria sunt autem genera annorum. Aut enim lunaris annus est triginta dierum: aut solstitialis qui xij. continet menses: aut magnus, omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, qui fit post annos solstitiales plurimos.

[b] Æra singulorum annorum constituta est à Cæsare Augusto: quãdo primum [e] censum exegit, ac Romanum orbem descripsit: Dicta autem Æra ex eo quòd omnis orbis, æs reddere professus est reipublicæ.

[a] Cap. XXXIV. Annus est. *Totũ caput vsq. ad AEra. conflatum ex varijs Seruij locis AEn. 1. 3. & 5.*

[b] Æra singulor. annor. *Leguntur hæc in plerisque Eusebij codicib. sed negabat exstare in antiquißimis Chacon. Porrò de æra multi hac ætate multa. Nos Nonio credimus ita scribẽti:* AEra numeri nota. Lucil. lib. xxix. Hæc est ratio, peruersa æra, summa & subducta improbè. *M. Tullius in Hortensio apud eund. Non.* Quid tu inquam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summã quæ ex his confecta sit non probare? *Vid. inf. lib. 6. c. 15.*

[c] censum exegit. *Ita lib. 3. Tarrac. Neap. exagitato censu. & quidem apud Euseb. frequens: censu Romæ agitato inuenta sunt hominum millia, &c.*

De olympiadibus et lustris & iubileis. Cap. XXXV.

OLympias apud Græcos constituta apud Elidem Græciæ ciuitatem, Elijs agentibus agonem, & [a] quinquennale certamen, quattuor medijs annis vacantibus: & ob hoc Elidum certaminis tempus olympiadem vocauerũt, quadriennio in vna olympiade supputato.

[b] Lustrum verò est πεντετηρὶς id est, quinquenniũ, quòd quinto anno dicitur condi propter olympiadas à Romanis: adhuc enim consules, adhuc era nondum erant. Est enim quinquennale tẽpus. Ideò verò sic vocatur: eò quòd censu per quinquennium in republica peracto, vrbs Roma lustrabatur.

Iubileus interpretatur, remissionis annus. Est enim Hebraicus & sermo & [c] numerus, qui septenis annorum hebdomadibus, id est quadraginta nouẽ annis texitur, in quo clangebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua possessio, debita absoluebantur, confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes & ipsi celebramus post Domini resurrectionẽ remissa culpa: & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi suscipientes aduenientem in nos gratiam Spiritus sancti.

[a] Cap. XXXV. Et quinquennal. certam. *Euseb. in Chron.* Elij agunt quinquennale certamen, quattuor annis in medio expletis, quam Olympiadem Iphitus filius Praxonidis, siue Hæmodis primus constituit.

b Lustrũ vero. *Seru. Æn.* 1. *ad v.*vencit lustris lab. ætas. Lustris quinquẽnijs,& benè Olympiadib. cõputat tempora, quia nondum vel Roma vel consules. Lustrum autem dictum, quòd post quinquennium vnaquæq. ciuitas lustrabatur. *Ergo verba illa,* adhuc n. consules, adhuc æra nondum erant. *Quæ Virgilij interpretationi tantum seruiunt, nihil Isidoro detracta oberunt. Nam Isidorus Seruium legens non videtur Maronis verba considerasse:* propter Olympiadas, *pro Olympiadib. vel loco Olympiadum interpreteris licet.*

c Et numerus qui septennis---gratiam Spiritus sancti. *Ex Hieron. ad Am. cap. 5. & Ambros. in apolog. Dauid cap. 8.*

De seculis et ætatibus. Cap. XXXVI.

SEcula [a] generationibus constãt: & inde secula quod sequantur. Abeuntibus enim alijs alia succedunt. [b] Hunc quidã quinquagesimum annum dicunt, quem Hebræi iubileum vocant. Ob hanc caussam & ille Hebræus qui propter vxorem & liberos amans dominum suum, aure pertusa, seruitio subiugatur, seruire iubetur in seculum, hoc est vsque ad annum quinquagesimum. [c] Ætas plerunq. dicitur & pro vno anno, vt in annalibus, & pro septem, vt hominis: & pro centum, & pro quouis tempore. Vnde & ætas tempus quod de multis seculis in- C struitur. [d] Et dicta ætas quasi æuitas. id est similitudo æui. Nam æuum est ætas perpetua: cuius neque initium neque extremum noscitur: quod Græci αἰῶνας vocant: quod aliquando apud eos pro seculo, aliquando pro æterno ponitur. Vnde & apud Latinos est deriuatum.

Ætas autem propriè duobus modis dicitur: aut enim hominis, sicut infantia, iuuentus, senectus: aut mundi, cuius prima ætas est ab Adam vsque ad Noë: secunda à Noë vsque ad Abraham: tertia ab Abraham vsq. ad Dauid: quarta à Dauid vsque ad transmigrationem Iudæ in Babyloniã: quinta deinde vsque ad aduentum Saluatoris in carne: sexta quæ nunc agitur vsque quo mundus iste finiatur. [e] Quarum decursus per generationes & regna: primus ex nostris Iulius Africanus sub imperatore Marco Aurelio Antonino, simplicis historiæ stylo elicuit. De hinc Eusebius episcopus Cæsariensis, atque sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter, chronicorum canonum multiplicem ediderunt, historiam regnis simul & temporibus ordinatam. Dehinc alij atque alij inter quos præcipuè Victor Tununensis Ec- A clesiæ episcopus recensitis priorum historijs gesta sequentium ætatum vsque ad consulatum Iustini iunioris imperatoris expleuit. Horum nos temporũ summam ab exordio mundi ad Augusti Heraclij imperatoris vel Suinthilanis regis Gotthorũ, quanta potuimus breuitate notauimus, ad iacente è latere descendente linea temporum cuius indicio summa præterita seculi cognoscatur.

a Cap. XXXVI. Secula generationib. constat. *Secula sex generationib. constãt, cod. Neap. sed nullo (opinor) sensu.*

B b Hunc quidam. *Ex Hieronym. ad Gal. 2.*

c AEtas. *Seru. Georg.* 3. AEtatem plerumque generaliter dicimus pro anno, pro triginta, pro centum, pro quouis tempore. *Verba autem*, vt in annalib. *Itemque*, vt in homine *aliena cum Chacone censemus.*

d Et dicta ætas q. æuitas. *Nam & æuitas olim eadem fuit.*

e quarum decursus----seculi cognoscatur. *Hæc non sunt in vetustiorib. sumpta tamen sunt ex Isidori Chronico.*

f Victor Tununensis. *Ita legendum ex lib. de vir. illust. non (vt anteà) Turonensis.*

De discretione temporum. XXXVII.

PRima ætas continet in exordio sui creationem mundi. Primo enim die Deus in lucis nomine condidit Angelos, secũdo in firmamenti appellatione cælos, tertio in discretionis vocabulo speciem aquarum & terræ, quarto luminaria cæli, quinto animãtia ex aquis, sexto animantia ex terra, & hominem, quem appellauit Adam.

ADam anno ccxxx. genuit Seth à quo filij Dei. ccxxx.

Seth anno ccv. genuit Enos: qui cœpit inuocare nomen Domini. ccccxxxv.

D Enos anno clxxxx genuit Cainan. Dcxxv.

Cainan anno clxx. genuit Malaleel. Dccxv.

Malaleel anno clxv. genuit Iared. Dccccxl.

Iared anno clxxij genuit Enoch qui translatus est. Mcxxij.

Enoch anno clxv genuit Mathusalẽ. Mcc. lxxxvij.

Mathusalem anno clxvij. genuit Lamech. Mccccliiij.

Lamech anno clxxxviij genuit Noë. arca ædificatur, M. D.cxlij.

Noe autem anno Dc. factum est diluuium. ii. M ccxlij.

Secunda ætas.

SEm post diluuium secundo anno genuit Arphaxad, à quo Chaldæi. IIM.ccxliiij.

Arphaxad ann. cxxxv. genuit Sala: à quo Samaritæ & Indi fuerunt. IIMccclxxix.

Sala ann. cxxx. genuit Heber à quo Hebræi. IIM.D.ix.

Heber ann. cxxxiiij. genuit Phaleg. Turris ædificatur. IIM.Dcxliij.

Phaleg. ann. cxxx. genuit Ragau. Dij primùm adorantur. IIM.Dcclxxiij.

Ragau ann. cxxxij. genuit Seruch. Regnum inchoat Scytharum. IIM. Dccccv.

Seruch ann. cxxx. genuit Nachor. Regnum Ægyptiorum nascitur. IIIM.xxxv.

Nachor ann. lxxix. genuit Tharam. Regnum Assyriorum & Sycioniorũ exoritur. IIIM.cxiiij.

Thara ann. lxx. genuit Abraham. Zoroastes magicam reperit. IIIM.clxxxiiij.

Tertia ætas.

ABraham an. centesimo genuit Isaac. Nã prius & Ismahël à quo & Ismahëlitæ. IIIM.cclxxxiiij.

Isaac an. sexagesimo genuit Iacob. Argiuorum regnum inchoat. IIIM.cccxliiij.

Iacob ann. xcj. genuit Ioseph. Phoroneus Græciæ leges dedit. IIIM.ccccxxxv.

Ioseph ann. cx. vixit. Græcia segetes habere cœpit. IIIM.Dxlv.

Hebræorum seruitus in Ægypto ann. cxliiij. Atlas Astrologiam inuenit. IIIM.Dclxxxix.

Moyses ann. xl. rexit populum in eremo. Hebræi legem & litteras habere cœperunt. IIIM.Dccxxix.

Iosue ann. xxvij. Erichthonius in Græcia primus quadrigam iunxit. IIIM. Dcclvj.

Othoniel ann. xl. Cadmus litteras Græcis dedit. IIIM.Dccxcvj.

Aoth ann. lxxx. fabulæ fictæ sunt. IIIM.Dccclxxvj.

Debbora ann. lx. Apollo Medicinæ artẽ inuenit, & citharam reperit. IIIM.Dccccxvj.

Gedeon ann. xl. Mercurius lyram condidit. IIIM.Dcccclvj.

Abimelech ann. iij. Chorus in Græcia inuentus. IIIM.Dcccclix.

A Thola ann. xxiij. Priamus regnauit in Troia. IIIM.Dcccclxxxij.

Iair ann. xxij. Carmentis Latinas litteras reperit. IIIIM.iij.

Iephte ann. vj. Hercules se flammis iniecit. IIIIM.x.

Abesan ann. vij. Alexander Helenam rapuit. IIIIM.xvij.

Abdon ann. viij. Troia capta est. IIIIM.xxv.

Samson ann. xx. Ascanius Albam condidit. IIIIM.xlv.

Heli sacerdos ann. xl. Arca testamenti

B capitur. IIIIM.lxxxv.

Samuel ann. xl. Homerus fuisse putatur. IIIIM.cxxv.

Quarta ætas.

DAuid ann. quadrag. Carthago à Didone conditur. Gad, Nathan & Asaph prophetauerunt. IIIIM.clxv.

Salomon ann. xl. Templum Hierosolymis ædificatur. IIIIM.ccv.

Roboam ann. xvij. Regnum Israël & Iuda diuiditur. IIIIM.ccxxij.

Abia ann. tribus, sub quo Abimelech

C Pontifex fuit. IIIIM.ccxxv.

Asa ann. xlj. Achias, Amos, Iehu, Iohel & Azarias prophetauerunt. IIIIM.cclxvj.

Iosaphat ann. xxv. Prophetauit Elias. Abdias & Michæas. IIIIM.ccxcj.

Ioran ann. viij. Prophetauit Elias & Eliseus. IIIIM.ccxcix.

Ochozias ann. j. Elias rapitur. IIIIM. ccc.

A thalia ann. vij. Ionadab sacerdos claruit. IIIIM.cccvij.

Ioas ann. xl. Eliseus moritur. IIIIM.cccxlvij.

Amasias ann. xxix. Carthago condita. IIIIM.ccclxxvj.

D Ozias ann. lij. Olympias à Græcis instituitur. IIIIM. ccccxxviij.

Ioathan ann. xvj. Romulus nascitur. IIIIM.ccccxliiij.

Achaz ann. xvj. Roma conditur. IIIIM.cccclx.

Ezechias ann. xxix. Senatus Romæ fit. IIIIM.cccclxxxix.

Manasses ann. lv. Sibylla Samia claruit. IIIIM.Dxliiij.

Amon ann. xij. Census primùm agitur. IIIIM.Dlvj.

Iosias

Iosias an.xxxij.Thales philosophus agnoscitur. IIIIM.Dlxxxviij.

Ioachim an. xj. Nabuchodonosor Iudæā capit. IIIIM.Dxcix.

Sedechias an.xj.Templum Hierosolymis incensum.Sappho mulier diuerso poëmate claruit. IIIIM.Dcx.

Quinta ætas.

HEbræorum captiuitas ann. septuaginta Iudith historia scribitur. IIIIM.Dclxxx.

Darius ann. xxxiiij.Iudæorum captiuitas soluitur. IIIIM.Dccxiiij.

Xerxes ann. xx.Sophocles & Euripides, tragœdi celebrantur. IIIIM. Dccxxxiiij.

Artaxerxes an.xl.Esdras incensam legem renouat. IIIIM.Dcclxxiiij.

Darius qui & nothus an.xix. Hæc ætas habuit Platonem,& Gorgiam primū Rhetorem. IIIIM. Dccxciij.

Artaxerxes an.xl.Hester historia expletur. IIIIM. Dccccxxxiij.

Artaxerxes(qui & Ochus)ann.xxvj. Demosthenes & Aristoteles prædicantur. IIIIM.Dccclix.

Xerxes an.iiij. Xenocrates illustris habetur. IIIIM.Dccclxiij.

Darius an.vj. Alexander Hierosolymam cepit. IIIIM.Dccclxix.

Alexāder Macedo an. v. Asiam obtinuit. IIIIM.Dccclxxiiij.

Ptolemæus ann. xl. Machabæorum liber inchoat primus. IIIIM.Dcccxiv.

Philadelphus an xxxviij.Septuaginta interpretes agnoscuntur. IIIIM.Dccccclij.

Euergetes an.xxvj.Iesus sapientiæ librum componit. IIIIM.Dccccclxxviij.

Philopator ann. xvij. Machabæorum secundi libri historia componitur. IIIIM.Dcccccxcv.

Epiphanes an.xxiiij.Romani Græcos obtinuerunt. VMxix.

Philometor an.xxxv. Scipio Africā vicit. VMliiij.

Euergetes an.xxix.Brutus Hispaniā subegit. VM.lxxxiij.

Soter an. xvij. Thraces Romanis subijciuntur. VM.c.

Alexander an. x. Syria Romanis subiecta est. VM.cx.

Ptolemæus an.viij. Rhetorica ars Romæ cœpit. VM.cxviij.

Dionysius an.xxx.Pompeius Iudęā capit. VM.cxlviij.

Cleopatra an. ij. Ægyptus Romanis subditur. VM. cl.

Iulius Cæsar ann. v. Hic primus Monarchiam tenuit. VM.clv.

Sexta ætas.

OCtauianus an.lvj.Christus nascitur. VM.ccxj.

Tiberius an.xxiij.Christus crucifigitur. VM.ccxxxiiij.

Caius Caligula ann. iiij. Matthæus Euangelium scripsit. VM.ccxxxviij.

Claudius ann. xiiij. Marcus Euangelium edidit, DM.cclij.

Nero an.xiiij.Petrus & Paulus necantur. VM.cclxvj.

Vespasianus ann. x. Hierosolyma à Tito subuertitur. VMcclxxvj.

Titus an.ij.Hic facundus & pius fuit. VM.cclxxviij.

Domitianus an. xvj.Ioannes in Pathmos relegatur. VM.ccxciiij.

Nerua an.j. Ioannes Ephesum redit. VM. ccxcv.

Traianus ann. xviiij.Ioahnnes Apostolus requiescit. VM.cccxiiij.

Adrianus ann.xxj. Aquila interpres habetur. VM.cccxxxv.

Antoninus Pius ann. xxij. Valentinus & Marcion agnoscuntur. VM.ccclvij.

Antoninus an.xix. Cataphrygarum hæresis oritur. VM.ccclxxvj.

Commodus ann.xiij. Theodotion interpres habetur. VM.ccclxxxix.

Ælius pertinax an.j.Nihil habet historiæ. VM.cccxc.

Seuerus ann.xviij. Symmachus interpres habetur. VM.ccccvij.

Antoninus Caracalla an.vij.Quinta editio Hierosolymis inuenitur. VM.ccccxv.

Macrinus an.j. Huius breuitas vitæ nihil gestorum habet. VM.ccccxvj.

Aurelius Antoninus an.iiij.Sabellij hæresis oritur. VM.ccccxx.

Alexander annis xiij. Origenes insignis habetur. VM.ccccxxxiij.

Maximus an.iij.Iste Germanos vicit. VM. ccccxxxvj.

Gordianus an.vij.Iste de Parthis & Persis triumphauit. VM. ccccxliij.

Philippus an.vij. Hic primus Christianus imperator fuit. VM.ccccl.

Decius ann. j. Antonius monachus claruit. VM.ccccli.

Gallus an.ij. Nouatus hæresim condit. VM.cccclijj.

Valerianus ann. xv. Cyprianus martyrio coronatur. VM. cccclxviij.

Claudius ann. ij.iste Gotthos ab Illyrico expulit. VM.cccclxx.

Aurelianus ann. v. Iste Christianos persequitur. VM.cccclxxv.

Tacitus ann. j. Huius breuitas vitæ prænotatione caret. VM.cccclxxvj.

Probus ann. vj. Manichæorum hæresis orta est. VM.cccclxxxij.

Carus anno.ij.Iste de Persis triumphauit. VM.cccclxxxiiij.

Diocletianus ann. xx. Iste diuinis libris adustis martyria facit. VM.Diiij.

Galerius anno.ij. Huius breuitas vitæ nihil dignum historiæ contulit. VM. Dvj.

Constantinus ann. xxx. Nicæna synodus congregatur. VM.Dxxxvj.

Constantius ann.xxiiij. Anthropomorphitarum hæresis oritur. VM.Dlx.

Iulianus ann. ij. Hic ex Christiano paganus effectus est. VM.Dlxij.

Iouianus an.j.Iste iterum Christianus effectus est. VM.Dlxiij.

Valens an. xiiij.Gotthi hæretici efficiuntur. VM.Dlxxvij.

Gratianus an.vj. Priscilianus agnoscitur. VM.Dlxxxiij.

Valẽtinianus an.vij.Hieronymus in Bethleem prædicatur. VM.Dxc.

Theodosius an.iij.Iohãnes Anachoreta claruit. VM.Dxciij.

Arcadius ann. xiij. Iohannes Chrysostomus floruit. VM.Dcvj.

Honorius ann.xv.Augustinus episcopus claruit. VM.Dcxxj.

Theodosius ann. xxvij. Nestorius hæresiarcha extitit. VM. Dcxlviij.

Martianus ann.vj. Chalcedonensis synodus agitur. VM.Dcliiij.

Leo maior an. xvj.Ægyptus errore Dioscori latrat. VM.Dclxx.

Zenon ann. xvij. Acephalorum hæresis orta est. VM.Dclxxxvij.

Anastasius ann. xxvij. Fulgentius episcopus prædicatur. VM.Dccxiiij.

Iustinus ann. viij. Acephalorum hæresis abdicatur. VM.Dccxxij.

Iustinianus xxxix.ann. Vandali in Africa extinguuntur. VM.Dcclxj.

Iustinus ann.xj. Armenij fidem Christi suscipiunt. VM.Dcclxxij.

Tiberius ann.vij.Longobardi Italiam capiunt. VM.Dcclxxix.

Mauritius ann.xxj.Gotthi catholici effecti sunt. VM.Dccc.

Phocas an.viij. Romani cæduntur à Persis. VM.Dcccviij.

Eraclius xvij nunc agit imperij annum: Iudæi in Hispania Christiani efficiuntur. Residuũ sextæ ętatis soli Deo est cognitum.

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER SEXTVS.

De libris, & officijs Ecclesiasticis.

DE VETERI ET NOVO Testamento. Cap. I.

VETVS Testamentum ideò dicitur, quia veniente nouo cessauit, de quo Apostolus meminit, dicens: Vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Testamentum autem nouum ideò nuncupatur, quia innouat. Non enim illud discunt, nisi homines renouati ex vetustate per gratiam, & pertinentes iam ad Testamentum nouum, quod est regnum cælorum. B

[a] Hebræi autẽ veteris testamenti, Esdra authore, iuxta numerum litterarũ suarum, viginti duos libros accipiunt: diuidentes eos in tres ordines, Legis scilicet, & Prophetarum & Hagiographorũ. Primus ordo Legis in quinque libris accipitur, quorum primus est Beresith, quod est Genesis. Secundus Veelle Semoth, quod est Exodus. Tertius Vaicra, quod est Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quod est Numeri. Quintus Elle addebarim quod est Deuteronomium. Hi sunt quinq. lib. Moysi: quos Hebræi Thora, Latini Legem appellant. Propriè autem lex appellatur: quæ per Moysen data est: Secundus est prophetarum: in quo continentur libri octo: Quorum primus Iosue Ben-Nun: qui Latinè Iesu Naue dicitur, secundus Sophtin, quod est Iudicũ, tertius Samuel, qui est Regum primus, quartus Melachim, qui est Regum secundus, quintus Isaias, sextus Ieremias, septimus Ezechiel, octauus Thereasar: qui dicitur duodecim prophetarum: qui libri quia sibi pro breuitate adiuncti sunt, pro vno accipiuntur. Tertius est ordo Hagiographorum, id est, sancta scribentium: C in quo sunt libri nouem: quorum primus Iob: secundus Psalteriũ: tertius Misle, quod est Prouerbia Salomonis: quartus Coheleth, quod est Ecclesiastes: quintus Sir hasirim, quod est Cantica canticorũ: sextus Daniel: septimus. Dibrehaiamim quod est verba dierũ.[b] hoc est Paralipomenon: octauus Esdras: nonus Hester: qui simul omnes v. VIII. & IX. fiũt XXII. sicut superius comprehensi sunt. Quidam autem Ruth & Cinoth, quod Latinè dicitur Lamentatio Ieremiæ Hagiographis adijciũt, & XXIV. volumina testamẽti veteris faciũt, iuxta vigintiquattuor seniores, qui ante conspectum Dñi assistunt.

Quartus est apud nos ordo veteris testamenti, eorum librorum qui in canone Hebraico non sunt. Quorum primus Sapientiæ liber est, secundus Ecclesiasticus, tertius Thobias, quartus Iudith, quintus & sextus Machabæorum: quos licet Iudæi inter apocrypha separent: Ecclesia tamen Christi inter diuinos libros & honorat, & prædicat.

In Nouo autẽ Testamento duo sunt ordines: primus Euangelicus, in quo sunt Matthæus, Marcus, Lucas, & Iohannes. Secundus Apostolicus: in quo sunt Paulus in quattuordecim epistolis; Petrus in duabus: Iohannes in tribus; Iacobus, & Iudas in singulis. Actus Apostolorum, & Apocalypsis Iohannis.

Summa autem vtriusq. testamenti trifariè distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Rursus ista tria multifariè diuiduntur, id est, quid à Deo, quid ab Angelis vel hominibus gestum dictumq. sit, quid à prophetis prænuntiatum de Christo & corpore eius: quid de diabolo & mẽbris ipsius: quid de veteri & nouo populo: quid de præsenti seculo, & futuro regno atq. iudicio.

a Cap.I.Hebræi autem. *Ex prolog. Galeato Hierony. & præfatione in libros Reg & Epiphan.lib.de pond.*

b Hoc est Paralip. *Quæ post hæc verba adduntur in excusis, in mss.nulla sunt, neq. esse debent.Non.n.Chronicon is liber dictus est,quamuis id nomen aptißimè illi conueniat, vt Hieron.ait.*

De scriptoribus,& vocabulis sanctorum librorum.Cap.II.

VEteris testamenti secundùm Hebræorum traditionem hi perhibentur auctores.Primus Moyses diuinæ historiæ cosmographiam in quinque voluminibus edidit, B quod Pentateuchum nominatur.

Pentateuchum autem à quinque voluminibus dicitur. πέντε enim Græcè quinq. τεῦχος volumen vocatur.

Genesis liber inde appellatur,eò quòd exordium mundi & generatio seculi in eo contineatur.

Exodus verò exitũ ab Ægypto vel egressum populi Israël digerit, & ex ea caussa nomen accepit.

Leuiticus appellatur,eò qudò Leuitarum ministeria & diuersitatem victimarum exequitur,totúsque in eo ordo Leuiticus annotatur.

Numerorum liber vocatur,eò quòd in eo C egressæ de Ægypto tribus dinumerantur,& quadraginta duarum per eremum mansionum in eo descriptio continetur.

Deuteronomiũ Græco sermone appellatur,quod Latinè interpretatur Secunda lex, id est,repetitio & Euangelicæ legis præfiguratio, quæ sic ea habet quæ priora sunt, vt tamen noua sint omnia, quæ in eo replicantur.

Iosue liber nomen accepit à Iesu filio Naue,cuius historiam continet, scriptorem verò eius eundem Iosue Hebræi asseuerant, in cuius textu post Iordanis transitũ regna D hostium subuertuntur,terra populo diuiditur, & per singulas vrbes, viculos, montes atque confinia Ecclesiæ,cælestísque Hierusalem spiritualia regna præfigurantur.

Iudicum nominatur à principibus populi, qui præfuerunt in Israel post Moysen & Iosue, antequàm Dauid & cæteri reges existerẽt. Hũc librũ & Ruth edidisse credit Samuel.Liber Samuel eiusdẽ Samuelis natiuitatẽ,& sacerdotium, & gesta describit,idcirco & ab eo nomen accepit.Et quãuis hic liber Saul & Dauid historiã cõtineat: vtriq. tamen ad Samuel referuntur, quia ipse vnxit Saul in regnum,ipse Dauid in regem futurum. Cuius libri primam partem conscripsit idem Samuel: sequentia verò eius vsque ad calcem scripsit Dauid.

Melachim proinde appellatur: eò quòd reges Iudæ & Israëliticæ gentis gestáq.eorũ per ordinem digerat temporum.Melachim enim Hebraicè, Latinè Regum interpretatur.Hunc librum Ieremias primus in vnum volumen coëgit. Nam anteà sparsus erat per singulorum regum historias.

Paralipomenon Græcè dicitur,quod nos prætermissorum, vel reliquorum dicere possumus, quia ea quæ in lege vel in Regũ libris vel omissa vel non plenè relata sunt,in isto summatim & breuiter explicantur.

Librum Iob quidam Moysen scripsisse arbitrantur: alij vnũ ex prophetis:nonnulli verò eundem Iob post plagam suæ passionis scriptorem fuisse existimant, arbitrantes,vt qui certamina specialis pugnæ sustinuit, ipse narraret quas victorias expediuit. c Principia autẽ & fines libri Iob apud Hebræos prosa oratione contexta sunt: media autem ipsius ab eo loco in quo ait, Pereat dies in qua natus sum, vsq. ad eum locũ, Idcircò ego me reprehendo & ago pœnitentiam: omnia heroico metro discurrunt.

Psalmorum liber, Græcè psalterium,Hebraicè nebel, Latinè organum dicitur. Vocatus autem psalmorũ, quod vno Propheta canente ad psalterium,Chorus consonando responderet.[d] Titulus autem in psalmis Hebraicus Thehilim, quod interpretatur Volumen hymnorum. [e] Auctores autem psalmorum sunt qui ponuntur in titulis, Moyses scilicet & Dauid & Salomon, Asaph, Ethan, Idithun & filij Core Eman Ezraithæ & reliquorum quos Esdras vno volumine comprehendit. Omnes autem psalmos apud Hebræos metrico carmine constat esse compositos. Nam [f] in morem Romani Flacci,& Græci Pindari,nunc alij iãbo currunt, nunc Alcaico personant: [g] nunc Saphico nitent, [h] trimetro vel tetrametro pede incedentes.

[i] Salomon filius Dauid Rex Israël iuxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit: quorum primus est Hebraicè Misle: quem Græci Parabolas, Latini prouerbiorum nominant, eò quòd in ipso sub comparatiua similitudine figuras verborum & imagines veritatis ostenderit. Ipsam autem veritatem ad intelligendum le-

gentibus reseruauit. Secundum librum Coheleth vocauit, qui Græcè Ecclesiastes dicitur, Latinè Concionator: eò quòd sermo eius non specialiter ad vnum sicut in Prouerbijs, sed ad vniuersos generaliter dirigatur: docens omnia quæ in mundo cernimus caduca esse & breuia, & ob hoc minimè appetenda.

A

Tertium librum Sir-hasirim prænotauit: qui in Latinam linguam vertitur Canticum canticorum: [k] vbi per epithalamium carmen coniunctionem Christi & Ecclesiæ mysticè canit. Dictum autem Canticum canticorum: eò quòd omnibus canticis præferatur: quæ in scripturis sacris habentur, sicut quædam in lege dicuntur sancta, quibus maiora sunt Sancta sanctorum.

B

Horum autem trium librorum carmina hexametris & pentametris versibus apud suos composita perhibentur, vt Iosephus Hieronymusq. scribunt.

Isaias Euangelista potius quàm propheta edidit librum suum: cuius omnis textus [l] eloquentia prosa incedit. Canticũ verò hexametro & pentametro versu discurrit.

Ieremias similiter edidit librum suum cum threnis eius: [m] quos nos Lamẽta vocamus, eò quòd in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur, in quibus quadruplex diuerso metro composuit alphabetũ: quorum duo prima quasi sapphico metro scripta sunt: quia tres versiculos qui sibi nexi sunt [n] & ab vna tantum littera incipiunt, heroicum cõma concludit. Tertium alphabetum trimetro scriptum est, & à ternis litteris ijdem versus terni incipiunt. Quartum alphabetum simile primo & secundo habetur.

C

[o] Ezechiel & Daniel à viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur, quorũ Ezechiel principia & finis multis habet obscuritatibus inuoluta. Daniel verò claro sermone regna orbis pronuntiat & tempus aduentus Christi manifestissima prædicatione annotat. Hi sunt quattuor Prophetæ, qui maiores vocantur, quia prolixa volumina condiderunt. Liber duodecim prophetarũ auctorũ suorũ nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur minores quia sermones eorũ breues sunt. Vnde & cõnexi sibimet inuicẽ in vno volumine continẽtur: quorũ nomina sunt: Osee, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, & Malachias.

D

Esdræ liber auctoris sui titulo prænotatur, in cuius textu eiusdem Esdræ, Nehemiæq. sermones pariter cõtinentur. Nec quẽquam moueat, quod vnus Esdrę dicitur liber: [p] quia secundus, tertius & quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur.

Hester librũ Esdras creditur conscripsisse in quo eadẽ regina sub figura Ecclesiæ Dei populũ à seruitute & morte eripuisse scribitur, atq. interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, diei celebritas in posteros mittit.

[q] Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est, vnde & ipse stylus Græcã magis eloquẽtiam redolet. Hunc Iudæi Philonis esse affirmãt, qui proinde Sapientiæ nominatur, quia in eo Christi aduentus qui est sapiẽtia Patris, & passio eius euidenter exprimitur.

[r] Librum autem Ecclesiasticũ certissimè Iesus filius Sirach Hierosolymita nepos Iesu sacerdotis magni composuit, de quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquij similitudinem Salomonis titulo prænotatur. Dictus autem Ecclesiasticus, eò quòd de totius Ecclesiæ disciplina religiosæ conuersationis magna cura & ratione sit editus. Hic & apud Hebræos reperitur, sed inter apocryphos habetur.

Iudith verò & Tobias siue Machabæorũ libri, quibus auctoribus scripti sint, minimè constat. Habent autem vocabula ex eorum nominibus quorum gesta scribuntur.

Quattuor libros Euangeliorum, quattuor Euangelistæ singulariter conscripserunt.

Primus Matthæus cõscripsit Euangelium litteris Hebraicis & sermonibus in Iudæa, initians euangelizare ab humana Christi natiuitate dicens: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham: significans descendisse corporaliter ex semine Patriarcharum Christum: sicut promissum erat in Prophetis per Spiritum sanctum.

Secundus Marcus plenus Spiritu sancto scripsit Euangeliũ Christi eloquio Græco in Italia secutus Petrũ, vt discipulus. Is initium à spiritu prophetali fecit dicens, Vox clamãtis in deserto, parate viam Domino: vt ostẽderet Christum post assumptionem carnis Euangeliũ prædicasse in mundo. Ipse enim Christus & propheta dictus est, sicut scriptũ est, Et [s] Prophetam in gentibus posui te.

Tertius Lucas inter omnes Euangelistas [t] Græci sermonis eruditissimus, quippe vt medicus, in Græcia Euangelium scripsit

Theophilo Episcopo, initians à ſacerdotali ſpiritu dicens: Fuit in diebus Herodis regis Iudææ ſacerdos quidam nomine Zacharias, vt manifeſtaret Chriſtum poſt natiuitatem carnis & prædicationem Euangelij, hoſtiam fuiſſe effectũ pro ſalute mundi. Ipſe eſt enim ſacerdos, de quo dictum eſt in pſalmis: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Vbi enim Chriſtus aduenit: ſacerdotium Iudæorum obmutuit: lex & prophetia ceſſauit. Quartus Iohãnes ſcripſit Euangeliũ vltimus in Aſia, incipiẽs à Verbo, vt oſtenderet eundem ſaluatorem, qui pro nobis dignatus eſt naſci & pati: ipſum ante ſecula Dei Verbum eſſe, ipſum à cælo veniſſe, & poſt mortem ad cælum iterum remeaſſe.

Hi ſunt quattuor Euangeliſtæ, quos per Ezechielem Spiritus ſanctus ſignificauit in quattuor animalibus. Propterea autẽ quattuor animalia: quia per quattuor mundi partes fides Chriſtianæ religionis eorum prædicatione diſſeminata eſt. Animalia autem dicta ſunt: quoniam propter animam hominis prædicatur Euangelium Chriſti. Nam & oculis plena erant intus & foris, quoniam peruident quæ dicta ſunt à prophetis, & quæ promiſſa erant impleri. [x] Crura autẽ eorum recta: quia nihil prauum in Euangelijs. Et alas ſenas tegentes crura & facies ſuas: reuelata ſunt enim quæ tegebantur in aduentu Chriſti.

Euangelium autem interpretatur bona annuntiatio. Græcè enim εὖ bene ἀγγελία dicitur annuntiatio. Vnde & angelus nuntius interpretatur.

[y] Paulus Apoſtolus ſuas ſcripſit epiſtolas quattuordecim, ex quibus nouem, ſeptem Eccleſijs ſcripſit, reliquas diſcipulis ſuis Timotheo, Tito, & Philemoni. [z] Ad Hebræos autem epiſtola à pleriſque Latinis eius eſſe incerta eſt, propter diſſonantiam ſermonis. eandémq. alij Barnabam conſcripſiſſe: alij à Clemente ſcriptam fuiſſe ſuſpicantur.

Petrus ſcripſit duas nominis ſui epiſtolas, quæ Catholicæ ideò nominantur, quia non vni tantùm populo vel ciuitati, ſed vniuerſis gentibus generaliter ſcriptæ ſunt.

Iacobus & Ioannes & Iudas ſuas ſcripſerunt epiſtolas.

Actus Apoſtolorũ primordia fidei Chriſtianæ in gentibus & naſcentis Eccleſiæ hiſtoriam digerit. Actuum Apoſtolorum ſcriptorem Lucam eſſe (conſtat) euangeliſtam: in quo opere naſcentis Eccleſiæ infantia texitur, & Apoſtolorum hiſtoria retinetur. Vnde & actus Apoſtolorum dicitur.

Apocalypſim librum Iohannes euangeliſta ſcripſit, eo tempore quo ob euangelij prædicationem in inſula Pathmos traditur relegatus. Apocalypſis autem ex Græco in Latinum reuelatio interpretatur. Reuelatio enim dicitur manifeſtatio eorum quæ abſcondita erant, iuxta quod & ipſe Iohannes dicit. Apocalypſis Ieſu Chriſti quam dedit illi Deus palàm facere ſeruis ſuis.

Hi ſunt ſcriptores ſacrorum librorum, qui per Spiritum ſanctum loquentes ad eruditionem noſtram & præcepta viuendi, & credendi regulam conſcripſerunt.

Præter hæc & alia volumina apocrypha nuncupantur. Apocrypha autem dicta, id eſt ſecreta, quia in dubium veniunt. Eſt enim eorum occulta origo, nec patet Patribus ex quibus vſque ad nos auctoritas veracium ſcripturarum certiſsima & notiſsima ſucceſsione peruenit. In ijs apocryphis etſi inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falſa, nulla eſt in eis canonica auctoritas, quæ rectè à prudentibus iudicantur non eſſe eorũ credenda, quibus adſcribuntur. Nam multa & ſub nominibus prophetarum, & recentiora ſub nominibus Apoſtolorum ab hæreticis proferuntur: quæ omnia ſub nomine apocryphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota ſunt.

a Cap. II. Pleraque ex Hieron ep. ad Paulmum.

b Hunc librum & Ruth. *Voces* & Ruth. *à pleriſque aberant, ſed reijciendæ non fuerunt, cum idem dicat lib. 1. de offic. Eccl. c. 12.*

c Principia autem & fin. *Ex præf. Hier. ad lib. Iob.*

d Titulus autem comprehendit. *Ex ep. ad Sophron.*

e Auctores autem. *Ex ead. ep.*

f in morem Rom. Flacc. *Ex præf. ad Chron. Euſeb. & ad Iob.*

g nunc Saphico nitent. *Tamen apud Hieronym. tinent Segunt* C. *ex quo* tinniunt *quidam legebat.*

h trimetro vel tetrametro. *Nihil de trimetro, aut tetrametro Hieronymus: ſed* nunç ſemipede ingreditur, *Atque ita legi volebat Chacon, illud alterum gloſſema fuiſſe.*

i Salomon. *Ex Hieronym. ad cap. 1. Eccleſiaſtæ.*

k vbi per epithalam. *Vid. Orig. hom. 1. in Cant. Hieronymo interp.*

l eloquentia proſa. *Vt ſupra proſa oratione. Al. eloquentiæ proſa.*

m quos nos lamenta v. eò quòd triſtiorib. reb. funeribuſq. *Canebantur fortaſſe, vti nunc Iob verba, ita Iſidori ætate, Ieremiæ lamentationes in officio defunctor.*

n Et ab

n Et ab vna tantùm. *Ex ep. ad Paul. Vrbic.*

o Ezechiel & Daniel. *Idem refert. i. de Eccle. offic. ex Hebræorum sententia, qui hæc vaticinia, non ab ipsis vatibus scripta, sed ab alijs excepta somniarant. Sed de Ezechiele ne dubitatum quidem videtur Hieronymi ætate. Contra Danielis librum refert idem scripsisse Porphyrium, confutatúmque ab Euseb. Apollinario, & Methodio.*

p Quia secundus, tertius, & quartus non habentur apud Hebr. *Quia Esdræ, Nehemiæq. sermones in vnũ volumen (vt ait Hier.) coarctant. Ita neque secundum agnoscunt; At nobis Nehemias, idem secundus Esdræ inscribitur.*

q Liber Sap. *Ex Hier. præf. cum in lib. Proem. Iesu filio Sirach tribuat Augustinum secutus. 17. de ciuit.*

r Librum Ecclesiast. -- qui liber apud Latin. *Non mirum, si Isidori ætate Salomonis titulum præferret, cùm Hieronymus ita de eo:* Quem Hebraicum (*inquit*) reperi, nõ Ecclesiasticũ, vt apud Latinos, sed parabolas prænotatum. Cui iuncti erant Ecclesiastes, & Cantica canticor. vt similitudinem Salomonis non solùm numero librorum, sed etiam materiarum genere coæquaret.

ſ Et Prophetã in Gen. posui te. *Ex LXX. τέθεικα σε. Vulg.* dedi te.

t Græci sermonis. *Ex Hier. epist. ad Damasum. 145. sed ibi Græcis Euangelium scripsisse dicitur, non in Græcia.*

v & quæ promissa er. impleri. *Ex Neap. c. Al. in priori.*

x Crura autem eor. rect. *Ex LXX: Vulg.* Pedes eorũ recti.

y Paulus Apost. *Ead. lib. 1. de offi. c. 12. & Rab. 2. de instit. cler. c. 54.*

z Ad Heb. *Ex Hieronymi catalog.*

De bibliothecis. Cap. III.

Bibliotheca à Græco nomen accepit, eò quòd ibi recõdantur libri. Nam βιϐλίων librorum θήκη repositio interpretatur. [a] Bibliothecam veteris testamenti Esdras scriba post incensam legẽ à Chaldæis, dum Iudæi regressi fuissent in Hierusalem, diuino afflatus spiritu reparauit, cunctáq. legis ac prophetarum volumina, quæ fuerant à gentibus corrupta correxit, totúmque vetus testamentum in viginti duos libros cõstituit, vt tot libri essent in lege, quot habebantur, & litteræ.

[b] Apud Græcos autem bibliothecam primus instituisse Pisistratus creditur Atheniẽsium tyrannus: quam deinceps ab Atheniensibus auctam Xerxes incensis Athenis auexit in Persas, longóque post tempore Seleucus Nicanor rursus in Græciam retulit. Hinc studium regibus, vrbibúsque cæteris natum est comparandi volumina diuersarũ gentium, & per interpretes in Græcam linguam vertendi. Dehinc magnus Alexãder, vel successores eius instruendis omnium librorum bibliothecis animum intenderũt, A maximè [c] Ptolemæus cognomento Philadelphus omnis litteraturæ sagacissimus, cùm studio bibliothecarum Pisistratũ æmularetur, non solùm gentium scripturas, sed etiam & diuinas litteras in bibliothecam suam contulit: [d] Nam septuaginta millia librorum huius temporibus Alexandriæ inuenta sunt.

a Cap. III. Bibliothec. veteris testam. *Libri Sacri sæpè Bibliotheca appellantur. Hieron, in Catalog.* Eusebius in scripturis diuinis studiosissimus, & Bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo Martyre diligentissimus peruestigator. *Et in epist. ad Marcellam 141.* Beatus Pamphilus Martyr cum Demetrium Phaleræum, & Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio vellet æquare. *Et Gratianus non semel Hieronymum in prologo Bibliothecæ citat.*

b Apud Græcos autem. *Totus locus ex Agellij lib. 6. c. vlt. Vid. Athen. & Cicer. 3. de orat. Eustathius Aristarcho, & Zenodoto ad id vsum Pisistratum dicit. Plato in Hipparch. Pisistrati filium Hipparchum Homeri libros Athenas detulisse, eosq. decantari in Panathenaicis ludis iussisse ait.* B

c Ptolemæus -- omnis litterat. sag. *Verba Tertull. in Apolog. c. 18.*

d septuaginta millia. *s. o. l.* septingenta millia *Agell. & Marcellin. lib. 22.*

De interpretibus. Cap. IV.

Hic etiam & [a] ab Eleazaro pontifice petens scripturas veteris Testamenti, in Græcam vocẽ ex Hebraica lingua per septuaginta interpretes trãsferre curauit: quas C in Alexandrina Bibliotheca habuit. [b] Siquidem singuli in singulis cellulis separati: ita omnia per Spiritum sanctum interpretati sunt, vt nihil in alicuius eorum codice inuẽtum esset: quod in cæteris vel in verborum ordine discreparet. Fuerunt & alij interpretes, qui ex Hebræa lingua in Græcam sacra eloquia transtulerunt: sicut Aquila, Symmachus & Theodotiõ: sicut etiã & [c] Vulgaris illa interpretatio, cuius auctor non apparet, & ob hoc sine nomine interpretis Quinta editio nuncupatur. Præterea sextam & septimam editionẽ Origenes [d] miro labore reperit, & cum cæteris editionibus comparauit. [e] Prsebyter quoque Hieronymus triũ linguarum peritus ex Hebræo in Latinum D eloquium easdem scripturas conuertit, eloquentérque transfudit, [f] cuius interpretatio merito cæteris antefertur. Nã est & verborum tenacior, & perspicuitate sententiæ clarior, [g] atque, vtpote à Christiano interprete, verior.

a Cap.IV.& ab Eleaz. *Ex Hiero.in Chron.*
b Siquidem sing. *Idem refert Aug.lib.2.de doct.Christ. & lib.18.de ciuit.c.42.& Epiph.lib.de ponder.qua de re nimis multa à nostris hoc tempore dicta sunt.*
c & vulgaris. *Hæc verba non sunt Augustini.*
d miro labore rep. *Ex Catalog.Hier.in Origen.Reperit autem has editiones(vt ait Epiph.) in dolijs, quinctam verò in Actæo littore ait Hieronymus in præfat.ad homil.Origen.à se versas.*
e Presbyter quoq. *Aug.18.de ciui.c.43.*
f Cuius interpretatio. *Ex cod.2.de doct.Christ.quæ tamen non de Hieronymi interpretatione, sed de Itala dicuntur ab Augustino.*
g atq. vtpote à Ch.int.v. *Hæc quidam libri non habent, neque libro 1.de offic.eccles.leguntur.sunt tamen in vetustioribus.*

De eo qui primùm Romam libros aduexit. Cap.V.

ROmam primus librorum copiam aduexit [a] Æmilius Paullus, Perse Macedonũ rege deuicto: [b] deinde Lucullus è Pontica præda. Post hos Cæsar dedit Marco Varroni negotium quàm maximæ Bibliothecæ cõstruendæ. [c] Primum autẽ Romæ Bibliothecas publicauit Pollio, Græcas simul atque Latinas additis auctorũ imaginibus in atrio, quod de manubijs magnificentißimum instruxerat.

a Cap.V.Æmil. Paul. *Videndum, num ad hoc satis sit, quod Plutarchus Æmilij abstinentiam laudans, narrat; libros Regis dumtaxat filijs studia litterarum tractantibus concessisse, cum auri & argenti aceruos, reliquámque prædam ne aspicere quidem voluerit.*
b Deinde Lucull. *Cicer.in Lucull.& 3. de finibus. Sed quod Lucullo Isidorus, Pompeio, qui Lucullo succeßit, bellũq; confecit, tribuit Plin.lib.7.c.30.*
c Primum autem Rom. *Plin.lib.7.c.30.* Marci Varronis in Bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubijs publicata Romæ est, vnius viuentis posita imago est. *Nam etsi reges illi multo ante Pollionem Bibliothecas instruxerant, non tamen fortasse publicarant, hoc est publicas fecerant.*

Qui apud nos Bibliothecas instituerunt. Cap.VI.

APud [a] nos quoque Pamphilus Martyr, cuius vitam Eusebius Cæsariensis cõscripsit, Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio [b] primus adæquare contẽdit. Hic enim in Bibliotheca sua prope triginta voluminum millia habuit. Hieronymus quoque atque Gennadius ecclesiasticos scriptores
A toto orbe quærentes ordine persecuti sunt, eorúmque studia in vno voluminis indiculo comprehenderunt.

a Cap.VI. Apud nos. *Ex epist. 141. ad Marcellam.*

Qui multa scripserunt. Cap.VII.

MArcus [a] Terentius Varro apud Latinos innumerabiles libros scripsit. Apud Græcos quoque Chalcenterus miris attollitur laudibus: quod tantos libros ediderit,
B quantos quisque nostrum alienos scribere propria manu vix posit. De nostris quoque apud Græcos Origenes in scripturarum labore tam Græcos, quàm Latinos operum suorum numero superauit. Denique Hieronymus [b] sex millia librorum eius se legisse fatetur. Horum tamen omnium studia Augustinus ingenio vel scientia sua vicit. Nam tanta scripsit, vt diebus ac noctibus non solum scribere libros eius quisquam, sed nec legere quidem occurrat.

a Cap.VII. M.T.Varr.apud Græc. *Locus est ex Hieronymi libello, qui non extat, eius tamen eam partem, quæ ad hunc locum pertinet, refert Ruffin.inuect.his verbis:* M.
C Terentium Varronem miratur antiquitas, quod apud Latinos tam innumerabiles libros scripserit. Græci Chalcenterũ miris efferunt laudibus quod tantos libros composuerit, quantos quiuis nostrũ alienos sua manu describere non posit. *Id cognomen fuit Didymo Alexandrino Grammatico, vt ait Hesychius in lib.de ijs qui in discipl.claruerunt.Vid.Suid.*
b sex mill. lib. *Ita Ruffin. in apolog. sed eum Hieronymus mendacij arguit, vixque tertiam partem ab Euseb.relatam affirmat. Idem tamen quod Ruffinus, tradidit Epiphanius.*

De generibus opusculorum. Cap.VIII.

D OPusculorum [a] genera sunt tria. Primum genus excerpta sunt: quæ Græcè scholia nuncupantur, in quibus ea quæ videntur obscura vel difficilia, summatim ac breuiter præstringuntur.

Secundum genus, homiliæ sunt, quas Latini verba appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium, tomi: quos nos libros vel volumina nuncupamus. Homiliæ autem ad vulgus loquuntur: tomi verò, id est, libri maioris sunt disputationis. Dialogus

est collatio duorum vel plurimorum, quam Latini sermonem dicunt. Nam quos Græci dialogos vocant nos sermones vocamus, [b]Sermo autem dictus quia inter vtrumque seritur. Vnde & in Virgilio. Multa inter se se vario sermone serebant. Tractatus, est vnius rei multiplex expositio, eò quòd trahat sensum in multa, [c]sententiam contrectando secum.

Differt autem sermo, tractatus, & verbũ. Sermo enim altera eget persona: tractatus specialiter ad seipsum est: verbum autem ad omnes. Vnde & dicitur, verbum fecit ad populum.

Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, [d] commenta Euangelij.

[e] Apologeticum est excusatio, in quo solent quidam accusantibus respondere. In defensione enim aut negatione sola positũ est, & est nomen Græcum.

[f] Panegyricum est licentiosum & laciniosum genus dicendi in laudibus regum: in cuius compositione homines multis mendacijs adulantur. Quod malum à Græcis exortum est: quorum leuitas instructa dicendi facultate & copia incredibili multas mendaciorum nebulas suscitauit.

[g] Fastorum libri sunt, in quibus reges vel consules scribuntur, à fascibus dicti, id est, potestatibus.[h] Vnde & ob id libri Fastorum dicuntur, quia de regibus & consulibus editi sunt.

Procemium est initiũ dicendi. Sunt enim procemia principia librorũ, quæ ante caussæ narrationem ad instruendas audientium aures coaptantur. Cuius nomẽ plerique Latinitatis periti sine translatione posuerunt. hoc autem vocabulum apud nos interpretatum, præfatio nuncupatur, quasi prælocutio.

Præcepta sunt, quæ aut quid faciendum, aut quid non faciendum sit, docent. Quid faciendum: vt dilige Deum tuum: & honora patrem tuum, & matrem tuam. Quid nõ faciendum: vt, Non mœchaberis, non furtum facies. Similiter & gentilium præcepta vel iubent, vel vetant. Iubent faciendum: vt nudus ara, sere nudus. Vetant: vt Neue inter vites corylum sere, neue flagella summa pete. Primus autem præcepta apud Hebræos Moyses scripsit, apud Latinos [i] Martius vates primus præcepta composuit. Ex quibus est illud, Postremus dicas, primus

A taceas. Parabolæ & problemata nominibus suis indicant altius se perscrutari oportere. Parabola quippe alicuius rei similitudinem per se gerit, quod licet sit vocabulum Græcum, iam tamen pro Latino vsurpatur. Et notum est quòd in parabolis quæ dicuntur rerum similitudines, rebus de quibus agitur comparantur.

Problemata autem quæ Latinè appellantur propositiones, quæstiones sunt habentes aliquid quod disputatione soluendum sit.

Quæstio autem est quæsitio, cùm quæritur, an sit, quid sit, quale sit.

B Argumentum verò dictum quasi argutũ, vel quasi argutè inuentum, ad comprobandas res.

Epistolam propriè Græci vocant, quod interpretatur Latinè missa.

Antè chartæ & membranarum vsum, [k] in dedolatis ex ligno codicillis epistolarũ alloquia scribebantur. Vnde & portitores earum tabellarios vocauerunt,

[a] Cap. VIII. Opusculorum. *Ex Hieron. præf. in homil. Orig. in Ezech. quæ repetit etiam Ruff. in inuect.*

[b] Sermo autem dict. *è Seru.*

[c] Sententiam contrectando secum. *Ita A. Aug. cum in o. l. sentiendi nullo sensu legeretur:* seu à contrectando secum. *Chacon.*

C [d] Commenta iuris, commenta Euang. *Commenta pro commentaria præcisè scriptum putabat A. Augustinus. Sed retinet idem verbum hodiè abscisum vulgaris sermo. vt suspicari possimus eod. modo Isidori ætate vsurpatum.*

[e] Apologeticum. *Ex Lact. lib. 5. c. 4.*

[f] Panegyric. *Ex eod. lib. 1. cap. 15.*

[g] Fastor. lib. -- à fascibus dicti. *Significationi etymon aptauit, vt consueuit, alioqui à fando dici non ignorans.*

[h] Vnde & ob id. *Ex C. Neap. mendose reliqui. Ouid.*

[i] Martius vates. *Vid. Lil. Gyrald. Dialog. 4. de poët. Latin.*

[k] In dedolat. ex l. c. *Ex Hierony. epist. ad Niceam 42.*

De ceris. Cap. IX.

D CEræ literarum materies, paruulorum nutrices. [a]ipsæ dant ingenium pueris primordia sensus, quarum studium primi Græci tradidisse produntur: Græci autem & Thusci primum ferro in ceris scripserũt, posteà Romani iusserunt, ne graphium ferreum quis haberet. Vnde & apud scribas dicebatur: ceram ferro ne cædito. Postea institutum est, vt ceram ossibus scriberẽt, [b] sicut indicat Atta in satyra dicens: Vertamus vomerem in ceram mucronéque aremus Osseo-

Oſſeo-.graphium autem Græcè:Latinè ſcriptorium dicitur.Nam γραφ,ὴ ſcriptura eſt.

[a] Cap. IX. Ipſæ dant ingen. *Carmen eſt Dracontij lib.2.de machin.mundi.* Cera dat ingenium pueris primordia ſenſus. Inde fit,vt præſtet littera, vel noceat.
[b] ſicut indicat Atta. *Cui cur Attæ cognomen hæſerit, Vid.Feſt.in Atta.*

De chartis.Cap.X.

CHartarum [a] vſum primùm Ægyptus miniſtrauit,cœptum apud Memphiticã vrbem. Memphis enim ciuitas Ægyptiorũ eſt,vbi chartæ vſus inuentus eſt primùm, ſicut ait Lucanus, Conficitur bibula Memphitis charta papyro.Bibulam autem papyrum dixit, quòd humorem bibat. Charta autem dicta, quòd carptim papyri tegmen decerptum glutinatur.Cuius genera quàm plura ſunt. Prima & præcipua [b] Auguſtæa regia & maioris formæ in honorem Octauij Auguſti appellata. Secunda Liuiana ob honorem Liuiæ.Tertia hieratica dicta, eò quòd ad ſacros libros eligebatur, ſimilis Auguſtææ, ſed ſubcolorata.Quarta Tæniotica à loco Alexandriæ qui ita vocatur vbi fiebat. Quinta Saitica ab oppido Sai. [c] Sexta Corneliana à Cornelio Gallo præfecto Ægypti primum confecta. Septima emporetica,quod ea merces inuoluũtur,cùm ſit ſcripturis minus idonea.

[a] Cap.X.Chartarum vſus. *Plin.lib.13.c.12.*
[b] Auguſtæa regia.*regia,gloſſam putabat Chacon.*
[c] Sexta Corneliana.*De Corneliana nihil Plinius.Conſtat verò ex Dione & alijs Cornelium Gallum Ægypto fuiſſe præfectum ab Auguſto.*

De pergamenis. Cap.XI.

PErgameni [a] reges cùm charta indigerẽt, membrana primi excogitauerunt.[b] Vnde & pergamenarum nomen hucuſque tradente ſibi poſteritate ſeruatum eſt.[c] Hæc membrana dicuntur, quia ex membris pecudũ detrahuntur.Fiebant autem primùm coloris lutei, id eſt crocei, poſteà verò Romæ candida membrana reperta ſunt: quod apparuit inhabile eſſe:quòd & facile ſordeſcant,aciemque legentium lædant. Cùm peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putent, neque pauimẽta alia,quàm è Caryſteo marmore,quòd

A

auri fulgor hebetet, & Caryſti viriditas reficiat oculos. Nam & qui nũmulariam diſcunt, denariorum formis myrteos pannos ſubijciunt: & gemmarum ſculptores ſcarabeorum terga,quibus nihil eſt viridius,ſubinde reſpiciunt:& pictores idem faciunt vt laborem viſus eorum viriditate recreent.

Membrana autem aut candida, aut lutea,aut purpurea ſunt. Candida naturaliter exiſtũt. Luteum membranum bicolor eſt: quòd à confectore vna tingitur parte id eſt crocatur,de quo Perſius: Iam liber & poſitis bicolor membrana capillis.[d] Purpurea verò inficiuntur colore purpureo: in quibus

B

aurum & argentum liqueſcens pateſcat in litteras.

[a] Cap.XI. pergameni Reges. *Eumenes Pergami rex membranas primus excogitauit.*
[b] Vnde & pergamenarum. *Verba ſunt Hieronymi in epiſt.ad Chromat.43.*
[c] Hæc & membrana dic. *Et fœminino, & neutro genere.Gloſſ.*membranum ὑμὴν.
[d] Purpurea verò.*Hiero.ad Euſtoch.de cuſtod.virg.* Inficiuntur membranæ colore purpureo,aurũ liqueſcit in litteras.*Vnde liqueſcit hic reponebat Chacon.*

De libris conficiendis.Cap.XII.

QVædam genera librorum apud gentiles certis modulis conficiebantur.

C

Breuiore forma,carmina,atque epiſtolę.At verò hiſtoriæ maiori modulo ſcribebantur, & non ſolùm in charta vel membranis: ſed etiam & [a] in omentis elephantinis, textilibúſque maluarum folijs, atque palmarum. cuius generis Cinna ſic meminit: Hæc tibi Arateis multùm inuigilata lucernis Carmina, queis ignes [b] nouimus aërios, Leuis in aridulo maluæ deſcripta libello,Pruſiaca vexi munera nauicula.Circuncidi libros Siciliæ primùm increbuit.Nam initio pumicabantur.Vnde & ait Catullus: Cui dono lepidum nouum libellum Arido modo pumice expolitum?

[a] Cap.XII. in omentis eleph. *Hinc elephantini libri, niſi mauis codices eboreos, aut tabulas eboreas ſignificari,de*

D

quibus meminere Vlp.de leg.2.c.52.& Pompon.c.2.de orig. iur:
[b] nouimus aërios. *Sic Gotth.o.Baſil.Zanchus ætherios legit.aerios autem ex illorum opinione qui ſidera non in orbibus fixa,ſed per aera ferri exiſtimarunt.*

De librorum vocabulis.Cap.XIII.

COdex multorum librorum eſt: liber vnius voluminis.Et dictus codex per transla-

translationem à caudicibus arborum, seu vitium, quasi caudex: quòd in se multitudinē librorum quasi ramorum contineat.

Volumen liber est à voluendo dictus: sicut apud Hebræos volumen legis, volumina prophetarum.

Liber est interior tunica corticis quæ ligno cohęret. De quo Virgilius, alta liber aret in vlmo. Vnde & liber dicitur in quo scribimus: quia [a] ante vsum chartæ vel mēbranorum de libris arborum volumina fiebant, id est, compaginabantur. Vnde & scriptores à libris arborum librarios vocauerunt.

[a] Cap. XIII. ante vsum chartæ. *Ex Hieronym. ad Nicæam.*

De librarijs et eorum instrumentis. Cap. XIV.

B

LIbrarios (constat) ante bibliopolas dictos. Librum enim Græci βιβλον vocant. Librarij autem, idem & antiquarij vocantur: sed librarij sunt qui & noua & vetera scribunt, antiquarij qui tantummodo vetera, vnde & nomen sumpserunt.

A scribendo autem scriba nomē accepit: officium exprimens vocabuli qualitate.

Instrumēta scribæ, calamus & penna. Ex his enim verba paginis infiguntur: sed calamus arboris est, penna auis, cuius acumen in duo diuiditur: in toto corpore vnitate seruata (credo) propter mysterium, vt in duobus apicibus vetus & nouum testamentū signaretur, quibus exprimitur verbi sacramentum sanguine passionis effusum.

C

Dictus autem calamus quod liquorem ponat. [a] Vnde & apud nautas calare ponere dicitur.

Penna autem à pendendo vocata, id est, volando. Est enim, vt diximus, auium.

Folia autem librorum appellata: siue ex similitudine foliorum arborum: seu quia ex follibus fiunt, id est, ex pellibus quæ de occisis pecudibus detrahi solent: cuius partes paginæ dicuntur, eò quòd sibi inuicem cōpingantur.

Versus autem vulgò vocati: [b] quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enim ad dexterā primùm deducebant stylum: deinde conuertebantur [c] ad inferiora & rursum ad dexteram versus: quos hodiéque rustici versus vocant.

D

[d] Scheda est quod adhuc emēdatur, & nec dum in libris redactū est, & est nomen Græcum, sicut & tomus.

[a] Cap. XIV. Vnde apud nautas calare. *quo verbo nostri quoque Thrasones vtuntur, cum calar el sombrero, calar la visera, atque alia huiusmodi effutiunt. indè etiam dies intercalares dictos vult, quasi interpositos inf. c. 17.*

[b] quia sic scribebant antiqui sicut arat. terr. *Id Græci (vt ait Pausan. lib. 1. ἠλιακῶν) βουστροφήδον γράφειν, dixere. Versum autem vocabant rustici; cum sulco ad finem perducto, iterum eo reditur, vnde arationis initium est. quod est versum peragere Plinio lib. 18. c. 19.*

[c] ad inferiora. *Al. ad inferiorem.*

[d] Scheda. *Charis. lib. 1.* Scida charta sine aspiratione à scindendo dicta est, sed etiam alij cum aspiratione schedā ex Græco *ἀπὸ τοῦ σχίζειν* dictam putant.

De canonibus Euangeliorum. Cap. XV.

CAnones Euangeliorū [a] Ammonius Alexandriæ Episcopus primus excogitauit: quem postea Eusebius Cæsariensis secutus, pleniùs composuit. Qui ideò facti sunt, vt per eos inuenire & scire possimus, qui reliquorum Euangelistarum similia aut propria dixerunt. Sunt autem numero decem, quorum primus continet numeros, in quibus quattuor eadem dixerunt: Matthæus, Marcus, Lucas & Iohānes. Secundus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Lucas. Tertius, in quibus tres, Matthęus, Lucas, Iohānes. Quartus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Iohānes. Quintus in quibus duo, Matthæus, Lucas. Sextus, in quibus duo, Matthæus, Marcus. Septimus, in quibus duo, Matthæus, Iohānes. Octauus in quibus duo, Marcus, Lucas. Nonus in quibus duo, Lucas, Iohannes. Decimus in quibus singuli eorum propria quædam dixerunt: quorum expositio hæc est. Per singulos enim Euangelistas numerus quidam capitulis affixus adiacet, quibus numeris [b] subdita est æra quædam minio notata: quæ indicat in quoto canone positus sit numerus, cui subiecta est æra. Verbi gratia: Si est æra prima, in primo canone: si secunda, in secundo: si tertia in tertio, & sic per ordinem vsque ad decimum peruenies. Si igitur aperto quolibet Euangelio placuerit scire, qui reliquorum Euangelistarum similia dixerunt, assumes adiacentem numerum capituli: & requires ipsum numerum in suo canone quem indicat, ibíque inuenies quot, & qui dixerint: & ita demum in corpore inquisita loca, quæ ex ipsis numeris

ris indicantur per singula Euangelia de eisdem dixisse inuenies.

[a] Cap. XV. Hammonius. *Ex Hieronymi Catalogo, & præf. in Euang. & præf. Euseb. ad canones Hammonij.*

[b] Subdita est æra quæd. *Vel ex hoc loco apparet æram nihil esse aliud, quàm numeri notā. Nam quam Isidorus æram, Hieronymus numerum dixit. & Victor Capuanus in præf. ad harmoniam Euangelicam Tatiani eadem de re.* Memoratos numeros prius curiosus lector si velit inspiciens facilè ex nota numeri reperta comprobet lectione. *Vid. suprà lib. 5. c. 34.*

De canonibus Conciliorum. Cap. XVI.

CAnon [a] autem Græcè, Latinè regula nūcupatur. Regula autem dicta, quòd rectè ducit, nec aliquādo aliorsum trahit. Alij dixerunt regulam dictam vel quòd regat, vel quod normam rectè viuendi præbeat: vel quod distortū prauumq. quid corrigat.

[b] Canones autem generalium Conciliorum à temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione feruente, docendarum plebium minimè dabatur facultas. Inde Christianitas in diuersas hæreses est scissa: quia non erat licētia Episcopis in vnum conuenire, nisi tempore supradicti Imperatoris. Ipse. n. dedit facultatem Christianis liberè congregari. Sub hoc etiam sancti Patres in Concilio Nicæno de omni orbe terrarum conuenientes: iuxta fidem Euangelicam & Apostolicam secundū post Apostolos symbolū tradiderūt.

Inter cætera autem concilia quattuor esse (scimus) venerabiles synodos: quæ totam principaliter fidem complectuntur, quasi quattuor Euangelia, vel totidem paradisi flumina.

Harum prima Nicæna synodus trecentorum octodecim Episcoporum Constantino Augusto imperante peracta est. In qua, Arianæ perfidiæ damnata blasphemia, quā de inæqualitate sanctæ Trinitatis idē Arius asserebat: consubstantialem Deo Patri [c] Deū filium eadem sancta synodus per symbolum definiuit.

Secunda synodus centum quinquaginta patrum sub Theodosio seniore [d] Constātinopoli congregata est, quæ Macedonium, Spiritum sanctum Deum esse negantem, condemnans consubstantialem Patri & Filio Sanctum Spiritum demonstrauit, dans symboli formam, quam tota Græcorum & A Latinorum confessio in Ecclesijs prædicat.

[e] Tertia synodus Ephesina prima. ducentorum Episcoporum sub iuniore Theodosio Augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem iusto anathemate condemnauit: [f] ostendens manere in duabus naturis vnam Domini Iesu Christi personam.

[g] Quarta synodus Chalcedonēsis sexcentorum triginta sacerdotum sub Martiano Principe habita est, in qua Euthychē Constantinopolitanum abbatem Verbi Dei & carnis vnam naturam pronuntiantem, & eius defensorem Dioscorū quendam Alexandrinum Episcopū, & ipsum rursum Nestorium cum reliquis hæreticis vna Patrum sententia prædamnauit, prædicans eadem synodus [h] Christum Dominum de virgine sic natum, vt in eo substantiam & diuinæ & humanæ [i] confiteamur naturæ. Quattuor hæ sunt synodi principales, fidei doctrinam plenissimè prædicātes: sed & si qua sunt cōcilia quæ sancti Patres spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quattuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: [k] quorū gesta in hoc corpore condita continentur.

Synodus autem ex Græco interpretatur comitatus vel cœtus.

[l] Concilij verò nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quo caussæ agebantur, conueniebant omnes in vnum, communíq. intentione tractabant. * Vnde & Concilium à communi intentione dictū [m] quasi cōmuniciliū. Nā cilia oculorū sunt. Vnde [n] & considium, consilium, d. in, l. litteram transeunte.

Cœtus verò conuentus est, vel congregatio à coëundo, id est, cōueniendo in vnum. Vnde & conuentus est nuncupatus: sicut conuentus cœtus, vel concilium à societate multorum in vnum.

[a] Cap. XVI. Canon autem. *Hoc caput ex alio Isidori volumine à Braulione, qui hoc opus interpolauit. in librósque digessit, accersitum videtur. Nam & concilior. acta hoc opere condita contineri inferius dicitur, & multa huius loci verba in ea præf. quæ inscribitur origo concilior. reperiuntur.*

[b] Canones autem gen. *Citantur hæc à Grat. dis. 15. c. 1. & Iuone lib. 2. tit. xj. cap. 16. Panorm. ex. 18. cap. lib. 6. etymolog. eadémq. in Rabani margine ex. 17.*

[c] Deum Filium. *Dei Filium Gratian.*

[d] Constrntinopoli *Al. Constantinopolim.*

[e] Tertia Synod. *Ante hæc verba Iuo. c. 20.* Hæc synodus acta est temporibus Damasi Papæ Romani, Cyrilli Hierosolymitani Episcopi, Nectarij Constantinopolitan. (*sic. n. legendum non*) *Nestorij.*

[f] Osten-

[f] Ostendens manere. *Gennad.* Sixtus vrbis Rom. episcopus decretum synodi aduersum Nestorium à se habitum volumine describens ad Orientis & Occidētis ecclesias dedit, cōfirmans duabus in Christo manentibus perfectè naturis, vnam Filij Dei credēdam esse personam. *& rursus ead. ferè in Leporio.*

[g] Quarta synod. *Ante hæc verba Iuo. cap. 21.* Hæc synodus acta est temporibus Cælestini Papæ Romani, Iuuenalis Constantinopol. episcopi. *Vbi pro Constantinopolitani, Hierosolymitani legendum admonuit A. Augustin.*

[h] Christum dominum. *Christum Deum alij libri, & Grat. Iuo. Raban.*

[i] confiteamur naturæ. *Addit post hæc verba solus Iuo.* Hæc synodus acta est tēporibus Leonis Papæ Ro. & Iuuenalis Hierosolymitani episcopi, Anatolij Constantinopolitani. *Sic. n. legendum non, Athanasij.*

[k] Quor. gesta in hoc opere. *Hæc omissa oportuit.*

[l] Concilij nom. t. ē. m. Rom. è *Seru. Æn. 6. ad v.* Nec verò h. s. s. d. *Quid autem eßet Concilium ostendunt Lælij Felicis verba apud Agell. lib. 5. c. 27.* Qui non vniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, nō comitia, sed concilium edicere debet. *Sic enim legēdum docuit A. August. ex Cicerone, & Liuio.*

[m] quasi communiciliim. *Ita Rabanus:* quasi consilium *veteres libri, vnus Salmant. ante 860. annos scriptus,* quasi cōscilium, *quod ad hunc quidem locum attinet, mēdosè, rem totam attentius si spectes, haud prorsus absurdè. Nam* Conscilium *Isidori ætate solere scribi, mihi certè non sit dubium, nam & paullò post idem codex habet:* Vel conscilium à societate, &c. *E qua scriptura duas ipse notationes confecit. Vt conscilium, sit (neglecto s.) concilium, & hoc quasi communicilium, vel sit (neglecto c.) consilium; & hoc quasi considium d. in l. litteram transeunte, qua de re Festus.* Consilium vel à consulendo, vel quod in vnā rem plurium mentes consideant. *Fuisse autem hanc conscilij scripturam in vsu testatur Pierius Valerianus* lib. 9. *Æn. ad V.* Consilium summis r. d. r. h. *Hoc Gratiani correctores non viderunt, nulla tamen re illorum sensus æquè adiuuatur. Nos antiquor. codicum scripturam repræsentauimus, quæ, hoc animaduerso, & emēdari & suppleri facilè possit: vt nihil sit iam amplius quod desideretur.*

De cyclo Paschali.
Cap. XVII.

PAschalem [a] cyclum Hippolytus Episcopus temporibus Alexandri Imperatoris primus conscripsit. Post quem probatissimi auctores Eusebius Cęsariensis, [b] Theophilus Alexandrinus, Prosper quoque natione Aquitanus, atq. [c] Victorius amplificatis eiusdem festiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt, cuius quidem rationem beatissimus Cyrillus Alexādrinæ vrbis Episcopus in xcv. annos [d] per quinquies decem nouies calculans, [e] quoto Kalendas vel luna debeat Paschalis sollemnitas celebrari, summa breuitate notauit.

Cyclus autem vocatus, eò quòd in orbem digestus sit, & quasi in circulo dispositum ordinem complectatur annorum sine varietate, & sine vlla arte. Vnde factum est vt cuiusque materiæ carmina [f] simplici formitate facta cyclica vocarentur. [g] Hinc & laterculum dictum quòd ordinē habeat [h] stratum annorum.

Primus cyclus decemnouenalis.

		Luna.
B.Com.an.ij.Idus	April.	xx
C.vj.Kal.	April.	xvj
Em.xvj.Kal.	Maij	xvij
C.vj.Idus	April.	xx
B.C.ix.Kal.	April.	xv
E.ij.Idus	April.	xvj
C.ij.Non.	April.	xix
E.viij.Kal.	Maij	xx
B.C.v.Idus	April.	xv
C.ij.Kal.	April.	xviij
E.xij.Kal.	Maij	xix
C.Non.	April.	xv
B.C.v.Kal.	April.	xvij
E.xvj.Kal.	Maij	xviij
C.vj.Idus	April.	xxj
C.ix.Kal.	April.	xvij
B.E.xj.Idus	April.	xvij
C.ij.Non.	April.	xx
E.viij.Kal.	Maij	xxj

Secundus cyclus lunæ.

		Lunæ.
C.v.Idus	April.	xviij
B.C.ij.Kal.	April.	xx
E.xij.Kal.	Maij	xxj
C.Non.	April.	xvij
C.v.Kal.	April.	xx
B.E.xvj.Kal.	Maij	xx
C.Kal.	April.	xvj
E.xj.Kal.	Maij	xvij
C.Idus	April.	xx
B.C.v.Kal.	April.	xv
E.xv.Kal.	Maij	xvj
C.v.Idus	April.	xix
C.viij.Kal.	April.	xv
B.E.Idus	April.	xv
C.Non.	April.	xviij
C.v.Kal.	April.	xxj
E.iiij.Idus	April.	xv
B.C.Kal.	April.	xvij
E.xj.Kal.	Maij	xviij

Tertius cyclus lunæ.

		Lunæ
C.viij.Idus	April.	xv
C.iiij.Kal.	April.	xviij
B.E.xv.Kal.	Maij	xviij
C.v.Idus	April.	xxj
C.viij.Kal.	April.	xvij
E.xviij.Kal.	Maij	xviij
B.C.Non.	April.	xx
E.vij.Kal.	Maij	xxj
C.iiij.Idus	April.	xvij
C.iiij.Non.	April.	xx
B.E.xj.Kal.	Maij	xx
C.viij.Idus	April.	xvj
C.iiij.Kal.	April.	xix
E.xiiij.Kal.	Maij	xx
B.C.iiij.Non.	April.	xv
C.viij.Kal.	April.	xviij
E.xviij.Kal.	Maij	xviij
C.iij.Kal.	April.	xix
B.E.xiiij.Kal.	Maij	xv

Quartus cyclus lunæ.

		Lunæ
C.iij.Idus	April.	xix
C.vij.Kal.	April.	xv
E.xvij.Kal.	Maij	xvj
B.C.viij.Idus	April.	xviij
C.iiij.Kal.	April.	xxj
E.iij.Idus	April.	xv
C.iii.Non.	April.	xviij
B.E.x.Kal.	Maij	xviij
C.xviij.Kal.	Maij	xxj
C.iij.Kal.	April.	xvij
E.xiij.Kal.	Maij	xviij
B.C.iiij.Idus	April.	xx
C.vij.Kal.	April.	xvj
E.xvij.Kal.	Maij	xvij
C.vij.Idus	April.	xx
B.C.xj.Kalen.	April.	xv
E.iij.Idus	April.	xvj
C.iij.Non.	April.	xix
E.ix.Kal.	Maij	xx

Quintus cyclus lunæ.

		Lunæ
BC. vij.Idus	April.	xvj
C.iij.Kal.	April.	xix
E.xiij.Kal.	Maij	xx
C.ij.Non.	April.	xvj
B.C.vij.Kal.	April.	xvij
E.xvij.Kal.	Maij	xix
C.ij.Kal.	April.	xv
E.xij.Kal.	Maij	xvj
A B.C.iij.Idus	April.	xviij
C.iij.Non.	April.	xxj
E.xvj.Kal.	Maij	xv
C.vj.Idus.	April.	xviij
B.C.iij.Kal.	April.	xx
E.xiij.Kal.	Maij	xxj
C.ij.Non.	April.	xvij
C.vj.Kal.	April.	xx
B.E.xvij.Kal.	Maij	xx
C.ij.Kal.	April.	xvj
E.xij.Kal.	Maij	xvij

POst cuius expletionem ad primum exordium recurrendum. Antiquitus Ecclesia Pascha decima quarta luna cũ Iudæis celebrabat, quocũq. die ocurreret: quẽ ritũ sancti Patres in Nicæna synodo prohibuerunt, constituẽtes non solùm lunã Paschalẽ & mẽ-
B sem inquerire, sed etiã & diem resurrectionis Dominicę obseruare: & ob hoc Pascha à quarta decima luna, vsq. ad vigesimam primam extenderunt, vt dies Dominicus non omitteretur.

k Paschæ autẽ vocabulum non Græcũ, sed Hebræũ est: nec à passione, quoniã πάσχειν Gręcè dicitur pati, sed à trãsitu Hebræo verbo Pascha appellatũ est, eò [l] quòd tũc populus Dei ex Ægypto trãsierit. Vnde & in Euãgelio: Cùm vidisset, inquit, Iesus, quia venit hora vt trãsiret de mundo ad patrẽ.[m] Cuius nox ideò peruigil ducitur, propter aduentũ Regis ac Dei nostri, vt tẽpus resurrectionis
C eius nos non dormientes, sed vigilantes inueniat. Cuius noctis duplex ratio est: siue quòd in ea vitã tunc recepit cùm passus est: siue quòd postea eadẽ hora qua resurrexit, ad iudicandũ venturus est. Eo autem modo agimus Pascha, vt non solùm mortẽ & resurrectionem Christi in memoriã reuocemus, sed etiã cætera ([n] quæ circa eum attestãtur) ad sacramentorum significationem inspiciamus. Propter initiũ enim nouæ vitæ, & propter nouũ hominẽ, quem iubemur induere & exuere veterẽ expurgantes vetus fermẽtum, vt simus noua conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergò vitæ nouitatẽ primus [o] mẽsis in anni mensibus celebrationi Paschali
D mysticè attributus est.

Quòd verò tertiæ hebdomadæ die Pascha celebratur, i. qui dies occurrit à quarta decima in vicesimam primã, hoc significat: quia in toto tempore seculi, quod septenario dierum numero agitur, nunc tertium tẽpus

A pus hoc sacramentum aperuit. Primum enim tempus est ante legem, secundùm sub lege, tertium sub gratia. Vbi iam manifestatum est sacramentum prius occultum in prophetico ænigmate, ideò & propter hæc tria seculi tempora resurrectio Domini triduana est. Quòd verò à quartadecima luna vsque ad vigesimam primam per dies septẽ Paschalis dies quæritur: hoc fit propter ipsum numerũ septenariũ, quo vniuersitatis significatio sæpe figuratur, qui etiam ipsi ecclesiæ tribuitur propter instar vniuersitatis, vnde & Iohannes Apostolus in Apoc. ad septem scribit ecclesias. Ecclesia verò in ista adhuc mortalitate carnis constituta propter

B ipsam mutabilitatem, lunæ nomine in scripturis significatur.

Varia autem obseruantia opinionum Paschalis festiuitatis interdum errorẽ gignit. Latini namq. à tertio nonas Martij, vsque in tertium Nonas Aprilis primi mensis lunam inquirunt, & si quarta decima luna die Dominico prouenerit, in alio die Dominico Pascha protrahunt. Grę̄ci primi mensis lunam ab octauo Idus Martias vsque in diem Non. April. obseruant, & si quinta decima luna die Dominico incurrerit, sanctũ Pascha celebrant. Huiusmodi igitur dissensio inter vtrosque Paschalem regulam turbat.

C Communis annus dicitur qui [p] duodecim tantùm lunas, hoc est, dies CCCLIIII. habet. Dictus autẽ communis, quia sæpè duo ita coniuncti incedũt, vt inuicem se in Paschali sollemnitate sequantur: nam embolismus annus semper solus est.

Embolismus annus est, qui tredecim mẽses lunares, id est, CCCLXXXIIII dies habere monstratur. Ipse est annus sancto Moysi diuinitùs reuelatus, in quo iubentur ij, qui longiùs habitabant in secundo mense Pascha celebrare. Embolismus autem nomen Græcum est, quod interpretatur Latinè superaugmẽtum, eò quòd expleat numerum an-

D norum communium, quibus vndecim lunares dies deesse cernuntur.

Embolismi autem anni & communes sic inueniuntur. Si enim à quarta decima luna Paschæ præcedentis vsque ad quartam decimã sequentis CCCLXXXIIII. dies fuerint: embolismalis annus est, si CCCLIIII. communis.

Bissextus est post annos quattuor vnus dies adiectus. Crescit enim per singulos annos quarta pars assis. At vbi quarto anno assem compleuerit, bissextum vnum facit. Dictus autem bissextus, [q] quia bis sexies ductus assẽ facit: quod est vnus dies, sicut quadrantem propter quater ductum, quod est bissextus: quem super dierum cursum in anno [r] sol facit: siue quòd nequeat [s] annus sub introduci, nisi bissexto Kal. Mart. computaueris, hoc est, & prima die sext. Kal. Martias, & addito bis sexto alio die sexto Kal. Martias iteraueris. A sexto autem Kal. Mart. vsq. in diem pridie Kalẽdas Ianuarias, in lunæ cursu bissextus apponitur, atq. inde detrahitur.

Intercalares autem dies idcircò vocantur, quia interponuntur, vt ratio lunæ solisque conueniat. Calare enim ponere dicitur, intercalare interponere.

Epactas Græci vocant, Latini adiectiones annuas lunares, quæ per vndenarium numerum vsq. ad tricenarium in se reuoluuntur. Quas ideò Ægyptij adijciunt, vt lunaris emensio rationi solis æquetur. Luna enim iuxta cursum suum vigintinouẽ semis dies lucere dinoscitur, & fiunt in annum lunarẽ dies CCCLIIII. Remanent ad cursum anni solaris dies vndecim, quos Ægyptij adijciũt. Vnde & adiectiones vocantur: absque his nõ inuenies lunam quota sit in quolibet anno, & mense, & die. Istæ epactæ semper xj. kal. April. reperiuntur in eadem luna quæ fuerit eo die. Continentur autẽ circulo decemnouẽnali: sed cùm ad xxix. epactas peruenerit, qui est circulus decemnouennalis: iam sequenti anno nõ addes super vigintinouem, vndecim, vt decem annunties detractis triginta, sed inde reuertêris vt vndecim pronunties.

[a] Cap. XVII. Paschalem cyclũ Hippolytus Episcopus. *Post vocem episcopus lacuna, est in cod. Neap. Hieronymus in Catalogo. negat se reperire potuisse cuius vrbis episcopus fuerit. Gelasius Papa Metropolis Arabum episcopum facit (Bostræ fortasse) eius enim vrbis subscriptio in concilijs nõnunquam legitur. Zonaras, & Nicephorus Portus Romæ episcopum fuisse tradunt. Reperta Romæ est antè annos. xx. illius marmorea statua sedentis, legitúrque cyclus hic Paschalis in lateribus sedis cum Catalogo operum illius, non tamen integro quia lapis ea parte fractus.*

[b] Theophilus. *Ex Catalogo Gennadij.*

[c] Victorius. *Ita omninò legendum ex Bed. lib. 6. de ratione temp. c. 48. & ex Gennadio cuius verba sunt:* Victorius homo Aquitanicus, inuitatus à S. Hilario vrbis Romæ episcopo composuit Paschalem cursum. (*Al. recursum*) indagatione cautissima, post quattuor priores, qui composuerant, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, Prosperum, *Victorius quoque legitur in vetustiss. libris Salmant. & Complut.*

[d] per quinquies decem nouies. *Per quinquies decies nouies Neap.*

e quoto Kal. vel luna. *Concil. Bracar. 2. c. 9. quoto Kalendar. die, vel quota luna.*

f carmina simplici formitate facta cyclica. *Alij cyclia cum Rabano, siue id carminis genus arte quadam fieret, vt ait Aristophanis interpres in Auibus. Nam & κύκλȣ poemate is quidam Homerum auctorem fuisse voluerunt, vt ait Philipon. ad lib. 1. ἀναλ. siue inscitia potius fieret, vt vult Acron ad carmen. Horat. Nec sic incipies vt scriptor Cyclicus olim. Vnde Cyclici à plerisque Græcis triuiales & circunforanei poetæ dicuntur.*

g Hinc & laterculum dictum. *Sic in melioribus libris, & rectè. Concilium Tolet. iv. cui Isidorus interfuit. c. 4.* Solet in Hispanijs de sollemnitate Paschali varietas existere prædicationis, diuersa enim obseruantia laterculor. Paschalis festiuitatis errorem interdum parturit. *& Cedrenus.* ἡ παρ' ἕλλησιν ὀπὴ πλίνθος λατέρκȣλον παρὰ Ρωμαίοις λέγεται, *&c. & Hieronym. in Ezech. c. 4.* Pro latere qui Græcè dicitur genere fœminino, ἡ πλίνθος Symmachus manifestius interpretatus est πλινθεῖον, quem nos laterculum, & abacum appellare possumus.

h stratum annor. *Tertull. de resurrect. carn.* Ordo temporum sternitur.

i Post cuius expletionem. *Quæ ante hæc in impressis sunt.* A conditione mundi vsq. ad hunc nouissimũ cycli annum computantur anni. 592. *à manuscriptis vetustioribus absunt. neque in reliquis idem numerus legitur sed vel. 5900. vel 5911. vel. 5921.*

k Paschæ autem vocab. *Ex August. epistol. ad Ianuar. 119. Vid. Hieron. ad Matth. 26.*

l Eò quòd populus de Ægypt. *t. Immò quod Angelus percutiens postes agni sanguine illitos cæde abstinẽs prætergressus sit. Vt Hieronym. loco citat. & Philo. sed hæc Augustini sunt.*

m Cuius nox ideò peruigil. dicitur. *Ex Lact. li. 7. c. 19.*

n Quæ circa eum attest. *Absunt hæc ab optimo cod. Tolet.*

o primus mensis. *Expunximus τὸ nouorum, nam neque apud Aug. est, neq. esse debet. Vid. Exod. 12.*

p Qui xij. tantùm lunas. *Al. lunationes.*

q quia bissexiæs. *Ita scribi placuit A. Augustino, vt sexiaes semissem significaret, quod voluit Isidorus. Atqui certum est, bissextũ appellari, quod bis sexto Kal. Mart. dicamus, quod ipse statim subdit.*

r sol facit. *Quæ post hæc leguntur in quibusdam. m. s. etiã Gotthicis vt in Oniensi & Cæsaraug. recipienda non putauimus, ea sunt:* : Quia tres dies sine auctore sole transierunt initio conditionis dierum. Inde quarta pars assis per annum crescit, & quarto anno diem integrum reddit. Inde Ægyptij inuentores huius artis ob exaltationes siderum auctore sole dici in quarta feria condito, vnum diem in quartum annum adiecerunt in honorem solis, & lunæ.

s quod nequeat annus subintroduci. *Al. annũ subintroducere.*

De reliquis festiuitatibus. Cap. XVIII.

FEstiuitas dicta à festis diebus, quasi festiditas, eò quòd in eis sola res diuina fit. A Quibus contrarij sunt fasti, in quibus ius fatur, id est, dicitur. Sollemnitas à sacris dicitur, ita suscepta, vt mutari ob religionem nõ debeat: à [a] sollo, id est, firmo atque solido nominata.

Celebritas autem nominatur, quòd non ibi terrena, sed cælestia tantùm agantur.

b Pascha festiuitatum omnium prima est, de cuius vocabulo iam superius dictum est.

Pẽtecoste sicut & Pascha apud Hebræos celebris dies erat, quæ post quinque decadas Paschæ celebratur: vnde & vocabulum sumpsit. πέντε enim Græcè quinque, in quo B die secundùm legem panes Propositionis de nouis frugibus offerebantur. Cuius figuram annus iubileus in testamẽto veteri gessit: quæ nunc iterum per figuram repromissionis æternam requiem præfigurat.

c Epiphania Græcè, Latinè apparitio siue manifestatio vocatur. Eo enim die Christus sideris indicio Magis apparuit adorandus. Quod fuit figura primitiæ credentium gentium. Quo die & dominici baptismatis sacramentum, & permutatæ in vinum aquæ factorum per dominum signorũ principia extiterunt. Duæ sunt autem Epiphaniæ: prima, in qua natus Christus pastoribus Hebræorum Angelo nuntiante apparuit: C secunda, in qua ex gẽtium populis stella indice præsepis cunabula Magis adoraturis exhibuit.

Scenopegia sollemnitas Hebræorum, de Græco in Latinum, tabernaculorum dedicatio interpretatur: quæ celebrabatur à Iudæis in memoriam expeditionis, cùm ab Ægypto promoti in tabernaculis agebant, & ex eo Scenopegia: σκήνη enim Græcè, tabernaculum dicitur. Quæ sollemnitas apud Hebræos Septembri mense celebrabatur.

D d Neomenia apud nos Kalendæ: apud Hebræos autem (quia secundùm lunarem cursum menses supputantur) & Græcè μήνη luna appellatur: inde Neomenia, id est, noua luna. Erant enim apud Hebræos ipsi dies Kalendarum ex legali institutione sollemnes: de quibus dicitur in Psalmo: Canite initio mensis tuba, in die insigni sollemnitatis vestræ.

e Encænia autem est noua templi dedicatio. Grecè enim καινὸν dicitur nouum. Quãdo enim aliquid nouum dedicatur, encænia dicitur. Hanc dedicationis templi sollemni-

sollemnitatem Iudæi Octobri mense colebant. A

Dies palmarum ideò dicitur, quia in eo Dominus & Saluator noster, sicut propheta cecinit, Hierusalem tendens asellum sedisse perhibetur. Tunc gradiens cum ramis palmarum multitudo plebium obuiam ei clamauerunt: Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel. Vulgus autem ideò eum diem [f] Capitilauium vocant: quia tunc moris est lauādi capita infantium, qui vngendi sunt: ne obseruatione quadragesimæ sordidata ad vnctionē accederēt. [g] Hoc autem die symbolum competentibus traditur propter cōfinem Dominicæ Paschæ sollemnitatem: vt qui iam ad Dei gratiam percipiendam festinant, fidem quam confiteātur agnoscant. B

Cœna Dominica dicta est, eò quòd in illo die Saluator Pascha cum discipulis suis fecerit: quod & hodie, sicut est traditum, celebratur, sanctúmq. in eo chrisma conficitur, [h] atq. initium noui, & veteris cessatio testamenti declaratur.

Sabbatum ab Hebræis ex interpretatione vocabuli sui requies nominatur: quod Deus in ipso, perfecto mundo, requieuisset. Siquidem & eo die requieuit in sepulchro Dominus, vt quietis illius mysterium confirmaret: quod Iudæis obseruādum in vmbra futuri præceptū est. Sed postquàm Christus in sepultura sua eius figurā adimpleuit, obseruatio eius quieuit. C

Dominicus dies proinde vocatur: quia in eo resurrectionis Domini nostri gaudiū celebratur. [i] Qui dies non Iudæis, sed Christianis in resurrectionē Domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festiuitatem suam. Illis enim solum celebrandum sabbatū traditum est: quia erat ante requies mortuorū: [k] resurrectio autē nullius erat, qui resurgēs à mortuis non moreretur. Postquàm autem facta est talis resurrectio in corpore Domini, vt præiret in capite Ecclesiæ, quòd corpus Ecclesiæ speraret in fine: iam dies Dominicus, id est, octauus, qui & primus, celebrari cœpit. D

a Cap. XVIII. ab sollo i. firmo. *Vid. Fest.*

b Pascha fest. *De his tribus festiuitatibus. Vid. Hieron. ad Zach. c. 1.*

c Epiph. *Qui dies à Græcis baptismo Christi dicatus est, sed quid potissimum hoc die sit factum (ait S. Maximus) nouerit ille, qui fecit.*

d Neomen. *Ex Hierony. epist. ad Sunniam.*

e Encæn. *Ex Aug. tract. 18. in Iohann.*

f Capitilauiū. *Vid. lib. 1. de off. c. 27. & Rab. lib. 2. c. 35.*

g Hoc autem die Symb. Comp. *Qui dicantur competentes, infr. lib. 7. c. vltim.*

h Atq. in. n. a. v. c. t. d. *Addita sunt hæc ex veteribus libris, quæ in editis non erāt: in quibus autem manuscriptis deerant, lacuna tantundem patebat.*

i Qui dies non Iud. suam. *Verba Aug. epist. 119. c. 13.*

k resurrectio autem. *Ibid.*

De officijs. Cap. XIX.

OFficiorū plurima sunt genera: sed præcipuum illud quod in sacris diuinísque rebus habetur. [a] Officium autem ab efficiēdo dictum, quasi efficium: propter decorē sermonis vna mutata littera, vel certè vt quisq. illa agat, quæ nulli officiant, sed prosint omnibus.

Vespertinum officium est in noctis initio vocatū, [b] à stella vespere quæ surgit oriēte nocte.

Matutinū verò officium est, in lucis initio, à stella lucifero appellatum, quæ inchoāte manè oritur. Quorum duorum temporum significatione ostenditur, vt die ac nocte semper Deus laudetur.

[c] Missa tempore sacrificij est, quando catechumeni foras mittuntur, clamante Leuita, Si quis catechumenus remansit, exeat foras: & inde missa: quia sacramētis altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati noscuntur.

Chorus est multitudo in sacris collecta: & dictus chorus, quòd initio in modum coronæ circū aras starent & ita psallerent. [d] Alij chorum dixerunt à concordia, quæ in charitate consistit, quia si charitatem non habeat, respondere conuenienter non potest. Cùm autem vnus canit, Græcè monodia, [e] Latinè sincinium dicitur: cùm verò duo canunt, bicinium appellatur: cùm multi, chorus. Nam chorea ludicrum cantilenæ, [f] vel saltationes classium sunt.

Antiphona ex Græco interpretatur vox reciproca, duobus scilicet choris alternatim psallētibus ordine commutato, siue de vno ad vnum: quod genus psallendi Græci inuenisse tradūtur. Responsorios Itali tradiderunt: quòd inde responsorios cantus vocant: quod alio desinente, id alter respondeat. Inter responsorios autem, & antiphonas hoc differt, quòd in responsorijs vnus versum dicit, in antiphonis autem versibus alternant chori.

Lectio dicitur, quia non cantatur vt Psalmus vel Hymnus, sed legitur tantum. Illic

enim modulatio, hîc sola pronuntiatio quæritur.

h Canticum est vox cantantis in lætitiam.

i Psalmus autem dicitur, qui cantatur ad psalterium, quo vsum esse Dauid prophetã in magno mysterio prodit historia. Hæc autem duo in quibusdam psalmorũ titulis iuxta musicam artem alternatim sibi apponũtur.[k] Nam cãticum psalmi est, cùm id quod organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmus verò cantici, cùm quod humana vox præloquitur, ars organi modulantis imitatur. Psalmus autem à psalterio dicitur, vnde nec mos est ex alio opere eum componi.

Tres autem gradus sunt in cãtando:[l] primus succentoris, secundus incentoris, tertius accentoris.

m Diapsalma Hebræum verbum quidam esse volunt, quo significatur, semper, i. quòd illa, quibus hoc interponitur, sempiterna esse confirment.[n] Quidam verò Græcum verbum existimant, quo significatur interuallum psallendi, vt psalma sit, quod psallitur: diapsalma verò interpositum in psallendo silentium: vt quemadmodum sympsalma dicitur vocũ copulatio in cantando, ita diapsalma disiunctio earum, vbi quædam requies disiunctæ continuationis ostenditur. Vnde illud probabile est, non coniungendas sententias in psallendo, vbi diapsalma interpositum fuerit, quia ideò interponitur vt conuersio sensuum vel personarum esse noscatur.

Hymnus est[o] canticum laudantiũ, quod de Græco in Latinum laus interpretatur, pro eo, quòd sit carmen lætitiæ & laudis. p Propriè autem hymni sunt cãtus continẽtes laudem Dei. Si ergò sit laus & non sit Dei, nõ est hymnus, si sit & laus, & Dei laus & non cantetur, non est hymnus. Si ergò & in laudem & Dei, & cantatur, tunc est hymnus.

Cui contrarius est threnus, quod est lamenti carmen & funeris.

q Alleluia duorum verborum interpretatio est, hoc est, laus Dei, & est Hebræũ. Ia enim vnum est de decẽ nominibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

Amen significat verè siue fideliter, quod & ipsum Hebræũ est. Quæ duo verba amen & alleluia, nec Græcis, nec Latinis, nec Barbaris licet in suam linguã omninò transferre, vel alia lingua enuntiare. Nam quamuis A interpretari possint, propter sanctiorẽ tamẽ auctoritatẽ seruata est ab Apostolis in ijs propriæ linguę antiquitas. Tãto enim sacra sunt nomina, vt etiã Iohãnes in Apocalypsi referat, se, spiritu reuelãte, vidisse & audiuisse vocem cælestis exercitus tanquã vocẽ aquarũ multarum & tonitruũ validorum dicentiũ: amẽ, & alleluia: ac per hoc sic oportet in terris vtraque dici sicut in cælo resonant.

r Osianna in alterius linguæ interpretationem in toto transire non potest. Osi enim saluifica interpretatur: anna interiectio est, motum animi significans sub deprecantis B affectu. Integrè autẽ dicitur osianna, quod nos, corrupta media vocabuli littera & elisa, dicimus osanna, sicut fit in versibus cùm scandimus. Littera enim prima verbi sequẽtis extremam prioris verbi veniens excludit, & dicitur Hebraicè Osianna, quod interpretatur saluifica: subaudiendo vel populum tuum, vel totum mundum.

Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum.[f] Fertum enim dicitur oblatio, quæ altari offertur, & sacrificatur à Pontificibus, à quo offertorium nominatur, quasi propter fertum.

Oblatio vocatur, quia offertur.

t Dona propriè diuina dicuntur, munera hominum.

C Nam munera dicũtur obsequia, quæ pauperes diuitibus loco munerum soluunt: itáque munus homini datur, donum Deo: vnde etiam in templis donaria dicimus. Munera autem vocantur, quia manibus vel accipiuntur, vel dantur.

Duo autem sunt quæ offeruntur: donum, & sacrificium.

Donum dicitur, quicquid auro, argentóque aut qualibet alia specie efficitur.

Sacrificium autem est victima, & quæcunque cremantur in ara, seu ponũtur. Omne autẽ quod Deo datur, aut dedicatur aut consecratur. Quod dedicatur, dicendo da- D tur: vnde & appellatur. Vnde errant qui dedicationem consecrationem putant significare.

r Immolatio ab antiquis dicta eò quòd in mole altaris posita victima cæderetur: vnde & mactatio post immolationẽ est. Nunc autem immolatio pani & calici conuenit, libatio autem tantummodò calicis oblatio est. Hinc est illud:[x] Et libauit de sanguine vuæ, sic & secularium[y] quidam Poëtarum: Nunc pateras libate Ioui--. Libare enim propriè fundere

fundere est: sumptúmque nomen de Libero quodã, qui in Græcia vsum reperit vitis.

z Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequàm ad hostem pergerent.

Victimæ verò, sacrificia, quæ post victoriam, deuictis hostibus, immolabantur: & erant victimæ maiora sacrificia, quàm hostiæ. Alij victimam dictam putauerunt, quia ictu percussa cadebat, vel quia vincta ad aras ducebatur.

a Holocaustum illud est, vbi totum igne consumitur quod offertur. Antiqui enim cum maxima sacrificia administrarent, solebant totas hostias in sacrorum consumere flamma, & ipsa erant holocaustomata. b ὅλον enim Græcè, totum dicitur, καῦσις incensio, & holocaustum totum incensum.

c Cerimoniæ apud Latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos Orgia vocantur. Propriè autem visum est Doctoribus à carendo appellari cerimonias, quasi carimonias, eò quòd ea, quæ in sacris diuinis offeruntur, in suo vsu carerent homines, quod etiam nomen in vsu est litterarum sanctarum. Alij cerimonias propriè in obseruationibus Iudæorum credunt: abstinentiam scilicet quarundã escarum secundùm veterem legem, eò quòd obseruantes careant his rebus, quibus se abstinuerint.

Sacrificium dictum, quasi sacrum factum: quia prece mystica consecratur in memoriam pro nobis Dominicæ passionis: vnde hoc eo iubente corpus Christi & sanguinem dicimus, quòd dum sit ex fructibus terræ, sanctificatur, & fit Sacramentum, operante inuisibiliter Spiritu Dei, cuius panis & calicis Sacramentum Græci Eucharistiam dicunt, quod Latinè bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore & sanguine Christi?

d Sacramentum est in aliqua celebratione, cùm res gesta ita fit, vt aliquid significare intelligatur, quòd sanctè accipiendum est. Sunt autem Sacramenta baptismus, & chrisma, corpus & sanguis. Quæ ob id Sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum, virtus diuina secretius salutem eorundem Sacramentorum operatur, vnde & à secretis virtutibus, vel à sacris Sacramenta dicuntur. Quæ ideò fructuosè pœnes Ecclesiã fiunt: quia Sanctus in ea manens Spiritus, eundem Sacramentorum latenter operatur effectum. Vnde seu per bonos, seu per malos ministros intra Dei Ecclesiam dispensentur: tamen quia Spiritus sanctus mysticè illa viuificat, qui quondam Apostolico in tempore visibilibus apparebat operibus: nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur: quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: vnde & Græcè mysterium dicitur, quòd secretam & reconditam habeat dispositionem.

e Baptismus Græcè, Latinè tinctio interpretatur, quæ idcirco tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur, & longè aliud quàm erat, efficitur. Prius enim deformitate peccatorum fœdi eramus, in ipsa tinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum, vnde in Canticis scribitur Canticorum, f Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Cuius mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, i. Patris & Filij & Spiritus sancti cognominatione cõpletur, dicente Domino ad Apostolos: Ite, docete omnes, gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita hoc Sacramentum confirmat ternarius numerus nominum diuinorũ. Quod autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est. Voluit enim Dominus vt res illa inuisibilis, per congruens, sed profectò contrectabile & visibile impenderetur elementũ, super quod etiã in principio ferebatur Spiritus sanctus. Nam sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter eius mysterio per Spiritum sanctum purificatur & animus. Cuius sanctificatio ita est. g Inuocato enim Deo descendit Spiritus sanctus de cælis, & medicatis aquis sanctificat eas de semetipso: & accipiunt vim purgationis: vt in eis vt caro & anima delictis inquinata mundetur.

i Chrisma Græcè, Latinè vnctio nominatur, ex cuius nomine & Christus dicitur, & homo post lauacrũ sanctificatur. Nam sicut in baptismo peccatorũ remissio datur, ita per vnctionẽ sanctificatio spiritus adhibetur, & hoc de pristina disciplina, qua vngi in sacerdotium & in regnum solebant, ex quo & Aaron à Moyse vnctus est. Quæ dum carnaliter fit, spiritualiter proficit: quomodo & in ipsa baptismi gratia, visibilis actus est, quod in aqua mergimur: sed spiritalis effectus, quod delictis mundamur. Hoc significat illud vnguentum, quod peccatrix

mulier super pedes, & [k] ea quæ dicitur non fuisse peccatrix super caput Iesu fudisse scribuntur.

Manus impositio ideò fit, vt per benedictionem aduocatus inuitetur Spiritus sanctus. [l] Tunc enim ille Paracletus post mundata & benedicta corpora, libens à Patre descendit. & quasi super baptismi aquam, tanquam super pristinam sedem recognoscens quiescit. Nam legitur quòd in principio aquis superferebatur Spiritus sanctus.

Exorcismus Græcè, Latinè coniuratio, siue sermo increpationis est aduersus Diabolum vt discedat: sicut est illud in Zacharia, Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnũ stantem coram Angelo Domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei, & dixit Dominus ad Sathan: Increpet Dominus in te Sathã, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Hoc est exorcismus, increpare & coniurare aduersus Diabolum, vnde sciendum quòd non creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur, sed ille sub quo sunt omnes qui cum peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum.

[m] Symbolum per linguam Græcã signum vel collatio interpretatur. Discessuri enim Apostoli ad Euangelizandum in gentibus, hoc sibi prædicationis signum vel indicium posuerunt. Continet autem confessionem Trinitatis, & vnitatem Ecclesiæ, & omne Christiani dogmatis sacramentum. Quod symbolum fidei & spei nostræ nõ scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus.

Oratio petitio dicitur. Nam [n] orare est petere, sicut exorare impetrare. Constat autem oratio loco, & tempore. Loco, quia non vbiq. cùm prohibeamur à Christo orare in publico: sed vbi opportunitas dederit: aut necessitas importauerit. Neq. enim contra præceptum reputatur ab Apostolis factum, qui in carcere audientibus custodibus orabant & canebant Deo. De tempore verò dictum est: Sine intermissione orate, sed hoc singularibus. Nam est obseruatio quarundã horarum communium: quæ diei interspatia signant, tertia, sexta & nona: similiter & noctis. Sed ideò orandi hæ horæ diuisæ sunt: vt si fortè aliquo fuerimus opere detenti: ipsum nos ad officium tempus admoneat: quæ tẽpora in Scripturis inueniuntur. Primùm enim Sanctus Spiritus congregatis discipulis hora tertia infusus est. Petrus qua die visionem cõmunicationis in illo vasculo expertus est, sexta hora orandi gratia ascenderat. Idem etiam cum Iohanne hora nona templum adijt, quando paralyticum sanitati reformauit. Sed & Danielem legimus hæc tempora in oratione obseruasse: & vtique ex Israelis disciplina, vt ne minus quàm ter die adoremus. Debitores enim sumus triũ personarum, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, exceptis vtique & alijs legitimis orationibus, quæ sine vlla admonitione debentur in ingressu lucis ac noctis siue vigiliarum: sed & cibum non prius sumere, quàm [o] interposita oratione. Priora enim habenda sunt spiritus refrigeria: quia priora cælestia, quàm terrena. Qui autem vult orationem suam volare ad Dominum: faciat illi duas alas, ieiunium & eleemosynam, & [p] ascendet celeriter & exaudietur.

Ieiunium est parsimonia victus, abstinentiáque ciborum, cui nomen est inditum ex quadam parte viscerum tenui semper & vacua, quod vulgò ieiunũ vocatur. Vnde ieiunij nomen creditur deriuatum: quod sui inedia viscera vacua & exinanita existunt. [q] Ieiunium autem & statio dicitur. [r] Statio autem de militari exemplo nomen accepit, pro eo quòd nulla lætitia siue tristitia obueniens castris stationem militum rescindat. Nam lætitia libentius tristitia, solicitius administrat disciplinã. [s] vnde & milites nunquam immemores Sacramenti magis stationibus parent. Discernunt autem quidam inter ieiunium, & stationẽ. Nam ieiunium est indifferenter cuiuslibet diei abstinentia: non secundum legem, sed secundum propriam voluntatem: statio autem est obseruatio statutorum dierum vel temporum. Dierum, vt quartæ feriæ & sextæ ieiunium ex veteri lege præceptum, de qua statione in Euangelio dixit ille: Ieiuno bis in sabbato, id est, quarta & sexta sabbati. Temporum autem quæ legalibus ac propheticis institutionibus terminatis temporibus statuta sunt, [t] vt ieiuniũ quarti, quinti, septimi, & decimi: vel sicut in Euangelio dies illi, in quibus ablatus est sponsus: vel sicut obseruatio quadragesimæ, quæ in vniuerso orbe institutione Apostolica obseruatur circa confinium Dominicæ passionis. His tertium genus quidã adijciunt: [v] quam Xerophagiam dicunt, abstinentiam scilicet humentiũ ciborũ. Vnde & nomen hoc datum, eò quòd siccis quidam escis vtantur.

Pœnitentia

Pœnitentia appellata, quaſi punitentia, eò quòd ipſe homo in ſe puniat pœnitendo quod malè admiſit: nam nihil aliud agunt quos veraciter pœnitet, niſi vt id quod malè fecerunt, impunitum eſſe non ſinant. Eo quippe modo ſibi non parcentibus ille parcit: cuius altum iuſtúmque iudicium nullus contemptor euadit. Perfecta eſt autem pœnitentia, præterita deflere & futura non admittere. Hæc ſecunda in ſimilitudinē fontis purgatio eſt, vt ſi fortè impugnante diabolo aliquod peccatum irrepſerit, huius ſatisfactione purgetur.

Satisfactio autem eſt cauſſas peccatorum & ſuggeſtiones excludere & vltra peccatum non iterare.

Reconciliatio verò eſt quæ poſt complementum pœnitentiæ adhibetur: nam ſicut conciliamur Deo, quando primùm à gentilitate conuertimur: ita reconciliamur, quando poſt peccatum pœnitendo regredimur.

[x] Exomologeſis Græco vocabulo dicitur, quod Latinè confeſsio interpretatur, cuius nominis duplex ſignificatio eſt. Aut enim in laude intelligitur cōfeſsio, ſicut eſt: Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ. Aut dum quiſque confitetur ſua peccata ab eo indulgēda, cuius indeficiēs eſt miſericordia. Ex hoc [y] igitur Græco vocabulo exprimitur & frequentatur exomologeſis, qua delictum noſtrum Domino confitemur, non quidē vt ignaro, cuius cognitioni nihil occultum eſt, ſed confeſsio eſt rei ſcilicet eius quæ ignoratur profeſſa cognitio. Vtile enim ſibi ac iucundum quiſquam eſſe exiſtimauerat, rapere, adulterari, furari, ſed vbi hæc æternæ damnationi obnoxia eſſe cognouit, cognitis ijs confitetur errorem.

Confeſsio autem erroris, profeſsio eſt deſinendi: deſinendum ergo à peccatis, dum confeſsio eſt. Confeſsio autem antecedit, remiſsio ſequitur: cæterùm extra veniā eſt qui peccatum cognoſcit, nec cognitū confitetur.[z] Itaque exomologeſis proſternendi & humilificandi hominis diſciplina eſt, habitu atque victu, ſacco & cineri incubare: corpus ſordibus obſcurare: animum mœroribus deijcere: illa quæ peccauit triſti tractatione mutare.

Litaniæ autē Græco nomine appellantur, quæ Latinè dicuntur rogationes. Inter litaniam verò & exomologeſin hoc differt: quòd exomologeſes pro ſola confeſsione A peccatorum aguntur: litaniæ verò indicuntur propter rogandum Dominum & impetrandum in aliquo miſericordiam eius.[a] Sed nunc iam vtrumq. vocabulum ſub vna deſignatione habetur: nec diſtat vulgo, vtrum litaniæ, an exomologeſes dicantur. Supplicationis autem nomen quodāmodo nunc ex gentilitate retinetur.[b] Nam feriæ aut legitimæ erant apud eos, aut indictæ. Indictæ autem, quia paupertas antiqua Romanorū ex collatione ſacrificabat, aut certè de bonis damnatorum. Vnde ſupplicia dicuntur ſupplicationes, quæ fiebant de bonis paſſo- B rum ſupplicia. Sacræ enim res de rebus execrandorum fiebant.

a Cap. XIX. Officium autem ab eff. *Ex Amb. 1. offi. c. 8.*

b à ſtella veſpere. *Virg.* Deniq. quid veſper ſerus vehat. *& alias ſæpè.*

c Miſſa. *Ambroſium, Leonem, alioſque patres ſequitur. De Myſſæ etymo. multa Claud. Sāinct. in præf. ad Liturg.*

d Alij chorum à concord. *Ex Aug. in ps. 87.*

e Latinè Sincinnium. *Feſt.* Sincinnium cantionem ſolitariā. *Agellius lib. 20. c. 2.* Qui rectius locuti ſunt, Sincinniſtas littera n. gemina dixerunt. Sincinniū n. genus veteris cantionis fuit. *& paullò poſt.* Accius poeta Sincinniſtas appellari ait nebuloſo nomine, quod Sincinnium cur diceretur, ei obſcurū eſſet. C *Sed quoniam aſſam vocem Aſconius, & Nonius ſolam interpretantur: aſsicinium, vt aſsipondium dictum ſuſpicabatur Chacon.* Sicinium *apud Rabanum.*

f Vel ſaltationes claſsium. *Ita vetuſtiores libri. al. pſaltationes plauſuum. Neap. Ludicrum cantilenæ vel plauſuum ſine voce ſaltationes.*

g Reſponſorios. *Vel reſponſoria, vtroq. n. modo loquitur in lib. de off. & in regul. monach. c. de off.*

h Canticum eſt vox. *Ex Hilar. in prolog. ps.*

i Pſalmus autem. *Ex Aug. in ps. 4.*

k Nam canticum pſal. *Ex eod. Hilario vel Ruff.*

l Primus ſuccentoris. *Permutari volebat hæc Chacon, vt eſſet primus incentoris locus, ex Varr. 1. de re ruſt. cap. 2.* Vt dextra tibia alia, quàm ſiniſtra, ita tamen vt ſit quodammodo coniuncta, quod eſt altera eiuſdem carminis modorū incentiua, altera ſuccentiua. Et quidem licet adijcias (inquam) paſtorum vitam eſſe D incentiuam, agricolar. ſuccentiuam. *Sed Eccleſiar. morem ſecutum Iſidorum, in quib. qui cantum incipit ſuccentor dicitur. veriſimilius eſt. Cod. Neap.* infimus ſuccentoris.

m Diapſalma quidam Hebræum eſſe volunt. *Neq. hoc (opinor) quiſquam ante Iſidorum, neq. Iſidorus ipſe profecto dixit, qui toties apud Hieronymum legerat, quod in Hebræo eſt* סלה *ſela, id LXX. Theodotionem, & Aquilam* διάψαλμα, *Quinctam verò editionem,* ſemper *reddidiſſe. Vid. ep. ad Marcell. 138.*

n Quidam verò. *Ex Aug. in ps. 4.*

o Canticum laudantium. *Canticum laudes Aug. in ps. 39.*

p Propriè autem hymnus. *Ex eod. in ps. 72.*

q Alleluia--laus Dei. *Ex Amb. in ps. 118. Nam Hieronymus*

nymus laudate Deum interpretatur, vt vocis ratio exposcit, ep.137. A

r Osianna. *Ex Hier.ep.ad Damas.145.*

s Fertum. *Fest.* Ferctum (al. fertum) genus libi dictum quod crebrius ad sacra ferebatur. *Glossa quadā Latina Bibliotheca Vaticana.* fertores ferto libantes.

t Dona proprè diuina. *Sic Gotth. al. Dei.*

v Immolatio quod in mole. *A. Augustinus in mola.*

x Et libauit de sanguine vuæ. *Ecclesiastici. c.50.*

y Sicut & quidam poetar. *Virg. Æn.7.*

z Hostiæ apud vet. *è Seru. Æn.1.*

a Holocaustum. *Ex Hieron. in Ezech. c.45.*

b Holon n. Græc. *Ex Aug. in ps.64.*

c Cærimoniæ. *Seru. Æn.4.* Sanè sciendum orgia apud Græcos dici omnia sacra, sicut apud Latinos cærimoniæ dicuntur. *De etym. vid. Fest.* B

d Sacramentum est in aliqua celebrat. *Ex Aug. ep. 119. in principio.*

e Baptismus Græc. *Vid. Tertull. lib. de Baptism.*

f Quæ ascendit dealbata. *Ita LXX.* λελευκανθισμένη. *& Amb. Serm. 19. in ps.118. vulg.* quæ ascendit de deserto delicijs affluens.

g Cognominatione. *f. connominatione. peius apud Rabanum cognitione.*

h Inuocato n. Deo. *Ex Tertull.*

i Chrisma. *Ex eod.*

k Et ea quæ non dicitur fuisse peccatrix. *S. o.l. Sed non videtur legisse hæc Rabanus.* C

l Tunc enim ille Paracl. *Verba sunt Tertull.*

m Symbolum. *Ex Ruffin. Symbol.*

n Orare est petere. *Ex Seru. Æn.3.*

o Interposita orat. *Anteposita Chaconis codex.*

p Ascendit celeriter. *Locus ex Aug. in ps.*

q Ieiunium autem & statio. *Sic Cass. lib.5. de instit. Cœnob. c.24.* Per Ægypti monasteria tāta cordis alacritate suscipiebamur, vt absque legitimis ieiunijs quartæ, & sextæ feriæ, quocunque pergebamus, quotidiana statio solueretur.

r Statio de militari exemplo. *Tertul. in lib. de orat. in fin.* Si statio de militari exemplo nomen accepit (nam & militia Dei sumus) vtiq. nulla lætitia siue tristitia obueniens castris stationes militū rescindit. Nam lætitia libētius, tristitia solicitius administrabit disciplinā.

s Vnde & milites. *Ex eod. in lib. de ieiun.*

t Vt ieiuniū quarti. *Verba Zachariæ. c.8. vid. Hierony. ibid. & Isid. 1. off. c.37.*

v quam Xerophag. *Qua voce sæpè vtuntur Tertull. Hieronym. & Cassian.*

x Quasi punitentia. *Al quasi punientia. Idem. 2. de off. c.16.* Pœnitentia nomen sumpsit à pœna.

y Ex hoc ergo Græco vocab. *Tertull. lib. de pœnit.* Is actus qui Græco vocabulo magis exprimitur, & frequentatur, exomologesis est, qua delictum Dño nostro confitemur, non quidē vt ignaro, sed quatenus satisfactio confessioni disponitur, confessionis pœnitentia Deus mitigatur.

z Itaq. exomolog. prostern. & humilif. h. d. est. *Verba Tertull. ibid.*

a Sed nunc iam vtrumq. vocab. *Id vnde natum sit ex Concil. Agathen. constat. Sic in Concil. Tolet. 17. c.6. cum titulus sit de dieb. litaniar. per totos xij. menses celebrandis, in canone tamen dicitur, vt exomologesis votis gliscentib. celebretur.*

b Nam feriæ aut legitimæ. *Verba sunt Seruij Æn.1. ad v.* templis indicit honorem.

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER SEPTIMVS.

De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.

DE DEO. Cap. I.

BEATISSIMVS Hieronymus vir eruditissimus & linguarum multarum peritus, Hebræorum nominum interpretationem primus in Latinam linguam conuertit. Ex quibus pro breuitate prætermissis multis quædam huic operi adiectis interpretationibus interponenda studui. Vocabulorum enim expositio satis indicat quid velint intelligi. Habent enim quædam ex proprijs caussis nominum rationē. In principio autem decem nomina ponimus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

[a] Primum apud Hebræos Dei nomen אֵל El dicitur: quod alij Deum, alij etymologiam eius exprimentes, ἰσχυρόν, i. fortem interpretati sunt, ideò quòd nulla infirmitate [b] opprimitur, sed fortis est, & sufficiens ad omnia perpetranda.

Secundum nomen אֱלֹהִים Eloim.

Tertium אֱלֹהֵי Eloë quod vtrumque in Latinum Deus dicitur. Est autem nomen in Latinum, ex Græca appellatione trāslatum. Nam Deus Græcè Θεὸς dicitur [c] quasi δέος, i. timor: vnde tractū est nomen Deus, quòd eum colentibus sit timori. [d] Deus autem propriè nomen est Trinitatis pertinens ad Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Ad quam Trinitatem etiam reliqua quæ in Deo infra sunt posita vocabula referuntur.

Quartum nomen Dei dicitur צְבָאוֹת Sabaoth, quod vertitur in Latinum, exercituum siue virtutum: de quo in Psalmo ab Angelis dicitur: Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutū. Sunt enim in huiusmodi ordinatione virtutes multæ, vt Angeli, Archangeli, A Principatus & Potestates, cunctíq. cælestis militiæ ordines, quorum tamen ille Dominus est. Omnes enim sub ipso sunt, eiúsque dominatui subiacent.

Quintum עֶלְיוֹן Elion, quod interpretatur in Latinum excelsus, quia supra cælos est, sicut scriptum est de eo: Excelsus Dominus supra cælos gloria eius. Excelsus autem dictus, pro valde celsus. Ex enim pro valde ponitur, sicut eximius, quasi valde eminens.

Sextū nomen אֶהְיֶה Eieie, i. qui est. Deus enim solus, quia æternus est, hoc est, quia exordium non habet, essentiæ nomen verè B tenet. [f] Hoc enim nomen ad sanctū Moysen per Angelum est delatum. Quærenti enim quod esset nomen eius, qui eum pergere præcipiebat ad populum ex Ægypto liberandum: respondit. Ego sum qui sum, & dices filijs Israël: qui est, misit me ad vos: tanquam in eius comparatione qui verè est, quia incommutabilis est: ea quæ mutabilia facta sunt, quasi non sint. [g] Quod enim dicitur fuit, non est: & quod dicitur erit, nondū est. [h] Deus autem esse tantùm nouit, fuisse & futurum esse non nouit. [i] Solus enim Pater cum Filio & Spiritu sancto veraciter est: cuius essentiæ comparatum esse nostrum, C non esse est. Vnde & in communi eloquio dicimus: [k] Viuit Deus: quia essentia vita viuit, quam mors non habet.

Septimum אֲדֹנָי Adonai, quod generaliter Dominus interpretatur, quòd dominetur creaturæ cunctæ, vel quòd creatura omnis dominatui eius deseruiat. Dominus ergo, & Deus: vel quòd dominetur omnibus, vel quòd timeatur à cunctis.

[l] Octauum יָהּ Ia, quod in Deo tantùm ponitur: quod etiam in alleluia in nouissima syllaba sonat.

[m] Nonum Tetragrāmaton, hoc est quattuor

tuor litterarũ, quod propriè apud Hebræos in Deo ponitur, יְהֹוָה id est, duabus יְהִיָה ia, ia, quæ duplicata ineffabile illud & gloriosum nomen Dei efficiunt: dicitur autẽ ineffabilis, non quia dici non potest, sed quia finiri sensu & intellectu humano nullatenus potest, & ideo quia de eo nihil dignè dici potest, ineffabilis est.

Decimum Saddai, שַׁדַּי id est, Omnipotẽs. Vocatus autem Omnipotẽs, eò quòd omnia potest, sed à faciendo quod vult, non à patiẽdo quod nõ vult. Quod si ei accideret nequaquam esset Omnipotens: facit enim quicquid vult, & inde Omnipotens. Item Omnipotens, quia ipsius sunt omnia quæ vbiq. sunt. Solus enim totius mundi habet imperium. Dicuntur autem & alia quædam in Deum substantialiter nomina, vt Immortalis, Incorruptibilis, Incõmutabilis, Æternus. Vnde & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

Immortalis sicut de eo scriptum est, Qui solus habet immortalitatem: quia in eius natura nulla est commutatio. [n] Nam omnis mutabilitas non incõuenienter mortalitas dicitur, secundum quam & anima mori dicitur: non quia in corpus vel in aliquam alteram substantiam mutatur & vertitur, sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nunc est, aut fuit, secundum id quod destitit esse quod erat, mortalis vtiq. deprehenditur, ac per hoc solus Deus dicitur immortalis, quia solus incommutabilis.

Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi & dissolui non potest, nec diuidi. Quicquid enim capit diuisionem & interitum capit. Ille nec diuidi potest, nec interire: inde Incorruptibilis est.

Incommutabilis est, quia semper manet & mutari nescit: nec proficit, quia perfectus est: nec deficit, quia æternus est.

Æternus est, quia sine tempore est. Non enim habet initium neque finem. Hinc & Sempiternus, eò quòd sit semper æternus. A quibusdam autem Æternus ab æthere creditur dictus, quoniã cælum sedes eius habetur: vnde est illud, Cælum cæli Domino: & hæc ista quattuor vnum significant, nam vna eadémque res dicitur, siue dicatur Æternus Deus, siue Immortalis, siue Incorruptibilis, siue Immutabilis.

Inuisibilis, quia nunquã per substantiam suam apparuit oculis mortalium Trinitas, nisi per speciẽ subiectæ creaturæ eiusdémq.

A corporeæ: nam nemo potest ipsam manifestationem essentiæ Dei videre & viuere, sicut & dictum est Moysi. Vnde & Iohannes in Epistola sua dicit: Deum nemo vidit vnquam. Res est enim inuisibilis, ideóque non oculo, sed corde quærendus est.

Impassibilis est, quia nullis perturbationibus afficitur, quibus fragilitas humana succumbit. Non enim attingunt eum vllæ passiones, vt libido, iracundia, cupiditas, timor, mœror, inuidia, & cætera, quibus humana mens turbatur. Sed cùm dicitur, Deũ
B irasci, aut zelare, aut dolere, nostro vsu dicitur. Apud Deum enim perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est.

Simplex autem dicitur siue non amittendo quod habet: seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est, [o] sicut in homine, cuius aliud est esse, aliud sapere. Nam & esse potest, & sapiens non esse, Deus autem habet essentiam, habet & sapientiam: sed quod habet, hoc & est, & omnia vnus est: ac proinde simplex est, quia non in eo aliquid accidentis est, sed & quod est & quod in ipso est, essentialiter est, [p] excepto quod relatiuè ad quamcunq. personam est.

Summè bonus, quia incommutabilis est.
C Creatura verò bonum, sed non summum est: quia mutabilis est. Et dum sit quidẽ bonum, non tamen esse potest & summum.

Incorporeus autem vel incorporalis ideò dicitur Deus, vt spiritus credatur vel intelligatur esse, non corpus. Nam dum dicitur spiritus, eius significatur substantia.

Immensus, quia cuncta concludit ipse à nullo concluditur: sed omnia intra eius omnipotentiam coarctantur.

Perfectus dicitur, quia nihil ei possit adijci. Attamen de consummatione alicuius facti perfectio dicitur. Deus autem
D qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hoc vocabulum de vsu nostro sumpsit humana inopia, sicut & reliqua verba, quatenus id quod ineffabile est, vtcunque dici possit: quoniam de Deo nihil dignè humanus sermo dicit, sicut sunt & alia.

Creator dictus pro totius mundi rebus ab ipso creatis: nihil enim est quod nõ originẽ à Deo traxerit. Ipse & vnus, quia diuidi non potest, vel quia nihil esse aliud potest, quod tantundem capiat potestatis.

Hæc igitur quæ de Deo dicta sunt, ad totam pertinent Trinitatem propter vnam & coæternam substantiam, siue in Patre,

siue in Filio eius vnigenito in forma Dei, siue in Spiritu sancto, qui vnus est spiritus Dei Patris, & Filij eius vnigeniti.

Sunt & quædam vocabula ex vsu nostro ad Deum sumpta, de membris nostris, siue de inferioribus, & quia in propria natura inuisibilis & incorporeus est, pro efficiētijs tamen caussarum in ipso rerum species adscribuntur: vt more locutionis nostræ facilius seipsum insinuet: vt quia omnia videt, dicatur oculus: propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quod spectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus [q] ab humanis mentibus trahitur similitudo ad Deum, sicut & obliuiscens & memorans. Hinc est quod & Propheta dicit: Iurauit Dominus exercituum per animam suam: non quòd Deus animā habeat, sed hoc nostro narrat affectu. [r] Nam & facies Dei in scripturis sanctis non caro, sed diuina cognitio intelligitur, eadem ratione qua per faciem conspectam quisq; cognoscitur. Hoc enim in oratione dicitur Deo: Ostende nobis faciem tuam: ac si dicatur, Da nobis cognitionem tuam. Sic & vestigia Dei dicuntur: quia nunc Deus per speculum agnoscitur: ad perfectum verò Omnipotens reperietur, dum in futurum, facie ad faciem quibusque electis præsentabitur, vt ipsam speciem contemplentur, cuius nunc vestigia comprehendere conantur, hoc est, quem videre per speculum dicuntur. Nam & situs, & habitus, & locus & tempus in Deum non propriè, sed per similitudinem translatè dicuntur, quippè sedere super Cherubim dicitur, quod est ad situm: &, abyssus tanquam vestimentum amictus eius, quod est ad habitum. Et, anni tui non deficient, quod ad tempus pertinet. Et, Si ascendero in cælum tu ibi es, quod ad locum. [ſ] Nam & in Propheta, plaustri portantis fœnum species ad Deum dicitur. Et hæc omnia per figuram Deus, quia nihil est horum ad proprietatem substantiæ eius.

a Cap.I. Primum apud Heb. *Ex Hieron. ep. 136.*
b opprimitur. *Al. premitur.*
c quasi Δέ☉. *è Seru. Æn. 12. ad V.* Diua Deam.
d Deus autem prop. e. n. I. *Ex Hierony. ep. ad Amand. 147.*
e Quinctum Helion. *Vnde quidam Græcos* ἥλιον *fecisse putant.*
f Hoc nomen -- mors non habet. *Falso citatur hic locus à Magistr. sent. li. 1. d. 8. c. 1. ex Hieron. ep. ad Damasum, cùm sit potius conflatus ex Augustini & Greg. varijs locis, prima pars vsq. ad* non sint, *ex Aug. 8. de ciuit. c. 11.*

A g Quod n. dicitur fuit. *Ex eod. in lib. de Symbolo. c. 4. & in ps. 101. ex quo τὸ* dicitur *deleri bis hoc loco sine fraude posset.*
h Deus autem esse tantùm non. *Ex Greg. 4. Moral. c. 27. al. 32.*
i Solus n. *Ex eod. 18. Moral. c. 27. al. 32.*
k Viuit Deus quia est. *Ex eod. lib. c. 3. al. 1.*
l Octauum יה. *Ex Hieron. ep. 136.*
m Nonū. *Ex ead. ep. & ex 142. & in quæst. in c. 17. Gen.* Nec mirandum (*inquit*) quare cùm apud Græcos, & nos a littera videatur addita, nos ה litteram additam dixerimus, Idioma n. linguæ illius est per ה quidem scribere, sed per a legere, sicut è contrario a litteram sæpè per e pronuntiant.
n Nam omnis mutabil. *Ex Greg. 12. Moral. c. 17. è quo sunt ferè huius cap. reliqua.*
o Sicut in homine cuius aliud. *Ex 18. Mor. cap. 27. al. 34.*
B p excepto hoc quòd relati. *Ex August. 11. de ciui. c. 10.*
q ab humanis mentib. *Ex Greg. 32. cap. 5. al. 6.*
r Nam & facies Dei. *Ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.*
ſ Nam & in proph. *Amos. 2.*

De Filio Dei. Cap. II.

MVltis etiam modis Christus appellari in scripturis inuenitur diuinis. Nam ipse Dei Patris Vnigenitus Filius, dū esset æqualis Patri, propter salutem nostram formam serui accepit. Proinde quædam nomina in illo ex diuinitatis substantia, quædam ex dispensatione susceptæ humanitatis assumpta sunt. Christus namque à chrismate est appellatus, hoc est, vnctus. [a] Præceptum enim C fuerat Iudæis, vt sacrum conficerent vnguentum, quo perungi possent ij, qui vocabantur ad sacerdotium vel ad regnū: & [b] sicut nunc regibus indumentum purpuræ insigne est regiæ dignitatis: sic illis vnctio sacri vnguenti nomen ac potestatem regiā conferebat, & inde Christi dicti à chrismate, quod est vnctio. Nam chrisma Græcè, Latinè vnctio nuncupatur, quæ etiam Domino nomen accommodauit facta spiritualis, quia spiritu vnctus est à Deo Patre, sicut dicitur in Actibus Apostolorum: Collecti sunt enim in hac ciuitate, aduersus Sanctum D Filium tuum, quem vnxisti: non vtique oleo visibili, sed gratiæ dono, quod visibili significatur vnguento.

[c] Non est autē Saluatoris propriū nomen Christus, sed communis nuncupatio potestatis. [d] dum enim dicitur Christus, commune dignitatis nomen est: dum Iesus Christus, proprium est vocabulum Saluatoris. Christi autem nomen nusquā alibi omninò, nec in aliqua gente fuit, nisi tantùm in illo

regno vbi Christus prophetabatur, & vnde venturus erat.

Messias autem Hebraicè dicitur, Græcè Christus, Latina autem locutione vnctus.

Iesus Hebraicè, Græcè σωτὴρ, Latinè autem salutaris, siue Saluator interpretatur, pro eo quòd cunctis gentibus salutifer venit.[f] Etymologiã enim nominis huius etiam Euangelista significat dicens: Vocabis nomen eius Iesum, quia ipse saluum faciet populum suum. Sicut enim Christus significat Regem, ita Iesus significat Saluatorem. Non itaque nos saluos facit quicunque Rex, sed Rex Saluator. [g] Quod verbum Latina lingua antea non habebat, sed habere poterat: sicut potuit quando voluit.

Emanuel ex Hebræo in Latinum significat, nobiscum Deus: scilicet, quia per virginem natus Deus hominibus in carne mortali apparuit, vt terrenis viam salutis ad cælum aperiret. Ad diuinitatis substantiã quæ pertinent, ista sunt, Deus, Dominus.

Deus autem dictus propter vnicam cum Patre substantiam.

Dominus propter seruientẽ creaturam.

Deus autẽ & homo, quia verbum & caro. Vnde & bis genitus dicitur, siue quia pater eum genuit sine matre in æternitate, siue quia mater sine patre in tempore.

Vnigenitus autem vocatur secundùm diuinitatis excellentiam: quia sine fratribus: Primogenitus secũdùm susceptionẽ hominis, in qua per adoptionẽ gratię fratres habere dignatus est, quibus esset primogenitus.

Omousios Patri ab vnitate substãtiæ appellatur. Substãtia enim vel essentia Græcè οὐσία dicitur ὅμως vnũ. Vtrumq. igitur coniunctum sonat vna substantia. Hoc enim vocatur omousion, quod est, Ego & Pater vnũ sumus, hoc est, eiusdẽ cum Patre substantiæ. Quod nomen etsi scriptũ in sanctis litteris non inueniatur, in assertione tamen totius Trinitatis defenditur: quia datur ratio, vnde rectè dici ostendatur: sicut & Pater in illis libris nusquam Ingenitus legitur, sed tamen dicendus esse atque credendus non dubitatur. Omœusios similis substãtiæ: quia qualis Deus, talis est & imago eius. Inuisibilis Deus, & imago inuisibilis.

Principium, eò quòd ab ipso sint omnia, & quia ante eum nihil.

Finis, vel quia dignatus est in fine temporum humiliter in carne nasci & mori: & iudicium nouissimum ipse suscipere, vel quia A quicquid agimus ad illũ referimus: & cùm ad eum peruenerimus vltra quod quæramus non habemus.

Os Dei est, quia verbum eius est. Nam sicut pro verbis quæ per linguam fiunt, sæpè dicimus, illa & illa lingua, ita & pro Dei verbo os ponitur, quia mos est vt ore verba formentur.

[h] Verbum autem ideò dicitur, quia per eum Pater omnia condidit siue iussit.

Veritas, quia non fallit, sed tribuit quod promisit.

Vita, quia creauit.

Imago dicitur, propter parem similitudinem Patris.

B Figura est, quia suscipiens formam serui, operum virtutúmque similitudine Patris in se imaginem atque immensam magnitudinem designauit.

Manus Dei est, quòd omnia per ipsum facta sunt. Hinc & Dextera propter effectum operis totius creaturæ, quæ per ipsum formata est.

Brachiũ, quia ab ipso omnia continentur.

Virtus, pro eo quòd omnem potestatem Patris in semetipso habeat: & omnem cæli terræque creaturam gubernet, contineat, atque regat.

C Sapientia, pro eo quòd ipse reuelet mysteria scientiæ & arcana sapientiæ. Sed tamẽ cùm sit Pater & Spiritus sanctus sapientia & virtus, & lumen & lux, propriè tamen ijs nominibus Filius nuncupatur.

Splendor autem appellatur propter quòd manifestat.

Lumen, quia illuminat.

Lux, quia ad veritatem contemplandam cordis oculos reserat.

Sol, quia illuminator.

Oriens, quia luminis fons & illustrator est rerum, & quòd oriri nos faciat ad vitam æternam.

Fons, quia rerum origo est, vel quòd satiat sitientes. Ipse quoq. Alpha & Ω; Alpha D enim litterã nulla præcedit: prima est enim litterarum, sicut & Filius Dei: ipse enim se principium Iudæis interrogantibus esse respondit. Vnde & Iohannes in Apocalypsi, propriè ipsam litteram ponens ait: Ego sum Alpha & Ω, primus & nouissimus. Primus, quia ante eum nihil est: nouissimus, quia iudicium nouissimum ipse suscipiet.

[i] Mediator, quia inter Deum & hominem medius constitutus est, vt hominem ad Deum

Deum perduceret, vnde & illum Græci μεσίτην vocant. A

Paracletus, id est, aduocatus, quia pro nobis intercedit apud Patrem: sicut & de eo dicit Iohannes: Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. Paracletus autem Græcum est, quod Latinè dicitur aduocatus. Quod nomen & Filio & Spiritui sancto adscribitur, iuxta quod & Dominus in Euangelio ait: Rogabo Patrem: & alium Paracletum dabit vobis.

Intercessor autẽ idem vocatur, quia pro culpa nostra remouenda curam gerit: & pro abluendis nostris criminibus curam impendit.

Sponsus, quia descendens è cælo, adhæsit Ecclesiæ, vt pace noui Testamenti essent duo in carne vna.

[k] Angelus dicitur propter annuntiationẽ paternæ ac suæ voluntatis. Vnde & apud Prophetam magni consilij Angelus legitur, dum sit Deus & Dominus Angelorum.

Missus dicitur, eò quòd apparuit huic mundo Verbum caro factum: vnde & idem dicit, Ego à Patre exiui, & veni in hunc mundum.

Homo autem dicitur, quia natus est.

Propheta, quia futura reuelauit.

Sacerdos, quia pro nobis se hostiã obtulit. C

Pastor, quia custos.

Magister, quia ostensor.

Nazaræus verò à loco.

Nazoræus à merito, i. sanctus siue mundus, quia peccatum non fecit.

Siquidem & de alijs inferioribus rebus nominum species ad se trahit Christus, vt facilius intelligatur.

Dicitur enim Panis, quia caro.

Vitis, quia sanguine ipsius redẽpti sumus.

Flos, quia electus.

Via, quia per ipsum ad Deum imus.

Ostiũ, quia per ipsum adDeũ ingredimur.

Mons, quia fortis.

Petra, quia firmitas est credentium.

Lapis angularis, vel quia duos parietes è diuerso, id est de circumcisione & præputio venientes in vnam fabricam Ecclesiæ iungit: vel quòd pacem in se Angelis & hominibus facit.

Lapis offensionis, [l] quia veniens humilis, offenderunt in eum increduli homines: & factus est petra scandali, sicut dicit Apostolus: Iudæis quidem scandalum.

Fundamentum autem ideò vocatur, quia fides in eo firmissima est, vel quia super eum catholica Ecclesia constructa est.

Nam & Christus agnus, pro innocentia.

Ouis, propter patientiam.

Aries, propter principatum.

Hœdus, ꝓpter similitudinẽ carnis peccati.

Vitulus, pro eo quòd pro nobis est immolatus.

Leo, pro regno & fortitudine.

[m] Serpens, pro morte & sapientia.

[n] Idem & Vermis, quia resurrexit.

Aquila, propter quod post resurrectionẽ ad astra remeauit. Nec mirũ si vilibus significationibus figuretur, qui vsque ad nostrarum passionum, seu carnis contumelias descendisse cognoscitur. Qui cùm sit coæternus Dei Patris ante secula Filius, postquàm venit plenitudo temporis, propter salutem nostram formam serui accepit, & factus est hominis filius. Inde quædam de illo in scripturis secundùm formam Dei, quædam secundùm formam serui dicuntur. Quorum exempli gratia duo quædam commemorantur, vt singula ad singula referantur. Secundùm formã enim Dei de seipso dixit: Ego & Pater vnum sumus: secundùm formam serui: Quoniam Pater maior me est. Homines autem minus intelligentes quid pro quo dicatur, ea quæ propter formam serui dicta sunt, volunt transferre ad formam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad se inuicem personæ referantur, volunt nomina esse naturæ atque substantiæ, & faciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio coniuncta est humana natura, vt ex duabus substantijs fieret vna persona. Solus igitur homo pertulit crucem, sed propter vnitatem personę & Deus dicitur pertulisse. Hinc est quod scribitur: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Filium ergo Dei crucifixum fatemur, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate D humanitatis: non ex suæ naturæ permansione, sed ex nostræ susceptione.

a Cap. II. Præceptum n. fuerat Iud. *Ex Lact. lib. 4. c. 7. Gotthor. quoque Reges à Ponticib. Toletanis inungi solitos tradunt hestoriæ.*

b Et sicut nunc Regib. indum. puerp. *Hinc purpura regum apud Virg. & purpurei tyranni apud Horat.*

c Non est autem Saluatoris. *Lact. ibid.* Nam Christus non proprium nomen est, sed nuncupatio potestatis, & regni.

d Dum n. dicitur Christus. *Ex Hieron. in Matth: 16.*

e Latinè autem Saluat. *Ex Lact. 4. c. 12.*

f Etymologiam n. *Ex Hieron. in Matth. c. 1.*

g Quod verbum Latina ling. ante non hab. *Qui enim σωτῆρα seruatoris voce satis se expreßisse credunt, valde errant. Cic. act. 11. in Verr.* Itaque eum non solùm patronum istius insulæ, sed etiam Sotera inscriptũ vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, vt Latinè vno verbo exprimi non posit. Is est nimirùm Soter, qui salutem dedit.

h Verbum autem. *Vid. lib. de Patris & Filij vnitate inter Hilarij opera, è cuius fine istorum quædam desumpta.*

i Mediator. *Ex Lact. ibid.*

k Angelus. *Ex Tertull. lib. de Trinitat.*

l Quia veniens humilis. *Nominatiuus absolutus, quem (si quid id ad nostra hæc) etiam apud Ciceronem reperiri notauit Budæus in comment. ling. Græcæ.*

m Serpens. *Vid. Greg. Nyss. in vita Moys.*

n Idem & vermis. *Propter vermem, qui è cinerib. Phœnicis existit, de quo Clem. Rom. in constit. lib. 5. c. 6. & carmen quod Phœnicis titulo cum Lactantij operib. circunfertur, & Epiph. in Anchoratu. Nam quòd bombycem intellexerit: quamuis eo verme & notior, & fortasse verior resurrectionis species constet, tamen non sit verisimile.*

De Spiritu sancto. Cap. III.

Spiritus sanctus ideò prædicatur Deus, quia ex Patre, Filióque procedit, & substantiam eorum habet. Neque enim aliud de Patre procedere potuit, quàm quòd ipse est Pater. Spiritus autem dictus secundum id quod ad aliquid refertur: & spirans vtiq. spiritu inspirans est, & ex eo appellatus Spiritus est. Proprio autem modo quodam dicitur Spiritus sanctus secundum quod refer- C tur ad Patrem & Filium quòd eorum Spiritus sit. Nam & hoc nomen quod spiritus dicitur, non semper secundum id quod refertur ad aliquid: sed secundum id quod aliquam naturam significat. Omnis enim incorporea natura spiritus in scripturis sacris appellatur. Vnde non tantùm Patri & Filio, & Spiritui sancto, sed omni rationali creaturæ & animæ hoc vocabulum congruit. Ideò igitur Spiritus Dei sanctus vocatur, quia Patris & Filij sanctitas est. Nam cùm sit & Pater spiritus, & Filius spiritus, & Pater sanctus: & Filius sanctus: propriè tamen D ipse vocatur Spiritus sanctus, tanquam sanctitas coëssentialis & consubstantialis amborum.

Spiritus sanctus ideo non dicitur genitus, ne duo in Trinitate Filij suspicentur. Ideo non prædicatur ingenitus, ne duo Patres in ipsa Trinitate credantur. Procedens autem dicitur testimonio Domini dicentis: Multa adhuc habeo quæ vobis loquar, sed non potestis illa modò audire. Veniet autem Spiritus veritatis, qui à Patre procedit, & de A meo accipiet: ille vobis indicabit omnia. Hîc autem non solùm natura procedit, sed semper ad peragenda Trinitatis opera indesinenter procedit.

Hoc autem interest inter nascentem Filium, & procedentem Spiritum sanctum: quòd Filius ex vno nascitur: Spiritus sanctus ex vtroque procedit: & ideo dicit Apostolus: Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.

Spiritus sanctus ex opere etiam & Angelus intelligitur: dictum est enim de illo: Et quæ ventura sunt annunciabit vobis: & vtique Angelus Græcè, Latinè nuntius interpretatur. Vnde & duo Angeli apparuerunt B Loth, in quibus Dominus singulariter appellatur, quos intelligimus Filium & Spiritũ sanctũ: nã Pater nunquã legitur missus.

Spiritus sanctus, quod dicitur Paracletus, à consolatione dicitur. παράκλησις enim Græcè, Latinè consolatio appellatur. Christus enim eum Apostolis lugentibus misit: postquam ab eorũ oculis ipse in cælũ ascendit. Consolator enim tristibus mittitur, secundum illam eiusdẽ Domini sententiam, Beati lugentes, quoniã ipsi consolabuntur. Ipse etiam dixit: tunc lugebunt filij sponsi, cùm ablatus ab eis fuerit sponsus. Item Paracletus pro eo quòd consolationẽ præstet animabus, quæ gaudium temporale amittunt. Alij Paracletum Latinè oratorem vel aduocatum interpretantur. Ipse enim Spiritus sanctus dicit, ipse docet, per ipsum datur sermo sapientiæ, ab ipso sancta scriptura inspirata est.

Spiritus sanctus ideò septiformis nuncupatur, propter dona quæ de [a] vnita eius plenitudine particulatim quique, vt digni sunt, consequi promerentur. Ipse enim Spiritus sapientiæ & intellectus: Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis: Spiritus timoris Domini.

Spiritus autẽ principalis in Psalmo quinquagesimo legitur: vbi quia tertio spiritus repetitur, nonnulli Trinitatẽ intellexerunt ideo quia scriptũ est: Deus spiritus est. Quod enim non est corpus, & tamen est: videtur restare vt spiritus sit. Intelligunt ergo ibi nonnulli Trinitatem significari: in Spiritu principali Patrem: in Spiritu recto Filium: in spiritu sancto Spiritum sanctum.

Spiritus sanctus ideo donũ dicitur, eò quòd datur. A dando enim donũ est nuncupatũ. Notisimum est enim Dominum Iesum Christum

Chriſtum cùm poſt reſurrectionem à mortuis aſcendiſſet in cælum, dediſſe Spiritum ſanctum: quo credentes impleti, linguis omnium gentium loquebantur. In tantum autem donum Dei eſt: inquantum datur eis, qui per eum diligunt Deum. Apud ſe autem Deus eſt: apud nos autem, donum eſt, ſed ſempiternè Spiritus ſanctus donum eſt, diſtribuens ſingulis gratiarum dona, prout vult. Nam & prophetias quibus vult impertit, & peccata quibus vult dimittit. Nam peccata ſine Spiritu ſancto non donantur.

Spiritus ſanctus inde propriè charitas nũcupatur: vel quia naturaliter eos, à quibus B procedit, coniungit, & ſe vnum cum eis eſſe oſtendit: vel quia in nobis id agit, vt in Deo maneamus, & ipſe in nobis. Vnde & in donis Dei nihil maius eſt charitate: & nullum maius eſt donum Dei quàm Spiritus ſanctus.

Ipſe eſt & gratia, quæ quia non meritis noſtris, ſed voluntate diuina gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut autem vnicum Dei verbũ propriè vocamus nomine Sapientiæ, cùm ſit vniuerſaliter & Spiritus ſanctus & Pater ipſe ſapientia: ita Spiritus ſanctus propriè nuncupatur vocabulo Charitatis: cùm ſit & Pater & Filius vniuerſaliter C charitas.

Spiritus ſanctus Digitus Dei eſſe in libris Euangelij apertiſsimè declaratur. [b] Cùm enim vnus Euangeliſta dixiſſet: In digito Dei eijcio dæmonia: [c] alius hoc idem ita dixit: In ſpiritu Dei eijcio dęmonia. Vnde & digito Dei ſcripta lex eſt, data die quinquageſimo ab occiſione agni: & die quinquageſimo à paſsione Domini Ieſu Chriſti venit Spiritus ſanctus. Ideò autem Digitus Dei dicitur, vt eius operatoria virtus cum Patre & Filio ſignificetur. Vnde & Paulus ait: Hæc autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus diuidens ſingulis prout vult. D Sicut autem per baptiſmũ in Chriſto morimur & renaſcimur: iſta ſpiritu ſignamur, qui eſt Digitus Dei & ſpirituale ſignaculum.

Spiritus ſanctus idcircò in columbæ ſpecie veniſſe ſcribitur, [d] vt natura eius per auẽ ſimplicitatis & innocẽtiæ declaretur. Vnde & Dominus, Eſtote, inquit, ſimplices ſicut columbæ. Hæc enim auis corporaliter ipſo felle caret: habens tantùm innocentiam & amorem.

Spiritus ſanctus inde nomine Ignis appellatur, propter quod in actibus Apoſtolorum A per diuiſionem linguarum vt ignis apparuit, qui & inſedit ſuper vnumquemque eorum.

Propterea autem diuerſarum linguarum gratiã Apoſtolis dedit, vt idonei efficerentur fidelium eruditione populorum.

Quod verò ſupra ſingulos ſediſſe memoratur, id cauſſæ eſt, vt intelligatur per plures non fuiſſe diuiſus, ſed manſiſſe in ſingulis totus, ſicut ferè ignibus mos eſt. Hanc enim naturam habet ignis accenſus: vt quanti ad eum, [e] quanti ad crinem purpurei ſplendoris aſpexerint: tantis viſum ſuæ lucis impertiat, tantis miniſterium ſui muneris tribuat, & [f] ipſe nihilominus in ſui integritate permaneat.

☞ Spiritus ſanctus nomine Aquę appellatur in Euangelio, Domino clamante & dicente: Si quis ſitit veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Euangeliſta autem expoſuit vnde diceret. Secutus enim ait. Hoc autem dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Sed aliud eſt aqua Sacramenti, aliud aqua, quæ ſignificat Spiritũ Dei. Aqua enim Sacramenti viſibilis eſt: aqua Spiritus inuiſibilis eſt. Iſta abluit corpus, & ſignificat quod fit in anima; per illum autem Spiritum ſanctum ipſa anima mundatur & ſaginatur.

Spiritus ſanctus ideò vnctio dicitur, Iohanne teſtante Apoſtolo, quia ſicut oleum naturali pondere ſuperfertur omni liquori, ita in principio ſuperferebatur Spiritus ſanctus aquis. Vnde & Dominus oleo exultationis, hoc eſt Spiritu ſancto fuiſſe legitur vnctus. Sed & Iohãnes Apoſtolus Spiritum ſanctum vnctionem vocat dicens: Et vos inquit vnctionem quam accepiſtis ab eo, permaneat in vobis: & neceſſe non habetis, vt aliquis doceat vos: ſed ſicut vnctio eius docet vos de omni re. Ipſe enim Spiritus ſanctus vnctio eſt inuiſibilis.

[a] Cap.III. De vnita eius pl. *Al. vnitatis.*

[b] Cùm n. vnus Euangeliſta. *Luc. c. 11.*

[c] Alius. *Matth. c. 12.*

[d] Vt natura--ipſo felle caret. *Verba ſunt Tertull. in lib. de baptiſm. & ita etiam cum pleriſq. loquitur* D. Th. 3. p. *q. 39. artic. 6. non quod felle prorſus careat, ſed quia fellis quàm minimum habeat vt ait Ariſt. lib. 3. de part.*

[e] quanti ad crinem purp. coloris. *Purpureum capillum, & purpuream comam Virgilius, & Tibullus dixere. & Salom. cant.* 7. Comæ capitis tui, ſicut purpura regis iuncta canalib. *Sed cur hoc loco crinis mentio ſit iniecta; alij dixerint.*

De eadem Trinitate. Cap. IIII.

TRinitas appellata, quòd fiat totũ vnum ex quibusdam tribus, quasi Triunitas, vt memoria, intelligentia, & voluntas, in quibus mens habet in se quandam imaginem diuinæ Trinitatis. Nam dum tria sint, vnum sunt: quia & singula in se manent, & omnia in omnibus. Pater igitur, & Filius, & Spiritus sanctus: Trinitas, & vnitas. Idem enim vnum, idem & tria. In natura vnum, in personis tria. Vnum propter maiestatis communionem, tria propter personarum proprietatem. Nam alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus: sed [a] alius quidẽ non aliud, quia pariter simplex, pariterque incommutabile bonum & coæternum. Pater solus, non est de alio: ideò solus appellatur ingenitus. Filius solus de Patre est natus, ideò solus dicitur genitus. Spiritus sanctus solus de Patre & Filio procedit: ideò solus amborum nuncupatur spiritus.

In hac Trinitate, alia appellatiua nomina, alia propria sunt. Propria sunt essentialia, vt Deus, Dominus, Omnipotens, Immutabilis, Immortalis. Et inde propria, quia ipsam substantiam significant, qua vnum sunt. Appellatiua verò Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, Ingenitus, & Genitus, & Procedẽs. Eadem & relatiua: quia ad se inuicem referuntur. Cùm enim dicitur Deus, essentia est, quia ad seipsum dicitur. Cùm verò dicitur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus relatiuè dicuntur, quia ad se inuicem referuntur. Nam Pater non ad seipsum, sed ad Filium relatiuè dicitur: quia est ei Filius: sic & Filius relatiuè dicitur, quia est ei Pater: sic & Spiritus sanctus, quia est Patris, Filiíque spiritus. His enim appellationibus hoc significatur, quod ad seinuicem referuntur, non ipsa substantia, qua vnum sunt. Proinde Trinitas in relatiuis personarum nominibus est: deitas non triplicatur, sed in singularitate est: quia si triplicatur, deorum inducimus pluralitatem.

Nomen autẽ Deorũ in Angelis & sanctis hominibus ideò pluraliter dicitur, propter quod non sint merito æquales. De quibus psalmus, Ego dixi, Dij estis. De Patre autem & Filio, & Spiritu sancto propter vnam & æqualem diuinitatẽ non nomen Deorum sed Dei esse ostenditur: sicut ait Apostolus, Nobis tamen vnus Deus, vel sicut voce di- A uina dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est: scilicet vt & Trinitas sit, & vnus Dominus Deus sit. Fides apud Græcos de Trinitate hoc modo est: vna οὐσία, acsi dicatur vna natura aut vna essentia: tres hypostases, quod resonat in Latinum vel tres personas vel tres substantias. Nam Latinitas propriè non dicit de Deo nisi essentiam: substantiam verò non propriè dicit, sed abusiuè: quoniam verè substantia apud Græcos persona intelligitur, non natura.

[a] Cap. IIII. Sed alius quidem non aliud. *Ex Aug. 11. de ciuit. c. 10.*

B

De Angelis. Cap. V.

ANgeli Græcè vocantur, Hebraicè dicũtur Melachim מלכים: Latinè verò nũtij interpretantur, ab eo quod Domini voluntatem populis nuntient. [a] Angelorũ autem vocabulum, officij nomen est, non naturæ: semper enim spiritus sunt, sed cùm mittuntur vocantur Angeli. [b] Quibus ideò pictorũ licẽtia pennas facit: vt celerẽ eorũ in cuncta discursum significent, sicut & iuxta fabulas poëtarũ venti pennas habere dicuntur, propter velocitatẽ scilicet. Vnde scriptura sacra dicit: Qui ambulat super pennas ventorũ. C [c] Nouem autem ordines esse Angelorum sacræ scripturæ testantur, id est Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubin & Seraphin: quorum officiorum vocabula cur ita dicta sint, interpretando exequemur.

Angeli vocantur propter quod de cælis ad annuntiandum hominibus mittuntur: Angelus enim Græcè, Latinè nũtius dicitur.

Archangeli Græca lingua, Latina summi nuncij interpretantur: qui enim parua vel minima annuntiant Angeli, qui verò summa, Archangeli nuncupantur. Archangeli dicti quòd primatum teneant inter Angelos: ἀρχὸς enim Græcè, Latinè princeps interpretatur. D Sunt enim duces & principes, sub quorum ordine vnicuique Angelorum officia deputata sunt.

[d] Nam quia Archangeli Angelis præsunt, Zacharias propheta testatur dicens: Et ecce Angelus qui loquebatur in me egrediebatur, & Angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre & loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Hierusalem. Si enim in ipsis officijs

cijs Angelorum nequaquam potestates superiores inferiores disponerent, nullo modo hoc quod homini diceret Angelus ab Angelo cognouisset.[e] Quidam autem Archangelorum priuatis nominibus appellantur, vt per vocabula ipsa in opere suo quid valeant designetur.

[f] Gabriel Hebraicè in linguam nostram vertitur fortitudo Dei. Vbi enim potentia diuina vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. Vnde & eo tempore quo erat Dominus nasciturus, & triumphaturus de mũdo, Gabriel venit ad Mariam: vt illũ annunciaret, qui ad debellandas aëreas potestates humilis venire dignatus est.

Michaël interpretatur, quis vt Deus? Quãdo enim aliquid in mundo miræ virtutis fit, hic Archangelus mittitur. Et ex ipso opere nomen est eius, quia nemo valet facere, quod facere præualet Deus.

Raphaël interpretatur curatio, vel medicina Dei: vbicumque enim curandi & medendi opus necessarium est, hic Archangelus à Deo mittitur & inde medicina Dei vocatur. Vnde & ad Tobiam idem Archangelus missus oculis eius curationem adhibuit, & cæcitate detersá visum restituit: nominis enim interpretatione & Angeli officium designatur.

Vriel interpretatur Ignis Dei, sicut legimus apparuisse ignẽ in rubo. Legimus etiã ignem missum desuper, & implesse quod præceptum est.

Throni autem, & Dominationes, & Principatus, & Potestates, & Virtutes: quibus vniuersam cælestem societatem Apostolus cõplectitur, ordines Angelorum & dignitates intelliguntur, & pro hac ipsa distributione officiorũ alij Throni, alij Dominationes, alij Principatus, alij Potestates dicuntur, pro certis dignitatibus quibus inuicem distinguũtur.

Virtutes, angelica quædã ministeria perhibentur, per quæ signa & miracula in mũdo fiunt, propter quod & Virtutes dicũtur.

[g] Potestates sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt, & inde Potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coërcentur, ne tantum mundo noceant, quantum cupiunt.

Principatus sunt hi, qui Angelorũ agminibus præsunt. Qui pro eo quòd subditos Angelos ad explendum ministerium diuinum disponũt, principatus vocabulum acceperunt. Nam alij sunt qui administrant, alij qui assistũt, sicut per Danielem dicitur: Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei.

Dominationes sunt ij, qui etiam Virtutibus & Principatibus præeminent, qui pro eo quòd cæteris Angelorum agminibus dominantur, Dominationes vocantur.

Throni sunt agmina Angelorum, qui Latino eloquio sedes dicuntur: & vocati Throni, quia illis conditor præsidet, & per eos iudicia sua disponit.

Cherubin autem & ipsæ sublimes cælorum potestates, & Angelica ministeria perhibentur: qui ex Hebræo in linguam nostrã interpretãtur sciẽtiæ multitudo. Sunt enim sublimiora agmina Angelorum, qui pro eo quòd vicinius positi diuina scientia cæteris amplius pleni sunt, Cherubin, hoc est, plenitudo scientiæ appellantur. Ipsa sunt duo illa animalia super propitiatorium arcæ ficta ex metallo, propter significandam Angelorum præsentiam, in quorum medio ostenditur Deus.

Seraphin quoque similiter multitudo est Angelorum, qui ex Hebræo [h] in Latinum ardentes vel incendentes interpretantur. qui idcircò ardentes vocãtur, quia inter eos & Deum nulli Angeli consistunt: & ideò quantò vicinius coram eo consistunt tantò magis claritate diuini luminis inflammantur. Vnde & ipsi velant faciem & pedes sedentis in throno Dei, & idcircò cætera Angelorum turba videre Dei essentiam plenè non valet, quoniam Seraphin eam tegit.

Hæc igitur vocabula agminum Angelorum ita sunt specialia ordinum singulorũ, vt tamen sint ex parte communia omnium. Nam dum Throni sedes Dei in quorundam Angelorum ordine specialiter designentur, tamen per Psalmistã, Qui sedes super Cherubin, dicitur. Sed ideò isti ordines Angelorum priuatis nominibus appellantur: quia hoc ipsum officium in proprio ordine plenius acceperunt. Et cùm sint omnibus communia, propria tamen hæc nomina suis ordinibus deputantur.

Vnicuique enim, sicut prædictum est, propria officia sunt iniuncta: quæ promeruisse eos in mundi constat exordio. [i] Nam quia Angeli & locis & hominibus præsunt, per Prophetam testatur Angelus dicens, Princeps regni Persarum restitit mihi. Vnde apparet, nullum esse locum cui Angeli non præsint.

præſint.[k] Præſunt enim & auſpicijs operum omnium.

Hic eſt ordo, vel diſtinctio Angelorum, qui poſt lapſum malorum in cæleſti vigore: ſteterunt. Nam poſtquam apoſtatæ Angeli ceciderunt, hi in perſeuerantia æternæ beatitudinis ſolidati ſunt. Vnde & poſt cæli creatione in principio repetitur: Fiat firmamẽtum, & vocatum eſt firmamentum cælum. Nimirùm oſtendens, quòd poſt ruinã Angelorum malorum: hi, qui permanſerunt, firmitatem æternæ perſeuerantiæ conſecuti ſunt, nullo iã lapſu auerſi, nulla ſuperbia cadentes, ſed firmiter in Dei amore & contẽplatione manẽtes, nihil aliud dulce habent, niſi eum à quo creati ſunt.

Quod autem duo Seraphim in Iſaia legũtur, figuraliter[l] veteris & noui teſtamenti ſignificationem oſtendunt. Quòd verò faciem & pedes Dei operiunt, quia præterita ante mundum, & futura poſt mundum ſcire non poſſumus: ſed media tantùm[m] eorũ teſtimonio contẽplamur. Singuli ſenas alas habent,[n] quia de fabrica tantùm mũdi quæ in ſex diebus facta ſunt, in præſenti ſeculo nouimus. Quod clamãt ter Sanctus alter ad alterum, Trinitatis in vna diuinitate demõſtrant myſterium.

a Cap. V. Angelorum autem vocab. *Ex Grego. hom. 34. in Euang.*
b Quibus ideò pictorum. *Ex Hieron. Iſ. 6.*
c Nouem autem ordines. *Ex Greg. ead. hom.*
d Nam quia Arch.-- cognouiſſet. *Ex. 4. Moral. cap. 27. al. 31.*
e Quidam autem Archang. *Ex ead. hom.*
f Gabriel-- Michaël-- *Ex Greg. & Hieronym. in Daniel. cap. 8.*
g Poteſtates. *Ex Greg. ibid.*
h in Latinum ard. *Ita Gregorius, comburentes Hieronymus.*
i Nam quia Angeli & locis. *Ex Gregor. 4. Mor. c. 27.*
k Præſunt enim auſpicijs operum omnium. *Al. hominum.* Neap. c. præſunt. n. vt aſpiciãt opera hominũ.
l Veteris & noui teſtam. *Hieron. Iſai. 6. & Orig. hom. 1. in Iſ.*
m Eorum teſtimonio. *Has voces reijciebat Chacon, quod apud Hieronym. non eſſent.*
n Quia de fab. *Hieron. ibid.*

De hominibus qui quodam præſagio nomen acceperunt. Cap. VI.

PLeríque[a] primorum hominum ex proprijs cauſsis originem nominum habẽt. Quibus ita propheticè indita ſunt vocabu- A la: vt aut futuris, aut præcedentibus eorum cauſsis conueniant. In quibus tamen manẽte ſpirituali ſacramento, nũc tantùm ad litteram intellectum hiſtoriæ perſequemur. Vbi autem etymologiæ interpretationem non attigimus: ſolã ipſam etymologiam in Latinum poſuimus. Quòd autem vnum nomen Hebraicum aliter atque aliter interpretatur: hoc ſecundum accẽtuum & litterarũ euenit diuerſitatem, vt in varijs ſignificationibus nomina commutentur.

Adam, ſicut beatus Hieronymus tradidit, homo, ſiue terrenus, ſiue terra rubra interpretatur. Ex terra enim facta eſt caro, & B humus hominis faciendi materies fuit.

Heua interpretatur vita: ſiue calamitas, ſiue, Væ. vita, quia origo fuit naſcendi; calamitas, & Væ, quia per præuaricationem cauſſa extitit moriendi.[b] A cadendo enim nomen ſumpſit calamitas. Alij autem dicunt ob hoc etiam Heuam vitã & calamitatem appellatam, quia ſæpe mulier viro cauſſa ſalutis eſt, ſæpe calamitatis & mortis, quod eſt Væ.

Cain poſſeſsio interpretatur:[c] vnde etymologiam ipſius exprimens pater eius ait: Cain, id eſt, poſſedi hominem per Deum.[d] Idem & lamentatio, eò quòd pro interfecto Abel interfectus ſit, & pœnam ſui ſceleris dederit.

C Abel luctus interpretatur, quo nomine præfigurabatur occidẽdus. Idem & vanitas, quia citò ſolutus eſt atque ſubtractus.

Seth interpretatur reſurrectio, eò quòd poſt fratris interfectionem natus ſit: quaſi reſurrectionẽ fratris ex mortuis ſuſcitaret. Idem & poſitio, quia poſuit eum Deus pro Abel.

Enos iuxta propriæ linguæ varietatem, homo vel vir dicitur. Et congruè hoc vocabulum habuit. De eo enim ſcriptũ eſt. Tunc initium fuit inuocandi nomen Domini. Li- D cet pleríque Hebræorum arbitrẽtur, quòd tunc primùm in nomine Domini, & ſimilitudine eius fabricata ſunt idola.

Enoch dedicatio. In ipſius enim nomine ciuitatem poſtea ædificauit Cain.

Cainam lamentatio, vel poſſeſsio eorum: ſicut enim Cain poſſeſsio, ita deriuatum nomen quod eſt Cainam, facit poſſeſsio eorũ.

Mathuſalẽ interpretatur mortuus eſt. Euidens etymologia nominis.[e] Quidam enim cum patre tranſlatum fuiſſe, & diluuiũ prætérijſſe putauerunt. Ob hoc ſignanter tranſfertur. mortuus eſt, vt oſtenderetur non vixiſſe

xiſſe eum poſt diluuium:ſed in eodem cataclyſmo fuiſſe defunctũ. Soli enim octo homines in arca diluuium euaſerunt. A

Lamech percutiens. Iſte enim percuſsit & interfecit Cain: quod etiam ipſe poſtea perpetraſſe vxoribus confitetur.

Noë requies interpretatur, pro eo quòd ſub illo omnia retrò opera quieuerunt per diluuium. Vnde & pater eius vocans nomẽ eius Noë dixit. Iſte requieſcere nos faciet ab omnibus operibus noſtris.

Sem dicitur nominatus, quod nomẽ ex præſagio poſteritatis accepit. Ex ipſo enim Patriarchæ & Prophetæ & Apoſtoli & populus Dei, ex eius quoq. ſtirpe & Chriſtus, cuius ab ortu ſolis vſq. ad occaſum magnũ eſt nomen in gentibus. B

Cham, calidus: & ipſe ex præſagio futuri cognominatus eſt. Poſteritas enim eius eã terræ partem poſſedit, quæ vicino ſole calentior eſt. Vnde & Ægyptus vſque hodie [f] Ægyptiorum lingua Cham dicitur.

Iapheth latitudo. Ex eo enim populus gentium naſcitur, & quia lata eſt ex gẽtibus multitudo credentium, ab eadem latitudine, Iapheth dictus eſt.

Chanaan filius Cham interpretatur, motus eorum. Quod quid eſt aliud, niſi opus eorũ? Pro motu enim patris, id eſt, pro opere eius maledictus eſt. C

Arfaxat ſanans depopulationem.

Chus Hebraicè æthiops interpretatur: à poſteritate ſui generis nomen ſortitus. Ab ipſo enim ſunt progeniti Æthiopes.

Nẽbrod interpretatur tyrãnus. Iſte enim prior arripuit inſuetam in populos tyrannidem, & ipſe aggreſſus eſt aduerſus Deum impietatis ædificare turrem.

Heber tranſitus. Etymologia eius myſtica eſt, quod ab eius ſtirpe tranſiret Deus: nec perſeueraret in eis, tranſlata in gentibus gratia. Ex ipſo enim ſunt exorti Hebræi.

Phaleg diuiſio, cui pater propterea tale nomen impoſuit, quia tunc natus eſt, quando per linguas terra diuiſa eſt. D

[g] Thara exploratio aſcenſionis.

Melchiſedech Rex iuſtus. Rex, quia ipſe poſteà imperauit Salem: iuſtus, pro eo quòd diſcernens ſacramenta Legis & Euangelij: non pecudum victimas, ſed oblationem panis & calicis in ſacrificium obtulit.

Loth declinans. Factis enim Sodomorum non conſenſit, ſed eorum illicita carnis incendia declinauit.

Moab ex patre, & totum nomen etymologiam habet. Concepit enim eum primogenita filia de patre.

Ammõ cuius cauſſa nominis redditur filius populi mei: ſic deriuatur, vt ex parte ſenſus nominis, ex parte ipſe ſit ſermo. Ammi enim à quo dicti ſunt Ammonitæ, vocatur populus meus.

Sarai interpretatur princeps mea, eò quòd eſſet vnius tantũmodo domus materfamilias. Poſtea cauſſa nominis immutata, ablata de fine, i. littera, dicitur Sara, id eſt, princeps. Omnium quippe gentium futura princeps erat, ſicut & Dominus pollicitus fuerat Abraham: Dabo tibi ex Sara filium, & benedicam ei, & erit in gentes: ſed & reges populorum erunt ex ea.

Agar aduena vel conuerſa. Fuit enim Ægyptia, complexui Abrahæ aduena cauſſa generandi data, quæ poſt contemptum Angelo increpante conuerſa eſt ad Saram.

[h] Cethura thymiama.

Iſmahel interpretatur auditio Dei: ſic enim ſcriptum eſt. Et vocauit nomẽ eius Iſmahel, quia exaudiuit eum Deus.

[i] Eſau trinomius eſt, & ex proprijs cauſsis variè nuncupatur. Dicitur enim Eſau, id eſt, rufus ob coctionem rufæ lentis ita appellatus, cuius edulio primogenita perdidit. Edom autem ob ruborem corporis dictus eſt, quòd Latinè ſanguineus dicitur. Seir verò quod fuerit hiſpidus, & piloſus: quando enim natus eſt, totus, ſicut pellis, piloſus erat. Atque ideò tribus nominibus appellatũr, Eſau, id eſt rufus: Edom, id eſt, ſanguineus: Seir, id eſt piloſus: quia non habuit lenitatem.

Rebecca, patientia: ſiue quæ multum acceperit.

Lia laborioſa vtique generando. Plurimos enim dolores, quàm Rachel, fœcunditate pariendi experta eſt.

Rachel interpretatur ouis, pro ea enim Iacob pauit oues Laban.

[k] Zelpha os hians.

Bala inueterata.

Dina trãsfertur in cauſſam, iurgij enim in Sichimis cauſſa extitit.

Thamar amaritudo pro viris mortuis. Eadem & commutans. Mutauit enim ſe in habitum meretricis, quando cum ſocero ſuo concubuit.

[l] Phares diuiſio, ab eo quòd diuiſerit mẽbranulam ſecundinarum, diuiſionis, id eſt, Phares ſortitus eſt nomen. Vnde & Phariſæi qui

qui se quasi iustos à populo separabant, diuisi appellabantur.

Zara frater eius, in cuius manu erat coccinum, interpretatur oriens: siue quia primus apparuit, siue quòd plurimi ex eo iusti nati sunt, vt in libro Paralipomenon continetur, Zara, id est, oriens appellatus est.

Iob in Latinum vertitur dolens, & rectè propter percussionem carnis & passiones dolorum. Calamitates enim suas nominis etymologia præfigurauit.

m Pharao nomen est non hominis, sed honoris: sic enim & apud nos Augusti appellãtur reges cùm proprijs nominibus censeantur. Exprimitur autem in Latinum Pharao denudans eum, vtique Deum, siue dissipator eius: populi enim Dei fuit afflictor.

Iannes, marinus, siue vbi est signum. Cessit & defecit signum eius corã signis Moysi vnde & dixerunt Magi. Hic digitus Dei est.

n Mambres, mare pelliceum, siue mare in capite.

Moyses interpretatur sumptus ex aqua. Inuenit enim eum ad ripam fluminis expositum filia Pharaonis, quem colligens adoptauit sibi: vocauítque nomẽ eius Moyses, eò quòd de aqua sumpsisset eum.

Aaron mons fortitudinis interpretatur, propter quod thuribulum accipiens in medio superstitum & interemptorum obuiam stetit, & ruinam mortis quasi quidam mons fortis exclusit.

Eleazar, Dei adiutorium.

Balac, præcipitans, siue deuorans.

Balaam, vanus populus.

Phinees, ori parcens, transfixit enim pugione Zambri cum scorto Madianitide, & Domini furorem placauit, vt parceret.

Zambri, iste lacessens, vel amaricans. Propriè enim nomen ab amaritudine præfiguratum, quod peccando amaricauerit populum.

Raab, latitudo, vel fames, siue impetus.

Iosue interpretatur saluator. Ipse enim in figura Christi populum à deserto saluauit, & in terram repromissionis induxit.

Caleb, quasi cor, aut canis.

o Othoniel, tempus eius Deus, vel responsio Dei.

p Aoth, gloriosus.

Barach, fulgurans.

Debbora, apis vel loquax. Apis, quia fuit ad bellum promptissima, dimicans aduersus Sisaram, quo perempto cecinit canticum:

A inde loquax.

Iahel, ascensio.

Gedeon, experimentum iniquitatis eorum. Frequentibus enim documentis informatus est, quasi præsagio contra hostes futuram victoriam expediret: ex quo futuro experimento etymologiam nominis sumpsit.

Abimelech, pater meus Rex.

Tholah, vermiculus, vel coccinum.

Iair, illuminans.

Iephte, aperiens, vel apertus.

q Hesebon, cogitatio, siue vinculum mœroris.

Abdo, seruus eius.

Samson sol eorum, vel solis fortitudo. Fuit enim virtute clarus, & liberauit Isräel de hostibus.

Dalila, paupercula, vel situla.

B Booz, in fortitudine, siue in quo robur.

r Noëmi, quam interpretari possumus cõsolatam, eò quòd, marito & liberis peregrè mortuis, nurum Moabitidem in consolationem suam tenuit.

Ruth, interpretatur festinans. Alienigena enim erat ex populo gentili, quæ relicta patria festinauit transire in terram Isräel: dicẽs socrui suæ, Quocumque perrexeris, pergã.

Anna, gratia eius interpretatur, quia dum esset prius sterilis natura: postremò Dei gratia fœcundata est.

Eli, Deus meus.

Ophni, discalciatus. Filius enim fuit Heli C electus in ministeriũ sacerdotij, cuius amissionem suo expressit vocabulo. Apostolus enim ait, Calciati pedes in præparationem Euangelij pacis. Et Propheta: Quàm speciosi pedes qui anuntiant pacem. Iste ergò discalciatus interpretatur, vt eius nomine veteris Testamenti sacerdotium à veteri populo significaretur ablatum.

Phinees frater Ophni, os mutum interpretatur, quo significatur sacerdotij veteris & doctrinæ silentium.

Samuel, nomen eius Deus.

Iessai, insulæ sacrificium, vel incensum.

Saul, petitio interpretatur: notũ est enim quomodo Hebræorũ populus eum sibi regem petierit, & accepit nõ secundum Deũ, D sed secundum suam voluntatem.

Dauid, fortis manu, vtique quia fortissimus in prœlijs fuit. Ipse & desiderabilis in stirpe scilicet sua, de qua prędixerat propheta: Veniet desideratus cunctis gentibus.

s Salomon trinomius fuisse perhibetur. Primum

Primum vocabulm eius Salomon dicitur, i. pacificus, eo quòd in regno eius pax fuerit. Secundùm nomen Idida, eò quòd fuerit dilectus & amabilis domino. Tertium vocabulum eius Coheleth quod Græcè appellatur Ecclesiastes, Latinè Concionator, quòd ad populum loqueretur. A

Ionathas, columbæ donum.

[t] Absalom, patris pax per antiphrasin, eò quòd bellum aduersus patrem gessisset: siue quod in ipso bello Dauid placatus fuisse legitur filio: adeò vt etiam magno cum dolore extinctum plangeret.

Roboã, latitudo populi, & ipsum per antiphrasin, quòd decem tribubus ab eo separatis, duæ tantùm ei relictæ sint. B

Abia, pater dominus, vel pater fuit.

Asa, tollens, siue sustollens.

Iosaphat, Domini iudicium.

Ioram, qui est excelsus.

[v] Achazias, apprehendens Dominum.

Athalia, tempus Domini.

[x] Ioas, spirans, vel Domini robur.

Amasias, populum tollens.

Ozias, fortitudo Domini.

Azarias, auxilium Domini.

[y] Ozias autem ipse est, qui & Azarias duplici nomine.

[z] Ipse est qui illicitum sibi sacerdotiũ vendicare conatus, lepra in fronte percussus est. C

Ioathan, est perfectus. Pulchram etymologiam nominis habet: fecit enim rectum in conspectu Domini, & portam templi ædificauit excelsam.

Achaz, apprehendens.

Ezechias, fortis Dominus.

Manasses, obliuiosus. Permulta enim scelera & sacrilegia reliquerat & oblitus fuerat Dei, siue quod oblitus est Deus peccatorum illius.

[a] Amon, fidelis, vel onustus.

[b] Iosias, vbi est incensum Domini, propria etymologia nominis. Iste est enim qui simulacra combussit. D

Ioachaz, robustus.

Ioachim, vbi est præparatio.

Eliachim, Dei resurrectio.

Iechonias, præparatio Domini.

[c] Sedechias, iustus Domini.

[d] Ieroboã, iudicatio, siue caussa populi, vel, vt quidam aiunt, diuisio interpretatur, pro eo quòd in regno eius diuisus sit populus Israël, & præcisus à regno stirpis Dauid. Diuisionis enim populi caussa iste extitit.

Zambri, psalmus, vel canticum meum.

Omri, crispans meus.

Achab, frater patris.

[e] Iezabel, fluxus sanguinis, vel fluens sanguinem: sed melius, vbi est sterquilinũ. Præcipitata enim deorsum, comederũt carnes eius canes: sicut prædixerat Elias, Et erunt, inquit, carnes Iezabel, sicut stercus super faciem terræ.

Ochozias, apprehendens Deum.

[f] Iehu, ipse, vel est.

[g] Ioatha, robustus.

Sella, vmbra eius, vel petitio.

Manahem, consolans.

Phaceas, aperiens.

Nabuchodonosor, prophetia lagunculæ angustę, siue prophetans istiusmodi signum, per somnium scilicet futurorũ quod vidisse narratur, & Daniel interpretatus est: siue sessio in agnitione angustię, pro ijs, qui in captiuitatem ab eo ducti sunt.

[h] Zorobabel apud Hebræos ex tribus integris nominibus traditur esse cõpositus. Zo, iste: ro, magister: Babel propriè Babylonium sonat: & efficitur nomẽ Zorobabel, iste magister de Babylone: in Babylone enim ortus est, vbi & princeps gentis Iudææ extitit.

a Cap. VI. Pleriq. *Omnia ferè ex Hieronymo.*

b à cadendo n. n. f. calamit. *Victorin. lib. de Orthog. & Ter. Scaurus*, Calamitas antea dicebatur cadamitas.

c Vnde etymolog. *Ex Hieron. q. in Gen. c. 4.*

d Idem & lamentatio. *Hieronymus:* Cain possessio vel acquisitio. Cainan lamẽtatio, vel possessio eorum. *Vt mirum non sit, si quemadmodum Cainan possessio, ita è conuerso Cain lamentatio sit Isidoro.*

e Quidam enim eum cum patre. *Ex q. in c. 5.*

f Ægyptiorum lingua Cham. *Vel Ham ex q. ad c. 9.*

g Thara exploratio ascensionis. *In nominib. ex Gen.* Thara exploratoris odoris, siue exploratio ascensionis, vel pastio.

h Chetura thymiama. *Hierony.* Chethura thymiama offerens, vel copulata, aut iuncta.

i Esau trinom. *Idem in Abd.*

k Zelpha os hians. *Hieron.: os fluens.*

l Pharao nomen est non hom. *Ex eod. Isai. c. 30.*

m Pharao denudãs eum. *In nominibus ex Act.* Pharao denudans eum, siue dissipator eius. *Idem in nom. ep. ad Heb.*

n Mambres mare pelliceum. *Sic o. l. & apud Hieron. sed cùm idem Hieronymus Mambre perspicuum interpretetur: Iambres mare pellucidum, recta fortasse scriptura fuerit, vt & maris, & perspicui ratio constet aliqua. Nam & apud Paul. 2. ad Timoth. 3.* Ιαμβρῆς *legitur: & ita appellatur à Palladio in vita Macarij Alexand. & Euseb. lib. 9. de præp. cap. 3.*

o Othoniel. *In no. ex Iesu Nau.* Othoniel respõsio Dei

vel

vel reuelatio Dei, vel tempus mei Dei, vel signum Dei.

p Aoth. *In nom. ex eod.*

q Hesebon. *In nom. ex Num.* cogitatio, siue cingulum mœroris.

r Noemi *Ex ep. ad Furiam non longè à fine.*

s Tribus nominibus. *Ex comm. Eccles c. 1.*

t Absalon patris pax. *Non ex Hieronymo qui patrem pacis interpretatur, sed ex Greg. in prolog. psalm. VII. pœnit. (si modo id opus Gregorij esse credimus) sic. n.* Absalon patris pax interpretatur, non quòd ei pax vlla cum patre fuerit: sed quia quantæ pacis & patientiæ extitit, in eius peruersitate pater ostendit.

v Ochozias. *In nom. ex Matth.*

x Ioas spirans. *Ita ms. o. quòd verò apud Hieronymum legitur in nom. ex lib. Iudic:* Ioas sperans, siue temporalis, vel Domini robur. *Spirans eo loco reponendum putamus. Vna est enim etymologia spirans siue temporalis ducta à verbo* יאש *desperauit, quæ in spirātem, aut temporalem optimè cadit. Quod verò Domini robur additur, alia ratio est,* יה *enim Dominus &* עז *fortis siue* עוז *fortitudo. Isq. mos nomina Hebræa confundendi, siue quod aliter olim scripta, siue quod Latina scriptura, & pronuntiatione eadem fiant, non infrequens Hieronymo. cùm tamen diuersæ interpretationis rationem nonnumquam reddat, sæpè etiam reddere negligat, quod ipse fatetur in præf. ad lib. de nom. Heb. & initio huius capitis aduertit Isidorus.*

y Ozias autem ipse est qui. *Verba Hieronymi in Isa. cap. 1.*

z Ipse est qui illicit. *Idem in Amos c. 1. apud quem indebitum sibi sacerd.*

a Amon. *In nominibus ex Matth.* Amon fidelis vel nutritius, si tamen ab Aleph littera exordium habet, quod si ex Ain scribitur onustus interpretatur.

b Iosias. *In nominib. ex Matth.*

c Sedechias. *In nom. ex lib. 3. Reg. & in Ezech. c. 2.*

d Ieroboam. *In Am. c. 1.* Ieroboam iudicatio, siue caussa populi: δικασμὸς λαοῦ licet quidam per Græcam litteram legentes diuisionem populi suspicentur.

e Iezabel. *In nom. ex Apoc.*

f Iehu. *In nom. ex 3. Regum.*

g Ioatha robustus *Rom. c Iathar ambustus Hieronymus,* Etham robustus. *Ioatham verò & Ioachaz (qui in nonnullis codicibus leguntur) interpretationes, paullò antè posita. Vt tota de re amplius quærendum videatur.*

h Zorobabel. *In Agg. c. 1.*

De Patriarchis. Cap. VII.

QVorundam [a] Patriarcharum etymologiæ notandæ sunt, vt sciamus quid in suo vocabulo resonent. Nam plerique eorum ex caussis proprijs nomina acceperūt. Patriarcha interpretatur patrum princeps. Ἄρχος enim Græcè princeps est.

[b] Abram primùm vocatus est pater vidēs populum, propter Israël scilicet tātùm: [c] posteà appellatus Abraham, quod transfertur pater multarum gentiū, quod erat adhuc per fidem futurum. Gentium autē non habetur in nomine, sed subauditur, iuxta il-

A lud: Erit nomen tuum Abraham, quia patrē multarum gentium posui te.

Isaac, ex risu nomē accepit. Riserat enim pater, quando ei promissus est admirans in gaudio. Risit & mater, quando per illos tres viros promissus est, dubitans in gaudio. Ex hac ergò caussa nomē accepit Isaac, interpretatur enim risus. [d] Sciendum autem quòd quattuor in veteri testamento absque vllo velamine nominibus suis, antequàm nascerētur, vocati sunt: Ismaël, Isaac, Salomon, & Iosias: Lege scripturas.

B Iacob, supplantator interpretatur; siue quòd in ortu plantam nascentis fratris apprehenderit, siue quòd postea fratrem arte deceperit. Vnde & Esau dixit: iustè vocatū est nomen eius Iacob, supplantauit enim me ecce secundò.

e Israël, vir videns Deum. Tunc enim hoc nomen accepit, quando tota nocte luctatus vicit in certamine Angelum, & oriente lucifero benedictus est. Inde propter visionem Dei Israël appellatus est, sicut & ipse ait. Vidi Dominum & salua facta est anima mea.

f Ruben, interpretatur visionis filius. Sic enim quando eum peperit Lia, vocauit nomen eius Ruben dicens, Quia vidit Deus C humilitatem meam.

g Simeon, interpretatur auditio. Sic enim dixit Lia quando peperit eum, Quia exaudiuit me Deus.

Leui, additus. Dixit enim Lia quando peperit eum non ambigens de amore viri: Nunc mecum erit vir meus, quia peperi ei tres filios.

Iudas, confessio dicitur. Quando enim peperit eum Lia, laudem Domino retulit dicens, Nunc super hoc confitebor Domino, & ob id vocatus est Iudas. A confessione D itaque nomen eius est dictum: quod est gratiarum actio:

h Issachar interpretatur, est merces. Ie quippè dicitur est, Sachar merces. Hoc autē ideò quia mandragoris filij Ruben introitum viri, qui Racheli debebatur, ad se emerat Lia. Vnde & dum natus est dixit Lia, Dedit Deus mercedem meam.

Zabulon interpretatur habitaculū. Sextum enim hunc filium genuerat Lia: proptereà iam secura dixit. Habitauit mecum vir meus. Vnde & filius eius vocatus est habitaculum.

i Nephthalim de conuersione, siue comparatione:

ratione: caussa nominis eius est. Vnde & dixit Rachel, cùm eum peperisset ancilla eius Bala: Habitare me fecit Deus habitationem cum sorore mea.

Dan interpretatur iudicium. Bala enim dum eum peperisset, dixit Rachel domina eius: Iudicauit me Dominus, & exaudiens dedit mihi filium. Caussam nominis expressit: vt ab eo quod iudicasset se Dominus, filio ancillæ iudicij nomen imponeret.

Gad ab euentu siue procinctu vocatus est. Quando enim peperit eum Zelpha: dixit domina eius Lia, in fortuna, id est quod dicitur, in procinctu, vel euentu.

Aser beatus dicitur, dum enim peperisset eum Zelpha: dixit Lia, Beata ego, & beatificant me mulieres: & ab eo quòd beata dicatur: ex etymologia nominis Beatum vocauit.

Ioseph, ab eo quòd sibi alium addi mater optauerat: vocauit augmentum. Hunc [k] Pharao, Zaphanath Phaaneca appellauit, quod Hebraicè absc̄oditorum repertorem sonat, pro eo quòd obscura somnia reuelauit, & sterilitatem prædixit. Tamen quia hoc nomē ab Ægyptio ponitur: ipsius linguæ debet habere rationē. Interpretatur ergò Zaphanath Phaaneca Ægyptio sermone Saluator mundi, eò quòd orbem terræ ab imminente famis excidio liberarit.

[l] Beniamin interpretatur filius dextræ quod est virtutis. Dextra enim appellatur Iamin. Mater quippè eius moriens vocauerat nomen eius Benoni, id est, filius doloris mei. Pater hoc mutauit: filium dextræ nominans.

[m] Manasses dictus ab eo quòd sit pater eius oblitus laborum suorum. Ita enim Hebraicè vocatur obliuio.

Ephraim eò quòd auxerit eum Deus, & ex hoc vocabulo in linguam nostram transfertur augmentum.

a Cap. VII. Quorundam. *Omnia ferè ex questionibus in Gen.*

b Abram pater vid. *Ex nominib. apud Matth.*

c Posteà appellatus est Abraham. *Ex quæst. ad. c. 17.*

d Sciendum autem. *Ad c. 17, Falso autem pro Salomone Samuelem quidam substituunt. Vid. Paralip. 1. c. 22.*

e Israel vir videns Deum. *Ita quidem in nominib. & in Is. c. 1. Sed eam interpretationem improbat in quæst. c. 32. vbi* Princeps cum Deo *interpretatur. Idémque rursus in comment. in Ioel,* εὐθύτατον θεοῦ, i. rectissimum Dei.

f Ruben. *Ad c. 29.*

g Simeon. *Ibid.*

h Issachar. *Ad. c. 30.*

i Nephthalim. *Ibid.*

k Hunc Pharao. *Ad. c. 41.*

A l Beniamim. *Ad. c. 35.*

m Manasses-- Ephrain. *Ad. c. 41.*

De Prophetis. Cap. VIII.

QVos gentilitas vates appellat, hos nostri Prophetas vocant, quasi præfatores, quia porrò fantur & de futuris vera prædicunt. Qui autem à nobis [a] Prophetæ, in veteri testamento vidētes appellabantur: quia videbāt ea quæ cæteri nō videbant, & præspiciebant ea, quæ in mysterio abscondita B erant. Hinc est quod scriptum est in Samuele, Eamus ad videntem. Hinc Isaias, Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Et Ezechiel, Aperti sunt cæli, & vidi visiones Dei. Quorundam autē Prophetarum nominum etymologiæ annotandæ sunt. Vocabula enim eorum satis ostēdunt, quid in futurū factis dictísq. suis prænuntiassent.

Elias interpretatur Dominus Deus. Ex futuri igitur præsagio sic vocatur. Nam dū altercaretur in sacrificio cum quadringentis sacerdotibus Baal, inuocato nomine Domini descendit de cælo ignis super holocaustum. Quod cùm vidisset omnis popu- C lus cecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus. Ex hac igitur caussa tale prius nomen accepit, pro eo quòd per eum posteà cognouerit populus Dominū Deum. Idem & fortis Domini interpretatur: vel propter quod interfecit eosdem sacerdotes, vel propter quod Achab aduersitatem tolerauit.

Elisæus Domini salus interpretatur, vocabulum autem idem ex futuri presagio accepit Deniq. & multas virtutes fecit, & famem pellens populum à morte saluauit.

c Nathan, dedit, siue dantis.

D d Isaias interpretatur [e] saluator Domini. Et meritò. Saluatorem enim vniuersarum gentium, eiúsque sacramenta amplius quàm cæteri prædicat.

Ieremias excelsus Domini, pro eo quòd dictum est ei: Constitui te super gentes & regna.

Ezechiel, fortitudo Dei.

Daniel, iudicium Dei, siue quia in presbyterorum iudicio sententiam diuinæ examinationis exhibuit, dum reperta eorum falsitate Susannam ab interitu liberauit: siue quod visiones & somnia, quibus per signa quædam & ænigmata futura monstrabantur,

bantur, sagaci mente discernens aperuit. A

f Hic & desideriorum vir appellatus est, quia panem desiderij non manducauit, & vinum concupiscentiæ non bibit.

Osee, saluator aut saluans. Dum enim irã Dei in populũ Israël ob crimen idololatriæ prophetasset: domui Iudæ salutem prænuntiauit. Propter quod Ezechias Rex Iuda, sublatis idolis, quæ præcedentes Reges consecrauerant, templum Domini purgasse ac purificasse monstratur.

g Ioël, Dominus Deus, siue incipiens Deo, vel fuit Dei. Hæc enim eius vocabulum resonat etymologia incerta.

h Amos, populus auulsus. Prophetia enim B eius ad populum fuit Israël, quia iam auulsus erat à Domino, & aureis vitulis seruiebat, siue auulsus à regno stirpis Dauid.

i Nahum, gemens, siue consolator. Increpat enim ciuitatem sanguinũ, & post euersionem illius consolatur Sion dicens: Ecce super montes pedes euangelizantis & annũtiantis pacem.

k Habacuc amplexãs, quia vel ex eo quòd amabilis Domini fuit, vocatur amplexatio, vel quod in certamen cum Deo congreditur, amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce ausus est Deum ad disceptationem iustitiæ prouocare: cur in rebus humanis & mundi C istius πολιτέα tanta rerum versatur iniquitas?

l Micheas, quis hic, vel quis iste? Comminatur enim Samariç ob caussam simulacrorum illo modo, quo de Eliu dicitur: Quis est iste inuoluens sententias?

m Sophonias, specula vel, arcanum Domini interpretatur: vtrumque ad prophetam cõuenit. Ipsi enim sciunt mysteria Dei. Vnde ad Ezechielem dicitur: Speculatorem te posui domui Israël. Et alibi, Non faciet Dominus quicquã, nisi reuelauerit seruis suis Prophetis. D

n Abdias, seruus Domini. Sicut enim Moyses famulus Domini & Apostolus seruus Christi: ita iste legatus ad gentes missus videt & prædicat quæ prophetali digna sunt ministerio & seruitute: inde seruus Domini.

o Ionas interpretatur columba, siue dolẽs. Colũba, pro gemitu, quando in ventre ceti triduo fuit. Dolens autem vel propter tristitiam quam habuit de salute Niniuitarum: vel propter hederam subitò arescentem: cuius vmbraculo tegebatur contra solis ardorem. Ipse est & Amathi Sareptanæ viduæ filius, vt Iudæi affirmant, quem resuscitauit Elias, matre posteà ad eum dicente: Nunc cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo verum est. Ob hanc caussam ipsum puerum Amathi vocitatum. Amathi enim ex Hebræo in Latinam linguam veritas dicitur, & ex eo quòd verum Elias locutus est: ille qui suscitatus est, filius nuncupatus est veritatis.

Zacharias, memoria Domini. Septuagesimo enim anno desolationis templi completo, Zacharia prædicante memoratus est Dominus populi sui: iussúque Darij reuersus est Dei populus, & reędificata est & vrbs, & templum.

p Aggæus, in Latinum festiuus & lætus resonat. Destructum enim templum ædificãdum prophetat, & post luctum captiuitatis regressionis lætitiam prædicat.

Malachias, interpretatur Angelus Domini, id est, nuntius, Quidquid enim loquebatur: quasi à Domino essent mandata, ita credebantur, & inde ita nomen eius septuaginta transtulerunt dicentes: Assumptio verbi Domini super Israel in manu Angeli eius.

Esdras, adiutor.

Nehemias, consolator à Domino. Quodam enim præsagio futurorum nomina ista sortiti sunt. Fuerunt enim in adiutorium & consolationem omni illi populo redeunti ad patriam. Nam & templum Domini idẽ reædificauerunt, & murorum ac turrium opus ipsi restaurauerunt.

q Ananias, gratia Dei. Idẽ & Sidrac lingua Chaldęa, quod interpretatur decorus meus.

Azarias, auxilium Domini. Idem & Abdenago, quod in Latinum vertitur seruiens taceo.

r Misael: quæ palus Domini: ipse & f Misac quod interpretatur risus vel gaudium.

Ahia frater eius.

Semeia, audiens Dominum.

Asaph, congregans.

t Ethan, robustus, siue accensus.

Idithum, transiliens eos, siue saliens eos.

v Quosdam enim inhærentes humo: curuatos in terram, & ea quæ in imo sunt cogitantes, & in rebus transeuntibus spem ponẽtes trãsiliuit canendo iste, qui vocatur trãsiliens.

Eman, accipiens, vel formido eorum.

Barachia, benedictus Dominus, vel benedictus Domini.

x Olda

x Olda, districtio, siue diuerticulum.

Iudith, laudans, vel confitens.

Hester, absconsa.

Zacharias, memoria Domini; ob hoc quia canit: memorari testamenti sui sancti.

Iohãnes Baptista, Domini gratia: eò quòd sit limes prophetiæ, prænuntius gratiæ, siue initium baptismatis, per quod gratia ministratur.

Hi sunt Prophetæ veteris nouíq; Testamenti: quorum finis Christus, cui dicitur à Patre: & Prophetam in gentibus posui te.

Prophetiæ autem genera septẽ sunt: Primum genus Ecstasis, quod est mentis excessus, sicut vidit Petrus vas illud submissum de cælo in stupore mentis cum varijs animalibus. Secundum genus Visio, sicut apud B Isaiam dicentem: Vidi Dominum sedẽtem super solium excelsum. Tertium genus Somniũ, sicut Iacob subnixam in cælo scalam dormiens vidit. Quartum genus, Per nubẽ, sicut ad Moysen & ad Iob post plagam loquitur Deus. Quintum genus Vox de cælo, sicut ad Abraham sonuit dicens: Ne inijcias manum tuam in puerum. Et ad Saulum in via: Saule Saule quid me persequeris? Sextũ genus, Accepta parabola, sicut apud Salomonem in Prouerbijs, & apud Balaam cùm euocaretur à Balac. Septimum genus Repletio C Sancti spiritus, sicut pænè apud omnes Prophetas.

y Alij tria genera visionum esse dixerunt. Vnum secundùm oculos corporis, sicut vidit Abraham tres viros sub ilice Mambre: & Moyses ignem in rubo: & discipuli transfiguratum Dominum in monte, inter Moysen, & Eliam, & cætera huiusmodi. Alterum secundùm spiritũ, quo imaginamur ea quæ per corpus sentimus, sicut vidit Petrus, discum illum submitti de cælo cum varijs animalibus, & sicut Isaias Dominũ in sede altis- D sima non corporaliter, sed spiritualiter vidit. Non enim Deum forma corporea circumterminat: sed quemadmodum figuratè, non propriè multa dicuntur: ita etiam figuratè multa monstrantur. Tertium autem genus visionis est, quod neque corporeis sensibus, neq; illa parte animæ, qua corporalium rerũ imagines capiuntur, sed per intuitum mentis quo intellecta conspicitur veritas: sicut Daniel hoc præditus mente vidit, quod Balthasar viderat corpore, sine quo genere illa duo vel infructuosa sunt, vel etiam in errorẽ mittunt. Omnia tamen hæc genera Spiritus sanctus moderatur.

Habere autẽ prophetiam non solùm bonus, sed etiam malus potest: nam inuenimus Saulem regem prophetasse. Persequebatur enim sanctũ Dauid, & impletus Spiritu prophetare cœpit.

a Cap. VIII. Prophetæ in vet. test. *Ex prolog. Biblioth.*

b idem & fort. *Ex ep. 61. ad Pammach.*

c Nathan. *In nom. ex Luc.*

d Isaias. Salus Domini *in nominibus ex Act.* Salutare Domini, *in nom. ex ep. ad Rom.* Saluator Domini *in c. 1. Isai. ex sua sententia.*

e Saluator est enim. *Ex præf. in eund. Isai.*

f Hic & desider. *Ex ep. ad Eustoch. de custod. Virg.*

g Ioel. *In præf. Malach.* Ioel qui interpretatur Dominus Deus, *In nominibus Ioel,* incipiens, vel est Deus, vel Dei. *In præf. in Ioelem,* Ioel ἀρχόμενος, i. incipiens.

h Amos-- quia iam auulf. *Ex comm. in c. 1.*

i Nahum gemens. *Ita legendum apud Hierony. in nom. ex ep. Barnab. non* germen. *ex .c. Toletan. nam reliqui mendosè* germen.

k Habacuc. *Ex prolog. commentarior.*

l Micheas-- quo de Heliu dicitur. *Iob. 38.*

m Sophon. *In c. 1.*

n Abdias. *In c. 1.*

o Ionas-- ipse est Amathi. &c. *Ex præf. in Ion.*

p Aggæus. *Ex prolog. Biblioth.*

q Anania. *Ex nom. ex Ierem. & Daniele.*

r Misael quæ palus Domini. *Ex nom. ex Daniele. Mẽdose ergò cc. omnes* qui populus Domini-- *In nomin. ex Exod.* Misael, tactus Dei, siue quis interrogauit.

s Misach. *Ibid.*

t Ethan rob. siue ascensus. *Ita etiam apud Hieronym. accensus malebat A. August.*

v Quosd. n. inhærentes. *Ex Aug. in ps. 38.*

x Olda. *Ex nom. 3. Reg.*

y Alij tria gen-- moderatur. *Omnia ex Aug. cont. Adimant. c. vltim.*

De Apostolis. Cap. IX.

Apostoli missi interpretantur: hoc enim eorum nomen indicat. Nam sicut Græcè ἄγγελοι, Latinè nuntij vocantur: ita Græcè Apostoli, Latinè missi appellantur. Ipsos enim misit Christus euangelizare per vniuersum mundum: ita vt quidam Persas, Indósque penetrarent, docentes gentes, & facientes in nomine Christi magna & incredibilia miracula, vt attestantibus signis & prodigijs crederetur illis in ijs quæ dicebãt, & viderant. Habent autẽ pleríq; ex ijs caussas suorum vocabulorum.

Petrus, à petra nomen accepit, hoc est, à Christo super quę est fundata Ecclesia. Non enim à Petro petra, sed Petrus à petra nomẽ sortitus est, sicut non Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur, ideóq; ait Dominus: Tu es Petrus, & super hanc petrã, &c. quia dixerat Petrus: Tu es Christus

 filius

filius Dei viui: deinde ei Dominus, Super hanc, inquit petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super quod fundamentum etiam ipse ædificatus est Petrus.

[a] Cephas dictus, eò quòd in capite sit cõstitutus Apostolorum: κεφαλὴ enim Grecè caput dicitur,[b] & ipsum nomen in Petro Syrum est.

Simon Bar-iona in linguam nostram sonat filius columbæ, & est nomen Syrum pariter & Hebræum. Bar quippè Syra lingua filius, Iona columba, vtroque sermone dicitur. Alij simpliciter accipiunt quod Simon, i. Petrus filius sit Iohannis, iuxta illam interrogationem: Simon Iohannis diligis me? & volunt scriptorum vitio deprauatum, vt pro Bar-iohanna, hoc est filius Iohannis, Bar-iona scriptum sit, vna detracta syllaba. Iohanna autem interpretatur Domini gratia. Et fuisse constat Petrum trinomium: Petrum, Cepham, & Simonem Bar-iona: [c] Simon autẽ Hebraicè interpretatur obediẽs.

Saulus Hebraico sermone tẽtatio dictus, eò quòd prius in tentatione Ecclesiæ sit versatus. Persecutor enim erat, & inde nomen habebat istud, quando persequebatur Christianos. Postea mutato nomine de Saulo factus est Paulus, quod interpretatur mirabilis siue electus. Mirabilis, vel quia multa signa fecit, vel quia ab Oriente vsque ad occasum Euangelium Christi in omnibus gentibus prædicauit. Electus, sicut in Actibus Apostolorum Spiritus sanctus dicit: Segregate mihi Barnabam & Saulum ad opus, ad quod elegi eos. Latino autem sermone Paulus à modico dictus: vnde & ipse ait, Ego sum minimus Apostolorum omnium. Quando enim Saulus, superbus, elatus: quando Paulus, humilis & modicus. Ideò sic loquimur, paullò post videbo te, i. post modicum. Nam quia modicus factus est, ipse dicit: Ego enim sum nouissimus Apostolorum: &, Mihi minimo omnium sanctorum. Cephas autem & Saulus ideò mutato nomine sunt vocati, vt essent etiã ipso nomine noui, sicut Abraham, & Sara.

Andreas, frater Petri carne, & cohæres gratiæ: secundum Hebræam etymologiam interpretatur decorus, siue respondens: sermone [d] autem Græco à viro virilis appellatur.

Iohannes, quodam vaticinio ex merito nomen accepit: interpretatur enim, in quo est gratia, vel Domini gratia. Amplius enim cũ cæteris Apostolis dilexit Iesus.

[e] Iacobus Zebedæi à patre cognominatur, quem reliquens, cum Iohanne verum patrem secuti sunt. Hi sunt filij tonitrui, qui etiam [f] Boanerges ex firmitate & magnitudine fidei nominati sunt. Hic est Iacobus filius Zebedæi, frater Iohannis, qui post ascẽsionem Domini ab Herode manifestatur occisus.

Iacobus Alphæi ob distinctionem prioris cognominatus, qui dicitur filius Zebedæi: sicut iste filius Alphæi: cognomentũ igitur ambo à patre sumpserunt. Iste est Iacobus minor, qui in Euangelio frater Domini nominatur,[g] quia Maria vxor Alphæi soror fuit matris Domini, quam Mariam Cleophe Iohannes Euangelista cognominat, à patre siue à gentilitate familiæ, aut quacumque alia caussa ei nomen imponens. Alphæus autem Hebræo sermone in Latinum exprimitur millesimus, siue doctus.

[h] Philippus, os lampadarũ, vel os manuum.

Thomas, abyssus vel geminus, vnde Grecè Didymus appellatur.

Bartholomæus, filius suspendentis aquas, vel filius suspendentis me. Syrum est, non Hebræum.

Matthæus, in Hebræo donatus exprimitur. Idem & appellatus Leui ex tribu à qua ortus fuit. In Latino autem ex opere publicani nomen accepit, quia ex publicanis fuit electus, & in Apostolatum translatus.

[i] Simon Chananæus ad distinctionem Simonis Petri, de vico Galilææ Chana, vbi aquas Dominus mutauit in vinum: ipse est qui in alio Euangelista scribitur Zelotes: Chana quippe zelus interpretatur.

Iudas Iacobi qui alibi appellatur Lebbęus, figuratũ nomen habet à corde, quod nos diminutiuè corculũ possumus appellare: ipse in alio Euãgelista Thaddæus scribitur,[k] quẽ Ecclesiastica tradit historia missum Edessã ad Abagarum Regem.

Iudas Iscariotes, vel à vico in quo ortus est, vel ex tribu Issachar vocabulũ sumpsit, quodam præsagio futuri in condemnationem sui. Issachar enim interpretatur merces, vt significaretur pretiũ proditoris, quo vendidit Dominum sicut scriptum est. Et acceperunt mercedẽ meam, triginta argenteos, pretium, quo appretiatus sum ab eis.

Matthias qui inter Apostolos sine cognomine solus habetur, interpretatur donatus, vt

vt subaudiatur pro Iuda: iste enim in locum eius electus est ab Apostolis, cùm pro duobus sors mitteretur.

[l] Marcus, excelsus mandato, vtique propter Euangelium Altissimi quod prædicauit.

Lucas, ipse consurgens, siue ipse eleuans, eò quòd eleuauerit prædicationem Euangelij post alios.

Barnabas, filius Prophetæ, vel filius consolationis.

a Cap.IX. Cephas-- quod in capite. *Græcam etymologiam Anacleti* III. *Dionysij Areopag. & Optati Mileuitani exemplo reddidit, cum Syrum verbum esse constet, idq. statim idem testetur. Cuius rei exempla alia, rationémque nō inelegantē Vid. apud Turrian. lib. 2. contr. Magdeburg. c. 3.*

b & ipsum nomen in Petro Syr. *Vid. Hierony. Matth. 6. & in nomin. ex eod.*

c Simon-- audiens. *Hieron.* Simon quippe obediēs dicitur.

d Sermone autem Græc. *In nom. ex Act.*

e Iacobus. *In cap. Matth.* 10.

f Boanerges. *Ibid. Sed in Dan.* 1. Filij Zebedæi appellati sunt filij tonitrui, quod non (vt plerique putant) boanerges: sed emendatius legitur benerahā. *& in Is. c. 62. & in nom. ex Iohann.*

g Quia Maria vxor Alph. *ex eod. aduers. Heluid.*

h Philipp. os lampadar. *In nom. ex Act.* lāpadar. *In nom. ex Luc.* Os lampadis, vel os manuum.

i Simon Chan-Iudas Iacob. *In Matth.* 10.

k Quem Ecclesiast. *Ibid. est autem historia Euseb. lib. 1. cap. vlt.*

l Marcus excels. mand. *Sæpè hoc repetit Hieronymus. Sed in nom. ep. ad Coloss.* Marcus sublimis mandato, siue amarus, vel certè attritus, atq. limatus.

De reliquis in Euangelio nominibus. Cap. X.

Maria,[a] illuminatrix, siue stella maris: genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria Domina nūcupatur, & pulchrè, quia Dominum genuit.

Elisabeth, Dei mei saturitas, vel Dei mei iuramentum.

Magdalena, turris. Martha, irritās, aut prouocans: sermone autem Syro interpretatur dominans.

Nathanael, donū Dei, quia dolus, i. simulatio dono Dei in eo non fuit.

Zebedæus, donatus, siue fluens iste.

Zachæus, iustus, siue iustificatus, siue iustificandus: Syrum est nomē non Hebræū.

Lazarus, adiutus, eò quòd sit à morte resuscitatus.

Herodes, pelliceus, gloriosus, clara etymologia.

Caiphas, inuestigator, aut sagax, aut vo-

A mens ore: iniquo enim ore suo iustum condemnauit, quamuis hoc mysterio prophetali annuntiasset.

[b] Pontius, declinans consilium vtique Iudæorū: accepta enim aqua lauit manus suas dicens: Innocens ego sum à sanguine huius iusti.

Pilatus, os malleatoris, quia Dum Christū ore suo, & iustificat & cōdemnat, more malleatoris vtraque ferit.

Barraba, filius magistri eorum, absque dubio Iudæorum magistri, qui est diabolus, homicidiorum auctor, qui vsq. hodie regnat in eis.

B a Cap.X. Maria illumin. *In nom. ex Matth.* Mariam plerique æstimant interpretari illuminant me isti, vel illuminatrix, vel smyrna maris. Sed mihi nequaquam videtur. Melius est autem, vt dicamus sonare eam stellam maris, siue amarum mare. Sciendū quoque quod Maria sermone Syro Domina nuncupatur.

b Pontius declinans consiliū. *Ita Gotth. cc. & apud Hieronym.* conciliū *impressi; reliqua huius. c. ex eod. Hieron.*

De Martyribus. Cap. XI.

Martyres Grǽca lingua Latinè testes dicuntur, vnde & testimonia Græcè martyria nuncupantur. Testes autem ideò vocati sunt, quia propter testimoniū Christi

C passiones sustinuerunt, & vsque ad mortem pro veritate certauerunt. Quòd verò non testes (quod Latinè vtique possemus,) sed Græcè Martyres appellamus, familiarius Ecclesiæ auribus hoc Græcum verbum sonat, sicut multa Græca nomina, quæ pro Latinis vtimur.

Martyrum primus in nouo testamento Stephanus fuit, qui sermone Hebræo interpretatur norma, quòd prior fuerit in martyrio ad imitationem fidelium: idem autem ex Græco sermone in Latinum vertitur coronatus, & hoc propheticè, vt quod sequeretur in re, vaticinio quodam futuri prius in vocabulo resonaret: passus est enim, &

D quod vocabatur accepit. Stephanus enim corona dicitur, humiliter lapidatus, sed sublimiter coronatus.

[a] Duo autem sunt martyrij genera, vnum in aperta passione, alterum in occulta animi virtute. Nam multi hostis insidias tolerantes, & cunctis carnalibus desiderijs resistentes, per hoc quod se omnipotēti Deo in corde mactauerunt, etiā pacis tēpore Martyres facti sunt, qui etiam si persecutionis tēpore existerent, Martyres esse potuerunt.

a Cap.XI.Duo ſunt autem martyrij gen. *Ex Greg. 3. Dialog. c. 26.*

De Clericis. Cap. XII.

CLeros [a] & Clericos hinc appellatos (credimus) quia Matthias ſorte electus eſt, quem primum per Apoſtolos legimus ordinatũ. κλῆρος enim Græcè, ſors vel hæreditas dicitur. Propterea ergò dicti Clerici, quòd de ſorte ſunt Domini, [b] vel quia Dominum partem habent: generaliter autem Clerici nuncupantur omnes qui in Eccleſia Chriſti deſeruiunt, quorum gradus & nomina hæc ſunt.

B Oſtiarius, [c] Pſalmiſta, Lector, Exorciſta, Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & Epiſcopus.

[d] Ordo Epiſcoporum quadripertitus eſt, i. in Patriarchis, Archiepiſcopis, Metropolitis atq. Epiſcopis.

Patriarcha Græca lingua ſummus Patrũ interpretatur, [e] quia primum, i. Apoſtolicum retinet locum, & ideò quia ſummo honore fungitur, tali nomine cenſetur, ſicut Romanus, Antiochenus, & Alexandrinus.

Archiepiſcopus Græco vocabulo quòd ſit ſummus Epiſcoporum: tenet enim vicẽ Apoſtolicam, & præſidet tam Metropolitanis, quàm Epiſcopis cæteris. ([f] Metropolitani autem à menſura ciuitatum vocati.) Singulis enim prouincijs præeminẽt, quorum auctoritati & doctrinæ cæteri Sacerdotes ſubiecti ſunt, ſine quibus nihil reliquos Epiſcopos agere licet, ſolicitudo enim totius prouinciæ ipſis commiſſa eſt. Omnes autẽ ſuperius deſignati ordines vno eodémque vocabulo Epiſcopi nominãtur, ſed ideò priuato nomine quidam vtuntur propter diſtinctionẽ poteſtatis, quam ſingulariter accẽperunt.

C Patriarcha patrum princeps: Ἄρχος enim princeps.

Archiepiſcopus princeps Epiſcoporum, ſicut Metropolitanus à menſura ciuitatum.

[g] Epiſcopatus autem vocabulum inde ductum, quòd ille qui ſuperefficitur, ſuperintendat, curam ſcilicet ſubditorum gerens. σκοπεῖν enim Græcè, Latinè intendere dicitur. Epiſcopi autem Græcè, Latinè ſpeculatores interpretantur: nã ſpeculator eſt præpoſitus in Eccleſia, dictus eò quòd ſpeculetur atq. proſpiciat populorum infra ſe poſitorum mores & vitam.

D Pontifex princeps Sacerdotum eſt, quaſi via ſequentium. ipſe & Summus Sacerdos, ipſe & Pontifex Maximus nuncupatur: ipſe enim efficit Sacerdotes atque Leuitas, ipſe omnes ordines eccleſiaſticos diſponit: ipſe quid vnuſquiſq. facere debeat oſtendit. Antea autem Pontifices & Reges erant: [h] nã maiorum hæc erat conſuetudo, vt Rex eſſet etiam Sacerdos & Pontifex. Vnde & Romani Imperatores Pontifices dicebantur.

[i] Vates à vi mentis appellatus, cuius ſignificatio multiplex eſt: nam modò ſacerdotem, modò Prophetam ſignificat, modò poëtam.

Antiſtes Sacerdos dictus, ab eo quòd ante ſtat, primus eſt enim in ordine Eccleſiæ, & ſuprà ſe nullum habet.

Sacerdos autem nomen habet compoſitum ex Græco & Latino, quaſi ſacrum dans, ſicut enim rex à regẽdo, ita Sacerdos [k] à ſanctificãdo vocatus eſt: conſecrat enim & ſanctificat.

Sacerdotes autem gentilium flamines dicebantur. Hi in capite habebant pileum in quo erat breuis virga deſuper, habens lanæ aliquid. Quod cùm per æſtum ferre non poſſent: filo tantùm capita religare cœperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas erat: vnde à filo quo vtebantur, [l] flamines dicti ſunt, quaſi filamines. Verùm feſtis diebus filo depoſito, pileum imponebãt pro Sacerdotij eminentia.

Presbyter Græcè, Latinè ſenior interpretatur non modò pro ætate vel decrepita ſenectute, ſed propter honorem & dignitatẽ quam acceperunt, Presbyteri nominantur: [m] vnde & apud veteres idem Epiſcopi, & Presbyteri fuerunt, quia illud nomen dignitatis eſt, hoc ætatis. Ideò autem & Presbyteri Sacerdotes vocantur, quia ſacrum dant, ſicut & Epiſcopi, [n] qui licet ſint Sacerdotes, tamen Pontificatus apicẽ non habent, quia nec chriſmate frontẽ ſignant, nec Paracletum ſpiritum dant, quod ſolis deberi Epiſcopis lectio Actuum Apoſtolorum demonſtrat.

Leuitæ ex nomine auctoris vocati: de Leui enim Leuitæ exorti ſunt, à quibus in templo Dei myſtici ſacramenti miniſteria explebantur. Hi Græcè Diaconi, Latinè miniſtri dicuntur, quia [o] ſicut in Sacerdote conſecratio: ita in Diacono myſterij diſpenſatio habetur.

Hypodiaconi Græcè, quos nos Subdiaconos dicimus, qui ideò ſic appellantur, quia

ſubiacent præceptis & officijs Leuitarum. Oblationes enim in templo Dei à fidelibus ipſi ſuſcipiunt,& Leuitis ſuperponendas altaribus deferunt : hi [p] apud Hebræos Nathinæi vocantur.

Lectores à legendo: Pſalmiſtæ à pſalmis canendis vocati : illi enim prædicant populis quid ſequantur:iſti canunt vt excitent ad compunctionem animos audientium: licet & quidam lectores ita miſeranter pronuntient, vt quoſdam ad luctum lamentationémque compellant. Idem etiam pronuntiatores vocantur, quod porrò annuntient: tanta enim & tam clara erit eorum vox, vt quamuis longè poſitorũ aures adimpleant.

Cantor autem vocatus, quia vocem modulatur in cantu. Huius [q] duo genera dicuntur in arte muſica, ſicut ea docti homines Latinè dicere potuerunt, præcentor, & ſuccentor.

Præcentor, qui vocẽ præmittit in cantu.

Succentor autem qui ſubſequenter canendo reſpondet.

Concentor autem dicitur, quia conſonat, qui autem non conſonat, nec concinit,nec concentor erit.

Acolythi Græcè, Latinè ceroferarij dicũtur,à deportandis cereis [r] quando legendũ Euangeliũ eſt, aut ſacrificium offerendum. Tunc enim accenduntur luminaria ab eis & deportantur, non ad effugandas tenebras, dum ſol eodẽ tẽpore rutilet, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum, vt ſub typo luminis corporalis, illa lux oſtendatur de qua in Euangelio legitur:Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Exorciſtæ ex Græco in Latinum adiurantes, ſiue increpantes vocantur. Inuocant enim ſuper [t] energumenos, vel ſuper eos qui habent ſpiritum immundum, nomen Domini Ieſu, adiurantes per eum, vt egrediatur ab eis.

Oſtiarij,ijdem & Ianitores, qui in veteri teſtamento electi ſunt ad cuſtodiam tẽpli, vt non ingrederetur illud immundus in omni re: dicti autem Oſtiarij, quòd præſint oſtijs templi. [v] Ipſi enim tenentes clauem, omnia intus extráque cuſtodiunt,atque inter bonos & malos habentes iudicium, fideles recipiunt,reſpuunt infideles.

a Cap.XII.Clerus,& Cleric. *Ex Aug.in ps. 67.*

b Vel quia Dñm partem. *Al.*Dñi partem, *Vtrumq. retulit in lib. offi.*

A c Pſalmiſt.lect. *Pſalmiſta,ſiue lector Rab.lib.1.c.4. Non eſt autem pſalmiſta ordinis aut gradus proprium nomen. Sed ordinis nomine aliquando cenſeri,fatetur D.Th. in addit. q. 37.ar.2.*

d Ordo Epiſcop.quadrip. *Sic Rab.Grat. & veteres libri. Sed idem Rab. lib. 1.c.5.* Tripertitus eſt,id eſt,in Patriarchis,Archiepiſcopis, qui & Metropolitani ſunt,& in Epiſcopis.

e Quia primum i. Apoſtol. *Sic Rab. & vetus Gratiani lib.cum Gotthicis libris.*

f Metropolitani autem. *Hæc parentheſi incluſimus,vel quia aliena fortaſſe ſunt, vt cenſebat Chacon, cum veriorem interpretationem Rabanus retineat, qui omnia hæc ex Iſidoro ſumpſit,vel vt quæ ſequuntur:* Singulis n.prouincijs,&c. *Archiepiſcopis aptẽtur ex ſentẽtia Antonij Auguſtini. Cui duo veteres libri fauent.in quib. poſt hæc omnia Metropolitani* B *etymon hoc qualecunq. eſt collocatum. Sic etiam erit Epiſcopor.tripertitus ordo.*

g Epiſcop.vocab. *Ex Aug.19.de ciuit.c.19.*

h Nam maiorum. *è Seru.Æn.3.ad V.*Rex Anius.

i Vates à vi ment. *à viendis verſib.Varr.lib.6.*

k Sanctificando. *Eod.modo lib.9.c.3.*

l Flaminis. *è Seru.Æn.8 Vid. Feſt.& Varr.*

m Vnde & apud vet.idem Epiſcopis. *Ex Hier. ep.83. ad Ocean.*

n Qui licet ſint ſacerd. *Ex Innoc.1.ep.1.c.3.*

o Sicut in Sacerdote conſec *Ex Ep.ad Ruſtic. Narb. de ſept. gradib. Eccle. quæ cum Hieronymi operib. circunfertur.*

p Hi apud Heb. Nathinæi. *Al. Nathanæi.Vid.2.off. Eccl.c.10 & Raban.*

q Duo genera--reſpondit. *Ex Aug.in ps.87.*

C r Quando Euang. *Ex Hierony.ep .aduerſ. Vigilant.*

t Super energ. *Vid.2 offi.Eccl.c 13.& d.25 c.27.*

v Ipſi enim tenent cl. *Ex d.ep ad Ruſt.Narb.*

De Monachis. Cap. XIII.

MOnachus Græca etymologia vocatus, eò quòd ſit ſingularis: μονὰς enim Græcè ſingularitas dicitur. Ergo ſi ſolitarius interpretatur vocabulum Monachi, quid facit in turba,qui ſolus eſt? [a] Plura ſunt autem genera Monachorum.

[b] Cœnobitæ, quos nos in commune viuentes poſſumus appellare. Cœnobium enim plurimorum eſt.

D Anachoritæ ſunt,qui poſt cœnobialem vitam deſerta petunt & ſoli habitant per deſerta:& ab eo quòd procul ab hominibus receſſerunt, tali nomine nuncupantur: ſed Anachoritæ Eliam & Iohannem; Cœnobitæ Apoſtolos imitantur.

Eremitæ ij ſunt,qui & Anachoritæ,ab hominum conſpectu remoti : eremum & deſertas,ſolitudines appetẽtes. Nam eremum dicitur quaſi remotum.

Abba autem Syrum nomen, ſignificat in Latinum pater : quod Paulus Romanis ſcribens

bens exposuit dicens: in quo clamamus Abba pater: in vno nomine duabus vsus linguis. Dicit enim Abba Syro nomine patrem, & rursus Latinè nominat itidem patrem.

[a] Cap. XIII. Plura autem sunt gen. monach. *Ex Hier. ep. ad Eustoch. 22.*
[b] Cœnob. enim. *Ex Caßian. collat. 18. c. 10. & cap. 4. & seq.*

De cæteris fidelibus. Cap. XIIII.

Christianus, quantū interpretatio ostendit, de vnctione deducitur, siue de nomine auctoris & creatoris. A Christo enim Christiani sunt cognominati, sicut à Iuda Iudæi. De magistri quippe nomine cognomen sectatoribus datum est.

Christiani autem olim à Iudæis quasi opprobrio Nazaræi vocabantur, pro eo quòd Dominus noster atque Saluator à vico quodam Galilææ Nazaræus sit appellatus.

Non se autem glorietur Christianū, qui nomen habet, & facta non habet. Vbi autem nomen secutum fuerit opus, certissimè ille est Christianus, quia se factis ostendit Christianū, ambulans sicut & ille ambulauit, à quo & nomen traxit.

Catholicus vniuersalis, siue generalis interpretatur: nam Græci vniuersale καθολικὸν vocant.

Orthodoxus est rectè credens, & vt credit viuens: ὀρθῶς enim Græcè rectè dicitur. [a] δόξα gloria: hoc est vir rectæ gloriæ. Quo nomine non potest vocari, qui aliter viuit, quàm credit.

Neophytus Græcè, Latinè nouellus & rudis, fidelis, vel nuper renatus interpretari potest.

Catechumenus dictus pro eo quòd adhuc doctrinam fidei audit, nec dum tamen baptismum percepit: nam κατηχούμενος Græcè, auditor dicitur.

[b] Competens vocatur qui post instructionē fidei competit gratiam Christi, inde & à petendo Competentes vocati.

Laicus popularis: λαὸς enim Græcè populus dicitur.

Proselytus, i. aduena, & circumcisus, qui miscebatur populo Dei, Græcum est.

[a] Cap. XIIII. Doxa gloria. *Opinio potius, vt reliqua conueniant.*
[b] Competens vocatur. *Ex Aug. serm. ad Competentes. Hieronymus ad Pāmach. ep. 61.* An non tu potius scindis Ecclesiam, qui præcepisti Bethlehem presbyteris, ne Competentib. nostris in Pascha baptismum traderent?

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER OCTAVVS.

De Ecclesia, & sectis diuersis.

DE ECCLESIA ET Synagoga. Cap. I.

ECCLESIA Græcum est, quod in Latinum vertitur cõuocatio, propter quod omnes ad se vocet. Catholica vniuersalis ἀπὸ τοῦ καθ᾽ ὅλον id est, secundum totum: non enim, sicut cõuenticula hæreticorum, in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum orbem terrarum dilatata diffunditur. Quod etiã Apostolus approbat ad Rom. dicens: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo: hinc & vniuersitas ab vno cognominata est, propter quod in vnitatem colligitur. Vnde Dominus in Euangelio: qui mecum non colligit, spargit. Cur autem Ecclesia, cùm vna sit à Iohanne septem scribuntur, nisi vt vna catholica septiformi plena spiritu designetur? sicut & de Domino nouimus dixisse Salomonem: Sapientia ædificauit sibi domum & excidit columnas septem, quæ tamen septem vna esse non ambigitur, dicente Apostolo: Ecclesia Dei viui, quæ est columna & firmamentum veritatis.

Inchoauit autem Ecclesia à loco vbi venit de cælo Spiritus sanctus, & impleuit vno loco sedentes.

Pro peregrinatione autem præsenti Ecclesia, Sion dicitur, eò quòd ab huius peregrinationis longitudine promissionem rerum cælestium speculetur: & idcircò Sion, id est, speculatio nomen accepit. Pro futura verò patriæ pace Hierusalem vocatur, nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Ibi enim absorpta omni aduersitate pacẽ, quæ A est Christus, præsenti possidebit obtutu.

[a] Synagoga Græcè, congregatio dicitur, quod proprium nomen Iudæorum populus tenuit. Ipsorum enim propriè synagoga dici solet, quamuis & Ecclesia dicta sit. Nostram verò Apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam: siue discernendi caussa, siue quòd inter congregationem, vnde synagoga, & conuocationem, vnde Ecclesia nomẽ accepit, distet aliquid: quod scilicet congregari & pecora solent, quorum & greges propriè dicimus: conuocari autem magis est vtentium ratione, sicut sunt homines.

B

[a] Cap. I. De Synagoga. *Ex Aug. in p. 5. 81.*

De Religione & Fide. Cap. II.

DOgma [a] à putando philosophi nominauerunt, id est, hoc puto esse bonum, hoc puto esse verum.

[b] Religio appellata, quòd per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinum vinculo seruiendi. Quod verbum compositũ est à religendo, id est, eligendo, vt ita Latinum videatur religo, sicut eligo.

Tria sunt autem quæ in religionis cultu ad colendum Deum in hominibus perqui-
C runtur, id est fides, spes, charitas. In fide quid credendum, in spe quid sperandum, in charitate quid sit amandum.

Fides est, qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valemus. Nam credere iam non possumus quod videmus. Propriè autem nomen fidei inde est dictum, [c] si omninò fiat quod dictũ est, aut promissum. Et inde fides vocata ab eo quòd sit illud quod inter vtrosq. placitũ est, quasi inter Deum & hominem, hinc & fœdus.

Spes

Spes vocata,[d] quod ſit pes progrediendi, A quaſi eſt pes. Vnde è contrario deſperatio, deeſt enim ibi pes, nulláque progrediendi facultas eſt, quia dum quiſque peccatum amat, futuram gloriam non ſperat. Charitas Græcè, Latinè dilectio interpretatur, quod duos in ſe illiget. Nam dilectio à duobus incipit, quod eſt amor Dei, & proximi, de qua Apoſtolus: Plenitudo, inquit, legis, dilectio. Maior eſt autem hæc omnibus: quia qui diligit, & credit, & ſperat. Qui autem non diligit, quamuis multa bona faciat, fruſtra laborat. [e] Omnis autē dilectio carnalis, non B dilectio, ſed magis amor dici ſolet. Dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi ſolet.

[a] Cap. II. Dogma à putando. *Nempe ἀπὸ τοῦ δοκεῖν.*

[b] Religio. *Augu. lib. 1. Retract. c. 13.* Ad vnū Deum tendentes & ei vni religātes animas noſtras, vnde religio dicta creditur. In his verbis meis ratio quæ reddita eſt, vnde ſit dicta religio plus mihi placuit. Nam non me fugit aliam huius nominis originem expoſuiſſe Latini ſermonis auctores, quod inde ſit appellata religio, quod religatur, quod verbum compoſitum eſt à legendo, id eſt eligendo, vt ita Latinum videatur religo, ſicut eligo. *Sed poſtrema Auguſtini verba reijcienda putamus, vt malè cohærentia, &* C *adiecta ab aliquo, qui integrum locum deſcripſerit, non animaduertens, id etymon ſecutnm fuiſſe Iſidorū, quod maximè probaretur Aug. & Lactantio lib. 4. c. 28. qui etiam aduerſus Cic. notationē pluribus verbis diſputat. quamuis hoc altero etiā vtatur Aug. lib. 10. de ciui. c. 4.* Ipſe n. fons noſtræ beatitudinis, ipſe omnis appetitionis eſt finis, hunc eligentes, vel potius religentes (amiſeramus n. negligentes) hunc ergo religentes, vnde religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendamus. *Reſtat tertia notatio ex Cic. 2. de nat. deor.* Qui omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter pertractarent, & tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi, ex relegendo, vt elegantes ex eligendo. *Vt religio ſit vel à religando, vel religendo, vel relegendo.*

[c] Si omninò fiat quod dic. *Ex Cic. 1. de offic.*

[d] Quod ſit pes, *Rectè de ſpe, quæ virtus ſit. Nam ſpem ſub-* D *dolam qui reſpexere, ſpem, quaſi ſine pede interpretantur, vnde in nummis veterib. non fixa ſed in altitudinem, erectis pedib. fingitur. Alijs ſpes ἐλπὶς eſt.*

[e] Omnis autem dilect. *Aug. 14. de ciuit. c. 7.*

De hæreſi et ſchiſmate. Cap. III.

HÆreſis [a] Græcè ab electione vocatur, quòd ſcilicet vnuſquiſque id ſibi eligat, quod melius ſibi eſſe videtur, vt Philoſophi Peripatetici, Academici, Epicuræi, & Stoici, vel ſicut alij qui peruerſum dogma cogitantes, arbitrio ſuo de Eccleſia receſſerunt. [b] Inde ergo hæreſis dicta Græca voce, ex interpretatione electionis qua quiſque arbitrio ſuo ad inſtituenda ſiue ad ſuſcipienda quælibet ipſe ſibi eligit. Nobis vero nihil [b] noſtro ex arbitrio inducere licet: ſed nec eligere quod aliquis de arbitrio ſuo induxerit. Apoſtolos Dei habemus auctores, qui nec ipſi quicquam ex ſuo arbitrio quod inducerent elegerunt, ſed acceptam à Chriſto diſciplinam fideliter nationibus aſsignauerunt. Itaq. etiam ſi Angelus de cælis aliter euangelizauerit, anathema vocabitur.

Secta à ſequendo & tenendo nominata. Nam ſectas dicimus habitus animorum ac inſtituta circa diſciplinam vel propoſitum quod tenendo ſequuntur, longe alia in religionis cultu opinantes quàm cæteri.

Schiſma à ſciſſura animorum vocatum. Eodem enim cultu eodémque ritu credit vt cæteri, ſolo congregationis delectatur diſsidio. Fit autem ſchiſma cùm dicunt homines: Nos iuſti ſumus, nos ſanctificamus immundos, & cætera ſimilia.

[c] Superſtitio dicta, eò quòd ſit ſuperflua, aut ſuperinſtituta obſeruatio. Alij dicunt à ſenibus, quia multis annis ſuperſtites per ætatē delirant & errant ſuperſtitione quadam, neſcientes quæ vetera colant, aut quæ veterum ignari aſciſcant. Lucretius autem ſuperſtitionem dicit ſuperſtantium rerum, id eſt, cæleſtium & diuinarū quæ ſuper nos ſtant, ſed malè dicit. Hæreticorum autem dogmata, vt facilè poſsint agnoſci, cauſſas eorum vel nomina demonſtrare oportuit.

[a] Cap. III. Hæreſis Græc. *Ex Hieron. ad Gal. 5. & ad Tit. 3.*

[b] Inde ergo hær.--vocabitur. *Ex Tertull. in præſcript. apud quem pro* indulgere inducere, *ex hoc loco reponas licet. Nam ea voce paullò poſt, alibiq. ſæpius vtitur.*

[c] Superſtit. *Verba Seruij Æn. 8. ad V.* Vana ſuperſtitio, *&c. eſt vero Lucretij locus ad quem reſpexit. lib. 1.*

Humana ante oculos fœdè cum vita iaceret,
In terris oppreſſa graui ſub relligione.
Quæ caput à cæli regionib. oſtendebat,
Horribili ſuper aſpectu mortalib. inſtans.

Melius Balbus apud Cic. 2. de Nat. Deor.

De hæreſibus Iudæorum. Cap. IIII.

IVdæi [a] confeſſores interpretantur. Multos enim ex ijs ſequitur confeſsio, quos antea perfidia poſsidebat.

Hebræi tranſitores dicuntur: quo nomine admonentur, vt de peioribus ad meliora tranſeant, & priſtinos errores relinquant.

Phariſæi

[b] Pharisæi, & Sadducæi inter se contrarij sunt: nam Pharisæi ex Hebræo in Latinum interpretantur diuisi, eò quòd traditionum & obseruationum quas illi δευτερώσεις vocant, iustitiam præferunt. vnde & diuisi vocantur à populo, quasi per iustitiam. A

Sadducæi interpretantur iusti: vendicant enim sibi quod non sunt, corporis resurrectionem negant, & animam interire cum corpore prædicant. Hi quinque tantùm libros Legis recipiunt, prophetarum vaticinia respuunt.

[c] Esseni dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos omnem abstinentiam.

[d] Masbothei dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re sabbatizare. B

[e] Genistæi dicti, eò quòd de genere Abrahæ esse se gloriantur: nam cùm in Babyloniam venisset populus Dei, plerique relinquentes vxores suas, Babylonicis mulieribus adhæserunt: quidam autem Israëliticis tantùm coniugijs contenti vel ex eis geniti, dum reuersi essent de Babylonia, diuiserunt se ab omni populo, & assumpserunt sibi hoc nomen iactantiæ.

[f] Meristæi appellati, eò quòd separant scripturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes alijs & alijs spiritibus illos prophetasse: μέρος enim Græcè, Latinè pars dicitur. C

Samaritæ dicti quòd Legem solam custodiunt, nam Prophetas non recipiunt.

[g] Hemerobaptistæ, eò quòd quotidie vestimenta sua & corpora lauent.

[a] Cap. IIII. Iudæi. *Euseb. lib. 4. hist. Eccl. c. 21. ex Hegesippo septem fuisse refert Hebræorum sectas, quar. nomina hæc sunt. Essæi, Galilæi, Hemerobaptistæ, Masbothæi, Samaritæ, Sadducæi, Pharisæi. Iustin. contra Tryph.* ὥσπερ ȣ̓δὲ Ιȣδάιȣς ἄντις ὀρθῶς ἐξετάσῃ ὁμολογήσειεν εἶναι τȣ̃ς Σαδδȣκάιȣς, ἢ τὰς ὁμοίας αἱρέσεις γενιςῶν, κὴ μεριςῶν, κὴ γαλιλάιων, Ἑλληνιακῶν, κὴ φαρισάιων, βαπτιςῶν, *&c.*

[b] Pharisæi--Sadducæi. *Ex Hieronym. Matth. 22. & Isid. 19.*

[c] Esseni. *Vel Essæi ex Euseb. Conuenit autem quòd Hieronymus lib. 2. aduers. Iouin. ex Iosepho de his refert, quod ab vxorib. vino, & carnib. abstinerent, & quotidianum ieiunium verterent in naturam*

[d] Masbothæi. *Hoc eorum proprium fuisse nomen, præter Eusebij verba, quæ indicauimus, hæresis ipsa Sabbatizandi ijs præsertim qui Hebræas litteras attigerunt, satis ostendet.*

[e] Meristæi. *Meristæ C. Rom. De Essenis Epiph. in prolog.* ἐχρῶντο γραφαῖς ἑτέραις μετὰ τόν νομὸν, τȣ̃ς ἢ πλέιȣς τῶν μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο.

[f] Hemerobaptist. *Epiph. lib c. 17. Retinent hunc morem interiorum vestium identidem lauandarum Fessani Mauri.*

De hæresibus Christianorum. Cap. V.

Qvidam [a] etiam hæretici de Ecclesia recesserunt, & ex nomine auctorũ suorum nuncupantur: quidam verò ex caussis, quas eligentes instituerunt.

Simoniani dicti à Simone magicæ disciplinę perito, cui Petrus in Actibus Apostolorum maledixit, pro eo quòd ab Apostolis Spiritus sancti gratiam pecunia emere voluisset: hi dicunt creaturam non à Deo, sed à virtute quadam superna creatam.

Menandriani à Menandro mago discipulo Simonis nuncupati, qui mundum non à Deo, sed ab Angelis factum esse asseruit.

Basilidiani à Basilide appellati, qui inter reliquas blasphemias passum Iesum abnegauit.

Nicolaitæ dicti à Nicolao Diacono Ecclesiæ Hierosolymorum, qui cum Stephano & cæteris constitutus est à Petro: qui propter pulchritudinem relinquens vxorem, vt qui vellet ea vteretur, versa est in stuprũ talis consuetudo, vt inuicem coniugia commutarentur: quos Iohannes in Apocalypsi improbat, dicens: Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum.

Gnostici propter excellentiam scientiæ se ita appellare voluerunt. Animã naturam Dei esse dicunt, bonum & malum Deum suis dogmatibus fingunt.

Carpocratiani à Carpocrate quodã vocantur, qui dixit Christum hominem fuisse tantùm, & de vtroque sexu progenitum.

Cerinthiani à Cerintho quodam nuncupati. Hi inter cætera circumcisionem obseruant, mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros prædicant: vnde & Græcè Chiliastæ, Latinè Millenarij sunt appellati.

Nazaræi dicti, qui dum Christum qui à vico Nazaræus est appellatus filium Dei confiteantur, omnia tamen veteris legis custodiunt. D

[c] Ophitæ à colubro nominati sunt. Coluber enim Græcè ὄφις dicitur. Colunt enim serpentem, dicentes ipsum in paradisum induxisse virtutis cognitionem.

[d] Valentiniani à Valentino quodam Platonicæ sectatore vocati, qui αἰῶνας, id est, secula quædam in originem Dei creatoris induxit: Christum quoque de virgine nihil corporis

corporis assumpsisse, sed per eam quasi per fistulam transisse asseruit.

[e] Apellitæ, quorum Apelles princeps fuit, qui creatorem Angelum nescio quem gloriosum superioris Dei faciés Deum Legis & Israelis, illum igneum affirmans, dixit Christum non Deum in veritate, [f] sed hominem in phantasia apparuisse.

[g] Archontiaci à principibus appellantur, qui vniuersitatem, quam Deus condidit, opera esse Archangelorum defendunt.

Adamiani vocati, quòd Adæ imitentur nuditatem: vnde & nudi orant, & nudi inter se mares fœminæque conueniunt.

[h] Cainani proinde sic appellati, quoniam Cain adorant.

Sethiani nomen acceperunt à filio Adã, qui vocatus est Seth, dicentes eundem esse Christum.

Melchisedechiani vocati pro eo, quòd Melchisedech Sacerdotẽ Dei, non hominẽ fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur.

[i] Angelici vocati, quia Angelos colunt.

Apostolici hoc sibi nomen ideo præsumpserunt, quòd nihil possidentes proprium, nequaquam recipiant eos, qui aliquid in hoc mundo vtuntur.

Cerdoniani à Cerdone quodam nominati, qui duo contraria principia asseruit.

[k] Marcionistæ à Marcione Stoico Philosopho appellati, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Deum asseruit, tanquam duo principia creationis & bonitatis.

Artotyritæ ab oblatione vocati. Panem enim & caseum offerunt: dicentes primis hominibus oblationem à fructibus terræ, & à fructibus ouium fuisse celebratam.

Aquarij appellati, eò quòd aquam solam offerunt in calice Sacramenti.

Seueriani à Seuero exorti, vinum non bibunt, vetus testamentum & resurrectionem non recipiunt.

[l] Tatiani à Tatiano quodam vocati, qui & Encratitæ dicti, quia carnes abominantur.

Alogij vocantur tanquam sine verbo: λόγος enim Græcè verbum dicitur. Deum enim verbum non credunt, respuentes Iohannis euangelium & Apocalypsim.

Cataphrygijs nomen prouincia Phrygia dedit, quia ibi extiterunt auctores eorum Montanus Prisca & Maximilla: hi aduentũ Spiritus sancti non in Apostolis, sed in se traditum asserunt.

[m] Cathari propter munditiam ita se nominauerunt. Gloriantes enim de suis meritis, negant pœnitentibus veniam peccatorum: viduas si nupserint, tanquam adulteras damnant: mundiores se cæteris prædicant. Qui nomen suum si cognoscere vellent, mundanos se potius, quàm mundos vocarent.

Pauliani à Paulo Samosateno exorti sunt: qui dixit non semper fuisse Christum, sed à Maria sumpsisse initium.

[n] Hermogeniani ab Hermogene quodam vocati, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparauit, matrémque elementorum & deam asseruit, quos Apostolus improbat, elementis seruientes.

[o] Manichæi à quodam Persa extiterunt, qui vocatus est Manes. Hic duas naturas & substantias introduxit, id est, bonam & malam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit. Testamentum vetus respuunt, nouum ex parte recipiunt.

[p] Anthropomorphitæ dicti pro eo, quòd simplicitate rustica Deum habere humana membra, quæ in diuinis libris scripta sunt, arbitrantur. Ἄνθρωπος enim Græcè, Latinè homo interpretatur, ignorantes vocẽ Domini, qui ait: Spiritus est Deus: incorporeus est enim, nec mẽbris distinguitur, nec corporis mole censetur.

[q] Hierachitæ ab Hieracha auctore exorti: monachos tantùm recipiunt, coniugia respuunt, regna cælorũ paruulos habere non credunt.

[r] Nouatiani à Nouatiano Romæ vrbis presbytero exorti, qui aduersus Cornelium cathedram Sacerdotalẽ conatus inuadere, hæresim instituit, nolens apostatas suscipere, & rebaptizans baptizatos.

[s] Montani hæretici dicti, quòd tempore persecutionis in montibus latuerunt, qua occasione se à catholicæ Ecclesiæ corpore diuiserunt.

[f] Ebionitæ ab Ebione dicti, siue à paupertate: Christum enim per profectum solum virum iustum putant effectum. Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ compellati sunt. [t] Hi semijudæi sunt, [v] & ita tenent Euangelium, vt legem carnaliter seruent, [x] aduersus quos Apostolus ad Galatas scribens inuehitur.

[y] Photiniani à Photino Gallogræciæ Sirmiæ Episcopo nuncupati, qui Ebionitarum hæresim

resim suscitans, asseruit Christum à Maria per Ioseph nuptiali coitu fuisse cóceptum. A

z Aeriani ab Aerio quodam nuncupati sunt: hi offerre sacrificiũ pro defunctis spernunt.

Ætiani ab Ætio sunt vocati, ijdemq. Eunomiani, ab Eunomio quodam Dialectico Ætij discipulo, ex cuius nomine magis innotuerunt, dissimilem Patri asserentes Filium, & Filio Spiritum sanctũ. Dicunt etiam nullum imputari peccatum in fide manentium.

a Origeniani ab Origene auctore exorti sunt, dicentes quòd non possit Filius videre Patrem, nec Spiritus sanctus Filium. Animas quoq. in mundi principio dicunt peccasse, & pro diuersitate peccatorum à cælis vsque ad terras diuersa corpora, quasi vincula, meruisse, eáque caussa factum fuisse mundum. B

Noëtiani à quodam Noëto vocati, qui dicebat Christum eundem esse & Patrem, & Spiritum sanctum: ipsámque Trinitatem in officiorum nominibus non in personis accipiunt. Vnde & Patripassiani vocantur, quia Patrem passum dicunt.

Sabelliani ab eodẽ Noëto pullulasse dicuntur, cuius discipulum perhibent fuisse Sabellium, ex cuius nomine maximè innotuerunt: vnde & Sabelliani vocati sunt. Hi vnam personam Patris & Filij & Spiritus sancti adstruunt. C

Ariani ab Ario Alexandrino presbytero orti sunt, qui coæternum Patri Filium non agnoscens, diuersas in Trinitate substantias asseruit: contra illud quod ait Dominus: Ego & Pater vnum sumus.

Macedoniani à Macedonio Constantinopolitano Episcopo dicti sunt, negantes Deum esse Spiritum sanctum.

Apollinaristæ ab Appollinare vocati sunt, dicentes Christũ corpus tantummodò sine anima suscepisse.

b Antidicomaritæ appellati sunt, pro eo quòd Mariæ virginitati contradicunt, asserentes eam post Christum natum viro suo fuisse commixtam. D

Metangismonitæ, ideò tale nomen acceperunt, quia ἄγγος Græcè vas dicitur. Asserunt enim sic esse in Patre Filium, tanquam vas minus intra vas maius.

Patritiani à quodam Patritio nuncupati sunt, qui substantiam humanæ carnis à diabolo conditam dicunt.

Coluthiani à quodam Colutho nominati, qui dicunt, Deũ non facere mala, contra illud quod scriptum est: Ego Dominus creans mala.

Floriani à Florino, qui è contrario dicunt Deum creasse mala, cõtra id quod scriptum est: Fecit Deus omnia bona.

c Donatistæ à Donato quodã Afro nuncupati, qui de Numidia veniens totam penè Africam sua persuasione decepit: asserens minorem Patre Filium, & minorem Filio Spiritum sanctum, & rebaptizans Catholicos.

d Bonosiaci à Bonoso quodam Episcopo exorti produntur, qui Christum filium Dei adoptiuum non proprium asserunt.

e Circumcelliones dicti, eò quòd agrestes sunt, quos Cotopitas vocant, supradictæ hæræsis habentes doctrinam. Hi amore martyrij semetipsos perimunt, vt violenter de hac vita discedentes martyres nominentur.

Priscillianistæ à Priscilliano vocati, qui in Hispania ex errore Gnosticorum & Manichæorum permixtum dogma composuit.

f Luciferiani à Lucifero Sardiniæ Episcopo orti, qui Episcopos catholicos, qui Constantij persecutione perfidiæ Arianorum consentientes erant, & postea correcti redire in Catholicam delegerunt, damnantes, siue quod crediderant, siue quod se credidisse simulauerant, quos Ecclesia Catholica materno recepit sinu, tanquam Petrum post fletum negationis: hanc illi matris charitatem superbè accipientes, eósque recipere nolentes ab Ecclesiæ communione recesserunt, & cum ipso Lucifero auctore suo, qui manè oriebatur, cadere meruerunt.

Iouinianistæ à Iouiniano quodam monacho dicti, asserentes nullam nuptiarum & virginum esse distantiam, nullúmque inter abstinentes & simpliciter epulantes esse discrimen.

Eluidiani ab Eluidio nominati, qui dicunt post natum Christum, alios Mariam filios de viro Ioseph peperisse.

e Paterniani à Paterno quodam exorti, inferiores corporis partes à diabolo factas opinantur.

Arabici nuncupati, eò quòd in Arabia exorti sunt, dicentes animam cum corpore mori, atq. in nouissimo vtrumq. resurgere.

Tertullianistæ dicti à Tertulliano presbytero

tero Africanæ prouinciæ, ciuitatis Carthaginensis, animam immortalem esse, sed corpoream prædicantes, & animas hominum peccatorum post mortẽ in dæmones verti putantes.

Tessarescædecatitæ dicti, quòd xiiij. Luna Pascha cum Iudæis obseruandum contendunt: nam τέσσαρες quattuor, δέκα decem significat.

[g] Nyctages à somno nuncupati, quòd vigilias noctis respuant, superstitionem esse dicentes: iura temerari diuina, qui noctem ad requiem tribuit.

Pelagiani à Pelagio monacho exorti: hi liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteponunt, dicentes sufficere voluntatem ad implenda iussa diuina.

Nestoriani à Nestorio Constantinopolitano Episcopo nuncupati, qui beatam Virginem Mariam non Dei, sed hominis tantummodò asseruit genitricem, vt aliam personam carnis, aliam faceret deitatis: neque vnum Christum in verbo Dei & carne credidit, sed separatim atq. seiunctim alterum filium Dei, alterum hominis prædicauit.

Eutychiani dicti ab Eutyche Constantinopolitano Abbate, qui Christum post humanam assumptionem negauit existere de duabus naturis, sed solam in eo diuinam asseruit esse naturam.

[i] Acephali dicti, id est, sine capite: nullus enim eorum reperitur auctor à quo exorti sint. Hi trium Chalcedonensium capitulorum impugnatores duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, & vnam in eius persona naturam prædicant.

[k] Theodosiani, & Gaianitæ appellati, à Theodosio & Gaiano, qui temporibus Iustiniani principis in Alexandria populi peruersi electione vno die sunt ordinati Episcopi. Hi errores Eutychetis & Dioscori sequentes, Chalcedonense conciliũ respuunt, ex duabus vnam in Christo naturam asserunt, quam Theodosiani corruptam, Gaianitæ incorruptam contendunt.

[l] Agnoitæ, & Tritheitæ à Theodosianis exorti sunt, ex quibus Agnoitæ ab ignorantia dicti, quia peruersitati, à qua exorti sunt, id adijciunt, quòd Christi diuinitas ignoret futura, quæ sunt scripta de die & hora nouissima, non recordantes Christi personam in Isaia loquentis: dies iudicij in corde meo. Tritheitæ verò vocati, quòd sicut tres personas in Trinitate: ita quoque tres adstruũt

A Deos esse, contra illud quod scriptum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.

Sunt & aliæ hæreses sine auctore & sine nominibus: ex quibus aliæ triformem putant Deum esse: [m] aliæ Christi diuinitatem passibilem dicunt: aliæ Christi de Patre natiuitati initium temporis dant: aliæ [n] liberationem omnium apud inferos factã Christi descensione credunt: aliæ animam imaginem Dei negant: aliæ animas conuerti in dæmones & in quęcunque animalia existimant: aliæ de mundi statu dissentiunt: aliæ
B innumerabiles mundos opinantur: aliæ aquam Deo coæternam faciunt: aliæ [o] nudis pedibus ambulant: aliæ cum hominibus non manducant.

Hæ sunt hæreses aduersus Catholicam fidem exortæ, & ab Apostolis & sanctis Patribus, vel Concilijs prædamnatæ: quæ dum in se multis erroribus diuisæ, inuicem sibi dissentiunt, communi tamen nomine aduersus Ecclesiam Dei conspirant. Sed & quicũque aliter scripturam sanctam intelligit, quàm sensus Spiritus sancti flagitat, à quo conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest.

C

[a] Cap. V. Valentiniani--Platonicæ sectatore. *Ita C. Neap. rectè. Tertull.* Vbi nunc Marcion Stoicæ studiosus? vbi Valentinus Platonicæ sectator?

[b] Apellitæ. *Ex eod. Vid. Epiph & Irenæ.*

[c] Quidam. *Ex Aug. de hæres. ad Quoduuld. & Gennadij catalogo pleraq. Vid. 24. q. 3.*

[d] Nicolaitæ. *Aug.* Qui cum de zelo pulcherrimæ coniugis culparetur, velut purgandi se caussa, permisisse fertur, vt qui vellet ea vteretur, quod eius factum in sectam turpissimam versum est, qua placet vsus indifferens fœminar.

[e] Ophitæ. *Ex Tertull. præscript. à quo nonnihil discrepat Isidorus, quod ille serpentem ait fuisse virtutem, quæ generi humano scientiam bonor. & malor. contribuit. quare vocem virtutis reijciebat Chacon. Vid. Epiph. Philastr. August.*

D [f] Sed hominem in phantasia apparuisse *At Tertull. ita de Apelle.* Christum neque in phantasmate dicit fuisse, sicut Marcion, neq. in substantia veri corporis, vt euangelium docet. *Et in lib. de carne Christi, & in lib. de resurr. separatim profitetur se disputare aduersus Marcionem, qui veritatem carnis Christo tollebat, vanitatem phantasmatis inducens; & contra Apellem, qui solidum corpus & carnem recipiebat, non tamen natũ sed de siderib. & substantijs superiorib. tractam. Itaq negabat hunc locum integrum esse Chacon. cui assentimur.*

[g] Archontiaci--opera Archangelor. *Archonton legebat Chacon. Nam & Augustinus principis interpretatur.*

[h] Cainani. *Vid notat. in Grat.*

[i] Angelici. *Vid. Epiph. August. & Theod. ad Coloss. c. 2. & concil. Laodic. c. 35.*

k Marcio-

k Marcionistæ-- à quo duo princip. *Augustinum sequitur. Nã Epiphanius tria principia ab his inducta refert.*
l Tatiani--qui & Encratitæ. *Ita legẽd. ex Aug. Epiph. & veterib. lib. non Encreatitæ. Nam quamuis Isido. carnium tantũ meminerit, cõstat eos vino, carne, & nuptijs abstinuisse.*
m Cathari--viduas si nup. *Verba Aug. in lib. de agon. Chr. c. 31.*
n Hermog--quos Apost. improb. *Ex Tertull. præscrip.*
o Manich--qui vocatus est Manes. *Al.* Manis. *apud Aug.* Manin.
p Anthropomorph. *Ex Hier. aduers. errores Iohann. Hierosolymitan.*
q Hierachitæ. *Etiam Hilarius Hieracham auctorem appellat lib. 6. de Trin.*
r Nouatiani à Nouatiano. *Ita legendũ ex Hiero. Catalogo, non Nouato, quãuis hic primus auctor sectæ fuerit. Hos cum Catharis (de quib. paullò ante) non est necesse eosd. fuisse. Sed aliquid commune habuisse.*
s Ebionitæ. *Eusebius lib. 3. hist. c. 27. Ruffino interprete:* Ebionæi solùm esse hominẽ putant, & per profectũ vitæ ac virtutis virum iustum effectum: *Et paullò post.* Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ appellati sunt. *Ilorum meminit sæpè Hieronym. & Tertull. in præscript.*
t Hi semiiudæi. *Ita appellat Ebionẽ ad Gal. 3. Hieronym.*
v Et ita tenent Euang. *Ex eod. in Is. c. 1.*
x Aduersus quos ad Gal. *Ex Tertull. præscript. ita paucissima verba trib. ex locis contexta.*
y Photiniani. *Hieron. de vir. illust. & Niceph. lib. 9. c. 31. mendosè apud Damascenũ Smyrnensis pro Syrmien. legitur.*
z Ætiani--dicunt nullũ imputari peccatũ in fide manentium. *Quorum furorem renocauit Lutherus.*
a Origeniani--vsq. ad filium. *Ex Hieronymi apolog. Reliqua ex Aug. xj. de ciu. c. 23.*
b Antidicomaritæ. *Qui & Antidicomarianitæ ab Epiphanio, & Augustino dicuntur.*
c Donatistæ--decepit. *Verba Hier. in Catalogo.*
d Circũcelliones. *Hi (vt ait Aug. in ps. 82) Agonistrios se nominabant, quod pro Christo cum dæmonio certarent. Et verè circumcelliones dici, qui circũ cellas vagarẽtur, nulloq. in loco consistentes sedes quotidie mutarent. In Ouet. Gotth. Tarrac. & Rom.* Circiliones, *Eosdẽ. Aug. Mõtenses, Philast. circuitores appellat. Sed cum* cotopitæ, coropitæ, catropitæ, catotopisci. *(tot. n. aut plurib. modis hoc nomen in libris vet. legitur)* Catoptæ *A. Aug. probabatur. Illor. enim fuit non tantum se ipsos vario genere mortis interimere, sed alijs quoq. in desertis locis insidiari, vt quos possent in eundẽ furorem incitarent, sibi vt mortem afferrent. Id ni effecissent, ipsi in illos sæuiebant, necatosq. pro martyribus colebant. Biothanati dicuntur à Philastro.*
e Bonosiaci. *Hi apud Aug. non sunt, & fortasse ab aliquo huc inducti: cuius rei magnũ argumentum, quòd ante circũcelliones leguntur, eosq. à Donatistis contra Isidori verba mẽtémque separant. Nam circumcelliones Donatistas esse, non Bonosiacos manifestum est. Bonosiacos verò Photinianis adnumerat Innoc. I. in ep. ad Laurent. Senen.*
f Luciferiani. *Prima verba Augu. sunt in lib. de Hæresib. reliqua ex lib. de Agon. chr. c. 30. Sed voces illæ* auctore suo *quæ August. non sunt, reijci poterant. Fuit autẽ Lucifer Caralitan. Episco. Caralis verò Sardiniæ vrbs nobilis. Huius extat adhuc liber, Vid. Hier. lib. de vir. illust. & Niceph. lib. 10. c. 17.*
g Nyctages. *Siue Nystages, vel Nystazontes à dormitando. Vid. lib. de off. c. de noctur. vig.*
h Aceph--Hi trium Chalcedon. capitulor. *cur hæc tria capitula Chalcedonensia appellet, cum sint in quinta Synodo tractata; cur item eorundem capitulorum D. Isidorus aut debeat, aut non debeat defensor videri, vide annot. Segobricen. Antistitis ad c. 4. lib. de Vir. illustrib.*
i Theodosiani & Gaianitæ. *Ille corrupticolæ, hi phantasiastæ dicuntur in Breuiario Liberati, quar. appellationũ rationes explicat D. Thom. Quodlib. 4. Vid. notat. in Gratian. & Euagr. & Anastasium Bibliothecarium, quor. dicta sumpta sunt ex Petri Theophanis libro qui in Vatican. asseruatur.*
k Agnoitæ, & Tritheitæ. *Greg. lib. Regist. 8. ep. 35. & 42. & Niceph. lib. 18. c. 49. qui Agnoitarum Themistium sub Valente, Tritheitarum Iohanñ. Philoponum sub Phoca, nobiles Peripateticos duces extitisse refert.*
l Aliæ Chri diuinitatẽ. *Quos Græci θεοπασχίτας vocãt.*
m Aliæ liberationẽ omniũ. *Ita omnino legendũ ex trib. Codicib. Tolet. Salm. & Rom. & ex Aug. indice præfixo ad lib. de hæresib. & opere ipso. Sic. n. in indic.* liberationẽ omniũ apud inferos factam Chri descensione credentes. *In opere verò.* Alia descendente ad inferos Chro credidisse incredulos, & omnes inde existimat liberatos.
n Aliæ nudis pedib. *Non quod id nefas sit, sed quia ipsi nefas aliter ambulare putent.*

De Philosophis gentium. Cap. VI.

Philosophi Græca appellatione vocantur, qui Latinè amatores sapientiæ interpretantur. Est enim Philosophus qui diuinarũ & humanarũ rerum scientiam habet, & omnẽ benè viuendi tramitẽ tenet.[a] Nomẽ Philosophorũ primũ à Pythagora fertur exortũ. Nã dũ anteà Græci veteres sophistas, i. sapiẽtes aut Doctores sapientiæ semetipsos iactãtius nominarent, iste interrogatus, quid profiteretur? verecũdo nomine philosophũ, i. amatorẽ sapientiæ se esse respõdit, quoniã sapientẽ profiteri arrogantissimũ videbatur. Ita deinceps posteris placuit, vt quãtalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisq. vel sibi vel alijs videretur excellere, non nisi Philosophus vocaretur.[b] Ijdem autẽ Philosophi triplici genere diuidũtur, nã aut Physici sunt aut Ethici, aut Logici.

Physici dicti, quia de naturis tractant. Natura quippè φύσις Græcè vocatur.

Ethici, quia de moribus disputant. Mos enim ἦθος apud Græcos appellatur.

Logici autẽ, quia in naturis & moribus rationem adiungunt. Ratio enim Græcè λόγος dicitur, Diuisi sunt autem & hi in hæresibus suis,[c] habentes quidam nomina ex auctoribus vt Platonici, Epicurei Pythagorici, alij à locis conuenticulorum, & stationũ suarum, vt Peripatetici, Stoici Academici.

Platonici à Platone Philosopho dicti. Hi animarum creatorẽ esse Deum, corporum Angelos asserunt, post multos annorũ circulos in diuersa corpora redire animas dicunt.

Stoici à loco dicti. Porticus enim fuit A Athenis, [d] quam Pisianactiam & Pœcilen stoam appellabant, in qua picta erant gesta sapientium, atque virorum fortium historiæ. In hac porticu sapientes philosophabãtur, ex qua & Stoici dicti sunt. Græcè enim porticus στοὰ dicitur. Hanc sectam primus Zeno instituit. Hi negant sine virtute effici quemquam beatum. Omne peccatum vniforme esse asserunt, dicentes, sic ille nocens erit, qui paleas furatus fuerit, quàm qui aurum: qui mergũ occiderit, quàm qui equũ: non enim animal crimen, sed animus facit. B Hi etiam animam cum corpore perire dicunt. Amant quoq. virtutem continentiæ, affectant gloriam æternam, cùm se fateantur non esse æternos.

Academici appellati à villa Platonis Academia Athenarum, vbi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur: sed sicut fatendum est, multa incerta & occulta esse, quæ voluit Deus excedere intelligentiam hominis: sic tamen plurima esse, quæ possint & sensibus capi & ratione cõprehendi. Hanc sectam [e] Arcesilaus Cyrenaicus Philosophus reperit: [f] cuius sectator fuit Democritus, qui dixit tanquam in puteo alto, ita vt fundus C nullus sit: ita in occulto iacere veritatem.

Peripatetici à deambulatione dicti, eò quòd Aristoteles auctor eorum deambulans disputare solitus esset. Hi dicunt quandam particulam animæ esse æternam, de reliquo magna ex parte mortalem.

[f] Cynici ab immunditia impudentiæ nũcupati. Contra humanam enim verecundiã in propatulo coire cum coniugibus eis mos erat: censentes licitum honestúmq. esse palàm cum vxore concumbere, quia coniugium iustũ est, publicè id prædicantes agendum, vt canes in vicis vel plateis. Vnde & à canibus, quorum vitam imitabantur, etiam D vocabulum noménque traxerunt.

Epicurei dicti ab Epicuro quodam Philosopho amatore vanitatis non sapientiæ, quem etiam ipsi Philosophi porcum nominauerunt: [h] quia se volutans in cœno carnali, voluptatem corporis summum bonum asseruit, qui etiam dixit nulla prouidentia diuina instructum esse, aut regi mundum. Sed originem rerum atomis, i. insecabilibus ac solidis corporibus asignauit, quorũ fortuitis concursionibus vniuersa nascantur & nata sint. Asseruit autem Deum nihil agere, omnia constare corporibus, animam nihil aliud esse quàm corpus. Vnde & dixit: Non ero postea quàm mortuus fuero.

Gymnosophistæ nudi per opacas Indiæ solitudines perhibẽtur philosophari, adhibẽtes tantùm genitalibus tegmina: [i] gymnasiũ enim eò dictũ est, quòd iuuenes nudi exercentur in campo, vbi pudenda sola tantùm operiunt, hi & à generando se cohibent.

Theologi autem idẽ sunt qui & Physici: dicti autem Theologi, quoniam in scriptis suis de Deo dixerunt: quorum varia constat opinio, quid Deus esset dum quærerent. Quidam enim corporeo sensu hunc mundum visibilẽ ex quattuor elementis Deum esse dixerunt, vt Dionysius Stoicus. Alij verò spiritualiter intellexerunt mentẽ esse Deũ: vt Thales Milesius. Quidam animum in omnibus commeantem, [k] & lucidum, vt Pythagoras. Quidam Deum sine tempore incommutabilem, vt Plato. Quidam mentem solutam, vt Cicero, Quidam & spiritum & mentem, vt Maro. [l] Inuentum enim solummodò Deum nõ, vt inuenerunt, exposuerunt, quia euanuerunt in cogitationibus suis: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Platonici quidem Deum curatorem & arbitrum & iudicem asserunt. Epicurei otiosum & [m] inexercitatũ. De mundo autem Platonici affirmant incorporalem, Stoici corporalem, Epicurus ex atomis, Pythagoras ex numeris, Heraclitus ex igne. Vnde & Varro ignem mundi animum dicit, proinde quòd in mundo ignis omnia gubernet, sicut animus in nobis. Quàm vanissimè: Qui cùm est, inquit, in nobis, ipsi sumus: cùm exit, emorimur. Ergo & [n] ignis cùm de mundo per fulgura proficiscitur, mundus emoritur. Hi [o] Philosophorũ errores etiam apud Ecclesiam induxerunt hæreses. Inde αἰῶνες & formæ nescio quæ, inde apud Arium Trinitas nominis, & apud Valentinum, [p] Platonicus furor. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate, à Stoicis enim venerat: & vt anima interire dicatur, Epicurus obseruatur: & vt carnis restitutio negetur, de vna omniũ Philosophorũ schola sumitur: & vbi materia cum Deo, æquatur, Zenonis disciplina est: & vbi quid de igneo Deo legitur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud hæreticos & Philosophos volutatur, ijdem retractatus implicantur.

a Cap. VI. Nomen Philosoph. *Ex Aug. 8. de ciui. c. 2. & Cic. Tuscul. 5.*

b Ijdem autem phi. tripl. *Aug. ibid.*

c Haben-

e Habentes quidem nomina--Academici. *Verba Tertull. in Apologet.*

d quam Pœcilen stoan. *Ita veteres libri Pisianaction impressi. Et quidem vtroq. modo constat eam porticum appellatã. Laert. in Zenon.* ἀνακάμπτων ἢ ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ, τῇ καὶ πεισιανακτείῳ καλουμένῃ, ἀπὸ δὲ τῆς γραφῆς τῆς Πολυγνώτου ποικίλῃ *&c. Nisi* πλησιανακτείῳ *ex Pluta. in Cimone mauis, cuius verba sunt.* καὶ διὰ τοῦτο φασὶν ἐν πλησιανακτείῳ τότε καλουμένῃ, ποικίλῃ δὲ νῦν στοᾷ, *&c.*

e Arcesilaus Cyrenaicus. *Vel quod voluptati deditus, vel quod cyrenen nauigarit, ibiq. Demetrium adulescentem perditè adamarit. Nam constat Prytaneum fuisse Vid. Laert.*

f Cuius sectator fuit Democritus. *Non Arcesilai, quem constat Democrito longè posteriorem fuisse, sed sectæ vel opinionis. Ergo* τὸ fuit, *fuerat interpretare.*

g Cynici ab immunditia impudentiæ. *Impudenti Anton. Augustinus.*

h Quia se volutans. *Aug. in ps. 73. in excusis Venetijs anno 1493.* Et fortè qui dicit cùm mortuus fuero, nihil ero, & litteras didicit, & ab Epicuro didicit, hoc nescio quo deliro Philosopho, vel potius amatore vanitatis, non sapientiæ, quem ipsi etiam Philosophi porcum nominauerunt, quia voluptatem corporis summum bonum dixit. *Horatius*, cùm ridere voles Epicuri de grege porcum.

i Gymnasium. *Idem inf. lib. 15. c. 17.*

k cõmeantem & lucidum. *Cic. 1. de nat. Deor.* Nam Pythagoras qui censuit Deum animum esse per naturam rerum omnem intentum, & commeantem. *Et Minutius in Octauio.* Pythagoræ Deus est animus per vniuersam naturam rerum commeans & intentus. *Lucidum fortasse appellauit, quia apud Ciceronem non intentum sed nitentem legerat.*

l Inuentum n. solummodo. *Tertull. in apologet.* Inuentum enim solummodo Deum, non vt inuenerunt, disputauerunt. *Isid. exposuerunt. Vulg.* glorificauerunt. δόξα *n. & gloria est, & opinio.*

m & inexercitatum. *Tertull.* inexercitum.

n Ignis cum de mundo. *Id est, cælo vt sup. lib. 3. cap. 63.*

o Hi philosophor. errores. *Omnia vsq. ad finẽ. ex Tertull. præscript. ex quo aliqua correximus non repugnantib. libris ms.*

Inde Æones, & formæ nescio quæ, inde apud Arium trinitas nominis. & apud Valentinum.

p Platonicus furor. *Non discessimus à veterib. lib. quorũ magnus hoc loco consensus. Chacon. ita ex Tertull. Inde æon. e. f. n. q. & trinitas hominis apud Valentinum, Platonicus fuerat. Nos verò* nominis *retinuimus. Nam quamuis vtrumq. in Valent. cadat, quia tria hominũ genera induxit:* πνευματικὸν, ψυχικὸν, καὶ σαρκικὸν, *vt est in lib. cõtra Valentinianos; tñ si Arium cum Valentino copulauit Isidorus, Æonem primum trinomium fuisse suspicemur. Ita n. eod. in libro præscript.* sed & cum genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur, apud quẽ Æon, ille nescio qui noui & non vnius nominis generat è sua charitate sensum, & veritatem, &c.

De Poetis. Cap. VII.

POëtæ vnde sint dicti, sic ait Tranquillus: Cùm primùm homines exuta feritate rationem vitæ habere cœpissent, séque A ac deos suos nosse, cultũ modicum, ac sermonem necessarium cõmenti sibi vtriusq. magnificentiam ad religionem deorũ suorum excogitauerunt. Igitur vt templa illis domibus pulchriora, & simulacra corporibus ampliora faciebãt: ita eloquio etiã quasi augustiore honorandos putauerunt, laudésque eorum & verbis illustrioribus & iucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, quæ pöësis dicitur, poëma vocitatum est, eiúsque fictores, poëtæ.

Vates à vi mentis appellatos, Varro auctor est: vel à viendis carminibus, id est, flectendis, hoc est, modulandis: & proinde poëtæ B Latinè vates olim: & scripta eorum vaticinia dicebantur, quòd vi quadam, & quasi vesania in scribendo commouerentur, vel quòd modis verba connecterent: Viere enim antiquis pro vincire ponebant. Etiam per furorem diuini eodem erant nomine, quia & ipsi quoque pleraque versibus efferebant.

Lyrici poëtæ dicti ἀπὸ τοῦ λυρεῖν, i. à varietate carminum. Vnde & lyra dicta.

Tragici dicti, quòd initio canẽtibus præmium erat hircus, quem Græci τράγον vocant. Vnde & Horatius: Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum. Iam dehinc C sequentes Tragici multum honorẽ adepti sunt, excellentes in argumentis fabularum ad veritatis imaginem fictis.

Comici appellati siue à loco, quia circum pagos agebant, quos Græci κώμας vocant: siue à comessatione. Solebant enim post cibum homines ad eos audiendos venire. Sed Comici priuatorum hominum prædicant acta: Tragici verò res publicas & regum historias: item Tragicorum argumenta ex rebus luctuosis sunt, Comicorum ex rebus lætis.

a Duo sunt autem genera Comicorum, i. D veteres & noui. Veteres, qui & ioco ridiculares extiterunt, vt Plautus, Actius, Terentius. Noui qui & Satyrici, à quibus generaliter vitia carpuntur, vt Flaccus, Persius, Iuuenalis, & alij: hi enim vniuersorũ delicta corripiunt: nec vetabatur eis pessimum quemque describere, nec cuiuslibet peccata moresque reprehendere. Vnde & nudi pinguntur, eò quòd per eos vitia singula denudentur.

b Satyrici autem dicti, siue quòd pleni sint omni facundia, siue à saturitate & copia.

De pluribus enim simul rebus loquuntur, seu ab illa lance, quæ referta diuersis frugum vel pomorum generibus ad templa gentilium solebat deferri: aut à Satyris nomẽ tractum, qui inulta habent, ea quæ per vinolentiam dicuntur.

[c] Quidam autem poëtæ Theologi dicti sunt, quoniam de ijs carmina faciebant.

[d] Officium autem poëtæ in eo est, vt ea quæ verè gesta sunt in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conuersa transducat. [e] Vnde & Lucanus ideò in numero poëtarum non ponitur, quia videtur historiam composuisse non poëma. Apud poëtas autem tres characteres sunt dicendi: vnus in quo tantùm poëta loquitur, vt est in libris Virgilij Georgicorum. Alius dramaticus, in quo nusquam poëta loquitur, vt est in Comœdijs & Tragœdijs. Tertius mixtus, vt est in Æneide. Nam poëta illic & introductæ personæ loquuntur.

[a] Cap. VII. Duo sunt autem genera Comicor. *Successisse poetas Satyricos in locum veteris comœdiæ, cuius licentia lege compressa sit, notũ ex Horatio: sed aut hos nouos Comicos, aut Plautum & Terentium veteres dictos, aut Attium, vel Accium Comicum fuisse, quis credat? neq. mihi dubium quin aut hæc aliena, aut valde deprauata sint.*

[b] Satyrici autem dict. *Vid. quæ sup. lib. 5. de leg. Satyr.*

[c] Quidam autem poetæ. *Aug. lib. 18. de ciuit. c. 14.*

[d] Officium autem poetæ. *Verba Lact. lib. 1. c. 11.*

[e] Vnde & Lucan. *è Seru. Æn. 5. ad. V.* Matre dea monst. viam.

[f] Apud poetas. *Ex eod. Eclog. 3.*

De Sibyllis. Cap. VIII.

SIbyllæ generaliter dicuntur omnes fœminæ vates lingua Græca. Nam [a] Σιὸς Æolico sermone Deus, βουλὴν Græci mentem nũcupant, quasi Dei mentem. Proinde igitur, quia diuinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibyllæ nominatæ sunt. Sicut enim omnis vir prophetans vel vates dicitur, vel Propheta: ita omnis fœmina prophetans Sibylla vocatur: Quod nomẽ ex officio, nõ ex proprietate vocabuli est.

Decem autem Sibyllæ à doctissimis auctoribus traduntur fuisse. Quarũ prima de Persis fuit. Secũda Lybissa. Tertia Delphica in templo Delphici Apollinis genita, [b] quæ ante Troiana bella vaticinata est: cuius plurimos versus operi suo Homerus inseruit. Quarta Cimmeria in Italia. Quinta Erythræa nomine [c] Herophyla in Babylone orta: quæ Græcis Iliũ petẽtibus vaticinata est pe-

A rituram esse Troiam & Homerum mendacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem insula, eius inuenta sunt carmina. [d] Sexta Samia, quæ Phemonoe dicta est à Samo insula, vnde fuit cognominata: Septima Cumana nomine Amalthæa, quæ nouẽ libros attulit Tarquinio Prisco, [e] in quibus erant decreta Romana conscripta. Ipsa est & Cumæa, de qua Virgilius: Vltima Cumæi venit iam carminis ætas. Dicta autem Cumana à ciuitate Cumis, quæ est in Campania, cuius sepulchrum in Sicilia adhuc manet. Octaua Hellespontia in agro Troiano nata, quæ scribitur Solonis & Cyri fuisse tẽporibus. Nona Phygria, quæ vaticinata est

B Ancyræ. Decima Tyburtina nomine Albunea. Quarum omnium carmina efferuntur, in quibus de Deo, & de Christo, & gentibus multa scripsisse manifestissimè comprobantur, celebrior autem inter cæteras ac nobilior Erythræa perhibetur.

[a] Cap. VIII. Σιὸς. *Ex Lact. lib. 1. c. 6. & Seru. Æn. 3.*

[b] Quæ ante Troi. *è Solin. c. 8.*

[c] Herophila. *Vel Heriphile. Sed magna omnino in Sibyllar. nominib. confusio. Nam Demophilen, Amaltheam, Cumanamq. easd. cum Herophila facit ex Varrone Lactantius. Vid. Suid. & Viu. ad lib. de ciuit.*

[d] Samia quæ Phemonoe. *Samia à Suida ex Eratosthene Phyto vocatur. Phemonoe vero Delphica fuisse videtur. Pausan. in Phocaic. de Delphico oraculo.* μεγίστη δὲ παρὰ πλείστων εἰς φημόνοην δόξα ἐστὶ ὡς πρόμαντις γένοιτο ἡ φημόνοη τοῦ θεοῦ πρώτη, καὶ πρώτη τὸ ἑξάμετρον ᾖσε? *Et Strab.*
C *lib. 9.* πρώτην δὲ φημόνοην φασὶ γένεσθαι πύθιαν. *Lucanus quoq. Phemonoen Delphis facit Appio responsa dantem.*

[e] In quib. erant decreta. *è Seru. Æn. 6. ad V.* Hic ego namq. tuas sortes. *Sed remedia non decreta apud Seru. Secreta volebat Chacon.*

De Magis. Cap. IX.

MAgorum primus Zoroastes rex Bactrianorum, quem Ninus rex Assyriorum prœlio interfecit, de [b] quo Aristoteles scribit, quòd vicies centum milia versuum ab ipso condita indicijs voluminum eius declarentur. Hanc artem multa post secula
D Democritus ampliauit, quando & Hippocrates Medicinæ disciplina effloruit. Apud Assyrios autem magicæ artes copiosæ sunt, testante Lucano: quis noscere fibra Fata queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli Seruet, & Assyria scrutetur sidera cura? Itaque hæc vanitas magicarum artium [c] ex traditione Angelorũ malorum in toto terrarum orbe plurimis seculis valuit, per quandam scientiam futurorum & infernorum,

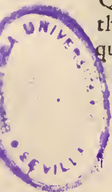

norum euocationes. Eorum inuenta sunt A aruspicia, augurationes, & ipsa quæ dicuntur oracula & necromantia. Nec mirum de magorum præstigijs, quorum in tantũ prodiere maleficiorum artes, vt etiam Moysi simillimis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem.

[d] Fertur & quædam maga famosissima Circe quæ socios Vlyssis mutauit in bestias. Legitur & de sacrificio, quod arcades Deo suo Lycæo immolabant, ex quo quicumque sumerent, in bestiarum formas conuertebantur: Hinc apparet, non esse in totum dubiũ, quòd [e] nobilis ille poëta scripsit de quadam fœmina, quæ magicis artibus excellebat. B Hæc, inquit, se carminibus promittit soluere mentes, Quas velit, ast alijs duras immittere curas, Sistere aquam fluuijs, & vertere sidera retrò, Nocturnósque ciet manes, mugire videbis Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos. Quid plura? Si [f] credere fas est, de Pythonissa, vt Prophetæ Samuelis animam de inferni abditis euocaret, & viuorum præsentaret conspectibus, si tamẽ animam Prophetæ fuisse credamus, & non aliquam phantasmaticam illusionem Satanæ fallacia factam. [g] Prudentius quoque de Mercurio sic ait: Traditur extinctas sumptę moderamine virgæ In lucem reuocasse ani- C mas.- Ast alias damnasse neci--Et post paullulũ adiecit: Murmure nam magico tenues excire figuras, Atque sepulchrales scitè incãtare fauillas. Vita itidem spoliare alios ars noxia nouit.

[h] Magi sunt, qui vulgò malefici ob facinorum magnitudinem nuncupãtur. Hi & elementa concutiunt, turbant mentes hominum, ac sine vllo veneni haustu violentia tantùm carminis interimunt. Vnde & Lucanus: Mens hausti nulla sanie polluta veneni [i] Incantata perit. Dæmonibus enim accitis [k] audent ventilare: vt quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi [l] etiam sanguine vtuntur & victimis, & sæpè cõtingunt cor- D pora mortuorum.

Necromantij sunt, quorum præcantationibus videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. Νεκρὸς enim Græcè mortuus, μαντεία diuinatio nuncupatur, [m] ad quos sciscitandos, cadaueri sanguis adijcitur: nam amare dæmones sanguinem dicunt: ideóque, quoties necromantia fit, cruor aqua miscetur, vt colore sanguinis facilius prouocentur.

Hydromantij ab aqua dicti. [n] Est enim hydromantia in aquæ inspectione vmbras dæmonum euocare, & imagines vel ludificationes eorum videre, ibíq. ab eis aliqua audire, vbi adhibito sanguine [o] etiam inferos perhibentur sciscitari. Quod genus diuinationis à [p] Persis dicitur allatum. Varro dicit, Diuinationis quattuor esse genera, terram, aquam, aërem, ignem. Hinc geomantiam, hydromãtiam, aëromantiã, pyromantiam.

Diuini dicti, quasi Deo pleni: diuinitate enim se plenos asimulant, & astutia quadã fraudulenta hominibus futura coniectant.

Duo sunt autem genera diuinationis: ars, & furor.

[q] Incantatores dicti sunt, qui artem verbis peragunt.

Arioli vocati, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt: ijsque celebritatibus dæmonum responsa accipiunt.

[r] Aruspices nuncupati, quasi horarum inspectores: (dies enim & horas in agẽdis negotijs operibúsque custodiunt, & quid per singula tempora obseruare debeat homo, intendunt.) Hi etiam exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt.

Augures sunt qui volatus auium & voces intendunt, aliáque signa rerum vel obseruationes improuisas hominibus occurrentes, ijdem & auspices. [s] Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseruant. Dicta sunt autem auspicia, quasi auiũ aspicia: & auguria, quasi auium garria, hoc est, auiũ voces & linguæ. [t] Item augurium quasi auigerium quod aues gerunt.

[u] Duo sunt autẽ genera auspiciorum: vnũ ad oculos: alterum ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus: ad aures, vox auium.

[v] Pythones à Pythio Apolline dicti, quòd is auctor fuerit diuinandi.

Astrologi dicti, eò quòd in astris augurantur.

[x] Genethliaci appellati propter natalium considerationes dierum. Geneses enim hominum per duodecim cæli signa describũt, siderúmque cursu nascentium mores, actus & euentus prædicere conantur, id est, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ qui nascitur. Hi sunt qui vulgò Mathematici vocantur: cuius superstitionis genus cõstellationes Latini vocant, id est, notationes siderum, quomodo se habeant cùm quisque nascitur. Primùm autem [y] ijdẽ

ſtellarum interpretes magi nuncupabãtur: ſicut de his legitur qui in Euangelio natum Chriſtum annuntiauerunt: poſtea hoc nomine ſoli Mathematici.[z] Cuius artis ſcientia vſque ad Euangelium fuit conceſſa, vt Chriſto edito nemo exinde natiuitatem alicuius de cælo interpretaretur.

Horoſcopi dicti, quòd horas natiuitatis hominum ſpeculantur diſsimili & diuerſo fato.

Sortilegi ſunt, qui ſub nomine fictæ religionis per quaſdam quas Sanctorum ſortes vocant, diuinationis ſcientiam profitentur, aut quarũcunque ſcripturarum inſpectione futura promittunt.

[a] Saliſatores vocati ſunt, quia dum eis mẽbrorum quæcunque partes ſalierint, aliquid ſibi exinde proſperum ſeu triſte ſignificare prædicunt.[b] Ad hæc omnia pertinent & ligaturæ exſecrabilium remediorũ, quæ ars Medicorum cõdemnat: [c] ſiue in præcantationibus, ſiue in characteribus, vel in quibuſcunque rebus ſuſpendendis atque ligãdis. In quibus omnibus ars dæmonum eſt ex quadam peſtifera ſocietate hominum, & Angelorum malorum exorta. Vnde cuncta vitanda ſunt à Chriſtiano, & omni penitus execratione repudianda atque damnanda.

Auguria autem auium Phryges primi inuenerunt.

Præſtigium verò Mercurius primus dicitur inueniſſe. Dictum autem præſtigium, quòd præſtingat aciem oculorum.

Aruſpicinæ artem primus Hetruſcis tradidiſſe dicitur [d] quidam Tages. Hic ex [e] oris aruſpicinam dictauit, & poſteà non apparuit. Nam dicitur fabuloſè, arante quodam ruſtico, ſubitò hũc ex glebis exiluiſſe & aruſpicinam dictaſſe, qua die & mortuus eſt. Quos libros Romani ex Hetruſca lingua in propriam mutauerunt.

a Cap.IX. Magor. primus. *Auguſt. 1. de ciuit. c. 14.*

b De quo Ariſt. *Ex Plin. lib. 30. c. 1. Sed Plinius Hermippum non Ariſtotelẽ citare videtur. Lapſus in eo, quod Plinij verba de Ariſtotele non præcedentibus, (vt debuit) ſed ſubſequentibus attexuit Iſidorus.*

c ex traditione Angelor. malor. *Ex Lact. lib. 2. c. 16. & Tertull. in Apolog.* eadem officia dependunt, & qui aſtrologos, & auſpices, & augures, & magos de Cæſarum capite conſultant, quas artes vt ab Angelis deſertoribus proditas, & à Deo interdictas, ne cauſsis quidem ſuis adhibent Chriſtiani.

d Fertur & quæd.-- conuerteb. *Ex Auguſtin. 18. de ciut. c. 17.*

e Nobilis ille poëta. *Eiuſd.*

f ſi credere fas eſt, *Problema à noſtris Theologis mul-*

A *tum vexatum. Vid. Hieron. Iſ. 7. Cyrill. lib. 6. de Adorat. Aug. ad Simplician. & D. Tho. non vno in loco.*

g Prudentius quoq. *Lib. contra Symmach.*

h Magi ſunt qui vulgò malef. *Verba Hieronymi Daniel 2. ead. Auguſtin. 21. de ciuit. c. 9. & Lact. lib. 2. c. 17.*

i incantata perit. Excantata *apud Lucan. Horatius quoq.* Quæ ſidera excantata voce Theſſala, Lunãq. cælo deripit.

k audent ventilare. *Etiam Quinctilianus præſtigiatores ventilatores vocat.*

l Hi etiam ſang.-- mortuor. *Ex Hieron Dan. 2.*

m ad quos ſuſcitand. *è Seru. Æn. 6. ad v.* Præterea iacet exan.

n eſt n. hydrom. *Ex Aug. 7. de ciuit. c. vlt.*

o etiam inferos perhib. ſciſcit. *Ex eod.*

p à Perſis allatum Varro dicit. Diuinationis, &c. B *Secuti ſumus Auguſtinum, non veteres libros, quorũ hæc ſcriptura:* à Perſis fertur allatũ. Varro dicit diuinationis, &c. *Illud enim ex Auguſtino conſtat: hoc de Varrone nõ audemus affirmare. Forma autem per infinita verba loquendi frequens Iſidoro, vt anteà annotauimus.*

q Incantatores. *Ex Hiero. Dan. 2.*

r Aruſpices. *Donat. in Phorm.* Aruſpices harugarum inſpectores, i. hoſtiar. *ergò verba illa,* Dies enim & horas-- intendunt, *è margine adſcita credimus. Cum Iſidorus ſcripſiſſet.* Aruſpices harugarum *(vel haruigarũ ex Feſto)* inſpectores. Hi exta inſpic. &c.

ſ Nam auſpicia ſunt quæ iter facientes obſeru. *Horat.* Cui ſi vitioſa libido fecerit auſpicium, cras ferramenta Theanum Tolletis fabri. *Sed exemplor. plena ſunt omnia.*

t Augurium q. auigerium. *Seru. Æn. 5.*

v Pythones. *Al. Pythoniſſæ.*

C x Genethliaci. *Augu. 2. de Doctr. Chriſt. c. 21. & Hiero. Dan. 2.*

y ijdem ſtellar. interp. *Ex Tertull. de idololat.*

z Cuius artis ſcient. *Ex eod.*

a Saliſatores. *Al. Salitores. Gloſſ.* Saliſatio παλμὸς. *extat libellus Melampodis Ægyptij* περὶ παλμῶν. *Vid. Iuſtin. Martyr. in reſponſ. ad orthodox. interrog. 19. Malè Cælius, & Viues Saliatores vocant.*

b Ad hæc omnia pertinent. *Ex Auguſtin. 2. de doct. Chriſt. c. 20.*

c ſiue in præcant. ſiue in char. *Vid. D. Thom. 3. cont. gent. c. 105.*

d Quidam Tages. *Ex Cic. 2. de diuin. Columel.* Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aſelli Tyrrhenus fixiſſe Tages in limite ruris.

e ex oris. *f. exarans, vel ex aruis.*

D

De Paganis. Cap. X.

PAgani [a] ex pagis Athenienſium dicti vbi exorti ſunt. Ibi enim in locis agreſtibus & pagis gentiles lucos idoláque ſtatuerunt, & à tali initio vocabulũ Pagani ſortiti ſunt.

Gentiles ſunt, qui ſine lege ſunt, & nondũ crediderunt. Dicti autem gentiles, quia ita ſunt vt fuerunt geniti, id eſt, ſicut in carne deſcenderunt ſub peccato, ſcilicet idolis ſeruientes, & necdum regenerati. Proinde gẽ-

tiles primitus nuncupantur: ipsi dicuntur Græcè Ethnici: Ethnici enim ex Græco in Latinũ interpretãtur gẽtiles. ἔθνος enim Gręcè, gens dicitur. Post fidem autẽ non debẽt vocari gentes, siue gentiles, hi qui ex gentibus credunt: sicut post fidem dici iam non potest Iudæus, testante Paulo Apostolo, & dicente iam Christianis: Quoniam cùm gẽtes essetis, hoc est, infideles.

Apostatæ dicuntur, qui post baptismum Christi susceptum ad idolorum cultum & sacrificiorum contaminationes reuertũtur. Est autem nomen Græcum.

[a] Cap. X. Pagani dicti. *Athenas in pagos diuisas ostendunt pagor. ipsor. nomina Areopagus, Cronopagus, & alia. Sed melius Festus.* Pagani dicti à pagis, pagi dicti à fontib. quòd eadem aqua vterentur. nam παγαὶ lingua Dorica fontes.

De dijs gentium. Cap. XI.

QVos pagani deos asserũt, homines olim fuisse produntur, & pro vniuscuiúsque vita vel meritis coli apud suos post mortẽ cœperunt: vt [a] apud Ægyptum Isis, apud Cretam Iouis, [b] apud Mauros Iuba, apud Latinos Faunus, apud Romanos Quirinus. Eodem quoque modo apud Athenas Minerua, apud Samum Iuno, apud Paphos Venus, apud Lemnos Vulcanus, apud Naxos Liber, apud Delphos Apollo: in quorum etiam laudibus accesserunt poëtæ, & compositis carminibus in cælum eos substulerunt. Nam quarundam adinuentiones artium cultum peperisse dicuntur, vt Æsculapio medicina, Vulcano fabrica. [c] Ab actibus autem vocantur, vt Mercurius, quòd mercibus præest: Liber à libertate. Fuerunt etiam & quidam viri fortes aut vrbiũ conditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt, [d] simulacra finxerunt: vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium, sed paulatim hunc errorem persuadentibus dæmonibus, ita in posteris constat irrepsisse, vt quos illi pro sola nominis memoria honorauerũt successores deos existimarent atq. colerent.

Simulacrorum vsus exortus est, cùm ex desiderio mortuorum constituerentur imagines vel effigies, tanquam in cælum receptis, pro quibus se in terris dæmones colendos supposuerunt, & sibi sacrificari à deceptis & perditis persuaserunt. Simulacra autẽ à similitudine nuncupata, eò quòd manu artificis ex lapide aliáve materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem fingũtur. Ergò simulacra, vel pro eo quòd sunt similia, vel pro eo quòd simulata atque conficta, vnde & falsa sunt. Et notandum quòd [e] Latinus sermo sit in Hebræis. Apud eos enim idolum siue simulacrum Selem dicitur. Iudæi dicunt quòd Ismaël primus simulacrum luto fecerit. Gentiles autem primũ [f] Prometheum simulacra hominum de luto finxisse perhibent: ab eóque natam esse artem simulacra & statuas fingendi. Vnde & poëtæ ab eo homines primùm factos esse confingunt figuratè propter effigies. Apud Græcos autem [g] Cecrops sub quo primùm in arce oliua orta est, & Atheniensium vrbs [h] ex Mineruæ appellatione nomen sortita est. Hic primus omniũ Iouẽ appellauit, simulacra reperit, aras statuit, victimas immolauit, nequaquam istius modi rebus in Græcia vnquam visis.

Idolatria idolorum seruitus siue cultura interpretatur. Nam λατρεία Græcè, Latinè seruitus dicitur, [i] quæ quantum ad veram religionem attinet, non nisi vni & soli Deo debetur. Hanc sicut impia superbia siue hominum, siue dæmonum sibi exhiberi vel iubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominũ vel Angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, & cui debetur ostendit. Idolum autẽ est simulacrum quod humana effigie factũ & consecratum est, iuxta vocabuli interpretationem. εἶδος enim Græcè formam sonat, & ab eo per diminutionem idolum deductum, æquè apud nos formulam facit. Igitur omnis forma vel formula idolũ se dici exposcit. Inde idolatria omnis circa idolum famulatus & seruitus. Quidam verò Latini ignorantes Græcè imperitè dicunt, idolum ex dolo sumpsisse nomen, quod diabolus creaturæ cultum diuini nominis inuexit.

[l] Dæmonas à Græcis dictos aiunt, quasi δαήμονας, id est, peritos ac rerum scios. Præsciunt enim futura multa, vnde & solẽt responsa aliqua dare. [m] Inest enim illis cognitio rerum plusquam infirmitati humanæ, partim subtilioris sensus acumine, partim experiẽtia longissimæ vitæ, partim per Dei iussum angelica reuelatione, hi corporum aëreorum natura vigent. [n] Ante transgressionem quidem celestia corpora gerebant. Lapsi verò, in aëream qualitatem conuersi sunt, nec aëris illius puriora spatia, sed ista caliginosa tenere permissi sunt, qui eis quasi

carcer est vsque ad tempus iudicij. Hi sunt prævaricatores Angeli, quorum princeps diabolus est.

o Diabolus Hæbraicè dicitur deorsum fluens, quia quietus in cæli culmine stare contempsit: sed superbiæ pōdere deorsum corruens cecidit. Græcè verò diabolus criminator vocatur, vel quod crimina in quæ ipse inlicit ad Deū referat: vel quia electorum innocentiam criminibus fictis accuset: vnde & in Apocalypsi voce Angelica dicitur: Proiectus est accusator fratrum nostrorū, qui accusabat illos in conspectu Dei nostri die ac nocte. Satanas in Latinum sonat aduersarius siue transgressor: ipse enim est aduersarius, qui est veritatis inimicus: & semper Sanctorum virtutibus contraire nititur: ipse & transgressor, quia prævaricator effectus in veritate qua conditus est, non stetit: idem & tentator, quia tentandam iustorum innocentiam postulat: sicut in Iob scribitur.

Antichristus appellatur, quia cōtra Christum venturus est. Non quomodo quidam simplices intelligunt, Antichristum ideò dictum, quod ante Christum venturus sit, id est, post eum veniat Christus: non sic, sed Antichristus Græcè dicitur, quod est Latinè contrarius Christo: ἀντὶ enim Græcè in Latinum contra significat. Christum enim se mentietur dum venerit, & contra eū dimicabit, & aduersabitur sacramentis Christi, vt veritatis eius Euangelium soluat. Nā & templū Hierosolymis reparare, & omnes veteris legis cerimonias restaurare tentabit: p sed & ille Antichristus est qui negat esse Deum Christum, cōtrarius enim Christo est: omnes enim qui exeunt de Ecclesia & ab vnitate fidei præciduntur, & ipsi Antichristi sunt.

Bel, idolum Babylonium est, quod interpretatur vetus: fuit enim hic Belus pater Nini primus Rex Assyriorū, quem quidam Saturnum appellant, q quod nomē & apud Assyrios & apud Afros posteà cultum est, r vnde & lingua Punica Bal Deus dicitur. Apud Assyrios autem Bel vocatur, quadam sacrorum suorum ratione & Saturnus, & sol.

Beelphegor interpretatur simulacrum ignominiæ: idolum s enim fuit Moab cognomento Baal super mōtem Phegor, quē Latini Priapum vocant, Deum hortorum. Fuit enim de Lāpsaco ciuitate Hellespōti, de qua pulsus est, & propter virilis membri magnitudinem in numerum deorum suorum eum Græci transtulerunt, & in numen sacrauerunt hortorum, vnde & dicitur præesse hortis propter eorum fœcunditatem.

t Beelzebub idolum fuit Accaron, quod interpretatur vir muscarum: Zebub enim musca vocatur. Spurcissimum igitur idolū, ideò vir muscarum vocatur, propter sordes idololatriæ, siue propter immunditiam.

Belial ----

v Behemoth ex Hebrēa voce in Latinam linguam animal sonat, propter quod de excelsis ad terrena cecidit, & pro merito suo vt animal brutū effectus sit. Ipse est & Leuiathā, i. serpens de aquis, quia in huius seculi mari, volubili versatur astutia. x Leuiathan autem interpretatur additamentum eorum, quorum scilicet, nisi hominum: quibus in paradyso semel culpam prævaricationis intulit: & hanc vsque ad æternā mortem quotidie persuadendo adijcit vel extendit.

y Quædam autem nomina deorum suorū gentiles per vanas fabulas ad rationes physicas conantur traducere, eáque in caussis elementorum composita esse interpretantur, sed hoc à Poëtis totū fictum est, vt deos suos ornarent aliquibus figuris, quos perditos ac decoris infamia plenos fuisse historiæ confitentur: omninò enim fingendi locus vacat, vbi veritas cessat.

Saturnus origo deorum & totius posteritatis à paganis designatur: z hunc Latini à satu appellatum ferunt, quasi ad ipsum satio omnium pertineat rerum, vel à temporis longitudine, quòd saturetur annis. a Vnde eum Græci κρόνος nomen habere dicunt quasi χρόνος, i. tempus, quod filios suos fertur deuorasse, hoc est, annos, quos tempus produxerit in se reuoluit, b vel eo, quòd semina, vnde oriuntur, iterū redeunt. Hūc Cæli patris abscidisse genitalia dicunt, quia nihil in cælo de seminibus nascitur. Falcē tenet, inquiunt, propter agriculturam significādam, vel propter annos & tempora quòd in se redeant, vel propter sapientiam quòd intus acuta sit. In aliquibus autem ciuitatibus Saturno liberos suos gentiles immolabant, quod Saturnū poëtæ liberos suos deuorasse solitum tradiderunt.

Iouis fertur à iuuando dictus, & Iupiter quasi iuuans pater, hoc est, omnibus præstans.

ſtans. Hunc & priuato titulo Iouem optimũ dixerunt, dum fuiſſet inceſtus in ſuis, impudicus in extraneis. Quẽ modò taurum fingunt propter Europæ raptum, fuit enim in naui cuius inſigne erat taurus: [c] modò Danaës per imbrem aureũ appetiiſſe concubitum, vbi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuiſſe corruptam: modo in ſimilitudinem aquilæ, propter quod puerum ad ſtuprum rapuerit: modo ſerpentem, quia reptauerit: & cygnũ, quia cantauerit. Et ideò non figuræ iſtæ ſunt, ſed planè de veritate ſcelera, vnde turpe erat tales Deos credi, quales homines eſſe non debeant.

[d] Ianum dicunt, quaſi mundi vel cæli vel menſium ianuam: duas Iani facies faciunt, propter Orientem, & Occidentem. Cùm verò faciunt eum quadrifrontem, & Ianũ geminum appellant, ad quattuor mundi partes hoc referunt, vel ad quattuor elementa ſiue tempora. Sed dum hoc fingunt, monſtrum non Deum faciunt.

[e] Neptunum aquas mundi prædicant, & dictus ab eis Neptunus, quaſi nube tonans.

Vulcanum volunt ignem, & [f] dictus Vulcanus quaſi volans candor, vel quaſi volicanus, quod per aërem volet: ignis enim de nubibus naſcitur. [g] Vnde etiam Homerus dicit eum præcipitatum de aëre in terras, quod omne fulmen de aëre cadit. [h] Idcircò autem Vulcanus de femore Iunonis fingitur natus, quòd fulmina de imo aëre naſcuntur. Claudus autem dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquã eſt rectus ignis, [i] ſed quaſi claudus eiuſmodi ſpeciem motúmque habet. Ideò autem in fabrorũ fornace eundem Vulcanum auctorem dicũt, quia ſine igne nullũ metalli genus fundi, extendíque poteſt.

[k] Pluton Græcè, Latinè Dieſpiter, [l] vel Ditis pater, [m] quem alij Orcum vocant, quaſi receptorem mortium. Vnde & orca nuncupatur vas quod recipit aquas. Ipſe & Græcè Charon.

[n] Liberum à liberamento appellatum volũt, quòd quaſi mares in coëundo per eius beneficium emiſsis ſeminibus liberentur. Quòd idẽ Liber muliebri & delicato corpore pingitur: dicunt enim mulieres ei attributas, & vinum propter excitandam libidinem. Vnde & frons eius pampino cingitur: ſed ideò coronam viteam & cornu habet, quia cùm gratè & moderatè vinum bibitur, lætitiam præſtat: cùm vltra modum,

A excitat lites, id eſt, quaſi cornua dat. Idẽ autem & Lyæus ἀπὸ τοῦ λύειν, quòd multo vino membra ſoluantur. Iſte & Græcè Διόνυσος à monte Indiæ Niſo, vbi dicitur eſſe nutritus. Cęterùm eſt Nyſa ciuitas, in qua colitur idem Liber, vnde & Nyſæus dictus eſt.

Mercurium ſermonem interpretantur. [p] Nam ideò Mercurius quaſi medius currens dicitur appellatus, quòd ſermo currat inter homines medius. Ideò & ἕρμης Græcè, quòd ſermo vel interpretatio, quæ ad ſermonem vtique pertinet ἑρμηνεία dicitur. Ideò & mercibus præeſſe, quia inter vendẽtes & ementes ſermo fit medius. Qui ideò

B fingitur habere pennas quia citius verba diſcurrunt. [q] Vnde & velox & errans inducitur: alas enim eius in capite & in pedibus, ſignificare volucrem fieri per aëra ſermonem. Nuntium dictum, quoniã per ſermonem omnia cogitata enuntiantur. Ideò autem hunc furti magiſtrum dicunt, quia ſermo animos audientium fallit. Virgam tenet qua ſerpentes diuidit, id eſt, venena. Nã bellantes ac diſsidentes interpretum oratione ſedantur: vnde & ſecundum Liuium legati pacis caduceatores dicuntur. Sicut enim per fæciales bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat.

Hermes autem Græcè dicitur ἀπὸ τῆς

C ἑρμηνείας Latinè interpres, qui ob virtutem multarúmque artium ſcientiam [r] Triſmegiſtus, id eſt, ter maximus nominatus eſt. Cur autem eum capite canino fingũt, hæc ratio dicitur, quòd inter omnia animalia canis ſagaciſsimũ genus & perſpicax habeat.

Martem deum belli eſſe dicunt, & Martem appellatum: quia per viros pugnatur, [s] vt ſit Mars, maris ars: licet & tria ſint genera conſuetudinum: ſicut Scytharũ, vbi & fœminæ & viri in pugnam eunt: Amazonum, vbi ſolæ fœminæ: Romanorum aliarúmque gentiũ, vbi ſoli mares. Item [t] Mar-

D tem dicunt quaſi effectorem mortium. Nã à Marte mors nuncupatur, [v] Hunc & adulterũ dicunt, quia belligerantibus incertus eſt. Quòd verò nudo pectore ſtat, vt bello ſe quiſque ſine formidine cordis obijciat. [x] Mars autẽ apud Thracas Gradiuus dicitur, eò quòd in bello gradum inferant qui pugnant, aut quod impigrè gradiantur.

[y] Apollinem quamuis diuinatorem & medicum vellent, ipſum tamen etiam ſolem dixerunt, quaſi ſolum: ipſum Titan, quaſi vnum ex Titanis, [z] qui aduerſum Iouem

non

non fecit. Ipsum Phœbũ quasi Ephœbum, hoc est, adolescentem: vnde & sol puer pingitur, eò quòd quotidie oriatur, & noua luce nascatur. Pythium quoque eundẽ Apollinem vocari aiunt: à Pythone immẽsæ molis serpente: cuius non magis venena, quàm magnitudo terrebat. Hunc Apollo sagittarum ictibus sternens, nominis quoque spolia reportauit, vt Pythius vocaretur: vnde & ob insigne victoriæ Pythia sacra celebrãda constituit.

[a] Dianam quoque germanam eius similiter lunam, & viarum præsidem aiunt. Vnde & virginem volunt, quòd via nihil pariat. Et ideò ambo sagittas habere finguntur, quod ipsa duo sidera de cælo radios vsque ad terras emittãt: Dianam autem vocatam quasi Duanam [f] quod luna die ac nocte appareat. Ipsam & Lucinã asseuerant, eò quòd luceat. Eandem & Triuiam, quòd tribus fingatur figuris. De qua Virgilius: - Tria virginis ora Dianæ. [b] quia eadẽ luna, eadẽ Diana, eadem Proserpina vocatur. Sed cùm luna fingitur: - [c] Sublustri splendet amictu. Cùm succincta iacit calamos, Latonia virgo est: Cùm subnixa sedet solio, Plutonia coniunx. Latonia autem Diana eò quòd Latoniæ fuerit filia.

[d] Cererem, id est, terram à creandis frugibus asserunt dictam: appellantes eam nominibus plurimis. Dicunt etiam eam & Opẽ, quòd opere melior fiat terra.

Proserpinam, quòd ex eo proserpant fruges.

[e] Vestam, quòd herbis vel varijs vestita sit rebus, vel à vi sua stando: Eandem & Tellurem, & Matrem magnam fingunt: turritam cum tympano, & Gallis, & strepitu cymbalorum. Matrem vocatam, quòd plurima pariat, magnam, quod cibum gignat: almam, quia vniuersa animalia fructibus suis alit. Est enim alimentorũ nutrix terra. [f] Quod simulacrum eius cum claui fingitur: quia tellus hyeme clauditur, vere aperitur, vt fruges nascãtur. [g] Quod tympanum habet, significari volunt orbem terrę. [h] Quod curru vehi dicitur, quia ipsa est terra, quæ pendet in aëre. Quòd sustinetur rotis: quia mũdus rotatur & volubilis est. Quòd leones illi subijciunt mansuetos: vt ostendant, nullũ genus esse terræ tam ferũ, quod non subigi posit aut superari ab ea. Quòd in capite turritam gestat coronam, ostendit superpositas terræ ciuitates, quas insignitas turri- A bus constat. Quòd sedes finguntur circa eã: quia cùm omnia moueantur, ipsam non moueri. Quòd Corybantes eius ministri cũ strictis gladijs esse finguntur: vt significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quod Gallos, huic Deæ vt seruirent, fecerunt: significant, qui semine indigeant, terram sequi oportere. In eo quippè omnia reperiri. Quòd se apud eam iactant, præcipitur, inquiunt, vt qui terram colunt, ne sedeant, semper enim esse quod agant. Cymbalorum autem æreorum sonitus, ferramẽ- B torum crepitus in colendis agris: [i] & ideò ære, quod terrã antiqui colebant ære, prius quàm ferrum esset inuentum. [k] Eandẽ Vestam & ignem esse perhibent: quia terram ignem habere nõ dubium est: [l] vt ex Ætna, Vulcanóque datur intelligi. Et [m] ideò virginem putant, quia ignis inuiolabile sit elementum, nihílque nasci posit ex eo: quippè qui omnia, quæ arripuerit, absumat. Ouidius in Fastis, Nec tu aliud Vestam quàm viuam intellige flammam, Natáque de flamma corpora nulla vides: propterea & virgines ei seruire dicuntur, eò quòd sicut de virgine, ita nihil ex igne nascatur.

Iunonem dicunt quasi ianonem, id est, C ianuam [n] pro purgationibus fœminarũ, & quod quasi portas matrum natis, & naturas pandat nubentium maritis. Sed hoc philosophi. Poëtæ autẽ Iunonẽ Iouis asserunt sororem & cõiugem: [o] ignem enim & aërem Iouem, aquam & terram Iunonẽ interpretantur: quorum duorum permixtione vniuersa gignuntur. Et sororem dicunt, quod mundi pars est. Coniugẽ quod commixta concordat. vnde & Virg. Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther Coniugis in gremium lætæ descendit --.

[p] Minerua apud Græcos ἀθήνη dicitur, D id est, fœmina. Apud Latinos autem Mineruam vocatam quasi deam, & munus artium variarum. Hanc enim [q] inuẽtricem multorum ingeniorum perhibent, & inde eam artem & rationem interpretãtur, quia sine ratione nihil potest cõtineri. Quæ ratio, quia ex solo animo nascitur, animúmque putant esse in capite, & cerebro, ideò eam dicunt de capite Iouis esse natam, quia sensus sapientis qui inuenit omnia in capite est. [r] In cuius pectore ideò caput Gorgonis fingitur, quòd illic est omnis prudentia quæ cõfundit alios, & imperitos ac saxeos comprobat, quod & in antiquis imperatorũ statuis

cernimus

cernimus in medio pectore loricæ, propter insinuandam sapientiam & virtutem.[f] hæc Minerua & Tritonia dicitur. Triton enim Africæ palus est, circa quam fertur virginali apparuisse ætate: propter quod Tritonia nuncupata est. Vnde & tanto procliuius dea credita, quãto minus origo eius innotuit. Pallas autem dicta vel ab insula Pallene in Thracia, in qua nutrita est: [t] vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id est, ab hastæ concussione, vel quòd Pallantem gigantẽ occiderit.

[v] Venerem exinde dicunt nuncupatam, quod sine vi fœmina virgo esse non desinat. Hanc Græci ἀφροδίτην vocant, propter spumam sanguinis generantem. ἀφρὸς enim Græcè spuma vocatur. Quod autem fingũt Saturnum Cęlo patri genitalia abscidisse, & sanguinẽ fluxisse in mare, & quod ex spuma maris cõcreta, Venus nata est: illud aiũt quod per coitum salsi humoris substantia est: & inde [x] ἀφροδίτην Venerem dici, quia coitus spuma est sanguinis, quæ ex succo viscerum liquido salsóque constat. Ideò [y] autem Venerem Vulcani dicunt vxorẽ, quia Venereum officium non nisi calore consistit. vnde est; Frigidus in Venerem senior. [z] Nam quod Saturnus dicitur patri Cælo virilia amputasse, quæ in mare cadentia Venerem creauerunt: ideò fingitur, quia nisi humor de cælo in terram descenderit, nihil creatur.

[a] Cupidinem vocatum ferunt propter amorẽ. Est enim dæmon fornicationis. Qui ideò alatus pingitur: quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur. Puer pingitur, quia stultus est & irrationabilis amor. [b] Sagittam, & facẽ tenere fingitur: sagittam, quia amor cor vulnerat: facẽ, quia inflãmat.

[c] Pan dicunt Græci, Latini Syluanum: deũ rusticorum, quem in naturę similitudinem formauerunt: vnde & Pan dictus est, id est, omne. Fingunt enim eum ex vniuersali elementorum specie. Habet enim cornua in similitudinem radiorum solis & lunæ. Distinctam maculis habet pellem, propter cæli sidera. Rubet eius facies, ad similitudinem ætheris. Fistulam septem calamorũ gestat, propter harmoniã cæli in qua septem sunt soni & septem discrimina vocum.[d] Villosus est, quia tellus est conuestita & agitata ventis. Pars eius inferior fœda est, propter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas habet, vt soliditatem terræ ostendat, quẽ volunt rerum & totius naturæ deum: vnde

A Pan quasi omnia dicunt.

[e] Isis lingua Aegyptiorum terra appellatur: quam Isin volunt esse. Fuit autem Isis regina Aegyptiorum Inachi regis filia, quæ de Græcia veniens Aegyptios litteras docuit, & terras colere instituit, propter quod & terram eius nomine appellauerunt.

[f] Serapis omnium maximus Aegyptiorũ Deus. Ipse est Apis rex Argiuorum, qui nauibus transuectus in Aegyptum, cùm ibidẽ mortuus fuisset: Serapis appellatus est: propterea, quia arca in qua mortuus ponitur, quam Sarcophagum vocant, σορὸς dicitur Græcè, & ibi eum venerari sepultum cœperunt, B priusquàm templum eius esset instructum, velut σορὸς Apis: Sorapis primò, deinde & littera commutata Serapis dictus est.

Apis fuit apud Aegyptios taurus Serapi consecratus, & ab eo ita cognominatus, quẽ Aegyptus instar numinis colebat, eò quòd de futuris daret quædam manifesta signa: apparebat enim in Memphi.[g] Quem centum antistites prosequebantur, & repentè velut lymphatici [h] præcinebant: huius capitis imaginem sibi in eremo Iudæi fecerunt.

Fauni à fando velut [i] ἀπὸ τῆς φωνῆς dicti, quòd voce non signis ostendere viderentur futura: in lucis enim consulebantur à pa C ganis, & responsa illis nõ signis, sed vocibus dabant.

[k] Genium autem dicunt, quod quasi vim habeat omnium rerum gignendarum, seu à gignendis liberis: vnde & geniales lecti dicebantur à gentibus, qui nouo marito sternebantur.

Hæc & alia sunt gentiliũ fabulosa figmẽta, quæ interpretata sic habent, vt ea nõ intellecta damnabiliter tamen adorentur.

Fatum autem dicunt esse quicquid dij fantur, quicquid Iupiter fatur:[l] à fando igi D tur fatum dicunt, i. à loquendo.[m] Quòd nisi hoc nomen iã in alia re soleret intelligi, quo corda hominũ nolumus inclinare, rationabiliter possemus à fando fatum appellare. Non enim abnuere possumus esse scriptum in litteris sanctis: Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, &c. Quod enim dictũ est, semel locutus est, intelligitur immobiliter, hoc est, incommutabiliter est locutus, sicut nouit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est.

[n] Tria autem fata fingunt in colo & fuso digitísque fila ex lana torquẽtibus, propter

tria tempora: præteritum, quod in fuſo iam netum atque inuolutum eſt: præſens, quod inter digitos [o] neentis traijcitur: futurum, in lana quæ colo implicata eſt, & quod adhuc per digitos neentis ad fuſum tanquam præſens ad præteritum traijciendum eſt.

[p] Parcas dicunt κατ' ἀντίφρασιν appellatas, quod minimè parcãt. Quas tres eſſe voluerunt, vnã, quæ vitam hominis ordiatur: alteram, quæ contexat: tertiã quæ rumpat. Incipimus enim cùm naſcimur: ſumus, cùm viuimus: deſinimus, cùm interimus.

Fortunam à fortuitis nomen habere dicunt,[q] quaſi deam quandam res humanas varijs caſibus & fortuitis illudentem. [r] vnde & cæcam appellant, eò quòd paſsim in quolibet incurrens ſine vllo examine meritorum, & ad bonos & ad malos venit. Fatũ autem à Fortuna ſeparant, & Fortunã, quaſi ſit in his quæ fortuitu veniunt, nulla palàm cauſſa: Fatum verò appoſitum ſingulis & ſtatutum aiunt.

Aiunt & tres Furias fœminas crinitas ſerpentibus, propter tres affectus, qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, vt nec famæ nec periculi ſui reſpectum habere permittant. Ira quæ vindictam cupit: cupiditas quæ deſiderat opes: libido quæ appetit voluptates. Quæ ideò Furię appellantur, quòd ſtimulis ſuis mentem feriant, & quietam eſſe non ſinant.

Nymphas deas aquarum putant dictas à nubibus: nam ex nubibus aquæ, vnde deriuatum eſt: nymphas aquarũ deas, quaſi numina lympharum. [ſ] Ipſas autem dicunt & Muſas, quas & nymphas, nec immeritò: nã aquæ motus muſicen efficit. Nympharum apud gentiles varia ſunt vocabula. [t] Nymphas quippe montium Oreades dicunt: ſyluarum Dryades: [v] camporũ Hamadryades: fontium Naiades: maris Nereides.

[x] Heroas dicunt à Iunone traxiſſe nomen, Græcè enim Iuno ἥρη appellatur. & ideò neſcio quis filius eius ſecundùm Græcorum fabulam ἥρως fuit nuncupatus, hoc videlicet velut myſticum ſignificante fabula, quòd aër Iunoni deputetur, vbi volũt Heroas habitare. Quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorũ, quaſi ἀηρῶας, id eſt, viros aërios & cælo dignos propter ſapientiam & fortitudinem.

[y] Penates gentiles dicebant omnes deos, quos domi colebãt. [z] Et penates dicti, quòd

A eſſẽt in penetralibus, i. in ſecretis. Hi dij qui vocabãtur, vel quæ nomina habuerint ignoratur.

[a] Manes dicunt deos mortuorum, quorũ poteſtatem inter lunam & terram aſſerũt: à quibus & manè dictum exiſtimant, quos putãt ab aëre, qui manus, i. rarus eſt, Manes dictos: ſiue quia latè manant per auras: ſiue quia mites ſunt immanibus, contrario nomine hoc appellãtur. [b] Apuleius autem ait eos κατ' ἀντίφρασιν dici Manes (hoc eſt, mites ac modeſtos, cùm ſint terribiles & immanes) vt Parcas, & Eumenides.

Laruas ex hominibus factos dæmones aiunt qui meriti mali fuerint.[c] Quarũ natura eſſe dicitur terrere paruulos & in angulis garrire tenebroſis. B

Lamias quas fabulæ tradũt infantes corripere ac laniare ſolitas, à laniando ſpecialiter dictas.

[d] Piloſi qui Græcè Panitæ, Latinè Incubi appellantur: ſiue [e] Inui ab ineundo paſsim cum animalibus: vnde & Incubi dicuntur ab incumbendo, hoc eſt ſtuprando. [f] Sæpè enim improbi exiſtunt etiam mulieribus, & earum peragunt concubitum, quos dæmones Galli Duſios nuncupant, quia aſsiduè hanc peragunt immunditiam. Quem autem vulgò Incubonem vocant, [g] hunc C Romani Faunũ Ficarium dicunt: ad quem Horatius dicit, Faune Nympharum fugientum amator, Per meos fines & aprica rura, Lenis incedas.

a Cap. XI. Apud Ægypt. Iſ. *Ex Lact. 1. c. 15.*

b Apud Mauros Iuba. *Qui in captiuitate ex Barbaro doctiſsimus factus ſcripſit hiſtoriã. Minutius Fel. in Octau. Appian. & Plutarch.*

c Ab actibus. *è Seru. Æn. 4. ad v.* Sacra Ioui Stig.

d Simulacra finx. *Ex Lact.*

e Latinus ſermo ſit in Heb. *Eſt* .צֶלֶם *zelem imago vel ſimulacrum.*

f Prometheus ſimul. *Ex Lact. lib. 2. c. 10.*

D g Cecrops ſub quo. *Integer locus ex Euſeb. Chron.*

h Ex Mineruæ appell. *Nam Minerua* Ἀθήνη.

i Quæ quantum ad relig. *Alioquin in* λατρεία *&* λατρεύειν *latior ſeruiendi ſignificatio.*

k idos enim Græc. *Ex Tertull. de idol.*

l Dæmones *Ex Lact. 2. c. 14. & Seru. AEn. 3.*

m Ineſt enim illis cognit. *ex Auguſt. 2. de Gen ad lit. cap. 17.*

n antè tranſg. *Ex eod. lib. 3. c. 10.*

o Diabol. Hebrai. *κατάρρέων. Ex Hieronym. ad Epheſ. 6.*

p Sed & ille Antichriſt. *Ex Tertull. præſcript.*

q Quòd nomen apud Aſſyr. *è Seru. AEn. 1. ad v.* qua Belus & omnes à Belo. ſ.

r Vnde & ling. Pun. *Ex Hieronym. in Ezech. 23.* Idolum Baal, siue Bel, & vt apertius dicam Belis, Assyriorum religio est consecrata à Nino Belis filio in honorem patris, quem cum Saturno eundem facit. Is. 46.
s Idolum fuit Moabitar. *Ex eod. lib. de locis Hebr. in voce Fogor. & Os. c. 9. & Seru. Georg. 4. ad V.* Hellespótiaci seru. tut. P.
t Beelzebub. *Hieron. Eccles. 10. & Matth. 10. Idem Græcis ἀπόμυιος, i. muscarum de pulsor. quod muscas ab Olympo abegerit trans Alphæum: siue is Iuppiter, vt Pausanias velle videtur, siue Hercules fuerit.*
v Behemoth. *Verba Greg. 32. Mor. c. 10.*
x Leuiath. *Ex Greg. 33 c. 13.*
y Quæd. autem nomina Deor. *Cic. de natura deor.*
z Hunc Latini à Satur. *Ex Aug. 7. de ciuit. c. 19.*
a Vnde & cum Græc. *è Seru. Æn. 3.*
b vel eo quod semen. *Ex Aug. 7. de ciuit. c. 19.*
c modo Danaes per im. *Ex eod. 18. c. 13.*
d Ianum dicunt. *Ex. 7. de ciuit. c. 8.*
e Neptun. *è . c. 16.*
f & dict. Vulc. *è Seru. Æn. 8. ad V.* Haud secus igni potens.
g Vnde etiam Homer. *λ. α, & ibi Eustath.*
h Idcircò autem. *Ex eod. Seruij loco.*
i sed quasi claudus. *Aug. 20. contra Faust.*
k Pluton Latinè Diespiter *è Lact. 1. c. 14.*
l siue Ditis pater. *Ditis recto casu etiam alij vsi: Petron.* Has inter sedes Ditis pater extulit ora.
m Quem alij Orcum quasi receptorem mort. *August. 7. de ciuit. c. 3.* Quid de veritate? Quid de felicitate? quas cùm deas haberent, nullum eis locum inter selectos deos dare voluerunt, vbi dederũt Marti, & Orco, vni effectori mortium, alteri receptori.
n Liberum à liberamento. *Ibid. c. 2.*
o à monte Indiæ Nys. *è Seru. Æn. 6. ad. V.* Liber agẽs celso Nysæ d. v. t.
p Nam ideò Mercurius. *Ex eod. lib. Aug. c. 14.*
q Vnde & velox *è Seru. Æn. 4. & Augu.*
r Trismeg. *Ex Lact. lib. de ira c. 11. & lib. 1. c. 6.*
s vt sit Mars, maris ars. *Vt sit Mars mas c. o. sed non fuit difficilis coniectura.*
t Item Martem dicunt effect. mort. *ex August.*
v Hunc & adult. &c. *Aug. 20. contra Faust. c. 9.* Venerem Vulcani vxorem, & Martis adulterã, quia belligerantibus incongrua est.
x Mars autẽ apud Thrac. Gradiuus. *Non quod apud Thraces Gradiui nomen sit, sed quia idem sit illis θοῦριος ἄρης qui Romanis Gradiuus. Fuerũt enim (vt ait Ser. Æn. 1. & 3.) Romæ duo Martis templa, alterũ intra vrbem Quirini, quasi custodis, & tranquilli: alterum extra vrbem via Appia prope portam quasi bellatoris, & Gradiui.*
y Appollinem quamuis. *Aug. c. 16.*
z qui aduersus Iouem non fecit. *Hispanismus hazer por alguno, o contra alguno, neq. fuit cur bellum adderet impressi libri, quod in ms. non est.*
a Dianam quoq. Ex *Aug. c. 16.*
b Quia ead. luna. *è Seru. Æn. 3. ad v.* Sacra mari cõlit. *apud quem mendosè* Iuno *pro* luna *legitur.*
c sublustri splendet amict. *Carmen Prudentij 1. contra Symmach.*
d Cererem. *Ex. Aug. c. 24.*
e Vestam quod herb. *è Seru. Æn. 1. ad v.* Cana fides, & Vesta.
f quod simulacrum eius cum clau. *Ex eod. Æn. 10. ad v.* Alma parens Idæa,
g quod tympana. *Ex Aug.*
h quod curru vehitur. *è Seru. Æn. 3. ad v.* & iuncti currum dominæ sub. I.
i & ideò ære, quod terram antiq. *Lucret. lib. v.* Et prior æris erat quam ferri cognitus vsus. Quo facilis magis est natura & copia maior, Ære solum terræ tractabant, æreque belli Miscebant fluctus, & vulnera vasta serebant.
k Eand. Vestam, & ign. *Augustin. 4. de ciuit. & Seru. Æn. 1.*
l ex Ætna Vulcanoq. *Ita apud Seru. alioquin Vulcanijs legerem, cum inf. lib. 14. de Æolijs insulis, eædem & Vulcaniæ vocantur, quod & ipsæ sicut Ætna ardeant.*
m & ideò virginem. *Lact. 1. c. 12.*
n pro purgationibus fœminar. *Ex. 7. de ciui. c. 2. & 3.*
o Ignem n. -- gignuntur. *Verba Seruij Geor. 2.*
p Minerua--id est, fœmina. *An potius sine fœmina. Orta n. è Iouis cerebro, vnde & ἀμήτωρ. ergò Ἀθήνη quasi ἄνευ θηλύας, vel certè ἀθήλη.*
q Inuentricem multor. ingenior. *Aug. 18. de ciuit. c. 8.* Minerua multor. sanè operum inuentrix.
r In cuius pect. *è Seru. Æn. 8. ad v.* connexósque angues.
s Hæc Minerua--innotuit. *Verba Aug. ibid.*
t vel *ἀπὸ τοῦ πάλλ*--occiderit. *Verba Seruij Æn. 1.*
v Venerem exinde dic. *Ex Aug. 6. de ciuit. c. 9.*
x *ἀφροδίτην. Seru. æn. 5. ad v.* Vnde genus ducis.
y Ideò autem Venerem. *Ex eod. Æn. 8. ad v.* Accepit solitam flammam.
z Nam quod Satur.-- creatur. *Verba eiusd. Georg. 2. ad v.* Rusticus & curuo Sat.
a Cupidinem. *Ex eod. Æn. 1. ad v.* Ergò his aligerũ. *Vid. Propert. eleg.* Quicumque ille fuit puerũ qui pinxit Amorem.
b sagitta. *Ex August. 20. contra Faust. c. 9.*
c Pan dicunt. *è Seru. eclog. 2.*
d Villosus est, quia tellus conuestita est, & agitur ventis. *Horum nihil apud Seruium (è quo sunt reliqua) & variè leguntur in ms. quare suspecta ea habebat Chacon.*
e Isis ling. Ægypt. *è Seru. Æn. 8. ad v.* Regina in medijs p. v. a. s.
f Serap. *Verba Aug. 18. de ciuit. c. 5.*
g quem centum antist. *è Solin. 35.*
h Sibi in eremo Iud. *Lact. lib. 4. c. 10.*
i velut *ἀπὸ τῆς φωνῆς. è Seru. æn. 7.*
k Genium. *ex Aug. 7. de ciuit. c. 13.*
l à fando igitur fat. *Ex eod. 5. de ciuit. cap. 9. & Seru. eclog. 4.*
m quod nisi hoc nomen. *Ex eod. Aug.*
n Tria autem fat. *Ex 20. contra Faust. c. 9.*
o neentis. *Ita constãter Gotthici libri hic, & paullò post seruata analogia, non nẽtis. Siue secundæ sit coniugationis, siue tertiæ, vt apud Tibull.* Stamina quæ ducunt, quæq. futura neunt.
p Parcas. *è Seru. eclog. 4.*
q quasi deam quand. *Ex Lact. lib. 3. c. 27.*
r Vnde & cæcæ. *Ex 4. de ciuit. c. 18.*
s Ipsas autem dicunt. Mus. *è Seru. eclog. 8.*
t Nymphas quippè mont. *Ex eod. Aen. 1. ad v.* Hinc atq. hinc glomerantur Oreades. *& eclog. 10.*

v campor. Hamadryad. *Seru.* quæ cum ſyluis naſcuntur Hamadryades.
x Heroas-- defunctor. *Ex Aug. 10. de ciuit. c. 21.*
y Penates-- colebant. *è Seru. Æn. 2.*
z Penates dicti. *Arnob. lib. 3.* Varro qui ſunt introrſus, atque in intimis penetralib. Deos (Penates) eſſe cenſet.
a Manes. *è Seru. AEn. 3. ad V.* Stant manib. aræ.
b Apuleius autem ait. *Non eſt integer locus. Nam cũ cætera ex Apuleio ſint, (qui etiam ab Auguſtino citatur. 9. de ciuit. cap. 9. in lib. de deo. Socrat.) tamen hoc ex Seruio eſt potius, vt manes* κατ' ἀντίφρασιν *dictos ſcribat.*
c Quarum natura. *Ex Hieron. in præf. Hebraic. quæſt.*
d Piloſi qui Græcè Panitæ. *Gregor. 7. Moral. c. 15.* Quinam alij piloſi appellatione figurantur, niſi hi quos Græci Panas, Latini Incubos vocant? *Ita enim emendatiores Gregorij libri, non Faunos, cùm tamen vtrũque ſit verum & Panas & Faunos dictos. Sed Paniſci hoc loco putamus legendum, non Panitæ.*
e Inui ab ineundo. *è Seru. Æn. 6. ad V.* Pometium Caſtrúmque Inui.
f Sępe enim improbi. *Verba Auguſtin. 15. de ciuitat. cap. 23.*
g Hunc Romani Faunum Ficarium. *Hieron. Iſ. 13.* Piloſi, vel Incubones vel Satyros, Syluestres quoſd. homines, quos nonnulli Faunos Ficarios vocant. *Itẽ Eutrop. lib. 12.* Syluestres homines quos nõnulli Faunos Ficarios vocant. *Idem Fatuus Fatuelis videtur cum Fauno Ficario, quantum è Seruij loco citato cõijcere licet.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER NONVS.

De linguis, gentibus, regnis, militia, ciuibus, affinitatibus.

DE LINGVIS GENTIUM. Cap. I.

LINGVARVM diuerſitas exorta eſt in ædificatione turris poſt diluuiũ: nam prius quàm ſuperbia turris illius in diuerſos ſignorum ſonos humanã diuideret ſocietatem, [a] vna omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, quã Patriarchæ & Prophetæ vſi ſunt non ſolùm in ſermonibus ſuis, verũ etiam in litteris ſacris: initio autem quot gẽtes, tot linguæ fuerunt, deinde plures gẽtes quàm linguæ, quia ex vna lingua multæ gẽtes ſunt exortæ.

Linguæ autem dictæ in hoc loco pro verbis, quæ per linguam fiunt, genere locutionis illo, quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur: ſicut os dici ſolet pro verbis, ſicut manus pro litteris.

Tres autẽ ſunt linguæ ſacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellũt. A His. n. tribus linguis ſuper crucẽ Domini à Pilato fuit cauſſa eius ſcripta. Vnde & propter obſcuritatẽ Sãctarũ ſcripturarũ harũ triũ linguarũ cognitio neceſſaria eſt, vt ad alterã recurratur, ſi quã dubitationẽ nominis vel interpretationis ſermo vnius linguæ attulerit.

Græca autem lingua inter cæteras gentiũ clarior habetur. Eſt enim & Latinis & omnibus linguis ſonantior, cuius varietas in quinque partibus diſcernitur: quarũ prima dicitur κοινή, i. mixta, ſiue cõmunis, qua omnes vtuntur. Secunda Attica, videlicet Atheniẽſis, [b] qua vſi ſunt omnes Græciæ auctores. Tertia [c] Dorica quã habent Ægyptij, & [d] Siculi. Quarta Ionica. Quinta Æolica, B quã ſunt Æoles locuti, & ſunt in obſeruatione Græcæ linguæ eiuſmodi certa diſcrimina: ſermo enim eorum ita eſt diſpertitus.

[e] Latinas autẽ linguas quattuor eſſe quidam dixerunt, i. Priſcam, Latinam, Romanam, Mixtã. Priſca eſt qua vetuſtiſsimi Italiæ ſub Iano & Saturno ſunt vſi incõdita, vt ſe habẽt carmina Saliorũ. Latina, quã ſub Latino & regibus Thuſciæ cæteri in Latio ſunt

locuti, [f] ex qua fuerunt duodecim tabulæ scriptæ. Romana, quæ post reges exactos à populo Romano cœpta est: [g] qua Næuius, Plautus, Ennius, Virgilius poëtæ: ex oratoribus Gracchus, & Cato, & Cicero vel cæteri sua scripta effuderūt. Mixta, quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus in Romanam ciuitatem irrupit: integritatem verbi per solœcismos & barbarismos corrumpens.

Omnes autem Orientis gentes in gutture linguam & verba collidunt: sicut Hebræi & Syri. Omnes mediterraneæ gentes in palato sermones feriunt, sicut Græci & Asiani. Omnes occidentis gentes verba in dentibus frangunt, sicut Itali & Hispani. [h] Syrus, & Chaldæus vicinus Hebræo est in sermone, consonans in plerisque & litterarum sono. [i] Quidam autem arbitrantur linguam Hebræam ipsam esse Chaldæam, quia Abrahā de Chaldæis fuit: quòd si hoc recipitur, quomodo in Daniele Hebręi pueri linguā quam nouerant doceri iubentur?

Omnem autem linguam vnusquisq. hominum siue Græcam, siue Latinam, siue cæterarum gentium aut audiendo potest tenere, aut legendo ex præceptore accipere. Cùm autem omnium linguarum scientia difficilis cuiquam sit: nemo tamen tam desidiosus est, vt in sua gente positus suæ gẽtis linguam nesciat. Nam quid aliud putandus est nisi [k] animalibus brutis deterior? Illa enim proprię vocis clamorem exprimūt: iste deterior, qui propriæ linguæ caret notitia.

Cuiusmodi autẽ lingua locutus est Deus in principio mundi cùm diceret: Fiat lux, inuenire difficile est: nondum enim erant linguæ. Item qua lingua insonuit postea exterioribus hominum auribus, maximè ad primum hominem loquens, vel ad Prophetas, vel dum corporaliter sonuit vox dicentis Dei: Tu es filius meus dilectus, vbi à quibusdam creditur illa lingua vna & sola quæ fuit antequam esset linguarum diuersitas: in diuersis autem gentibus creditur quòd eadẽ illis lingua Deus loquatur, qua ipsi homines vtuntur, vt ab eis intelligatur. Loquitur autem Deus hominibus non per substātiam inuisibilem, sed per creaturam corporalem, per quam & hominibus apparere voluit, quando locutus est. Dicit etiam Apostolus: Si linguis hominum loquar & Angelorum. Vbi quæritur: qua lingua Angeli loquantur: non quòd Angelorum aliquæ sint linguæ, sed hoc per exaggerationem dicitur. Item quæritur, qua lingua in futurum homines loquātur: nusquam reperitur. Nā dicit Apostolus: Siue linguæ cessabunt: ideò autem prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus, quia ex linguis gentes, non ex gentibus linguæ exortæ sunt.

[a] Cap. I. Vna omnium nation.-- in litteris sacris. *Ex Aug. 16. de ciuit. c. 11.*

[b] qua vsi sunt omnes Græciæ auctores. *Vel certè elegantiores, vel Græciam pro Hellade accepit, de cuius terminis Vid. Eustath. ιλ. π. ad v.* Χάλκωνος φίλον υἱὸν ὃς Ἑλλάδι οἰκία ναίων. *Hieronymus quoque in quæst. Heb. Iones qui Atticis sunt affines, olimq. ijdem fuerunt Græcos* ἁπλῶς *appellat.* De Ionib. (*inquit*) id est, de Græcis nascūtur Elisæi, qui vocantur Æoles.

[c] Dorica quam habent Ægyptij. *Alexandrini.*

[d] & Siculi. *mendosè* Syri *in o. l.*

[e] Latinas autem linguas quattuor esse. *In quo si quid vitij est, id Isidorus præstare non debuit, auctor magis quærendus.*

[f] Ex qua fuerunt XII. tab. *Non quod sub Regib. scriptæ, sed quod illorum fortasse lingua, quo plus auctoritatis haberent antiquiora verba. quod se quoq. fecisse profitetur Cicero 2. de legib.* Sunt certa verba legū, Quincte, neque ita prisca vt in vetetib. his, sacratisq. legib. &c.

[g] qua Enn. -- effuderunt. *Ex C. N. sed cum* scripta sua *absit ab omnibus nostris, non displicet lectio à Vulcan. indicata ex V. C.* effulserunt.

[h] Syrus, & Chald. vicin. *Ex Ambros. 1. Hexam. c. 8. & Basil. homil. 1.*

[i] Quidam autem arb. *Verba Hieronym. ad Danie. cap. 1.*

[k] animalibus brutis deterior. *Ex duobus Tarr. & Raban.*

De gentium vocabulis. Cap. II.

Gens est multitudo ab vno principio orta, siue ab alia natione secundùm propriam collectionẽ distincta: vt Gręciæ, Asiæ, hinc & gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter generationes familiarum, i. à gignendo, sicut natio à nascendo. [a] Gentes autem à quibus diuisa est terra LXXIII. quindecim de Iaphet, triginta & vna de Cham: viginti septem de Sem: quæ fiunt septuaginta tres, vel potius, vt ratio declarat, septuaginta duæ; totidemq. linguæ per terras esse cœperunt: quæ crescẽdo prouincias & insulas impleuerunt. Filij Sem quinque, singulariter gentes singulas procrearunt. Quorum primus Elam, à quo Elamitæ principes Persidis: secundus Assur, à quo Assy-

riorum pullulauit imperium : tertius Arphaxat, à quo Chaldæorum gens exorta est; quartus Ludi, à quo Lydij: quintus Arã, à quo Syri, quorum Metropolis fuit Damascus.

Filij Aram, nepotes Sem, quattuor: Hus, & Vl, & Gether, & Mes. [b] Hus Traconitidis conditor, qui inter Palæstinam & Cœlesyriam tenuit principatum: vnde fuit Iob secundùm quod scriptũ est: Vir erat in terra Hus nomine Iob: secundus Vl, à quo Armenij: tertius Gether, à quo [c] Acarnanij seu Curiæ: quartus Mes, à quo sunt ij qui vocãtur Mæones.

Posteritas Arphaxat, filij Sem, Heber nepos Arphaxat, à quo Hebræi. Iectam filius Heber, à quo Indorum gens orta est. Sale fifilius Iectam, à quo Bactriani: licet eos alij Scytharum exules suspicentur.

Ismaël filius Abraham, à quo Ismaëlitæ, qui nunc corrupto nomine Saraceni, quasi à Sara, & Agareni ab Agar.

[d] Nabaioth filius Ismael, à quo Nabathæi, qui ab Euphrate in mare rubrum habitant.

Moab, & Ammõ filij Loth, à quibus Moabitæ, & Ammonitæ.

[e] Edom filius Esau, à quo Idumæi : Hæ sunt gentes, quæ de Sem stirpe descendũt, possidentes terram meridianã, ab ortu Solis vsque ad Phœnices.

Filij Cham quattuor, à quibus ortæ sunt gentes hæ.

Chus, à quo Æthiopes progeniti.

Mesraim, à quo Ægyptij perhibentur exorti.

Phut, à quo Lybij: vnde & Mauritaniæ fluuius vsq. in præsens dicitur Phut, omnísque circa eum regio Phuthensis.

[f] Chanaã, à quo Afri, & Phœnices, & Chananæorum decem gentes.

Item ex nepotibus Cham filij Chus nepotes Cham sex.

[g] Filij Chus, Saba, Heuila, Sabatha, Regma Sabathaca.

Saba, à quo progeniti & appellati Sabæi, de quibus Virg. - solis est thurea virga Sabæis.

Heuila, à quo Getuli in parte remotioris Africæ eremo cohærentes.

Sabatha, à quo Sabatheni, qui nunc Astabari nominantur.

Rhegma verò, & Sabathaca paullatim antiqua vocabula perdiderunt, & quę nũc pro veteribus habeant, ignoratur.

A Filij Rhegma, Saba & Dadã. Hic Saba per schin litteram scribitur in Hebræo: ille autem superior Saba per samech, a quo appellantur Sabæi. interpretatur autem nunc Saba Arabia.

Dadan, à quo gens est Æthiopiæ in occidentali plaga.

[h] Filij Mesraim Labaim, à quo Libyes, qui quondam Phuthæi vocabantur.

Casloim, à quo Philistijm, quos veteres ἀλλοφύλους, nos modò corruptè Palæstinos vocamus.

Cæteræ sex gentes ignotæ sunt, quia bello Æthiopico subuersæ, vsque ad obliuionẽ præteritorum nominum peruenerunt.

B Filij Chanaam vndecim, ex quo Chananæorum decem gentes, quorum terram ijs expulsis Iudæi possederunt. Quorum primogenitus Sidon, à quo Sidones: vnde & vrbs eorum in Phœnice Sidon vocatur.

Secundus Cheth, à quo Chethæi. Tertius Iebus, à quo Iebusæi, quorum fuit Hierusalẽ. Quartus Amorrhæus, à quo Amorrhæi. Quintus Gergesęus, à quo Gergesęi. Sextus Heuęus, à quo Heuæi: ipsi sunt Gaboanitę, à ciuitate eorũ Gabaõ, qui supplices venerũt ad Iesum. Septimus Aracæus qui Arcas cõdidit oppidũ contra Tripolim in radicibus C Libani sitũ. Octauus Sinęus, à quo Sinæi. Nonus Aradius, à quo Aradij, qui Aradum insulam possederunt angusto freto à Phœnices littore separatã. Decimus Samaræus, [i] à quo Edessa Syrię nobilis ciuitas quę vocatur Cœles. Vndecimus Amathæus. Hæ sunt gentes de stirpe Chã, quæ à Sidone vsq. ad Gaditanum fretum omnem meridianã partem tenent.

Filij Iaphet septem nominantur: Gomer, ex quo Galatæ, i. Galli.

[k] Magog, à quo quidã arbitrantur Scythas D & Gotthos traxisse originem.

Madai, à quo Medos existere putant.

Iauan, à quo Iones, qui & Græci: vnde & mare Ionium.

Thubal, à quo Iberi, qui & Hispani, [l] licet quidam ex eo & Italos suspicentur.

Mosoch, ex quo Cappadoces sunt: vnde & vrbs apud eos vsq. hodie Mazaca dicitur.

Thiras, à quo Thraces, quorum non satis immutatum vocabulum est, quasi Tiraces.

Filij Gomer nepotes Iaphet. [m] Aschanaz, à quo Sarmatæ, quos Græci Reginos vocãt.

Riphath, à quo Paphlagones.

Thogorma, à quo sunt Phryges.

[n] Filij

n Filij Iauan Elisa, à quibus Græci Elisæi A qui vocātur Æolides: vnde & lingua quinta Græciæ Æolis appellatur.

Tharsis, à quo Cilices, vt Iosephus arbitratur: vnde & metropolis ciuitas eorum Tharsus dicitur.

Cethim, à quo Citij, i. Cyprij, à quibus hodiéque vrbs Citium nominatur.

Dodanim, à quo Rhodij.

Hæ sunt gentes de stirpe Iaphet, quæ à Tauro monte ad Aquilonem mediam partem Asiæ, & omnem Europam [o] vsque ad Oceanum Britannicum possident, nomina & locis & gentibus relinquentes, de quibus postea immutata sunt plurima, cætera per- B manent vt fuerunt. [p] Nam multarum gentium vocabula partim manserunt, ita vt hodiéque appareat vnde fuerant deriuata, sicut ex Assur Assyrij, ex Heber Hebræi: partim verò tēporis vetustate ita mutata sunt, vt vix homines doctissimi antiquissimas historias perscrutantes, nec omnium, sed aliquarum ex istis origines gentiū potuerint reperire. Nam quòd ex filio Cham, qui vocabatur Mesraim, Ægyptij sunt exorti, nulla hoc resonat origo vocabuli, sicut nec Æthiopum qui dicuntur ad eum filium Cham pertinere, qui Chus appellatus est. Et si omnia considerentur, plura tamen gentiū mu- C tata, quàm manentia vocabula apparent: quibus postea nomina diuersa, diuersa dedit ratio. Namque Indi ab Indo flumine dicti sunt, qui ab occidentali parte os includit.

Seres à proprio oppido nomen sortiti sunt, gens ad Orientem sita, apud quos de arboribus lana contexitur: de quibus est illud, Ignoti facie, sed non & vellere Seres.

q Gangaridæ populi sunt inter Assyrios, Indósque inhabitantes circa Gangem fluuium: vnde etiam Gangaridæ nuncupati sunt.

Hyrcani dicti sunt à sylua Hyrcana, vbi sunt plurimæ tigres.

Bactriani Scythæ fuerunt, qui suorum D factione à sedibus suis pulsi iuxta Bactron Orientis fluuium consederunt, ex cuius vocabulo & nomen sortiti sunt. Huius gentis rex fuit Zoroastes inuentor magicæ artis.

Parthi quoque & ipsi à Scythis originem trahunt. Fuerunt enim eorum exsules, quod etiam eorum vocabulo manifestatur: nam Scythico sermone exules Parthi dicuntur. Hi similiter vt Bactriani domesticis seditionibus Scythia pulsi, solitudines iuxta Hyrcaniam primùm furtim occupauerunt, deinde pleraque finium etiam virtute obtinuerunt.

r Assyrij ab Asur filio Sem vocati, gens potentissima, quæ ab Euphrate vsque ad Indorum fines omnem in medio tenuit regionem.

s Medi à rege suo cognominati putātur: námque Iason Peliaci regis frater, à Peliæ filijs Thessalia pulsus est, cum Medea vxore sua, [t] cuius fuit priuignus Medus rex Atheniensium: qui post mortem Iasonis Orientis plagam perdomuit, [v] ibique Mediam vrbem condidit, gentemque Medorū nomine suo appellauit. [x] Sed inuenimus in Genesi quòd Madai auctor gentis Medorum fuit, à quo & cognominati, vt superius dictum est.

z Persæ à Perseo rege sunt vocati, qui è Græcia in Asiam transiens, ibi barbaras gentes graui diuturnóque bello perdomuit: nouissimè victor nomen subiectæ genti dedit. Persæ autem ante Cyrū ignobiles fuerunt, & nullius inter gētes loci habebantur. Medi semper potentissimi fuerunt.

r Chasdim, qui nunc Chaldæi vocantur, à Chased filio Nachor fratris Abrahæ cognominati sunt.

a Sabæi dicti ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι, quod est supplicare & venerari, quia diuinitatem per ipsorum thura veneramur: ipsi sunt & Arabes qui in montibus Arabiæ sunt, qui vocantur Libanus & Antilibanus, vbi thura colliguntur.

Syri ab Assurim vocati perhibentur, qui fuit nepos Abraham ex Cethura, [b] quos autem veteres Assyrios, nunc nos vocamus Syros, à parte totum appellantes.

c Hebræi vocati sunt ab Heber: qui pronepos fuit Sem.

Israëlitæ verò ab Israel filio Isaac. [d] Nam patriarcham Hebræorū constat fuisse Israël: à quo duodecim tribus Iudæorum Israëlis vocabulum sortitæ sunt. [e] Iudæis autem scissura decem tribuum nomen imposuit, Nam anteà Hebræi siue Israëlitæ nuncupabantur. Ex quo autem in duo regna Dei populus diuisus est, tunc duæ tribus quæ de stirpe Iuda reges habebant, Iudæorū nomen sortitæ sunt. Reliqua pars decem tribuum, quæ in Samaria sibi regem constituit, ob populi magnitudinem pristinum nomen retinuit Israël.

f Samaritanorum gens sumpsit exordium ab Assyrijs, qui transmigrati habitauerunt in

in Samaria: qui Latinè interpretantur custodes, eò quòd captiuato Israël isti in terra regionis eorum ad custodiã collocati sunt. Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus, apud Sidonem regnauit, eósque populos ex suo nomine Phœnices, eámque prouinciam Phœniciã nuncupauit.

Sidones autem à ciuitate quæ vocatur Sidon traxisse vocabulum perhibentur.

Saraceni dicti, vel quia ex Sara genitos se prædicent: vel sicut gentiles aiunt, quòd ex origine Syrorum sint quasi Syrigenæ. Hi B [g] peramplam habitant solitudinem. Ipsi sunt & Ismaëlitæ, vt liber Geneseos docet, quòd sint ex Ismaele. Ipsi Cedar à filio Ismaëlis. Ipsi Agareni ab Agar, qui, vt diximus, peruerso nomine Saraceni vocantur, quia ex Sara se genitos gloriantur.

[h] Philistæi ipsi sunt Palæstini, quia p litteram sermo Hebræus non habet: sed pro eo φ Græco vtuntur. Inde Philistæi pro Palæstinis dicuntur à ciuitate vtique sua. ijdem & allophyli, id est alienigenæ. ob hoc quia semper fuerunt inimici Israël, & longè ab eorum genere & societate separati.

Chananæi appellati de Chanaan filio C Cham, quorum terram Iudæi possederunt. Ex cuius origine fuit Emor pater Sichem, à quo Amorrhæi sunt nuncupati.

[i] Ægyptij ab Ægypto quodam suo rege vocati sunt. Nam antea Ærij dicebantur. Interpretantur autem lingua Hebraica Ægyptij affligentes, eò quòd afflixerint Dei populum, priusquam diuino auxilio liberaretur.

[k] Armenius ex Thessalia vnus de numero ducũ Iasonis qui ad Colchos profecti sunt: recollecta multitudine quæ amisso rege Iasone passim vagabatur, Armeniam condidit gentíque ex suo vocabulo nomen dedit. D

[l] Limes est Persicus: qui Scythas ab eis diuidit Scytha cognominatus, à quo limite Scythæ à quibusdam perhibentur vocati, [m] gens antiquissima semper habita. Hi Parthos, Bactrianósque, fœminæ autem eorum Amazonum regna condiderunt.

Massagetæ ex Scytharum origine sunt. Et dicti Massagetæ quasi graues, id est, fortes Getæ.[n] Nam sic Liuius argentum graue dicit, id est, massas. Hi sunt qui inter Scythas atque Albanos septentrionalibus iugis inhabitant.

A Amazones dictæ sunt, seu quod simul viuerent sine viris, quasi ἅμα ζῶσαι, siue quòd adustis dexterioribus mammis essent, ne sagittarum iactus impediretur, quasi ἄνευ μάζου. Nudabãt enim quam adusserant mammam.[o] Has Titianus vnimãmas dicit. Nam hoc est Amazon, quasi ἄνευ μάζου, id est, sine mamma. Has iam non esse constat: quòd earũ partim ab Hercule, partim ab Achille, vel ab Alexandro vsque ad internicionem deletæ sunt.

[p] In parte Asiaticæ Scythiæ gentes quæ posteros se Iasonis credunt albo crine nascuntur ab assiduis niuibus, & ipsius capilli color genti nomen dedit, & inde dicuntur Albani. Horum glauca oculis, id est, picta inest pupilla: adeò vt nocte plusquam die cernant. Albani autem vicini Amazonibus fuerunt.

Vgnos antea Hunnos vocatos, postremo à rege suo Abares appellatos dicunt, qui prius in vltima Mæotide inter glacialẽ Tanaim & Massagetarum immanes populos habitauerunt. [q] Deinde pernicibus equis Caucasi rupibus, vbi feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt: & orientem viginti annis tenuerunt captiuum, & ab Ægyptijs atque Æthiopibus annuum vectigal exegerunt.

Troianorum gens anteà Dardana, à Dardano nominata. Nam Dardanus & Iasius fratres è Græcia profecti: ex ijs Iasius ad Thraciam,[r] Dardanus ad Phrygiam peruenit, ibíque primus regnauit. Post quem filius eius Ericthonius, deinde nepos eius Tros, à quo Troiani nuncupati sunt.

Galatæ Galli esse noscuntur, qui in auxilium à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo [s] parta victoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primùm Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ nuncupantur.

Græci ante Thessali à Thessalo, postea à Græco rege Græci sunt nuncupati. [t] Nam Græci propriè Thessali sunt.

Lapithas autem gentem Thessaliæ fuisse aiunt circa Peneum amnem olim inhabitantem, à Lapitha Apollinis filia nuncupatos.

Sicyonij Græci sunt nuncupati, à Sicyonio rege. Hi primùm Ægialæi vocabantur, à [v] rege Ægialeo qui primus Sicyonijs imperauit, à quo & Ægialæa nuncupata est quæ nunc Peloponesus à Pelope rege suo

vocatur.

vocatur. Ipsi sunt & Arcades ab Arcade rege Iouis & Calystonis filio dicti.

Danai à Danao rege vocati. Ijdem & Argiui ab Argo conditore cognominati. Postquam autem Græcorum rex Apis mortuus est: huic filius Argus successit in regnum, & ex eo Argiui appellati sunt, qui etiam ab eis post obitum vt Deus haberi cœpit, templo & sacrificio honoratus.

Achæi, qui & Achiui ab Achæo Iouis filio dicti.

Pelasgi nominati, quia cum velis passis verno tempore aduenisse Italiam [x] visi sunt, vt aues.[y] Primos enim eos Varro Italiã appulisse cõmemorat. Græci verò Pelasgos à Pelasgo Iouis, & Larissæ filio perhibent dictos.

[z] Myrmidones, fuerunt Achillis socij: Dolopes Pyrrhi. dicti autem Myrmidones propter astutiam quasi μύρμηκες, id est, formicæ. Eratosthenes autẽ dicit dictos Myrmidones à Myrmidone duce, Iouis & Eurimedusæ filio.

Cecropi Atheniensium regi [a] successit Cranaus, cuius filia Atthis nomen & regioni & genti dedit. Et ex ea Attici cognominati, qui sunt Athenienses.

[b] Ion, vir fortis ex suo nomine eosdem Athenienses vocauit Iones.

Macedones à nomine Emathionis regis antea Emathij nuncupati sunt: postea Macedones dicti à Macedone rege Deucalionis materno nepote.

[c] Epirotæ à Pyrrho Achillis filio prius Pyrrhidæ, postea verò à Pyrrho rege ad Italiam transire præsumpserunt.

Dorus Neptuni & [d] Ellepis filius fuit, vnde Dori & originem & nomen ducunt. Sunt autem pars Græciæ gentis, ex quibus etiam cognominata est tertia lingua Græcorum quæ Dorica appellatur.

Lacedæmones à Lacedæmone Semelæ filio dicti. Hi [e] diu perseuerantes in bello cõtra Messenios, veriti ne diuturnitate prœlij spem prolis amitterent: præceperunt vt virgines eorum cum iuuenibus domi relictis concumberent, sicque ex promiscuo virginum & maritorum concubitu iuuenes de incertis parentibus nati sunt, & ex nota materni pudoris Parthenij vocati sunt. Nam ipsos esse Spartanos quos & Lacedæmones. [f] Spartanos verò propter repentinos aduersus Cadmum quasi de terra contractus, & ex omni parte conflictus ita vocatos.

Thraces ex filio Iaphet qui vocatus est A Thiras & orti & cognominati, vt superius dictum est, perhibentur: licet gentiles eos ex moribus ita dictos existimẽt, quòd sint truces. Sæuissimi enim omnium gentium fuerunt, vnde & multa de eis fabulosa memorantur: quod captiuos Dijs suis litarent, & humanum sanguinem in ossibus capitum essent soliti potare. De quibus Virgilius, Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarũ. quasi crudelium & auarorum.

[g] Istrorum gens originem à Colchis ducit, qui missi ad Argonautas persequendos, vt à B Ponto intrauerunt Istrũ fluuiũ, à vocabulo amnis quo à mari cõcesserãt appellati sunt.

[h] Romani à Romuli nomine nuncupati, qui vrbem Romam condidit, gentique & ciuitati nomen dedit. Hi ante à Saturno Saturnij, à Latino Latini vocati sunt. Nam Latinus Italiæ rex fuit, qui ex suo nomine Latinos appellauit, qui postea Romani nuncupati sunt. Hi & Quirites dicti, quia Quirinus dictus est Romulus, quòd semper hasta vtebatur, quæ Sabinorum lingua quiris dicitur.

Italus quoque & Sabinus, & Sicanus fratres fuerunt, ex quibus nomina populis imposita & regionibus sunt. Nam ab Italo Itali, C à Sabino Sabini, à Sicano Sicani, qui & Siculi cognominati sunt, idem & Sicilienses.

Thusci, Italiæ gens est à frequentia sacrorum, & thuris vocata, id est, ἀπὸ τοῦ θύειν.

[i] Vmbri Italiæ gens est, sed Gallorum veterũ propago, qui Apenninum montem incolunt. De quibus historiæ perhibent quod tempore aquosæ cladis imbribus superfuerint, & ob hoc ὀμβρίους Græcè nominatos.

Marsi, gens Italiæ dicta [k] à comite Liberi Marsya qui vsum illis vitium ostendit, & ob hoc illi statuam fecerunt: quam postea Romani victis Marsis tulerunt.[l] Marsos autem D Græci Vscos vocant, quasi ὀφιούχους, quòd multos serpentes habeant, & ὄφις serpens dicatur. illæsos autem esse carminum maleficijs: inhabitant autem plagam Apennini montis simul cum Vmbris.

Gothi à Magog filio Iaphet nominati putantur, de similitudine vltimæ syllabæ, quos veteres magis Getas, quàm Gothos vocauerunt, gens fortis & potentissima, corporum mole ardua, armorum genere terribilis, de quibus Lucanus. Hinc Dacus premat, inde Getes, occurrat Iberis.

[m] Daci autem Getarum suboles fuerunt, & dictos putant Dacos quasi Dagos, quia de Gotho-

Gothorum stirpe creati sunt. De quibus ille, Ibis Arctoos procul vsq. Dacos.

Bessi barbari fuerunt, qui à multitudine boum sic vocati creduntur. De [n] quibus quidam, Qui colit terræ medio, vel ille Diuitis multo boue pileatus Accola ripæ.

Gipedes pedestri prœlio magis quàm equestri sunt vsi, & ex hac caussa ita vocati.

Sarmatæ patentibus campis armati inequitabant, prius quàm eos Lentulus Danubio prohiberet, atque inde ob studium armorum Sarmatæ nuncupati existimantur.

Lanus fluuius fertur vltra Danubium, à quo Alani dicti sunt, [o] sicut & populi inhabitantes iuxta Lemannum fluuiũ Alemani vocantur. De quibus Lucanus, Deseruere cauo tentoria fixa Lemanno.

Longobardos vulgò ferunt nominatos à prolixa barba & nunquam tonsa.

Vindilicus amnis ab extremis Galliæ erumpens, iuxta quem fluuium habitasse, & ex eo traxisse nomẽ VVandali perhibentur.

Germaniæ gentes dictæ quòd sint immania corpora, immanésque nationes sæuissimis duratæ frigoribus, qui mores ex ipso cæli rigore traxerunt, ferocis animi & semper indomiti, raptu venatúque viuentes. Horum plurimæ gẽtes variæ armis, discolores habitu, linguis dissonæ, & origine vocabulorum incertæ, [p] vt Tolosates, Angriuari, Quadi, Tungrij, Marcomani, Bructeri, Chamaui, VVangiones, Tubantes: quorum immanitas barbariæ etiam in ipsis vocabulis horrorem quendam significat.

Sueui pars Germanorum fuerunt in fine Septentrionis, de quibus Lucanus, Fundit ab extremo flauos Aquilone Sueuos. Quorũ fuisse centũ pagos & populos multi prodiderunt. Dicti autem Sueui putantur à monte Sueuo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cuius loca incoluerunt.

Burgundiones quondã à Romanis subacta interiore Germania per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare in magnã coaluerunt gentem, atque ita nomen ex locis sumpserunt: quia crebra per limites habitacula cõstituta: Burgos vulgò vocant. Hi postea rebelles Romanis effecti: plusquam octoginta millia armatorum ripæ Rheni fluminis insederunt, & nomen gentis obtinuerunt.

Saxonum gens in Oceani littoribus & paludibus inuijs sita, virtute atque agilitate

A habilis. Vndè & appellata, quod sit durum & validissimum genus hominũ & præstans cæteris piraticis.

Franci à quodam proprio duce vocati putantur. Alij eos à feritate morum nuncupatos existimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturalis ferocitas animorum.

Britones quidã Latinè nominatos suspicantur: eò quòd bruti sint, gens inter Oceanum interfuso mari quasi extra orbẽ posita. de quibus Virgilius: toto diuisos orbe Britannos.

Scoti propria lingua nomen habent à picto corpore, eò quòd aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate annotentur.

B [q] Galli à candore corporis nũcupati sunt. γάλα enim Græcè lac dicitur. Vnde & Virgilius sic eos appellat, cùm ait de ijs: tum lactea colla Auro innectuntur. Secundum diuersitatem enim cæli, & [r] facies hominum, & colores, & corporũ quantitates, & animorum diuersitates existunt. Inde Romanos graues, Græcos leues, Afros versipelles, [s] Gallos natura feroces atque acriores ingenio peruidemus, quod natura climatum facit. Galli autem Senones antiquitus Xenones dicebantur, quòd Liberum hospitio recepissent, postea x in s litteram commutata est.

C [s] Vacca oppidũ fuit iuxta Pyrenæũ, à quo sunt cognominati Vaccęi, de quibus creditur dixisse poëta: latéq. vagantes Vaccęi. Hi Pyrenęi iugis peramplã montis habitant solitudinem. Idẽ & Vascones quasi Vaccones c in s litteram demutata. [t] Quos Cn. Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum redire festinãs de Pyrenęi iugis deposuit & in vnum oppidum congregauit. Vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit.

Hispani ab Ibero amne primùm Iberi, postea [v] ab Hispalo Hispani cognominati sunt.

[x] Galleci à candore dicti, vnde & Galli.

D Reliquis enim Hispaniæ populis candidiores existunt. Hi Græcam sibi originem asserunt. Vnde & naturali ingenio callent. Siquidem post finem Troiani belli Teucrũ morte Aiacis fratris inuisum patri Telamoni, cum nõ reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, ibíq. vrbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse, [y] inde ad Galliciam profectũ, & positis sedibus ex loco genti nomen dedisse.

Astures

Astures, gens Hispaniæ, vocati eò quòd circa Asturã flumen septi montibus sylu ísq. crebris inhabitent.

[z] Cantabri gens Hispaniæ à vocabulo vrbis, & Iberi amnis, cui insidũt, appellati. Horum animus pertinax, & magis ad latrocinandum & ad bellandum, vel ad perpetiendum verbera semper parati.

Celtiberi ex Gallis Celticis fuerunt, quorum ex nomine appellata est regio Celtiberia. Nam ex flumine Hispaniæ Ibero, vbi consederant, & ex Gallis qui Celtici dicebantur, mixto vtroque vocabulo Celtiberi nuncupati sunt.

[a] Afri appellati ab vno ex posteris Abrahæ, qui vocabatur Afer: qui dicitur duxisse aduersus Libyam exercitum, & ibi victis hostibus consedisse, eiúsque posteros ex nomine ataui & Afros & Africam nuncupasse.

[b] Pœni autem Carthaginẽses sunt à Phœnicibus nuncupati, qui cum Didone profecti sunt.

Tyrij verò à Tyria vrbe Phœnicum nominati, de qua profecti sunt, & in Africæ littus venerunt.

Getuli Getæ dicuntur fuisse, qui ingenti agmine à locis suis nauibus conscendentes, loca Syrtium in Libya occupauerũt: & quia ex Getis venerant, deriuato nomine Getuli cognominati sunt. Vnde & opinio est apud Gothos ab antiqua cognatione Mauros cõsanguinitate propinquos sibi vocare.

[c] Africam autem initio habuere Libyes, deinde Afri, post hæc Getuli, postremúm Mauri & Numidæ

Mauri & Numidæ, vt Afri putant, sic sumpserunt exordium & vocabulum. Nam postquam in Hispania Hercules interijt, & exercitus eius compositus ex varijs gentibus, amisso duce, passim sibi sedes quærebant, ex eo numero Medi & Persæ & Armeni nauibus in Africam transuecti proxima maris loca occupauere. Sed Persę dum materiam in agris pro construendis domicilijs non inuenirent, & ignara lingua commercium prohiberet: per patentes agros & diuersas solitudines vagabantur, & à pabulationibus vagabũdis semetipsos propria lingua Numidas appellauerunt, id est, sine oppido vagos & errantes. Medi autem cum Libyjs se miscuerunt: qui proximè Hispaniã inhabitabant, quorũ nomen paulatim Libyes corruperunt, barbara lingua Mauros pro Medis appellantes: licet Mauri ob colorem à Græcis vocentur. Græci enim nigrum μαυρὸν vocant, æstifero quippè calore afflati atri coloris speciem ducunt.

[d] Massilia ciuitas Africæ est, non longè ab Atlante & hortis Hesperidum: à qua ciuitate Massilij vocati sunt: quos nos corruptè Massulos vocamus, de quibus Virgilius, Hinc mihi Massilæ gentis monstrata sacerdos.

Gaulalum gentes sunt à meridie vsque oceanum Hesperiũ peruagantes. [e] His nomen Gaulóe insula dedit quæ est iuxta Æthiopiã, vbi nec serpens nascitur, nec viuit.

Garamantes populi Africæ propè Cyrenas inhabitantes, à Garamante rege Apollinis filio nominati, qui ibi ex suo nomine Garama oppidum condidit. Sunt autem proximi gentibus Æthiopũ, de quibus Virgilius: extremi Garamantes. [f] Extremi autẽ, quia sæui, & à consortio humanitatis remoti.

Hesperij verò sunt, qui circa Hispaniam commorantur. Nam Hispania Hesperia.

Æthiopes dicti à filio Cham, qui vocatus est Chus, à quo originem trahunt. [g] Chus enim Hebraica lingua Æthiops interpretatur. Hi [h] quondam ab Indo flumine consurgentes, iuxta Ægyptum inter Nilum & Oceanũ, in meridie sub ipsa solis vicinitate insederunt, quorũ tres sunt populi: Hesperij, Garamãtes, & Indi: Hesperij sunt Occidentis, Garamantes Tripolis, Indi orientis.

[i] Troglodytæ gens Æthiopum: ideo nuncupati quòd tanta celeritate pollẽt, vt feras cursu pedum assequantur.

[k] Pamphagi & hi in Æthiopia sunt: quibus esca est quicquid mandi potest & omnia fortuitu gignentia, vnde & appellati.

[l] Ichthyophagi, quòd venando in mari valeant, & piscibus tantùm alantur. Hi post Indos montanas regiones tenẽt, quos subactos Alexander Magnus piscibus vesci prohibuit.

[m] Anthropophagi gens asperrima sub regione Serum sita. Qui quia humanis carnibus vescuntur, ideo Anthropophagi nominantur. Itaque sicut his, ita & cæteris gentibus per secula aut à regibus, aut à locis, aut à moribus, aut ex quibuslibet alijs caussis immutata vocabula sunt: ita vt prima origo nominis eorum temporum vetustate non pateat.

Iam verò hi qui [n] Antipodes dicuntur, eò quòd

quòd contrarij esse vestigijs nostris putantur: vt quasi sub terris positi aduersa pedibus nostris calcent vestigia, nulla ratione credendum est: quia, nec soliditas patitur, nec centrum terræ: sed neque hoc vlla historiæ cognitione firmatur, sed hoc poëtę quasi ratiocinando coniectant.

p Titanas autem quosdam in Græcia ferunt fuisse robustos & excellentes viribus populos, p quos ferunt fabulæ ab irata contra deos Terra ad eius vltionē creatos. Vnde & Titanes dicti sunt ἀπὸ τῆς τίσεως, id est, ab vltione, quod quasi vlciscendæ matris Terræ caussa in deos armati extiterint: quos fabulæ à Ioue bello fuisse superatos atque extinctos fingunt, propter quod è cælo iactis fulminibus interierunt.

a Cap. II. Gentes autem à quibus. *Aug. 16. de ciuit. c. 6.* Ex illis igitur tribus hominib. Noë filijs, septuaginta tres, vel potius, vt ratio declarata est, &c. *Nempè cap. 3. declararat.*

b Hus Traconitid. *Ex Hier. in quæst. Heb. è quo sunt pleraq. huius cap.*

c Acarnanij siue Curiæ. *Mendosè apud Hieronym.* Cariæ, pro Curiæ. *Stephanus:* Ἀκαρνᾶνια χώρα κεχορισμένη τῶν Κουρήτων πρὸς ἀχελόῳ. διὸ καλοῦνται οἱ μὲν κειρόμενοι Κουρῆτες, οἱ δ᾽ ἀκούρευτοι ἀκαρνᾶνες. *Quod autē Hieronymus, & Isidorus Curetas cum Acarnanib. confundūt, idem ab alijs quoque factum narrat Strabo.*

d Qui ab Euphrate. *Idem inf. lib. 14. c. 13. Vid. Hieron. q. in c. 25. Gen.*

e Edom filius Esau. *Quod Gen. 36. legitur;* Hæ sunt generationes Esau patris Edom. *Idumæor. intellige. Ipse enim Esau est Edom, vt eo loco dicitur, filium eius nominis nullum habuit, nisi Idumæos, quos semper Edom, nunquam Idumeæ nomine nisi in Græca tralatione nuncupari, ait Hieronymus ad Ezech. c. 25. Et quidem in antiquissimis Biblioth. Vaticanæ Biblijs:* αὐταὶ αἱ γενέσεις ἠσαῦ πατρὸς τῶν ἐδουμαίων, *hodie legi affirmabat Chacon. Eusebius quoque in Chroni. (vnde sumpta hæc videntur).* Primus (*inquit*) Esau, qui & Edom, à quo gens Idumæorum. *Vt legi hoc loco sine fraude posit.* Edō, qui & Esau, *vel potius,* Edom i. Esau.

f Chanaam à quo Afr. *Hier. Gen. 10.* De Chanaan primus natus est Sidon, à quo vrbs in Phœnicia Sidon vocatur. Deinde Aracæus, qui Arcas condidit oppidum contra Tripolin *&c. Vbi de Afris mentio nulla. Potuit tamen Isidorus ad Didonis migrationē respicere.*

g Filij Chus. *Ex Hier. ibid.*

h Filij Mesraim. *Videntur deesse nomina posita apud Hieronym.* Mesraim genuit Ludim, & Aramim, & Labaim, & Nephthuim. Et Phetrosim, & Chasloim, &c.

i A quo Edessa Syriæ--Celæs. *Verba Hieronymi è quo vocem* Edessa *suppleuimus.*

k Magog. à quo quidam arb. *Verba sunt Hieronymi, qui videtur notare Ambrosium: qui lib. 2. de fid. Gog. Gotthos dixerat.*

l Licet quidam. *Hieron. in Genes. Idem Ezech. 38.* Hebræi Italos suspicantur. *& Isa. 66.* Tubal, siue Tobel aut Italia interpretatur, aut Iberia.

A

m Aschanaz à quo Sarmatæ. *Supplendæ videntur apud Hieronym. voces.* à quo Sarmatæ, *& legendum ex Ioseph.* Aschanaxas Aschanaz, quos Gręci Rheginos vocāt.

n Filij Iauan. *Hier. q. in cap. 10.* De Ionib. id est, de Græcis nascuntur Elisæi, qui nominantur Æolides.

o Vsque ad Oceanum Britan. *Quod Hierony.* vsque ad Gadira *dixit.*

p Nam multar. gent--appareat. *Verba Aug. 16. de ciuit. c. 11.*

q Gangaridæ--Hyrcani. *è Seru. Georg. 3. & Æn. 7.*

r Fuerunt n. eor. exul--obtinuerunt. *Iustini verba lib. 41.*

s Assyr ab Assur. *Ex Hier. Is. 19.*

t Namq. Iason. *Ex Iust. lib. 42.*

v Cuius fuit priuign. *Ex eod.*

x Ibiq. Mediam. *Iustinus* Medeam *lib. 42. sic n.* Postmodum Iasonis Medus æmulus virtutis eius in honorem matris Medeam vrbem condidit.

B

y Sed inuenimus in Gen. *Minimè quidem in Genesi, sed apud Hierony. in Gen. vt pro* inuenimus Hieronymus *cum Chacone legendum credamus.*

z Persæ autem. *Ex Hieronym. ad Is. c. 21.*

2 a Sabæi dicti. *è seru. Æn. 1. ad verba.* centumq. Sabæo Thure, *At supra à Saba filio Chus Sabæos deduxerat.*

b Quos autem veteres Assyr. *è Hier. in Is. c. 19.*

c Hebræi vocati ab Heber. *Ita Hier. Gen. 10. Ab Abraham deduci enixè contendit: ad cap. 3. epist. ad Philip. Ambrosius.*

d Nam Patriarch. Heb. *Ex Euseb. chronic.*

e Iudæis autem sciss. *Hieron. Ion. 1. & alijs in locis.*

f Samaritanor. gens--Itē Phœnix Cadm. *Ex Euseb. Chron.*

C

g Hi peramplam hab. *Hieron. ad Isai. 21.*

h Philistęi ipsi sunt. *Ex Hiero. ad Ezech. 25. apud quem* à gente sua *quod hic* à ciuitate sua.

i Ægyptij ab Ægypt. *Ex Euseb. Chron.*

k Armenius ex Thessal. *Iustin. lib. 42.*

l Limes est Pers. *Plin. & Solin. c. 52.*

m Gens antiquiss. *Ex Iustin. lib. 2. in princip.*

n Nam sic Liuius arg. *seru. AEn. 6. ad V.* Egregium forma iuuenem: Pro quo ære graui donatus est, id est, massis. Nam sic & Liuius argētum graue dicit, id est, massas.

o Has Titianus--deletæ sunt. *è Seru. Æn. 1. ad V.* Ducit Amazonidum, &c. *& Æn. 11. ad vers.* At medias inter cædes exultat Amazon.

p In parte Asiaticæ. *Verba illa* ab asiduis niuib. *Itemq.* id est, picta, *aliena ducebat Chacon. neq. n. sunt apud Solin. è quo sunt reliqua.*

D

q Deinde pernicib. eq. *Verba sunt Hieron. ep. 30.*

r Dardanus & Iasius. *Seru. AEn. 7. ad V.* Dardanus Idæas. *Et Euseb. in Chron.*

s parta Victoria. *Al.* peracta. *Ex Iustin. lib. 25. & Hiero. in ep. ad Gal. quæ repetuntur lib. 14. c. 3.*

t Nam Græci propriè Thessali. *è Seru. AEn. 2. ad V.* Eruerint Danai. *Plin. lib. 7. c. 4.* Hellas eadem Thessalia, & Dryopis semper à regib. cognominata. Ibi genitus rex nomine Græcus à quo Græcia, ibi Hellen, à quo Hellenes, *ibi (fortasse) Thessalus à quo Thessalia, ne Isidori fidei derogemus.*

v A rege Ægialo. *Euseb. in Chron.*

x Visi sunt vt aues. *Ergo Pelasgi quasi* πέλαργοί, *id est, ciconiæ.*

y Primos n. eos Varro. *Seru. Æn. 8.* Hi primi Italiam tenuisse perhibentur.
z Myrmidones fuer. *è Seru. Æn. 2. ad V.* Myrmidonum, Dolopumuè.
a succeſsit Cranaus. *Ex Euſeb. Chron.*
b Ion vir fortis. *Ex eod.*
c Epirotæ à Pyrrho. *Iuſtin. lib. 17. & 18.*
d & Ellopes filius. *Seru. Æn. 2. ad illud.* Dorica castra: ſanè Dorus Neptuni filius fuit, vnde Dori originem duxerunt, *neq. Ellipes, aut Ellopis meminit.*
e Hi diu perſeuerantes in bello. *Refert hoc ex Ephoro Strabo lib. 6. cuius etiam meminit Lactantius libro. 1. c. 20.* ſic iuuenes ante dimiſsi cum virginib. ex quib. ſunt Parthenij nati. *Euſebius in Chronico* Parthenitas. *Ephorus* Parthenias. *Seru. Æn. 3. & Georg. 4.* Partheniatas *vocat. Malè ergo in pleriſq. codicib.* Spartani. *Propius à vera ſcriptura Gotth. Ouet. colleg.* Spartenij.
f Spartanos vero. *Euſeb. in Chron.* Ea quæ de Sparta memorantur, quos Palephatus ſcribit, cum proximarum eſſent regionum aduerſum Cadmũ constitiſſe, & propter repentinos, quaſi de terra contractus ex omni parte confluentes, Spartos vocatos. *Vid. Agell. lib. 17. c. 3. & Iſid. inf. de Phalanto Partheniør. duce.*
g Iſtrior--qui miſsi. *Ab Aretha rege. Iuſtin. lib. 32.*
h Romani--Quirites-Thuſci. *è Seruij diuerſis locis.*
i Vmbri--tempore aquoſæ clad. *Solin. c. 8. Plin. lib. 3. c. 14.*
k Dicta à comite Liberi Marſya. *Silius lib. 8.* Sed populus nomen poſuit metuentior hoſpes, Cum fugeret Phrygios terras, æquor, Marſya Crenos, &c. *Plinius tamen lib. 7. c. 2. à Marſa Circes filia.*
l Marſos autẽ Græci. *Seru. Æn. 7. ad v.* Oſcorumq. manus, *ita ſcribit;* Capuenſes, dicit, qui anteà Oſci appellati ſunt, quòd illic plurimi abundarent ſerpentes. *Sed, cur hos cum Vmbris poſtea habitare dicat Iſid. cùm à Capuenſib. longiſsimè diſtent; quærendum.*
m Daci autem Gotth. *Verba ſunt Iuſtini lib. 33. Carmen vero S. Paulini.*
n De quibus quidam. *Idem Paulin.*
o Sicut & populi hab. t. lem. *Seru. Georg. 4. ad verba* propè flumina Mellæ.
p Vt Tolerates. *Mira varietas in libris, dũ ſingula nomina multimodis ſcribuntur. vt Tolerates. Tolorates, Dolerates, Olarates, Coloniates. Itẽ Amſuari, Samſi, Vari; Amiſi, Vari Aniſmani; Item Quadi, Quadini; Item Tungrij, Turingij, Vngari, Mũgrij; Itẽ Bruteri, Bruteni, Brutci, Bructeri; Itẽ Camaſi, Clamaſi, Chaſuaſi, Chamaui, Item Blangiani, Blanciani; Item Tubantes, Abantes. Nobis Toloſates cum Rhenan. lib. 1. German. rer. placent. Itemq. Angriuari, Quadi, Tungrij, Marcomani: Bructeri, Chamaui, VVangiones, Tubantes, ex Tacito. Quamuis pro Chamauis Clamoſi in Panegyrico Nazarij ad Conſtantin. Aug. mendoſè (vt credo) legantur. Eadem Antonio Aug. probabantur, niſi quod pro Toloſatib. Tencteros, longius ab ſcriptura diſcedens, ex Tacito ſubſtituebat.*
q Galli à candore. *Hier. in procem. lib. 2. in ep. ad Gal. ex Lactantio, è cuius verbis Sibylla pro Virgilij nomine in quoſd. noſtros codices irrepſit.*
Gallos natura feroces, atq. acriores. *è Seru. Æn. 6. ad v.* Principio cælum, ac terras, *quo tamen loco non acrioris, ſed pigrioris ingenij legitur. Et Iulius Firmic. lib. 1. cap. 1. & Hilar. (vt refert loco citato Hieronymus)* Gallos ſtolidos vocant.
r Vacca oppidum iuxta Pyren. *A. Auguſtinus Iacca* A *legendum exiſtimabat. Nam & Strabo lib. 3. de gentib. inter Pyreneum, & Idubedam montes Iaccetanor. agens, Iaccetanam nobiliſsimam prædicat, vbi nunc Iacca vrbs Itaque delebat idem quæ ſequuntur verba, vt aliena, abeſſe n. a duob. cc. Carmen verò è Virgilij Æneid. libro. 4.* Lateq. vagantes Vacceį, *mendoſum, ſed eod. modo legitur apud Hier. in ep. ad Dardan.*
ſ Quos Cn. Pompei--nomen accep. *Ex Hieronym. aduerſ. Vigilant. hodieq. Comange dicitur.*
t Ab Hiſpalo Hiſpani. *Ab Hiſpano Hiſpani Iuſtin. lib. 44. & C. Neap.*
v Galleci. *Ex eod. Iuſtin. Sed illa apud eum non ſunt:* Vnde & naturali ingenio callent.
x Inde Galleciam profectus. *Multa omiſſa ſunt non ab Iſidoro, vt Chacon quidem cenſebat, ſed à librario, quæ petes è Iuſtino.*
y Cantabri--à vocabulo vrbis. *Cuius & annales noſtri ſæpè meminere, & ruinæ hodie viſuntur.*
B z Afri appellati. *Omnia è Hieron. q. in Gen. c. 25.*
a Pœni--à Phœnicib. *Seru. Æn. 1.* Pœni ἀντίςοιχον eſt, quaſi Phœni.
b Africam--habuere libyes. *Ex Salluſt. in Iugurth.*
c Maſſyla. *Vid. Seru. ibidem.*
2 d His nomen Gauloe. *è Solin. ſed cur Æthiopiæ proxima? An quia Solinus ſtatim de Æthiopia?*
d Extremi, quia ſæui. *è Seru. ad eclog. 8.* quaſi ſæui.
e Chus n. ling Heb. *è Hieron. de nominib. Heb.*
f Hi quondam, &c. *Verba Hier. in lib. de loc. Hebraic.*
g Troglodytæ gens. *ἀπὸ τῆς τρώγλης, id eſt, cauerna, quod in ſpeluncis habitent. Solin. c. 34. ſed Iſidori notatio magis Trogoditis reſpondet, id eſt viæ voratoribus. Plinius quoq. lib. 6. c. 19.* Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit
C Therothoas à venatu dictos miræ velocitatis. *Neq. tamen propterea Trogoditas ab Iſid. nominatos putarim, cùm præſertim Troglodytæ in omnib. cc. legatur: ſed luſiſſe in voce, vt ſolet, liberius.*
h Pamphag. *Verba Solin c. 33.*
i Ichthyophag. *Ex eod. c. 57.*
k Anthropophag. *Ex eod. c. 53.*
l Antipodes. *Ex Aug. 16. de ciuit. c. 9 qui Lactantium ſecutus eſt, quædam etiam verba è Seruio Æn 6. ad illud.* Noctes atq. dies p. a. i. D. *Hos omnes ætas noſtra coarguit ad Antipodas ipſos penetrans. Sed Seruius non de Antipodib. ſed de inferis ac terræ centro loquitur.*
m Titanas. *Ex Lactant. lib. 5. c. 6.*
n Quos ferunt fabul. *è Seru. Æn. 6.* Hic genus antiquum Troiæ.

D

De regnis et militiæ vocabulis. *Cap. III.*

Regnum à regibus dictum. Nam ſicut reges à regendo vocati: ita regnum à regibus.

Regnum vniuerſæ nationes ſuis quæq. tẽporibus habuere, vt Aſſyrij, Medi, Perſæ, Ægyptij, Græci, quorum vices ſors temporum ita volutauit, vt alterum ab altero ſolueretur. Inter omnia autem regna terrarũ duo regna cæteris glorioſiora traduntur,

Assyriorum primò, deinde Romanorum, vt A temporibus & locis inter se ordinata atque distincta. Nam sicut illud prius, & hoc posterius: ita illud in Oriente, hoc in Occidente exortum est:[a] deniq. in illius fine huius initiũ confestim fuit. Regna cætera, cæteriq. reges velut appendices istorũ habentur.

[b] Reges à regendo vocati [c] sicut enim sacerdos à sanctificando, ita & Rex à regendo: non autem regit, qui non corrigit. Rectè igitur faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur. Vnde & apud veteres tale erat prouerbium. [d] Rex eris si rectè facies, si non facias non eris.

Regiæ virtutes præcipuæ duæ, iustitia & pietas: plus autem in regibus laudatur pie- B tas: nam iustitia per se seuera est.

Consules appellati à cõsulendo, sicut reges à regẽdo, & sicut leges à legẽdo: [e] nam cùm Romani regũ superbã dominationẽ nõ ferrent, annua imperia binósq. Cõsules sibi fecerũt. nam fastus regius nõ beniuolentia cõsulentis, sed superbia dominantis erat: hinc igitur Consules appellati, vel à consulendo ciuibus, vel à regendo cuncta consilio. Quos tamen ideo mutandos per annos singulos instituerunt, vt nec insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Inde autem duo pares quia vnus rem ciuilẽ, alter C rem militarem administrabat.[f] Regnauerũt autem annis ccccclxiiij.

Proconsules subiecti erant consulibus, & dicti Proconsules, eo quòd vicem consulis fungerentur,[g] sicut procurator curatoris, i. actoris.

Exconsules autem dicti, quòd iam à consulatu exierint siue discesserint peracto vicis suæ anno.

[h] Dictatores nono anno post reges expulsos Romani sibi creauerunt, dum gener Tarquinij ad iniuriam soceri vindicandam, ingentẽ aduersus Romam collegisset exercitum. [i] Hi quinquenij temporis imperio D vtebantur: plus enim erant honore quàm Consules, qui annuas potestates tenebant. [k] Et dicti Dictatores quasi principes & præceptores: vnde & magistri populi nominabantur. Vnde & dicta dicuntur.

[l] Cæsarum nomen à Iulio cœpit, qui bello ciuili commoto primus Romanorum singularem obtinuit principatum. Cæsar autem dictus, [m] quòd cæso mortuæ matris vtero prolatus eductúsque fuerit: vel quòd cum cæsarie natus sit, à quo & imperatores sequentes Cæsares dicti (eò quòd comati essent). [n] Qui enim exsecto vtero eximebantur, cæsones & cæsares appellabantur.

Iulius autem dictus, quia ab Iulo Æneæ filio originem duxit, vt confirmat Virgil: Iulius à magno demissum nomen Iulo.

Imperatorum autem nomen apud Romanos eorum tantùm fuit prius, apud quos summa rei militaris consisteret, & ideo Imperatores dicti ab imperando exercitui: sed dum diu duces titulis imperatorijs fungerentur, Senatus censuit, vt Augusti Cæsaris hoc tantùm nomen esset, eò quòd is distingueretur à cæteris gentium regibus, quod & sequentes Cæsares hactenus vsurpauerunt. [o] Solet enim fieri, vt primi regis nomen etiam reliqui possideant, sicut apud Albanos ex Siluij nomine omnes reges Albanorum Siluij appellati sunt: sicut & apud Persas Arsacidæ: apud Ægyptios Ptolemæi: apud Athenienses Cecropidæ.

[p] Augustus ideò apud Romanos nomen imperij est, eo quòd olim augerent rempublicam amplificando. Quod nomen primo Senatus Octauiano Cæsari tradidit, vt quia auxerat terras, ipso nomine & titulo consecraretur. Dum autem idem Octauianus iam Cæsar & Imperator appellaretur, vel Augustus: [q] postea verò dum ludos spectaret, & pronuntiatum esset illi à populo vt vocaretur & Dominus, statim manu vultúque auerso, indecoras adulationes repressit & Domini appellationẽ vt omen [r] declinauit, atq. insequẽti die omnẽ populũ grauissimo edicto corripuit, Dominúmque se post hæc appellari ne à liberis quidem suis permisit. fuit enim filius Attiæ, quæ nata est de sorore Iulij Cæsaris.

Reges autẽ ob hanc caussam apud Græcos βασιλεῖς vocantur, quòd tanquam bases populum sustinent: vnde & bases coronas habent. Quanto enim quisque magis præponitur, tanto amplius pondere laborum grauatur.

Tyranni Græcè dicuntur, ijdem Latinè & reges: [s] nam apud veteres inter regem & tyrannum nulla discretio erat: vt, Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Fortes enim reges tyranni vocabantur: nam tyro fortis, de quibus Dominus loquitur: per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Iam postea in vsum accidit tyrannos vocari pessimos atque improbos reges, luxuriosæ dominationis cupiditatem & cru-

& crudelissimam dominationem in populis exercentes.

t Princeps & dignitatis modo significatur, & ordinis, sicut est illud Virgilianum: Princeps ardentem coniecit lampada Turnus, pro, primus. v Dictus autem Princeps à capiendi significatione, quòd primum capiat, sicut municeps ab eo quòd munia capiat.

x Dux dictus eo quòd sit ductor exercitus: sed non statim quicunque principes vel duces sunt, etiam reges dici possunt. In bello autē melius ducem nominari quàm regem: nam hoc nomen exprimit in prœlio ducentem: vnde Virg. ducis Euandri. Sallust. Quo cupidius in ore ducis sese quisq. bonū. Non dixit in ore consulis.

Monarchæ sunt, qui singularem possidēt principatū, qualis fuit Alexander apud Græcos, & Iulius apud Romanos. Hinc & monarchia dicitur. Μόνας quippe singularitas Græcō nomine, ἀρχὴ principatus est.

Tetrarchæ sunt, quartam partem regni tenentes. Nam τέτταρα quattuor sunt: qualis fuit apud Iudæam Philippus.

y Patritij inde vocati sunt, pro eo quòd sicut patres filijs, ita prouideant reipublicæ.

z Præfecti dicti, quòd Prætoria potestate præsint.

a Prætores, ijdem qui & Præfecti, quasi præpositores.

b Præsides verò dicti, quia alicuius loci tutelam præsidialiter tenent.

Tribuni vocati, quòd militibus, siue plebibus iura tribuunt.

c Chiliarchæ sunt, qui mille præsunt, quos nos Millenarios nuncupamus, & est nomen Græcum.

d Centuriones dicti eo quòd centū præsunt militibus, sicut Quinquagenarij qui in capite sunt quinquaginta militū, sicut Decani ab eo quòd militibus decem præferuntur.

e Miles, dictus, quia mille erant antè in numero vno, vel quia vnus est, ex mille electus. Romulus autem [f] primus ex populo milites sumpsit & appellauit. Liber verò primus militiæ ordinem docuit.

Miles aut ordinarius dicitur, aut extraordinarius. Ordinarius est qui per ordinem militat: nec adhuc aliquem consecutus est gradum honoris: est enim gregarius, id est humilis militiæ. Extraordinarius vero, qui ob virtutem promouetur ex ordine.

Emeriti dicuntur veterani solutiq. mili-
A tia, qui iam in vsu prœlij nō sunt, quia mereri militare dicitur, à stipendijs scilicet quæ merentur. Ijdē & veterani dicūtur, quia iam in vsu prœlij nō sunt: sed post multos militiæ labores quietis suffragium consequuntur.

Equestres milites dicti, eo quòd equo sedeant. Item militat ille in equestri ordine.

Tirones, dicuntur fortes pueri, qui ad militiam deliguntur, atque armis gerendis habiles existunt. Hi enim non ex sola professione natiuitatis: sed ex aspectu & valitudine corporis existimātur. Vnde & tirones dicti, qui antequam sacramento rogati sint, milites non sunt. Romanæ autem militiæ mos
B fuit, puberes primò exerceri armis. Nam decimo sexto anno tirones militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant, de quibus Virgilius, Et primæuo flore iuuentus.

g Seruos sanè nunquam militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto Hannibalis tempore, cùm post Cannense prœlium in tanta necessitate fuissent Romani, vt ne liberandorū quidē seruorū daretur facultas.

h Desertores vocati, eò quòd, desertis militaribus officijs, euagantur. Hi in alios numeros militiæ nomen dare prohibentur, sed si non magni temporis culpam contraxerint, cæsi numeris suis restituuntur. Sed & qui
C deserunt exercitum ad hostes transeuntes, & ipsi Desertores vocantur.

Conscripti milites dicuntur, quia in tabulis conferuntur ab eo, qui eos ducturus est: sicut Trāscripti vocantur, cùm de alia in aliam legionē transeunt, & inde Transcripti, quia nomina dant, vt transcribantur.

i Optiones dicti, quod sint electi. Nam optare eligere est, sicut est illud, Optauitque locum regno, id est, elegit.

Excubitores dicuntur, pro eo quòd excubias semper agunt. Sunt enim ex numero militum & in porticibus excubant propter regalem custodiā. [k] Excubiæ autem diurnæ sunt, vigiliæ nocturnæ, vnde & vigiles.

D Velites, erant apud Romanos genus militiæ, à volitando vocati. Lecti enim agilitate iuuenes cum armis suis post terga equitum considebant, & mox cùm ad hostes ventum esset, equis desiliebant, & continuò pedites ipsi ex alia parte, equitibus per quos aducti fuerant dimicantibus, hostem perturbabant. Ab his ergo Velitibus elephanti quondam Hannibalis retro acti, cùm regi iam à suis non possent, fabrili scalpro inter aures adacto, necabantur.

Caſtra ſunt vbi miles ſteterit.[l] dicta autẽ caſtra quaſi caſta, eò quòd illic caſtraretur libido. Nam nunquam ijs intererat mulier.

Militia autem à millibus dicta, aut à multis: quaſi multitia, quaſi negotium multorũ, aut à mole rerum [m] quaſi moletia.

Legio ſex millium armatorum eſt, à delectu vocata, quaſi lecti, id eſt, armis electi. Propriè autem Macedonum [n] phalanx, [o] Gallorum caterua, noſtra legio dicitur.

[p] Legio habet ſexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes duodecim, turmas ducentas.

Centuria eſt pars exercitus in centenos milites diuiſa. Vnde & qui ijs præſunt centuriones dicuntur.

Succenturiati ſunt, non qui in prima, ſed qui in ſecunda centuria ſunt, quaſi ſub prima centuria, tamen ſtricti etiam ipſi & in ſpeculis poſiti in bello ſunt, vt ſi prima defecerit, iſti quos ſub ſe diximus laborantibus primis ſubueniant. Vnde & ad inſidiandum ponitur ſuccenturiatus, quaſi armis doloſis inſtructus.

Manipulus ducentorum eſt militum. Manipuli autem dicti ſunt milites, ſiue quia bellum primò manu incipiebant, ſiue quod antequam ſigna eſſent, manipulos ſibi, id eſt, faſciculos ſtipulæ, vel herbæ alicuius pro ſignis faciebant, à quo ſigno manipulares milites cognominati ſunt. De quibus Lucanus: Conuocat armatos extemplo ad ſigna maniplos.

[q] Turma triginta equites ſunt. Romani enim equites in vna tribu trecenti fuerũt. De ſingulis enim centurijs decem dabãtur, & fiebat turma.

Cohors quingentos milites habet.

Tria ſunt militiæ genera, ſacramentum, euocatio, coniuratio.

Sacramentum, in quo poſt electionem iurat vnuſquiſque miles, ſe non recedere à militia, niſi poſt completa ſtipendia, id eſt, militiæ tempora, & hi ſunt qui habent plenam militiam. Nam viginti quinque annis tenentur.

Euocatio, dum ad ſubitum bellum nõ ſolum milites, ſed & cæteri euocantur. Vnde etiam conſul ſolebat dicere: Qui rempublicam ſaluam eſſe vult, me ſequatur.

Coniuratio, quæ fit tumultu, quãdo vicinũ vrbis periculũ ſingulos iurare nõ patitur: ſed repẽte colligitur multitudo & tumultuoſa in ira cõflatur. Hæc & tumultuatio dicit.

A In acie autem iſtæ ferè formæ ſunt: Exercitus, claſsis, nodus, cuneus, alæ, cornua, agmen: quæ formas & nomina ab ipſis rebus de quibus tranſlata ſunt mutuantur.

Acies dicta, quòd ferro armata ſit & acumine gladiorum.

Exercitus, multitudo ex vno genere, ab exercitatione belli vocata.

Claſſes dictæ propter diuiſionem exercitus qui poſtea manipuli dicti ſunt. Vnde & Virgilius, Claſsibus hic locus, hic acies certare ſolebãt. Iã poſteà & claſsis nauiũ dicta.

B [r] Nodus propriè eſt dẽſa peditũ multitudo, ſicut turma equitum. Nodus autem dictus, pro difficultate, quòd vix poſsit reſolui.

Cuneus eſt collecta in vnum militum multitudo. Vnde propter quod in vnũ coit [s] ipſa coitio in vnũ, cuneus nominatus eſt, quaſi couneus, eò quòd in vnum omnes coguntur.

Alæ in exercitu triginta equites eſſe dicuntur, [t] Alæ autẽ equites ob hoc dicti, quia tegunt pedites alarum vice.

Cornua vocantur extremitas exercitus, quòd intorta ſit.

[v] Agmen dicitur cùm exercitus iter facit,
C ab agendo vocatum, id eſt, eundo. Plautus, Quò te agis ipſe? Eſt enim exercitus ambulans. Nã agmen dicitur quod in longitudine directum eſt, quale ſolet eſſe cùm exercitus portis procedit: quicquid fuerit aliud, abuſiuè dicitur.

a Cap. III. Denique in illius fine huius initium fuit. *Nam quo tempore Sardanapalus vltimus Aſſyriorum Rex ab Arbace Medo victus igni ſe tradidit, Romulus & Remus nati ſunt, quantum ex Euſebio colligere licet.*

b Reges à regendo. *Ex Aug. ad pſ. 44.*

c Sicut enim ſacerdos à ſanctificando. *Ex eodem, vt etiam ſup. lib. 7. c. 12.*

d Rex eris, ſi rectè facies. *Horatius.*

e Nam cùm Romani regum ſuperbam dominationem. *Ex Aug. 15. de ciuit. c. 12. qui hæc ex Salluſt. Catilin.*
D *lin. apud quem etiam* ſuperbam dominationem (*non vt vulgò* in ſuperbiam dominationémque) *in antiquiſſ. libro legi aiebat Chacon.*

f Regnauerunt autem annis CCCCLXIIII. *Totidem numerat Hieronymus in præf. ad Aggæũ, & Euſeb. in Chron. Mendoſè libri noſtri* CCCCLXVII. *facili librarior. lapſu.*

g Sicut procurator curatoris, *Vid. c. ſeq.*

h Dictatores nono anno *Euſeb. (ſiue Hieronymus potius) in Chron.* Nono (*inquit*) anno poſt exactos reges noua dignitas eſt creata. Dictatura ſcilicet *In quo Liuium ſecutus videtur. Caſsiodorus octauo anno poſt exactos Reges, de qua diſcordia Faſti inſpiciendi, Ant. Auguſt. non niſi duodecimo. Noſtri omnes libri magno cõſenſu* quinto anno *retinent, error fortaſſe natus ex nota* IIX. *vel* XII.

i Hi quinquennij -- tenebãt. *Hæc cenſorib. aptanda videntur, de quibus cap ſeq. Nam Dictatura ſemeſtris fuit.*

k &

k Et dicti Dictat. *Varr. libro.5.* Hinc in manipulis castrensib. dicta ducib. Hinc dictata in ludo. Hinc Dictator magister populi. *cic.3. de legib.* Ast quãdo duellum grauius discordiæ ciuium poscunt, Dictator esto, ne amplius sex menses, si senatus creuerit, idemque iuris quod duo consules teneto. Isq. aui sinistra dictus populi magister esto. *Dictus vero Dictator, quòd à consule diceretur.*

l Cæsarum autem. *Imperatorum, alioqui ante Cæsarem Dictatorem Cæsar Iuliorum cognomen fuit. Euseb. in Chron.* C. Iulius Cæsar primus apud Romanos singulare obtinuit imperium, à quo Cæsares Romani principes appellati.

m Quod cæso matris. *è Seru. Æn.1.V.* Nascetur p. t. o. Cæsar. *Quam verum (cum vixerit Aurelia cæsaris mater diu viuo cæsare) Seruius viderit.*

n Qui .n. ex secto. *Plin. lib.7.* Auspicatius enecta parente gignuntur, sicu Scipio Africanus prior natus, primusq. Cæsarum à cæso matris vtero dictus, qua de caussa Cæsones appellati. *Vid. Fest. Verba verò* eò quòd comati essent, *aliena cum Chacone damus.*

o Solet n. fieri. *è Seru. Æn.12. ad v.* Murranum hic atauos.

p Augustus--eò quòd augerent *Suetonius ab auctu, vel ab auiũ gestu, gustuue. Ouidius vtrumq. indicauit Fast.* 1. Huius & augurium dependet origine verbi, Et quodcunq. sua Iuppiter auget ope.

q Postea vero dum lud. spect. *Sueton. c.53.*

r Vt nomen declinauit. *Verißimè restituit hunc locum A. Couarruuias cum in libris, vt homo legeretur. Neque Isidoriano codici à quo hæ voces absunt tantum credo quantum huic emendationi. Sueton.* Domini appellationem vt maledictum, & opprobrium semper exhorruit. *Quod autem sequitur,* quæ nata est de sorore Iul. Cæsaris. *verba sunt Seruij initio Æneid.*

s Nam apud veteres. *è Seru. Æn.4. & 7. & August. 5. de ciuit. c.19.* Sed ne tyranni non pessimi atq. improbi reges, sed veteri nomine fortes dicti existimentur. Vnde ait Virgil. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

t Princeps & dignitatis mod. *Seru. Æn.5. ad v.* Cũ princeps medioq. Gyas, &c.

v Dictus autem princeps. *Ex Aug. lib. de Grammat.*

x Dux dictus. *Ex 18. de ciuit. c.45.*

y Patritij inde vocati. *De nouo Patritior. genere quod erat Iustiniani tempore, A Augustinus.*

z Præfecti. *De præfectis prætorio.*

a Prætores ijdem qui & præfecti. *Veteres prætores intellige, hoc est magistratus, qua ratione Prætores Consules dicebantur, & prætoriũ, & porta prætoria Quod verò* quasi præpositores, *melius cum Varrone* quasi præitores *dixisset.*

b Præsides. *Glossar.* Præses ἡγέμων.

c Chiliarchæ. *Ex Hieronym. Isai. 2.*

d Miles-- quia mille erat antè in numero vno. *Cohortes numeros appellari solitas à Latinis tradit Sozomen. tripart. hist. lib.1. c.7. Varro tamen lib.4.* Milites quod trium millium legio primò fiebat, ac singulæ tribus Tat. Ramn. Lucer. millia singula mittebant.

e ex populo. *Ex plebe.*

f Romanæ autem militiæ. *è Seru. Æn.7. ad v.* Ante vrbem pueri, &c.

g Seruos sanè nunquam militasse. *Ex eodem Æn.9. ad v.* vetitisq. ad Troiam miserat armis.

h Desertores. *Vid. l. desertorum §.3. D. de re milit. & Quinctil. lib.7. c.7.*

i Optiones-- nam optare elig. *è Seru. Fest.* Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus, is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno milit. vt quem vellet eligeret, vnde & nomen sortitus est.

k Excubiæ autem diurn. *Ex eod. Aen.9.*

l Dicta autem castra. *Ex eod. Aen.3. ad v.* nos castra mouemus.

m quasi moletia. *Al. molestia, quib. fauet Conchen. vernaculus.* la mollitia *& Rabanus. Festus. quoq.* Militẽ Aelius à mollitia per antiphrasin dictum putat, eò quòd nihil molle, sed asperum quid reddat.

n Macedonum phalanx. *è Seru. Aen.2.* Etiam Argiua phalanx.

o Gallorum caterua. *Veget. lib.2. c.2.*

p Legio autẽ habet LX. *Seru. Aen. XI. ad v.* Volscor. edice maniplis: Signiferi, *inquit,* quia secundum antiquum morem in legione erant triginta. Legio autẽ habebat septem cohortes, sexaginta centurias. *Putamus autem apud Seru. vitiosè* VII. *pro* XII. *scriptum. Nam apud Isidor. omnia constat, qui paullò post cohortem quingẽtis militib. constare dicit. Licet (vt ait ibidem Seruius)* in his reb. accessu temporis ducum varietas semper mutauerit militiæ disciplina. *Agell. lib.16. c.4.* in legione sunt centuriæ LX. manipuli XXX. cohortes X. *Vegetius quoq. lib.2. c.6.* Sciendum est autem in vna legione decem cohortes esse debere. Sed prima cohors reliquas & numero militum & dignitate præcedit.

q Turma--& fiebat turma. *Concinnasse videtur hæc (quæ nunc integra non esse nemo non videt) è Seruio & Varrone, ita vt vtriusq. aliquid restet. Ergò scripturã quæ in libris omnibus erat relinquentes, amborum verba proponemus: Seru. Aen. 9.* Trecentum scutati omnes: Romani, inquit, equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs deni dabantur, quas triginta fuisse diximus. *Varro lib.4.* Turma terma E in V abijt, quod terdeni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnens. & Lucer. fiebant. itaq. primi singularum decuriar. decuriones dicti *Chacon, reliquis reiectis, hæc tantum ex Seruio retineri volebat:* Romani equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs decem dabantur. Cohors, &c.

r Nodus propriè est densa. *è Seru. Aen.10. ad illud:* Abantem oppositum interimit pugnæ nodumque moramq. *Quod autẽ sequitur.* Nodus autẽ dictus pro difficultate, *alia verbi apud Seruium notio est. non ratio prioris, vt videtur existimasse Isidorus, qui Seruij commentaria sine Virgilij carminibus fortasse inspiciebat.*

s Et ipsa coitio in vnum. *verb. Aug. in lib. de ordi. c.18.*

t Alæ autem equites. *Veget. lib.2. c.1. & Agell. 16. c.4.*

v Agmen. *Seru. Aen.1. & 9.* Agmẽ propriè est exercitus ambulãs, quidquid fuerit aliud abusiuè dicitur.

De ciuibus. Cap. IV.

DE imperijs militiæq. vocabulis ex parte dictum est, deinceps ciuium nomina summatim subiungimus.

Ciues vocati quòd in vnũ coeuntes viuãt, vt vita communis & ornatior fiat & tutior.

Domus vnius familiæ habitaculum eſt,ſicut vrbs vnius populi, ſicut orbis domiciliũ totius generis humani. Eſt autem domus genus,familia,ſiue coniunctio viri & vxoris. Incipit autem à duobus & eſt nomen Græcum.Nam δώματα Græci tecta vocant. Familia eſt, liberi ex liberis legibus ſuſcepti, à femore.

Genus autem à gignendo & progenerando dictum: aut à definitione certorum prognatorum,vt nationes, quæ proprijs cognationibus terminatæ,gentes appellantur.

[a] Populus eſt cœtus humanæ multitudinis, iuris conſenſu , & concordi communione ſociatus.Populus autem eò diſtat à plebibus, quòd populus vniuerſi ciues ſunt , connumeratis ſenioribus ciuitatis:Plebs autem reliquum vulgus ſine ſenioribus ciuitatis. Populus ergo tota ciuitas: vulgus verò plebs eſt. Plebs autem dicta à pluralitate: maior eſt enim numerus minorum, quàm ſeniorum. [b] Populus verò συχνὸς δῆμος dicitur id eſt, κοινὸς πολὺς. Vnde & populus dictus eſt.[c] Græcè autem populus dicitur λαὸς à lapidibus. Vulgus eſt paſsim inhabitans multitudo,quaſi quiſque quo vult.

Tribus dicuntur tanquam curiæ & congregationes diſtinctæ populorum,& vocatę tribus ab eo quòd in principio Romani trifariè fuerunt à Romulo diſpertiti,[d] in ſenatoribus,militibus,& plebibus.[e] Quæ tamen tribus nunc multiplicatæ nomen priſtinum retinent.

Senatui nomen ætas dedit,quòd ſeniores eſſent.[f] Alij à ſinendo dictos accipiunt ſenatores:Ipſi enim agendi facultatẽ dabant.

Senatuſconſultus à cõſulendo & tractando eſt dictus:quod ſic fit, vt conſulat & nocere non poſsit.

[g] Patres autem , vt dicit Salluſtius à curæ ſimilitudine vocati ſunt. Nam ſicut patres filios ſuos,ita illi,[h] rempublicam habebant.

[i] Patres Conſcripti,quia dum Romulus decem curias Senatorum elegiſſet : nomina eorum præſente populo in tabulas aureas contulit,atq.inde Patres Conſcripti vocati.

[k] Primi ordines Senatorum dicuntur Illuſtres, ſecundi Spectabiles, tertij Clariſsimi. Iam inferius quartũ aliquod genus non eſt. Quamuis autem Senatoria quiſque origine eſſet, vſque ad legitimos annos Eques Romanus erat , deinde accipiebat honorem Senatoriæ dignitatis.

Cenſores apud veteres Romanos erant.

A Eſt enim nomẽ Cenſoris dignitas iudicialis. Cenſere enim iudicare eſt. Itẽ Cẽſores ſunt patrimoniorũ iudices,à cenſu æris appellati.

[l] Iudices dicti quaſi ius dicentes populo, ſiue quòd iure diſceptent. Iure autẽ diſceptare,eſt iuſtè iudicare.Non eſt autẽ iudex, ſi non in eo eſt iuſtitia.

Præſides rectores ſunt prouinciæ: dicti eò quòd præſunt.

Prætores autem,quaſi præceptores ciuitatis & principes. Ijdem & Quæſtores quaſi quæſitores,eò quòd quæſtionibus præſunt, B conſilium enim & cauſſa apud eos eſt.

[m] Proceres ſunt Principes ciuitatis,quaſi procedes,quòd ante omnes honore præcedant.Vnde & capita trabium quæ eminent extra parietes proceres dicuntur, eò quòd primo procedant. Hinc autem ad primores facta tranſlatio: quòd à cætera multitudine præeminent.

[n] Tribuni dicti quòd plebi iura vel opem tribuunt.Conſtituti ſunt autẽ decimo ſexto anno poſt reges exactos.Dũ enim plebs à Senatu & Cõſulibus premeretur:tunc ipſa ſibi Tribunos quaſi proprios iudices & defenſores creauit:qui eorum libertatem tuerentur, C & eos aduerſus iniuriam nobilitatis defenderent, vnde & defenſores dicti, eò quòd ſibi plebem commiſſam contra inſolentiam improborum defendant. [o] At contra nunc quidã euerſores : non defenſores exiſtunt.

[p] Numerarij vocati ſunt:qui publicũ nũmum ærarijs inferunt.

Functi,ab eo quòd fungantur honore & officio aliquo dicti.Hinc & defunctos mortuos dicimus, qui compleuerunt vitæ officia,nihil enim iam faciunt.

Municipes ſunt in eodẽ municipio nati:ab officio munerũ dicti,eò quòd publica munia D accipiunt. Munia enim officia ſunt: vnde & immunes dicũtur,qui nullũ gerũt officium.

Municipales originales ciues & in locum officium gerentes.

Decuriones dicti , quòd ſint de ordine curiæ. Officium enim curiæ adminiſtrant. Vnde non eſt Decurio [q] qui ſummam non intulit,vel curiam participauit.

Curiales autem ijdem & Decuriones. Et dicti Curiales, quia ciuilia munera procurãt & exequuntur.

Principales magiſtratus & Duumuirales curialium officiorum ordinis ſunt.Principales dicti quòd primi ſint magiſtratibus.

Magiſtratus

Magistratus verò, quod maiores sint reliquis officijs.

r Duumuirales.----

Tabellio vocatus, eò quòd sit portitor tabellarũ. Idem Exceptor, idem & Scriba publicus, quia ea tantum quæ gestis publicãtur scribit.

Burgarij à burgis dicti, quia crebra per limites habitacula constituta burgos vulgò vocant. Vnde & Burgundionum genti nomen inhæsit: quos quondam subacta Germania, Romani per castra disposuerunt, atque ita ex locis nomen sumpserunt.

s Collegiati dicuntur quod ex eorũ collegio custodijsque deputentur qui facinus aliquod commiserunt. Est enim sordidissimum genus hominum patre incerto progenitum.

Priuati sunt extranei ab officijs publicis. Est enim nomen magistratum habenti cõtrarium: & dicti priuati, quòd sint ab officijs curiæ absoluti.

Mercenarij sunt, qui seruiunt accepta mercede: ijdem & Barones Græco nomine, quòd sint fortes in laboribus: βαρὺς enim dicitur grauis, quòd sit fortis. Cui contrarius est leuis, id est, infirmus.

Publicani appellantur conductores vectigalium fisci vel rerum publicarum, siue qui vectigalia publica exigunt, vel qui per negotia seculi lucra sectantur. Vnde & cognominati sunt.

t Villicus propriè villæ gubernator est. Vnde & à villa villicus nomen accepit. Interdum autem villicus non gubernationẽ villæ, sed dispensationẽ vniuersæ domus, Tullio interpretante, significat, quod est vniuersarum possessionum & villarum dispensatorem.

v Actores ijdem & curatores ab agendo & curando vocati.

Procuratores verò, eò quòd vicem Curatoris fungãtur:[x] quasi propter Curatores: sicut Proconsul pro Consule.

Coloni sunt cultores aduenæ dicti à cultura agri. Sunt enim aliunde venientes atque alienum agrum locatũ colentes, ac debentes conditionem genitali solo propter agri culturam sub dominio possessoris, pro eo quòd ijs locatus est fundus. Coloni autẽ quattuor modis dicuntur. Nam coloni aut Romani sunt, aut coloni Latini, aut coloni auxiliares, aut coloni ruris priuati.

Inquilini vocati quasi incolentes aliena. A non enim habent propriam sedem: sed in terra alienai nhabitant.

Differt autem inter inquilinum & aduenam. Inquilini enim sunt qui emigrant, & non perpetuò permanent. Aduenæ autem vel incolæ aduentitij perhibentur, sed permanẽtes: & inde incolæ, quia iam habitores sunt, ab incolendo.

Indigenæ sunt inde geniti, & in eodem loco nati, vbi inhabitant.

Incola autem non indigenam, sed aduenam indicat.

Peregrini dicti, eò quòd ignorantur eorũ parentes à quibus orti existunt: sunt enim B de longinqua regione.

Vrbani vocabãtur, qui Romæ habitabãt: qui verò in cæteris locis, oppidani.[y] Nam sola vrbs, Roma; cætera oppida.

Famuli sunt ex propria seruorum familia orti.

z Serui autem vocabulum inde traxerũt, quòd hi qui iure belli possent occidi à victoribus, conseruabantur, & serui fiebant, à seruando scilicet serui appellati.

Ancillæ à sustẽtaculo vocatæ, ἀγκων enim Græcè cubitus dicitur, vnde & anconem dicimus.

Mancipiũ est quicquid manu capi, subC díq. potest, vt homo equus, ouis. Hæc enim animalia statim vt nata sunt, mancipium esse putantur: nam & ea quæ in bestiarum numero sunt tunc videntur mancipium esse, quando capi siue domari cœperint.

Ingenui dicti qui in genere habẽt libertatem, non in facto, sicut liberti. Vnde & eos Græci εὐγενεῖς vocant, quòd sint boni generis.

Libertus autem vocatus, quasi liberatus. Erat enim prius iugo seruitutis addictus.[a] Libertorum autem filij apud antiquos libertini appellabantur, quasi de libertis nati: nũc verò libertinus aut à liberto factus, aut possessus.

D Manumissus dicitur, quasi manu emissus. Apud veteres enim quotiens manu mittebant,[b] alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant: vnde & manumissi dicti, eò quòd manu emitterentur.

Dedititij primùm à deditione sunt nuncupati. Deditio enim dicitur, quãdo se vincti, aut vinciendi hostes victoribus tradunt, quibus hæc origo nominis fuit. Dum quondam auersus populum Romanum serui armis sumptis dimicassent, vincti se dederũt,

comprehensique varia turpitudine affecti sunt. [c] Ex his quidam postea à dominis manumissi propter suppliciorum notas quas manifestè perpessi sunt, ad dignitatem ciuium Romanorum non peruenerunt.

[d] Latini (ante Romam conditam apud Latinos fiebant) nunquam per testamentũ, sed per epistolam libertatem sumentes. Inde quia per testamentum non fiebant, nec ex testamento aliquid capere, nec suos hæredes facere poterant, ciues Romani posteà sub consulibus per testamenta in vrbe Romana effecti sunt. Dicti autẽ ciues Romani, quia testamento liberi effecti in numerum Romanorum ciuium rediguntur. His primum aditus erat in vrbe Roma commorari, [e] cæteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe Roma, vel intra septimum ab vrbe milliarium commanerent.

[a] Cap. IV. Populus est cœtus. *Aberat à libris vox cœtus, quam restituimus ex Augu. 19. de ciuit. c. 21. & 24. qui hæc verba è libris Cic. de rep. citat.*

[b] Populus verò. *Quot hic monstra è Græcis characteribus? sed proximè accedit ad lectionẽ, quam posuimus, Ouet. colleg. Gotth. Vide nũquid ad hæc* πολὺς συμμικτὸς *Hieronymi Nahum 3. ad illud,* Bruchus expansus est.

[c] Græcè autem populus. *è Seru. Georg. 1. ad v.* Vnde homines nati durum gen.

[d] In senatorib. mil. & plebib. *Aliena hæc ducimus.*

[e] Quę tamen tribus nunc multipl. *Varr. lib. 4.* Cẽturia Primo à centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen; vt tribus multiplicatæ idem tenent nomen. *Ead. ex eod. Varrone refert Columella lib. 5. c. 1. à quo verius fortasse sit Isidorum sumpsisse. Nam Varronis libros de ling. Lati. non putabat ab Isidoro lectos, Chacon.*

[f] Alij à finendo. *Verba sunt Seruij Æn. 5. ad v.* & patribus dat iura vocatis. *Sed quis hæc, obsecro, in Isidoro nõ risit? at in Seruio suspiciunt ijdem.*

[g] Patres autem. *Seru. ibid.*

[h] remp. habebant. *Ita Gotth. cc. alij* alebant.

[i] Patres conscripti. *Hæc vnde sint, quærendum. Dionys.* οἱ ἢ μετέχοντες πατέρες ἔγραφοι προσηγορεύθησαν, κὴ μέχρις ἐμȣ̃ ταύτης ἐτύγχανον τῆς προσηγορίας, ἑλληνικὸν ἢ τῦ ἔθ. ἦν. *Neque tamen sic satis placere possunt; neque si ex aureis æreas tabulas facias, adducemur, vt hæc non adulterina sint.*

[k] Primi ordinis. *è Placidi glossis, è quo* Senatorũ *vocem delebat Chacon.*

[l] Iudices dicti. *inf. lib. 18. c. 15. & Grat. 23. q. 2. c. 1. & Greg. c. 10. de verb. signif.*

[m] Proceres-- vnde & capit. trab. *è Ser. Æn. 1. ad v.* Post alij proceres.

[n] Tribuni-- decimo sexto. *Mendosè omnes libri* sexto. *Ascon in Corneliana:* Tanta in illis virtus fuit, vt anno XVI. post reges exactos propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacratas ipsi restituerent, duos Tribunos crearent, *& Pompon. c. 2. de origin. iur.* Anno ferè XVII. post reges exactos Pop. Rom. Tribunos sibi in monte sacro creauit.

[o] At contra nunc quidam. *Oportet hæc alicuius antiqui scriptoris verba fuisse, nam Isidori ætate Tribuni non erant.*

[p] Numerarij. *Extat edictum Egicæ Regis in Concil. Tolet. 16. vbi Numerarij muneris mentio fit.*

[q] Qui summam non intulit, vel curiam non particip. *Qua de re ita Chacon: Qui decurio fiebat, is pro introitu præstitutam summam inferebat, neque, antequam eam inferret, curialis erat; vbi verò de more nihil inferebatur, non anteà curialis dicebatur, quàm cum alijs curiam ingressus de rebus publicis consultaret. Vid. Plin. lib. x. ep. 333. Ant. Augustinus. Duplex, aiebat, Decurionũ genus ostendi: alterum honorariorum, qui pecunia data honorem assequuntur, sed munere abstinent: alterum ordinariorum, qui Decurionum munus exercent, id enim esse curiam participare.*

[r] Duumuirales. *August. in lib. de gramm.* Duumuir. quasi duorum hominum vir. *Malè verò explent quidã libri lacunam quæ est in Gotthicis omnib.*

[s] Collegiati. *De collegijs dicuntur aliqua in titu. de iure immun. lib. L. Digest. sed quæ ad hunc locum illustrandum non sint satis.*

[t] Villicus-- significat. *Hieronymi verba in q. 6. ad Algas. Vnde pro œconomo villicum, & dispensatorem reddidisse videtur Cicero in œconomic. Xenoph. Nam & in Hortens. (vt refert Non.) dispẽsatoris voce est vsus* Quid tu, inquã, soles cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam, quæ ex his confecta sit, nõ probare?

[v] Actores-- procuratores. *Iurisconsulti Actorem præsentis esse dicunt, procuratorem absentis, Tutorem procuratorem constituere non posse, actorem posse.*

[x] quasi propter curatores. *Hæc aliena existimamus.*

[y] Nam sola vrbs Roma, cætera oppid. *Si quando verò Romani historici oppidi mentionẽ faciunt, nihil præterea addentes, oppidum Palatinum intelligunt, vbi primum fuit Roma condita, quam Ennius quadratam vocauit.* & quibus extiterat Romæ regnare quadratæ.

[z] Serui-- quod hi qui. *Verba Augustin. 19. de ciuit. cap. 15.*

[a] libertor. filij apud antiq. *Suet. in Claud. c. 24.* Appium Cæcum Censorem generis sui proauctorem libertinor. filios in Senatum allegisse docuit, ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.

[b] alapa percussos circumageb. *Nam vindicta serui caput percutere, faciémque palma tergũmue festuca verberare mos fuit. Vertebantur quoque & circumagebantur à dominis. Hinc Persius:* Heu steriles veri, quib. vna Quiritem Vertigo facit.

[c] Ex his quidam posteà à dominis manumiss. *Aug. in epist. ad Gal.* Stigmata dicuntur notæ quædam pœnarum seruilium; vt si quis verbi gratia seruus in compedibus fuerit propter noxiam, id est, propter culpã, vel huiusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicatur, & ideò in iure manumissionis inferioris est ordinis.

[d] Latini liberti ante Rom. cond. *De Latinis libertis ex lege Iulia Norbana, ex Vlpiani Titulis, Caij. & Iustiniani institutionibus satis constat. Cum quibus hæc nequaquam congruunt. Itaque negligebat ista A. Augustinus & auersabatur. Nam quid illud? Ante Rom. cond. apud Latinos fiebat?*

Quid

Quid postremum? His primum aditus erat in vrbe Rom. commorari, &c. Sed quia veri aliquid interijcitur, vt quod per epistolam fierent, quod testamenti factionem non haberent, suspicari se dicebat Chacō: Latinos libertos ab Isidoro dictos. qui eo iure essent, quo liberti facti quondam à Latinis populis antè Rom. conditā. Quod quidem ad Latinor. libertorum etymon aliquid conferre, nemo negarit. Sed quomodo tam lōgè Isidorus respexit? ergò amplius quærendum.

e Cæteris autem libertis prohib. *Hoc (inquit) A Augus. nemo vnquam dixit. Expellebantur tamen vrbe nonnūquam Latini ciues, si comitia impedirent.*

De affinitatibus et gradibus. Cap. V.

HÆredis nomen imposuit census æris, soluit enim tributum auctoris. In hoc enim vocabulo prima successio est hæreditatis & generis, vt sunt filij & nepotes.

Prohæres est, qui loco hæredis fungitur, quasi pro herede: est enim aut institutus, aut substitutus.

Pater est à quo nascitur initium generis: itaque is pater familiâs vocitatur. Pater autem dictus, eò quòd patratione peracta filiū procreet. [b] Patratio enim est rei venereæ consummatio. [c] Lucret. Et benè parta patrant.

Genitores autem à gignendo, & parētes quasi parientes.

Iidem & creatores. [d] Crementum enim est semen masculi, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores parentes dicuntur.

Mater dicitur, quod exinde efficitur aliquid: [e] mater enim quasi materia, nam caussa pater est.

Paterfamiliâs autem dictus, quòd omnibus in familia sua positis seruis tanquam pater filijs patria dilectione cōsulit, seruorúmque conditionem à filiorum affectu nō discernit: sed quasi vnū membrum amplectitur: hinc enim exortum est nomen patrisfamiliâs. Qui autem iniquè dominantur in seruis, hoc se nomine nequaquam reputent appellari.

[f] Materfamiliâs inde vocatur, quia per quandam iuris sollemnitatem in familiam transit mariti. Tabulæ enim matrimoniales instrumenta emptionis suæ sunt. Aliâs sicut [g] matrona est mater primi pueri, i. quasi mater nati, ita materfamiliâs illa est, quæ plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit.

Auus, patris pater est, ab æuo dictus, id est, ab antiquitate.

Proauus aui pater est, quasi prope auum.

Abauus proaui pater, iam longè ab auo.

Atauus abaui pater.

Tritauus atraui pater, quasi tetrauus, id est, quartus supra auum. Sed tritauus vltimum cognationis nomen est. Familia enim oritur à patre, terminatur in tritauo.

[h] Filius & filia à familia dicti, ipsi enim primi in ordine nascentium existunt: vnde & Cornelia familia stirps ipsa omnis à Cornelio orta.

Familia autem à femore. [i] Femore enim genus & stirps ostenditur. Nam familia pro seruis, abusiuè, non propriè dicitur.

Stirps ex longa generis significatione vocatur.

Gnatus dictus, quia generatus. Vnde & per g scribitur.

[k] Suboles eò quòd substitutio sit generis.

Quadripertitus est autē ordo filiorū ita: Vnigenitus, primogenitus, medius, nouissimus. Vnigenitus post quē nullus. Primogenitus ante quē nullus. Medius, inter omnes. Nouissimus, post omnes. [l] Idem & minimus à monade. Nouissimus autem propter quod nouus: quia cæteri præcedendo antiquiores existunt.

[m] Quattuor etiam modis filij appellantur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura, veluti cùm dicūtur filij Abrahæ Iudæi. Imitatione, vt ipsius Abrahæ fidem imitantes ex gentibus, dicente Euangelio: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, vel sicut eosdem Iudæos dominus filios esse dicit diaboli, à quo non nati, sed quem fuerant imitati. Adoptione quoque, quod humana consuetudine nulli licet nescire, vel sicut nos Deo non natura, sed adoptione dicimus, Pater noster qui es in cælis. Doctrina, sicut Apostolus filios suos appellat eos quibus Euangelium prædicauit.

Filij autem ideò in legibus liberi appellātur, vt isto vocabulo secernantur à seruis: quia sicut seruus in potestate est domini: sic filius in potestate est patris. Inde etiam filio fit emancipatio, vt sit liber à patre: sicut fit seruo manumissio, vt sit liberatus à domino.

Item liberi dicti, quia ex libero sunt matrimonio orti. Nam filij ex libero & ancilla seruilis conditionis sunt. Sēper enim qui nascitur deteriorem parentis statum sumit.

Naturales autem dicuntur ingenuarum concu-

concubinarũ filij, quos sola natura genuit, non honestas coniugij: ijdẽ & pueri à pube.

Adoptiuus filius est, qui aut à patre iusto, aut auo, aut proauo, in cuius potestate est, per emancipationẽ est traditus in alienam potestatem, qui vtriusque fert nomen, [n] vt Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus.

Gemini sunt, non duo tantùm simul nati, sed etiam plures. De geminis autem, vno aborto, alter, qui legitimè natus fuerit, Vopiscus nominatur.

[o] Posthumus vocatur, eò quòd post humationem patris nascitur, id est, post obitum. Iste & defuncti nomen accipit: sic enim lex voluit: vt, qui de defuncto nascitur, defuncti nomine appelletur.

[p] Nothus dicitur, qui de patre nobili & matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. Est autem hoc nomen Græcũ, & in Latinitate deficit.

Huic contrarius est Spurius, qui de matre nobili, & patre ignobili nascitur. Item Spurius patre incerto, matre vidua genitus, velut tantùm Spurij filius, [q] quia muliebrẽ naturam veteres σπόριον vocabãt, velut ἀπὸ τȣ̃ σπόρȣ, hoc est, seminis, non patris nomine. [r] Eosdẽ & Fauonios appellabant, quia quædam animalia Fauonio spiritu hausto concipere existimantur. Vnde & ij qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius quàm patrẽ sequuntur. Latinè autẽ Spurij, quasi extra puritatẽ, id est, quasi immundi.

Nepos est, qui ex filio natus est. Dictus autem nepos, quasi natus post. Primum enim filius nascitur, deinde nepos. Gradus enim substitutionis est. Hinc & posteritas, quasi postera ætas. [ſ] Nepos autem vtriusq. sexus est. Nam vt neptis dicamus in iure est propter discretionem successionis admissum.

Pronepos est, qui ex nepote conceptus natúsque est. Et dictus pronepos, quasi natus porrò pòst. Ex hoc quoque gradu incipit vocari & progenies: quasi porrò post geniti. Nã filij & nepotes non sunt progenies, quia nõ est in eis longa posteritas. Sicut autem inferius longè editi Progenies dicuntur, ita superius proaui, atauíque Progenitores appellantur: quasi porrò generantes. Pronepos dictus, quia prope nepotem.

Abnepos, quia seiungitur ab nepote. Est enim inter illum & nepotem pronepos.

Adnepos, abnepotis filius.

Trinepos, adnepotis filius, quia post nepotẽ quartus in ordine est, quasi tetranepos.

[t] Minores autem non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen: vt puta filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Vbi isti gradus defecerint: merito iam dicimus Minores, sicut & Maiores dicimus, post patris, aui, proaui, abaui, ataui, tritauiq. vocabulum.

[a] Cap. V. Soluit enim tributũ auctoris. *Id est, eius, qui illum heredem instituit.*

[b] Patratio n. rei ven. consumm. *Patrare obscœnũ verbũ fuisse ostendit Quinctil. lib. 8. c. 3.* ductare *(inquit)* exercitum, & patrare bellum apud Sallustium dicta sanctè, & antiquè ridentur à nobis. *Et Gloss.* patrat. *μασσᾶται κακέντρατος, ὡς ἐτ'. αἰσχρῶς, atque hoc tritũ antiquis scriptorib. Catullo, Persio, & alijs.*

[c] Lucretius: & benè parta patrant: *Optimè restituit Lucretio simul, & Isidoro sua verba ex paullulum deformata scriptura nostrorum codicum Antonius Couarruuias.*

[d] Crementum sem. *Idem repetit lib.* XI. *c.* 1. *Placid. glos.* excrementũ, quod expuimus vel excreamus habetur. Item semen virile, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores parẽtes dicuntur.

[e] Mater enim quasi materia. *Non vocis, quam Græcã esse non ignorabat, sed συμμαινομένȣ notatio.*

[f] Materfam. inde voc. *è Seru. Æn.* XI. *ad v.* Tyrrhena per oppida matres. *Vid. Boeth. ad Topic. Cic.*

[g] Matrona-- mater nati. *Vel nasciturí etiam ex Agellio, & ex ipso Isidoro, qui infr. c. 7.* quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest.

[h] filius-- filia. *Quasi familius, ne hæc quidem reijciẽda.*

[i] Femure enim genus. *Silan. Gotth.* femor enim, *haud dubium quin e, cum alterum sequeretur, omissum sit à librario. Legendum ergò femure vel fémore, quando vtroque modo constat veteres locutos.*

[k] Suboles, eò quod sit substit. *Ergò suboles, non soboles, ex hac quoq. notatione scribendum apparet.*

[l] Idem & minimus à monade. *Vid. lib. seq. litt. M.*

[m] Quattuor modis. *Ex Aug. lib. contra Adimant. c. 5. & 1. Retract. c. 22.*

[n] Vt Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus. *Vel Fabius Æmilianus, Scipio Paullinus.*

[o] Posthumus eò quòd post humat. *E Seru. Æn. 6. ad v.* tua posthuma proles: *Sed A. Augusti. & Iacob. Cuiacius* postumus *scribi volunt, vt sit sola productio verbi post, vt in postremus: quorum sententiam adiuuant antiqui nummi.*

[p] Nothus. *Seru. Æn. 7. ad v.* supposita de matre nothos: Nothos, *inquit,* materno ignobiles genere. *Est autem nomen Græcum, nam Latinè quomodo dicatur nõ est.*

[q] quia muliebrem naturam veteres spor. *Plutarch. in Problem.* λέγεσιν ἢ καὶ τὸν ἕτερον λόγον. ἐςὶ ἢ ἀπόπτερος, τȣ̃ς γὰρ Σαβίνȣς φασὶ τὸ γυναικὸς αἰδοῖον ὀνομάζειν σπόριον.

[r] eosd. & Fauonios. *Varr. 2. de re rust.* in fœtura res incredibilis est in Hispania, sed est vera. Quod in Lusitania ad Oceanum in ea regione, vbi est oppidum Olysippo, in mõte Tagro quedã è vento concipiunt certo tempore equæ, vt hic gallinæ quoq. solent, quarum oua ὑπηνέμια appellant. *Vt igitur oua ὑπηνέμια, ita equos Fauonios, nam Fauonio flante concipiebant equæ, vt ait Plin. lib. 4. c. 22.*

ſ Nepos

f Nepos autem vtriusque sex-- admissum. è Seru. Æn. 12 ad v. Pauperque domus.
t Minores autem-- vocabulum. Ex eod. Æn. 8.

Hoc loco adiectus erat in quibusdam libris titulus integer de gradibus cognat. ex Institut. Iustiniani. Sed quoniam in antiquioribus libris non erat, & alia Isidori nomine eadē de re à Burchardo referuntur lib. 7. c. 28. & ab Iuone lib. 7. tit. 12. Panormiæ, & parte 9. c. 64. Decret. & à Gratiano 35. q. 5. c. 6. quæ etiam leguntur in legib. Gotthor. & apud Iul. Paul. lib. 4. Sentent. Tit. XI. de gradib; nec illa Iustiniani admisimus, & hæc (siquidem Isidori sunt) quibus ex locis peti possint, indicare sat habuimus.

De agnatis & cognatis. Cap. VI.

AGnati dicti, eò quòd accedant pro natis, dum desunt filij. Qui ideò prius in gente agnoscuntur, quia veniunt per virilis sexus personas, veluti frater eodē patre natus, vel fratris filius nepósve ex eo, item patruus.

Cognati dicti, quia sunt & ipsi propinquitate cognationis coniuncti. Qui inde post agnatos habentur, quia per fœminini sexus personas veniunt: nec sunt agnati, sed alias naturali iure cognati.

Proximus, propter proximitatem sanguinis appellatus.

Consanguinei vocati, eò quòd ex vno sanguine, i. ex vno patris semine nati sunt: nam semen viri spuma est sanguinis, ad instar aquæ in scopulos collisæ, quæ spumam candidam facit, vel sicut vinum nigrum quod in calice agitatum spumam albentem reddit.

a Fratres dicti, eò quòd sunt ex eodem fructu, i. ex eodem semine nati.

b Germani verò de eadem genitrice manantes: non, vt multi dicunt, de eodē germine, qui tantùm fratres vocantur. Ergò fratres ex eodem fructu, germani ex eadē genitrice manantes.

Vterini vocati eò quòd sint ex diuersis patribus, & vno vtero editi: c nam vterus tantùm mulieris est.

d Quattuor autē modis fratres dicuntur in diuinis scripturis, natura, gente, cognatione, affectu. Natura, vt Esau & Iacob. Andreas & Petrus, Iacobus & Ioannes. Gente, vt omnes Iudæi fratres inter se vocantur, vt in Deuteronomio: Si autem emeris fratrem, qui est Hebræus. Et Apostolus: Optabam, inquit, ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundùm carnem, qui sunt Israëlitæ. Porrò

A cognatione fratres vocātur, qui sunt de vna familia, i. patria: quas Latini paternitates interpretantur, cùm ex vna radice multa generis turba diffunditur, vt in Genesi dixit Abraham ad Loth: Non sit rixa inter me & te, & inter pastores tuos & pastores meos, quia omnes fratres nos sumus. Et certè Loth non erat frater Abrahæ, sed filius fratris eius Aram. Quarto modo affectu fratres dicti, qui in duo scinduntur; spiritale, & commune. Spiritale quo omnes Christiani fratres vocantur: vt, Ecce quàm bonū, & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Commune, cùm omnes homines ex vno patre nati pari inter nos germanitate coniungimur. Scriptura loquente, Dicite ijs qui oderunt vos: fratres nostri vos estis.

B Germana ita intelligitur, vt germanus, eadem genitrice manans.

e Soror autem vt frater: nam soror est ex eodem semine dicta, quòd sola cum fratribus in sorte agnationis habeatur.

Fratres patrueles dicti, eò quòd patres eorum germani fratres inter se fuerunt.

f Consubrini verò vocati, qui aut ex sorore & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati, quasi consororini.

Fratrueles autem materteræ filij sunt.

Subrini consubrinorum filij.

Thius, Græcum nomen est.

Patruus frater patris est, quasi pater alius: vnde & decedente patre pupillum prior patruus suscipit, & quasi filium lege tuetur.

C Auunculus est matris frater, cuius nomē formam diminutiui habere videtur, quia ab auo venire monstratur.

Amita est soror patris, quasi alia mater.

Matertera est soror matris, quasi altera mater.

Socer est, qui filiam dedit.

g Gener est, qui filiam duxit: gener autē dictus, quòd adsciscatur ad augendū genus.

Socer autem & socrus, quòd generū vel nurum sibi associauit.

D Vitricus autem, qui vxorem ex alio viro filium aut filiam habentem duxit: & dictus vitricus quasi nouitricus, quòd à matre superducatur nouus.

h Priuignus est, qui ex alio patre natus est, & priuignus dici putatur, quasi priuigenus, vel quasi prius genitus: vnde & vulgò antenatus.

Vocabula autem à gente hæc videntur declinata; genitor genitrix, agnati agnatæ, cognati

cognati cognatæ, progenitores progenitrices, germani germanæ.

Item de prædictis affinitatibus.

AVctor mei generis, pater mihi est, ego illi filius aut filia.

Patris mei pater, mihi auus est, ego illi nepos aut neptis.

Patris mei auus, mihi proauus est, ego illi pronepos aut proneptis.

Patris mei proauus, mihi abauus est, ego illi abnepos aut abneptis.

Patris mei abauus, mihi atauus est, ego illi adnepos aut adneptis.

B Patris mei atauus, mihi tritauus est, ego illi trinepos aut trineptis.

De Patruis.

PAtris mei frater, mihi patruus est, ego illi fratris filius aut filia.

Patrui mei pater, mihi pater magnus est, ego illi filij fratris filius aut filia.

Patrui mei auus, mihi propatruus est, ego illi filij aut filiæ nepos aut neptis.

Patrui mei proauus, mihi adpatruus est: ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

De Amitis.

PAtris mei soror, mihi amita est, ego illi fratris filius aut filia.

A Amitæ meæ mater, mihi amita magna est, ego illi filiæ fratris filius aut filia.

Amitæ meæ auia, mihi proamita est, ego illi neptis filius aut filia.

Amitæ meæ proauia mihi abamita est: ego illi nepotis, aut neptis, filius aut filia.

De Auunculis.

MAtris meæ frater mihi auunculus est, ego illi sororis filius aut filia.

Auunculi mei pater, mihi auunculus magnus est, ego illi filij sororis filius aut filia.

Auunculi mei auus, mihi proauunculus est, ego illi filij nepos aut neptis.

Auunculi mei proauus mihi abauunculus est, ego illi neptis filius aut filia.

De Materteris.

MAtris meæ soror, mihi matertera est, ego illi sororis filius aut filia.

Materteræ meæ soror, mihi matertera magna est, ego illi sororis nepos aut neptis.

Auiæ meæ soror mihi abmatertera est, ego illi pronepos sororis aut proneptis.

Proauiæ meæ soror mihi promatertera est, ego illi neptis filius aut filia.

C

Stemmata

Stemmata dicũtur ramuſculi, quos aduocati faciunt in genere, cum gradus cognationum partiuntur, vt puta: ille filius, ille pater, ille auus, ille agnatus, & cognatus, & cæteri, quorum figuræ hæ ſunt.

ARBOR IVRIS.

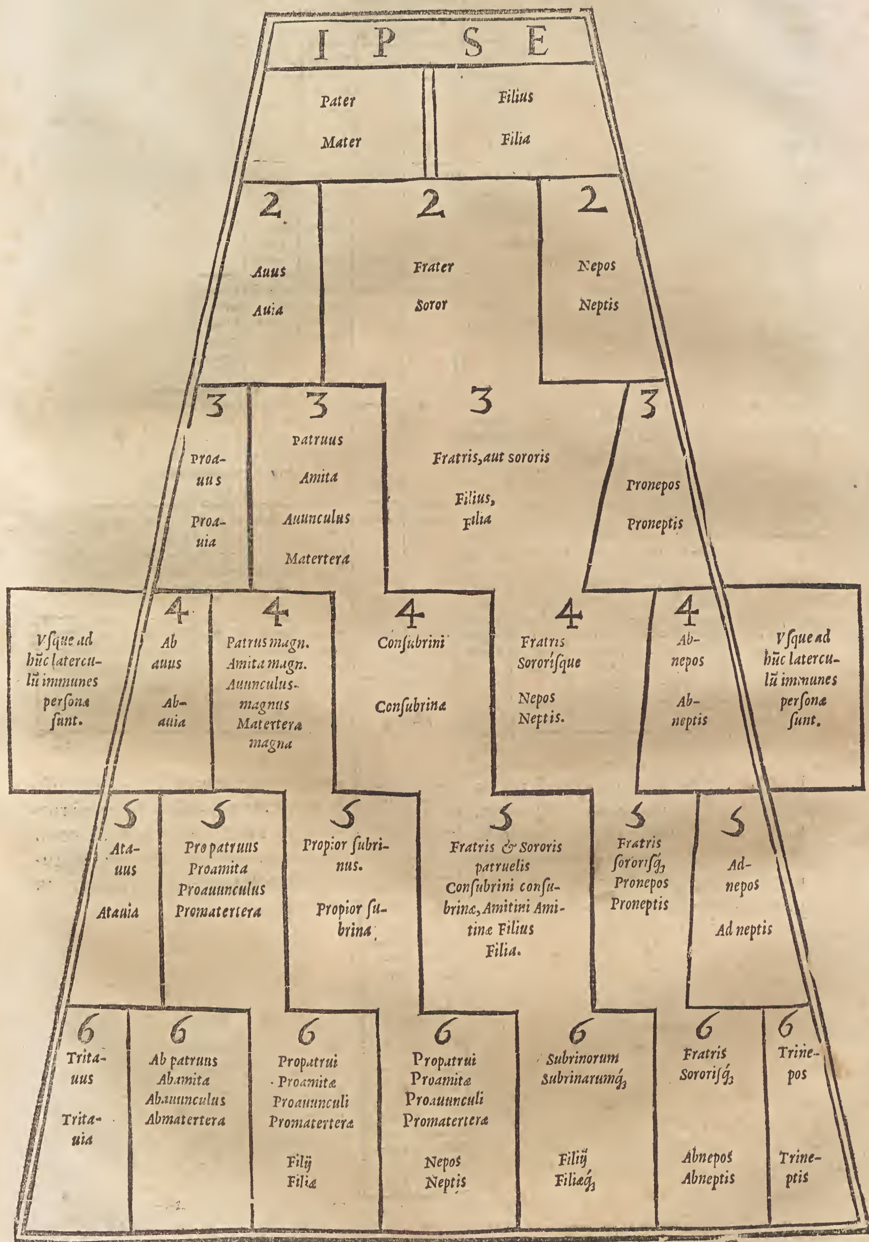

De gradibus generis humani.

						Tritaui pater. Tritaui mater. vii.	*Tritauiæ pater. tritauiæ mater,* vii.						
					Tripatruus. Triamita. vii	*Tritauus* vi	*Tritauia.* vi.	*Tritauũculus. Trimatertera.* vii.					
				Adpatrui. Adamita. Filij. vii.	*Adpatruus. Adamita.* vi	*Atauus* v.	*Atauia* v.	*Adauũculus. Admatertera.* vi.	*Adauũculi. Admatertera. Filij.* vii.				
			Abpatrui. Abamita. Nepotes. vii	*Abpatrui. Abamita. Filij.* vi	*Abpatruus. Abamita.* v	*Abauus* iiii	*Abauia* iiii.	*Abauũculus. Abmatertera.* v.	*Abauũculi. Abmatertera. Filij.* vi.	*Abauũculi. Abmatertera. Nepotes* vii.			
		Propatrui. pamita Pronepotes. vii	*Propatr Proamita. Nepotes* vi	*Propatrui, Proamita. Filij.* v.	*Propatruus. Proamita.* iiii	*Proauus* iii.	*Proauia* iii.	*Proauũculus. Promatertera.* iiii.	*Proauũculi. Promatertera. Filij.* v.	*Proauũculi. Promatertera. Nepotes* vi.	*Proauũculi. Promatertera. Pronep.* vii.		
	Propatruelium Proamitinorũ. pnepot. vii	*Propatrueliũ. Proamitinorũ. Nepotes.* vi.	*Propatruelũ. Proamitinorũ. Filij.* v.	*Propatruelis. Proamitinus.* iiii.	*Patruus magnus Amita magna.* iii.	*Auus* ii.	*Auia.* ii.	*Auũculus magnus. Matertera mag.* iii.	*Propior sobrinus. Propior sobrina* iiii.	*Prop. sobrini. Prop. sobrina. Filij.* v	*Prop. sobrini. Prop sobrina. Nepotes* vi.	*Prop. sobrini. Prop. sobrina. Pronep.* vii.	
Patruelis. amitini Abnepotes. vii	*Patruelis. Amitini. Pronep.* vi	*Patruelis. Amitini. Nepotes.* v.	*Patruelis Amitini. Filij.* iiii.	*Frater Soror Patruelis. Amiti.* iii.	*Patruus Amita.* ii.	*Pater.*	*Mater.*	*Auunculus. Matertera.* ii.	*Consobrinus. Consobrina* iii.	*Consobrini. Consobrina Filij.* iiii.	*Consobrini Consobrina Nepotes* v.	*Consobrini. Consobrina. Pronep.* vi.	*Consobrini. Consobrina. Abnep.* vii.
						IPSE.							
						Filius	*Filia*						
						Nepos	*Neptis*						
						Pronepos.	*Proneptis.*						
						Abnepos.	*Abneptis.*						
						Adnepos.	*Adneptis.*						
						Trinepos.	*Trineptis.*						
						Trinepotis. Filij.	*Trineptis. Filij.*						

1 Hæc consanguinitas dum se paullatim propaginum ordinibus dirimẽs vsque ad vltimum gradũ subtraxerit, & propinquitas esse desierit; eã rursus lex matrimonij vinculo repetit, & quodam modo reuocat fugientem. m Ideò autem vsque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est; vt sicut sex ætatibus mundi generatio, & hominis status finitur; ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

[a] Cap.VI.Fratres dicti *Fest.*Frater à Græco dictus est φρήτωρ, vel quod sit fere alter.

[b] Germani d.e.g.m.non(v.m.d.)de eod. germine.*Vides à vocis veriloquio, significationē deerrare, vt aliud fuerit τȣ̃ συμαινομένȣ ἔτυμον comminisci necesse. Saltem vt res magis patefieret. fraterq. à germano distingueretur. Sūt autē Seruij verba Æn.5.ad v.*Hæc germanus Eryx. Germanus est secundum Varronem in libris de gradibus de eadem genitrice manans,non(vt multi dicunt)de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat, secundum quem benè nunc Erycen Butæ, & Veneris filium Æneæ dicit fuisse germanum.*At Cornel.Fronto.* Frater aut ex alia matre, aut ex alio fratre potest esse:germanus ex ijsd. parentibus sit, necesse est.*Iustinianus verò lib.3. instit.c.2.* Itaque eodem patre nati fratres agnati sibi sunt, qui & consanguinei vocantur; nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint.*Sed hos quoq.germanos vocari aduertit Cuiac.*

[c] Nam vterus tantum mulieris. *è Seru. Æn.2.ad v.* vterumq. a.m.c.

[d] Quattuor autem modis fratres.*Ex Hieron.aduers. Heluid.*

[e] Soror quòd sola cum frat. *Antistius Labeo apud Agellium.*Soror,quod quasi seorsim nascitur, separatúrq. ab ea domo in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.

[f] Consubrini. *Et subrini,& consubrini per u perpetuò leguntur in antiquissimis libris.*

[g] Thius. *Gloss* θεῖος πρὸς πατρὸς patruus,θεῖος πρὸς μητρὸς auunculus. *Cuius nominis nō in elegantē rationem reddit Simplic.in Epictet. quod cū liberis parentes quasi θεοὶ, id est, dij sint, eosque deos nominare numinis metu vereamur, eius tamen honoris & pietatis signum aliquod in Thijs remanserit.Vid.Stob.c.42.& 77.*

[h] Gener-- ad augendum genus. *è Seruio. Æn.* XI. *ad v.* generûmque adsciuerit vrbi.

[i] Priuignus.*Duæ notationes:vel quod priuo,hoc est,proprio patre,vel quod priùs genitus, de posteriore Paulus apud Festum.*Priuignus dictus quòd antequam mater secundo nuberet est progenitus, pri enim antiqui pro præ dixerunt.*Vulgo antenado.*

[k] Stemmata dicuntur. *l. stemmata D de gradib. Sūt autem in antiquissimis quibusq. libris duo hæc tantū stemmata descripta.*

[l] Hæc consanguinitas-- fugientem.*ex 15.de ciuit. cap.16.*

[m] Ideò autem vsque ad sext. *Cur vsque ad sextum, cum intra quartum nunc hæserit,Vid.Rabani epist.ad Humbert.Episcopum.*

De Coniugijs. Cap.VII.

VIr sexum significat,non coniugium,nisi adieceris,vir eius.

Maritus verò etiam sine adiectione coniugem sonat, [a] & à mare maritus, quasi mas. Est enim nomen primæ positionis,quod facit in diminutione masculus, in deriuatione maritus.

A Sponsus à spondendo vocatus. Nam ante vsum tabellarum matrimonij cautiones sibi inuicem emittebant, in quibus spondebant se inuicem consentire in iura matrimonij,& fideiussores dabāt.Vnde & admissum est, vt sponsum dicamus virum, à spondendo,& sponsam similiter. [b] Cæterū propriè spondere velle est. Ergo sponsus non quia promittitur,sed quia spondet & sponsores dat.

Arrabo dicta, quasi arra bona. Quod enim datur pro coniugio,benè datur, quia coniugium bonum est. Quod verò caussa fornicationis aut adulterij,malum est,idcircò arrabo non est.

B Dicta autem arra à re,pro qua traditur.Est autem arra,non solum spōsio coniugalis,sed etiam pro qualibet promissa re data,vt compleatur.

[c] Proci,nuptiarum petitores,à procando,id est,petendo dicti.

[d] Pronuba dicta,eo quòd nubentibus præest,quæque nubentem viro coniungit, ipsa est & Paranympha, nam nympha sponsa in nuptijs, & nympha pro lauationis officio, quod ad nomen nubentis alludit.

[e] Coniuges appellati propter iugū quod imponitur matrimonio coniungendis. Iugo enim nubentes subijci solent,propter futuram concordiam,ne separentur.

C Coniuges autem veriùs appellantur à prima desponsationis fide, quamuis adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus,sicut Maria Ioseph coniux vocatur, inter quos nec fuerat,nec futura erat carnis vlla commixtio.

[f] Nuptæ dictæ, quòd vultus suos velent: translatum nomen à nubibus quibus tegitur cælum. Vnde & nuptiæ dicuntur, quòd ibi primum nubentiū capita velantur. Obnubere enim cooperire est.

Cui contraria Innuba,hoc est, innupta, quæ adhuc vultum suum non velat.

D [g] Vxores vocatæ, quasi vnxores. Moris enim erat antiquitus vt nubentes puellæ simul venirent ad limen mariti, & postes antequàm ingrederentur ornarent laneis vittis & oleo vngerent. Et inde vxores dictæ,quasi vnxores, [h] quæ ideò vetabātur limina calcare,quòd illic ianuæ & coëant,& separentur.

[i] Matrona est,quæ iam nupsit,& dicta matrona, quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest, vnde & matrimonium dictum.Distinguitur autem inter matronam

matrem, & matrem familias. Nam matronæ, quia iam in matrimoniũ conuenerunt: matres quia genuerunt: matresfamiliæ quia iam per quandam iuris sollemnitatem in familiam mariti transierunt.

Monogamus dictus, quia vni tantùm nupsit. μόνον enim apud Græcos vnum dicitur, γάμος nuptiæ interpretantur.

Bigamus autem, & trigamus à numero vxorum vocatus, quasi duabus vel tribus maritus.

[k] Vidua vocata, quod cum viro duo fuerint, nec circa consortium alterius viri post mortẽ primi coniugis, adhæserit. Nam quæ alteri post mortem prioris viri nupserint, viduæ non dicuntur. [l] Item vidua dicta, quòd sola sit, nec circa consortium viri coniugalia iura custodiat.

[m] Fratris vxor, Fratrissa vocatur.

Mariti frater, [n] Leuir dicitur.

Duorum inter se fratrũ vxores, Ianitrices vocantur, quasi eandem ianuam terentes, vel per eandem ianuam iter habentes.

Viri soror, Glos appellatur.

Sororis vir, speciale nomen nõ habet, nec vxoris frater.

[o] Matrimonium, est nobilium iusta conuẽtio & conditio.

Coniugium est, legitimarum personarum inter se coëundi & copulandi nuptiæ. Coniugium dictum, quia coniuncti sunt, vel à iugo quo in nuptijs copulãtur, ne resolui aut separari possint.

Connubium autẽ, non à nupta, sed à nubendo formatum. Dicitur autem connubium, cum æquales in nuptias coëunt, vt putà ciues Romani, pari vtique dignitate. Connubium autem non est, cùm ciuis Romanus cum Latina iungitur. Quotiens autem connubium non est, filij patrem non sequuntur.

Hymenæus dicitur à quodã Hymenæo, qui primus prosperè vsus est nuptijs, [p] vel ἀπὸ τοῦ ὑμένος, quod membranæ virginitatis est claustrum.

Contubernium, est ad tempus coëundi conuentio: vnde & tabernaculũ, quod modo huc, modo illuc præfigitur.

Repudium est, quod sub testimonio testium vel præsenti vel absenti mittitur.

[q] Diuortium est, quotiens, dissoluto matrimonio, alter eorũ alteras nuptias sequitur. Diuortium autem dictum à flexu viarum, hoc est viæ in diuersa tendentes.

A [r] Fribolum est, cum eo animo separantur, vt rursum ad se inuicem reuertantur. Nam friuolum est velut quassę mentis & effluxę, nec stabilis. [s] Propriè autem friuola vocantur fictilia vasa inutilia.

Tres autem ob caussas ducitur vxor: prima est caussa prolis, de qua legitur in Genesi, Et benedixit eis dicens: Crescite & multiplicamini: secunda caussa adiutorij, de qua ibi in Genesi dicitur: Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile: tertia caussa incontinentiæ: vnde dicit Apostolus, vt qui se non continet, nubat.

[t] In eligendo marito quattuor spectari solent, Virtus, genus, pulchritudo, sapientia.
B Ex his sapientia potentior est ad amoris affectum. Refert hæc quattuor Virgilius de AEnea, quòd his Dido impulsa est in amorem eius. Pulchritudine, Quem sese ore ferens. Virtute, Quàm forti pectore & armis. Oratione, Heu quibus ille Iactatus fatis, quæ bella exhausta canebat. Genere, Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

[v] Item in eligenda vxore, quattuor res impellunt hominem ad amorem: pulchritudo, genus, diuitiæ, mores. Melius tamen est si in ea mores quærantur, quàm pulchritudo. Nunc autem illæ quæruntur, quas aut
C diuitiæ, aut forma, non quas probitas morũ commendat.

Ideò autem fœminæ sub viri potestate consistunt, quia leuitate animi plerumque decipiuntur. Vnde & æquum erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde & veteres voluerunt fœminas innuptas quamuis perfectæ ætatis essent, propter ipsam animi leuitatem, in tutela consistere.

[a] Cap. VII. & à mare maritus. Et à marte marit. *Gotthici mendose, vt videtur.*

[b] Cæterum spondere prop. velle est. *Vnde sponte. Vid. Varr. lib. 5. & Agell. lib. 4. c. 4.*

D [c] Proci à procando. *è Seruio.*

[d] Pronuba dicta, quòd nubentibus præest. *è Seru. ad v.* pronuba Iuno *Æn. 4 Festus.* Pronubę adhibentur nuptis, quæ semel nupserunt matrimonij perpetuitatem auspicantes.

[e] Coniuges, &c. *Omnia ex Aug. lib. 1. de nupt. & cõcup. cap. 11.*

[f] Nuptæ. *Ead. lib. 2. de offi. c. 19.*

[g] Vxores quasi vnxores - Moris. n. erat. *è Seruio Æn. 4. ad v.* Coniugis antiq. m q. h. c.

[h] Quæ ideò vetabantur limina calcare. *Elegans ratio. Seruius verò ex Varrone:* ideò, *ait*, nuptas limen non

tangere

tangere; ne à sacrilegio inchoarent; si depositurae virginitatem calcent rem Vestae consecratam. *ad eclog.* VIII.

i matrona. *Sup.c.5.*

k Vidua vocata quod cũ viro duo fuerint. *Quasi dicat, nunc vna sit: Ita enim videtur retineri posse veterum librorum scriptura. Quidam ex Rabano ita legebat; quod cum à viro diuisa fuerit, circa consortium alterius viri non adhaeserit.*

l Item vidua dicta quòd sola sit. *Quasi sine duitate, vt enim Labeo ait.* Vidua sic dicta quasi vecors, vesanus, qui sine corde aut sanitate est. *Aut verius fortasse quasi valde diuisa, nam ve augere solet, vt in vehemens, vescus, iduere autem diuidere, aut findere, quò videtur respexisse Horatius.* Idus tibi sunt agendę, Qui dies mẽsem Veneris marinae Findit Aprilem.

m Fratris vxor fratrissa. *Festus.* Fratria vxor fratris. *Non.* Fratriae appellantur fratrum inter se vxores.

n Leuir-- glos-- Ianitrices. *Modestin. in l. non facile. D. de gradibus.* Viri frater leuir. Is apud Graecos δαὴρ appellatur. Viri soror glos. dicitur. apud Graecos γάλως duorum fratrum vxores ianitrices dicuntur. apud Graecos εἰνατέρες. *Gloss.* Ianitrices δύω ἀδελφῶν γυναῖκες

o Matrimonium est nobilium. *A. Augu. Cur nobilium? an quia ciuium tantum erat Romanor.? vel quia auspicato fiebat, & plebeiorum nulla erant antiqua auspicia, vt est apud Liuium?*

p vel ἀπὸ τοῦ ὑμένος. *Donat. in Adelph. ad v.* Missa haec face, Hymenaeum, &c. Alij quod ὑμὴν dicatur membrana quaedam, quia est munita Virginitas.

q Diuortium à flex. viar. *Seru. Æn.9. ad v.* Obijciũt equites sese ad diuortia nota. Diuortia, inquit, diuerticula viae militaris.

r Fribolum est. *Vlpian. in l. cum hic Status §. diuortiũ. D. de don. inter vir. & vx.* Quod si diuortium, inquit, non intercesserit, sed fribusculum, profecto valebit donatio, si fribusculum quieuit.

s Propriè enim friuola. *Fest.* Friuola sunt propriè vasa fictilia quassa vnde dicta sunt verba friuola, quae minus sunt fide subnixa.

t In eligendo marit. *Ead. lib. 2. de offi. c. 9. Nisi quod pro sapientia orationem illic posuit. Vt hic quoq. in enumeratione.*

v Item in eligenda vxore quattuor. *In officijs verò,* In foeminis tria spectabantur, si generosa, si benè morata esset, si pulchra. *Et Donat. in Phorm. Actor. 1. Scen. 2.* Quattuor sunt, quae in sponsis quaeruntur; forma, probitas, dos, nobilitas. *Sed quid in officijs secutus sit, cum dotem, siue diuitias omisit (si modo omisit) non est obscurum.*

DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOP.
ETYMOLOGIARVM
LIBER DECIMVS.

Vocum certarum Alphabetum.

ICET[a] ORIGO nominum vnde veniat à Philosophis, eam teneat rationem, vt homo ab humanitate, sapiens à sapientia nominetur, quia prius sapientia, deinde sapiens: tamen claret alia specialis in origine quorundam nominum caussa, sicut homo ab humo, vnde propriè homo est appellatus. Ex quibus exempli gratia quaedam in hoc opere posuimus.

A

Æros vir fortis & sapiens.

Auctor ab augendo dictus.[b] Auctorem autem foeminino genere dici nõ posse existimant. Nam quaedam sunt, quae in foeminino flecti non possunt, vt cursor.

Actor, ab agendo.

[c] Alumnus ab alendo vocatus: licet & qui alit, & qui alitur, alumnus dici potest, i. & qui nutrit, & qui nutritur: sed melius tamen qui nutrit.

Amicus per deriuationem, quasi animi custos: dictus autem propriè amicus ab hamo, id est, catena charitatis, vnde & hami quòd teneant.

Amator, turpitudinis, quia amore torquetur

quentur libidinis.

Amabilis autem, quòd sit amore dignus.

d Amasius, eò quòd sit pronus ad amorem.

Astutus ab astu vocatus, quod est callidi & cauti hominis, qui possit sine periculo fortiter aliquid facere.

Argutus, quia argumentum citò inuenit in loquendo.

c Acer, in vnamquamque formam vegetus ac nimius.

Alacer, à velocitate & cursu, quasi diceret aliger.

Armiger, quòd arma gerat.

Alacris, lætus, alacriter gestiens, & nullius rei nouitate turbatus.

Agilis, ab agendo aliquid celeriter, sicut docilis.

e Æmulus, eiusdem rei studiosus, quasi imitator & amabilis: aliàs inimicus inuenitur.

Æquus, est secundùm naturam iustus dictus, ab æqualitate: hoc est ab eo quòd sit æqualis, vnde & f æquitas appellata, ab æqualitate quadam scilicet.

Æquæuus, ab eo quòd sit alteri æqualis æuo, i. coætaneus.

Arrogans, eò quòd multum rogetur, & ille fastidiosus sit.

Audax, propriè pro arrogante ponitur.

Animosus, quòd sit animis & viribus plenus.

Animatus, quasi animo auctus, & quasi animo firmatus.

Elatus, pro eo quòd seipsum super mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videtur de his quæ agit.

Attollens, quòd se eleuet & erigat.

Ambitiosus, quòd honores ambiat.

Auidus dictus ab auendo, auere enim cupere est. Hinc & auarus. Nã quid est auarum esse? progredi vltra quàm sufficit.

g Auarus ex eo dictus, quòd sit auidus auri, & nunquam opibus expleatur, & quantum plus habuerit, tantum plus cupiat, Flacci super hoc concordante sententia, qui ait, Semper auarus eget. & Sallustij, Quod auaritia neque copia, neque inopia minuitur.

Amarus, à sapore translatum nomen habet. Est enim insuauis, nec nouit quenquã ad consortiũ suũ aliqua inuitare dulcedine.

Adulter, violator maritalis pudoris, eò quòd alterius thorum polluat.

h Anceps, huc illúcque fluctuans ac dubius, A istud an illud capiat, & in quam partem declinet anxius.

Atrox, quod sit tetris moribus.

Abstemius, à temeto, i. vino, quasi abstinens à vino.

Ablactatus, quod sit à lacte ablatus.

Æger, quod agatur infirmitate, vel tristitia ad tempus.

Ægrotus, quod sit æger frequentius, sicut iratus & iracundus.

Ærumnosus, à rumine dictus, quòd per inopiam miser factus esuriat & sitiat.

Auspex, eò quod auium auspicia intẽdat, sicut auceps, quòd aues capiat.

i Astrosus, ab astro dictus, quasi malo sidere natus.

B Enormis, eò quòd normam & mensuram excedat.

Abactor, est fur iumentorum & pecorũ, quem vulgò abigeum vocant, ab abigendo scilicet.

k Atratus, & Albatus: ille à veste nigra, iste ab alba.

l Aduena, eò quòd aliunde adueniat.

Alienigena, qui ex alia gente genitus est, & non ex ea vbi est. Item alienigena, quòd alienæ regionis sit, & non eius vbi est.

Accola, eò quòd adueniens terram colat.

C Agricola, à colendo agro, sicut syluicola.

Assecla, eò quòd sequatur aliquem lucri caussa.

m Assiduus dicebatur apud antiquos, qui assibus ad ærariũ expensum conferendis erat, & in negotijs quoq. publicis frequens: vnde & per s, non per d scribendus est.

Apparitor nominatus, quòd appareat & videatur, & præsto sit ad obsequium.

Attentus, vt aliquid audiens teneat.

n Attonitus, veluti furore quodam instinctus atq. stupefactus: dictus autem attonitus D à tonitrui strepitu, quasi tonitruo stupefactus, & vicino fulgori, aut tactu proximus.

Allectus, quòd sit palàm electus.

o Abactus, quòd sit ab actu remotus.

Abortiuus, eò quòd non oriatur, sed aboriatur & excidat.

Adoptiuus, quia est palàm optatus in filium.

Ambo, ab eo quod est ἄμφω, nomen de Græco Latinũ factũ, littera tertia demutata.

p Alius de multis dicitur, alter verò de duobus.

AEquimanus appellatus, qui vtraq. manu gladio incunctanter vtitur.

a Licet

a Licet origo. *Ante hæc verba in omnib. libris editis leguntur iſta:* Origo quorundam nominum, id eſt, vnde veniant, non penè omnibus patet, Proinde quædam noſcendi gratia operi interiecimus: *quæ in manuſcriptis quibuſd. non ſunt: in alijs (vt in Salm. & Silien. Gotth.) tùm diuerſo charactere, tum etiam interiecto hoc titulo* (De quibuſd. vocabulis hominũ) *ab hoc initio ſeparantur.*

b Auctorem fœminino genere dici non poſſe. *Chariſius.* Auctor ſiquidem propterea dicitur, quòd augeret, & generaret; & auctricem dicemus, quod pariter augere poſsit, cùm verò ad auctoritatem referatur pro communi accipiendum. *Ead. Ser. Æn.* XII. *ad v.* Auctor ego audendi. *Sed hic locus non eſt integer.* Nam *in curſore alia ratio eſt.*

c Alumnus -- ſed melius tamen qui nutrit. *Ita veteres libri. Et ita fortaſſe viſum Nonio conſuetudine repugnãte: ſic n. ille.* Alumnos quos alas, vel educes, vel eos qui aluntur conſuetudo dici vult. *Quaſi aliud ratio expoſceret.*

d Amaſius eò quòd ſit pronus ad amorem. *Iulianus Rhetor apud Agelliũ lib. 19. c. 9.* Audite ac diſcite, noſtros quoque antiquiores quos nominaſtis poetas amaſios, ac Venerios fuiſſe.

e Æmulus *è Seru. Æn. 5. & 6. quod autem & amabilis, additur ab Iſid. idem dixerat Heſiodus.* οὐκ ἄρα μοῦνον ἔην ἐρίδων γένος, ἀλλὰ ἐπὶ γαῖαν Εἰσὶ δύω· τὴν μὲν κεν ἐπαινήσειε νοήσας.

f Æquitas ab æqualitate. *Ex Auguſt. de quant. anim. cap. 9.*

g Auarus. *Hieronymi verba Eccleſ. 5.*

h Anceps. *Aug. lib. de Gramm.*

i Aſtroſus. *Retinet vulgaris lingua eand. vocem.*

k Atratus *Atramus VV. CC.*

l Aduena. *Ambroſ. in pſ. 38.* Aduena qui aliunde venit: Accola qui ad tempus colit.

m Aſsiduus. *Chariſ.* adſiduus quidam per d ſcribunt quaſi ſit à ſedẽdo figuratum: ſed errant. Nam cum à Seru. Tullio populus eſſet in quinq. claſſes diuiſus, vt tributim prout quiſq. poſsideret inferret, ditiores, qui aſſes dabant, aſsidui dicti ſunt. Et quoniã ſoli negotijs publicis frequentes aderant, eos qui frequenter adſunt, aſsiduos ab aſsib. dixerunt. *Hinc Agellius aſsiduum in* XII. *tab. & pro locuplete & facile munus faciente dictum ait ab aſsib. Caper ab adſidendo deducit. legimus autem* ad ærarij expenſam *ex c. Rom. Nam reliqui* ad ærarium expenſum *nullo ſenſu, niſi ærariam expenſam mauis.*

n Attonitus. *Seru. Æn. 3.* Attonitus ſtupefactus. Nam propriè, attonitus dicitur, cui caſus vicini fulminis & ſonitus dant ſtuporem.

o Abactus q. ſ. a. a. r. *Feſtus.* Abacti magiſtratus dicebantur, qui coacti depoſuerunt imperium.

p Alius de mult. *è Seru. Æn. XI.*

B

BEatus [a] dictus quaſi benè auctus, ſcilicet ab habendo quod velit, & nihil patiendo quod nolit. Ille autem verè beatus eſt, qui & habet omnia quæ vult bona, [b] & nihil vult malè. Ex his enim duobus beatus homo efficitur.

A Bonus à venuſtate corporis creditur dictus: poſtea & ad animum tranſlatum nomen. Eum autem dicimus bonum, cui non præualet malum: cúmque optimum, qui peccat minimum.

Benignus, eſt vir ſponte ad benefaciendum paratus, & dulcis alloquio: non autem multũ diſtat benignus à bono, quia & ipſe ad benefaciendum videtur expoſitus. Sed in eo differt, quia poteſt bonus eſſe & triſtior, & benè quidem facere & præſtare quod poſcitur, non tamen ſuauis eſſe nouit conſortio. Benignus autem ſua cunctos nouit inuitare dulcedine.

B Beneficus à benefaciendo alteri dictus: vnde & beneficẽtia vocatur, quæ proximo prodeſt.

Beniuolus, quia benè vult. Non tamen dicimus beneuolus ſicut nec maleuolus. Sæpè enim ex duabus partibus compoſitũ nomen aut priorem aut ſequentem litteram corrumpit: [c] nam beneuolentia abſurdum ſonat.

Blandus, dulcis & inuitans ad familiaritatem ſui.

Brutus, quaſi obrutus, quia ſenſu caret. Eſt enim ſine ratione, ſine prudentia. Vnde & ille Iunius Brutus ex ſorore Tarquinij ſuperbi genitus, cùm eundem caſum timeret

C quẽ frater inciderat, qui ob diuitias & prudentiam ab auunculo fuerat occiſus, vtilem temporis ſimulauit ſtultitiam. Vnde etiam Brutus eſt cognominatus, dum vocaretur Iunius.

Balbus, à balando potius quàm loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde & bleſus, quia verba frangit.

Bucco garrulus, quòd cæteros oris loquacitate, non ſenſu exſuperet.

Bilioſus, quòd ſemper ſit triſtis, ab humore nigro, qui bilis vocatur.

[e] Baburrus, ſtultus, ineptus.

D [f] Biothanatus, quod eſt vi mortuus: θάνατος enim Græco ſermone mors dicitur.

a Beatus q. benè auctus. *Caßiod. in pſ. 1.* Beatus ſicut nobis maiorũ tradidit auctoritas, dicitur quaſi benè aptus, cui omnia deſiderata ſuccedunt.

b Et nihil vult malè. *Ita Gotth. libri & Auguſt. 13. de Trinit. non malè.*

c Eumq. optimum qui peccat minimũ. *Hor.* Nam vitijs nemo ſine naſcitur, optimus ille eſt, Qui minimis vrgetur.

d Nam beneuolentia abſurdum ſonat. *Et quia minus coaleſcunt partes altera manente integra, & volentia per ſe abſurda vox Latinis aurib. & quia minor vox i quam e,*

vt ait Halicarnaſſeus. cui rei in componendis dictionib. ſtudemus, vt minus grauis ſit plurium dictionum coniunctio. At ætas hæc beneuolentiam vſurpauit.

e Bucco *Gloſſ.* Buccones παράσιτοι ϐυκκίονες. *Apulei. Apolog. 2.* Macie prorſus vt Buccones videbuntur.

f Baburrus. *Gloſſ.* Baburra ἄφρων, ἀνόητος, μάταιος.

g Biothanat. *seru. Æn. 4. ad v.* Omnib. vmbra locis adero. Dicunt Phyſici biothanatorum animas non recipi in originem ſuam. *Vox frequens Iulio Firmico, Caßiano, Tertull.*

C

CLarus, à cælo, quòd ſplendeat: vnde & clara dies, pro ſplendore cæli.

Celſus à cælo dictus, quòd ſit ſublimis & altus, quaſi cæleſtis.

Caſtus, primùm à caſtratione nuncupatus: poſtea placuit veteribus etiam eos ſic nominari, qui perpetuam libidinis abſtinentiam pollicebantur.

a Cæles dictus, quia iter ſibi facit ad cælum.

b Cælebs, connubij expers, [c] qualia ſunt numina in cælo, quæ abſque coniugijs ſunt. Et cælebs dicitur, [d] quaſi cælo beatus:

Cælicola, eò quòd cælum colat, eſt enim Angelus.

Continens, non ſolùm in caſtitate dicitur, ſed & in cibo & potu: in ira quoque & vexatione mentis & detrahendi libidine. Et continens, quòd ſe à multis malis abſtineat.

Clemens, miſericors ab eo quòd cluat, id eſt, protegat & tueatur, ſicut ſolet patronus clientem.

Concors à cõiunctione cordis appellatus: nam ſicut conſors dicitur, qui ſortem iungit, ita ille concors dicitur, qui corde iungitur.

Concionator, multitudinis allocutor.

Conſolator, vnius allocutor: & inde dictus conſolator, quòd ſoli ſe applicat cui loquitur, & ſolitudinem leuat alloquio ſuo: hinc & ſolatium.

e Conſultus eſt, qui conſulitur, cui contrarius eſt inconſultus, qui non accipit conſilium.

Conſtans dictus, quòd vndique ſtat, nec in aliquam partem declinari poteſt.

Confidens, quòd ſit in cunctis fiducia plenus. Vnde & Cæcilius: Si confidentiam habes, confide omnia.

Cautus, à cauendo dictus.

f Callidus, fraudulentus, quia celare nouit, & malè peritus. Callidum autem veteres

A non pro aſtuto tantùm, ſed etiam pro aſtutè docto ponebant: Hunc & verſutum, ab eo quòd animum citò vertat.

Cupidus, à capiendo multum, i. accipiendo vocatus.

Clamoſus, quaſi calamoſus à calamo, ſcilicet quòd ſonet.

g Calumniator, falſi criminis accuſator à caluendo, id eſt, fruſtrando & decipiendo dictus.

Calculator, à calculis, i. lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes numeros

B componebant.

h Compilator, qui aliena dicta ſuis permiſcet, ſicut ſolent pigmentarij in pila diuerſa mixta contundere. Hoc ſcelere quondam accuſabatur Mantuanus ille vates, cùm quoſdam verſus Homeri transferens ſuis permiſcuiſſet, & cùm compilator veterum ab æmulis diceretur, ille reſpondit: Magnarum eſſe virium clauam Herculi extorquere de manu.

Contumax, ab eo quòd contemnat.

Chromaticus, quia non confunditur, nec colorem mutat: Græcè enim χρῶμα color vocatur.

C Contumelioſus, quia velox eſt & tumet in verbis iniuriæ.

Contentioſus, ab intentione vocatus, qui non ratione aliquid, ſed ſola pertinacia vindicat.

Contemptibilis, vel quia contemptui habilis, vel quia contemptus & vilis, id eſt, ſine honore.

Crudelis, hoc eſt, crudus, quem Græci, ὠμὸν appellant per tranſlationem, quaſi non coctus nec eſui habilis: eſt enim aſper & durus.

i Carnifex, quòd carnem efficiat.

k Cruciarius, eò quòd ſit cruce dignus.

D Collega, à colligatione ſocietatis & amicitiæ complexu dictus.

Coætaneus, quaſi compar ætatis.

Complex, qui vno peccato vel crimine alteri eſt applicatus ad malum: ad bonum verò nunquam dicimus complicem.

Conſors, eò quòd ad eum pars pertinet bonorum: nam ſortem veteres pro parte ponebant. Conſors ergo, quòd ſit communis ſorte, [l] ſicut diſſors diſsimilis ſortis.

Celer appellatus à celeritate, quia quod vſus exigit velocius facit.

Confinalis, ab eo quòd ſit genere vel loco affinis.

Colonus

Colonus à colonia, vel ab agro colendo dictus. A

Curator, quòd curam ferat pueris, qui adhuc eius ætatis sunt, vt negotia sua satis administrare non possint.

Cognitor, à cognoscendo caussam dictus.

m Clientes, prius colentes dicebantur, à colendis patronis.

Captus. - - -

Captiuus, dicitur quasi capite diminutus. ingenuitatis enim fortuna ab eo excidit, vnde & à iurisperitis capite diminutus dicitur.

n Colomis, à columna vocatus, eò quòd erectus & firmissimus sit.

Comptus, à coma dictus, quòd sit formosus capillis, vel quia comam nutrit. B

Calamistratus à calamistro, id est, acu ferreo in calami similitudine facto, in quo crines obtorquentur, vt crispi sint: quem in cinere calefacere solent, qui capillos crispant, vt calamistrati sint.

Corpulentus, quòd sit corpore validus, & lentis carnibus.

Crassus, à sagina corporis â creando carnes.

Comesor à comedẽdo satis. Est enim gulæ ac ventri immoderatè deditus.

o Caupo pessimus de vino aquam faciens.

Candidus, canus dictus à candore, & candidus quasi candor datus: studio enim accedit cãdor. Nam album vocari, naturæ est. C

p Clodus - - - -

Curuus - - - -

Crispus - - - -

Cæcus appellatus, quòd careat visu. Est enim luminibus amissis. Cæcus est, qui vtroque oculo non videt.

Caducus à cadendo dictus, idem Lunaticus, eò quòd certo lunæ tempore patiatur.

Confusus, à confusione sceleris appellatus, inde & confusio.

Conuulsus dicitur, cui sua, vi aliqua adimuntur. Vnde & conuulsa nauis, cuius eminentia vi tempestatis adimuntur: vnde & Virgilius: Vix septem conuulsæ vndis, quasi mutilatæ. D

Cõsumptus, totus sumptus & deuoratus.

Conciliatrix, ob societatẽ flagitiosæ consensionis dicta, eò quòd intercurrat, alienũque nundinet corpus. Hanc etiã & lænam vocant.

Circumforanus, qui aduocationum caussa circum fora & conuentus vagatur.

q Collegiatus - - - -

Carpentarius - - - -

a Cæles. *Aug. lib. de Gramm.* Præses, diues, hæres, cæles, cælites qui iter sibi faciunt ad cælum. *Cælite quoque in singulari vsus Ouid. lib. v. de Ponto.* Quod tamen potui de cælite Brute recenti, Vestra procul positus carmen in ora dedi.

b Cælebs. *Quinctil. lib. 1. c. 5* Ingeniosè Caius visus est dicere cælibes veluti cælites, quod onere grauissimo carent: *Et Hieronym. 2. contra Iouin.* Cælibes, quod cælo digni sunt, inditum nomen.

c qualia sunt numina in cælo. *Verba Aug. loco cit.*

d quasi cælo beatus. *Al. Cælo aptus.*

e Consultus. *è Seru. Æn. 3. ad v.* Inconsulti abeunt.

f Callidum pro astutè docto. *Hor.* Callidus huic signo ponebam millia centum.

g Calumniator--â caluendo. *Caius cap. 233. de verb. sign.* Si caluitur, & moretur & frustretur. Inde & calumniatores appellati, quia per fraudem & vexationem alios vexarent litib. Inde & cauillatio dicta est.

h Compilator. *Fest.* Compilare est cogere in vnũ, & condere. f. contundere. *Idem tamen,* Pilare & cõpilare sunt qui Græca originis - - - Græci n. fures πειρατάς.

i Carnifex. *Donat. in Hecyr.* Caro propriè dicitur mortuor. vnde carnifices dicti, quòd carnes ex homine faciant.

k Cruciarius. *Petronius.* Itaque cruciarij illius parentes, vt viderunt custodiam laxatam, detraxere nocte pendentem.

l sicut dissors. *Aug. lib. de Gramm.* Dissors dicitur dissimilis sortis.

m Clientes. *è Seru. Æn. 6. ad v.* Pulsatusue parens, a. f. i. clienti.

n Colomis. *Vnde incolumis à columna vel columine. Donat. in Phorm.* Columen, culmen, an columen colũna? *Vitruu lib. 4. c. 20.* Columen in summo fastigio culminis, vnde & columnæ dicuntur.

o Caupo pessimus. *Hieron Isa. 1.* Hæretici quoque Euangelicam veritatem corrumpunt praua intelligentia, & sunt caupones pessimi facientes de vino aquam.

p Clodus--Curuus--Crispus. *Aliqui libri recentiores has lacunas explent. Sed ita, vt referre non sit operæpretium.*

q Collegiatus. *De collegiatis Titulus est lib. XI. Cod.*

D

Dominus per deriuationem dictus, quòd domui præsit.

Disertus, doctus à disserẽdo dictus, dispositè enim disserit.

Doctus à docendo, inde & doctor.

Docilis, non quod sit doctus, sed quia doceri potest: est enim ingeniosus, & ad discendum aptus.

Discipulus à disciplina dictus, disciplina autem à discendo vocata.

Dispensator vocatur, cui creditur administratio

nistratio pecuniarum. Et ideo dispensator, quia prius qui dabant pecuniam, non numerabant eam, sed appendebant.

[a] Diues ab ære vocatus.

[b] Decorus, perfectus, à decem.

Dulcis----

Decens, compositus, à numero decem dictus. Hinc & decorus, & decibilis.

Directus, eò quod in rectum vadit.

Dilectus à diligentia. Hæc sunt enim signa diligendi.

[c] Delibutus, de oleo vnctus, vt athletæ solent, vel in ceromate pueri. Hinc & delibutum gaudio, id est, perfusum vel plenum.

Delicatus, quòd sit delicijs pastus: viuens in epulis & nitore corporis.

Defessus, semper infirmus, quasi diu fessus.

Debilis, quòd per bilem factus sit fragilis. Bilis enim humor est afficiens corpus.

Decolor, quòd desit illi color.

Desperatus, vulgò vocatur malus ac perditus, nec iam vllius prosperæ spei. Dicitur autem per similitudinem ægrorum, qui affecti & sinespe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres, vt [d] desperati ante ianuas suas collocarentur, vel vt extremum spiritum redderent terræ, vel vt possent à transeuntibus fortè curari, qui aliquando simili laborauerant morbo.

Degener, aut ignobilis, aut quòd sit impari genere, aut si dum sit optimo genere natus, inhonestè tamen viuit.

Decrepitus, quòd morti sit propior, & quasi ad mortis tenebras vertat: sicut crepusculum tempus noctis. Alij dicunt decrepitum, non qui senectute auulsus est, sed qui iam crepare desierit, id est, loqui cessauerit.

[e] Depretiatus, ab eo quòd sit vilis, nec aliquo pretio dignus.

Dirus, præparcus & teter, quasi diuina ira in id actus. [f] Nam dirum dicitur, quod diuina infertur ira. Alias dirus, magnus.

[g] Dehiscens, valde hiscens. Hîc enim, De, augentis est, vt deamare, desidere.

Despiciens, eo quod deorsum aspiciat, vel contemptui habeat.

Dolosus, insidiosus vel malignus, ab eo quod deludat. Vt enim decipiat, occultam malitiam blandis sermonibus ornat.

Dubius, incertus, quasi duarum viarum.

Delator dictus, eoquòd detegat quod latebat.

Dilator, quia differt ad proferendum.

Desidiosus, tardus piger à desidendo vo- A catus; id est, valde sedendo. [h] (idem & reses à residendo) de, enim hîc augentis est.

[i] Delirus mente defectus per ætatẽ ἀπὸ τοῦ ληρεῖν vel quòd à recto ordine & quasi à lira aberret. Lira enim est arationis genus, cùm agricolæ facta semente dirigunt sulcos, in quos omnis seges decurrit.

Demens, idem qui amens, id est, sine mente, vel quod diminutionem habeat mentis.

Desipiens, eo quod minus sapere incipit, quàm solebat.

Damnatus, & damnabilis, quorum prior iam addictus est, sequens potest addici.

[k] Degulator, quod gulæ sit deditus.

B

[a] Diues ab ære. *Aliqui Gotth.* ab habere.

[b] Decorus--à decem. *Seg.* à decendo.

[c] Delibutus. *Ex Don. in Phorm. ad illud:* si te delibutum gaudio reddo.

[d] Desperati--consuetudo autem erat. *Seruij sunt hæc non Desperati, sed Depositi vocem interpretantis. Æn. 12. ad v.* Ille vt depositi p. f. p. *Quæ si non satis apta sunt, minus mirum, cùm Isidorus Seruij commentarijs sine Virgilij carminib. vsus sit: vt Chacon optimè coniecit, & ex alijs huius operis locis manifestè apparet.*

[e] Depretiatus. *Vtuntur hac voce antiquus Biblior. interpres, Tertull & alij Ecclesiastici scriptores.*

[f] Dirus præparcus & teter. *Haud absurdè: opponitur enim diro comis. Cicero in Caton. Mai.* Quanta in vno comitas, in altero diritas? *Reliqua è Seru. AEn. 2. & 6.*

C [g] Dehiscẽs. *Ex eod. AEn. 1. ad illud,* his vnda dehiscẽs.

[h] Delirus--dirigunt sulcos in quos omnis seges decurrit. *Sulcos pro porcis posuit, vel liris. nam in sulcos non seges decurrit, sed aqua ex liris. Vid. Varron. & Columell.*

[i] Degulator. *Apul. apolog. 2.* Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator studiosè in ventrem condidit, &c. *Idẽ* Degulo *dicitur ab Aug. in lib. de Gram.*

E

Elatus pro eo quod seipsum supra mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videtur de his quæ agit.

[a] Enormis, eo quod normam & mensuram excedat.

Eloquens, profusus eloquio.

D Exertus in loquendo expeditus. Exerere enim proferre vel expedire est.

[b] Eruditus, quia non rudis, sed iam doctus.

Expertus, multum peritus: Ex, enim hîc pro valde ponitur.

Expers vero, qui est extra peritiam & intellectum.

Exornatus, valdè ornatus: Ex, enim pro valdè ponitur: sicut excelsus, quasi valdè celsus.

Eximius, quasi valdè eminens.

Efficax

Efficax dictus, quia nullam difficultatem habet in qualibet re facienda: hinc & efficiens à faciendo dictus. [A]

Exspes, quod sine spe.

Expers, quia extra partẽ, caruit enim parte.

Exsors, quia extra sortem est.

[c] Exsul, quia extra solum suum est, quasi trans solum missus, aut extra solum vagus. Nã exsulare dicũtur qui extra solum eunt.

[d] Extorris, quia extra terram suam est, quasi ex terris. Sed propriè extorris, cùm vi expulsus: & cum terrore solo patrio eiectus: & extorris, ex terra sua pulsus. [B]

Extorris, extra terram: aut extra terminos suos, quia exterretur.

[e] Exterminator, non ille qui vulgo dicitur ἀφανὴς ἔιναι, sed qui deijcit & expellit à terminis ciuitatis.

Exterminatus, ab eo quod sit extra terminos suos eiectus: sic & externus, eo quòd sit alienæ terræ.

Egens, & egenus, sine gente & sine genere, indigens.

Exiguus, multum egens. Ex enim pro valdè ponitur. [C]

[f] Exilis, tenuis, quod possit quamuis per angustum exire (siue sine ilijs).

Exesus, quasi percomesus. Est enim aridus, tenuis, & exilis.

Exhaustus, quia consumptus est, & inanis effectus.

Exanguis, quod sit extra sanguinem.

[g] Exanimis, est mortuus. Exanimis autem & exanimus dicimus, sicut vnanimus & vnanimis, inermus inermis, & hoc nostro arbitrio subiacet.

Exustus dicitur, de quo nihil superest, quasi valdè vstus. Ex enim pro valdè ponitur.

Exosus ab odio dictus: [h] nam antiqui & odi dicebant & osus sum: hinc est exosus, quo vtimur, licet iam osus non dicamus. [D]

Effractor, quòd sit expugnator claustrorũ.

Exitiosus, eo quòd multis exitio sit.

Executor, ab exequendo: idẽ & exactor.

Efferatus, mente ferina effectus, & vltra humanum modum excedens.

Effrænatus, ab eo quòd sit præceps & pronus, & sine fræno rationis.

Eunuchus, Græcum nomen est, quod est spado. Horum quidam coëunt, sed tamen virtus in semine nulla est. Liquorem enim habent, & emittunt, sed ad gignendum inanem, atque inualidum.

[i] Effœta ab eo, quòd sit frequenti fœtu exhausta: partus enim eã assiduus debilem reddidit.

[a] Enormis. *Anormis quibusd. placuerat quod in Gotth. Ænormis: in aliquo etiam Anormis: sed non conuenit interpretatio. Anormis. n. qui sine norma. Hor.* Rusticus anormis sapiens, crassaque Minerua. *Enormis extra normam. Illud absurdius, quod supra in A, Enormis & Elatus & Heros: quia in libris Aeros, Ænormis, Ælatus.*

[b] Eruditus. *Vid. Caßiod. in ps. 2.*

[c] Exsul. *è Seru. Æn. 3.*
Nam exulare dicitur. *Ex eod. Æn. XI.*

[d] Extorris. *Ex eod. Æn. 4. ad. v.* Finib. extorris complexu auulsus Iuli.

[e] Exterminator. *Non vna hic species Græcor. characterum: sed* ἐξορίςȣ *manuscripti nihil habent.* ἀφανίςȣ *aliquid omnes. Ergo quod præferre libri videbantur,* ἀφανὴς ἔιναι *scripsimus: neq.* ἀφανιςὴς, *quod A. Augustino probabatur, reijcimus.*

[f] Exilis -- siue sine ilijs. *Vid. Fest. vel Seruium potius.*

[g] Exanimis. *è Seru. Æn. 1. ad. v.* Exanimumq. auro c. v. A.

[h] Nam antiqui diceb. *Ex eod. Æn. 5. ad v.* Si nondum exosus ad vnum.

[i] Effœta. *Ex eod. Æn. 5. ad v.* Frigentque effœtæ in corp. vires.

F

Facundus dictus, quia facilè fari possit.

Facetus, qui iocos & lusus gestis & factis commendat, à faciendo dictus.

Frugalis, à fruge nominatus, id est, à fructu vel parsimonia, siue vt alij volunt, à modestia, & temperantia.

[a] Fœnerator, qui pecuniam deponit apud debitorem, quasi fœnoris actor: nam fœnus pecunia est. Fœnerator autem Latinè dicitur, & qui dat mutuum, & qui accipit.

Flamines, Pontifices idolorum.

[b] Felix dicitur, qui felicitatem dat: felix qui accipit: & felix, per quem datur felicitas, vt felix tempus, felix locus.

Fidelis, pro eo quod fit ab eo id quod dicit, vel quod promittit bonum.

Facilis à faciendo, nec tardus.

Firmus, vnde & formosus.

Fortis, quia fert aduersa, vel quæcumque acciderint: siue à ferro, quòd sit durus, nec molliatur.

[c] Formosus à formo dictus. Formum enim veteres calidum, & feruens dixerunt. Feruor enim sanguinem mouet, sanguis pulchritudinem.

[d] Fœdus, nomen habet ab hirco, & hœdo, f. littera addita. [e] Hunc veteres in graui signifi-

significatione ponebant: vt, Sanguine fœdantem quos ipse sacrauerat ignes.

Fragilis dictus, eo quòd facilè frangi possit.

Fessus, quasi fissus, nec iam integer salute: est autem generale. Dicimus enim fessus animo, vt, fer fessus valle resedit: & fessus corpore, quod magis est proprium: & fessus rerum à casu venientium.

Fatigatus, quasi fatis agitatus.

[f] Formidolosus à formo, id est, sanguine dictus, cùm se à cute ad præcordia fugiens contrahit sanguis: nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit formidinem, vnde est illud, - gelidúsq. coit formidine sanguis. Formidolosus autem cùm sit timidus, & timendum significat.

[g] Fatuus ideò existimatur dictus, quia neque quod fatur ipse, neque quod alij dicunt, intelligit. Fatuos originem ducere quidam putant à miratoribus Fatuæ Fauni vxoris fatidicæ, eósque primùm Fatuos appellatos, quòd præter modum obstupefacti sunt vaticinijs illius vsq. ad amentiam.

Fautor, ab eo quòd faueat & consentiat.

[h] Fictor, appellatus à fingendo & componendo aliquid, sicut qui capillos mulierum lenit, & pertractat, vngit, & nitidat.

Fallax, quòd fando, id est, loquendo decipiat.

Feruidus, iracundus: ira enim inflammat.

Frendens, quòd minando frangat dentes, & comprimat.

Fremens - - - -

Ferox, ab eo quòd feritatem exerceat, vt bestia.

[i] Fur à furuo dictus est, id est, à fusco: nam noctis vtitur tempore.

[k] Factiosus inter opprobria, cùm seditiosum accipi volumus: cùm verò gratiosum, ac potentem, quasi magnæ factionis.

Facinorosus, à facti commisso nominatus: D facit enim quod alteri noceat.

[l] Fœmellarius, fœminis deditus, quem antiqui mulierarium appellabant.

Flagitiosus, eo quod frequentius flagitet, atque appetat libidinem.

[m] Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictũ cogebatur à dominis, ignominiæ magis, quàm supplicij caussa, furcam circa viam ferre, prædicans peccatum suum, & monere cæteros, ne quid simile peccarent.

Futilis, vanus, superfluus, loquax, & est metaphora à vasis fictilibus, quæ quassa & A rimosa non tenent, quæ inieceris.

Fornicarius - - - -

Fornicatrix est, cuius corpus publicum, & vulgare est. Hæ sub arcuatis prostabant, quæ loca fornices dicuntur: vnde & fornicariæ. Virg. Atque aduerso fornice.

Fœcunda, à fœtu dicta, quasi fœtu abundans, est enim partu frequens.

Fœta - - - -

Flens, quasi lacrymis fluens.

Fugitiuus nemo rectè dicitur, nisi qui dominũ fugit: nam si paruulus puer à nutrice, vel ab schola discesserit, fugitiuus non est.

B

[a] Fœnerator autem Latin. *Ex Aug. in ps. 36.*

[b] Felix. *Seru. Æn. 1.* Felix dicitur, & qui habet felicitatem, & facit esse felicem.

[c] Formosus-- *Formum. n. veteres calidum. Ita legendum inf. lib. 19. cap. 7. in Forcipes, & apud Seru. (cuius hæc sunt verba Æn. 8.) non foruum, & apud Non. in Fauno. Vid. Fest. in Forcipes-- Forma-- & Formucalis. & Donat. in Phorm. act. 1. sc. 2. ad verba.* Hæc formam extinguerent.

[d] Fœdus. *Fest.* Fœdũ antiqui dicebant pro hœdo, folus pro holere, fostem pro hoste, fostiam pro hostia.

[e] Hunc veteres in graui signif. *Seru. Æn. 2.* Fœdum tam apud Virgilium, quàm apud Sallustium non turpe significat, sed crudele.

[f] Formidolosus, cum sit timid. *è Seru. Æn. 4.*

[g] Fatuus. *Ex eod. Æn. 7. ad v.* Hũc Fauno, & nymph. *g. l. M. At Iustin lib. 43.* Fauno fuit vxor nomine Fa- C tua, quæ assiduò diuino spiritu impleta, velut per furorem futura præmonebat. Vnde adhuc qui inspirari solent, fatui dicuntur. *Ipse quoque Faunus, vt supra è Seruio retulimus, Fatuus Fatuelis dicebatur.*

[h] Fictor--lenit, *Al.* lenit.

[i] Fur. *Vid. Agell. lib. 1 c. 8.*

[k] Factiosus -- cum vero gratiosum ac pet. *Gloss.* Factio *τάγμα. Sueton. in Nerone:* quinque millia iouenum elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera condiscerent: *& Plaut. in Aulul.* istas magnas factiones, dotes dapsiles nihil moror. *Inde factiosi, potentes, & gratiosi in factionib.*

[l] Fœmellarius. *aberat hæc vox à plerisque Gotth. erat in Ouet.*

[m] Furcifer. *Ex Donat. Vid. Gloss. in* Furcifer *σταυροκόμιστος, &c.*

G

GLoriosus à frequentia claritatis dictus, pro c, g. littera commutata. Gloriosus à laurea dictus, quæ datur victoribus.

Gnarus, sciens, cui contrarius ignarus nesciens.

Grauis, venerabilis: vnde & contemptibiles leues dicimus. Grauis pro consilio & constantia dictus, quia non leui motu dissilit, sed fixa constantiæ grauitate consistit.

Grandis ---- A

Gracilis ----

Grandæuus, quod sit grandis æuo.

Gratus, gratiam seruans: sed gratus tantùm animo, gratissimus & animo & corpore dicitur.

Gratificus, ab eo quòd gratis faciat bonũ.

a Gratiosus, qui plus vnicuique, quàm meretur, tribuit.

Garrulus propriè dicitur, qui vulgò verbosus appellatus, accedente lætitia nec valens, nec volens tacere. Sumptum nomen à graculis auibus, qui importuna loquacitate semper strepunt, nec vnquam quiescunt.

b Ganeo, luxuriosus & tanquam in occultis locis & subterraneis, quæ ganea Græci vocant. B

c Glutto, à gula, i. gulosus.

a Gratiosus. *Agell. lib. 9. c. 12.* Gratiosus & qui adhibet gratiam, & qui admittit.

b Ganeo--tanquam in occult. & sub terr. *Fest.* Ganeum locum abditum, ac velut sub terra dixerũt. *Donat. in Adelph.* Veteres ganeum meretricũ tabernã dixerunt, *ἀπὸ τῆς γᾶς, τοῦτο ἐστὶ τῆς γῆς*, quòd ipsa sit in terra, non vt cœnacula superius, vnde & taberna, quasi trabena à validiorib. dicta trabib. quib. superiora suspensa sunt.

c Glutto. *Aug in lib. de Gramm.* Heluo, qui & Glutto *Fest.* Ingluuies à gula dicta, Hinc & ingluuiosus, & glutto, & gulo.

H C

HEros vir sapiens & fortis.

Humilis, quasi humo acclinis.

Honorabilis, quasi honori habilis, hoc est, aptus.

c Honestus, quòd nihil habeat turpitudinis: nam quid honestas, nisi honor perpetuus, i. quasi honoris status?

Humanus, quòd habeat circa homines amorem & miserationis affectum: vnde & humanitas, qua nos inuicem tuemur.

Habilis, quòd sit ad habendum commoda atque aptus.

Honorosus, plus est quàm honoratus, sicut scelerosus, quàm sceleratus. D

Hirsutus, ab eo quòd sit hirtus & pilis horridus.

d Hypocrita, è Græco sermone in Latinũ simulator interpretatur. Qui dum intus malus sit, bonũ se palàm ostendit: *ὑπὸ* enim falsum, *κρίσις* iudicium interpretatur. Nomen autem hypocritæ tractum est à specie eorum, qui in spectaculis contecta facie incedunt, distinguentes vultum ceruleo minióque colore & cæteris pigmentis, habentes simulacra oris lintea gypsata, & vario colore distincta, nonnunquam & colla & manus creta perungentes, vt ad personæ colorem peruenirent, & populum dum in ludis agerent, fallerent, modò in specie viri, modò in fœminæ, modò tonsi, modò criniti, anili, & virginali, cæteráque specie, ætate, sexúque diuerso, vt fallant populum, dum in ludis agunt. Quæ species argumenti translata est, in ijs qui falso vultu incedunt, & simulant quod non sunt: nam hypocritæ dici non possunt, ex quo foras exierint.

Humatus, quòd sit humo tectus, id est sepultus.

Hilaris, Græcum est nomen.

a Heros. *Idem sup. lib. 1. c. 39.* Heroes appellantur viri, quasi aerei, & cælo digni, propter sapientiam & fortitudinem. *Vid. Seru. Æn. 1. & Aug. 10. de ciuit. c. 21. à quibus longè diuersus it Socrates in Cratylo Æros in libris VV. in A scribitur.*

b Humilis--humo acclinis. *Ita Gotthici omnes.*

c Honestus q. honoris status. *Al. q. honor. stans.*

d Hypocrita. *Ex Aug. Serm. 1. in fer. VI, post Quinquag.*

I

INgeniosus, quod intus vim habeat gignendi quamlibet artem.

Inuentor dictus, quòd in ea quæ quærit, venit: vnde & ipsa quæ appellatur inuentio, si verbi originem retractemus, quid aliud resonat, nisi quia inuenire est, in id venire, quod quæritur?

a Interpres, quòd inter partes medius sit duarum linguarum dum transfert. Sed & qui inter Deum, quem interpretatur, & homines, quibus diuina indicat mysteria, interpres vocatur.

Iuridicus, quia legum iura dicit,

Indoles, propriè est imago quædam futuræ virtutis.

Iustus dictus, quia iura custodit & secundum legem viuit.

b Innox, quod non noceat.

Innocuus, cui nocitum non sit, sed apud veteres vtrumque indifferens est.

Iocundus, eo quod sit semper iocis aptus, & hilaritati, à frequentia, sicut iracundus.

Iocosus, iocis vsus.

Inclytus, Græcum nomen est. Nam *κλυτὸν* Græci gloriosum vocant.

Illustris, nomen notitiæ est, quòd clareat multis, splendore generis, vel sapientiæ, vel virtutis, cui contrarius est obscurè natus.

Idoneus - - - -

Incolumis, à colũna nomen habet, quasi erectus, fortis, & stabilis.

Immarcescibilis, incorruptus & sempiternus, quod sit sine marcore & languore.

Intemeratus, incorruptus & nulla temeritate violatus.

Infirmus, quia sine formo, i. sine calore.

Imbecillis, quasi sine baculo, fragilis & inconstans.

Inanis, leuis.

Inconstans, quia non est stabilis, sed quod placet ei, rursus displicet.

Iactans, vel arrogans est, qui maiorum institutis non acquiescit, sed propriã quandam viam iustitiæ & sanctitatis inquirit.

[c] Iracundus dictus, qui accenso sanguine in furorem compellitur, vt enim flamma dicitur, & ira inflammat.

[d] Incentor, ab eo quòd incendat atque inflammet.

Incentor, quia praua suggestione ad vitia cor aliorum succendit, & persuadendo inflammat.

Inexpiabilis, quòd nunquam expietur, nunquam purgetur.

[e] Inlaudabilis, non quia laudatus non sit, sed quia laudari non meruerit.

Iratus, ira actus.

Impius, quia sine pietate religionis est.

Iniquus propriè dictus, quia nõ est æquus, sed inæqualis. [f] Inter impium autem, & iniquum hoc distare nonnunquam solet, quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. Impius namque pro infideli ponitur: & dictus impius, quòd sit à pietate religionis alienus. Iniquus verò dicitur, pro eo quod non est æquus, sed prauis operibus maculatur, vel si Christianitatis nomine censeatur.

Inimicus, quia non amicus, sed aduersarius. Duæ autem res inimicos faciunt: fraus & terror. Terror, quòd timent: Fraus, mali, quod passi sunt.

Inuidus, dictus ab intuendo felicitatem alterius.

[g] Inuidiosus est, qui ab alio patitur inuidiã.

Inuisus, odiosus, ab inuidia & zelo dictus.

Intestabilis, cuius testimoniũ non valet, & quod dixerit, irritum improbatúmq. sit.

Infamis, non bonæ famæ.

A Improbus dict⁹, quòd instat etiã prohibẽti.

Importunus: inquietus: quia non habet portum, id est, quietem. Vnde & importuni, quia in naufragium citò feruntur.

Infrænis est, qui frænis nõ regitur, vt, Numidæ infræni.

Infrendens, propriè est inter se comprimens dentes. [h] Nam & frendere significat dentibus frãgere: vnde nefrendes infantes, qui necdum dentes habent.

Ingluuiosus, à gula & voracitate dictus.

[i] Inglorius, quòd sit sine gloria, i. sine triũphis. Item inglorius, immemor gloriæ.

Informis, ingens, non quòd non habeat B formam, sed quòd vltra formam magnitudinem habeat.

[k] Inueterator, eò quòd sit multi veterísq. vsus in malitia.

[l] Immanis, quia non bonus, sed crudelis & terribilis. Manũ enim bonũ dicitur. Vnde κατ' ἀντίφρασιν dij manes, minimè boni.

[m] Immunis, minimè munificus, vt est in prouerbio veteri: Immunẽ ciues odere sui. Itẽ immunis, qui non facit munia, i. officio nõ fungit᷑, est enim omni priuilegio vacuus.

Indemnis, eò quòd sine damno viuat, & sine vlla culpa atque periculo.

Iners, sine arte, & ob hoc ne operi quidẽ C vlli aptus.

Inermis, vel sine armis, vel sine viribus. Nam semper arma pro viribus.

Ignauus, ignarus viæ, i. rationis & vitæ.

Ignarus, non gnarus, i. inscius vel sine naribus. [n] Olfecisse enim veteres, scisse dicebãt.

[p] Ignarus autẽ duo significat, vel qui ignorat, vel qui ignoratur.

Immemor, qui oblitus est, perdidit enim memoriam.

Inscius, quia sine scientia est.

Idiota, imperitus, Græcum est.

Imperitus, siue peritia.

[q] Inconsultus, ab eo quòd non accipiat D consilium. Item inconsultus, quia est sine consilio & inscius rerum atque ignarus.

Ineptus, apto contrarius est, quasi inaptus.

[r] Inops, qui sine terra est: opẽ enim terram intelligimus, quia opem fert fructificando. Alij inopem intelligunt, non sepultum, inhumatum, cui nec inanis absenti surrexit tumulus.

Ignobilis, eo quod sit ignotus & vilis & obscuri generis: cuius nẽ nomen quidẽ scitur.

Ircosus, quia sudore corporis fœtido putet.

Ignotus, ignobilis, vel ex improuiso veniẽs.

Impro-

Improuisus dictus, eo quòd subitò sit, & non porrò antè visus. A

Index, proditor ab indicando.

r Indigena vocatus, quòd inde genitus sit, id est, in eodem loco natus.

Impudens, eò quòd ab eo pudor & pudicitia procul abest.

Impudicus, à pædore vocatus. Pædorem enim fœtorem dicunt.

Incestus, propter illicitam commixtionem vocatus, quasi incastus, sicut qui virginem sacram vel affinitati suæ proximã stuprauerit.

f Internicida est, qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit. B

Inficiator, negator, quia non fatetur, sed contra veritatem mendacio innititur.

Impostor - - - -

Interceptus, propriè dicitur qui inter duos de medio tollitur.

Insidiosus, quod insideat: Nam propriè insidere est dolosè aliquem expectare. Vnde & insidiæ nominatæ sunt.

t Incincta, id est, sine cinctu: quia præcingi fortiter vterus non permittit.

v Inuestis, id est, sine veste, nondum enim habet stolam, quòd est signum maritalis dignitatis.

Iscurra vocatur, quia caussa escæ quemlibet consectatur. C

a Interpres. *Seru. Æneid. 10, ad v.* Tertius ille h. diuumq. interp. Asylas Interpres, medium est, nam & Deor. interpretator, & hominum qui diuinas indicat mentes interpres vocatur.

b Innox. *Gloss.* Innox ἀβλαβής.

c Iracund. Vr. n. flamma. *Sæpè hoc repetit. Hebraicè* אור *lux.*

d Incetor quia praua. *Succentor quia praua &c. Neap. c. cui scripturæ magis conuenit interpretatio suggerendi & succedendi.*

e Illaudabilis. *è Seru. Georg. 3. Sed hæc interpretatio non illaudabilem, sed illaudatum respicit. Id vnde tam sæpè nascatur anteà admonuimus.*

f Inter impium autem & iniq. *Hieron. contra Pelag.* Omnis impius iniquus est, & peccator, nec reciprocatur, &c.

g Inuidiosus est q. a. a. p. i. *Agell. lib. 9. c. 12.*

h Nam & frendere. *Fest.*

i Inglorius. *Seru Æn. 10.* Inglorius sine triumphis, immemor. gloriæ.

k Inueterator. *Ita V. o. Danielis tamen. 13.* Inueterate dierum malor.

l Immanis. *Fest.* Immanis, ferus, siue magnus. *Gloss.* Immanis, μέγιστος, ἄγριος. *Vid. Seru. & Non.*

m Immunis. *Gloss.* Immunes ἀτελεῖς, ἀνέπαφοι, ἀλειτούργητοι.

n Olfecisse n. veteres. *Idem inf. lib 11. c. 1. Terent.* An non sex totis mensibus prius olfecissem, quàm ille quidquam cœperet?

o Ignarus autem duo. *è seru. Æn. 1. & 6.*

p Inconsultus. *Vid Sup. consultus.*

q Inops. *è Seru. Æn. 6. ad v.* Inops, inhumataque turba est.

r Indigena. *Ex eod. Æn. 8.*

f Internicida. *Fest. in* Interniciuum testamentũ, & internectio, *vide Cuiac. obseru.*

t Incincta. *Eandem vocem nostri vsurpant.*

v Inuestis, id est, sine veste. *Hactenus rectè, hoc est sine pube. auctorib. Seru. Macrob. Non. Quod sequitur non admodum cohæret,* nondum n. habet stolã, quod est signum maritalis dignitatis. *Itaq. hoc additit(i)ũ, eiusq. qui illud sine veste non intellexerat, auxeratque damno interpretatione m, accersens hæc verba è lib. 19. c. 29.*

K

Katholicus, vniuersalis: Græcum est.

Karus, Græcum nomen est: sicut & karitas: vnde & Karistia, Karismata gratiæ.

L

Luculentus ab eo quod sit lingua clarus, & sermone splendidus.

Lector, dicitur à legendo, id est, percurrendo. Vnde & nauis dicitur legere quidquid transit. Nam legit, transit, præterit, vt, -- Crebris legimus freta concita terris. Item lector, à colligendo animo quæ legit, quasi collector: sicut illud, Qui legitis flores.

Loquax, non est eloquens.

a Lætus, à latitudine.

b Locuples, quasi locis plenus, & possessionum plurimarum possessor; quemadmodũ docet Tullius in libro ij. de Republica: multæq. dictione ouium & boum, quòd tunc res erat in pecore & in locorum possessionibus: ex quo pecuniosi & locupletes vocabantur.

Liberalis dictus ab eo, quòd libenter donet, nec murmuret.

Largus - - - -

Longus à linea dictus, propter quod sit porrectus.

D Longæuus, quasi longi æui & longi temporis.

Longanimis, siue magnanimus, eo quòd nullis passionibus perturbatur, sed ad vniuersa sustinenda patiens est. Cui contrarius est c pusillanimis, angustus, & in nulla tribulatione subsistens, de quo scribitur: Pusillanimis vehementer insipiens.

Leuis ob inconstantiam vagationis appellatur, quia leui motu mentis nunc ista, nunc illa desiderat.

Lubricus, ab eo quòd labitur.

[d] Labens, interdum velox, vt, Labere nympha polo, & labere pennis. Cursu enim lapsus celerior est.

[e] Latro, insessor est viarum, à latendo dictus: Ælius autem: latro est, inquit, latero ab latere, insidiator viæ.

Lanista, gladiator, id est, carnifex Thusca lingua appellatus, à laniãdo scilicet corpora.

Lacessitor, per translationẽ dictus à canibus, vel à feris, quæ solent lacerando prouocare.

Leno, conciliator stupri, eo quod mentes miserorum blãdiat, & deliniendo seducat.

Libidinosus, ab eo quod facit quod libet.

Libidinosus, à Libero, qui puellari corpore pingitur.

Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: vnde & membra loco mota, luxa dicuntur.

Lasciuus, quod sit laxus, i. solutus & vanus.

Lymphaticus, quod aquam timeat, quem Græci ὑδροφόβον vocant. Lymphaticus propriè dicitur, qui vitium ex aqua contrahit: cuius vitium est huc atque illuc currere, à fluore aquæ sumpto vitio. Sed poëtæ iam hoc genus nominis pro furiosis vsurpant.

Languidus - - - -

[f] Luridus, quod sit pallidus, à loro dictus, quod huiusmodi habeat cutem.

Leprosus, à pruritu nimio ipsius scabiei dictus: vnde per. p. scribi debet.

Luscus quod lucem ex parte sciat: sicut [g] luscitiosus, qui vespere nihil videt. [h] Luscos coclites dixerũt antiqui: vnde & Cyclopas coclites legimus dictos: qui vnum oculum habuisse perhibentur.

Lotus, lauatus, id est, mundus.

Lupa, meretrix, à rapacitate vocata, quod ad se rapiat miseros & apprehendat.

[a] Lætus à latitudine. *Varro lib. 5.* lætari ab eo, quod latius gaudium propter magni boni opinionẽ diffusum.

[b] Locuples. *Vid. Non. in* Pecuniosus.

[c] Pusillanimis vehementer insip. *Ex* LXX. *editione pro quo Vulg.* qui autem impatiens exaltat stultitiam suam. *Prou. 14.*

[d] Labens, interdum velox, *è seru. Æneid. 2. ad v.* Tot iam lab. ann.

[e] Latro. *Vid. Varr. lib. 6.*

[f] Luridus, à loro. *Rectè Varr.* Lorica à loris, quod de loro crudo pectoralia faciebant. Luridi autem huiusmodi coloris sunt. *Festus.* Luridi supra modum pallidi.

[g] Luscitiosus, qui vesp. nihil vid. *At Festus contra* Luscitio vitium oculorum, quod clarius vesperi quàm manè cernit *Vid. Fulg. Plac.*

A [h] Luscos coclites *è Seru. Æn. 5.*

M

Misericors, [a] à compatiendo alienæ miseriæ vocabulum sortitus est: & hinc appellata misericordia, quòd miserũ cor faciat dolentis alienam miseriã. Non autẽ occurrit vbique hæc etymologia: nam est in Deo misericordia sine vlla cordis miseria.

[b] Mactus, magis auctus gloria, & est nomẽ tractum à sacris. Quoties enim thus aut vinum super victimam fundebatur, dicebant: mactus est taurus vino vel thure, hoc est, cumulata est hostia & magis aucta.

Munificus dictus, vel quia alicui munera multa dat: vel quia munus suum, i. officium

B quod debet adimplet: sic & munifex, quia munera fert.

Magnus - - - -

Magnanimus, ab eo quòd sit magni animi & magnæ virtutis. Cui contrarius pusillanimis.

Magnificus, à magna faciendo vocabulum traxit.

[c] Mansuetus, mitis vel domitus, quasi manu assuetus.

[p] Modestus, à modo dictus & temperie: nec plus quicquam nec minus agens.

Mitis, lenis & mansuetus & cedens improbitatibus, & ad sustinendam iniuriam tacens, quasi mutus.

[e] Mutus, quia vox eius non est sermo, nisi

C mugitus: vocalem enim spiritum per nares quasi mugiens emittit.

Memor, vel qui memoriam tenet, vel qui memoria tenetur.

[f] Magister, maior in statione: nam στεῶν Græcè statio dicitur.

Minister, minor in statione, siue quia officium debitum manibus exequitur.

Maior - - - -

Minor - - - -

Miminus, à numero monadis, quòd post eum non sit alter.

Maximus, aut meritis, aut ætate, aut ho-

D nore, aut facundia, aut virtute, aut omnibus magis eximius.

Modicus, paruus, sed abusiuè, cæterũ rationabilis.

Moderatus, à modo scilicet & tẽperamẽto.

Mediocris, quòd modicum illi sufficiat.

[g] Miser propriè, eo quòd omnẽ felicitatem amiserit. Secundũ autẽ Ciceronem propriè mortuus, qui in Tusculanis miseros mortuos vocat, propter quod iam amiserunt vitam.

Misera-

Miserabilis, quòd sit miseriæ habilis.

[h] Mœstus, naturaliter tristis, non casu. Est enim à natura mentis & animi: vnde [i] & mœstus.

Mendicus dictus, quia minus habet vnde vitam degat, siue quia mos erat apud antiquos os claudere egenum, & manum extendere, quasi manu dicere.

Mendax, quòd mentem alterius fallat.

Malignus, quia malitiæ votum vel opus peragit.

Malus, appellatus à nigro felle, quod Græci μέλαν dicunt, vnde & melancholici appellantur homines, qui & conuersationem humanam refugiunt, & amicorum charorum suspecti sunt.

Malitiosus deterior malo, quia frequenter malus. A malo autē peior dicitur, à bono deterior.

Melior dictus, quia mollior, non durus aut ferreus, nam melius quasi mollius.

Minax, à facie oculorum quando furiosè ardescūt, vt amplius vidēs pertimescat.

Minator est, monitor, sed monitor dicitur cùm prænuntiat bona, minator cùm prænuntiat aduersa.

[k] Mulcator, eò quòd blandis verbis mulceat ad declinandum animum: translatio à mulso, id est, quod acceptum lenire solet fauces dolentis, aut oppletum sordibus stomachum.

Metatores appellantur, qui castra designant, à metiendo scilicet, Lucanus: Hesperios audax veniat metator in agros.

Mollis, quòd vigorem sexus eneruato corpore dedecoret, & quasi mulier emolliatur.

Macer à macie: & macies à mœchia, eò quòd immoderata libido macros faciat, siue à maceratione.

[l] Mancus, manu ancus.

[m] Moribundus, morienti similis, sicut vitabundus, vitanti similis. Quando enim dicimus, moriturus est, verè moriturus est: moribundus autem non verè, sed verisimilis morientis est.

Meretrix dicta, eo quod pretium libidinis mereatur. Inde & meritoriæ tabernæ: nam & milites cùm stipenda accipiunt, mereri dicuntur.

Morio, à morte vocatus, eo quod non vigeat intellectu.

Mulio, dictus à mulis, eo quod præsit eisdem vehiculis,

A Manifestum dicitur, quod in manu est promptum.

[a] Misericors. *Ex Greg. Moral: lib. 20. cap. 23. Al. 24.*

[b] Mactus magis auct. *è Seru. Æn. 9.*

[c] Mansuetus. *Vid. Caßiod. in ps. 24.*

[d] Modestus. *Ex Ambros. lib. 1. Off. c. 18.*

[e] Mutus--vocalem n. sp. *Ex Lact. libro de opifi. cap. 11.*

[f] Magister--nam steron Græc. statio. *Gloss.* στερὸς, Robustus, grauis, stabilis. Στάσις ἡ καταμονή. Statio *Vid. Fest. in* Magisterare *&* Magisteria.

[g] Miser--secundùm Cic. *è Seru. Æn. 4. ad. v.* miseri post fata Sichæi.

[h] Mœstus naturaliter tristis. *è Seru. ad v.* mœstum mittit Onyten *Æn.* 12. mœstum, naturaliter tristem, seuerum, quem Græci ἀγέλαστον *dicunt.*

B [i] Vnde & mœstus. *f. metus Vid. Seru. Æn.* 1. ad mœstumque timorem.

Amicor. charor. suspecti sunt. *Ita l. o. Gotthicismus.*

à malo autem peior, à bono det. *è Seru. Georg. 4. ad v.* Deterior qui visus.

2 quando furiosè. *Al. furore.*

[k] Mulcator. *Donat. in Hecy. sc. 1.* Nam propriè Mulciber dictus est, quòd omnia mulceat, id est, molliat, *& in Adelph. scen. 2.* Ipsum dominum, atque omnem familiam mulcauit. *Ita enim legi in veterib. libris admonuit Gab. Faernus. Quæ autem de mulso, Plinij videntur lib. 2. c. 94.*

[l] Mancus-- manu ancus. *Festus:* Ancus appellatur, qui aduncum brachiū habet, vt porrigi non possit. C *Gloss.* Ancus, mancus, κυλλὸς, κορδὸς.

[m] Moribundus-- morienti similis. *è Seru. Æn. 10.*

N

NObilis, non vilis, cuius & nomen & genus scitur.

Nubilis, ad nubendum habilis.

[a] Nemo ab homine tractum est, id est, ne homo, quod est pro nullo.

Nullus autem, quasi ne vllus.

[b] Nihili, compositum est ex ne & hilo. Hilum autem Varro ait, significare medullam D eius ferulę quam Græci asphodelon vocant: & sic dici apud nos nihilum, quomodo apud Græcos οὐδὲ γρῦ.

[c] Nequam à malo plerique distinguunt: alium perniciosum: alium nugā existimantes, vt ait Monatius: Hic adolescēs nequam non malus, id est, nugas, nō perniciosus. Alij confundunt, quasi vtrumq. vnum idémq significet.

Nequaquam, eò quòd nec quicquam sit, id est, ex eo quod nihil sit, veteres esse dictum voluerunt.

Neuter, neque iste neque ille, q. dicat nec vterque.

 [d] Nefa-

d Nefarius, non dignus farre, quo primo cibi genere vita hominũ sustinebatur. Alias nefarius.

Nefandus, id est, ne nominandus quidem.

Nutritor, quasi nutu eruditor.

e Nuntius est, qui nuntiat, & quod nuntiatur, id est, ἄγγελος καὶ ἀγγελία: sed nuntius ipse homo genere masculino: id verò quod nuntiat genere neutro, vt hoc nuntium, & hæc nuntia.

Nazaræus, id est sanctus Dei, Nazaræus olim dicebatur, qui sanctam comam nutriebat, & nihil contaminatum accipiebat, abstinens se à vino omníque sicera, quæ mentem ab integra sanitate peruertit.

f Nugas autem Hebræum nomen est. Ita enim in prophetis est expositum, vbi dicit Sophonias: Nugas qui à lege recesserunt, vt nosse possimus linguam Hebraicam omniũ linguarum esse matrem.

Nugigerulus, appellatus ab eo quòd sit turpis nuntius.

Negligens, quasi neclegens.

g Nepos, dictus à genere quodam scorpionum, qui natos suos consumit, excepto eo, qui dorso eius insederit: nam rursus ipse, qui seruatus fuerit, consumit patrem: vnde homines qui bona parentum per luxuriã consumunt, nepotes dicuntur. Hinc quoq. nepotatio pro luxuria ponitur, qua certè quæquæ res consumuntur.

Niger, quasi nubiger, quia non serenus, sed fusco opertus est. Vnde & nubilũ diem tetrum dicimus.

a Nemo, id est, ne homo. *Vel nec homo, Seru. & Fest.*

b Nihili. *Festus.* Hilũ putant esse quod grano fabæ adhæret, ex quo nihil, & nihilum.

c Nequam--nequitiam. *Vid. Varr. in extremo libro nono, & Agell. lib. 7. c. 11.* vt ait Monatius: *f. Munatius vel Matius potius, cuius Mimoiambi laudantur à Terentiano.* Numatius *in c. Tarracon.*

d Nefarius non dignus farre. *Non.* Nefarij proprietatem lib. 1. de vita. pop. Rom. Varro patefecit, à farre quod adoreum est, quo scelerati vti non debeant. *Ascon.* Nefarium quod sacra polluit farre pio solita celebrari ergo nefarij sacrilegi.

e Nuntius. *Seru. Æn. 6. ad v.* Verus mihi nuntius ergo. Sanè qui nuntiat genere tantùm dicitur masculinou. Qod autem nuntiatur, licet neutro dicatur, tamen inuenitur etiam masculino.

f Nugas autem Heb. *Ex Hieron. Sophon. 3.* Est autem vox Hebrȩa נֻגָּה. *charis. lib. 1.* Nugas licet indeclinabile sit, tamen commune trium generũ, hic, & hæc, & hoc nugas. *& paullò post.* Neutralia indeclinabilia sunt, vt nugas, quod est commune trium generum.

A g Nepos à genere quodam scorp. *Gloss.* Nepa σκόρπιος. *Non.* Nam verè nepa scorpius dicitur. *Aliter Festus de nepotis etymo, & Isidorus ipse lib. 9.*

O

ORthodoxus, rectæ gloriæ.

Orator, a ab ore vocatus, à perorando nominatus, id est, dicendo: nam orare dicere est.

Obaudiens: ab aure, eo quòd audiat imperantem.

b Ospes, quod inferat ostio pedem.

Ospes, facilis, apertus, & ostio patens: vnde & ospitalis homo dicitur.

Osor, inimicus ab odio dictus: sicut ama-
B tor ab amore, & est generis communis.

Odibilis, odio habilis.

Obsitus, obsessus, id est, vndique insidijs conuallatus.

c Obscenus impuræ libidinis, à vitio obscuro dictus.

d Obtunsus, hebetior & obclusior, quasi ex omni parte tunsus.

Obnixus, contranisus & conabundus.

Obnoxius, quia obligatus est nexibus culpæ.

e Oblectator, quasi cum lacte & fraude, vt Terentius: Nisi me lactasses amantem: vnde & oblectare dictum est.

f Obtrectator, malignus, & qui obstringil-
C lando officiendóque non sinat quempiam progredi & augescere.

Orbus, quòd liberos non habeat, quasi oculis amissis.

Opifex, quòd opus faciat aliquod.

Opilio, ouium pastor ouilio.

a Orator. *At Festus.* Oratores ex Græco quasi ἀρα-dicti, quod missi ad reges, nationesq. deos soletéō ἀρᾶσθαι τῆρεsid ed est, testari.

b Ospes. *Hospes. Rectè abest à quattuor Tarr. cc. hac vox.*

c Obscenus. *Varro lib. 6.* Obscenum turpe, quod
D nisi in scena palam dici non debet.

d Obtunsus. *l. obtusus--obclusior. Al. obdurior. Vtroque n. modo legi admittunt characteres Gotthici.*

e Oblectator. *Fest. in verbo* lacit.

f Obtrectator--obstringillando. *Vel obstrigillando potius vt apud Varr. de re rust. c. 20.*

P

PRudens, quasi porro videns: perspicax enim est, & incertorum præuidet casus.

a Patiens, dictus à pauiendo, pauire enim ferire est: percutitur enim, & tolerat.

b Per-

[b] Perfectus, cui iã nihil adijci poteſt. Huic nomini apud Grammaticos cõparatio non adijcitur, quia ſi dixeris, Ille perfectior eſt, iſte perfectus non erit.

Pulcher à ſpecie cutis dictus, quod eſt (rubens) pellis: poſtea tranſijt hoc nomen in genus. Nam pulchritudo hominis aut in vultu eſt, vt: Os, humeróſque Deo ſimilis--. aut in capillis, vt: námque ipſa decoram Cæſariem: aut in oculis vt, --lætos oculis afflarat honores: aut in candore, vt: Quale manus addunt ebori decus: aut in lineamentis, vt, Te multo plus figura & lineamẽta hoſpitis delectabãt: aut in proceritate, vt, Turnus: Vertitur in medijs, & toto vertice ſupra eſt.

Pellax, à pelliciendo.

Perſpicax, ſplendidus, eo quòd perluceat.

Perpetuus. -----

Perennis, ab eo quòd ſit perpetuus annis.

[c] Præſul vocatus, quia præeſt ſolicitudine.

Præpoſitus appellatus, eò quòd ſit ſubiectorum ac famulantiũ ordinator vel rector.

Patroni à patribus dicti ſunt, quòd huiuſmodi affectum clientibus exhibeãt, vt quaſi patres illos regant.

[d] Pædagogus eſt, qui paruulis aſsignatur: Græcum nomen eſt, & eſt compoſitum ab ab eo quòd pueros agat, id eſt, ductet, & laſciuientem refrenet ætatem.

Præſens dictus, quòd ſit præ ſenſibus, id eſt, coram oculis, qui ſenſus ſunt corporis.

Prior, quod primus ſit ordine: & primus, quaſi præminens.

Primus ----

Poſtremus ----

Potens, rebus late patens: vnde & poteſtas quod pateat illi quaqua velit, & nemo intercludat, nullus obſiſtere valeat.

Præopimus, præ cæteris opibus copioſus.

[e] Pecunioſos Tullius primum eos dictos refert, qui plurimam habuiſſent pecuniam, id eſt, pecora. Ita enim antiqui eos appellabant. Paullatim autem per abuſionẽ nomen in aliud deuolutum eſt.

[f] Peruicax propriè dicitur, qui in propoſito ſuo ad victoriam perſeuerat. [g] Antiqui enim viciam dicebant, quam nos victoriã: credo quòd inde dicatur herba vicia, id eſt, victorialis.

[h] Pernix à pernitendo tractum eſt, id eſt, in conatibus perſeuerando. Alij [i] pernicem velocem intelligunt pedibus: [k] Nam pernicitas pedum eſt, vt: pernicibus ignea plantis: ſicut celeritas pennarum eſt, vt: -- celeríque fuga ſub ſidera lapſæ.

A

Piger, quaſi pedibus æger. Eſt enim tardus ad incendedũ: quod nomen per vſum tranſijt & ad animum.

Pernox, peruigilans nocte.

[l] Perſeuerans ----

[l] Pertinax, impudenter tenens, quaſi pertinens.

Petulans, nunc quidem pro audace & improbo ponitur: olim autem acerbi flagitatores, & propriè argentariorum coactorum pueri, quod pretia rerũ crebrius & aſperius exigebant, à petendo petulantes vocati.

[m] Procax, propriè idem quod petax. Nam procare eſt petere: vnde & nuptiarum petitores proci dicuntur.

B

Prodigus, ſumptuoſus atq. conſumptor, qui omnia porro agit & quaſi proijcit.

Profugus propriè dicitur, qui procul à ſedibus ſuis vagatur, quaſi porrò fugatus.

Peregrinus longè à patria poſitus, ſicut alienigena.

Proiectus, quaſi longè & procul iactatus, ſicut & produxit, quaſi porrò illum duxit, & prouocauit, quaſi porrò illum vocauit.

Proiectus, quaſi porrò eiectus ac proiactatus vnde, Proiectáque ſaxa Pachyni, id eſt, porrò iactata.

C

[n] Proſcriptus, cuius bona palàm & apertè ſcribuntur.

Præſcriptus, ordinem ſignificat, ſicut & præſcriptiones apud Iuriſconſultos.

[o] Procinctus, expeditus & armatus, vnde & In procinctu, id eſt cùm belli cauſſa arma ſumebant.

[p] Præcinctus, eo quòd ante ſe ponat aliquid, quo præcingitur. Vnde & de Domino dictũ eſt, Præcinctus linteo, lauit pedes diſcipulorum ſuorum.

[q] Prædo eſt, qui populando alienam inuadit prouinciam. Prædo ab abigendo prædas dictus, & prædo qui prædam habet.

D

Prædator eſt, cui de præda debetur aliquid.

Plagiator, ἀπὸ τοῦ πλαγίου, id eſt, obliquo, quòd non certa via gradiatur, ſed pelliciendo dolis.

[r] Piratæ, ſunt prædones maritimi ab incendio nauium tranſeuntium quas capiebant dicti. Nam πῦρ ignis eſt.

Pugillator, qui de manu in manum nummorum aliquid ſubtrahit.

Peculator, pro eo quòd ſit pecuniæ publicæ defraudator.

Proditor, pro eo quòd detegit. Item proditor, perditor: vt, vnius ob iram Prodimur.

Perfidus, quia fraudulentus est & sine fide, quasi perdens fidem.

[f] Periurus, quia perperè iurat, id est, malè iurat. Periurus autem in verbo .r. non habet. Nam peiero & deiero dicimus.

[t] Præuaricator, malè fidei aduocatus, & qui vel in accusando nocitura, vel in defendendo profutura prætereat, aut inutiliter dubiéque ponat mercedis gratia, scilicet corruptus. Cicero: Quid enim tam præuarum? id est valde varum.

Pellax, dolosus & fallax, à pelle, id est, vultu. Foris enim vt fallat arridet, sed nequitiã intus gerit.

Profanus, quasi porrò à fano. Sacris enim illi non licet interesse.

[v] Parracida, propriè dicitur interfector parentis, quamuis quidam veteres hunc parenticidam dixerint: quoniam parricidium & homicidium in quocumq. intelligi possit, cùm sint homines hominibus pares.

Persecutor non semper pro malo intelligitur, vnde, Persecutus, perfectè secutus.

[x] Publicanus est, qui vectigalia publica exigit, vel qui per publica negotia seculi lucra sectatur: vnde & cognominatus est.

Peccator, à pellice, id est, meretrice vocatus, quasi pellicator, quod nomen apud antiquos tantùm flagitiosum significabat, postea transijt hoc vocabulum in appellationem omnium iniquorum.

Prostitutæ meretrices, à prosedẽdo in meritorijs, vel in fornicibus.

[y] Pellex, apud Græcos propriè dicitur à Latinis concuba. Dicta autem à fallacia, id est versutia, sub dolositate vel mendacio.

Procuruus, quasi per longum curuus.

[z] Pauidus est, quem vexat trepidatio mentis (habet enim cordis pulsationem, cordis motum) nam pauire ferire est, vnde & pauimentum.

Petræ autem, & rupes à duritia saxorum nominantur.

Pusillanimis, pusillo animo.

[a] Petulcus, dictus ab appetendo, vnde etiã & meretrices petulcas vocamus.

Pisinus, à pusione.

Productus, quasi porro ductus.

[a] Patiens dictus à pauiendo. *Festus*: Obpuuiat verberat, à pauiendo, id est, feriẽdo. Vnde pueri quod puniendo coërcentur, vnde & pauimenta. *Nimirũ quod Græcis* παίειν *ferire, & pulsare. Nam & paimenta pro* A *pauimenta legi in antiqua inscriptione affirmat vir eruditissimus.*

[b] Perfectus. *Seruius Æn.* 11. *ad v.* ô fama ingens ingentior arm. Alia illa nomina sunt, in quibus est dubitatio, vtrum comparentur, vt est perfectus, quod si velis comparare, incipit perfectus non esse perfectus.

[c] Præsul-- quia præest solicitud. *Paul. ad Rom.* 12. qui præest in solicitudine. *Dictus autem præsul à præsiliendo (vt ait Phocas) sic enim inter Salios primus appellabatur, quod tripudiũ auspicaretur, inde Lucilius:* Præsul vt antruat, inde & volgus redantruat olli. *Hic est præsultor, quem Glossarium vetus* τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς προορχούμενον *interpretatur.*

[d] Pædagog. qui paruulis asign. *Ex Hieron ad Gal.* 3.

[e] Pecuniosos. *ex eod. Eccles.* 5.

B [f] Peruicax. *Donat. in Hecyr.* Peruicax perseuerans cum quadam vi. *& paullo post*, peruicax per vim agens.

[g] Antiqui n. viciam. *Ouet.* vicam. *vitiosè opinor.*

[h] Pernix à pernitendo. *è Seru. Georg.* 3.

[i] Alij pernicem velocem. *Ex eod. Æn.* 11.

[k] Nam pernicitas ped. *Ex eod. Æn.* 4.

[l] Pertinax, q. pertinens. *Quasi pertendens Varro lib.* 4.

[m] Procax. *è Seru Æn.* 1.

[n] Præscript. ordinẽ signifi. *Præscriptiones appellant Iurisconsulti exceptiones, illas præsertim quæ longi temporis obiectione actiones excludunt. Cuius nominis origo fortasse, quod earum formula præscripta esset aut in edictis Prætorum, aut in actionum formulis. Sic etiam præscriptis verbis actio.*

[o] Procinctus. *Vid. Fest.*

[p] Præcinctus. *Ex August. in Ps.* 92.

[q] Prædo. *è Seru. Æn.* 10.

C [r] Piratæ ab incendio. *At Græcis* πειρατής, *nõ* πυρατής *Hesich.* πειρατής κακοῦργος.

[s] Periurus in verb. r. non habet. *Immo & nomẽ ipsum in vetustiss. Cod. Salm.* Peiurus *bis sine r, scribitur. Sunt autem hæc Seru. Æn.* 2.

[t] Præuaricator. *Plin. lib.* 8. *c.* 19. Arator nisi incuruus præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum Ibi itaq. caueatur vbi inuentum est. *Quod autem à vario deduxisse Cicero videtur in Partitionibus cum dicit:* Prẹuaricationis nomen significat, eum qui in contrarijs caussis, quasi variè esse positus videatur: *non prorsus diuersa notatio est, nam & varium à varo fortasse descendit. Quanquam id exigere iniquum est, cum præsertim.* Quid enim tam prẹuarium *in quibusd. libris legatur.*

D [v] Parracida. *Ita Gotthici libr. non parricida.*

[x] Publicanus. *Caius. c.* 16. *de verb. sign.* eum qui vectigal. pop. Rom. conductum habet, publicanum appellamus.

[y] Pellex apud Græc. *Vid. Fest. Agell. & Paul. c.* 144. *D. de verb. sign.*

[z] Pauidus-- habet enim cordis puls. *Respexisse videtur ad Virgilij verba;* corda pauor pulsans.

[a] Petulcus. *è Seru. Georg.* 4. *ad v.* hœdiq. petulci.

Q

QVæstor, à quærendo dictus, quasi quæsitor.

Questuo-

Questuosus, querimoniosus.

Querulus, quia querelam infert.

Quietus, quod sit ipse sibi animo securus, nemine in tangens.

R

Religiosus [a], ait Cicero, à relegendo appellatur, qui retractat, & tanquã relegit ea quæ ad cultum diuinum pertineãt. Hi sunt dicti religiosi ex religendo, tanquam ex eligendo eligentes, ex diligendo diligẽtes, ex intelligendo intelligentes.

[b] Rationator dictus, [c] vir magnus, quia de omnibus rebus, quas esse mirabiles constat, posit reddere rationem.

Retractator repetitor, [d] nam retractare, est repetere, quod omiseras.

Resipiscens, eò quòd mentem quasi post insaniam recipit, aut quia resipit qui sapere desierat. Castigat enim seipsum dementiæ, & confirmat animum suum ad rectius viuẽdum, cauens, ne iterum corruat.

Repentinus, à repente. [e] Repens autem & aduerbium & nomen potest esse.

Robustus, fortis, validus, à fortitudine roboreæ arboris appellatus.

Rapidus, velox pedibus.

Raptor, eoquòd corruptor. Inde & rapta eo quòd corrupta est.

[f] Reus, à re de qua obnoxius est; & reatus à reo est nuncupatus.

Reus maiestatis, primùm dictus, qui aduersus rempublicam aliquid egisset, aut quicumque hostibus consensisset. Dictus autẽ reus maiestatis quia maius est ledere patriã, quàm ciuem vnum. Postea autem & hi rei maiestatis dicti sunt: qui aduersus maiestatem principis egisse viderentur, vel qui leges inutiles reipublicæ detulerant, vel vtiles abrogauerant.

Rixosus, à rictu canino dictus. Semper enim ad contradicendũ paratus est, & iurgio delectatur, & prouocat contendentem.

Rusticus, dictus quòd rus operetur, id est terram.

[a] Religiosus ait Cic. *2. de nat. deor.*

[b] Rationator. *Sic in Gotth. o. eaq. scriptura Chaconi placebat. Nam ratiocinator alius est.*

[c] Vir magnus. *Magus volebat A. Augustinus.*

[d] Nã retractare. *è Seru. Æn. 7. ad v.* Mos erat Hesperio in Latio.

[e] Repens autem. *Ex eod. Æn. 12.*

[f] Reus, à re de qua obnoxius. *Cic. 2. de orat.* Reos autem appello non eos modò, qui arguuntur, sed

A omnes, quarum de re disceptatur.

S

Sapiens, dictus à sapore, quia sicut gustus aptus est ad discretionẽ saporis ciborũ: sic sapiens ad dinoscentiã rerum atq. caussarum, quod vnumquodque dinoscat, atque sensu veritatem discernat. Cui contrarius est insipiens, quod sit sine sapore, nec alicuius discretionis vel sensus.

Studiosus, quasi studijs curiosus.

[a] Sanctus, veteri consuetudine appellatus, eoquòd hi qui purificari volebant, sanguine hostiæ tangebantur, & ex hoc sancti nomẽ acceperunt.

B [b] Sincerus, quasi sine corruptione. cui cõtrarius est insincerus, vitiatus corruptus.

Supremus, summus, ab eo quòd superemineat. Vnde & supreme pater dicimus.

Sublimis, ab altitudine vocatus honoris: nam propriè sublime dicitur, quod in alto est, vt, sublimémque feres ad sidera cæli.

[c] Speciosus, à specie vel aspectu: sicut formosus à forma.

[d] Sollers, quod sit solicitus in arte & vtilis. Sollers enim apud antiquos dicebatur: qui erat omni bona arte instructus. Terentius, adolescentem sollertem dabo.

C [e] Superstitiosos, ait Cicero, appellatos, qui totos dies precabantur, & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent.

Solicitus, quia sollers & citus atque inrequietus.

Sedulus, familiare verbum Terentij: hoc est sine dolo, aliàs asiduus.

[f] Sodales, dicuntur, qui ad symbolum cõuenire cõsueuerunt, quasi sua edentes, alias quasi sedales, quod simul sedeant. [g] Socij dicuntur propter periculi & operis societatẽ, quasi in vnam caligam, & [g] vno vestigio manentes.

D Stultus, hebetior corde, sicut quidam ait, Ego me esse stultum existimo: fatuum esse non opinor, id est, obtusis quidem sensibus, non tamẽ nullis. [h] Stultus est, qui per stuporem non mouetur iniuria, sæuitiam enim perfert nec vltus est, nec vllo ignominię cõmouetur dolore.

[i] Segnis, id est, sine igne, ingenio carens (se autem sine significat, vt sedulus sine dolo, securus quasi sine cura) id est, frigidus, per quod inutiles accipimus.

Stupidus, sæpius stupens.

Superbus dictus, quia super vult videri

quàm

quàm est: Qui enim vult supergredi quod A est,superbus est.

Susurro, de sono locutionis appellatus, quia nõ in facie alicuius, sed in aure loquitur de altero detrahendo.

Seditiosus,qui dissensionem animorum facit & discordias gignit: quã Græci διάστασιν dicunt.

Seuerus,quasi sæuus verus,tenet enim sine pietate iustitiam.

Simulator, dicitur à simulacro. Gestat enim similitudinem eius,quod non est ipse.

[k] Suasor,decipiens, id est, in suam sortem B trahens.

Studiosus - - - -

[l] Scrupulosus,animi minuti & asperi.Scrupus enim est arena durior.

[m] Sacrilegus,dicitur ab eo quòd sacra legit, idest,furatur.

Sicarius vocatur, qui ad perpetrandũ scelus telis armatus est.Sica enim gladius est à secando vocatus.

[n] Scæuus sinister atque peruersus, ἀπὸ τοῦ σκαιοῦ. Est enim pessimi & crudelis animi.

Scenicus, qui in theatro agit.Theatrum enim scena est.

[o] Scorta,quæ à Græcis quoq. σκύτεα vo- C cabantur,quo defricãtur pelles,quibus corruptela fit.

Spurcus,quòd sit impurus.

[p] Scelerosus,sceleribus plenus , vt lapidosus locus,& arenosus.Plus est autem scelerosus,quàm sceleratus.

Sator,seminator,vel pater à semine.

[q] Scurra,qui sectari solet quẽpiam cibi gratia. A sequẽdo igitur inde scurra appellatus. Idem assecla,à sequendo.

Satelles,quòd adhæreat alteri,siue à lateris custodia.

Suffectus,in loco alterius suppositus,quasi suffactus. Vnde & Consulem suffectum di- D cimus eum, qui pro alio substituitur.

Secundus,quia secus pedes,& tractus est sermo à sequentibus seruis pedissequis.Vnde & secunda fortuna dicitur , quod secundum nos est,id est,prope nos.Inde & res secundæ,id est,prosperę.Secundæ autem à sequendo sunt dictæ.

[r] Stipulator,promissor.Stipulare enim promittere est, ex verbis iurisperitorũ qui etiã stipulum firmum appellauerunt.

Sanus,à sanguine,quia sine pallore est.

Sospes.- - -

[s] Salus,à sale nomen accepisse putatur.

Subtilis,ab extenuatione dictus.

[t] Sequester dicitur,qui certãtibus medius interuenit,qui apud Græcos ὁμέσος dicitur, apud quem pignora deponi solent. Quod vocabulum à sequendo factum est, quòd eius qui electus sit, vtraque pars fidem sequatur.

Sessilis, quòd non videtur stare, sed sedere.

Surdus, à sordibus humoris aure conceptis:& quamuis multis casibus accidat, nomen tamen æger ex prædicto vitio retinet.

Siccus,quod sit exsuccatus,siue per antiphrasin,quòd sit sine succo.

[v] Sepultus dictus, eo quòd sit sine palpatione,vel sine pulsu,id est sine motu.

[x] Saio,ab exigendo dictus.

Sutor,à suendis pellibus nominatur.

Subulcus,porcorum pastor, sicut bubulcus à cura boum.

[a] Sanctus. *Vid.Seru.Æn.12.ad v.* qui fœdera fulmine sancit. *aut ad verba Pauli potius respexit:* Et omnia penè in sanguine secundum legem mundantur,& sine sanguinis effusione non fit remissio.

[b] Sincerus. *è Seru.Georg.4.*

[c] Speciosus. *è Seru.Æn.1.quamuis alias formosum nõ à forma,sed à formo ducat Isidorus.*

[d] Sollers. *Donat.in Eunuch.*

[e] Superstitiosos ait Cic *2 de nat.deor.*

[f] Sodalis. *Tres etymologiæ indicantur à Festo. vt sodales sint vel ex suo edentes:vel vna sedentes,quasi sedales;vel suadentes,quarum duas priores posuit Isidorus.*

[g] Socij. *Quasi in eod.socco insistentes.*

[h] Stultus est qui per stupor. *è Seruio Æn.11.ad v.* Quis metus? o. n. d. semper inertes.

[i] Segnis,id est,sine igne. *è Seru.Æn.1.Hunc locũ dispunctione sola restituimus.*

[k] Suasor d.i.i.s.s. trahens. *Al.* suasor à suadendo, quẽ vult decipere. *Vtraq:scriptura Gotthicor.libror.*

[l] Scrupulosus. *è Seru.Æn.6.*

[m] Sacrilegus. *Ex eod.eclog.*8.

[n] Scæuus. *Ex eod.Æn.3.ad v.* Scææq. amplector limina portæ- *Gloß.* σκαιὸς Scæuus, *&* Scæua ἀριστερὰ χεὶρ *& Non.in* obscæuauit.

[o] Scorta. *Vid.Fest.& epitom.*

[p] Scelerosus-- Plus est autem scelerosus. *Donat. in Eunuch.* Scelerosus propriè auctor est scelerum, sceleratus in quo scelus sit constitutum , vel commissum.

[q] Scurra. *Vid.Fest.& Scalig.*

[r] Stipulator -- stipular. n. promittere. *Rectè Gotth. o. Gloss.* ἐπερωτῶμαι , promitto , spondeo, stipulor. *Item* ἐπορωτῶ consulto,interrogo, stipulo. *seu mauis* stipulor. *Nam stipulor commune,vt ait Priscianus lib 5.citans ad id Suetonium lib.8.Pratorum.Festus in* stipe: Stipem esse nummum signatum,testimonio est & id quod datur stipendium militi;& cum spõdetur pecunia , quod stipulari dicitur. *vel (vt edidit Ful.Vrsinus)* Stipem dicebant pecuniam signatam,

quod

quod stiparetur: ideò stipulari dicitur is, qui interrogatus spondet. *Ergò cum stipulari commune sit, interrogationémq. & spōsionē cōtineát: rectè quoq. eád. Gloss.* ἐπερώτησις interrogatio, stipulatio. *Et* Stipulatio ἱκανοδοσία, *Itemq.* ἱκανοδοσία satisdatio. *Satisdatio autem, &* ἱκανοδοσία *promittentis sunt, non interrogantis. Hæc propterea pluribus, quia A. Aug. stipulari rogare esse volebat, non promittere, & stipulatorem eum qui rogaret, nullo modo qui promitteret.*

f Salus, à sale. *Quod corruptionem prohibeat.*

t Sequester. *Seru. Æn. xi. ad v.* pace sequestra: media (*inquit*) nam sequester est medius inter duos altercantes apud quem aliquid ad tempus seponitur. *Gloss.* Sequester μεσιτης, ἐντριτ©, συνθηκοφύλαξ. *Vid. Agell. lib. 20. c. 10. & Iurisconsultor. libros.*

v Sepultus. *è Seru. Æn. 6. ad v.* custode sepulto.

x Saio. *Gotthor. vox, quam & nos retinemus, & sæpè legitur in Gotthicis legibus & membranis, & apud Cassiodorum. In concilio verò Emeritensi c. 8. mendosè* Salomonem *pro* Saionem *habent aliqui codices. Illud adnotandum, I. consonã eo modo prolatũ à Gotthis, quo à nobis gi. & ge. Idq. non modo scriptura ipsa sagio quæ in quibusdam libris est, & Germanus sager eadem significatione, sed notatio quoq; Isidori satis demonstrat.*

T

TVtor, qui pupillum tuetur, hoc est, intuetur, de quo in consuetudine vulgari dicitur. Quid me mones? & tutorem & pædagogum olim obrui.

a Testes dicti, quòd testamento adhiberi solent, sicut signatores, quod testamentum signent.

b Tetricus, mons in Sabinis asperrimus. Vnde & tristes homines tetricos dicimus.

Taciturnus, in tacendo diuturnus.

Trutinator, examinator ex iudicij libra perpēdens recta, translatione à trutina, quæ est gemina ponderum lanx.

Tristis - - - -

Tenax, nūmi cupidior, quod teneat. c Interdum & pertinax.

Truculentus - - - - -

d Toruus, terribilis, eo quòd sit torto vultu, & turbulēto aspectu, vt, Torua leæna, &c, Cernimus astantes nequicquam lumine toruo.

e Turbidus. - - - -

Terribilis. - - - -

Teter, ab obscura tenebrosáque vita. Teterrimus pro fero nimium. Tetrum enim veteres pro fero dixerunt, vt Ennius, tetrósque elephantos.

Terribilis, quia timorē habet & timetur.

Tergiuersator, quòd animum quasi tergum vertat huc & illuc, nec facilè qualis sit intelligitur.

Temulentus, à temeto, id est vino, dictus.

f Timidus, quòd timeat diu, id est à sanguine, nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit timorem.

Turpis, quòd sit informis, & torpeat

a Testes. *Sup. lib. 5. c. 21.*

b Tetricus. *è Seru. AEn. 7. ad v.* Qui Tetricæ horr. cautes.

c Interdum & pertinax. *Eleganter vtrumque coniunxit Plautus.* Quid ais, tenaxne eius pater? Ph. immo ædepol pertinax.

d Toruus terribilis. *è Seru. AE. 10. ad v.* vna toruus Abas. *eosd. nos rostrituertos dicimus.*

e Turbidus. *è Seru. AEn. 4.*

f Timidus - - id est, à sanguine. *Hoc est, fit propter sanguinem.* Nā timor sangui. *&c. quæ sunt Seruij verba Æn. 3.*

V

VIr, a à virtute.

Vtilis, ab vtendo bene sua, vel quod benè quid vti possit, sicut docilis quod doceri possit.

Verus, à veritate, hinc & verax. Maior est veritas, quàm verus, quia nō veritas à vero, sed verus à veritate descendit.

Veridicus, quia verum dicit, & veritatis assertor est.

Verecundus, quia verum factum erubescit.

b Viridis, vi & succo plenus, quasi vi rudis.

Venustus, pulcher, à venis, id est, sanguine.

Viuens. - - - -

Viuus. - - - -

Varius, quasi non vnius viæ, sed incertæ mixtæque sententiæ.

Versutus, eo quòd eius mens in quolibet actu ad quamlibet fraudem facilè vertitur, vnde & versutia dicitur cōtorta sententia. Plautus, Versutior, quàm rota figularis.

c Vilis, à villa, nullius enim vrbanitatis est.

Versipellis, eo quòd in diuersa vultum & mentē vertat. Inde & versutus & callidus.

Violentus, quia vim infert.

d Vecors, malicordis & malæ conscientiæ.

Vagus, quia sine via.

Vanus, à Venere etymologiam trahit. Itē vanus inanis, falsus, eo quòd sine memoria euanescat.

Vesanus, non probè sanus.

Vinolentus, qui & satis bibit, & difficile inebriatur.

e Vexatus, id est, portatus, ab eo quòd est veho, vexo, vecto, vt, vexasse sit portasse.

Veneficus, eo quòd venenū mortis caussa parauit, aut præstitit, aut vendidit.

f Vector, quasi vehitor. Est autem vector & qui vehit, & qui vehitur.

Venator, quasi venabulator, à venabulo, scilicet quo bestias premit, g Quattuor autē sunt venatorum officia, Vestigatores, Indagatores, Alatores, Pressores.

a Vir à virtute. *Physica, non Grammatica, hoc est, non vocis, sed rei ipsius origo, qua de re in præfatione huius libri. Nā virtus potius à viro, vir à vi, quod maior in eo vis, quam in fœmina, nominatus, vt ait Lactantius in lib. de opif. c. 12. eandē rationem sequitur paullò post in vero & veritate.*

b Viridis, vi & succ. pl. q. virudis. *Varro* Viridis à vi quadam humoris, quæ si exaruit, moritur.

c Villis à villa &c. *Hæc non leguntur in vetustioribus libris.*

d Vecors *Festus:* Vecors turbati, ac mali cordis. *At Labeo:* Vecors sine corde. Vesanus sine sanitate.

e Vexatus. *E Ser. eclog. 6.*

f Vector. *Ex eod. AEn. 4. ad v.* Nescius, illa fuga, &c.

g Quattuor sunt venatorum officia. *Vestigatorum munus vox ipsa ostendit satis. Alia duo expressit Virgilius vno versu:* Dum trepidant alæ, saltusq. indagine cingunt. *Pressorum officium ex eleganti verbi premendi significatione constabit. Significat enim interdum fugientem insequi, at que ita vrgere, vt prope prendas. nos ir al alcance dicimus:* Hāc fugerent Graij, premeret Troiana iuuētus. *AEn. 1. & 2.* Illum ardens in festo vulnere Pyrrhus, Insequitur, iam, iamque manu tenet, & premit hasta.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER VNDECIMVS.

De homine, & portentis.

DE HOMINE ET partibus eius. Cap. I.

A

NATVRA a dicta ab eo, quod nasci aliquid faciat. Gignendi enim, & faciendi potens est. b Hanc quidam Deum esse dixerunt, à quo omnia creata sunt & existunt.

Genus à gignēdo dictum, cui deriuatum nomen à terra, ex qua omnia gignuntur, γῆ enim Græcè terra dicitur.

Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi, atque crescendi. Vnde & arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur & crescunt.

Homo dictus, quia ex humo factus est, sicut dicitur in Genesi, Et creauit Deus c hominem de humo terræ. Abusiuè autē pronuntiatur ex vtraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ & corporis. d Nam propriè homo ab humo. e Græci autē hominē ἄνθρωπον appellauerūt, eo quòd sursum spectet subleuatus ab humo ad contēplationē artificis sui. Quod Ouidius poëta designat, cùm dicit, Pronaq. cùm spectēt animalia cætera terrā, Os homini sublime dedit, cælúmque videre Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Qui ideò erectus cælū aspicit, vt Deum quærat, non vt terram intendat, f veluti pecora, quæ natura prona, & ventri obedientia finxit.

g Duplex est autem homo, interior & exterior. Interior homo, anima: exterior homo, corpus.

h Anima autem Gentilibus nomen accepit, eo quòd ventus sit. Vnde & ventus Græ-
B cè ἄνεμος dicitur, quod ore trahentes aërem viuere videamur. Sed apertissimè falsū est, quia multo prius gignitur anima, quàm cōcipi ore aër possit: quia iā in genitricis vtero viuit. Nō est igitur aër anima, quod quidam putauerunt, qui non potuerunt incorpoream

poream eius cogitare naturam.

Spiritum idem esse quod animam, Euangelista pronuntiat dicens. Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus potestatem habeo sumendi eam. De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempore memoratus Euangelista ita protulit dicẽs, Et inclinato capite [i] emisit spiritum. Quid est enim emittere spiritum, nisi animam ponere? sed anima dicta propter quod viuit: spiritus autem vel pro spirituali natura, [k] vel pro eo quòd inspiret in corpore.

Item [l] animum idem esse quod animam, [m] sed anima vitæ est, animus consilij. Vnde dicunt philosophi, etiam sine animo vitam manere, [n] & sine mente animã durare: vnde & amentes, nam mentẽ vocari, vt sciat: animum, vt velit.

Mens autem vocata, quod emineat in anima, vel quod meminit. Vnde & immemores amentes, quapropter non anima, sed quod excellit in anima, mens vocatur, tanquam caput eius vel oculus. Vnde & ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem hæc omnia adiuncta sunt animæ, vt vna res sit. Pro efficientijs enim caussarum diuersa nomina sortita est anima. Nam & memoria mens est, vnde & immemores amentes: [o] dum ergò viuificat corpus, anima est: dum vult, animus est: dum scit, mens est: dum recolit, memoria est: dum rectum iudicat, ratio est: dum spirat, spiritus est: dum aliquid sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur pro ijs quæ sentit, vnde & sententia nomen accepit.

Corpus dictum, eo quòd corruptum perit. Solubile enim atq. mortale est, & aliquando soluendum.

Caro autem, à creando est appellata.

[p] Crementum enim semen est masculi, vnde animalium & hominum corpora cõcipiuntur. Hinc & parentes creatores vocantur.

[q] Caro autem ex quattuor elementis cõpacta est. [r] nam terra in carne est, aër in halitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elementa suam quæque partem, quibus quid debetur compage resoluta.

[s] Caro autẽ, & corpus diuersa significant. In carne semper corpus est, non semper in corpore caro: nam caro est quæ viuit, idem & corpus. Corpus quod non viuit, idem nõ

A caro. Nam corpus dicitur aut quod post vitam mortuum est, aut sine vita est conditũ. Interdum & cum vita corpus, & non caro, vt herba, & lignum.

Sensus corporis quinque sunt, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Ex quibus duo aperiuntur, & clauduntur, duo semper patentes sunt.

[t] Sensus dicti, quia per eos anima subtilissimè totum corpus agitat vigore sentiendi. [v] Vnde & præsentia nuncupãtur, quod sint præ sensibus, sicut præ oculis, quæ præsto sunt oculis.

Visus est, qui à Philosophis humor vitreus appellatur. [x] Visum autem fieri quidã asseuerant, aut externa ætherea luce, aut B interno spiritu lucido per tenues vias à cerebro venientes, atque penetratis tunicis in aërem exeuntes, & tunc commixtione similis materiæ visum dantes. [y] Visus dictus, quod viuacior sit cęteris sensibus, ac præstãtior siue velocior, ampliúsque vigeat, quantum memoria inter cætera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, vnde omnia manant, ex quo fit, vt ea quæ ad alios pertinẽt sensus, videre dicamus, veluti cùm dicimus: Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic & cætera.

Auditus appellatus, [z] quòd voces hauriat, hoc est aëre verberato suscipiat sonos.

Odoratus, quasi aëris odore attactus. Ta- C cto enim aëre sentitur, sic & olfactus quod odoribus afficiatur.

Gustus, à gutture dictus.

Tactus eo quòd pertractet & tangat, & per omnia membra vigorẽ sensus aspergat. [a] Nam tactu probamus quicquid cæteris sensibus iudicare non possumus. Duo autem tactus genera sunt, nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso corpore oritur.

Vnicuique autem sensui propria natura data est. Nam quod videndum est, oculis capitur: quod audiendum, auribus: mollia & D dura tactu æstimantur: sapor gustu, odor naribus ducitur.

[b] Prima pars corporis caput, datúmque illi hoc nomen, eo quòd sensus omnes & nerui inde initium capiant, [c] atque ex eo omnis vigendi caussa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animæ, quæ consulit corpori quodammodo personam gerit.

Vertex est ea pars, qua capilli capitis colli-

 guntur,

guntur,& in qua cæsaries vertitur, vnde & nuncupatur.

Caluaria,ab ossibus caluis dicta, [d] per defectionem, [e] & neutraliter pronuntiatur.

Occipitium,capitis pars posterior, quasi contra capitium, vel quod sit capiti retrorsum.

[f] Capilli vocati,quasi capitis pili,facti,vt & decorem præstent,& cerebrũ aduersus frigus muniant atque,à sole defendant.

Pili autem dicti à pelle, è qua prodeunt, [g] sicut & pilum dicitur à pila,vbi pigmentũ contunditur.

Cæsaries,à cędendo vocata, ideóque tãtum virorum est.[h] Virum enim tonsum decet,mulierem non decet.

[i] Comæ,sunt propriè non cæsi capilli, & est Græcus sermo.[k] Nam comas [l] Græci caimos à secando nominant,vnde & κυρεῖν tõdere dicunt. Vnde & cirri vocantur, quod etiam ijdem Græci μαλλὸν vocant.

Crines,propriè mulierum sunt. Dicti autem crines eo quòd vittis discernãtur. Vnde & discriminalia dicuntur, quibus diuisi religantur.

Tempora sunt, quæ caluariæ dextra læuáque subiacent. Quæ ideò sic nuncupantur,quia mouentur, ipsaq. mobilitate quasi tempora quibusdam interuallis mutantur.

[m] Facies dicta ab effigie. Ibi est enim tota figura hominis, & vniuscuiusque personæ cognitio.

Vultus verò dictus,eo quòd per eum animi voluntas ostenditur:secundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Vnde & differunt sibi vtraque:nam facies simpliciter accipitur de vniuscuiusque naturali aspectu : vultus autem animorum qualitates significat.

[n] Frons,ab oculorum foraminibus nominata est. Hæc imago quædam animi,mentis motum specie sua exprimit, dum vel læta, vel tristis est.

[o] Oculi vocati,siue quia eos ciliorum tegmina occulunt : ne qua incidentis iniuriæ offensione lædantur,siue quia occultum lumen habent,id est,secretum,vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniores animæ existunt:in oculis enim omne mentis indicium est,vnde & animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autẽ, ijdẽ & lumina. Et dicta lumina quòd ex eis lumen manat,vel quòd initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus acceptam vi-

A sui proponendo refundant.

Pupilla,est medius punctus oculi, in quo vis est videndi,vbi quia paruæ imagines nobis videntur, propterea pupillæ appellãtur. Nam paruuli pupilli dicuntur. Hanc plerique pupulam vocant : vocatur autem pupilla quòd sit pura atque impolluta, vt sunt puellæ.[p] Physici dicunt,easdẽ pupillas,quas videmus in oculis,morituros ante triduum non habere,quibus nõ visis certa est desperatio.

Circulus verò,quo à pupilla partes albæ oculi separãtur discreta nigredine, Corona dicitur,quòd rotunditate sui ornent ambitum pupillę.

B [q] Voluos autem quidam appellant ipsos vertices oculorũ ex similitudine bolborũ.

[r] Palpebræ, sunt sinus oculorum, à palpitatione dictæ,quia semper mouentur. Concurrunt enim inuicem,vt asiduò motu reficiant obtutum.[f] Munitæ sunt autem vallo capillorum,vt & apertis oculis si quid inciderit repellatur,& somno conniuentibus tanquã inuoluti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis, quibus se vtræque clausæ contingunt, extant adnati ordine seruato pili,tutelam oculis ministrãtes, ne irruentes facilè iniurias excipiant,&

C ex eo noceantur,vt pulueris vel cuiuscúmque crassioris materiæ arceant contactum, aut ipsum,quoque aërem concidendo mitificent, quo tenuẽ atque serenum faciant visum.

Lacrymas,quidam à laceratione mentis putant dictas, alij existimant ideò quod Græci δακρύα vocant.

Cilia,sunt tegmina,quibus cooperiuntur oculi, & dicta cilia quod celent oculos, tegantque tuta custodia.

[t] Supercilia dicta,quia superposita sunt ci-

D lijs, quæ idcircò pilis vestita sunt, vt oculis munimenta prætendant,[v] & sudorem à capite defluentem depellant.

Intercilium verò,est medium illud inter supercilia quod sine pilis est.

Genæ,sunt inferiores oculorum partes, vnde barbæ inchoant:nã Græcè γένειον barbæ. Hinc & genæ quod inde incipiãt gigni barbæ.

Malæ,sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum suppositæ. Vocatæ autem malæ,siue quod infra oculos promineant in rotunditatẽ, quæ Græci μῆλα appellant,siue quod sint super maxillas.

Maxillæ

Maxillæ, per diminutionem à malis, sicut paxillus à palo, taxillus à talo.

Mandibulæ, sunt maxillarum partes, ex quo & nomen factum.

Barbam veteres vocauerunt, quod virorum sit, non mulierum.

Aurium inditum nomen à vocibus hauriendis, vnde & Virg. vocémq. his auribus hausi. Aut quia vocem ipsam Græci αὐδὴν vocant, ab auditu. Per immutationē enim litteræ aures, quasi audes, nuncupatæ sunt. [x] Vox enim repercussa per anfractus earū sonum facit, quo sensum excipiant audiēdi. [y] Pinnula, summa pars auris, ab acumine dicta. [z] Pinnum enim antiqui acutū dicebāt: vnde & bipennis & pinna.

[a] Nares idcircò nominantur, quia per eas vel odor, vel spiritus nare non desinit: [b] siue quia nos odore admonent, vt norimus aliquid & sciamus: vnde ècontra inscij ac rudes ignari dicuntur. Olfecisse enim, veteres scisse dicebant. Terentius: Ac non totis sex mensibus prius olfecissem quàm ille quidquam cœperet?

Narium recta pars, propter quod æqualiter sit in longitudine & rotunditate porrecta, Columna vocatur: extremitas eius, [c] Pirula, à formula pomi pyri. Quæ verò dextra læuáque sunt, Pinnulæ ab alarum similitudine, medium autem, Interfinium.

Os dictum, quod per ipsum quasi per ostium & cibos intus mittimus, & sputum foras proijcimus: [d] vel quia inde ingrediūtur cibi, inde egrediuntur sermones.

Labia à lambendo nominata. Quod autē superius est, labium dicimus, quod inferius, eo quòd grossius sit, labrum. [e] Alij virorū labra, mulierum labia dicunt.

Linguæ à [f] ligando cibum putat Varro nomen impositum. Alij quod per articulatos sonos verba ligat. [g] Sicut enim plectrum cordis, ita lingua illiditur dentibus, & vocalem efficit sonum.

Dentes Græci ὀδόντας vocant, & inde Latinum nomen trahere videntur. Horum primi, Præcisores dicuntur, quia omne quod accipitur, ipsi prius incidūt. Sequentes Canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla, & duo in sinistra sunt. Et dicti Canini, quia ad similitudinem caninorum existunt, & canis ex ipsis ossa frangit, sicut & homo, & quod non possunt priores præcidere, illis tradunt, vt confringant. Hos vulgus pro lōgitudine & rotūditate [h] Colomellos vocant. Vltimi sunt Molares, qui cōcisa à prioribus atque confracta subigunt & molunt, atque immassant, vnde & molares vocati sunt.

[i] Dentium autem numerū discernit qualitas sexus. Nam in viris plures, in fœminis pauciores existunt.

[k] Gingiuæ, à gignendis dentibus nominatæ. Factæ autem sunt etiam ad decorē dentium, ne nudi horrori potius, quam ornamēto existerent.

[l] Palatum nostrum, sicut cælum, est positum, & inde palatum à polo per deriuationem. Sed & Græci similiter palatum οὐρανον appellant, eo quòd pro sui concauitate cæli similitudinem habeat.

Fauces, à fundendis vocibus nominatæ, vel quod per eas famur voces.

[m] Arteriæ vocatæ, siue quòd per eas à pulmone aër, hoc est, spiritus fertur: seu quòd arctis, & angustis meatibus spiritum vitalē retineant, vnde vocis sonos emittunt: qui soni vno modo sonarent, nisi linguæ motus distantias vocis efficeret.

[n] Tolles Gallica lingua dicūtur, quas vulgò per diminutionem tusillas vocant, quæ in faucibus turgescere solent.

Mentum dictum, quòd inde mandibulæ oriantur, vel quod ibi iungantur.

[o] Gurgulio, à gutture nomen trahit, cuius meatus ad os & nares pertendit, habens viā qua vox ad linguam transmittitur, vt possit verba collidere, vnde & garrire dicimus.

[p] Rumen, proximum gurgulioni, quo cibus & potio deuoratur. Hinc bestiæ quæ cibum reuocant ac remandunt, ruminare dicuntur.

[q] Sublinguium, operculum gurgulionis, quasi parua lingua, quæ foramen linguæ recludit operítue.

Collum dictum, quod sit [r] rigidum & teres, vt columna, baiulans caput & sustentās [s] quasi capitolium, cuius anterior pars, gula vocatur, posterior, ceruix.

Ceruix autem vocata, quòd per eam partem cerebrum ad medullā spinæ dirigitur, quasi cerebri via. Veteres autem plurali tātùm numero ceruices dicebant: [t] primus Hortensius ceruicem singulariter dixit. Ceruix autē numero singulari mēbrum ipsum significat. ([v] nam pluraliter contumaciam sæpe demonstrat.) Cic. in Verr. Prætorem tu accuses frange ceruicem.

Humeri dicti, quasi armi, ad distinctionē hominis

hominis à pecudibus mutis, vt hi humeros, illi armos habere dicantur, nam propriè armi quadrupedum sunt.

[y] Ola, summi humeri pars posterior.

Brachia à fortitudine nominata, βαρὺ enim Græcè, graue & forte significat. [z] In brachijs enim tori lacertorum sunt, & insigne musculorum robur existit. Hi sunt tori, i. musculi,[a] & dicti tori, quòd illic viscera torta videantur.

[b] Cubitus dictus, quòd ad cibos sumendos in ipso cubamus.

[c] Vlna, secundùm quosdam vtriusque manus extensio est, secundùm alios cubitus, quod magis verum est, quia Græcè ὠλένη, cubitus dicitur.

[d] Alæ, subbrachia sunt appellatæ, eo quòd ex eis in modum alarum motus brachiorũ inchoet, quas quidam ascillas vocant, quòd ex his brachia cilluntur, id est, mouentur, vnde & [e] oscilla dicta ab eo, quòd cillantur, id est, moueantur ora. Nam cillere est, mouere. Has quidam subhircos vocãt, propter quod in plerisque hominibus hircorum fœtorem reddant.

[f] Manus dicta, quòd sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia, atque dispensat, per eam accipimus & damus. Abusiuè autem manus etiã ars vel artifex, [g] vnde & manupretium dicimus.

Dextra vocatur à dãdo, ipsa enim pignus pacis datur,[h] ipsa fidei testis atq. salutis adhibetur, & hoc est illud apud Tullium, Fidem publicam iussu senatus dedi, i. dextram. Vnde & Apostolus: dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis.

Læua, quòd aptior sit ad leuandum. Sinistra autem vocata, quasi sine dextra, [i] siue quòd rem fieri sinat. A sinendo enim sinistra est nuncupata.

Palma, est manus expansis digitis, sicut contractis, pugnus.

Pugnus autem à pugillo dictus, sicut palma ab expansis palmæ ramis.

[k] Digiti nuncupati, vel quòd decem sunt, vel quia decenter iuncti existunt. Nam habent in se & numerum perfectum, & ordinem decentissimum. Primus pollex vocatus, eo quòd inter cæteros polleat virtute, & potestate.[l] Secundus salutaris, seu demonstratorius, quia eo ferè salutamus atque ostẽdimus. Tertius impudicus, quod plerumq. per eũ probri insectatio exprimitur. Quartus anularis, eo quòd in ipso anulus geritur: [m] idem & medicinalis, quòd eo trita colyria à medicis colliguntur. Quintus auricularis, pro eo quòd eo aurem scalpimus.

Vngulas ex Græco vocamus: illi enim has ὄνυχας dicunt.

Truncus, media pars corporis à collo ad inguina.[n] De quo Nigidius: Caput collo vehitur, truncus sustinetur coxis & genibus, cruribúsque.

Thorax, à Græcis dicitur anterior pars trunci à collo vsque ad stomachum; quam nos dicimus arcam, eo quòd ibi arcanũ sit, i. secretum, quo cæteri arcentur. Vnde & arca & ara dicta, quasi res secretæ, cuius eminentes pulpæ mamillæ. Inter quas pars illa ossea pectus dicitur, dextra autem læuáque costæ.

Pectus vocatum, quod sit pexum inter eminentes mamillarum partes, vnde & pectinem dicimus, quòd pexos capillos faciat.

Mamillæ vocatæ, quia rotũdæ sunt, quasi malæ, per diminutionem scilicet.

Papillæ, capita mammarum sunt, quas sugentes comprehendunt. Et dictæ papillæ, quòd eas infantes quasi pappant, dum lac sugunt.[o] Proinde mammilla est omnis eminentia vberis, papilla verò breue illud vnde lac trahitur.

Vbera dicta, vel [p] quia lacte vberta, vel quia vuida, humore scilicet lactis in morem vuarum plena.

[q] Lac vim nominis à colore trahit, quòd sit albus liquor, λευκὸς enim Græcè, album dicunt, cuius natura ex sanguine commutatur: nam post partum si quid sanguinis nondum fuerit vteri nutrimento consumptũ, naturali meatu fluit in mãmas, & earũ virtute albescens lactis accipit qualitatem.

Cutis est, quæ in corpore prima est, appellata quod ipsa corpori superposita incisionẽ prima patitur. κοπτὴ enim Græcè incisio dicitur. Eadem & pellis, quòd externas iniurias corporis tegendo pellat, pluuiásque & ventos solísque ardores perferat.

Pellis autem, mox detracta: subacta iã, corium dicitur.

Corium autem per deriuationẽ caro appellauit, quòd eo tegatur: sed hoc in brutis animalibus proprium est.

Pori corporis Græco nomine appellãtur, qui Latinè propriè spiramenta dicuntur, eò quòd per eos viuificus spiritus exterius ministretur.

[r] Aruina

[r] Aruina, est pinguedo cuti adhærens.

Pulpa, est caro sine pinguedine, dicta quòd palpitet, resilit enim sæpe. Hanc plerique & viscum vocant, propter quod glutinosa sit.

Membra, sunt partes corporis.

Artus. quibus colligantur membra, ab artando dicti.

Nerui, Græca deriuatione appellati, quos illi νεῦρα vocant. Alij Latinè vocatos neruos putant, eò quòd artuum coniunctiones inuicem his inhæreant, id est, ab inhærendo. Maximam autem virium substantiam neruos facere certissimum est. Nam quanto fuerint densiores, tanto propèsius augescere firmitatem.

Artus dicti, quòd colligati inuicè neruis artentur, i. stringantur, quorum diminutiua sunt articuli. Nam artus dicimus membra maiora, vt brachia, articulos minora membra vt digitos.

[f] Compago, capita sunt ossium: dicta eò quòd sibi cōpacta neruis velut glutino quodam adhæreant.

Ossa, sunt corporis solidamenta. In his enim positio omnis robúrque subsistit. Ossa autem ab vsto dicta, propter quod cremarētur ab antiquis, siue, vt alij putant, ab ore, quòd ibi pateant: nam vbique cute visceribusque obtecta celantur.

Medullæ appellatæ, quòd madefaciant ossa, irrigant enim & confortant.

[t] Vertibula sunt, summæ ossium partes nodis crassioribus cōglobatæ: dicta ita, eo quòd ad inflexionem membrorum illa vertantur.

Cartilagines, ossa mollia & sine medulla, quod genus auriculæ & narium discrimen & costarum extremitates habent, siue opercula ossium quæ mouentur. Et dictæ cartilagines, quod leni attritu carent dolore, dū flectuntur.

Costas appellari quidam putant, quòd ab ipsis interiora custodiantur, vt tota mollicies ventris vallata saluetur.

Latus quia iacentibus nobis latet. [v] Est enim læua pars corporis, [x] dextro autem lateri habilior motus est, læuo fortior, & oneri ferendo accommodatior. Vnde & læua nuncupata, quod aptior sit ad leuandum aliquid & portandum. Ipsa enim gestat clypeum, ensem, pharetram, & reliqua onera, vt expedita sit dextera ad agendum.

[y] Dorsum est à ceruice vsque ad renes, dictum autem dorsum, quod sit superficies durior corporis in modū saxi, fortis & ad portandum, & ad perpetiendum.

A [z] Terga, quia in ea supini iacemus in terra: quod solus homo potest: nam muta animalia tantùm aut in ventre, aut in latere iacent: vnde in animalibus terga abusiuè dicuntur.

Scapula. - - - - -

[a] Interscaplium, spatium quod inter scapulas est, vnde & nominatum.

Palæ, sunt dorsi dextra læuáque eminentia mēbra, dicta quod in luctando eas premimus, quod Græci παλαίειν dicunt.

B Spina, est iunctura dorsi, dicta eo quòd habeat radiolos acutos, cuius iuncturæ spondilia appellantur, propter partem cerebri quæ fertur per eos longo tractu ad cæteras corporis partes.

[b] Sacra spina est ima perpetuæ spinæ quā Græci ἱερὸν ὀστοῦν vocant: quoniam primùm infante concepto nascitur. [c] Ideóque ex hostia id primùm à gētilibus dijs suis dabatur, vnde & sacra spina dicitur.

[d] Renes, ait Varro, dictos, quòd riui ab his obscœni humoris nascantur. Nam venæ & medullæ tenuem liquorem desudant in renibus, qui liquor rursus à renibus calore Venereo resolutus decurrit.

C [e] Lumbi, ob libidinis lasciuiam dicti, quia in viris caussa corporeæ voluptatis in ipsis est; sicut in vmbilico fœminis: vnde & ad Iob in exordio sermonis dictum est: Accinge sicut vir lumbos tuos: vt in ijs esset resistendi præparatio; in quibus libidinis est vsitata dominandi occasio.

Vmbilicus, est medius locus corporis, dictus, quòd sit vmbo iliorum: vnde & vmbo appellatur locus in medio clypei, à quo pendet. [f] Ex eo enim infans in vtero pendet, ex eo etiam & nutritur.

D Ilium Græco sermone appellatum, quòd ibi nos obuoluamus. Græcè enim εἰλύειν obuoluere dicitur.

Clunes vocatæ, quòd sint iuxta colum, [g] quod est longao.

[g] Nates, quòd in ipsis innitimur dum sedemus: vnde & conglobata est in eis caro, ne prementis corporis mole ossa dolerent.

Genitalia corporis partes, (vt nomen ipsum docet) gignendę subolis acceperunt vocabulū, quòd his procreatur & gignitur. Hæc & pudenda pro verecundia, siue à pube, vnde & indumento operiuntur. Dicuntur autem ista & inhonesta, quia non habēt

eam speciem decoris, sicut membra, quæ in promptu locata sunt.

Idem & veretrum, quia viri est tantùm, siue quod ex eo virus emittitur: nam virus propriè dicitur humor fluens à natura viri.

Testiculi, per diminutionem à testibus dicti, quorum numerus incipit à duobus. Hi semen calamo ministrāt, quod ab spinę medulla & renibus & lūbis suscipiunt ad gratiam procreandi.

[l] Viscus, est pellis, in qua testiculi sunt.

Posteriora verò vocata, quòd retro sunt & à vultu auersa, ne, dū aluum purgamus, inquinaremus aspectum.

Meatus, inde appellatus, quia per eum meant, i. egeruntur stercora.

Femora dicta sunt, quòd ea parte à fœmina sexus viri discrepet: sunt autem ab inguinibus vsque ad genua.

Femina autem per deriuationem, femorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorum adhæremus: vnde & prœliatores olim sub feminibus equos admisisse dicebantur.

Coxæ, quasi coniunctæ axes: in ipsis enim femora mouentur, quorum concaua, vertebra vocantur, quia in eis capita femorum vertuntur.

Suffragines, quia subtus franguntur, i. flectuntur, nō supra, sicut in brachijs.

Genua, sunt commissiones femorum, & crurū, & dicta genua, eo quòd in vtero sint genis opposita. Cohærent enim ibi sibi, & cognata sunt oculis lacrymarum indicibus & misericordiæ:[m] nam à genis genua dicūtur. Deniq. complicatum gigni formaríq. hominem (dicunt) ita vt genua sursum sint, quibus oculi formantur, vt caui ac recōditi fiant: Ennius, Atque genua comprimit arta gena. Inde est quod homines, dum ad genua se prosternunt, statim lacrymātur. Voluit enim eos natura vterum maternum rememorari, vbi quasi in tenebris cōsidebāt, antequàm venirent ad lucem.

Crura dicta, quia ijs currimus, & gressum facimus. Sunt autem sub genibus vsque ad suras.

Tibiæ vocatæ, quasi tubæ: sunt enim & lōgitudine & specie similes.

Talus, dictus à tolo: nam tolus est eminēs rotunditas, vnde & fastigium templi rotūdi tolus vocatur. Talus autem sub crure est, sub talo calcanei.

Pedes, ex Græca etymologia nomen sortiti sunt: hos enim Græci πόδας dicūt,[n] quia alternis motibus solo fixi incedunt.

[o] Plantæ, à planitie nuncupatæ, quia non rotundæ, vt in quadrupedibus, ne stare non posit bipes homo, sed planæ atque longiores formatæ sunt, vt stabile corpus efficerēt. Sunt autem plantæ anteriores partes, quæ etiam ex multis osibus constant.

[p] Calcis, prima pars plantæ, à callo illi nomen impositū, quo terram calcamus, hinc & calcaneus.

[q] Solum, inferior pars pedis, dictum, quia eo terrę vestigia imprimimus: sed & solū dicitur omne quod aliquid sustinet, quasi solidum: vnde & terra solum, quòd cuncta sustineat, & solum pedis, quod totam corporis molem portat.

[r] Viscera, non tantùm intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, [s] à visco quod est inter cutē & carnem. Item viscera, vitalia, id est, circunfusa cordis loca, quasi viscora, eo quòd ibi vita, id est, anima contineatur. Item viscera, capita neruorum ex sanguine & neruis copulata. Eadem lacerti, siue mures, quia sic in singulis membris cordis loco sunt, vt sit in media parte totius corporis cor: appellantúrque à nomine similium animalium sub terra delitescentium. Nam inde musculi à murium similitudine. Ijdem etiā & tori, quòd illic viscera torta videātur.

Cor, à Græca appellatione deriuatū, quod illi καρδίαν dicunt, siue à cura. In eo enim omnis solicitudo, & scientiæ caussa manet. [t] Quod ideò pulmoni vicinum est, vt quū ira accenditur, pulmonis humore temperetur. Huius duæ arteriæ sunt, è quibus [v] sinistra plus sanguinem habet, dextra plus spiritum: vnde & in dextro brachio pulsum inspicimus.

[x] Præcordia verò sunt, loca cordi vicina, [y] quibus sensus percipitur, & dicta præcordia, eo quòd ibi sit principium cordis & cogitationis.

Pulsus vocatus, quod palpitet, cuius indicio aut infirmitatem intelligimus, aut salutem. Huius duplex est motus. Simplex est, qui ex vno saltu constat. Cōpositus est, qui ex pluribus motibus inordinatus & inæqualis existit. Qui motus certa habent spatia, dactylicū percussum, quādiu sine vitio sunt. Si quando verò citatiores sunt, vt δορκαδάζοντες, aut leniores, vt μυρμίζοντες, mortis signa sunt.

Venæ dictæ, eo quòd viæ sint natātis sanguinis,

guinis, [z] atque riui per corpus omne diuisi, A quibus vniuersa membra irrigantur.

[a] Sanguis, ex Græca etymologia nomen duxit, quòd vegetetur, & sustentetur, & viuat. Sanguis autem est, dum in corpore est, effusus verò, cruor dicitur. Nam cruor vocatus, eo quòd effusus decurrit, vel ab eo quod currendo corruat. Alij autem cruorem interpretãtur, sanguinem corruptũ qui emittitur. Alij aiunt vocatum sanguinem, quòd suauis sit.

[b] Sanguis autem non est integer, nisi in iuuenibus. Nam dicunt Physici, minui sanguinem per ætatẽ, vnde in senibus tremor est. Propriè autem sanguis animæ possessio B est: [c] inde genas lacerare in luctu mulieres solent, vnde & purpureæ vestes, & flores purpurei mortuis præbentur.

Pulmo, ex Græco trahit vocabulũ. Græci enim pulmonẽ [d] πλεύμονα vocant, eo quòd [e] cordis flabellum sit, in quo πνεῦμα, id est, spiritus inest, per quod & agitantur & mouẽtur, vnde & pulmones vocati sunt. Nam Græcè πνεῦμα spiritus dicitur, qui flando & agitando aërem admittit & reijcit, à quo mouentur pulmones, & palpitant, & aperiendo se, vt flatũ capiant, & stringendo, vt eijciant. Est enim organum corporis.

[f] Iecur, nomen habet, eo quòd ignis ibi C habeat sedem, qui in cerebro subuolat. Inde ad oculos, cæterósque sensus, & membra diffunditur, & calore suo ad se succum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad vsum pascendi nutriendíque singulis mẽbris præbet. In iecore autem consistit voluptas & concupiscentia, iuxta eos, qui de Physicis disputant.

[g] Fibræ, iecoris sunt extremitates: [h] sicut extremæ partes foliorũ in intybis, siue quasi linguæ eminentes. Dictæ autem fibræ, quod apud gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis atque succensis responsa acciperent.

Splen dictus à supplemento, ex contraria parte iecoris ne vacua existeret, quem quidam etiam risus caussa factum existimant: [h] nam splene ridemus, felle irascimur, corde sapimus, iecore amamus. Quibus quattuor elementis constantibus, integrũ est animal.

Fel appellatum, quod sit folliculus gestans humorem, qui vocatur bilis.

Stomachus, Græcè os vocatur, eo quòd ostium ventris sit, & cibum excipiat, atque in intestina transmittat.

Intestina dicuntur, eo quòd corporis interiore parte cohibentur, quæ idcirco longis nexibus in circulorum ordinata sunt modũ, vt susceptas escas paulatim egerant, & superadditis cibis non impediantur.

[i] Omentum, membranum quod continet intestinorum maiorem partem, quod ἐπίπλουν Græci vocant.

Disseptum, intestinũ quod discernit ventrem & cætera intestina à pulmonibus, & à corde.

Cæcum intestinum, quòd sit sine foramine & exitu, quod Græci, [k] τυφλὸν ἔντερον dicunt.

Ieiunum, tenue intestinum, vnde & ieiunium dicitur.

[l] Venter autem, & aluus, & vterus inter se differunt. Vẽter est, qui acceptos cibos digerit, & apparet extrinsecus, pertinetque à pectore ad inguina. Et dictus venter, quod per totum corpus vitæ alimẽta transmittat.

Aluus est, quæ cibum recipit, & purgari solet. Sallustius: Simulãs sibi aluũ purgari. Et vocatur aluus quod abluatur, id est, purgetur. Ex ipsa enim sordes stercorũ defluunt.

Vterum, solæ mulieres habent in quo cõcipiunt, ad similitudinem calyculi. Tamen auctores vterum pro vtriuslibet sexus ventre plerumque ponunt, nec Poëtæ tantummodò, sed & cæteri. Vocatus autem vterus, quòd duplex sit, & [m] ab vtraque in duas se diuidat partes, quæ in diuersum diffusæ ac replexæ circumplicantur in modum cornuum arietis, vel quòd interius impleatur fœtu. Hinc & vter, quod aliquid intrinsecus habuerit, vt membra & viscera.

[n] Aqualiculus autem, propriè porci est, hinc ad ventrem translatio.

Matrix dicitur, quòd fœtus in ea generetur, [o] semen enim receptum confouet, confotum corporat, corporatum in membra distinguit.

D Vulua vocata, quasi valua, i. ianua ventris, vel quòd semen recipiat, vel quod ex ea fœtus procedat.

Vesica dicta, quia sicut vas aqua, ita de renibus vrina collecta completur, & humore distenditur: cuius vsus in volucribus non habetur.

Vrina autem dicta, siue quòd vrat, siue quòd ex renibus egeritur: cuius indicio & salus & ægritudo futura monstratur. Qui humor vulgò lotium dicitur, quòd eo lota, i. munda vestimenta efficiantur.

Semen est, quod iactū sumitur aut à terra, aut ab vtero ad gignendum vel fructus vel fœtus. Est enim liquor ex cibi & corporis decoctione factus, ac diffusus per venas atq. medullas, qui inde desudatus in modū sentinæ concrescit in renibus, eiectúsque per coitum, & in vtero mulieris susceptus, calore quodammodo viscerum, & menstruali sanguinis irrigatione formatur in corpus.

Menstrua, superuacuus mulierum sanguis. Dicta autem menstrua à circuitu lunaris luminis, quo solet hoc venire profluuiū. Luna enim Græcè μήνη dicitur, hæc & muliebria nuncupantur: nam mulier solum animal menstruale est. Cuius cruoris contactu fruges non germinant, accescunt musta, moriuntur herbæ, amittunt arbores fœtus, [m] ferrum rubigo corripit, nigrescunt æra. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferantur. Glutinum asphalti quod nec ferro, nec aquis dissoluitur cruore ipso pollutum sponte dispergitur. Post plurimos autē dies menstruos ideo semen non est [n] germinabile: quia iam non est menstrualis sanguis à quo perfusum irrigetur. Tenue semen locis muliebribus non adhæret: labitur enim nec habet vim adhærendi. Similiter & crassum vim non habet gignendi, quia muliebri sanguini miscere se non potest propter nimiam sui spissitudinem. Hinc & steriles mares & fœminas (dicunt) fieri, vel per nimiam seminis vel sanguinis crassitudinem, vel propter nimiam raritatem.

[o] Primùm autem, aiunt, cor hominis fingi, quod in eo sit & vita hominis & sapientia: deinde quadragesimo die totum opus expleri, quod ex abortionibus, vt fertur, collectum est. [p] Alij fœtus à capite sumere dicunt exordium: vnde & in auium fœtibus primum oculos fingi in ouis videmus.

Fœtus autem nominatus, quòd adhuc in vtero foueatur: Cuius secundæ dicuntur folliculus, qui simul cum infante nascitur, continētque eum: dictus ita, quia eum, cùm editur, sequitur.

[q] Nasci autem patribus similes, aiunt, si paternum semen validius sit: matribus, si matris, hac ratione similes exprimi vultus. Qui autē vtriusq. parentis figurā reddunt, æqualiter mixto paterno maternóq. semine cōcipiuntur: auorum proauorumq. similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, sic & in nobis semina celantur, figuras parentum redditura. Ex paterno autem semine puellas nasci, & ex materno pueros: quia omnis partus constat duplici semine, cuius pars maior cùm inualuit, occupat similitudinem sexus.

In corpore nostro quædā tantùm vtilitatis caussa facta sunt, vt viscera: quædā & vtilitatis & decoris, vt sensus in facie, & in corpore manus ac pedes, quorum mēbrorum & vtilitas magna est, & species decētissima. Quædam tantùm decoris, vt mamillæ in viris, & in vtroque sexu vmbilicus. Quædam discretionis, vt in viris genitalia, barba promissa, pectus amplum: in mulieribus leues genæ, & angustum pectus, ad concipiendos autem & portandos fœtus renes & latera dilatata. Quod ad hominem, & ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nunc ætates eius subiungam.

[a] Natura dicta est, *Verba sunt Seruij Georg. 2. ad verba* quippe solo natura subest.
[b] Hanc quidem. *Ex Lact. lib. 2. c. 1.*
[c] Hominem de humo terræ. *Ita vetustissimi quique libri, secutusque est. (vt solet)* LXX. *interp.*
[d] Nam propriè homo ab hum. *Hieron Ioel. 2.*
[e] Græcè autem ἄνθρωπ. *Ex eod.* L*actan. loco.*
[f] veluti pecora. *è Sallustio in Catilin.*
[g] Duplex est autem homo. *Ex Hieron. Ezech. 14.*
[h] Anima autem Gentilib. *Ita Gotth. cc. vid. Lact. de opif. c. 17.*
[i] Euangelista pronuntiat. *Iohann. c. 10.*
[k] Emisit sp. *Iohann. 17.* tradidit sp. *Matthæus* emisit *Sed eod. modo auctor libri de sp. & anim.*
[l] Vel pro eo quod spiret. *Ead. in lib. de spiritu & anim. c. 34. quod opus non esse* Hugonis *de S. Vict. hæc atque alia in codicib. nostris Hugone antiquiorib. satis ostendunt.*
[m] Animum idem esse quod animam. *Ex Lact. de opif. c. 18.*
[n] Sed anima vitæ, animus consilij. *è Seru. Æn. 10. ad v.* sanguisque animusque seq. *suntq. in eod. lib. de spir. & an.*
[o] Dum ergo viuif--accep. *In eod. lib. de sp. c. 34.*
[p] Crementum. *è Placidi glossis vt sup. lib. 9. c. 5.*
[q] Caro autem ex quattuor elem. *Ita* CC. O. corpus *scribebat chacon ex Lact. & Hierony. non rectè, nisi* corpora nostra *ex Lact. vel* corpora humana *ex Hier. scribas, siquidem carnis nomine statim dicturus est, vitam contineri, corporis non item. Neque obstat, quod carnem & totum & partem videtur facere, dum subdit,* nam terra in carne est; *id enim ita dicitur, vt quasi manifestum & euidens ponatur, quo cæteris elementis minus aliquanto notas sedes assignare pergat.*
[r] Nam terra in carn. *Lact. lib. 2. c. 12.*
[s] Caro autem & corp. Ex *Hieron. ep. ad Pammach. aduers. error. Iohann. Hierosolymitan.*
[t] Sensus dict. *Eod. lib. de Spirit.*
[v] Vnde & præsenti. *Sup. lib. 10. litt. P.*
[x] Visum autem fieri quid. *Prioris opinionis auctor Aristoteles; alterius Empedocles, & Plato, quos Galenus secutus est.*

per tenues vias. *Al. Venas.*

k Visus dictus quòd viuacior. *Itaque Græci, cum aliorum sensuum verbis gignendi casum tribuant, videndi verbo, quod efficientiæ plus habeat, accusatiuum dedere, quo Platonis opinio adiuuari putatur.*

z Quod voces hauriat. *Ex Lact. c. 8. lib. de opif.*

a Nam tactu probamus. *Ambros. 6. Hexam. c. 9.* Plerumq. n. tactu probamus, quæ oculis probare non possumus.

b Prima pars corp. cap. datumq. illi hoc nom. *Lact. de opific. cap. 5.* In summo vero caput collocauit, datumque illi hoc nomen, vt quidem Varro ad Ciceronem scribit, quod hinc capiant initium sensus ac nerui.

c Atq. ex eo omnis vigendi caussa oriatur. *Ambros. ibid.* Viciniores oculi sunt cerebro, vnde omnis manat vsus vigendi.

d per defectionem. *Nempè à caluendo, vt calumnia, & cauillatio, teste Caio. cap. 233. de verb. signif. Gloss.* Caluor ἐξαπατῶ.

e Et neutraliter pronuntiatur. *Id est, non tantum fœminino genere. Gloss.* Caluarium. κράνιον. *Item,* Caluaria κράνιον.

f Capilli q. capitis pili. *Aug. Dialect. c. 6.*

g Sicut & pilum d. a. pila. *Varro à pinsendo: Seruius à Pilumno ducit.*

h Cæsaries--virorum est. *Verba Seruij Æn. 8. ad v.* Namque ipsa decoram Cæsariem.

i Virum n. tonsum. *Ambros. de cæsarie:* Alium sexum crinita, alium tonsa decet.

k Comæ. *Verba sunt Seruij Æn. 5. ad v.* tonsa coma pressa corona.

l Nam comas Græci caimos. *Ita plerique omnes Gotthici libri. Nam culmos Salmanticensis eodem referri potest ex characterum affinitate, Alior. libror. monstra, qualia ferè occurrunt quoties è sermone Græco aliquid petitur, non est operæpretium proferre.*

m Græci mallon. *Gloss.* μαλλὸς cirra, villus.

n Facies, &c. *Ambros. ibid.* Quid sine capite est homo? cùm totus in capite sit, cùm caput videris, hominem agnoscis.

o Frons. *Ex Lact. c. 8. & Ambros. loco cit.*

p Oculi voc. *Ex eod. Lact.*

q Physici dicunt. *Verba Seruij Æn. 4. ad v.* Dat somnos adimitq. &c.

r Voluos autem quidam. *Lib. 17. c. 10.* Volui appellati, quod sint volubiles, & rotundi, ab alijs βολβοὶ *& bulbi: ab Isidoro perpetuò volui consentientib. omnib. libris. Al.* à similitudine valuar. *Addit Tarr. c.* Valuuli folliculi fabæ.

s Palpebræ. *è Seru. Æn. 4. ad v.* sinum lacrymis impl. obortis. *Et Lact. c. 10. de opif.*

t Munitæ sunt autem. *Ex Cic. 2. de natur. deor. vel ex Ambros. loco cit.*

v Supercilia. *Ambros.* Frontem geminæ rupes superciliorum sequuntur, quæ oculis munimenta prætendant.

x & sudorem c. d. depell. *Ciceronis sunt verba.*

y Vox n. repercussa. *Ambros. ibid.*

z Pinnula summa pars. *Gloss.* Summa auricula πτερύγιον.

a Pinnum n. *Sic lib. 17. c. 7. & lib. 19. c. 19.*

b Nares--nare non desinit. *Ita C. R. & Lact. cap. 11.*

A *nostri mendosè manare.*

c Quia nos ab odore admon. *Ex Don in Adelp.*

d Pirulā. *Hanc σφαίριον Græci, pinnulas πτερύγια, interfiniū ἰσθμὸν appellant. Hoc idem interfiniū, imbricem vocauit Arnobius. Septū voluisse videtur Lactantius, cum dixit:* Velut pariete per medium ducto intersepsit, atq. diuisit. *Theophil. li. 3.* περὶ τῆς κατασκ. παρὰ τοῖς ἰατροῖς διάφραγμα, παρὰ ἢ τοῖς ποιηταῖς κίονα καὶ ξύλην.

e Vel quia inde ingred. *Sic in Euang.* quia inde erat transiturus. *Sed illuc vel illac ex libris Tarr. legere etiam licet.*

f Alij viror. labra. *Quos reprehendit Seru. in Corydone.*

g A ligando cibo *Lact?* Itaque Varro à ligando cibo putat linguæ nomen impositum.

h Sicut. n. plectrum. *Ex Hieronymo in Epitaph. Paulæ.*

B

i Colomellos. *Et Varro. 2. de re rust. columellares appellari dicit*

k Dentium autem num. *Solini verba c. 4.*

l Gingiuæ. *Lact. c. 10.*

m Palatum nostrum sicut cælum. *Cic. de Epicuro.* Sed dum palato quid sit optimum iudicat, cæli palatium, vt ait Ennius, non suspexit.

n Arteriæ. *Confundit asperam arteriam cum reliquis, quæ per corpus diffusæ vitalem spiritum continent, aptatque Græcæ voci Latinam notationem iure suo.*

o Toles Gallica ling. *Idem scribit Festus. Gloss.* Tolæ, Tolia. παρίσθμια, & Tusillæ παρίσθμια, *Tosillas nō tonsillas legi in Corn. Celsi manuscriptis libris lib. 6. cap. 10. aiebat Chacon, & Tonsilla Festo palus dolatus est.*

p Gurgulio à gutture. *Vid. Lact. & seru. Georg. 1.*

C

q Rumen. *Et Fest.*

r Sublinguium. *Gloss.* Sublingua ὑπογλωσσον.

s rigidum & teres. *Lectantij verba.*

t Quasi capitolium. *f. capitulum, vel (vt Isidorus loquitur) capitellum. Idem namque collo caput, quod columnæ capitulum.*

v Primus Horten. *Ex Quinctil. lib. 8. c. 3. quamuis & Varro idem referat, lib. 7. & 9. quo allusit Cic. act. V. in Verr.* Taménne putamus patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum?

x Nam pluraliter contum *Interpunctione solâ factum est, ne sibi ipse aduersaretur hoc loco Isidorus.*

y Ola. *Al. aula.*

z In brachijs n. tori lacert. *Ex Lact. Ambrosius quoque:* Succedunt brachia, & validi lacertor. tori.

a Et dicti tori. *Quia torum Seruius à tortis herbis dictum scribit: Isidorus brachiorū, toros à tortis viscerib. dictos, voluit.*

D

b Cubitus. *Horat.* Languidus in cubitum se se cōuiua reponat.

e Vlna. *è Seru. Georg. 3.*

d Alæ, subbrachia. *Nos quoque sobacos dicimus.*

f Oscilla--mouere. *è Seru. Geor. 2. Vid. Fest. Macrob. Hygin. Arati interp. Ouid. in Fast.*

g Manus. *Ex Ambros. loco cit.*

h Vnde manupretium. *Al.* manuspretiū *vt apud Vlp. c. 13. de verb. signifi.*

i Fidei testis. *Seru. Æn. 3. ad v.* Dixerat, & genua amplexus: Physici dicunt, esse consecratas numinibus singulas partes corporis, aurem memoriæ, frontem Genio, dexteram Fidei.

k Siue

h Siue quod fieri sinat. *è Seru. Æn. 2. vid. Fest. in* sinistræ aues, *&* sinistrum.

i Digiti. *Ex Lact.*

k Secundus salutaris. *Ita vocatur à Sueton. in Aug. hodieque Romæ, cum se matronæ salutant, indicem ori admouēt. Idemq. faciunt in publicis precibus viri, cum Christum salutant.*

l Idem & medicinalis. *Macrob. & Agell. quod ab eo sinistræ manus digito neruus quidam tenuissimus ad cor vsq. pertineat: ergò is erit potius medicinalis, quàm dexter.*

m De quo Nigidius caput collo vehitur, &c. *Non. in* coxendib. Coxendicas coxas, Lucil. caput collo sustentatur, truncus sustinetur à coxendicib. *Quare totum hoc* coxis, & genib. cruribusq. *ex vna voce coxēdicibus non intellecta factum suspicamur. Septenarius autem siue Lucilij, siue Nigidij sic sustentari posset:* Caput à collo sustentatur, truncus à coxendicibus. *Si in coxendice penultimam producas. Aut vt senarius ex Isidoro fiat;* caput collo vehitur, truncus coxendicis, vel coxendicib.

n Proinde mamilla est. *è Seru. Æn. xi. & Fest. in voce* Papillæ.

o quia lacte vberta. *Ead. voce vsus Agell. lib. 8. c. 14.*

p Lac vim nom. à col. *Idem repetit lib. 20. c. 2.*

q κοπ]ὴ n. Græcè. *Ita A. Aug. Cum in omnib. libris, cutis enim Græcè, nullo sensu legeretur. At Festo cutis est ἀπὸ τοῦ σκύτους quomodo libenter hoc loco legeremus, nisi incisionem interpretaretur Isidorus.*

r Aruina. *Seru. Æn. 7.* Secundum Suetoniū aruina est durum pingue, quod est inter cutem, & viscus.

s Compago. *Ita plerique Gotth. Al.* compagia.

t Vertibula--Cartilagines. *Lact. c. 5. de ossib.* Summas eor. partes crassioribus nodis conglobauit, vt & substringi neruis facilius, & verti possent, vnde sunt vertibula nominata; eos nodos firmiter solidatos leui quodam operculo texit, quod dicitur cartilago, scilicet vt sine attritu & sensu doloris aliquo flecterentur.

v Est n. læua pars corp. *Hinc interior sinistra à Seruio dicitur. Is. n. Æn. 5. ad v.* dum proram ad saxa suburget Interior. *Interior, id est sinisterior, interpretatur. Item Æn. 5. ad v.* Vrbem designat aratro: quem Cato in Originib. morem dicit fuisse. Condituri enim ciuitates taurum in dextra, vaccam intrinsecus iungebant. *Atque ita interpretatur etiam Asconius iocum apud Ciceronē de Aspendio cytharista omnia intus canente. Vnde illustratur etiam Catulli locus:* Marrucine Asini manu sinistra Non bellè vteris in ioco, atque vino, Tollis lintea negligentiorū. *Ergo & latus tegere sinistrum ire significat, eiusque est qui læuum possit latus fodere, quod de nomenclatore dixit Horatius. Scimus quid tota de re viro eruditissimo placeat: de quo illud dicam. seruio cur hac de re tantopere sæuiret, non fuisse, cum Catoni & Asconio eadem opera succensere posset.*

x Dextro lateri habil--accommodatior. *Verba Solini extremo cap. 5.*

y Dorsum. *Nempè quasi durū sursum. At Fest.* Dorsum dictum, quod ea pars corporis deuexa sit deorsum.

z Terga. *Ex Lact. c. 10.*

a Interscaplium. *Al.* interscapulū, *aut* interscapiliū. Interscaplium *apud Cæl. lib. 3. c. 2. atq. ita reponendum in gloss. vbi legitur,* interscapulum μετάφρενον.

b Sacra spina. *Hieron. in Ecclesiastæ. 12.* florem amygdaliquem nos pro canis posuimus, quidā sacram

A spinam interpretantur: quod decrescentibus natiū carnibus, spina crescat & floreat. *Cal. 4. tard. c. 3.* Spina sacra dicitur os sacrum, quod Græci quoq. vocant ἱερὸν ὀστέον.

c Ideoq. ex hostia. *Menander* οἱ δ' τὴν ὀσφὺν ἄκραν θύσαντες.

d Renes. *Ex Lact. c. 14.*

e Lumbi. *Ex Greg. verbis homil. 13. notationem qualemcumq. confecit.*

f Ex eo n. inf. *Ex Lact. c. 10.*

Quod est longao. *Gloss.* longao κωλέντερον. *Apud Cæliū tum longao, tum longano, apud Arnobij & Varr. manuscriptos libros* longano *apud Veget. lib. 1. c. 42. de veterinaria* longanon intestinum.

g Nates. *Ex Lact. c. 13.*

l Viscus est pellis. *Gotth. Fiscus per Digammon.*

m Nam à genis genua. *Ead. repetit in libro differ. & in Cantic. expositione.*

B n Qui alternis motib. *Lactantij verba nonnihil detorta.*

o Plantæ. *Lact. ibid.*

p Calcis prima p. plantæ. *Calcis rectus, vt lancis lib. 20. c. 4. sed vtrumq. librariorum putamus erratum.*

q Solum dicitur. *Seruij verba Æneid. 7. ad v.* & Cereale solum.

r Viscera. *Ex eod. Æn. 1.*

s A visco quod est inter cut. & carn. *Seru. Æn. 6. vbi* inter ossa & carnem.

t Quod ideo pulm. *Ex Ambros. 6. c. 9.*

v Sinistra plus sanguinem. *Ita optimi quiq. libri, rectè opinor. quamuis paullò insolentior constructio videri possit.*

x Præcordia. *è Seru. Æn. 7. ad. v.* Huic Dea cæruleum v. d. c. anguem.

C y Quib. sensus percipitur. *Ex Aristotelis sententia. Nam cerebro id tribuunt medici.*

z Atq. riui. *Ex Lact. c. 7.*

Sanguis. *Sup. lib. 4. c. 3.*

a Sanguis non est integer. *è Seru. Æn. 2. ad v.* Vos ô quib. integer æui sanguis.

b Inde genas lacerare. *Pleniora hæc apud Seru. Æn. 12. ad v.* roseas laniata genas, *& Æn. 6. ad v.* Purpureas sup. vest. *& ad v.* Purpureos spargam flores. *Cautum tūlege.* xii. tab. Mulier faciem ne carpito.

c Græci enim pulmonē πλεύμονα vocant. πλεύμων *est Atticis, alijs* πνεύμων. *Alcæus apud Plutarch.* τέγγε πλεύμονας οἴνῳ.

d Cordis flabellum. *Ventilabrum cordis dixit auctor lib. de spir. & anim. c. 33.*

D e Iecur eo quod ignis. *Vt sit quasi iacens vr. nam vr Isidoro ignis non vno in loco.*

f Fibræ iecoris sunt. *è Seru. Æn. 10. ad. v.* Cui pecudum fibræ.

g Sicut extremæ partes folior. intyb. *Seru. Geor. 1. ad v.* amaris intyba fibris: fibris autē abusiuè, quod radices intyborum hac atq. illac decurrunt, vt fibræ per iecur, id est venæ quædam, & nerui. *Vnde hæc malè affecta sunt?* filorū *legebat Chacon. Sed quid simile cum linguis eminentibus.*

h Nam splene ridemus. *Ex eod. Æn. 8. ad v.* Exarserat atro felle dolor.

i Omentum membranum. *Gloss.* Omentum ἐπίπλους. Membranum ὑμήν.

k τυφλὸν ἕτερον. *Fundulum vocat Varro, & ieiunū hilum.*

l Venter. *è Seru. Æn. 2. ad. v.* Vterumq. a. m. c.

m Ab

m Ab vtraque in duas. *Ex Lact. 12.*
n Aqualiculus autem propriè porci est, h. a. v. transl. *Referuntur eadem hæc verba à veteri Persij interprete.*
o Semen receptum, &c. *Verba sunt Hieronymi in ep. ad Pammach. contr errores Iohann. Hierosolymit.*
p Ferrum rubigo. *è Solin. c. 4. Plin. lib. 7. c. 15.*
q Germinabile. *Generabile Gotth. o. & Rab.*
r Primum autem aiunt cor. *Ex Lact. c. 12.*
s Alij fœtus. *Ex eod. c. 11.*
t Nasci autem. *c. 12.*
v Quædam decoris. *c. 10.*

De Ætatibus hominis. Cap. II.

GRadus[a] ætatis sex sunt, infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, atq. senectus.

Prima ætas, infantia est pueri nascentis ad lucem, quæ porrigitur in septem annis.

Secunda ætas, pueritia, i. pura & necdum ad generandum apta, tendens vsq. ad decimum quartum annum.

Tertia, adolescentia[b] ad gignendũ adulta, quæ porrigitur vsq. ad vigesimumoctauum annum.

Quarta, iuuentus firmissima ætatum omnium finiens in quinquagesimo anno.

Quinta ætas, senioris, i. grauitas, quæ est declinatio à iuuentute in senectutem,[c] nondum senectus, sed iam non iuuentus, quia senioris ætas est,[d] quam Græci πρεσϐύτην vocant. Nam senex apud Græcos non presbyter, sed γέρων dicitur. Quæ ætas quinquagesimo anno incipiens, septuagesimo terminatur.

Sexta ætas, est senectus, quæ nullo annorum tempore finitur, sed post quinque illas ætates quantumcunque vitæ est, senectuti deputatur.

Senium autem, pars est vltima senectutis, dicta, quòd sit terminus sextæ ætatis. In his igitur sex spatijs philosophi vitam descripserunt humanam, in quibus mutatur & currit, & ad mortis terminum peruenit. Pergamus ergo breuiter per prædictos gradus ætatum, etymologias earũ in homine demonstrantes.

Infans, dicitur homo primæ ætatis, dictus autem infans, quia adhuc fari nescit, id est, loqui non potest: nondum enim benè ordinatis dentibus, minor est sermonis expressio.

e Puer, à puritate vocatus, quia purus est, & necdum lanuginem florémque genarum habẽs.[f] Hi sunt ephœbi, id est, à Phœbo dicti, necdum viri, sed adolescentuli læues.

Puer autem tribus modis dicitur, pro natiuitate, vt Esaias, Puer natus est nobis. Pro ætate, vt octennis, decennis. Vnde est illud: Iam puerile iugum tenera ceruice gerebat. Pro obsequio & fidei puritate, vt Dominus ad Prophetam, Puer meus es tu, noli timere, dum iam Ieremias longè pueritiæ excessisset annos.

g Puella est, paruula, quasi pulla: vnde & pupillos, non pro conditione, sed pro ætate puerili vocamus. Pupilli autem dicti, quasi sine oculis, hoc est à parentibus orbi.[h] Hi autem verè pupilli dicuntur: quorum patres ante discesserunt, quàm ab eis nomen acciperent. Cæteri orbi vocãtur orphani, ijdem, qui & pupilli: illud enim nomen Græcum est, hoc Latinum. Nam & in psalmo vbi legitur, Pupillo tu eris adiutor: Græcus habet ὀρφανῷ.

Puberes à pube, i. à pudendis corporis nuncupati, quòd hæc loca tunc primùm lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant, i. eum puberẽ esse qui quattuordecim annos expleuerit, quãuis tardissimè pubescat. Certissimum autẽ, puberem esse, qui & ex habitu corporis pubertatem ostendat, & generare iam possit.

i Puerperæ sunt, quæ annis puerilibus pariunt. Vnde & Horat. Laudantur simili prole puerperæ.[k] Et dictæ puerperæ, vel quòd primo partu grauantur, vel quòd primùm pueros pariunt.

Adolescens dictus, eo quòd sit ad gignẽdum adultus, siue à crescere & augeri.

Iuuenis vocatus, quòd iuuare posse incipiat, vt in bubus iuuenci, cùm à vitulis discesserint. Est enim iuuenis in ipso ætatis incremento positus, & ad auxilium præparatus. Nam iuuare hominis est opus aliquod conferentis. Sicut autem triginta perfectæ ætatis est annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus.

l Vir nuncupatus, quòd maior in eo vis est, quàm in fœmina. Vnde & virtus nomen accepit, siue quod vi agat fœminam.

Mulier verò, à mollitie, tanquam mollier detracta littera, vel mutata, appellata est mulier.

Vtrique enim fortitudine & imbecillitate corporum separantur. Sed ideò virtus maxima viri, mulieris minor, vt patiens viro esset, scilicet ne fœminis repugnãtibus libido

libido cogeret viros aliud appetere, aut in A alium sexum proruere. Dicitur igitur mulier secundùm fœmineũ sexum, non secundùm corruptionem integritatis, & hoc ex lingua sacræ scripturæ. Nam Eua statim facta de latere viri sui, nondum contacta à viro, mulier appellata est, dicente scriptura, Et formauit eam in mulierem.

m Virgo à viridiore ætate dicta est, sicut virga & vitula. Aliàs ab incorruptione, quasi virago, quòd ignoret fœmineã passionem.

n Virago vocata, quia virum agit, hoc est opera virilia facit, & masculini vigoris est. Antiqui enim fortes fœminas ita vocabant. Virgo autẽ non rectè virago dicitur, si non B viri officio fungatur. Mulier verò, si virilia opera facit, rectè virago dicitur, vt Amazon. Quæ verò nunc fœmina, antiquitus vira vocabatur, sicut à seruo serua, sicut à famulo famula, ita à viro vira. Hinc & virginis nomen quidam putant.

Fœmina verò à partibus femorum dicta, vbi sexus species à viro distinguitur. Alij p Græca etymologia fœminam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim viris fœminæ sunt, tam in mulieribus, quàm in animalibus. Vnde nimius amor apud antiquos fœmineus vocabatur. C

Senior est adhuc viridior. Ouidius in. 6. lib. Senior, -- inter iuuenémque senémque. Ter. Quo iure sum vsus adolescentior.

Adolescentior non vtiq. magis adolescẽs, sed minus; q vt senior minus senex: vbi comparatiuus gradus minus significat à positiuo. Ergo senior non satis senex, sicut iunior intra iuuenẽ, sicut pauperior intra pauperem.

Senes autẽ dictos quidã putant à sensus diminutione, eo quòd iã præ vetustate desipiant.[r] Nã physici dicunt homines stultos esse frigidioris sanguinis, prudentes calidi. Vnde & senes in quibus iã friget, & pueri in quibus necdum calet, minus sapiunt: inde est quod conuenit sibi infantum ætas & se- D num. Senes enim per nimiam ætatem delirant, pueri per lasciuiam & infantiam ignorant quid agant. Senex autem tantùm masculini generis est, sicut anus fœminini: nam anus dicitur sola mulier. Anus autem appellata à multis annis quasi annosa.[f] Nam si cõmune esset nomen, cur diceret Terentius, senem mulierem? Hinc & vetula, quia vetusta. Sicut autem à sene senectus, ita ab anu anilitas nominata est.

Canities autem vocata à candore, quasi candities. Vnde est illud, Florida iuuentus, lactea canities, prout diceret, candida.

t Senectus autem multa secum & bona affert & mala. Bona, quia nos ab impotentissimis dominis liberat, voluptatibus imponit modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia. Mala autem, quia senium miserrimum est, debilitate & odio. Subeunt enim morbi, tristisq. senectus. v Nã duo sunt, quibus minuuntur corporis vires: senectus & morbus.

Mors dicta, quod sit amara, vel à Marte, qui est effector mortium.

Tria sunt autem genera mortis, acerba, immatura, naturalis. Acerba infantium, immatura iuuenum, matura, id est, naturalis senum.

Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur incertum est. Nam, sicut ait Cæsar, ab eo quod est morior in participio præteriti tẽporis in tus exire debuit, per vnum scilicet. u. nõ per duo. x Nã vbi geminata est littera nomen est, non participium, vt fatuus, arduus. Conuenienter itaque factum, vt quemadmodum id quod significat, non potest agẽdo: ita & ipsum nomen nõ possit loquẽdo declinari. Omnis autem mortuus, aut funus est, aut cadauer.

y Funus est, si sepeliatur. Et dictum funus à funibus accensis, quos ante feretrum papyris cera circumdatis ferebant.

z Cadauer autẽ est, si insepultum iacet. Nã Cadauer nominatũ à cadendo, quia iã stare non potest.[a] Quod dũ portatur, exequias dicimus: crematũ, reliquias: conditum iam, sepultum. Corpus autem consuetudine dicitur, vt illud, Tum corpora luce carentum.

Defunctus vocatus, quia compleuit vitæ officium. Nam dicimus defunctos officio, qui officia debita compleuerunt, vnde & honoribus functos: Hinc ergo defunctus, quod ab officio sit vitæ depositus: siue quod sit diem functus.

b Sepultus autẽ dictus, eo quod iam sine pulsu & palpitatione est, id est sine motu. Sepelire autẽ est, condere corpus. Nam humare obruere dicimus, hoc est humũ inijcere.

a Cap. II. Gradus ætat. *Vid. Seru. Æn. 5. Ambros. ep. 49. Philon. de mundi opific.*
b ad gignendũ adulta. *Non sunt hæc in quibusd. codicib.*
c Quincta senioris ætas--nondum senectus. *Seru. Æn. 5.* Tum senior tales: Secundũ Varronẽ, iunior, & senior comparatiui sunt per diminuitionẽ, &c.

Item

*Item Æn.6.ad v.*Iam ſenior: Aut pro poſitiuo poſuit, aut ſenior eſt virens ſenex, vt iunior intra iuuenẽ eſt, quam rem à Varrone tractatã confirmat etiam Plinius. *Ita verò diſtinguit ſeniores à ſenib. Varro apud Cenſorinum de die natali, vt ſeniores vocari dicat à* XLV. *vſq. ad* LX. *annum, quod tum primum ſeneſcere incipiat corpus, poſt ſexageſimum vero ſenio iam laboret.* A

d Quem Græci *πρεσβύτην. Ex Aug. de Gen. contra Manich. lib. 1. c. 23.*

e Puer à puritate. *Varro apud Cenſorin. Pueri, quod ſint puri, id eſt, impuberes.*

f Hi ſunt ephebi, i. à, Phœbo. *Immo ab Hebe.*

g Adoleſcentuli læues. *Al. lenes.*

h Puella eſt paruula q. pulla. *Feſt.* Pullus Iouis dicebatur Q. Fabius cui cognomẽ Eburno fuit, propter candorẽ, quod eius natis fulmine icta erat. Antiqui autẽ puerum, quem amabant, pullum eius dicebãt. B

i Hi autem verè pupilli -- quàm ab eis nomen acciperent. *Prænomen (intellige) quod ante pubertatem non accipiebatur. Nam gentis vel familiæ nomen luſtrico die accipiebant. auctorib. Feſt. Macrob. & Plutarch. in problem. Et Iulius Paris (ſeu Probus) in epitom. lib.* x. *Val. Max.* Pueris, non prius quam togam virilem ſumerent, puellis, non antequam nuberent, prænomina imponi, Q. Scæuola auctor eſt. *Et poſtea.* Publij, qui prius pupilli facti erant, quam prænomina haberent. Alij ominis cauſſa ex pube. *Vid. A. Auguſt. in not. 1. collect. decretal. c. 7. de deſponſ. impub & c. 3. eo. tit. Greg.* IX.

k Et dictæ puerperæ. *Hieronym in Ierem. c. 4.* Puerpera interpretatur, quæ primos parit fœtus. *At Donatus in And.* Omnis quæ peperit puerpera, quæ primùm *πρωτότοκος. Paulus c. 163. de Verb. ſign.* Puerperas appellant recentes ex partu. C

l Vir. *Ex Lact. c. 12.*

m Virgo à viridiore æt. *è Seru. Eclog. 3. ad v.* Bis venit ad mulctram.

n Virago. *Ex eod. Æn. 12. ad v.* Iuturna virago.

o Alij Græca etymologia. *An quaſi φιμαινομένη?*

p minus ſignificat à poſitiuo. *Verba ſunt Donati in prolog. Hecyr.*

q Nam Phyſici dicunt. *è Seru. Georg. 2. ad v.* Frigidus obſtiterit circum præc. ſ.

r Nam ſi commune eſſet nomen, cur Terentius diceret ſenem mulierem? *Aſſentior Chaconi, qui hæc putabat aliena, eiúſque, cui Iſidori ſententia diſpliceret, itaque obijceret. Niſi commune eſſet nomen, &c. Sed fruſtra laborat Donatus (quem Iſidorus ſequitur) vt ſenem neget nomen eſſe commune. Papinius ſiue Pomponius apud Varronem libro. 6.*

Ridiculum eſt, cum te caſcam tua dicit amica.
Fili Potoni ſeſquiſenex puerum.
Dic tu illam puſam: ſic fiet, Mutua muli. D
Nam verè puſus tu, tua amica ſenex. *Et Tibullus.*
Hanc animo gaudente vident iuueneſq. ſenéſq.
Commemorant merito tot mala ferre ſenem.

s Senectus autem. *Ex Hieron præf. ad lib. 2. in Amos.*

t Nam duo ſunt. *è Seru. Georg. 2. ad v.* ſubeunt morbi triſtiſq. ſenectus.

v Funus. *Ex eod. Æn. 1. ad v.* noctem flammis funalia. *v. ead. lib. 20. c. 10.*

x Cadauer. *Ex eod. Æn. 6. ad v.* belloq. caduci.

y Quod dum portatur. *Ex eod. Æn. 2. ad v.* patrios fœdaſti ſ. v.

z Sepultus. *Ex eod. Æn. 3. ad v.* parce ſepulto.

De Portentis. Cap. III.

PORtenta [a] eſſe ait Varro, quæ contra naturam nata videntur: ſed non ſunt contra naturam, quia diuina voluntate fiunt, cùm voluntas creatoris cuiuſque conditæ rei natura ſit. Vnde & ipſi gentiles Deum modo Naturam, modo Deũ appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, ſed contra quàm eſt nota natura. Portenta autẽ & oſtenta, monſtra, atq. prodigia, ideo nuncupantur, quod portendere atq. oſtendere, monſtrare, atq. prædicere aliqua futura videntur. [b] Nam portenta dicta perhibentur à portendẽdo, id eſt, præoſtendendo. Oſtẽta autem, quod oſtendere quidquam futurum videantur. Prodigia, quòd porrò dicant, id eſt, futura prædicant. Monſtra verò à monitu dicta, quod aliquid ſignificandum demonſtrent, ſiue quod ſtatim mõſtrent quid appareat, & hoc proprietatis eſt: abuſione tamen ſcriptorum plerumq. corrumpitur. Quædam autem portentorum creationes in ſignificationibus futuris cõſtitutæ videntur. Vult enim Deus interdum ventura ſignificare per aliqua naſcentium noxia: ſicut & per ſomnos, & per oracula, quibus præmoneat & ſignificet quibuſdam vel gentibus vel hominibus futurã cladẽ, quod plurimis etiã experimentis probatum eſt. [c] Xerxi quippè lepus ex equa creata, diſſolui regnũ portendit. Alexãdro ex muliere mõſtrũ creatũ eſt, quod ſuperiores corporis partes hominis, ſed mortuas habuerit, inferiores diuerſarũ beſtiarũ, ſed viuentes: ſignificaſſe repentinã regis interfectionẽ, ſuperuixerant enim deteriora melioribus. Sed hæc mõſtra quæ in ſignificationibus dantur: non diu viuunt, ſed continuo, vt nata fuerint, occidũt.

Inter portentum, & portentoſum differt. Nam portenta ſunt quæ transfigurantur, ſicut fertur in Vmbria mulierem peperiſſe ſerpentem. Vnde Lucanus, Matremque ſuus conterruit infans. Portentoſa verò leuem ſumunt mutationem. Exempli cauſſa, cum ſex digitis nati. Portenta igitur vel portentoſa exiſtunt, alia, magnitudine totius corporis vltra cõmunem hominum modum, [d] quantus fuit Tityon in nouem iugeribus iacens, [e] Homero teſtante: alia, paruitate totius corporis, vt Nani, vel quos Græci pygmæos vocant, eo quod ſint ſtatura cubitales: alij magnitudine partium, veluti capite informi, aut

superfluis mẽbrorum partibus, vt bicipites & trimani [f] vel Cynodontes, quibus gemini procedunt dentes. Alij à defectu partium, in quibus altera pars plurimum deficit ab altera, vt manus à manu, vel pes à pede. Alij à discisione, vt sine manu, aut capite generata: quos Græci steresios vocant. [g] Alia priuimeria: quando solum caput, aut crus nascitur. Alia, quæ in parte transfigurantur: sicut qui leonis habent vultum, vel canis, vel taurinum caput, aut corpus, vt ex Pasiphae memorant genitũ Minotaurũ quod Græci ἑτερομορφίαν vocant. Alia, quę ex omni parte transfigurantur in alienę creationis portentum: vt ex muliere vitulum dicit historia generatum. Alia, quæ sine transfiguratione mutationem habent locorum, vt oculos in pectore vel in fronte, aures supra tempora: vel sicut Aristoteles tradidit, quendam in sinistra parte iecur, in dextera splenẽ habuisse. Alia secundum connaturationem, vt in alia manu digiti plures connaturati & cohærentes reperiuntur, in alia minus, siue in pedibus. Alia secundùm immaturam & intemperatam creationem, sicut ij qui dentati nascuntur, siue barbati, vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicut illud, quod prædiximus, in Alexandro multiforme portentum. Alia commixtione generis, vt ἀνδρόγυνοι qui & ἑρμαφρόδιται vocantur. [h] Hermaphroditæ autem nuncupati, eo quòd eis vterq; sexus appareat. ἕρμης quippe apud Grecos Mercurius est: ἀφροδίτη Venus nuncupatur: [i] hi dextram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vicissim coëundo, & gignunt, & pariunt.

Sicut autem in singulis gentibus quædam monstra sunt hominum, ita in vniuerso genere humano quædã monstra sunt gentiũ, vt Gigantes, Cynocephali, Cyclopes, &c.

[k] Gigantes dicti iuxta Græci sermonis etymologiam, qui eos γηγενεῖς existimant, id est, terrigenas, eo quod eos fabulosè parens terra immensa mole & similes sibi genuerit: γῆ enim terra appellatur: γένος genus, licet & terræ filios vulgus vocet, quorum genus incertum est. [l] Falsò autem opinantur quidam imperiti de scripturis sanctis, præuaricatores Angelos cum filiabus hominũ ante diluuium concubuisse, & exinde natos Gigantes, id est, nimium grandes & fortes viros, de quibus terra completa est.

[m] Cynocephali appellantur, eo quòd canina capita habeant, quosque ipse latratus magis bestias, quàm homines confitetur: hi in India nascuntur.

Cyclopes, quoq; eadem India gignit, & dicti Cyclopes, eo quòd vnum oculum in fronte media habere perhibentur. [n] Hi & ἀγριοφαγῖται dicuntur, propter quod solas ferarum carnes edunt.

[o] Blẽmyas in Libya credũt truncos sine capite nasci, & os & oculos habere in pectore. [p] Alios sine ceruicibus gigni, oculos habentes in humeris.

[q] In vltimo autẽ Orientis monstrosæ gentiũ facies scribũtur. Alię sine naribus, æquali totius oris planitie, informes habentes vultus. Aliæ labro subteriori adeò prominẽti, vt in solis ardoribus totã ex eo faciẽ contegant dormientes. Alijs concreta ora esse, modico tantùm foramine calamis auenarũ pastus haurientes. Nonnulli sine linguis esse dicũtur, in vicẽ sermonis vtẽtes nutu siue motu.

Panotios apud Scythiam esse ferunt, tam diffusa aurium magnitudine, vt omne corpus ex eis contegant: πᾶν enim Græco sermone omne, ὦτα aures dicuntur.

[r] Artabatitæ in Æthiopia proni, vt pecora, ambulare dicuntur, quadragesimum æui annum nullus supergreditur.

[s] Satyri, homũciones sunt aduncis naribus, cornua in frontibus (habẽt) & caprarũ pedibus similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit. Qui etiã interrogatus, *Dei seruo* respondisse fertur, dicens: Mortalis ego sum vnus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas, Faunos Satyrósq; colit. [t] Dicuntur quidam & syluestres homines, quos nonnulli [v] Faunos ficarios vocant.

Sciopodum gens fertur esse in Æthiopia, singulis cruribus & celeritate mirabili: [x] quos inde σκιόποδας Græci vocant, eo quòd per æstum in terra resupini iacentes, pedum suorum magnitudine adumbrentur.

[y] Antipodes, in Libya plantas versas habẽt post crura & octenos digitos in plantis.

Hippopodes in Scythia sunt, humanam formam, & equinos pedes habentes.

In India ferunt esse gentem, [z] quæ μακρόβιοι nuncupantur octo pedum staturam habẽtes. Est & gens ibi statura cubitalis, [a] quos Græci à cubito Pygmæos vocant, de qua suprà diximus. Hi montana Indiæ tenent, quibus est vicinus Oceanus.

Perhibent, & in eadem India esse gentem fœminarum, quæ quinquennes concipiunt, & octauum vitæ annum non excedunt.

Dicuntur

Dicuntur autem & alia hominum fabulosa portenta, quæ non sunt, sed ficta: & in caussis rerum interpretantur, vt Geryonem Hispaniæ regem [b] triplici forma proditum. Fuerunt enim tres fratres tantæ concordię vt in tribus corporibus, quasi vna anima esset.

[c] Gorgones quoque, meretrices crinitas serpentibus, ferũt, quæ aspicientes conuertebant in lapides, habentes vnũ oculũ quo inuicem vtebantur. Fuerunt autem tres sorores vnius pulchritudinis, quasi vnius oculi, quæ ita spectatores suos stupescere faciebant, vt vertere eos putarentur in lapides.

[d] Sirenas, tres fingunt fuisse ex parte virgines, ex parte volucres, habentes alas & vngulas: quarum vna voce, altera tibijs, tertia lyra canebat. Quæ illectos nauigantes suo cantu in naufragia trahebant. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ transeuntes, quoniam ad egestatem deducebant, ijs fictæ sunt inferre naufragia. Alas autem habuisse & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quæ inde in fluctibus commorasse dicuntur, quia fluctus Venerem creauerunt.

[e] Scyllam quoque ferunt fœminam capitibus succinctam caninis, cum latratibus magnis propter fretum Siculi maris, in quo nauigantes verticibus in se concurrentium vndarum exterriti, latrare existimant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit.

Fingunt, & monstra quædam irrationalium animantium, vt Cerberum inferorum canem tria capita habentem, significantes per eum tres ætates, per quas mors hominem deuorat, id est, infantiam, iuuentutem & senectutem. [f] Quem quidã ideò dictum Cerberum putant, quasi sit κρεόβορος, id est, carnem vorans.

Dicunt & Hydram serpẽtẽ cum nouem capitibus, [g] quę Latinè Excetra dicitur, quòd vno cæso tria capita excrescebant. Sed constat hydram locum fuisse euomentẽ aquas, vastantem vicinam ciuitatem, in quo, vno clauso meatu, multi erũpebant. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta est: [h] huius mentionem facit Ambrosius in similitudinem hæresium, dicens: Hæresis enim, velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis creuit: & dum sæpè reciditur, pullulat, igni debita, incendióque peritura.

A [i] Fingunt, & Chimæram triformem bestiam: ore leonem, postremis partibus draconem, media capream. Quam quidã Physiologi non animal, sed Lyciæ montem esse aiunt, quibusdam locis leones & capreas nutrientem, quibusdam ardentem, quibusdam plenum serpentibus. Hunc Bellerophontes habitabilem fecit, vnde Chimæram dicitur occidisse.

Centauris autem, id est, hominibus equo mixtis species vocabulum dedit, quos quidam fuisse equites Thessalorum dicunt, sed quòd discurrentes in bello velut vnum corpus equorum & hominum viderentur, inde B Centauros fictos asseruerunt.

Porrò Minotaurum nomen sumpsisse ex tauro & homine, qualẽ bestiam dicunt fabulosè in Labyrintho inclusam fuisse. De qua Ouidius, Semibouémque virum, semiuirúmque bouem.

[k] Onocentaurus autem vocatur, eo quod media hominis species, media asini esse dicatur, sicut & Hypocentauri quòd equorũ hominumq. in eis natura coniuncta fuisse putatur.

[a] Cap. III. Portenta. *Ex Aug. 21. de ciu. c. 8.*

[b] Nam portenta. *Cic. 2. de diuin.* quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt; ostenta, C monstra, prodigia dicuntur.

[c] Xerxi quippe lepus. *Lepus scripsimus ex Herodoto in Polyhymnia, & Valer. Max. de prodig. cum* vulpes *inuersis litteris in omnib.* CC.*legeretur.*

[d] Quantus fuit Tityon. Cui tota nouem per iugera corpus Porrigitur. *Æn. 6.*

[e] Homero testante. *ὀδυσσ.*

[f] Vel cynodontes. *è Solon. 4.*

[g] Alia priuimeria. *Ita Rabanus, neq. composisio Latinæ vocis suspecta esse debet, quando neq. epitogium respuit Quinctilianus. Hos μονομέρους vocat Agell. lib. 9. c. 4.*

[h] Hermaphroditæ. *Mirum Hermaphroditæ, nou Hermaphroditi in omnib. libris legi, cum dicat Aug. 16. de ciui. cap. 8. consuetudinem loquendi præualuisse vt à meliore, hoc est à masculino sexu appellarentur.* Nam nemo *(inquit)* vnquam aut Androgynas, aut Hermaphroditas nuncupauit: *equas tamen hermaphroditas dixit Plin. 11.* D *c. 49.*

[i] Hi dextram mamillam. *è Plin. 8. c. 2.*

[k] Falso autem opinantur. *Sumpta sunt hæc ex. 3. de ciuit. cap. 4. fuit verò opinio quæ hic exploditur grauissinorum auctorum, clementis Alexandrini, Iustini Martyris, Cypriani, Ambrosij, Lactantij. Augustinus quæstionem proposuit, quid ipse sentiret, non pronuntiauit.*

[l] Cynocephali. *Augustini verba sunt. 16. de ciu. cap. 8. Vid. Ælian. & Plin.*

[m] Gigantes--qui eos gigenas. *Sic Callimach. in lauacro Pallad. & Gloss.* Terrigenæ, *γηγενεῖς.*

[n] Hi & agriophagitæ. *Plin. 6. c. 36. Solinus agriophagos vocat.*

o Blemmyas. *Plin 5.c.8 Solin.c.34.*

p Alios sine ceruicib. *Ex Plin.7.c.2.Vid.Aug.16. de ciu.c.8 & Agell.lib.9 c.4.*

q In vltim.autem orient. *Ex Solin.c.32.*

r Artabatytæ. *Ita in Plinij emendatiorib.libris:apud Solinum* Arthabathitæ.

s Satyri. *Ex Hieronym.in vita Pauli eremitæ.*

t Dicuntur & quidam syluestres. *Vid.lib.8.c.vltim.*

v Faunos ficarios. Fatuos ficarios *C.Card.Sirleti,& Complut.Gotth.& Iere.50.Hieronymus* cũ fatuis ficarijs.

x Quos inde Sciopodas. *Plin.lib.7.cap.2.Aug.16.de ciu.c.8.Agell.9.c.4.*

y Antipodes in Lib. *Androphagi in Scythia legebat Chacon ex Plin.7.c.2.*

z Qui macrobij nuncupantur octo ped. *Optimè restituit hunc locum Chacon,cum n.XII.legatur in omnib. libris,deprehendit librarior.fuisse erratum qui XII.pro IIX. scripsissent. Nam horum corpora cubitor. quinûm, & binor. palmor. facit Plinius ex Onesicrito. Porrò quinos cubitos,qui singuli sesqui pedib. constent, & binos palmos,qui semipedem conficiant,octo esse pedes,non duodecim.*

a Quos pygmæos. *Ex.16.de ciu.c.8.*

b Triplici forma proditum. *Al. præditum.Sed proditũ retinuimus ex Iustino lib 44.* Porrò Geryonẽ ipsum non triplicis naturæ vt fabulis proditur fuisse.

c Gorgones quoq. *è Seru.Æn.6.*

d Sirenes. *Ex eod.Æn.5.*

e Scyllam quoq. *Locus adumbratus ex Iustini lib.4.*

f Quem quidem ideo dictum cerber. *è Seru.Æn.6.ad v.*Custodem in v.p.

g Quæ Latinè excetra. *Ex eod.Æn.6.ad v.*Bellua lernæ.

h Huius mentionem facit Ambrosius. *Libro.1.de fid.c.4.*

i Fingunt & chim. *Ex eod.Seruij loco.*

k Onocentaur. *Hiero.Is.c.14.*Porrò cẽtauri nomẽ A ex asinis,centaurisq. compositum. *At Isidorus hominis pro Centauri videtur scripsisse.*

De transformatis Cap.4.

SCribuntur autem & quædam monstrosæ hominum transformationes & commutationes in bestias, sicut de illa maga famosissima Circe, quæ socios quoque Vlyssis mutasse fertur in bestias, & de Arcadibus, qui sorte ducti, transnatabant quoddam stagnum, atque ibi conuertebantur in lupos. Nam & Diomedis socios in volucres fuisse B conuersos, non fabuloso mendacio, sed historica affirmatione confirmant. Sed & quidam asserunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figuræ sceleratorum mutantur, [a] & siue magicis cantibus, siue herbarum beneficio, totis corporibus in feras transeunt. Siquidem & per naturam pleraque mutationem recipiunt, & corrupta in diuersas species transformantur: sicut de vitulorum carnibus putridis apes: sicut de equis scarabei: de mulis locustæ: de cancris scorpiones. Ouidius: Concaua littorei si de- C mas brachia cancri: Scorpius exibit, caudáq. minabitur vnca.

a Cap. IIII. et siue magicis artib. *Omnia ferè ex Aug.18.de ciuitate.c.16.& sequentib.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DVODECIMVS.

De animalibus.

DE PECORIBVS, ET lumentis. Cap. I.

OMNIBVS [a] animãtibus Adam primum vocabula indidit, appellans vnicuique nomen ex præsenti institutione, iuxta conditionem naturæ cui seruiret. Gentes antem vnicuique animalium ex propria lingua dederunt vocabula. Non autem secundùm Latinam linguam atque Græcam, aut quarumlibet gentium barbarum nomina illa imposuit Adam: [b] sed illa lingua, quæ ante diluuium omnium vna fuit, quæ Hebræa nuncupatur.

Latinè autem animalia siue animantia dicta, quòd animentur vita & moueantur spiritu.

[c] Quadrupedia vocata, quia quattuor pedibus gradiuntur, quæ dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt, vt cerui, damæ, onagri, &c. Sed neque bestiæ sunt, vt leones: neque iumenta, vt vsus hominum iuuare possint.

[d] Pecus dicimus omne, quod humana lingua & effigie caret. [e] Propriè autem pecorum nomen ijs animalibus accommodari solet, quæ sunt aut ad vescendũ apta, vt oues & sues: aut in vsu hominum commoda, vt equi & boues. Differt autem inter pecora & pecudes: nam veteres communiter in significatione omnium animaliũ pecora dixerunt: pecudes autem tãtùm illa animalia, quæ edũtur, quasi pecuedes. Generaliter autẽ omne animal pecus à pascendo vocatur.

Iumenta nomina inde traxerunt, quòd nostrum laborẽ vel onus suo adiutorio subuectando vel arando iuuent. [f] Nam bos carpenta trahit, & durissimas terræ glebas vo- A mere vertit. Equus & asinus portant onera, & hominum in gradiendo laborem temperant. Vnde & iumenta appellantur ab eo, quòd iuuent homines, sunt enim magnarum virium animalia.

Eadem quoque armenta, vel [g] quòd sint apta armis, id est, bello: vel quòd his in armis vtimur. [h] Alij armenta tantùm boues intelligunt ab arando, quasi aramenta, vel quod sint cornibus armata. Discretio est autem inter armenta, & greges: nam armenta equorum & boum sunt, greges verò caprarum & ouium.

[i] Ouis, molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, eo B quod apud veteres in initio non tauri, sed oues in sacrificio mactarentur. [k] Ex ijs quasdam bidentes vocant, eo quod inter octo dentes duos altiores habent: quas maximè gentiles in sacrificium offerebant.

[l] Veruex vel à viribus dictus, quòd cæteris ouibus sit fortior, vel quod sit vir, i. masculus, vel quod vermem in capite habeant: quorum excitati pruritu, inuicem se concutiunt, & pugnantes cum magno impetu feriunt.

[m] Aries vel ἀπὸ τοῦ ἄρεος, id est, à Marte vocatus, vnde apud nos in gregibus masculi mares dicuntur: siue quod hoc pecus à gentili- C bus primùm aris est immolatũ. Aries quod aris imponeretur. Vnde est illud: Aries mactatur ad aram.

[n] Agnum, quanquam & Græci vocent ἀπὸ τοῦ ἁγνοῦ, quasi pium. Latini tamen ideo hoc nomen habere putant, eo quod præ cæteris animantibus matrem agnoscat: adeò [o] vt etiam si in magno grege errauerit, statim balatu recognoscat vocem parentis.

[p] Hœdi ab edendo vocati, parui enim pinguissimi sunt, & saporis iucundi: vnde & edere, inde & edulium vocatur.

Hircus, lasciuum animal & petulcũ & feruens semper ad coitum, cuius oculi ob libidinem in transuersum aspiciunt, vnde & nomen traxit.[q] Nam hirqui sunt oculorum anguli secundum Suetonium, cuius natura adeo calidissima est, vt adamantẽ lapidem, quem nec ignis, nec ferri domare valet materia, solus huius cruor dissoluat. [r] Maiores hirci Ciniphij dicuntur à fluuio Ciniphe in Libya, vbi grandes nascuntur. A

Capros, & capras à carpendis virgultis quidam dixerunt. Alij quòd captent aspera. Nonnulli à crepitu crurum, [t] vnde eas crepas vocitatas, quæ sunt capræ agrestes, [v] quas Græci, pro eo quod acutissimè videant, ἀπὸ τοῦ ὀξὺ δερκέστερον dorcadas appellauerunt. Morantur enim in excelsis montibus, & quamuis de longinquo: vident tamen omnes qui veniunt. Eædẽ autem & capreæ: eędem Ibices, quasi auices, eo quod ad instar auium ardua & excelsa teneant, & in sublimi inhabitent: ita vt de sublimitate vix humanis obtutibus pateant. [v] Vnde & meridiana pars Ibices aues vocat, quæ Nili fluentis inhabitant. Hæc itaque animalia, vt diximus, in petris altissimis commorantur, & si quando ferarum vel hominum aduersitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantes in suis se cornibus illæsa suscipiunt. B

[x] Cerui dicti ἀπὸ τῶν κεράτων, i. à cornibus. κέρατα enim Græcè cornua dicuntur. [y] Hi serpentium inimici cùm se grauatos in infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cauernis, & superata pernicie veneni eorum pabulo reparantur.[z] Dictamnum herbam ipsi prodiderunt. Nam ea pasti excutiunt acceptas sagittas. Mirantur autẽ sibilum fistularum. Erectis auribus acutè audiunt, summissis nihil. [a] Si quando immensa flumina vel maria transnatant, capita clunibus præcedentium superponunt, sibiq. inuicem succedentes nullum laborem ponderis sentiunt. C

[b] Tragelaphi à Græcis nominati, qui dum eadem specie sint, vt cerui: villosos tamen habent armos, vt hirci, & menta promissis hirta barbis, qui non alibi sunt, quàm circa Phasidem.

[c] Innuli, filij sunt ceruorum, ab innuere dicti: quia ad nutum matris absconduntur.

Damula vocata, quod de manu effugiat: timidum animal & imbelle: de quo Martialis: Dente timetur aper, defendunt cornua ceruũ. Imbelles damę, quid nisi prędа sumus

[d] Lepus, quasi leuipes, quia velociter currit.[e] Vnde & Gręcè pro cursu λαγὼς dicitur: velox est enim animal & satis timidum.

[f] Cuniculi, genus agrestium animalium, dicti, quasi caniculi, eo quod canum indagine capiantur, vel excludantur ab speluncis.

[g] Sus dicta, quod pascua subigat, id est, terra subacta escas inquirat.

Verres, quod grandes habeat vires.

[h] Porcus, quasi spurcus. Ingurgitat enim se cœno, luto immergit, limo illinit. Horatius: Et amica luto sus: hinc etiam spurcitia, vel spurcus nuncupatur.

Porcorum pilos setas vocamus, & setas à sue dictas: à quibus & sutores vocãtur, quod ex setis suant, id est, consuant pelles.

[i] Aper, à feritate vocatus, ablata f littera, & subrogata p. Vnde & apud Græcos σύαγρος id est, ferus dicitur. Omne enim quod ferum est & immite abusiuè agreste vocamus.

[k] Iuuencus dictus, eo quod iuuare incipiat hominum vsus in excolenda terra, [l] vel quia apud gentiles Ioui semper vbique iuuencus immolabatur, nunquam taurus. Nam in victimis etiam ætas considerabatur.

Taurus, Græcum nomen est, sicut & bos. [m] Indicis tauris color fuluus est, volucris pernicitas, pilis in contrarium versis, caput circumflectunt flexibilitate, qua volunt, tergi duritia omne telũ respuunt immiti feritate.

Bouem Græci βοῦν dicunt. [n] Hunc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem. Næuius. Trionum hic moderator rusticus. Cuius latitudo pellium à mẽto ad crura, palearia dicuntur, à pelle ipsa, quasi pellearia, quod est generositatis in boue signũ.[o] Boum in socijs eximia pietas. Nã alter alterũ inquirit cum quo ducere collo aratra consueuit, & frequenti mugitu pium testatur affectum si fortè defecerit. D

[p] Vacca dicta, quasi boacca. Est enim ex qualitate mobiliũ nominũ: sicut leo leæna, draco dracæna.

[q] Vitulus & vitula, à viriditate vocata sunt, id est, ætate viridi, sicut virgo. Vitula ergo parua est nondũ enixa. Nam enixa, iuuenca est aut vacca.

[r] Bubali vocati per deriuationẽ, quod sint similes boum: adeo indomiti, vt præ feritate iugum ceruicibus non recipiant. Hos Africa procreat.

Vri

Vri, agrestes boues sunt in Germania, habentes cornua intantum protensa, vt regijs mēsis insigni capacitate [f] ex eis gerulæ fiāt dicti vri ἀπὸ τῶν ὄρων.

Camelis caussa nomen dedit, siue quòd quando onerantur, vt breuiores & humiles fiant, accubant, quia [t] Græci χαμαὶ humile & breue dicunt: siue quia curuus est dorso. [v] Camur enim verbū Græcū curuum significat. Hos licet & aliæ regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem sibi. [x] Nā Arabici bina tubera in dorso habent: reliquarum regionum singula.

[y] Dromeda, genus est camelorum, minoris quidem staturæ, sed velocioris. Vnde & nomē habet. Nam δρόμος Græcè cursus velocitas appellatur. [z] Centum enim & amplius millia vno die pergere solet. Quod animal, sicut bos & ouis & camelus, ruminat.

[a] Ruminatio autem dicta est à ruma eminente gutturis parte: per quam dimissus cibus à certis animalibus reuocatur.

Asinus & asellus à sedēdo dictus, quasi assedus: sed hoc nomen, quod magis equis conueniebat, ideò hoc animal sumpsit, quia priusquā equos caperēt homines, huic præsidere cœperunt. Animal quippe tardum & nulla ratione renitens, statim vt voluit sibi homo substrauit.

Onager, interpretatur asinus ferus, ὄνον quippe Græci asinū vocant, ἄγριον ferum. Hos Africa habet magnos, & indomitos, & [b] in deserto vagantes. Singuli autem fœminarū gregibus præsunt. [c] Nascentibus masculis, celant, & testiculos eorum morsu detruncant, quod tamen cauentes matres eos in secretis locis occultant.

Asini Arcadici dicti, quòd ab Arcadia primùm vecti sint magni & alti. [d] Minor autē asellus agro plus necessarius est, quia & laborem tolerat & negligentiam propemodum non recusat.

Equi dicti, eo quòd quando quadrigis iūgebantur, æquabantur, paresque forma & similes cursu copulabantur.

[e] Caballus à cauādo dictus, propter quod gradiens vngula impressa terram cōcauet, quòd reliqua animalia non habent: inde & sonipes quod pedibus sonat.

Viuacitas equorum multa, exultant enim in campis, odorantur bellum, excitantur sono tubæ ad prœlium, [f] voce accensi ad cursum prouocantur, dolent cùm victi fuerint, exultant cùm vicerint. Quidam hostes in
A bello sentiūt, adeò vt aduersarios morsu petant. [g] Aliqui etiam proprios dominos recognoscunt, obliti mansuetudinis, si mutētur: aliqui præter dominum nullum dorso recipiūt. [h] Interfectis vel moriētibus dominis multi lachrymas effundunt. Solius equi est propter hominem lacrymari, & doloris affectum sentire. Vnde & in cētauris equorum & hominum natura permixta est. [i] Solent etiam ex equorum mœstitia vel alacritate euentum futurum dimicaturi colligere. Ætas longæua equis Persicis, Hunnicis,
B Epiroticis, ac Siculis in annis vltra quinquaginta: breuior autem Hispanis ac Numidis & Gallicis, frequens opinio est.

[k] In generosis equis, vt aiunt veteres, quattuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum, atque color. Forma, vt sit validum corpus & solidum, robori conueniens altitudo, latitudo, latus longum, [l] venter substrictus, maximæ & rotundæ clunes, pectus latè patens, corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus, & cornu concauo solidatus. Pulchritudo, vt sit exiguum caput, & siccum, pelle prope ossibus adhærente, aures breues & argutæ, oculi magni, [m] nares
C patulæ, erecta ceruix, coma densa & cauda, [n] vngularum soliditate fixa rotunditas. Meritum, vt sit animo audax, pedibus alacer, trementibus membris, quod est fortitudinis indicium, quique ex summa quiete facilè concitetur, vel ex citata festinatione non difficile teneatur. [o] Motus autē equi in auribus intelligitur, virtus in membris tremētibus. [p] Color hic præcipuè spectandus: badius, aureus, roseus, myrteus, ceruinus, giluus, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro badióque distinctus; reliquus varius color, vel cinereus deterrimus.

D Badium autem antiqui vadium dicebāt, quòd inter cætera animalia fortius vadat. [q] Ipse est & spadix, quem phœnicatum vocant: & dictus spadix à colore palmæ, quam Siculi spadicam vocant.

[r] Glaucus verò est, veluti pictos oculos habens, & quodam splendore perfusos: [s] nam glaucum veteres dicebant album.

[t] Giluus autem, melinus color est subalbidus.

Guttatus, albus nigris interueniētibus pūctis.

Candidus autem, & albus inuicē sibi differunt. Nam albus cum quodā pallore est,

candidus verò, niueus & pura luce perfusus.

[v] Canus dictus, quia ex candido colore & nigro est.

Scutulatus vocatus propter orbes, quos habet candidos inter purpuras.

Varius, quòd vias habeat colorum imparium. Qui autem albos tantùm pedes habent,[x] Petili appellantur: qui frontem albã, Callidi.

Ceruinus est, quẽ vulgò [y] Gauranem dicunt.

Æranem idem vulgus vocat, quòd in modum ærei sit coloris.

[z] Myrteus autem est, pressus in purpura.

[a] Dosinus autẽ dictus, quod sit color eius de asino, idem & Cinereus. Sunt autẽ hi de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, & proinde ad vrbanam dignitatem transire non possunt.

Mauros, niger est. Nigrum enim Græci μαῦρον vocant.

Mannus verò, equus breuior est,[b] quem vulgò Buricum vocant.

[c] Veredos antiqui dixerunt, quod veherẽt rhedas, id est, ducerent, vel quod vias publicas currant, per quas & rhedas ire solitum erat.

Equorum tria sunt genera, vnum generosum,[d] prœlijs & oneribus aptum: alterum vulgare, atque gregarium, ad vehendum, non ad equitandum aptum: tertiũ ex permixtione diuersi generis ortum, quod etiã bigenerũ dicitur, quia ex diuersis nascitur, vt mulus.

[e] Mulus autem à Græco tractum vocabulum habet. Quod iugo pistorum subactus, tardas molendo ducat in gyrum molas.[f] Iudæi asserunt quod Ana abnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, vt mulorum inde noua cõtra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque admissos esse ob hoc ad asinas: & ipsum istiusmodi reperisse concubitum, vt velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diuersum animal in coitum coëgit: sicque adulterina commixtione genus aliud reperit: sicut & Iacob cõtra naturam colorum similitudines procurauit.[g] Nam tales fœtus oues illius concipiebant, quales vmbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique & hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur, vt generosos obijciant equos visibus concipientium, quo eorum

A similes concipere & creare possint. Nam & columbarũ dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas eisdem locis, quibus illæ versantur, quo, rapiente visu, similes generent. Inde est, quòd quidam grauidas mulieres iubent nullos intueri turpissimos animalium vultus, vt cynocephalos & simios, ne visibus occurrentes similes fœtus pariãt. [h] Hanc enim fœminarum esse naturam, vt quales prospexerint, siue mente conceperint in extremo voluptatis æstu, dum concipiunt, talẽ & subolẽ procreent. Etenim anima in vsu Venerio formas extrinsecus intus transmittit, eorumque satiata typis rapit

B species eorum in propriam qualitatem.

In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diuersis nascuntur, vt Mulus ex equa & asino: [i] Burdo ex equo & asina, [k] Hybridæ ex apris & porcis: [l] Tityrus ex oue & hirco, [m] Musmo ex capra & ariete, est autem dux gregis.

a Cap. I. Omnibus animantibus Adam. *Ex Tertull. lib. de virg. veland.*

b Sed illa lingua, quæ ante diluu. *Sup. lib. 9. c. 1.*

c Quadrupedia vocata. *Ex August. 3. de Gen. ad lit. cap. 11.*

d Pecus. *è Seru. ad v.* ignauum fucos pecus *Æn. 1.*

e Propriè autem pecorum &c. *Ex August. 3. de Gen. ad lit.*

C f Nam bos carpenta. *Ex Hieronym. in* Is. c. i.

g quod sint apta armis. *è Seru. ad v.* bellum hæc arm. min. *Æn. 3. Itemq. Georg. 3.* -- Seu quis Olympiacæ.

h Alij armenta tantum. *è Seru. loco proximè cit.*

i Ouis ab oblatione. *Cur non ab ὄϊς? Sæpe gaudet ad rerum vel naturas, vel vsus, magis quàm ad voces respicere, quod non semel monuimus.*

k Ex his quasdam bidentes. *Vid. Seru. ad v.* mactant lætis de more, bidẽtes *Æn. 4. & Agell. lib. 16. & Fest. in* bidental.

l Veruex vel à viribus. *A natura versa Varro.*

m Aries vel ἀπὸ τοῦ ἄρεος, id est, à Marte. *Varro.* Aries, quod eum dicebant ares, veteres, nostri aruiga.

D n Agn. -- ἀπὸ τοῦ ἁγνοῦ quasi pium. *Purum fortassè ex Festo. Glossar.* agnus ἀρνείον, siue ἀρνειός, *&* ἁγνὸς καθαρὸς & castus. *Varro tamen, quod pecori ouili agnatus sit Latina origine agnum dictum vult.*

o Vt si in magno grege errauer. *Ex Ambros. Hexaem. 6. cap. 4.*

p Hœdi ab edendo. *Fædum pro hædo dixisse antiquos, tradit Festus; atqui digammon pro V. & contrà Gotthos cõsuesse scribere ex Isidori codicibus satis constat. Nã & paullò post Cinyui, pro Cinyphij. & tragelaui pro tragèlaphi scribitur in omnibus nostris. Erit ergo hœdus, vel fœdus quasi vedus, vel vescus. (licet enim nobis his de rebus cum grauissimis auctoribus interdum argutari) idque secutum fuisse Isidorum, ratio, quam subijcit, satis videtur ostendere, ea est:* parui enim pinguissimi sunt, & saporis iucundi. *Voces*

quoque

quoq. illas vnde & edere, *quas alij expūgendas censuerāt, nos (cum in omnibus libris legantur) libenter retinemus, scribimusq.* vnde & ederæ. *Festus n. hederam, vel quòd hæreat, vel quòd edat, vel quòd edita petat, dictam existimat.*

q Nam hirci sunt oculorum anguli. *è Seru. ad eclog. 3. hirquos autem, an hircos pro eodem scribas, nihil refert, vt rectè monet Pierius Valerianus.*

r maiores-- à fluuio Cinyphe in Libya. *Vnde Theocrit. idil. 3.* τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο μή τυ κορύψῃ.

s Vnde eas crepas. *Festus.* Capræ dictæ, vel quòd omne virgultum carpant, siue à crepitu crurū, vnde & crepas eas prisci dixerunt.

t quas Græci pro eo quòd acutissimè videant. *Origen. homil. 2. in Cant. interprete Hieronym.* Caprea (*inquit*) id est, dorcas acutissimè videt.

v Vnde & meridiana pars. *Ex Greg. 30. Moral. c. 9. al. 16.*

x Cerui dicti *è Seru. ad v.* tres littore ceruos Æn. 1.

y Hi serpentum inimici. *Ex Orig. homil. 2. in Cant. & Seru. ad eclog. 8. & Plin lib. 8. c. 32.*

z Dictamnum. *Siue Dictamum (vtraq. enim scriptura suos auctores habet) è Solin. c. 22.*

a Si quando immensa flumina. *è Gregor. 30. Moral. c. 10. al. 9.*

b Tragelaphi. *Solin c. 22. & Plin. lib. 8. c. 33.*

c Innuli. *Ita scriptum in Gotthicis, & in codicibus Horatianis lib. 1. od. 23.* Vitas inuleo me similis Chloe. *quos secuti sunt Canterus. Lambin. & Hartung. ergò aliter fortaßè scribdẽus Innulus* νεβρός. *quàm hinnulus* ὁ ἐξ ἵππου, καὶ ὄνου.

d Lepus quasi leuip. *Varr. 3. de re rust. c. 12.* Lucius Ælius putabat dictum leporẽ à celeritudine, quòd leuipes esset, ego arbitror. à Græco vocabulo antiquo, quod eum Æoles Bœothij λέποριν appellabant *Vide Agell. & Quinctil. lib. 1. c. 6.*

e Vnde & Græci pro cursu λαγὼς. *vt sit ἀπὸ τοῦ λᾶν ἄγειν, est enim λᾶν intensionis particula. Alij ἀπὸ τοῦ λᾶν id est, cernendo, quod patentibus oculis dormiat.*

f Cuniculi-- quasi caniculi *Græcis id magis in promptu fuit ἀπὸ τῶν κυνῶν τῆς κυνήλης ducere, ita enim Polyb. lib. 12. & AElian de hist. animal. lib. 13. c. 15. eos appellant, nisi quod vterque Hispanam vocem esse dicit. At Varro lib 3 de re rust. c. 12.* Tertij (*inquit*) generis est, quod in Hispania nascitur, simile nostro lepori, sed humile, quem cuniculum appellāt. Cuniculi dicti ab eo quòd sub terra cuniculos ipsi facere soleāt, vbi lateant in agris. *Varronem sequitur Plin. lib 8 c. 55. Videre licet in Hadriani numismate Hispaniam ramum ilicis manu tenentem, ad cuius pedes cuniculus.*

g Sus-- quod pascua subig. *Non ineleganter, si rem spectes, sed Græca est vox* ὗς.

h Porcus q. spurcus. *Nisi Græcum esse mauis cum Varrone.*

i Aper à feritate *Varro.* Apri à locis asperis, nisi à Græcis, quod his κάπρος.

k Iuuencus. *Ex Varr. lib. 4.*

l vel qua apud Gentiles. *è Seru. ad v.* Cælicolūm regi mactabam in littore taurum, *Æn. 3. & Æn. 9. ad v.* statuam ante aras aurata fronte iuuencum. *Vide Macrob. de Virgilij versu,* Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

m Indicis tauris. *Plin. 8. c. 21. & Solin.*

n Hunc Latini trionem. *Varro lib. 6. & Agell. lib. 2. cap. 21.*

o Boum in socijs eximia pietas. *Ambrosij verba sunt in orat. de morte Syri fratris,* bos bouẽ requirit, seque non totum putat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit, cū quo ducere collo aratra consueuerat. *Basil. in orat. in Martyr. Iulit.* καὶ πότε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάτνης δακρύοντα τοῦ συννόμου, καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος. *Virgil.* It tristis arator mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum.

p Vacca-- ex qualitate mobil. nom. *Donatus in arte secund.* Sunt (*inquit*) genera nominum fixa, sunt mobilia: fixa sunt, quæ in alterum genus flecti nō possunt, vt pater, mater, soror. Mobilia autem: aut propria sunt, & duo genera ex se faciunt, vt Caius Caia, Marcus, Marcia, aut appellatiua, & tria genera faciunt, vt bonus bona bonum, &c.

q Vitulus. *è Seru. eclog. 1.*

r Bubali adeò indomit. *Ex Hieron. ad Am. c. 6. & Solin. c. 23.*

s Ex eis gerulæ fiant. *è Solin. 23. vide Cæsar. 6. de bell. Gall. Plin. lib. 8. c. 15 & Seru. ad v.* Siluestres vri assid. *Georg. 2.*

t Græci χάμαι. *Etymologicum Græcū.* Κάμηλος τὸ ζῶον, ὅτι χάμαι καθημένη αἴρει τὸ φορτίον, ὡσὶ χάμηλος. ἐτυμολογεῖται ἢ παρὰ τὸ κάμπτειν τοὺς μηροὺς ἐν τῷ καθέζεσθαι κάμηρος τις οὖσα. *Sed melius Varro lib. 4.* Camelus cum suo nomine Syriaco in Latiū venit. *Est n. Syris gemal. Hebræis gamal.*

v camur enim. *è Seru. Georg. 3.* camuris, curuis, *at Fest.* Camera, & camuri boues à Græco καμπή.

x Nam Arabici. *è Solin. c. 52. Sed Bactrianis hoc tribuit Plin. lib. 8. c. 18.*

y Dromeda. *vel Dromedarij. Nam dromeda-- præcisè, credo, scriptum in Gotthicis pro dromedarij.*

z Centum enim & amplius mill. *Ex Hieronym. in Isidor. c. 21.*

a Ruminatio dicta est à ruma: *è Seru. ad eclog. 6. vel à rumine vt legunt editi. Festus* Rumen est pars colli, qua esca deuoratur. *Varroni, Nonio, & Glossar.* Ruma est mamma.

b In deserto vagantes. *Solin. & Plin. lib 8 c. 3.*

c Nascentibus masculis zelant. *Eodem modo loquitur Orosius in hist. præfat.* Non eos, quos insectātur, oderunt, sed his, quos amant, zelant.

d Minor autem asellus agro. *Peßimè in editis quibusdā; onagro. Sunt enim Palladij verba lib. 4. cap. 14. idem Columell lib. 8. c. 1.*

e Caballus. *Respexit ad Virgilium:* At duplex agitur per lumbos spina cauatq Tellurem, & solido grauiter sonat vngula cornu.

f Voce accensi ad cursum prouocantur *Verior hæc lectio, quàm quæ apud Solinum est,* Nonnulli etiam accensis facibus ad cursum prouocantur.

g Aliqui etiā proprios. *Solin* Aliqui inuenti sunt, qui non nisi primos dominos recognoscerent, obliti mansuetudinis, si quando mutassent consueta seruitia.

h Interfectis vel morientibus domin. *Nota sunt Homeri. & Virgilij de Achillis, & Pallantis equis carmina.*

i Solent etiam euent. *Plin. lib. 8. c. 42.*

k In generos eq. quattuor. *Pallad. lib. 4. c. 13.* in admissario quattuor spectantur: forma, color, meritū, pulchritudo.

l Venter substrictus. *Vox* venter *nulla erat in libris, sed cum constanter* substrictus, *non* substrictum *in Gotthicis*

thicis omnibus legeretur,non dubitauimus quin hæc esset vera scriptura, quam indicauit Chacon ex Columell. lib.6.c.29.Palladij verò locum mendosum cum eod.Chacone credimus,& ex Isidoro supplendum.

m Nares patulæ. *Quæ si angustæ sint, discindi solent, ne longo cursu incalescentes suffocentur, vt ait Theophil. lib.4. de homin. fabric.*

n Vngular. soliditate fixa rot. *Pallad.* vngularum solida & fixa rotunditas.

o Motus autem equi in auribus intellig. *Solin. c. 30.* Motus equi in auribus intelligitur, animos leonum frons, & cauda indicat.

p Color hic præcipuè spect. *Ex Pallad. lib.4. Varro apud Non.* Equi colore dispares, ita nati; hic badius, iste giluus, ille murinus. *Vid. Agell. lib.2. c.26. & lib.3. c.9. & Alciat lib.2. parerg. c. 1.*

q Ipse est spadix. *è Seru. Georg.3. quos bayos, & datilados Hispani dicimus.*

r Glaucus est veluti pictos ocul. *Seru.* Glauci felineis oculis, id est, splendore perfusis.

s Nam veteres glaucum alb. *Nam glaucum albo cæruleum diluit. Vnde & Virg.* Populus, & glauca canentia fronde salicta. *Sed idem de glauco paullò aliter lib. 19. c. 28. Est tamen in tribus Gotthicis lacuna*: nam glaucum.--- veteres dicunt.

t Giluus mellinus color. *è Seru.*

v Canus dictus qui ex candido, & nigro. *Tilesius in lib. de coloribus:* Nascitur equus nonnunquàm canus, atque albineus, non idem, qui & candidus, aut albus, sed huius non expers. *hos nostri tordillos dicunt.*

x Petili appellantur. *Festus.* Petilam suram vngulam equi albam dici, ait Scæuola. *In glossario quoque. vbi* Perfilis μακρόσκελης *legitur.* Petilis μικρόσκελης *puto legendũ, citat ex Plauto Non. hunc versum, in* Petilis, *& in* fronte. Nã coloratã frontem habet petilis. *Atq. ipse tenuem & exilem ex sua libidine, vt solet, interpretatur.*

qui frontem albam calidi. *Gloßar.* Callidus λευκομετώπος. *Habent tamen plerique libri* calidi. *Sed callidus probabat A. Augustin.*

y Gauranem dicunt. *Retinent eandem vocem Itali, vna littera mutata, nam sauro dicunt.*

z Myrteus est pressus in purpura. *Preßum quoque in coloribus equorum numerat Palladius, sed quid apud eũ pressus, apud Seru. professus murteum, hoc loco pressus in purpura valeat, nondũ satis constitui. Opinor tamen pressi voce significari dẽsiore (vt ita dixerim) colorẽ, ducta similitudine ab vuis, quæ quo magis pedibus, vel prelo premũtur, minus liquida, & vel ex albis rutila, vel ex rubris subnigra vina reddant.*

a Dossinus. *An quia Varro dossuarios vocat asinos oneribus ferendis aptos? & Gloss* Dorsuaria. Νωτόφορα. *Hunc colorem murinum dicunt Pallad. & Columella.*

b Quem vulgò buricum *Hieronym. in Eccles. 10.* Dignitate prælati vias publicas mannis terunt, quos vulgo buricos vocant. *& ad Pammachium.* Feruentes buricos mannos. *Paulin. ad Senec.* macro, & viliore asellis burico sedentem. *& Glossar.* Mannis, βυρίχοις. *At Porphyrio.* Manni, *ait*, equi dicuntur pusilli, quos vulgò burdos vocant, *& Acro.* Mannus burdo, *Il minores equos, linos hodie exiguos asellos burricos dicimus.*

c Veredos. *Verba sunt Festi, in quo ex Isidoro restituẽda vox,* veredos. *Procop lib.2. de bello Persic.* ὁ ἢ ἵπποις τοῖς δημοσίοις ὀχήμενος, ὓς δὴ βερέδους καλεῖν νενομίκασιν. *Iulian. Antecessor. in epitom. Nouell. Iustiniani, Nouell. 130. quod Græcè est,* τῶν δημοσίων ἵππων δρόμον. *veredorum cursum reddidit.*

d Prœlijs & onerib. Honoribus *quidam libri.*

e Mulus. μύλον *pistrinum, &* μύλη *mola. ergò editorũ scripturam retinuimus, nam mendosè Gotthici omnes. Mulus a. a. G. t. v. h. Græcum enim hoc, vel quod iugo, &c. Nisi Isidorus mulum vocem esse Græcã putauit, molam tantum Latinam. Sed quærendus auctor non inelegantis senarij, quẽ nemo elfecit: Tardas molendo ducat in gyrum molas.*

f Iudæi asserunt quod Ana abnep. *Ex Hierony. q. in Genes. c.36. id Paphlagonibus tribuit Homerus ιλ. β.*

g Nam talis fœtus. *Ex eod. lib in c.30. Gen.*

h Hanc enim fœminarum dicunt esse naturam. *Verba Hieronymi ibid.*

i Burdo ex eq. & as. *Varro 2. de re rust. c.8.* ex equa & asino fit mulus, contra ex equo, & asina hinnus. *Glossar.* ἡμίονος ἐξ ἵππου θηλείας καὶ ὄνου. Mulus. Burdo ἡμίονος ἐξ ἵππου καὶ ὄνου θηλείας.

k Hybridæ ex apris, & porcis. *Plin. lib.8. c.53. Acrõ tamen ad Saty. 7. lib. 1.* tractum (*inquit*) ab aquila, quæ ex aquila, & vulture nascitur, siue à canibus, qui nascuntur ex venatico, & gregario.

l Tityrus. *Seru. eclog. 1.* laconum lingua Tityrus dicitur aries maior, qui gregem anteire consueuit.

m Musmo. *Ex Gotthicis, & musmones dicuntur ab Strabone lib.5.* musomones *à ser. Georg.3. ad v.* vdisq. aries in gurgite vill. *Nonius.* Musimones asini, muli, aut equi breues.

De Bestijs. Cap. II.

BEstiarum [a] vocabulum propriè conuenit leonibus, pardis, tigribus, lupis, & vulpibus, canibúsq. & simijs, ac cæteris, quæ vel ore, vel vnguibus sæuiunt, exceptis serpẽtibus. Bestiæ autem dicti à vi, qua sæuiunt.

[b] Feræ appellatæ, eo quòd naturali vtãtur libertate, & pro desiderio suo ferantur. Sunt enim liberæ earum voluntates, & huc atq. illuc vagantur, & quo animus duxerit, eò feruntur.

Leonis vocabulum ex Græca origine inflexum est in Latinum. Græcè enim λέων vocatur, & est nomen nothum, quia ex parte corruptum. [c] Leæna verò totum Græcum est, sicut & dracæna. [d] Vt autem leæna lea dicatur vsurpatum est à poëtis. [e] Leo autem Græcè, Latinè rex interpretatur, eo quòd princeps sit omnium bestiarum. Cuius genus trifarium dicitur. E quibus breues & iuba crispa, imbelles sunt: longi & coma simplici, acres. [f] Animos eorum frons & cauda indicat. Virtus eorum in pectore, firmitas in capite. Septi à venatoribus terram contuentur, quo minus conspectis venabulis terreãtur. Rotarũ timent strepitus, sed ignes magis. Cùm dormierint vigilant oculi: cùm ambulant cauda sua cooperiunt vestigia sua,

sua,ne eos venator inueniat. [g] Cùm genuerint catulum,tribus diebus, & tribus noctibus catulus dormire fertur: tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus,suscitare dicitur catulum dormientem.[h] Circa hominem leonum natura est benigna,vt,nisi læsi,nequeant irasci. Patet enim eorum misericordia exemplis assiduis. Prostratis enim parcũt:[i] captiuos obuios repatriare permittunt: hominem non nisi in magna fame interimunt. De quibus Lucretius:- Scymníque leonum,&c.

[k] Tigris vocata propter volucrem fugam. Ita enim nominant Persæ & Medi sagittã. Est enim bestia varijs distincta maculis,virtute & velocitate mirabilis, ex cuius nomine flumen Tigris appellatur, quòd is rapidissimus sit omnium fluuiorum. Has magis Hyrcania gignit.

Panther dictus,[l] siue quod omnium animalium amicus sit, excepto dracone; siue quia & sui generis societate gaudet, & ad eandem similitudinẽ quicquid accipit reddit.[m] Πᾶν enim Græcè omne dicitur. Bestia [n] minutis orbiculis superpicta, ita vt oculatis ex fuluo circulis,nigra vel alba distinguatur varietate. Hæc semel omnino parturit, cuius caussæ ratio manifesta est. Nam cùm in vtero matris coaluere catuli, maturísque ad nascendum viribus pollent, odiunt temporum moras. Itaque oneratam fœtibus vuluam tanquam obstantem partui vnguibus lacerant,effundit illa partum, seu potius dimittit,dolore cogente. Ita postea corruptis & cicatricosis sedibus genitale semen infusum nõ hæret acceptum, sed irritum resilit. [o] Nam Plinius dicit animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non posse. Vitiantur enim intrinsecus se mouentibus catulis.

[p] Pardus,secundus post pantherem est,genus varium & velocissimum,& præceps ad sanguinem. Saltu enim ad mortem ruit.

Leopardus ex adulterio leænæ & pardi nascitur,& tertiam originem efficit,sicut & Plinius in naturali historia dicit,Leonem cũ parda,aut pardum cum leæna concumbere,& ex vtroq. coitu degeneres partus creari,[q] vt mulus,& burdo.

Rhinoceros à Græcis vocatus,Latinè interpretatur in nare cornu.[r] Idem & Monoceros,id est, Vnicornis, eò quòd vnum cornu in media fronte habeat [s] pedum quattuor ita acutũ & validum, vt quicquid im-

A petierit,aut ventilet,aut perforet. Nam & cum elephante sæpe certamen habet, & in ventre vulneratum prosternit. Tantæ autẽ est fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur:sed,sicut asserunt qui naturas animalium scripserunt, virgo puella proponitur, quæ venienti sinum apperit: in quo ille omni ferocitate deposita caput ponit:sicq. soporatus,velut inermis,capitur.

Elephantem Græci à magnitudine corporis vocatum putant,quòd formam montis præferat.[t] Græcè enim mons λόφος dicitur. Apud Indos autem à voce barrus vocatur. Vnde & vox eius, barritus dicitur, & B dentes,ebur.[v] Rostrum autẽ promuscis dicitur, quo ille pabulum ori admouet, & est [x] angui similis,vallo munitus eburno.[y] Hos boues Lucas dictos ab antiquis Romanis: boues,quia nullum animal grandius videbant: Lucas,quia in Lucania illos primus Pyrrhus in prœlio obiecit Romanis. Nã hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est. In eis enim Persæ & Indi,ligneis turribus collocatis,tanquam de muro iaculis dimicant. Intellectu autem, & memoria multa vigent. [z] Gregatim incedunt: [a] motu quo valent salutant,murem fugiunt:auersi coëunt, quãdo autem parturiunt, in aquis vel insulis di-C mittũt fœtus propter dracones,quia inimici sunt,& ab eis implicati necantur. Biennio autẽ portant fœtus, nec amplius quàm semel gignunt,nec plures,sed tantùm vnum. [b] Viuunt annos trecentos. Apud solam Africam & Indiã elephanti prius nascebantur: nunc sola eos India gignit.

[c] Gryphes vocãtur,quòd sit animal pennatum & quadrupes. Hoc genus ferarum in Hyperboreis mõtibus nascitur. Omni parte corporis leones sunt: alis & facie aquilis similes,& equis vehementer infesti. Nam & homines visos discerpunt.

[d] Cameleon non habet vnũ colorem, sed diuersa varietate conspersus,vt pardus. Di-D ctus autem ita,(eò quòd cameli similitudinẽ habet & leonis)huius cameleonis corpusculum ad colores quos videt facillima conuersione variatur,quod aliorum animalium nõ est ita ad conuersionem facilis corpulentia. [e] Cameleopardus dictus, quod dum sit vt pardus albis maculis superaspersus, collo equo similis,pedibus bubulis, capite tamen camelo est similis: hunc Æthiopia gignit.

[f] Lynx dictus,quia in luporum genere numeratur: bestia maculis terga distincta, vt pardus,

pardus, sed similis lupo. Vnde & ille λύκος, A iste lynx. Huius vrinam conuerti in duritiã pretiosi lapidis dicunt, qui [g] lyncurius appellatur, quod & ipsos lynces sentire, hoc documento probatur. Nam egestum liquorem arenis, inquantũ potuerint, contegunt inuidia quadam naturæ, ne talis egestio transeat in vsum humanum. [h] Lynces dicit Plinius secundus extra vnum non admittere.

[i] Castores, à castrando dicti sunt. Nam testiculi eorũ apti sunt medicaminibus, propter quod, cùm præsenserint venatorẽ, ipsi se castrant & morsibus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scautiana, redimũt se ea parte corporis, propter quã maximè expetuntur. Iuuenalis: -- Qui se, Eunuchũ ipse facit, cupiens euadere damno Testiculi. Ipsi B sunt & Fibri, qui etiã Pontici canes vocãtur.

[k] Vrsus fertur dictus, quòd ore suo formet fœtus, quasi orsus. Nam aiunt eos informes generare partus, & carnem quandam nasci, quam mater lambendo in membra componit. [l] Vnde est illud: Sic format lingua fœtũ cùm protulit vrsa. Sed hoc immaturitas partus facit, deniq. tricesimo die generat. Vnde euenit, vt præcipitata fœcunditas informes procreet. Vrsorum caput inualidũ: vis maxima in brachijs & in lumbis, vnde interdum erecti insistunt.

Lupus Græca deriuatione in linguã nostram transfertur. Lupos enim illi λύκες dicunt. [m] λύκος autem Græcè à morsibus appellatur, quòd rabie rapacitatis quæque inuenerit trucidet. Alij lupos vocatos aiunt, C quasi leopos, quòd quasi leoni, ita sit illi virtus in pedibus, vnde quidquid pede presserit, non viuit. Rapax autem bestia & cruoris appetens, de [n] quo rustici aiunt, vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Vnde & subitò taceti dicitur: Lupus est in fabula. Certè si se præuisum senserit, deponit feritatis audaciã. [o] Lupi toto anno non amplius quàm dies duodecim coëunt, famem diu portant, & post longa ieiunia multum deuorant. [p] Lupos Æthiopia mittit ceruice D iubatos, & tantum varios, vt nullum colorẽ illis dicant abesse.

Canis nomen Latinum Græcam etymologiam videtur habere. Græcè enim κύων dicitur: licet eum [q] quidam à canore latratus appellatum æstiment, eò quòd insonet, vnde & canere. Nihil autem sagacius canibus, plus enim sensus cæteris animalibus habent. Namque [r] soli sua nomina recognoscunt, dominos suos diligunt: dominorum tecta defendunt: pro dominis suis se morti obijciunt: voluntariè cum domino suo ad prædam currunt: corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum postremò natura est, extra homines esse nõ posse. In canibus duo sunt (spectãda) aut fortitudo, aut velocitas.

[s] Catuli abusiuè dicuntur quarumlibet bestiarum filij: nam catuli propriè canum sunt, per diminutionem dicti.

[t] Lycisci autem dicuntur, vt ait Plinius, canes nati ex lupis & canibus, cùm inter se fortè miscentur. [v] Solent & Indæ fœminæ canes noctu in syluis alligatæ admitti ad bestias tigres, à quibus insiliri & nasci ex eodẽ fœtu canes adeò acerrimos & fortes, vt in complexu leones prosternant.

[x] Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, & [y] nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudulentum animal, insidiísque decipiens. Nam, dum non habuerit escam, fingit mortẽ, sicq. descendentes quasi ad cadauer aues rapit & deuorat.

[z] Simiæ Grecum est nomen, id est, pressis naribus. Vnde & Simias dicimus, quòd suppressis naribus sint, & facie fœda, [a] rugis turpiter follicantibus, licet & capellarũ sit pressum habere nasum. Alij simias Latino arbitrãtur sermone vocatas, [b] eò quòd multa in eis similitudo rationis humanæ sentitur, sed falsum est. Hæ elementorum sagaces [c] noua luna exultant, media & caua tristantur. Fœtus, quos amant, ante se gestant, neglecti circa matrem hærent. Harum genera quinque sunt, ex quibus cercopitheci caudas habẽt. Simia enim cum cauda est, [d] quam quidam ἔραν vocant.

[e] Sphinges, villosæ sunt comis, mãmis prominentibus, dociles ad feritatis obliuionẽ.

Cynocephali, & ipsi similes simijs, sed facie ad modum canis, vnde & nuncupati.

Satyri, facie admodum grata & gesticulatis motibus inquieti.

Callitriches, toto penè aspectu à cæteris distant: sunt enim in facie producta barba, & lata cauda.

Leontophonos, bestia modica, & ex eo ita vocata, quia capta exuritur: eiúsque cinere aspersæ carnes, & positæ per compita semitarũ leones necant, si quantulumcũque ex illis sumpserint.

[f] Histrix, animal in Africa erinacij simile, vocatum

vocatum à stridore spinarum, quas tergo laxatas emittit, vt canes vulneret insequẽtes.

g Enhydros bestiola ex eo nũcupata, quòd in aquis versetur, & maximè in Nilo. Quæ si inuenerit dormientem crocodilum, volutat se in lutum primùm, & intrat per os eius in ventrem, & carpens omnia interanea eius, h exit viua de visceribus crocodili, ipso mortuo.

i Ichneumõ Græcè vocatus, eò quòd odore suo & salubria ciborum & venenosa prodantur. k De quo Dracontius ait: Prædicit Suillus vim cuiuscumque veneni. Suillus autem à setis est nuncupatus. Hic etiã serpentes insequitur, qui cùm l aduersus aspidem pugnat, caudam erigit, quam aspis maximè incipit obseruare, quasi minantem, ad quam cùm vim suã transfert, decepta corripitur.

Musio appellatus, quòd muribus infestus sit. Hunc vulgus cattum à captura vocant. m Alij dicunt quòd cattat, i. videt. Nã tanto acutè cernit, vt fulgore luminis noctis tenebras superet. n Vnde & à Græco venit catus. i. ingeniosus, ἀπὸ τοῦ καίεσθαι.

o Furo à furuo dictus, vnde & fur. Tenebrosos enim & occultos cuniculos effodit, & eijcit prædam, quam inuenerit.

p Melo, quòd sit rotundissimo mẽbro, vel quòd fauos petat, & assiduè mella captet.

a Cap. II. Bestiar.-- serpentib. *Ex Aug. 3. de Gen. ad lit. c. 11.*

b feræ appellatæ. *è Ser. ad v.* pinguisq. ferinæ *Æn. 1.*

c leæna. *Ex eod. ad v.* catulor. oblita leæna *Geor. 3.*

d vt autem leæna dicatur. *Ex eod. Æn. 12. Lucretius.* Irritata leæ iaciebant corpora saltu.

e Leo autem Græcè, Latinè rex. *De hoc loco An. Augustinus in veteri (inquit) libro Græco post Orionis etymologicon est:* Λέων, διὰ τὸ λεαίνειν, ἤγουν νικᾶν.

f animos eorum frons, & cauda. *Solin. c. 30.*

g Cũ genuerint. *Verba sunt Origenis homil. 17. in Gen.*

h Circa hominem leonum naturam. *Seru. ad v.* Tũ demum mouet arma leo. *Æn 12.* Hæc enim leonũ natura est, vt nisi lacessiti, irasci nequeant.

i Captiuos obuios repatriare. *Solin.* cum multi captiuor. aliquot leonibus obuijs, intacti repatriauerint.

k Tigris. *Ex Plin. lib. 8. cap. 18. & Solin. Etiam apud Armenios tigrim sagittam significare ait Varro.*

l Siue quod omnium animalium amicus. *Huic etymo fauent, quæ Plin. lib. 8. c. 17. & Ælian. 6. de hist. animal. referunt. Vulgò panthera, quod tota fera sit, dicta putatur.*

m πᾶν n. omne dicitur. *Aut aliquid deest (quod visum est A. Aug.) aut hoc potius superfluum inepti alicuius, qui id solum nosset, interpretis glossema.*

n Minutis orbiculis. *Solin. c. 21.* minutis orbiculis superpictæ, ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cęrula, vel alba distinguatur tergi supellex.

o Nam Plin. dicit. *è Seru. Geor. 2. ad v.* Sæua leonum Semina. *Locus vero Plin. lib. 8. c. 16.*

p Pardus secundum post pantheram. *è Solin. ibid.*

q Vt mulus & burdo. *Ex trib. codicib. A. Aug.*

r Idem & Monoceron. *Ex Greg. lib. 31. Moral. c. 10. al. 13. Plinius alium à Monocerote Rhinocerotem esse vult. lib. 8. c. 20. & 21. hunc Romæ sæpè visum, illum negat viuum posse capi. Idem refert Solinus.* viuus, *inquit,* non venit in hominũ potestatem, *& in Balearico codice. additur hoc loco* Fertur tantam habere ferocitatem, vt captus statim moriatur.

s pedum quattuor. *Sic etiam Solin. sed Plin.* cubitorum duor. *cubiti vnius Ctesias in Indicis apud Photium: sesquicubiti AElian. lib. 4. c. 52. de asinis Indicis. Est etiam in eius cornu coloris magna varietas apud eosdem. Videtur autem Plinius eundem monocerotem existimasse cum asino Indico. negat enim lib. 11. c. 46. aliud esse animal vnicorne præter asinum Indicum, & Orygem. Sumpsitq. id ex Arist lib. 2. c. 1. de hist. animal. De certamine Rhinocerotis cum elephante. Vid. Plin. Solin. AElian. Diodor. Strab. Agatharchid. in lib. de mari rubro.*

t Græcis n. mons λόφος. *In Gotthicis* elepho *nulla sententia, vt ferè in Græcis vocib. accidit. A. Aug. secuti sumus coniecturam non admodum dubiam. Alias ex alijs origines, aut notationes elephantis afferre nihil attinet.*

v Rostrum autẽ Promuscis. *Ex Ambros. 9. Hex. c. 5.*

x & est angui similis. *Lucretius--* anguimanos elefantos India quorum Millib. è multis vallo munitur eburno.

y Hos boues Lucas. *Varr. lib. 6. & Plin. 8. c. 6. Lucret. lib. 5.* Inde boues Lucas turrito corpore tetros-- Anguimanos belli docuerũt volnera Pœni-- Sufferre, &c.

z Gregatim incedunt. *Ex Plin. 8. c. 5. Solin.* Oberrãt agminatim.

a Motu quo valent salutant. *Solin.* Solis exortus motib. quibus possunt salutant.

b Viuunt ann. ccc. *Est in Græco etymologic. ea de re hemistichium.*

c Gryphs vocatur quod sit. *Non etymon reddit, vt neque Seruius è quo sunt hæc in eclog. 8.*

d Cameleon-- dictus autem. *Post hæc verba lacuna est in Gotthicis.*

e Camelopardus. *Camelopardalis dicitur à Plinio, & Solin. Vid. Varr. lib. 4.*

f Lynx dictus. *Gotth. lyncis, vt sup. lib. 11. calcis pro calx.*

g Λυγκούριον. *Dioscorid. Plin. Solin. AElianus.*

h Lynces dicit Plin. *è Seru. ad v.* Degere more feræ, *Æn. 4.*

i Castores à castrand. *è Seru. ad v.* virosaque Ponti. Castorea. *Georg. 1.*

k Vrsus q. orsus. *Varro,* Vrsi Lucana origo.

l Vnde est illud, sic format ling. *Carmen Dracontij de quo paullò post.*

m Lycos Græcè. *Est n.* λύσσα *rabies, &* λυσσᾶν *rabie furere. Vetus Orionis liber:* λύκος διὰ τὸ κακῶς λίαν λύειν τὴν ποίμνην.

n De quo rustici. *Idem sup. lib. 1. c. 36. Vid. Plin. 8. c. 28. Solin. in. c. de Ital. Ambros. 6. Hexaem c. 4.*

o Lupi- dieb. XII. coëunt. *è Solin. c. 8. aut Plin. lib. 8. c. 22. Arist. non coire, sed parere omnes dieb. anni duodecim refert, quod ipse fabulosum putat lib. 6. c. 35. de hist. animal. Duodecim dies parturire AElianus ait lib. 4. cap. 4. de animalibus, his verbis* οὐ ῥᾳδίως οἱ λύκοι τὴν ὠδῖνα ἀπολύουσιν, ἀλλ' ἐν ἡμέραις δώδεκα, καὶ νυξὶ τοσαύταις ἐπὶ

τοσούτῳ χρόνῳ τὴν Λητῶ εἰς Δῆλον ἐξ Ὑπερβορέων ἐλθεῖν Δήλιοι φασίν. Theodori Gazæ interpretatio confirmatur verbis Antigoni mirabilium narrationum cap. 61. φησὶν γὰρ αὐτοὺς ἁπάσας ἐν ιβ τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτειν. Sed est, qui putet XII *dies tantum in vtero ferre, cui opinioni occasionem præbuit vetus quædā Aristotelis κατὰ πόδα interpretatio. Lege Pier. Valerian. lib. 11. hieroglyph. in lupo, & properantia.*

p lupos Æthiop. *Sol. c. de Æthiop.* – Æthiopia mittit Lycaonē, lupus est ceruice iubatus, & tot modis varius, vt nullum illi colorem dicant abesse.

q quidam à canore latratus. *Varro lib. 4.* Catulus à sagaci sensu, & acuto. Hinc canis, nisi quod tuba, & cornu signum cùm dant, canel dicitur, quod hic item & nocticulus in custodia, & uenandi signum voce dat, canis dictus. *Vbi pro* nocticulus, neictaculus *quidam legunt.*

r Soli nomina sua recognosc. *Ex Plin. & Solin.*

ſ Catuli abusiuè. *è Seru. Georg. 3.*

t Lycisci. *è Seru. eclog. 3.*

v Solent & Indi. *Ex. Plin. 8. c. 4. & Solin.*

x Vulpes dicta. *Varro.* Volpes, vt Ælius dicebat, quod volat pedib.

y & nunquā rectis itinerib. *Ex Gregor. 19. Moral. c. 1.*

z Simiæ. *è Seru. eclog. 10.*

a rugis turpiter follicantib. *Vsus est eadē voce Apulei. lib. 9.* quales illi muli senis, vel cantherij debiles circa præsepium capita demersi; contruncabant moles palearum ceruice cariosa vulnerum putredine follicantes nares languidulas. *& Hieron. in ep. ad Eustoch. de custod. virgin.* Si pes laxa pelle non folleat, *& paullò post*, laxæ manicæ, caligæ follicantes.

b quod multa in eis similitud. *Enn.* Simia quā similis turpissima bestia nobis.

c Noua luna. *è Solin. vid. Arist. & Plin.*

d quam quidam *οὐράν. Chaconis coniectura, vt ad caudam non ad simiam referatur. Ad lectiones Vulcanij addas licet ex nostris alias non minus ineptas Cluram, cram, diuram, cuuram.*

e Sphinges, Callitriches -- leontophonos. *Ex solin.*

f Histrix animal in Africa. *Ita Plin. 8. c. 35. at solin. in Æthiopia. c. 33.*

g Enhydros. *solin. Plin. Amm. Marcellin. lib. 22. hist. Diodor. sicul. & Plutarch. in lib. Vtrum terrestria aquatilib. prudentiora.*

h exit viua de viscerib. crocodili, ipso mortuo. *Pro his verbis in veterib. libris sola hæc leguntur*, & sic moritur. *Vid. Plin. & solin.*

i Ichneumon, quod odore. *ἰχνευτήν, hoc est, vestigatorem, siue indagatorem interpretantur Herodot. Nicander & Hesychius.*

k De quo Dracontius prædicit. *Al. præcidit. Dracōtius opus sex dierū carmine, composuit. Athanagildo regnāte, quod poëma Eugenius III. Tolet. antistes sub Cindasuintho, & Reccensuintho, & emendauit, & septimi diei versibus auxit. hunc librū Gotthicis characterib. scriptum bibliotheca Martini Roderici Azagræ nunc seruat.*

l aduersus aspidem pugnat. *Plin. 8. c. 24.*

m Alij dicunt quod catat, id est, acutè videt. *Varro lib. 6.* cata, acuta hoc n. verbo Sabini dicunt. quare Catus Ælius Sextus non, vt aiunt, sapiens, sed acutus, simul cata dicta, accipienda, acutè dicta.

n Vnde & à Græcis venit catus. *è seru. ad v.* instāt

A ardentes Tyrij, *Æni.*

o Furo à furuo. *Hodie à nobis huron. idem cum Plinij (vt opinor) viuerra.*

p Melo. *Quem Georg. Agricola in lib. de subterran. animalibus, & (nisi fallor Plin. lib. 8. c. 38.) melem appellant. Siue, vt scriptum est in Varrone edito à P. Victorio malem. Georg. Alexand. in priscar. vocum enarratione, quæ in libris veterum de re rustica sunt:* Meles (*inquit*) animal auib. inimicum, puto esse id, quod vulgus fouinum, & maturelum appellant, alij taxum dicunt.

De minutis animantibus. Cap. III.

MVS pusillum animal, Græcum illi nomē est,[a] quicquid verò ex eo trahitur Latinum fit. Alij dicunt mures, quòd ex humore terræ nascuntur.[b] Nam mus terra, vnde & humus.[c] His in plenilunio iecur crescit, sicut quædam maritima augentur, quæ rursus minuente luna deficiunt.

B

Sorex, Latinum est, eò quod rodat & in modum serræ præcidat.[d] Antiqui autem soricen sauricen dicebant, sicut & clodū claudum.

[e] Mustella dicta, quasi mus longus: nam telum à longitudine dictum. Hæc ingenio subdola, in domibus, vbi nutrit catulos suos, transfert mutátque sedem. Serpentes etiā & mures persequitur: duo autem sunt genera mustellarum. Alterum enim syluestre est distans magnitudine, quod Græci ἰκτίδας vocant:[f] alterum in domibus oberrās. Falso autem opinantur, qui dicunt mustellam [g] ore concipere, aure effundere partū.

C

[h] Musaraneus --------

[i] Aranea -----

Est in Sardinia animal perexiguum, araneę forma, quæ Solifuga dicitur, quòd diem fugiat. In metallis argentarijs plurima est, occulto reptans, & per imprudentiam supersedentibus pestem facit.

[k] Talpa dicta, quòd sit damnata cæcitate perpetua & tenebris. Est etenim absq. oculis, semper terram fodit, & humum egerit, atq. radices subter frugibus comedit, quam Græci ἀσφάλακα vocant.

D

[l] Glires dicti sunt, quia pingues eos efficit somnus. Nam gliscere dicimus crescere. Hyeme enim tota dormiunt & immobiles quasi mortui iacent, tempore æstiuo [m] reuiuiscunt.

[n] Heritius animal spinis coopertū, quod exinde dicitur nominatum, eò quòd subrigit se quando spinis suis clauditur, quibus vndiq. protectus est contra insidias. Nā statim, vt aliquid præsenserit, primū se subrigit:

atque

atque in globum conuersus, in sua se arma recolligit. Huius prudentia quædam est. Nam dum absciderit vuam de vite, supinus sese volutat super eã, & sic eam exhibet natis suis.

Grillus nomen à sono vocis habet. [o] Hic retrò ambulat, terram terebrat, stridet noctibus: venatur eum formica circumligata capillo in cauernam eius coniecta, afflato prius puluere, ne se abscondat, ita formicæ complexibus trahitur.

[p] Formica dicta, eò quòd ferat micas farris, cuius sollertia multa. Prouidet enim in futurum, & præparat æstate, quod hyeme comedat. In messe autem eligit triticum: hordeũ non tangit. [q] Dum pluit ei super frumentum, totum eijcit. [r] Dicuntur in Æthiopia esse formicæ ad canis formam, quæ arenas aureas pedibus eruũt, quas custodiunt ne quis auferat, captantésque ad necẽ persequuntur.

[s] Formicoleon, ob hoc vocatus, quia est vel formicarum leo, vel certè formica pariter & leo. Est enim animal paruum formicis satis infestum, quod se in puluere abscõdit, & formicas frumenta portantes interficit. Proinde autem leo & formica vocatur, quia alijs animalibus vt formica est, formicis autem vt leo est.

[a] Cap.III. quidquid vero ex eo trahitur. *Voces quæ à mure ducuntur.*

[b] Nam mus terra. *Idem repetit lib. 20. c. 3.*

[c] his in plenilunio. *Cic. in lib. de diuinat.* musculorum iecuscula bruma dicuntur augeri. *Item Plin. lib. 11. c. 37.* Murium iecusculis fibræ ad numerum lunæ in mense congruere dicuntur.

[d] Antiqui Soricem. *è Seru. Georg. 2. & 3.*

[e] Mustella dicta. *è Seru. in illud-* at non hoc telum *Æn. 9. Vide Fest. in-*Arma-*&*-Tela. *& Cai. c. 233. de verb. signifi.*

[f] alterum in domib. oberrans. *Quam Græci ἁπλῶς γάλην, illam ἀγρίαν γάλην dicunt.*

[g] Ore concipere, aure effund. *Contra duo CC. Tarrac.* aure concipere, ore effundere, *quod magis probabat A. August.*

[h] Musaraneus. *Duæ hîc lacunæ in Gotthicis, vno Ouetẽsi excepto, in quo: Musaraneus cuius m. a. p. in alijs vel interimitur, vel moritur: vt suspecta prorsus mihi sit interpretatio μυογάλη dicitur à Dioscoride. Glossar. μυογάλη* musaraneus. *Salm.* C Musaraneus, vel musaranea.

[i] Est in Sardin. *è Solin. 10.*

[k] Talpa-- quam Greci. *Ex Hier. in Is. c. 2. Glossar.* Talpa. *ἀσφάλαξ. Gotthici ἀσφάλακα (non ἀσπάλακα, vt Hieronymus) habent.*

[l] Glires crescere. *Verba Seru. Æn. 12. in princip.*

[m] reuiuiscunt. *Post hæc verba adscriptum est in Balearico de quo quidã. Tota mihi dormitur hyems, & pinguior illo tempore sum, quo me nil nisi somnus alit.*

[n] Heritius. *Ex Ambros. Hexaem. 6.*

[o] Hic retro ambulat. *Plin. verb. lib. 19. c. vlt.*

[p] formica dicta. *è Seru. Æn. 4.* Sanè (*inquit*) formica dicta est ab eo, quòd ore ferat micas. *Vox* Farris, *nihil ad etymon sed hallucinatus est Isidorus, qui commentaria Seruij sine versib. Poëtæ habuerit. vide Seru.*

[q] Dum pluit ei. *Al.* dum pluit super eius frumentum- totum eijcit, *hoc est, exponit soli.*

[r] Dicuntur in Æthiopia. *ex sol. c. 43.*

[s] Formicoleon. *è Greg. 5. Moral. c. 16. nisi quod apud eum myrmicoleon.*

De Serpentibus. Cap. IV.

Anguis vocabulum omnium serpentiũ genus, quod plicari & contorqueri potest. Et inde anguis, quòd angulosus sit, & nunquam rectus. Angues autem apud gentiles [a] pro Genijs locorum erant habiti semper, vnde & Persius: Pinge duos angues, pueri, sacer est locus.

Coluber, ab eo dictus, quòd colat vmbras, [b] vel quòd in lubricos tractus flexibus sinuosis labatur. Nam lubricum dicitur quidquid labitur dum tenetur, vt piscis & serpens.

Serpens autem nomen accepit, quia occultis accessibus serpit: nõ enim apertis passibus, sed squammarũ minutissimis nisibus repit. Jlla autem quæ quattuor pedibus nituntur, sicut lacerti & stelliones, non serpẽtes, sed reptilia nominantur. Serpentes autem reptilia sunt, quia ventre & pectore reptant. Quorum tot [c] venena, quot genera: tot pernicies, quot species: tot dolores, quot colores habentur.

Draco maior cunctorum serpentium, siue omnium animantium super terrã. Hunc Græci δράκοντα vocant. Vnde & deriuatũ est in Latinum vt diceretur Draco, [d] qui sæpe à speluncis abstractus fertur in aërem, concitatúrque propter eum aër. Est autem cristatus, ore paruo, & arctis fistulis per quas trahit spiritum [e] & linguam exerit. Vim autem non in dentibus, sed in cauda habet, & verbere potius quàm rictu nocet. Innoxius autem est à venenis: sed ideò huic ad mortem faciendã venena non esse necessaria, quia si quem ligauerit, occidit. [f] A quo nec elephas tutus est sui corporis magnitudine. Nam circa semitas delitescens, per quas elephanti solito gradiuntur, crura eorum nodis illigat, ac suffocatos perimit. Gignitur autem in Æthiopia & India in ipso incendio iugis æstus.

g Basiliscus Græcè, Latinè interpretatur A Regulus, eò quòd rex serpẽtium sit, adeò vt eum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat, nam & hominem, vel si aspiciat, interimit. Siquidem ad eius aspectum nulla auis volans illæsa transit, sed quamuis procul sit, eius ore combusta deuoratur. A mustelis tamen vincitur, quas illic homines inferunt cauernis, in quibus delitescit. Itaque, ea visa, fugit, quem illa persequitur & occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis, albis maculis lineatus.

h Reguli autem, sicut scorpiones, arentia quæque sectantur, & postquam ad aquas venerint, ὑδροφόβους & lymphaticos fa- B ciunt.

i Sibilus idẽ est, qui & Regulus. Sibilo enim occidit, antequam mordeat vel exurat.

k Vipera dicta, quòd vi pariat. Nam cùm venter eius ad partum [l] ingemuerit, catuli non expectantes naturæ maturam solutionem, corrosis eius lateribus vi erumpunt cũ matris interitu. Lucanus, Viperei coëunt abrupto corpore nodi. [m] Fertur autẽ quòd masculus ore inserto viperæ semen expuat. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem C versa, caput maris ore receptum præcidat: ita fit vt parens vterque pereat, masculus dum coit, fœmina dum parturit. Ex vipera autem pastilli fiunt, qui θηριακοὶ vocantur à Græcis.

Aspis vocata, quòd morsu venena immittat & spargat: ἰὸς enim Græci venenum dicunt & inde aspis, quòd morsu venenato interimat. Huius diuersa genera & species, & dispares effectus ad nocendum: [n] fertur autem aspis, cùm cœperit pati incantatorẽ, qui eam quibusdã carminibus proprijs euocat, vt eam de cauerna educat: illa cùm exire noluerit, vnam autem ad terram premit, D alteram cauda obturat & operit: atque ita voces illas magicas non audiens, non exit ad incantantem.

o Dipsas, genus aspidis, quæ Latinè Situla dicitur, quia, quem momorderit, siti perit.

p Hypnalis, genus aspidis, dicta, quòd somno necat: hanc sibi Cleopatra apposuit, & ita morte quasi somno soluta est.

q Hæmorrhois, aspis nuncupatur, quòd sanguinem sudet, qui ab eo morsus fuerit: ita vt dissolutis venis, quidquid vitæ est per sanguinẽ euocet. Græcè enim sanguis αἷμα dicitur.

Præster, aspis semper ore patenti & vaporante currit. Cuius Poëta sic meminit: Oráque distendens auidus fumantia præster. Hic quem percusserit, distenditur, enormíque corpulẽtia necatur, [r] extuberatũ enim putredo sequitur.

f Seps, tabificus aspis, qui dum momorderit hominem, statim eum consumit: ita vt liquefiat totus in ore serpentis.

t Cerastes serpens dictus, eò quòd in capite cornua habeat similia arietum. κέρατα enim Græci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, veluti esca illice, sollicitata animalia perimit. Totum enim corpus arenis tegit, nec vllum indicium sui præbet, nisi ex ea parte qua inuitatas aues vel animalia capit. Est autem flexuosus plus quàm alij serpentes, ita vt spinan non habere videatur.

v Scytale serpens vocatus, eò quòd tanta præfulget tergi varietate, vt notarum gratia aspicientes retardet: & quia reptando pigrior est, quos assequi non valet, miraculo sui stupentes capit. Tanti autẽ feruoris est, vt etiam hyemis tempore exuuias corporis feruentis exponat. De quo Lucanus: Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis Exuuias positura suas.

Amphisbæna dicta, eò quòd duo capita habeat: vnum in loco suo, alterum in cauda, currens ex vtroque capite, tractu corporis circulato. Hæc sola serpentium frigori se cõmittit, prima omnium procedens. De qua idem Lucanus, [x] Et grauis in geminum vergẽs caput Amphisbæna. Cuius oculi lucẽt, veluti lucernæ.

y Enhydris, coluber in aqua viuens. Græci enim ὕδωρ aquam vocant.

z Hydros, aquatilis serpens, à quo icti obturgescunt, cuius quidam morbum Boam dicunt, [a] eo quòd fimo bouis remedietur.

Hydra, draco multorum capitum, qualis fuit in [b] Lerna palude prouinciæ Arcadię, hæc Latinè Excetra dicitur, quòd vno cæso tria capita excrescebant, sed hoc fabulosum est. Nam constat Hydram locũ fuisse euomentem aquas vastantes vicinam ciuitatẽ, in quo, vno meatu clauso, multi erumpebãt. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nã Hydra ab aqua dicta est.

c Chelydros serpẽs, qui & chersydros dicitur, quia & in aquis & in terris moratur. Nã χέρσον dicunt Græci terram, ὕδωρ aquam: hic

hic per quam labitur terram fumare facit, quem sic Macer describit:-- Seu terga expirant spumantia virus: Seu terræ fumăt, qua teter labitur anguis. Et Lucanus:--Tractíq. via fumante chelydri.

c Natrix, serpens aquam veneno inficiẽs. In quocumque enim fonte fuerit, eum veneno immiscet, de quo Lucanus, Et Natrix violator aquæ.

d Cenchris, serpens inflexuosus, qui semper iter rectum efficit. De quo Lucanus: Et semper recto lapsurus limite Cenchris. Semper enim directus ambulat. Nam si se torserit, dum currit, statim crepat.

e Parias, serpens, qui semper in cauda ambulat, & sulcum facere videtur. De quo idẽ Lucanus: Et contentus iter cauda sulcare parias.

f Boas, anguis Italiæ immensa mole: persequitur greges armentorum & bubulos: & plurimo lacte irriguis vberibus se innectit, & sugens interimit, atque inde à boum depopulatione Boas nomen accepit.

g Iaculus serpens volans de quo Lucanus: Iaculíque volucres. Exiliunt enim in arboribus, & dum aliquod animal obuium fuerit, iactant se super illud & perimunt: vnde & Iaculi dicti sunt. In Arabia autem serpentes sunt cum alis, quæ [h] Sirenæ vocantur, quæ plus currunt ab equis, sed etiam & volare dicuntur, quorum tantum virus est, vt morsum ante mors insequatur, quàm dolor.

i Ammodytes dicta, quòd colorem arenæ habeat. De qua poëta: Quam paruis pictus maculis Thebanus Ophites Concolor exustis atque indiscretus arenis, Ammodytes.

k Seps, exigua serpens, quæ non solùm corpus, sed & ossa veneno consumit. Cuius Poëta sic meminit: Ossáq. dissoluens cum corpore tabificus Seps.

Dipsas, serpens tantæ exiguitatis fertur, vt cùm calcatur non videatur. Cuius venenum ante extinguit, quàm sentiatur, vt facies præuenta morte, nec tristitiam induat morituri. De quo Poëta: signiferum iuuenẽ Tyrrheni sanguinis Aulũ Torta caput retrò Dipsas calcata momordit. Vix dolor aut sensus dentis fuit.-

l Solpunga, serpens est, quæ non videtur.

m Cæcula dicta, eò quòd parua sit, & non habeat oculos.

Centupeda, à multitudine pedum dicta.

A

Lacertus, reptilis genus est, vocatus ita, quòd brachia habeat. Genera lacertorum plura, vt botrax, salamandra, saura, stellio.

Botrax dicta, quòd ranæ habeat faciem: nam Græci ranam βότραχον vocant.

n Salamandra vocata, quòd contra incendia valeat, cuius inter omnia venenata vis maxima est. Cætera enim singulos feriunt: hæc plurimos pariter interimit: nam si arbori irrepserit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, occidit, quinetiam, si vel in puteum cadat, vis veneni eius potantes interficit. Ista contra incẽdia repugnãs, ignes sola animaliũ extinguit. Viuit enim in medijs flammis sine dolore & consumptione, & non solùm quia non vritur, sed extinguit incendium.

B

Saura, lacertus, qui quando senescit, cæcantur oculi eius, & intrat in foramen parietis aspicientis contra Orientem, & orto sole intendit, & illuminatur.

Stellio, de colore inditum nomen habet. Est enim tergore pictus lucentibus guttis in modũ stellarũ. De quo Ouidius:-- Aptúmque colori Nomẽ habet, varijs stellatus corpora guttis. Hic [o] autem scorpionibus adeò contrarius traditur, vt viso eo pauorem ijs afferat & torporem. [p] Sunt & alia serpentiũ genera, vt Ammodytæ, Elephãtiæ, Chamædracontes. Postremò quantus nominum, tantus mortium numerus. Omnes autem serpentes natura sua frigidæ sunt, nec percutiunt, nisi quando calescunt: nam quando sunt frigidæ, nullum tangunt. Vnde & venena eorum plus die, quàm nocte nocẽt. Torpent enim noctis algore, & meritò, quia frigidi sunt nocturuo rore. In se enim adducunt vaporem gelidæ pestes & natura frigidæ. Vnde & hyeme in nodos torpẽt, æstate soluuntur. Inde est, quod dum quicumque serpentiũ veneno percutitur, primùm obstupescit: & posteà vbi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim & hominem extinguit. [q] Venenum autem dictum, eò quòd per venas vadit. Infusa enim pestis eius per venas vegetatione corporis aucta discurrit, & [r] animam exigit. Vnde non potest venenum nocere, nisi hominis tetigerit sanguinem. Lucanus: Noxia serpentum est admixto sanguine pestis. Omne autem venenum frigidum est, & ideò anima, quæ ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quæ nobis & irrationabilibus animantibus videmus esse

C

D

communia, viuacitate quadam ſenſus ſerpens excellit. Vnde & legitur in Geneſi: Serpens autem erat ſapientior omnibus pecoribus terræ. Dicit [s] autē Plinius (ſi creditur) quod ſerpentis caput etiam ſi cū duobus euaſerit digitis, nihilominus viuit.[t] Vnde & totum corpus obijcit pro capite ferientibus.

[v] Anguibus vniuerſis hebes viſus eſt. Rarò in aduerſum contuētur, nec fruſtra, cùm oculos non in fronte habeant, ſed in temporibus, adeò vt citius audiant, quàm aſpiciant.[x] Nullum autem animal in tanta celeritate linguam mouet, vt ſerpens: adeò vt triplicem linguam habere videatur, cùm vna ſit. Serpentiū [y] vda ſunt corpora, adeò vt, quacumque eunt, viam humore deſignent. Veſtigia ſerpentium talia ſunt, vt cum pedibus carere videantur, coſtis tamē & ſquammarum niſibus repant, quas à ſummo gutture vſque ad imam aluum parili modo diſpoſitas habent. Squammis enim quaſi vnguibus, coſtis quaſi cruribus innitūtur. Vnde ſi in qualibet corporis parte ab aluo vſque ad caput ictu caput aliquo collidatur, debilis reddita curſum habere non poſsit: quia vbicumque ictus ille inciderit, ſpinam ſoluit, per quam coſtarum pedes & motus corporis agebantur. Serpentes autē diu viuere dicuntur, adeò vt depoſita vetere tunica, ſenectutem deponere, atq. in iuuentam redire perhibeantur.

Tunicæ, ſerpentum exuuiæ nuncupantur, eo quòd ijs quādo ſeneſcunt ſeſe exuūt, quibus exuti in iuuentam redeunt. Dicuntur autem exuuiæ & induuiæ, quia exuuntur & induuntur.[z] Pythagoras dicit de medulla hominis mortui, quæ in ſpina eſt, ſerpentem creari, quod etiam Ouidius in Metamorphoſ. libris cōmemorat, dicens: Sunt qui cum clauſo putrefacta eſt ſpina ſepulcro, Mutari credant humanas angue medullas. Quod ſi creditur, merito euenit, vt ſicut per ſerpentem mors hominis, ita per hominis mortem ſerpens. [a] Fertur autē quod ſerpens hominem nudum non ſit auſus cōtingere.

a Cap.IV. pro Genijs locorum. *è Seru. Æn. 5.*
b vel quod in lubricos t. *ſ. Ex Lact. c. 8. de opif.*
c tot venena, quot genera. *Verba Tertull. in lib. aduerſ. Gnoſtic, niſi quod illic,* ingenia *hic* genera.
d qui ſæpè ab ſpeluncis. *Ex Aug. in Pſ. 148.*
e ore paru-- & linguam exerit. *Vide Solin. c. 33. de Æthiop. Dictus autem draco* ἀπὸ τοῦ δέρκειν, *id eſt, videndo.*

A *Cernit n. acutiſsimè Macrob. 1. Satu. & Feſt. in* Dracones.
f nec elephas tutus eſt. *Lucan. lib. 1x.* Nec tutus ſpatio eſt elephas *Sunt. n. dracones quoq. ipſi ingentes. Diodor. lib. 4. tradunt quidam in deſertis, ac feris locis, Serpētes, qui cum Elephantis propter aquas pugnant, magnitudine, numeroq. admirabiles eſſe, &c. & Plin. 8. c. 11.*
g Baſiliſcus. *Et Hierony. in Iſ. c. 14. & ep. 83. ad Ocean. quædam tamen ex Plin. 8. & Solin.*
h Reguli-- hydrophobos faciūt. *Verba ſunt Hieronymi ep. cit. ad Ocean.*
i Sibilus idem qui & Regul. *Idem eſſe animal Sibilū, Regulum, & Baſiliſcum ſuſpicor. De Regulo apertè in Gloſſario,* βασιλικὸς ὁ ὄφις Regulus -- *& poſteà* βασίλισκος Regulus. *De Sibilo Baſiliſci Plinius, Solinus, & Lucanus.*
k Vipera. *è Seru.* -- aut mala tactu vipera delituit. *Georg. 3. idem Greg. 15. Moral c. 9. Sed quàm commodè ci-*
B *tetur à Seruio Lucani carmen, Iſidorus non examinauit. Dicta eſt tamen vipera, quaſi viuipara, quod non oua, ſed animal viuum pariat. Vide Ariſt. lib. 1. de hiſt. an.*
l ingemuerit. *Ita habent Gotthici, non intumuerit.*
m Fertur autem quod maſculus. *Herodot. Nicand. Plin.*
n fertur autem aſpis. *Ex Aug in Pſ. 57.*
o Dipſas quæ Latine Situla. *Siticula malim. Gloſſar.* Siticula δίψας. *de dipſade Solin. c. 30. & Ælian. lib. 6. cap. 50.*
p Hypnalis. *Vide Solin.*
q Hæmorrhois. *Lucan. lib. 9.* Impreſsit dentib. Hæmorhois aſpera Tullo Magnanimo iuueni miratoriq. Catonis, Vtq. ſolet pariter totis ſe effundere ſignis Corycij preſſura croci, ſic omnia membra Emiſere ſimul rutilum pro ſanguine virus. *Vide So-*
C *lin. & Dioſcor.*
r extuberatum. *è Solin. 30. ex quo loco (quoniam neque ipſe eſt integer) nihil hîc mutamus.*
ſ Seps tabificus. *Reſpexit ad Lucani carmen lib. 9.* Oſſaque diſſoluens cum corpore tabificus ſeps. *Vide Nicand. Schol. & Dioſcorid. lib. 2. c. 70.*
t Ceraſtes. *è Solin. 30. E quo ſollicitatæ animalia, aues, intelligas oportet.*
v Scytale. *Ex eod. c. Videtur autem Iſidorus* ἀπὸ τοῦ ϛύζειν *ducere, cum alij* ἀπὸ τῆς σκυτάλης, *hoc eſt, tereti virga. Nota fuit Scytale Laconica, qua Spartæ vtebatur reſp. ne interceptæ litteræ intelligerentur. Dioſcorid. lib. 7. Amphiſbænam Scytalem vocat, interpres Cæciliam.*
x Et grauis in geminum vergens. *Etiam legitur ſurgens apud Lucan. quomodi legiſſe videtur Solinus, qui cōſurgere in geminum caput dixit. Vid. Nicand. in theriac.*
D y Enhydris. *Ex Plin. 31. c. 7.*
z Hydros aquatil. *Verba Feſti ex Boa.*
a eo quòd fimo bouis. *Plin. lib. 28. c. 18. Boas ſanat fimum bibulum, vnde & nomen traxere.*
b In Lerna palude. *è Seruio ad v.* bellua Lernæ *Æn. 6.*
c Chelydros. *Verba ſunt Seruij ad v.* Galbaneoq. agitare graues nidore chelydros *Georg. 3. Quæ autem in omnib. libris ſequebantur poſt hæc Lucani verba:* Sēper non directus, *&c. cenchri vt aptaremus, auctor nobis fuit A. Aug. Id, quin rectum ſit, dubitaturum credo neminem.*
d Natrix. *Malè in omnib. libris* Rinatrix, *etiam in Lucani verſu, hunc, quod anguillæ ſimillimus ſit, edentibus exitio ſæpe fuiſſe ferunt.*

Cen-

[e] Cenchris. *Ita dictus, quod eius maculæ millio, quod Græci κέγχρον dicunt, similes sint.*
[f] Parias. παρὰ τὸ πεφυσιωμένας ἔχειν τὰς παρειάς, *(ait Græcus etymologist.) hoc est ab inflatis maxillis. Hunc Æsculapij anguem vult esse Ælian. lib. 3. c. 11.*
[g] Boas. *è Solin c. 8.*
[h] Iaculus. *Ex eod. c. 30.*
[i] Sirenis. *Plin. leb. 10. c. 49.*
[k] Ammodytes. *Ita proculdubio legendum, dictusq. Ammodytes ἀπὸ τοῦ δύειν τὸν ἄμμον. Vt autem hic Ophites pro Ammodyte subiret, carmen Lucani fecit. in quo vox vtraq. corrupta erat, sed Ammodytes magis, nam in* admotus *mutatus, serpentis speciem prorsus exuerat. Gloss.* Harenarius, Ammodytes.
[l] Seps exigua. *Hæc cur repetenda fuerint, non video.*
[m] Cæcula. *Glossarium,* Cæca. *Columella lib. 6. c. 17.* Cæcilia.
[n] Solipunga. *Mira varietas in hac voce tum in codicib. Isidori, tum apud alios etiam auctores. Nam est Salpiga, Salpuga, Solipuga, Salpinga, Scalpiga, Scalpia, apud Solin. solifugi, in Gloss.* Solipaga ἡλιοκεντρὶς μύας εἶδος. *Plin. libro 29. est & genus formicarum venenatum, non ferè in Italia, Solipugas Cicero appellat, Salpugas Bætica. Vt non mirum sit salpygæ nomen retinuisse plerosq. libros Gotthicos. Festus.* Solipunga genus bestiolæ maleficæ, quod acrius, concitatiusque fit feruore solis, vnde etiam nomen traxit. *Lucanus vero:* Quis calcare tuas metuat salpuga tenebras? *Al.* solpuga latebras.
[o] Salamandra vocata, quod contra incendia. *Id (Plinius inquit) si verum esset iam esset experta Roma. Sed nunquam ego credam de etymologia cogitasse Isidorum in his verbis.*
[p] Hic autem scorpionib. *è Plin. 29. c. 4.*
[q] Sunt & alia genera. *Ex Solino. Sed Ammodytes prætermitti potuit, nam de eo iam dixerat. At hæc in aduersarijs ferri possunt.*
[r] Venenum autem. *è Seru. Æn. 1. ad v.* fallasq. veneno.
[s] animam exiget. *Cc. 4. Tarracon. & Raban.*
[t] Dicit autem Plin. *Ex eod. ad v.* tumidum caput abdidit altè. *Georg. 3.*
[v] Vnde & totum corpus. *Ex Aug. in ps. 57.*
[x] Anguib. vniuersis *è Solin. 30.*
[y] Nullum autē anim. *è Seru. ad v.* linguis vibrantib. *Æn. 2.*
[z] Serpentum vda. *è seru. ad v.* vdo sublapsa veneno. *Æn. 7.*
[a] Pythagoras dicit. *Ex eod. Æn. 5. ad v.* Geniūne loci, famulūne p. *Æn. 5. Vid. Plin. 10. cap. 66. Plutarch. in Clemen. & Ælian. lib. 1. c. 53. & Ouid. 15. Metam.*
[b] Fertur autem quos serpens homin. nud. *Ex ep. ad Præsidium de cereo Paschali. apud Hieron. tom. 9.*

De vermibus. Cap. V.

VErmis est animal quod plerumque de carne vel de ligno, vel de quacumq. re terrena sine vllo concubitu gignitur: licet nonnunquam & de ouis nascantur, vt scorpio. Sunt autem vermes aut terræ, aut aquæ, aut aëris, aut carnium, aut frondium, aut li-

A gnorum, aut vestimentorum.

Aranea, vermis aëris, ab aëris nutrimento cognominata, quæ exiguo corpore longa fila deducit: & telæ semper intenta nunquam desinit laborare, perpetuum sustinens [b] in sua arte suspendium.

Sanguisuga, vermis aquatilis, dicta quia sanguinem sugit. Potantibus enim insidiatur, cumque illabitur faucibus, vel ibi vspiā adhæreſcit, sanguinem haurit: & cùm nimio cruore maduerit, id euomit quod hausit, vt recentiorem denuo sugat.

[c] Scorpio, vermis terrenus, qui potius vermibus adscribitur, non serpentibus: animal armatum aculeo: & ex eo Græcè vocatum, quòd cauda figat: & [d] arcuato vulnere venena diffundat. [e] Proprium autem est scorpioni, quòd manus palmam non feriat.
B

Cantharis, vermis terrenus, qui humano corpori statim vt fuerit applicatus sui adustione vesicas efficit plenas humore.

[f] Multipes, vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contactus in globulum complicatur. Nascitur sub petris ex humore & terra.

Limax, vermis limi dictus, quòd in limo, vel de limo nascatur, vnde & sordidus sem-
C per & immundus habetur.

Bombyx, frondium vermis: ex cuius textura bombycinum conficitur. Appellatur autem hoc nomine ab eo quod euacuetur, dum fila generat, & aër solus in eo remaneat.

Eruca, frondium vermis, in oleribus vel pampino inuoluta: ab erodendo dicta, de qua meminit [g] Plautus, Imitatus nequam bestiam, & maleficam, inuolutam in pampino. Implicat se eadem, [h] nec aduolat vt locusta, vt huc illucque discurrens, semipasta dimittat: sed permanet perituris frugibus & tardo lapsu pigrisque morsibus vniuersa consumit.

D Teredonas Græci vocant lignorum vermes, quòd terendo edant. [i] Hos nos Termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore importuno cæsæ arbores gignunt.

Tinea, vestimentorum vermis, dicta, quòd teneat, & eousque insideat, quoad erodat. Inde pertinax eò quòd in eandem rē identidem vrgeat.

Vermes carnium, hemicraneus, lumbricus, ascaridæ, costi, pediculi, pulices, lendes

 tarmus:

tarmus, ricinus, vſia, cimex.

[k] Hemicraneus, vermis capitis vocatur.

Lumbricus, vermis inteſtinorum, dictus quaſi lubricus, quia labitur, vel quod in lumbis ſit.

[l] Aſcaridæ ----

[m] Coſti ----

Pediculi, vermes cutis, à pedibus dicti. Vnde & pediculoſi dicuntur, quibus pediculi in corpore efferueſcunt.

Pulices verò vocati ſunt, quòd ex puluere magis nutriantur.

Lendes ----

[n] Tarmus, vermis eſt lardi.

[o] Ricinus, vermis canis, vocatus eo quòd hæret in auribus canum. κύων enim Græcè canis eſt.

[p] Vſia, vermis eſt porci, appellata quia vrit. Nam vbi momorderit, adeò locus ardet, vt ſtatim ibi veſicæ fiant.

[q] Cimex, de ſimilitudine cuiuſdam herbæ vocatus, cuius fœtorem habet.

Propriè autem vermis in carne putri naſcitur, tinea in veſtimentis, eruca in olere, teredo in ligno, tarmus in lardo.

Vermis, non vt ſerpens apertis paſsibus vel ſquammarũ niſibus repit, quia non eſt illi ſpinæ rigor vt colubro, ſed in directum corpuſculi ſui partes gradatim porrigendo C contractas, contrahendo porrectas motum explicat: ſicque agitatus perlabitur.

[a] Cap. V. Vermis eſt anim. *Aug. in pſ. 21.* Vermis de carne ſine concubitu naſcitur.

[b] In ſua arte. *Ita Gotthici. al.* In ſuo labore.

[c] Scorpio -- vermib. non ſerpentib. *è Solin. 30.*

[d] arcuato vulnere. *Hieron. aduerſ. Vigilant.* Scripſit Tertullianus ſcorpiacum rectiſsimo nomine, quia arcuato vulnere in Eccleſiæ corpus venena diffudit. Itemq. in prolog. Ioſue.

[e] Proprium autem. *Plin. 29. c. 4.*

[f] Multipes *ὄνισκος vocatur à Græcis Vid. Galen. lib. 11. de ſimp. medicam. facult.*

[g] Plautus. *In Ciſtellar.* Imitatur nequam beſtiam, & damnificam. Phi. Quamnam amabo? La-- Inuol- D uolum, quæ in pampini folio intorta implicat ſe.

[h] Nec aduolat, vt locuſta. *è Hieron. ad Am. c. 4.*

[i] Hos nos termites dicimus. *seru. ad illud.* -- Aut tempeſtiuam ſyluis euertere pinum. Nam tempore importuno cæſæ arbores termites faciunt, ita enim ligni vermes vocantur.

[k] Hemicranius. *Chacon. cum Marcellus (inquit) lib. 2. de medicam. ita ſcribat,* Hemicraniũ ſtatim curant vermes terreni, pari numero ſiniſtra lecti; *vereor ne Iſidorus hemicranium vermem inde eduxerit, quamuis eod. nomine morbum, & medicinam vocari nihil prohibet.*

[l] Aſcaridæ. *Tipulas reddit pro Aſcaridis Gazà. Heſychius*

A *Ἀσκαρίδες εἶδος σκωλήκων, de his medicor. libri conſulendi.*

[m] Coſti. *Vid. Feſt. & Plin. de Coßis.*

[n] Tarmus. *Feſt.* Tarmes genus vermiculi carnem exedens. *Sed pro termite quoque accipi oſtendunt exempla, quæ ad hunc Feſti locum affert Scalig.*

[o] Ricinus. *Gloſſar.* Riginus *κρότων, & poſtea κρότων φθεὶρ* ricinus. *vtitur hac voce Columella in morbis canum lib. 7. c. 13.*

[p] Vſia. *Quoniam ſ. ab r. vix diſtinguitur in Gotthicis characterib. vriam, quàm vſiam, magis probabat A. Aug.*

[q] Cimex de ſimilitudine cuiuſdam herbæ. *An Hyperici? quando nomen κόρις commune vtrique.*

De piſcibus. Cap. VI.

B Piſces dicti, vnde & pecus, à paſcendo ſcilicet.

[a] Reptilia ideo dicuntur hæc, quæ natant, eo quòd reptandi habeant ſpeciem & naturam, quamuis ſe in profundum immergant, tamen in natando repunt. Vnde & ait Dauid: Hoc mare magnum & [b] ſpatioſum: illic reptilia, quorum non eſt numerus.

Amphibia ſunt quædam genera piſcium, dicta eo quòd ambulandi in terris vſum, & natandi in aquis officium habeant. Ἀμφὶ etiam Græcè vtrumque dicitur, id eſt, quia in aquis & in terris viuunt, vt Phocæ, Crocodili, Hippopotami, hoc eſt, equi fluuiales.

C Pecoribus, autem & beſtijs, & volatilibus ante homines nomina impoſuerunt, quàm piſcibus, quia prius viſa ſunt & cognita. [c] Piſcium verò poſtea paulatim cognitis generibus nomina inſtituta ſunt, aut ex ſimilitudine terreſtrium animalium, aut ex ſpecie propria, ſiue moribus, ſeu colore, vel figura, aut ſexu. Ex ſimilitudine terreſtriũ, vt ranæ, leones, & vituli, & nigri merulæ, & paui diuerſo colore, [d] collo & dorſo picti, & [e] turdi albouarij, & cætera quæ ſibi iuxta ſpecies terreſtrium animaliũ nomina vindicarunt. Ex moribus terreſtrium, vt canes in mari à terrenis canibus nũcupati, quòd mordeant.

D Et lupi, quòd improba voracitate alios perſequantur. [f] A colore, vt Vmbræ, quia colore vmbræ ſunt: & [g] Auratæ, quia in capite auri colorem habent: & Varij à varietate, quos vulgo Tructas vocat. [h] A figura, vt Orbis, quia rotundus eſt, totúſque in capite conſtat, vt Solea, quòd ſit inſtar calciamentorum ſolijs. A ſexu, vt [i] Muſculus, quòd ſit Balenæ maſculus: eius enim coitu concipere hæc belua perhibetur. [k] Hinc & Muſculi cochlearum, quorum lacte concipiunt Oſtreæ.

Balenæ,

Balenæ autem ſunt immenſæ magnitudinis beſtiæ, ab emittendo & fundendo aquas vocatæ. Cæteris enim beſtijs maris altius iaciunt vndas: βάλλειν enim Græcè emittere dicitur.

l Cete dicta, τὸ κῆτος, καὶ τὰ κήτη, hoc eſt ob immanitatem. Sunt enim ingentia genera belluarum & æqualia montium corpora, qualis cetus excepit Ionã: cuius aluus tantæ magnitudinis fuit, vt inſtar obtineret inferni: dicente Propheta: Exaudiuit me de ventre inferni.

Equi marini, quòd prima parte equi ſunt, poſtrema ſoluuntur in piſcem.

m Phocas, dicunt, eſſe boues marinos, quaſi boacas.

Cærulei à colore appellati: nam cæruleũ eſt viride cum nigro, vt eſt mare.

n Delphines certum habent vocabulum, quod voces hominum ſequantur, vel quòd ad ſymphoniam gregatim conueniant: nihil in mari velocius iſtis, nam plerumq. ſalientes, naues tranſuolant. Quando autem præludunt in fluctibus, & vndarum ſe molibus ſaltu præcipiti feriunt, tempeſtates ſignificare videntur: hi propriè Simones nominantur. [o] Eſt & Delphinũ genus in Nilo dorſo ſerrato, qui crocodilos tenera ventriũ ſecantes interimunt.

p Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, qui dum eſcam quærunt, more ſuis terram ſub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officiũ, & niſi roſtrum arenis immergant, paſtum non colligunt.

Corui, à cordis voce dicti, quia grunniũt pectore, ſuáque voce proditi capiuntur.

q Thynni nomen Græcum habent. Hi ingrediuntur veris tempore: intrant dextro latere, læuo exeunt. Hoc inde creduntur facere, quòd [r] dextris oculis acutius videant, quàm ſiniſtris.

ſ Gladius dicitur, eo quòd roſtro mucronato ſit, & ob hoc naues perfoſſas mergit.

Serra nuncupata, quia ſerratam criſtam habet, & ſubternatans nauem ſecat.

Scorpio dictus, quia lædit dum manu tollitur. [t] Tradunt decem cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi ſunt ſcorpiones ad eum locum congregari.

v Aranea, genus piſcis, dictus quòd aure feriat: habet enim ſtimulos, quibus percutit.

x Crocodilus à croceo colore dictus, gignitur in Nilo, [y] animal quadrupes in terra, A & in aquis valens, [z] longitudine plerumque viginti cubitorum, dentium & vnguium immanitate armatum, tantâque cutis duritia, vt [a] quamuis fortium ictus lapidũ tergo repercuſſus non ſentiat. Nocte in aquis, die humi quieſcit: oua in terra fouet: maſculus & fœmina vices ſeruant. Hunc piſces quidam ſerratam habentes criſtam tenera ventrium deſecantes interimunt. Solus ex animalibus ſuperiorem maxillam mouere dicitur.

b Hippopotamus vocatus, quòd ſit equo ſimilis dorſo, iuba, & hinnitu, roſtro reſupinato, aprinis dentibus, cauda tortuoſa (vngulis bifidis) die in aquis commoratur: nocte B ſegetes depaſcitur, & hunc Nilus gignit.

c Pagrum, quem Græci φάγρον ideò nuncupant, quòd duros dentes habeant, ita vt oſtreis in mari alatur.

d Dentix, pro multitudine & granditate dentium dictus.

e Lepus, à ſimilitudine capitis nuncupatus.

Lupum, vt dictum eſt, auiditas appellauit, piſcem in captura ingenioſum: [f] denique reti circumdatus fertur arenas arare cauda, atque ita conditus tranſire rete.

g Mullus vocatus, quòd mollis ſit atque C tenerrimus, cuius cibo tradunt [h] libidinem inhiberi: [i] oculorum autem aciem hebetari: homines verò, à quibus ſæpè paſtus eſt, [k] piſcem olent. [l] Mullus in vino necatus, ijs qui inde biberint, tædium vini affert.

Mugilis nomen habet, quòd ſit multum agilis: nam vbi diſpoſitas ſenſerit piſcatorum inſidias, confeſtim retrorſum rediens ita tranſilit rete, vt volare piſcem videas.

Melanurus, eo quòd nigram caudam habeat, & nigras pennas, & in corpore lineas nigras: μέλαν enim Græci nigrum vocant.

Glaucus à colore dictus, eo quòd albus ſit: [m] Græci enim album λευκὸν dicunt. Hic æſtate raro apparet, niſi tantùm in nubilo.

D n Thymallus ex flore nomẽ accepit. Thymus quippe flos appellatur, nam dum ſit ſpecie gratus & ſapore iucundus, tamen ſicut flos fragrat, & corpore odores aſpirat.

o Scarus dictus, eo quòd ſolus eſcam ruminare perhibetur, denique alij piſces non ruminant: tradunt autẽ hunc ingenioſum eſſe. Namque incluſum naſsis, non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere, ſed auerſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atq. ita retrorſum redire: quem luctatum

luctatum eius si fortè alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda, adiuuare nisus erumpentis.

Sparus à lancea missili traxit nomen, quòd eiusdem figuræ sit. Terrestria enim prius inuenta sunt, quàm marina: q nam sparus est telum rusticanũ missile, à spargendo dictum.

r Australis piscis, siue quia aquarum vndam suo ore suscipit: siue quia tunc hic piscis oritur, quo tempore tendere in occasum Pleiades cœperint.

s Hamio, saxatilis, dextra sinistraq. lateribus virgis puniceis perpetuis, aliísq. discoloribus designatur: dictus Hamio, quia non capitur nisi hamo.

t Echeneis, paruus & semipedalis pisciculus: nomen sumpsit, quòd nauē adhærendo retineat. Ruant licet venti, & sæuiant procellæ, nauis tamen quasi radicata in mari stare videtur, nec moueri, non retinendo, sed tantummodò adhærendo. Hunc Latini Remorã appellauerũt, eo quod cogat stare nauigia.

v Vranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet, à quo semper suprà intendit.

x Miluago nominatus, quia euolat super aquam: quoties autē cernitur extra aquam volitans, tempestates mutari (designat.)

y Squatus dictus, quòd sit squãmis acutis: vnde & eius cute lignum politur.

z Ciuitas Syriæ quæ nũc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur à pisce quodã, qui illic abundat, quem lingua sua Sar appellant: ex quo deriuatum est, huius similitudinis pisciculos a Sardas Sardinásque vocari.

Halec, pisciculus ad liquorem salsamentorum idoneus, vnde & nuncupatus.

b Aphorus, pisciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non potest.

Anguillæ similitudo anguis dedit nomē, origo eius ex limo. Vnde & quando capitur adeo lenis est, vt quantò fortius presseris, tantò citius elabatur. c Ferunt autem Orientis fluuium Gangem anguillas tricenis pedibus gignere. d Anguilla vino necata, qui ex eo biberint, tædium vini habent.

e Draco marinus aculeos in branchijs habet ad caudam spectantes, qui dum percusserit, quaquâ ferit venenum fundit, vnde & vocatus.

f Murænã Græci μύραιναν vocant, eo quòd complicet se in circulos. g Hanc fœminini tantùm sexus esse tradunt & concipere à

A serpente, ob id à piscatoribus tanquam à serpente sibilo euocatur & capitur. Ictu autem fustis difficulter interimitur, ferula protinus: animam in cauda habere certum est. Nam capite percusso vix eã interimi, cauda statim exanimari.

Congrus ----

Polypus, id est multipes: plurimos enim nexus habet. Iste ingeniosus hamum appetens brachijs complectitur, non morsu: nec prius dimittit, quàm escam circumroserit.

Torpedo vocata, eo quòd corpus torpescere faciat, si eam quisquam viuentem tangat. h Narrat Plinius Secundus: Ex Indico
B mari torpedo etiam procul & è longinquo, vel si hasta virgâque attingatur, quamuis prævalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces pedes alligari. Tanta enim vis eius est, vt etiam aura corporis sui afficiat membra.

Sæpia dicitur, quia i sæpibus interclusa facilius capitur. In coëundo obscenum genus, ore enim concipit, sicut vipera. Cuius atramenti tanta vis est, vt lucernæ addito, k Æthiopas videri, ablato priori lumine, quidam tradant.

l Lulligo, tradunt in Oceano Mauritaniæ, non procul à Lixo flumine tantam multitudinem Lulliginũ euolare ex aqua, vt etiam
C naues demergere possint.

m Conchæ, & cochleæ hac ex caussa vocatæ, quia deficiente luna cauantur, id est, euacuantur. n Omnium enim clausorum maris animalium atque concharum incremento lunæ membra turgescunt, defectu euacuantur. Luna enim cùm in augmento fuerit, auget humorem: cùm verò in defectum venerit humores minuuntur: hoc enim Physici dicunt. Conchæ autem primæ positionis nomen, cochleæ verò per diminutionem quasi conchulæ.

o Concharum multa genera sunt, p inter quas & margaritiferæ, q quæ Celoë dicũtur,
D r in quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt ij, qui de animantiũ scripsere naturis, quòd nocturno tempore littora appetunt, & ex cælesti rore margaritum concipiunt, vnde & Celoë nominantur.

s Murex, cochlea est maris, dicta ab acumine & asperitate, quæ alio nomine t Conchylium nominatur, propter quod circumcisa ferro lachrymas coloris purpurei emittat, ex quibus purpura tingitur, & inde ostrum

ostrum appellatum, quòd hæc tinctura ex testæ humore elicitur.

A

Cancri vocantur, quia conchæ sunt crura habentes,[v] inimica Ostreis animalia: eorum enim carnibus viuunt, miro ingenio. Nam quia valida testa eius aperiri non potest, explorat quãdo Ostrea claustra testarum aperiat: tunc Cancer latenter lapillum inijcit, atque impedita conclusione Ostreę carnes erodit. Tradũt quidam decem Cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt Scorpiones ad eum locum coituros. Duo autẽ sunt genera cancrorum, fluuiatiles & marini.

B

Ostrea, dicta est à testa, quibus mollities interior carnis munitur. Græci enim testam ὄστρακα vocant. [x] Ostrea autem neutro, carnes eius fœminino dicuntur genere.

Musculi sunt, vt prædiximus Cocleæ, à [y] quorũ lacte concipiunt Ostreæ, & dicti Musculi, quasi masculi.

Pelorides, à Peloro promontorio Siciliæ, vbi abundant cognominatæ sunt. (Vnde Virgilius dicit) Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.

[z] Vngues, à similitudine humanorum vnguium dicti.

C

[a] Testudo dictus, eo quod tegmine testæ sit adopertus in cameræ modum. Sunt autem quattuor genera, terrestres, maritimæ, lutariæ, id est, in cœno & paludibus viuentes. Quartum genus fluuiatiles, quæ in dulci aqua viuunt. Tradunt quidam, quod incredibile est, tardius ire nauigia, Testudinis pedem dextrum vehentia.

[b] Echinus, à terrestri Echino nomẽ traxit, quem vulgus Heritium vocat. Huius testula duplex, spinis aculeata in modum castanearum: quando adhuc opertæ de arboribus cadũt. Caro eius mollis & minio similis. Et is tribus modis dicitur, vt Testudo, ac Peloris, & Cõclea: nam & quod edimus & vbi caro inest, vtrumque dicitur Peloris.

D

Ranæ, à garrulitate vocatæ, eo quod [c] circa genitales strepunt paludes, & sonos vocis importunis clamoribus reddunt. Ex ijs quædam aquaticæ dicuntur, quædam palustres, [d] quædam Rubetæ, ob id quia in vepribus viuunt grandiores cunctarum. [e] Aliæ Calamitæ vocantur, quoniam inter arundines fruticésque viuunt, minimæ omnium & viridissimæ, [f] mutæ & sine voce sunt.

[g] Agredulæ, ranæ paruæ in sicco vel agris morantes, vnde & nuncupatæ. Negant quidam canes latrare, quibus in offa rana viua fuerit data.

[h] Sfungia, à fingere, id est, nitidare & extergere dicta. Afranius: Accedo ad te vt tibi ceruicem fingam linteo, id est, extergam. Cicero: effingebatur fungijs sanguis, id est extergebatur. [i] Animal autem esse docetur cruore inhærente petris. Vnde & dum abscinditur sanguinem remittit. Nam alia sunt viuentia in aquis & discurrunt, vt pisces, [k] alia stant fixa, vt Ostreæ, Echini, Sfungiæ. Ex his alias mares dici, eo quod tenui sunt fistula spissioréque: alias fœminas, quæ maioribus fistulis sunt ac perpetuis: alias duriores, quas Græci appellãt τράγους, & nos hircosas dicere possumus ob asperitatẽ sui. [l] Mollissimum genus earum Penicilli vocantur, eo quod aptæ sint ad oculorum tumores, & ad extergendas lippitudines vtiles. Candidæ Sfungiæ cura fiunt: per æstatẽ enim ad solem sternuntur, &, sicut cera Punica, candorem bibunt.

[m] Animalium omnium in aquis viuentium nomina cxliiij, Plinius ait, diuisa in generibus belluarum, serpentium cõmunium terræ & aquæ: cancrorum, concharum, locustarum, peloridum polyporum, solearum, lacertorum, & luliginum, & his similia, ex quibus multa quodam naturæ intellectu temporũ suorum ordinem agnoscunt, quædam verò in suis locis sine mutatione vagantur. In piscibus autem fœminis aliæ cõmixtione masculi concipiunt, & pariunt catulos: aliæ ponunt oua sine [n] masculi commixtione suscepta, [o] quæ idem insequens sui seminis iactu perfundit: & quæ hoc munere fuerint afflata, fiunt generabilia: quæ verò perfusa non fuerint, sterilia perseuerant, aut putrescunt.

[a] Cap. VI. Reptilia. *Ex Ambros. Hexaem. 5. c. 1.*

[b] Et spatiosum. *Vox* manib. *quæ est in editis abest à Gotthicis, vt etiam à* LXX. *quos Isidorus sequitur, vt dubium non sit, quin ex Hieronymo manarit in editionem vulgatam. Nos vocem Hebræam exprimimus, cùm* braços de mar *dicimus.* LXX. *satis habuerunt* εὐρύχωρον *dicere.*

[c] Piscium vero postea. *Ambros. 5. Hexaem. c. 2.*

[d] Nigri meruli. *Negat Varro merulum dici, sed ter legitur in Glossar.*

[e] Et turdi albouarij. *Aluouarij quoque legitur in aliquib. Isidori, & Ambrosij libris. De turdorum colorib. Aristoteles, Athenæus & Massarius in ijs quæ de piscib ad Plin.*

[f] A colore, vt Vmbræ. *Huius piscis Varro meminit lib.* IV. *& Græci* σκιάιναρ *vocant. Plin. 32. c. 11. & Ouid. in Halieutico. Glossar.* σκιὸς ἰχθύς.

[g] Et aurata. *Chrysophrys Ouidio.*

h A figura

h A Figura vt Orbis. *Orchis apud Plin.32.c.2.cuius hæc sunt.vtrum verius,alij indicent.*

i Musculus,quod sit balenæ masculus. *Rei potius, quàm vocis etymon*, magnum n.amicitiæ exemplum balena,& musculus. *Ait Plin.lib.9.c.vltimo.*

k Hinc & musculi cochlearum.*Plin.9.c.35.*

l Cetæ dictæ τὸ κῆτος, καὶ τὰ κήτη. *è Seru.Æneid.5.sed vsum Isidorum Seruij commentarijs sine Virgilij verbis hic quoq. locus indicat.Nã quod sequitur,*hoc est ob immanitatẽ, *è Seruio se putauit describere, quasi ille cete immania interpretatus esset, cum* immania cete *verba sint Virgilij. Neque in hac ceti etymologia defendenda laborandum censeo,quamuis alias quoque res,vt naues , propter magnitudinem cete dici, non ignoro.Reliqua sunt ex Ambros. 5. Hex. cap.9.*

m Phocas.*Quod Bocas manuscripti quidam habent, è digammo fluxit.*

n Delphines.*Quod vocabulum sequuntur,non Delphin, sed Simon,vel, (vt in alijs solini libris scribitur) Sinomon est cap.18.*

o Est & Delphin.gen.in Nilo.*Solin.c. 35.de Ægypto.* Hi delphines crocodilos studio alliciunt ad natandum, demersisque astu fraudulento tenera ventrium subternatantes secant , & interimunt.

p Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli.*Et nos Sollos vulgò dicimus. Lubenterque assentiar ijs,qui Siluros eosdem esse existimant.*

q Thynni--hi ingrediuntur. *Pontum intellige è solin. c.18. apud quẽ* ingrediũtur *legitur in manuscr. non* illabuntur.*Vid. Arist. 8.de hist.anim.c.13. & Plin. 9.c.15.*

r Quod dextris oculis acutius.*Ita Aristot. Plinius & Solinus.Contra Plutarch.in libro,Vtra prudentiora animal. terrest. an aquatil. acutius thynnos oculo sinistro cernere existimat.*

s Gladius.*è Plin.32.c.1.*

t Tradunt decem cancris.*Ex eod.c.5.*

v Aranea. *Plin. lib.9. cap.48.* pestiferum*(inquit)*in aquis animal araneus , spinæ in dorso aculeo noxius; *etymologia è re vtcumque voci aptata , nam de ferendo(quod ad vocem attinet) ne cogitasse quidam Isidorum credimus.*

x Crocodilus à croceo colore. *Rectè, si verum est, quod P. Martyr in lib. 3. de legatione ad Sultanum narrat, comperisse se è nautis , flauos esse crocodilos. Sed Eustath. & etymologic. Græcum , quod crocum fugiat ; vnde in apiarijs crocum spargitur,sed hoc de terrestri , de marino quod τὰς κρόκας,hoc est littora timeat.*

y Animal quadrupes.*è Solin.c.35.*

z Longitudine plerunque xx. cubitor. XVIII. *Plin.& Herodot.*

a Vt quamuis fortium ictus lap. *Solin.* Vt ictus quouis tormento adactos tergore repercutiat. *Vid. Arist. Herod.Plin.*

b Hippopotam.*è Solin.ibid.*

c Pagrum.*Strabo lib.17.* φάγρόριος, ὃν καὶ φάγρον καλοῦσι. *Gloss.* φάγρος ἰχθὺς dentatus.

d Dentix *Siue Dentex.*Dentices pisces *Columell. 8. cap.18.*

e Lepus à similitudine cap. *Ælian. lib. 16. cap.19. Magni maris leporem omni parte ad terreni similitudinem accedere præter pilos,ait.At Plin.9.cap. 48.* Lepus in nostro mari offa informis , colore tantum lepori similis. *Quare à similitudine coloris legebat Chacon.*

A f Deniq.reti circundatus.*Ex Plin.*

g Mullus quod mollis. *An quod Plin.ait mullum si lepore vescatur tenerescere,& ingratiorem,vilioremque fieri? Non defendo,si quidem hæc Isidori sunt:de etymo.vid Plin.9. c.17.& inf.19.c.vltim.*

h Libidinem inhibeat. *Quod Echineidi tribuit Plin. lib.32.c.10.*

i Oculor.autem aciẽ hebetari.*Sic Plin.eodem lib.c.7.*

k Piscem olent. *Compl. Gotth.* horrẽt, *hoc si attentius inspicias,lepori, non mullo tribuit idem lib.32.c.1.sed aliter.* Homines*(inquit)*quib.impactus est,piscem olent.

l Mullus in vino--affert.*Ex eod lib.c.10.*

m Græci n.albũ λευκόν. *Secuti sumus Vulcan. & Ant. Aug.quãuis* γλέυκον *pro* γλαύκον, *quod in Gotthicis est, non reijciamus.Virg.* populus , & glauca canentia fronde salicta.

n Thymallus *Amb.5.Hex.c.2.elegantißimus locus.*

o Scarus. *Ex eodem neque necesse est escarum scripsisse* B *Isidorum, vt etymon conueniat,illud multo durius, quod ait Plinius, adeo littoribus Italiæ ignotum, vt nec nomen Latinũ habeat : raros certè satis indicat Horatij versus.* Non me Lucrina iuuerint Conchylia, Magisve Rhombus, aut Scari,Siquos Eois intonata fluctib. Hyems ad hoc vertat mare.

p Sed auersum caudæ ictib. *Plin.32.c.2.*

q Nam sparus telum. *è seru. ad. v.* Agrestis armat sparus. *Æn.11.*

r Australis piscis. *Sæpè monuimus non contulisse Isidorũ Seruij commẽtaria cum Virgilij verbis, ideoque declinasse interdum à Seruij mente. Hoc igitur loco cum pisces marinos captaret , cælestes insciens in idem rete conclusit. Ergo deleri* C *hæc iubebat Chacon : locus Seruij ad carmen;*Aut eadẽ sidus fugiens vbi piscis aquosi.*Georg.4.*

s Hamia.*Ita scribendum ex Plutarch. lib. vtra prudentior.animal.qui ab* ἅμα *dici vult,id est simul, quod gregatim hi pisces incedant.*

t Echneis.*Plin.32.c.1.*

v Vranoscopus.*Qui Anthias,Callyonymusq. à quibusd. putatur.Plin. 32.c.7.*

x Miluago-- tempestates mutari. *Plini.ibid. tempestates mutari c.7.Trebius Niger auctor est.Est autẽ in libris veterib.*Milago,*non Miluago.*

y Squatus.*Plin.32.c. 11. & c. vlt.*Rhina,quẽ Squatũ vocamus,*licet lib.9.eund.squatinã vocet. Glossar.*squatus ῥίνα εἶδος ἰχθύος. *Angli quoq. hodiè scate appellãt.*

z Ciuitas Syriæ quæ nunc Tyr.*è Seru.ad v.* Sarra- D no dormiat ostro. *Georg. 2. Fest.* Sarra Tyros Insula,quæ nunc Epiros.i.continens.

a Sardas,Sardinas.*Veteres CC.*Sarras *fortasse nõ malè, solet n.ex duplici r.alterum in d non rarò mutari : sed Sarda hodie nomen etiam in vulgari lingua retinent.*

b Aphorus.*Ita scripsisse Isidorum etymologia indicat.sed Aphros rectum erat ex Arist.lib.4.de hist.cap. 15. Athenæus quoque lib.7.* τὸν θαλάττιον γόνον, ὃν ἡμεῖς μὲν ἀφύην, ἀλλοὶ ἀφρύην ὀνομάζουσιν, οἱ δὲ ἀφρόν.

c Ferunt autem.*è Plin.9.c.3.*

d Anguilla vin.*Ex eod.lib.32.c.10.*

e Draco marinus. *Eundem hunc videtur cum scorpione facere.Vid Plin.lib.2.c.vltim.*

f Muræna eo quòd complicat se in circulos. *Num ad murænulas aureas, quæ sunt in Salamonis canticis respexit, quas priores pisce Muræna esset voluit , eadem ratione, qua sparum telum pisce quoque Sparo priorem antea dixerat?*

dixerat? Porrò μυραίνα, siue σμυραίνα (nam vtroq. modo effertur) à verbo μύρω. Id est fluo dicta est, vt Eustachius putat.
g Hanc fœminino genere. *Ex Plin. 32. c. 2.*
h Narrat Plin. ex Indico mar. *Lib. 32. c. 1. sed Antico, siue Antiaco pro Indico legendum credo: nam de eo loquitur illic Plinius. Nisi deleri hac mauis de Ant. August. sententia.*
i Sepib. interclusa -- cōcipit. *Verba Plin. lib. 9. c. 51.*
k Æthiopes videri. *Ex Plin 33. c. 10.*
l Lulligo -- euolare ex aqua. *Varro, Loligo quod subuolat, littera commutata, primo voligo.*
m Conchæ, & concleæ. *Al. cochleæ.*
n Omnium n. clausorum maris animal. *Verba Palladij lib. vlt. c. 6.*
o Inter quæ margaritiferæ. *Plin. 32. c. vlt.*
p Quæ celoe -- & inf. vnde & celoe. Etiā eceloe, oeceloe, ocoele, & coclex *legitur. Ocelli, vel ocellati placebat A. Aug. (sed etymon cæli non conuenit) Varro in Marcipor. apud Noniū:* altera exorat patrē librā Ocellatorū, altera virū semodium Margaritarū. *Suet. in Aug.* ocellatis, nucibusq. ludit. *Etymon autem ocellatorum ex oculorum similitudine. Nam & Athenæus lib. 83. c. 8. margaritas bis oculis piscium magnis comparat.*
q In quar. carne pretiosus calculus solidatur. *Ambros. V. Hex. c. 11.* Vnde etiam ostreis pretiosissimam margaritam natura infixerit, quomodo eam maris aqua in tan molli carne solidauerit.
r Murex. *è Seru. ad v.* Concussæ cautes, & acuto in murice remi. *Æn. 5.*
s Conchyl. *à Vitruu. lib. 7. c. 13. Ead. repetuntur lib. 19. c. 28.*
t inimica ostreis. *Plutarch. dicto iam lib. & Ambros. V. Hex. c. 8. De polypo hæc eadem Plin. 9. c. 30.*
v Ostrea autem neutro. *Vide Seru. ad v.* ostriferi fauces tentantur Abydi. *Georg. 1. & Non. sed ex ijs locis quos citāt contra potius existimare liceat promiscuè vtroque genere vsurpasse Latinos.*
x quorum lacte concipiunt Ostreæ. *Ita Gotth. o. Ostrea tamen, si sibi constare, aut Seruium sequi vellet, dixisse debuit. Plin. 9. c. 51.* nuper cōpertum est in ostrearijs humorem in ijs foetificū modo lactis effluere.
y Vngues. *è Plin. (sunt autem quatuor genera) Item è Plin.*
z Testudo. *Sunt autem quattuor gen. Item è Plin.*
a Echinus. *Ambros. 6. Hex. c. 4.* Echinus iste terrenus, quē vulgò Heritiū vocāt. *Gloss.* Ericius ἐχῖνος ἐχῖνος. Erinacius.
b Circa genitales. *Ex Ambros. V. Hex. c. 10.*
c Et sonos vocis importun. *Ex Origen. hom. 4. in Exod.*
d Quædam Rubetæ. *Plin. 32. c. 5.*
e Aliæ Calamitæ. *Idem. c. 10.*
f Mutæ, & sine voce. *Plin. 32. c. 6.*
g Agredulæ. *Ex Gotth. alij* Agridulæ.
h Sfungia à fingere. *Sphingiā pro spongia scripsisse aliquos indicat Charisius.* Spongia (*inquit*) sine h. dicenda est. Nam Græcè ψιλῶς *dicitur* σπόγγος. *Quin etiā Græci vel ἀπὸ τοῦ σπᾶν τὰ ὑγρὰ, vel ἀπὸ τοῦ σφίγγειν κατὰ τὰς ἐκθλίψεις, hoc est vel ab attrahendo, vel exprimendo humore deducunt. Notum illud Suet. in Vespas. procuratorib. illum suis pro spongijs vti, quod quasi siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Vt autem ab effingendo traheret Isidorus, Seruius fecit, qui fingere tergere interpretatur Æn. 8. adducto ad id Ciceronis loco è Sextian. Quæ de generib. spongiar. referuntur, ex Arist. sumpta videntur lib. 5. de hist. cap. 16. &*

A *Plin. lib. 9. c. 45.*
i Animal autem esse docetur. *Plin. 31. cap. vlt.*
k Alia quæ stant fixa. *Arist. lib. 4. de hist. c. 6.*
l Mollissimum genus earum Pennicilli. *Verba sunt Plinij, sed in codice vetustissimo Plinij Eccl. Toletanæ non pennicilli, sed pennicillis legitur hoc modo;* Mollissimū genus earū pēnicillis oculorū tumores leuat. *Ita fortasse nullū spongiarū genus pennicillus à Plinio dictum fuerit: scio tamen Festū ita scribere;* Penniculi spongiæ longæ, propter similitudinem caudarum appellatæ.
m Animalium omnium in aq. viu. nom. 144. *Idem numerus in codice Plin. Ecclesiæ Tolet. in vulgatis. 176. Hieronymus in Ezech. c. 47. ex Oppiano, & alijs, qui ἁλιευτικὰ scripsere, refert. 153. esse piscium genera, eaque omnia capta fuisse vult ab Apostolis Ioann. 21.*
n Masculi commixtione suscepta. *Al.* susceptione
B concepta.
o Quæ ijdem insequentes. *Arist. 6. de hist. anim. cap. 13. de ouis piscium. Gaza interprete.* Nec vero hæc omnia fœcunda sunt, sed ea quibus editis, mas semen asperserit genitale. Sub partu enim mas insequens semen ouis aspergit, & quæ eo afflantur, ijs pisciculi enascuntur.

De Auibus. Cap. VII.

VNum [a] nomen auium, sed genus diuersum. Nam sicut specie sibi differunt, ita & naturæ diuersitate: nam aliæ simplices sunt, vt columbæ: aliæ astutæ, vt perdix: aliæ ad manum se subijciunt, vt accipiter: aliæ reformidant, [b] vt garamātes: aliæ hominū cō-
C uersatione delectantur, vt hirundo: aliæ in desertis secretā vitā diligunt, vt turtur: aliæ solo semine reperto pascuntur, vt anser: aliæ carnes edunt, & rapinis intēdunt, vt miluus: [c] aliæ, enchoriç quæ manent in locis semper, vt struthio: aliæ aduentitiæ, quæ proprijs tēporibus reuertuntur, vt ciconiæ, & hirundines: aliæ congregæ, id est, gregatim volantes, vt sturni, & coturnices: aliæ soliuagæ, id est, solitariæ propter insidias deprædandi, vt aquila, accipiter, & quæcunq. ita sunt: aliæ vocibus strepunt, vt hirundo: aliæ cantus edunt dulcissimos, vt cygnus, & merula: aliæ verba & voces hominum imitantur, vt psittacus, & pica. Sed & alia, sicut genera, ita
D & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera sint, inuenire quisquam non potest: [d] neq. enim omnis Indiæ, & Æthiopiæ, aut Scythiæ deserta quis penetrare potuit, qui earum genus vel differentias nosset.

Aues dictæ, eo quòd vias certas non habeant: sed per auia quæque discurrant.

Alites, quòd alis alta intendant, & ad sublimia remigio alarum conscendant.

Volucres à volando: [e] nam vnde volare, inde

inde & ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pedis siue manus[j], & in auibus vola pars mediæ alarum, quarum motu pennæ agitantur, inde & volucres.

Pulli, dicuntur omnium auium nati, sed & animalium quadrupedum nati pulli dicuntur, & [f] homo paruus, pullus. Recentes igitur nati pulli dicuntur, eo quod polluti sunt: vnde & vestis nigra pulla dicta est.

Alæ sunt, in quibus pennæ per ordinem fixæ volandi exhibent vsum. Vocatæ autem alæ, quod ijs aues complexos alant & foueant pullos.

Penna à pendendo, id est, à volando, dicta, vnde & pendere: volucres enim pennarum auxilio mouentur, quando se aëri mandant.

Pluma, quasi piluma: nam sicut pili in quadrupedum corpore, ita pluma in auibus.

Auiũ nomina multa à sono vocis constat esse cõposita, vt grus, coruus, cygnus pauo, miluus, vlula, cuculus, graculus, &c. varietas enim vocis eorum docuit homines quid nominarentur.

Aquila, ab acumine oculorum vocata. [g] Tanti enim contuitus esse dicitur, vt cùm super maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natare videat, ac tormenti instar descendens raptam prædam pennis ad littus pertrahat.[h] Nam & contra radium solis fertur obtutum non flectere, vnde & pullos suos vngue suspensos radijs solis obijcit, & quos viderit immobilẽ tenere aciem, vt dignos genere conseruat, si quos verò inflectere obtutũ, quasi degeneres abijcit.

Vultur, à volatu tardo nominata putatur. Magnitudine quippe corporis præpetes volatus non habet: [i] harum quasdam dicunt concubitu non misceri, & sine copula concipere & generare, natósque earum penè vsque ad centum annos procedere. [k] Vultures autem sicut & aquilæ etiam vltra maria cadauera sentiunt: altius quippe volantes multa quæ montium obscuritate cælantur, ex alto illæ conspiciunt.

[l] Bradypus apud Græcos vocatur, Auis apud nos Tarda, eo quòd graui volatu detenta, nequaquam, vt cæteræ volucres attollitur velocitate pennarum.

Grues verò nomen de propria voce sumpserunt, tali enim sono susurrant. Hæ autem dum properant, vnam sequuntur [m] ordine litterato. De quibus Lucanus, Et turbata perit dispersis littera pennis. Excelsa autem petunt, quo facilius videant, quas petant, terras. Castigat autem voce, quæ cogit agmen. At vbi raucescit, succedit alia: nocte autem excubias diuidunt, & ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arguant, quod cauendum erit clamor indicat. Ætatem in illis color prodit, nam senectute nigrescunt.

Ciconiæ vocatæ à sono, quo crepitant, quasi cicaniæ, [n] quem sonum oris potius esse (constat) quàm vocis, quia eum quatiente rostro faciunt. Hæ veris nuntiæ, [o] societatis comites, serpentium hostes, maria transuolant, in Asiam collecto agmine pergunt. Cornices duces eas præcedunt, & ipsæ quasi exercitus prosequuntur. Eximia illis circa filios pietas: nam adeò nidos impensius fouent, vt assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem tempus impenderint in fœtibus educandis, tantùm & ipsæ inuicem à pullis suis aluntur.

Olor, auis est quam Græci κύκνον appellant.[p] Olor autem dictus, quòd sit totus plumis albus: nullus enim meminit Cygnum nigrum: ὅλον enim Græcè totum dicitur. [q] Cygnus autem à canendo est appellatus, eo quòd carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideò autem suauiter eum canere (dicunt) quia collum longum & inflexum habet, & necesse est eluctantem vocem per longum & flexuosum iter varias reddere modulationes. Ferunt in Hyperboreis partibus, præcinẽtibus cytharœdis, Olores plurimos aduolare, aptéque admodum concinere.[r] Olores autem Latinum nomen est: nam Græcè Cygni dicuntur. [s] Nautæ verò sibi hunc bonam prognosin facere dicunt, sicut ait [t] Æmilius: Cygnus in auspicijs semper lætissimus ales. Hunc optant nautæ, quia se non mergit in vndas.

[v] Struthio Græco nomine dicitur, quod animal in similitudine auis pennas habere videtur, tamen de terra altius non eleuatur. Oua sua fouere negligit, sed proiecta tantummodo, fotu pulueris animantur.

Ardea vocata, quasi ardua, i. propter altos volatus. Lucanus, [x] Quodq́. ausa volare Ardea.[y] Formidat enim imbres, & super nubes euolat, vt procellas nubiũ sentire non possit: cùm autem altius volauerit, significat tẽpestatem. Hanc multi [z] Tantalum nominant.

[a] Phœnix, Arabiæ auis, dicta quòd colorem phœniceum habeat, vel quòd sit toto orbe

orbe singularis & vnica. Nam Arabes singularem & vnicam Phœnicem vocant. Hæc quingentis & vltra annis viuens, dum se viderit senuisse: collectis aromatum virgulis, rogum sibi instruit, & conuersa ad radium solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicq. iterum de cineribus suis resurgit.

b Cinnamolgus, & ipsa Arabiæ auis, proinde ita vocata, quod in excelsis nemoribus texit nidos ex fruticibus cinnami, & quoniam nō possunt ibi homines conscendere propter ramorum altitudinem & fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis, ac sic cinnama illa deponunt, & pretijs amplioribus vendunt: eo quod cinnamū illud magis, quàm alia, mercatores probent.

c Psittacus, in Indiæ littoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua & cæteris auibus latiore. Vnde & articulata verba exprimit, ita vt si eam non videris, hominem loqui putes. Ex natura autem salutat dicens, aue, vel χαῖρε: cætera nomina institutione discit. Hinc est illud: Psittacus à vobis aliorum nomina discam, Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

d Halcyon, pelagi volucris dicta, quasi ales cyanea, eò quòd hyeme in stagnis Oceani nidos facit, pullósq. educit. Qua excubante fertur extento æquore pelagus silentibus ventis continua septem dierum tranquillitate mitescere, & eius fœtibus educandis obsequium ipsam rerum Naturam prębere.

e Pellicanus, auis Ægyptia, habitans in solitudine Nili fluminis, vnde & nomen sumpsit:[f] nam Canopus Ægyptus dicitur. Fertur, si verum est, eam occidere natos suos, eósque per triduum lugere, deinde seipsam vulnerare, & aspersione sui sanguinis viuificare filios.

g Stymphalidæ, aues à Stymphadibus insulis appellatæ, vbi plurimum abundant, aduersus quas Hercules sagittis est vsus: sunt enim pelagi volucres in insulis habitantes.

h Diomedeas aues à socijs Diomedis appellatas, quos ferunt fabulæ in easdem volucres fuisse conuersos, forma fulicæ similes, magnitudine cygnorum, colore candido, duris & grandibus rostris. Sunt autem circa Apuliam in Insula Diomedea inter scopulos littorum & saxa volitantes, iudicant inter suos, & aduenas. Nam si Græcus est, propius accedunt & blandiuntur: si alienigena, A morsu impugnant & vulnerant, lacrymosis quasi vocibus dolentes vel suam mutationem, vel regis interitum. Nam Diomedes ab Illyrijs interemptus est. Hæ aues Latinè Diomedeæ vocantur, Græci eas ἡρωδίους dicunt.

i Memnonides, aues Ægyptiæ, appellatæ à loco, vbi Memnon perijt. Nam cateruatim aduolare dicuntur ex Ægypto ad Iliū iuxta Memnonis sepulchrum, & proinde eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto autem anno ad Ilium veniunt, & cum biduo circumuolauerint, tertia die ineuntes pugnam vicissim se vnguibus rostrísque dilacerant.

B k Hercyniæ aues dictæ ab Hercynio saltu Germaniæ vbi nascuntur, quarum pennæ adeò per obscurum emicant, vt [l] quamuis nox obtēta densis tenebris sit, ad præsidium itineris dirigendi præiactæ interluceant, cursúsque viæ pateat indicio plumarum fulgentium.

m Onocrotalon Græci vocant rostro longo. Quorum duo genera sunt: aliud aquatile, aliud solitudinis.

n Ibis, auis Nili fluminis, quæ semetipsam purgat, rostro in anum aquā fundens.[o] Hæc serpentium ouis vescitur, ex eis escam gratissimam nidis suis deportans.

C p Meropes, eosdem & Gaulos, qui parentes suos recondere atque alere dicuntur.

Coredulus, genus volatile, quasi cor edens.

Monedula, quasi monetula, quæ cùm aurū inuenit, aufert & occultat. Cic. pro Valer. Flac. Non plus aurū tibi,[q] quàm monedulæ, committendum.

r Vespertilio, pro tempore nomen accepit, eò quòd lucem fugiens, crepusculo vespertino circumuolat, præcipiti motu acta, & tenuissimis brachiorum membranis suspensa: [f] animal murium simile, non tam voce resonans, quàm stridore: specie quoq. volatilis, simul & quadrupes, quod in alijs D auibus reperiri non solet.

t Luscinia auis inde nomen sumpsit, quod cantu suo significare solet diei surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem & Acredula, de qua Cicer. in Prognosticis: [v] Et matutinos exercet Acredula cantus.

x Vlula auis, ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν, id est, à planctu & luctu nominata: [y] cùm enim clamat, aut fletum imitatur, aut gemitū: vnde & apud augures, si lamentatur, tristitiam: tacens ostendere fertur prosperitatem.

Bubo, à sono vocis compositum nomen habet, auis feralis, onusta quidem plumis, sed graui semper detenta pigritie: in sepulcris die noctûque versatur, & semper commorans in cauernis: de qua Ouidius: Fœdaque fit volucris venturi nuntia luctus, ignauus bubo dirum mortalibus omen. Deniq. apud augures malum portendere fertur: nam cùm in vrbe visa fuerit, solitudinem significari dicunt.

Noctua dicitur, pro eo quòd nocte circumuolat, & per diem non possit videre. [z] Nam exorto splendore solis, visus illius hebetatur. Hanc autem [a] Insula Cretensis non habet, & si veniat aliunde statim moritur. [b] Noctua autem non est bubo, nam bubo maior est.

[c] Nycticorax, ipsa est noctua, [d] quia noctẽ amat: [e] est enim auis lucifuga, [f] & solem videre non patitur.

[g] Strix, nocturna auis habens nomen de sono vocis: quando enim clamat, stridet: de qua Lucanus: quod trepidus bubo, quod Strix nocturna queruntur. Hæc auis vulgo Amma dicitur, ab amando paruulos, vnde & lac præbere fertur nascentibus.

[h] Coruus, siue Corax nomen à sono gutturis habet quòd voce coracinet. Fertur hæc auis, quòd editis pullis escam plenè non præbeat, priusquàm in eis per pennarum nigredinẽ similitudinẽ proprij coloris agnoscat. Postquam verò eos tetros plumis aspexerit, in toto agnitos abundantius pascit. Hic prior in cadaueribus [i] oculum petit.

Cornix, annosa auis, apud Latinos Græco nomine appellatur, quam aiunt augures hominum curas [k] significationibus augere, insidiarum vias mõstrare, futura prædicere. Magnum nefas hæc credere, vt Deus consilia sua Cornicibus mandet. Huic inter multa auspicia tribuunt etiam pluuias portendere vocibus, vnde est illud, Tunc cornix plena pluuiam vocat improba voce.

Graculus, à garrulitate nuncupatus, non, vt quidam voluit, pro eo quod gregatim volent: cùm sit manifestum ex voce eum nuncupari. Est enim loquacissimum genus, & vocibus importunum.

[l] Picæ, quasi poëtricæ, quod verba in discrimine vocis exprimãt, vt homo. Per ramos enim arborum pendulæ importuna garrulitate sonantes, etsi linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congruè quidã ait,

A [m] Pica loquax certa dominum te voce saluto. Si me non videas, esse negabis auem.

Picus, à Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quòd ea in auspicijs vtebatur. Nã ferunt hanc auẽ quiddam habere diuinum, illo indicio, quod in [n] quacumq. arbore nidificauerit, clauus vel quicquid aliud fixum fuerit, diu hærere non possit, quin statim excidat, vbi ea insederit. [o] Iste est Picus Martius, nam alia est Pica.

[p] Pauo, nomen de sono vocis habet, cuius caro tam dura est, vt putredinẽ vix sentiat, nec facilè coquatur, [q] de quo quidam sic ait. Miraris quoties gemmantes explicat alas. Et potes hunc sæuo tradere dure coco?

B Phasianus, à [r] Phaside Insula Græciæ, vnde primum asportatus est, appellatur. Testatur id vetus distichon illud, Argiua primò sum transportata carina. Ante mihi notum, nil nisi Phasis erat.

Gallus à castratione vocatus. Inter cæteras enim aues huic soli testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos Gallos vocabãt: sicut autẽ à leone leæna, & à dracone dracæna, ita à gallo gallina. Cuius membra, ferunt quidã, si auro liquescenti misceantur, [s] consumi.

Anas, ab assiduitate natandi aptum nomen accepit. Ex quo genere quædam C Germanæ dicuntur, quòd plus cæteris nutriant.

Anseri, nomen Anas dedit per deriuationem, vel à similitudine, vel quòd & ipse natandi frequentiam habeat. [t] Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. [v] Nullum autem animal ita odorem hominis sentit, vt Anser, vnde & clangore eius Gallorũ ascensus in Capitolio deprehensus est.

[x] Fulica dicta, quòd caro eius leporinam sapiat. Lagos enim lepus dicitur, vnde & apud Grecos Lagois dicitur. [y] Est enim auis stagnensis, habens nidum in medio aquæ vel in petris quas aquæ circundant, [z] mari- D timóque semper delectatur profundo. Quæ dum tempestatem persenserit, fugiens in vado ludit.

[a] Mergis ab assiduitate mergendi nomen hoc hæsit. Sæpè autem demisso in profundum capite aurarum signa sub fluctibus colligunt, & præuidentes æquoris tempestatem cum clamore ad littora tendunt. Nam in pelago iam grauissimam esse tempestatem (constat) cùm ad littora Mergi confugerint.

Accipiter,

Accipiter, auis animo plus armata quàm vngulis, virtutem maiorem in minore corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est, à capiendo nomen sumpsit. Est enim auis rapiendis alijs auibus auida, ideóque vocatur Accipiter, hoc est, raptor, vnde & Paulus Apostolus. Sustinetis enim si quis [b] vos accipit, vt enim diceret, si quis rapit, dixit, si quis accipit.[c] Fertur autẽ Accipitres circa pullos suos impios esse. Nam dum viderint eos posse tentare volatus, nullas eis præbent escas, sed verberant pennis & à nido præcipitant, atq. à tenero compellunt ad prædam, ne forte adulti pigrescant. A

[d] Capys Itala lingua dicitur à capiendo. Hunc nostri Falconem vocant, eo quod incuruis digitis sit. B

Miluus, mollis viribus & volatu, quasi mollis auis, vnde & nuncupatur, [e] rapacissimus tamen, & semper domesticis auibus insidiatur.

Ossifragus, vulgo appellatur auis, quę ossa ab alto dimittit, & frangit. Vnde & à frangendo ossa nomen accepit.

[f] Turtur de voce vocatur, auis pudica, & semper in montium iugis, & in desertis solitudinibus commorans. Tecta enim hominum & conuersationem fugit, & commoratur in syluis. Quæ etiã hyeme deplumata in truncis arborum concauis habitare perhibetur. Cuius ècontrario columba hospitia humana diligit semper domorum blanda habitatrix. C

Columbæ dictæ, quod earum colla ad singulas conuersiones colores mutent, aues mansuetæ, & in hominũ multitudine conuersantes [g] ac sine felle, quas antiqui Venerias nuncupabant, eo quod nidos frequentent, & osculo amorem concipiant.

Palumbes, eo quod sint fartæ, à pabulo [h] quas vulgus Titos vocãt, auis casta, ex moribus appellatur, quòd comes sit castitatis. Nam dicitur quod amisso corporali consortio solitaria incedat, nec carnalem copulam vltra requirat. D

[i] Perdix, de voce nomen habet, auis dolosa atque immunda. Nam masculus in masculum insurgit & obliuiscitur sexũ libido præceps.[k] Adeò autem frauduléta, vt alteri oua diripiens foueat, sed fraus fructũ nõ habet, denique dum pulli propriæ vocem genitricis audierint naturali quodã instinctu, hanc, quæ fouit relinquunt, & ad eandem, quæ genuit, reuertuntur.

Coturnices, à sono vocis dictæ, quas Græci ὄρτυγας vocant, eo quod primũ visæ fuerint in Ortygia insula. Hæ adueniendi habent tempora. Nam æstate depulsa maria transmeant.

[l] Ortygometra dicitur, quæ gregem ducit, eam terræ propinquantem accipiter videns rapit, ac propterea cura est vniuersis ducem solicitare externi generis, per quam caueant prima discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum, quam ob caussam ijs veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal, sicut & homo, caducum patitur morbum.

[m] Vpupã Græci appellant, eo quod stercora humana consideret, & fœtenti pascatur fimo, auis spurcissima, cristis extantibus galeata, semper in sepulcris & humano stercore commorans. Cuius sanguine quisquis se inunxerit, dormitum pergens dæmones suffocantes se videbit.

[n] Tucos, quos Hispani Cuculos vocant, à propria voce cõstat nominatos. Hi veniendi tempus habent miluorum scapulis suscepti, propter breues & paruos volatus ne per longa aëris spatia fatigati deficiant. Horum saliuæ cicadas gignunt, oua passeris nido reperta comedit & sua obijcit, quæ ille suscepta & fouet & nutrit.

Passeres verò sunt, minuta volatilia, à paruitate vocata, vnde & pusilli & parui.

[o] Merula antiquitus medula vocabatur, eo quod moduletur. Alij Merulam vocatã aiunt, quia sola volat, quasi mera volans. [p] Hæc cùm in omnibus locis nigra sit, in Achaia candida est.

Hirundo dicta, quod cibos non sumat residens, sed in aëre capiat escas & edat, garrula auis, & per tortuosos orbes & flexuosos circuitus peruolans, & in nidis construendis educandísque fœtibus sollertissima, habens etiam quiddã præscium, quod lapsura deserat, nec appetat culmina, [q] à diris quoq. auibus non impetitur, nec vnquam præda est, maria transuolat, ibíq. hyeme commoratur.

Turdi à tarditate dicti, [r] hyemis enim cõfinio se referunt.

Turdela, quasi maior turdus, cuius stercore viscum generari putatur. Vnde & prouerbium apud antiquos erat, Malum sibi auem cacare.

[s] Furfurio vocatus, quòd prius farre in farinam redacto pasceretur.

Ficedulæ, dictæ quod ficos magis edant. A
Quod panditur versiculo veteri illo, Cùm me ficus alat, cùm pascar dulcibus vuis, Cur potius nomen non dedit vua mihi?

[r] Carduelis, quod spinis & carduis pascitur, vnde etiam apud Græcos ἀκάνθις dicta est ab ἀκάνθαις, id est, spinis quibus alitur.

Augures autem dicunt & in gestu, & in motu, & in volatu, & in voce auium signa esse constituta.

[v] Oscines, aues vocant, quæ ore cantúque auspicium faciunt, vt coruus, cornix, picus.

Alites, quæ, volatu ostendere futura videntur:[x] quæ si aduersæ sunt, Inebræ dicuntur, quod inhibeant, id est vetent: si prosperę, B
[y] Præpetes: & ideo Præpetes, quia omnes aues priora petunt volantes.

Tertiam faciunt speciem auguriorum in auibus, quam communem vocant, ex vtroque permixtam, id est, cùm aues ex ore & volatu[z] augurantur,[a] sed fidem non habet.

[b] Omnium autem genera volucrum bis nascuntur. Primùm enim oua gignuntur, inde calore materni corporis formantur, & animantur.

[c] Oua autem dicta, ab eo, quod sint vuida. Vnde & vua eo quod intrinsecus humore sit plena. Nam humidum est, quod exterius humorem habet, vuidum quod interius. C
Quidam autem putant ouum Græcam habere originem nominis. Isti autem dicunt ὠὸν. v. littera ablata. Oua autẽ quædam inani vento concipiuntur, sed non sunt generabilia, nisi quæ fuerint concubitu masculino concepta, & seminali spiritu penetrata. [d] Ouorum vim tantam dicunt, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. Admixta quoque calce glutinare fertur vitri fragmenta.

a Cap. VII. Vnum nomen auium--psitacus. *Omnia ex Ambros. 5. Hex. c. 14. præter exempla, quæ ab Isidoro quoque omissa putabat Chacon.*

b Vt Garamantes. *De quib. Nicephorus lib. 9.*

c Aliæ Enchoriæ *Ex voce* encuriæ, *aut* encori æ, incolæ *librarij non omninò absurdè fecerant. Basilius, à quo Ambrosius,* ἐγχέιρια. D

d Neq. n. omnis Indiæ. *è Plin. 33. c. 11.*

e Nam vnde volare, inde & ambulare. *è Seru. ad* Pascentes illæ tantum prodire volando, *Æn. 6.*

f Et homo paruus, pullo. *Vt supra ex Festo ostendimus.*

g Tanti enim contuitus. *Ex Hier. in Abd. c. 1.*

h Nam & contra radios. *Ex Ambros. 5. Hex. c. 18. &*
i *in ps. 118.*

k Harum quas dicunt *Ambros. c. 20.*

l Vultures autem. *Idem in oratione de obit. Theodos.* Bradypus apud Græcos. *Facilis fuit lapsus ex hac voce in* Gradipes, *quæ in plerisq. CC. legitur Plin. 10. c. 22.* Proximæ sunt quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas.

m Ordine litterato. *è Seru. Æn. 1. ad v.* Cœtu cinxere polum. *Reliqua è Solin. c. de Thracia.*

n Quem sonum oris potuis. *è Solin. 35. & Ambros V. Hex. c. 16.*

o societatis comites. *Sic paullò post columbam castitatis comitem dicet.*

p Olor autem dictus. *Olorem Latinam vocem statim faciet, sed è Græca duci, nihil vetat. nisi aliena hæc esse cum Chacone nauis.*

q Cygnus. *Aliquanto durior notatio.*

r Olores autem Latinè. *è Seruio ad v.* Strymoniamq. gruem, aut album deiecit olorem. *Æn. 11.*

s Nautæ bonam prognosin. *è Seru. Æneid. 1. ad v.* Aspice bis senos læt.

t Sicut Æmilius ait. *Æmilius Macer in ornithogonia. & ita legendum censebat Chacon apud Noniũ in* Profecta, *non* Licinius. *Nam quamuis vtriusq. Plinius meminerit, tamen cum de auibus agit Æmilium citat. qui citatur etiam à Non.* inluculentus, *ità Seru. Æn. 1. ad v.* Ignauum fucos pecus à præsepib. arcent.

v Struthio. *Ex Greg. 31. Moral. ad Iob. c. 39.*

x Quodq. ausa volare Ardea. *è Lucan. 5. locus verò è Seru. Georg. 1. & Æn. 7.*

y Formidat. *Ex Ambros. Hex. 5. c. 13.*

z Tantalum vocant. *Videndum, num potius Taurum. Nam ardeam stellarem ita appellat Aristoteles. Quod bouis mugitũ voce imitetur. cuius meminit etiã. Plin. lib. 10 c. 42.*

a Phœnix auis dicta. *Plin. lib. 13. c. 4. à phœnice, id est, palma.*

b Cinnamulgus *Plin. 10. cap. 33. & Sol. c. 46. idem est cum cinnamomo. Sed cinnamomum vnico n. scribunt Græci atq. ita scribi præcipit apud Latinos Nestor antiquus Gramm.*

c Psitacus è Solin. *c. 55.*

d Halcyon quasi auis Oceana. *Gotthici Cyanea.*

e Pellicanus--fluminis. *Verba Agustin. in ps. 101.*

f Nam Canopus Ægyptus dicitur. *Nam Pellæus canopus mallem, vt magis etymon responderet? Virgil. Georg.* Nã qua Pellæi gens fortunata Canopi. 4.. *Et tamen lib. 19. c. 5. Nam Canopæa Ægyptus est.*

g Stymphalides aues ab Stymphadib. insulis. *CC. Gotth.* Stromphalidæ aues ab Strophadib. insulis. *Vitiosum vtrumq. Nam neq. Stymphades insulæ vllæ (vt opinor) dicuntur; neq. Strõphalidæ aues. Est autem Stymphalus Arcadiæ palus, itemq. in Epiro Strophades insulæ, & vtrobique aues, quarum illas confixisse sagittis Hercules, has abegisse Zethus. & Calais Boreæ filij memorantur: de illis Lucret. 5.* vncisq. timendæ, Vnguib. Arcadiæ volucres Stymphala colentes-- *de his Virg. 3. Æn.* Strophades Graio stant nomine dictæ Insulæ Ionio in magno, quas dira Celeno, Harpyæq. &c.

h Diomedeas aues. *Locus plurib. ex auctorib. concinnatus è Seru. ad v.* Nunc etiam horribili visu p. seq. *Æn. 11. Aug. 18. de ciu. c. 16. Solin. c. 9. Plin. & Ouidio.*

i Memnonides, *Plin. 10. c. 26. Solin. c. 43. Albert. Magn. 23. de animal. Ouid. 13. metam.* Terq. rogum lustrant, & consonus exit in auras Ter plangor.

k Herciniæ aues. *è Sol. 32.*

l Quamuis nox obtẽta densis tenebris. *Virg. Georg. 1.* Semper & obtenta densantur nocte tenebræ.

m Onocrotalon--quorum duo genera. *Ex Hier. in Soph.*

Soph. 2. Ista auis hæc voracißima, propterea Martial. turpe Rauennatis guttur Onocrotali. *Vid. Nebriss. in lib. de. L. locis.*
n Ibis auis Nili. *Plin. 8. c. 27. Ælian. 2. c. 35.*
o Hæc serpentum onis. *è Solin. c. 45.*
p Meropis--eos. & gaulos. *Sic vocant Itali, nos auejarucos.*
p Quam monedulæ committend. *committebant legitur apud Cicer. Vid. Plin. lib. 10. c. 29.*
r Vespertilio. *Ex Ambros. Hexaem. 5. c. 24.*
s Animal murium simile. *Verba Hierony. in Is. 2. cap.*
t Luscinia *Ex Ambros. Hexaem. 5. c. 11. Diuersa tamen origo placuit Varroni.* lusciola, aut luscinia (*inquit*) quod luctuosè canere existimatur, atque esse ex Attica Progne in luctu facta auis.
v & mat. e. a. c. & matutinis Acredula vocibus instat, vocib. instat & assiduas iacit ore querelas. *1. de diuinatione ex ijsd. prognost. Quinctus frater.*
x Vlula auis. *è Seru. eclog. 8.*
y Cum enim clamat. *Seruius hæc de bubone, non de vlula Æn. 4.*
z Hanc autem insula Cretens. *è Solin. c. 16.*
a Nam exorto splendore. *Ambr. 5. hex. c. 24.*
b Noctua autem non est bub. *è Seru. Æn. 12.*
c Nycticorax ipsa est noctua *Hieronym. epist. 135. ad Sunniam.*
d quia noctem amat. *Aug. in Ps. 101.*
e est n. auis lucifuga. *è Ser. Georg. 1. ad v.* Nequicquam seros e. noct.
f & solem videre non pat. *De Vespertilione dixit Hieronym. Is. 2.*
g Strix. *Vid. Fest. sed, quod vulgò Ammas dici refert. hinc quidā nutrices amas à nostris vocari putāt. alij vero nō Latinam vocē, sed è Germania à Gotthis aduectā existimāt. Sed, qui Hebræam dixerit, minus, credo, fallet.*
h Coruus -- fertur hæc auis. *è Greg. 30. Moral. c. 9. Al. 15.*
i Oculum petit. *Catull. de Cominio --* Non equidē dubito, quin primum inimica bonorum - Lingua execta auido sit data vulturio, - Effossos oculos voret atro gutture coruus, -- Intestina canes, cætera membra lupi.
k significationibus augere. *Ita solus Vulcan. reliqui agere.*
l Picæ. q. poetricæ. *Vel ad Persium respexit --* Coruos poetas, & poetridas picas -- *aut ad fabulam de Pieridibus in picas mutatis.*
m Pica loquax. *Carmen Martialis.*
n In quacumque arbore nidificauer. *Ex Plin. 10. cap. 18.*
o iste est picus Martius. *è Seru. ad v.* Aurea percuss. virga *Æn. 7.*
p Pauo -- vt putredinem vix sentiat. *Ex Augu. 21. de ciuit. c. 4.*
q de quo quidam. *Martialis.*
r à Phaside insula Græciæ. *Fluuio potius, aut vrbe.*
s consumi. *Aurum scilicet. Plin. 29. c. 4.* Si auro liquescenti gallinar. membra misceantur, consumūt id in se, ita hoc venenum auri est.
t Iste vigilias noctis. *Ex Ambros. Hex. 5. c. 13.*
v Nullum animal. *è Ser. AEn. 8.*
x Fulica dicta, eo quòd caro eius leporē sapiat. *Fuliginem, credo, aut vliginem sapit. sed quorsum illud: lagos n. lepus dicitur - mirum ni glossema est.*
y Est enim auis stagnens. *Ex August in ps. 103.*
z maritimo q. s. d. p. *Ex Ambros c. 13.*
a mergis ab assid. *Ita est in Gotth. & apud Ambros. reliqua ex Virg. Georg. 1.*
b si quis vos accipit. *Ex Greg. 33. Moral c. 11. Al. 16.*
c Fertur autem accipiter. *Ex Ambros c. 18.*
d Capys. *Seru. ad Carmen --* Et capys hinc nomen Campanæ ducitur vrbi. constat (*inquit*) Capuam à Thuscis conditā viso falconis augurio, qui Thusca lingua Capys dicitur. *& Fest. in* Capuam.
e rapacissimus, &c. *Verba Hieronymi ad Zachar. c. 5.*
f Turtur auis pudica. *Hieron. 1. contra Iouinian.* Turtur auis pudicissima. *& Orig. hom. 2. in Cant. Hiero. interprete,* turtur semper in montium iugis, & arborū verticib. commoratur.
g ac sine felle. *Quod minimum fellis habeat vt diximus supra. vid. Arist. 2. de hist. anim. c. 15.*
h quas vulgò Titos. *Seru. eclog. 1.* Columbæ quas vulgus tetas vocat.
i Perdix de voce nomen habet. *Est enim πέρδεσθαι flagitium (vt ait Plautus) crepando facere. honeste Statius-* quiq. refert iīgens iterata vocabula perdix. *Hieron. men (oratoriè credo, vt caussæ seruiret) à perdendo perdicem nominatam dixit ep. 48.*
k adeò autem fraudulenta. *Ex Ambros. 6. c. 3. & Hieronym. ad Ierem. 17. & ep. 48.*
l Ortygometra. *è Solino.*
m Vpupa *Ex Hier. in Zacha. c. 25. vsq. ad* cōmorans.
n Tucos quos Hispani cuculos. *Inuerso ordine in libris omnib. legerim cum Chacone, Cuculos quos Hispani cucos.*
o Merula - q. mera volans. *sic Varro, & Festus. sed improbat Quinctilian. lib. 1. c. 5.*
p hæc cum in omnibus locis nig. *è Solin.*
q à diris quoq. auibus. *Ita est in Gotthicis recte. Solin.* minime certè à diris auibus impetuntur, neq. vnquam prædæ sunt, vt sacræ.
r hyemis enim confin. *Ambros. 5. Hex. c. 14.*
s Furfurio. *Siue Farfario, vtramque enim lectionem admittunt & Gotthici characteres, & ipsa notatio. Varro. 3. de re rust.* Diebus xx antequàm quis tollere vult turdos, largius dat cibum, quod plus ponit, & farre subtiliore incipit alere.
t Carduelis. *è Seru. Geor. 3. ad v.* littoráq. Halcyonem resonant, achalantida dumi.
v Oscines. *Ex Festo,*
x Quæ si aduersæ sunt Inebræ. *Fest.* Inebræ aues, quæ in augurijs aliquid fieri prohibent, & prorsus omnia inebra appellantur, quæ tardant, vel morātur agentem. *Gloss.* Enibra ἐναντία. Inebra ὄρνεον μαντευτικόν. Ember picus ὄρνις πονηρά. Enibrum πράγματος ἐπιβλαβές.
y Præpetes. *Vid. Seru. ad v.* Præpetis omina pennæ *AEn. 3. Agell. lib. 6. c 6. & Fest.*
z augurantur. *Ita V. c. 1.* augurja faciunt.
a Sed fidem non habet. *Hoc est, ea auguria certa, & rata non sunt, mendosè omnes libri,* sed fides hoc *vel* hæc non habet: *Rabanus,* sed fides Christi hoc nō habet, *quasi minus superiora fides Christi damnet.*
b Omnium autem genera volucr. *Ex Lactan. de opif. c. 3.*
c Vnde & vna. *è Seru. eclog. 10.*
d Onorum vim. *Ex Plin. 29. c. 3.*

De minutis volatilibus. Cap. VIII.

APes [a] dictæ, vel quòd se pedibus inuicē alligent, vel pro eo quòd sine pedibus nascantur. [b] Nam postea & pedes, & pennas accipiunt. Hę sollertes in [c] generandi mellis officio, assignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte componunt, ex varijs floribus fauum condunt, textísq. ceris innumera prole castra replent, exercitum & reges habent, prœlia mouent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has plerique experti sunt nasci de boum cadaueribus. [d] Nā pro his creandis, vitulorum occisorum carnes verberantur, vt ex putrefacto cruore vermes creentur, qui postea efficiuntur apes. [e] Propriè autem Apes vocantur ortæ de bobus, sicut Crabrones de equis, Fuci de mulis, Vespæ de asinis.

[f] Costros Græci appellāt, qui in extremis partibus fauorum maiores creantur, quos aliqui reges putāt (dicti quod castra ducāt.)

[g] Fucus est maior ape, crabrone minor. Dictus autē fucus quod alienos labores edat, quasi fagus. Depascitur enim quod non laborauit: De quo virgil. Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Vespæ. - - - -

Crabrones vocati à cabo, i. caballo, quòd ex his creentur: sicut autē Crabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ita ex eis iterum sæpè nascuntur Scarabæi, vnde & cognominati sunt.

[h] Tauri vocantur Scarabæi terrestres Ricino similes.

[i] Buprestis, animal est in Italia paruum, simillimum scarabæo, longipedi. Fallit inter herbas bouē maximè, vnde & nomē habet, deuoratūq. tacto felle ita inflāmat, vt rūpat.

Cicendela, scarabæorū genus est, eo quòd gradiens vel volans lucet.

Blattæ, à colore nuncupatæ, siquidem & comprehensæ manū tingunt, vnde & blatteum colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscæ: nam musca lucipeta, & blatta lucifuga est, per noctem enim tantum ambulat.

Papiliones, auiculæ sunt, quæ maximè abūdant florentibus maluis, quique vermiculos stercore suo faciunt nasci.

Locusta, quòd pedibus sit longis, veluti hasta, vnde & eam Græci, tam maritimam, quàm terrestrem astacon appellant.

Cicadæ, ex cuculorum nascuntur sputo,

A [k] hæ in Italia apud Rheginos multæ sunt, nec vsquam alibi.

Musca ex Græco venit, sicut & mus: hæ, sicut & apes, necatæ in aqua, aliquoties post vnius horæ spatium reuiuiscunt.

Cynomyia Græcè vocatur, i. musca canina. Nam κύων Græcè canis vocatur.

[l] Culex ab aculeo dictus, quòd sanguinē sugat: habet enim in ore fistulā in modū stimuli, qua carnē terebrat, vt sanguinē bibat.

[m] Cyniphes, muscæ minutissimæ sunt, sed aculeis permolestæ, qua tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cæsus est. B

[n] Oestrus, animal armentis aculeis permolestum. Oestrum autem Græcum est, quod Latinè Asilus, vulgò Tabanus vocatur.

[o] Bibiones sunt qui in vino nascuntur, quos vulgò mustiones à Musto appellāt, vnde & Afranius, Ad me cū spectas, fabulariq. incipis. Ex ore in oculos tuos bibiones inuolāt.

[p] Gurgulio dicitur, quia penè nihil aliud est, nisi guttur.

[a] Cap. VIII. Apes dictæ. *è Seru. Geor. 4. ad carmen,* Aut illæ pedib. connexæ.

[b] Nam posteà & ped. *Ex eod. ad v.* Trunca pedum primo.

C [c] generandi mellis officium. *Ex Lact. lib. 3. c. 10.*

[d] Nam pro his creādis. *Seru. ad v.* cæsisq. iuuēcis.

[e] propiè tamen apes. *Ex eod. ad v.* Ignauum fucos, *Æn. 1.*

[f] Costros Græci appellant. *Castros impressi libri, Chacon Oestros legebat, cū costros in libris omnibus sit, alienásq. esse illas voces* (dicti quòd castra ducant) *Cur enim Græcæ voci Latinum etymon aptaret, quod peruersissimum esse Seruius, & Charisius dicunt. Sumpta enim esse hæc è Palladio lib. 6. c. 10.* Hoc mense incipiunt augeri examina, & *in* extremis fauorum partibus maiores creātur apiculæ, quas aliqui reges putant, sed Græci οἴστρους appellant, & necari iubent. *Eadem propè Columella lib. 6. cap. 10. Sed cum rursus paullò post de œstris sermo sit, Costros hoc loco mouere religio fuit.*

[g] Fucus ape mai. crabr. min. *Verba Æmilij Macri apud Seru. loco cit.*

D [h] Tauri vocantur scarab. *Ex Plin. 30. c. 5.*

[i] Buprestis. *Ex eod. lib. c. 4.*

[k] Hę in Italia apud Rhegin. *è Solin. c. 8.*

[l] Culex ab aculeo. *Non dubito, quin ex Aug. in ps. 148.* quis dedit aculeum culici, vt sanguinem sugat? quā tenuis fistula est, qua sorbet?

[m] Cyniphes. *Aug. 3. de Trinit. c. 7.* Cyniphes musculæ sunt breuissimæ, qua tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cædebatur. *à Græcis* σκνίφες, κνίπες, *&* κνίφες *ab Aetio dicuntur.*

[n] Oestrum autem Græcum. *Verba Seruij Georg. 3. ad v.* Oestrom Graij vertere vocantes.

[o] Bibiones. *Al. bibones. Afranij senarijs nihil elegantius.*

[p] Gurgul, *è Seru. Geor. 1.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER DECIMVSTERTIVS.

De mundo, & partibus.

PRÆFATIO.

IN hoc libello, quaſi in quadam breui tabella, quaſdam cæli cauſſas, ſitúſque terrarum, & maris ſpatia annotauimus, vt in modico lector ea percurrat, & compendioſa breuitate etymologias eorum cauſſáſque cognoſcat.

DE MVNDO. Cap. I.

(M)VNDVS[a] eſt cælum, terra, mare, & quę in eis, opera Dei, de quo dicitur: & mundus per eum factus eſt. Mundus Latinè à philoſophis dicitur, [b] quod in ſempiterno motu ſit, vt cęlum, ſol, luna, aër, maria. Nulla enim requies eius elementis conceſſa eſt, ideóque ſemper in motu eſt. Vnde & animalia Varroni videntur elementa, quoniam per ſemetipſa, inquit, mouentur. Gręci verò nomen Mundo de ornamento accommodauerunt, propter diuerſitatem elementorum & pulchritudinem ſiderum. Appellatur enim apud eos κόσμος quod ſignificat ornamentũ.[c] Nihil enim Mundo pulchrius oculis carnis aſpicimus.

d Quattuor autem eſſe (conſtat) climata mundi, id eſt, plagas: Orientem, Occidentẽ, Septentrionem, & Meridiem.

Oriens, ab exortu ſolis eſt nuncupatus.

Occidens, quod diem faciat occidere, atque interire. Abſcondit enim lumen mũdo & tenebras ſuperinducit.

Septentrio autem à ſeptem ſtellis axis vocatur, quæ in ipſo reuolutæ rotãtur. Hic propriè, & vertex dicitur, eò quòd vertitur, ſicut poëta ait, Vertitur interea cælum.

e Meridies, vel quia ibi ſol faciat medium diem, quaſi medidies, vel quia tunc purius A micat æther. Merum enim purum dicitur.

Ianuæ cæli, duæ ſunt, Oriens & Occaſus: nam vna porta ſol procedit, alia ſe recipit.

f Cardines autẽ mundi duo, Septentrio & Meridies, in ipſis enim voluitur cælum.

a Cap. I. Mundus eſt cælum, & terra. *Ex Auguſt. tract. 2. in Ioann.*

b quod in ſempiterno motu. *Idem etymon ſecutus videtur Feſtus cùm dixit,* Mundus appellatur cælum, & terra, mare & aer. Mundus etiam dicitur ornatus muliebris, quia non eſt alius, quàm quod moueri poteſt. *Varro verò, & Plinius ab abſoluta perfectáq. elegãtia mundum ex Græcor. imitatione dictum volunt, & Cicer. de Vniu.* vt hunc varietate diſtinctum benè Græci *κόσμον*, nos lucentem Mundum nominaremus.

B c Nihil enim Mundo pulchrius o. c. a. *Verba Hier. in Ion. c. 1.*

d Quattuor autem eſſe conſtat clim. *eod. modo loquitur Hieronymus in nom. Heb. ex Exod. & in quæſt. in Geneſ. c. 13.* quattuor (*inquit*) climata mundi poſuit, Orientem, & Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. *Vid. Seru. Georg. 1. ad v.* Mundus vt ad Scythiam, Riphæaſque arduus arces.

e Meridies *Eodem modo ſupra lib. 3. cap. 41. & lib. 5. cap. 31.*

f Cardines mundi. *Supra lib. 3. c. 37.*

De Atomis. Cap. II.

C ATomos philoſophi vocant quaſdam in mundo corporum partes tam minutiſſimas, vt nec viſui pateant, nec τομὴν, id eſt, ſectionẽ recipiant, vnde & ἄτομοι dicti ſunt. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare, & huc atque illuc ferri dicũtur, ſicut tenuiſſimi pulueres, qui infuſis per feneſtras

feneſtras radijs ſolis videntur, ex ijs arbores & herbas & fruges omnes oriri, & ex ijs ignem & aquam, & vniuerſa gigni, atq. cõſtare quidam philoſophi gentium putauerunt.

Sunt autem atomi, aut in corpore, aut in tempore, aut in numero (aut in littera). In corpore vt lapis: Diuidis eum in partes, & partes ipſas diuidis in grana, veluti ſunt arenæ, rurſúmque ipſa arenæ grana diuide in minutiſsimum puluerem, donec ſi poſsis peruenias ad aliquam minutiam, quæ iam non ſit, quæ diuidi vel ſecari poſsit. Hæc eſt atomus in corporibus. In tempore vero, ſic intelligitur atomus: Annum verbi gratia diuidis in menſes: menſes, in dies: dies, in horas: adhuc partes horarum admittunt diuiſionem, quouſque venias ad tantum temporis punctum, & quandam momenti ſtillam, vt per nullam morulam produci poſsit, & ideò iam diuidi nõ poteſt. Hæc eſt atomus temporis: In numeris, vt puta octo diuiduntur in quattuor, rurſum quattuor in duo, deinde duo in vnum. Vnus autem atomus eſt, quia inſecabilis eſt. [b] Sic & in littera, nam orationem diuidis in verba, verba autem in ſyllabas, ſyllabam autem in litteras. Littera pars minima atomus eſt, nec diuidi poteſt. Atomus ergò eſt, quod diuidi non poteſt, vt punctus in Geometria. Nam τομὴ Græcè ſectio dicitur, ἄτομος indiuiſio.

[a] Cap.II. Atomos philoſophi. *Vid. Plutarch. 1. de placit. philoſ. c. 3. & Stob. eclog. 1. phyſ. cap. 17. & Seru. in Sileno.*

[b] Sic & in littera. *è Serg. in art. Donati.*

De Elementis. Cap. III.

HYlen [a] Græci rerum quandam primam materiam dicunt, nullo prorſus modo formatam, ſed omnium corporalium formarum capacem, ex qua viſibilia hæc elementa formata ſunt: vnde & [b] ex eius deriuatione vocabulũ acceperunt. [c] Hanc Hylen Latini materiam appellauerunt, ideò quia omne informe, vnde aliquid faciendum eſt, ſemper materia nuncupatur. Proinde & eam poëtæ ſyluam nominauerunt. Nec incongruè, quia materiæ ſyluarum ſunt. [d] Græci autem elementa στοιχεῖα nuncupãt (eo quòd ſibi ſocietatis concordia & communione quadam conueniant, nam ſic ea inter ſe naturali quadam ratione iuncta dicuntur) modo originem ab igne repetentes vſque ad A terram: modo à terra vſq. ad ignem: vt ignis quidem in aëra deſinat, aër in aquã denſetur, aqua in terram craſſeſcat, rurſúſque terra diluatur in aquam, aqua rareſcat in aërẽ, aër in ignem extenuetur. Qua propter omnia elementa omnibus ineſſe: ſed vnum quodque eorum ex eo quòd amplius habet accepiſſe vocabulum. Sunt autem diuina prouidentia proprijs animantibus diſtributa: nã cælum angelis, aërem volucribus, mare piſcibus, terram hominibus, cæteríſq. animantibus Creator ipſe impleuit.

[a] Cap.III. Hylen. *Ex Augu. 20. contra Fauſt. c. 14.*

[b] ex eius deriuatione vocabulum accep. *Nempe vt elementa ſint, quaſi hylementa.*

B [c] Hanc hylen Græci. *Seru. Æn. 8. ad v.* Aruor. pecoriſque Deo.

[d] Græci autem elem. στοιχεῖα. *Ambroſ. Hex. 3. cap. 4.* Vnde & Græcè στοιχεῖα dicuntur, quod ſibi conueniant, & concinant.

De Cælo. Cap. IV.

CÆlum [a] vocatum, eò quòd tanquam cælatum vas impreſſa lumina habeat ſtellarum veluti ſigna. Nam cælatum, dicitur vas quod ſignis eminentioribus refulget. Diſtinxit enim cælum Deus claris luminibus, & impleuit: ſolis ſcilicet & lunæ orbe fulgenti, & aſtrorum micantium ſplendentibus ſignis adornauit. [b] Alias autẽ à ſuperiora celando. [c] C Hic autem Græcè οὐρανὸς ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, id eſt, à videndo, eo quòd aër perſpicuus ſit, & ad ſpeculandũ purior. Cælum autem in ſcripturis ſanctis ideò Firmamentum vocatur, quod ſit curſu ſiderũ, & ratis legibus fixíſque firmatum: interdũ & cælũ pro aëre accipitur, vbi venti & nubes, ptocellæ, & turbines fiunt. [d] Lucretius: cælo, qui dicitur aër. Et Pſalmus, Volucres cæli appellat: cùm manifeſtum ſit aues in aëre volare: [e] & nos in conſuetudine hũc aërem cælum appellamus: nam cùm de ſereno vel nubilo quærimus, aliquando dicimus: qualis D eſt aër? aliquando, quale eſt cælum?

[a] Cap.IV. Cælum vocatum. *Ex Ambroſ. 2. Hex. c. 4. alijs cælum quaſi κοῖλον, id eſt, cauum.*

[b] Alias autẽ à ſuperiora celando. *Abſunt hæc à CC. Rom.*

[c] Hoc autem Græcè οὐρανὸς. *Ex Ambroſ. 5. Hex. cap. 22. Auctor verò libri de mundo ad Alexand. quod ſuper τὰ ὄρεα, id eſt, montes ſit.*

[d] Lucretius. *lib. 4.* Sunt etiam quæ ſponte ſua gignuntur, & ipſa Conſtituuntur in hoc cælo, qui dicitur aër.

e &

c & nos in consuetudinem. *Ex Aug. de agone Christ. cap. 3.*

De partibus Cæli. Cap. V.

AEther locus est, in quo sidera sunt, & significat eum ignem, qui à toto mundo in altũ separatus est.[a] Sanè Æther est ipsum elementum: Æthra verò splẽdor ætheris, & est sermo Græcus.

Sphæra cæli dicta, eò quod species eius in rotundum formata est, sed & quicquid tale est, à volubilitate sphæra à Græcis dicitur, sicut & pilæ, quibus ludunt infantes. Nam philosophi dicunt cælum in Sphæræ figurã B vndique esse conuexum, omnibus partibus æquale, concludens terram in media mundi mole libratam. Hoc moueri dicunt, & cũ mora eius sidera in eo fixa ab Oriente vsq. ad Occidentem circuire, Septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

Axis, est Septentrionis linea recta, quæ per mediam pilam sphæræ tendit, & dictus axis, quòd in ea sphæra vt rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

Cardines, extremæ partes sunt axis, & dicti cardines, eò quòd per eos vertitur cælũ.

Poli, sunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter est Septentrionalis, qui nunquam occidit, appellatúrq. Boreus: alter Australis qui nunquã videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti Poli, quòd sint axiũ cycli ex vsu plaustrorũ, à poliendo scilicet nominati, sed polus Boreus semper videtur, Austronotius nunquã, quia dextra cęli altiora sunt, pressa Austri.

Conuexa, extrema cæli sunt, à curuitate dicta: nam conuexum curuum est & inclinatum, & in modum circuli flexum.

Lacteus circulus, via est, quæ in sphæra videtur, à candore dicta, quia alba est: quã aliqui dicunt viam esse, qua circuit sol, & ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

[a] Cap. V. Æther. *Repetitur hoc caput ex lib. 3. cap. 31. 36. 38. & 45.*

[b] Sanè æther est. *Verba Seruij ad v.* lucidus æthra, *Æn. 2.*

[c] Horum alter est Septentrional. *Ex commentarijs Arati in fine.*

De Circulis cæli. Cap. VI.

HAbitatio ista cæli circulorum distincta zonis, quasdam partes temperie sua incolere permisit, quasdam negauit, enormitate frigoris aut caloris. Zonæ autem ipsæ quinque sunt: quæ ideò zonæ vel circuli appellantur, quòd in circumductione sphæræ existunt. Quorum primus circulus ideò Arcticus appellatur, [a] eò quòd intra eũ Arctorum signa inclusa perspiciuntur, quæ à nostris in vrsarum speciem ficta, Septetriones appellantur. Secundus circulus ex eo τροπικὸς θερινὸς dicitur, quia in eo circulo sol Aquilonis finibus æstatem faciens, vltra eũ circulum non transit: sed statim reuertitur, & inde Tropicus appellatur. Tertius circulus ἰσημερινὸς, qui à Latinis ideò Æquinoctialis appellatur, eò quòd sol cùm ad eum orbem peruenerit, æquinoctium facit. ἰσημερινὸς enim Latinè dies dicitur æquinox, quo circulo dimidia sphæræ pars constituta perspicitur. Quartus circulus. Antarcticus vocatur, eo quòd contrarius sit circulo, quẽ Arcticũ nominamus. Quintus circulus χειμερινὸς τροπικὸς: qui à Latinis Hyemalis siue Brumalis appellatur, ideò quia sol, cùm ad eũ circulum peruenit, hyemẽ ijs, qui ad Aquilonem sunt, facit, æstatem autem ijs, qui in Austri partibus commorantur. Zodiacus autem circulus est, (qui duodecim continet signa, ἀπὸ τῶν ζώων, id est, animalibus, ita dictus.)

C [a] Cap. VI. Eo quod intra ipsum Arctorum signa. *Hæc quoq. ex lib. 3. c. 43.* Arcturi, *quod est in editis non displicet (quamuis* Arctorũ *sit in Gotthicis) sunt n. verba Hygini lib. 1. astronom, vt illic notauimus.*

[b] Zodiacus circulus est. *Lacuna est in Gotthicis quibusd. post hæc verba & hic, & in lib. 3. quam impleri nolim, cum vtrobique dissideant inter se codices, qui eam explent.*

De aëre et nube. Cap. VII.

AER, est inanitas plurimum habens admixtum raritatis [a], quàm cætera elemẽta. De quo Virgilius, [b] Longum per inane secutus. Aër dictus ἀπὸ τοῦ αἴρειν, ab eo quòd D ferat terrã, vel ab eo quod feratur. Hic autẽ partim ad cælestẽ, partim ad terrenã materiam pertinet: nam ille subtilis, vbi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad cælestem pertinent partem, iste verò turbulentior, qui exhalationibus humidis corporescit, terræ deputatur, quíque ex se multas species reddit: [c] nam commotus ventos facit: vehementius concitatus, ignes & tonitrua: contractus, nubila: conspissatus, pluuiã: congelantibus nubilis, niuem: turbulentius

tius congelantibus densioribus nubilis, grã- A dinem: distentus, serenum efficit: nam aërẽ densum nubem esse constat: nubem rarefactam & solutam, aërem.

[d] Nubes dictæ ab obnubendo, id est, operiẽdo cælum, vnde & nuptæ, quod vultus suos velent, [e] vnde & Neptunus quod nubat, id est, mare terrã tegat. [f] Nubes autẽ aëris dẽsitas facit. Venti enim âërem conglobant, nubémque faciunt, vnde est illud: atque in nubem cogitur aër.

a Cap.VII. quàm cætera elementa. *Assentior Chaconi, cui adulterinæ videntur hæ voces.*

b longum per inane secutus. *Non sunt hæc apud Maronẽ. Ergò legas licebit, vel ex Sileno-* magnum per inane B coacta. *vel ex* XII. *AEn.* vacuum per inane volutus.

c nam commotus ventos, &c. *Verba sunt Aug.3. de Genes. ad lit. c.10.*

d nubes dictæ. *è Seru. ad v.* arsurasq. comas obnubit amictu.

e Vnde & Neptunus. *Arnob.-3. aduers. Gent. quod aqua nubat terram. putabat Chacon Isidorum scripsisse: vnde & Neptunus, quod nubat terram: &* mare *Neptuni,* tegat, *&* nubat *glossas fuisse alienas.*

f nubes autem aëris densitas. *Ex eod. AEn.5.* atque in nubem cogitur aër.

De tonitruo. Cap. VIII.

TOnitruum dictum quòd sonus eius terreat, [a] nam tonus, sonus. Qui ideò interdum tam grauiter concutit omnia, ita [b] vt C cælum discidisse videatur, quia cum procella vehementissimi venti nubibus se repente immiserit, turbine inualescẽte, exitũque quærente, nubem, quam excauauit, impetu magno perscindit, ac sic cum horrendo fragore defertur ad aures. [c] Quod mirari quis nõ debet, cùm vesicula, quamuis parua, magnum tamen sonitũ displosa emittat. Cum tonitruo autem simul & fulgura exprimit, sed illud celerius videtur, quia clarũ est, hoc autem ad aures tardius peruenit. Lux autẽ, quæ apparet ante tonitruum, [d] Fulgetra vo- D catur. Quæ, vt diximus, ideò ante videtur, quia clarum est lumen, tonitruũ autem ad aures tardius peruenit.

a Cap.VIII. nam tonus, sonus. *Tonitruum à Cæcina tonum dictum refert Seneca lib.2. natural. quæst. & à priscis quidem tonitruum, ætate sua non nisi tonitrua pluraliter efferri.*

b Ita vt cælũ discidisse. Discessisse *quoq. &* decidisse *legitur, quar. ego scripturarum vt nullã prorsus reiicio, ita* discidisse *libentius amplector, vt se discidisse intelligas, vt sæpe alias. nã &* discindi *legit Romanus codex, &* discisse *alij mendosè, &* prescindit, *vel* perscindit *potius, quod sequitur, ter vsurpauit eadẽ in re Lucretius, quem imitatur hoc loco Isidorus, & exemplum de vesicula displosa magis discidisse videtur postulare. Quod verò ad* discessisse *attinet, non semel in libris de diuinatione discessus cæli legitur.*

c Quod mirari quis non debeat cum, vesicula. *Lucret. lib.6.* Nec mirum cum plena animæ vesicula parua, Sæpe ita dat pariter sonitum displosa repente.

d Fulgetra vocatur. *Al. fulgetrum. Sed fulgetra omnino legendũ ex Seru. AEn.8. ad-* fulgores nunc terrificos ignemq. metumque. *Vulcanius* fulgor *edidit.*

De fulminibus. Cap. IX.

FVlgur & fulmen, ictus cælestis iaculi, à feriendo dicti: [a] fulgere enim ferire est ac percutere. [b] Fulmina autem collisa nubila faciunt: [c] nam omnium rerum collisio ignem creat, vt in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum, vel in syluis arborum: simili modo in nubibus ignis, vnde & prius nubila sunt, deinde ignes. Ex vento autem & igne fulmina (certum est) in nubibus fieri, & impulsu ventorum emitti: ideò autem fulminis ignem vim habere maiorem ad penetrandum, [d] quia subtilioribus elementis factus est, quàm noster, id est, qui nobis in vsu est. Tria sunt autem eius nomina, fulgur, fulgor, & fulmen. Fulgur, quia tangit: fulgor, quia incendit & vrit: fulmen quia findit, ideo & cum ternis radijs finguntur.

a Cap.IX. Fulgere enim ferire. *Fest.* fulgere prisci pro ferire dicebant, vnde fulgur dictum est.

b Fulmina autem. *è Seru. ad v.* iaculata è nubibus ignem. Æn.1.

c Nam omnium rerum coll. -- arborum. *Verba Seruij Æn.1. ad illud,* vnde imber, & ignes.

d quia subtilioribus elementis. *Respexit ad Lucretij carmina lib.2.* Quare fulmineus multo penetralior ignis, Quam noster fluat è tedis terrestribus ortus. Dicere enim possis cælestis fulminis ignem, Subtilem magis è paruis constare figuris.

De Arcu, & nubium effectibus. Cap. X.

ARcus cælestis dictus à similitudine curuati arcus. Iris huic proprium nomen est. Et dicitur Iris quasi aëris, id est, quod per aerem ad terras descendit. Hic autem à sole resplendet, dum cauæ nubes [b] ex aduerso radium solis accipiunt, & arcus speciem fingũt, cui varios colores illa dat res, quia aqua tenuis, aër lucidus, & nubes caligans irradiata, ista varios creant colores.

Pluuiæ dictæ, quòd fluant, quasi fluuiæ. A [c]Nascuntur enim de terræ & maris anhelitu, quæ, cùm altius eleuatæ fuerint, aut solis calore resolutæ, aut vi ventorum cõpressæ, stillantur in terris.

Nimbus, est densitas nubis intempesta, & obscura, & inde nimbus à nube. [d] Sunt autem nimbi repentinæ & præcipites pluuiæ: nam pluuias vocamus lentas & iuges, quasi fluuias, vel quasi fluentes.

Imbres autem & ad nubes & ad pluuias pertinent, dicti à Græco vocabulo, quòd terram inebrient ad germinandũ. Ex his enim cuncta creãtur, [e] vnde & Lucretius, Ex igni, B terra, atque anima nascuntur, & imbri. Est autem nomen Græcum.

Grando appellata, quòd forma eius granorum similitudinem habeat. Hæc autem ventorum rigore durantur in nube, ac solidantur in niuem, ruptóque aëre soluuntur.

Nix, à nube, vnde venit.

Glacies, à gelu & aqua, quasi gelaquies, id est, gelata aqua.

Gelu autem, quòd eo stringatur tellus, γῆ quippe terra dicitur. Tunc autem maiori gelu stringitur terra, cùm fuerit nox serena.

Pruina, est matutini tẽporis frigus: quod inde pruinę nomen accepit, quia sicut ignis vrit. πῦρ enim ignis: [f] vrere verò & ad solem, C & ad frigus pertinet. Nã vno sermone duo diuersa significantur, pro eo quòd vnum effectum habent. Similis enim vis est caloris & frigoris, vnde & vtraq. saxa rumpunt. Nã calor vrit, vt est. Vritur infœlix Dido. Item frigus vrit, vt est, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ros, Græcum est, quod illi δρόσος dicunt. Alij ros putant dictum, quia rarus est, non spissus, vt pluuia.

Nebula inde dicta, vnde & nubila, ab obnubendo scilicet, hoc est, operiẽdo terram, siue quòd nubes volãs faciat. Exhalãt enim D valles humidæ nebulas, & fiunt nubes, inde nubilum, inde niues. Nebulæ autem ima petunt, cùm serenitas est, summa, cùm nubilum.

Caligo, vmbra est de spissitudine aëris effecta. Et dicta caligo, quod maximè aëris calore gignatur.

Tenebræ dicuntur, quòd teneant vmbras. [g] Nihil autẽ sunt tenebræ, sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur: sicut silentium non aliqua res est, sed vbi sonus non est, silentiũ dicitur: sic tenebræ non aliquid sunt, sed vbi lux non est, tenebræ dicuntur.

Vmbra, est aër carens sole, dicta autem, quod fiat cùm solis obijcimur radijs. Est autem mobilis & incerta, & ex solis circuitu, & [h] ex motu ventorum. Námque quoties mouetur in sole, nobiscum moueri videtur: quia [i] vbi quoquo loco à radijs solis obstitimus, perinde illi lumen auferimus: sicq. ingredi nobiscum vmbra, & gestus nostros videtur imitari.

Lux, ipsa substantia: lumen quod à luce manat, id est, candor lucis. Sed hoc confundunt auctores.

[a] Cap. X. Dictus Iris q. aëris. *Græci ab εἴρειν. id est, dicere, quod sit deor. nuntia. Seruius Irin quasi ἔριν interpretatur, quod vt Mercurius ad concordiam, ita Iris ad discordiã plerumq. mittatur.*

[b] Ex aduerso radium solis accip. *è Seru. ad v.* Mille trah. v. a. s. c. Æn. 4.

[c] Nascuntur enim de terræ & maris anhel. *Verba sunt Seruij Æn. 1. ad v.* Vnde imber, & ignes. *Lucretij verò locus, qui à Seruio citatur, ex lib. 6.* Consimili ratione ex omnibus amnibus humor, &c.

[d] Sunt autem nimbi. *è seru. ad v.* Nimbor. in patriam. *Æn.* 1.

dicti à Græco vocabulo. ὄμβρος.

[e] Vnde & Lucretius. *Eod. modo legitur Lucretij versus apud Seruium, è quo sunt hæc. paullò aliter in Lucretianis libris:* Et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur-- Ex igni, terra atque anima procrescere, & imbri.

[f] Vrere verò & ad frigus. *Vide Seru.* ad penetrabile frigus adurat. *Georg.* 1. *Rectè aduertit Chacon Seruiũ ab Isidoro sine Virgilij carminibus lectum hoc loco, vt sæpe alias, illi fraudi fuiße. Nã vno sermone duo (inquit Seruius) diuersa conclusit, quia verbum adurat & ad potentiam solis, & ad frigus Maro retulit.*

[g] Nihil autem sunt tenebræ--dicuntur. *Verba August. in 1. de Genes. contr. Manich. c.* 4.

[h] & ex motu ventorum. *Seru. eclog. v. ad vers.* Siue sub incertas Zephyris motantibus vmbras.

[i] Vbi quoquo loco. *Ita Salm. vetustissimus:* vbiq. quo loco. *Complut.*

De Ventis. Cap. XI.

Ventus est aër commotus & agitatus, & pro diuersis partibus cæli, nomina diuersa sortitur, dicitur autem ventus, quòd sit vehemens & violentus. Vis enim eius tanta est, vt non solùm saxa & arbores euellat, sed etiam cælum terrámque conturbet, maria commoueat.

Ventorum quattuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab Oriente. Subsolanus, à Meridie Auster, ab Occidente Fauonius, à Septẽtrione eiusdẽ nominis ventus aspirat, habẽtes geminos hinc inde ventorũ

ſpiritus. Subſolanus à latere dextro Vulturnum habet, à læuo Eurum: Auſter à dextris Euroauſtrum, à ſiniſtris Auſtroafricum: Fauonius à parte dextra Africum, à læua Corũ. Porrò Septentrio à dextris Circium, à ſiniſtris Aquilonem. Hi duodecim venti mundi globum flatibus circumagunt. Quorum nomina proprijs ex cauſsis ſignata ſunt. Nã Subſolanus vocatus, eo quòd ſub ortu ſolis naſcatur. Eurus, eo quòd ab Eoo flat, id eſt, ab Oriente. Eſt enim cõiunctus Subſolano. A

Vulturnus, quòd altè tonat: de quo Lucretius: Altitonans Vulturnus, & Auſter fulmine pollens. B

Auſter, ab hauriendo aquas vocatus, vnde & craſſum aërem facit & nubila nutrit. Hic Græcè νότος appellatur, propter quod [a] interdũ corrumpat aërem. Nam peſtilentiam, quæ ex corrupto aëre naſcitur, Auſter flans in reliquas regiones tranſmittit: ſed ſicut Auſter peſtilentiã gignit, ſic Aquilo repellit. Euroauſter dictus, quod ex vna parte habeat Eurum, ex altera Auſtrum.

Auſtroafricus, quod iunctus ſit hinc inde Auſtro & Africo. Ipſe & [b] Libonotus, quod ſit ei Libs hinc, & inde Notus. C

Zephyrus, Græco nomine appellatus: eò quòd flores & germina eius flatu viuificentur. Hic Latinè Fauonius dicitur, propter quod foueat, quæ naſcuntur. Auſtro autem flores ſoluuntur, zephyro fiunt.

Africus, à propria regione vocatus. In Africa enim initium flandi ſumit.

Corus eſt, qui ab Occidente æſtiuo flat, & vocatus Corus, quod ipſe ventorum circulum claudat, & quaſi chorum faciat. Hic antea [c] Caurus dictus, quẽ plerique Argeſtẽ dicunt, non vt imprudens vulgus Agreſtẽ.

Septentrio dictus, eo quòd à circulo ſeptem ſtellarum conſurgit: quæ vertente ſe mundo reſupinato capite ferri videntur. D

[d] Circius dictus, eo quòd Coro ſit iunctus. Hunc Hiſpani Gallecum vocant, propter quod eis à parte Galleciæ flat.

Aquilo dictus, eò quòd aquas ſtringat, & nubes diſsipet. Eſt enim gelidus ventus, & ſiccus. Idem & Boreas, quia ab Hyperboreis montibus flat. Inde enim origo eiuſdẽ venti eſt, vnde & frigidus eſt. Natura .n. omniũ Septentrionalium ventorum frigida & ſicca eſt, Auſtralium humida & calida.

Ex omnibus autem ventis duo cardinales ſunt: Septentrio, & Auſter.

[e] Eteſiæ autem, flabra Aquilonis ſunt, quibus nomen inditum eſt, quod certò anni tempore flatus agere incipiunt. [f] ἐνιαυτὸς enim Græcè, annus Latinè dicitur. Hæ autem curſum rectum à Borea in Ægyptum ferunt: quibus Auſter contrarius eſt.

Duo ſunt autem extra hos vbique ſpiritus magis, quàm venti, Aura & Altanus.

Aura ab aëre dicta, quaſi aërea, quòd lenis ſit motus aëris. Agitatus enim aër auram facit, vnde & [g] Lucretius, Aëreas auras.

[h] Altanus, qui in pelago eſt per deriuationem, ab alto, id eſt, mari vocatus. Nam alter eſt flatus in ripis quem diximus auram. Nã aura terræ eſt.

Turbo, eſt volubilitas ventorum, & turbo dictus à terra quoties ventus conſurgit, & terram in circuitum mittit.

Tempeſtas autem pro tempore dicitur, ſicut vbique hiſtoriographi ſolent, dum dicunt, ea tempeſtate: aut ab ſtatu cæli, [i] quia magnitudine ſui multis diebus oritur. [k] Verno autem & autũnali tempore quàm maximæ fiunt tempeſtates: quando nec plena eſt æſtas, nec plena hyems, vnde medium & confine vtriuſq. temporis ex coniunctione aërum contrariorum efficiunt tempeſtates.

[l] Fragor, à fractarum rerum nominatus eſt ſonitu: quem ſicca quæq. & arida cùm franguntur faciunt.

[m] Procella, ab eo quòd percellat, id eſt, percutiat & euellat. Eſt enim vis ventorum cũ pluuia. [n] Procellæ enim aut de fulminibus, aut de ventis fiunt. Nihil autem velocius vẽtis. vnde & propter celeritatem tam vẽtos quàm fulmina alata fingunt poëtæ, [o] vt alitis Auſtri.

[a] Cap. XI. Ventus. *De ventorum nominib. Agell. lib. 2. cap. 22.*

[b] Notus quod interdum corrumpat. *Eſt enim νοθεύειν corrumpere. vnde Horatius de illegitimis filijs.* Fœcunda culpæ ſecula nuptias primum inquinauere, & genus, & domos.

[c] Ipſe eſt Libonotus. *Seneca.* A Meridiano axe Euronotus eſt, deinde Notus, Latinè Auſter, deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt.

[d] Caurus quem pleriq. Argeſten. *Idem 3. natur. quæſt.* A ſolſtitiali Occidente Corus venit, qui apud quoſd. Argeſtes dicitur. Mihi nõ videtur, quia Cori violenta vis, & in vnam partem rapax, Argeſtes verò mollis eſt, & tam euntibus communis, quàm redeuntibus.

[e] Circius--hunc Hiſpani Gallecum. *Al. Gallicum, & à parte Galliæ, ſed mendoſè. nam Galleci nomen nos hodie retinemus.*

[f] Eteſiæ autem flabra Aquilonis. *Lucret. lib. 6.* Eteſia flabra Aquilonum--Nubila conijciunt.

[g] *ἐνιαυτὸς. Proprius aberat ἔτος, & ἐτήσιος, ſed Hyginum*

num secutus est, in cuius veterib libris ἐνιαυτὸς *legebatur, vt apparet ex Ioan. Baptista Pio ad Lucretij verba lib. 5.* Inde loci sequitur calor aridus. *nunc melius* ἔτος.

h Vnde & Lucret. aerias auras. *lib. 1.* -- & aerias auras roremq. liquorum, *& lib. 4.* Aerijs quoniam vicinum tangitur auris.

i Altanus. *Seruius ad* -- cum venti posuere, omnisque repente resedit -- Flatus omnis *(inquit)* & qui ripæ est, & qui pelagi, qui Altanus vocatur. *& Plin. lib. 2. c 43.* Namq. è fluminibus, ac niuibus, & è mari videmus, & quidem tranquillo, & alios quos vocant Altanos è terra consurgere, qui quidem cùm è mari redeũt Tropæi vocãtur, si pergunt, Apogæi.

k quia magnitudine sua multis oritur dieb. *Quomodo hæc verba, quæ sunt è Seru. ad v.* Nimbosus Oriõ, *Æn. 1 huic loco aptentur: amplius quærendum.*

l Verno autẽ, & autumno. *Ex eod. ad. 1. Georg.* Quid tempestates autumni, & sidera dicam?

m Fragor à fractur. *Ex eod. ad* -- aridus fragor.

n procella. *Ex eod. Æn. 1 ad illud,* crebrèrq. procellis.

o Procellæ aut de fluminib. *Ex eod. Æn. 5. ad verba,* Tres Erici vitul.

p alitis Austri. *Virg. Æn. 8.* -- rutuli tres ignes, & alitis Austri.

De Aquis. Cap. XII.

AQua dicta, quòd superficies eius æqualis sit. Hinc & æquor appellatum, quia æqualiter sursum est.

Duo autẽ (sunt) validissima vitæ humanæ elementa, ignis & aqua, vnde grauiter damnantur quibus ignis & aqua interdicitur.

C [a] Aquarum elemẽtũ cæteris omnibus imperat. Aquæ enim cælum temperant, terram fœcundant, aërem exhalationibus suis incorporant, scandunt in sublime, & cęlũ sibi vendicant: quid enim mirabilius aquis in cælo stantibus? Parum sit in tantam peruenisse altitudinem: rapiunt eo secum piscium examina: effusæ, omnium in terra nascentium caussa fiunt. Fruges gignunt, arbores frutices herbásque producunt, sordes detergunt, [b] peccata abluunt, potum cunctis animantibus tribuunt.

a Cap. XII. Aquarum elementum. *Ex Plin. 31. c. 1 ex quo legendum videtur;* & ceu parum sit i. t. p. a. rapiunt eos.

b peccata abluunt. *Ambros. 3. Hexaem. c. 5. Reliqua è Plin. lib. 14. c. 22.*

De diuersitate aquarum. Cap. XIII.

AQuarum naturæ multa est diuersitas: aliæ enim salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ sulphuris, aliæ bituminis, aliæ curã morborum adhibentes: nam iuxta Romam [a] Al- A bulæ aquæ vulneribus medentur.

[b] In Italia fons Ciceronis oculorum vulnera curat.

In Æthiopia lacus est, quo perfusa corpora [c] velut oleo, nitescunt.

[d] Zamę fons in Africa, canoras voces facit.

Ex Clitorio lacu Italiæ qui biberint, vini tædium habent.

In Chio insula fontem esse (dicunt) quo hebetes fiunt.

In Bœotia duo fontes alter memoriam alter obliuionem affert.

Cyzici fons, amorem Veneris tollit.

Bœotię lacus furialis est, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit.

B In Campania sunt aquæ, quæ sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere dicuntur.

In Æthiopiæ fonte rubro qui biberit, lymphaticus fit.

[e] Linus, fons Arcadiæ abortus fieri non patitur.

[f] In Sicilia fontes sunt duo, quorũ vnus sterilẽ fœcundat: alter fœcundam sterilẽ facit.

[g] In Thessalia duo sunt flumina: ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt: ex altero albas, ex vtroque varias.

[h] Clitumnus, lacus in vmbria, maximos boues gignit.

[i] Reatinis paludibus iumentorum vngulas indurari dicunt.

[k] In Asphaltide lacu Iudææ nihil mergi potest, quicquid animam habet.

[l] In Indijs Siden vocatur stagnum, in quo nihil innatat, sed omnia merguntur.

At contra [m] in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur.

Marsidę fons in Phrygia saxa egerit.

In Achaia aqua profluit è saxis, Styx appellata, quod illico potata interficit.

Gelonium stagnum Siciliæ tetro odore abigit proximantes.

D [n] Fons est in Africa circa templum Ammonis, qui humoris nexibus humum stringit: Fauillas etiam in cespitem solidat.

Fons Iob in Idumæa, quater in anno colorem mutare dicitur, i. puluerulentum, sanguineum, viridem, & limpidum, ternis mẽsibus in anno tenens ex his vnum colorem.

[o] In Troglodytis lacus est, ter in die fit amarus, & deinde toties dulcis.

Fons Siloa ad radicẽ montis Sion, nõ iugibus aquis, sed in certis horis diebúsq. ebullit.

In Iudæa quondam riuus sabbatis omnibus

bus ſiccabatur.

In Sardinia fontes calidi [p] oculis medentur, fures arguunt, nam cæcitate detegitur eorum facinus.

[q] In Epiro eſſe (ferunt) fontem, in quo faces extinguuntur accenſæ, & accẽduntur extinctæ.

[r] Apud Garamantas fontem eſſe (aiunt) ita algentem die, vt non bibatur: ita ardentem nocte, vt non tangatur.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes, tanta vi, vt balnea calefaciant. Quædã enim terræ ſunt, quæ multũ ſulphuris & aluminis habent: itaq. [ſ] cùm per venas calentes aqua frigida venit, vicino ſulphuris calore contacta excandeſcit: nec talis ab origine effluit, ſed permutatur dum venit. Sulphur enim, aluménque ſecũ ferunt aquæ, vtramque materiam igne plenam, minimíſque motibus incaleſcentem.

[a] Cap.XIII. Albulæ aquæ. *Plin.31.c.2.*
[b] In Italia fons Cicer. *ibid.*
[c] velut oleo niteſcunt *è Solin.c.43.*
[d] Zamæ. *Vid. Vitruu. lib.8. c. 3. Item de Clitorio, ex quo* Arcadiæ *pro* Italiæ *fortaſſe legendum.*
in Chio. *Ex Plin. ibid.*
[e] Linus fons Arcad. Linus *ſcripſimus ex Plin. nam codices nõ vno modo, ſed lechnus, lecinus, lethinus, lethnus. Etiã Plinij vetuſtus liber Eccleſiæ Tolet.* Leuius *habet.*
[f] In Sicilia fontes duæ *è Solin.c.11.*
[g] In Theſſalia. *In Boeotia Solin.c.12. ex Varrone. Plin. in Heſtiæotide, quæ pars eſt Theſſaliæ.*
[h] Clitumnus--qui maximos boues. *Virg. Georg.2.* Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus Victima-- *Silius lib.* 8. & lauat ingentem perfundens flumine ſacro-- Clitumnus taurum. *Ergò & albos, & maximos Clitumnus tauros generat.*
[i] Reatinis paludib. *Verba Plinij lib.31.c.2.*
[k] in Aſphaltite. *Iõſephus. 5. de bello Iudaic. c. 5. Hegeſipp. lib.4.c.18. Plin. 5. cap.16. Solin.c. 48. nihil in eo mergi poſſe, quod & Plin. dixerat lib.2.c.103.*
[l] in Indiis Siden. Siderin *Codex Tolet. De Silia id prodidit. Strab. lib.15. ἐν δὲ τῇ ὀρεινῇ σιλίαν ποταμὸν εἶναι, ἐν ᾧ μηδὲν ἐπιπλεῖ. Nunneſius Σίλαν legit ex Antigoni hiſtoria, & epitome Strabonis. nos* Siden *ex Gotthicis libris, & Plin.31.c.2.*
[m] Apuſcedamo-- Marſyæ fons-- in Achaia. *ex eodem Plin.*
Gelonium Stagnum. *è Solin.c.11.*
[n] fons eſt in Africa. *è Solin.40.*
[o] in Troglod. *Ex Plin.*
[p] Oculis medetur. *Ex Solin.10.*
[q] in Epiro. *Plin.2.c.103. & Sol.c.12.*
[r] apud Garamant. *Plin. ibid. & Solin.c.42.*
[ſ] cum per venas calentes. *Vid. Vitruu. lib.8.c.3.*

De mari. Cap. XIV.

MAre, eſt aquarum generalis collectio. [a] Omnis enim congregatio aquarũ ſi- A ue ſalſæ ſint, ſiue dulces, abuſiuè maria nũcupantur, iuxta illud: Et congregationes aquarum vocauit maria. Propriè autem mare appellatum, eo quòd aquæ eius amaræ ſint.

Æquor autem vocatum, quia æqualiter ſurſum eſt, & quamuis aquæ fluctuantes velut montes erigantur, ſedatis rurſus tempeſtatibus adæquantur. Altitudo enim maris diuerſa eſt, indiſcreta tamẽ dorſi eius æqualitas. [b] Ideò autem mare incrementum non capere, cùm omnia flumina & omnes fontes recipiat, hæc cauſſa eſt: partim, quòd influentes vndas ipſa magnitudo eius nõ ſentiat, deinde quòd amara aqua dulce fluen- B tum conſumat, vel quod ipſæ nubes multũ aquarum ad ſe attrahant, ſiue quòd illã partim venti auferant, partim ſol exſiccet, poſtremum quòd per occulta quædam terræ foramina percolatur, & ad caput amnium fontéſque reuolutum recurrat. [c] Maris autẽ certum non eſſe colorem, ſed pro qualitate ventorum mutari: nam modò flauum eſt, modò luculentum, modò atrum.

[a] Cap XIV. Omnis enim congregatio. *Ex Aug.1. de Geneſ. contra Manich.c.12.*
[b] Ideò autem mare incrementum non capere. *Totus locus expreſſus è Lucret.6.* Nunc ratio reddenda, augmen cur neſciat æquor. &c.
[c] Maris autem certum non eſſe colorem. *è Seruio* C *ad v.* fluctuſq. atros Aquilone ſecabat, *Æn.5.* luculentũ *verò ex Seruio, & vno Rom. codice, quàm* luculentũ *è noſtris Gotthicis maluimus, vt luculentum à luce ſit. Vid. Agell. lib.2.c.vltim.*

De Oceano. Cap. XV.

OCeanũ & Græci, & Latini ideò nominant, quòd in circuli modo ambiat orbem: [a] ſiue à celeritate, eò quòd ocyus currat: item quia, vt cælũ, purpureo colore nitet. Oceanus, quaſi κυάνεος: iſte eſt qui oras terrarum amplectitur, alterníſque æſtibus accedit atque recedit. Reſpirantibus enim in profundum ventis, aut remouet maria, D aut reſorbet. Quique à proximis regionibus diuerſa vocabula ſumpſit: vt Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caſpius, Hyrcanus, Atlanticus, Gaditanus. Nam Gaditanũ fretũ à Gadibus dictũ, vbi primò ab Oceano Maris magni limen aperitur. Vnde & Hercules cùm Gadibus perueniſſet, columnas ibi poſuit, ſperans illic eſſe orbis terrarum finem.

[a] Cap.XV. Siue à celeritate. *è Solin. cap.26. de Hiſpan.*

De

De Mediterraneo mari. *Cap. XVI.*

MAre [a] magnum est, quod ab occasu ex Oceano fluit, & in Meridiem vergit, deinde ad Septentrionem tendit. Quod inde magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est & Mediterraneum, quia per mediam terram vsque ad Orientem perfunditur, Europam, & Africam, Asiámque disterminans. Cuius primæ partis sinus,[b] qui in Hispanijs perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem prouinciam alluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuã vrbem est proximus. Post hęc Tyrrhenus, qui Italiam attingit, quem Græci Ionium, Itali Inferum vocant. Inde Siculus, qui à Sicilia, vsque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphyliã & Ægyptũ pertendit. Inde Hellespontus, qui in Septentrionem retorquens, anfractibus magnis iuxta Græcias, & Illyricum in angustias septem stadiorum stringitur, quò Xerxes, põte nauibus facto, in Græciam commeauit, ibi est Abydos. Inde diffusus æquore patente, rursus stringitur & facit Propontidem, qui mox in quingentos passus coarctatur, fitque Bosphorus Thracius, quò Darius copias transportauit. Inde Ponticus sinus amplissimus à tergo Mæotidis paludis,[c] quod mare ex multitudine fluminũ dulcius, quã cætera,[d] nebulosúmque & breuius est,[e] vnde & Ponticum vocatur, quòd sit breuius, atque, præter phocas, & thynnos, atque delphinos,[f] alias belluas maiores non patitur. [g] Sicut autem terra dum vna sit, pro diuersis locis varijs appellatur vocabulis, ita & pro regionibus hoc mare magnum diuersis nominibus nuncupatur:[h] nam Ibericum & Asiaticum à prouincijs dictum: ab insulis, Balearicum, Siculum, Creticum, Cyprium, Ægeum, Carpathium: [i] nam inter Tenedũ, & Chium, saxum est in mari potius, quàm insula, quod visentibus procul capræ simile creditur, quam αἶγα nuncupant, vnde & AEgeum mare est dictum, [k] sic & Carpathium mare inter AEgyptum, & Rhodum ab insula Carpatho illic posita. A gentibus, Gallicum, Ausonium, Dalmaticum, Ligusticum. Ab oppidis Argolicum, Corinthiũ, Tyrium, Adriaticum. Nam Adria quædam ciuitas Illyrico mari proxima fuit, quæ Adriatico mari nomen dedit. A positione cæli, vt Superum, & Inferum, quòd sit Oriens superior, Occidens inferior, est autẽ Thuscum, & Adriaticum. A memoria regis, vt Ionium. [l] Ion quippe rex fuit Græciæ, vnde Iones Athenienses. Hoc mare & Tyrrhenum dictum: siue quòd Thusciam alluit, i. Tyrrheniã, siue à Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mare præcipitauerunt. [m] Et sciendum Ionium sinum esse immensum, ab Ionia vsque ad Siciliam, & huius partes esse Adriaticũ, Achaicum, & Epiroticum. [n] A moribus accolarũ, Euxinus, Axenos antea appellatus. A casibus hominum, qui ceciderunt in mare, vt Hellesponticum, Icarium, Myrtoum: [o] nã Myrtoum mare dictum à Myrtili lapsu, quòd illic ab Oenomao præcipitatus sit. Icarus verò Cretensis, vt fabulæ ferunt, altiora petens, pennis solis calore solutis mari, in quo cecidit, nomen imposuit. Phrixus quoq. cũ Helle sorore sua fugiens insidias nouercales, conscendit nauem signum arietis habẽtem, qua liberatus est. Helles autem soror eius perpessa naufragium decidit in mari, & mortua Hellesponto mari dedit nomen. Ab ordine fluenti Propontis: nam dicta Propontis, quia pontum pręuenit: Item & à trãsitu, vel angustis meatibus boum Bosphorus. [p] AEgyptium autem pelagus Asiæ datur, Gallicum Europæ, Africum Libyæ: his vt quæque proxima sunt, [q] venerunt in partes partium.

Pelagus autem, est latitudo, mare sine littore & portu. Græco nomine ἀπὸ τοῦ πλαγίου, hoc est à latitudine dictum, [r] vnde & plagia, eo quòd sint importuosa.

[a] Cap. XVI. Mare magnum. *Non Oceanus. Sed mare Mediterraneum, vt sæpè in sacris libris, vt in Num. à c. 34. & in lib. Iosue.*

[b] qui in Hispanijs perfunditur. Hispanias perfundit *Solinus.*

[c] quod mare ex multitudine flumin. *Refert hoc è Sallustio Seru. Æn. 11. atq. ita esse facile credet, qui apud Plinium leget Danubium LXX. amnibus, quorum dimidia pars sit nauigabilis, receptis Illyricum alluere, deinde in Pontum influere adiunctis sex alijs vastis fluminibus, quamuis idem Plin. lib. 6. c. 17. Caspio mari id tribuat.*

[d] nebulosumq. & breuius. *è Mela lib. 1. c. 19.*

[e] Vnde & Ponticum. *Vel à Pontone breui nauigio, vel ἀπὸ τοῦ πόντου, id est, angusto æstu.*

[f] alias belluas maiores non pat. *è Solino.*

[g] Sicut autem terra dum vna sit. *Ex Ambros. 3. Hex. cap. 3.*

[h] Nam Ibericum, & Asiat. *Solinus;* caussas nominum non vniformis dedit ratio, nam Ibericum, & Asiaticum, &c.

i Nam inter Tenedum, & Chium. *Ex sol c.4.17. vel legendum ex Plinij emendatioribus libris Tenem, & Ciũ lib.4.c.11.nã hæ in Cycladibus numerantur ab ipso, & Strabone.*

k Sic & Carpath-- posita. *è Seru. ad v.* Carpathiũ Libycúmque Ser. *Æn.5.*

l Ion quippe dux fuit. *Euseb. in Chron.* Ion vir fortis ex suo nomine Athenienses Iones vocauit.

m & sciendum Ionicum sinum. *è Seru. ad--* Insulæ Ionio in magno. *Æn.3.*

n à moribus accolarum. *è Solin.*

o nam Myrtoum mare. *è Seru. Georg.3. in princip.*

p AEgyptium autem pelagus Asiæ datur. *Ita Solinus, & Mella. at Ptolemæus de Asia; ea (inquit)* AEgypti pars, quæ vltra Nilum est, ad Asiã pertinere omnes affirmant.

q Venerunt in partes. *Solinus,* venerunt in partes partium.

r Vnde & plagia quod sit importuosa. *Seruius ad-* Statio male- fida carinis. Statio *(inquit)* est quã plagiam dicunt. *& nos playa vocamus.*

De sinibus maris. Cap. XVII.

SInus dicuntur maiores recessus maris, vt in mari magno Ionius: in Oceano, Caspius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui & mare rubrum,[a] qui Oceano adscribitur.

[b] Rubrum autem mare vocatũ, eo quòd sit roseis vndis infectum: non tamen talem naturam habet, qualem videtur ostendere, sed vicinis littoribus vitiatur gurges atque inficitur, quia omnis terra, quæ [b] circumstat pelago, rubra est, & sanguineo colori proxima: ideóque inde [c] minium acutissimũ excernitur, & alij colores quibus pictura variatur. Ergò cùm terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, & quicquid [d] adesum est, in colorem cadit: ob hoc etiã in ijs littoribus gemmæ rubræ inueniuntur. Lapillus enim huiusmodi humo inuolutus cum inter arenas attritus est, & terræ colorem habet & maris. Hoc mare in duos scinditur sinus: Ex ijs, qui ab Oriente est Persicus appellatur, quia oram illius Persæ inhabitant. Alter verò Arabicus dicitur, quod sit circa Arabiam.

a Cap XVII. qui Oceano. *Qui ad sinum refertur, nõ ad mare.*

b rubrum autem mare vocatur. *Vid Solin.*

c circunstat pelago. *f.o.l.*

d minium acutissimum. *f. acceptissimum.*

e adesum est. *Ita Gotth. al.* adhesum est.

De æstibus, et fretis. Cap. XVIII.

AEstus ad Oceanum pertinet, Fretum ad vtrumq. mare: nã Æstus est maris accessus vel recessus, id est, inquietudo, vnde & A æstuaria, per quæ mare vicissim tã accedit, quàm recedit.

Fretum autem appellatum, quòd ibi semper mare ferueat: nam fretum est angustũ, & quasi feruens mare, ab vndarum feruore nominatum, vt Gaditanum vel Siculum: nã freta dicta Varro ait, quasi feruida, i. feruentia & motũ feruoris habentia. [a] Fretũ Siciliæ, quod Rhegiũ dicitur, Sallustius ex tali caussa vocari scribit dicens: Italię olim Siciliã coniunctã fuisse, & dũ esset vna tellus, medium spatium aut per humilitatẽ abru- B ptum est aquis, aut per angustiã scissum. Et inde ῥήγιον nominatum, quia Græcè abruptũ hoc nomine nuncupatur. Est autem arctissimũ, triũ millium spatio Siciliam ab Italia diuidens, fabulosis infame monstris, quibus hinc inde Scylla, & Charybdis ostenditur.

[b] Scyllam, accolæ saxum mari imminens appellant simile celebratæ formę procul visentibus. Vnde & monstrosam speciem fabulæ illi dederunt, quasi formã hominis, capitibus succinctam caninis, quia collisi ibi C fluctus latratus videntur exprimere.

Charybdis dicta, quòd gurgitibus occultis naues absorbeat. Est enim mare verticosũ, [c] & inde ibi laniata naufragia, profundo emergunt. Ter autem in die [d] erigit fluctus, & ter absorbet: nã accipit aquas, vt vomat: vomit, vt rursus accipiat.

[e] Syrtes autem, sunt arenosa in mari loca. Syrtes autẽ [f] Sallustius à tractu vocari dicit, quòd omnia ad se trahant, [g] & appropinquanti vadoso mari hæreant. Hæ autem ad mare AEgyptium vicinæ sunt, & pariter admiscentur. [h] Vada verò sunt, per quæ in mari vel in fluminibus homines vel animalia pedibus vadunt: Quæ Virgilius Breuia appellat, Græci βραχέα. D

a Cap. XVIII. Fretum Siciliæ. *è Seru. Aen.3* Hæc loca vi quondam vast. &c.

b Scyllam accolę. *Citat hæc è Sallustio Seruius ad--v.* dextrum Scylla latus. *Aen.3.*

c Vbi laniata naufragia f.e. *Affert hæc eadem verba Frõtio antiquus grammaticus probans emergere se dixisse Sallustium.*

d erigit fluctus. *Respexit ad Virgilij verba* Aen. 3. sorbet in abruptum fluctus, rursusq. sub auras. Erigit alternos.

e Syrtes autem sunt arenosa. *è seru. ad v.* sęuisq. vadis immittite Syrtis. *Aen.10.*

f Syrtes autem Sallust.. *In Iugurth.*

g & appropinquanti vadoso mari hęreant, *Omnia scilicet, Gotthicos secuti sumus, nam editi* appropinquãtes *habent,* appropinquantia, *fortasse rectum erat.*

h Vada verò. *è Seru.* Aen. 1. in breuia, & Syrtes.

De lacis, & ſtagnis. Cap. XIX.

SVnt & quædam maria quæ non miſcentur Oceani fluctibus aut mari magno, & dicuntur lacus, & ſtagna.

Lacus eſt, receptaculum in quo aqua retinetur, nec miſcetur fluctibus: vt lacus Aſphalti, lacus Benacus, & Larius, & cæteri quos Græci λιμένας, id eſt, ſtagna vocant. Nam fontes labuntur in fluuijs, flumina in freta diſcurrunt. Lacus ſtat in loco, nec profluit: & dictus lacus quaſi aquæ locus.

[a] Lacus Aſphalti, idem & Mare mortuum vocatum, propter quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuentium. Nam neque piſces habet, neque aſſuetas aquis & lætas mergendi vſu patitur aues: ſed & quæcunque viuentia mergenda tentaueris, quacunq. arte demerſa ſtatim reſiliunt: & quãuis vehementer illiſa confeſtim excutiuntur: ſed neque ventis mouetur, reſiſtente turbinibus bitumine, quo aqua omnis ſtagnatur: neque nauigationis patiens eſt, quia omnia vita carentia in profundũ merguntur: nec materiam vllam ſuſtinet, niſi quæ bitumine illuſtratur.[b] Lucernam accenſam ferunt ſupernatare, extincto lumine demergi.[c] Hoc & mare Salinarum dicitur, ſiue lacus Aſphalti, id eſt, bituminis: & eſt in Iudæa inter Hierico, & Zoaran. [d] Longitudo eius vſque ad Zoaras Arabiæ, dirigitur ſtadijs quingentis octoginta: latitudo ſtadijs centum quinquaginta vſque ad vicina Sodomorum.

Lacus Tiberiadis, ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberij Cæſaris condidit. Eſt autem in Iudæa omnibus lacis ſalubrior, & ad ſanitatem corporum quodammodo efficacior. Circuit ſtadia - - - -

[e] Geneſar, lacus ampliſsimus in Iudæa longitudine centum quadraginta extenditur ſtadijs: latitudine quadraginta diffunditur, criſpantibus aquis: [f] auram non ventis, ſed de ſeipſo ſibi excreans. Vnde & Geneſar dicitur Græco vocabulo, quaſi generans ſibi auram: denique per diffuſiora ſpatia lacus frequentibus auris ſpirantibus agitatur: vnde & purior hauſtus eius, & ad potandũ dulcis & habilis.

[g] Benacus, lacus Italiæ in Venetia, de quo fluuius naſcitur Mincius, qui lacus magnitudine ſui tempeſtates imitatur marinas.

Lucrinus, & Auernus, lacus Campaniæ

A ſunt. Lucrinus autem dictus, quia olim propter copiam piſcium vectigalia magna præſtabat.[h] Auernus autem lacus vocatus, quia aues ibi ſuperuolare non poſſent. Nam antea ſyluarum denſitate ſic ambiebatur, vt exhalantis inde per anguſtias aquæ ſulphureæ fœtor grauiſsimus ſuperuolantes aues halitu ſuo necaret. Quam rem Auguſtus Cęſar intelligens, deiectis ſyluis, ex peſtilentibus amœna reddidit loca.

Lacus autem idem & ſtagnum, vbi immenſa aqua conuenit: nam dictum eſt ſtagnum ab eo quod illic aqua ſtet, nec decurrat.

B [a] Cap. XIX. Lacus Aſphalti. *Hegeſipp. lib. 4. c. 18. & Ioſep. 4. de bell. Iud.*

Niſi quæ bitumine illuſtratur. *Iuſtin. lib. 36.* Neque materia vllam ſuſtinet, niſi quæ alumine illinitur. *Euſeb. in Chron. bitumine illita-- ſed cum* illuſtratur *ſit in Gotthicis omnibus; ſuſpicor Iſidorũ* incruſtatur *ſcripſiſſe.*

[b] lucernam accenſam. *Verba Hieronymi in ep. ad Dardan.*

[c] Hoc & marè ſalinarum. *Verè lib. de locis Heb.*

[d] Longitudo--ſtadijs quingentis octoginta. *Hegeſippum potius è quo ſunt hæc, & Ioſephum ſecuti ſumus, vnde hauſit Hegeſippus, quàm Iſidorianos libros, in quibus* ſeptingentis octoginta *conſtanter legitur.*

[e] Geneſar. *Ex Hegeſipp. lib. 3. c. 26. Sed, vti tres lacus in Iudæa conſtitueret, Solinus fecit. Nam reliqui eund. Genaſar, vel Geneſareth, cum Tiberiade faciunt. Hieron. ad Dardan.* C lacum Geneſareth, quæ nunc Tiberias appellatur. *Beda ad lac. c. 5.* ſtagnum Geneſareth idem dicunt eſſe, quod mare Galileæ, Vel mare Tiberiadis. *Neq. Ioſephus, niſi lacuum duorum, meminit.*

[f] Auram non vent. ſ. d. ſ. i. excreans. *Non putaui* τὸ excreans *reijciendum, quamuis* excitans *apud Hegeſippum, & Bed. legatur.*

[g] Benacus--tempeſtates imitatur marinas. *Virg. Georg. 2.* teq. Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino. *Quo loco vid. Seru.*

[h] Auernus autem lacus. *è seru. ad*--Diuinoſq. lacus, & Auerna ſonantia ſyluis *Æn. 3.*

De Abyſſo. Cap. XX.

D ABYſſus, profunditas aquarum impenetrabilis: ſiue ſpeluncæ aquarum latentiũ, è quibus fontes & flumina procedunt: vel quæ occultè ſubter eũt, vnde & Abyſſus dictus. [b] Nam omnes aquæ, ſiue torrentes per occultas venas ad matricem abyſſum reuertuntur.

Fluctus dicti, quòd flatibus fiant. Ventorum enim impulſu agitatæ aquæ fluctuant.

Aqua, eſt ſtatiua & ſine motu æqualis.

Vnda verò, eminens liquor, qui ſemper in motu eſt, Lucretius, [c] Aërias vndas, id eſt

motus, & corpus illud quod refluctuat. Nã nec vnda per se aqua est: sed aqua in motu quodam & agitatione, quasi ab eundo & redeundo vnda vocata.

[d] Latex, propriè liquor fontis est. Et dictus latex, quòd in venis terræ lateat.

[e] Gutta est, quæ stat, stilla, quæ cadit. [f] Hinc & stillicidiũ, quasi stilla cadens. Stiria enim Græcum est, id est gutta: inde fit diminutiuum, vt dicamus stilla, dum autem stat aut pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa, gutta est: dum ceciderit, stilla est.

Spuma, dicta eo quòd spuatur, sordes enim sunt vndarum: vnde & mustum, & ea quæ coquuntur spuma purgantur. Hinc & sputum.

a Cap. XX. Abyssus profund. *Ex Aug. in ps. 12.*

b Nam omnes aquæ--ad matricem abyssum. *Ex Hierony. in Eccles. 1. hanc matricem abyssum, Tartarum vocat Plato in Phædone.*

c aerias vndas, id est, motus. *Ne minimum quidem dubitandum de hac lectione, elegantißimè vndæ rationem explicat Isidorus. Virg.* qua plurimus vndam fumus agit *Æn. 8. & alio loco.* Et iuuat vndantem buxo spectare Cythorum.

d Latex, propriè liquor. *è Seru. ad v.*-laticémque Lyæum *Æn. 1. sed vox* fontis *apud illum non est.*

e Gutta est, quæ stat. *Hieron. in Chronic ann. Domini 50.* Palæmon (*inquit*) insignis grammaticus quondã interrogatus, quid inter guttã, & stillam interesset: gutta (*inquit*) stat; stilla cadit.

f Hinc & stillicidium. *è Seru. ad*--Stiriaq. impexis ind. horr. b. *sed Stiriam Græcam esse vocem Seruius non dicit. Quare* τὸ *Græcum est, expungi iubebat Chacon. Glossarium* stiria ὁ τοῦ ὕδατος κρεμώμενος κρύσταλλος.

De fluminibus. Cap. XXI.

Fluuius est perennis aquarum decursus, à fluendo perpetim dictus. Propriè autem flumen ipsa aqua, fluuius cursus aquæ. Prius autem flumen, quàm fluuius, id est, prior, aqua quàm decursus. Duo sunt fluminum genera: vnum torrens, alterum viuum: de quo Virgilius, -donec me flumine viuo, Abluero.

[a] Torrens, est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens, quia pluuia crescit, siccitate torrescit, id est, arescit. [b] De quo Pacuuius: Flãmeo vapore torrens terræ fœtum exusserit. Cui Greci ab hyeme nomen dederunt, nos ab æstate: illi à tempore, quo succrescit, nos à tempore, quo siccatur.

Amnis, fluuius est nemore ac frondibus redimitus, & ex ipsa amœnitate amnis vocatur.

A Decursus, propriè finis cursus, siue aquarum sit, seu quarumlibet rerum.

Riui dicti, quòd deriuentur ad irrigandũ, id est, inducendum aquas in agros. Nam irrigare inducere est.

Gurges, propriè locus altus in flumine.

Puteus, est locus defossus ex quo hauritur aqua, à potatione dictus.

Fons, caput aquæ est nascentis, quasi fundens aquas.

Quidam autem fluuiorum proprijs ex caussis nomina acceperunt, ex quibus nonnulli notandi sunt qui in historijs celebres memorantur.

B Geon, fluuius de paradiso exiens atque vniuersam Æthiopiam cingens, vocatus hoc nomine quòd incremento suæ inundationis terrã Ægypti irriget: γῆ enim Græcè, Latinè terram significat. Hic apud Ægyptios Nilus vocatur, propter limũ quem trahit, qui efficit fœcunditatem. [c] Vnde & Nilus dictus est quasi νέαν ὕλην trahens. Nam antea Nilus Latinè Melo dicebatur. Apparet autem in Nili de lacu, [e] de quo in meridiem versus excipitur Ægypto, vbi Aquilonis flatibus repercussus aquis retroluctantibus intumescit, & inundationem Ægypti facit.

C Ganges fluuius, quem Phison scriptura sacra cognominat, exiens de paradiso pergit ad Indiæ regiones. Dictus autem [f] Phison, id est, caterua, [g] quia quindecim fluminibus magnis sibi adiunctis impletur, & efficitur vnus. Ganges autẽ vocatus à Gange [h] rege Indiæ. Fertur autem Nili modo [i] exaltari, & super Orientis terras erumpere.

Tigris fluuius Mesopotamiæ, de paradiso exurgens, & pergens contra Assyrios, & post multos circuitus in Mare mortuũ influens. Vocatur autẽ hoc nomine propter velocitatem, instar bestiæ nimia pernicitate currentis.

D Euphrates fluuius Mesopotamiæ, de paradiso exoriens, copiosissimus gemmis, qui per mediam Babyloniam influit, hic à frugibus, vel ab vbertate nomẽ accepit. [k] Nam Hebraicè Ephrata fertilitas interpretatur, Mesopotamiam enim in quibusdam locis ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. [l] Sallustius autem auctor certissimus asserit, Tigrim, & Euphratẽ vno fonte manare in Armenia, qui per diuersa euntes longius diuiduntur, spatio medio relicto multorũ millium, quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambitur,

tur,

tur, Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus animaduertit, aliter de paradisi fluminibus intelligendum.

Indus, fluuius Orietis, qui Rubro mari accipitur.

Hydaspes, fuit Medorum rex antiquissimus, ex quo amnis orientis nomen accepit, qui nūc Hydaspes dicitur, de quo Lucanus: (Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspen,) Et, quâ Medus Hydaspes, Accedit pelago, Phœbi surgentis ab igne,[m] Qui dum sit fluuius Persarum, dicitur tamen contra orientem decurrere.

[n] Araris, fluuius Germaniæ. De quo Virgilius, Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Bactrus, fluuius orientis, à rege [o] Bactro vocatus fertur, à quo & Bactriani, & vrbs eorū.

Choaspis, Persarum fluuius, vocatus eorū lingua, quòd miram aquæ dulcedinem habeat: [p] adeo vt Persici reges, quamdiu inter ripas Persidis fluit, sibi ex eo pocula vendicarint. Ex hoc amne quidam Cydnum Ciliciæ fluuium deriuari existimant.

Araxis, amnis Armeniæ, qui ab vno mōte cum Euphrate diuersa specie oritur, dictus quod rapacitate cuncta prosternat. [q] Vnde & cùm Alexander eum transgredi vellet. ponte fabricato, tanta vi inundauit, vt pontem dirueret. [r] Hic breuibus interuallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Caspium fertur in mare.

Fluuius Syriæ, qui vocatur Orontes, iuxta Antiochiæ muros decurrens, qui à solis ortu oriens non longe ab vrbe mari conditur, quem de originis suæ tractu Orontem veteres Latinè appellauerunt, cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, & zephyris assiduè ibi spirantibus, tota ciuitas momentis propè omnibus refrigeratur.

[f] Iordanis, Iudeæ fluuius, à duobus fontibus nominatus: quorum alter vocatur Ior, alter Dan. His igitur procul à se distantibus, in vnum alueum fœderatis, Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, & diuidit Iudæam, & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Iericho in Mare, mortuum influit.

[t] Phasis, Caucasceis montibus fusus cum pluribus alijs in Euxinū se præcipitat mare. [v] Vnde & nuncupatur.

[x] Cydnus, amnis Ciliciæ, à Tauro monte progrediens, miram aquarum habens suauitatem & quicquid candidum est, Cydnum

A gentili lingua Syri dicunt. Vnde amni huic nomen datum, quia tumet æstate quando niues soluuntur: reliquis anni temporibus tenuis est & quietus.

[y] Hylas, fluuius Asiæ.

Pactolus, fluuius Asiæ, arenas aureas trahens, de quo Virgilius: -- Pactolúsque irrigat auro. quem pro aurato fluore alij Chrysorhoam vocant.

[z] Hermus, fluuius Asiæ, qui Smyrneos secat cāpos, & ipse fluctibus aureis & arenis plenus,[a] à quo Smyrna vocata est.

Mæander, amnis Asiæ flexuosus, qui, recurrentibus ripis inter Cariam & Ioniam præcipitatur in sinum, qui Miletum diuidit

B & Prienen. Mæander autem vocatus, quòd sit flexuosus, & nunquam currat rectus. De quo Ouidius: Quíq. recuruatus ludit Mæander in vndis.

Tanus, fuit rex Scytharum primus, à quo Tanais fertur fluuius nuncupatus, qui ex Riphæis syluis veniens, dirimit Europam ab Asia, inter duas mundi partes medius currens, atque in Pontum fluens.

[b] Inachus, Achaiæ amnis, Argolicos irrigans campos, quem rex Inachus à se nominauit, qui exordium Argiuæ genti primus

C dedit. Ibi est & Erimanthus ab Erimantho monte demissus.

Padus, Italiæ fluuius, à iugis Alpium fusus, ex tribus fontibus oritur, ex quibus vni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni amnem sinu dirigit, à quo & Padus est nuncupatus. Hic à Græcis Eridanus cognominatur, ab Eridano Solis filio, quem Phaëtontem dicunt, qui fulmine percussus in eodem fluuio deiectus est, & extinctus. [d] Augetur autem exortu Canis liquescentibus niuibus, & cum accessione triginta fluminum circa Rauennam in Adriaticum

D mare defertur.

Tyberis, Italiæ fluuius, à Tyberino rege Albanorum dicitur appellatus, qui in hunc fluuium cecidit, & de exitu suo nomen dedit. Nam anteà Albula antiquum nomen à colore habuit,[e] quod niuibus albus sit.[f] Ipse est autem Tybris, qui & Tyberis, sed Tyberis in cotidiano sermone, Tybris in versu dicitur.

[g] Danubius, Germaniæ fluuius, vocari fertur à niuium copia, quibus magis augetur. Iste est, qui in Europa plus omnibus habet famam. Idem & Ister, quia dum per innumeras vadit gentes, mutat & nomen, &

maio-

maiores sibi ambiendo colligit vires. Oritur à Germanicis iugis, & [h] occidentalibus partibus Barbarorum, pergens cõtra orientem, sexaginta in se fluuios recipit, septem ostijs in Pontum influit.

Rhodanus, Galliæ fluuius ab oppido Rhodo cognominatus, quem coloni Rhodiorum locauerunt,[i] qui rapido concitus cursu, Tyrrheni æquoris freta scindens, non modicum sæpè nauigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus, & amnis fluenta decertant.

Rhenus, à Rhodani societate fertur vocatus: quoniam cum eodem ex vna prouincia oritur. Est autẽ Germaniæ fluuius, inter tres Europæ maximos fluuios cõputatus,[k] qui à iugo Alpiũ vsque in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Iberus amnis, qui quondam toti Hispaniæ nomen dedit.

Minius, fluuius Galliciæ nomen à colore pigmenti sumpsit, qui in eo plurimus inuenitur.

[l] Durius à Græcis, quasi Doricus.

[m] Tagum fluuiũ Carthago Hispaniæ nuncupauit, ex qua ortus procedit, fluuius arenis auriferis copiosus, & ob hoc cæteris fluuijs Hispaniarum prælatus.

Bætis fluuius, qui & Bæticæ prouinciæ nomen dedit, de quo Martialis: Bætis oliuifera crinem redimite corona, Aurea qui nitidis vellera tingis aquis: [n] eò quòd ibi lanæ pulchro colore tinguntur. Bætis autem dictus, eò quòd humili solo decurrat. βαθὺ [o] enim Græci humile, vel mersum vocant. Quædam autem flumina in diluuio soluta, mole terrarum præclusa sunt: quædam verò quæ non erant, abyssi tunc ruptis meatibus eruperunt.

a Cap. XXI. Torrens. *è Seru. ad*-montano flumine torrens. *Æn. 2.*

b De quo Pacuuius. *Rectè Chacon delet voces*, de quo *non enim de torrente Pacuuius sed de sole; cuius versus ideo adducitur, vt ostendatur torrere esse idem, quod arescere. Integer Pacuuij versus legitur apud Festum in voce* torrẽs: flammeo vapore torrens terræ fœtum exusserit, *quod de sole dictum esse constat ex Varrone. 1. de re rust. sed siue Varro Pacuuij verba referre voluit, siue sensum tantum; placet nobis Chacon, cui adiectæ videntur in Varrone voces illæ* aut nox, aut frigore.

c Vnde & Nilus dictus. *è Seru. ad v.* pingui flumine Nilus, *Æn. 9.*

d Nam ante Nilus Melo. *Ex eod. Æn. 4. ad v.* Nubila, iamq. volans apicem, & latera ardua cernit.

e De quo in meridiem versus. *è Solin. c. de Ægypto: ex quo pro Ægypto, Ægyptio* mari; *& pro* retro luctãtibus in arcto luctãtibus, *videri posit in Isidoro reponẽdũ.*

f Phison, id est, caterua. *Ex Hiero. de locis Heb.*

g Quia quindecim fluminib. *Totidem numerantur ab Arrian. lib. 5. de Alexand. vndeviginti verò à* Plinio *lib. 6. c. 18. Libri. o.* quia decem, *sed plane repetitæ syllabæ similitudo librarios decepit.*

h A rege Gange. *Gangem quoq. regẽ appellant Suidas, Et Plutarch. in lib. de fluminib. male libri o.* rege Gangaro.

i Exaltari. *Etiam in manuscripto Solino* exaltari, *non exundare, vt in excuso, legitur.*

k Nam Hebraicè Ephratà fertilitas. *Ita scribo ex Hier. non Euphrata. quæ vox apud Hebræos nulla est. Sed* פְּרָת *perath. id est, Euphrates.* פְּרִי *peri, hoc est, fructu.*

l Sallustius autem certissimus. *Hieronym. in lib. de locis Heb.* Porrò Sallustius auctor certissimus asserit, tam Tigris, quàm Euphratis in Armenia fontes demonstrari. *Ergò aliter legit Isidorus eum Hieronymi locum. Vid. Vibij Sequest. librum de flum. & quidem diuersos vtriasque fontes prodidit Strabo.*

m Qui dum sit fluuius Persarum, dicitur tamen contra Or. *Hoc de Gange, non de Hydaspe cecinit Lucanus lib. 3.* Mouet & Eoos bellorum fama recessus. Qua colitur Ganges, qui toto solus in orbe, Ostia nascenti contraria soluere Phœbo- Audet & aduersum fluctus impellit in Eurum. *Quæ leguntur in impressis libris Lucani carmina, in Gotthicis nulla sunt.*

n Araris fluuius German. *è Seru. Eclog. 1. quod autem in editis, & quibusd. manusc. est:* Currit n. per Parthiam, & Assyriam, *expungi maluimus (deerant enim in plerisque manuscriptis) quam Tigri aptare, quod fecit Vulcanius.*

o A rege Bactro. *Iosephus non Bactrum, sed Cetrum filium Aram Bactrianorum primum auctorem facit.*

p Adeo vt reges. *è Solin. c. de Cilicia.*

q Vnde & cum Alexander. *Meminit pontis Curtius lib. 5. inundationis non meminit. Idem tentatum à Xerxe refert Seruius ad*--pontem indignatus Araxis. *Æn. 8.*

r Hic breuib. interuallis--mare *è solin. c. 25.*

qui vocatur Orontes. *Sic est in Gotthicis Hegesippi lib. 3. c. 5.*

s Iordanis Iudeæ fluu. *Hier. in lib. de locis Heb.*

t Phasis. *Verba sunt Ambrosij 2. Hexaem. c. 3. erat autẽ in omnib. libris* Eusis, *ni restituisset Chacon, indicato Ambrosij loco.*

v Vnde & nuncupatur. *Delemus hæc cum Chacone.*

x Cydnus. *è Solin.*

y Hylas fluuius Asiæ. *Vid. Solin. c. de Bithynia. & Plin. lib. 5. c. 32.*

z Hermus. *Plin. lib. 5. c. 29.* à Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. *Sed hæc à solino potius.*

a A quo Smyrna vocata est. *An quia* Plinius & nomini *(inquit)* suo adoptat. *At idem* Plinius *ex Herodoto ab Smyrna Amazone Smyrnam vrbem appellatam dicit.*

b Inachus--dedit. *Verba sunt Solini c. de Græcia.*

c Amnem sinu dirigit. Digerit *VV. CC. vnus Rom.* Arinem sinum.

d Augetur autem--defertur. *è solin. C. de Italia.*

e Quod niuib. albus sit. *Aliena videntur Chaconi.*

f Ipse autem est Tybris. *è seru. ad v.* Tuque ò Tybri, tu ò genitor cum flumine sancto. *Æn. 8.*

g Danubius à nubium copia. *De Danubij etymo vid. Steph.*

Steph. qui prius μακτόαρ, *hoc est,* ἄιςιον *& felicem, deinde* ἄξενον *aut* ἄξεινον *ab aduersa fortuna apppellatum à Scythis refert.*

h Et occidentalib. partib. Barbar. P*aullò aliter Ambros. 2. hex. c. 3.* Danubius de Occidentalibus partib. Barbarorum, atque Romanos intersecans populos, donec Ponto ipse condatur.

i Qui rapido concit. curs. *Ex Ambros. nisi quod apud illum* non mediocre fertur nauigantium periculum.

k Qui à iugo Alpium. *Ex eod.*

l Durius. *Dorius quidam libri.*

m Tagum--Carthago Hisp. nuncup. *Quod à Tago rege, ex ficto Beroso, dictus fertur, nihilo certius duco.*

n Eo quod ibi lanæ. *Plin. lib. 8. c. 48.*

o Græci n. βαθύ. *Vel* βύθον *Gotthici* bytin.

De Diluuijs. Cap. XXII.

DIluuium dictum, quòd aquarum clade omnia, quæ inundauerit, deleat.

Primum diluuium extitit sub Noë, quando hominum sceleribus offensus Omnipotens, [a] toto orbe contecto, deletis cunctis, vnum spatium cæli fuit ac pelagi, cuius hactenus indicium videmus in lapidibus, quos in remotis montibus conchis & ostreis [b] concretos, sæpè etiam cauatos aquis visere solemus.

[c] Secundum diluuium fuit in Achaia, Iacob Patriarchæ, & Ogygi temporibus, qui Eleusinæ conditor, & rex fuit, noménq. loco A & tempori dedit.

[d] Tertium diluuium in Thessalia Moysi vel Amphictyonis temporibus, qui tertius [e] post Cecropem regnauit. Cuius temporibus aquarum inluuies maiorem partem populorum Thessaliæ absumpsit, paucis per refugia montium liberatis: maximè in monte Parnaso, in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus cõfugiẽtes susceptos, per gemina Parnasi iuga fouit & aluit. A quo propterea genus huma-B num Græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt, propter hominum insitam cordis duritiam.

Sed & flumina cum insolitis aucta imbribus vltra consuetudinem, vel diuturnitatem, vel magnitudinem redundant, multáque prosternunt, & ipsa diluuium dicuntur. Sciendum autem flumina, cùm supra modum crescunt, non tantùm ad præsens inferre damna, sed etiam & aliqua significare futura.

C

a Cap. XXII. Toto orbe contecto. P*leraque huius capitis ex Orosij lib. 1. Hæc ex c. 3.*

b Concretos sæpè & cau. *Oros.* scabros sæpè, & cauatos.

c Secundum diluu. *Oros. c. 7.*

d Tertium. *Idem c. 9. qui ex Iustin. lib. 2. desumpsit.*

e Qui post Cecropẽ regnauit. Athenis *addit Oros.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVSQVARTVS.

De terra, & partibus.

DE TERRA. Cap. I.

TERRA[a] est in media mundi regione posita omnibus partibus cæli in modum centri æquali interuallo consistens:[b] quæ singulari numero totum orbem significat, plurali verò singulas partes: cuius nomina diuersa dat ratio: nam terra dicta à superiori parte, qua teritur: humus ab inferiore, velut humida, vt sub mari: tellus autem, quia fructus eius tollimus: hæc & Ops dicta, eò quod opem fert frugibus. [c] Eadem & arua, ab arando & colendo vocata. [d] Propriè autem terra ad distinctionem aquæ, arida nuncupatur: sicut Scriptura ait. Quod vocauerit Deus terram, aridam. Naturalis enim proprietas, siccitas est terræ: nam vt humida sit, hoc aquarũ affinitate sortitur. [e] Cuius motum alij dicunt ventum esse in concauis eius, qui motus eam mouet. Sallustius, Venti per caua terræ præcipitati, rupti aliquot montes tumulíque sedere. Alij aquam dicunt genitalem in terris moueri, & [f] eas simul concutere, sicut vas, vt dicit Lucretius. Alij σφογγοειδῆ terram volunt, cuius plerumq. latentes ruinæ superposita cuncta cõcutiunt. [g] Terræ quoque hiatus aut motu aquæ inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concauis terræ erumpentibus ventis.

[a] Cap. I. Terra est in medio. *Hyginus lib. 1. de astron. c. vltim.* Terra media mundi regione collocata, omnib. partib. æquali dissidens interuallo, centrum obtinet sphæræ.

[b] Quæ singulari numero totum orb. *è Seru. Æn. 6. ad v.* medioq. ex hoste recepi-- *Itemq. ad v.* tot maria intraui.

[c] Eadem & arua. *Varr. lib. 4.* aruum, & arationes ab arando.

A [d] Propriè autem terra. Ex *Ambros. lib. 3. Hexaem. cap. 4. apud quem vox* aquæ *non legitur.*

[e] Cuius motum alij dicunt, &c. Vsq. ad concutiunt. *è Seru. Georg. 2. ad v.* qua vi maria alta tumescant. *Sed quod Sallustius hic à seruio etiam citatur; mihi non fit verisimile hemistichium cum integro hexametro à Sallustio scriptum.* Venti per caua terræ. Præcipitati, rupti aliquot montes tumuliq. sedere. *Itaque auctor alius quærendus eorum verborum, pro* genitalem *verò* generalem *habebant Isidoriani omnes libri.*

[f] Et eas concutere sicut vas, vt dicit Lucretius. *Lib. 6.* Vt vas in terra non quit constare, nisi humor Destitit in dubio fluctu iactarier intus.

[g] Terræ quoq. hiatus. Vsq. ad fin. *è Seru. Æn. 8. ad v.* Non secus, ac si quâ penitus vi terra dehiscens.

De Orbe. Cap. II.

B ORbis à rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est: vnde breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Vndique enim Oceanus circumfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus est autẽ trifariè: ex quibus vna pars Asia, altera Europa, tertia Africa nuncupatur. Quas tres partes orbis veteres non æqualiter diuiserunt: nam Asia à Meridie per Orientem vsque ad Septentrionem peruenit. Europa verò à Septentrione vsque ad Occidentẽ, atq. inde Africa ab Occidente vsq. ad Meridiem. Vnde euidenter orbem dimidiũ duæ tenent Europa & Africa, aliũ verò dimidium sola Asia. Sed ideò istæ duæ partes factæ sunt, [a] quia inter vtramque ab Oceano Mare magnum ingreditur, quod C eas intersecat. Qua propter si in duas partes Orientis & Occidentis orbem diuidas, Asia erit in vna, in altera verò Europa & Africa.

[a] Cap. II. Quia inter vtramq. ab Oceano Mare magnum ingreditur. *Apertè hic Mare magnum Mediterraneum dicitur.*

De Asia. Cap. III.

ASia, ex nomine cuiusdã mulieris est appellata, quæ apud antiquos imperiũ tenuit

nuit Orientis. Hæc in tertia orbis parte disposita, ab Oriente ortu Solis; à Meridie Oceano; ab occiduo nostro mari finitur: à Septentrione Mæotide lacu & Tanai fluuio terminatur. Habet autẽ prouincias multas & regiones, quarum breuiter nomina & situs expediam, sumpto initio à Paradiso.

Paradisus, est locus in Orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur hortus: porrò Hebraicè Eden dicitur, quod in nostra lingua deliciæ interpretatur. Quod vtrumque iunctũ facit hortum deliciarum: est enim omni genere ligni & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignũ vitæ: non ibi frigus non æstus, sed perpetua veris temperies. E cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat, diuiditúrque in quattuor nascẽtia flumina, cuius loci post peccatum homini aditus interclusus est. Sæptus est enim vndiq. romphea flamma, id est, muro igneo accinctus, ita vt eius cum cælo [a] penè iungatur incendium. Cherubin quoque id est, Angelorum præsidium arcendis spiritibus malis super romphææ flagrantiam ordinatũ est, vt homines flãmæ, Angelos verò malos Angeli (boni) submoueãt, ne cui carni vel spiritui trãsgressionis aditus Paradisi pateat.

India, vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur: [b] hæc à Meridiano mari porrecta vsq. ad ortum Solis, & à Septentrione vsque ad montem Caucasum peruenit, habens gentes multas & oppida, insulam quoque Taprobanam elephantis refertam. Chrysen & Argyrẽ auro argentoque fœcundas, [c] Tylen quoque arborum folijs nunquam carentem. [d] Habet & fluuios Gangen, & Indum, & Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Fauonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis Etesijs potitur. Gignit autem tincti coloris homines, elephãtes ingentes, monoceron bestiam, psittacum auem, ebenum quoque lignum, & cinnamum, & piper, & calamũ aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chrysoprasos & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas & vniones, quibus nobilium fœminarum ardet ambitio. Ibi sunt & montes aurei, quos adire propter dracones & gryphas, & immensorum hominum monstra impossibile est.

Parthia, ab Indiæ finibus vsque ad Mesopotamiam generaliter nominatur. Propter inuictã enim virtutem Parthorum, & Assyria & reliquæ proximæ regiones in eius nomen transierunt. [e] Sunt enim ea Arachosia, Parthia, Assyria, Media & Persia: quæ regiones inuicem sibi cõiunctæ initium ab Indo flumine sumunt, Tigri clauduntur: locis montuosis & asperioribus sitæ, habentes fluuios Hydaspen & Arbem: sunt enim inter se finibus suis discretæ, nomina à proprijs auctoribus ita trahentes.

Arachosia, ab oppido suo nuncupata.

Parthiã, Parthi à Scythia veniẽtes occupauerunt, eámq. ex suo nomine vocauerunt. [f] Huius à Meridie Rubrũ mare est, à Septentrione Hyrcanũ salũ, ab Occidua solis plaga, Media. Regna in ea octodecim sunt, porrecta à Caspio littore vsq. ad terras Scytharũ.

Assyria vocata ab Assur filio Sẽ, qui eam regionem post diluuium primus incoluit: hæc ab Ortu Indiam, à Meridie Mediã tangit: ab Occiduo, Tigrim: à Septentrione montem Caucasum, vbi portæ Caspiæ sunt. In hac regione primus inuentus est vsus purpuræ, inde primum crinium & corporũ vnguenta venerunt, ac odores quibus Romanorum atq. Græcorum effluxit luxuria.

Media, & Persis, à regibus Medo, & Perso cognominatæ, qui easdem prouincias bellando aggressi sunt. [g] Ex quibus Media ab Occasu transuersa Parthia regna amplectitur: à Septentrione Armenia circumdatur, ab Ortu Caspios videt, à Meridie Persiam: huius terra Medicã arborem gignit, quam alia regio minimè parturit. Sunt autem Mediæ duæ, Maior & Minor.

Persis, tendens ab ortu vsque ad Indos: ab occasu Rubrũ mare habet, ab Aquilone verò Mediam tangit, ab Austro Carmaniã, quæ Persidi annectitur, quibus est Susa oppidum nobilissimum. In Persia primùm orta est ars magica, ad quam Nemroth gigas post confusionem linguarum abijt, ibíq. Persas ignẽ colere docuit: nam omnes in illis partibus Solẽ colunt, [h] qui ipsorum lingua El dicitur.

Mesopotamia, Græcam etymologiã possidet, quòd duobus fluuijs ambiatur. Nam ab Oriente Tigrim habet, ab Occiduo Euphratem, [i] incipit autem à Septentrione inter montem Taurum & Caucasum, cuius à Meridie sequitur Babylonia, deinde Chaldæa, nouissimè Arabia εὐδαίμων.

Babyloniæ regionis caput Babylõ vrbs est, à qua nuncupata, tam nobilis, vt Chaldæa & Assyria & Mesopotamia in eius nomen

aliquando transierint.

Arabia appellata, id est, sacra.[k] Hoc enim significare interpretatur, eo quòd sit regio thurifera, odores creans. Hinc eam Græci εὐδαίμονα, nostri beatam nominauerunt: in cuius saltibus & myrrha & cinnamum prouenit: ibi nascitur auis Phœnix, Sardonix gemma, Iris, Malochites, & Pæderotes ibi inueniuntur.[l] Ipsa est & Saba appellata, à filio Chus, qui nuncupatus est Saba. [m] Hæc autem angusto terræ tractu ad Orientem versus Persicum sinum extenditur, cuius Septentrionalia Chaldæa claudit, Occasum sinus Arabicus.

Syriam Syrus quidam perhibetur indigena à suo vocabulo nuncupasse. [n] Hæc ab Oriente, fluuio Euphrate: ab Occasu, mari nostro & Ægypto terminatur: tangens à Septentrione Armeniam & Cappadociam: à Meridie sinum Arabicum. Situs eius porrectus in immensam longitudinem: in lato angustior. Habet autem in se prouincias Cõmagenam, Phœniciam, & Palestinam: cuius pars est Iudæa absque Sarracenis, & Nabathæis. Commagena prima prouincia Syriæ à vocabulo [o] Commagenæ vrbis nũcupata, quæ quondam ibi metropolis habebatur. Huius est à Septentrione [p] Armenia: ab Ortu Mesopotamia, à Meridie Syria: ab Occasu Mare magnũ.[q] Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorũ in Syriam profectus, apud Sidonẽ regnauit, eamq. prouinciã ex nomine suo Phœniciã appellauit. Ipsa est vbi Tyrus est, ad quã Isaias loquitur. Habet autẽ ab Oriente Arabiã, à Meridie mare Rubrũ.

Palestina prouincia Philistin vrbem metropolim habuit, quæ nunc dicitur Ascalon, ex qua ciuitate omnis circa eam regio Palestina est nuncupata. Huius ab Oriente mare Rubrum occurrit: à Meridiano latere Iudęa excipitur: à Septentrionali plaga Tyriorum finibus clauditur: ab Occasu Ægyptio limite terminatur.

Iudæa regio Palestinæ ex nomine Iudæ appellata, ex cuius tribu reges habuit. Hæc prius Chanaan dicta, à filio Cham, siue à decem Chananæorũ gentibus, quibus expulsis eandem terrã Iudæi possederunt.[r] Initiũ longitudinis eius à vico Arsa, vsq. ad vicum Iuliadẽ porrigitur, in quo Iudæorũ pariter & Tyriorũ communis habitatio est. Latitudo autẽ eius à monte Libani vsq. ad Tiberiadis lacũ extẽditur. In medio autẽ Iudææ ciuitas Hierosolyma est, quasi vmbilicus regio-

A nis totius. Terra variarũ opum diues, frugibus fertilis, aquis illustris, opima balsamis. [f] Vnde secundũ elementorũ gratiã existimauerũt Iudæi eam promissam patribus, terrã fluentem lacte & melle, cùm hinc illis Deus resurrectionis prærogatiuam polliceretur.

[t] Samaria, regio Palestinæ ab oppido quodam nomen accepit, quod vocabatur Samaria, ciuitas quondam regalis in Israël, quæ nunc ab Augusti nomine Sebastia nuncupatur. Hæc regio inter Iudęam & Galilæam media iacet, incipiens [v] à vico, cui nomen est Eleas, deficiẽs in terra Agrabat. Situs eius natura consimili, nec vllo differens à Iudæa.

B [x] Galilæa regio Palestinæ vocata, quod gignat candidiores homines, quàm Palestina. [y] Hæc autẽ duplex est, Superior & Inferior, sibi tamen connexæ Syriæ, & Phœniciæ adhærentes. Terra earum opima, & ferax, & fructibus satis fœcunda.

Pentapolis, regio in confinio Arabiæ & Palestinæ sita. Dicta à quinque ciuitatibus impiorũ, quæ cælesti igne consumptæ sunt: terra amplius olim à Hierosolymis [z] vberrima, nunc autem deserta atq. exusta. Nam pro scelere incolarum de cælo descendit ignis, qui regionem illam in cineres æternos dissoluit. Cuius vmbra quædam & species

C in fauillis & arboribus ipsis etiam adhuc videtur. Nascuntur enim ibi poma virentia sub tanta specie maturitatis, vt edendi desiderium gignant. Si carpas, fatiscunt, ac resoluuntur in cinerem, fumumque exhalant, quasi adhuc ardeant.

[a] Nabathæa, regio, à Nabath filio Ismael nuncupata. Iacet autem inter Iudæam & Arabiã, & surgens ab Euphrate in mare Rubrum porrigitur, & est pars Arabiæ.

[b] Ægyptus, quæ prius Æria dicebatur, ab Ægypto Danai fratre, postea ibi regnãte, nomen accepit.[c] Hæc ab Oriente Syriæ ac Rubro mari coniuncta, ab Occasu Libyam habet, à Septentrione Mare magnũ, [d] à Meridie verò introrsus recedit, pertendẽs vsq.

D ad Æthiopes, regio cæli imbribus insueta & pluuiarũ ignara. Nilus solus eam circumfluens irrigat, & inundatione sua fœcundat, [e] vnde & ferax frugibus multã partem terrarum frumento alit, cæterorum quoq. negotiorum adeo copiosa, vt impleat necessarijs mercibus etiam orbem terrarum. Finis Ægypti Canopæa à Canope Menelai gubernatore sepulto in ea insula, quæ Libyæ principium & ostium Nili facit.

Seres

Seres, oppidum Orientis, à quo & genus Sericũ & regio nũcupata est.[f] Hæc à Scythico Oceano, & mari Caspio ad Oceanum orientalem inflectitur, nobilibus fertilis frondibus, à quibus vellera decerpuntur, quæ cæterarum gentiũ cõmercia abnuentes Seres ad vsum vestium vendunt.

Bactriæ regioni proprius amnis Bactrus vocabulum dedit.[g] Partes eius, quæ ponè sunt, Paropanisi iugis ambiuntur: quæ aduersæ sunt, Indi fluuij fontibus terminantur. Reliqua includit Ochus fluuius. Mittit Bactria fortissimos Camelos nunquã atterentes pedes.

Scythia sicut & Gothia à Magog filio Iaphet fertur cognominata: cuius terra olim ingẽs fuit, nam ab Oriente India, à Septentrione per paludes Mæotides inter Danubium & Oceanum vsq. ad Germaniæ fines porrigebatur. Postea verò minor effecta, [h] à dextra Orientis parte qua Oceanus Sericus tenditur vsque ad mare Caspium, quod est ad Occasum: de hinc à Meridie vsq. ad Caucasi iugum deducta est: cui subiacet Hyrcania, ab Occasu habens pariter gẽtes multas, propter terrarum infœcunditatem latè vagantes. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentosæ ac truces carnibus humanis & eorum sanguine viuunt.[i] Scythiæ plures terræ sunt locupletes: inhabitabiles tamen plures, nam dum in plerisque locis auro & gemmis affluant, Gryphorũ immanitate accessus hominum rarus est. Smaragdis autem optimis hæc patria est. Cyaneus quoque lapis, & Crystallus purissimus Scythiæ est. Habet & flumina magna Moschorum,[k] Phasiden, atq. Araxen.

[l] Hyrcania, dicta à sylua Hyrcana, quæ Scythiæ subiacet: habens ab Oriente mare Caspium: à Meridie Armeniam: à Septentrione Albaniam, ab Occasu Iberiam.[m] Est autem syluis aspera, copiosa immanibus feris, Tigribus, Pantherísq. ac Pardis: de qua Virgil. Hyrcanæq. admorunt vbera Tigres.

[n] Albania à colore populi nuncupata, eo quod albo crine nascantur: [o] hæc ab Oriẽte sub mare Caspium surgens, per orã Oceani Septentrionalis [p] vsq. ad Mæotides paludes per deserta & inculta extenditur. Huic terræ canes ingentes sunt, tantæq. feritatis, [q] vt tauros premant, leones perimant.

[r] Armenia nuncupata ab Armeno Iasonis Thessali comite, qui amisso rege Iasone, collecta multitudine eius, quæ passim vagabatur, Armeniã condidit, & ex suo nomĩne nuncupauit. Sita est inter Taurum, & Caucasum, à Cappadocia vsque ad Caspiũ mare protensa, habens à Septẽtrione Ceraunios montes, ex cuius collibus Tigris fluuius nascitur: & in cuius montibus arca post diluuium sedisse perhibetur. Duplex est autem Armenia, Superior & Inferior, sicut duæ Pannoniæ.

Hiberia, regio Asiæ est, prope Pontũ Armeniæ iuncta: in hac herbæ tincturæ vtiles nascuntur.

Cappadociam vrbs propria nominauit: [s] hæc in capite Syriæ sita, ab Oriente Armeniam tangit: ab Occasu Asiam minorem: ab Aquilone, mare Cimmericum, & Themiscirios campos, quos habuêre Amazones: à Meridie verò, Taurum montem, cui subiacet Cilicia & Isauria vsque ad Cilicum sinũ, qui spectat contra insulam Cyprum.[t] Terra eius ante alias nutrix equorum. Halys amnis per eam fluit, qui quondã Lydiæ regna disiunxit à Persis.

[v] Asia minor ab Oriente Cappadocia attingitur: ab alijs partibus vndique mari circumdatur. Nam à Septentrione Pontum Euxinum habet, ab Occasu Propontidem, à Meridie Ægyptiũ mare. Habet prouincias Bithyniam, Phrygiam, Galatiam, Lydiam, Cariã, Pamphyliã, Isauriã, Lyciã, atq. Ciliciã.

Prima Asiæ minoris Bithynia in Ponti exordio ad solis orientis partem, aduersa Thraciæ iacet, multis antea nominibus appellata: [x] Nam prius Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox à Bithyno rege Bithynia nuncupata, ipsa est & maior Phrygia. Nicomedia vrbs in ea est, vbi [z] Hannibal fugiens veneni haustu animam expirauit.

[a] Galatia dicta à priscis Gallorũ gentibus à quibus extitit occupata. [b] Nã Galli in auxilium à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo pacta victoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primùm Gallogræci, nũc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ dicũtur, & eorum regio Galatia nuncupatur.

[c] Phrygia dicta à Phrygia Esopi filia.[d] Hæc Dardania à Dardano Iouis filio dicta: de [e] quo Homerus ait: Quẽ primùm genuit cælesti Iupiter arce. [f] Hic enim profectus de Corito ciuitate primus venit in Phrygiam. Est autẽ regio [g] Troadi superiecta ab Aquilonis parte Galatiæ: à Meridiana, vicina est Lycaoniæ: ab Oriẽte Lydię adhæret: ab Occidẽte Hellespõto mari terminatur.[h] Huius regio

regio Troia est, quam ex suo nomine appellauit Tros, Troianorum rex, Ganymedis pater. Duæ sunt autem Phrygiæ. Maior & Minor. Maior Phrygia Smyrnã habet: [i] Minor verò Ilium.

Lycaonia ----

[k] Cariã Hermus fluuius discernit à Phrygia.

Lydia, sedes antiqua regũ, quam Pactoli vnda extulit in diuitias, torrentibus aureis: hæc antea Mæonia dicebatur, quæ dum pro breuitate duos fratres reges Lydum & Tyrrhenũ ferre nõ posset: ex sorte Tyrrhenus cum ingenti multitudine profectus loca [l] Italiæ occupauit, & Thyrrheniã nuncupauit. Lydia autem à Lydo [m] regis fratre, qui in prouincia remanserat, cognominata est. Coniungitur ab occidente minori Phrygiæ: ab ortu Smyrnam vrbem habet, quam [n] Meles fluuius cingit, cuius campos Pactolus, & Hermus circumfluunt, arenis aureis ditissimi.

Pamphylia ----

Isauria, ex situ loci perhibetur cognominata, quòd vndiq. aurarum aperta flatibus pateat. Metropolim vrbẽ Seleuciam habet.

[o] Cilicia, à Cilice quodam nomen traxit, quem ortum Phœnice dicunt, & antiquiorem Ioue fuisse asserunt. Plurima iacet cãpis, recipiẽs ab Occiduo Lyciam, à Meridie mare Issicum, à tergo montis Tauri iuga. Hanc Cydnus amnis intersecat, [p] matrem vrbium habet Tarsum. In ea & Corycus oppidum est, vnde crocum plurimum & optimum venit, spiramine fragrantius, & colore plus aureo.

Lycia nuncupata, quod ab Oriente adiuncta Ciliciæ sit. Nam habet ab Ortu Ciliciam, ab Occasu & Meridie mare, à Septentrione Cariam. [q] Ibi est mons Chimæra, qui nocturnis æstibus ignem exhalat: sicut in Sicilia Ætna, & Vesuuius in Campania.

[a] Cap. III. Penè iungatur. Iungat *Gotthici.*
[b] Hæc à meridiano mari porrecta. *Ex Solin. c. 55.*
[c] Tylõ quoq. *De qua inf. c. 6. Vid. Teophrast. Plin. Solin.*
[d] Habet & fluuios. *Ex eod. Sol. è quo Indum pro Nidam, & Hypasin pro Hypanim posuimus.*
Etesijs potitur. *Solini verba.*
[e] Sunt in ea Arachos--Arbin. *Ex Orosij lib. 1. c. 2.*
[f] A Septentrione Hircan. saltum. *Ex Solin. cap. 59. de Parthia. ita n. legit Camertes: & ita est in manuscriptis Eccl. Toletan. nisi* Hircanij *saltus mauis, cuius non semel meminit solinus, &* hirc. *&c. Hircaniæ syluæ meminit Isid. sup. lib. 9. cap. 2.*
[g] Ex quib. Media. *Ex Solin. ibid.*
[h] Qui ipsorum lingua El dic. *è Seru. Æn. 1. ad vers.* Per tot ducta viros, &c.

[i] Incipit à Septent. *Ex Oros. lib. 1. c. 2.*
[k] Hoc n. significare interp. *Ex Solin. c. 36.*
[l] Ipsa est & Sabb. *Ioseph. lib. 1. antiq.*
[m] Hæc autẽ angusto--Arabicus. *Ex Oros. lib. 1. c. 2.*
[n] Hæc ab Oront Nabathæis. *Ex eod. cap.*
[o] A vocabuli Comagenæ vrbis. *Vetus cod. Roman.* à vocabulo, quo vrbs nuncupata quæ quondã, &c. *Ergo Comagena ea vrbs, non Comage vocabatur. In Ethici quoq. cosmographia inter famosa (sic n. appellat ipse) Orientalis Oceani oppida, Comagena numeratur.*
[p] A Septentrione Armenia. *Sic veteres libb. nõ Capadocia. idq. & Ptolemæus tabul. 6. Asiæ confirmat, & Iuuenal. Satyr. 6. Armenios, & Comagenos haruspices coniungens.*
[q] Phœnix Cadmi frater. *Sup. lib. 9. c. 2. ex Euseb. Chro.*
[r] Initiũ lõgitudinis--regiones totius. *Ex Hegesipp. lib. 3. c. 6.* Aquis illustris. *Ex Solin. c. 33.*
[s] Vnde secundum elem--polliceretur. *Hæc Hegesipp. d. c. 6. de samaria.*
[t] Samaria. *Ex Hieron. in Os. c. 14.*
[v] A vico cui nomen est Eleas. *Hegesipp. ibid.*
[x] Galilea--quod gignat candidiores. *Etymõ Græcũ, cùm vox sit Hebræa.*
[y] Hæc autem dup-fœcunda. *ibid. Hegesipp.*
[z] Vberrima nunc autem des. *Ex Hegesipp. lib. 4. cap. 18. Solin. c. 35. & August. lib. 21. de ciu. c. 5.*
[a] Nabathæa. *Sup. lib. 9. c. 2. & Hieron. in quæst. Heb. ad Genes. c. 25.*
[b] Ægyptus--accepit. *Sup. lib. 9. c. 2. & Euseb. in Chron.*
[c] Hæc ab Oriente. *Ex Oros. lib. 1. c. 2.*
[d] A meridie. *Solin. c. 33.*
[e] Vnde & ferax--terrarum. *Ex Hegesipp. lib. 4. c. 27.*
[f] Hæc à Scythico Oc. *Totus locus ex Solin. c. 33. èque voces duas* cõmercia abnuentes *suppleuimus, cũ* cęterar. gentium *legatur in VV. CC. non* cæteris gentib. *vt quidam edidere.*
[g] Partes eius, quæ ponè. *Al.* pronæ. *Al.* planæ *vid. Solin. & Plin. lib. 6. c. 16.*
[h] A dextra Orient--vagantes. *Ex Oros. lib. 1. c. 2.*
[i] Scythiæ plures--rarus est. *Ex solin. c. 20.*
[k] Moschorũ, Phaside. Arax *Solin.* Heniochorũ mõtes Araxẽ, Moschorũ, Phasidẽ fũdũt. *Isid. li. o.* Oscorũ
[l] Hircania dicta à sylu. Hir. *Idem sup. lib. 9. cap. 2. ex Seru. Æn. 7.*
[m] Est autem Sylu. asp. *Solin. c. 21.*
[n] Albania à colòre populi. *F.* capilli.
[o] Hæc ab orient. *Ex Oros. lib. 1. c. 2.*
[p] Vsq. ad Mæotides paludes. *Vsque ad* Tanaim *fluuium & Mæotides. Oros.*
[q] Vt tauros premant, leones peri. *Solin. c. 25.* Apud Albanos nati canes feris omnib. anteponuntur; frangunt tauros, leones perimũt, *ex quo* frangant *malebat chacon.*
[r] Armenia nũcupata. *supra lib. 9. c. 2. & Iustinus lib. 42.*
[s] Hæc in c. Syr--Cyprum. *Ex Oros. lib. 1. c. 2. Orosius ex Sallustio, quẽ citat Seru. Æn.* XI. *ad v.* Quales Threiciæ cum fulmina Thermodo.
[t] Terra eius a. a. n. equor. *Ex Solin. c. 57.*
[v] Asia minor--mare. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2. apud quem* Capadocia attingitur *nõ* cingitur *vt in Isidorianis lib.*
[x] Nam prius Bebrycia. *Solin. c. 44.*
[y] Ipsa est & maior Phrygia. *Ex Seru. Æn. 5. ad v.* Bebrycia ven. A. d. g. f. *apud quẽ Sallust.* Igitur introrsus prima Asiæ Bithynia est, multis antea nominibus appellata

A appellata, ipſa eſt & maior Phrygia.

z Hannibal--animã expirauit. Expulit *Sol. c. 44.* exhalauit *Margarin. Virg. lib.* XI. cõfixi expirant animas.

a Galatia. *è Solin. c. 43. aut ex Hiero. in loc. Heb. ex Actib.*

b Nam Galli. *Ex Iuſtin. libro 25. & lib. de locis Heb. ex Act. Apoſt. inter Hieron. opera.*

c Phrygia-- Æſopi f. *sic veteres lib. & Meſſalla Coruin. in lib. de progenie Auguſti.*

d Hæc & Dardaniæ. *è Seru. Æn. 2.*

e De quo Homerus ait, &c. *Verba Euſebij in Chronic.*

f Hic n. profectus de Corito. *è Seru. Æn. 3. ad verſum. 170.* Coritum terraſq. req. *& Virg. Æn. 7. de Dardano.* Hinc illũ Coriti Tyrrhena ab ſede profectũ.

g Troadi ſuperiecta, *è solin. c. 43. de Aſia minore.*

h Huius regio Troia. *è seru. Georg. 3. ad*-- Troſque parens, & Troiæ Cy. a.

i Minor vero Iliũ. *Ex d. lib. de locis Heb. Act.*

k Cariam. *è solin. c. 43.*

B l Loca Italię occup. *è ser. & impreſ. veteres lib. o.* Gallię.

m A Lydo Regis fratre. *Vocem* Regis *delebat Chacon. videntur autem hæc è seruio ſumpta Æn.* VIII. *ad* Vrbis Ægyllinæ ſedes, vbi Lydia quondam.

n Meles fluu. *sic vet. libb. de quo ſuperiori lib. vid. Plin. lib. 5. c. 29.*

o Ciliciam à Cilic. *è solin. c. de Cilic.*

p Matrem vrb. h. Tarſon, hãc Cydn. &c. *Ex solino. Nam inuerſo ordine hæc leguntur in codicib. Iſid. & in d. lib. de locis Heb. ex Act. Apoſt.*

q Ibi eſt mons Chimera. *Ex solin. cap 42. de Lycia, ex quo* Veſuuius *hic legendum fuit, non* Veſulus *vt eſt in manuſcriptis, vid. seru. Æn* XI. *ad* Multos Veſulus quẽ p. a. *& Georg. 2. ad v.* Talem diues arat Capua, & vicina Veſeuo.

C

De Europa. Cap. IIII.

POſt Aſiam ad Europã ſtilũ vertimus. Europa quippe Agenoris regis Libyæ filia fuit, [a] quam Iouis ab Africa raptam Creta aduexit, & tertiã partẽ orbis ex eius nomine appellauit. [b] Iſte autẽ eſt Agenor Libyæ filius, ex qua & Libya, i. Africa fertur cognominata. Vnde apparet prius Libyã accepiſſe vocabulum, poſtea Europã. Europa autem in tertiam partẽ orbis diuiſa, incipit à flumine Tanai, deſcendens ad Occaſum per Septẽtrionalem Oceanum vſq. ad fines Hiſpa-D niæ, cuius pars Oriẽtalis, & Meridiana à Põto conſurgens, tota [c] Mari magno coniungitur, & in inſula Gadibus finitur. [d] Prima Europæ regio Scythia Inferior, quę à Mæotidis paludibus incipiẽs, inter Danubiũ & Oceanum Septentrionalem vſq. ad Germaniam porrigitur: quæ terra generaliter propter barbaras gentes, quibus inhabitatur, Barbaria dicitur. Huius pars prima Alania eſt, quæ ad Mæotidas paludes pertingit. Poſt hanc Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania, vbi plurimam partem Sueui incoluerunt.

Germania, poſt Scythiam Inferiorẽ à Danubio inter Rhenum fluuium Oceanúmq. concluſa, cingitur à Septentrione & Occaſu Oceano: ab Ortu verò Danubio: à Meridie Rheno flumine dirimitur: [e] terra diues virorum, ac populis numeroſis [f] & immanibus frequens. Vnde & propter fœcunditatem gignendorum populorum, Germania dicta eſt: [g] gignit aues Hercynia ſylua, quarum pennæ noctu perlucent. [h] Biſontes quoque feras & Vros atq. Alces parturit. Mittit & gemmas, Cryſtallũ, & Succinum, Callaicum quoq. viridẽ, & Cerauniũ candidũ. Duę ſunt autẽ Germaniæ, Superior iuxta Septentrionalem Occeanum, Inferior circa Rhenum.

[k] Prouinciarum autem quas Danubius à Barbarico ad Mediterraneũ mare ſecluſit: [l] prima eſt Mœſia, à meſsium prouentu vocata. Vnde eam veteres Cereris horreũ nũcupabant. [m] Hæc autem ab Oriente oſtijs Danubij iungitur: ab Euro verò, Thraciæ: à Meridie, Macedoniæ: ab occaſu, Hiſtriæ copulatur. Poſt Mœſiam autem Pannonia eſt. Inde Noricus ager frigidus, & parcius fructuoſus. Poſt quæ Rheticus ferax frugibus, qui excipit Galliam Belgicam.

Thraciæ Thiras Iaphet filius veniens nomen dediſſe perhibetur. Alij à ſæuitia incolarum Thraciã appellatam dixerunt. [n] Huic ab Oriente Propontis, & vrbs Conſtantinopolis oppoſita eſt: à Septentrione verò Iſter obtenditur: à Meridie verò Ægæo mari adhæret: ab Occaſu Macedonia illi ſubiacet. Cuius regionem olim Beſſorum populus, Maſſagetę, Sarmatę, Scythæ, & aliæ plurimę nationes incoluerũt. Ampla eſt enim, ideóque plurimas continuit gentes, Hebrum fluuium Thracia fundit, qui etiam gentes barbarorum plurimas tangit.

Græcia à Græco rege vocata, qui cunctã eam regionem regno incoluit. Sunt autem prouinciæ Græciæ ſeptem: quarum prima ab Occidente Dalmatia, inde Epirus, inde Hellas, inde Theſſalia, inde Macedonia, inde Achaia, & duę in mari Creta, & Cyclades. Illyricũ autẽ generaliter omnis Græcia eſt.

Dalmatiam à Delmi maxima eiuſdem prouinciæ ciuitate traxiſſe nomen exiſtimatur. Adhæret [o] ab Oriente Macedoniæ: à Septentrione Mœſiæ: ab Occaſu Iſtria terminatur: à Meridie verò Adriatico ſinu clauditur.

[p] Epirus à Pyrrho Achillis filio cognominata, cuius pars Chaonia, quæ ante Moloſsia dicta

dicta est, à Molosso filio Pyrrhi, quem de Andromacha habuit. Sed postquam occisus est Pyrrhus Orestis insidijs, Andromachã Helenus suscepit, tenuitque regnum priuigni, qui successerat patri, à quo Molossia dicta pars Epiri, quam Helenus postea à fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominauit, quasi ad solatium fratris extincti.

[q] Hellas dicta à rege Hellene Deucalionis & Pyrrhæ filio, à quo & prius Græci Hellenes nuncupati sunt. Ipsa est & Attica terra Acte prius dicta. [r] Nam Cranaus quidam Græcię indigena fuit, ex cuius filia Attis nomine Attica terra vocata est. Hæc inter Macedoniam & Achaiam media iacet, Arcadię à septentrionali parte coniuncta. [s] Ipsa est & vera Græcia, vbi fuit Athenæ ciuitas [t] mater liberalium litterarum, & philosophorum nutrix, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobilius. In ea est & Marathonius campus opinione quondam prœlij cruentissimus.

Helladis autẽ duæ sunt prouinciæ, Bœotia, & Peloponesus.

Bœotia autem dicta hac ex caussa. Dum Cadmus Agenoris filius Europam sororem à Ioue raptam ex præcepto genitoris quæreret, nec reperiret, patris iram formidans confirmato animo, elegit exilium. Nam bouis fortè conspectæ secutus vestigia, amplexus est sedem, vbi illa recubuerat: sicque locum de nomine bouis Bœotiam nominauit: vbi & Thebas vrbem construxit, in qua olim ciuilia bella detonuerunt: & [v] vbi nati sunt Apollo, & Hercules maior ille Thebanus. Eadem est [x] Aonia vocata, à fonte quodam Apollini & Musis consecrato, qui in eadem Bœotia est.

Peloponesus, secunda pars Helladis, à Pelope regnata atque vocata.

Thessalia, à Thessalo rege cognominata, quæ à meridiana plaga Macedoniæ cõiũcta est, [y] cuius à tergo Pieria est. Multa in Thessalia flumina, & oppida, inter quæ præcipuè Thessalonica, & Thebæ. Ibi est mons Parnassus quondã Apollini consecratus. Thessalia patria Achillis, & origo Lapitharũ fuit, de quibus [z] fertur, quòd hi primo equos frænis domuerint: vnde & Centauri dicti sunt. In Thessalia primùm solidi aurei facti sunt, domandorum quoq. equorum vsus primũ repertus est.

Macedoniæ in exordio ab Emathio rege A Emathiæ nomen erat, sed [a] Macedo Deucalionis maternus nepos, postquam ibi accepit principatũ, mutauit vocabulũ, Macedoniãmq. à suo nomine dixit. [b] Est autem confinis ab Oriente Ægæo mari, à Meridie Achaiæ, ab Occasu Dalmatiæ, à Septentrione Mœsiæ: patria Alexandri Magni, & [c] regio aureis venis argenteisq. opima. Lapidẽ, quẽ Pæantidem vocant, ista gignit. Mons Olympus in ea est, [d] qui excellenti vertice tantus attollitur, vt in cacumine eius nec nubes, nec venti sentiantur.

[e] Achaia ab Achæo rege & vrbs & prouincia appellata: hæc penè insula est. Nam B absq. Septentrionali parte, qua Macedoniæ iungitur, vndiq. septa est mari. Ab Oriente enim habet Myrteum mare: ab Euro Creticum: à Meridie Ionium: ab Africo & occasu [f] Cephaloniam, & Cassiopam insulas: à sola Septentrionali parte Macedonię, vel Atticæ terræ adiungitur, huius caput est vrbs Corinthus Græciæ decus. Inachus est Achaiæ fluuius.

[g] Arcadia sinus Achaiæ est, vt platani folium, inter Ionium & Ægeum mare exposita, [h] quam Arcas Iouis & Calistæ filius, Pelasgis in ditionem redactis, ex suo nomine Arcadiam nuncupauit. Ipsa est & Sicyonia à C Sicyone rege, à quo & regnum Sicyoniorũ est dictum. Habet autem Arcadia fluuium magnum Erimanthum: Asbeston quoq. lapidem, qui semel accensus nunquam extinguitur. Candidissimæ etiam merulæ ibi nascuntur.

Lacedemonia - - - -

[i] Pannonia ab Alpibus Pæninis est nuncupata, quibus ab Italia secernitur: [k] regio viro fortis, & solo læta, duobus satis acribus fluuijs Drabo, Sabóque vallata. Coniungitur autẽ cùm Norico & Rhetia, habens ab Oriẽte Mœsiã: [l] ab Euro Istriam: ab Africo verò Alpes Appenninas: ab occasu Galliam Belgicã: à Septentrione Danubij fontẽ, vel limi-D tem, qui Germaniam, Galliámque secernit.

Istriam Ister amnis vocauit, qui eius terrã influit: ipse est Danubius. Habet autẽ Istria à Septentrione Pannoniam.

[m] Italia olim à Græcis populis occupata, magna Græcia appellata est: deinde à regis nomine Saturnia, mox & Latium dicta, eò quòd idẽ Saturnus, à Ioue sedibus suis pulsus, ibi latuerit: postremò ab Italo Siculorum rege ibi regnante, Italia nuncupata est. [n] Cuius situs longitudine amplius, quàm latitudine

tudine [o] à Circio in Eurum extenditur: à Meridie Tyrrheno mari: ab Aquilone Adriatico clauditur: ab Occiduo Alpium iugis finitur: terra in rebus omnibus pulcherrima: soli fertilitate, pabuli vbertate gratissima. Habet lacus Benacum, Auernum, atque Lucrinum: fluuios, Eridanum, & Tyberim, & tepentes fontibus Baias. Gignit gẽmas Syrtitem, Lyncurium, & Coralliũ: Boam quoque serpentem, Lyncem feram, & Diomedeas aues. Italia autem, & Hispania idcircò Hesperiæ dictæ, quòd Græci Hespero stella nauigent, & in Italia & in Hispania, [p] quæ hac ratione discernuntur: aut enim Hesperiam solam dicis, & significas Italiam: aut addis vltimã, & significas Hispaniam; quia in Occidentis est fine.

Thuscia pars Italiæ, [q] Vmbria verò pars Thusciæ. Thuscia autem à frequentia sacrorum & thuris vocata, ἀπὸ τοῦ θύειν.

Vmbriam verò historiæ narrant, eo quòd tempore aquosæ cladis imbribus superfuerit, ob hoc Vmbriam Græcè cognominatã. Est enim in iugis Appennini montis sita, in parte Italiæ iuxta Meridiem.

[r] Hetruria pars Italiæ dicta, quod eius fines tendebantur, vsque ad ripam Tyberis, quasi ἕτερος ὅρος. Nam ἕτερος alter, ὅρος finis vocatur. Romæ enim fines antea vnam tãtùm Tyberis ripam tenebant: alij Hetruriã ab Hetrusco principe putant. Item & Tyrrhenia à Tyrrheno Lydij fratre, qui ex sorte cum populi parte de Mæonia venit ad Italiam. Hæc est & Thuscia, sed Thusciam dicere non debemus, quia nusquam legimus. Thuscia autẽ, à frequentia sacrificij & thuris, dicta est ἀπὸ τοῦ θύειν: illic & aruspicinã dicunt esse repertam.

[s] Apulia, vbi Brundisium situm est, quam Ætoli secuti Diomedem ducem condiderunt.

Cãpania habet terras hyeme atq. æstate vernantes. Sol ibi mitis, grata temperies, aër purus & blandus.

Gallia à candore populi nuncupata est. γάλα enim Græcè lac dicitur. Mõtes enim & rigor cæli ab ea parte Solis ardorem excludunt, quo fit, vt candor corporum non coloretur. Hanc ab Oriente Alpium iuga tuẽtur, ab Occasu Oceanus includit, à Meridie prærupta Pyrenæi, à Septentrione Rheni fluenta atque Germania, cuius initium Belgica, finis Aquitania est, regio gleba vberi ac pabulosa ad vsum animantium apta, fluminibus quoq. & fontibus irrigua, perfusa duobus magnis Rheno & Rhodano fluuijs.

[t] Belgis autem ciuitas est Galliæ à qua Belgica prouincia dicta est.

Cisalpina, quia citra Alpes.

Transalpina, id est, trans Alpes, contra Septentrionem.

Rhetia verò, quòd sit iuxta Rhenum.

[v] Aquitania autẽ ab obliquis aquis Ligeri fluminis appellata, quia ex plurima parte terminus eius est, eámq. pene in orbem cingit.

[x] Hispania prius ab Ibero amne Iberia nũcupata. Postea ab Hispalo Hispania cognominata est. [y] Ipsa est & verè Hesperia, ab Hespero stella Occidentali dicta. Sita est autem inter Africam & Galliã; à Septentrione Pyrenæis mõtibus clausa; à reliquis partibus vndique mari conclusa, salubritate cæli æqualis, omnium frugum generibus fœcunda, gemmarum, metallorumque copijs ditissima. Interfluunt eam flumina magna, Bætis, Minius, Iberus, & Tagus aurum trahens, vt Pactolus. Habet prouincias sex, Tarraconensem, Carthaginensem, Lusitaniam, Galleciam, Bæticam, & transfreta in regione Africæ Tingitaniam. [z] Duæ sunt autem Hispaniæ, Citerior, quæ in Septentrionis plaga à Pyrenæo vsque ad Carthaginem porrigitur: Vlterior, quæ in Meridiem à Celtiberis, vsque ad Gaditanum fretum extẽditur. Citerior autem & Vlterior dicta, quasi citra & vltra: sed citra, quasi circa terras: & vltra, vel quod vltima, vel quod non sit post hanc vlla, hoc est, alia terra.

a Cap. IV. Iouis. *Ita o. G. vt ante quoque adnotauimus.*

b Istæ autem est Agenor Libyæ fil. *Apollodorus de Agenore, λιβύης δὲ ποσιδῶνος γίγνονται παῖδες δίδυμοι ἄγηνορ, καὶ βῆλος.*

c mari magno coniungitur. Contingitur *Chac.*

d Prima Europæ reg: *Ex Oros. lib. 1. c. 2.*

e terra diues viror. *Al.* viriũ. Virorũ *Solin. c. 23.*

f & immanibus frequens. Frequens *ex Solin. reposuimus.*

g Gignit aues. *Ex Solin. ibid.*

h Bisontas quoq. feras, & Vros, atque Alces. *Solin. ibid.* P*lin. lib. 8. cap. 15. Cæsar lib. 6. de bell. Gall. Seru. Georg. 2.*

i Callaicum quoq. *Callaim Plin. lib. 37. c. 8.*

k Prouinciarum autem. *Ex Oros. ibid.*

l Prima est Mœsia. *Mœsia; an Mysia verior scriptura sit, nondum satis constitui. Nam Isidori, & Solini, cuius hæc sunt, Codices variant, apud Orosium Mœsia perpetuò. Seru. Georg. 1. ad-* nullo tantum se Mœsia cultu, Męsia, *inquit,* ciuitas Phrygiæ. Mysia prouincia est. *Verum, rẽ ipsam si spectes, Mysiam minore periculo scripseris. Constat*

enim Mysiam à Geographis,& in Asia,& in Europa collocari. Quin etiam apud Virgilium(si Pierio credimus) vt Mœsia legatur, inuitis manuscriptis libris, Seruij auctoritas fecit. Sed origo à messibus tracta Mœsiam, siue Mesiam potius ab Isidoro dictam arguit, quod Chaconi quoq. magis placebat. Nam quod μυσὸς aut μύσην apud Lydos auctoribus Eustachio ad Dionys. Afrum,& Hesychio, significat, nihil ad Isidorum.

m Hæc autem ab Oriente ostijs Danub. *Ex Oros. lib.1.c.2.*

n Huic ab Oriente Propontis. *Ex Oros. ibid.*

o Adhæret autem ab Oriente-- clauditur. *Ex eod. Post hæc verba leguntur in quibusdam Gotthicis ista,* Illyrica regio iuxta Adriaticum mare, in qua Dardani sedes habent, ipsa est & Dardania à Dardano rege cognominata, homines ex Troiana prosapia in mores barbaros efferati. *quæ fortasse reijcieda nō sunt. Vid. Plinium lib 4.c.1.& Solin.c.8.*

p Epirus à Pyrrho-- extincti. *è Seru. pleraq. Æn.3. ad v.* patrio Andromachen iterum cessisse marito, *apud quem in lib. impressis à Rob. Steph.* positam à fratre Chaone. *legitur. De qua lectione alij indicabunt.*

q Hellas dicta à rege. *Ex Eusebij Chron.& Seru. eclog. 2. ad--* Acteo Aracyntho.

r Nam Cranaus indigena,&c. *Verba sunt Eusebij.*

s Ipsa est & vera Græcia. *Hæc omnia carptim sumpta è Solin.c.de Græcia.*

t mater liberal--nobilius. *Ex Aug.18.de ciuit.c.9.*

v Vbi nati sunt Apol.& Herc. *At Solin.c.13.de Thebis.* Vrbs ista numinibus apud se ortis gloriatur, vt perhibent, qui sacris carminibus Herculem, & Liberum celebrant, *è quo pro* Apolline Liberū *substituebat Chacon inuitis omnibus lib.*

x eadem est & Aonia. *è Seru. eclog.10.ad v.* Aonia Aganippe.

y cuius à tergo Pieria est. *Ita Solin. c. de Thessalia. sed paullò aliter Plinius lib.4.c.8.*

z De quibus fertur quod hi prim. *Virg. Georg.2.* Frena Peletronij Lapythæ gyrosq. dedere. *& Seru.*

a Macedo Deucal. *è Sol.c.de Macedonia.*

b est autem confin. Mysiæ. *Ex Oros. lib.1.c.2.*

c & regio. *è Solin.*

d qui excellenti vertice tantus. *Ex eod.c.de Thessalia.*

e Achaia ab Ach. *Ex Chron. Eusebij.*

f Cassiopas Insulas. *Oros. lib.1.c.2.* ab Africo,& Occasu Cephaleniam,& Cassiopam insulas, à Septētrione sinum Corinthium, ad Aquilone angustum terræ dorsum, quo Macedoniæ coniungitur, vel potius Atticæ, qui locus Isthmos vocatur, vbi est Corinthus.

g Arcadia verò sinus-- vt platani folium. *Confusa sunt hæc- Arcadia in sinu est Peloponesi, id est, in medio ipsius. Peloponesus verò, vt platani folium, extenditur.*

h quam Arcas Iou &c. *Ex Chron. Euse.*

i Pannonia. *Ex Oros. ibid.*

k Viro fortis *Ita veter. lib.& Solin.c.de Gallia.*

l ab Euro Istriam. *A meridie mallemus.*

m Italia-- magna Græcia. *Seru. Æn.1.ad.v.* Seu vos Hesperiam magnam,&c. μεγάλη ἑλλὰς appellata est, quia à Tarento vsq. ad Cumas omnes ciuitates Græci condiderunt. *vid. Iust. lib.20.*

n cuius situs longitudine ampl. *è Solin. c. de Italia.* proceritate amplior, quàm latitudine.

o à Circio in Eurum- finitur. *Ex Oros.*

A p quæ hac ratione discernuntur,&c. *è Seru. Æn. 1.ad v.* est locus Hesperiam. *& lib.3.* ab Hespero (*inquit*) Hispaniæ rege, vel à stella, quam intuentur petentes Italiam.

q Vmbria verò pars Thusciæ. *Ex eod. Æn.12.* Vmbria verò dicitur vt hist. *è Solin.c.8.*

r Hetruria pars Italiæ. *è Seru. Æn.11.* Hetrusciq. duces, *&.2.* ad terram Hesp. venies.

s Apulia vbi Brundus. quam Ætoli. *verba sunt Iustini lib. 12.*

t Belgis. *Belgium dicitur à Cæsare.*

v Aquitania. *Ex Oros.*

x Hispania. *Ex Iustin. lib.44.*

y ipsa est & vera Hesperia. *è Seru. Æn.1.ad vers.* Est locus Hesp.

z Duę sunt Hispan. *Ex Oros.*

B

De Libya. Cap. V.

Libya dicta,[a] quòd inde Libs flat, hoc est, Africus. [b] Alij aiunt Epaphum Iouis filium qui Memphim in Ægypto cōdidit ex Cassiopa vxore procreasse filiam Libyam, quæ postea in Africa regnum possedit, cuius ex nomine terra Libya est appellata.

Africam autem nominatam quidam inde existimant, quasi apricam, quòd sit aperta cælo vel Soli,& sine horrore frigoris.[c] Alij dicunt Africam appellari ab vno ex posteris Abrahæ de Cethura, qui vocatus est Afer,[d] de quo supra meminimus. Incipit au-
C tem à finibus AEgypti pergens iuxta Meridiem per AEthiopiam vsque ad Atlantē montem. A Septentrionali verò parte, Mediterraneo mari coniuncta clauditur, & in Gaditano freto finitur, habens prouincias Libyam Cyrenensem, Pentapolim, Tripolim,[e] Bizacium, Carthaginem, Numidiam,[f] Mauritaniam Sitifensem, Mauritaniā Tingitanā, & circa Solis ardorem AEthiopiam. [g] Libya Cirenensis in parte Africæ prima est, à Cyrene vrbe Metropoli, quę est in eius finibus, nuncupata. Huic ab Oriente AEgyptus est, ab ocasu Syrtes maiores & Troglodytæ, à Septentrione mare Libycum: à Me-
D ridie AEthiopia,& barbarorum varię nationes,& solitudines inaccessibiles, quæ etiam Basiliscos serpentes creant.

Pentapolis, Græca lingua à quinque vrbibus nūcupata, id est, Cyrene, Berenice, Teuchira, Apollonia, Ptolemaide, Ex quibus Prolemais,& Berenice à regibus nominatę sunt. Est autem Pentapolis Libyæ Cirenensi adiuncta,& in eius finibus deputata.

Tripolitanam quoque prouinciam Græci lingua sua signant de numero trium magnarum

gnarum vrbium:[i] Oea, Sabratę, Leptis magnæ:hæc habet ab Oriente Syrtes maiores, & Troglodytas, à Septentrione mare Adriaticum:ab Occasu Bizantium:à Meridie Getulos, & Garamantes vsque ad Oceanum Æthiopicum pertendentes.

Byzacena regio ex duobus nobilissimis oppidis nomen sortita est, ex quibus vnum Adrumetus vocatur(alterũ Byzatium.)Hęc sub Tripoli est, [k] patens passuum ducenta, vel amplius millia, fœcunda oleis, & glebis ita præpinguis vt iacta ibi semina, incremẽto penè centesimo frugis renascantur.

[l] Zeugis, vbi Carthago magna, ipsa est & vera Africa inter Byzatium, & Numidiam sita, à Septentrione mari Siculo iuncta, & à Meridie vsque ad Getulorum regionẽ porrecta, cuius proxima quæque frugifera sunt, vlteriora autem bestijs & serpẽtibus plena, atque onagris magnis in deserto vagantibus.

Getulia autem, Africæ pars mediterranea est.

[m] Numidia ab incolis passim vagantibus sic vocata, quod nullam certam haberent sedem. Nam lingua eorum incertæ sedes & vagæ Numidia dicuntur. Incipit autem à flumine Ampsaga, in Zeugitanum limitẽ desinit,[n] habẽs ab Ortu Syrtes minores: à Septentrione mare quod intendit Sardiniam: ab Occasu Mauritaniam Sitifensem: à Meridie Æthiopum gentes, regio campis præpinguis. Vbi autem syluestris est, feras educat: vbi iugis ardua, equos & onagros procreat: eximio etiam marmore prædicatur, quod Numidicum dicitur. Habet autẽ vrbes præcipuas [o] Hipponem, Rhegiũ, & Rusicadam.

Mauritania, vocata à colore populorum. Græci enim nigrum, μαῦρον vocant. Sicut enim Gallia à candore populi, ita Mauritania à nigredine nomen sortita est. Cuius prima prouincia, Mauritania Sitifensis est, quę Sitifi habet oppidum, à quo & vocabulum traxisse regio perhibetur.

Mauritanię verò Cæsariensis colonia, Cęsaria ciuitas fuit, & nomen prouinciæ ex ea datum.[p] Vtræque igitur sibi coniunctæ ab Oriente Numidiam habent, à Septentrione Mare magnum, ab occasu flumen Maluam: à Meridie montem Astrixim,[q] qui discernit inter fœcundam terram & arenas iacentes vsque ad Oceanum.

Mauritania Tingitana à Tingi Metropolitana huius prouincię ciuitate vocata.[r] Hęc vltima Africæ exurgit à montibus septem habens ab Oriente flumen Maluam:[f] à Septẽtrione fretum Gaditanum: ab Occiduo Oceanum Atlanticum: à [t] Meridie Gaulalum gentes vsque ad Oceanum Hesperium pererrantes. Regio gignens feras, simias dracones & struthiones, olim etiã & elephantis plena fuit, quos sola nunc India parturit.

[v] Garamantis regionis caput, Garama oppidum fuit. Est autem inter Cyrenensem & Æthiopiam, vbi est fons [x] qui riget calore diei, & calet frigore noctis.

Æthiopia, dicta à colore populorum, quos solis vicinitas torret.[y] Denique vim sideris prodit hominum color, est, enim ibi iugis æstus. Nam quicquid eius est sub Meridiano cardine est. Circa Occiduum autẽ montuosa est, arenosa in medio, ad Orientalem verò plagã deserta: cuius situs ab Occiduo Atlantis montis ad Orientẽ vsque in Ægypti fines porrigitur: à Meridie Oceano: à Septẽtrione Nilo flumine clauditur, plurimas habens gentes, diuerso vultu & monstrosa specie horribiles. Ferarum quoque & serpentium referta est multitudine. Illic quippe Rhinoceros bestia, & Camelopardalis, Basiliscus, Dracones ingẽtes, ex quorum cerebro gemmæ extrahũtur, Hiacynthus quoque, & Chrysoprassus ibi reperiũtur. Cinnamomum ibi colligitur.

Duæ sunt autem Æthiopiæ, vna circa Solis ortum: altera circa occasum in Mauritania.

Extra tres autem partes orbis, quarta pars trans Oceanũ interior est in Meridie, quæ Solis ardore nobis incognita est, in cuius finibus [z] Antipodes fabulosè inhabitare produntur. Proxima autem Hispaniæ Mauritania est, deinde Numidia, inde regio Carthaginensis, post quæ, Getuliam accepimus, postea Æthiopiam, inde loca exusta Solis ardoribus.

Sciendum sanè, quòd quædã prouinciæ primũ de nomine auctoris appellatæ sunt: postea à prouincia gentis nomen est factũ. nam ab Italo Italia, & rursus ab Italia Italus, & sic vtimur ipso nomine gentis, quomodo fuit ipsum nomen auctoris: vnde deriuatũ est nomẽ prouinciæ. Ex quo accidit ex vno homine nominari, & ciuitatem, & regionẽ, & gentem. Prouinciæ autem ex caussa vocabulum acceperunt. Principatus namque gentium,

gentiũ,qui ad reges alios pertinebant, cùm A in ius suum Romani vincendo redigerent, procul positas regiones prouincias appellauerunt. Patria autem vocata,quod communis sit omnium,qui in ea nati sunt.[a] Terram autem significare,prædiximus, elemẽtum: terras verò singulas partes, vt Africa, Italia, Eadem & loca. Nam loca & terræ spatia in orbe terrarum,multas in se continent prouincias : sicut in corpore locus est,pars vna multa in se continens membra : sicut & domus multa in se habens cubicula:sic terræ, & loca dicuntur terrarum spatia, quorum partes sunt prouinciæ : sicut in Asia, Phrygia:in Gallia, Rhetia:in Hispania,Bætica. B Nam Asia locus est, prouincia Asiæ Phrygia, Troia regio Phrygiæ,Ilium ciuitas Troiæ. Item regiones partes sunt prouinciarum, quas vulgus conuentus vocat: sicut in Phrygia Troia, sicut in Gallicia Cantabria, Asturia. A rectoribus autem regio nuncupata est,cuius partes territoria sunt.

[b] Territorium autem vocatum,quasi tauritorium, tritum bobus & aratro. Antiqui enim sulco ducto & possessionum & territoriorum limites designabant.

a Cap.V.Libya,quod inde Libs flat.*è Seru.Æn.1. ad*-- Venturum excid. Libyæ.

b Alij aiunt Epaphum. *Hyginus in fabulis c. 149. & Placidus ad Thebaid.4.*

c Alij dicunt Africam. *Hieronym.in quæst.in Gene. ad cap.25.*

d De quo supra. *Lib.9.c.2.*

e Byzaciũ. Byzanciũ *legitur in antiquissimis libris, & marmoribus,& apud Stephanum. Veram tamen scripturam* Byzacium *existimabat Chacon ex vetustis Varronis codicib. lib.1.de re rust.c.44.&* Plin.lib.5.c.4. *& lib. 17. c.5.& lib.18.c.10.& Aug.in ps.36.concione.2 quam etiam vulgati Isidori libri,& plerique ex Gotthicis retinent.*

f Mauritaniam Sitifensem Mauritan.Ting. *Quod Cæsariensem addunt quidam libri,tresq. Mauritanias videntur ex Orosio facere:nihil est,quod moremur;quando ex eod. & Isidoro paullò post Cæsariensem, & Sitifensem,vel etiam Sitifensem,& Tingitanam ex concil.*Carthag.VII. *constat* D *esse coniunctas,vt Cæsariensis alterutrius quasi appendix sit. Ita tamen vt pro Tingitana in Concilijs sæpe ponatur.*

g Libya Cyren--pertendentes.*Ex Oros.lib.1.c.2.*

h Theuchira.*Mendosè o. l. Ceutria. Vid. Ptolemæi tabul.4.*

i Oea,Sabrate,Leptis magn.*Solin.c.30.*Achæi Tripolim lingua sua signant de trium vrbium numero Taphræ,Abrotani,Leptis magnæ. *Nostri codices partim* Oetabrate *partim* Oea Tabrace *partim* Oea Sabrete *Sil.lib.3*--Sabrata,tũ Tyriũ vulgus, Sarraniq. Leptis.Æâq.Trinacrios Afris permista Colonos.*Vbi Oeâq. ex Isidoro lubentius legerim.*

k patens,passuum duc *è Solin.c.30.*

l Zeugis vbi Carthago magna.*Verba sunt Oros.*

m Numidia ab incolis passim vag. *Sallust. in Iugurth.* & quia sæpe tentantes agros,alia,deinde alia loca petiuerant, semetipsi Numidas appellauere. *Idem Plin.lib.5.c.3.paullò tamen aliter Festus.*

n Habens ab ortu syrt.min. *Oros.ibid.*

o Hipponem,Reg.& Rusicẽ,*Idem Oros.*

p vtræq. igitur.*Oros.*

q qui discernit inter fœcund. terram.*Oros.*qui diuidit inter viuam terram,& iacentes arenas vsque ad Oceanum.

r Hæc vltima Africæ-- pererrantes.*Ex Orosio. illa tamen,*exurgit à montibus septem. *Solini sunt cap. de Mauritania.*

s à Septentrione fretum Gaditanum.*Orosius,*à Septentrione mare nostrum,& fretum Gaditanum.

t à meridie Gaulalum gentes. *Orosius*, à Meridie Autololum gentes,quas nunc Gaulales vocant.

v Garam reg. *è Solin.*

x qui riget cal.*Ita Gotthici,* friget *Solinus.*

y denique vim s. p. h. c. *Verba sunt Solini, cap. de India.*

-- nam quidquid eius est sub Merid. card.*è Solin.c. de Æthiop.*

z Antipodes fabul.*Sequitur Lactantium,& Augustinum.*

a Terram autem significare prædixim. *Sup.c.1.ex Seru.Æn.6.*

b Territorium vocatum.*Seru. Æn.5. ad--* Vrbem designat aratro. Vnde & territorium dictum quasi terribouium, tritum bobus, & aratro. *Sed tauritorium retinuimus ex Gotth. lib. nisi territeriũ mauis ex Vulcanij editione,*aut territaurium. C

De Insulis. Cap.VI.

Insulæ dictæ, quòd in salo sint, id est, in mari. Ex ijs quoq. notissimæ & maximæ, quas plurimi veterum sollerti studio indagauerunt,notandæ sunt.

[a] Britannia,Oceani insula,interfuso mari, toto orbe diuisa, à vocabulo suæ gentis cognominata.[b] Hæc in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sita est:[c] circuitus ei⁹ quadragies octies septuaginta quinque millia: multa & magna flumina in ea, fontes calidi,metallorum larga & varia copia. Gagates lapis ibi plurimus,& Margaritę.

Thanatos,insula Oceani freto Gallico[d] à Britannia æstuario tenui separata, frumentarijs campis & gleba vberi. Dicta autẽ [e] Thanatos,à morte serpentum, quos dũ ipsa nesciat, asportata inde terra quoquo gentium vecta sit,angues ilico perimit.

[f] Thyle,vltima insula Oceani inter Septentrionalem,& Occidentalem plagam vltra Britanniam,à sole nomen habens, quia in ea æstiuum solstitiũ Sol facit, & nullus vltra

eam

eam dies est: vnde & pigrum & concretum est eius mare.

Orchades, insulæ Oceani, vltra Britanniã positæ numero triginta tres, [g] quarum viginti desertæ sunt, tredecim coluntur.

[h] Scotia, eadem & Hibernia proxima Britanniæ insula, spatio terrarum angustior, sed situ fœcundior: hæc ab Africo in Boream porrigitur, cuius partes priores Iberiam: & Cantabricum Oceanum intendunt. Vnde & Hibernia dicta. Scotia autẽ quòd ab Scotorum gentibus colitur appellata. [i] Illic nullus anguis, auis rara, apis nulla: adeò vt aduectos inde pulueres seu lapillos si quis alibi sparserit inter aluearia, examina fauos deserant.

Gades, insula in fine Bæticæ prouinciæ sita, quæ dirimit Europã ab Africa, [k] in qua Herculis columnæ visuntur, & vnde Tyrrheni maris faucibus Oceani æstus immittitur. Est autem [l] à continenti terra centum viginti passibus diuisa. Quam Tyrij à Rubro profecti mare occupantes [m] lingua sua Gadir, id est, sæpem nominauerunt, pro eo quòd circumsæpta sit mari. Nascitur in ea arbor similis palmæ, cuius gummi infectum vitrum Ceraunium gemmam reddit.

[n] Fortunatæ insulæ vocabulo suo significant omnia ferre bona, quasi felices, & beatæ fructuum vbertate. Suapte enim natura pretiosarum poma syluarum parturiunt. Fortuitis vitibus iuga colliũ vestiuntur: ad herbarum vicem messis & olus vulgò est: vnde gentilium error, & seculariũ carmina Poëtarum propter soli fœcunditatem easdem esse Paradisum putauerunt. [o] Sitæ sunt autem in Oceano contra læuam Mauritaniæ Occiduo proximæ & inter se interiecto mari discretæ.

[p] Gorgades, insulæ Oceani, obuersæ promõtorio, quod vocatur Hesperuceras, quas incoluerunt Gorgones fœminæ aliti pernicitate, hirsuto & aspero corpore, ex ijs insulæ cognominatæ: distant autẽ à continenti terra bidui nauigatione.

Hesperidũ insulæ, vocatæ à ciuitate Hesperide, quæ fuit in fine Mauritaniæ: sunt enim vltra Gorgadas sitæ sub Atlanteum littus in intimis maris finibus, in quarum hortis fingunt fabulæ Draconẽ peruigilem aurea mala seruantẽ. Fertur ibi esse maris ęstuarium adeò sinuosis lateribus tortuosum, vt visentibus procul lapsus angueos imitetur.

[q] Chryse, & Argyre insulæ in Indico Oceano sitæ, adeò fœcundæ copia metallorum, vt plerique eas auream superficiem & argẽteam habere prodiderint, vnde & vocabula sortitæ sunt.

Taprobana, insula Indiæ subiacens ad Eurum, ex qua Oceanus Indicus incipit, patẽs in longitudine octingẽtis septuaginta quinque millibus passuum, in latitudine [r] sexcentis viginti quinque millibus. Scinditur amne interfluo, tota margaritis repleta & gemmis. Pars eius bestijs & elephantis repleta est, partem verò homines tenent: in hac insula dicunt in vno anno duas esse æstates, & duas hyemes, & bis locum vernare floribus.

[s] Tilos insula est Indiæ, ferens omni tempore folia: hucusque insulæ Oceani.

Item insulæ, quæ ab Hellesponto vsq. ad Gades in mari Magno sunt constitutæ.

Cyprus insula à ciuitate Cypro, quæ in ea est, nomẽ accepit: ipsa [t] est & Paphos Veneri consecrata in Carpathio mari, vicina Austro, famosa quondam diuitijs, & maximè æris: [v] ibi enim prima huius metalli inuentio & vtilitas fuit.

Creta, Græciæ pars est ingens contra Pelõponesum: hæc primùm à temperie cæli Macaronesum appellata est, deinde Creta dicta à Crete quodam indigena, quem aiunt vnum Curetum fuisse, à quibus Iupiter ibi absconditus est & enutritus. Est autem insula Græciæ inter Ortũ & Occasum longissimo tractu porrecta à Septentrione Græcię æstibus, ab Austro Ægyptijs vndis perfusa. Fuit autem quondam centum vrbibus nobilis, vnde & Hecatompolis dicta est. [y] Prima etiam remis & sagittis claruit: prima litteris [z] iura, fixit, equestres turmas prima docuit. Studiũ musicũ ab Idæis dactylis in ea cœptũ: capris copiosa, [a] ceruis eget, lupos & vulpes aliáque ferarum noxia nusquam gignit, serpens ibi nullus, noctua nulla, & si inuehatur statim moritur. Larga est autem vitibus & arboribus. Dictamnus herba in Creta nascitur, & Alimus, quæ admorsa diurnã famem prohibet: [b] Phalangos autem venenatos gignit, & lapidem, qui Idæus dactylus dicitur.

[c] Abydos, insula in Europa super Hellespõtum posita, angusto & periculoso mari separata & ἄβυδος Græcè dicta, quòd sit introitus Hellesponti maris, in quo Xerxes pontem ex nauibus fecit, & in Græciam transijt.

d Coos

[d] Coos insula adiacens prouinciæ Atticæ, in qua Hippocrates medicus natus est,quę vt Varro testis est,arte lanificij prima in ornamentum fœminarum inclaruit.

[e] Cyclades insulæ antiquitus Græciæ fuerunt,quas inde Cycladas autumant dictas, quòd licet spatijs longioribus à Delo proiectæ,in orbem tamen circa Delum sitę sint. nam orbem κύκλον Graij loquuntur.Quidã verò non quòd in orbem digestæ, sed propter scopulos,qui circa eandem sunt,dictas putant Cyclades.Hæ in Hellesponto inter Ægæum & Maleum mare constitutæ circumdantur etiam pelago Myrtoo. Sunt autem omnes numero quinquaginta tres,[f] tenentes à Septentrione in Meridiem millia quingenta:ab Oriente in occasum millia ducenta:Metropolis earum Rhodus.

Delos insula,in medio Cycladum sita. Et dicta Delos fertur, quòd post diluuium quod Ogygij temporibus notatur, cùm orbem multis mensibus continua nox inumbrasset,ante omnes terras radijs Solis illuminata est,sortitáque ex eo nomen, quod prima manifestata fuisset visibus.[g] Nam δῆλον Græci manifestum dicunt.[h] Ipsa est & Ortygia,eo quòd primùm ibi visæ sunt coturnices aues,quas Græci,ὄρτυγας vocant.[i] In hac insula Latona enixa est Apollinem & Dianam.Delos autem & ciuitas dicitur & insula.

[k] Rhodos, Cycladum prima ab Oriente, in qua rosæ capitulum dicitur esse inuentum,dum ibi ciuitas conderetur: ex quo & vrbs & insula Rhodos est appellata. In hac vrbe Solis Colossus fuit æreus septuaginta cubitorum altitudine.Fuerunt & alij centũ numero in eadem insula Colossi minores.

[l] Tenedos,vna ex Cycladibus ad Septentrionẽ sita,in qua olim ciuitas à Tene quodam condita est. Vnde nomen vrbis illius, vel potius insulæ fuit.[m] Nam Tenes iste infamatus,quòd cum nouerca sua concubuisset, fugiens hanc insulam vacuam cultoribus obtinuit, Vnde & Tenedos insula dicta est:[n] sic Cicero, Tenen ipsum, cuius ex nomine Tenedos nominatur.

[o] Carpathos, vna ex Cycladibus à Meridie posita [p] contra Ægyptum, à qua Carpathiũ mare appellatum est vocata propter celerẽ fructuum maturitatẽ.Est enim inter Ægyptum & Rhodum.Ex hac insula dicuntur & Carpasię naues magnæ & spatiosæ.

[r] Cythera insula, vna ex Cycladibus à parte occidua sita : cuius Porphyris antea nomen fuit. Cithera autem vocata, quòd ibi Venus sit orta.

[s] Icaria insula,vna de Cycladibus,quæ Icario mari nomen dedit.Hęc inter Samum & Myconum procurrentibus saxis inhospitalis est,& nullis finibus portuosa. Dicitur autem Icarum Cretensem ibi naufragio interijsse,& de exitu hominis impositum nomen loco.

[t] Naxos insula,ante Dionysias dicta, quasi Dionaxos,quòd fertilitate vitiũ vincat cæteras:est autem à Delo XVIII. millia passuum separata, ex qua olim Iouis fertur aduersus Titanas fuisse profectus.

[v] Melos,ex numero Cycladũ,vna omniũ insularum rotundissima,vnde & nuncupata.Historia dicit,ex Iasone natum fuisse Philomelum & Plutum:ex Philomelo Pareantum genitum:qui de suo nomine Paron insulam & oppidum appellauit, prius autem Minoia,deinde Paros dicta.[x] De qua Virgilius: - niueamque Paron.Gignit enim marmor candidissimum, quod Parium dicunt. Mittit & Sardan lapidem,marmoribus quidem præstantiorem,sed inter gemmas vilissimum.

Chios insula Syra lingua appellatur, eo quòd ibi mastix gignitur.[y] Syri enim masticem Chio vocant.

Samos,insula est mari Ægæo vbi nata est Iuno:ex qua fuit Sibylla Samia, & Pythagoras Samius,à quo philosophiæ nomen inuentum est.In hac insula reperta prius fictilia vasa traduntur. Vnde & vasa Samia appellata sunt.

Sicilia,à Sicano rege Sicania cognominata est: deinde à Siculo Itali fratre Sicilia. Prius autẽ Trinacria dicta propter tria ἄκρα, id est,promontoria,Pelorum,Pachynum, & Lilybæum.[z] Trinacria enim Græcum est, quod Latinè,Triquetra dicitur,quasi in tres quadras diuisa.[a] Hæc ab Italia exiguo freto discreta,Africũ mare prospectans,terris frugifera,auro abundans:cauernis tamen & fistulis penetrabilis,ventísque & sulphure plena.Vnde & ibi Ætnę montis extant incendia: in cuius freto Scylla est & Charybdis, quibus nauigia aut absorbentur,aut colliduntur. Fuit autẽ [b] quondam patria Cyclopũ, & postea nutrix tyrannorum, frugum fertilis,ac primùm terris omnibus commissis seminibus aratro proscissa. Principem vrbium Syracusas habet:fontem Arethusam,

&

& Alphæum fluuium magnorũ generatorẽ equorum. In ea inſula [e] primùm eſt inuẽta comœdia. Achaten lapidẽ ipſa primùm ex Achate flumine dedit. Parturit & mare eius coralium:[d] gignit & ſales Agrigentinos in igne ſolubiles, crepitantes in aquis. Omnis ambitus eius clauditur ſtadiorũ tribus millibus. Salluſtius autẽ dicit, Italiæ coniunctã fuiſſe Siciliam: ſed mediũ ſpatium impetu maris diuiſum, & [e] per anguſtiam ſciſſum.

Tapſus inſula, ſtadijs decem à Sicilia remota iacens & planior, vnde & nuncupata. de qua Virgilius, [f] Tapſumque iacentem.

Æoliæ inſulæ Siciliæ, appellatę ab [g] Æolo Hippotæ filio: quem poëtæ finxerunt regem fuiſſe ventorum, ſed vt Varro dicit, rector fuit iſtarum inſularum, & quia ex earũ nebulis & fumo futuros prædicebat flatus ventorum, ab imperitis viſus eſt ventos ſua poteſtate retinuiſſe. Eædem inſulæ & Vulcaniæ vocantur, quòd & ipſæ, ſicut Ætna, ardeant. Sunt autem nouẽ habentes propria nomina, quarum primam Lyparus quidam Liparen vocauit, qui eam ante Æolum rexit. Altera [h] Hiera vocatur, quòd ſit collibus eminentiſsimis, reliquæ verò, id eſt, Strongyle, Didyme, Ericuſa, [i] Hephæſtias, Phænicuſa, Euonymos, Ericodes, Phænicodes: quæ quoniam nocte ardent, Æoliæ, ſiue Vulcaniæ dicuntur, ex ijs quædam ab initio non fuerunt, poſtea mari editæ vſq. nũc permanent.

Stœchades, inſulæ Maſsilienſiũ ſexaginta milliũ ſpatio a continenti in fronte [k] Narbonenſis prouinciæ, quà Rhodanus fluuius in mare exit. Dictæ autem Græcè Stœchades, quaſi opere in ordinem ſint poſitæ.

Sardus Hercule procreatus, cum magna multitudine à Libya profectus Sardiniam occupauit, & ex ſuo vocabulo inſulæ nomẽ dedit. Hæc in Africo mari facie veſtigij humani, [l] in Orientem, quàm in Occidentem latior prominet: fermè paribus lateribus, quæ in Meridiẽ & Septentrionẽ vertunt, ex quo ante commercium à nauigantibus Græcorum ἴχνες appellata eſt. Terra patet in longitudine millia CXL. latitudine XL. In ea neq. ſerpens gignitur, neq. lupus, ſed [m] Solifuga tantùm, animal exiguum hominibus pernicioſum. Venenum quoq. ibi non naſcitur, [n] niſi herba per ſcriptores plurimos & poëtas memorata, apiaſtro ſimilis, quæ hominibus rictus contrahit, & quaſi ridentes interimit. [o] Fontes habet Sardinia calidos, in- [A] firmis medelam præbentes, furibus cæcitatem, ſi ſacramento dato oculos aquis tetigerint.

Corſicæ inſulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quædã Corſa nomine [p] Ligur mulier, cùm taurum ex grege, quem prope littora regebat tranſnatare ſolitum, atque per interualla corpore aucto remeare videret: cupiens ſcire incognita ſibi pabula, taurum à cæteris digredientem vſq. ad inſulam nauigio proſecuta eſt. Cuius regreſſu inſulæ fertilitatem cognoſcentes Ligures, ratibus ibi profecti ſunt, eámque nomine mulieris [B] auctoris & ducis appellauerunt. Hęc autem inſula Græcè κύρνη dicitur, à Cyrno Herculis filio habitata, de qua Virgilius-- Cyrnæas taxos.[q] Diuiditur autem à Sardinia XX. millium freto, cincta Liguſtici æquoris ſinu ad proſpectum Italiæ. Eſt autem multis promõtorijs anguloſa, gignens lætiſsima pabula, & lapidem, quẽ Catochiten Græci vocant.

[r] Eboſus, inſula Hiſpaniæ dicta: quòd à Zanio non procul ſit, quaſi ebozos. Nam LXX. ſtadijs ab ea diſtat. cuius terram ſerpentes fugiunt. Huic contraria eſt Colubraria, quæ referta eſt anguibus.

[ſ] Baleares inſulæ Hiſpaniæ, duæ ſunt, Aphro- [C] ſiade, & Gymnaſie, & Maior & Minor. Vnde & eas vulgus Maioricam & Minoricã nuncupant. In ijs primùm inſulis inuenta eſt funda, qua lapides emittuntur, vnde & Baleares dictæ:[t] βάλλειν enim Græcè mittere dicitur:[v] vnde & balliſta quaſi miſſa, & fundibalum. Virgilius: Balearis verbere fundæ.

[a] Cap. VI. Britannia Oceani inſula, &c. *Hegeſipp. lib. 5. c. 15.* quid attexam Britannias interfuſo mari, toto orbe diuiſas? *& Oroſ. lib. 1. c. 2.* Britannia Oceani inſula.

[b] Hæc in auerſa Gall. *Oroſ. ibid.* & quoniam Oceanus habet inſulas, quas Britanniam, & Hiberniam vocant, quæ in auerſa Galliarum parte ad proſpectum Hiſpaniæ ſitæ ſunt.

[c] Circuitus eius-- plurimus. *Ex Solin. cap. de Bri-* [D] *tannia.*

[d] Thanatos. *Solin. Athanatis.*

[e] à Britania æſtuario tenui ſep. *è Solin. ibid. è quo reſtitutus eſt hic locus, mendoſus in omnibus libris.*

[f] Thyle vltima inſula Oceani. *Locus è Seru. Georg. 1. ad v* tibi ſeruiat vlt. Thule, *& è Soli. c. de Britãnia ſumptus. Horũ verba apponemus, ex his qui volet, medicinã faciet.* Thule *(ait Seru.)* inſula eſt Oceani inter Sptẽtrionalẽ & Occidẽtalẽ plagã vltra Britanniã, & Hiberniã & Orchadas. Eſt autem inſula in Oceano vltima, in qua, cũ ſol in Cãcro eſt, perpetui dies ſine noctib. eſſe dicũtur. *Solinus* Multę & alię circũ Britanniã inſulæ, è quibus Thulę vltima, in qua ęſtiuo ſolſtitio,

sole de Cācri sydere faciēte transitū, nox penè nulla; brumali solstitio, perinde nullus dies, vt ortus iūctus sit occasui. Vltra Thulē accepimus pigrū esse & concretum mare *Chacon ita legebat, inter Sept. & Occ. plagam, in qua cum brumale solstitium sol facit nullus dies est, vnde pigrum, & concretum est vltra mare. Sed à sole Thulen nomen habere dicit, non vt Thule (opinor) sed vt vltima, propter caussam à Seruio & Solino relatam, dicatur.*

g quorum vig. des. *Ex Oros. ibid.*

h. Scotia, eadem & Hibern. *Ex eod. quāuis non prorsus eadem.*

i illic nullus anguis. *Ex Solin. vid. Bed. in Angl. hist.*

k in qua Herculis columm--immittitur. *Ex Oros.*

l à continenti terra cxx passus. cxl *emendarat Chacon ex Solini manuscriptis libris, vbi septingentis pedibus legitur, non passib. vt in vulgatis. Sed vetant, codices, resq. ipsa Isid. Gadeb. ipsis vicino, vt par fuit, satis explorata.*

m in lingua sua Gadir. *Est quoq.* גדר *ghadar Hebræis sæpire, ex Solin. c. de Hispania.*

n Fortunatæ- easd. esse Paradisum. *Seru. Æn. 5. ad--* Elysiumq. colo secundum Philosophos, Elysium est, insulæ fortunatæ,

o Sitæ sunt autem *è Solin. c. vlt.*

p Gorgades. *Ita v. libri, & Plinij, & Solini manuscripti.*

q Chryse, & Argyr. *Solin. Plin. & Mela.*

r Sexcentis viginti quinq. millibus. *vocem,* stadiorum *ex Solino, Plinio, & Chacone auctorib. expunximus.*

s Tylos-- ferens omni tempore fol. *Al vires o. t. f.*

t Ipsa est & Paphos. *Hoc non referri ad Cyprum insulam, sed ad vrbem in ea, quæ olim Cypros dicebatur, & Paphos, aiebat Chacon.*

v ibi enim prima huius metall. inu. *Plin. lib. 8. c. 56. & lib. 34. c. 2.*

x Hæc primùm à temperie cæli. *è Solin. c. 17.*

y Prima etiam rem. *Ex eod.*

z iura fixit. *Solinus,* iura iunxit. *Vid. Plato. in Minoe.*

a Ceruis eget. *Ex Solin. Plin. lib. 8. c. 58.* mirabilius in ead. insula (Creta) ceruos præterquam in Cydoniatarum regione non esse.

b Phalāgos autem. *Sic v. l. Solinus,* Phalangiū aranei genus est, si nisum quæras nulla vis est, si potestatem, ictum hominem veneno interficit.

c Abydos insula *Abydos neq. insula, neq in Europa est, sed, vt ait Solinus de Hellesponto loquens:* Abydos Asiæ est, & Sestos Europæ. *Seru. ad v.* fauces tentātur Abydi. *Georg. 1.* Sestos, & Abydos ciuitates sunt Hellesponti, quæ angusto, & periculoso mari segregantur. *Nos hæc alijs concinnanda relinquimus.*

d Coos *Solinus,* Multę quidem insulæ obiacent Atticæ continenti, sed suburbanæ fermè sunt Salamis, Sunium, Cos, Ceos, et cætera. *Quæ, vt Varro testis est, subtilioris vestis amicula arte lanificæ scientiæ prima in ornatum fœminarum dedit. In Solin. manusc. ecclesiæ Tolet. libro,* Ceos, Cos, *legitur: & quidem iampridem questus est Hermolaus Barb. harum vocum affinitate sæpe peccatum à librarijs in bonis auctorib. Ita vt iam propè vsucapta sint à Coo, quæ Ceos erant fortasse propria, sed lanificium fuerit Plinio auctore vtriq. commune, Hippocrates tamen communis esse non potuit, quem fuisse constat Coū. Sed Coos Hippocratis patria non obiacet Atticæ in mari Ægeo, sed Rhodo in Icario pelago.*

e Cyclades-- quas inde Cycl. aut. *è Solin.*

quidam verò non quod in orb. *Vid. Seru. Ænei. 3. ad--* Cycladas, & creb. l. f. c. t.

sunt autem omnes num. *Ex Oros.*

f tenētes. *Ita Gotth. o.* tēdentes *non displicet, ex Vulc.*

g Nam Δῆλον Græci. *Verba sunt Seru. Æn. 3.*

h ipsa est & Ortygia. *è Solin. c. 17.*

i In hac insula Latona. *Verba Seru. Æn. 3. ad v.* Sacra mari colitur med.

k Rhodos Cycladum prim. *Ex Oros.*

l rosę capitulum. *Al. capitolium, al capulū, al. cupulum. f. cobiuum, vel coiuum Gloss. coiuum κάλυξ ῥόδου μεμυκός.*

m Tenedos. *Ex Oros.*

n Nam Tenes iste-- dicta est. *è Seru. Æn. 2. ad v.* Tenedos notissima fama.

o Sic Cicero. *Verr. 3.*

p Carpathos. *Ex Oros.*

q Contra Ægyp. a. q. C. m. *Acro. in Hor.*

r est n. inter Ægyptum, & Rhod. *è Seru. Æn. 3.*

s Cytherea. *Ex Oros. & Solin. licebit etiam Cytheream appellare. Stephanus,* λέγεται καὶ ἡ νῆσος, καὶ ἡ γόνη κυθεραία. *Seru. Æn. 1. ad illud.* At Cytherea nouas artes Cytherea ab insula (*inquit*) quæ plurali tantū numero dicitur, vt sunt alta Cythera. *Æn. 10.*

t Icaria vna de Cycladib. *Solinus,* de Sporadibus est Icaros. *Sed Cycladas quoque Sporadas fecisse videtur Virgilius, cùm dixit,* Sparsasq. per æquor Cycladas.

v Naxos insula ante Dionysias dicta. *Solinus.* Naxos Dionysias prius quàm Naxos dicta; vel quòd hospita Libero patri, vel quòd fertilitate vitiū vincat cæteras. *Quare autē Naxos dicta sit Diod. Sicul. lib. 6. illud verò,* quasi Dionaxon, *adulterinum duco.*

x Melos, *è Solin.*

y De qua Virg. niueamq. Paron. *Æn. 3.*

z Syri n. mastichen. *Ead. legūtur in libell. de locis Heb. ex Act. Apost. inter Hieronymi opera.*

a Trinacria-- quod Latinè Triquetra. *Plinius, & Solin.* triquetra; *sed* triquadram, *scripsisse Isidorum verisimile est ex etymologia, & ex Quinctiliano qui lib. 1. c. 5.* Etymologia (*inquit*) nonnunquam barbara ab emēdatis conatur discernere, vt cùm triquetram dici Siciliam, an triquadram oporteat, &c.

b Hæc ab Italiæ exig. fret. *Ex Iustin. lib. 4. in princip.*

c Fuit autem quondam patria. *Ex Oros. lib. 2. c. 4.*

d primum est inuenta Comœdia. *è Solin.*

e Gignit & sales Agreg. *Ex eod. idem inf. lib. 16. c. 2.*

f & per angustiam scissum. *Idem sup. lib. 13. c. 18.*

g Virg. Tapsumq. iacentem. *vbi Seru.* insula non longè à Syracusis fluctib penè par.

h Æolia Hippotæ fil. *è Ser. Æn. 1. ad v.* Æoliā venit.

i Hiera quod sit collib. emin. *Siue quòd* ἱερὸν, *hoc est, sacrum pro magno vsurpant, ita vti nos, Græci, siue vt ait Solinus, quod sit Vulcano præcipuè sacra.*

k Hephæstias. *Hæc in editione Margarini non est, & quidem sine ea numerus constat. Solinus & Plinius septem tantum esse dicunt*

l In fronte Narbon. prou. *Oros. lib. 1. c. 2.*

m in Orientem, quā in Occidentē latior. *locus est ex lib. 2. histor. Sallustij citatus ab Agell. lib. 13. c. 28. cui ex Isidoro addi hæc possunt,* Ferme paribus lateribus, quæ in Meridiē, & Septentrionē vertūt. *Corrigēdus idē apud Non. in* Facies. *Voces autē,* ante commercium. *Chaconi suspectæ erant.*

m Sed solifug. *sup. lib. 12. c. 3.*

o nisi herba. *Ex Isidoro emendādus Seruij locus eclog. 8. vnde sunt hæc.*

p Fontes habet. *Ex Solin.*

q Ligur

q Ligur mulier. *Citat hæc Priscian. lib. 6. ex Salluſtij lib. 2. hiſtor.* Sed ipſi ferunt, taurum ex grege, quē propē littora regebat Corſa nomine Ligur mulier, *ex quo intelligitur totum hunc locum eſſe Salluſtij.*

r Diuiditur autem à Sardin. *Oroſ. ibi.*

s Eboſus. *Oroſ. ibid. Cæterum de etymo.* quod nō procul à Zanio, *amplius quærendum. Siue* Zanio, *ſiue* Dianio *legas.*

t Baleares inſulæ duæ ſ. Aproſiades, & Gymnaſides. *f. Aphrodiſiadæ, ſic dictæ quod (vt ait Ariſt. lib. περὶ θαυμασ. ἀκουσμάτων) apud hos maiori in pretio fœminæ ſint, quàm viri. De Gymnaſijs Plin. lib. 3. c. 5.* Baleares funda bellicoſas Græci Gymnaſias dixere. *Diodor. Siculus lib. 6. c. 1. Gymnaſias dictas ait, quod æſtate nudi, quaſi palæſtritæ incedant.*

v βάλλειν n. Græc. *eod. mod. inf. lib. 18. c. 10.*

x vnde balliſta, quaſi miſſ. & fundibalum. *Ita veteres lib. hic, & lib. 18. c. 10. & apud Aug. in pſ. 54. & Veget. lib. 1. c. 16.* Teretes lapides de funda, vel de fuſtibalo. *& lib. 2. c. 15.* funditores, qui ad fundas, vel fuſtibalos- *& lib. 3. c. 4.* fuſtibalus fuſtis eſt longus. *quare* fundibalum *omnino legendum, non* fundibulum.

De Promontorijs. Cap. VII.

COmmune eſt inſulis, vt promineant: Inde, & loca earum Promontoria dicuntur. Sic [a] Salluſtius de Sardinia: In Oriente latior prominet, quàm in Occidēte.

[b] Sigæum, promontorium Aſiæ, vbi Helleſpontus apertius dilatatur. Dictum autem Sigæum propter Herculis taciturnitatem, quia prohibitus hoſpitio à Laomedōte Troianorum rege, ſimulauit abſceſſum, & inde contra Troiam cum ſilentio venit, quod dicitur σιγή.

Maleum, promontorium Græciæ, quod intrat mare, & per millia quinquaginta protenditur, vbi vnda ita ſæua eſt, [c] vt perſequi nauigantes videatur. Hoc autem promontorium à Maleo rege Argiuorum nomen accepit.

[d] Pelorum, promontorium Siciliæ reſpiciens ad Aquilonem, ſecundum Salluſtium dictum à gubernatore Hannibalis illic ſepulto.

[e] Pachynum, promontorium Siciliæ, Auſtrum ſpectans ab aëris craſsitudine dictū. Nam παχὺς eſt pinguis & craſſus, Auſtro enim perflatur.

[f] Lilybæum, promontorium Siciliæ, Solis occaſum intendens, vocatum ab eiuſdem nominis ciuitate, quæ ibi eſt ſita.

[g] Borio, promontorium Numidiæ vocatū, eo quòd Aquilonem intendat. Hoc Hipponem Rhegiū poſtea dictum, pro eo quòd ſit æquore interruptum.

Calpe, Hiſpaniæ promontorium.

A [a] Cap. VII. Sic Salluſtius de Sardin. *Qui citatur (vt ſuperiori capite diximus) ab Agellio, & Non. ex lib. 2. hiſt.*

[b] Sigēū prom-- σιγή. *è* Seru. *Æn. 2. ad illud-* Sigēa igni freta lata reluc. *vbi codex Seruij Vaticanus.* q. d. σιγή.

[c] vt perſequi nauig. *Seruius Æn. 5. ad illud--* Maleæq. ſequacibus vndis, ſequaces, *inquit*, id eſt, perſecutrices.

[d] Pelorum prom. *Ex eod. Ænei. 3. ad illud.* rareſcent clauſtra Pelori- *illud tamen* reſpiciens Aquilonem, *Oroſ. eſt lib. 1. c. 2.*

[e] Pachynum. *Item è Seru. Æn. 3. ad v.* proiectaque ſaxa Pachyni, *& voces,* pinguis &c, *alienæ videbantur Chaconi, neq. immeritò.*

B [f] Lilybæum. *Ex Oroſ. ibid.*

[g] Borion prom. *Solin. c. 30.* Borion promontorium quod Aquilone cæditur, Græci aduenæ ſic vocauerunt. *Quæ verò ſequuntur de Hippone, Rhegio poſtea dicto, ſunt quidem ex eod. Solino, ſed non erant huius loci, tantum abeſt, vt ſuperioribus fuerint annectenda.*

De montibus, cæteriſq. terræ vocabulis. Cap. VIII.

MOntes, ſunt tumores terrarum altiſsimi dicti, quòd ſint eminentes. Quidā autē proprijs ex cauſsis vocati ſunt, ex quibus notandi ſunt, qui opinione maximi celebrantur.

C

Mons Caucaſus ab India vſque ad Taurū porrectus, pro gentium ac linguarum varietate quoquo verſum vadit, diuerſis nominibus nuncupatur. Vbi autem ad Orientem in excelſiorem conſurgit ſublimitatē: propter niuium candorem Caucaſus nuncupatur. Nam Orientali lingua Caucaſum ſignificat candidum, id eſt, niuibus denſiſsimis candicantē. Vnde [a] & eum Scythæ, qui eidē mōti iunguntur, Croacaſin vocauerūt. Caſim enim apud eos candor, ſiue nix dicitur.

Mons Taurus à pleriſque idem vocatur, qui & Caucaſus.

D Libanus, mons Phœnicum altiſsimus, cuius meminerunt prophetæ: [b] dictus à thure, quia ibi colligitur, cuius ea pars quæ eſt ſuper eum ad Orientalē plagam reſpiciens, Antilibanus appellatur, id eſt, cōtra Libanū.

[c] Ararath, mons Armeniæ, in quo arcam hiſtoriæ poſt diluuium reſediſſe teſtātur. Vnde & vſque hodie ibidem lignorum eius videntur veſtigia.

[d] Acroceraunij mōtes propter altitudinē, & fulminum iactus vocati ſunt. Grēcè enim fulmen κέραυνος dicitur. Sunt autem inter Armeniam & Iberiam, incipientes à portis Caſpijs vſque ad fontem Tigridis fluuij.

Hyperborei montes Scythiæ dicti, quòd ſupra, id eſt, vltra eos flat Boreas.

e Riphæi montes in capite Germaniæ sunt A à perpetuo ventorum flatu nominati. Nam ῥιφὴ Græcè impetus & ὁρμὴ dicitur, ἀπὸ τοῦ ῥίπτειν.

Olympus, mons Macedoniæ nimiū præcelsus, ita vt sub illo nubes esse dicantur. (f De quo Virgilius, -- Nubes excessit Olympus.) Dictus autem Olympus, g quasi Ololāpus (id est, quasi cælum,) Hic mons Macedoniam diuidit à Thracia.

h Athos, mons Macedoniæ, & ipse altior nubibus, tantóq. sublimis, vt in Lemnum vmbra eius pertēdat, quæ ab eo LXXVI. millibus separatur.

i Parnasus, mons est Thessaliæ, iuxta Bœotiam, qui gemino vertice est erectus in cælū. Hic in duo finditur iuga, Cyrrhā, & Nyssam. vnde & nuncupatus, eo quòd in singulis iugis colebantur Apollo, & Liber. Hæc iuga à duobus fratribus Citheron & Helicon appellantur. Nā Helicon dictus ab Helicone fratre Citheronis.

Item Ceraunij sunt montes Epiri, à crebris dicti fulminibus. Græcè enim fulmen κέραυνος dicitur.

Apenninus mons appellatus, quasi Alpes Pæninæ: quia Hannibal veniens ad Italiam easdem Alpes aperuit, vnde & Virgilius, Alpes immittet apertas. Has enim Hannibal k post bella Hispaniæ aceto rupit. Iuuenalis. Et montem rupit aceto. Et inde loca ipsa quæ rupit Pæninæ Alpes vocantur.

Mons Ætna ex igne & sulphure dictus: vnde & Gehenna. Constat autem hunc ab ea parte, qua Eurus & Africus flat, habere speluncas plenas sulphuris, & vsq. ad mare deductas: quæ speluncæ recipiētes in se fluctus ventum creant, qui agitatus ignem gignit ex sulphure, vnde fit, quod videtur incendium.

Pyrenæus, & ipse à crebris fulminū ignibus nuncupatus. Græcè enim ignis πῦρ vocatur. Iste est, qui inter Galliam atque Hispaniam, quasi de industria, munimentum in- D teriacet.

l Solorius, à singularitate dicitur, quòd omnibus Hispaniæ montibus solus altior videatur, siue quod, Oriente sole, antè radius eius in eo, quàm ipse cernatur.

Calpe, mons in vtimis finibus Oceani, qui dirimit Europam ab Africa, quem Atlātis finē esse dicunt, m de quo Lucanus, Hesperiam Calpen, summúmq. impleuit Atlantem. Atlas Promethei frater fuit & rex Africæ, à quo Astrologiæ artem prius dicūt excogitatam, ideóque dictus est sustinuisse cælum. Ob eruditionem igitur eius disciplinæ, & scientiam cæli, nomen eius in montē Africę deriuatum est: qui nunc Atlas cognominatur, qui propter altitudinē suam quasi cæli machinam atque astra sustentare videtur.

Alpes autē, propriè montes Galliæ sunt, de quibus Virgilius, Aērias Alpes. Et dicendo aērias, verbum expressit à verbo. Nam n Gallorū lingua Alpes montes alti vocantur. Hæ sunt enim, quæ Italiæ murorum exhibent vicem.

B Colles, sunt præminentiora iuga montiū, quasi colla.

Iuga autem montiū ex eo appellata sunt, quòd propinquitate sui iungantur.

Tumulus, est mons breuis, quasi tumens tellus. Item o tumulus terra congesta, vbi nulla memoria est.

Valles, sunt humilia loca, quasi vulsa. Hinc & conualles, depressa loca terrarum inter montes.

Campus est, terrarum planities. Dictus autem campus, quòd breuis sit pedibus, nec erectus, vt montes: sed patens & spatio suo C porrectus & iacens: vnde & Græcè πεδίον dicitur. Sumpsit autē nomen ex Græca etymologia: p χαμαὶ enim Græci breue dicunt.

q Solum est, omne quod sustinet, à soliditate dictum scilicet, vnde & de mari Virgilius ait, Subtrahiturque solum.

Saltus, sunt vasta & siluestria loca, vbi arbores exiliunt in altum.

r Fauces, sunt angustorum locorum aditus inter duos montes, loca angusta & peruia, dicta à faucium similitudine, quasi foces.

s Confrages, loca in quę vndiq. venti currunt, ac sese frangunt, vt Næuius ait, In mōtes, vbi venti frangebant locum.

t Scabra, sunt loca situ aspera, vnde & scabies dicitur, à corporis asperitate.

v Lustra, obscura latibula ferarū & luporū cubilia sunt, vnde & lupanaria lustra dicuntur, per contrarium videlicet, quia parum illustrantur.

x Lucus, est locus densis arboribus sæptus, solo lucem detrahens. Potest & à collucendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentilium, cultúmq. fiebant.

Deserta vocata, quia nō seruntur, & ideò quasi deseruntur: vt sunt loca syluarum & montium,

mõtium, contraria vberrimarum terrarum A quæ ſunt vberrimæ glebæ.

Deuia, ſunt loca ſecreta & abdita, quaſi extra viã: ipſa ſunt & Inuia. Inde & [y] Auiaria ſecreta loca, & à via remota, aut tantùm adibilia auibus: vnde eſt illud: Inculta rubẽt auiaria baccis.

[z] Amœna loca Verrius Flaccus dicta ait, eo quòd ſolum amorem præſtent, & ad ſe amanda alliciant. Varro, quòd ſine munere ſunt, nec quicquam in his officij, quaſi amunia, hoc eſt, ſine fructu, vnde nullus fructus exoluitur. Inde etiam nihil præſtantes, immunes vocantur.

[a] Aprica loca, quæ ſole gaudent, quaſi ἄνευ φρίκης, id eſt, ſine frigore, ſiue quod ſint aper B to cælo.

Opaca veró loca, quaſi operta cælo, apricò contraria.

[b] Lubricum dici (conſtat) locũ, ab eo quòd ibi quis labitur: & lubricũ dicitur, non quod labitur, ſed in quo labitur.

[c] Æſtiua, ſunt loca vmbroſa, in quibus per æſtatem vitant pecora ſolis ardorẽ. Statius: Et vmbroſi patuêre æſtiua Lycæi.

[d] Naualia, ſunt loca vbi naues fabricantur. Hoc & [e] Textrinum vocatur.

[g] Statio eſt, vbi ad tempus ſtant naues.

Portus, vbi hyemant: [h] Importunum autẽ, C vbi nullum refugium, quaſi nullus portus.

[i] Portus autem, locus eſt ab acceſſu ventorum remotus, vbi hyberna opponere ſolent. Et portus dictus à deportandis cõmercijs: hunc veteres à [k] baiulandis mercibus Baias vocabant, illa declinatione à baia baias, vt à familia familias.

[l] Littus eſt, terra aquæ & mari vicina. Et dictum littus, [m] quia fluctu eliditur, [n] vel quod aqua alluitur. [o] Cic. in Top. Littus eſt qua fluctus eludit.

Circumluuium, locus, quem aqua circũluit. Alluuium. conſumptio riparũ ex aquis.

Margo, eſt pars cuiuſlibet loci, vtputa ma D ris, vnde & nomen accepit.

Maritima, quaſi maris intima.

Oſtia, ab ingreſſu & exitu fluminis dicta in mari.

Continens, perpetua terra, nec vllo mari diſcreta: quem Græci ἤπειρον vocant.

[a] Cap. VIII. Croacaſin. *Al. Graucaſum. Vid. Plin. lib. 6. c. 18. & Solin. c. 52.*

[b] Libanus-- dictus à thure. *Eſt n. Hebræis* לְבוֹנָה *lebona, thus.*

[c] Ararath. *Ex Hieron. de locis Hebraic. Gen. c. 8.*

[d] Acroceraunij. *è Seru. Æn. 2. ad v.* vicina Ceraunia iuxta. *& Georg. 1. ad v.* alta Ceraunia telo Deijcit.

[e] Riphæi montes. *è Seru. Georg. 3. ad illud*-- Gens effræna virûm Riphæo t. euro.

[f] De quo Virgilius, nubes exceſsit Olympus. *Apud Maronem hæc nuſquam ſunt.*

[g] Olympus quaſi ololamp. *Ex eod. Æn. 4. ad illud.* Ipſe Deum tibi m c. d. Olympo.

[h] quaſi cælum. *Hoc Iſidori profecto non eſt.*

[i] Athos-- qui ab eo LXXVI mill. *Ita Solin. c. 21.*

[k] Parnaſus. *Seru. Æn. 10.* Parnaſus mons eſt Theſſaliæ iuxta Bœotiam, qui in duo finditur iuga, Citheronem Liberi, & Heliconem Apollinis, & Muſarum, *iténique lib. 7.* Cyrrha autem, & Nyſa vrbes ſunt ſub eiſdem iugis ſitæ.

[l] poſt bella Hiſpaniæ. *E Seru. Æn. 10. ad v.* exitium magn. a. Alpes imm. ap.

Vnde & Gehenna. *Hoc quamvim habeat neſcio.*

B

[m] Solorius. *Vid. Plin. lib. 3. c. 1.*

[n] De quo Lucanus. *Lib. 1.*

[o] Nam Gallorum lingua Alpes m. a. *è Seru. Æn. 4. ad illud,* Alpini Boreæ n. h. n. f. i. *At Feſtus* Albũ quod nos dicimus, à Græco quod eſt ἄλφον eſt appellatum-- Sabini tamen Alpum dixerunt. Vnde credi poteſt nomen Alpium à candore niuiũ vocitatum.

[p] Item tumulus terra congeſta. *Deeſſe videtur aliquid. Seru. Æn. 3. ad v.* Forte fuit iuxta tumulus, &c. Hoc ſermone *(inquit)* & collem, & ſepulcrum fuiſſe ſignificat.

[q] χάμαι n. *Vid. ſup. lib. 12. in voce* Camel. *& inf. lib. 20. c. 11. in* Cama.

[r] Solum eſt, quod ſuſtinet. *è Seru. Æn. 7. ad v.* Cereale ſolum. *Locus verò ab Iſid. citatus Æn. 5.*

[ſ] Fauces ſunt. *è Seru.* vt biuias armato obſidam

C

milite fauces, *Æn. 11.*

[t] Confrages. *Feſtus.* Conflages loca dicuntur, in quæ vndiq. confluunt venti. *Nonius.* Confluges loca, in quæ diuerſi confluunt riui.

[v] Scabra ſunt loca ſ. a. *è Seru. ad v.* Scabra rubigine, *Georg. 1. ſed vox,* loca, *apud eum non legitur.*

[x] Luſtra. *Idem Æn. 1. ad v.* Luſtrabunt, conuexa pol. d. ſ. p. Luſtra & ferarum cubilia, & lupanaria per contrariũ dicimus, quia parũ illuſtrantur.

[y] Lucus. *Idem ad v. Lucus in vrbe fuit ſumm. Æn. 1.* Lucus autem dicitur, quòd non luceat, non quod ſint ibi lumina cauſſa religionis.

[z] Auiaria. *Idem Georg. 2.* Auiaria ſecreta nemora, quæ aues frequentant.

[a] Amœna loca Varro. *Hic Verrius, & Varro, alter alterius ſedẽ occupauerat, vt conſtat ex Feſto, & Seru. Æn. 6.*

D

ad v. amœna vireta. *& Æn. 5. ad* Tartara habẽt-- ſed amœna piorum.

[b] Aprica loca. *è Seru. Æn. 6.* Trans põtum fugat, & terris immitt apricis.

[c] & lubricum dicitur non quod labitur, *Quod quidem ad locum attinet: alioqui lubricum dicitur, & quod labitur, & in quo labimur. Seru. Æn. 2.* lubricũ dicitur, quod labitur, dum tenetur, vt piſcis: & in quo labimur, vt ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens. *& Iſidorus ipſe lib. x.* lubricus, ab eo quod labitur: *Quare nihil hic opus vlla correctione: conſentientib. præſertim libris omnib. tantum qua de re ſit ſermo, attendiſſe oportuit.*

[d] Æſtiua. *è Seru. Geor. 3.*

[e] Naualia. *Ex eod. Æn. 11.*

f Hoc & Textrinum. *Seru. Æn. 2. ad v*-- Ædificant, A se ctâque in tex. abiete costas. Translatio *(inquit)* à nauibus. vt Cicero, nauem tibi ædificatã esse Messanæ, Itẽ intexũt vt--Bisdenas Italo texamus robore naues. *ad hæc videtur textrini notionem respexisse Cicero lib. 4. act. 2. in Verrẽ dicens*. Insula, iudices, Melita est satis lato à Sicilia mari periculosoq. disiuncta, in qua est eod. nomine oppidum, quo iste nunquam accessit, quod tamen isti textrinum per triẽnium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. *Ludens scilicet in voce ambigua.*

g Satio est. *è Seru. Æn. 2.*

h Importunum est. *Seru. Æn. 11*. Importunum autem est, quod caret portu, id est, quiete, vbi nullus est portus.

i Portus autem locus ab acc. v. r. *Hæc ex margine assumpta credo. Sunt autem Virgilij verb. Æn. 3.* Portus ab accessu ventorum immotus--*Nec minus illa quæ sequuntur, quæ sunt ex 3. Geor.* Et stabula à ventis hyberno opponere soli.

k à baiulandis mercibus Baias. *Baiarũ verò, quæ prope Cumas alia est ratio, dicta n. à Baio Vlyßis socio illic sepulto. vt ait Seru. Æn. 3. ad v.* Huc vbi delatus Cumæã accesseris vrbem. Silius-- docet ille tepentes--Vnde ferant nomen Baiæ, comitémque dedisse Dulichiæ puppis stagno sua nomina monstrat.

l Littus est terr. a. e. m. v. *Et quidem Seruius modo littus definit terram aquæ vicinam, modo terram mari vicinam, quod vtrumque inclusit Isidorus.*

m quia fluctu eliditur. *Al, eluditur.*

n vel quod aqua alluitur. *Al. adliditur.*

o cio- qua fluctus eludit. *Al. elidit de quo lib. 2. c. 30. Non est autem Ciceronis definitio, sed Aquilij.*

De inferioribus terræ. Cap. IX.

Specus est fossa sub terra, [a] quę perspici potest: [b] σπηλαία Græcè, spelunca Latinè.

Spiracula appellata omnia loca pestiferi spiritus, [c] quæ Græci χαρωνεῖα appellant, vel Acherontea. Etiam Varro spiraculum dicit huiuscemodi locum, & spiracula ex eo dicũtur loca, quâ terra spiritum edit.

Hiatus præruptio terræ profunda, quasi itus: propriè autẽ hiatus est omnis oris apertio, translata à feris, quarũ auiditas oris adapertione monstratur.

[d] Profundum propriè, quasi cuius porro sit fundus: abusiuè autem profundum vel sursum, vel deorsum dicitur: vt, [e] Maria ac terras D cælumque profundum.

[f] Barathrum, nimiæ altitudinis nomen est, & dictum barathrum, quasi vorago atra, scilicet à profunditate.

Erebus inferorũ profunditas atq. recessus.

[g] Styx ἀπὸ τοῦ στυγεροῦ, id est, à tristitia dicta, eo quòd tristes faciat, vel quòd tristitiã gignat.

[h] Cocytus locus inferi. Cocytus autem nomen accepit Græca interpretatione, à luctu & gemitu.

A [i] Tartarus, vel quia omnia illic turbata sunt, ἀπὸ τῆς ταράξης, vel quod est verius ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν, id est, à tremore frigoris, quod est algere, & rigere, scilicet quia luce soléque caret. Nã neq. illic vapores sunt, qui ex solis luce gignũtur, neq. flatus, qui eiusdẽ motibus incitantur, sed perpetuus stupor: ταρταρίζειν enim horrere & tremere apud Græcos legitur. Illic enim fletus & stridor dentium.

[k] Gehenna, est locus ignis & sulphuris, quẽ appellari putant à valle idolis consecrata, quæ est iuxta murum Hierusalem, repleta olim cadaueribus mortuorum. Ibi enim Hebræi filios suos immolabant dæmonibus, & B appellabatur locus ipse Gehennon. Futuri ergò supplicij locus, vbi peccatores cruciãdi sunt, huius loci vocabulo designatur. Duplicem autem esse gehennã, & ignis, & frigoris (in Iob legimus.)

[l] Inferus appellatur, eo quòd infra sit. Sicut autem secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia grauiora: ita secundũ spiritũ inferiora sunt omnia tristiora. [m] Vnde & in Græca lingua origo nominis, quo appellatur Inferus, ex eo quòd nihil suaue habeat, resonare perhibetur. [n] Sicut autem cor animalis in medio est, [o] ita & Infernus in medio terrę esse perhibetur. Vnde & in Euangelio legimus, In corde terræ. C Philosophi autẽ dicunt, quòd Inferi pro eo dicantur, quòd animæ hinc ibi ferantur.

a Cap. IX. Specus-- qua perspici p. *Nempe ab aspiciendo dicitur. De genere, & declinatione huius nominis vide Seru. ad verba Virg. Æn. 6.* Hic specus horrendũ, *& Priscian. lib. 6.*

b Spelæa Græc. spelunc. lat. *è Seru. eclog. 10.*

c quæ Græci χαρωνεῖα. *Galenus.* πολλάκις δὲ ἀπὸ τοῦ πνεύματος μόνον κατὰ τὸν εἰσπνοὴν ἡ βλαβὴ γίνεται, καθάπερ ἐν τοῖς χαρωνείοις ὀνομασμένοις χωρίοις.

d Profundum propriè. *è Seru. Æn. 2.*

e maria ac terras cælũq. profun. verba Virg. *AEn. 1.*

f Barathrum imm. a. n. *è Seru. Æn. 3.* obsidet, atque imo Barathri, &c.

Ereb. *Ex eod. Æn. 4.*

g Styx ἀπὸ τοῦ στυγεροῦ. *Ex Seru. AEn. 6.*

h Cocytus. *Seru. Æn. 6.* Cocytus fluuius inferorũ dictus ἀπὸ τοῦ κωκύειν, id est, lugere.

i Tartarus. *Ex eod. Ænei. 6. ad illud.* Tum Tartarus ipse. Bis patet, &c.

k Gehenna. *Ex Hierony. in Matth. c. 10.*

l infernus -- perhibetur. *Ex Aug. lib. 12. de Genes. ad litt. c. 34.*

m vnde & in Græca ling. orig. n.-- quod nihil suaue. *Nempe* ἀδης *quasi* ἀυδης.

n Sicut autem cor animal. *Ex Hieron. in Ion. c. 2. qui locus restituendus ex hoc loco.*

o Ita Infernus in medio terræ. *Seru. ad v.* telluris operta subire. *AEn. 6.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVSQVINTVS.

De ædificijs, & agris.

DE CIVITATIBVS Cap. I.

E [a] auctoribus conditarum vrbium plerumque dissensio inuenitur: adeò vt ne vrbis quidē Romæ origo posſit diligenter agnoſci. Nam Salluſtius dicit. Vrbem Romam ſicuti ego accepi condidere atque habuere initio Troiani, & cum ijs Aborigines. Alij dicunt ab Euandro, ſecundum quod Virgilius. Tunc rex Euandrus Romanæ conditor arcis. Alij à Romulo, vt, En huius, nate, auſpicijs illa inclyta Roma. Si igitur tantæ ciuitatis certa ratio non apparet, non mirum ſi in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec hiſtoricos nec commentatores varia dicentes imperitiæ condemnare debemus, quia antiquitas ipſa creauit errorem. Sanè quaſdam de quibus aut ſanctæ ſcripturæ, aut hiſtoriæ gentium certam originem referunt, paucis admodum verbis retexere oportet.

Primus, ante diluuium Cain ciuitatem Enoch ex nomine filij ſui in [b] Naid condidit: quam vrbem ſola multitudine ſuæ poſteritatis impleuit.

[c] Primus, poſt diluuium Nemrod gigas Babylonem vrbem Meſopotamiæ fundauit. Hanc Semiramis regina Aſſyriorum ampliauit, murúmque vrbis bitumine & coctolatere fecit. Vocabulum autem ſumpſit à confuſione: eo quòd ibi confuſæ ſint atque permixtæ linguæ ædificantium turrim.

[d] Iudæi aſſerunt Sem filium Noe, quem dicunt Melchiſedech, primum poſt diluuiū in Syria condidiſſe vrbem Salem: in qua A regnum fuit eiuſdem Melchiſedech. Hanc poſtea tenuerunt Iebuſæi: ex quibus & ſortita eſt vocabulum Iebus: ſicq. duobus nominibus copulatis, Iebus & Salem, vocata eſt Hieruſalem, [e] quæ poſtea à Salomone Hieroſolyma, quaſi Hieroſolomonia, dicta eſt. Hæc & corruptè à poëtis Solyma nūcupata eſt, & poſtmodum ab AElio Adriano AElia vocitata eſt. Ipſa eſt Sion, quæ Hebraicè [f] ſpeculatio interpretatur, eo quòd in ſublimi constructa ſit, & de longè venientia contempletur. Hieruſalem autem pacifica in noſtro ſermone transfertur.

[Oppida nobilia qui, vel quæ cōſtituerunt.]

B [g] Dionyſius, qui & Liber pater, cùm Indiam victor perambulaſſet, Nyſam vrbem ex ſuo nomine iuxta Indum fluuium condidit, & quinquaginta millibus hominū adimpleuit.

[h] Medus autem AEgæi filius Mediā conſtruxit: vnde & regio eius Mediæ nomen ſortita eſt.

Perſepolim vrbem, caput Perſici regni [i] Perſeus Danaës filius condidit famoſiſsimā, confertiſsimámque opibus, [k] à quo & Perſida dicta eſt.

[l] Cteſiphontem quoq. Parthi apud Parthiam condiderunt, in æmulationem Babylonyæ vrbis.

C [m] Suſis, oppidum Perſidæ aiunt Memnonis patrem conſtituiſſe. Dictum autem Suſis quòd immineat Suſæ fluuio. Ibi eſt regia Cyri, lapide candido & vario cum columnis aureis, & lacunaribus gemmíſque diſtincta, continens etiam ſimulacrum cæli, ſtellis micantibus præſignatum, & cætera humanis mentibus incredibilia.

Bactrum, oppidū Bactriani condiderunt ex proprio amne eum cognominantes, qui Bactrus vocatur.

[n] Carra, ciuitas Mesopotamiæ trans Edessam condita à Parthis, vbi quondam Romanus est cæsus exercitus, & Crassus dux captus.

Edessam vrbem Mesopotamiæ condidit Nembroth filius Chus, postquam de Babylone migrauit, in qua & regnauit, quæ antè Arach cognominata est.[o] Ipse construxit & Chalannen, quæ postea verso nomine à Seleuco rege dicta est Seleucia. [p] Philadelphiã vrbem Arabiæ condidit Raphaim, gens antiquissima, quam interfecerunt filij Loth.

Seleucus, vnus ex pueris Alexandri post mortem eiusdem Alexandri occupato regno Orientis, vrbẽ in Syria condidit, eamq́. ex Antiochi patris sui nomine Antiochiam nuncupauit, & Syriæ caput instituit. [q] Ipse quoque Laodiciam & Seleuciam, ipse Apamiam & Edessam vrbes construxit.

[r] Damascus Syriæ, cõdita & nũcupata à Damasco dispensatoris Abrahæ filio. Hæc antea in omni Syria tenuit principatũ: Necdũ enim florebant ibi Antiochia, Laodicia, & Apamia: quas vrbes post Alexandrum constructas esse cognoscimus. Hic est Damascus, quem Abraham futurum sibi hęredem dixerat, antequam esset illi promissus Isaac.

[s] Gazam, oppidũ Palæstinæ condiderunt Heuæi, in qua habitauerũt Cappadoces pristinis cultoribus interfectis. Vocata autem Gaza, eo quòd ibi Cambyses rex Persarum thesauros suos posuit, cùm bellum Ægyptijs intulisset. Persarum enim lingua thesaurus Gaza nominatur.

Philistim, vrbem condiderunt Allophyli: ipsa est Ascalon, de qua superius memorauimus: nuncupata ex nomine Cesloim, qui fuit nepos Cham, & filius Mesraim.

[t] Dor, vrbs fuit quondam potentissima, & versa vice Stratonis turris: postea ab Herode rege Iudęæ in honorem Cæsaris Augusti Cæsarea nuncupata. In qua Cornelij domum Christi vidit Ecclesia, & Philippi ædiculas, & cubiculum quattuor virginũ prophetarum.

Ioppe, oppidum Palęstinæ maritimum, ijdem Palæstini ædificauerunt, [v] vbi saxum ostenditur quod vinculorum Andromedę adhuc vestigia retinet: cuius belluæ forma eminentior elephantis fuit.

[x] Iericho, à Iebusæis condita traditur: à quibus & nomen traxisse perhibetur, hanc subuertit Iesus. Pro qua extruxit aliã Ozam de Bethel ex tribu Ephraim. Sed & hæc eo

A tempore quo Hierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta atque destructa est, pro qua tertia ædificata est vrbs, quæ hodie vsque permanet.

Sichem Samariæ vrbem, quæ Latinè & Græcè Sichima vocatur, ædificauit Emor, appellauítque eam nomine Sichem filij sui. [y] Ipsa est nunc Neapolis, ciuitas Samaritanorum.

[z] Bethel, vrbem Samariæ condiderunt Iebusæi: quæ prius vocabatur Luza, sed postquam dormiens ibi Iacob vidit scalam innitentem cælo, & dixit: Verè hic domus Dei B est & porta cæli: hac ex caussa nomen locus accepit Bethel, id est domus Dei. Quando autem ibi ab Ieroboam vituli aurei fabricati sunt, vocata est Bethauen, id est domus idoli, quæ antea vocabatur domus Dei.

[a] Bethlehem Iuda, ciuitas Dauid, quæ mũdi genuit Saluatorem, à Iebusæis condita fertur, & vocata primùm Ephrata. Quando autem Iacob ibi pecora sua pauit, eidem loco Bethlehem nomen quodã vaticinio futuri imposuit, quod domus panis interpretatur, propter eum panem, qui ibi de cælo descendit.

[b] Chebron, ciuitas Iudææ, quæ quondam vocabatur Arbe, condita est à gigantibus C ante septem annos, quàm ab eis Tanis vrbs Ægypti cõderetur. Ipsa est Arbe à numero ita vocata, quòd ibi tres Patriarchæ sepulti sunt, & quartus Adam. Ipsa est [c] & Mambre, vocata ex vno amico Abrahæ.

[d] Samariam, à qua omnis regio quæ circa eam fuit nomen accepit, Sennacherib rex Assyriorum construxit, vocauítque Samariam, id est, custodiam, quia quando Israël transtulit, Medos ibi custodes constituit. Hanc obsidione captã Antiochus solo coæquauit. Quam postea Herodes à fundamentis instaurans, in honorem Augusti, Augu- D stam, id est, Sebastiam Græco sermone vocauit. Ibi siti sunt Elisæus & Abdias Prophetæ, &, quo maior inter natos mulierum non fuit, Baptista Iohannes.

Tiberiadem verò Herodes alius in Iudæa in nomine Tiberij Cæsaris condidit.

[e] Tyrus, vrbs Phœnicum condita à Phœnicibus fuit. Hæc est ciuitas, ex qua aurum regi Salomoni deferebatur, in qua optima purpura tingitur. Vnde & Tyria dicitur nobilis purpura.

[f] Phœnices à Rubro profecti mari, Sidonem vrbem opulentissimam condiderunt: [g] quam

g quam à piscium copia Sidon appellauerunt. Nam piscem Phœnices Sidon vocant. Ipsi etiam Tyrum in Syria: ipsi Vticam in Africa, Hipponem, Leptim, aliásque vrbes in ora maritima condiderunt. Ipsi Thebas in Bœotia duce Cadmo: ipsi postremò in vltima orbis tendentes vrbem in Oceano construxerunt, eámque lingua sua Gades nominauerunt. Nam mos erat antiquus Phœnicum gentis, multos simul mercandi caussa à domo proficisci, & cum incolarum animos commercio rerum ijs antè incognitarum sibi conciliassent: loca quæ condendis vrbibus idonea videbantur, capere. Ex ijs profecta & Dido in littus Africæ vrbem condidit, & h Carthadam nominauit, quod Phœnicia lingua exprimit ciuitatem nouã: mox sermone verso Carthago est dicta: hãc Scipio deleuit. Quæ autem nunc est, postea à Romanis condita est. i Carthago autem antea Byrsa, post Tyrus dicta est, deinde Carthago.

k Memphim, ciuitatem Ægypti ædificauit Epaphus Iouis filius, cùm in secunda Ægypto regnaret. Hæc est vrbs vbi charta nascitur, vbi etiam optimi Mathematici fuerunt. l Nam hanc vrbem magicis artibus deditam, pristini vsque ad præsens tempus vestigia erroris ostendunt.

m Tanis, Metropolis Ægypti, vbi Pharao fuit & Moyses cuncta signa fecit, quæ in Exodo scribuntur. Hanc construxisse perhibentur Titanes, id est gigantes, & ex suo nomine nuncupauerunt.

n Heliopolis, vrbs Ægypti, quæ Latinè interpretatur Solis ciuitas, o sicut lxx. Interpretes arbitrantur. Ædificata est autem à filijs Israël, in qua p Petephres sacerdos fuit, cuius meminit Ezechiel.

q Vrbem, Alexandriam condidit Alexander magnus, cuius & nomen detinet. Hanc enim idem in terminis Africæ & Ægypti constituit, & caput esse regionis Ægypti iussit. Interiacet autem inter Ægyptum & mare, quasi claustrum, importuosa. r Hæc est vrbs Ægypti Noo, postea versa in Alexãdriam.

Thebas Ægyptias condidit Cadmus, s quæ inter Ægyptias vrbes numero portarum nobiliores habentur, ad quas commercia Arabes vndique subuehunt. Hinc regio Ægypti Thebais dicta est. Thebæ autem & Bœotiæ sunt, & Ægyptiæ, vno tamen auctore conditæ.

A Ptolemais, & Berenice à regibus Ægyptijs nominatæ, à quibus & ædificatæ fuerunt.

t Cæsaream Cappadociæ ----

Tarsum Ciliciæ Danaes proles Perseus ædificauit: de qua ciuitate fuit Paulus Apostolus, Natus, inquit, Tarso Ciliciæ. v Quidam etiam locus Indiæ Tharsis vocatur.

Seleuciam Isauriæ condidit Seleucus: qui & Antiochiam.

Ilus autem Apollinis filius in Phrygia Iliũ condidit.

x Amazones Ephesum in Asia construxerunt.

B Theseus verò Smyrnam construxit, quæ Homero poëtæ patria extitit, & y Smyrna vocata, quòd eius campos Hermus fluuius secat.

Dioscoriam, Colchorũ vrbem z Amphytus & Tilchius aurigæ Castoris & Pollucis fabricauerunt, ex eorum nomine eam cognominantes. Nam Castor & Pollux Græcè διόσκουροι appellantur.

a Nicomedia, à Nicomede rege Bithyniæ ædificata est.

b Bithynia condita à Phœnice, quæ primum Mariandyna vocabatur.

c Constantinopolim, vrbem Thraciæ Cõ-C stantinus ex nomine suo instituit, solam Romæ meritis & potentia adæquatam. Hęc d condita primùm à Pausania rege Spartanorũ, & vocata Bizantium, e vel quod tantum pateat inter Adriaticum mare & Propontidem, vel f quod sit receptaculũ terræ marisq. copijs. Vnde & eam Constantinus aptissimam condere iudicauit, vt receptaculum sibi terra mariq. fieret. Vnde & nunc Romani imperij sedes & totius caput est Orientis, sicut Roma Occidentis.

Epirus Thraciæ condita est à Pyrrho & cognominata.

Athenas in Hellade Cecrops condidit, & ex suo nomine Cecropiam nominauit, g D hãc Amphictyon, qui in Græcia tertius post Cecropem regnauit, Mineruæ sacrauit, & nomen ciuitati Athenas dedit. Nam Minerua Græcè Ἀθήνη dicitur: vnde & Mineruam Græci inuentricem multarum artium asserũt, h quia & litteræ, & artes diuersorum studiorum, & ipsa Philosophia veluti templum Athenas habuerunt.

Corinthum in Achaia i condidit Corinthius Orestis filius. Hanc Græci Corintheam vocant, hoc est, administrationẽ reipublicæ.

Thebas,

Thebas Bœotiæ Cadmus veniens à Phœnicibus condidit, Thebis Ægyptijs prius ab eo constructis.

Mycenas----

Lacedæmonia, condita à Lacedæmone Semeles filio.

[i] Sparta, à Sparto filio Phoronei vocata: qui fuit filius Inachi.[k] Ipsam autem esse Spartã, quam & Lacedæmoniam ciuitatem, atque inde Lacedæmonios Spartanos dici.

[l] Achaia, ab Achæo constructa.

[m] Pelops, qui apud Argos regnauit, Peloponensem vrbem condidit.

[n] Cecrops in insula Rhodo Rhodum ædificauit.

[o] Carpathus Coum.

Æos Typhonis filius Paphum.

Angæus Lycurgi filius Samum.

[p] Dardanus autem condidit Dardaniam.

[q] Thessalonicam Thessalus Græci filius ædificauit, in qua etiam regnauit.

[r] Brundisiũ construxerunt Græci. Brundisium autem dictũ est Græcè: quod brunda caput cerui dicatur: sic est enim, vt & cornua videantur, & caput & lingua in positione ipsius ciuitatis.

[s] In Italia autem, à Iano Ianiculum, à Saturno Saturnia, atque Latium conditum, & quod ibi fugiens latuisset, cognominatum.

[t] Ab Hercule in Campania Pompeia, qui victor ex Hispania pompam boum duxerat.

Æneas autem post excidium Troiæ in eandem Italiam veniens, ab vxoris nomine Lauinium condidit.

Ascanius verò, relicto Lauiniæ nouercæ suæ regno, Albam Longam ædificauit. Alba autem vocata propter colorem suis: Longa, quia longum oppidum est, iuxta prolixitatem collis, in quo sita est. Ex hac etiam vrbe reges Albanorum appellari cœperunt.

[v] Capuam Capys Syluius rex Albanorum construxit, appellatam nomine conditoris: licet & sint, qui dicant à capacitate eã Capuam dictam, quòd eius terra omnem vitæ fructum capiat: alij à locis campestribus in quibus sita est. Est autem caput vrbiũ Campaniæ, inter tres maximas Romam, Carthaginémque numerata: ex qua & prouincia Italiæ Campania dicta est.

Romulus, cùm interfecto apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum restituisset, in eum locum, vbi nunc Roma est, deuenit: ibiq. sedes posuit, mœnia constru-

A xit, vrbémque ex nomine suo Romam vocauit. Hanc autem antè Euander dicitur condidisse, vnde est illud: Tunc pater Euandrus Romanæ conditor arcis.

Ancus Martius ex filia Numæ Pompilij natus hic vrbem in exitu Tyberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hostem moraretur, quam ab ipso situ Ostiam appellauit.

[x] Galli quidam intestina discordia & assiduis dissensionibus suorum permoti, sedes nouas quærentes Italiam profecti sunt, sedibusque proprijs Thuscis expulsis, Mediolanum atque alias vrbes condiderunt. [y] Vocatum autem Mediolanum, ab eo quòd ibi

B sus medio lanea perhibetur inuenta.

Historijs placet à Messappo Græco Messappiæ datam originem, versa postmodũ in nomen Calabriæ, quam in exordio Oenotri frater Peucetius Peucetiam nominauerat.

[z] Manto, Tiresiæ filia, post interitum Thebanorũ dicitur delata in Italiam Mantuam condidisse. Est autem in Venetia, quæ Gallia Cisalpina dicitur. [a] Et Mantua dicta, quòd inanes tuetur.

Parthenopia, à Parthenope virgine quadam illic sepulta, Parthenopea appellata: quòd oppidum postea Augustus Neapolim

C esse maluit.

Ad promontoriũ Leucaten, in quo Actij Apollinis templum fuit, bellum Augustus contra Antonium gessit. Quo victo, vrbem in Actiaco sinu condidit, quam à victoria Nicopolim appellauit.

[b] Phalantus, Partheniorum dux Parthenios constituit.

Taras, Neptuni filius fuit, à quo Tarentum ciuitas & condita, & appellata est.

[c] Cùm Cyrus maritimas vrbes Græciæ occuparet, & Phocenses ab eo expugnati omnibus angustijs premerẽtur, iurauerunt, vt profugerent quàm longissimè ab imperio Persarum, vbi ne nomen quidẽ eorum audirent: [d] atque ita in vltimos Galliæ sinus

D nauibus profecti, armisq. se aduersus Gallicam feritatem tuentes, Massyliam condiderunt, & ex nomine ducis nuncupauerunt. Hos [e] Varro trilingues esse ait: quòd & Græcè loquantur, & Latinè, & Gallicè.

Narbonam, & Arelatum, & Pictauium coloni proprij condiderunt.

Burdegalim appellatam ferunt, quòd Burgos Gallos primùm colonos habuerit: quibus

quibus antea cultoribus adimpleta eſt.

Tarraconam, in Hiſpania Scipiones conſtruxerũt: ideò caput eſt Tarraconenſis prouinciæ.

[f] Cæſarauguſta, Tarraconenſis Hiſpaniæ oppidum à Cæſare Auguſto & ſitum & nominatum, loci amœnitate & delicijs præſtãtius ciuitatibus Hiſpaniæ cunctis, atque illuſtrius, florens ſanctorum martyrum ſepulturis.

Afri ſub Hannibale maritima Hiſpaniæ occupantes, Carthaginem Spartariam conſtruxerunt quæ mox à Romanis capta & colonia facta, nomen etiam prouinciæ dedit. Nunc autem à Gotthis ſubuerſa atque in deſolationem redacta eſt.

[g] Sanguntum Græci ex inſula Zacyntho profecti in Hiſpaniam condiderunt: quam Afri poſtea bello impetitam deleuerunt.

[h] Emeritam Cæſar Auguſtus ædificauit, poſtquam Luſitaniam & quaſdam Oceani inſulas cepit: dans ei nomen ab eo quòd ibi milites veteranos conſtituiſſet. Nam emeriti dicunt veterani, ſolutíque militia.

Olyſſipona, ab Vlyſſe eſt condita & nuncupata: [i] quo loco, ſicut hiſtoriographi dicunt, cælum à terra, & maria diſtinguuntur à terris.

Hiſpalim Cæſar Iulius condidit: quam ex ſuo nomine, & Romæ vrbis vocabulo Iuliam Romulam nuncupauit. [k] Hiſpalis autem à ſitu cognominata eſt, eo quòd in ſolo paluſtri ſuffixis in profundo palis locata ſit, ne lubrico atque inſtabili fundamento cederet.

[l] Gades oppidum à Pœnis conditum: qui etiam Carthaginem Spartariam condiderunt.

[l] Septa oppidum, à montibus ſeptem: qui à ſimilitudine Fratres vocati Gaditano imminent freto.

Tingis ciuitatis, [m] & Lixis Anteus auctor eſt, quem Hercules fertur luctæ certamine ſuperatum interfeciſſe. Lix autem à Lixo flumine Mauritaniæ nuncupata, vbi Anthæi regia fuit, & Sala quod immineat Salæ flumini.

Cæſaream, Mauritaniæ oppidum Iuba rex Maurorum in honorem Cæſaris Auguſti condidit: quam ex eius nomine Cæſaream appellauit: ſicut Herodes aliam Cæſaream in Palæſtina, quæ nunc vrbs eſt clariſſima.

[n] Icoſium, Cæſarienſis Mauritaniæ oppi-

A dum, Hercule illic tranſeunte, viginti à comitatu eius diſcedentes conſtruxerunt, ac ne quis impoſito à ſe nomine priuatim gloriaretur, de condentium numero vrbi Icoſio nomen eſt datum.

[o] Cyrene, regina fuit Libyæ quæ ex ſuo nomine ciuitatem Cyrenem condidit: à qua & Libyam Cyrenenſem vocauit.

a Cap. I. De auctorib--errorem. *è Seru. Æn. 7. ad illud.* Nec Præneſtinę fundator defuit vrbis.

b In Naid cõdidit- *In o. l. permutatis litteris ex* Naid India *euaſerat.* LXX. ἐξῆλθε δὲ καὶν ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ θεοῦ, καὶ ὤκησεν ἐν γῇ Ναὶδ κατενάντι τοῦ ἐδέμ. *Et Ioſeph*
B *lib. 1. Antiq. cap. 4.* πολλὴν δὲ ἐπελθὼν γῆν ἱδρύεται μετὰ τῆς γυναικὸς καὶν ναίδα τόπον οὕτω καλούμενον. *Quod autem eo loco Hieronymus Nod aliter interpretetur, nihil ad Iſidorum, qui* LXX. *vt ſolet, ſecutus eſt. Adde quod idem Hieronymus in lib. de locis Heb.* Naid, terra (*inquit*) in qua habitauit Cain. *Niſi* Edem *pro* India *cum Chacone mauis.*

c Primus poſt dil. *Ex Oroſ. lib. 2. c. 6.*

d Iudęi Aſſer. *Ex Hieron. lib. de locis Heb.*

e Quæ poſtea à Salomone Hieroſolym. *Idẽ dixit Euſeb. lib. 9. de Præp. euang.*

f Quæ Heb. ſpeculatio. *S. o. l.* ſpeculã *Hieronymus.*

g Dionyſ--condidit. *Ex Euſebij Chron.*

h Medus autem Egęi filius. *Et Medeæ, vt ait Diodor. lib. 5.*

i Perſeus Danaes. *Cum libri.* Athei, Athe, Audiæ & Andiæ, *haberent, cur ipſe ſibi Iſidorus non auxiliaretur, qui paullò poſt Tarſum Ciliciæ à Perſeo Danaes prole ædifi-*
C *catam dicit? Vid. Hygin. fabul. 275.*

k A quo & Perſida. *Ruffinus in tranſlatione Ioſephi Suſan Perſidæ metropolim vocat.*

l Cteſiphontem. *Plin. lib. 6. c. 26.*

m Suſis oppidum. *Hæc vrbs & Suſis, & ſuſa, & Suſa à Hieronymo dicitur, Daniel. c. 8. & 9. de qua* Plin. lib. 6. c. 27. Menonis patrem *habent Gotthici quos vidimus, non* fratrem *vt impreſſi.*

n Carra. *Ex Hier. de locis Heb.*

o Ipſe conſtruxit & Chalanne. *Quam eandem eſſe cum Cteſiphonte ait Hieronym. in quæſt. in Geneſ. & in Am. c. 6. vidend. idem in locis Hebraicis.*

p Philadelph. *Ex eod. lib.*

q Ipſe quoque Laodiciam. *Euſeb. in Chron.* Seleucus Antiochiam, Seleuciam, Laodiciam, Apamiã,
D Ediſſam, Berceam, & Pellam vrbes condidit.

r Damaſcus. *Ex Hieron. in quæſt. in Geneſ.*

ſ Gaza. *Ex eod. in locis Heb. & in Ezech. c. 40.*

t Dor. *Ex Hierony. in epitaph. Paulæ. Sed locum Hierony. in palimpſeſto relictum ab Iſid. Braulio non expoliuit.*

v Vbi ſaxum oſtenditur. *Ex Solin. c. 47. ex quo reſtitutus eſt hic locus.*

x Iericho. *Ex Hier. de locis Heb.*

y Sichem, ipſa eſt nunc Neap. *Hier. ibid. & in epitaph. Paulæ.*

z Bethel. *Ex lib. de locis Heb.*

a Bethlehem, &c. *Hier. in prol. in Am.* Sex millib. ab eſt à ſancta Bethlehem, quæ mundi genuit Saluatorẽ. *Et in epitaph. Paul.* Salue Bethlehẽ domus panis, in qua natus eſt ille panis, qui de cælo deſcendit.

b Hebron

b Chebron. quomodo etiam scribit Hieronym. Al. Hebron.

c Ipsa est & Mambre. Ex q. in Gen. c. 35.

d Samariam, &c. Vid. Hieronym. in Isai. c. 36.

e Tyrus. Vid. idem in c. 33.

f Phœnices. Ex Iustin. lib. 18.

g Quam à piscium copia. Vidi ego nummos Gadib. quæ Phœnicum Colonia fuit, repertos, quorum vna in parte Herculis Sidoniorum deus, in altera duo pisces inerant.

h Carthadam nominauit. è Solin. c. 40. & Carthaginem à cartha dictam ait etiam Seru. Æn. 4. ad illud. Carthago, aut antiqua Tyros.

i Carthago autem antea Byrsa. è Seru. ibid. Virgilius Æn. 1. Mercatique solum f. d. n. Byrsam.

k Memphin--regnaret. Verba sunt Eusebij in Chronico.

l Nam hanc vrbem. Ex Hieron. in Isac. c. 19.

m Tanis. Ex eod. in Is. c. 3.

n Heliopolis. Ex eod. in lib. de locis Heb. in On.

o Sicut LXX interpretes. sic n. illi Exod. 1. καὶ ᾠκοδόμησαν (filij Israel) πόλεις ὀχυρὰς τῷ φαραῷ, τήντε πειθῷ, καὶ ῥαμεσσῆ, καὶ ὢν, ἥ ἐστιν ἡλίου πόλις. Sed verba hæc καὶ ὢν, ἥ ἐστιν ἡλιοῦ πόλις. Neque in Hebræis, neque in Latinis libris leguntur.

p Petephres. sic etiam Hieronymus. Vulgat. Putiphares. Quam varietatem Hebraica scriptura vocalibus destituta sæpè creat.

q Vrbem Alexan. Ex Hegesipp. lib. 4. c. 27. Vid. Strab. lib. 17.

r Hæc est vrbs Ægypti, &c. Hieronym. in Epitaph. Paulæ. & vrbem No, quæ postea versa est in Alexādriam.

s Quæ inter Ægyptias vrbes num. port. Ex Solin. c. de Ægypt. 45.

t Cæsaream Cappadociæ. Post hæc verba lacuna est in melioribus lib. ineptissimè à recentioribus expleta.

v Quidam locus Indiæ Tharsis vocatur. Ita proculdubio legendum, non Tarsus. Hieron. Is. 66. Tharsis lingua Hebræa mare appellatur, &, vt aiunt, Indiæ regio est, licet Iosephus littera commutata Tarsum putet nuncupari pro Tharsis, vrbem Ciliciæ, ad quam Ionas de Ioppe fugiens ire cupiebat. Rursusq. ep. 133. reprehendit Iosephum, quod Tarsum, & Tharsin eand. esse putet.

x Amazones Ephesum. è Solin.

y Smyrna vocata. Idem sup. lib. 13. c. 21.

z Amphitus, & Tilchius. Plin. lib. 6. c. 5. Ammian. lib. 22. & Solin. Circius vero qui in plerisque libris est, ex Tilcius, quod etiam in codice Plinij Ecclesiæ Toletanæ legitur, fluxit.

a Nicomedia à Nicomede. Euseb. in Chron. Nicomedes rex Bithyniæ Astacum vrbem amplians Nicomediam nuncupauit.

b Bithynia cond. Idem Euseb. Bithynia condita à Phœnice, quæ prius Mariandyna vocabatur.

c Constantinopolim. Ex Oros. libro. 7. c. 28. totidem ferè verbis.

d Condita primùm à Pausania. Ex Iustin. lib. 9.

e Vel quod tantum pateat. Vid. Plin. lib. 4. c. 11. Solin. & Capell. Neq. tamen adhuc de etymologia liquebit.

f Vel quod sit receptaculum, &c. Ex Iustin. lib. 9.

g Hanc Amphyction--dedit. Ex eod. lib. 2.

h Quia & litteræ--habuerunt. Ex eod.

A i condidit Corinthus Orestis filius. Strabo conditam ait à Sysipho, & Corcyram primo vocatam, deinde Ephyren. ab Ephyre Oceani filia, postremo euersam, & instauratam à Corintho Orestis filio.

k Ipsam autē esse Spartā, &c. Ex Oros. lib. 1. c. vltim.

l Achaia ab Achæo. Ex Euseb. Chronic.

m Pelopsq. a. A. r. Pelopenōsem. Euseb. Pelops apud Argos regnauit annos LIII. à quo Peloponesus vocata.

n Cecrops. Sic o. l. Sed Cercapus malim, cuius filij Lindum, Talysson, & Camiron condidere. Λίνδος, autem (ait Stephan) πόλις ἐν ῥόδῳ κερκάφου τοῦ ἡλίου, καὶ κυδύππης τῆς ὀρχίμου θυγατρός. Vid. Strab. lib. 14. & Diodor. lib. 11.

o Carpathus Coum. Hæc integra non sunt, suppleri autem ex Diodoro, & Stephano possent ita; Carpathum Ioclus, Merops Coum.

p Dardanus c. Dardaniam. Ex Euseb. Chron.

B q Thessalonicam Thessalus. Thessaliam velim, nam Thessalonicam à Cassandro conditam, ait Stephanus.

r Brundisium. βρένδον ἔλαφον, hoc est, ceruum significare auctor Hesychius. Et βρένδιον vt ait Stephanus, siue βρεντήσιον vt est apud Strabonem caput cerui à Messapijs dicebatur.

s In Italia autem à Iano Ianicul. è Solin. c. de Italia.

t Ab Herc. i. C. Pompeia. Pōpeij apud Solin. ibid. Pompeia apud Strabon. lib. 5.

v Capuam Capys. Seruius Æn. x. ad illud. Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur vrbi--Iste quidem dicit à Capy dictam esse Campaniam, sed Liuius vult à locis campestribus dictam, in quibus sita est.

x Galli quidam intestina discordia. Ex Liuij lib. 5.

y Vocatum autem Mediol. ab eo quòd ibi sus.

C Claudianus de nuptijs Honorij; Iam Ligurum terris spumanti pectore Triton Appulerat, lassosque fretis extenderat orbes, Continuò sublime volans ad mœnia Gallis Condita lanigeræ suis ostentantia pellem Peruenit. Visitur etiam nunc sus marmorea in Mediolanensi curia. Al media lanea.

z Manto Tiresiæ filia. è seru. Æn. x. ad illud. Fatidicæ Mantus, & T. f. amnis.

a Et Mantua dicta quod inanes tuetur. Sic veteres lib. & rectè fortasse. Nam lib. 4. maniam morbum ab inanitate dictam dixit, quam Græci μανίαν vocant, & manè quasi μανὸν, id est rarum & vacuum. Id autem pulchrè conuenit cum historia de Mantone fatidica eo confugiente. manes si quis malit, molesti non erimus.

b Phalantus Taras. Vid. seru. Æneid. 3. Hic genus Herculei si vera est fama Tarenti.

D c Cum Cyrus. Eadem Ammian. Marcell. lib. xv.

d Atq. in vltimos condiderunt. Ex Iustin. lib. 43.

e Hos Varro triling. e. a Ex Hier. prolog. lib. 2. in epist. ad Galat.

f Cæsaraugusta--sepulturis. Abest totum hoc à libro Card. Sirleti, & vno ex Toletanis.

g Saguntum. Ex Hieronym. lib. 2. in ep. ad Galat.

h Emeritam Cæsar August. Dion. lib. 53.

i Quo loco sicut historiog. Plin. lib. 4. c. 21. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontoriū, quod alij Artabrum appellauere, alij Magnum, multi Olysiponense ab oppido terras, maria, cælum disterminans. Eadem propè Solinus, & Capella, quæ nimis arctauit Isidorus.

k Hispalis--eo quod in solo palust. *Nibilo certiora proferunt alij.*

l Septa oppid-- *Septem montium fratrum meminere Plin. lib. 5. c. 2. & Capella-- Ptolemæus quoq.* ἑπταδέλφους *eos vocat.*

m Et Lixis. *Hæc à Solino quoq* Lix, *à Plinio* Lixos, *ab alijs*, Lixa *dicitur.*

n Icosium. *è Solin. cap. de Mauritania.*

o Cyrene regina f. lib. *Seruius Æneid. 4.* Cyrene, & Barce reginæ fuerunt, quæ singulis dederunt ciuitatib. nomina.

De ædificijs publicis. Cap. II.

CIuitas, [a] est hominum multitudo societatis vinculo adunata, dicta à ciuibus, id est, ab ipsis incolis vrbis, pro eo quòd plurimorum consciscat & contineat vitas. Nam vrbs ipsa mœnia sunt: ciuitas autē non saxa, sed habitatores vocantur.

Tres autem sunt societates: familiarum, vrbium, gentium.

Vrbs vocata ab orbe, quod antiquitus ciuitates in orbem fiebant: [b] vel ab vrbo parte aratri, quo muri designabātur, vnde est illud. [c] Optauítque locum regno, & concludere sulco. Locus enim futuræ ciuitatis sulco designabatur, id est aratro. [d] Cato. Qui vrbem, inquit, nouam condet, tauro & vacca aret, vbi arauerit, murum faciat: vbi portam vult esse, aratrum sustollat & portet, & portam vocet. Ideò autem vrbs aratro circundabatur, dispari sexu iuuencorum, propter commixtionem familiarum, & imaginem ferentis, fructumq. reddentis. [e] Vrbs autē aratro conditur, aratro euertitur. Vnde Horatius, Imprimerétque muris hostile aratrum.

Oppidū, quidā ab oppositione murorum dixerūt: alij ab opibus recondēdis, eo quòd sit munitū, alij quod sibi in eo cōuentus habitantiū opem det mutuā contra hostem. Nam primùm homines tanquam nudi & inermes, nec contra belluas præsidia habebant, nec receptacula frigoris & caloris, nec ipsi inter se homines ab hominibus satis erāt tuti. Tandē naturali sollertia speluncis syluestribusq. tegumentis tuguria sibi & casas virgultis arundinibusq. contexuerunt, quo esset vita tutior, ne ijs, qui nocere possent, aditus esset. Hæc est origo oppidorum, quæ, quòd opē darent, idcircò oppida nominata dixerūt. Oppidū autē magnitudine & mœnibus discrepat à vico, & castello, & pago.

Ciuitates autē: aut coloniæ, aut municipia, aut vici, aut castella, aut pagi appellantur.

Ciuitas propriè dicitur, quam nō aduenæ,
A sed eodem innati solo condiderunt. Ideóq. vrbes à proprijs ciuibus conditæ, ciuitates, non coloniæ nuncupantur.

Colonia verò est, quæ defectu indigenarum nouis cultoribus adimpletur. Vnde & Colonia à cultu agri est dicta.

Municipiū, est quod manente statu ciuitatis ius aliquod minoris aut maioris officij à principe impetrat. Dictū autē municipium à munijs, id est officijs, quòd tantū munia, id est, tributa debita, vel munera reddant. Nam liberales, & famosissimę caussę, & quę ex principe proficiscuntur, ibi non aguntur. Hæc enim ad dignitatem ciuitatum pertinent.

Vici, & Castella, & Pagi ij sunt, quæ nulla
B dignitate ciuitatis ornantur, sed vulgari hominū conuentu incolūtur, & propter paruitatem sui maioribus ciuitatibus attribuuntur.

[f] Vicus, autem dictus à vicinis tantum habitatoribus, vel quod vias habeat tantum sine muris. Est autem sine munitione murorū. Licet & vici dicantur ipsæ habitationes vrbis. Dictus autem vicus: eo quòd sit vice ciuitatis, vel quòd vias habeat tantùm sine muris.

C Castrum antiqui dicebant oppidum loco altissimo situ, quasi casam altam: cuius pluralis numerus castra, diminutiuū castellum est: siue quòd castrabatur licentia inibi habitantium, ne passim vaga hosti pateret.

Pagi, sunt apta ædificijs loca, inter agros habitantibus. Hæc & Cōciliabula dicta, à conuentu & societate multorum in vnum.

Cōpita sunt, vbi vsus est conuentus fieri rusticorum, & dicta Compita, quia multa loca in agris eodem competunt, & quo conuenitur à rusticis.

Suburbana, sunt circumiecta ciuitatis ædificia, quasi sub vrbe.

Mœnia, sunt muri ciuitatis, dicta ab eo quòd muniant ciuitatē, quasi munimenta ciuitatis, id est, tutamenta.

D Muniū autē dictū, quasi manu factū: sic & muri à munitione dicti, quasi muniti, quòd muniant & tueantur interiora vrbis. Mœnia autem duplicem habent significationem. Nam interdum mœnia abusiuè dici (solent) omnia ædificia publica ciuitatis, vt, Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis. Propriè autem Mœnia sunt tantùm muri.

Murus autem turribus, propugnaculisq. ornatur.

A Turres vocatæ, quod teretes sint & lõgæ. Teres enim est aliquid [g] rotundũ cũ proceritate, vt columna.[h] Nã quãuis quadratę, aut latæ construantur, procul tamen videntibus rotundæ existimãtur: ideò quia omne cuiusq. anguli simulacrum per longũ aëris spatium euanescit atq. consumitur, & rotundum videtur.

Propugnacula, pinnæ murorum sunt, dicta, quia ex his propugnatur.

Promurale verò, eo quòd sit pro munitione muri. Est enim muro proximũ, id est, ante murum.

[i] Porta dicitur, qua potest vel importari vel exportari aliquid. Propriè autem porta aut vrbis aut castrorũ vocatur, sicut superius dictũ est. Vicus, vt prædictũ est, ipsæ habitationes vrbis sunt, vnde & vicini dicti. Viæ, ipsa spatia angusta, quæ inter vicos sunt.

[k] Plateæ, perpetuæ ac latiores ciuitatũ viæ sunt: iuxta proprietatem linguæ Græcæ à Latitudine nuncupatæ: πλάτος enim Græci latum dicunt.

Quintana, pars plateæ quinta est, qua carpentum progredi potest.

Cloacæ dictæ, quòd ijs percolantur aquæ. Has primùm Romæ fecisse dicunt Tarquinium Priscum, vt quotiens pluuiarum inundatio existeret, per eas aquæ extra ciuitatem emitterentur, ne maximis perpetuísq. tempestatibus planitiem vel fundamenta vrbiũ strages aquarum subuerteret.

[l] Imboli, vel quia subuolamina sunt, vel quia sub ijs ambulant: sunt enim porticus hinc inde platearum.

[m] Forus, est exercendarum litium locus, à fando dictus, siue à Phoroneo rege, qui primus Græcis leges dedit. Hæc loca & [n] Prorostris vocantur, ideo quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium, rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, vt esset huius insigne victoriæ.

Curia dicitur, eo quòd ibi cura per Senatum de cunctis administretur.

Prætorium, eo quòd ibi Prætor [o] sedeat ad discutiendum.

Gymnasium, generalis est exercitiorum locus: tamen apud Athenas locus erat, vbi discebatur philosophia, & sapientiæ exercebatur studium. Nam γυμνάσιον Græcè vocatur, quod Latinè exercitium dicitur, hoc est meditatio. Sed & balnea, & loca cursorum & athletarum gymnasia sunt, eo quod illic omnes in suæ artis studio exercitentur.

Capitoliũ Romæ vocatum, eo quod fuerit Romanæ vrbis & religionis caput summum. Alij aiunt: cùm Tarquinius Priscus Capitolij fundamenta Romæ aperiret, in loco fundamẽti caput hominis litteris Thuscis notatũ inuenit, & proinde Capitolium appellauit.

Arces, sunt partes vrbis excelsæ atq. munitæ: [p] nam quæcunque tutissima vrbium sunt, ab arcendo hostem arces vocantur: vnde & arcus, & arca.

Circum Romani dictum putant à circuitu equorum, eo quod ibi circum metas B equi currant.

[r] Theatrum autem à spectaculo nominatum, ἀπὸ τῆς θεωρίας, quod in eo populus stans desuper atque spectans, ludos scenicos contemplaretur.

Amphitheatrum verò vocatum, quod ex duobus sit theatris compositum: nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatri est, semicirculi figuram habens.

C [s] Labyrinthus, est perplexis parietibus ædificium, qualis est apud Cretam à Dædalo factus, vbi fuit Minotaurus inclusus, in quo si quis introierit sine glomere lini, exitum inuenire non valet: cuius ædificij talis est situs, vt aperientibus fores tonitruum intus terribile audiatur. Descenditur centenis vltra gradibus, intus simulacra & monstrificæ effigies, in partes diuersas transitus innumeri per tenebras, & cætera ad errorem ingredientium facta, ita vt de tenebris eius ad lucẽ venire impossibile videatur. Quattuor sunt autem Labyrinthi: primus Ægyptius, secundus Creticus, tertius in Lemno, quartus in Italia, omnes ita constructi, vt dissoluere eos nec secula quidem possint.

D [t] Pharus, turris est maxima, quam Græci & Latini in communẽ ex ipsius rei vsu Pharum appellauerunt, eo quod flãmarum indicio longè videatur à nauigãtibus, qualem Ptolemæus iuxta Alexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Vsus eius est nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuntianda vada portúsque introitus, ne decepti tenebris nauigantes in scopulos incidant: [v] nam Alexãdria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministerium fabricatas, Pharos dicunt: nam φῶς lux est, ὅρασις visio dicitur: vnde & Lucifer Græcè φωσφόρος appellatur.

Cochleæ

Cochleæ, sunt altæ & rotundæ turres, & dictæ cochleæ, quasi cycleæ, quòd in eis tanquam per circulum orbémque conscendatur, qualis est Romæ CLxxv. ped. A

Thermæ appellatæ, quòd caleant: Græci enim θερμὸν calorem vocant.

y Balneis vero nomen inditum à leuatione mœroris: nam Græci βαλανεῖον dixerunt, quod anxietatem animi tollat. Hæc & gymnasia dicuntur, quia ibi athletæ vncto corpore & perfricato manibus exercitantur: nam γυμνάσιον Græcè, Latinè exercitiū dicitur, γυμνὸς enim nudus.

Apodyterium, vbi lauantium vestimenta ponuntur, ab exuendo dictum: ἀποδύειν enim Græcè exuere dicitur. B

Popina Græcus sermo est, qui apud nos corruptè propina dicitur. Est autem locus iuxta balnea publica, vbi post lauacrum à fame & siti reficiuntur, vnde & propina & propinare dicitur: πεῖνα enim Græcè famē significat, eo quòd hic locus famē tollat.

Tabernæ olim vocabantur, ędiculæ plebeiorum paruæ & simplices in vicis, asseribus & tabulis clausæ, vnde & tabernariæ, quòd ibi solebāt considere: dictæ autem tabernæ quòd ex tabulis lignisq. erant constructæ: quæ nūc, & si non speciem, nomen tamen pristinum retinent.

Macellum dictum, quòd ibi mactentur pecora, quæ mercantibus venūdantur. C

Mercatum autem à commercio nominatum: ibi enim res vendere vel emere solitum est, sicut & Telonium dicitur, [a] vbi merces nauium & nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vectigalis exactor sedet, pretium rebus impositurus, & voce à mercatoribus flagitans.

[b] Carcer, est à quo prohibemur exire, & dictus carcer à coërcendo. Hinc Fronto: Vt pergræcari potius amœnis locis, quàm coërceri carcere viderentur. D

[a] Cap. II. Ciuitas est. *Aug. 15. de ciu. c. 8.* Ciuitas nihil aliud est, quam hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata.

[b] Vel ab vrbo. *Varr. lib. 4.*

[c] Optauitq. locū. *Virg. Æn. 1.* Pars soptare locum tecto, & concludere sulco. *Idem lib. 3.* Optauitq. locum regno, nondū Iliū, & arces: hæc couiunxit *Isid.*

[d] Cato, qui vrbē. *Hunc locum innuere videtur Seruius lib. 5. Æn. ad illud* vrbem designat aratro. *Vidend. Varr. lib. 4. de ling. lat.*

[e] Vrbs autem aratro cond. aratro euert. *Acron ad locum Hor.* Condendis, atq. euertendis ciuitatib. hęc consuetudo fuit, vt aratro fierent, *& Caius tit. de vsufruct.* Carthagini euersæ aratrum impressum ait.

[f] Vicus à vicinis t. h. Ita imp. ab ipsis tantum habitationib. *Gotth. Placuit editor. scriptura, quia paullò post ipsas habitationes vicos dici affirmat.*

[g] Teres est aliquid rotund. *Seru. Æn. 6.* Teres est rotundum aliquid cum proceritate. *Et Eclog. 8.* Teres est oblongum, & rotundum, vt columna.

[h] Nam quamuis quadratæ. *Locus ex Lucret. libro. 4.* Quadratasque procul turres cum cernimus vrbis, Propterea fit vti videantur sæpè rotundæ Angulus obtusus, &c.

[i] Porta dicitur, qua potest, &c. *Seru. Æn. 1.* Omnis exitus porta dicitur, quasi qua potest vel importari, vel exportari aliquid.

[k] Plateæ. *Aug. in ps. 218. Serm. 10.*

[l] Imboli. *Sic Vet. libri. puto legēdū* emboli, *&* subuolamina-*significariq. illa, quæ Asconius in Diuinat* prouolātia tabulata *dixit. Notum quid* ἔμβολον *sit apud Græcos.*

[m] Forus est exercendarum litiū locus. *Qui Isidorū de genere huius nominis audacter accusarunt, ipsi se deridendos præbuerunt. Charisius lib. 1.* Forū neutro genere dicimus locū reb. agendis destinatum, aut cum commercium significamus: Lucil. quum illa fora itant. Masculinè autem tabulata nauium, & semper pluraliter, quamuis Gellius fora nauium neutraliter dixerit, & Lucilius negotiorum forum masculinè extulerit, lib. 3. Forus olim ornatus lucernis. *Et Victorin. in lib. de orthogr.* Forus status tam in foro, quàm in naui, & torculari. *Quod vero ad etymol. attinet, quoniā semel toto hoc de genere diximus, tantùm monebo, ne has quidem contemnendas videri: Nam cur non forum à fando, siue ἀπὸ τοῦ φῶ cum ἀγορὰ ἀπὸ τοῦ ἀγορεύειν. In Phoronei verò mentione diligens quædam negligentia est communis Isidoro cum alijs grauißimis auctorib.*

[n] Rostra vocantur. *Ita etiam lib. 18. c. 15.*

[o] Sedeat ad discutiendum. *Al.* ad disputandum. *f.* ad disceptandum. *vt lib. 9. c. 4. & lib. 18. c. 15.* Iudex dictus, quod iure disceptet.

[p] Nam quæcunq. tutissima. *Varro libro. 4.* Arx ab arcendo, quod is locus munitissimus vrbis, à quo facillimè posset hostis prohiberi.

[q] Circum Roman. *Repetuntur hæc lib. 18. c. 28.*

[r] Theatrum ἀπὸ τῆς θεωρίας. *è Seru. Æn. 5. ad illud:* mediaq. in valle theatri.

[s] Labyrinthus. *è Seru. Æn. 5. ad illud* - *Vt quondā* Creta fertur labyrinthus in alta. *Vid. Plin. lib. 36. c. 13.*

[t] Pharus. *Ex Hegesipp. lib. 4. c. 27. & Plin. lib. 36. c. 12. & Solin. c. 45.*

[v] Nam Alexandria fall. &c. *è Solin. c. 35. Al. 35.*

[x] Romę 175. *Apparet hāc esse columnam Antonini, quam* CLXXVI. *pedes altā affirmat Philāder ad Vitruu. lib. 9. c. 2.*

[y] Balneis--tollat. *Ex August. lib. 9. confess. c. 12.*

[z] Asseribus, & tab. *Al. axibus.*

[a] Vbi merces nauium. *Respexisse ad Ambrosij verba in Luc. c. 5. ostendunt illa verba* nautarum emolumenta.

[b] Carcer, à quo prohibemur exire. *Seruius Æn. 1.* Carcer est vndecunque prohibemur exire, dictus quasi arcer ab arcendo. *Sed libro. 3. Georg. ad illud.* ruuntque effusi carcere currus, *vbi in vulgatis legitur,* qui ab arcendo dicti sunt. *Vaticanus codex habet,* qui à coercendo d. s. *vt emendandus videatur seru. ex Isid. Varro quoque libro. 4.* Carcer à coercendo quod exire prohibentur.

De Habitaculis. Cap. III.

HAbitatio [a] ab habendo vocata, vt, habitare casas.

Domus ex Græca appellatione vocata, [b] nam δώματα Græci tecta dicunt. Est autē domus vnius familiæ habitatio, sicut vrbs vnius populi, sicut orbis domicilium totius generis humani.

Omne ædificium antiqui ædem appellauerunt. Alij ædem ab edendo quidem sumpsisse nomen existimant, dantes exemplum de Plauto: Si vocassem vos in ædē ad prandium. Hinc & ædificiū, eo quòd fuerit prius ad edendum factum.

[c] Aula, domus est regia, siue spatiosum habitaculum, porticibus quattuor conclusum.

[d] Atrium, magna ædes est, siue amplior & spatiosa domus. Et dictum est atrium, [e] eo quòd addantur ei tres porticus extrinsecus. [f] Alij atrium, quasi ab igne & lychno atrum dixerunt, atrum enim fit ex fumo.

Palatium, à Pallante Principe Arcadū dictū, in cuius honore Arcades Pallanteū oppidū construxerunt, & regiam in ipsius nomine conditam palatium vocauerunt.

Thalamū hac ex caussa vocatū ferunt. [g] Cū enim raptę fuissent à Romanis Sabinę, ex quibus cùm vna ante alias specie nobilis cum magna omniū admiratione raperetur, Talassioni duci eam oraculo responsum est dari, & quoniā hæ nuptiæ feliciter cesserāt, institutum est, vt in omnibus nuptijs thalassio nomē iteretur. Ægyptij quoq. lingua sua loca in quibus nubentes succedunt & incubant, thalamum nominant.

Cœnaculum dictum à communione vescendi, vnde & cœnobiū, congregatio. Antiqui enim publicè & in cōmune vescebantur, nec vllius conuiuium singulare erat, ne in occulto deliciæ luxuriam gignerent.

[h] Triclinium, est cœnaculum, à tribus lectulis discumbentium dictum: apud veteres enim in loco vbi conuiuij apparatus exponebatur, tres lectuli strati erant, in quibus discūbentes epulabantur: κλίνη enim Græcè lectus vel accubitus dicitur, ex quo confectum est, vt triclinium diceretur.

[i] Cella dicta, quòd nos occultet & celet.

Cubiculum verò, quòd eo cubemus, ibíque dormientes requiescamus.

Cubile autem, cubandi locus est.

Secessus, quòd sit locus secretus, id est, sine accessu.

A Diuersorium dictum, eo quòd ex diuersis vijs ibi conueniatur.

[k] Hospitium, sermo Græcus est, vbi quis ad tempus hospitali iure inhabitat, & iterum inde transiens migrat: [l] inde & metatum, quia mutatur. Vnde & legitur, & castra metati sunt, pro mutauerunt. Non enim illic permanet exercitus, sed pertransit.

[m] Mænius, collega Crassi in foro proiecit materies, vt essent loca, in quibus spectantes insisterēt, quæ ex nomine eius Męniana appellata. Hæc & Solaria, quia patent soli: post hæc alij lapide, alij materia ædificauere porticibus Mæniana, & foribus & domibus adiecerunt.

B Tabulata, olim ligneæ domus fiebāt: inde nomen permanet tabulatorum.

Hypogæū, est constructū sub terris ædificiū, quod nos antrū vel speluncā dicimus.

Solarium, quod soli & auris pateat, qualis fuit locus, in quo Dauid Bethsabee lauantem aspexit, & adamauit.

[n] Cùm Hierosolymam Antiochus obsideret, Hyrcanus princeps Iudæorum reserato Dauid sepulchro, tria millia auri talēta inde abstraxit, ex quibus CCC. Antio-
C cho dedit, vt obsidionem relinqueret, atq. vt facti inuidiam demeret, fertur ex reliqua pecunia instituisse primus Xenodochia, quibus aduentum susciperet pauperum peregrinorum, vnde & vocabulum sumpsit. Nam ex Græco in Latinum ξενοδόχειον peregrinorum susceptio nuncupatur. [o] Vbi autem ægrotantes de plateis colliguntur, νοσοκομεῖον Græcè dicitur: in quo consumpta languoribus atque inedia miserorum membra fouentur.

[a] Cap. III. Habitatio ab hab. *è Seru. Eclog. 2. nisi quod more suo aliquid mutauit.*

[b] Nam δώματα Græci tecta d. *Verba sunt Hieronymi in c. 6. Daniel. Vid. & ep. ad Sun. & Fret.*

[c] Aula domus regia. *Aug. in quæst. sup. Exod. prope fin.* Quam Gręci vocant ἀυλὴν, nostri aulā vocauerūt.
D Sed iam non atrium isto nomine, sed domus regia significatur in lingua Latina. *Et in Græca, vt ait Athenæus lib. 5. Menandrum, & Diphilum citans,*

[d] Atrium magna æd. siue amplior, & spatiosa dom. *Aug. in ps. 133.* Atria, ampliora spatia domus intelliguntur.

[e] Atrium eo quod addantur ei tres porticus. *Aug. in q. in Exod.* Ibi erat illa tanquā triporticus, quæ cōcludebat spatium atrij. *Et in ps. 133.* Habebat atrium decem colūnas, non tamen recto ordine dispositas, sed sicut ostendimus, tanquam triporticum.

[f] Alijs atrum q. ab igne, &c. *è Seru. Æn. 1. ad illud* Vocemq. per ampla volutant Atria. *Lychno autem scripsimus ex cod. Rom. Al.* ligno, *al.* lignis.

g Cum n. raptę fuissent à Rom Sab. *Vid. Liu. libro 1. & Fest. in* Talasio. *sed cum* Talamoni *in nostris lib. legeretur* Talassioni *è seruio reposuimus, nam & Talassium, & Talassionem illum vocat.*

h Triclinium est Cœnaculū. *Rectè Isidorus. Non rectè Æn. 1. ad illud* Aurea composuit sponda *Seruius, qui errare eos dicat, qui triclinium vocant ipsum basilicam, aut cœnationem. Cicero. 2. de Orat.* Seru. Galba cum iudicis L. Scribonio Liboni Tribuno pleb. ferret familiares suos, & dixisset Libo: Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis? cum tu *(inquit)* de cubiculo alieno. *Et ad Att. lib. 13. ep. 50.* Cùm secundis Saturnalib. ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa militib. est, vt vix triclinium, vbi cœnaturus ipse Cæsar esset, vacaret. *& Vitruuius lib. 6. c. 5.* Triclinior. quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo fieri debet. *Et sueton. in Tiberio.* Ac Miseni cinis è fauilla, & carbonib. ad calefaciendū tricliniū illatus. B

i Cella dicta q. n. o. *Seru. Æn. 1. ad illud*--Distendunt nectare cellas, vel à celando *(inquit)* vnde cellas appellauerunt.

k Hospitium sermo Græcus est. *An quia σπίθι pro domo vsurpant? Vnde illud καλὴ ἡμέρα εἰς καλοῦ κομπάρου σπίθι.*

l Inde & metatum. *Vegetius lib. 2. c. 7. metatores ait dictos, qui diuersoriorum, & hospitiorum designant loca.*

m Menius colleg. Crassi. *Festus* Menianæ ædificia à Menio sunt appellata. Is n. primus vltra columnas extendit tigna, quo ampliarētur superiora: *& Asconius in Diuinat. de columna Menia.* Menius cùm domū suam venderet Catoni, & Flacco Censorib. vt ibi basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius columnæ, super quam tectum proijceret ex prouolantibus tabulatis. *Ergo vocē* tabulata *hoc loco superiorib. annectendam censebat Chacon.*

n Cum Hierosolymam--peregrinorum. *Ex Hegesipp. lib. 1. c. 6. Vid. Ioseph. 1. de bell. Iud. c. 2. & lib. 13. Antiq. c. 15.*

o Vbi autem ægrotantes, &c. *Hierony. in ep. ad Oceanum, de Fabiola.* Prima *(inquit)* omnium νοσοκομεῖον instituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & consumpta languorib. & media misericor. membra foueret.

De ædificijs sacris. Cap. IV.

SAcra sunt loca, diuinis cultibus instituta, vt pote ea in quibus altaria litantibus de more pontificibus consecrantur.

Sancta, iuxta veteres exteriora templi sunt.

Sancta autem sanctorum, locus templi secretior, ad quem nulli erat accessus, nisi tantùm sacerdoti. D Dicta autem Sancta sanctorum, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel [a] quia sanctorū comparatione sanctiora sunt, sicut Cantica canticorum, quia cantica vniuersa præcellunt. Sanctum autem à sanguine hostiæ nuncupatum: nihil enim sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratū, aut con- A spersum. Item sanctum quod extat esse sancitum. Sancire autem est confirmare, & irrogatione pœnæ ab iniuria defendere, [b] sic & leges sanctæ, & muri sancti esse dicuntur.

Propitiatoriū, quasi propitiationis oratorium: propitiatio enim placatio est.

Oracula, dicta eò quòd inde responsa redduntur, & oracula ab ore.

c Penetralia, secreta sunt oraculorum, & penetralia dicta ab eo quod est penitus, hoc est penè intus.

d Oratoriū orationi, tantùm est consecratum, in quo nemo aliquid agere debet, nisi ad quod est factum, vnde nomen accepit.

Monasterium, vnius monachi habitatio. Monos n. apud Græcos solus, steriū statio. i. solitarij habitatio.

Cœnobium, ex Græco & Latino videtur esse compositum. Est enim habitaculū plurimorum in cōmune viuentium: κοινὸν enim Græcè commune dicitur.

Templi nomen generale, pro locis enim quibuscunque magnis antiqui templa dicebant. Et templa dicta, quasi tecta ampla. [e] Sed & locus designatus ad Orientem à cōtemplatione templū dicebatur. Cuius partes quattuor erant, antica ad Ortū, postica ad Occasum, sinistra ad Septētrionē, dextra ad Meridiem spectans. [f] Vnde & quando templum construebant, Orientem spectabant æquinoctialem, ita vt lineæ ab Ortu ad C Occidentē missæ fierent partes cæli dextra atq. sinistra æquales, vt qui consuleret ac deprecaretur rectum aspiceret Orientem.

Fana, dicta à Faunis, quibus templa error gentilium construebat, vnde consulentes dæmonum responsa audirent.

g Delubra, veteres dicebant templa fontes habentia, quibus ante ingressum diluebantur, & appellantur delubra à diluendo. Ipsa nunc sunt ædes cum sacris fontibus, in quibus fideles regenerati purificantur, & benè quodam præsagio delubra sunt appellata: sunt enim in ablutionem peccatorum. [h] Fons autem in delubris locus regeneratorū est, in quo septē gradus in Spiritus sancti mysterio formantur, tres in descensu, & tres in ascēsu. Septimus verò is est qui, & [i] quartus, similis filio hominis: extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter.

Basilicæ, prius vocabantur regum habitacula,

tacula, vnde & nomen habent: nam βασιλεὺς rex, & baſilicæ regiæ habitationes. Nunc autem ideo diuina templa baſilicæ nominantur, quia ibi regi omniũ Deo cultus & ſacrificia offeruntur.

Martyrium, locus martyrum Græca deriuatione, eo quòd in memoriam martyris ſit conſtructum, vel quòd ſepulchra ſanctorum ibi ſint martyrum.

Aram quidam vocatam dixerunt, quod ibi incẽſæ victimæ ardeãt. [k] Alij aras dicunt à precationibus, id eſt, quas Græci ἀρὰς vocant, vnde cõtra imprecatio κατάρα dicitur. Alij volunt ab altitudine aras, ſed malè.

Altare autem ab altitudine conſtat eſſe nominatum, quaſi alta ara.

Pulpitũ, quòd in eo Lector vel Pſalmiſta poſitus in publico conſpici à populo poſsit, quo liberius audiatur.

Tribunal, eo quòd inde à Sacerdote tribuãtur præcepta viuendi. Eſt enim locus in ſublimi conſtitutus, vnde vniuerſi exaudire poſsint. Aliàs tribunal à tribubus denominatum, quòd ad illum tribus conuocentur.

[l] Analogium dictũ, quod ſermo inde prædicetur: nã λόγος Græcè ſermo dicitur, quod & ipſum altius ſitum eſt.

[a] Cap. IV. Quia ſanctor compar-- procellam. *Ex Hier. in ep. ad Galat. c. 1.*

[b] Sic leges ſanctæ, & muri. *sic Gotthici libri, rectè: c. 1. D. de rer. diuiſione:* Sanctę quoq. res veluti muri, & portę. *& in c.* ſanctũ. *eod. tit.* in municipijs quoq. muros eſſe ſanctos, Sabinum rectè reſpondiſſe Caſsius refert. *Et Zonar. to. 2.* σαγκτα γὰρ παρὰ ῥωμαίοις τὰ τέιχη.

[c] Penetralia *seru. Æn. 6.* Penetralia ſecreta tẽplorũ.

[d] Oratorium--accepit. *Ex Aug. ep. 109. ad monachas.*

[e] Sed & locus deſignatus ad Orientẽ. *sic. o. l.* Deſignatus augurio, *vel* ad augurium *legebat Chacon. Feſtus.* Teſca loca augurio deſignata. *Varro libro. 6.* In terris dictum templum locus augurij, aut auſpicij cauſſa quibuſd. verbis finitus, &c. *Vid. seru. eclog. 8. & Liu. lib. 1. de Numæ inauguratione.*

[f] Vnde & quando templũ conſtrueb. *Ex Vitruu. lib. 4. c. 5.*

[g] Delubra veteres dic. *seru. Æn. 2.* Alij dicunt delubrum eſſe locum ante templum, vbi aqua currit à diluendo. *& lib. 4.* Delubrũ dictum, propter lacum, in quo manus abluuntur.

[h] Fons autem in delub--corporaliter. *Omnia repetuntur lib. Offic. 2. c. 24.*

[i] Quartus ſimilis filio hominis. *Tertull. lib. 4. contra Marcionem;* Hic erit viſus Babylonio Regi in fornace cum martyrib. ſuis quartus, tanquam filius hominis. *Et rurſus.* Proſpice igitur & tu cum rege Babylonio fornacem eius ardentem, & inuenies illic tanquam filium hominis. *Vt ſuſpicari liceat, totum locum è Tertull. libro aliquo, qui non extet, deſumptum.*

[k] Alij aras dicunt à precat. *seruius Æn. 2. ad illud.* nequicquam altaria circum.

[l] Analogium. *In regula s. Benedicti c. 9.* Super analogium legantur tres lectiones.

De Repoſitorijs. Cap. V.

Sacrarium [a] propriè eſt locus templi, in quo ſacra reponuntur, ſicut donariũ eſt, in quo collocantur oblata, ſicut lectiſternia dicũtur, vbi homines ſedere cõſueuerunt: ab inferendis igitur & deportãdis ſacris Sacrarium nuncupatur.

[b] Donaria verò, eo quòd ibi dona reponãtur, quæ in templis offerri conſueuerunt.

Ærarium vocatũ, quia prius æs ſignatum ibi recõdebatur. Hoc enim olim in vſu erat auro argentóq. nondũ ſignato, ex quorum metallis quamuis poſtea facta fuiſſet pecunia, nomen tamen ærarij permanſit ab eo metallo, vnde pecunia initium ſumpſit.

Armarium, locus eſt, vbi quarumcunq. artium inſtrumenta ponuntur. Armamentarium verò, vbi tantùm tela armorũ. Vnde Iuuenalis, Quicquid habent telorum armamentaria cæli. Dicta autem vtraq. ab armis, id eſt, brachijs, quibus exercentur.

Bibliotheca, eſt locus vbi reponuntur libri, βίβλος enim Gręcè liber, θήκη repoſitorium dicitur.

Promptuarium dictum, eo quòd inde neceſſaria victui promuntur, id eſt, proferũtur.

Cellarium, quòd in eo colligantur miniſteria menſarum, vel quæ neceſſaria victui ſuperſunt. [c] Inter Prõptuariũ autẽ & Cellariũ hoc intereſt, quòd Cellariũ eſt paucorũ dierum, Promptuariũ verò temporis longi.

Apotheca autẽ vel horrea à Græco, verbum ex verbo, repoſitoria vel reconditoria dici poſſunt, eo quòd in ijs homines elaboratas fruges reponunt. [d] Vnde & Enthecã Græco ſermone repoſitã rei copioſam ſubſtantiam appellamus.

[a] Cap. V. Sacrariũ--conſueuerunt. *Verba Seruij Æn. 12. ad illud.* Et diri ſacraria Ditis.

[b] Donaria. *Ex eod. Georg. 3. ad illud*--alta ad donaria currus.

[c] Inter Promptuar--longe. *Ex eod. Æn. 1. ad*--cura penum ſtruere.

[d] Vnde Enthecam. *Vtuntur hac voce ſæpè ſcriptores Eccleſiaſtici. Caßian. lib de inſtit. monach. c. 4.* Cumq. totã enthecam cœnobij ſuam eſſe credat ſubſtantiam. *Gelaſ. 12. q. 2. c.* vobis enim ſiquis forte ſub annua remanebit expenſa, electo idoneo ab vtraq. parte cuſtode credatur enthecis.

De operarijs. Cap. VI.

Ergaſterium, [a] locus eſt, vbi opus aliquod fit. Græco enim ſermone erga opera, ſte-

rion statio, id est, operaria statio.

Ergastula quoq. & ipsa Græco vocabulo nuncupantur, vbi deputantur noxij ad aliquod opus fæcidum, vt solent gladiatores, & exules, qui marmora secant, & tamē vinculorum custodijs alligati sunt.

Gynæceum Græcè dictum, eo quòd ibi conuentus fœminarū ad opus lanificij exercendum conueniat. Mulier enim Græcè γύνη nuncupatur.

Pistrinum, quasi pilistrinum, quia pilo antea tundebant granum.[b] Vnde & apud veteres non molitores, sed pistores dicti sunt, quasi pinsores,[c] à pinsendis granis frumenti, molę enim nondum vsus erat, sed granū pilo pinsebant, vnde Virgilius, Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.

Clibanus, à cliuo dictus, ab eo quòd in erectione sit collectus.[d] Cliuum enim ascensum dicimus, siue flexuosum.

[e] Furnus per deriuationem à farre dictus, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur.

Torcular dictum, eo quòd ibi vuæ calcentur, atque extortæ exprimantur.

[f] Forus, est locus vbi vua calcatur, dictus, quod ibi feratur vua, vel propter quod ibi pedibus feriatur. Vnde & Calcatorium dicitur: sed hoc nomen multa significat. Prima species Fori, locus est in ciuitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda, vbi magistratus iudicare solet. Tertia, quam supradiximus, quam calcatoriū nominamus. Quarta, spatia plana in nauibus, de quibus Virgilius, -laxátque foros. Lacus dictus, quia ibi decurrit frugum liquor.

a Cap. VI. Ergastula- vbi deputantur noxij. *Vide Lyps. elect. 2. c. 15.*

b Vnde & apud veteres-- saxo. *è Seru. Æn. 1. ad illud-* Et torrere p. f. e. f. s.

c à pinsendis granis A findendis granis. *Gotth. o & mox,* findebant, *pro pinsebant: sed Seruium & editionem veterem sumus secuti.*

d Cliuum n. ascensum dicim. *Festus.* Cliuia auspicia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant, omnia n. difficilia cliuia vocabāt, vnde & cliui loca ardua.

e Furnus à farre. *à furno Porphyrion.*

f Forus est locus vbi vua. *Victorinus in fine lib. de orthograph.* Forus autem status tam in foro, quàm in naui, & torculari. *Collumell. lib. 12. c. 18.* Tum lacus vinarij & torcularia, & fora, omniaq. vasa, si vicinum est mare, aqua marina, sin minus, dulci eluēda sunt. *de reliquis fori significationibus. Vid. Fest.*

De Aditibus. Cap. VII.

ADitus[a] ab adeundo dictus, per quē ingredimur & admittimur.

A [b] Vestibulum est, vel aditus domus priuatę, vel spatiū adiacēs ædibus publicis. Et vestibulum dictū, eo quòd vestiuntur fores, aut quòd aditum tecto vestiat, aut à stando.

Porticus, quòd transitus sit magis quàm vbi standum sit, quasi porta, & porticus eo quòd sit aperta.

[c] Ianua à Iano quodā appellatur, cui gētiles omnē introitū vel exitū sacrauerunt. Vnde [d] Lucanus, Ferrea Belligeri cōpescat limina Iani. Est autem primus domus ingressus: [e] cætera intra ianuam ostia vocantur generaliter.[f] Ostium est, per quod ab aliquo arcemur ingressu, ab obstando dictum, siue ostium, quia ostendit aliquid intus. Alij aiūt

B ostium appellari, quia hostem moratur. Ibi enim nos aduersarijs obijcimus, hinc & Ostia Tyberina, quia hostib[9] sunt opposita. Fores, & Valuæ, claustra sunt.[g] Sed Fores dicuntur quæ foras: Valuæ, quę intus reuoluūtur, & duplices cōplicabilesq. sunt. Sed generaliter vsus vocabula ista corrupit.

Claustra ab eo quòd claudantur dicta.

[h] Fenestræ sunt, quibus pars exterior angusta & interior diffusa est, quales in horreis videmus: dictæ, eo quòd lucē fœnerēt. Lux enim Græcè φῶς dicitur, vel quia per eas intus positus homo foras videt. Alij fenestram putant dictā, eo quòd domui lucem mini-

C strat, compositum nomen ex Græco Latinóque sermone. φῶς enim Græcè lux est.

[i] Cardo est locus, in quo ostium vertitur, & semper mouetur, dictus ἀπὸ τῆς καρδίας, quod quasi cor hominem totum, ita ille cuneus ianuam regat ac moueat. Vnde & prouerbiale est, In cardine rem esse.

Limina ostiorum dicta, eo quòd transuersa sint, vt limes, & per ea sicut in agro aut introeatur, aut foras eatur.

[k] Postes & Antę quasi post, & ante. Et Antæ quia ante stāt, vel quia antea ad eas accedimus, priusquam domum ingrediamur. Postes eo quòd post ostium stent.

a Cap. VII. Aditus ab adeund. *Seru. Æn. 6. ad illud-* Quo lati dicunt aditus. Cum ab aliquo arcemur

D ingressu, id ostiū dicitur ab ostando; cùm ingredimur, aditus ab adeundo.

b Vestibulum. *Ser. Æn. 6. ad.* - vestibulū ante ipsum. Vestibulū *(inquit)* vt Varro dicit, etymologiæ non habet proprietatē, sed fit pro captu ingenij. Nam vestibulū, vt supra dixim[9], dictū ab eo, quòd ianuā vestiat. Alij dicunt à Vesta dictū per imminutionē. Nā Vestæ limen est consecratum. Alij dicūt ab eo, quod nullus illic stet. In limine enim solus est trāsitus, quomodo vesanus dicitur non sanus, sic vestibulum, quasi non stabulum.

De partibus ædificiorum. Cap. VIII.

FVndamentum dictum, quod fundus sit domui. Idem & [a] cęmentum à cædẽdo dictum, quod crasso lapide surgat.

Paries nũcupatus, quia semper duo sunt pares, vel à fronte, vel à latere. Siue enim tetragonum, siue hexagonum sit, qui se cõspiciunt, ex pari erunt. Aliter enim structura facta deformis est.

Parietinas dicimus, quasi parietum ruinas. Sunt enim parietes stantes sine tecto, sine habitantibus.

Angulus, quòd duos parietes in vnum coniungat.

[b] Culmina dicta sunt, quia apud antiquos tecta culmo tegebantur, vt nunc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur.

Cameræ, sunt volumina introrsum respicientia, appellatæ à curuo. καμυρ enim Græcè curuum est.

[c] Laquearia sunt, quæ camerã subtegũt & ornãt, quæ & lacunaria dicũtur. [d] Principaliter autẽ lacus dicitur, vt Lucilius, Resultant ædésq. lacúsque. Cuius diminutio lacunar facit, vt Horatius, Neque aureum mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium, & per ἀντίστιχον laqueariũ.

Absida Græco sermone, Latinè interpretatur lucida, eo quòd lumine accepto per arcum resplendeat. Sed vtrum absidã an absidem dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguum quidam doctorum existimant.

[e] Testudo, est camera templi obliqua. nã in modum testudinis veteres templorũ tecta faciebant, quæ ideò sic fiebant, vt cæli imaginem redderet, quod constat esse cõuexum. Alij testitudinem volunt esse locũ in partem atrij aduersum venientibus.

Arcus dicti, quòd sint arcta conclusione curuati, [f] ipsi & fornices.

[g] Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte picturæ. (Lithostrota paruulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores) [h] Vocata autẽ pauimenta, eo quòd pauiantur, id est cedantur. Vnde & pauor, quia cædit cor.

Ostracus, est pauimentum testaceum, eo quòd fractis testis calce admixta feriatur. Testam enim Græci ὄστρακα dicunt.

Compluuium dictum, quia aquæ partes, quæ circa sunt eò conueniant.

Tessellæ sunt, è quibus domicilia sternũtur, à tesseris nominata, id est, quadratis lapillis, per diminutionem.

Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento consurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. [i] Bases autem nomen petræ est fortissimæ Syro sermone.

[k] Columnæ, pro longitudine & rotunditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio columnarũ erat altitudinis, [l] tertia pars latitudinis (delubri.) Genera rotundarum quattuor Doricæ, Ionicæ, Thuscanicæ, Corintheæ, mẽsura crassitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum quæ vocantur Atticæ, quaternis angulis, [m] aut amplius, paribus laterum interuallis.

[n] Capitella dicta, quòd sint columnarum capita: sicut super collum, caput.

Epistylia sunt, quæ super capitella colũnarum ponuntur, & est Græcũ, id est, supermissa.

Tegulæ, quòd tegant ædes. & Imbrices, quòd accipiant imbres.

Lateres, & Laterculi, quòd lati formẽtur, circumactis vndique quattuor tabulis.

Canalis, ab eo quòd caua sit in modũ cannæ. [o] Sanè canalem melius genere fœmino

---

[c] à Iano, cui Gentiles omnem introit. *Ipse apud Ouid. lib. 1. Fast.* Præsideo foribus cæli cũm mitib. horis. Et redit officio Iuppiter ipse meo.

[d] Vnde Lucanus. *Lib. 1.*

[e] Cætera intra ianuam. *Seru. Æn. 1. ad illud.* foribus cardo stridebat ahenis, Ianua est primus domus ingressus, dicta, quia Iano consecratum est omne principium. Cætera intra ianuam ostia vocãtur generaliter, siue valuæ sint, siue fores, quamuis vsus ista corruperit.

[f] Ostium - ab obstando. *è Seru. Æn. 6. ad illud.* quo lati ducunt adit.

[g] sed fores dicuntur. *Seru. Æn. 1. loco citato.* Fores (*inquit*) propriè dicuntur, quæ foras aperiuntur, sicut apud veteres fuit. Valuæ autem sunt, vt dicit Varro, quæ reuoluuntur, & se velant.

[h] Fenestræ. *è Ser. Georg. 4. ad illud.* Quattuor à ventis obliqua luce fenestras. *Sed Seruius non fenestras tantum,* sed obliqua luce fenestras, *interpretatus est, quod non aduertit Isidorus, qui commentaria Seruij sine Virgilij versibus, vt sæpè diximus, legebat.*

[i] Card. *Seru. Æn. 1. loco cit.* Cardo dictus, quasi cor ianuæ, quo mouetur-- *& eod. lib. ad illud-* haud tãto cessabit cardine rer. vt sit, *inquit*, de prouerbio tractum, res in cardine est.

[k] Postes, & Antes. *Festus.* Antes, sunt extremi ordinis vinearum, vnde etiam nomen trahũt antæ, quę sunt latera ostiorum. *Vid. Seru. Geor. 2. ad illud-* Iam canit extremos effœtus vinitor antes.

no quam masculino proferimus.

[f] Fistulæ aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant, & mittant. Nam στέλλειν Græcè mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitatis modo fiunt.

a Cap. VIII. Cæmentum-- quod crasso lap. *Sic o. l.* quod cæso lap. *malim.*
b Culmina. *è Seru. eclog.* 1.
c Laquearia sunt. *Repetitur totus hic locus auctior etiã aliquanto, quàm hîc in optimis libris legitur, infra lib.* 19. *cap.* 12.
d Principaliter autem-- laquearium. *Verba sunt Seruij ad v.* pendent lychni laquearib. aureis, *Æn.* 1.
e Testudo est camera--conuexum. *è Seru. Æn.* 1. *ad v.* mediaque testudine templi.
f Ipsi & fornices. *Idem Æn.* 6. *ad illud*-- atque aduerso fornice portas, Fornice *(inquit)* arcu. Cicero vidit ad ipsum fornicem Fabianum.
g Pauimenta originem-- colores. *Plin. lib.* 36. *c.* 25. Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami strauit, quam vocant Asarotonœcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento quæq. euerri solent, veluti relicta fecerat paruis è testulis tinctis in varios colores.
h Vocata autem pauim--quod pauiantur, id est, cæd. *Videtur respicere ad Virgilij verba*, corda pauor pulsans. *Æn.* 5. *vid. sup. lib.* 10. *in voce*, Patiens. *Repetitur totus hic locus inf. lib.* 19. *c.* 10.
i Bases autẽ nomen petræ est f. *f.* Basaltes, *aut* Basanites, *Nam Plin lib.* 36. *c.* 7. inuenit eadẽ Ægyptus in Æthiopia, quem vocant Basaltẽ ferrei coloris, atq. duritiæ, *quem locum sumens Isidorus lib.* 16. *c.* 5. Basanitem, *scribit non* Basaltem. *Plinius quoq. eod. lib. cap.* 22. Medici *(inquit)* ad mortaria prætulere Basanitẽ, hic enim lapis nihil ex sese remittit.
k Columnæ. *Ead. inf. lib.* 19. *c.* 10.
l tertia pars altitudinis. *Adde templi, vel delubri ex Vitruu. lib.* 4. *c.* 7. *&* Plin. *lib.* 36. *c.* 23.
m aut amplius. *Haud quidem Plinio auctore. Propterea deleri has voces volebat Chacon.*
n Capitella. *Vtitur hac voce D. August. & alij.*
o Sanè canalem melius genere fœmin. *Verba sunt Seruij Georg.* 3. *quæ etiam repetuntur inf. lib.* 19. *c.* 10. *Vid. Non. Marcell.*

De munitionibus. Cap. IX.

MVnitum, vel munimentum dictũ, quia manu est factum.

Cors vocata, vel quòd coarctet cuncta, quæ interius sunt, id est, cõcludat: vel quòd coerceat obiectu suo extraneos, & adire prohibeat.

Vallum est, quòd mole terræ erigitur, vt custodia prætendatur: dictum autem vallũ à vallis. [a] Nam valli fustes sunt, quibus vallũ munitur. Et valli dicti, quòd figantur & vellantur. Interualla, spatia sunt inter capita vallorum, id est, stipitum, quibus vallum fit, vnde & cætera quoque spatia dicuntur, à stipitibus scilicet.

[b] Agger est, cuiuslibet rei aceruatio, vnde fossæ aut valles possunt repleri ab aggregãdo. [c] Agger propriè dicitur terra aggesta, quę vallo facto proprius ponitur. Sed abusiuè & muros & munimenta omnia aggerem dicimus.

Maceriæ, sunt parietes longi, [d] quibus vineæ aliaque clauduntur. Longũ enim Græci μακρὸν dicunt.

[e] Formatum, siue formatium in Africa vel Hispania parietes de terra appellant, quoniam in forma circum datis duabus vtrimque tabulis in ferciuntur verius, quã struuntur. Æuis durant incorrupti, ventis ignibus, omni cæmento fortiores.

Sæpes, munimenta satorum sunt, vnde & appellatæ.

[f] Caulæ, munimenta ouium, vel sæpimenta ouiliũ. Est autem Grecum nomen. c. detracta. Nam Græci αὐλὰς vocant animaliũ receptacula.

a Cap. IX. Nam valli f. f. q. v. m. *Verba Seruij sunt ad v.* ferro quis scindere vallum. *Æn.* 9.
b Agger est. *eiusdem ad v.* fossas aggere complent, *Æn.* 9.
c Agger prop.-- dicimus. *Eiusd. Æn.* 10. *ad v.* Aggeribus murorum.
d quibus vineæ aliquæ clauduntur. *Idem Georg.* 2. *ad v.* Iam canit extremos effœtus vinitor antes. Antes *(inquit)* alij extremos vinearũ ordines accipiunt, alij macerias, quibus vineta clauduntur.
e Formatum, siue formatium. *è lib.* 35. *c.* 14. *Plinij, qui emendandus est ex hoc loco Isidori. Retinemus nos hodie idem nomen, nam formatium Hispani hormigon dicimus.*
f Caulæ &c. *è Seruio Æn.* 9. *ad illud v.* cum fremit ad caulas.

De tentorijs. Cap. X.

TAbernacula, tẽtoria sunt militum, quibus in itinere solis ardores tempestatésque imbrium frigorísque iniurias vitant. Dicta autem tabernacula, quod cortinæ distentæ funibus, tabulis interstãtibus appenderentur, quæ tentoria sustinerent.

Tentorium vocatum, quòd tendatur funibus atq. palis. vnde & hodie prætendere dicitur.

Papiliones vocantur à similitudine paruuli animalis volantis, quod maximè abundat florentibus maluis. Hæ sunt auiculæ

quæ

quæ lumine accenſo cōueniunt,& circa volitantes ab igne proximo interire cogūtur.

De ſepulcris. Cap. XI.

SEpulcrum à ſepulto dictum.[a] Prius autē quiſq. in domo ſua ſepeliebatur. [b] Poſtea vetitum eſt legibus, ne fœtore ipſo corpora viuentiū contacta inficerentur. Monumentum ideò nuncupatur, eo quòd mētem moneat ad defuncti memoriam. Cùm enim non videris monumentum: illud eſt quod ſcriptum eſt, Excidit, tamquam mortuus à corde. Cùm autem videris, monet mentem, & ad memoriā te reducit, vt mortuum recorderis. Monumenta itaq. & memoriæ, pro mentis admonitione dictæ.

Tumulus dictus, quaſi tumens tellus.

Sarcophagus, Græcū nomen eſt, eo quòd ibi corpora abſumantur, σάρξ enim Græcè, caro, φάγειν comedere dicitur.

Mauſolæa, ſunt ſepulchra ſeu monumenta regum, à Mauſolæo rege Cariæ dicta. Nā eo defuncto [d] vxor eius miræ magnitudinis & pulchritudinis ſepulcrum extruxit, in tantum, vt vſque hodie omnia monumenta pretioſa ex nomine eius Mauſolęa nuncupentur.

[e] Pyramis, genus ſepulcrorum quadratū, & faſtigiatum vltra omnem excelſitatem, quæ fieri manu poſsit: vnde & menſuram vmbrarum egreſſæ nullam habere vmbram dicuntur. [f] Tali autem ædificio ſurgunt, vt à lato incipiant, & in anguſtum finiantur, ſicut ignis. Πῦρ enim dicitur ignis. Has Ægyptus habet. [g] Apud maiores enim, potentes aut ſub montibus, aut in domibus ſepeliebantur. Inde tractum eſt, vt ſuper cadauera aut Pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.

[a] Cap. XI. Prius quiſque in dom ſ. ſ. *Verba ſunt Seru. ad v.* ſedibus hunc refer ante ſuis, *Æn. 6.*

[b] Poſtea vetitum eſt legibus. *Idem Æn. 11. ad illud* Vrbiq. remittunt. Ante, *inquit*, homines in ciuitate ſepeliebantur, quod poſtea, Duillio Conſule, Senatus prohibuit, & lege cauit ne quis in vrbe ſepeliretur.

[c] Monumentum. *Ex eod. in extremo lib.* XII.

[d] Vxor eius, &c. *Locus expreſſus ex Hieronym. lib. 1. aduerſ. Iouin.*

[e] Pyramis *è Solin. c. 35. al. 45. Nō ergò Iſidoro obeſſe debent, quæ de vmbris dicuntur.*

[f] Tali autem ędif. *Vid. Amm. Marcellin. lib. 22.*

[g] Apud maiores enim potent. *Seruius Æn. 11. ad illud,* fuit ingens mōte ſub alto. Apud maiores, No-

A biles aut ſub montibus, aut in domibus ſepeliebatur. Vnde natum eſt, vt ſuper cadauera; aut pyramides fierent, aut in gentes locarentur columnæ.

De ædificijs ruſticis. Cap. XII.

CAſa, eſt agreſte habitaculum palis, atque virgultis, arundinibuſque contextum, [a] quibus poſsint homines tueri à vi frigoris, vel caloris iniuria.

Tugurium, caſula eſt, quam faciunt ſibi cuſtodes vinearum ad tegimen ſui, quaſi tegurium, ſiue propter ardorem ſolis & radios B declinandos, ſiue vt inde vel homines, vel beſtiolas, quæ inſidiari ſolēt natis frugibus, abigant. [b] Hanc ruſtici Capannam vocant: quod vnum tantum capiat.

[c] Teſqua, quidā putant eſſe tuguria, [d] quidam loca prærupta & aſpera.

[e] Magalia, ædificia Numidarum agreſtiū oblonga, incuruis lateribus tecta, quaſi nauium carinæ ſint: ſiue rotunda in modū furnorū. Et [f] magalia dicta, quaſi magaria, quia magar Punici nouam villam dicūt, vna littera commutata. l. pro. r. magaria, Tuguria.

[a] Cap. XII. quibus poſsint homines tueri. *Tueri dixit paſsiue, vt Vitruuius, & alij.*

C [b] Hanc ruſtici capannam. *Ita hodie Itali, & noſtri cabaña.*

[c] Teſqua, quidam putant eſſe tuguria. *Sic o. libri Sabinum verbum ait eſſe Acron.*

[d] quidam loca prærupta, &c. *Gloſſar.* Teſqua, ſiue Teſqua κατάκρημνοι, καὶ ῥαχῶς καὶ ἔρημοι τόποι.

[e] Magalia ædif. Num. &c. *Verba ſunt Salluſtij in Iugurth. de mapalib. quæ idem ſunt, quod magalia, vt ait Seruius.*

[f] & magalia dicta q. magaria, &c. *è Seru. Æn. 1. ad illud.* Miratur m. Æ. m. q. Nouam. *addidit Iſidorus, fortaſſe linguæ Punicæ magis ſciens.*

De agris. Cap. XIII.

AGer Latinè appellari dicitur, eo quòd in eo agatur aliquid. Alij agrum ex Græco nominari manifeſtius credunt. Vnde & villa Græcè Choragros dicitur.

D Villa à vallo, id eſt, aggere terræ nuncupata, quòd pro limite conſtitui ſolet.

[b] Poſſeſsiones, ſunt agri latè patentes publici priuatique: quos initio non mancipatione, ſed quiſque, vt potuit, occupauit, atq. poſſedit, vnde & nuncupati.

[c] Fundus dictus, quòd eo fundatur, vel ſtabiliatur patrimoniū. Fundus autē, & vrbanum ædificiū, & ruſticum intelligēdum eſt.

Prædium,

Prædium, quòd ex omnibus patrifamilias maximè prçuidetur, id est apparet, quasi præuidiũ, vel quod antiqui agros, quos bello ceperant, vt prædæ nomine habebant. A

[d] Omnis autem ager, vt Varro docet, quadrifariã diuiditur. Aut enim aruus est ager, id est, sationalis: aut consitus, id est, aptus arboribus: aut pascuus, qui herbis tantum, & animalibus vacat: aut floreus, in quo sunt horti apibus congruentes & floribus. Quod etiam Virg. in quattuor lib. Georg. secutus est.

Rura veteres incultos agros dicebant, id est syluas & pascua, agrum verò qui colebatur. Nam rus est, quo mel, quo lac, quo pecus haberi potest. Vnde & rusticus nominatur. hæc agrestium prima & otiosa felicitas. B

[e] Seges, ager est in quo seritur, vnde & Virg. Illa seges demũ votis respondet auari Agricolæ.

Compascuus ager dictus, qui à diuisoribus agrorum relictus est ad pascendum cõmuniter vicinis.

Alluuius ager est, quem paullatim fluuius in agrum reddit.

[f] Arcifinius ager dictus est, quia certis linearum mensuris non cõtinetur: sed arcẽtur fines eius obiectu fluminum, montium, arborũ, vnde & in ijs agris nihil subseciuorum interuenit.

[g] Noualis ager est, primum proscissus, siue qui alternis annis vacat, nouandarum sibi viriũ caussa. Noualia enim semel cum fructu erant, & semel vacua.

Squalidus ager, quasi excolidus, eo quòd iam à cultura exierit, sicut Excõsul, quod à consulatu discesserit.

[h] Vliginosus ager est, semper vuidus. Nam humidus dicitur, qui aliquando siccatur. Vligo enim humor terræ naturalis est, ab ea nunquam recedens.

Subseciua sunt propriè, quæ de materia præcidens sutor quasi superuacua abijcit. [i] Inde & subseciui agri, quos in pertica diuisos recusant, quasi steriles, vel palustres. Itẽ subseciua, quæ in diuisura agri non efficiunt centuriam, id est, iugera cc.

Area dicitur, tabularum æqualitas. dicta autem area à planitie atque çqualitate, vnde & ara. Alij aream vocatam dicunt, quòd pro triturandis frugibus eradatur, vel quòd non triturentur in ea, nisi arida.

[k] Pratum est, cuius fœni copia armenta tuentur, cui veteres Romani nomen indiderunt ab eo quòd protinus sit paratum: nec magnum laborem culturæ desideret. Prata autem sunt, quæ secari possunt.

[l] Paludes dictæ à Pale pastorali dea, quòd paleam, id est, pabula nutriat iumentorum.

[a] Cap. XIII. Ager Latinè, &c. *Ita Varro lib. 4. sed reprehenditur à Quinctiliano.*

[b] Possessiones, &c. *Omnia è Festo in--* Possessiones.

[c] Fundus dictus. *Seru. Georg. 2.* Fũdus dictus ab eo quod sit rer. omnium fundamentum.

[d] Omnis ager, *Seru. in princip. Georg. ex Varron.*

[e] Seges est. *Seruius ibidem.*

[f] Arcifinius ager, &c. *Frontinus de agror. qualitate:* Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur: finitur secundum antiquam obseruationem fluminibus, fossis, mõtibus, vijs, arboribus, antemissis aquarũ diuortijs, &c. *ergò pro voce* vnde, viarum *fortaße legendum hoc loco.*

[g] Noualis ager. *Verba sunt Seruij Georg. 1.*

[h] Vliginosus. *Eiusdem ad-- illud.* dulcique vligine læta. *Georg. 1.*

[i] Inde & subseciui--& item subseciua. *Vidend. Siculus Flacc. & Frontinus. c. de qualitate agrorum. quod verò attinet ad centuriæ nomen, melius omnino Varro qui à centum iugeribus dictam ait, quam Flaccus qui à centum hominib. vtriusque verba apponemus, sed Varronis ita vti emẽdata sunt à Chacone* Syluis igitur cum Romani *(inquit)* agrum ex hoste captum victori populo per bina iugera partiti sunt, centenis hominib. ducenta iugera dederunt, & ex hoc facto centuria iustè appellata. *Varro 1. de re rust. c. 10.* Iugeri pars minima dicitur scrupulum, id est, decem pedes in longitudinem, & latitudinem quadratũ. Ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt, in subseciuũ esse vnciam agri, aut sextantẽ, aut quid aliud, cũ ad iugerũ peruenerũt, id habet scrupula. CCLXXVIII. quantum as antiquus noster ante bellum Punicum pendebat. Bina iugera, quæ à Romulo primum diuisa dicebantur viritim, quod hæredem sequerentur, hæredium appellarunt. hæc postea à centũ centuria dicta. *Ac, ne quid in ratione vocis requiras, Idem lib. 5. de lingua Latin.* Centuria primò à centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen, vt tribus multiplicatæ idem tenent nomen. *Festus quoque:* Centuria in agris ducena iugera significat. *Vid. not. ad Varr. à Fulu. Vrsin. editas.* C

[k] Pratum-- ab eo quod sit protinus parat. *Ita Varro.* Prata dicta ab eo, quod sine opere parata. D

[l] Paludes dictæ à Pale. *Varr.* Palus, paullulũ aquæ in altitudinem, & palam latius diffusæ.

De finibus agrorum. Cap. XIV.

Fines [a] dicti, eo quòd agri funiculis sunt diuisi. Mensurarum enim lineæ in terrarum partitione tenduntur, vt dimensionis æquitas teneatur.

[b] Limites appellati antiquo verbo trãsuersi. Nam

Nam transuersa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum per quæ foras, & intro itur: & Limites, quod per eos foras in agros eatur. Hinc & Limus vocabulũ accepit, cingulum, quo serui publici cingebantur obliqua purpura.

Termini dicti, quòd terræ mensuras distinguunt, atque declarant. His enim testimonia finium intelliguntur, & [c] agrorũ intentio, & certamen aufertur.

Limites maximi in agris sunt duo: Cardo & Decumanus. Cardo [d] quia Septentrio directus à cardine cæli est: nam sine dubio cælum vertitur in Septentrionali orbe. Decumanus est, qui ab Oriente in Occidentẽ per transuersum dirigitur, qui pro eo quòd formã X faciat, Decumanus est appellatus. Ager enim bis diuisus figuram denarij numeri efficit.

[e] Arca ab arcẽdo vocata. Fines enim agri custodit, eosque adire prohibet.

Trifinium dictum, eo quòd trium possessionum fines astringit. Hinc & Quadrifiniũ, quod quattuor. Reliqui limites angustiores & inter se distant imparibus interuallis, & nominibus designatis.

[a] Cap. XIV. Fines dicti eo q. a. funiculis. *Diximus sæpe de hoc genere notationum.*
[b] Limites appellati a. v. transuersi. *Hygenus de limitibus constituend.* Limites appellati à limo, id est, antiquo verbo transuersi. Nam & limum dictum eo, quod purpuram transuersam habet. *Item limina ostiorum, Seru. Æn. 12. ad illud.* Velati limo (sic etiam legit eo loco Seruius,) & verbena tẽpora vincti, Limus vestis est qua ab vmbilico vsq. ad pedes teguntur pudenda poparũ. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Vnde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.
[c] & agr. intentio. *Sic v.* cc. intentio, *productio.*
[d] quia Septentrio. *Ita Salmant. vetustißimus.*
[e] Arca--Trifinium. *Vid. Hygen. de limitib. agror. & Sicul. Flacc. de condit. agr. Gloßar.* Arcę, ἄκρα κτισμάτων.

De mensuris agrorum.
Cap. XV.

MEnsura [a] est quicquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, animóq. finitur. Maiores itaq. [b] orbem in partes, partes in prouincias, prouincias in regiones, regiones in loca, loca in territoria, territoria in agros, agros in centurias, centurias in iugera, iugera in climata, deinde climata in actus, perticas, passus, gradus, cubitos, pedes, palmos, vncias, & digitos diuiserunt: Tanta A enim fuit eorum sollertia.

[c] Digitus est, pars minima agrestium mẽsurarum. Inde [d] vncia habens digitum, & trientem. [e] Palmus autem quattuor habet digitos: pes sedecim: passus pedes quinque: pertica passus duos, id est decem pedes.

Pertica autẽ à portando dicta, quasi portica. Omnes enim præcedentes mensuræ in corpore sunt, vt palmus, pes, passus, & reliqua: sola pertica portatur. Est enim decem pedum, ad instar calami in Ezechiele templum mensurantis.

[f] Actus minimus est, latitudine pedum quattuor, longitudine centum viginti.

B Climata quoque vndique versum habẽt pedes sexaginta.

Actus quadratus vndiq. finitur pedibus centum viginti. [g] Hunc Bætici Arapennem dicunt, ab arando scilicet.

Actus duplicatus iugerũ facit, ab eo quòd est iunctum, iugeri nomen accepit.

Iugerum autem constat longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine centum viginti.

Actum prouincię Bęticæ rustici [h] Agnam vocant.

Porcam ijdem Bætici triginta pedum latitudine, centum octoginta lõgitudine defi- C niunt. Sed Porca est, quod in arando extat. Quod defossum est Lira. Galli Candetũ appellant in areis vrbanis spatium centum pedum, quasi Centetum. [i] In agrestibus autem pedum CL. quadratorum Candetum vocãt. Porrò Stadialis ager habet passus CXXV. id est, pedes DCXXV. cuius mensura octies computata milliarium facit, quod constat quinque millibus pedum.

Centuria autem, ager est ducentorum iugerum, qui apud antiquos à centum iugeribus vocabatur: sed postea duplicata est, noménque pristinũ retinuit. In numero enim centuriæ multiplicatæ sunt, nomen mutare non potuerunt.

D

[a] Cap. XV. Mensura--finitur. *Verba sunt Boethij in Geometricis cap. 1.*
[b] Orbem in partes. *Gotth. cc.* in partib. *vt apud Boethium.*
[c] Digitus est pars minim. agrest. mens. *ex Frontino.*
[d] Inde vncia habens digitum, & trientem. *Ita emendauit Chacon optimè, cùm in omnibus libris esset,* vncia habens digitos tres. *Frontinus lib. 1. de aquæ ductibus.* Est, *inquit*, digitus, vt cõuenit, sexta decima pars pedis, vncia duodecima, *& paullo post:* vnciæ ergo modulus habet diametri digitũ vnũ, & trientẽ digiti.

e Palmus autem quattuor dig. *Non videtur hic locus integer, nam propoſuit omnes, quæ in hominis corpore repe- riuntur, menſuras: palmos, pedes, cubitos, gradus, paſſus, neq. tamen omnes explicat. Expleri hæc ita poſſent:* Palmus autem quattuor digitos habet, pes ſexdecim, cubitus ſeſquipedem, gradus duos pedes & ſemipedem, paſſus pedes quinq.

f Actus minimus, &c. *Quæ reſtant omnia vſq. ad finem capitis è Columellæ ſunt lib. 5. c. 1.*

g Hunc Bętici Arapennẽ. *Sic fortaſſe legit Iſidorus, qui ab arando nomẽ deducit: ſed apud Columellam etiam in manuſcriptis libris* Arepennem: *in legibus Gotthicis lib. 8. c. 4. l. 25. & lib. 3. l.* ſi inter, Aripennem. *Gloſſarium vero,* Arpēdia *πλέθρα.* Aruipendium *σχοῖνος γεωμετρικός.*

h Agnam vocant. *Acnuam ſe reperiſſe in veterib. Columellæ, & Varronis libris teſtatur Victorius ad Varr. lib. 1. de re ruſt. c. 10. & Colum. lib. 5. cap. 1.* Acnam *vtrobique etiã in vet. cod. legit Chacon. g. in c. ἀρχαικῶς mutato. quare* agnam *ex cc. Gotth. retinere viſum eſt.*

B i In agreſtib. a. p. CL. quadratum iuſtum Candetum vocant. *Columella:* In agreſtibus autem pedum CL. quod aratores Cadetum nominant. *Sed* Candetum *habent Iſidorani omnes codices.*

De Itineribus. Cap. XVI.

Menſuras viarum [a] nos milliaria dicimus, Græci ſtadia, Galli leucas, Ægyptij ſchœnos, Perſæ paraſangas. Sunt autem proprio quæq. ſpatio.

Milliarium mille paſsibus terminatur, & dictum milliarium, quaſi mille adium, habẽs pedum quinq. millia.

Leuca finitur paſsibus mille quingentis.

Stadium octaua pars milliarij eſt, conſtãs paſsibus CXXV. Hoc primum Herculem ſtatuiſſe dicunt, eumq. eo ſpatio determinaſſe, quod ipſe ſub vno ſpiritu confeciſſet: ac proinde ſtadiũ appellaſſe, quod in fine reſpiraſſet, ſimulque ſtetiſſet.

Via eſt, qua poteſt ire vehiculũ, & via dicta à [b] vehiculorũ incurſu. [c] Nã duos actus capit, propter euntium & venientium vehiculorum occurſum.

[d] Omnis autem via aut publica eſt, aut priuata. Publica eſt, quę in ſolo publico eſt, qua iter, actus populo patet. Hæc aut ad mare, aut ad oppida pertinet. Priuata eſt, quæ vicino municipio data eſt.

Strata dicta, quaſi vulgi pedibus trita. Lucretius: Stratáque iam vulgi pedibus detrita viarũ. Ipſa eſt & Delapidata, id eſt, lapidibus ſtrata. Primi autẽ Pœni dicuntur lapidibus vias ſtrauiſſe, poſtea Romani eas per omnem penè orbem diſpoſuerunt, propter rectitudinem itinerum, & ne plebs eſſet otioſa.

A [e] Agger, eſt media ſtratæ eminentia coaggeratis lapidibus ſtrata, ab aggere, id eſt, coaceruatione dicta, [f] quam hiſtorici viam militarem dicunt. vt, Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens.

[g] Iter, vel itus eſt via, qua iri ab homine quaqua verſum poteſt.

Iter, autem, & itiner diuerſam ſignificationem habent. Iter enim locus eſt tranſitu facilis: vnde appellamus & itum. Itiner autem eſt itus longæ viæ, & ipſe labor ambulandi, vt, quo velis, peruenias.

[h] Semita, itineris dimidium eſt, à ſemi itu dicta. Semita autem hominum eſt: callis, ferarum & pecudum.

B [i] Callis, eſt iter pecudũ inter montes anguſtum & tritum, à callo pedum vocatum, ſiue callo pecudum præduratum.

Tramites, ſunt tranſuerſa in agris itinera, ſiue recta via, dicti quod tranſmittant.

Diuortia, ſunt flexus viarum, hoc eſt, viæ in diuerſa tendentes: eadem diuerticula ſunt, hoc eſt, diuerſæ ac diuiſæ viæ ſiue ſemitæ tranſuerſæ, quæ ſunt à latere viæ.

Biuium, quia duplex eſt via.

C [k] Compita, quia plures in ea cõpetunt vię, quaſi triuiæ, quatriuiæ.

[l] Ambitus, inter vicinorum ædificia locus, duorum pedũ & ſemipedis ad circumeundi facultatẽ relictus, & abambulãdo dictus.

Orbita, veſtigiũ carri, ab orbe rotæ dicta.

Porrò actus, quo pecus agi ſolet.

Cliuoſum, iter flexuoſum.

[m] Veſtigia, ſunt pedum ſigna primis plantis expreſſa: vocata, quòd ijs viæ præcurrentium inueſtigentur, id eſt, cognoſcantur

a Cap. XVI. Nos milliaria, Galli leuc, &c. *Hieron. in Ioel. c. 3.* Nec mirum, ſi vnaquæq. gens certa viarum ſpatia ſuis appellet nominibus: cum & Latini mille paſſus vocent, & Galli leucas, & Perſæ paraſangas, & reſtes vniuerſa Germania, atque in ſingulis nominibus diuerſa menſura ſit. *& paullo poſt:*
D Ægyptij *σχοίνους.*

b à vehiculor. incurſu impulſu. *Complut. Gotth.*

c Nam duo actus capit. duo, *ad vehicula referendum. Seruius Æn. 4. ad illud.* Conuectant calle anguſto; via eſt actus dimidium; qua poteſt ire vehiculum. Nã actus duo carpenta capit propter euntium, & venientium vehiculorum occurſum.

d Omnis autem via aut pub. *Ex Vlp. c.* Prætor. § via- D. nequid in loco publico.

e Agger eſt mediæ, *è Seru. Æn. 5. ad illud.* Qualis ſæp. viæ d i. aggere 15.

f Quã hiſtorici viã militarẽ dicũt. *Ex eod. Æn 12. ad illud.* Vidit ab aduerſo veniẽtes aggere Turnus.

g Iter est via. *Vid c.1.D.de seruit,rustic.præd.*

h Semita itineris dimid. *Seruuius Æn.4.ad illud.* Cõuectant calle angusto,semita est semis via,vnde & semita dicta. *& Varro lib. 4.* qua ibant, ab itu iter appellarunt; quâ angustè semita, vt semi iter dictum.

i Callis. *Seru.ibid.* Callis semita est tenuior callo pecudum prædurata.

eadem diuerticula-- à latere viæ. *Seru. Æn.9. ad illud:* Obijciunt alij sese ad diuortia nota. diuerticula sunt semitæ transuersæ,quæ sunt à latere viç militaris *Malè ergò libri omnes,* alteræ viæ.

k Compita. *Idem Georg.2.ad--* pagos, & compita circum,id est,per quadriuia, quæ compita appellantur ab eo, quod multæ viæ in vnam confluant.

l Ambitus i. v. æ. l. *Festi sunt verba. Varro lib.4.* Ambitus circumitus ab eoq́ue XII.tabular. interpretes ambitum parietis circumitum esse describunt. *Puto autem legem his verbis fuisse conceptam. Ambitus parietis sestertius pes esto. Volusius Metianus lib. de ponderibus.* Lex etiam (*inquit*) XII. tabul. argumento est,in qua duo pedes,& semis sestertius pes vocatur.

m Vestigia. *Seru.Æn.11. ad illud--* Vestigia plantis Institerat: Signa pedum primis plantis expresserat, nam hæc sunt vestigia,imagines pedum. *Illud autem,* primis *non aduertit Isidorus Virgilij esse, non Seruij. Deleuisset planè. nihil enim ad verbi interpretationem.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS SEXTVS.

De lapidibus,& metallis.

DE PVLVERIBVS, ET Glebis terræ. Cap. I.

A

PVluis [a] dictus,quòd vi venti pellatur. Tollitur enim eius flatu, nec resistit: nec stare nouit: sicut ait Propheta: Tanquam puluis, quem proijcit ventus a facie terræ.

b Limus vocatus,quòd lenis sit.

Cœnum,est vorago luti.

Cinis ex incẽdio dicitur, ab eo enim fit.

Fauilla,quod per ignem effecta sit. Nam φῶς ignis est.

Gleba,quòd globus sit.Pulueris enim collectione compingitur, & in vno glomere adunatur.Terra autem ligata, gleba est, soluta,puluis.

Labina,eò quòd ambulantibus lapsum inferat,dicta per deriuationem à labe.

Lutum vocatũ quidam per antiphrasin putant,quòd non sit mundum: nam omne lotum mundum est.

Volutabra appellata, quòd ibi apri volutentur.

c Vligo,sordes limi,vel aquæ sunt.

Sabulum,leuissimum terræ genus.

d Argilla ab Argis vocata, apud quos primùm ex ea vasa confecta sunt.

Creta, ab insula Creta,vbi melior est.

e Creta,Cimolia candida est: a Cimæa Italiæ insula dicta,quarum altera vestimentorum pretiosos colores emollit:& contristatos sulphure quodam nitore exhilarat: altera gemmis nitorem præstat.

Creta argentaria,& ipsa Cãdida appellata, eò quòd nitorem argento reddat.

B

f Terra Samia à Samo insula dicta, candida,& leuis,& linguæ glutinosa, medicamẽtis & vasculis necessaria.

g Puluis Puteolanus in Puteolanis Italiæ colligitur collibus,opponiturq́. ad sustinenda,maria,fluctusq́ue frangendos.Nã mersus aquis protinus lapis fit, vndisq́. cotidie fortior effectus in saxum mutatur, [h] sicut argilla igne in lapidem vertitur.

Sulphur vocatum, quia igne accenditur:

i Vr.

[i] Vt enim ignis est. Nã vis eius in aquis feruentibus sentitur, nec alia res facilius accenditur. Nascitur in insulis Æolijs inter Siciliam, & Italiam, quas ardere dicunt. Inuenitur & in alijs locis effossum. [k] Huius genera quattuor. Viuum quod foditur translucetque, & viret: quo solo ex omnibus generibus medici vtuntur. Alterum quod appellant glebam, vsibus tantùm fullonum familiare. Tertium liquor est, vsus eius ad lanas suffiendas, quia candorem mollitiémque præstat. Quartum ad elychnia conficienda maximè aptum. Sulphuris tanta vis est, vt morbos comitiales deprehẽdat nidore suo impositus ignibus. Anaxilaus calicẽ vini prunáque subdita circumferens exardescentis repercussu pallorem dirũ velut defunctorum, conuiuis offudit.

[a] Cap.I. Puluis--quod v.v. pellatur. *Al.* pulsetur. *Sed videndum, quid voluerit Plinius, cum lib.35. cap. 13. dixit,* Quis n. satis meretur pessimam (terræ) partẽ ideóque puluerem appellatum.

[b] limus vocatus, quod leuis sit. *Mirum fugisse Isidorum verba Tertulliani in lib. de anima:* Quid aliud limus, quàm liquor opimus? *Illud vero magis mirum, cum tam multa huiusmodi apud grauissimos auctores legãtur; quosdam, qui sibi videntur cati, in solum Isidorum sæuire.*

[c] Vligo. *Vid. præced. lib. c. 13.*

[d] Argilla ab Argis. *Hesych. & Suid.* ἄργιλλον ἄ γῆν λευκὴν, καὶ καθαρὰν *interpretantur.*

[e] Creta Cimolia. *Ex Pli. lib. 35. c. 17. Vid Strab. li. 10.*

[f] Terra Samia. *Ex eod. lib. c. 16. & c. 12.*

[g] Puluis Puteolan. *Ex eod. c. 13.*

[h] sicut argilla igne in lap. vert. *Respexit ad historiam de Dibutade Sicyonio apud Plin.*

[i] Vt enim ignis est. *Ita Hieronym. in. q. in Genes. c. 11.* vt Chasdem, id est, in igne Chaldæorum.

[k] Huius genera quattuor. *è Plin. lib 35. c. 15. ex quo quædam sunt à nobis restituta.*

De glebis ex aqua. Cap. II.

Bitumen[a] in Iudææ lacu Asphaltite emergit, cuius glebas supernatãtes nautæ scaphis appropinquantes colligunt. [b] In Syria autem limus est passim à terra exæstuans. Spissantur autem vtraque & densitate coëunt, & vtraque [c] Græci πισσάσφαλτον appellant.[d] Natura eius ardens & igni cognata, & [e] nequaquam ferro rumpitur, nisi solis muliebribus inquinamentis: vtilis ad cõpages nauium.

Alumen vocatum à lumine, quòd lumẽ coloribus præstat tinguẽdis. Est autem [f] salsugo terræ, efficitúrque hyeme ex aqua & limo, & æstiuis solibus maturatur. Huius spe-
A cies duæ sunt, liquidum, & spissum.

Sal quidam dictum putant, quod in igne exiliat. Fugit enim ignem, dum sit igneus, sed naturã sequitur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt. Alij sal à salo, & sole vocatum existimant,[h] nam ex aquis maris spontè gignitur, spuma in extremis littoribus vel scopulis derelicta, & sole decocta. Sunt & lacus, & flumina, & putei, è quibus hauritur. Dehinc in salinis ingestus sole siccatur, sed & flumina densantur in salẽ, amne reliquo sub gelu fluente. Alibi quoq. detractis arenis colligitur, crescens cum luna noctibus: nam in Cyrenæa Ammoniacus sub
B arenis inuenitur.[i] Sũt & mõtes natiui salis, in quibus ferro cæditur, vt lapis renascens: tantæ alicubi duritiæ, vt muros domósque massis salis faciant, sicut in Arabia.

In natura quoque salis differentiæ sunt. Nam alibi suauis, alibi salsissimus: commune sal in igne crepitat. Tragasæum nec crepitat igne, nec exilit. Agrigentinum Siciliæ flammæ patiens in aqua exilit, in igne fluit contra naturam.

Sunt & colorum differentiæ. Memphiticus rufus est: in parte quadã Siciliæ [k] purpureus, vbi Ætna mons est. Item in eadem Sicilia in Pachyno adeò splendidus & luci-
C dus, vt imagines reddat. In Capadocia crocinus effoditur.

Salis natura necessaria est ad omnem escam.

Pulmentis enim saporem dat: excitat auiditatem, & appetitum in omnibus cibis facit. Ex eo quippe omnis victus delectatio, & summa hilaritas. Hinc & salus nomen accepisse putatur.[l] Nihil enim vtilius sale, & sole. Denique cornea videmus corpora nauticorum. Quinetiam pecudes, armenta & iumenta sale maximè prouocantur ad pastũ; [m] multũ largiores lacte, multóque gratiores casei dote. Corpora etiã sal astringit, siccat,
D & alligat. Defuncta etiam à putrescendi labe vindicat, vt durent.

[n] Nitrum à loco sumpsit vocabulum. Nascitur enim in oppido vel regione Ægypti Nitria, ex quo & medicinæ fiunt, & sordes corporum vestiumque lauantur. Huius natura non multum à sale distat. Habet enim virtutem salis, & similiter oritur canescentibus siccitate littoribus.

Aphronitrũ Grecè, Latinè spuma nitri est, [o] de quo quidã ait. Rusticus es, nescis quid Græco nomine dicar. Spuma vocor nitri

Græcus es Aphronitrum. Colligitur autem A in Asia, in speluncis distillans, de hinc siccatur sole. Optimum putatur, si minimè fuerit ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo.

Chalcantum dictum, quia Chalcitidis est thymũ, id est, flos: vnde & apud Latinos æris flos appellatur. Fit autem nunc multis in regionibus:[p] olim in Hispaniæ puteis vel stagnis id genus aquæ habentibus, quam decoquebant, & in piscinas ligneas fundebant, appendentes super eas restes, lapillis extentas, quibus limus in similitudinẽ[q] vitrei acini adhærebat: sicque eiectum siccabatur diebus xxx. Fit autẽ nunc alibi in spe- B luncis, quod liquidè collectum de hinc diffusum in quosdam botros solidatur: fit & in scrobibus cauatis, quarum de lateribus decidentes guttæ coalescunt: fit & salis modo, ex flagrantissimo sole. Adeò autem constrictæ virtutis est, vt in leonum & vrsorum ora sparsum,[r] tantam vim habeat ad stringendum, vt non valeant mordere.

[a] Cap. II. Bitumen in Iudæa. *Locus ex Hegesipp. lib. 4. cap. 18.*

[b] In Syria autem limus est. *Plinius:* & bituminis vicina natura est, alibi limus, alibi terra; limus è Iudęę lacu, vt diximus emergens, terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur vtraq. & in densitatem coëunt.

[c] Græci Pissasph alton. *vel* Asphaltopissam; *vt quidẽ legitur apud* LXX *Exod. 2. in manusc. Vatic.* καὶ κατέχρισεν αὐτὸν ἀσφαλτοπίσσῃ.

[d] Natura eius ardens, c. i. c. *Hæc non de bitumine, sed de naphtha Plinius: & fortasse aliena sunt.*

[e] & nequaquam ferro rump. *Hegesipp.* Hærere sibi fertur bitumẽ, vt ferro haud quaquam, vel aliqua præacuta metalli specie recidatur, &c.

[f] est autem salsugo terr. *Plin. 35. c. 15.*

[g] fugit n. ignem. *Ex eod. lib. 31. c. 9.*

[h] Nam ex aq. mar. *Ex cap. 7.*

[i] sunt & montes natiui. *Ex eod. c. Sustulimus hinc vocem* maius, *quæ sola ex integra Plinij sententia de vectigalibus, vel remanserat, vel irrepserat.*

[k] Purpureus. *Solin. c. de Sicil.* purpureum salem Ætna mittit.

[l] Nihiil n. virilius, &c. *Ex c. 9.*

[m] Multo larg. l. multoq. grat. *Ex cap. 7. Virg. Georg. 3.* Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt, Et salis occultum referunt in lacte saporem.

[n] Nitrũ. *è c. 10. Sozomen: lib. 6. eccl. hist. c. 30. de Scithi regione Ægypti:* istum locum appellant Nitriã, propterea quod est pagus finitimus, in quo nitrum colligunt. *Meminit quoq. Nitriæ Cassian. collat. 6. c. 1. & Hieronym. Prou. c. 25.*

[o] de quo quidam. *Martial. apud quẽ:* dicor & Aphr.

[p] Olim in Hispania è put. *Ex Plin. lib. 34 c. 12.*

[q] in similitudinem vitrei acin. *Ex eod.*

[r] Tantam antem vim. *Verba sunt Plinij ibid.*

De lapidibus vulgaribus. Cap. III.

LApis à terra, tanquam densior, etiã vulgò discernitur. Lapis autẽ dictus, quòd lædat pedem.[a] Lapis mobilis est, & sparsus.

Saxa hærent, & à montibus exciduntur.

Petra, Græcum est.

Silex, est durus lapis, eo quòd exiliat ignis ab eo dictus.

[b] Scopulus à saxo eminenti, quasi à speculando, dictus: siue à tegumento nauium, ἀπὸ τοῦ σκέπειν.

Spelæa Græcè,[c] spelunca Latinè. Est autẽ rupes cauata.

[d] Crepido, extremitas saxi abrupti: vnde & crepido vocata, quòd sit abrupti saxi altitudo:.

Cautes, aspera saxa in mari, dictæ à cauẽdo quasi cautæ.

Murices, petræ in littore,[e] similes Murici bus viuis, acutissimæ, & nauibus perniciosæ.

[f] Echo saxum est, quod humanæ vocis sonum captans, etiam verba loquentium imitatur. Echo[g] autem Gręcè, Latinè imago vocatur, eo quòd ad vocem respondens alieni efficitur imago sermonis: licet hoc quidem C & locorum naturâ eueniat, ac plerumque conuallium.

[h] Calculus, est lapillus terræ admixtus, rotundus, atque durissimus, &[i] omni puritate lenissimuss. Dictus autem calculus, quòd sine molestia breuitate sui calcetur:[k] cui cõtrarius est scrupus, lapillus minutus & asper: qui si inciderit in calciamentũ nocet, & molestia est animo: vnde & animi molestiam dicimus scrupulum: hinc & scrupea saxa, id est, aspera.

[l] Cos nomen accepit, quòd ferrum ad incidendum acuat: Cotis enim Gręco sermone incisio nominatur. Ex[m] his aliæ aquariæ sunt: aliæ oleo indigent in acuendo, sed oleũ D lenem, aquæ aciem acerrimam reddunt.

[n] Pumex vocatur, eo quòd spumæ densitate concretus fiat, & est aridus, candore paruus: tantámq. naturam refrigerandi habens, vt in vase missus, musta feruere desinant.

[o] Rudos artifices appellant, lapides contusos, & calci admixtos, quos in pauimentis faciendis superfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Gypsum cognatum calci est, & est Græcũ nomen,

nomen, plura eius genera. p Omnium autẽ optimum lapis specularis. Est enim signis ædificiorum, & coronis gratissimus. A

q Calx viua dicta, quia dum sit tactu frigida, intus occultum continet ignem. Vnde & perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postquam enim arserit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet ignis accẽdi. Vsus eius structuris fabricæ necessarius. r Nam lapis lapidi nõ potest adhærere fortius, nisi calce coniunctus. s Calx è lapide albo & duro melior structuræ: ex molli, vtilis tectorijs.

t Arena ab ariditate dicta, non ab adhærẽdo in fabricis, vt volunt quidã. v Huius probatio, si manu impressa stridat: aut si in vestem candidam sparsa nihil sordis relinquat. B

a Cap. III. Lapis mobilis est. *Ita proculdubio legendum repugnantib. omnib. libris, non* mollis, *sequitur enim*, Saxa hærent.

b Scopulus à saxo enim. &c. *verba sunt Seruij Æn. 1 ad illud.* scopuloq. infixit ac.

c Spelunca Latinè, est autem rupis cau. *Idem ad illud.* sub rupe cauata, periphrasis est *(inquit)* spelũcæ.

d Crepido-- quod sit abrupti saxi altitudo. *verba sunt Seruij Æn. 10. ad illud.* Forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi- *quæ præterea sequuntur in editis, non Isidori sunt, sed eius qui plura, quam oporteret, è Seruio descripsit.*

e similis muricib. viuis. *Seru. Æn. 5. ad v.* acuto murice remi, Murex saxi acumen eminens per tranquillitatem. *& Nonius.*

f Echo saxum est. *Fit quidem in saxis sæpius echo, sed saxum ipsam dictam nollem.*

g Echo autem Græcè, Latinè imago. *Non quod ἠχὼ Græca vox, Latinè sit imago, si verbum verbo reddas. Sed quia Latini imaginem vocis appellant, quam Græci vocant ἠχὼ. Virg. Georg. 3.* aut vbi concaua pulsu Saxa sonant, vocisq. offensa resultat imago. *Horatius:* redderet laudes tibi Vaticani Montis imago. *& alibi:* cuius recinit iocosa nomen imago: *ergò non rectè quidã εἰκὼν edidere.*

h Calculus est. *Seru. ad v.* dumosis calculus aruis *Geor. 2.* Calculus est lapis breuis terræ admixtus. Dictus calculus, quod sine molestia sui breuitate calcetur.

i & omni puritate lenissimus. *f.* & omni parte læuissimus. *Idem inf. lib. 18. c. 62.* Calculi vocati, quod leues sint, & rotundi.

k cui cõtrarius scrupul. *Vid. Seru. ad*-- Scrupea tuta lacu, *Æn. 6.*

l Cos. *Vid. sup.*

m ex his aliæ aq. &c. *Ex plin. lib. 36. c. 22.*

n Pumex. *Ex eod. c. 21.*

o Rudos. *Ead. lib. 19. c. 10. Vid. vitruu. lib. 7. c. 1. & Pallad. lib. 1. c. 6.*

p Omnium autem opt. è lap. specul. *è Plin. lib. 39. cap. 24.*

q Calx viua. *Hæc, & quæ restant omnia repetuntur lib. 19. cap. 10.*

r Nam lapis lapidi non potest adhærere coniunctus. *Ex Aug. lib. 5. de ciuit. c. 27.*

s Calx è lapide albo. *Plin. lib. 36. c. 23. Pallad. lib. 1. c. 10. Vitruu. lib. 2. c. 5.*

t Arena ab arid. *Seru. Æn. 1. ad v.* potiũtur Troes arẽna: Quæritur, *inquit*, habeat ne hoc nomen aspirationem, & Varro sic definit, si ab ariditate dicitur, non habet; si ab hærendo, vt in fabricis videmus, habet: melior tamen est superior etymologia. *Contra Charisius:* Harena dicitur, quod hæreat; & arena quod areat, gratius tamen cum aspiratione sonat.

v Huius probatio, si manu comp; *è Pallad. lib. 1. cap. 10.*

De lapidibus insignioribus. *Cap. IIII.*

Magnes lapis Indicus ab inuentore vocatus. Fuit autem in India ita primum repertus: clauis crepidarum, baculique cuspidi hærens, cùm armenta idem Magnes pasceret: postea & passim inuentus. Est autem colore ferrugineus, sed probatur cum ferro adiunctus eius fecerit raptum. b Nam adeò apprehendit ferrum, vt catenam faciat annulorũ. Vnde & eum vulgus ferrum viuum appellat. Liquorem quoque vitri, vt ferrum, trahere creditur, cuius tanta vis est (c vt refert beatissimus Augustinus) quod quidam eundem Magnetem lapidem tenuerit sub vase argenteo, ferrúmque super argentum posuerit: deinde subtermouente manu cum lapide ferrum cursim desuper mouebatur. d Vnde factum est, vt in quodã templo simulacrum ex ferro pendere in aëre videretur. e Est quippe alius in AEthiopia Magnes, qui ferrum omne abigit respuitque. C

f Omnis autem Magnes tanto melior est, quanto magis cæruleus.

g Gagates lapis primùm inuentus est in Cilicia, Gagatis fluminis fluore reiectus. Vnde & nominatus, licet in Britannia sit plurimus. Est autem h niger, planus, lenis & ardens igni admotus. i Fictilia ex eo scripta non delentur, incensus serpentes fugat, dæmoniacos prodit, virginitatem deprehendit: mirum, quia accenditur aqua, oleo restinguitur. D

k Asbestos Arcadiæ lapis, ferrei coloris, ab igne nomen sortitus, eo quod accensus semel nũquã extinguitur. De quo lapide mechanicum aliquid ars humana molita est:

quod Gentiles capti sacrilegio mirarentur. Denique in templo quodam fuisse Veneris fanum (dicunt) ibique candelabrum, & in eo lucernam sub diuo sic ardentem, vt eam nulla tempestas, nullus imber extingueret.

[l] Pyrites, Persicus lapis, fuluus, aëris simulans qualitatem, cuius plurimus ignis: siquidem facile scintillas emittit: hic tenētis manum, si vehementius prematur, adurit: propter quod ab igne nomē accepit.[m] Est alius Pyrites vulgaris, quem viuum lapidem appellāt, qui ferro vel lapide percussus scintillas emittit, quæ excipiuntur sulphure, vel aridis fungis, vel folijs, & dicto celerius prębet ignem. Hunc vulgus focarem petram vocat.

[n] Selenites, Latinè Lunaris interpretatur, eo quòd interiorem eius candorem cum luna crescere atque deficere aiunt. Gignitur in Perside.

[o] Dionysias, lapis fuscus, & rubentibus notis sparsus. Vocatur autem ita, quia si aquæ mixtus conteratur, vinum flagrat: &, quod in illo ardore mirum est, ebrietati resistit.

[p] Thracius, niger & sonorus, nascitur in flumine, cuius nomen est Pontus in Equitia.

[q] Phrygius lapis, ex loco traxit vocabulum. Nascitur enim in Phrygia, colore pallidus, mediocriter grauis. Est autem gleba pumicosa. Vritur antea vino perfusus, flatusq. follibus donec rubescat: ac rursus dulci vino extinguitur, trinis vicibus, tingendis tantū vestibus vtilis.

[r] Syrius lapis, à Syria, vbi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari traditur, cōminutus mergi.

[s] Arabicus, similis est ebori sine vlla macula. Hic defricatus ad cotem, succum dimittit croco similem.

[t] Iudaicus lapis, albus est, atq. in schemate glandis scripturis sub inuicem modulatus, quas Græci γραμμὰς appellant.

[v] Samius à Samo insula, vbi reperitur, vocatus, & est grauis & candidus, poliendo vtilis.

[x] Memphitis vocatus à loco Ægypti, & est gemmantis naturæ. Hic tritus, atque in ijs, quæ vrenda & secanda sunt ex aceto illitus, ita obstupescere facit corpus, vt nō sentiat cruciatum.

[y] Sarcophagus lapis dictus, eo quòd corpora defunctorum condita in eo infra quadraginta dies absumuntur. σάρξ enim Græcè caro dicitur, φάγειν comedere. [z] Nascitur autem in Troade, fissilique vena scinditur. Sunt & eiusdem generis in Oriente saxa, quæ etiam viuentibus alligata erodunt corpora.

[a] Hęmathites appellatus, eo quod cote resolutus, in colorem veniat sanguinis. Est autem admodum liuidus. Est & ferrugineus. Nascitur in vltima Ægypto, Babylonia, & Hispania.

[b] Androdamas, colore niger, pondere & duritia insignis, vnde & nomen traxit: præcipuus reperitur in Africa. Trahere autem in se argentum, vel æs dicitur, quíque attritus, vt Hæmathites in colorem redigitur sanguinis.

[c] Schistos inuenitur in vltima Hispania, croco similis, cum leui fulgore, facilè friabilis.

[d] Amiātos appellatus à veteribus, eo quòd [e] si ex ipso vestis fuerit contexta contra ignē resistat, & igni imposita non ardeat, sed splēdore accepto nitescat, & est scisi aluminis similis, veneficijs resistens omnibus, specialiter Magorum.

[f] Ostracites, similis est testæ laminosus scissibilis.

[g] Gallactites, colore cinereus, gustu suauis, sed ideò sic vocatus, quòd quidam de se lacteum attritus dimittat.

[h] Obsidius, lapis niger, translucidus, & vitri habens similitudinem. Ponitur in speculis parietum propter imaginum vmbras reddendas. Gemmas multi ex eo faciunt: nascitur in India, & in Samnio Italiæ.

[i] Mitridax, lapis Euphratis, Sole repercussus coloribus micat varijs.

[k] Æthitæ lapides reperiuntur in nidis aquilarum: aiunt binos inueniri, marem & fœminam: nec sine ijs parere aquilas. Horum masculus, durus, similis gallæ, subrutilus: fœmineus verò pusillus, ac mollis. [l] Alligati, partus celeritatem faciunt, etiam aliquid vuluæ excidunt, nisi citò parturientibus auferantur.

[m] Phengites, Cappadociæ lapis, duritia marmoris candidus atque translucens, ex quo quondam templum constructum est à quodam rege foribus aureis, quibus clausis claritas intus diurna erat.

[n] Chernites, eboris similis, in quo Darium conditum ferunt, Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui Porus vocatur.

[o] Ostracites vocatus, quòd similitudinem testæ habeat, vsus eius est pro pumice.

p Melitites lapis dictus, eò quòd melleum & dulcem ſuccum emittat.

q Smyris, lapis aſper, & indomitus, & omnia atterens: ex quo gemmæ teruntur.

r Chryſites, colore ſimilis ochræ: inuenitur in Ægypto.

ſ Hāmites, ſimilis nitro, ſed durior gignitur in Ægypto, & Arabia.

t Thyites naſcitur in Æthiopia velut viridis, ſed lacteus, cum reſoluitur remordens vehementer.

v Coranus, albus eſt, duriórque Pario.

x Molotius veluti viridis & grandis inuenitur in Ægypto.

y Tuſculanus, à loco Italiæ dictus, diſsilire igne traditur.

z Sabinus, fuſcus, addito oleo, etiam lucere fertur. a Eſt & quidam viridis lapis vehementer igni reſiſtens,

Siphinius mollis & candidus, excalefactus oleo nigreſcit, atque dureſcit.

b Lapides, quoque medicinalium mortariorum & pigmentorum vſibus apti: Epheſius præcipuus, & inde Chalazius.

Thebaicus, quoque, & Baſanites lapides nihil ex ſeſe remittentes.

Specularis lapis vocatus eſt, quod vitri more tranſluceat: repertus primùm in Hiſpania citeriore, & circa Segobricam vrbem. Inuenitur enim ſub terra, & effoſſus exciditur atque finditur in quamlibet tenues cruſtas.

a Cap. IV. Magnes lapis Indicus. *Plin. libro. 36. c. 16.* Magnes appellatus eſt ab inuentore, vt auctor eſt Nicander, in Ida repertus, &c. *Quæ lectio ſi vera eſt, & vox* Indicus *expungenda erit, &* Ida. *non* India, *deinde ſcribere oportebit. Sed quoniam illa de Magnete Nicandri carmina non extant, & varietas etiam in Plinij codicib. eſt, vt Hermolaus aduertit, nihil mutandū duximus: non quin* Ida *magis probemus (nam & fabulæ paſtorali aptior eſt* Ida) *Sed quia* India *legiſſe Iſidorum apud Plinium credimus. Quod verò Serapion Arabs, & Marbodæus poeta Gallus Indicum lapidem Magnetem vocent, haud magni refert. Lucretio etiā, quam Nicandro de etymologia magis aſſentior ita ſcribenti;* Magneta vocant patrio de nomine Graij, Magnetum quia ſit patrijs in finib. ortus.

b Nam adeo apprehendit ferrum, vt anul. cat. *Ex Aug. 21. de ciuit. c. 4. & Plin. lib. 34. c. 14.*

c Vt refert beatiſſ. Auguſtin. *Ibid.*

d Vnde factum eſt vt in templo q. *Idem cap. 6. & Ruffin. Eccleſ. hiſt. libro. 11. & Plin. ibid. & Suid. in--μαγνῆς.*

e Eſt quippe alius in Æthiop. *Ex Plin. 36. c. 16.*

f Omnis autem magnes. *Ex Dioſcord. lib. 5. c. 148.*

g In Gagates--in Cilicia. *Dioſco. lib. 5. c. 146.* γεννᾶται ἢ ἐν κιλικίᾳ κατὰ τίνα ποταμοῦ εἴσρυσιν εἰς θάλασσαν

A ἐκχεομένου. ἐστι δὲ πλησίον τῆς λεγομένης πλαγίου πόλεος. Καλεῖται δὲ ὁ τόπος, ἢ ὁ ποταμὸς γάγας. *Plinius tamen lib. 36. cap. 19.* Gagates lapis nomen habet loci, & amnis Gagis Lyciæ.

h Niger planus. πλακώδης *videtur legiſſe Plinius apud Dioſcoridem. nunc* πλατώδης *legitur: id eſt cruſtaceus.*

i Fictilia, &c. *Ex Plin. ibid.*

k Asbeſtos. *Ex Aug. lib. 21. c. 5. & 6.*

l Pyrites. *Ex eod. c. 5.*

m Eſt & alius Pyrites vulgar. *Ex Plin. 36. c. 16.*

n Selenites. *Ex Auguſt. ibid.*

o Dionyſias. *Ead. inf. c. 11. ex Solin. c. 50. & Plin. 37. cap. 10.*

p Thracius--in Equitia. *sic. o. l. sed* Scythia *credo legendum: ita n. de eo Diſcorides lib. 5.* γεννᾶται μὲν ἐν σκυθίᾳ ἐν ποταμῷ λεγομένῳ πόντῳ. *Nam quod Equitia ἱππόβοτος ſit, de qua Strabo lib. 11, non ſatis placet.*

B q Phrygius lapis. *Ex Plin. 36. c. 19.*

r Syrius lapis. *è Plin. 36. c. 17. ſed quod apud eū è* Scyro *inſula vulgo legitur, aduertendū,* Syro *quoq. in manuſcrip. Plinianis codicib. reperiri.*

ſ Arabicus ſimilis eſt ebori ſine vll. mac. *è Dioſcorid. lib. 5. 149. ſed verba ſumpta ſunt è Plin. qui lib. 36. c. 21.* Arabus *(inquit)* lapis ebori ſimilis. *Et c. 20. de Hæmatite* tertium genus Arabici facit, ſimili duritie, vix reddentis ſuccum ad cotem aquariā aliquando croco ſimilem. *Et poſterior hæc pars addita ex margine videbatur Chaconi tam hoc loco, quam ſequenti capite.*

t Iudaicus lapis. *Dioſcorides lib. 5. c. 155.* ὁ δὲ ἰουδάικος λίθος γεννᾶται μὲν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ τῷ σχήματι βαλανοειδὴς λευκὸς, εὔρυθμος ἱκανῶς ἔσχων καὶ γραμμὰς παραλλήλους ὡς ἀπὸ τόρνου. *Verba autem Iſidori è veteri illius interprete ſunt, apud quem pro* ſcripturis, ſcriptulis *legebat Chacon, ſic enim* γράμμας *interpretabantur antiqui, quod vero* modulatis *idem vertit* ὡς ἀπὸ τόνου *legiſſe videtur.*

v Samius. *Ex Plin. 36. c. 21. & Dioſc. 5. c. 173.*

x Memphites. *Ex Plin. lib. 36. c. 7. & Dioſc. c. 158.*

C y Sarcophagus. *Plin. 36. c. 17.*

z Naſcitur autem in Troad. *Ex Plin. ibid. Quæ autem poſt vocem* corpora *in pleriſque omnib. libris ſequuntur,* mitiores autem ſeruandis corporib. nec ab ſumendis; *recte expunxit Vulcanius, ſunt n. Plinij verba nō iam de Sarcophago, ſed de Chernite loquentis.*

a Hæmatites. *Ex eod. c. 20. & Dioſcorid. Vidend. etiam Georg. Agricol. lib. 5. de natura foßilium.*

b Androdamas. *Ex Plin. 36. c. 20.*

c Schiſtos. *è Dioſcor. lib. 5. c. 145.*

d Amiantos. *Ex eod. c. 156.*

e Si veſtis ex eo fuerit contexta. *Al.* cōtacta: *ſed* cōtexta *legendum ex Dioſcorid. lib. 5. c. 93.*

f Oſtracites ſ. e. t. l. ſ. *Verba ſunt Dioſcoridis lib. 5. cap. 156.* ὀστρακίτης ὅμοιος ἐστιν ὀστράκῳ πλακώδης, καὶ εὔσχιστος *Quod autē paullò poſt de Oſtracite agit ex Plinio; mirum ni*

D *mendoſo Doſcoridis codice vſus* Batrachites *hoc loco legit. qui autem* Boſtrychitem *hic legi volunt, nugas agunt.*

g Galactites. *è Dioſc. c. 50.*

h Obſidius. *è Plin. 36. c. 26.*

i Mitridax. *è Solin. c. 50. idem à Plinio* mitrax *dicitur lib. 37. cap. 10. collocatur autem ab Iſidoro inf. cap. 10. inter gemmas.*

k Ætites. *Ex Plin. 36. c. 21.*

l Alligati partus celeritatem. *Plinij verba referemus, ſiquis hæc fortè ex illo ſarciat ea ſunt.* Ætitæ oēs grauidis

[a] dalligati mulierib. vel quadrupedib. in pelliculis sacrificatorum animalium, continent partus; non nisi parturiant, remouendi, alioqui vuluæ excidunt. Sed nisi parturientib. auferantur, omnino non pariunt. *Nos Gotth. codicum scripturam representauimus.*

[m] Phengites. *Ex eod. c. 22.*

[n] Chernites. *Ex eod. c. 17. Vid. Theoph. lib. de lapidib.*

[o] Ostracites. *Ex eod. c. 19.*

[p] Melitites. *Ex eod. c. 19. & Diosc. c. 151.*

[q] Smyris--gemmæ teruntur. *Tunduntur Gotth.*

[r] Chrysites colore similis Ochræ. *Ita legendum etiam apud Plin. 37. c. 10. Porrò Ochra Attica meminit Dioscorides lib. 5. c. 62.*

[s] Hammites. Ex *eod.* Plin. *lib. 27. c. 10.*

[t] Thyites gignitur in Æthiop. *Præclarè hunc locum restituit Chacon ex Diosc. lib. 5. c. 154. cuius verba apposuisse sufficiet:* λίθος ὁ καλούμενος θυΐτης γεννᾶται μὲν ἐν τῇ αἰθιοπίᾳ, ἔστι δ' ἀπόχλορος, ἰασπίζων, ἐν δὲ τῷ ἀνίεσθαι γαλακτώδης φαινόμενος, ἀναδάκνων σφοδρῶς. *Gotthicorum autem librorum scriptura hæc est.* Vi gignitur in Æth.

[v] Coranus albus est, duriorq. Pario. Plin. *libro 36. c. 18.* e diuerso albos Coranos, durioresq. Pario. *Ita n. legendum Plinij locum, & meliores codices ostendunt, & hæc Isidori verba satis confirmant.*

[x] Molotius. *Ita VV. CC.* Sed Morochthius *puto scribendum ex Diosc.*

[y] Tusculanus. *è Plin. 36. c. 18.*

[z] Sabinus. *Ex Plin. ibid. Neq. est cur corrector quisquam Gabinum hic pro Sabino è Tacito substituat, propter sequentia verba, quæ sumpta quoque sunt è Plinio, neq. de Gabino, aut etiam Sabino lapide dicta.*

[a] Est & quidam virid. lap. *Ex eod. c. 22.*

[b] Lapides quoque medicinal. mortarior. Ephes. Chalazius -- Thebaicus -- Basanites -- Specularis. *Omnia ex eod. cap. carptim sumpta.*

De marmoribus. Cap. V.

POst lapidum genera veniamus ad marmora. Nā inter lapides & marmora differentia est. Nam marmora dicuntur eximij lapides, qui maculis & coloribus commendantur. Marmor sermo Græcus est à viriditate vocatus, & quamuis postea & alij colores inueniantur: nomen tamen pristinum à viriditate retinuerunt.

[b] Marmorum colores, & genera innumerabilia sunt. Non tamen omnia è rupibus exciduntur, sed multa sub terra sparsa sunt & pretiosissimi generis: sicut Lacedæmonium viride, cunctis hilarius, repertum prius apud Lacedæmones, vnde & vocabulum traxit.

Ophites, serpentium maculis simile est, vnde & vocabulum sumpsit, duo eius genera, molle candidum, nigrum durum.

Augustæum, & Tiberium in AEgypto Augusti, & Tiberij primùm principatu reperta sunt. Differentia eorum est ab Ophite,

A cùm illud, vt prædiximus, serpentium maculis sit simile. Hæc maculas diuerso modo colligunt: nam Augustæum vndatim est crispum in vertices, Tiberium sparsa, non conuoluta canitie.

Porphyrites ex Ægypto est, rubens, candidis interuenientibus punctis. Nominis eius caussa, quòd rubeat vt purpura.

[c] Basaltes, ferrei coloris, siue duritiæ. Vnde & nomen ei datū est, inuentus in AEgypto, & AEthiopia.

[a] Alabastrites, lapis candidus, interstinctus varijs coloribus, ex quo Euangelici illius vnguenti vasculum fuit. Cauant enim hunc ad vasa vnguentaria: quoniam optimè seruare incorrupta dicitur. Nascitur circa Thebas AEgyptias, & Damascum Syriæ, cæteris candidior: probatissimus verò in India.

[e] Parius, candoris eximij, Lychnites cognomento: hic apud Paron insulam nascitur, vnde & Parius nūcupatus. [f] Lygdinus magnitudine, quæ lances craterásq. non excedat, vnguentis & ipse aptus.

[g] Coraliticus, in Asia repertus, mensura non vltra cubitos binos: candore proximo ebori quadā similitudine. E diuerso niger. Alabandicus terræ suæ nomine nucupatus, purpuræ aspectu similis. Iste in Oriente igni liquatur, atque ad vsum vitri funditur.

C [h] Thebaicus, interstinctus aureis guttis inuenitur in parte Africæ AEgypto adscripta, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens.

Syenites, circa Syenem, vel Thebas nascitur: trabes ex eo fecêre reges.

Marmora autem, quæ in officinis sunt, rupibus gignuntur, [i] ex quibus Thasius diuersi coloris maculis distinctus est, cuius primum vsum insulæ Cyclades dederunt.

[k] Lesbius liuidior est paullo hoc, sed & ipse diuersi coloris maculas habens.

Corinthæus, Ammoniacæ guttæ similis cum varietate diuersorum colorum, Corintho primùm repertus: ex eo columnæ ingentes, limináque fiunt, ac trabes,

D Carystium viride, optimum nomen ab aspectu habens, eo quod gratum sit ijs, qui gemmas sculpunt: eius enim viriditas reficit oculos.

[l] Numidicum marmor Numidia mittit: ad cotem succum dimittit, croco similem: vnde & nomen accepit, [m] non crustis, sed in massa & liminum vsu aptum.

[n] Lucullæum marmor nascitur in Chio insula,

insula, cui Lucullus Cōsul nomen dedit, qui delectatus illo primùm Romam inuexit, solumque penè hoc marmor ab amatore nomen accepit. A

[o] Est & Lunensis ----

Tephria appellatur à colore cineris, cuius lapidis alligatio contra serpentes laudatur.

[p] Ebur à barro, id est, elephante dictū. Horatius: Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris?

a Cap. V. Post lapidum col. *Ex Plinij lib. 36. à cap. 5. vsque ad. 8.*

b Marmorum colores & gen. *Ex cap. 7.* B

c Basaltis. Basanites *libri. o. sed* Basaltes *apud Plin. cuius sunt hæc verba. De Basanite superiori capite egit.*

d Alabastrites. *è. c. 8.*

e Parius c. e. Lychnites cognom. *è. c. 5.*

f Lygdinus. *è. c.* 8. *Nec malè hunc locum à nobis restitutum putamus, similitudo vocū* lychnit. *&* lygdin. *suspectā vtramque reddiderat. Ita alterutra tantum in Isidorianis libris remanserat, cum ambæ sint necessariæ.*

g Coraliticus, *Ex eod. c.*

h Thebaic. *Ex eod. vocem* Africæ *addidimus prorsus necessariam.*

i Ex quib. Thasius. *Hanc lectionem veteres quoq. libri confirmant, nam in plerisque* Itasius, *in alijs apertè legitur* Thasius *Vid. Plin. c. 6. qui locus medicina quoque eget.*

k Lesbius liuid. paul. *Philostratus in lib. de vitis Sophist. de Lesbio lapide* κατηφὴς *(inquit)* ὁ λίθος, καὶ μέλας.

l Numidium--ad cotem succ. dimitt. croc. *Ex pungebat hæc Chacon, item vt capite superiori.* C

m Non crustis (tantum) sed in massam & lim. vsum apt. *Vox (tantū) quæ desiderabatur ex Plinio, ineptā sententiam reddebat,* aptatum *etiam, quàm* aptum *malim.*

n Lucull--nascitur in Chio insula. In Nili insula *Plinius.*

o Est & Lunensis--. *Lacuna est in meliorib. libb. deinde* Thephria *diuersum genus marmoris.*

p Ebur à barro. *è Seru. Æn. 1. v.* Quale manus addunt ebori decus.

De Gemmis. Cap. VI.

POst marmorum genera Gēmæ sequuntur, quæ multum auro decorem tribuunt venustāte colorum. [a] Primordia earū à rupe Caucasi. Fabulæ ferunt, Prometheum primum fragmētum saxi eius inclusisse ferro, ac digito circumdedisse: ijsq. initijs cœpisse anulum atque gemmas. D

Genera gemmarum inumerabilia esse tradūtur, è quibus nos ea tantùm, quæ principalia sunt, siue notissima, annotabimus.

Gemmæ vocatæ, quòd instar gumi transluceant.

Pretiosi lapides ideo dicti sunt, quia carè valent: siue vt à vilibus discerni possint, seu quòd rari sint. [b] Omne enim quòd rarū est, magnum & pretiosum vocatur, sicut & in Samuelis volumine legitur: Et sermo domini pretiosus erat in Israël, hoc est, rarus.

a Cap. VI. Primord. ear. à rup. Caucas. *Ex præfatione Plinij in lib. 37.*

b Omne enim quod rar. &c. *Ex Hieronym. in Is. cap. 13.*

De viridioribus gemmis. Cap VII.

OMnium [a] gemmarum virentium Smaragdus principatum habet, [b] cui veteres tertiā post Margaritas & Vniones tribuunt dignitatem. Smaragdus à nimia viriditate vocatur. Omne enim [c] satis viride amarum dicitur. [d] Nullis enim gemmis vel herbis maior, quàm huic austeritas est. Nā herbas virentes frondésque exuperat, inficiens circa se viriditate repercussum aërē. Scalpentibus quoque gemmas nulla gratior oculorum refectio est. Cuius corpus si extentum fuerit, sicut speculum, ita imagines reddit. Quippe Nero Cæsar gladiatorū pugnas in Smaragdo spectabat. Genera eius duodecim, sed nobiliores Scythici, qui in Scythica gente reperiuntur. Secundum locum tenent Bactriani. [e] Colliguntur enim in commissuris saxorum flante Aquilone. tunc enim tellure deoperta intermicant, quia ijs ventis arenæ maximè mouentur. Tertium Ægyptij habent. Reliqui in metallis ærarijs inueniuntur, sed vitiosi. Nam aut ære, aut plumbo, aut cappillamentis, vel salis similes notas habent.

Smaragdi autē mero, & viridi proficiunt oleo, [f] quamuis natura imbuantur.

Chalcosmaragdus dicta, quòd viridis sit & turbida, æris venis. Hæc in Ægypto vel Cypro insula nascitur.

Prasius pro viridanti colore dictus, sed vilis. Cuius alterum genus [g] sanguineis punctis obhorret. Tertium distinctum virgulis tribus candidis.

Berillus in india gignitur, gentis suæ lingua nomen habens, viriditate similis Smaragdo, sed cum pallore. Politur autem ab Indis in sexangulas formas, vt hebetudo coloris repercussu angulorum excitetur. Aliter politus nō habet fulgorē. Genera eius nouē.

Chry-

Chryſoberyllus dictus, eò quòd pallida eius viriditas in aureum colorem reſplendeat, & hunc India mittit.

[h] Chryſopraſus, Indicus eſt, colore porri ſuccum referens, aureis interuenientibus guttis, vnde & nomen accepit, [i] quem quidam Beryllorum generi dicauerunt.

Iaſpis de Græco in Latinum viridis gemma interpretatur.[k] Ias quippe viride, pina gemma dicitur. Eſt autem Smaragdo ſubſimilis ſed craſsi coloris. Species eius XVII. [l] Volunt autem quidã Iaſpidem gemmam & gratiæ, & tutelæ eſſe geſtantibus, quod credere non fidei, ſed ſuperſtitionis eſt.

Topazion, ex virenti genere eſt omníque colore reſplendens: inuenta primùm in Arabiæ inſula, in qua Troglodytæ prædones fame & tempeſtate feſsi, cùm herbarum radices effoderent, eruerunt. Quæ inſula poſt ea quæſita, nebulis cooperta, tandem à nauigantibus inuenta eſt. Sed ob hoc locus & gemma nomen ex cauſſa accepit. Nam τοπάζειν Troglodytarum lingua ſignificationem habet quærendi. Eſt autem ampliſsima gemmarum, eadem ſola nobilium limam ſentit. Genera eius duo.

[m] Callaica colore viridis, ſed pallens & nimis craſſa, [n] nihil iucundius aurum decet, [o] vnde & appellata. Naſcitur in India, vel [p] Germania in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.

[q] Molochites, ſpiſsius virens & craſsius, quàm Smaragdus, à colore maluæ nomen accepit, in reddendis laudata ſignis. Naſcitur in Arabia.

[r] Heliotropium, viridi colore & nubilo, ſtellis puniceis ſuperſparſa cum ſanguineis venis. Cauſſa nominis de effectu lapidis eſt. Nã deiecta in labris æneis radios Solis mutat ſanguineo repercuſſu. Extra aquam autem ſpeculi modo Solem accipit, deprehendítque defectus eius, ſubeuntẽ lunã oſtendens. Magorum impudentiæ manifeſtiſsimum in hoc quoque exemplum eſt, quòd admixta herba Heliotropio quibuſdam additis precationibus, gerentem conſpici negent. Gignitur in Cypro & Africa, ſed melior in Æthiopia.

[ſ] Sagda, gemma praſini coloris apud Chaldæos. Cuius tanta vis eſt, vt permeantes naues è profundo petat, & carinis ita tenaciter adhæreat, vt, niſi abraſa parte ligni, vix ſeparetur.

[t] Myrrhites dicta eſt, quòd in eo myrrhæ A color eſt. Compreſſus autem vſque ad calorem, nardi ſpirat ſuauitatem. [v] Aromatites reperitur in Arabia vel Ægypto myrrhæ coloris & odoris, vnde & nomen habet.

[x] Melichloros, bicolor ex vna parte viridis: ex altera melli ſimilis.

[y] Choaſpites à flumine Perſarũ dicta eſt, ex viridi fulgoris aurei.

[a] Cap. VII. Omnium gemmar. *Pleraque ex Plin. lib. 37.*

[b] Cui veteres tertiam tribuunt dignitatem. *Quin verba illa, quæ in omnib. libris leguntur* poſt margaritas, B & vniones *aliena ſint; nemo dubitabit, qui quartum, & quinctum caput* Plinij *inſpexerit, vnde hæc ſunt; Quid autẽ illum quiſquis fuit, in errorem impulerit; haud obſcurum eſt, Legerat videlicet capite. 35. libro. 9. apud Plinium hæc verba.* Principium, culmenq. omnium rerum pretij margaritæ tenent. *In quibus vniones numerantur, locum vnde hæc Iſidorus hauſit, ille non conſiderarat; ita enim Plinius. c. 4.* Maximum in reb. humanis, non ſolum inter gemmas pretiũ habet. Adamas, *& in fine*, Proximũ apud nos Indicis, Arabiciſq. Margaritis pretium eſt, *& initio cap. 5.* Tertia auctoritas Smaragnis perhibetur.

C [c] Satis viride amarum. *Ita Gotthici libri al.* Smaragdum.

[d] Nullis n. gẽmis, vel herbis maior quã huic auſteritas. Gemmis, vel herbis, *ab eſt ab omnib. Romanis libris. Porrò ſumi à colorib. & ſaporib. mutuo nomina ſatis conſtat, & Plin. lib. 33. c. 6. in floridos, & auſteros colores diuidit, nos quoque noſtrum amarillo ab amaro, non alia ratione duximus.*

[e] Colliguntur. n. in commiſſuris ſaxorum. In cõmiſſuras *legas oportet, ſi Pliniũ defenſum vis, qui ex Theophraſti lib. de lapidib. hæc vertit,* ὅις ἢ εἰς τὰ λιθοκόλλα χρῶνται. *Quid autem* λιθοκόλλα *ſint, non eſt obſcurum. Sed* commiſſuris *legit planè Solinus, qui,* Alij *(inquit)* minus nobiles in commiſſuris ſaxorum, vel in metallis ærarijs apparent.

[f] Quamuis natura imbuantur. *Verba ſunt Solin. cap. 25. eadem apertuis Plin.* Qui non omnino virides naſcuntur, vino & oleo meliores fiunt. *Eſt itaq. imbui, infici. apud Hor.* Quo ſemil eſt imbuta recens ſeruaD bit odorẽ Teſta diu. *Et Virg.* illius aram Sæpe tener noſtris ab ouilib. imbuet agnus.

[g] Sanguineis punctis obhorret. *Ex Plin. c. 8.*

[h] Chryſopraſius. *Ex eod. c.*

[i] Quem quidam Beryllor. g. d. *Ex c. 5.*

[k] Ias quippe viride, pina gemma dicitur. *Hæc Vulcanius non habuit nobis retinuiße ſatis eſt. Scio* πίναν *Græcis eſſe gemmam. De* Ias *quærendum.*

[l] Volunt autem quidam. *Vid. Plin. c. 9.*

[m] Callaica. Callais *Plin. & Solin.*

[n] Nihil iucundius aurum decet. *è Solin. 33.*

[o] Vnde & appellata. *Quia* καλὸν *pulchrum.*

[p] Germania. *Ita Solin.* Carmania *Plinius.*

[q] Molochites. *Ex Plin. c. 8. & Solin. c. 35.*

[r] Heliotrop. *Ex c. 10.*

[ſ] Sagda. *Ex eod. c. & Solin. 50.*

[t] Myrrhites, *Ex Solin. c. 40. & Plin ibid.*

[v] Aromatites rep. *Ex eod. Plin. c.*

x Melichloros

x Melichloros. *Ex c. 11.*
y Choaspites. *Ex c. 10.*

De rubris Gemmis. Cap. VIII.

Corallium [a] gignitur in mari, forma ramosum, colore viride, & maximè rubens: [b] venæ eius candidæ sub aqua & molles: detractæ confestim durantur, & rubescunt, tactúque protinus lapidescunt. Itaque occupari, euellíque retibus solet, aut acri ferramento præcidi: qua de caussa corallium vocitatur. Quantũ autem apud nos B Margaritũ Indicum pretiosum est, tantum apud Indos Corallium. [c] Hunc Magi fulminibus resistere affirmant, si creditur.

[d] Sardius dicta, eò quòd primùm reperta sit à Sardibus: hæc rubrũ habet colorẽ marmoribus præstans: sed inter gemmas vilissima. Genera eius quinque.

[e] Onyx appellata, quod habet in se permixtum cãdorem in similitudinem vnguis humani. Græci enim vnguem ὄνυχα dicunt. Hanc India vel Arabia gignit, distãt autem inuicem. Nam Indica igniculos habet albis cingentibus zonis: Arabica autem nigra est C cum candidis zonis: genera eius quinque.

Sardonyx ex duorum nominũ societate vocata est. Est enim ex Onychis candore & Sardo. Constat autem tribus coloribus: subterius nigro, medio candida, superius mineo. Hæc sola in signando nihil ceræ euellit. Reperitur autem apud Indos & Arabes detecta torrentibus. Genera eius quinque.

[f] Hæmatites, rubore sanguineus, ac propterea Hæmatites vocatur. αἷμα quippe sanguis est. Gignitur in AEthiopia quidem principalis, sed & in Arabia, & in Africa inuenitur. De qua promittunt Magi quiddam ad coarguendas barbarorum insidias.

[g] Succinus, quem appellant Græci Electrũ fului cereíque coloris, fertur arboris succus D esse, & obid Succinum appellari. Electrum autem vocari fabulosa argumentatio dedit. Namq. Phaetõte fulminis ictu interempto, sorores eius luctu mutatas in arbores populos, lacrymis Electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, & Electrum appellatum [h] quoniam sol vocitatus sit Elector, vt plurimi poëtæ dixerunt. Constat autem eum non esse succum populi, sed pineæ arboris. Nam accensus, tedæ nidore fragrat.

A Nascitur autem in insulis Oceani Septentrionalis sicut gummi, densatúrque vt crystallum [i] rigore, vel tepore. Ex ea fiunt decoris gratia agrestium fœminarum monilia. vocari autẽ à quibusdam harpaga, eò quòd attritu digitorum, accepta caloris anima, folia paleásq. & vestium fimbrias rapiat, sicut Magnes ferrum. Quocunque autem modo libeat tinguitur. Nam Anchusæ radice Cõchylióque inficitur.

[k] Lyncurius vocatus, quòd fiat ex vrina lyncis bestiæ tempore indurata. Est autem, sicut & Succinum, fulua, attrahens spiritu folia propinquantia.

a Cap. VIII. Corallium.-vocitatur. *Curalium perpetuo apud Plinium vt etiam apud Theophr. sunt autem hæc ex lib. 32. c. 2.*

b Venæ eius candidæ. *Sic veteres libri, al.* Baccæ *vt Plin.*

c Hunc Magi fulminib. *Repetuntur hæc c. 14.* Plin. *37. c. 10.* Gorgonia nihil aliud est, quàm curalium, nominis caussa quod in duritiam lapidis mutatur, emollit maria, fulminib. & Typhoni resistere affirmant.

d Sardius dict. *Ex 37. c. 7.*

e Onyx. *Ex. c. 6.*

f Hæmatites. *Ex. c. 10.*

g Succinus. *Ex. c. 2.*

h Quoniam Sol vocatus sit Elector. *Homerus* ἰλ. γ. ὡς εἶος πριάμȣ πάρις κατὰ περγάμȣ ἄ ρης Παμφαίνων ὥςε ἠλέκτωρ ἐβεβήκει.

i Rigore, vel tepore. *Plinius* tepore auctumnali. *Eodem modo legendum apud* Solinum *non* tẽpore auctumnali *contendit Hermolaus Barbarus.*

Quocunque autem modo libeat, tinguitur, &c. *Ex. c. 3.*

k Lyncurius. *Ex c. 2. & Solin. c. 8.*

De purpureis. Cap. IX.

Inter purpureas gẽmas principatũ Amethystus Indicus tenet. [a] Amethystus purpureus est permixto violaceo colore, & quasi rosæ nitore, leniter quasdam flammulas fundens. Alterum eius genus descendit ad Hyacinthos. Caussam nominis eius afferunt, quia sit quiddã in purpura illius non ex toto igneum, sed vini colorem habens. Est autem scalpturis facilis: genera eius quinque.

Saphirus cæruleus est cum purpura, habens pulueres aureos sparsos, apud Medos optimus, nusquam tamen perlucidus.

[b] Hyacinthus, ex nominis sui flore vocatur. Hic in AEthiopia inuenitur, cæruleum colo-

colorem habens. Optimus qui nec rarus est, nec densitate obtusus, sed ex vtroque temperamento luce purpuráque refulgens. Hic autẽ non rutilat æqualiter; sereno enim perspicuus est atque gratus, nubilo coram oculis euanescit, atque marcescit, in os missus frigidus est, in scalpturis durissimus, nec tamen inuictus, nam adamante scribitur & signatur.

Hyacinthizon Indicus est Hyacinthum propè referens. [c] Quidam autem eorum crystallis similes, capillamentis intercurrentibus obscurantur, ex quo etiam vitio nomen illorum est.

Amethystizon appellatur, quia eius extremus igniculus in Amethysti violã exit.

[d] Chelidonia ex hirundinum colore vocata, & duorum est generum, quarum vna ex altera parte purpurea pura, & altera purpurea nigris interuenientibus maculis.

[e] Cyanea, Scythiæ gemma, cæruleo coruscans nitore, pura interdum, & punctulis intermicantibus auratis puluisculis varians.

Rhodites rosea est, & ex eo nomen accepit.

[a] Cap.IX.Amethystus. *Ex Plin.37.c.4.*
[b] Hyacinthus. *Solin.c.33.*
[c] Quidam autem eorũ. *Ex c.53.*
[d] Chelidonia. *Ex Plin.c.10.*
[e] Cyanea. *Ex Solin.c.20.& Plin.c.9.*

De candidis. Cap.X.

MArgarita,[a] prima candidarum gemmarum, quam inde margaritam aiunt vocatam, quòd in conchulis maris hoc genus lapidum inueniatur. Inest enim in carne Cochleæ, calculus natus, sicut in cerebro piscis lapillus. Gignitur autem de cælesti rore, quem certo anni tẽpore Cochleæ hauriunt. Ex quibus margaritis quædam Vniones vocantur: aptum nomen habentes, quod tantum vnus, nunquam duo, vel plures simul reperiantur. Meliores autem candidæ margaritæ, quàm quæ flauescunt. Illas enim aut iuuentus, aut matutini roris conceptio reddit candidas: has senectus, vel vespertinus aër gignit obscuras.

Pæderos, secunda post margaritã candidarum gemmarum, de qua quæritur in quo colore numerari debeat, toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeò vt decoris prærogatiua vocabulo facta sit.

Asterites, candida est, inclusam lucẽ continens, veluti stellam intus ambulantẽ, redditque Solis candicantis radios, vnde & nomen inuenit.

Galactites lactea est, quæ attrita reddit succum album ad lactis saporem, fœminis nutrientibus illigata fœcũdat vbera. Infantium quoque collo suspensa, saliuam facere fertur, in ore autem liquescere, & memoriam adimere. Mittunt eam Nilus, & Achelous amnes. Sunt, qui Smaragdum albis venis circumligatum Galactiten vocant.

Chalazias, grandinis & candorem præfert, & figuram, duritie quoque inuicta vt Adamas: etiam in igne positæ manet suum frigus.

Solis gemma, candida est, traxitque nomen quòd ad speciem Solis in orbem fulgentes spargit radios.

Selenites, translucet candido melleóque fulgore, continens Lunæ imaginem, quam iuxta cursum astri ipsius perhibent in dies singulos minui, atque augeri. [b] Nascitur in Perside.

Cynædia, inuenitur in cerebro piscis eiusdem nominis, candida & oblonga. Præsagire ijs ferunt Magi signa tranquillitatis, vel tempestatis.

Belioculus albicans pupillam cingit, nigra medio aureo fulgore lucentẽ. Hæc propter speciem, Assyriorum regi Belo dicata, vnde & appellata.

Epimelas dicitur, cùm in candida gemma supernè nigricat color, vnde & nomen habet.

Exhebenus speciosa & candida, qua aurifices aurum poliunt.

[a] Cap.X.Margarita. *Ex Plinio lib.9.c.35.& libro.37.c.9..10.&.11.& solin.c.50.*
[b] Nascitur in Perside. *Plin. verò, c.10.* nasciq. putatur in Arabia.

De nigris. Cap.XI.

ACHates reperta primúm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, posteà [a] plurimis in terris. [b] Est autẽ nigra habens in medio circulos nigros & albos iunctos & variatos, similis Hæmatiti. Magi suffitu earum, si creditur, tempestates auertunt, flumina sistunt.

Apsyctos, nigra, & ponderosa, distincta venis

venis rubentibus. Hæc excalefacta igni septem diebus calorem tenet. A

[c] Ægyptilla, nigra eſt radice, cærulea facie, ex Ægypto, vbi inuenitur vocata.

Medea, nigra eſt à Medea illa fabuloſa inuenta. [d] Habet venas aërij coloris, ſudorẽ reddit croci, ſaporem vini.

Veientana, Italica gemma eſt, à Veijs reperta, nigra facie, albis intermicãtibus notis.

Baroptis, nigra eſt cum ſanguineis & albis notis.

Meſomelas nigra, vena quemlibet colorem ſecante per medium.

Veneris crinis, nigerrimi nitoris, continens in ſe ſpeciem rufi crinis. B

Trichrus, ex Africa, nigra eſt, ſed tres ſuccos reddit, ab radice nigrum, medio ſanguineum, [e] è ſummo ochræ.

[f] Dionyſia, nigra, mixtis rubentibus notis, ex aqua trita vinum flagrat, & odore ſuo ebrietati reſiſtere putatur.

Pyrites nigra quidem, ſed attritu digitos adurit.

[a] Cap. XI. Achates. *Ex Plin. 37. c. 10. & 11. & Solin. c. 50.*

[b] Plurimis in locis. *Quam multa Iſidoro acceſſerint ex poſteris, vel præpoſteris potius auctorib. hic locus ſatis oſtendit. Cum enim ea, quæ in omnibus libris, poſt hæc verba ſequuntur*, Eſt autem nigra, habens in medio circulos nigros, & albos, iunctos, & variatos ſimilis Hæmatiti: *neque apud Plinium, neque apud* Solinum *reperiremus, neque Achati planè conuenirent; incidit tandem Chacon in veteres quaſdam gloſſas non admodum ſanè bellas, in quib. ita erat:* Achates dicit Iſidorus etymolog. 16. gemma eſt reperta primùm in Silicia iuxta flumen eiuſdem nominis, poſtea plurimis in terris. Et Pappias addit, quod habet in medio circulos nigros, & albos iunctos, & variatos. Et Hugutio dicit, quod reddit homines gratioſos. C

[c] Ægyptill. nig. rad. cerul. fac. *Plin.* Ægyptillam Iachus intelligit per albam Sarda, nigraque vena tranſeunte, vulgus autem in nigra radice ceruleam facit. *Conſiderandum vter ex altero reſtituendus.*

[d] Habet venas aërij color. ærei *Gotth. o.* aurei *legitur apud* Plin.

[e] è ſummo ochræ. *Al.* ſummo cereum *Al.* ſummo croceum.

[f] Dionyſias. *Ex Solin. 50.*

De varijs. Cap. XII.

PAnchrus varius ex omnibus penè coloribus conſtans, vnde & nominatur.

[a] Orca, barbari nominis ex fuluo, & nigro, viridíque, & candido eſt.

Mitrydax Sole percuſſa, coloribus micat varijs. Gignitur in Perſide.

Droſelytus varius, nominis cauſſa, quia ſi ad ignem applicetur, velut ſudorem mittit.

Opalus, diſtinctus diuerſarum colore gẽmarum. Eſt enim in eo Carbunculi tenuior ignis, Amethyſti fulgens purpura, Smaragdi nitens viriditas, & cuncta pariter ſub quadam varietate lucentia. [b] Nomen habet ex patria. Sola enim eum parturit India.

Ponticæ à Ponto dicuntur, genere diuerſo nunc ſanguineis, [c] nunc auratis guttis micantes, aliæ habentes ſtellas, aliæ longis colorum ductibus lineatæ.

Hexecontalithus, in parua magnitudine multicolor, vnde & hoc nomen ſibi adoptauit. Tam diuerſis enim notis ſparſus eſt, vt ſexaginta gemmarum colores in paruo eius orbiculo deprehendantur. Naſcitur autem in Libya apud Troglodytas.

Murrhina apud Parthos gignitur, ſed præcipua in [d] Germania, humorem ſub terra putant calore dẽſatum, [e] vnde & nomen ſumpſit. Varietas eius in purpuram, candorémque, & ignem cum quodam colorum repercuſſu, qualis in cæleſti arcu ſpectantur. Cuius contraria cauſſa cryſtallum facit, gelu vehementiore concreto.

[a] Cap. XII. Orca. Orca *vel* Olea *Gotthici libri.*

[b] Nomen habet ex patria. *Adiecta hæc putamus.*

[c] Nunc auratis. Atris *Plin.*

[d] In Germania. Carmania Plin.

[e] vnde & nomẽ ſumpſ. *Hæc quoq. aliena putabat Chacõ.*

De Cryſtallis. Cap. XIII.

CRyſtallus reſplendens, & aquoſus colore traditur, [a] quod nix ſit glacie durata per annos. Vnde & nomen ei Græci dederunt. Gignitur autẽ in Aſia & Cypro: maximè in Septẽtrionũ Alpibus, vbi nec æſtate ſol feruentiſsimus inuenitur. Ideo ipſa diuturna & annoſa duritia reddit hanc ſpeciẽ, quæ cryſtallus dicitur. Hic oppoſitus radijs Solis adeo rapit flammam, vt aridis fungis vel folijs ignem præbeat. Vſus eius etiam ad pocula deſtinatur. Nihil autem aliud, quàm frigidum, pati poteſt

D Adamas, Indicus lapis paruus & indecorus, ferrugineum habens colorem, & ſplendorem cryſtalli. Nunquam autem vltra magnitudinem nuclei auellani repertus. Hic nulli cedit materiæ, ne ferro quidem, nec igni, nec vnquam incaleſcit. vnde & nomen interpretatione Græca indomita vis accepit. Sed dum ſit inuictus ferri, ignîſque contemptor, hircino rumpitur ſanguine recenti & calido maceratus, ſicque multis ictibus ferri perfringitur. Cuius fragmentis

ſcalptores pro gemmis inſigniendis perforandíſque vtuntur. [b] Hic autem diſsidet cum Magnete lapide intantum, vt iuxta poſitus ferrum non patiatur abſtrahi; Magneti autem, ſi admotus Magnes comprehenderit, rapiat atque auferat. Fertur quoque in Electri ſimilitudine venena deprehendere: metus vanos expellere: maleficis reſiſtere artibus. Genera eius ſex.

Chalazias, grandinum & candorem & figuram adamantinæ duritiæ habet. Etiam in igne poſitæ manet ſuum frigus.

Cerauniorum duo genera ſunt. [c] Vnum quod Germania mittit cryſtalli, ſimilem, ſplendet tamen cæruleo, & ſi ſub diuo poſitus fuerit, fulgorem rapit ſiderum. [d] Ceraunium alterum Hiſpania in Luſitanis littoribus gignit, cui color è Pyropo rubẽti, & qualitas, vt ignis. Hæc aduerſus vim fulgurum opitulari fertur, ſi credimus. Dicta autẽ Ceraunia, quoniam alibi nõ inueniũtur, quàm in loco fulminis ictui proximo. Græcè enim fulmen. κέραυνος dicitur.

[e] Iris, apud Arabiam in mari Rubro naſcitur coloris cryſtallini, ſexangulata, dicta ex argumento Iris. Nã ſub tecto percuſſa Sole, ſpecies & colores arcus cæleſtis [f] in proximos parietes emittit.

Aſtrios ex India eſt, cryſtallo propinqua, in cuius centro ſtella lucet fulgore Lunæ plenæ Sumpſit autem nomen, quòd aſtris oppoſita, fulgorem rapit, ac regerit.

[g] Alectria quaſi alectoria. In ventriculis enim gallinaceis inuenit᷑, cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ. Hac in certaminibus inuictos fieri Magi volunt, ſi credimus.

Enhydros ab aqua vocata. Exudat enim aquam, ita vt clauſam in ea putes fontaneam ſcaturiginem.

[a] Cap. XIII Quod ſit nix glacie durat. *Ita Plin. c. 2 & Auguſt. in pſ. 147. Solinus vero cap. 25.* Putant *(inquit)* glaciem coire, & in cryſtallum corporari, ſed fruſtra: nam ſi ita foret, neque Alabanda Aſiæ, neque Cyprus inſula hanc materiam procrearet, quibus regionib. incitatiſsimus calor eſt. *Sed noſtrum non eſt has lites componere.*

[b] Hic autem diſsidet cum magn. *è Solin. c. de India.*

[c] Vnũ, quod Germania mittit. *Al.* Carmania. *Vid. Plin. lib. 36. c. 9. & Solin. c. 33. de Scandinauia. Vtrum horum ſecutus ſit Iſidorus, non liquet.*

[d] Ceraunium alterum Hiſp. *Solin. c. de Hiſp.* Luſitanum littus pollet gemma Ceraunio plurimum, quod etiam Indicis præferunt, huius color eſt è Pyropo, qualitas igni probatur, quem ſi ſine detrimento ſui perferat, aduerſus vim fulgurũ creditur opitulari. *Ex quo loco quidã legebat,* qualitas videt᷑ igni, *vt videri ſit, quod Solinus dixit, probari.*

[e] Iris. *Hæc partim è Solino, partim è Plin.* quod in Arabia, & ſexangulato, *è Solino; reliqua ex Plinio.*

[f] In proximos parietes emittit. *Mendosè libri omnes* imitatur. *Plinius,* eiaculatur.

[g] Alectoria. *Ex Plin. 37. c. 10.*

De ignitis. Cap. XIIII.

OMnium [a] ardentium gemmarum principatum Carbũculus habet. Carbunculus autem dictus, quòd ſit ignitus, vt carbo, cuius fulgor nec nocte vincitur. Lucet enim in tenebris, adeò vt flammas ad oculos vibret. Genera eius XII. ſed præſtantiores, qui videntur fulgere, & velut ignem effundere. Carbunculus autem Græcè ἄνθραξ dicitur. Gignitur in Libya apud Troglodytas.

Anthracites vocatus, quòd ſit & ipſe coloris ignei, vt carbunculus, ſed candida vena præcinctus, cuius proprium eſt quòd iactatus in ignem velut intermortuus extinguitur: at contrà aquis perfuſus exardeſcit.

Sandaſirus, naſcitur in India loco eiuſdẽ nominis. Species eius, quòd, veluti in trãſlucido igne, intus fulgent aureæ guttæ. Conſtat autem inter omnes, [b] quantum numero ſtellarum accedit, tantum & pretio accedere.

[c] Lychnites, ex eodem genere ardentium eſt, appellata à lucernarũ flagrantia. Gignitur in multis locis, ſed probatiſsima apud Indos. Quidam eam remiſsiorem Carbunculum eſſe dixerunt. Huius duplex facies: vna quæ purpura radiat: altera, quæ cocci rubore. A Sole excalefacta, aut digitorum attritu paleas, & chartarum fila ad ſe rapere dicitur. Scalpturis reſiſtit, ac ſi quando ſcalpta fuerit, dum ſigna imprimit, quaſi quodã animali morſu partem ceræ retentat. Genera eius quattuor.

Carchedonia, hoc quòd & Lychnites facere dicitur, quanquã multo vilior prędictis. Naſcitur apud Naſamonas imbre, vt ferunt, diuino. Inuenitur ad repercuſſum Lunę plenæ. Omnia autẽ genera ſcalpturæ reſiſtunt.

Alabãdina dicta ab Alabãda Aſiæ regione, cuius color ad Carchedoniã vadit, ſed rarus.

Dracontites, ex cerebro draconis eruitur, quæ niſi viuenti abſciſa fuerit, non [d] ingemmeſcit: vnde & eam Magi dormientibus draconibus amputant. Audaces enim viri explorant draconum ſpecus, & ſpargunt ibi gramina medicata ad incitandum draconum ſoporem, atque ita ſomno ſopitis

capita

capita descecant, & gẽmas detrahunt. Sunt autẽ candore translucido. Vsu earum Orientis reges præcipuè gloriantur.

[e] Chrysophrasius Æthiopicus est, quem lapidem lux celat, prodit obscuritas. Nocte enim igneus est, die aureus.

[f] Phlogites, ex Persida est, ostentans intra se quasi flammas æstuantes, quæ non exeant.

[g] Syrtites, vocata quoniam in littore Syrtium inuenta primùm est in parte Lucaniç. Color eius croceus: intus stellas continens elanguidas, sub nubilo renitentes.

Hormesion inter gratissimas aspicitur, & igneo colore radians auro portante secum in extremitatibus candidam lucem.

[a] Cap. XIIII. Omnium. *ex Plinio 37. & solin.*
[b] Quantum numero stillarum. stellarũ *apud plin.*
[c] Lychnites. *ex Solin. c. 65.*
[d] Non ingemmescit. *Sic V. CC. plinius* gemmescit.
[e] Chrysoprasus. *In Solini manuscr. exemplari. cap. de Æthiop. sic legitur.* Vbi hyacinthus, ibi & Chrysoprasus apparet, quem lapidem lux celat, produnt tenebræ; hæc enim in eo diuersitas, vt nocte igneus sit, die pallidus. *Quæ omnia Chrysolampi tribuunt plin. & Isidorus c. seq. & Solini edita exemplaria. Ergo deleri hæc tutò poterant.*
[f] Phlogites. *Ita dicitur à Solino, à plinio* Phlegontis.
[g] Syrtites. *ex plin. c. 10. aut potius ex Solin. c. 8.*

De Aureis. Cap. XV.

SVnt quædam gemmarum genera ex specie metallorum, vel lapidum cognominata.

[a] Chrysopis, aurum tantum videtur esse.

[b] Chrysolytus, auro similis est cum marini coloris similitudine, hunc Æthiopia gignit.

Chryselectrus, similis auro, sed in colorem electri vergens, matutino tantum aspectu iucundus, rapacissimus ignium, & si iuxta fuerit celerrimè ardescens.

[c] Chrysolampis, ex auro & igne vocata. Aurea est enim die, & noctu ignea: hanc Æthiopia gignit.

[d] Ammochrysus, arenis auro intermixtis, nunc bractearum, nunc pulueris habet quadrulas. Gignitur in Perside.

Leucochrysus, colore aureo interueniẽte candida vena.

[e] Melichrysus dicta, quòd veluti per aurum syncerum mel: sic hæc gemma transluceat.

Chrysocolla gignitur in India, vbi formicç

A eruunt aurum. Est autem auro similis, & habet naturam Magnetis, [f] nisi quod augere aurum traditur, vnde & nuncupatur.

[g] Argyrites similis argento, habens stigmata aurea.

Androdamas argenti nitorem habet, & penè adamas, quadrata semper tesseris. Magi putant nomen impositum ab eo quod animorum impetus, vel iracundias domare & refrænare dicatur, si credimus. Gignitur in mari Rubro.

Chalcites, æreí coloris est.

Chalcophonos, nigra est, sed lapidi illisa æris tinnitum reddit.

B Balanitæ, duo sunt genera, subuirides & Corinthij æris similitudine, mediã secante flammea vena.

[i] Sideritis, à cõtẽplatione ferri nihil dissonat: verum maleficus, quoquò, inferatur discordias excitat.

Idæus dactylus, ex insula Creta est ferrei coloris, caussa nominis eius, quia pollicem humanum exprimit.

Æthiopicus ferrei coloris est, qui dum teritur nigrum succum emittit.

[k] Zmilaces, in Euphratis alueo legitur Proconesio marmori similis, medio colore glauco, veluti oculi pupilla internitens.

Arabica, ex patria dicta, aspectu eburnea est.

C Hephæstites speculi naturã habet in reddendis imaginibus, quanquam rutilet: experimentum eius, si feruenti aquæ addita statim refrigeret: aut si Soli opposita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco.

Ostracites, lapidosus, colore testaceo, durior. Altera Achati similis, nisi quòd Achates politura pinguescit. Duriori tanta inest vis, vt aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius.

[l] Glossopetra, similis est linguæ humanæ, vnde & nomen sumpsit. Fertur autem, deficiente luna, è cælo cadere, cui non modicã Magi tribuunt potestatem. Nam ex eo lunares motus excitari putant.

Sunt & quædam gẽmarum genera cognominata ab animalibus.

D Echites, vipereas maculas exprimit.

Carcinias marini cancri coloris est.

Scorpitis, scorpionem & colore, & effigie refert.

Myrmicites, formicæ reptantis effigiem imitatur.

Taos, pauoni est similis.

Hieracites, accipitris coloris.

[m] Ætites, aquilæ.

Ægopthalmos, caprino oculo similis.

[n] Lycopthalmos, quattuor colorum, ex rutilo sanguinea, in medio nigrum candido cingit, vt luporum oculus.

Meconites papauer exprimit.

Sunt & quædam gemmæ, quibus gentiles in superstitionibus quibusdam vtuntur.

Liparia suffita, omnes bestias euocari tradunt.

[o] Ananchitide in hydromantia dæmonũ imagines euocari dicunt.

Synocitide vmbras inferorum euocatas teneri, aiunt.

[p] Chelonites, oculus est Indicæ testudinis, varius & purpureus. Per hunc Magi impositum linguæ futura prænuntiari fingunt.

[q] Brontia à capite testudinum, cum tonitruis cadere putatur, & restinguere fulminis ictus.

Hyænia, lapis in oculis Hyænæ bestiæ inuenitur: qui si sub lingua hominis subditus fuerit, futura eum præcinere dicunt.

Sed & Corallium tempestati & grandini resistere fertur.

[r] Pontica, est gemma quædam liuore perlucida: habens stellas rubeas, interdum & aureas. [f] Dicunt per eam interrogari dæmones, & fugari.

[t] In quibusdam gemmarum generibus veras à falsis discernere magna difficultas est: quippe cùm inuentum sit ex vero genere alterius in alia falsa transducere, vt Sardonices, [v] quæ ternis glutinantur gemmis, ita vt deprehendi non posint. Fingunt enim eas ex diuerso genere, nigro, candido, minióque colore. Nam & pro lapide pretiosissimo Smaragdo quidam vitrum arte inficiunt, & fallit oculos subdolè quædam falsa viriditas, quoadusque non est, qui probet simulatum, & arguat: sic & alia alio, atque alio modo. Neque est sine fraude vlla vita mortalium.

Omnes autem non translucidas gẽmas, Cæcas appellant, eò quòd densitate sua obscurentur.

[a] Capit. XV. Chrysopis. *sic etiam dicitur ab aliis.* Chrysophis *à Plinio.*

[b] Chrysolithus cum marini coloris similitudine. *Non dubito, quin ad Hieronym. Isidorus respexerit; ille enim* Daniel. 10. Pro Chrysolitho *(inquit)* qui vnus est ex XII. lapidib. qui ponitur in Logio Pontificis, LXX. interpretes mare appellauerunt.

[c] Chrysolampis. *Al.* Chrysolampsis.

[d] Ammochrysus. *Ex Solin.*

A [e] Melichrysis. *Plin. c. 9.* Sunt & Melichrysi, veluti per aurum syncero melle translucente.

[f] Nisi quod augere aurum traditur. Agere aurum *legebat A. Couarruuias, vt agere sit, quod Plinius dixit,* trahere, *vel* iungere.

[g] Argyrites habens stigmata. *Stemmata, Gotthici.*

[h] Quadrata semper tesseris *Plin.* quadrata semper tesselis similis.

[i] Sideritis. *è Solin. Plinius quoq. c. 10.* Sideritis ferro similis, litigio illata discordias facit.

[k] Zmilaces. *Ex Plinio, & Solin.*

[l] Glossopet. *Diuersa ab his tradit Plinius. Verum hæc è Solino sunt.*

[m] Ætites aquilæ. *Plinius,* Ætites à colore aquilæ candicante cauda.

[n] Lycophthalmus. *Ex Plin. c. 11.*

B [o] Ananchitide. *Plin.* Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum.

[p] Chelonites. *De Chelonia hæc prodit Plinius.*

[q] Brontia. *Plinius c. 10.* Brontia capitib. testudinũ similis, & cum tonitruis cadens, vt putant, fulmine icta restinguit. *Idem voluit Isidorus.*

[r] Pontica--stillas aureas. Stellas aureas *Solinus*--Stellas atras *Plin.*

[f] Dicunt per eas interrogari d. e. effug. *Hæc vnde sint, non constat.*

[t] In quibusd. gemma. gener. veras à falsis disc. *Ex Plin. c. 12.*

[v] Quæ ternis glutinantur gemmis. *Ex Plin. idid.*

De vitro. Cap. XVI.

C Vitrum dictum, quod visui perspicuitate transluceat. In aliis enim metallis quidquid intrinsecus continetur, absconditur: in vitro verò quilibet liquor vel species qualis est interius, talis exterius declaratur, & quodammodo clausus patet. Cuius origo hæc fuit. In parte Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Iudææ, circa radicem montis Carmeli palus est, ex qua nascitur Belus amnis, quinque millium passuum spatio in mare fluens iuxta Ptolemaidem: [b] cuius arenæ de torrente fluctu sordibus eluuntur. Hic fama est, appulsa naue mercatorũ nitri, cùm sparsim per littus epulas pararent, nec essent pro attollendis vasis lapides: glebas nitri ex D naue subdidisse, quibus accensis, permixta arena littoris, translucentes [c] noui liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem vitri. Mox, vt est ingeniosa sollertia, non fuit contenta solo nitro, [d] sed & aliis mixturis hanc artem studuit. Leuibus enim aridísq. lignis coquitur, adiecto cyprio, ac nitro, continuísque fornacibus, vt æs liquatur, massæq. fiunt. Postea ex massis rursus funditur in officinis, & aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur. Tinguitur etiã multis modis; ita vt hyacinthos saphirósq. & virides

viridesimitetur, & Onyches vel aliarũ gem- A marum colores: neque est alia [e] speculis aptior materia, vel picturæ accommodatior. Maximus tamen honor in candido vitro, proximoq. in crystalli similitudine. Vnde & ad potandũ argenti metalla, & auri pepulit vitrum. Olim fiebat & in Italia: & per Gallias, & Hispaniam arena alba mollissima pila, moláq. terebatur. De hinc miscebatur tribus partibus nitri pódere, vel mensura: ac liquata in alias fornaces trãsfundebatur, quæ massa vocabatur Ammonitrũ, atq. hæc recocta fiebat vitrũ purũ, & candidũ. In genere vitri & Obsidianus lapis annumeratur. Est B autẽ vrens interdũ, & niger aliquando, & trãslucidus crassiore visu, & speculis parietũ pro imagine vmbras reddente: gemmas ex eo multi faciunt. Hunc lapidẽ & in India, & in Italia, & ad Oceanum in Hispania nasci tradunt. [f] Ferunt autẽ sub Tiberio Cæsare quendam artificẽ excogitasse vitri tẽperamentũ, vt flexibile esset, & ductile. Qui dũ admissus fuisset ad Cæsarẽ, porrexit phialã Cæsari, quã ille indignatus in pauimentum proiecit. Artifex autem sustulit phialam de pauimento, quæ complicauerat se tanquam vas æneum: [g] deinde marculum de sinu protulit, & phialam correxit. Hoc facto Cæsar dixit artifici, Nunquid alius scit hanc condi- C turam vitrorum? Postquam ille iurans negauit alterum hoc scire, iussit illum Cæsar decollari, ne, dum hoc cognitum fieret, aurum pro luto haberetur, & omniũ metallorum pretia abstraherẽtur. Et re vera, quia si vasa vitrea nõ frangerẽtur, meliora essent, quàm aurum & argentum.

a Cap. XVI. Vitrum. *Vid. Plin. lib. 36. c. 26.*
b Cuius arenæ de torrẽte fluctu sordib. eluuntur. *Aperta sententia. Hoc est cuius arenas torrens fluctus sordib. eluit. Nec est cur in ea, ingeniosi videamur, quamuis paullò aliter eadem enuntiauerit Plinius.*
c Noui liquoris. *Al.* Nobilis liquoris.
d Sed & alijs mixturis hanc art. stud. *Assentior Chaconi, qui adulterina ista censebat.* D
e Speculis aptior. *Plinius* sequacior.
f Fertur autẽ sub Tib. *Vid. Plin. & Dio lib. 57.*
g Deinde marculum. *Al.* Martulum.

De Metallis. Cap. XVII.

METallum dictũ Græcè ἀπὸ τοῦ μεταλλᾶν quòd natura eius ea sit, vt vbi vna vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquirendi. Septem autem sunt genera metallorũ: aurum, argentum, æs, electrum, stagnũ, plumbum, &, quod domat omnia, ferrum.

De auro. Cap. XVIII.

AVrum [a] ab aura dictum, id est, à splendore, quòd repercusso aëre plus fulgeat. Vnde & Virgilius: Discolor inde auri per ramos aura refulsit, hoc est, splendor auri. Naturale enim est, vt metallorũ splendor plus fulgeat luce alia repercussus. [b] Hinc & aurarij dicti, quorum fulgor splendidos reddit.

c Obryzum aurum dictũ, quod obradiet splendore: est enim coloris optimi, quod Hebræi Ophaz, [d] Græci κίῤῥον vocant.

e Bractea dicitur tenuissima lamina, ἀπὸ τοῦ βραχεῖν, quod est ἠχεῖν, id est, à crepitando.

Pecunia prius de pecudibus, & proprietatem habebat, & nomen. [f] De corio enim pecudum nummi incidebantur, & signabantur. Postea à Saturno æreus nummus inuentus. Ipse enim signari nummos & inscribi constituit: propterea & ærarium Saturno à Gentilibus consecratum est. Alij, vt superius, pecuniam à pecudibus appellauerunt: sicut à iuuando iumenta dicta sunt. [g] Omne enim patrimonium apud antiquos peculium dicebatur à pecudibus, in quibus eorum constabat vniuersa substantia, vnde & pecuarius vocabatur, qui erat diues, [h] modo verò pecuniosus. Antiquissimi, nondum auro, argentóque inuento, ære vtebantur. Nam prius ærea pecunia in vsu fuit, post argentea, deinde aurea subsecuta, sed ab ea, qua cœpit, nomẽ retinuit. Vnde & ærarium dictum, quia prius æs tantum in vsu fuit, & ipsum solum recondebatur, auro argentóq. nondum signato, ex quorũ metallis, quamuis postea fuisset facta pecunia, nomen tamen ærarij permansit ab eo metallo, vnde initium sumpsit.

Thesaurus iuxta Græcam proprietatem ἀπὸ τῆς θέσεως à positione, hoc est, à reposito nominatur. Nam θέσις positio dicitur, & est nomen ex Græco Latinóque sermone compositum. Nam θὲς Græci repositum dicunt, Latini aurum, quod iunctum sonat repositum aurum.

Auraria, nomen habet ab auro.

i Tributa verò, eo quod antea per tribus singulas exigebantur: sicut nunc per singula territoria. [k] Sic autem in tres partes diuisum fuisse Romanum populum constat, vt qui præerant in singulis partibus Tribuni dicerentur. Vnde etiam sumptus, quos dabant populi, tributa nominauerunt.

Vectigalia, sunt tributa, à vehendo dicta. A

Stipendium à ſtipe pendenda nominatum. Antiqui enim appendere pecuniam ſoliti erant magis, quàm annumerare.

Moneta appellata eſt, quia monet, nequa fraus in metallo vel pondere fiat.

Nomiſma, eſt ſolidus aureus vel argenteus ſiue æreus, qui ideo nomiſma dicitur [l] quia nominibus principum effigijſque ſignabatur. Primus nũmus ἄργυρος nuncupabatur, quia quamplurimum ex argento percutiebatur.

[m] Nũmi, autẽ à Numa Romanorum rege vocati ſunt, qui eos primum apud Latinos imaginibus notauit, & titulo nominis sui B præſcripſit.

Folles dicuntur à ſacculo, quo conduntur: à continente id, quod continetur, appellatum,

In nomiſmate tria quæruntur, metallum, figura, & pondus. Si ex ijs aliquid defuerit, nomiſma non erit.

Tria autem ſunt genera argenti, & auri, & æris: ſignatum, factum, infectum. Signatum eſt, quod in nummis eſt: factum eſt, quod in vaſis & ſignis: infectum, quod in maſsis, [n] quod & graue dicitur, id eſt, maſſa. In notitiam autem formarum metalla ita venerunt. [o] Dum enim quacunq. ex cauſſa C ardentes ſyluæ excoquerent terram, excalefactis, venis fudit riuos [p] cuiuſcunque ſtricturæ. Siue igitur æs illud fuerat, ſiue aurum, cùm in loca terræ depreſsiora decurreret, ſumpſit figurã, in quam illud vel profluens riuus, vel excipiẽs lacuna formauerat. Quarum rerum ſplendore capti homines, cùm ligatas attollerent maſſas, viderunt in eis terræ veſtigia figurata, hincque excogitauerũt liquefactas ad omnem formam poſſe deduci.

a Cap. XVIII. Aurum ab aura. *è Seru. Æn. 6. ad illud* Diſcolor vnde auri p. r. aura refulſit inde *tamen habent conſtanter Gotth. in verſu Maronis.*

b Hinc & aurarij dicti. q. f. ſp. v. *Verba ſunt seruij ibidem, niſi quod apud illum* aurati, & fauor *legitur. sed idem Seruius eod. lib. ad illud.* gaudens popularib. auris, Auris *(inquit)* fauorib. vnde & aurarij dicuntur fautores. D

c Obryzum autem dictum quod obrad. *De hoc notationum genere ſemel monuiſſe fuit ſatis. Sed occaſionẽ fortaſſe ſumpſit ex verbis Hieron. ad Ierem. c. 10.* Septem *(inquit)* nominib. apud Hebręos appellatur aurũ. Quorum vnũ Ophaz dicitur, quod nos dicere poſſumus Obryzũ, *vt ſplendeat in ſuperficie idolorum. Et in epiſt. ad Principiam;* Ophir genus auri à loco Indiæ, vel à colore, nomine indito.

d Greci κιῤῥόν. *Vt de hac ſcriptura minus dubitari poßit:* Ciaron *Latinis litteris ſcriptum eſt in Gotth. Ouet. colleg. & in Silien. Eſt autem* κιῤῥὸν *fuluum.*

e Bractea-- *ἀπὸ τοῦ βρέμεσθαι* quæ eſt *ὀνοματοποιία* crepitandi: *ἢ ἀπὸ τοῦ βράσσειν* quod eſt *ἠχεῖν. Ne de hac quidem lectione, quantumuis in codicib. deformata, dubitare licet.*

f De corio. n. pecud. n. i. *Caßiod. lib. 7. variar.* Pecunia enim à pecudis tergo nominata. Gallis auctoribus, ſine aliquo adhuc ſigno, ad metalla tranſlata eſt. *Vid. Suid. in ἀσσάρια.*

g Omne. n. patrimon. ap. antiq. *è Seru. Eclog. 1. ad illud.* Nec cura peculi.

h Modo vero pecunioſus. *Hieron. Eccleſiaſt.* Porrò Tullius pecunioſos primitus dictos refert, qui plura habuiſſe peculia, id eſt pecora, deſignantur, ita n. antiquitus appellabãt; paullatim autem per abuſionem nomen ad aliud deuolutum eſt.

i Tributa. *Ita Varro lib. 4.*

k Sic autem-- nominarunt. *Verba seruij Æn. 5. ad illud:* tres equitum numero turmæ, &c.

l Quia nominib. princip. *Repetuntur hæc inf. c. 24.*

m Nummi autem à Numa. *Ex Epiphan. lib. de ponderib. idem refert Suid. in voce ἀσσάρια ex Tranquillo.*

n Quod & graue dicitur. i. maſſa. *Seru. Æneid. 6. ad illud.* Egregium forma iuuenem, &c.

o Dũ enim quacunq. ex cauſſa ardent. ſyluæ, &c. Vſq. ad finem cap. *Totus locus adumbratus ex Lucretij lib. 5.* Quidquid id eſt, quacunq. ex cauſſa flãmeus ardor Horribili ſon, &c.

p Cuiuſcunq. ſtricturæ. *Sic Virg. Æn. 7.* ſtricturas Chalybum *dixit. Eſt autem ſtrictura, vt ait eo loco Seruius.* Terra ferri in maſſam coacta.

De Argento. Cap. XIX.

Argentum non longe à Græca [a] appellatione diſtat. Hoc enim illi ἄργυρον vocant. Cui mirum in modum illud ineſt, vt dum cãdidum ſit, impreſſum corpori lineas nigras reddat.

Argentum viuum dictum, quod excidat materias, in quibus inijcitur: hoc & liquidum, quia percurrit. Inuenitur ſpecialiter in metallis, ſiue in argentarijs fornacibus guttarum concretione tectis inhærens: ſæpe etiã & in ſtercore vetuſtiſsimo cloacarum, vel puteorum limo. Fit etiam & ex minio impoſito conchulæ ferreæ, patina teſtea ſuperpoſita, tum circumlito vaſculo circumdantur carbones, ſicque argentum viuum ex minio deſtillat: ſine hoc neque argentum, neque æs inaurari poteſt. Tantæ autem virtutis eſt, vt ſi ſuper ſextarium argenti viui centenarium ſaxum ſuperponas, oneri ſtatim reſiſtat. Sin verò auri ſcripulum, leuitatem eius raptim ſinu recipit: ex quo

quo intelligitur, non pondus, sed naturam esse, cui cedit. Seruatur autem melius in vitreis vasculis, nam cæteras materias perforat.[c] Potui autem datum interficit, ponderis caussa.

Argenti purgamenta λιθάργυρος, quam nos spummam argēti appellamus. Fit enim ex argento & plumbo.

[a] Cap. XIX. Cui mirum in modum illud inest. *Huius rei meminere* Plinius, *& Augustinus lib. 21. de ciuit. cap. 7.*

[b] Sine hoc neque argentum, neq. *Vitruuius lib. 7. cap. 8.*

[c] Potui autem datum interf. p. c. *è Dioscorid.*

De Ære. Cap. XX.

AEs à splendore aëris vocatum, sicut aurum & argentum.[a] Apud antiquos autem prius æris, quàm ferri cognitus vsus. Ære quippe prius proscindebant terrā: ære certamina belli gerebant, eratque in pretio magis æs: aurum verò & argentum propter inutilitatem reijciebantur. Nunc versa vice iacet æs, aurum in summum cessit honorē: sic voluenda ætas commutat tempora rerum. Et quod fuit in pretio, fit nullo denique honore.[b] Vsus æris posteà transijt in simulacris, in vasis, in ædificiorum structuris, maximè & ad perpetuitatem monimentorum etiam publicæ in eis constitutiones scriptæ sunt.

[c] Cyprium æs, in Cypro insula prius repertum, vnde & vocatū: factum ex lapide eroso, quam Cadmiā vocant, & est ductile, huic si addatur plumbum, colore purpureo fit.

[d] Aurichalcum dictum, quod & splendorem auri, & duritiam æris possideat. Est autem nomen compositum ex lingua Latina & Græca. Æs enim sermone Græcorū χαλκὸς vocatur. Fit autem ex ære & igne multo, ac medicaminibus perducitur ad aureū colorem.

Corinthium, est commixtio omniū metallorum, quod casus primum miscuit, Corintho, cùm caperetur, incensa.[e] Nam dum hanc ciuitatem Hannibal cepisset: omnes statuas æreas, & aureas, & argenteas in vnū rogum congessit, & eas incendit. Ita ex hac commixtione fabri substulerunt, & fecerūt paropsides. Sic Corinthia nata sunt ex omnibus in vnum, nec hoc, nec illud. Vnde & vsque in hodiernum diem: siue ex ipso, siue ex imitatione eius æs Corinthium, vel Corinthia vasa dicuntur. Huius tria genera: vnum candidum, ad argenti nitorem accedens: alterum, in quo ipsius auri fulua natura est: tertium, in quo æqualis cunctorum temperies.

[f] Coronarium, ex ductili ære tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum speciē auri in coronis histrionum præbet, vnde & appellatum.

Pyropum igneus color vocauit. Námque in singulas vncias æris, additis auri scripulis senis, prætenui bractea ignescit, flammasq. imitatur, vnde & Pyropum dicitur.

Regulare æs dicitur, quod ab alijs ductile appellatur: quale omne Cyprium est.

Ductile autem dicitur, eo quòd malleo producatur, sicut contrà fusile, quòd tātùm funditur. Hoc & Caldarium, quod tantùm funditur. Nam malleis fragile est. Siquidem omne æs diligentius purgatis igne vitijs excoctísque regulare efficitur.

Campanum quoq. inter genera æris vocatur à Campania prouincia, quæ est in Italiæ partibus, vtensilibus & vasis omnibus probatissimum.

[g] Æs omne frigore magno melius funditur.[h] Æs rubiginem celerius trahit, nisi oleo perungatur: seruari autem id optimè in liquida pice tradunt.

Inter omnia metalla æs vocalissimū est, & maximæ potestatis, ideò & ænea limina, vnde & Virgilius, foribus cardo stridebat ahenis. Purgamenta æris Cadmia, & Chalcitis. Cadmia, ęrugo æris: Chalcitis, ætis flos.

Cadmia gignitur in metallorum æris atq. argenti fornacibus, insidente nidore. Námque vt ipse lapis, ex quo fit æs, Cadmia vocatur:: sic rursus in fornacibus existit, & nominis sui originem recipit.

Æris flos fit, seu gignitur conflationibus, resoluto, atque reliquato ære, superfusa frigida. Repentina enim densatione, tanquam de sputo, reparatur flos.

[i] Æruginem æs quoque creat. Nam laminæ æreæ super vas aceti asperrimi sarmentis superpositæ,[k] atque ita distillantibus, quod ex eo cecidit in ipsum acetum, teritur & cribratur.

[a] Cap. XX. Apud antiquos autem prior æris. *Lucretius lib. 5.* & prior æris erat, quàm ferri cognitus vsus. *ex quo sunt omnia vsque ad*, nullo denique honore. *Reliqua huius capitis è Plinij lib. 3.*

[b] vsus æris. *è Plin. c. 3. & seqq. vsq. ad 9. è quo extremo*

sunt pleraq. huius loci verba.

c Cyprium æs. *Ex c.2.4.& 10.*

d Aurichalcum, quod & splendorem aur. & dur. ær. poss. *Verba sunt Seruij Æn.11. ad illud.* Ipse de hinc auro squallentem, albóque orichalco- *de etymolog. vid Fest.*

Fit autem ex ære, &c. *Quærendus huius medicaminis auctor, neq. n. hæc ex Plin.*

e Nam dum hanc ciuitatem Hannibal. *μνημονικὸν ἁμάρτημα. Non enim Corinthum Hannibal, sed C. Mummius Consul cepit ann. ab Vrb. cond.* ıↄc ııx.

f Coronarium Regulare-- Pyropum-- Campanum. *è c.8.*

g Æs omni frigore mel. *è c.9.*

h Æs rubiginem celerius trahit. *Plinius:* æra extersa rubiginem celerius trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungatur, &c. *ergò deesse hîc videtur aliquid.*

i Æruginem quoq. creat. Nam laminę æreæ. *Hoc de cerussa Plin. c.18.*

k atq. ita distillantibus. *Al.* distillantes.

De ferro. Cap. XXI.

Ferrum dictum, quòd farra, id est, semina frugum terræ cōdat. Idem & Chalybs à Chalybe flumine, vbi ferrũ optima acie tẽperatur. [a] Vnde & abusiuè dicitur chalybs ipsa materies, vt, Vulnificusque chalybs.

[b] Ferri vsus post alia metalla repertus est. Cuius postea versa in opprobrium species. Nam vnde prius tellus tractabatur, inde modo cruor effunditur. Nullum autem corpus tam densis inter se cohęrentibus, & implicitis elementis, quàm ferrum: vnde inest illi duritia cum frigore. [c] Ferri autem metallũ penè vbiq. reperitur: sed ex omnibus generibus palma Serico ferro datur. Seres enim hoc cum vestibus suis, pellibusque mittunt. Secunda Parthico, neque alia genera ferri ex mera acie tẽperantur. Cæteris enim admiscetur mollior complexus.

Differentia ferri plurima iuxta terræ genus. Nam aliud molle, plumboq. vicinum, rotarum & clauorum vsibus aptum: aliud fragile, & ęrosum, [e] culturæ terrę conueniẽs: aliud breuitate sola placet, clauisque caligarijs: aliud rubiginem celerius sentit. Stricturę vocantur hæ omnes, quod non in alijs metallis: à [f] stringendo aptè vocabulo imposito. Aquarum verò summa differentia est, quibus ferrũ candens immergitur, quo vtilius fiat: [g] sicut Bilbili in Hispania, & Tirasone, Comi in Italia.

In acuendo ferro, [h] oleo delectatior fit acies, vnde & tenuiora ferramenta oleo restingui mos est: ne aqua infragilitatem durẽtur. [i] A ferro sanguis humanus sese vlcisci

A tur. Contactum namq. celerius rubiginem trahit. Cum ferro Magnes lapis concordiam habet. Sola enim hæc materia vim ab hoc lapide accipit, retinétque longo tempore. Ex eodem lapide architectus quidam Alexandriæ templum cõcamerauit: vt in eo simulacrũ ferro in aëre pendere videretur. [k] Ferrum accẽsum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile ad tundendum, neque antequam albescere incipiat. Aceto, vel alumine illitum ferrum, fit æris simile.

B Purgamenta ferri, rubigo, & scoria.

Rubigo, est vitiũ rodens ferrum ipsum, vel segetes, quasi rodigo mutata vna littera: hæc & ęrugo ab erodendo. Nam ęrugo vitium est ferri, ab erodendo dicta, non ab æramento.

[l] Scoria verò purgamenta, & sordes sunt, quæ igne excoquuntur. Et dicta scoria, quia de ferro excutitur.

[m] Rubigine autem caret ferrum, si cerussa, & gypso, & liquida pice perungitur. Item C rubigo ferramenta nõ vitiat, si eadem medulla ceruina, vel cerussa mixta rosaceo vngatur.

a Cap. XXI. Vnde & abusiuè, &c. *è Seru. Georg. 1. ad illud.* At Chalybes nudi ferrum.

b Ferri vsus post alia metall. rep. *Lucretius.* Inde minutatim processit ferreus ensis, Versáq. in opprobrium species est falcis ahenæ.

c Ferri autem metall. p. vbique rep. *è Plin. 34. c. 14 à quo sunt ferè, quæ restant.*

d Cæteris enim admiscetur mollior complexus. *Sic etiam interpungendus locus Plinij.*

e culturæ terræ conueniens. *Hæc vtrum Plinio Isidorus, an Isidoro alius adiecerit, non dixerim.*

f à stringẽdo aptè vocabulo imposito. *Sic o. l.* ab stringenda acie v. imp. *Plinius, vter ex altero restituendus, alij viderint. Mihi Isidorianor. cc. lectio non displicet. Seru. Æn. 8.* strictura est terra ferri in massam coacta. *nihil de acie.*

D g Sicut Bilb. *aliquid deesse videtur. Vid. Plin.*

h Oleo delectatior *S.o. libri.* delicatior *apud Plin.*

i à ferro sanguis hum. f. v. *Verba sunt Plinij.*

k ferrum accensum. *Ex c.15.*

l Scoria. *Ex Hierony. in Ezech. 22.*

m Rubigine autem car. f. *Ex Plin. ibid.*

De plumbo. Cap. XXII.

Plumbum dictum, quod ex eo primũ pilis factis maris altitudo tentata est. [a] Huius verò genera duo sunt, nigrum & candidum: sed melius candidũ, quod prius in insulis Atlantici maris inuentum est. Siquidem & in Lusitania, & in Gallecia gignitur, summa terra arenosa, & coloris nigri; & ponderis

ponderis grauis: interueniunt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis, lauant eas arenas, & quod subsidit, coquunt in fornacibus. Inueniũtur & in aurarijs metallis aqua missa calculi nigri, & graues, & dum aurũ colligitur cum eo remanent, postea separati conflantur, & in plumbum album resoluuntur. Inde & eadem grauitas plumbi, quę auri.

Nigrum plumbum circa Cantabriam abundat, cuius origo duplex est. Aut enim solum ex sua vena prodit, aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Huius primus in fornacibus liquor, stannum est: secundus, argentum: quod remanet, superaddita vena, rursusque conflata, fit nigrum plumbum.

b India neque plumbum, neque æs habet: gemmis tantum & margaritis hæc permutat, Nigro plumbo ad fistulas, laminasq. vtimur. Laboriosius in Hispania & Gallia eruitur plumbũ. Nam in Britannia summo terræ corio.

a Cap. XXII. Huius genera sunt nig. *è Plinio. 34. cap. 16.*

b India neq. plumbum. *è c. 17.*

De stanno. Cap. XXIII.

STanni a etymologia, ἀποχωρίζων, id est, separans & secernens. Mixta enim & adulterata inter se per ignẽ metalla dissociat, & ab auro & argento æs plumbumque secernit, alia quoque metalla ab igne defendit, & cum sit natura æris ferrique durissima, si absq. stanno fuerit, vritur & crematur. b Stãnum illitum æreis vasis saporem facit gratiorem, & compescit virus æruginis. Specula etiam ex eo temperantur. Cerussa quoque ex eo, sicut & ex plumbo, conficitur.

a Cap. XXIII. Stanni etymologia -- crematur. *Totus locus concinatus ex verbis Hieronymi in Zachar. cap. 4. ex quibus, quæ ad etymologiam attinet retulisse sufficiet.* lapis *(inquit)* id est, massa, qni apud Hebræos הַבְּדִיל scribitur, id est, stanneus, ἐτυμολογεῖται ἀποχωρίζων, id est separans, & secernens, vt quomodo stannũ mixta, & adulterata, &c.

b Stannum illitum -- conficitur. *Ex Plin. 34. c. 17.*

De Electro. Cap. XXIV.

ELectrum vocatum, quod ad radium solis clarius auro argentóq. reluceat. a Sol enim à poëtis Elector vocatur. b Defęcatius

A est enim hoc metallum omnibus metallis. c Huius tria genera. Vnum, quod ex pini arboribus fluit, quod Succinũ dicitur. Alterũ metallum, quod naturaliter inuenitur, & in pretio habetur: Tertium, quod fit de tribus partibus auri, & argenti vna. Quas partes, etiam si naturale soluas, inuenies. Vnde nihil interest, natum sit, an factum: vtrumq. enim eiusdem naturæ est. d Electrum, quod est naturale, eiusmodi naturę est, vt in conuiuio, & ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat, & venenum prodat. Nam si eo infundas venenum, stridorem edit, & colores varios in modum arcus cælestis emittit.

B a Cap. XXIV. Sol enim à poëtis Elector. *è Plinio 37. c. 2.*

b Defęcatius est enim hoc metall. *è Seru. Georg. 3. ad illud.* Puriore electro.

c Huius tria genera. *Ex eod. Æn. 8. ad carmen.* Quod fieri f. l. v. p. electro. *& Seruij verba examinanda alijs relinquimus.*

d electrum, quod est naturale, &c. *Ex Plin. 33. cap. 4.*

De ponderibus. Cap. XXV.

POnderum a ac mensurarũ iuuat cognoscere modũ. Nam omnia corporalia, b sicut scriptum est, à summis vsque ad ima in C mensura, & numero, & pondere disposita sunt, atque formata. c Cunctis enim corporeis rebus pondus natura dedit. Suum quoque regit omnia pondus.

d Primus Moyses, qui omnes antecedit Gentilium philosophos tempore, nobis & mensuras, & numeros, & pondus diuersis in scripturæ suæ locis narrauit. Primus Phidon Argiuus ponderum rationem in Græcia cõstituit, & licet alij antiquiores extiterint, sed iste hac arte experientior fuit.

Pondus dictum, eo quod in statera libratum pendeat, hinc & pensum. Abusiue autem pondus libra vna est. Vnde etiam dipõdium dictum, quasi duo pondera, quod no- D men adhuc in vsu retinetur.

Trutina, est gemina ponderum lances æquali examine pendens, facta propter talenta e & centenaria appendenda, sicut Momentana pro parua modicáque pecunia. Hæc & Moneta vocata. Eadem & Statera, nomen ex numero habens, quod duabus lancibus, & vno in medio stilo librata ęqualiter stet.

f Examen, est filum medium, quo trutinæ statera regitur, & lances æquantur. Vnde

&

& in lanceis amentum dicitur.

g Campana à regione Italiæ nomen accepit, vbi primum eius vsus repertus est. Hæc duas lances non habet: sed virga est signata libris, & vncijs, & vago pondere mensurata.

Vnicuique autem ponderi certus est modus, nominibus proprijs designatus.

h Chalcus, minima pars ponderis, quarta pars oboli est, constans lentis geminis granis. Appellatur autem Chalcus quòd sit paruulus, sicut & lapis calculus, qui adeò minimus est, vt sine molestia sui calcetur.

Siliqua, vigesima quarta pars solidi est, ab arboris semine vocabulum tenens.

Ceratum, oboli pars media est, siliquam habens vnam & semis. Hũc latinitas semiobolum vocat. Ceratum autem Græcè: Latinè cornuum interpretatur.

Obolas, siliquis tribus appenditur, habẽs ceratia duo, chalcos quattuor. Fiebat enim olim ex ære ad instar sagittæ. Vnde & nomen à Græcis accepit, hoc est sagitta.

i Scripulus, sex siliquarum pondere constat. Hic apud Græcos grãma vocatur. Scripulus autem dictus per diminutionem à lapillo breui, qui scrupus vocatur.

k Drachma, octaua pars vnciæ est, & denarij, pondus argenti tribus constans scripulis, id est, xviij. siliquis. Denarius autem à dando dictus, quia pro decẽ nũmis imputatur.

Solidus nuncupatur, quia nihil illi deesse videtur. Solidum enim veteres integrum dicebant, & totum. Ipse quoq. Nomisma vocatur, pro eo quod nominibus principum effigijsque signetur. [l] Ab initio verò vnum nomisma, vnus argenteus erat. Hoc enim ab Assyrijs cœpit. Dicunt enim Iudæi, quod Abraham in terram Chanaan primus hanc aduexit formam. Solidus apud Latinos alio nomine [m] Sextula dicitur, quod ijs sex vncia compleatur. Hunc, vt diximus, [n] vulgus aureum solidum vocat, cuius tertiam partẽ ideò dixerunt tremissem: eo quòd solidum faciat ter missus.

o Sextula bis assumpta, Duellam facit, ter posita Staterem reddit.

Stater autem, medietas vnciæ est, appendẽs aureos tres, vnde & vocatur stater, quòd tribus solidis stet. Hic & Semiuncia, quia semis habet de vncia. Hic & semissis, quia põderis semis est, quasi semis assis.

Quadrantem Hebræi [p] similiter Codrantẽ vocant, & [q] vocatur Quadrans, quod vnciæ quartam partem appendat.

A [r] Sicel, qui Latino sermone Siclus corruptè appellatur, Hebrẽũ nomen est, habens apud eos vnciæ pondus. [s] Apud Latinos autem, & Græcos quarta pars vnciæ est, & stateris medietas, drachmas appendens duas. Vnde cùm in litteris diuinis legitur Siclus, vncia est: cum verò in Gentilium, quarta pars vnciæ est.

Vncia dicta, quod vniuersitatem minorũ ponderum sua vnitate vinciat, id est, complectatur, [t] Constat autem drachmis viij. id est, scripulis xxiiij. Quod proinde legitimũ pondus habetur, quia numerus scripulorum eius horas diei noctisque metitur, vel quia libram efficit duodecies computatus.

B [u] Libra XII. vncijs perficitur, & inde habetur perfecti põderis genus: quia tot constat vncijs, quot mẽsibus annus. Dicta autem libra, quod sit libera, & cuncta intra se pondera prædicta concludat.

Mna in ponderibus centum drachmis appenditur, & est nomen Græcum, [v] quæ sunt siliquę ∞ ɪↄccc. tremisses ccxxv. solidi LXXV. stateres xxv.

x Talentum autem summum esse pondus perhibetur in Græcis: nam nihil est Chalco minus, nihil Talento maius. [y] Cuius varium apud diuersas gentes põdus habetur. Apud

C Romanos enim Talẽtum est LXXII. librarũ, sicut Plautus ostendit, qui ait, duo talẽta esse CXLIIII. libras. Est autem triplex, id est, minus, medium, summum. Minus quinquaginta: [z] medium, LXXII. libris: summum cxx. constat.

Centenariũ, numeri nomen est, eo quòd centum librarum ponderis sit. Quod pondus propter perfectionem centenarij numeri Romani instituerunt.

a Cap. XXV. Ponderum, ac mensurarum iuuat. *Rhemm. Palæmon.* Pondera Pæonijs veterum memorata libellis. Nosse iuuat.

b sicut scriptum est. *Sapien.* 11.

D c Cunctis corporeis rebus pond. n. *Palemon.* Pondus rebus natura locauit Corporeis, elementa suũ regit omnia pondus.

d Primus Phidon. *Ex Euseb. Chron. Strabo quoque à Phidone signari cœptum argentum ex Ephoro refert.*

e & centenaria pondera. *Vtuntur hac voce Vitruu. lib.7.c.8.* Si super id lapidis centenarij pondus imponatur. *& Plin.lib.7.c.20.* Fusius Saluius duo centenaria pondera pedib. totidem manibus, & ducenaria duo humeris cõtra scalas ferebat. *Exstant Romæ centenarij huiusmodi lapides multi è durissima silice, nonulli etiam antiquissimis litteris inscripti. Id centum pondium vocat Cato de re rust.c.13. his verbis:* Centum pondium incertum vnum, & pondera certa, *nisi* incretum; *&* creta

creta cum Chacone mauis legere, vt incretum sit ex Festo indiuisum.

f examen est filū. è Seru. Æn. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

g Campana. Eadem apud nos Romana dicitur.

h Chalcus minima pars ponderis. Octaua pars oboli Polluci lib. 9. & Cleopatræ in fragmento quod extat: decima, Plinio lib. 21. c. vltim. Diodoro apud Suidā sexta: Dioscoridi tertia: vt fuisse appareat diuersi ponderis Chalcos.

i Scripulus. Sic meliores libri: scripulū, scriptulū, & scribulū legitur in aliorum auctorū vetustissimis cc. vt ab scribendo ducta vox videatur ad similitudinē Græci nominis γράμμα.

k Drachma -- tribus constans scripulis. Fannius: In scripulisq. tribus drachmā quo pondere doctis Argenti facilis signatur nummus Athenis.

l Ab initio verò -- formam. Ex Epiphan. lib. de pond. & mens.

m Sextula -- quod his sex v. c. Fannius. Sextula quæ fertur, nam sex his vncia constat.

n vulgus aureum solidum. Non solum vulgus, sed Apuleius etiam lib. 10. centumq. solidos aureos offerens pretium.

o Sextula bis assumpta duellam. Fannius: Sextula cum dupla est, veteres dixere duellam.

p Quadrantem similiter Hebræi Codratem. Ita quidem velle videtur Hieronymus in nominibus Hebraic. ex Matth. sed Hieronymus sæpè, quod scit, nescit, in eo libro, vt etiam Isidorus in hoc. Nam Græcas, & Latinas voces, quasi Hebrææ essent, interpretatus est.

q & vocata Quadrans, quod vnciæ quart. p. Epiphan. lib. de pond. & mens. Siclus, qui & quadrans dicitur, quarta pars est vnciæ, dimidium stateris, habens drachmas duas. Sed deceptus est in Latina voce Græcus homo, Isidorúmque ibidem labi fecit. Non enim quadrans vnciæ, sed assis est quarta pars. Neque eo confugere potest Isidorus, vt dicat, asses vnciales factos. Nam Plinio teste, semunciales facti, deinceps in eo statu manserunt, vt etiam in ijs, qui nunc infinito numero extant, videmus.

r Sicel -- vnciæ pondus. Verba quidem sunt Hieronymi in quæst. in Genes. c. 23. Verum præter Iosephum (qui lib. 3. antiq. c. 9. tradit, siclum pendere quattuor drachmas Atticas, hoc est semunciam) ipse Hieronymus sui oblitus in Ezechi. c. 4. Siclus (inquit) id est, stater, quattuor drachmas habet, drachmæ autem octo Latinam vnciam faciunt. Hoc Isidorum non vidisse, mirum est.

s Apud Latinos autem, & Græcos. Ex Epiphanio.

t Constat autem drachmis VIII -- mensib. annus. Fannius: Vncia fit drachmis bis quattuor, vnde putandum, Grammata dicta, quod hæc viginti quattuor in se Vncia habet, tot enim formis vox nostra notatur. Horis quot mundus peragit noctemque diemque. Vnciaq. in libra pars est, quæ mensis in anno.

v quod sunt siliq. &c. Ita plerique Gotth. vt tamen à quibusdam absit hæc summa.

x Talentū summum esse pond. perh. Idem in Talento: Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis. Nam nihil his obolóue minus, maiúsue talento.

y Cuius variū apud diuersas gentes. Seruius Æn. 5. ad illud: Argenti, auriq. talenta. Talentum (inquit) secundum varias gentes, varium pondus est, sed apud Romanos talentum est LXX libræ, sicut Plautus ostendit in Mostellaria, qui ait, duo talenta esse CXL libras. Sed rectè meo iudicio Chacon. Si talentum, ait sex millia drachmarum continet, vt Fannius affirmat, libra verò drachmas XCVI. efficitur profectò; vt talentum libras Romanas LXII. tantum appendat, non LXX. vt apud Seruium legitur. neque Plauti locus aliud suadet. Quare cum Isidori codices LXII. librar. & CXLIIII. libras constanter habeant, non dubito quin LXII. & CXXIIII. de doctissimi viri sententia hoc loco legendum sit. atq. ita Seruiū scripsisse cum eodem existimamus, vt pro LX. & XX. librariorum vitio LXX. & XL. irrepserint.

z Medium LXXII. Scribo LXII.

a Summum CXX. De quo Vitruuius loquitur lib. 10. c. 21. cum ait: Habentem pondus talentum quattuor millium, quod fit quadringenta octoginta millia pondo.

De mensuris. Cap. XXVI.

Mensura est res aliqua modo suo, vel tēpore circumscripta. Hæc aut corporis est, aut temporis. Corporis est, vt hominum, lignorum, & columnarum longitudo, & breuitas. Sed, & solem istum propriam sui orbis habere mensuram, quod Geometrici perscrutari audent. Temporis, vt horarum dierum, & annorum.[a] Vnde & metiri pedes horarum dicimus, hoc est, mensurare.

Propriè autem mensura vocata quod ea fruges metiuntur, atque frumentum, id est, humida, & sicca, vt modius, artabo, vrna, & amphora.

Mensurarū pars minima Cochlear, quod est dimidia pars drachmæ, appendens siliquas nouem. Quod triplicatū Chonculam facit.

Choncula drachma vna, & dimidia adimpletur.

Cyathi pondus decem drachmis appenditur: [b] qui etiam à quibusdā Cuatus dicitur.

Oxybaphus fit, si quinque drachmæ adduntur ad x.

[c] Acetabulum, quarta pars Heminæ est, xij drachmas appendens.

[d] Cotula, Hemina est habens Cyathos sex, quæ idcircò Cotula vocat̄, quia Græco sermone cote incisio dicitur, & [e] Hemina Sextarij in duo æqua inciditur, & Cotulā facit.

Hemina autem appendit libram vnam, quæ geminata Sextarium facit.

Sextarius duarū librarū est, qui bis assumptus nominatur Bilibris: assumptus quater, fit Græco nomine Chœnix: [f] quinquies cōplicatus Quinare, siue Gomor facit. Adijce sextū, Congium reddit. [g] Nam Congius sex metitur Sextarijs: à [h] quo & Sextario nomen dederunt.

Congium

Congius autem à congiendo, id eſt, per augmentum creſcendo vocatur. Vnde poſtea pecunia beneficij gratia dari cœpta, Cõgiarium appellatũ eſt. Vnuſquiſq. enim ſui temporis imperator fauorem populi captans adijciebat, vt largior videretur in donis.

[i] Congiarium autem ſpecialiter, menſura eſt liquidorum, cuius & rem ſimul, & nomẽ à Romanis impoſitum inuenimus.

Metreta, eſt menſura liquidorum. Hæc à menſura accepit nomen. μέτρον enim menſuram dicunt Græci: & inde appellata Metreta, licet & vrna, & amphora, & reliqua huiuſmodi nomina menſurarũ ſint: tamen iſta hoc nomen à denarij numeri perfectione accepit.

Metrum ad omnem menſuram pertinet. μέτρον enim Græcè: Latinè menſura dicitur. Nam & cyathus menſura eſt, & amphora menſura eſt, & quicquid plus, minúſue capit, menſura eſt. Sed ideò hoc nomen ſpecialiter ſibi aſſumpſit, quòd ſit menſura perfecti numeri, id eſt, denarij.

[k] Modius dictus ab eo, quòd ſit ſuo modo perfectus. Eſt autem menſura librarum XLIIII. id eſt, ſextariorum xxij. Cuius numeri cauſſa inde tracta eſt, eo quod in principio Deus XXII. opera fecerit. Nam prima die ſeptẽ opera fecit, id eſt, materiã informẽ, Angelos, lucem, cælos ſuperiores, terram, aquã, atque aërem. Secunda die firmamentum ſolum. Tertia die quattuor: maria, ſemina, ſationes, atque plantaria. Quarta die tria: Solẽ, & Lunã, & ſtellas. Quinta die tria: piſces & reptilia aquarũ, & volatilia. Sexta die quattuor: beſtias, pecudes, reptilia terræ, & hominem. Et facta ſut omnia xxij. genera in diebus ſex. Et xxij. generationes ſunt ab Adã vſque ad Iacob, ex cuius ſemine naſcitur omnis gẽs Iſrael. Et xxij. libri Veteris Teſtamenti vſque ad Heſter. Et xxij. litterarum ſunt elementa, quibus conſtat diuinæ legis doctrina. His igitur exemplis modius xxij. ſextariorum a Moyſe, ſecundum ſacræ legis menſuram, effectus eſt. Et quamuis diuerſæ gentes huic menſuræ pondus vel adijciant ignoranter, vel detrahant: apud Hebræos conſtitutione diuina tali ratione ſeruatur. Modius enim à modo dictus. Hinc & modica, id eſt, moderata. Modicis enim modius nomẽ impoſuit. Nam modica pro paruis abuſiuè, non propriè dicimus.

[l] Satum, genus eſt menſuræ iuxta morem

A prouinciæ Palæſtinæ, vnum & dimidiũ modium capiens. [m] Cuius nomen ex Hebræo ſermone tractum eſt. Satum enim apud eos nominatur ſumptio, ſiue leuatio: eo quòd qui metitur, eandem menſuram ſumat, ac leuet. Eſt & aliud Satum menſura ſextariorũ xxij. capax, quaſi modius.

Batus vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quæ bath apud eos, vel batha nominatur capiẽs quinquaginta ſextarios, quæ menſura, vna molæ vice proteritur.

Amphora vocata, quòd hinc & inde leuetur. Hæc Græcè à figura ſui dicta, dicitur: quòd eius anſæ geminatæ videantur aures imitari. Recipit autem vini vel aquæ pedẽ

B quadratum, frumenti verò modios Italicos tres.

Cadus, Græca amphora eſt, continens vrnas tres.

Vrna menſura eſt: quam quidam Quartarium dicunt. Propriè autẽ vrna vas eſt, quòd procondendis defunctorum cineribus adhiberi ſolet, de quo poëta: Cælo tegitur qui nõ habet vrnam.

Medimna, eſt menſura quinque modiorum. Medimna autem Latina lingua vocatur, id eſt, dimidia, eo quòd quinque modijs metiatur, qui eſt dimidius numerus à per-

C fecto denario.

Artaba, menſura eſt apud Ægyptios ſextariorum lxxij. compoſitus numerus, propter lxxij. gentes vel linguas, quę orbem impleuerunt.

Gomor, xv. modiorum onus appendit.

Corus xxx. modijs impletur. Hic ex Hebraico ſermone deſcẽdit: qui vocatur Cora à ſimilitudine collis. Cora enim Hebraicè colles appellãtur. Coaceruati enim modij xxx. inſtar collis videtur, & onus cameli efficiũt.

[a] Cap. XXVI. Vnde & metiri pedes horar. *Vide Pallad. in fine ſingulor. menſium.*

[b] qui etiam quibuſdam Cuatus. *Al. caſatus. al. caulacus. al. cauſatus. Cuatum quidem Arabes hanc menſu-*

D *ram vocant. Sed placet Chacon, qui Cuatum probat, ſed ex margine hæc adſcita exiſtimat, Rabanum nihil moror.*

[c] Acetabulum-- xv. drachmas append. *Ita Plinius. Iſidoriani libri* xij. drach. app. *Error ex ſimilitudine notarum* y. *&* n. *Rhemn. de cyatho: Bis quinq. hunc faciũt drachmæ, ſi appendere tentes, Oxybaphus fiet, ſi quinque addantur ad illas.*

[d] Cotyla-- habens cyathos ſex. *Rhemn.* At cotyle cyathos bis ternos vna receptat.

[e] & hemina ſextarij. *Idem:* At Cotylas, quas, ſi placet, dixiſſe licebit Heminas, recipit geminas Sextarius vnus, Qui quater aſſumptus ſit Graio nomine Chœnix. *& Epiphanius:* Cotyla dimidiũ Sextarij eſt

Appel-

Appellata est Cotyla ab eo quod Sextarius in duas partes secetur.

f quinquies complicatus Quinarẽ, siue Gomor facit. *Cum paullò post Gomor dicatur esse modiorum* XV. *modius verò sextarios* XVI. *aut secundum Isidorum hoc capite* XXII. *contineat, quomodo sibi Isidorus constet, non video. Sed abfuisse his libris summam manum scimus. & aliena illis infinita propè accessisse, tertio quoq. verbo cernimus.*

g Nam Congius sex metitur Sextarijs. *Sic infr.* eo quod quinq. modijs metiatur, *pasiuè dixit. & Iurisconsult. c. 35. §. penult. D. de contrah. empt. & c. 36. D. locati.*

h à quo & Sextarij nomẽ ded. *Rhemn.* A quo Sextarij nomen fecisse priores; Crediderim.

i Congiarium autem spec. *Ex Epiph. apud quem mendosè legitur apud Hebræos.*

k Modius-- seruatur. *Omnia ex Epiphan.*

l Satum genus est mens-- capiens. *Ex Hieronym. in Matth. 13.*

m Cuius nomen ex Heb. &. *Hæc, & quæ restant vsque ad finem cap. ex Epiphanio sunt, in quibus si quid vitij est, id nos non præstamus, sed Isidorum satis tectũ tanto auctore ducimus.*

De signis. Cap. XXVII.

PONderis [a] signa plerísque ignota sunt, & inde errorem legentibus faciunt. Quapropter formas eorum & characteres, vt à veteribus signata sunt, subijciamus.

Z. Zeta littera significat dimidium Obolum.

— Virgula æqualiter iacens, & porrecta simpliciter, significat Obolum.

=. Geminata virgula, duo Oboli sunt.

T. Latinum significat Obolos tres.

F. Latinum significat obolos quattuor.

E. Latinum demonstrat obolos quinq.

Oboli verò sex propterea characterẽ non habent, quod in vna drachma sex veniant, quod est pondus Denarij argentei.

H. Heta littera Significat siliquas viij. id est, Tremissem.

N. Latinum significat nomisma Græcũ, A id est, Solidum.

IB. Iota adiuncta beta, significat dimidiũ Solidum.

<. Virgulæ duæ ex vno angulo à læua in dextrã se diuidentes, significant Drachmã, quam etiam Holcen appellant.

NΓ. N, Latinũ adiuncto gamma Græco significat Semiunciam.

Γº, Ⴀ [b] Gamma autem Græcę litteræ o Latinum in fine adiunctum, significat Vnciam.

Λ. Lambda Græcum per medium sui, i. Latino adiecto, significat Libram.

Kυ Kappa Græcum circa finem cornuũ adiuncto. υ. Græco significat Cyathum.

Kº Si. o. Latinum habuerit adiunctũ He- B minam demonstrat, quam Græci Cotylen vocant.

Ξᴱ XI Græcũ si acceperit iunctum. E. Latinum significat Sextarium.

[c] Ξº Si. o. Latinum adiunctum, indicat Acetabulum, quòd Græci Oxybaphon vocant.

μ Græcum superposito. N. Latino significat Mnam.

[d] Ⲧ T Latinum in fine habens Lambda Græcum significat Talentum.

[e] Xº Chi Græcum in dextro brachio superiori. o. littera coniuncta, Chœnix est. C

a Cap. XXVII. Põderis signa-- vt à veterib. *Fannius.* Hęc de mensuris, quarum si signa requiris, Ex ipsis veterum poteris cognoscere chartis. *Vid. Galen. Dioscorid. Paul.*

b Gammæ autem. *Non displicet nota Neapolitani codicis.* Ⴀ

c Si o Latinum. *Paulus, non. o. sed .υ. adiungit.*

d T Latinũ in fine lambd. hab. *Huius notæ figura, & definitio facit, vt vnciæ notam, quæ est in Neapol. C. magis probemus.*

e Chi Græc. *seu potius* Xᵛ. *Græcum. Sic enim Chœnix notari solet.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

De rebus rusticis.

DE AVCTORIBVS rerum rusticarum. Cap. I.

A

Erum [a] rusticarum scribẽdi sollertiã apud Gręcos primus Hesiodus Bœotius humanis studijs cõtulit, Deinde Democritus,[b],Mago quoque Carthaginensis in XXVIII. voluminibus studium agricolationis conscripsit. Apud Romanos autẽ de agricultura primus Cato instituit, quã deinde Marcus Terentius expoliuit, mox Virgilius laude carminum extulit. [c] Nec minus studiũ habuerunt postmodum Cornelius Celsus, & [d] Iulius Atticus, [e] Æmilianus, siue [f] Columella insignis orator, qui totũ corpus eiusdem disciplinę complexus est.

B

[g] Primum ad aratrum boues iunxisse ferunt quendam priuatum hominem, & fulminatum nomine Homogirum.[h].Quidam autem Osirim dicunt esse artis huius inuentorem. quidam Triptolemum. [i]Et hic quęstio est, quomodo prima Ceres ferro in Gręcia vertere terram instituit: sed ferro qualicunque, non specialiter vomere, aut aratro. Stercorandi agri rationem ptimus induxit [k] quidam nomine Stercutius in Italia. [l] Cuius ara à Pico dedicata est. Hic plura instrumẽta agriculturæ reperit, primusque agros fimauit. Eundem quidam Saturnũ putauerunt: vt maiorem illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo splẽdidè sonaret, & dignitatem tituli compararet.

D

[a] Cap. I. Rerum rusticarum-- complexus est. *Hæc ferè ex* Columell. *lib.* 1. *c.* 1.

[b] Mago quoq́. Carthaginens. in XXVIII. *Ita Varr. lib.* 1. *de re rust. c.* 1.

[c] Nec minus studium habuer. *Columell.* Nec minorem laudem meruerunt.

[d] Iulius Atticus. *Qui de vitibus tantũ scripsit. De quo Plin. in India lib.* 15. *&* 17.

[e] Æmilianus. *Palladius Rutilius Taurus Æmilianus, Vir Illustris.*

[f] siue Columella. *Disiunctionem pro coniunctione more suo posuit.*

[g] Primum ad aratr. b. iussisse fer. *Ex August.* 18. *de ciuit. c.* 6.

[h] Quidam autem Osirim. q. Tript. *è Seru. Georg.* 1. Vnciq. puer monstrator aratri.

[i] & hic quæstio est. *Ex eodem ad illud.* Prima Ceres ferr.

[k] quidam nomine Sterculius. *Ex Lact. lib.* 1. *cap.* 20. *idem* Sterces, *&* Stercutus *vocatur apud Aug.* 18. *de ciui. c.* 15. Sterculius *apud Macrob. lib.* 1. *Saturn.*

[l] Cuius ara à Pico. *Macrobius, à Iano Pici patre.*

De cultura agrorum. Cap. II.

CVltura [a] est qua frumenta, vel vina magno labore quæruntur, ab incolendo vocata. Diuitiæ enim antiquorũ in ijs duobus erãt, bene pascere, & bene arare. Cultura agri: cinis, aratio, intermissio, incensio stipularum, stercoratio, occatio, runcatio.

Cinis, est incendium, [b] per quod ager inutilem humorem exudat.

Aratio dicta, quia de ære prius terræ culturam exercebant, antequam ferri fuisset vsus repertus. [c]Duplex est autem aratio, vernalis, & autumnalis.

Intermissio est, qua alternis annis vacuus ager vires recipit.

Stercoratio est, lætaminis aspersio. Stercus autem vocatum, vel quia sternitur in agris, vel ꝙ extergi oporteat quidquid sordium in ciuitate redũdat, siue quod verius est à Sterce, qui & Stercutus dictus. Idẽ & fimus est, qui per agros iacitur. [d] Et dictus fimus quòd fiat mus, id est, Stercus, quod vulgo lætamen vocatur, eo quòd suo nutrimẽto læta faciat germina, reddatque pinguia arua & fœcunda.

Occatio

Occatio eſt, cum ruſtici ſatione facta, bubus dimiſsis, [e] grandes glebas cædunt, ac ligonibus frangũt: & dicta occatio quaſi obcæcatio, quòd operiat. Occare igitur eſt operire terra ſemina, vites vel arbores.

Runcatio, eſt à terra herbas euellere. Nã rus terra eſt.

Sulcus à ſole vocatus, quòd proſciſſus ſolem capiat.

Veruactum dicitur, quaſi verè actum, id eſt verno aratum.

Proſciſsio, eſt aratio prima, cùm adhuc durus eſt ager.

Satio dicta, quaſi ſeminis actio, vel quaſi ſatorum actio. Serere autem vocatum, quia hoc cælo ſereno faciendum eſt: non per imbres. Hinc eſt, & illud Virgilianum, Nudus ara, ſere nudus. Meſsis à metendo, id eſt, recidendo dicta.

Seges autem de ſemine dicta, quod iacimus, ſiue à ſectione.

a Cap. II. Cultura agri cin. ar. interm. *Seru. ad Geor. initium.* Pingues autem efficit terras cinis, intermiſsio arandi, incenſio ſtipularum, ſtercoratio, vnde etiam lætas ait. Nam fimus, qui per agros iacitur, vulgo lætamen vocatur.

b per quod ager inutilem hum. exud. *Virg.* atque exudat inutilis humor.

c Duplex autem eſt aratio. *è Seruio ad. v.* Vere nouo *Geor. 1.*

d & dictus fimus, quod f. mus id eſt, ſtercus. *Mus terram interpretatus eſt ſupra lib. 2. c. 3. ſed hæc aliena putabat Chacon, & rectè: nam & verba Seruij, quæ retulimus, ab Iſidoro fideliter deſcripta credo. & fimi etymologiæ Rabanus non meminit. dicitur etiam hodie ab Italis ſtercus latame.*

e Grandes glebas. *Feſtus.* Occare, & occatorẽ Verrius putat dictum ab occædendo, quod cædat grãdes globos terræ, cum Cicero venuſtiſsimè dicat ab occæcando fruges ſatas. *Vbi glebas, non globos, ex hoc loco legendum, ſed prior etymologia vſus eſt Varro. lib. 1. de re. ruſt. c. 31.* vineas nouellas fodere, aut arare; & poſtea occare, id eſt, comminuere, ne ſit gleba. *Gloſſ.* Occat. *βωλοκοπεῖ*

De frumentis. Cap. III.

PRima [a] Ceres cœpit vti frugibus in Græcia, & habere ſegetes tranſlatis aliunde ſeminibus. Huius meminit Ouidius dicẽs,

Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro,
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris.

[b] Frumenta ſunt propriè, quæ ariſtas habent: [c] Fruges autẽ reliqua: Frumenta autem, vel fruges à frumendo, hoc eſt à veſcendo dictæ. [d] Nam frumen dicitur ſumma pars gulæ.

Primitiæ propriè ſunt, quæ de frugibus præcerpuntur.

Triticum, vel à tritura dictum quod puriſsimum horreo condatur, vel quia granũ eius commolitur, & teritur.

Far dicitur, eo quòd initio frangeretur. [e] Apud antiquos enim molarum vſus nõdum erat: ſed fumentum in pila miſſum frãgebant, & hoc erat genus molendi.

[f] Adoreum tritici genus, [g] quod idem vulgo ſemen dicitur. Ader quondam appellatum ab edendo, quia primo eo vſi ſunt homines, ſiue quia in ſacrificio ipſius generis panis ad aras offerebatur. Vnde adorea ſacrificia dicuntur.

Siligo, genus tritici à ſelecto dictum. Nam in pane ſpecies eius præcipua eſt.

Trimeſtre triticum ideò nuncupatum, quia ſatum poſt tres menſes colligitur. [h] Nã vbi propter aquam aliámue cauſſam matura ſatio omiſſa eſt, præſidium ab hoc petitur.

[i] Alica, Græcum nomen eſt.

[k] Alicaſtrum ſimile eſt alicæ, pondere, & bonitate præcipuum.

Hordeum dictum, quòd præ cæteris generibus frumẽti aridum antè fiat, vel quod ſpica eius ordines habeat. [l] Horum tria genera. Primum Hexaticum vocatur, eo quod ſpica eius ſex ordines habeat, quod quidam Cantherinum appellant, quoniam animalia melius, quàm triticum paſcit, & homines ſalubrius, quàm malũ triticum. Alterum Diſtichon, eo quòd duos ordines habeat, hoc pleriq. Galaticum vocãt. Tertium Trimeſtre, quia dum cogit neceſsitas, verno ſeminatur, & celeriter colligitur.

[m] Scãdula, à diuiſione vocata. Duplex enim eſt, ſcanditurq. id eſt, diuiditur.

Centenum appellatum, eo quòd in pleríſq. locis iactus ſeminis eius in incrementum frugis centeſimum renaſcatur.

Hinc & Milium à multitudine fructus vocatum.

Panicium dictum, quòd multis in regionibus ex eo panis vice homines ſuſtententur, quaſi panificium.

Piſtum, à paſto.

Seſamum, Græcum nomen eſt.

Farrago dicta à farre. Eſt enim herba hordeacea adhuc viridis: nec dũ granis ad maturitatem turgentibus.

[n] Spicam de maturis frugibus abusiuè dicimus. Nam proprie spica est, cum per culmi folliculum, id est extremum tumorem aristæ adhuc tenues in modum spiculi eminent.

[o] Arista appellata, quòd prius ipsa arescat.

[p] Culmus, est ipse calamus spicæ, qui à radicibus nascitur. Et dictus culmus, quasi calamus.

Folliculus, est theca frumenti, in qua granum seruatur interius. [q] Hæc super spicam vallo instructa munimen prætendit, ne auiũ minorũ morsibus spica suis fructibus exuatur, aut vestigijs proteratur.

[r] Stipulæ, sunt folia seu vaginæ, quibus culmus ambitur, atque fulcitur, ne pondere frugis curuetur, quæ ambiunt culmum. Et dicta stipula quasi vsta, & quasi vstipula. Stipula dicta ab vsto: collecta enim messe vritur propter culturam agri. Item stipula, vel quia pars eius vritur, pars interdum pro palea præciditur.

Palea à quibusdam vocari dicitur, quòd pala ventiletur, ut frumenta purgentur. Gẽtiles autem paleam à quadam Pale frugum inuentrice nominauerunt: quam Cererem esse volunt. De qua Virgilius, Te quoque magna Pales, & te memorande canemus. Item alij à pabulo nuncupatam dicunt paleam, quòd ea primùm sola in pascẽdis animalibus præbebatur. [s] Cuius natura ex contrario tantùm est frigida, vt obrutas niues fluere non sinat: adeò calida, vt maturescere poma compellat.

a Cap.III. Prima Ceres cœpit vti frugib. in Græcia. *Aug. 18. de ciuit. c. 6.* Regnante autem Argo suis vti cœpit frugib. Græcia, & habere segetes in agricultura delatis aliunde seminib.

b Frumenta sunt prop. q. arist. hab. *è Seru. Georg. 1. ad v.* siliqua quass. legumen.

c Fruges autem reliqua. *At seru. Æn. 1. ad v.* Frugésque recept. Errant (*inquit*) qui discernunt frumen ta à frugibus.

d Nam frumen dicitur summa pars gulæ. *Seruius vtrobique.*

e Apud antiq.-- molendi. *è seru. Æn. 2. ad illud.* & torrere p. f. & frang. saxo.

f Adoreum tritici genus. *Festus.* Ador farris genus, edor quandam appellatũ, ab edendo; vel quod aduratur, vt fiat tostum, vnde in sacrificio mola salsa efficitur.

g quod idem vulgo semen dicitur. *Plinius de Zea lib. 18. c. 8.* Est & hæc Italiæ in Campania, maximéque semen appellatur.

h Nam vbi propter aq. aliámue caus. *è Columell. lib. 2. c. 6.*

i Alica Græcum nomen est. *Latinum putat Festus:* A Alica (*inquit*) dicitur, quod alit corpus. *Charisius verò lib. 1.* Alicam sine adspiratione dictam, Verrius tradit, & sic multi dixerunt, Lucilius xv. Nemo est halicarius posterior te cum adspiratione dixit. *ergò sub iudice lis est.*

k Alicastrum simile est alicæ. *Columell. ibid.* Semẽ trimestre, quod dicitur alicastrum, idq. pondere, & bonitate est præcipuum.

l Horum tria gener. *Ex eod. c. 9. nisi quod ad duo genera species omnes ordei retulit.*

m scandula. *Al.* scandalia. *f.* scandia. *sic enim apud nos appellatur.*

Centenum. *Quod à Plinio* Secale *dicitur lib. 18. c. 16.*

n spicam de mat.-- eminent. *è Seru. Georg. 2. ad illud:* Spicea iam campis, &c.

o Arista appell. *Ex eod. Æn. 7. ad illud:* Cursu læsisset aristas.

B

p Culmus. *Idem Geor. 1. ad v.* culmũq. leu. stipulásque: Culmus dicitur ipse calamus, stipulę verò folia, quæ ambiunt culmum.

q Hæc super spicam, &c. *Ambros. lib. Hexaem. 3. c. 8.* Tum super ipsam spicam vallum struitur, vt quasi quadam in arce prætendat, ne auium minorũ morsibus spica suis exuatur fructibus, aut vestigijs proteratur. *Expressit autem Ambros. locum Cicer. ex lib. de senect.*

r Stipulæ sunt folia. *è Seru. & Ambros. ibid.*

s Cuius natura ex contrar. tantum est frigid. &c. *Aug. lib. 21. de ciuit. c. 7.* De palea sic frigente, vt flu escere niuem non sinat, sic calente, vt maturescere poma compellat.

C

De leguminibus Cap. IV.

Legumina [a] à legendo dicta, quasi electa. Veteres enim meliora quæque legebãt: [b] siue quòd manu legantur, neque sectionẽ requirant.

Leguminum plurima genera, ex quibus Faba, Lenticula, Pisum, Faselus, Cicer, Lupinum gratiora in vsum hominum videntur.

Faba, Græca etymologia, à vescendo vocabulũ sumpsit, quasi faga. φάγειν enim Græcè comedere dicitur. [c] Primum enim homines hoc legumine vsi sunt. Huius species duæ, quarum altera communis, altera Ægyptia.

Faba Fresa dicta, eo quòd eã homines frendant, id est, frangant, & molendo communant.

D

Lens vocata, quòd humida & lenta est, [d] vel quòd adhæret humi.

[e] Faselus autem, & Cicer Græca nomina sunt, [f] sed Faselus vile genus leguminis, quia omne quod abundat vile est, hoc autem semen abundanter inuenitur.

[g] Lupinus, Græcum & ipsum nomen est, de quo Virgilius, -- Tristisque lupini, quia vultum gustantis amaritudine contristat, vnde

vnde eos præ amaritudine, nec vermis nec A vllum animal comedit.

Medica, Vicia, Eruũ, pabulorum optima sunt.

Medica dicta, quia à Medis translata est in Græciam, tempore [h] quo eam Xerxes rex Persarum inuasit.[i] Hæc semel seritur, & decem annis permanet, ita vt quater, vel sexies posit per annum recidi.

[k] Vicia dicta, quòd vix ad triplicem perueniat fructum: cùm alia legumina prouentũ habeant fertilem, vnde & Virg. Aut tenues fœtus viciæ.

Pisa, quòd ea pensabatur aliquid auri minutum. [l] Nam pis aurum dicitur.

Eruum, à Græco trahit vocabulum. Hoc B enim illi ὄροβον dicunt, quod dum sit quibusdam pecoribus infestum, [m] tauros tamẽ pingues efficit.

[a] Cap. IV. Legumina à legendo-- veteres enim meliora quæq.. leg. *Seru. Georg. 1. ad illud.* Maxima quæq. manu legeret: Hinc, *inquit*, quidam volunt dictum legumen.

[b] siue quod m. leg. n. f. r. *Ex eod. ad v.* Siliqua quassante legumen. *Varro lib. 1. de re rust. c. 23. de cicere:* hoc enim quoque legumen, vt cætera, quę velluntur è terra, non subsecantur, quæ quod ita leguntur, legumina dicta.

[c] Ptimum n. homin. hoc leg. vsi sunt. *Plin. lib. 8. c. 12.* Sequitur natura leguminum, inter quæ maximus honor fabæ, quippe ex qua tentatus sit etiam panis.

[d] vel quod adhæret humi. *Al.* humida-- *Alij lentem, quasi lenem dictam volunt ex verbis Plinij:* Inuenio apud auctores æquanimitatem fieri vescentibus ea.

[e] sed faselus, & cicer Græc. *Cur cicer Græcum nomen dixerit, quærendum.*

[f] sed faselus, vile genus. Vilemque faselum, *dixit Virg. reliqua Seru. ibidem.*

[g] Lupinus, Græcum & ipsum. *ἀπὸ τῆς λύπης dictus lupinus, eòque etiam videtur respexisse Virgilius.*

[h] quo eam Xerxes rex Pers. *Seru. Georg. 1. ad illud.* Tunc te quoq. Medica putres Accipiũt sulci: Hæc autem herba à Medis translata est in Græciam, quo tempore eam inuaserunt. *Plin. lib. 18. c. 16.* A Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius intulit. *Sed cur Xerxem pro Dario substituerit Isidorus, id anxiè peruestigandum non putauimus.*

[i] Hæc semel seritur-- recidi. *Ex Columel. lib. 2. cap. 11.*

[k] vicia dicta. *Seruius ad verba Virgilij ab Isidoro citata:* Mirè tenues ait. Nam vicia vix ad triplicem peruenit fructum, cum alii leg. p. h. felicissimum, & fertilem. *ex his verbis Isidorus notationem qualencumq. confecit. Sed placet Varronis nobis etymologia lib. 1. cap. 31.* vicia dicta à vinciendo, quod item capreolos habet, vt vitis, quibuscum sursum vorsum serpit ad scapum lupini, aliúmue quem, vt hæreat, id solet vincire.

[l] Nam pis aurum dicitur. *f. nam inde Pisaurum dicitur. Seru. Æn. 6. ad illud.* Aspice Torq. & referentem signa Camill. Nam Pisaurum *(inquit)* dicitur quod illic aurum pensatum est. *Sed reijciebat hæc Chacon, vt adulterina.*

[m] Tauros tamen pingues eff. *Virgil. eclog. 3.* Eheu quam pingui macer est mihi taurus in eruo.

De vitibus. Cap. V.

Vitis [a] plantationem Noë primus instituit, rudi adhuc seculo. Apud Græcos autem inuentorem vitis Liberum appellant. Vnde & eũ gentiles post mortem Deũ esse voluerunt.

Vitis dicta, quòd vim habeat citius radicandi. Alij putant vites dictas, quòd inuicẽ se vittis innectant, vicinisque arboribus reptando religentur.[b] Est enim earum natura flexibilis, quia quasi brachijs quibusdam, quicquid comprehenderint, stringunt.

[c] Labrusca, est vitis agrestis, quæ in terræ marginibus nascitur. Vnde & Labrusca dicta à labris, & extremitatibus terræ.

[d] Codex dictus, quasi Caudex. Sic enim & veteres clodum pro claudo dicebant.

Sarmentum à serendo, quasi serimentũ.

[e] Malleolus, est nouellus palmes innat⁹ prioris anni flagello, cognominatusque ob similitudinem rei: quòd in ea parte, quæ deciditur ex veteri sarmento prominens, vtrimq. mallei speciem præbet.

C [f] Spadones, sunt surculi fruge carentes, ex ipsa appellatione, quod sint inhabiles fructui, & sterilitate affecti.

[g] Sagittam rustici vocant, nouissimam partem surculi: siue quia longius recessit à matre, & quasi prosilit: seu quia acuminis tenuitate teli speciem præfert.

[h] Summitates vitium & fruticum Flagella nuncupantur, eo quòd flatu agitentur.

[i] Palmes, vitis materia mollis, qui per nouella brachia emissus fructum affert. Nam ideò rustici partem vitis palmitem dicunt. Palmes enim deriuatiuum nomẽ est, quod D nomen paragogum dicitur, quod à palma deriuetur. Palma enim habet nomen prototypum,[k] quod dicitur principale, ab eo quòd ex se deriuatum faciat.

[l] Pampinus, est folium, cuius subsidio vitis à frigore, vel ardore defenditur, atque aduersus omnẽ iniuriam munitur. Qui ideò alicubi intercisus est, vt & solem ad maturitatem fructus admittat, & vmbram faciat.

Et dictus pampinus, quòd de palmite pendeat.

m Capreoli dicti, quòd capiant arbores, sunt enim cincinni siue vncinoli: quibus se innectere vites, & suspendere solent arboribus, quo adminiculo freti palmites [n] vẽtos, ac turbines contemnere queant, & [o] sine lapsu periculorum fructus suos sustineant, ac sese vaga proceritate diffundant.

p Corymbi, sunt annuli, qui proxima quęque ligant & comprehendunt: ne longius laxati palmites ventorũ flatibus dissipẽtur.

Vuæ dictæ, quòd intrinsecus humore sunt plenæ, [q] succiq. & pinguedinis. [r] Nam humidum est, quod exterius humorẽ habet, vuidum quod interius.

Acina ----

Botrus ----

s Racemus est botrionis pars, & botrio Gręcum est.

t Suburbanæ vuæ quædam dicuntur, quia fructus earũ ad escam velut pomum in vrbibus venditur. Cõmendat enim eas, & species, & saporis iucũditas, ex quibus sunt Pręcoquæ, Duracinæ, Purpureæ, Dactyli, Rhodiæ, Lybicæ, Cerauniæ, Stephanitæ, Tripedanię, Vnciariæ, Cidonitę. Durabiles autem per totam hyemẽ Venuculæ, & Numisianę.

v Præcoquæ vocatæ, quòd cito maturescãt, & ante omnes sole coquantur. Has [x] Lageos dicunt, quod currant ad maturitatem velociter, vt lepus.

Purpureæ, à colore dicuntur.

y Dactyli, à longitudine.

Rhodiæ, & Lybicæ, à regionibus nuncupatæ sunt.

Cerauniæ verò, quod rubeant, velut ignis.

z Stephanitæ, à rotunditate.

Vnciariæ, à magnitudine.

Genera autem vuarum, quæ vino deseruiũt plurima. Ex quibus [a] Aminea dicta, quasi sine minio, id est, siue rubore. Album enim vinũ reddit, quæ, cum sit vnius nominis, nõ vnam speciem reddit. Amineæ duæ geminæ ab eo dictæ, quod duplices vuas mittant.

b Aminea lanata, quia plus omnibus lanescit lanugine.

Rubeliana dicta, quia eius materia rubet.

Fæcinia, minuti acini, & duræ cutis vuas habet, [c] nobilitate Amineam sequitur, fœcunditate præcedit. Quam proinde Fæciniam vocat, quod plus quàm cæteræ fæcis afferat.

d Apianæ vinum dulce faciunt: quas nisi cito legas, pluuijs & ventis, & maximè apibus infestantur, quarum deprædatione Apianę cognominatę sunt.

Balanitæ, à magnitudine nomen sumpserunt. βάλανον enim Græci glandem vocant.

Biturica, à regione nomen sortita est, turbines, & pluuias, & calores fortissimè sustinẽs, nec in macra terra deficiens, huius meriti, & Basilisca est.

e Argitis, Græcula vitis, generis albi, fertilis.

Visula, materiam, & breuem, & latum folium mittens: cuius fructum nisi primo tempore colligas, aut ad terram decidet, aut humore putrescet.

f Inerticula, nigra est, quam Græci Amethyston vocant, boni vini, & lenis, à quo etiam nomen traxit, quòd iners in tentandis neruis habeatur, quamuis gustui non sit hebes.

g Mareoticæ à regione Ægypti Mareotis dictæ, vnde prius venerũt, sunt enim, & albæ, & nigræ.

h Heluolæ, quas quidam varias appellant, neque purpureæ, neque nigræ: ab heluo colore ita dictę, subalbi tamen musti. Heluum enim est nigrum, candidumque colore. Nã heluum nec album, nec nigrum est.

i Tertius locus vitium, quæ sola fœcunditate commendantur, abundantia copiosa, multumque vini fluens.

k Vitiscionia, vuas grandes magis, quàm multas habet: nomen autem inde hoc sumens quod multum vini fluat.

l Syriaca, vel quia de Syria allata, vel quia nigra est.

Multa autem genera vitium sunt, quæ tamen mutatione loci, & qualitatem, & nomen amittunt.

Vitibus inter cætera magis ista coueniũt, oblaqueatio, putatio, propaginatio, fossio.

m Oblaqueare, est circa codicẽ terram aperire, & velut lacus efficere. Hoc aliqui excordicare appellant.

Putare, est virgam ex vite superuacuam resecare, cui[9] flagellis luxuriat. Putare enim dicitur purgare, id est, amputare.

Traducere, transducere. Propaginare verò, flagellum vitis terræ submersum sternere, & quasi porrò pangere. Hic [n] propagines à propagare, id est, protendere dicuntur.

Fodere verò, est foueã facere, quasi fouere.

a Cap. V. Vitis d. q. vim habeat citius radicandi, *à vita scilicet, vel vi.* A

b Est enim earum natura flex--string. *Ambros. libro 3 Hexaem. c. 12. de vite.* Deinde quia natura flexibilis *(siue, vt est in veteri libro, fluxilis)* & caduca est, quasi brachijs quibusdã ita clauiculis, quidquid cõprehenderit, stringit.

c Labrusca-- terræ. *è Seru. Eclog. 5.*

d Codex d. q. caudex *Seru. Georg. 2.* Quin & candicib. sectis: Caudicib. posuit pro codicib. sicut caulem pro colem, sauricem pro sorice dicimus.

e Malleolus--præbeat. *è Columell. lib. 3. c. 6.*

f Spadonis. *Ex eod. lib. c. 10.*

g Sagitam--præfert. *è c. 17.*

h Summitates vitium. *Ita Seru. Georg. 2. ad*--neue flagella Summa pete *Et Varro. lib. 1. c. 31.* B

i Palmes, &c. quod nomen παράγωγον dicitur. *Charisius lib. 3.* Sunt quædam verba quæ παράγωγα appellantur, quæ à primitiui verbi declinatione, & mutationem, & adiectionem capiunt.

k πρωτότυπον, quod dicitur principale. *Idem lib. 1. cap. de Analogia;* Nomina quædam sunt principalia, quæ Plinius secundus eodem libro, faciendi appellat, vt aqua; ex quib. possessiua nascuntur, quæ patiẽdi vocat, vt aqualis.

l Pampinus, est folium, &c. *Ex Ambros. lib. 3. Hexaem. cap. 12.*

m Capreoli quod capiant arbores. *Varr. lib. 1. c. 51.* Ex altera parte caprea dicta, quod parit capreolũ. Is est coliculus viteus, intortus, vt cincinnus, is enim vites vt teneat, serpit ad locum capiundum. Ex quo à capiendo capreolus dictus. *Verius tamen, capreolum à nobis propter teneritudinem dictum, ita vti à Græcis μόσχοι, id est vituli, dicuntur rami nouelli.* C

n Ventos, ac turbines contemnere. *Ita omnino legendum ex veterib. libb. respexitq. ad Virgilij verba Georg. 2. eiusmodi de re* Viribus eniti quarum, & contemnere ventos Assuescant.

o Et sine lapsus periculor. *Lapsu periculorum libb. omnes. pediculorum quidam reponunt, quod pediculi & fructuum, & foliorum dicantur. Quib. Plinius repugnat lib XV. c. 28.* Dependent *(inquit)* alia pediculis vt pyra, alia racemis vt vuæ, & palma, alia & pediculis, & racemis vt ederæ, sambuci. *Quid si lapsus periculor. dixit, Isidorus,* (vt Catullus casus alios periculor: *sine lapsus periculo volebat Chacon.*

p Corymbi, sunt annuli. *Item inf. cap. 9.* Corymbis, quos annulos vocamus, *nisi forte* Corynni *legendum. Hesych:* κορύμνα κόσμος τὶς γυναικεῖος περιτραχήλιος. *Nam quod masculino genere enuntiauit Isidorus, haud magni referre arbitror.* D

q Succiq. & pinguidinis. *Al. succiq. pinguedine.*

r Nam humidum est, quod extrinsecus. *è Seru. Eclog. 10.*

s Racemus est Botrionis pars. *Ex eod. Georg. 2. ad illud.* Et turpes auibus prædam fert vua racemos.

t Suburbanæ vuæ, *è Columell. libro. 3. cap. 2. Vid. etiam plin. lib. 14. c. 3.*

v Præcoquæ. *Seru.* Præciæ, quasi præcoquæ, quod ante alias sole coquantur.

x Lageos. *Seru. ad*--tenuisq. lageos: Lageos est, quæ Latinè Leporaria dicitur.

y Dactyli. *plin. Dactylides.*

z Stephanitæ. *Idem:* & coronario naturæ lusu Stephanites acinos folijs intercursantibus.

a Aminea q. sine minio. *è seruio ad illud.* Sunt & Amineæ vit. *Georg. 2. vbi multa Pierius de voce, & de vini genere.*

b Aminea lanata. *Ita dicitur à Columella, & plinio.*

c Nobilitate Amineam sequitur. *Hæc de Nomentanis Columella, quas tamen cum Rubellianus, & Fæcenijs ipse & plinius coniungunt.*

d Apianæ, &c. *è Columell.*

e Argitis--Visula matetiam breuem. *è Columella. è quo Visulam suum in locum restituimus, quæ hic nulla erat. Nisi si quis vulgatam lectionem secutus Vastam pro visula malit legere; vt hæc omnia de Argite dicantur: sed accidisse hic credo quod in Inerticula, quæ statim sequitur, Quod cum siue in Isidoro, siue apud Columellam, vox materijs in Argite, præcederet, in Visula materiam breuem sequeretur; librarij sequentia verba describerent; quæ de Argite interponenda fuerant, cum nomine ipso Visulæ omitterent. Itaque sic fortasse locus integer legendus.* Argitis Græcula vitis generis albi, fertilis vastis materijs, & vuis exuberat. Visulæ breuem materiam & latum folium, *&c.*

f Inerticula--hebes. *Ex Columell ibid. è quo Amethyston reposuimus inuitis omnib. libris. Nã vox amaraciõ quæ hic vulgo legitur, ex Heluinaceis vuis, de quibus agit statim Columella, huc compulsam, aiebat Chacon.*

g Mareoticæ. *è Seru. ad v.* sunt & Mareotides albæ Georg. 2.

h Heluolæ. Heluenacas *vocat* Plinius, *nos vulgo* hebenes.

i Tertius locus--fluens. *Huic tertio loco locus hic nullus est. Itaq. expungendum censeo.*

k Vitiscionia, &c. *Vitiscioniæ nomen ignotum. De Spionia columella:* At Spionia dapsilis musto, & amplitudine magis vuarum, quam numero fertilis.

l Syriaca. *plin.* est & nigra Aminęa, cui Syriacæ nomen imponunt.

m Oblaqueare--appellant. *Ex pallad. lib. 2. c. 1. Video ablaqueare apud auctores de re rust. passim scribi. Sed cur Gotth. libror. scriptura displiceat, in quib. omnib. oblaqueare. Si Oblaqueare est lacus circum facere.*

n Propagines à propagari i. protend. *seru. Æn. 4. ad illud:* Genus alto à sanguine Teueri Proderet modo *(inquit)* protenderet i. propagaret.

De Arboribus. Cap. VI.

ARborũ nomen, siue herbarum, ab aruis inflexum creditur, eo quòd terris, fixis radicibus adhærent. Vtraque autem ideo sibi penè similia sunt, quia ex vno alterum gignitur. Nam dum sementem in terram ieceris: herba prius oritur, dehinc confota surgit in arborem, & infra paruum tempus, quàm herbàm videras, arbustum suspicis.

Arbustum, arbor nouella & tenera in qua insertio fieri potest, & dicta arbusta, quasi arboris hasta. Alij [a] arbustum locum, in quo arbores sunt, volunt accipere, sicut salictum. Sic & virectũ, vbi virgulæ, & virentes.

Arbor autem & fructifera & sterilis: arbos autē non nisi fructifera. Genere autē fœminino arbores dicimus, poma vero neutro.

Frutex breuis est appellatus, quod terram fronde tegat: cuius plurale nomen fruteta, arbor alta est.

Sylua vero, spissum nemus & breue.[b] Sylua dicta quasi xilua, quod ibi ligna cædantur. Nam Græci ξύλον lignum dicunt. Multa enim Latina nomina Græcam plerumque etymologiam recipiunt.

Nemus à numinibus nuncupatum, quia pagani ibi idola constituebant. Sunt enim nemora arbores maiores, vmbrosæ frondibus.

Lucus, est densitas arborum solo lucē detrahens, tropo antiphrasi, eo quod non luceat, siue à luce quod in eo lucebāt funalia, vel cerei propter nemorum tenebras.

Saltus, est densitas arborum alta, vocata hoc nomine, eo quod exiliat in altum, & in sublime consurgat.

[c] Auiaria secreta nemora dicta, quod ea aues frequentant.

[d] Recidiua, arborū sunt, quæ, alijs sectis, repullulant. Alij recidiua à cadendo dicunt, quia post casum nascūtur. Alij à recidendo & repullulando dixerunt: ergo recidiuum, vbi mors, aut casus.

[e] Insitio dicitur, cum fisso trunco surculus fœcundæ arboris sterili inseritur: aut oculorum impositio, cum inciso cortice, libro alienæ arboris germen immittitur.

[f] Plantæ sunt de arboribus: Plantaria verò quæ ex seminibus nata sunt cum radicibus, & à terra propria transferuntur.

Cespites, frutices sunt, quasi cuspites, vel quasi circa pedes.

Frondes, quod ferant virgulta, vel vmbras, sunt autem caussa vmbrarum.

Oculi, nodi sunt, ex quibus frondes exeunt.

Radix appellatur, quod quasi radijs quibusdam fixa terris, in profunda dimergitur. [g] Nam Physici, dicunt parem esse altitudinem radicum & arborum. Alij radicem à similitudine radiorum dictam putant, vel quia si eradatur, non repullulat.

Truncus est, statura arboris insistens radici.

[h] Corticē, veteres corucem vocabant. Dictus autē Cortex, quod corio lignum tegat.

[i] Liber, est corticis pars interior, dictus à liberato cortice, id est, ablato. Est enim medium quoddam inter lignum & corticem.

A Rami sunt, qui de trunco manant, sicut à ramusculis cætera.

Surculi, à præcisione serræ nuncupati.

[k] Virgultū est, quod de radice pullulat, Ramus, qui de ipso robore arboris: Virga, quæ de ramis. Propriè autem Virgultum appellatur, quod ad radicem arboris nascitur, & quasi inutile ab agricolis amputatur. Et hinc dictum Virgultum, quia ex virga tollitur. Virga vel à virtute dicitur, quòd vim in se multam habeat, vel à viriditate, vel quia pacis indicium est, quòd vim regat. Vnde hac vtuntur Magi ad placandos inter se serpentes, [l] & idcirco in ea hos sustinent illigatos. Hac etiam Philosophi, & [m] reges, ac magistri, & nuncij, & legati vtuntur.

B [n] Flagella dicuntur, vt prædiximus, summæ arborū partes, ab eo quod crebros ventorum sustinent flatus.

[y] Cymas vocatas (dicunt) quasi comas.

Folia Græcè φύλλα dicuntur, inde est ad nos hoc nomen per deriuationē translatum.

Flores nominati, quòd cito defluāt de arboribus, quasi fluores, quòd cito soluantur. In his duplex gratia, coloris & odoris. Austro enim flores soluuntur, Zephyro fiunt:

Germen dicimus, surculū prægnantem, à gerendo: vnde & germinatio.

C Fructus nomen accepit [p] à frumine, id est eminente gutturis parte, qua vescimur. Inde & fruges. Fructus autem propriè dicuntur agrorum, & arborum, quibus vtique vtimur. In animalibus verò abusiuè, & translatiuè vocamus fructum.

Poma dicta ab opimo, id est, à copiæ vbertate. Matura dicuntur, quia apta sunt ad mādendum: sic & immatura, quia priusquam matura fiant, dura sunt ad mandendum.

Ligna dicta, quia incensa conuertuntur in lumen.[q] Vnde & lychnum dicitur, quòd lumen det.

D Hastula à tollendo nuncupata, quasi abstula: [r] Fomes est hastula, quæ ab arboribus excutitur recisione, aut hastulæ ambustæ, aut ligna cauata, à fungis nomine accepto, quòd ita capiat ignem. De quo Virgilius, rapuitq. in fomite flammam.

[f] Torris, lignum adustum: quem vulgus Titionem appellat, extractū ex foco, semiustum, & extinctum.

[t] Quisquiliæ, stipulę immixtę surculis, & folijs aridis. Sunt autem purgamenta terrarū.

Caries, putredo lignorum, dicta hoc nomine, quòd eueniat lignis virtute carentibus.

De

a Cap. VI. Arbustum locum--salictum. *Verba sunt Seruij Eclog. 3.*

b Sylua dicta q. xylua. *F. xyla, dicta autem Sylua ἀπὸ τῆς ὕλης. s pro adspiratione succedente.*

c Auiaria. *è Seru. Georg. 2. ad illud*--rubent auiaria baccis.

d Recidiua. *è duob. Seruij locis Æn. 4. ad.*-- recidiua manu p. P. v. *& Æn. 10. ad illud.* Dum Latium Teucri, recidiuaq. Pergama quærunt.

e Insitio d. cum fisso trunco--immittitur. *Ex eod. Georg. 2. ad illud*--arbutus horrida. *Vbi fisso, non infixo ex hoc loco, & manuscrip. Seruij lib. legendum est.*

f Plantæ--Plantaria--transfer. *Ex eod ibid.*

g Nam Physici dicunt, &c. *Ex eod. Æn. 4.*

h Corticem veteres corucem. *Corium lubenter legerim ex vestigijs quantumuis lubricis, Tarraconen. codicis.* Truncus est statura arboris insistens radice, veteres quorum voce vocabatur.

i Liber. *è Seru. Ecleg. 10.*

k Virgultum, quia ex virga. *Al.* quia hæc virga.

l Et idcirco in ea hos sustinent illigatos. *Vt in Mercurij caduceo videmus.*

m Reges, ac magistri. *Magistri vel puerorum: vel magistratus: sic. n. alibi Isidorus vsurpat.*

n Flagella dicuntur. *è Seru. vbi sup. c. 5.*

o Cymas--q. comas. *Item inf. cap. 10.* cyma quasi coma.

p A frumine i. eminent. g. p. *è Seru. Æneid. 1.--ad v.* frugesq. receptas.

q Vnde & lucinium. *F. Lychnus, vel ellychnium.*

r Fomes est astula. *Dicitur à nobis hodie vulgo astilla. Sed Festus:* Fomites sunt assulæ ex arborib. dum cæduntur excussæ. Opilius adustas iam vites vocari existimat fomites.

s Torris lignum adustum *Hieronym. in Zachar. c. 3.* Cur quasi torrem, quem vulgo titionem vocant, Iesum conaris obruere, qui de Babylonica captiuitate, quasi semiustus euasit.

t Quisquiliæ. *Festus.* Quisquilię, putant dici, quidquid ex arboribus minutis surculorum cadit, velut quidquid cadit.

De Proprijs nominibus arborum. Cap. VII.

PAlma [a] dicta, quia manus victricis ornatus est, vel quòd oppansis est ramis, in modum palmæ hominis. Est enim arbor insigne victoriæ, proceróque ac decoro virgulto, diuturnísque frondibus vestita, & folia sua sine vlla successione conseruans. Hāc Græci Phœnicem dicunt: quòd diu duret, [b] ex nomine auis illius Arabiæ, quæ multis annis viuere perhibetur. Quæ dum in multis locis nascatur: non in omnibus fructus perficit maturitatem. Frequenter autem in Ægypto, & Syria. Fructus autē eius dactyli, à digitorū similitudine nuncupati sunt: quorum etiam & nomina variantur. Nam alij

A appellantur palmulæ, similes Myrobalani. Alij Thebaici: [c] qui & Nicolai. Alij [d] nucales quos Græci Caryotas vocant.

Laurus, à verbo laudis dicta. Hac enim cum laudibus victorum capita coronabantur. Apud antiquos autem Laudea nominabatur, postea d littera sublata & subrogata r dicta est laurus, vt in auriculis, quæ initio audiculæ dictæ sunt, & medidies, qui nunc meridies dicitur. [e] Hanc arborē Græci δάφνην vocant, quòd nunquam deponat viriditatē, inde illa potius victores coronantur. [f] Sola quoque hæc arbor vulgo fulminari minimè creditur.

[g] Malum à Græcis dictum, quòd sit fru-
B ctus eius pomorū omnium rotundissimus. Vnde & hæc sunt vera mala, quæ vehementer rotunda sunt. [h] Malum Matianū à loco vocatum, vnde prius aduectum est. Nam multæ arbores nomina ex prouincijs & ciuitatibus, de quibus allatæ sunt, acceperunt. Virgilius, Amantibus, quid ex malo quæri soleat, ostendit.

Mala Cydonia nomen sumpserunt ex oppido, quod est in insula Creta, de qua dicere solent Græci, vrbium Cretensium matrem
C Cydoniam: ex cuius pomo [i] cydonitū conficitur. [k] Fit quoque ex ea & vinum quo languentiū desideria falluntur. Nam specie, & gustu, & odore cuiuslibet vini veteris imaginem repræsentat.

[l] Melimelum, à dulcedine appellatum, quòd fructus eius mellis saporem habeat, vel quòd in melle seruetur, [m] vnde & quidā. Si tibi Cecropio saturata Cydonia melle Ponentur, dicas: hæc melimela placent.

Malum Punicum dicitur, eo quòd ex Punica regione sit genus eius translatū. [n] Idem & Malogranatum, eo quòd inter corticis rotunditatem granorum contineat multitudinem. Arbor autem Malogranata est generis fœminini, pomum verò generis neu-
D tri. [o] Flores malorū à Græcis appellati sunt κύτινοι: [p] Latini Caducum vocāt. [q] Agrestiū autem malorum flores Græci βαλαύστια appellauerunt, quorum alij albi, alij purpurei, alij rosei reperiuntnr, similes floribus Mali Punici. [r] Negant medici Mali Punici cibo corpora nostra nutriri: sed eo sic opinantur vtendum, vt medicari potius, non alere, videatur,

Malum Persicum, cui breuis admodum vita concessa est: [s] trium generū esse fertur, Duracinum, Armenicum, & Persicum. Duracinum

racinum nuncupatur, eo quod pomum eius in gustu acorem referat. Armeniacum dicitur, quòd primum genus ab Armenia sit aduectum. Persicum vocatum, [t] quòd eam arborem primus in Ægypto seuerit Perseus, à quo se oriundos Ptolemæi ferebant. Hæc in Perside fructum generat interfectorium, apud nos autem iucundum ac suauem. [v] Horum aliud præcox, aliud vocatur æstiuum.

[x] Medica, arbor cuius nomen etiam in carminibus Mantuanis inclaruit, asportata primum à Medis, vnde & vocabulum sumpsit. [y] Hanc Græci κεδρόμηλοι Latini Citriã vocant, quod pomũ eius ac folia cedri odorem referant. Malum eius inimicum venenis, & hoc est quod idem poëta intelligi voluit, cùm tradat ex illa foueri animam. [z] Hæc arbor omni penè tempore plena est pomis, quæ in ea, partim acerba, partim matura, partim adhuc in flore sunt posita, quòd in cæteris arboribus ratum est.

Mella, quam Græci Lotõ appellant, [a] quæ vulgo propter formam & colorem Faba Syriaca dicitur. Arbor est enim magna, fructũ ferens commestibilem, [b] maiorem pipere, gustu suauem, vnde & Mella vocata est.

Coccimela, quam Latini ob colorẽ Prunũ vocãt, alij [c] à multitudine enixi fruct⁹ Nixã appellant. Cuius generis Damascena melior, à Damasco oppido, vnde prius asportata est, dicta: cuius solum pomũ stomacho mederi probatur: nam cætera noxia perhibentur. [d] Hæc sola arbor gummi glutinosum, & compactiuum distillat, quo & medici, & scriptores vtuntur.

[e] Elæomeli, nascitur in Palmyra Syriæ ciuitate, ex eo ita appellata, quòd ex trunco oleum defluat in crassitudine mellis, saporis suauis.

[f] Epimelis Sorbo similis, mediocris arbor & flore candidulo, dicta quòd dulcedine sit eius fructus & acuto sapore cõmixtus. Hæc arbor ætate durat exigua.

[g] Melopos, arbor in Africa Punica lingua vocata, ex qua profluit lentus succus, qui à loco Ammoniacus nominatur.

[h] Mespilus, arbor spinosa, fructu similis malorum: sed paullò breuiore, vnde & appellata, quòd pilulæ formam habeant eius poma.

[i] Pyrus vocata videtur, quod in ignis speciem deformata est: nam hoc genus pomi ab amplo incipit, & in angustum finit, sicut ignis. Pyrus autem arbor, fructus eius pyrum est. Cuius multæ species, ex quibus. [k] Crustumia sunt pyra ex parte rubentia, ab oppido Crustumio nominata. [l] Poma pyri iumẽtis imposita, vel si pauca, vehementer onerosa dicuntur esse.

[m] Cerasus, à Ceraso vrbe Ponti vocata. Nam Lucullus, cum Cerasum ciuitatẽ Ponti delesset, hoc genus pomi inde auexit, & à ciuitate Cerasum appellauit. Arbor autem Cerasus, pomum cerasum dicitur. Hoc etiã & ante Lucullum erat in Italia, sed durum, vnde & Cornum appellatum est. Est autem arbor apta hastilibus. Vnde & Virgilius, bona bello Cornus.

Ficus Latinè à fœcunditate vocatur. Feracior enim est arboribus cæteris. Nam ter quatérque per singulos annos generat fructum, atque altero maturescente, alter oboritur. [n] Hinc & Caricæ à copia nominatæ. Ficus Ægyptia fœcundior fertur, cuius lignũ in qua missum illico mergitur, & cum in limo aliquandiu iacuerit, deinde in superficiẽ sustollitur, versa vice naturæ, quãdo madefactum debuit humoris pondere residere. Antea athletæ ficis alebantur: [o] priusquam eos Pythagoras exercitator ad carnis vsum, qui fortior cibus est, transtulisset. A senibus in cibo sæpius sumptæ ficus, rugas eorum feruntur distendere. [p] Tauros quoque ferocissimos ad fici arborem colligatos repente mansuescere dicunt.

Caprificus appellata, eo quod parietes quibus innascitur carpit. Rumpit enim, & prodit ex latebris quibus concepta est. Alij putant Caprificum dictã, quod ficus arbor eius remedio fœcundetur.

Morus à Græcis vocata, quam Latini Rubum appellant, eo quod [q] fructus eius velut virgulti rubent. [r] Est enim Morus syluestris fructus afferens, quibus in deserto pastorum fames ac penuria confouetur. [r] Huius folia superiacta serpenti feruntur interimere eum.

Sycomorus, sicut & Morus Græca nomina sunt. Dicta autem Sycomorus, quod sit folijs similis Moro. Hanc Latini Celsam appellant ab altitudine, quia non est breuis vt Morus.

Nux appellata: quod vmbra, vel stillicidium foliorum eius proximis arboribus noceat. Hanc alio nomine Latini [t] Iuglandem vocant, quasi Iouis glandem. Fuit enim hæc arbor consecrata Ioui, cuius pomum tantam

vim

vim habet, vt missa inter suspectos herbarum vel fungorum cibos, quicquid in eis virulentum est, exsudet, rapiat, atque extinguat.

[v] Nuces autem generaliter dicuntur omnia tecta corio duriori, vt Pineæ, Auellanæ, Iuglandes, Castaneæ, Amygdalæ. Hinc & nuclei dicti, quod sint duro corio tecti. At contrà poma, omnia mollia, mala dicta: sed cum adiectione terrarum in quibus antea nata sunt, vt Persica, Punica, Matiana, Cydonia, &c.

Amygdala, nomen Græcum est, [x] quæ Latinè nux longa vocatur. [y] Hanc alij Nuciclam vocant, quasi minorem nucem. De qua Virgilius. Cùm se nux plurima syluis Induet in florem. Cunctis enim arboribus prior se flore vestit, & ad ferenda poma, arbusta sequentia præuenit.

[z] Auellanæ, ab Auellano Campaniæ oppido, vbi abundãt, cognominatæ sunt. [a] Hæ à Græcis Ponticæ appellãtur, eo quod circa Ponticum mare abundent.

Castaneam, Latini à Græco appellant vocabulo. Hanc enim Græci κάστανον vocant, propter [b] quod fructus eius gemini in modum testiculorum intra folliculum reconditi sunt, qui, dum eijciuntur, quasi castrantur. Hæc arbor, [c] simul vt excisa fuerit, tanquam syluã ex sese expullulare consueuit.

Ilex ab electo vocata. Huius enim arboris fructum homines primum ad victũ sibi elegerunt, vnde poëta, Mortales primi ructabant gutture glandem. Prius enim, quàm frumenti vsus esset, antiqui homines glande vixerunt.

[d] Suberies, arbor, ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur. Et ideo appellata Suberies, eo quod fructus eius sues edunt: porcorum enim sunt alimenta non hominum, & dicta Suberies, [e] quasi subedies.

Fagus, & Esculus arbores glandiferæ ideo vocatæ creduntur, quòd harum fructibus olim homines vixerint: cibumque sumpserint, escámque habuerint. Nam [f] Esculus ab esca dicta, [g] Fagus verò à Græco vocabulum traxit. φάγειν enim Græcè comedere dicitur.

[h] Xyliglycon, quam Latini corruptè Siliquam vocant, ideo à Græcis tale nomen accepit, eo quòd ligni eius fructus dulcis. ξύλον quippe dicũt lignũ γλυκὺ dulce. [i] Huius arboris pomo succus expressus, Acatia à Græcis dicitur.

[k] Pistacia, quod cortex pomi eius Nardi pistici odorem referat,

Pinus, arbor picea, ab acumine foliorum vocata. [l] Pinum enim antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam Pitin, aliam [m] Græci πεύκην vocant, quam nos Piceam dicimus, eo quod desudet picem. Nam & specie sibi differũt. In Germaniç autẽ insulis huius arboris lacryma electrũ gignit. Gutta enim defluens rigore, vel tepore in soliditatem durescit, & gemmam facit de qualitate sua nomen accipiens, id est succinum: eo quod succus sit arboris. [n] Pinus creditur prodesse cunctis, quæ sub ea seruntur: sicut nux nocere omnibus.

Abies dicta, quòd præ cæteris arboribus longe eat, & in excelsum promineat. [o] Cuius natura expers est terreni humoris, ac proinde habilis, atque leuis habetur. De qua Virgilius. Et casus abies visura marinos: quia ex ea naues fiunt. Hanc quidam Gallicam vocant propter candorem. Est autem sine nodo.

Cedrus, quam Græci κέδρον vocant: quasi [p] καιομένης δρυὸς ὑγρόν, id est arboris humor ardentis, cuius folia ad Cypresi similitudinem respondent. Lignũ verò iucundi odoris est, & diu durans: nec à tinea vnquam exterminatur. De qua Persius. Et Cedro digna locutus. Scilicet propter durabilẽ perpetuitatẽ. [q] Vnde & in tẽplis propter diuturnitatẽ ex hoc ligno lacunaria fiunt. [r] Huius ligni resina Cedria dicitur, quæ in conseruandis libris adeo est vtilis, vt perliti ex ea nec tineas patiantur, nec tempore consenescant. Nascitur in Creta, Africa, atque Syria.

[s] Cyparissus, Grecè dicitur quod caput eius à rotunditate in acumẽ erigitur. Vnde & κωνοειδὴς vocatur, id est alta rotunditas. Hinc & fructus eius Conus, quia rotunditas eius talis est, vt conum imitetur. Vnde & coniferæ Cyparissi dicuntur. Huius lignũ Cedro penè proximã habet virtutẽ. Templorum quoque trabibus aptum, impenetrabili soliditate nunquam oneri cedit: sed ea, qua in principio fuerit, firmitate perseuerat. [t] Antiqui cypresi ramos prope rogum constituere solebant, vt odorem cadauerũ, dum vrerentur, opprimerent iucunditate odoris sui.

[v] Iuniperus Græcè dicta, siue quod ab amplo in angustum finiat, vt ignis: siue quod conceptum diu teneat ignem: [x] adeo vt si prunæ

prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, vsque ad annum perueniant. πῦρ enim apud Græcos ignis dicitur. [y] Iuniperus autem alia parua, alia magna est.

[z] Ebenus, in India & Æthiopia nascitur, quæ cæsa durescit in lapidem. Cuius lignum nigrum est, & cortex leuis vt lauri, sed [a] Indicũ maculosum est in paruulis distinctionibus albis, ac fuluis. Æthiopicũ verò, quod præstantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum, leue, & corneum. [b] Est autem Mareotica palus in India, vnde Ebenus venit. [c] Lucanus. Ebenus Mareotica, inquit, Ebenus autem crepũdijs illigatur, vt infantem visu nigra non terreant.

Platanus, à latitudine foliorum dicta, vel quòd ipsa arbor patula sit, & ampla. Nam πλάτος Græci latum vocant. Expressit huius arboris Scriptura & nomen & formam dicens, Quasi platanus dilatata sum iuxta aquam in plateis. Est autem tenerrimis folijs, ac mollibus, & vitium similis.

Quercus, siue Quernus dicta, quod ea soliti erant dij gentium quærentibus præcinere, arbor multum annosa: [d] sicut legitur de quercu Mãbre, sub qua habitauit Abraham: quæ fertur vsque ad Constantis regis imperium per multa secula perdurasse. [e] Huius fructus Galla appellatur. E quibus vna agrestis ὀμφακίτης dicta, parua forma, sed firmo corpore atque nodoso, quæ medicaminibus, & in caustis adhibetur. Altera, βάλανος leuis, ac lenis, ac nimium perforata, [f] lucernarum tantùm vsibus necessaria.

Fraxinus vocari fertur, quòd magis in asperis locis, montanísque fragis nascatur. Hinc per deriuationem fraxinus, sicut à monte montanus. De quo Ouidius, & fraxinus vtilis hastis.

[g] Taxus venenata arbor vnde & toxica venena exprimũtur. Ex hac arcus Parthi, & alię gẽtes faciũt. Vnde & poëta: Ityreos taxi torquentur in arcus. [h] Ityreos autẽ dicit, Parthicos.

Acer, coloribus impar.

[i] Robur autẽ generaliter dicitur ex omni materia, quicquid est firmissimum.

Alnus vocatur, quòd alatur amne. Proxima enim aquæ nascitur, nec facilè extra vndas viuit. Hinc & tenera, & mollis, quia in humecto loco nutritur.

Vlmus nomen accepit, quod vliginosis locis, & humidis melius proficit. Nam in montanis & asperis minus læta est.

A [k] Larex, cui hoc nomen à castello Laricino inditum est: [l] ex qua tabulæ tegulis affixæ flammam repellunt, neque ex se carbonem ambustæ efficiunt.

Populus dicta, quod ex eius calce multitudo nascatur. Cuius genus duplex est. Nam altera est alba, altera nigra. Alba autem populus dicta, quia folia eius vna parte sunt alba, altera viridia. Hæc igitur bicolor, habens quasi noctis & diei notas: quæ tempora ortu solis occasúque constant. [m] Generat etiam resinam circa Eridanum fluuiũ, vel, B vt alij memorant, in finibus Syriæ.

Tiliam dicunt vocatam, eò quod vtilis sit ad vsum telorũ nitore & leuitate iaculandi. Est enim genus materiæ leuissimæ,

[n] Salix dicta quòd celeriter saliat, hoc est velociter crescat, [o] arbor lenta, vitibus habilis vinciẽdis. Cuius seminis hãc dicunt esse naturã, [p] vt si quis illud in poculo hauserit, liberis careat: [q] sed & fœminas infœcũdas efficit. [r] Populus autem, & salix, & tilia mollis materię sunt, & ad sculpturam aptæ.

C [s] Vimen vocatur, eo quod vim habeat multam viroris. [t] Natura enim eius talis est, vt etiam si arefacta adluatur, virescat: deinde excisa atque in humo fixa, radicibus sese ipsa dimergat.

Myricæ, quam Latini Tamaricem vocãt, ex amaritudine nominata. Gustus enim eius nimis amarus est. [v] Hæc arbor in solitudine, & saxosa humo nascitur: ex qua etiam arbore maleficis artibus μισηθρα, id est, odia concitari dicuntur.

Myrtus à mari dicta, eo quod magis littorea arbor sit. Vnde & Virgilius, Littora myrtetis lætissima, & amantes littora myrtos.. Hinc est, quòd à Græcis μυρσίνη dicitur. [x] Medicorum autẽ libri hanc arborem aptã D scribunt mulierum necessitatibus plurimis.

Lentiscus, quod cuspis ipsius lenta sit & mollis. Nam lẽtum dicimus quicquid flexibile est: unde & lentum vimen, & vites, Virgilius, Et lentæ vites: pro flexibiles. [y] Huius fructus oleum desudat, cortex resinam, quæ mastix appellatur, cuius plurima, & melior in Chio insula gignitur.

[z] Terebinthus arbor, Græcũ nomẽ, generãs resinã omnium resinarum præstantiorem.

Buxus, Græcum est nomen à Latinis ex parte corruptũ, πύξος enim appellatur apud eos, arbor semper virens, & læuitate materiæ elementorum apicibus apta. Vnde & Scriptura, Scribe in buxo.

[b] Rho-

[b] Rhododendron, quod corruptè vulgo Lorandrũ vocatur, quòd sit folijs lauri similibus, flore vt rosa. Arbor venenata, interficit enim animalia, & medetur serpentiũ vexationes. A

Herbitum, vocauerunt pastores, eò quòd vice herbæ præbeatur pecoribus, vbi desunt pascua.

[c] Turbiscus, quod de vno cespite eius multa virgulta surgant, quasi turba.

Stipa vocata propter quod ex eo stipentur tecta. Hinc & stipula per diminutionem.

Arundo dicta, quod cito arescat. Hãc veteres cannam vocauerunt, arundinẽ vero postea Varro dixit. Sanè sciendũ, quod Latinum canna de lingua Hebræa sumptum est. B Apud eos enim calamus canna dicitur.

[d] Cicuta autem est, quod est inter cannarum nodos: [e] dicta, quod lateat. In Indicis stagnis nasci arũdines calamíque dicuntur, ex quorum radicibus expressum suauissimũ succum bibunt: vnde & Varro ait: Indica non magnũ in arbore crescit arundo. Illius & lentis premitur radicibus humor, Dulcia cui nequeant succo concedere mella.

[f] Sambucus, mollis, & peruia arbor.

Rhamnus, genus est rubi quã vulgò Senticem vrsinam appellant, asperum nimis & spinosum.

[g] Sentix, dicta à situ, quod est terra inculta: C in qua sentices spinæque nascuntur. Maiores autem nostri omnem arborem spinosam veprem dicebant, quod vi prendat.

Oleaster dictus, quod sit folijs oliuæ similibus, sed latioribus: arbor inculta atq. syluestris: amara atq. infructuosa: cui insertus oliuæ ramus vim mutat radicis, & vertit eam in propriã qualitatẽ. [h] Lacryma oleastri arboris duplex est. Alia enim gũmi simulat sine vllo qualitatis morsu; alia ammoniaci guttam ex stillatione collectam, ac remordentem.

Oliua Græcè ἔλαιος dicitur, ex quo in Latinum tractum est, vt oliua dicatur. [i] Olea autem ipsa arbor est, fructus oliua, succus D oleum. Est autem arbor pacis insigne, cuius fructus diuersis nominibus appellatur.

[k] Orchades, oliuæ Græca etymologia à similitudine testiculorũ vocatæ, quos Græci ὄρχεις vocant.

[l] Radiolæ, pro eo quod oblongæ sunt in modum radiorum.

Paphiæ, à Papho insula dictæ, vnde prius allatæ sunt.

[m] Liciniæ, eo quod optimum dent lumen. Nam λύχνος lumẽ est. Vnde & lychnũ nomẽ accepit, quia aptum est flãmis & luminibus.

Pausia, quam corruptè rustici Pusiam vocant, viridi oleo & suaui apta. [n] Et dicta Pausia quòd pauiatur, id est tundatur, vnde & pauimentum.

Syria dicta, pro eo quòd de Syria est allata, siue quia nigra est.

[o] Crustumia, eadẽ & volemis dicta: eo quòd volam compleat magnitudine, hoc est mediam manũ: vnde & inuolare dicimus. Quidam autem volemum Gallica lingua bonũ & magnum intelligunt.

[p] Colymbades appellatæ - - - -

Oleum autem ab olea nominatur. Nam vt diximus [q] olea est arbor, vnde deriuatum fit oleum. [r] Sed quod ex albis fuerit oliuis expressum vocatur Hispanum, à Græcis ὀμφάκιον appellatum. Quod autem ex fuluis, & nondum mitibus fuerit expressum, Viride appellatur. Quod verò ex nimium maturis, Commune dicitur. Ex ijs ad vsum vitę primum est Hispanum, secundum Viride, tertium Commune.

[s] Amurca, olei pars aquosa ab emergendo dicta, id est, quòd ab oleo se emergat & fæx eius sit. Hanc Græci amorgen vocant ex Latina lingua trahentes vocabulum.

Gumen Græcum nomen est, hoc enim illi κόμμι dicunt.

Resinam Græci ῥητίνην vocant, ῥέον enim Græcè dicitur quidquid manat. Est enim lacryma sudore exhalata lignorũ, vt cerasi, lẽtisci, balsami, vel reliquarum arborum siue virgultorum quæ sudare produntur, sicut & odorata Orientis ligna: sicut gutta balsami, ac ferularũ vel succinorũ, cuius lacryma durescit in gẽmam. [t] Prima est resina terebinthina, omnium præstantior. Affertur autẽ ex Arabia Petræa atq. Iudæa & Syria, Cypro & Africa, ex insulis quoq. Cycladibus. Secũda est lẽtiscina: quæ mastix vocat: hæc ex Chio insula deportatur. Tertia pinalis: quarũ alia πιτύνη alia πευκίνη alia liquida alia arida: & afferuntur ex Tyrrhena Colophonia. Vnde etiam nomen Colophonia resina sumpsit.

Pix Græcũ nomẽ est: quã illi πίσσαν vocãt. Alij volũt ex pino picẽ vocari, [v] hęc à Gręcis appellatur Clonia: nos ramalẽ dicere possumus cui⁹ [x] probabilis splẽdẽs, læuis, & mũda.

[y] Creandarum arborum naturaliter tria sunt genera: aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuitu iacentibus

 surgunt,

surgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam A cætera vsus inuenit, fauente natura.

z Omnia poma Latinè neutri generis esse dicuntur: arbores autẽ fœminini sunt generis: exceptis paucis. vt hic oleaster, hoc siler, vt Virgilius, Molle siler. Item hoc buxum, licet & hæc buxus dicatur. Nam superfluam quidam volunt facere discretionem, vt hæc buxus de arbore dicamus, buxum verò de ligno composito.

a Cap. VII. Palma dicta quia man. vict. *Ambros. 3. Hexaem. c. 13.* Laurus, & palma ad insigne victoriæ: lauro victorum capita coronantur, palma manus victricis ornatus est.

b Ex nomine auis illius. *Contra Plinius lib. 13. cap. 3. ex arbore nomen aui inditum putari ait.*

c Qui & Nicolai. *à Nicolao Peripatetico, cuius consuetudine delectabatur Augustus: sed caussam non vno modo referunt Plinius, Plutarchus, Athenæus, & Suidas.*

d Alij Nucales quos Græci Caryotas. *Sic Plin.* καρυώτιδας *vocat Diosc. lib. 1. c. 149.*

e Hanc arborem δάφνην G. v. q. n. d. viriditatem. *Respexisse quidã putabat ad Hegesippum, qui lib. 3. c. 5. propè Antiochiam lucũ esse ait, qui, quod semper vireat, Daphne sit appellatus.*

f Sola quoq. hæc arbor fulm. *Plin. libro. 14. c. vltim.* Fulmine sola non icitur.

g Malum à Græcis dictum. *sic sup. lib. 12. c. 1.* Melo, quod sit rotundissimo membro.

h Malum Matianum à loco. *Aliter Plin. lib. 15. c. 14. sed idem Plinius Matij quoq. oppidi meminit. lib. 6. c. 4.*

i Cydonitum conficitur. *Vid. Pallad. in Octob.*

k Fit quoq. ex ea vinum. *De quo Diosc. lib. 5. c. 28.*

l Melimelum. *Plin. lib. 15. c. 14.* Mustea à celeritate mitescendi. quæ nunc melimela dicuntur à sapore melleo.

m Vnde & quidam. *Martial. lib. 13. epig. 24.*

n Idem & malogranatum. *Plin 13. c. 19.* aliqui granatum appellant.

Quod intra corticis rotunditatẽ gran. contin. mult. *Ex Hieronym. Agg. vlt.*

o Flores malor. à Græc. app. κύτινοι. *è Dioscorid. libro 1. c. 153.*

p Latini Caducum. *Aurelian. lib. 5. tard. c. 2.* Mali Punici caduco, quod Latini ampullacium vocant. *Sic n. legendum existimo apud Aurelianum à forma ampullæ, Nam idem lib. 4. c. 3. Ampullagium vocari scribit. Ego vtrobiq. ampullacium cum Chacone malo. Mallem quoque dixisset Isidorus mali Punici caducum ampullaciũ à Latinis vocari.*

q Agrestium autem malor. flores Græci Balaustiũ, &c. *è Dioscorid. cap. 155.* περὶ βαλαυστίων. *Balaustij meminit Plin. 26. c. 3. & Arnob. lib. 6. aduers. gent.*

r Negant Medici. *Id vno verbo complexus est Dioscorides* ἄτροφον *dicens.*

s Trium generum. *Pallad. lib. vlt. c. 6.* Genera eorum hæc; Duracina, Præcoqua, Persica, Armeniaca.

t Quod eam arborem primus in Ægypto, &c. *Vid. Plin. lib. 15. c. 13.*

v Horum aliud præcox. *Quod à nobis albercoq. voce non prorsus immutata, dicitur.*

x Medica, &c. *Verba sunt Solini. c. de Media.*

y Hanc Græci κεδρόμηλον. *Ita dicitur à Diosc. libro. 1. c. 167. quamuis scio suspectam quibusdam hanc vocem, qui κιτριόμηλον malunt. Illud verò sciendum à Nicandri interprete* νεράντζιον *dici, quod à nobis naranja.*

z Hæc arbor omni fer--posita. *è Seru. Georg. 2.*

a Quæ vulgo--faba Syriaca. *è Seru. sed lotos à Plinio faba Græca, ab Athenæo faba Ægyptiaca vocatur. De Mella nihil comperi.*

b Maiorem pipere. *Ita Dioscorides.*

c Alij à multitudine enixi fruct. nixam. *In margine codic. Rom. S. Petri hæc addita reperisse se, sed eadem manu aiebat Chacon.* Hanc arborem Romani vocant prunũ, Hispani nixũ, Vandali, & Gotthi, & Sueui, & Celtiberi ceruleã. *Retinent hodie vestigia huius vocis Lusitani & Galleci, qui pruna omnia, amexas, siue ameixas dicunt: & apud Aurelian. lib. 4. Tard. c. 8.* Pro, decoctione noxarum, aut glycirrhizæ. *nixarum ego legerim: quod autem myxa pro nixa legendũ quidam contendunt, ex Paulo Ægin. lib. 7.* μύξα δένδρου καρπός ἐστι μικρότερος μὲν τῶν κοκκυμήλων, δυνάμει ἢ παραπλήσιος, *confirmat, quod de Gallecis diximus. Nam. m. in locũ n. aut etiam contra in multis vocib. successisse, passim videmus.* B

d Hæc arbor sola gummi. *Ex Diosc. lib. 1. c. 175.* Quo & medici, & scriptores. *Plin. lib. 13. c. 11.* Vtilissimum pictorib. & medicis *sed nihil muto.*

e Elæomeli suauis. *Verba sunt Diosc. lib. 1. c. 37. sed de oleo, non de arbore. Plinius lib. 16. c. 7.* Sponte nascitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli vocant, manat ex arborib. pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci. *Et lib. 23. c. 4.* elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus: *& arbor fortasse eodem nomine appellata est.*

f Epimelis. *Genus mespili, vt ait Diosc. lib. 1. c. 171. Vid. Macrob. lib. 3. c. 19.*

C g Melosos. *Solin. c. 40.* & arbor est melops (*Al. metopos*) Ex qua profluit lentus humor, quem ammoniacum nominamus. *à Plinio metopium dicitur, à Diosc. lib. 5. c. 98. agasyllis.*

h Mespila.--quod pilulæ. *Al. pirulæ.*

i Pyrus q. in ign. sp. deformata. *Sic Gotth. cc. alij formata.*

k Crustumia sunt pyr.--nominata. *è Seru. Georg. 2.*

l Poma pyri iument. *Ex Plin. lib. 23. c. 7.*

m Cerasus--appellatum est. *è Seru. Georg. 2.*

n Hinc & caricæ à copia nomen. *Est Caria ficuum fertilissima auctore Strabone, sed hæc adiecta credo ab aliquo, cui carica sarcinã significaret, quod Hispani ex ea voce carga, Itali carico fecissent.*

o Priusquam eos Pythagoras exercit. *Ex Plin. libro 23. cap. 7. Sed hoc Dromio cuidam tribuit Pausanias in Heliac. posteriorib. cui Pythagoras Rheginus fictor statuã fecit, & quidem id à Laertio omissum, qui Pythagoræ pugilis meminit, valde miror: vt Plin. de ceptus videri possit.* D

p Tauros quoq ferocissimos. *Ita Plutarch. libro. 6.* συμποσιακ. *Id non nisi de caprifico refert Plinius.*

q Fructus eius velut virgulti. *Ex c. Rom. sed arbuti, quàm virgulti mallemus.*

r Est n. morus syluestris fructus afferens. *Hieronym. Am. c. 7. ad illud: vellicans sycomoros, &c.* Nobis autem, nullam quia solitudo in qua morabatur Amos, huiuscemodi gignit arborem, magis videtur rubos dicere, qui afferunt mora, ac pastorum famem, & pænuriam consolantur.

s Huius

Huius folia superiacta scrip. *Verba sunt Ambros. lib. 5. Hexaem. c. 8.* A

t Iuglandem vocant q. Iouis gland. *è Seru. Eclog. 8.*

v Nuces auté generaliter dicuntur. *è Seru. Eclog. 2.*

x Quæ Latine nux long. *Seru. ad illud; cum se nux plurima:* plurima *(inquit)* id est, longa.

y Hanc alij nuciclam. *Al. nucellam, nucedam, nuculam.*

z Auellanæ ab Auellano Camp. opp.--cognom. *è Seru. Georg. 2. ad illud.* Plantis & duræ coryli, &c.

a Hæc à Græcis Pontic. *sic Macrob lib. 3. cap. 18. sed Athenaus libro. 2.* Castaneam nucem Ponticam vocat.

b Quod fructus eius gemin. &c. *Cum Græcam vocem dixisset; tutum putauit in etymologia ludere. Nisi hæc aliena esse mauis. Nam castoris. i. fibri meminisse (quod quidam credidit) ego minimè puto.* B

c Simul vt excisa fuer. t. s. exp. c. *Verba sunt Ambrosij Hex. lib. 3. c. 13.*

d Suberies. *Legitur hæc vox apud Fest. in* Stura.

e Quasi subedies. *F. suedies.*

f Æsculus ab esca. *Seru. ad--Æsculus imprimis. Georg. 2.* Æsculus arbor est glandifera, quę licet ab esu dicta sit; tamen per. æ. scribitur. Sicut cælatum, licet à celo celas habeat deriuationem.

g Phagus. *Ex eod. Eclog. 1.*

h Xyliglycon. *Eandem alij vel ξυλόκερας, vel κεράτιον vocant.*

i Hui⁹ arboris pomo succ. exp. acatia. *De Acatia Diosc. lib. 1. c. 134. sed apud illum arbor est, siue spina potius instar arboris, è cuius siliquis succus exprimitur. Et apud Plinium nihil commune siliquis cum acatia. Ergo deesse hîc credo aliquid.*

k Pistacia. *Vid. Dioscorid. lib. 1. c. 178. & Plin. 25. cap. 22.* C

l Pinum n. antiqui acutū nom. *Idem. sup. lib. 11. c. 1. & lib. 19. c. 19.*

m Græci πίτυκην. *Ex Ambros. Hex. 3. c. 3.*

n Pinus creditur prodesse cunct. &. *Ex Pallad. in Nouemb. vid. Theoph. lib. 3. de caus. plant. cap. 15. cum Plinius contra existimasse videatur lib. 17. c. 12.*

o Cuius natura expers est terreni humoris *Vitruu. lib. 2. c. 9.* Abies plurimum habens aeris, & ignis, minimumq. humoris, & terrenis leuiorib. naturæ partib. comparata, non est ponderosa.

p Quasi καιομένης δ'ρυὸς ὑγρὸν, &c. *è Seru. ad v.* Procumbūt piceæ *Æn. 6. ex quo hæc Cedriæ melius aptarentur: de qua statim.*

q Vnde in templis propter diut. *Ex Ambros. 3. Hex. c. 13. & in fin. ps. 118.*

r Huius ligni resina Cedrea. *Vid. Vitruu. libro. 2. c. 9.* D

s Cyparissus Græc. dicitur, quod caput eius. *Seru. Æn. 3. ad v.* Aeriæ quercus, aut coniferæ Cyparissi: Conus dicitur fructus cupressi, & ipsa κωνοειδὴς est. Nam à rotunditate in acumen leuatur.

t Antiqui cupressi ramos. *Ex eod. Æn. 6. ad v.* ferales ante cupressus.

v Iuniperus Græcè. *Iuniperus Latina est vox. Nam Græcè ἀρκευθος dicitur.*

x Adeo vt si prunæ eius, &c. *Ex Hier. epist. ad Fabiolam. 126. mansione. 16.*

y Iuniperus autem alia paru. &c. *Ita Dioscorid. libro 1. c. 104.*

z Ebenus in Ind. & Æthiop. *è Seru. ad v.* Sola India nigrum fert ebenum, *Georg. 2.*

a Sed Indicum maculos--fuluis. *è Dioscorid. libro. 1. c. 130.*

b Est autem Mareotica palus in India. *Seruius ad v. Mareotid. alb. Georg. 2. Ægyptiæ (inquit)* Mareotis enim Ægypti pars est. *& ad*--sola India nigrū fert ebenum: Atqui in Ægypto nascitur, sed Indiam omnem plagam Æthiopiæ accepimus.

c Lucanus. *Lib. 10.*

d Sicut legitur de querc. Mambr. &c. *Hierony. in loc. Hebraic.* Quercus Abrahā, quæ est Mambre vsq. ad Constantij. *(Al. Constantis.)* Regis imperiū monstrabatur, & mausoleum eius in præsentiarum cernitur.

e Huius fructus galla. *è Dioscorid. lib. 1. c. 127.*

f Lucernarum tantum vsib. necessaria. *Ex Plin. lib. 16. c. 7.*

g Taxus venenata arb. *è Seru. Eclog. 9.*

h Ityreos autem dicit Parthicos. *Verba sunt Seruij eo loco.*

i Robur autem general. *Seruius Æn. 12. ad v.* In medioq. focos, & D. c. a. Gramineas: Robur, omne lignum, cùm sit & species.

k Larix cui hoc cognom. *Ex Vitruu. lib. 2. c. 9.*

l Ex qua tabulæ tegulis affix. *Ex Pallad. in Nouemb. tit. 15.*

m Generat etiam resinam. *Electrum vocat Dioscorid. lib. 1. c. 114.*

n Salix dicta. *è Seru. Eclog. 1.*

o Arbor lent. vit. hab. v. *Ex Ambros. lib. Hex. 3. c. 13.*

p Vt siquis illud in poculo hauserit lib. careat. *Ex Hieron. Isai. c. 5. vid. Plin. 16. c. 26.*

q Sed & fœmin. infœc. facit. *Ex Diosc. lib. 1. c. 137. At Plinius sterilitatis medicamen. fœminis esse ait.*

r Populus autem, salix, & til. *Ex Vitruu. lib. 2. c. 9. & Pallad. in Nouembri. tit. 15.*

s Vimen--quod vim habeat. *Immo quasi vincimen.*

t Natura enim eius talis est, demergat. *Ex Hilario in ps. 136.*

v Hæc arbor--concitari. *Ex Hieronym. Is. 17. dicuntur autem hæc de syluestri myrica, non de satiua. Nam duo sunt genera. Vid. Plin. Theoph. Ambros.*

x Medicorum autem libri, &c. *è Seru. Georg. 2. ad v.* solido Paph. de robore myrtus.

y Huius fructus--gignitur. *Ex Dioscorid. libro. 1. cap. 90. & 91.*

z Terebinthus. *Ex eod. c. sequenti.*

a Et leuitate materiæ--scribe in buxo. *Ex Ambros. lib. Hex. 3. c. 3. locus autem scripturæ Isai. c. 30.*

b Rhododendrum. *Diosc. lib. 4. c. 8.* Nerium aliqui Rhododaphnem, alij Rhododendron vocant. *Vid. Plin. lib. 16. c. 2. A nobis adelfa dicitur.*

c Turbiscus. *Græci Thymelea.*

d Cicuta autem est--nodos. *è Seru. Eclog. 2.*

e Dicta quod lateat. *Inf. c. 9.* Cicuta propter quod in Thyrso geniculato nodos habeat occultos, vt canna, sicut dicitur fossa cæca, quæ occulta est.

f Sambucus. *Gotthic. libri*, Sabucus.

g Sentix dicta à situ. *Lusit verbis Virgilij:* Per loca senta situ. *Æn. 6.*

h Lacryma oleastro. *Ex Diosc.*

i Olea autem ipsa arb fruct. oliu. &c è Seru. Sed truncis oleæ melius *Georg.* 2.

k Orchades *Orchades etiam legi in vetustis Virgilij libris, non vt vulgo, Orchites, admonuit Pierius.*

l Radiolæ. *Virg.* Orchites, & radij, & amara pausia bacca: *Radiolum vocat Colum. libro.* 12. *cap.* 47. *vt distinguat (credo) à Radio maiore. De quo Cato. cap.* 6. In agro Crasso, & caldo oleam conditiuam, Radium maiorem, Salentinam, Orchitem.

m Liciniæ. *Licinia meminit Plin. lib.* 15. *c.* 2.

n Et dicta Pausia. *è Seru.*

o Crustumia item, & Volema. *Pyrorum genera hæc sunt, propterea inter oleas posita, quod Isidorus (vt diximus) Seruij commentarijs sine Virgilij carminib. est vsus, id illi fraudi sæpe fuit. Qui Seruij locum inspexerit, id ita esse facile comperiet.*

p Colymbades appellatæ. *è Plin. Columell. Athen. lacunam facilè expleas.*

q Olea est arbor. vnde deriuatio est oleum. *Verba sunt Seruij.*

r Sed quod ex alb. f. o. e. v. Hispanū à Græcis ὀμφάκιον. &c. *Plin. lib.* 12. *c.* 7. Omphaciō ex olea adhuc alba expressa; deterius ex drupa, ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tum colorem mutans; differentia, quod hoc viride est, illud candidum. *Porrò de Hispano Galenus lib.* 6. *de simpl. medicam.* Si oleū *(inquit)* gustatum stricti quidpiam præferat, frigidum censetur, quale est quod ab Iberia aduehitur, quod Spanum, hoc est, Hispanicum nominant. *Meminit quoque Hispani olei Aurelianus sæpè, vt lib.* 3. *tard. c.* 2.

s Amurca--ab emergendo. *Seru.* Amurca per. c. scribitur, & per g. pronuntiatur.

t Prima est resina terebinth, &c. *è Dioscorid. lib.* 1. *c.* 91. 92. & 95.

v Hæc à Græcis appellatur Clonia. *Mendosè ergo apud Dioscoridem c.* 95. πίσσα ἡ μὲν ὑγρὰ ἥν ἔνιοι κῶνον καλοῦσι *Cum legendum sit* κλῶνον.

x Probabilis splendens, lenis, & munda. *Dioscorid.* ἐστὶ δὲ καλὴ ἡ στίλβουσα, καὶ λεία, καὶ καθαρά.

y Creandarum arborum--natura. *è Seru. Georg.* 2. *ad v.* Princip. arborib.

z Omnia poma--ligno composito. *Ex eod. Æn.* 2. *ad v.* folijs oleaster amaris: *in eo quædam emendanda ex Isid.*

De arboribus aromaticis. Cap. VIII.

AROMATA [a] sunt, quæq. fragrātis odoris, quæ India, vel Arabia mittit, siue aliæ regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur: siue quòd aris imposita diuinis inuocationibus apta videantur, seu quòd sese aëri inserere, ac miscere probantur. Nam quid est odor, nisi aer contactus?

Thus, arbor Arabiæ, immensa atque ramosa, lenissimi corticis, [b] ramis ad aceris qualitatem, Amigdalæ modo succum aromaticum fundens, album, & masticatione velut in puluerem resolutum: & [c] cùm frangitur, intus pingue est, & igni appositum
A facile ardescens. [d] Et appellatur apud nos masculum, eo quòd sit natura rotundum in modum testiculorum. Reliquum planum & penè scabrosum: minus optimū. [e] Adulteratur autem admixta resina siue gummi, sed dinoscitur sua proprietate. Nam thus igni impositum ardescit, resina fumescit: gummi verò liquescit calefactū. [f] Thus autem à tundendo dicitur, quia dum gummi guttæ ex arbore cadunt in glebis miscentur: dum verò glebæ in puluerem rediguntur, thus carpitur & virgulis tunditur, & sic inde manibus tollitur. Hoc & Libanū vocatum à mōte Arabiæ, vbi Sabæi sunt. Nam
B mons eorum Libanus dicitur, vbi thura colliguntur.

[g] Myrrha, Arabiæ arbor altitudinis quinque cubitorum, similis spinæ, quam ἄκανθον dicunt: cuius gutta viridis atq. amara, [i] vnde & nomen accepit myrrha. [k] Gutta eius spontè manans pretiosior est, elicita corticis vulnere vilior iudicatur. Sarmenta eius Arabes ignibus fouent: quorum fumo satis noxio, nisi ad odorem storacis occurrant, plerumq. insanabiles morbos contrahunt. [l] Myrrha autem Troglodytica ab insula Arabiæ dicta, vbi melior colligitur, & purior.

C [m] Storax, arbor Arabiæ, [n] similis malo Cydonio, cuius virgulæ inter Caniculæ ortum cauernatim lacrymam fluunt. Distillatio eius in terram cadens, munda non est, sed cum proprij corticis scrobe seruatur. Illa autē, quæ virgis & calamis inhæserit, munda est & albida: dehinc fulua fit Solis caussa, & ipsa Storax calamites pinguis, resinosa, odoris iucundi, humecta, & veluti mellosum liquorem emittens. Storax autem dicta, quòd sit gutta arboris profluens, & cōgelata. Nam Græci stiriam guttam dicunt, Græcè autem στύραξ Latinè storax dicitur.

[o] Bdelium, Indiæ & Arabiæ arbor, cuius lacryma melior Arabica. Est enim lucida, subalbida, leuis, pinguis, [p] æqualiter cerea, &
D quæ facile molliatur, neque ligno vel terræ commixta, amara, odoris boni. Nam ex India sordida est & nigra & maiori gleba. Adulteratur autem admixto gummi: qui non ita amarificat gustum.

[q] Mastix, arboris Lentisci gutta est. Hæc Granomastix dicta est, quia in modū granorum est. Melior autem in Chio insula gignitur, odoris boni, [r] candoris ceræ Punicæ. Vnde & splendorē cutis pulchrificat. Adulteratur autem interdum resina, vel thure.

[s] Piperis

[s] Piperis arbor nascitur in India, & in latere montis Caucasi, quòd Soli obuersum est: folijs ad Iuniperi similitudinem. Cuius syluas serpentes custodiunt: sed incolæ regionis illius, cùm maturæ fuerint, incẽdunt. Et serpentes igne fugantur: & inde ex flãma nigrum piper efficitur. Nam natura piperis alba est, [t] cuius quidem diuersus est fructus. Nam quod immaturum est, piper longum vocatur: quod incorruptum ab igne, piper album: quod verò cute rugosa & horrida fuerit, ex calore ignis trahit & colorem, & nomen. Piper si leue est, vetustum, si graue nouellum: vitanda est autem mercatorum fraus. Solent enim vetutissimo piperi humecto argenti spumam aspergere aut plumbum, vt ponderosum fiat.

Aloa, in India atq. Arabia gignitur: arbor odoris suauissimi ac summi. Denique lignũ ipsius, vice thymiamatum altaribus adoletur, vnde & nomen traxisse creditur.

Cinnamomum dictum, quòd cortex eius in modum cannæ sit rotundus & gracilis. Gignitur autẽ in Indiæ & Æthiopiæ regionibus, frutice breui duorũ tantùm cubitorum, colore subnigro vel cinereo, tenuissimarum virgarum. [x] Nam, quod in crassitudinem extenditur, despectui est: quod verò gracilius prouenerit, eximium. Quod cùm frangitur visibile spiramentum emittit ad imaginem nebulæ seu pulueris.

Amomum vocatum, quod veluti odorem cinnamomi referat. Nascitur in Syria & Armenia: [y] frutex eius botrosum semen reddens sibi cõnexum, flore albo veluti violæ, folijs similibus Brioniæ, odore etiam bono, somnos suauificat.

[z] Casia nascitur in Arabia: virga robusti corticis, & purpureis folijs, vt piperis. Est autem virtutis cinnamomi similis, sed potentia inferior: vnde pro Cinnamomi vice duplex eius pondus in medicamentis admiscetur.

[a] Calamus aromaticus à similitudine calami vsualis vocatur. Gignitur in India multis nodis geniculatus, fuluus, fragrans spiritus suauitate. Qui cùm frãgitur, in multas fit partes scissilis, simulãs gustu Casiam cũ leui acrimonia remordente.

[b] Balsami arbor, in Iudæa intra terminos tantum XX. iugerum erat. Posteaquam eandem regionem Romani potiti sunt, etiam latissimis collibus propagata est, stirpe similis viti, [c] folijs similis rutæ, sed albidioribus, semperque manentibus. [d] Arbor autem Balsamum: lignum eius Xylobalsamum dicitur: fructus, siue semen Carpobalsamum: succus [e] Opobalsamum. Quod ideo cum adiectione significatur, [f] eo quod percussus ferreis vngulis cortex ligni per cauernas eximij odoris guttam distillat: cauerna enim Græco sermone ὀπὴ dicitur. Cuius guttam adulterant admixto Cyprino oleo, vel melle. [g] Sed syncera probatur à melle, si cum lacte coagulauerit: ab oleo, si instillata aqua aut admixta facilè fuerit resoluta: præterea si laneæ vestes ex ipsa pollutæ non maculantur. Adulteratum quidem neque lacte coagulat, & vt oleum in aqua supernatat, & vestem maculat. [h] Balsama autẽ si pura fuerint, tantam vim habent, vt si Sol excanduerit, sustineri manu non possint.

[a] Cap. VIII. Aromata sunt quæque. f. Od. India. *Quæq. id est, quæcunq.*

[b] ramis ad aceris qualitatem, &c. *è Solin. c. 46.*

[c] Cum frangitur intus pingue. *è Diosc. lib. 1. c. 82.*

[d] Et appellatur apud nos mascul. *Ex Plin. libro. 12. c. 14.*

[e] Adulteratur autem admixt. *è Dioscorid. ibid.*

[f] Tus autem sine asp. *è Seru. ad v.* molles sua tura Sab. *Georg. 2.*

[g] Myrrha Arab. arb, alt. ad. q. c. *è Solin.*

[h] Similes spinæ quam ἄκανθον vocant *Seru. Georg. 2.* Acanthus arbor est in Ægypto semper frondés. ἄκανθος dicta, quia spinis plena est.

[i] Vnde & nomen accepit. *Nam myrrha è voce Hebræa fluxit: vt item Cinnamomũ, Nardus, Crocus: Agallochus, siue Aloe auctore Hieronymo.*

[k] Gutta eius sponte man. *è Solin.*

[l] Myrrha autem Troglodytica. *è Dioscorid. lib. c. 180. sed* sinu *fortaßè legendum pro* insula.

[m] Storax arbor Arab. *Donatus in Adelph. sc. 1.* Storax *(inquit)* ab odore. *Eadem vox legitur apud Solinum* Styrax *apud Plin. & alios.*

[n] Similis malo Cydonio. *è Diosc. c. 80. Plinius. 12. c. 25. Cotoneo malo similem.*

[o] Bdellium. *Vid. Diosc. c. 81.*

[p] Æqualiter cerea. *Id est, vndiq. cerea. Plinius:* esse autem debet translucidum simile ceræ.

[q] Mastyx. *è Dioscorid c. 91.*

[r] Candoris ceræ Punicę. *Tyrrhenæ ceræ Diosc. sed hoc fortasse è Plinio, qui ceram Punicam candidißimam fieri dicit.*

[s] Piperis--similitudinem. *è Solin. c. de India.*

[t] Cuius quidem diuersus est fructus. *Ex eod.*

[v] Vnde & nomen traxisse creditur. *An quia, cùm Græcis ἅλως sit area; ara pro area in gloßis legit siue Isidorus, siue, quod magis credo, qui hæc illi adiecit.*

[x] Nam quod in crass. -eximium. *è Solin. c. 43. Vid. Theophr. lib. 9. de hist. plant. c. 5.*

[y] Frutex eius botrosum sem. *è Diosc. lib. 1. c. 14.*

[z] Casia. *Ex eod. c. 12.*

[a] Calamus aromatic. *è c. 17.*

[b] Balsami arbor. *è Solin. c. 48.*

[c] Folijs similis rutæ s.a s.q.m. *è Dioscorid.c.18.*
[d] Arbor autem balsamum. *è Seru. Georg.2.*
[e] Opobalsamum, quod ideo cum adiectione signif. &c. *Ex Hegesipp. lib.4.c.17.*
[f] Eo quod percussus ferreis vng. *Ita quidem Dioscor. & Theophrastus. Melius Plinius: Ferro lædi vitalia odit, & Tacit.V.hist si vim ferri adhibeas, pauent venæ Hegesip. libro 1.* Virgultisque innascitur, quæ acutis lapidib. incidunt pueri agricolar.
[h] Balsama autem, si pura fuerint. *è Seru. Georg. 2. ad illud.* Quid tibi odorato referam sudantia ligno Balsama?

De herbis aromaticis, siue communibus. Cap. IX.

EXtant & quarundam herbarum nomina, quæ ex aliqua sui caussa resonant, habentes nominum explanationem. Non tamen omnium herbarum etymologiam inuenies. Nam pro locis mutantur etiam nomina.

[a] Folium dictum, quod sine vlla radice innatás in Indiæ littoribus colligitur. Quod lino perforatum, siccant Indi atque reponunt. Fertur autẽ Paradisi esse herba gustu Nardum referens.

[b] Nardus, herba est spicosa, vnde & à Græcis ναρδοστάχυς appellata, quarum alia Indica, alia Syriaca vocatur, non quod in Syria nascatur, sed quòd mons, in quo inuenitur, alio latere Indiam spectat, alio Syriam. Est autem Indica multiformis, sed melior Syriaca, leuis, fulua, comosa, spica parua, odoratisima, Cyperum simulans. Quòd si multũ in ore tardauerit, linguam siccat. Nardus Celtica, à regione Galliæ nomen traxit. Nascitur enim sępius in Ligurię Alpibus,[c] & in Syria, frutice paruo, radicibus in manipulo collectis ligamentis. Flos eius tantùm propter odorem bonus. Thyrsi eius, atque radiculæ vtiles probantur vsibus nostris.

[d] Costum, radix herbæ est nascentis in India, Arabia, & Syria, sed melius Arabicum: est enim album & leue, suaue, iucundi odoris, Indicum colore atro, & leue, vt ferula: Syriacũ verò pondere graue, colore buxeo, odore acri, summum tamen album, leue, aridum, gustum incendens.

[e] Crocum dictum ab oppido Ciliciæ, quod vocatur Coriciũ, quanquam & alibi nascatur, sed non tantum, vel tale, quale in Cilicia. Vnde & à potiore parte nomẽ accepit. Nam multæ res nomina sumpserunt à locis, vbi
A plus prouenit, & melius aliquid.[f] Optimum est autem, quod fuerit recens, odoris boni, albedine parua, porrectæ longitudinis, integrum, & neque in fragmẽta comminutum, inspiratione bona,[g] & cùm carpitur, manus inficiens, & leuiter acre. Quòd si eiusmodi nòn fuerit: aut vetustum, [h] aut infusum agnoscitur. Adulteratur autem admixto crocomagmate. Augendi quoque ponderis caussa spuma argenti contrita adijcitur, & proditur, si puluerulentum reperitur,[i] atque decoctum ab odore proprio fuerit lapsum.

[k] Crocomagma, expresśis aromatibus crocini vnguenti, atq. informato sedimine
B in pannusculos, fit: & ideo sic appellatur.

[l] Asarum, nascitur in vmbrosis montibus, folijs Casiæ similibus, inter quæ flos iuxta radicem purpureus, in quo semen continetur vuarum simile, radicibus pluribus, atque tenuisśimis, & benè redolentibus, & est virtute similis Nardo.

[n] Phu, nascitur in Ponto, folijs Oleastro similibus.

Cyperus à Græcis vocatur, quod habeat virtutem feruentem. [o] Radix eius est iunci trianguli, folijs porri similibus, radicibus nigris, siue contiguis, in similitudinẽ oliuarum
C odoratisśimis atque acerrimis. Nascitur in paludibus atq.[p] vacuis locis. Traditur etiam alia species Cyperi, quæ in India nascitur, & appellatur lingua eorum Gingiber.

[q] Iris Illyrica à similitudine Iris cælestis nomen accepit. Vnde & Latinis Arcumen dicitur: quod flos eius coloris varietate eundem arcum cælestem imitetur. Illyrica autem dicitur, quia in Illyrico plurima & violentisśima est: species eius folijs gladioli similibus, radice aromatica, odoris boni.

[r] Acorum, folijs Iridis similibus, radicibus saporis [s] acerrimi, sed odoris iucundi: propter quòd & aromatica est.

D [t] Meu----

[v] Cardamomum ----

[x] Squinum, melius quod in Euphrate nascitur, quàm quod in Arabia; fuluum, multiflorum, purpureum, tenue, odoris rosei, cùm manu fricatur, gustu multum incendit linguam, atque mordet. Huius [y] flos σχινάνθος dicitur. Ἄνθος enim Græcè flos nuncupatur.

Thymum appellatum, quod flos eius odorem refert. De quo Virgilius: Redolentque thymo fragrantia mella.

[z] Epi-

[z] Epithymum, Græcum nomen, quod Latinè dicitur flos thymi. Nã flos Græcè thymũ vocatur. Est autem flos Tymbræ similis.

[a] Samsucus est, quem Latini Amaracũ vocant. Cuius nominis vsum Virgilius etiam ad Venerem referẽs ait: - Vbi mollis Amaracus illum Floribus & dulci aspirans complectitur vmbra. Apta est autem hæc herba vnguentis.[b] Vnde & nomen traxit Amaracus à puero cuiusdam regis: qui casu lapsus dum ferret vnguenta, nouum & gratissimũ ex confusione odorem creauit.

[c] Hyacinthus, herba est habens florẽ purpurpureum. Traxit autem nomen à puero quodam nobili, qui in saltibus inter purpureos flores repertus est interfectus, deditq. nomen herbę puerilis funeris casus.[d] Est autem radice, & flore bulbi similis, pueros à pubertate retinens.

[e] Narcissus herba fabulosè impositum nomen habet, à quodam puero, cuius membra in hunc florem transierunt, qui & nomen Narcissi in appellatione custodit, & decus pulchritudinis in [f] candore retinet foliorũ.

Rosa à specie floris nuncupata, quod rutilante colore rubeat.

Lilia lactei floris herba, vnde & nuncupata, quasi liclia, [g] cuius cùm cãdor sit in folijs, auri tamen species intus effulget.

[h] Viola, propter vim odoris nomen accepit.[i] Huius genera sunt tria, purpureum, album, melinum.

[k] Acanthus, herba Ægyptia semper frondẽs, spinis plena, flexili virgulto. In cuius imitatione arte vestis ornatur, quę Acãthina dicitur, & Acanthis dicta.

[l] Hedera dicta, quod arboribus reptando adhæreat. De qua Virgil. Inter victrices hederam tibi serpere lauros. Alij hederã aiunt vocatam, [m] quod hœdis supra lactis abundãtiam in escã à veteribus præbebatur.[n] Hederæ, frigidæ terræ indices sunt secundum Physicos. Nam antipharmacum ebrietatis est, si quis potus hedera coronetur.

[o] Elleborum memorant in Græcia circa Elleborum quendam fluuium plurimũ gigni, atque inde à Græcis appellari. Hoc Romani alio nomine Veratrum dicunt, pro eo quód sumptum, motam mentem in sanitatem reducit. Duo sunt autẽ genera, [q] albũ, & nigrum.

[p] Acone, portus est Bithyniæ, qui prouentu malorum graminum vsq. adeò celebris est, vt noxias herbas Aconita illinc nominemus.[q] Nã Toxica venena ex eo dicta, quòd ex arboribus taxeis exprimantur: maximè apud Cantabriam.

[r] Euphorbium dictum, quod eius succus oculorum acuat visum. Cuius vis tanta est, vt duris carnibus superadiecta citius coqui compellat. Nascitur in multis locis, sed plurima in Mauritania.

[s] Laser herba nascitur in monte Oscobagi: vbi & Ganges fluuius oritur: [t] cuius succus dictus primum Lacsir: quoniã manat in modum lactis: deinde vsu deriuante Laser nominatũ est. Hoc est à quibusdam Opiũ Cyrenaicum appellatum, quoniam & apud Cyrenas nascitur.

[v] Aloe, herba amarissimi succi.

[x] Panace, herba fragrãtis odoris, thyrso ferulę similis, ex qua profluit succus: qui Opopanace dicitur, croceus & pinguis, odore grauis, & amarissimus.

Galbanum, succus est ferulæ.

Dycta, est mõs Cretæ, ex quo Dyctamnũ herba nomen accepit, propter quam apud Virgilium cerua vulnerata saltus peragrat Dyctæos. Tantæ enim potentiæ est vt ferrum à corpore expellat, sagittas excutiat: vnde, & eius pabulo feræ percussæ sagittas à corpore inhærentes eijciunt.[y] Hanc quidam Latinorũ Poleium Martis dicunt, propter belli tela excutienda.

[z] Mandragora dicta, quod habeat mala suaue olentia, in magnitudinem mali Matiani.[a] Vnde & eam Latini malum terræ vocant.[b] Hanc poëtæ ἀνθρωπόμορφον appellant, quod habeat radicem formam hominis simulantem.[c] Cuius cortex vino mixtus ad bibendum datur ijs, quorum corpus propter curam secandum est, vt soporati, dolorem non sentiant. Huius species duæ. Fœmina, folijs lactucę similibus, [d] mala generãs in similitudinem prunorum. Masculus verò, folijs betæ similibus.

[e] Papauer herba somnifera: de qua Virgilius, Lethæo perfusa Papauera somno. Soporem enim languẽtibus facit. Eius alia est vsualis, alia agrestis, ex qua fluit [f] succus, quẽ Opium appellant.

Colocynthis, cucurbita agrestis, & vehementer amara, quæ similiter, vt cucurbita flagella per terram tendit.[g] Dicta autem Colocynthis, quòd sit fructu rotũdo, atque folijs, vt cucumis vsualis.

[h] Centauriam Græci vocant, quoniam à Chirone Centauro fertur reperta. Eadem

& λιμνήτιος, quia locis humectis nascitur. Eadem, & Fel terræ propter amaritudinem.

Glycyrrhiza Græcè ex eo dicta, quòd dulcẽ radicẽ habeat. γλυκὺ enim dulce Græci dicunt. Eadem ἄδιψος, quia sitientibus sitim sedat.

[i] Dracontea vocata, quod hasta eius varia sit in modum colubri, similitudinemq́, draconis imitetur, vel quòd eam herbã vipera timeat.

[k] Chelidonia ideò dicitur, vel quòd aduentu hirundinũ videtur erũpere, vel quòd pullis hirundinum si oculi auferantur, matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur.

[l] Heliotropium nomen accepit primò, quòd æstiuo solstitio floreat, vel quòd Solis motibus folia circumacta conuertat. Vnde & à Latinis Solisequia nuncupatur. Nam & Sole oriente flores suos aperit, idem se recludit, cùm Sol occubuerit. Ipsa est quam Latini Intubum syluaticum vocant.[m] Hæc & Verrucaria, quod extinguat verrucas ex aqua pota, vel in cataplasmate posita abstergat.

[n] Pentaphyllon, à numero foliorũ dicta, vnde eam Latini Quinq. folium vocant: herba adeò munda, vt purificationi, & templis adhiberi à Gentilibus solita esset.

[o] Hyssopus, herba purgandis pulmonibus apta. Vnde & in veteri testamẽto per Hyssopi fasciculos aspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat. Nascitur in petris hęrens saxo radicibus.

[p] Reubarbarum, siue Reuponticum: illud, quod trans Danubium in solo barbarico: istud, quod circa Pontũ colligitur, nominatũ est. Reu autem radix dicitur. Reubarbarum ergò, quasi radix barbara. Reuponticum, quasi radix Pontica.

Hyoscyamos à Græcis, à Latinis Herba calicularis, quod caliculi eius in figuram cantharorũ nascantur, vt est mali Punici, [q] quorum ora serata sunt, habentia intrinsecus semina papaueris similia. Hæc herba, & insana vocatur, quia eius vsus periculosus est. Denique si bibatur, vel edatur, insaniã facit, vel somni imaginem torpidã. Hãc vulgus Milimindrũ dicit: propter quod alienationem mentis inducit.

Saxifraga vocata, quod semẽ eius petras in vesica frangat, atque comminuat.

Gentiana nomen sumpsit, vt medici memorãt, ab inuẽtore, radicibus Aristolochiæ A similibus. Nascitur sub Alpibus, atque Galatia Asiæ.

Satureia, calida, & propè ignita. Vnde illi & nomen inditum credunt, quòd pronos facit in Venerem.

Satyrion dicta à Satyris, propter incendiũ libidinis, [r] quam vulgus Stingum vocat: Venerem enim suscitat. Eadẽ & Orchis, quod radix eius in modum testiculorum sit: quos Græci ὄρχεις vocant. Item & Leporina, propter quod caulem mollem emittat.

Vrtica vocata, quòd tactus eius corpus B adurat. Est enim igneæ omninò naturæ, & tactu perurit: vnde & pruriginem facit.

[s] Artemisia, herba Dianæ à gentilibus cõsecrata est, vnde & nuncupata. Gręcè enim Diana ἄρτεμις dicitur.

[t] Chamæmelos Græcè dicta, quòd mali Matiani odorem habeat: sitque breuis, terræque vicina.

Chamædrys à Græcis appellatur, quod sit breuis, & per terram strata, & minuta folijs paruissimis.

C [v] Pæon, quidam medicus fuit, à quo Pæonia herba perhibetur inuenta, vt Homerus dicit. Hanc quidã Glycysiden vocãt, quòd dulcis saporis sit, vel Pẽtorobon à numero granorũ, vel, vt alij, Dactylosam à digitorũ similitudine. Nascitur in syluis.

Buglossos à Græcis dicta, eo quòd folia asperrima ad modum linguæ bouis habeat. [x] Quæ mirum in modum ob sapientiam nutriendam vino infundenda à veteribus memoratur. Conuiuij quoque hilaritatem prębere fertur: pro olere etiam sumitur.

[y] Arnoglossos, id est, agni lingua, quæ à Romanis Plãtago dicitur, quod planta eius cito adhæreat terræ. Hac multi pro olere vescuntur.

D [z] Herpillus, quę apud nos Serpillus vocatur, pro eo quod radices eius longe serpant. Eadem, & Matrisanimula, propter quod mẽstrua moueat.

[a] Aristolochia dicitur, quod mulieribus fœtis optima sit. Nam superfessa post partum, matricem beneficio vaporis expurgat. Huius herbæ genera sunt duo: quarũ vna Aristolochia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicẽ habeat: altera Aristolochia longa, quia longam radicem habet, cum ramis & folijs lõgioribus, quam etiam & Dactylitem vocant, quòd sit radice robore digitali, & longa.

[b] Erigeron nomen à Græcis dicitur, quòd

vere

vere primo senescat. Vnde & eã Latini Senecionem vocant. Nascitur per macerias. A

c Psyllios dicta, quòd semen pulicis simile habeat. Vnde eam Latini herbam pulicarẽ vocant.

d Hierabotane, ideò à Græcis hoc nomen accepit, quòd e remedijs, ac ligamentis hominum, & purificationibus sacerdotum à Gentilibus probaretur apta. Vnde & eam pontifices Sagmen appellabant, quasi sancimen, hæc Verbena, quia pura.

f Paliurus, herba asperrima, & spinosa.

g Struthius, quam quidam Herbam Lanariam vocant, eò quòd pleríque lanam ex ea lauent. Nascitur in locis cultis. B

Splenos, dicta quòd splenem auferat.

Cimicia, propter similitudinem cimicis. Vnde, & eam Græci κορίον vocauerunt. Nascitur in locis asperis, atque cultis.

Marrubium, quòd Græci Prasium dicũt, vocatum propter amaritudinem. Nascitur in campis.

h Pulegium, apud Indos pipere pretiosius est. i Habet autem vim thermanticam, calefacit, & deducit, extenuat, & purgat, & digerit.

k Absinthium Græcum nomen, cuius probabilius est, quod in Põti regione nascitur: vnde, & Absinthiũ Ponticum nominatur. C

l Symphyton Græcè dictum, eo quòd tãtam in radice virtutem habeat, vt frusta carnis aspersa in cacabo coagulet.

m Polypodion, herba, cuius radix hirta, atque crinita, vt est Polypus: ex quo deriuatũ vt Polypodion diceretur. n Nascitur in teneris petrarum terris, siue quercubus vicinis.

o Polios, à Græcis, à Latinis Omnimorbia, quòd multis morbis subueniat. Nascitur in montibus, & duris locis.

p Scammonia, quam Latini Acridium vocant, herba succi plena, quæ colligitur sub cauata radice. Denique terram rotunda cauitate fodiunt: tum suppositis, aut cochleis, aut nucis folijs excipitur succus, atque siccatus aufertur. Venit autem sæpius probabilior ex Mysia Asiæ. Huic contrarius, atq. falsus ex Syria, atq. Iudæa. D

q Daucus, folijs fœniculi similis, thyrso bipalmis.

Citocatia dicta, quòd ventrem citò depurget, quam vulgus corruptè Citocotiam vocant.

r Lappa dicta, quod habeat caulem ingẽtem per terram disposita. Hæc herba à Græcis φιλάνθρωπος vocatur, quòd vestibus hominum inhæreat ob asperitatem sui. Nascitur iuxta muros.

Capillus Veneris vocatus, siue quod delapsos post alopeciã capillos recreat, vel quòd Capillorum fluores coërcet, vel quod sit virgulis nigris lenibus cum splendore quasi capilli. Nascitur in aquosis locis.

f Rubia dicta, quòd radix eius sit rubra, vnde & colorare lanas perhibetur.

t Anchusa, cuius radix contrita digitos inficit. Est enim colore sanguineo, vnde etiã pictoribus ad purpuram effingendam vsui est.

Chamæleon, quæ Latinè Viscarago vocatur, eo quòd viscum gignat, in quo hærent aues, quæ propria voluntate descendunt ad escam.

Cicuta, propter quod in thyrso geniculato nodos habeat occultos, vt canna: sic dicitur fossa cæca, quæ occulta est. Hæc potui data interficit. Hanc in carcere Socrates bibit, & expirauit. Persiꝰ: Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ. Hæc dũ hominibus venenum sit, capellas efficit pingues.

v Trifolium est, quòd Græci τρίφυλλον vocant, quod sit folijs trinis per singulas adnationes.

Phlomos, quã Latini Herbam Lucernalẽ vocant, ab eo quòd ad lychnia proficiat. Eadem, & Lucubros, quòd lucẽ præbeat vmbris.

Pyretron, Græcè dicta, quòd habeat radicem incendiosam, atque coaceruantem.

x. Althea, malua agrestis, siue maluæ viscus, sed Althea, quod in altum surgit: & viscus, quia glutinosa est.

y Oryganum, quod Latinè Colena interpretatur, propter quod infusum coloret vinum.

z Tithymallum vocabulũ sumpsit, quod foliorum comam ad radium solis circumacta conuertat. Nam Græci solem τιτάνα vocant, μαλλὸν comam, ex quo confectum est, vt Tithymallum diceretur. Huius species septem diuersis locis nascentes.

a Strychnos, quæ latinè Herba salutaris vocatur, propter quod dolorem capitis, & stomachi incendiũ mitigat. Eadem, & Vua Lupina propter semen eius vuæ simile.

b Polygonus, quam Latini Herbã sanguinariam vocant, quòd missa in naribus sanguinem moueat.

Ambrosia, quam Latini Apium syluaticũ vocant.

vocant. De qua Virgilius: Ambrosiæque comæ diuinum vertice odorem Spirauêre.-

Apiago, quod flores eius apes maximè appetunt.

Portulaca----

[c] Rosmarinus, quã Latini ab effectu Herbam salutarem vocant: cuius folia fœniculi sunt similia, atque aspera: & rotatim terræ prostrata.

Colocasia----

Mentha agrestis, [d] quam Græci καλαμίνθην nostri vulgo Nepetam vocauerunt: maioris virtutis, & vehemens in calore.

[e] Genicularis herba substernitur ob scorpionum vim repellendam.

Gladiolus, quòd sit folijs gladij similibus, thyrso cubitali, floribus purpureis.

Verbascum----

Agaricum [f] radix vitis albæ.

Calamites----

Lappa----

Lapago----

Lapella----

Beneola----

Orcibeta----

Mirobalanum----

[g] Asphodelus, quam Latini à colore Albutium vocant.

[h] Scylla, quod nocẽs sit: de [i] qua superstitio Gentilium dicit, quod si integra ad limen suspendatur, omnia mala fugat.

Chamępitys à Gręcis dicta, quòd terrę adhæreat, & odorem pini habeat. Hanc Latini Cucurbitularem vocãt, quod ex parte odorem cucurbitæ referat.

[k] Staphysagria nascitur in locis amœnis.

[l] Asplenos dicta, quòd splenem auferat, siue Scolopẽdrios, eo quòd folia ipsius scolopẽdro animali sunt similia. Nascitur [m] in humidis petris.

[n] Voluus appellatus, quòd radix eius volubilis sit, & rotunda.

[o] Stœchas, in insulis Sthœchadibus nascitur, vnde & nuncupatur.

Cyclaminus Græcè dicta à quodam qui Κύκλος vocatus est, qui primus virtutem huius herbæ inuenit, siue quod habeat radicẽ rotundam. Græci enim κύκλον rotundum vocãt. [p] Cuius radix, aut succus si vino fuerit admixtus, ebrios facit. Nascitur in syluosis locis, & agris.

[q] Ampelos leuce, siue Brionia, quam Latini Vitem albam vocant, vel à qualitate coloris, vel quòd eius radix contrita, & corpori A infricata teneriorem, & candidiorem cutẽ reddat. Nam & succus baccarum eius lac vberibus siccis reddit.

[r] Ampelos melæna, id est, vitis nigra, eadémq. Labrusca habens folia hederæ similia, in omnibus maior, quàm vitis alba: baccas similiter habens, quæ in maturitate nigrescunt: vnde & vocabulum sumpsit.

Viticella herba, à Latinis appellata, quòd sicut vitis quicquid proximum habuerit, apprehendat corymbis, quos annulos appellamus.

[s] Buphthalmos florẽ habet croceum oculo similem. Vnde à Græcis nomen accepit. Est autem caule molle, [t] folijs Coriandri simi- B libus. Nascitur iuxta muros ciuitatum.

[v] Phlomos, quam Latini Verbascum vocant, quarum altera est masculus, albidioribus folijs, atque angustioribus: altera fœmina folijs latioribus, atque nigris.

[x] Ferula, vocata à medulla. Nã illam Varro tradit esse ferulæ medullam, quam ἀπόδερον Gręci vocant. Nonnulli à feriendo ferulam dicũt. Hac enim pueri, & puellæ vapulare solent: [y] huius succus galbanum est.

[z] Papyrus dictus, quòd igni & cereis est aptum, πῦρ enim Græci ignem dicunt.

Iuncus dicitur, eo quòd iunctis radicibus C hæreat.

[a] Scirpus, à quo tegetes texuntur sine nodo: de quo Ennius. Quærũt in scirpo soliti quid dicere nodum. Et in prouerbio: Qui inimicus est, etiam in scirpo nodũ quærit.

[b] Fucus genus herbæ est, de qua tingitur vestis: dicta, [c] quia mentitur alienum colorem: vnde & Virgilius: -- discet mentiri lana colores.

Alga nascitur in aquis stantibus. Ita denique nomen sumpsit ab algore aquæ: vel quod alliget pedes, quia crassa est folijs aquã ex parte superantibus.

D Vlua, & Typus herbæ, quæ circa fontes, & paludes stagnáq. nascuntur. Ex quibus vlua, id est, alga mollis, & quodammodo fungus, dicta ab vligine.

Typhe verò, quæ se ab aqua inflat. Vnde etiam ambitiosorum, & sibi placentium hominum tumor typhus dicitur.

[d] Carix, acuta herba, & durissima sparto similis, de qua Virgilius: -- Et carice pastus acuta.

[e] Spartus, frutex virgosus sine folijs, ab asperitate vocatus. Volumina enim funium, quæ ex eo fiunt, aspera sunt.

Gramen

Gramen, à situ potius dictum, quòd plurimorum agrorum sit. [f] Vnde illud Græci, ἀγρῶστιν vocauerunt: licet omnis herba gramen vocetur, ab eo quod germinetur: sicut robur omne lignum, licet sit & species, ab eo quòd firmissima.

[h] Filix, à singularitate folij dicta. Denique ex vna virgula altitudine cubitali vna scissa folia gignitur replicata, velut pinna.

Auena - - -

Lolium - - -

Zizania, quod poëtæ semper infelix loliũ dicunt, quod sit inutile, & infœcundum.

Fœnum dictum, quod eo flãma nutritur φῶς enim flamma est.

B Manipulum dicimus, fascem fœni. Et dictus manipulus, quod manum impleat.

[a] Cap. IX. Folium dictum, &c. è *Dioscorid. lib. 1. cap. 11.*

[b] Nardus. *Ex eod. c. 6.*

[c] & in Syria. *Istria legerim ex Dioscorid. c. 7.*

[d] Costum. *Ex cap. 15.*

[e] Crocum dictum ab oppid. *è seru. Georg.* 1. *ad v.* Croceos vt Tmolus odores.

[f] Optimum autem, &c *è Dioscorid.*

[g] & cum carpitur manus inficiens. *Dioscorid.* βάπτων ἐνδιέσει τὰς χεῖρας, *hoc est, tingens humectatione manus.*

[h] aut infusum. *Dioscorid.* ἐμβεβρεγμένος, *id est, dilutũ.*

[i] atq. decoctum. *Id est, defrutum. Dioscorid.* καὶ τὸ τὴν ὀσμὴν ἑψηματώδη τυγχάνειν. *qui indecoctum hic substituunt, quid decoquere sit, non satis vident.*

[k] Crocomagma. *Dioscorid. c. 26. & Plin. lib. 21. c. 20.*

[l] Asarum. è *Dioscorid. c. 9.*

[m] folijs casiç similibus. *Immo hederæ similibus Dioscor.* φύλλα ἔχων κισσῷ ὅμοια. *& Plinius lib. 12. c. 13.* hederæ folijs. *Ergò* κασσίᾳ *pro* κισσῷ *legisse videtur vetus Dioscoridis interpres, quo est vsus Isidorus.*

[n] Phu. è *Dioscor. c. 10. Plinius lib. 12. c. 11.*

[o] radix est iunci trianguli. *Hoc cauli tribuit Dioscorid.* καυλὸν γωνιώδη.

[p] atq. vacuis locis. *Contra Dioscorides:* ἐν τόποις ἐργασίμοις, *id est, cultis, error ergo interpretis, qui* ἀργοῖς *fortasse legit. aut* ἀργοσίμοις.

[q] Iris Illyrica. *E Diosc. c. 1.*

[r] Acorum. *Ex c. 2.*

[s] acerrimi saporis, sed odoris iucundi. *Vox saporis deerat in omnibus libris, quã è Dioscor. reposuimus. ille enim:* δριμύας τῇ γεύσει, καὶ τῇ ὀσμῇ οὐκ ἀηδῶς. *Plinius quoq.* gustu acres, odore non ingratas.

[t] Meu - - - *Vid. Diosc. c. 3.*

[v] Cardamomum - - - *Idem c. 5. & lib. 2. c. 185.*

[x] Schœnus melior. *Vid. Dioscorid c. 6. qui primam laudem Nabathæo Schœno, secundam Arabico tribuit, Libycum inutilem esse ait. Cætera conueniunt.*

[y] flos schœnanthos. *squinantos apud Pallad. in Octob. tit. 14. & apud Aurelianum non semel mendosè, sed ita fortasse tunc & proferebant, & scribebant.*

[z] Epithymum. *Dioscorid. lib. 4. c. 179.* ἐπίθυμον θύμου ἐστὶν ἄνθος. *Vid. Plin. lib. 26. c. 8.*

A

[a] Sampsuchus. *Ita quoque ab Aureliano & Hesychio: ab alijs sampsuchum effertur.*

[b] vnde & nomen amaracus. *E Seruio. Æneid.* 1. vbi mollis amaracus illum.

[c] Hyacinth. *Seru. eclog. 3. & Ouid. lib. 10.*

[d] est autem radice, & flore volui. *V. Dioscorid. lib 4. c. 63.*

[e] Narciss. *Ouid. lib. 3.*

[f] In candore retinet folior. *Florum potius, nisi folia florum intelligas, vt mox de lilijs, ex Ambros. cuius dum candor sit in folijs. Diosco.* ἄνθος λευκόν.

quasi liclia. *Al. quasi liglia.*

[g] Cuius dum candor sit in fol. -- effulget. *Verba sunt Ambros. Hex. 3. c. 8.*

[h] viola propter vim odoris. *Doloris libri omnes præter Roma. mendosè, vt apparet, Ambros.* In quib. nescias, species ne amplius florum, an vis odora delectet.

B

[i] Huius genera sunt tria. *Quattuor retulit Dioscori.* λευκόν, μήλινον, κυανοῦν, πορφυροῦν. *tria Plinius:* purpuream, luteam, albam.

[k] Acanthus. *Locus conflatus ex tribus Seruij locis. Geor. 2. Æn. 1. & eclog. 4.*

[l] Hedera. *Festus.* Hedera dicta quod hæreat, siue quòd edita petat, vel quia id, cui adhæserit, edat.

[m] quòd hœdis supra lactis abund. &c. *Columell. lib. 7. c. 6. de hœdis:* Qui vbi editi sunt eodem modo, quo agni, educantur, nisi quod magis hœdor. lasciuia compescenda, & arctius cohibenda est: Tum super lactis abũdantiam Samera, vel Cythisus, aut Hedera præbenda.

[n] Hederæ frigidæ terræ indices. *E Seruio Georg. 2.* Hederæ pandunt vestigia nigræ.

[o] album, & nigrum. *Quæ post hæc leguntur in quibusdam editis, absunt ab omnibus manusc. Sunt verò Ambrosij verba, lib. 3. Hex. c. 9. quæ propterea hîc adscribemus: Hanc autem periti loquuntur escam esse, & alimoniam coturnicũ,*

C *eo quòd naturali quodam temperamento sui corporis vim pabuli nocentis euitant--&c. vsq. ad--solutem.*

[p] Acone portus est Bithyniæ, qui prouentu malor. gr. è *Solin. c. 55.*

[q] Nam toxica venena ex eo dict. *Plin. lib. 16. c. 10.* Sunt & qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.

[r] Euphorbium dict. *Etymologiæ, opinor, meminisse Isidorus noluit, & hîc vt sæpe alias aliquid à Braulione, vel potius à posteris additum. Plinius ab Euphorbo Iubæ regis medico nomen duxisse putat.*

[s] Laser herb. n. i. monte Oscobagi. *Al. Osabagi. Quis verò hic mons, nos ad coniecturam euadere nunquam quiuimus.*

[t] Cuius succus dictus primum Lac Sirpicum. *Solin. c. 40.* Dictum primum lac Sirpicum, quoniam

D manat in modum lacteum. deinde vsu deriuãte, laser nominatum. *Columella verò lib. 6.* Radix, quã Silphion Græci vocant, vulgus nostra consuetudine laserpitium appellant. *Et diuersum fuisse laserpitium, à sirpe videtur. Plautus in Rudente:* Teq. oro, & quæso, si speras tibi hoc anno multum futurum sirpe, & laserpitium. *Vid. Plin. lib. 19. c. 3.*

[v] Aloe herb. a. s. *Dioscorid. lib. 3. c. 25.*

[x] Panaces. *E Diosc. lib. 3. c. 55.*

[y] Hanc quidam latinor. Pulegiũ. *Plin. lib. 20. c. 14.*

[z] Mandra-

* Mandragora dicta quod. *Ne hic quidem de veriloquio cogitauit.*
a vnde & eam Latini malum terræ. *Dioscorid.* Ῥωμαῖοι μάλα κανίνα, οἱ δὲ μαλα τέρρεστρια.
b Hanc poëtæ anthropomorphion. *Quos imitatus est Columella:* Quamuis semihominis vesano gramine fœta Mandragoræ pariat flores. mœstamq. cicutam.
c Cuius cortex vino mixt. *è Diosc. lib. 4. c. 76.*
d mala generans in similitudinem prunorum. *Dioscorid.* μῆλα ὄυοις ἐμφερῆ, *id est, sorborum.*
e Papauer. *Dioscor. lib. 4. c. 65.*
f succus quem opion vocant. *Sic Plin lib. 20. c. 18. Dioscor.* τὸν ὄπον.
g Dicta autem colocynthis quod f. f. r. *Neque hic est, quod in etymologia moreris. Dioscorid.* καρπὸς περιφερὴς ὅμοιος σφαίρᾳ μέσῃ, πικρὸς σχυρῶς.
h Centaurium. *è Dioscor. 3. c. 9. & Plin. 25. c. 6.*
i Dracontea. *Ex eod. lib. 2. c. 196.*
k Chelidonia. *Ex eod. lib. 2. c. 211.*
l Heliotrop. *Vid. Dioscor. lib. 4. c. 193. & Plin. lib. 22. cap. 21.*
m hæc & Verrucaria. *Vid. Plin.*
n Pentaphyllon. *è Diosc. lib. 4. c. 42.*
o Hyssopus herba purgand. pulm. &c. *Ex August. in psalm. 50.*
p Reubarbarum. *Vid. Diosc. lib. 3. c. 2.*
q quor. ora ferata. *Diosc. Vid. alij.*
r quem vulgus Stingum. *f. scincum. Vid. Dioscori. lib. 3. c. 135. & Plin. lib. 28. c. 28.*
f Artemisia. *Plin. lib. 25. c. 7.*
t Chamæmelos. *Diosc. 3. c. 154.*
v Pæon. *Idem. c. 157. & Plin. 25. c. 4.*
x qui mirum in modum ob sap. &c. Ob lætitiam, *ita enim reddidit Plinius.* (εὐφροσύνην) *quæ est apud Dioscor.*
y Arnoglossos. *Diosc. 2. c. 153.*
z Herpyllus. *Vid. Seru. eclog. 2.*
a Aristoloch. *Plin. 25. c. 8. & Dioscord. 3. c. 4. & 5.*
b Erigeron. *è Diosc. 4. c. 97.*
c Psyllion. *Ex Diosc. & Plin.*
d Hierobotane. *Vid. Plin. 25. c. 9. & 22. c. 2. & Diosc.*
e remedijs, ac legationib. *Ligamētis libri omnes malè. Plin. lib. 22. c. 2.* Quoniam non aliunde sagmina in remedijs publicis fuere, & in sacris legationibus verbenæ.
f Paliurus. *è seru. eclog. 5.*
g Struthios. *è Dioscorid. & Plin.*
h Pulegium apud Ind. p. pretiosius. *Verba sunt Hieronym. ep. 83. ad Euagrium.*
i habet autem virtutem therm. &c. *Ex Dioscor. lib. 3. c. 36. sed absunt hæc à veterib. lib.*
k Absinthium. *è Dioscorid.*
l Symphytum. *Ex eod.*
m Polypodium. *Ex eod.*
n Nascitur in teneris petrarū terris. *Id est, in muscosis petris. Si ita licet interpretari verba Dios.* φύεται ἐν πέτραις βρύα ἐχούσαις. *Sed malim ego cū Chacone legere, nascitur in teneris petrar. siue in terris quercub. vicinis.*
o Polion. *è Dioscor. Multa hic in editis, quæ absunt à manuscr. Gotthicis.*
p Scammonea. *Ex eod.*
q Daucus f. f. thyrsobipalmi. *Diosc. lib. 3. c. 76.* τὸ δὲ μῆκος σπιθαμῆς. *Quod autem* σπιθαμαῖον *bipalmem verterit vetus eius interpres, mirari desines, qui idem fecisse Plinium animaduerterit lib. 27. c. 4. Nam quod Dioscorides de agerato dixit:* θάμνος ἐστὶ φρυγανώδης σπιθαμώδης. *ipse reddidit.* Ageraton ferulacea est duorum palmorum altitudine. *Scio eandem Plinium* σπιθαμὴν *variè interpretari: Aliquando palmum, vt lib. 12. c. 19. & lib. 22. c. 21. & lib. 26. c. 7. & 8. ex Dioscori. & Theophrasto. Nonnunquam etiam semipedem, vt lib. 34. c. 4. ex Theophrast. lib. de hist. plant. 2. c. 8. & lib. 20. c. 8. & lib. 27. c. vltim. Interdum verò cubitum, vt lib. 22. c. 8. & lib. 26. c. 8. de hyperico oleraceo frutice, tenui, cubitali. Alijs autem locis rectè vertit dodrantem, vt lib. 7. cap. 2. aut duodecim digitos, vt. lib. 8. c. 21. nisi forte hi omnes loci corrupti apud Plinium, notis haud multū distantibus, & pro bipalmem tripalmem, pro IIII. digitos, XII. digitos, & pro tenui cubitali semicubitali, & pro semipede semicubitum apud illum legas.*
r lappa dicta quod habeat caulem ingentem. *An* ἀπὸ τοῦ λαπίζειν, *quod est insolenter se gerere? Vid. Plin. lib. 27. c. 5.*
f Rubia. ἐρυθρόδανον. *Diosc. lib. 3. c. 160.*
t Anchusa. *Idem lib. 4. c. 25.*
v Trifolium per singulas adnationes. *Adnata vocat Plinius lib. 27. c. 11. quas Dioscorid.* παραφυάδας. *al. adnodationes.*
x Althea. *Dioscorid. lib. 3. c. 163.* Ἀλθαία ἔνιοι δὲ ἰβίσκον καλοῦσι. μαλάχης ἐστὶν ἀγρίας εἶδος. *Pallad. in Octob. titu. 14. Althea, hoc est, hibisci folia. Dicitur hodie à nostris maluauisco.*
y Origanum quod Latinè colina. *Al. colerina. al. colena, fortasse conyla (quæ auctore Dioscoride, origani syluestris est species) scribendum fuit: sed neque vox est Latina, neque etymologia colorandi conuenit, sed mendis, & additamentis scatent omnia.*
z Tithymalum. *Hoc quartū genus tithymali apud Plin. lib. 26. c. 8. quod helioscopon appellari ait. Etymologiam aptauit helioscopi significationi suo more Isidorus.*
a Strychnos quæ Latinè herba salutaris. *Plin. lib. 22. c. 31.* Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit Strychnos, Xenocrates prædicat. *Vid. Diosc. lib. 4. c. 69.*
b Polygonos. *Diosc. lib. 4. c. 4. Plin. 26. c. vlt.* Polygonus pota menses ciet. *Alij verò sanguinem sistere tradidere.*
c Ros marinus. *è Dioscor. lib. 3. c. 87. Sed quod aspera dixit folia.* τραχύτερα *legisse videtur interpres, nō* παχύτερα, *vt vulgò legitur.*
d quam Græci Calamintham. *Vid. Dioscorid. lib. 3. c. 42. & 43.*
e Genicularis h. f. ob scorpion. *Id mentastro tribuit Plin. lib. 20. cap. 14. ijsdem verbis, neque de polygonato (quod sciam) quisquam id prodidit. Ac neque Isidorus quidem, nisi valde fallor.*
f Agaricum radix. *Ita quidem Galenus, atq. alij existimauere, sed compertum est truncis adnasci fungi instar. Hic vasta lacuna in Gotthicis.*
g Asphodelos albucū. *Al.* albutiū. *Gloss.* albucinū. *Dioscorid.* λευκὸν ἀσφόδελον τέμνεσθαι κατὰ τὴν ἰσημερίαν ἐν ἔαρι χρή.
h Scylla quod nocens sit. *Est n.* σκύλλειν *vexare, quo respexit fortasse Virgilius, cum de Scylla dixit eclog. 6.* Dulichias vexasse rates.
i De qua superstitio gentilium. *Ex Dioscor. lib 2. & Plin. 21. c. 17.*
k Staphisagria in locis amœnis. *Hæc tantum verba leguntur in Gotthicis CC. quæ præterea leguntur in editis addita*

addita sunt ab aliquo Æsculapij filio, ex Dioscorid. Auicenna & Auerroe.
l Asplenum. *Vid. Dioscorid. 3. c. 151. & Plin. 27. c. 5.*
m nascitur in humidis petris. *Quæ post hæc leguntur in editis, nō sunt in manusc. addita tamen sunt è Dioscor. & Plin.*
n Voluus. *Apta scripturæ etymologia. Plinius, & alij bulbum, Græci βόλβον dicunt.*
o Stœchas. *Ex Dioscorid. 3. c. 31.*
p cuius radix, aut succus si vino, &c. *è Dioscorid. 2. c. 194. Plin. 25. c. 9.* Narrant ebrietatem repræsentari addita in vinum.
q Ampelos leuce, siue Bryonia. *Ex eod. lib. 4. c. 154.*
r Ampelos melæna. *Ex eod. c. 185.*
s Buphtalmas. *Ex eod. lib. 3. c. 156.*
t folijs coriandri. *Fœniculi, Plinius, & Dioscorides.*
v Phlomos. *De qua paullo ante. Vid. Diosc. 4. c. 104.*
x Ferula vocata à medulla. *Nempe quasi ferens bilē.*
y Huius succus galbanū est. *Non cuiuslibet, sed νάρθηκος ἐν συρίᾳ γενομένης, vt ait Dioscorides, id est, ferulæ cuiusdam, quæ in Syria nascitur.*
z Papyrus. *Vid Plin. & Dioscor.*
a Scirpus è quo tegetes texuntur. *Plin. 21. c. 18. & Festus in* Scirpus.
b Fucus. *è Seru. Georg. 4.*
c dicta, quia mentitur alienum colorem. *More fuci illius, qui apem simulat.*
d Carex. *è Seru. eclog. 3.*
e Spartum- ab asperitate. *Etymologiam nihil moror,*
f Vnde illud Græci ἀγρώστιν. *Ita interpretatur ἀγρώστιν Hieronym. ep. 19.*
g licet omnis herba gramen-- cum sit & species, *Verba Seruij Æn. 12.*
h Filix vna scissa folia gignit replicat. *Dioscor. lib. 4. c. 188. & Plin. 27. cap. 9. Notandus verò Gotthicismus. nam folia singulari numero non semel vtitur. Sed hæc librariorum vitio magis putamus accidisse, quam Isidori.*

De oleribus. Cap. X.

HOrtus[a] nominatur, quod semper ibi aliquid oriatur. [b] Nā cùm alia terra semel in anno aliquid creet: hortus nunquam sine fructu est.

Olus ab alendo dictum, eo quòd primùm homines ab oleribus alerentur, antequam fruges, & carnes ederent. Tantum enim pomis arborū, & oleribus alebantur, sicut animalia herbis.

Caulis, est generaliter herbarum vel olerum medius frutex: qui vulgo thyrsus dicitur, quod à terra sursum conscendat: ex quo deriuatum est, vt specialiter [c] quoddam genus olerum caulis diceretur, quia thyrsus ipsius amplius cæteris oleribus coalescit, id est, crescit. Est autem generale nomen. Omnis enim frutex caulis.

[d] Cyma dicitur, quasi coma. Est enim summitas olerū vel arborum, in qua vigens vir- A tus naturalis est.

[e] Malua ex parte Græco vocabulo appellatur ἀπὸ τοῦ μαλάσσειν, eo quòd molliendi aluum, soluendíq. naturam habeat. [f] Cuius succo si quis se oleo mixto perūxerit, ab apibus negatur feriri. Folia eius ex oleo trita & imposita scorpionibus, credūtur afferre torporem.

Pastinaca vocata, quòd radix eius præcipuus pastus sit hominis. Est enim odoratu iucunda, cibo delectabilis.

[g] Rapa dicta à rapiendo, id est, compre- B hendendo. Est autem radice amplior napo, sapore dulcior, & folio tenui.

Napus à similitudine rapæ vocatus, nisi quod folijs latior, & radicis gustu subacrior est. Nominis autem affinitas in vtrisque inde penè communis, quia vtrumque semen in alterum vicissim mutatur. [i] Nam rapa in alio solo, vt Æmilianus ait, per biennium mutatur in napum: alio vero, napus transit in rapam.

Napocaulis ex duobus oleribus compo- C situm nomen habet, quia dum sit sapore napo similis: non in radice, sed in thyrsum conscendit, vt caulis.

Sinapis appellatur, quod folij sit similis napis.

Raphanum Græci, nos radicem vocamus, [k] eo quòd deorsum totus nititur: dum reliqua olera in summa magis prosiliant, [l] cuius semine macerato quisquis suas manus infecerit, serpentes impunè tractabit. [m] Siquidem ex ipsius radice etiam ebur albescit. In cibo quoque venenis obsistit. [n] Nam contra venena huius radices, nuces, lupini, citrium, apium, prosunt, sed contra futurū, non contra acceptum venenum. Vnde & apud veteres ante alias epulas hæc solebant D mensis apponi.

[o] Lactuca dicta est, quòd abundantia lactis exuberet, [p] seu quia lacte nutrientes fœminas implet. [q] Hæc & in viris Veneris vsum coercet.

Lactuca agrestis est, [r] quam Sarraliam nominamus, eo quòd dorsum eius in modum serræ est.

[s] Intubus Græcum nomen est. Et intubus, quòd intus sit tophus.

Cepa vocatur, quia non aliud est, nisi tantùm caput.

[t] Ascalonia nuncupata ex vna vrbium Palæstinæ, quæ Ascalon dicitur, vnde prius aduecta est.

v Allium dictum quod oleat.

x Vlpicum appellatum, quòd allij odorem habeat.

y Phaselũ, vocari aiũt, à Phaselo insula Græciæ, vbi non procul mons Olympus est.

Porrum, cuius duo genera sunt capitatũ: & sectile. Capitatum maius, sectile paruulũ.

Beta apud nos oleris genus, apud Græcos littera est.

Blitum genus oleris, saporis euanidi, quasi vilis beta.

Cucumeres, quòd sint interdum amari, z qui dulces nasci perhibentur, si lacte mellito eorum semen infundatur.

Cucurbita. - - -

Apopores. - - -

Pepo. - - - -

Melipepo. - - -

Ocymum. - - - -

Olus molle. - - -

Atriplex. - - - -

Brassica. - - -

Olisatrum. - - -

a Nasturtium sapor appellauit, quòd acrimonia sui nasum torqueat.

Fungi, quod aridi ignem acceptum concipiãt. φῶς enim ignis est, b vnde & esca vulgo dicitur, quod sit fomes ignis, & nutrimẽtum. Alij dicunt fungos vocatos, quod sint ex eorum genere quidam interẽptorij, vnde & defuncti.

Tubera, tumor terræ prodit, eáque caussa nomen illi dedit.

Bulbi appellati, quod sint volubiles, & rotundi.

Asparagus, quod sit spinosus, & asper frutex eius, ex quo gignitur.

Capparis à Græcis nomen sumpsisse videtur, quod habeat rotunda in summitatibus seminum capitella.

c Armoracia, hoc est, Lapsana.

Lapistus. - - - -

Lapathum, hæc in cibo sumpta stomachũ confortat, Venerem reprimit.

d Carduus. - - - -

Eruca, quasi vruca, quod ignitæ sit virtutis, & in cibo sæpe sumpta Veneris incendium moueat. Huius species duæ: quarum altera vsualis, altera agrestis, acrioris virtutis, vtraque tamen Veneris commouens vsum.

a Cap. X Hortus nom. q. s. i. a. o. *Festus.* Hortus apud antiquos omnis villa dicebatur, quod ibi, qui arma capere possent, orirentur. *Vel. Longus:* Hortus quoque non desiderabat aspirationem, quod ibi herbæ oriantur, id est nascantur, sed tamẽ à consuetudine accepit.

b Nam cum alia terras, &c. *è Seruio, Georg. 4. ad--* Hellespontiaci s. t. P.

c quoddam genus olerum caulis. *Brassica, Pallad. in Febr. Tit. 24.*

d Cyma d. quasi coma. *Immo quasi κύημα, hoc est, fœtus auctoribus* Theophr. *lib. 7. de hist. plant. & Galeno 2. de facult. elem. c. 58. Vtũtur hac voce Celsus, Columel. & Plin.*

e Malua- eo quod molliendi. *Plin. lib. 20. c. 21.*

f Cuius succo. *Ex eod. & Diosco. lib. 2.*

g Scorpionib. creditur afferre t. *è Plin. lib. 20. c. 4.*

h Rapa d. à rapiendo. *Imo à Græca voce ῥάφυ siue ῥάπυ, rapum neutro genere enuntiat Columella.*

i nam rapa in alio solo, *vt Palladius inquit lib. 8. c. 2. & Columella lib. 2. c. 10.*

k eo quod totus deorsum nititur. *Ex eod. Palladio in Ianuario tit. 14.*

l cuius semine macer. &c. *Ex Plin. 20. c. 4.*

m Si quidem ex ipsius radice etiã ebur albescit. *Hæc si tollas, melius cohærebunt cætera, sed aliquid deesse credo. Plinius 19 c. 5. de raphanis:* Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur, ijdemq. dẽtibus semper inimici, quoniam atterant: ebora certè poliunt.

n Nam contra venena radices-- apponi. *è Seruio Georg. 2. ad illud:* Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

o Lactuca- exuberet. *Verba sunt Pallad. in Ian. ti. 14.*

p seu quia lacte nutrient. fœm. *Vid. Diosc. lib. 2.*

q hæc in viris ven. vs. *Ita quoddam lactucæ genus Eunuchium dictum refert Plinius lib. 19. c. 8.*

r quam Sarraliam. *Nos cerraja dicimus.*

s Intubum Græcum nomen est. *Romanum esse testãtur Dioscorides, & Galenus.*

t Ascalonia nuncup. ex vna vrb. Pal. *Ita Plin. 19. cap. 6.*

v Allium dictum quod oleat. *Vel quod halet, vt alij volunt.*

x Vlpicum. *Vid. Columell. lib. 11. & Plin. 19. c. 6. De etymologia non liquet.*

y Phaselus. *Cicero in Verr.* Phaselis illa, quam cœpit P. Seruilius, non fuerat vrbs antea Cilicum, atque prædonũ. Lycij illã Græci homines incolebãt.

z qui dulces nasci perhibentur si lacte mellito. *Si lacte, & mulso Pallad. lib. 4. c. 9.*

a Nasturtium sapor app. &c. *Plin. 19. c. 8.* Nasturtium nomen accepit à narium tormento.

b Vnde & esca vulgo dicitur. *à nobis yesca.*

c Armoraca. *Pallad. lib. 11. c. 11.* Armoracam seremus, nam hæc agrestis est raphanus. *Non est vero Armoracia eadem cum lapsana: de illa Dioscori. lib. 2. c. 138. de hac c. 142. folijs tamen similes esse ait.*

d Carduus, succus eius alopecias curat. *Plin. 21. c. 23.* Antequam floreat contusus, atq. expressus illito succo alopecias replet.

De odoratis oleribus. Cap. XI.

APium dictum, quod ex eo apex, id est, caput antiquorum triumphãtium coronabatur. Hercules autẽ hanc herbam primus capiti circumtulit. Nam nunc populũ capite

capite præferebat: nunc oleastrum: nunc apium.[a] Cuius radices efficaciter pugnant contra insidias venenorum. Eius generis sunt petroselinon, hipposelinon, & oleoselinon.

Petroselinon vocatum, quod sit simile apio & nascatur in petris montibusq. præruptis, quod nos petrapiũ dicere possumus. Σέλινον enim Græcè apium dicitur: sed est summum ac probabile Macedonicum, gustu suaue, & odore aromatico.

Hipposelinon, quod sit durum & austerum.

[b] Oleoselinon, quod mollius folio, & caule tenerum.

[c] Fœniculũ Latini vocant, quod eius thyrsi, seu radicis succus acuat visum,[d] cuius virtus traditur, vt serpentes annuam senectutem eius gustu deponant. Hoc olus Græci μάραθρον vocant.

[e] Ligusticum à regione nomen accepit. Nascitur enim plurimum in Liguria, odore aromatico, & gustu acre.

Aneson, vt Græci dicunt, siue, vt Latini, anesum, herba omnibus cognita, acerrimè feruens mictualis.

Anethum. - - -

Cuminum. - - -

Coriandrum ex Græco nomine sumptũ, quod illi κόριον vocant:[f] cuius semen in dulci vino datum proniores reddit in Venerẽ: si supra modum dederis, amentiam nutrit.[g] Canos etiam ex coriandro infici traditum est.

Abrotanum. - - -

Ceræfolium. - - -

[h] Ruta dicta, quod sit feruentissima. Cuius altera agrestis, atque virtute acrior, sed vtraque feruentissima comprobatur.[i] Hãc venenis repugnare mustelæ docent, quæ, dum cum serpente dimicauerint, cibo eius armantur.

Saluia. - - -

[k] Inula, quam rustici alam vocant, radice aromatica, odoris summi cum leui acrimonia.

Menta, huius genera sex.

[a] Cap. XI. Cuius radices. *è Dioscorid. lib. 3.*

[b] Oleoselinon. *Oreoselinon malim ex Plinio, aut etiam helioselinon, quod palustre est. aut certè elæoselinon.*

[c] Fœniculum quod acuat vil. *Quasi phænoculum è Græca, & Latina voce.*

[d] Cuius virtus trad. *è Plin. 20. c. 23.*

[e] Ligusticum. *Ex eod. lib. 19. c. 8. & Dioscor. lib. 3.*

[f] Cuius semen-- nutrit. *è Dioscor. lib. 3. c. 71.*

[g] Canos etiam ex coriandro infici. *Id non nisi de hyperico prodidit Plinius lib. 26. cap. 15. quod etiam corion (vt ipse ait) vocatur, sed Dioscorides id hyperici genus κόρις nominat.*

[h] Ruta dicta quod sit feru. *An à ruendo, an potius à sono quem feruens humor reddere solet? Non opinor. neque de etymologia cogitauit, sed ad Plinium, & Dioscoridem respexit, quorum vterque feruentem rutæ naturam tribuit.*

[i] Hanc venenis repugnare mustellæ. *è Plinio. 20. cap. 13.*

[k] Inula, quam rustici Alam. *Quod nomen Hispani retinemus. de Inula Vid. Plin. lib. 19. c. 5.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS OCTAVVS.

De bello, & ludis.

DE BELLIS. Cap. I.

PRimus[a] bella intulit Ninus Assyriorum rex. Ipse enim finibus suis nequaquam contentus, humanæ societatis fœdus irrumpés, exercitus ducere, aliena vastare, liberos populos aut trucidare, aut subijcere cœpit, vniuersamque Asiam, vsque ad Libyæ fines noua seruitute perdomuit. Hinc iam studuit orbis in mutuo sanguine alterna grassari cæde.

Quattuor autem sunt genera bellorum, id est, iustum, iniustum, ciuile, & plusquam ciuile. Iustum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium caussa. Iniustum bellum est, quod de furore, nō de legitima ratione initur. De quo in republica dicit Cicero: Illa iniusta bella sunt, quæ sunt sine caussa suscepta. Nam extra vlciscendi, aut propulsandorum hostiū caussam, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paucis interiectis subdidit: Nullum bellum iustum habetur, nisi denuntiatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. Ciuile bellum est, inter ciues orta seditio, & concitatio tumultus, sicut inter Syllam, & Marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente gesserunt. Plusquàm ciuile bellum est, vbi non solum ciues certant, sed & cognati: quale actū est inter Cæsarem & Pompeium: quando gener & socer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduersus filium arma portauit. Lucanus: -- in fratrem ceciderūt præmia fratris. Item, -- Cui ceruix cæsa parentis Cederet --.

A Bella itaque dicuntur interna, externa, seruilia, socialia, piratica. Nam piratica bella sunt sparsa latronū manus per maria myoparonibus leuibus & fugacibus, [b] nō solùm nauium commeatus intercipientibus, sed etiam insulas, prouinciásque vastantibus. quos primùm Cneus Pompeius post multam vastationem, quam terra maríque egerant, mira celeritate compressit, ac superauit.

Sicut autem Bellum vocatur, quod contra hostes agitur: ita Tumultus qui ciuili seditione concitatur. [c]Nam Seditio est dissēsio ciuium: dicta quod seorsum alij ad alios
B eant. Alij æstimant dissensionem animorū seditionem vocari, quam Græci διάστασιν vocant. Quo autem differat vtrumque, [d] Cicero docet: Potest enim inquit, esse bellum, vt tumultus non sit. [e] Tumultus autem esse sine bello non potest. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? Vnde etiam dictus tumultus, quasi timor multus. Grauior autem est tumultus, quam bellum. Nam in bello vacationes valent, in tumultu non valent.

Differt autem bellum, pugna, & prœliū. Nam bellum vniuersum dicitur, vt Punicū.
C Huius partes sunt pugnæ, [f] vt Cannensis, Trebiensis. Rursum in vna pugna sunt multa prœlia. Aliud enim in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur. Bellū igitur est totum, pugna vnius diei, prœlium pars pugnę est.

Bellum antea Duellum vocatū, eo quòd duæ sint partes dimicantium, vel quod alterum faciat victorem, alterum victum. Postea mutata, & detracta littera, dictum est bellum. Alij [g] per antiphrasin putant dictum, quod sit horridum: vnde illud, Bella horrida bella, cùm bellum contrà sit pessimum.

Prœlia

Prœlia dicuntur à premẽdo, hostis hostẽ. [h]Vnde & prela,ligna, quibus vua premitur.

Pugna vocata,eo quòd initio vsus fuisset in bello pugnis contendere,vel quia primò bellum pugnis incipiebant.Vnde etiam pugna duorum est aliquando sine ferro.

Quattuor autem in bello geruntur. Pugna,fuga,victoria,pax.Pacis vocabulum videtur à pacto sumptum. Posterius autẽ pax accipitur, fœdus primùm initur.Fœdus est pax,quæ fit inter dimicantes,vel à fide,vel à fęcialibus,id est,sacerdotibus dictum. Per ipsos enim fiebant fœdera,sicut per seculares bella. [i]Alij fœdera dicta putant à porca fœdè, & crudeliter occisa, cuius mors optabatur ei,qui à pace resilisset.Virgilius:-- Et cæsa iungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ.Et dictæ induciæ quasi in dies ocia.

[a] Cap.I.Primus bella intulit Ninus. *Ex Iustino,aut fortasse etiam è Trogo,aliquãto enim hæc ampliora,quã apud Iustinum,neque eiusmodi,vt ab Isidoro aucta videantur.*
[b] Non solum nauium commeatus-- vastantibus. *Verba sunt Orosij lib.6.c.4.*
[c] Nam seditio.*Eadem sup.lib.x.in.S.*
[d] Cicero docet.*Philippica.8.*
[e] Tumultus,quasi timor multus.*è Seru.Æn.2.ad v.* gemitu miseroque tumultu.
[f] vt Cannẽsis,Trebiensis.Termensis CC. *o. mendosè.*
[g] Alij per antiphrasin.*è Seru.ibid.*
[h] vnde & prela - premitur.*Ex eod.Georg.2.*
[i] Alij fœdera-- porca.*Ex eod.Æn.9.*

De triumphis. Cap. II.

OMne regnum seculi huius bellis quæritur,victorijs propagatur. Victoria dicta,quod vi,id est, virtute adipiscatur. Hoc est enim ius gentium,vim vi repellere. Nã turpis est dolo quæsita victoria. Certa autẽ victoria est:vel occisio hostis, vel exspoliatio,vel vtrumque. D [a]Non est autem iucunda victoria,quæ per immensa detrimenta cõtingit.Est hoc est,quod laudat Sallustius,duces victoriã in cruento exercitu reportasse.

Pompa dicta est Græca significatione, ἀπὸ τοῦ πομπεύειν. hoc est,publicè ostentari. [b] Præcedit autem Victoria pompam, ideò quod ituris ad hoc certamẽ primum est victoriæ votum.

[c] Trophæũ dictũ ἀπὸ τῆς τροπῆς,id est,cõuersione hostiũ,& fuga.Nã ab eo,quod hostem quis fugasset,merebatur trophæũ:qui occidisset,triumphũ, qui dictus est ἀπὸ τῆς A τριάμβης,id est,ab exultatione. Plenæ enim victoriæ triumphus debetur:semiplenę trophæũ,quia nondũ plenã est victoriã consecutus.Non enim obtinuit,sed fugauit exercitum. Hæc tamen nomina scriptores confundunt.Tranquillus autem triumphũ Latinè dicit potius appellatum, quod is, qui triumphans vrbem ingrederetur,tripertito iudicio honoraretur.Nam primùm de triũpho duci concedendo exercitum iudicare solitum erat: secundo senatum: tertio populum.

Erat autem apud Romanos mos,vt triũphantes quadrigis veherentur:ex illo quod B soliti sint priores duces hoc habitu bella inire.Quicumque autem in conflictu vicisset, palma aurea coronabatur, quia palma stimulos habet.Qui verò sine conflictu fugiẽtem prostrasset: laurea, eo quòd hæc arbor sine spinis est.[d] Namque & purpuream, & palmatam togam triumphãtes induebãtur, & scipionem cum sceptro in manu gerebant ad imitationem victoriæ Scipionis: licet & scipio baculus sit,quo homines innituntur. Vnde & ille primus Cornelius Scipio appellatus est,quia in foro pater eius cæcus innixus eo ambulabat.Super scipionem autem aquila sedebat: ob indiciũ quod per C victoriam,quasi ad supernam magnitudinẽ accederet. [d] Inde & colore ruffo perliniebãtur,quasi imitarentur diuini ignis effigiem, [f] Quod verò à carnifice contingebantur,id erat indicio, vt ad tantum fastigium euecti mediocritatis humanæ commonerentur.

Duobus autem generibus deletur exercitus,aut internicione,aut dispersione. Sallustius,Hostes,inquit,aut oppresi,aut dilapsi forent.Sic & vtrumque Virgilius.Internicione,vt, - Submersásque obrue puppes. Dispersione,vt: Aut age diuersos, & disijce corpora ponto.

Spolia hostium,præda:manubiæ,exuuiæ, partes.Pręda à prædando vocata.Manubiæ, eo quòd manibus detrahuntur.Hæ & exuuiæ ab exuẽdo dictæ, quia exuuntur.Hæ & partes à pari diuisione(pro [g] personarũ qualitate,& laborum iusta diuisione.)[h] Spolia autem à pallijs,quasi ex pallia: victis enim detrahuntur.

[a] Cap.II.Non est autem iucunda victoria-- deportasse.*è Seru.Æn.*XI. *ad illud:*Sin & Troianis cum multo gloria venit Sanguine.*nisi quod apud illum iudicanda* victoria *legitur.*

b precedit auté Victoria. *Id est, Victoriæ statua curru inuecta.*

c Trophæum-- ab exultatione. *E Ser. Æn.* x. Ipsum te Lause trophæum.

d Namq. & purpuream, & palmatam togam. *Diuersa purpurea à palmata: Festus:* Picta, quæ nunc toga dicitur, purpurea antea vocitata est, eratq. sine pictura. *& ibidem*: Tunica autem palmata à latitudine clauorum dicebatur, quæ nunc à genere picturę appellatur. *Liuius lib.30.* Masinissa toga picta, & palmata tunica donatus: *& lib.31.* Masinissæ dona missa, vasa aurea, toga purpurea.

e Inde & colore ruffo perlin. *Seru. eclog.* 10. Pan facie rubea pingitur propter ætheris similitudinem. Æther autem est Iupiter, vnde etiam triumphantes habent omnia Iouis insignia, sceptrum, palmatam togam, faciem quoque de rubrica illinunt instar coloris ætherei.

f Quod verò à carnifice contingebantur. *Non temerè carnificem dixit, quem alij seruum publicum. Nam eodem respexiße Plinium puto, lib.28. c.4.* Similis medicina linguæ, vt sit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. *Ab eo seruo suggerebatur triumphanti, (vt ait Tertullianus in Apologetico. c.33.)* Respice post te, hominem esse te memento.

g pro personarum qualit. &c. *Supra li.5. c.7. Sed hoc loco ab antiquioribus Gotthicis absunt hæc.*

h Spolia autem à palijs. *In quibusd. Gotthicis perpetuo legitur* expolia, *ita melius procedit notatio, in vetustioribus tamen* spolia.

De signis. Cap. III.

SIgna bellorum dicuntur, quòd ex ijs exercitus, & pugnādi, & victoriæ, & receptus accipit symbolon. Nam aut per vocem tubæ, aut per symbolon admonetur exercitus Legionum principalia signa aquilæ, dracones & pilæ.

Aquilæ ideò, quòd eadem auis Iouis in armis auspicio fuerit.[a] Nam dum idem Iouis aduersus Titanas proficisceretur, aquilam ei in auspicio apparuisse ferunt, quam ille pro indicio victoriæ acceptam tutelæ suæ auspicatus, eam legioni signum dedit: quo factum est, vt deinceps militum signa comitaretur. Cuius meminit Lucanus dicēs: Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Draconum signa ab Apolline morte Pythonis serpentis inchoata sunt. Dehinc à Græcis, & Romanis in bello gestari cœperunt.

Pilam insigno constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas, vt melius figuram orbis ostenderet.

b Vexillum, & ipsum signū bellicum, tractum nomen habens à veli diminutione, quasi velillum.[c] Sub Romulo autem fasci- A culos fœni, pro vexillis milites habuerunt. Hinc & manipuli appellantur. Manipulos enim dicimus fasces fœni, quòd manum impleant. Cætera signa diuersis prælata imaginibus secundum militarem consuetudinē existunt, per quæ se exercitus in permixtione prœliorum agnoscit.

a Cap. III. Nam dum idem Iouis-- comitaretur. *è Seru. Æn.* IX. *ad illud:* pedibus Iouis armiger vncis.

b Vexillum-- diminutione. *Ex eod. initio lib. 8.*

c sub Romulo autem. *Idem Æn.* 11. *ad v.* disiectiq. d. d. q. manipli: Manipli autem dicti sunt signiferi, quia sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus hastis fœni manipulos alligabant, & hos pro B signis gerebant. Vnde hoc nomen remansit.

De buccinis Cap. IV.

BVccina est, qua signum datur in hostem dicta à voce, quasi vocina. Nam pagani agrestesq. ad omnem vsum buccina ad cōpita conuocabātur. Propriè ergo hoc agrestibus signū fuit. de qua Propertius: Buccina iam priscos cogebat ad arma Quirites.

a Huius clangor buccinum dicitur.

b Tubam Tyrrheni primum inuenerunt, vnde Virgilius: Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clāgor. Hanc enim à Tyrrhe- C nis prædonibus excogitatā (dicūt) cùm dispersi circa maritimas oras nō facilè ad quāque prædæ occasionē voce, aut buccina cōuocarentur, vento plerumq. obstrepente. Hinc postea bellicis certaminibus adhibita est ad denuncianda signa bellorum, vt vbi exaudiri pręco præ tumultu non poterat, sonitus tubæ clāgentis attingeret.[c] Tuba autem dicta quasi tofa, id est, caua. Item tuba, quasi tibia. Inter Tubam autē, & Buccinam veteres discernebant.[d] Nam Buccina insonans solicitudinem ad bella denunciabat. Virgilius: Qua buccina signum - Dira dedit: Tuba autem prelium indicabat, vt: At tuba terribilem sonitum dedit ære canoro.[e] Cuius sonitus varius est. Nam inter- D dum canit, vt bella committantur: interdū vt insequantur eos qui fugiunt, interdum receptui.[f] Nā receptus dicitur, quo se exercitus recipit. vnde & signa receptui canere dicuntur.

g Classica sunt cornua, quę cōuocandi caussa erant facta, & à calando classica dicebantur. de quibus Virgilius: Classica iamque sonant-. h Apud Amazonas autem non tuba sicut à regibus: sed à regina sistro vocabatur fœminarum exercitus.

a Cap.

a Cap. IIII. Huius clangor buccinum dicitur. *Est fortaſſe hoc aliquid. Plinius de apib. lib. 11. cap. 10.* Noctu quies in matutinũ, donec vna excitet gemino, aut triplici bombo, vt buccino aliquo. *Hieronymus quoq.* buccino oris ſui, *eodem ſenſu dixiſſe videri poßit. Quamuis buccinum pro buccina etiam vſurpetur.*

b Tubam Tyrrheni p. inuen. *è Seru. lib. 8. ad locum ab Iſid. citatum.*

c Tuba autem dicta q. tofa. *Al.* toua. *Inde nos genus quoddam lapidis touas, & quod fungoſum eſt* fofo *dicimus. Digamma namq. frequens in Gotthicis pro b. & v.*

d Nam buccina inſonans-- ſonitum. *è Seru. Æn.* 11. Bello dat ſig. r. c. Buccina.

e Cuius ſonitus varius--receptui. *Ex eod. Æn. 9. ad v.* ſigna ſequentum.

f Nam receptus--dicuntur. *Ex eod. Æneid. 11. ad v.* Planities i. i. tutiq. receptus.

g Claſsica ſunt cornua. *Idem Æn. 7.* Claſsicum dicimus & tubam ipſam, & ſonum, *& eod. libro ad Hortinæ claſſes.* Hortini equites, qui & claſſes dicuntur, vnde & eorum tubas claſsica dicimus, &c. *Vid. Aſcon. in Diuinat.*

h Apud Amazonas, &c. *è Seru. Æn. 8. ad*--Regina in m. p. v. a. ſiſtro.

De armis. Cap. V.

ARma [a] generaliter omnium rerum inſtrumenta ſunt: vnde & vbi reponuntur armaria dicta ſunt. Itẽ arma & tela omnium generum; ſed arma ſunt: quibus ipſi tuemur tela, quæ emittimus. Nam arma duplicia ſunt, id eſt, vel quibus percutimus, vel quibus tegimur. [b] Arma autem propriè dicta ſunt, eò quòd armos tegunt. Nam arma vel ab armis dicuntur, id eſt, humeris, vt, latos huic haſta per armos Acta tremit. vel ἀπὸ τοῦ ἄρηος, id eſt, à Marte.

a Cap. V. Arma generalit. &c. *Seru. Æn.* 1. *ad v.* Arma virum, tabulæq. Arma dicuntur cunctarum artium inſtrumenta.

b Arma autem propriè dicta ſ. eò quod arm. *Ex eod. Æn.* 4. Erigi & arma viri, &c.

De gladijs. Cap. VI.

GLadius generaliter dicitur enſis in prœlio, ſed enſis ferrũ tantùm: gladius verò totus. Propriè autẽ appellatus gladius, quod gulam diuidit, id eſt, ceruicem ſecat. Ad hoc enim primùm eſt factus: nam cætera membra ſecuribus magis cæduntur, collum gladio tantùm. Acies autem gladij ab acumine dicta. Capulus vocatur, vel quia caput eſt gladij, vel quia ibi capitur, vt teneatur. Nam

A alias acies ferri non ſinit. [a] Mucro non tantùm gladij eſt, ſed & cuiuſlibet teli acumen: dictus à longitudine. Nam μακρὸν Græci lõgum dicunt: hinc & machæra.

[b] Machæra autem, eſt gladius longus ab vna parte acutus.

Framea verò, gladius ex vtraque parte acutus, quam vulgò Spathã vocant. Ipſa eſt & Romphæa. Framea autem dicta, quia ferrea eſt. Nam ſicut ferramentum ſic Framea dicitur, ac proinde omnis gladius Framea.

Spatha, à paſsione dicitur verbo Græco,
B quoniam παθεῖν Græcè dicitur pati: vnde & patior & patitur dicimus. Alij Spatham Latinè autumant dictam, eo quod ſpatioſa ſit, id eſt, lata & ampla. Vnde & ſpatula in pectoribus.

Semiſpathium gladius eſt à media longitudine ſpathæ appellatus, nõ vt imprudens vulgus dicit, ſine ſpatio, dum ſagitta velocior ſit.

Pugio, à pungendo & transfigendo vocatur. Eſt enim gladius paruus bis acutus lateri adhærens. Item & [c] Clunabulum dictũ, quod religetur ad clunem.

Chelidoniacus gladius, ferrum eſt latum: cuius duplex mucro ac bifurcus in modum
C caudę hirundineæ formatur: vnde & Chelidoniacus dicitur.

Sica, à ſecando dicta eſt. Eſt enim gladius breuis, quo maximè vtuntur qui apud Italos latrocinia exercẽt, à quo & ſicarij dicti ſunt. Tranquillus autem dicit: Dum cuiuſdam gladiatoris in ludum emiſsi gladius curuatus fuiſſet ex acie recta: procucurrit vnus ad eum corrigendum, tumque à pugnante reſponſum eſt, ſic hac pugnabo: inde ſicæ nomen ductum.

Secures ſigna ſunt, quæ ante Conſules ferebãtur, ne aut vſum perderent belli, aut va-
D cantes otio aſpectum amitterent gladiorũ. Quas & Hiſpani ab vſu Francorum per deriuationem Franciſcas vocant.

a Cap. VI. Mucro non tantum gladij eſt. *è Seru. Æn.* 11. *ad v.* alto ſtat vulnere mucro.

b Machæra-framea--ſpatha. *Aug. in pſ.* 149. Framea appellatur, quam vulgo ſpatham dicunt. Sunt enim gladij ex vna parte acuti, ipſi ſunt macheræ, ipſæ frameæ, etiam ſpathę appellantur. *Sed legendum fortaſſe apud Auguſtinum* ex vtraq. parte *non* ex vna.

c Idem & Clunabulum. *Feſtus:* Clunaclũ cultrum ſanguinarium dictum, vel quia clunes hoſtiarũ diuidat, vel quia ad clunes dependeat.

De hastis. Cap. VII.

HAsta est contus cum ferro: cuius diminutiuum facit hastile. Nomen autem hasta ab astu sumpsit, vnde & astutia.

Contus ferrum non habet: sed tantum cuspide acuta est. Virgilius: Ferratásq. [a] trudes, & acuta cuspide contos. Contus autem, quasi conitus. Est enim conus acuta rotunditas.

Trudes, hastæ sunt cum lunato ferro, quæ Gręcis Aplustria dicuntur. Trudes autem dicuntur ab eo, quod trudunt & detrudunt. Virgilius: Ferratasque trudes -.

[b] Venabula dicta, quasi venatui habilia. Vel quia venientem excipiunt, quasi excipiabilia. Excipiunt enim apros, expectántque leones, intrant vrsos, sit tantùm firma manus.

[c] Lancea, est hasta amentum habens in medio: dicta autem lancea, quia æqua lance id est, æquali amento ponderata vibratur.

[d] Amentum, vinculum est iaculorum hastilium, quod medijs hastis aptatur. Et inde amentum, quo media hasta religatur, & iacitur.

[e] Claua est, qualis fuit Herculis, dicta quòd sit clauis ferreis inuicem religata, & [f] est cubito semis facta in longitudine. [g] Hęc & Cateia, quā Lucilius Calam dicit. Est enim genus Gallici teli ex materia quàm maximè lenta, quæ iacta quidem non longè propter grauitatem euolat: sed quò peruenit, vi nimia perfringit: quòd si ab artifice mittatur: rursum redit ad eum, qui misit. Huius meminit Virgilius dicens, Teutonico ritu soliti torquere cateias. Vnde & eos [h] Hispani & Galli, Teutonos vocant.

[i] Phalarica, est telum ingens torno factum, habens ferrum cubitale & rotunditatem de plumbo in modum sphęræ in ipsa summitate. Dicitur etiam & ignē habere affixum. Hoc autem telo pugnatur de turribus, quas Phalas dici manifestum est. Iuuenalis. Consulit ante phalas delphinorumque columnas. A phalis igitur dicta est phalarica: sicut à muro muralis. Sanè phalaricam Lucanus dicit neruis mitti tortilibus, & quadam machina, vt.-- Hunc aut tortilibus vibrata phalarica neruis. Virgilius verò ait, Turnum manu phalaricam iaculari potuisse.

[k] Pila, sunt arma iaculorū atque telorum à torquendo, vel emittendo vocata. De quibus Lucanus: signa, pares aquilas & pila minantia pilis. Cuius singulare pilum dicitur.

[l] Telum vocatur secundum Græcam etymologiam, ἀπὸ τοῦ τηλόθεν, quicquid longè iaci potest: quanquam abusiuè dicatur & gladius, vt est illud: At non hoc telum mea quod vi dextera versat. [m] Propriè autem telum à longitudine dicitur. Vnde & mustela dicitur, quòd longior sit, quàm mus.

Cuspis, hastile amentatum, à cespite dicta, quod est virgultum. Virgilius, Et pastoralem præfixa cuspide myrtū. [m] Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ est.

[a] Cap. VII. Virgil. ferratasque trudes. *S. e. l. trudes etiam legi in antiquis quibusd. cc. apud Virgilium admonuit Pierius.*

[b] Venabula d. q. v. h. v. q. v. e. q. excipiabilia. *Seru. Æn.* 4. Retia r. p. l. venabula f. venabula ob hoc dicta quòd sint apta venatui. quasi expiabula. *Puto tamen Seruiū ita scripsisse:* Venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui, vel quia venientē excipiūt, vnde & excipia (*vel excipula*) quasi excipiabilia, aut excipiabula, aut excipere habilia. *Glo.* excipulū. ἐκδοχεῖον *Item* ἐκδοχεῖον exceptorium. Excipculum κρεάγρα. κρεάγρα exemplum (*leg. excipulum*) arpago.

[c] Lancea. *Hispaniensis vox, auctore Varrone apud Agell. lib.* 15. *c.* 30.

[d] Amentum. *è Seru. Æn.* 9. *ad v.* amentaque torquent.

[e] Claua est qualis fuit Herculis. *Festus:* Claua teli genus, quo Hercules vtebatur.

[f] Et est cubito semis facta in longitudine. *Seruius Æneid.* 7. *ad v.* teretes sunt aclides illis Tela: Aclides sunt tela quædam antiqua adeo, vt neque vsquam commemorentur in bello. Legitur tamen, quòd sint clauæ cubito semis factæ, eminentib. hinc, & hinc acuminib. &c.

[g] Hæc & Cateia quam Lucilius Calam. *Pro* Lucilio Horatius *erat in o. libris mendosè: Seruius initio VI. Æneid.* Vallum autem dicebant calas: sic Lucilius: Scinde calam, vt caleas, id est, ò puer, frange fustes, & fac focum.

[h] Hispani, & Galli Theuthonos. *Ij fortasse, quos vulgo chucones dicimus.*

[i] Phalarica telū ingens--iaculari potuisse. *è Seru. Æn.* 9. *ad v.* Contorta phalarica.

[k] Pila. *Seruius Æn.* 7. *ad v. Pila manu s. q. g. i. b. d.* Pilum propriè est hasta Romana, vt gessa Gallorum, sarissæ Macedonum.

[l] Telum-- potest. *è Seru. Æn.* 8. *ad v.* Desuper Alcides telis premit.

Quanquam abusiuè dicatur & gladius. *Seru. Æn.* 9. At non hoc telum; Hoc loco telum gladiū dixit à longitudine, vnde & mustella dicitur, quasi mus longus. *vid. l.* Si caluitur, *de verb. signif.*

[m] Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ. *Seruius Æn.* 10. *ad v.* Vibranti cuspis medium transuerberat ictu: Sanè cuspidem abusiuè pro hastæ mucrone posuit.

De

De sagittis. Cap. VIII.

SAgitta à sagaci iactu, id est, veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quasi auis, vt celeriter mors percurrat ad hominem. His primùm Cretenses vsi sunt: quibus pennæ ideò, vt diximus, agglutinãtur, vt leues sint, & peruolent.

Scaptos - - - -

Spicula sunt sagittæ, vel lanceæ breues, ab spicarum specie nuncupatæ.

[a] Scorpio, est sagitta venenata arcu vel tormentis excussa. Quæ dum ad hominem venerit,[b] virus, quâ figit, infundit: vnde & Scorpio nomen accepit.

B

[a] Cap. VIII. Scorpio. *Vegetius lib. 4. c. 22.* Scorpiones dicebantur, quas nunc manuballistas vocant, ideò sic nuncupati, quod paruis, subtilibusq. spiculis inferant mortem.

[b] virus, qua figit, infundit. *Tertulli. aduers Gnostic.* Vnde & bellicam machinã retractu tela vegetantem de scorpio nominãt. Id spiculum, & fistula est, patula tenuitate in vulnus, & virus, quâ figit, effundit.

De pharetris. Cap. IX.

PHaretra [a] sagittarum thecę, à ferendo iacula dicta, sicut & feretrum, vbi funus defertur, quæ ideò etymologiam communem habent, quia pharetra mortem, feretrum mortuum portat.

C

Coriti propriè sunt, arcuum thecæ: sicut sagittarum pharetræ.

Vagina appellatur, eò quòd in ea mucro, vel gladius baiuletur.

Theca, ab eo quod aliquid receptum tegat, c. littera pro g. posita. Alij Græco nomine thecam vocari asserunt, quod ibi reponatur aliquid. Inde & bibliotheca librorum repositio dicitur.

[b] Dolones, sunt vaginæ ligneæ, intra quas latet pugio sub baculi specie. Dolones autem à dolo dicti sunt, quod fallant & decipiant ferro, cùm speciem præferant ligni. Hos vulgus Græco nomine Oxos vocat, id est, acutos. Vnde & apud medicos [c] acutus morbus ὀξεῖα vocatur.

D

Arcus vocatur, eo quod arceat aduersarium. Inde & arces dicuntur, à quibus arcẽtur hostes. Item arcus ob speciem, quòd sint curuati arctius.

[a] Cap. IX. Pharetra sagittar. thec. & Coriti prop.

A

Seru. Æneid. 10. ad v. -Coritiq. leues: Coriti propriè sunt arcuum thecæ, dicuntur etiam sagittarũ, quas & pharetras vocamus.

[b] Dolones -præferant ligni. *Ex eod. Æn. 7. ad v.* Sæuosque. g. i. b. dolones.

[c] Acutus morbus ὀξεῖα. *Sic supra lib. 4. c. 6.*

De fundis. Cap. X.

FVnda dicta, eo quod ex ea fundantur lapides, id est,[a] emittantur.

Ballista genus tormenti, ab emittendo iacula dicta. βάλλειν enim Græcè mittere dicitur. Torquetur enim verbere neruorum, & magna vi iacit aut hastas, aut saxa.[b] Inde & Fundibalus, quasi fundens & emittens. [c] Contra Ballistã Testudo valet. Series enim fit armorum vmbonibus inter se colligatis.

[a] Cap. X. emittantur. *Quæ post hæc verba in editis quibusd. leguntur vsque ad Ballista. in manuscriptis nulla sunt: sunt tamen sup. lib. 14. c. 6. è Seru. Georg. 1.*

[b] Inde & Fundibalus. *Vid. c. 6. lib. 4.*

[c] Contra Ballistam Testudo valet, series. n. fit arm. *Seru. lib. 9. ad v.* Accelerant acta p. testudine Volsci: Testudo est scutorum connexio curuata in testudinis modum.

De ariete. Cap. XI.

ARieti [a] nomen species dedit, eo quòd cum impetu impingit murum in modum arietum pugnantium. Validæ enim ac nodosæ arboris caput ferro vestitur, eáque suspensa funibus multorum manu ad murum impellitur: deinde retrorsum ducta maiore impetu destinatur: sicque crebris ictibus concussum muri latus cedit, cauatumque irrupturis fenestram facit. Contra impulsum arietis, remedium est, saccus paleis plenus, & in eum locum demissus, quem aries percutit. Laxo enim saccorũ sinu ictus Arietis illisus mollitur. Duriora enim molliori bus facilius cedunt.

Plutei, sunt crates corio crudo intectæ, quæ in opere faciendo hosti objiciuntur.

[b] Musculus cuniculo similis fit, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur, quasi murusculus.

[a] Cap. XI. Arieti--facile cedunt. *Ex Hegesipp. libro 3. c. 11.*

[b] Musculus--quasi murusculus. *Musculos à marinis belluis, quæ balænis auxilio sunt, dictos putat Vegetius libro 4. c. 15.*

De

De clypeis. Cap. XII.

Clypeus,[a] est scutum maius, dictus ab eo quod clepet, id est, celet corpus, periculísque subducat[b] ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Oppositus enim sua defensione ab hastis & iaculis corpus munit. [c] Clypeus autem peditum est, scutum equitum.

Scutum appellatum, eò quòd à se excutiat telorum ictum. Vt enim telis resistatur, clypeus antefertur.

Vmbo, scuti pars media est, quasi vmbilicus.

[d] Ancile, vocatur scutum breue & rotundum, de quo Virgilius: -- læuaq. ancile gerebat. Et Ancile dictum ab ancisione, quod sit ab omni parte veluti ancisum & rotundum. Ouidius: Idq. ancile vocant, quod ab omni parte recisum. Quáque notes oculis, angulus omnis abest.

[e] Pelta, scutum breuissimum in modum lunæ mediæ. Cuius meminit liber Regum. Fecit rex Salomon ducenta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato.

[f] Cetra, scutum loreum sine ligno, quo vtuntur Afri, & Mauri, de quo Poëta: Læuas cetra tegit.

[g] Parma, leuia arma, quasi parua, non clypeus. Dicitur autem & testudo scutū. Nam in modum testudinis fit clypeus.[h] Est & testudo scutorum connexio curuata in testudinis modum. Namq. in armorum generibus milites etiam ab animalibus nomina sumunt, vt aries. Et Sallustius, In modum, inquit, hericij militaris.

[a] Cap. XII. Clypeus est scutū maius. *Seru. non semel.*

[b] *ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Ex eod. Æn. 7. ad v.* nec clypei currûsue sonant. *Sed verius ἀπὸ τοῦ γλύφειν, id est, ab sculpendo dictum. Caussam reddit Plin. 35. cap. 3.* Scutis enim qualib. ad Troiam pugnatum est, continebantur imagines. Vnde & nomen habuere clypeorū, non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusq. qui fuerit vsus illo, &c.

[c] Clypeus autem peditum. *è Seru. ad v.* Tercentum scutati omnes *Æn. 9.*

[d] Ancile--ab omni parte recisum. *Ita etiam Varro.* aut quasi *ἀμφίχειλον (addit Seru. Æn. 8.)* id est, vndiq. labrum habens. *Vid. Plutarch. in Num.*

[e] Pelta. *è Seru. Æn. 1.* ad lunatis agmina peltis.

[f] Cetra--Hispani. *Ex eod. Æn. 7.*

[g] Parma, leuia arma. *Seruius Æn. 10. ad illud.* Transijt & parmam mucro leuia arma minacis: parmam id est, leuia arma, non clypeum.

[h] Est & testudo scutorum connex. *Vid. sup. cap. 10.*

De loricis. Cap. XIII.

Lorica[a] vocatur, eo quod loris careat: solis enim circulis ferreis contexta est.

[b] Squama, est lorica ferrea ex laminis ferreis aut æreis concatenata in modum squamæ piscis, & ex ipso splendore squamarum, & similitudine nuncupata est.[c] De cilicijs autem & poliuntur, & teguntur loricæ.

[a] Cap. XIII. Lorica--quod loris careat, solis. n. circulis ferreis. *Non dubito, quin Isidorus apud Seruium legerit Æn. libro. 10.* loricam esse propriè tegmen de loro factum, quo maiores in bello vti consueuerant; *sed loricis posterioribus notationem aptauit, quæ conserta sunt hamis, vt ait Virgilius. Varro libro. 4.* Lorica à loris, quod de corio crudo pectoralia faciebant; postea succuderūt Galli è ferro sub id vocabulū ex annulis ferream tunicam.

[b] Squama est lorica ferrea, &c. *Ser. Æn. 9.* Nec duplici squama lorica fid. & au. Squama sunt loricarū catenæ, in modum squamæ cōpositæ. Sanè & squama splendorem significat, si à piscib. veniat, & sordes si à squallore.

[c] De cilicijs autem poliuntur loricæ. *è seru. Georg. 3. ad illud.* Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.

De galeis. Cap. XIIII.

Cassis de lamina est: Galea de corio. Nā galerus corium dicitur. Cassidē autem à Thuscis nominatā (dicunt). Illi enim galeam cassim nominant: credo à capite.

[a] Apex est, quod in summa galea eminet, quo figitur crista, quam Græci κῶνον vocant. Nam conus est curuatura, quæ in galea prominet, & supra quam cristæ sunt.

[a] Cap. XIIII. Apex est q. in summ. gal. &c. *Seruius Æn. 12. ad v.* apicem tamen incita summum Hasta tulit: galeæ eminentiam, quam Græci conum vocant, in qua eminent cristæ: *& lib. 10.* Apex coni altitudo.

De foro. Cap. XV.

Forus[a] exercendarum litium locus, à fando dictus. Qui locus & Prorostra vocatur, ideò quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, vt essent huius insigne victoriæ. Constat autem Forus caussa, lege, & iudice.

Caussa vocatur à casu, quo euenit. Est enim materia, & origo negocij, necdum

diſcuſsionis examine patefacta, quæ dum præponitur cauſſa eſt, dum diſcutitur iudicium eſt, dum finitur iuſtitia: vocatum autem iudicium quaſi iuriſdictio, & iuſtitia, quaſi iuris ſtatus. Iudicium autem prius inquiſitio vocabatur. Vnde & actores iudiciorũ & præpoſitos, quæſtores, vel [a] Quæſitores vocamus.

Negotium multa ſignificat, modo actum rei alicuius, cui contrarium eſt otium, modo actionem cauſſæ, quod eſt iurgium litis. Et dictum negotium, quaſi nec otium, id eſt, ſine otio. Negotium autem in cauſſis, negotiatio in commercijs dicitur, vbi aliquid datur vt maiora lucrentur.

B Iurgium dictum, quaſi iuris garrium, eo quòd ij, qui cauſſam dicunt, iure diſceptet.

Lis à contentione limitis prius nomen ſumpſit. De quo Virgilius: Limes erat poſitus, litem vt [b] diſcerneret agri.

Cauſſa aũt argumento, aut probatione conſtat.

Argumentum nunquam teſtibus, nunquam tabulis dat probationem, ſed ſola inueſtigatione inuenit veritatem, vnde & dictum argumentum, id eſt, argutum inuentum.

Probatio autem teſtibus, & fide tabularum conſtat.

C In omni autem iudicio ſex perſonæ quæruntur. Iudex, accuſator, reus, & tres teſtes.

[c] Iudex dictus, quaſi ius dicens populo, ſiue quòd iure diſceptet. Iure autem diſceptare eſt iuſtè iudicare. Non eſt autem iudex, ſi non eſt in eo iuſtitia.

Accuſator vocatus, quaſi adcauſſator, quia ad cauſſam vocat eum, quem appellat.

Reus à re, quam petitur, nuncupatus, quia quamuis ſceleris conſcius non ſit, reus tamen dicitur, quamdiu in iudicio pro re aliqua petitur.

[d] Teſtes antiquitus ſuperſtites dicebantur, eò quòd ſuper ſtatum cauſſæ proferebantur. Nunc, parte ablata nominis, teſtes D vocantur.

Teſtis autem conſideratur: conditione, natura, & vita. Conditione, ſi liber, non ſeruus. Nam ſæpe ſeruus metu dominantis teſtimonium ſupprimit veritatis. Natura, ſi vir, non fœmina. Nam varium & mutabile ſemper Fœmina. Vita, ſi innocens & integer actu. Nam ſi vita bona defuerit, fide carebit. Non enim poteſt iuſtitia cum ſce-A lerato habere ſocietatem.

Duo ſunt autem genera teſtium: aut dicendo id quod viderunt, aut proferendo id quod audierunt. Duobus autem modis teſtes delinquunt: cùm aut falſa promunt, aut vera ſilentio obtegunt.

[a] Cap. XV. Forus. *Poterat duci cœna ſine iſtis, ſed Braulioni aliter viſum. Vid. ſup. lib. 15. c. 2.*

[b] Diſcerneret agri. aruis *vulgo apud Virgil.*

[c] Iudex dictus. *Ead. ſup. lib. 9. c. 4.*

[d] Teſtes antiquitus ſuperſtites dicebantur. *Melius omnino Iſidorus, quam Seruius, qui Æn. 3. ad illud*: Superatne, & veſcitur aura? Superſtes *(inquit)* præſentem ſignificat. *Feſtus*: Superſtites teſtes præſentes ſignificat, cuius rei teſtimonium eſt; quod ſuperſtitib. præſentib. ij, inter quos controuerſia eſt, vindicias ſumere iubentur; Plautus in Artemone; Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adeſt ſuperſtes. *Quem locum ita legebat Chacon*: Superſtites præſentes, teſtes præſentes ſignificat. *Quam lectionem & Plauti verba, & hic Iſidori locus ſatis confirmant: Ciceronis verò verba in Muren. ita emendabat.* Carmen compoſitum eſt, cùm cæteris reb. abſurdũ, tùm verò nullo vſu vtriſq. ſuperſtitib. præſentib. (ſumite vindicias) ite viam. Et vtriſq. *Actore & reo interpretabatur*: ſumite vindicias, *è Feſto ſupplebat.*

De ſpectaculis. Cap. XVI.

SPectacula, vt opinor, generaliter nominantur voluptates, [a] quæ non per ſemetipſa inquinant, ſed per ea quæ illic geruntur. Dicta autem ſpectacula, eò quòd hominibus publica ibi præbeatur inſpectio. Hæc & ludicra nuncupata, quòd in ludis gerantur, aut in ſcenis.

Ludorũ origo ſic traditur: [b] Lydi ex Aſia tranſuenæ in Hetruria conſederunt, duce Tyrrheno, qui fratri ſuo ceſſerat regni contentione. Igitur in Hetruria inter cæteros ritus ſuperſtitionum ſuarũ, ſpectacula quoq. religionis nomine inſtituerunt. Inde Romani accerſitos artifices mutuati ſunt, & inde ludi à Lydis vocati ſunt. Varro autem dicit ludos à luſu vocatos, quòd iuuenes per dies feſtos ſolebant ludi exultatione delectare populum. Vnde & eum luſum iuuenum & diebus feſtis, & templis, & religionibus reputat. Nihil iam de cauſſa vocabuli, dum rei cauſſa idolatria ſit. Vnde & promiſcuè ludi: Liberalia vocabãtur, ob honorem Liberi patris. Ob hoc reſpicienda eſt [c] originis macula, ne bonũ æſtimes, quod initium à malo accepit. Ludus autẽ Gymnicus eſt, aut Circẽſis, aut Gladiatorius, aut Scenicus.

a Cap.

a Cap.XVI. Quæ non per semetipsa inquinant. *Tertullianus lib. de spectaculis.c. vlt.* Retulimus supra de locorum conditione, quod non per semetipsa nos inquinent, sed per ea, quæ illic geruntur.

b Lydij ex Asia transuenæ-- Liberi patris. *è Tertull. ibid. c. 2.*

c originis macula--accepit. *Ex eod. loco.*

De ludo Gymnico. Cap. XVII.

GYmnicus ludus, est velocitatis ac virium gloria. Cuius locus, gymnasium dicitur, vbi exercentur athletæ & cursorum velocitas comprobatur. Hinc accidit, vt omnium prope artium exercitia gymnasia dicantur. Antea enim in iocis certantes cincti erant, ne nudarétur: post, relaxato cingulo, repetè prostratus, & exanimatus est quidã cursor. Quare [a] ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes, vt nudi deinceps omnes exercitarentur, permisit. Ex illo gymnasium dictum, quòd iuuenes nudi exercentur in campo, vbi sola tantum verenda operiuntur.

a Cap. XVII. Ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes. *Auctor quærendus.*

De generibus Gymnicorum. Cap. XVIII.

GEnera gymnicorum quinq. saltus, cursus, iactus, virtus, atque luctatio. Vnde ferunt quendam regem tot filios adolescentes habentem, totidem generibus de regno iussisse contendere.

De saltu. Cap. XIX.

SAltus dictus, quasi exilire in altum. Est enim saltus altius exilire, vel longius.

De cursu. Cap. XX.

CVrsus à velocitate crurum vocatur. Est enim cursus celeritas pedum.

De iactu. Cap. XXI.

IActus dictus à iaciendo. Vnde & piscatorium rete iaculum dicitur. Huic arti vsus est, [a] arrepto lapide procul ferire, hastas pondere librato iacere, sagittas arcu emittere.

A a Cap.XXI. arrepto lapide procul ferire. *Al.* Arreptos lapides procul ferre.

De virtute. Cap. XXII.

VIrtus, est immensitas virium in labore & pondere corporis.

De luctatione. Cap. XXIII.

LVctatio à laterum complexu vocatur, quibus [a] cominus certantes innitent, qui Græca appellatione athletæ vocantur. Locus autem luctationis palæstra dicitur.

B a Cap.XXIII. cominus certantes innitent. *Ita VV. CC. Gotth. vnus Rom.* innituntur.

De palæstra. Cap. XXIIII.

PAlæstram autem vel ἀπὸ τῆς πάλης id est, à luctatione vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν, id est, à motu ruinæ fortis nominatam dicunt: scilicet, quòd in luctando cùm medios arripiãt, ferè quatiunt, idque apud Græcos πάλλειν vocatur. Quidam opinantur artem luctandi vrsorum contentione monstratam. Namq. inter cæteras feras eos solos & erigi congressos, & subsidere celeriter, ac reuerti, & modo manibus tentare inuicẽ, modo complexu abigere sese more luctantium.

C a Cap.XXIIII. Palęstrãm autem--fortis. *Seru. ad v.* Corporaq. ag. nud. prædura palæstra. *Georg. 2.* Palæstra autem dicta est vel ἀπὸ τῆς πάλης, id est à luctatione, vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν, hoc est à motu vrnæ, nam ducti sorte luctabantur. *Hic locus pessumè affectus erat in omnib. Isidorianis libris.*

De agone. Cap. XXV.

QVæ Latini certamina, Græci ἀγῶνας vocant, à frequentia qua celebrabantur. Si quidem & omnem cœtum, atque conuentum agona dici: alij quod in circulis,
D & quasi agonijs, id est, sine angulo locis, ederentur, nuncupatos agonas putant.

De generibus agonum. Cap. XXVI.

AGonum genera fuere, immensitas virium, cursus celeritas, sagittandi peritia, standi patientia: ad citharam quoque, vel tibias incedendi gestus: de moribus quoq. de forma, de cantandi modulatione, terrestris quoque belli, & naualis prœlij, perpetiendorumq. suppliciorum certamina.

De

De ludis Circensibus. Cap. XXVII.

LVdi Circenses sacrorum caussa, ac deorũ gẽtilium celebrationibus instituti sunt. Vnde & qui eos spectant, dæmonum cultibus inseruire videntur. [a] Nam res equestris antea simplex agebatur, & vtiq. cõmunis vsus reatus non erat, sed cùm ad ludos coactus est naturalis vsus, ad dæmoniorũ cultum translatus est. Itaq. & Castori & Polluci deputãtur hæ species, quibus equos à Mercurio distributos Stesichorus docet: sed & Neptunus equestris est, quẽ Gręci Hippion appellant: sed & Marti & Ioui in ludis equi sunt consecrati, & ipsi quadrigis præsunt. [b] Circenses autem ludi ideo dicti, vel à circumeundo, vel quod vbi nunc metæ sunt, olim gladij ponebantur quos quadrigæ circuibant & inde dicti Circenses, ab ensibus circa quos currebant. Siquidem in littore circa ripas fluminum currus agitantes, gladios in ordine in ripæ littore ponebant, & erat artis, equum circa pericula torquere. Inde & Circenses dicti putantur: quasi circum enses.

[a] Cap. XXVII. Nam res equestris--Hippion vocant. è *Tertull. c. 6. de circo.*

[b] Circenses autem ludi, &c. è *Seru. initio 3. Georg. & Æn. 8. ad v.* magnis Circensib. actis.

De circo. Cap. XXVIII.

CIrcus [a] Soli principaliter consecratus est à Paganis, cuius ædes medio spatio & effigies de fastigio ædis emicat, quod non putauerint sub tecto consecrandum, quem in aperto habẽt. Est autem Circus omne illud spatium, quod circuire equo solent. Hunc Romani dictũ putant à circuitu equorũ, eo quod ibi circum metas equi currant. Græci [c] verò à Circe Solis filia, quæ patri suo hoc genus certaminis instituit, asserunt nuncupatum, & ab ea Circi appellationem argumentantur. Fuit autem maga, & venefica, & sacerdos dæmonum, in cuius loci habitu & opere magicæ artes, & cultus idololatriæ recognoscitur.

[a] Cap. XXVIII. Circus Soli--in aperto habent. è *Tertull. c. 5. de loco.*

[b] Hunc Romani dictum put. *Sup. lib. 15. c. 2.*

[c] Græci vero, &c. è *Tertull. ibidem.*

A

De ornamentis. Cap. XXIX.

ORnamenta Circi, oua, meta, obeliscus, carceres. [a] Oua, honori Castoris & Pollucis ascribunt, qui illos ouo editos credẽdo de cygno Ioue non erubescunt. Fingunt autẽ Circensia Romani [b] ad caussas mundi referri: vt sub hac specie superstitiones vanitatum suarum excusent.

[a] Cap. XXIX. Oua honori Castoris -- erubescunt. *Tertull. ibid.*

[b] Ad caussas mundi referri. *seruius ad v.* Centum quadriiugos ag. a. f. currus: id est, vnius (*inquit*) diei exhibebo Circenses. Quia, vt Varro dicit in libris de gente pop. Romani, olim XXV. missus fiebant, quorum quattuor & viginti pro numero horarum
B erant, sed vigesimusquintus ærarius dicebatur, eo quod de collatione populi exhibebatur. *Adde duodecim hostias, quæ* XII. *cæli signa, & septẽ metas, quæ planetas* VII. *referebant. Fiebant autẽ Circenses hoc ordine: Quadrigæ, bigæ, aut trigæ quattuor sortè ductæ è quattuor factionib. Prasina, Rosea, Alba, & Veneta in carcerib. cõstituebantur. Deinde, mappa à magistratu, qui ludis præsidebat, missa, hoc est, signo dato, quadrigæ carcerib. emissæ septem spatia, siue curricula circa metas conficiebant, victoreq. coronato, missus vnus peractus erat. Idem in reliquis vigintiquattuor missib. fiebat: cum autem in singulis quadrigæ quattuor currerent, rectè Virgilius* centum quadriiugos agitabo ad flumina currus. *Vid. sueton. in Domit. Senec. lib. ep. 4. epist. 30. Ouid. in Halieutic. Arnob. 7. contra gentes. Agell. lib. 3. c. 3.*

De metis. Cap. XXX.

C METarum quippe appellatione propriè terminum ac finem mundi designari volunt, ab eo quod alicui emensus finis est, siue ad testimonium Orientis Occidentísq. solis.

De obelisco. Cap. XXXI.

OBeliscũ [a] Mesphres rex Ægypti primus fecisse fertur tali ex caussa. Cùm quodã tẽpore Nilus violenta inũdatione Ægypto nocuisset: indignatus rex tanquam pœnas à flumine exigeret, sagittam in vndas misit. Non multo post graui valetudine correptus, lumen amisit, qui post cæcitatem visu
D recepto duos obeliscos Soli sacrauit. Obeliscus enim sagitta dicitur: qui ideò in medio Circo ponitur, quia per medium mundum Sol currit. Medio autem spatio ab vtraque meta constitutus obeliscus, fastigium summitatémque cæli significat: cùm Sol ab vtroque spatio medio horarum discrimine transcendit. Summo obelisco superpositum est quoddam auratum in modum flammæ formatum, quoniam Sol

plurimum in se caloris atq. ignis habet.

a Cap.XXXI. Obeliscum Mespres, Messeres & Messeres *habent manusc.* *Plinij manuscr. libri* Mestres & Mestires. *Excusi* Mespheem. *Euseb. in Chronico* Mephres. *Iosephus* Mephes. *De Pherone Sesostridis filio narrat hæc Herodotus lib. 2.*

De carceribus. Cap. XXXII.

IN Circo vnde emittuntur equi carceres dixerunt ab ea re, qua & ille carcer, qui est in ciuitate, quod, vt ibi homines damnati atq. inclusi, ita hic equi coercētur, ne exeāt, antequam signum mittatur.

a Cap.XXXII. In circo. *è Seru. Æn. 1. ad v.* vinclis & carcere frænat.

De aurigis. Cap. XXXIII.

ARs Circi auriga & currus, equites siue pedites. Auriga propriè dictus, quòd currū agat & regat, siue quod feriat iūctos equos. [a] Nam haurit, ferit, vt, latus haurit apertum. Ipse est & [b] agitator, id est, verberator ab agendo dictus. Aurigæ autem duobus coloribus sunt: quibus speciem idololatriæ vestiunt. [c] Nam prasinus terræ, venetus cælo & mari à Paganis dicatus est.

a Cap.XXXIII. Nam haurit ferit, vt, lat. h. a. *Verba sunt Seru. Georg. 3. ad v.* Exultantiaque haurit Corda pauor pulsans.

b Agitator. i. v. a. agendo. *Ex eod. ad v.* Tardi costas agitator asell. *Georg. 1.*

c Nā Prasinus terræ, &c. *è Tertull. c. 6. de arte circi.*

De quadrigis. Cap. XXXIIII.

ERicthonius autē, qui regnauit Athenis, primus quattuor equos iunxisse fertur, sicut Virgilius auctor est dicēs: Primus Ericthonius currus & quattuor ausus Iungere equos, rapidisq. rotis insistere victor. Fuit autem Mineruæ & Vulcani filius de caduca in terrā libidine, vt fabulæ ferunt, procreatus, portentum dæmonicū, immò diabolus qui primo Iunoni currum dedicauit. Tali auctore quadrigæ productæ sunt.

a Cap.XXXIIII. *Ex eod. Tertull. loco.*

De curru. Cap. XXXV.

CVrrus à cursu dictus, vel quia rotas videtur habere, vnde & [a] carrum quasi curuum. Quadrigarum verò currus duplici temone olim erant, perpetuóq. & qui omnibus equis inijceretur iugo. [b] Primus Clysthenes Sicyonius tantùm medios iugauit, posq. singulos ex vtraq. parte simplici vin-

A culo applicuit, quos Græci σειραφόρους [c] Latini funarios vocant, à genere vinculi quo prius alligabantur.

a Cap.XXXV. Carrum q. curuum. *Al.* q. cursum al. q. currum.

b Primus Clysthenes Sicyon. *Pausan. in Phocaicis.*

c Latini funarios. *Funales vocat Suetonius in Tiberio.*

De equis, quibus currunt. Cap. XXXVI.

QVadrigę, & bigę, trigę, & seiugę ab equorū numero, & iugo dictæ. Ex quibus quadrigas Soli, bigas Lunę, & trigas Inferis, seiugas Ioui, desultores Lucifero, [a] & Hespero sacrauerūt. Quadrigas ideò Soli iungunt,
B quia per quattuor tempora annus vertitur, ver & æstatem, autumnū, & hyemem. Bigas Lunæ, quoniā gemino cursu cū Sole cōtendit: siue quia & nocte videtur & die. Iungūt enim vnum equū nigrū, alterū candidum. Trigas dijs inferis, quia hi per tres ætates homines ad se rapiunt, id est, per infantiam, iuuentutē, atq. senectam. Seiuga maximus currus currit Ioui, propter quod maximum deorum suorum eum esse credunt.

Ideo autem rotis quadrigas currere dicunt, siue quia mūdus iste circuli sui celeritate trāscurrit, siue propter Solem, quia volubili ambitu rotat, sicut ait Ennius, [b] Inde
C patefecit radijs rota candida cælum.

a Cap.XXXVI. Et Hespero. *Absunt hæ duæ voces ab antiquiorib. Gotth.*

b Inde patefecit r. r. c. c. *Citatur hic versus à quibusdā ex Sidonio.*

De septem spatijs. Cap XXXVII.

SEptem spatia quadrigæ currunt, referentes hoc ad cursum septem stellarum, quibus mundum regi dicunt: siue ad cursum septem dierum præsentium, quibus peractis vitæ terminus consummatur, [a] quorū finis est creta, id est, iudicium.

a Cap. XXXVII. Quorum finis est creta. *Sic est in optimis libris Neap. & Gotthicis quibusd. rectißimè. Seneca lib. 19. ep. 109.* Deinde transit ad ea, quæ consuetudo
D seculi mutauit, tanquam, quod ait Cicero, quoniā sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati; hanc, quā nunc in circo cretā vocamus, calcē antiqui dicebāt. *Gloss.* Creta λευκή. *Candida calcis dixit Lucret.* Tu mihi currenti præscripta ad candida calcis.

De equitibus. Cap. XXXVIII.

POrrò equites singulares ideò currere dicunt, quia singulariter vnusquisq. cursum vitæ huius peragit atque transit, alius alio tempore

tẽpore ſequens alium, per vnã tamen viam mortalitatis vſq. ad propriam metã mortis.

De deſultoribus. Cap. XXXIX.

DEſultores [a] nominati, quod olim prout quiſq. ad finem curſus venerat deſiliebat: ſiue quod de equo in equũ tranſiliebat.

[a] Cap. XXXIX. Deſultores. *Hygi. fabulæ 80.* Vnde & Romani ſeruant inſtitutum cùm deſultorem mittunt, vnus duos equos habet, pileum in capite * equo in equum tranſilit, quod ille ſua, & fratris vice fungatur. *Caßiodo. lib. 3. Var.* equi deſultatorij, per quos Circenſium miniſtri miſſus denunciant exituros, luciferi præcurſoris velocitates imitantur.

De peditibus. Cap. XL.

PEdites autem aiunt propterea pede currere, quia pedibus curritur mortalitati. Ob hoc à ſuperiore parte currunt, ad inferiora, id eſt, ab Oriente ad Occidentẽ, quia mortales oriuntur, & occidunt. Nudi currunt, quia & homini in ſeculo nullæ reliquiæ ſunt. Recto ſpatio currunt, quia inter vitam & mortem nihil diſtat. Sed hæc propterea fingunt, vt vanitates ſuas, & ſacrilegia excuſare conentur.

De coloribus equorum. Cap. XLI.

CIrca [a] cauſſas quoq. elementorum ijdẽ Gentiles, etiam colores equorum iunxerũt: roſeos ſoli, id eſt igni: albos aëri: praſinos terræ: venetos mari aſsimilantes. Item roſeos æſtati currere voluerunt, quod ignei coloris ſint, & cuncta tunc flaueſcant. Albos hyemi, quod ſit glacialis, & frigoribus vniuerſa caneſcant: Veri praſinos viridi colore, quia tũc pampinus denſatur. Item roſeos Marti ſacrauerunt, à quo Romani exoriuntur: & quia vexilla Romanorũ cocco decorantur, ſiue quòd Mars gaudet ſanguine. Albos zephyris, & ſerenis tẽpeſtatibus: praſinos flori & terræ: venetos aquis vel aëri, quia ceruleo ſunt colore: luteos, id eſt, croceos igni & ſoli: purpureos Iri ſacrauerunt, quẽ arcum dicimus, quòd Iris plurimos colores habeat. Sicque dum hac ſpectatione deorum cultibus atq. elementis mundialibus prophanantur, eoſdem deos, atq. eadem elementa proculdubio colere noſcuntur. Vnde animaduertere debes Chriſtiane, quot Circũ nomina immunda poſsideant. Qua propter alienus erit tibi locus, quem plurimi Sathanæ ſpiritus occupauerunt. [b] Totum enim illum Diabolus, & Angeli eius repleuerũt.

[a] Cap. XLI. Circa cauſſ. *Vid. Tertull. c. 6. de arte Circi.*
[b] Totum. n. ill. Diab. & Angeli eius repleuerunt. *Tertull. c. de loco:* totum ſeculum Satanas, & Angeli eius repleuerunt.

De theatro. Cap. LXII.

THeatrum [a] eſt, quo ſcena includitur, ſemicirculi figurã habens: in quo ſtantes omnes inſpiciũt. Cuius forma primũ rotũda erat, ſicut & amphitheatri, poſtea ex medio amphitheatro theatrũ factũ eſt. Theatrũ autẽ ab ſpectaculo nominatũ [b] ἀπὸ τῆς θεωρίας quòd in eo populus ſtãs deſuper atq. ſpectãs ludos contẽplaretur. Idẽ verò theatrũ, [c] idẽ & proſtibulum, eo quod poſt ludos exactos meretrices ibi proſtarent. [d] Idem & lupanar vocatum ab eiſdẽ meretricibus: quæ [e] propter vulgati corporis vilitatẽ lupæ nuncupabantur. Nam lupæ meretrices ſunt à rapacitate vocatę, quod ad ſe rapiãt miſeros & apprehendant. Lupanaria enim à paganis cõſtituta ſunt: vt pudor mulierũ infelicium ibi publicaretur; & ludibrio haberentur, tam ij qui facerent, quàm quæ paterentur.

[a] Cap. LXII. Theatrum. *De theatro ſup. lib. 15. c. 2.*
[b] *ἀπὸ τῆς θεωρίας. è Seru. Æneid. 1. ad v.* mediaque in valle theatri.
[c] Idem & proſtibulum. *Vid. Tertull. c. de theatro.*
[d] Idem & lupanar. *Ex Aug. 18. de ciuit. c. 21. & Lact.*
[e] propter vulgati corporis vilitatem. *Lact. lib. 1. c. 20.* Fuit enim Fauſtuli vxor, & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter paſtores, i. meretrix nuncupata eſt, vnde etiam lupanar dicitur.

De ſcena. Cap. XLIII.

SCena autẽ erat locus infra theatrũ in modũ domus inſtructa cũ pulpito: [a] quod pulpitũ Orchreſtra vocabat, vbi cãtabãt comici tragici, atq. ſaltabãt hiſtriones, & mimi. [b] Dicta autẽ ſcena Gręca appellatione, eo quod in ſpeciẽ domus erat inſtructa. Vnde & apud Hebręos tabernaculorũ dedicatio à ſimilitudine domiciliorũ Scenopegia appellabatur.

[a] Cap LXIII. Quod pulpitum Orcheſtra vocabatur. *Impropriè. Nam apertè diſtinguit Orcheſtram à pulpito Vitruuius lib. 5. c. 6 & ſcena pulpito, pulpitum altius erat orcheſtra: & apud Romanos ſenatorib, & honoratiorib. viris loca erant in orcheſtra deſignata, in pulpito nõ item. Sed orcheſtræ nomine pulpitum quoq. continetur, non contra. Græci autem pulpitum θυμέλην dicebant, de qua mox Iſidorus.*
[b] Dicta autem ſcena. *ſeruius ad v.* Syluis ſcena coruſcis: ſcena, inumbratio: Dicta ſcena ἀπὸ τῆς σκιᾶς i. vmbra. Nam apud antiquos theatralis ſcena parietẽ non habuit, ſed de frondib. vmbracula quærebãt: poſtea tabulata componere cœperũt in modum parietis.

De orchestra. Cap. XLIIII.

ORchestra autem, pulpitum erat scenæ, vbi saltator agere posset, aut duo inter se disputare. Ibi enim poëtæ comœdi, & tragœdi ad certamen conscendebant, iisq. canentibus, alij gestus edebant. Officia scenica: tragœdi, comœdi, thymelici, histriones, mimi, & saltatores.

De tragœdis. Cap. XLV.

TRragœdi sunt, qui antiqua gesta, atque facinora sceleratorum regum luctuoso carmine, spectante populo, concinebant.

De comœdis. Cap. XLVI.

COmœdi sunt, qui priuatorum hominum acta dictis, atque gestu cantabant, atque stupra virginum, & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

De thymelicis. Cap. XLVII.

Thymelici autem erant musici scenici, qui in organis, & lyris, & citharis præcinebant. Et dicti thymelici, quod olim in orchestra stantes cantabant super pulpitum, quod thymele vocabatur.

De histrionibus. Cap. XLVIII.

HIstriones sunt, qui muliebri indumento gestus impudicarum fœminarũ exprimebant: ij autem saltando etiam historias, & res gestas demonstrabant: dicti autem histriones: siue quod ab Istria id genus sit adductum, siue quod perplexas historijs fabulas exprimerent, quasi historiones.

De mimis. Cap. XLIX.

MIMI sunt dicti Græca appellatione, quod rerum humanarum sint imitatores: [a] nam habebant suum auctorem, qui antequam mimum agerent, fabulam pronuntiaret. Nam fabulæ ita componebantur à poëtis, vt aptissimæ essent motui corporis.

a Cap. XLIX. Nam habebant suum auctorem. F. *actorem.*

A

De saltatoribus. Cap. L.

SAltatores [a] autem nominatos Varro dicit ab Arcade Salio, quem Æneas in Italiam secum adduxit, quique primo docuit Romanos adolescentes nobiles saltare.

a Cap. L. Saltatores. *è Festo in--* Salios, *nisi quod ille non Varronem, sed Polemonem citat auctorem.*

Quid, quo patrono agatur. Cap. LI.

EST [a] planè in artibus scenicis Liberi, & Veneris patrociniũ, quæ priuata & propria sunt, scenæ de gestu, & corporis flexu.
B Nam mollitiem Libero, & Veneri immolabant, illi per sexum, illi per flexum, dissolutis. Quæ verò ibi vocibus, & modis, & organis, & lyris transiguntur, Apollines & Musas & Mineruas & Mercurios patronos habent. Quod spectaculũ odisse debes Christiane: quorum odisti auctores.

a Cap. LI. Est planè. *Omnia è Tertull. c. de artib. scenicis: sed* lyris *retinuimus ex nostris codicib. vbi apud Tertull.* litteris *legitur.*

De amphitheatro. Cap. LII.

AMphitheatrum, locus est spectaculi: vbi pugnant gladiatores. Et inde ludus gladiatorius dictus: quòd in eo iuuenes vsum
C armorũ diuerso motu condiscant, & modo inter se aut gladijs, aut pugnis certantes: modo contra bestias incedentes, vbi non odio, sed præmio illecti subeunt ferale certamen. Amphitheatrum dictum, quòd ex duobus theatris sit factum. Nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatro est, semicirculi figuram habens.

De ludo equestri. Cap. LIII.

GEnera gladiatorum plura, quorum pri-
D mũ ludus equestrium. Duo enim equites, præcedentibus prius signis militaribus, vnus à porta Orientis, alter ab Occidentis, procedebant in equis albis cum aureis galeis, minoribus & habilioribus armis, sicque atroci perseuerantia pro virtute sua inibant pugnam, dimicantes, quousque alter in alterius mortem prosiliret, vt haberet, qui caderet, casum: gloriam, qui perimeret. Quæ armatura pugnabat Marti duelli caussa.

De

De Retiarijs. Cap. LIIII.

A

RETiarius ab armaturæ genere, in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè [a] ferebat rete (quod iaculum appellatur) vt aduersarium [b] cuspide insequente operiret, implicitúmque viribus superaret. Quæ armatura pugnabat Neptuno tridētis caussa.

[a] Cap. LIIII. ferebat rete, quod iaculum appellabatur. *Et vno verbo reteiaculum: sed de retiario, secutore, & alijs gladiatorum generib. scripsit nuper eruditißimus vir. Vid. Fest. in Retiario.*

[b] Cuspide in sequente. *Ita manuse. omnes,* insequentem *volebat Chacon,* insistentem *alij.*

De Secutoribus. Cap. LV.

SEcutor ab insequendo Retiarium dictus. Gestabat enim cuspidē, & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, vt antequam ille feriret reti, iste exsuperaret. Hæc armatura sacrata erat Vulcano. Ignis enim semper aquam insequitur: ideóq. cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt.

De Laquearijs. Cap. LVI.

LAquceariorum pugna erat, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos consecutósq. prosternere amictos vmbone pelliceo.

De Velitibus. Cap. LVII.

VElitum pugna erat, vt vltro citróq. tela obiectarent. Erat autem eorum varia pugna, & spectātibus gratior, quàm reliqua. [a] Velites autē nuncupati, siue à volitatione: [b] siue à ciuitate Hetruscorū, quæ Veles vocabatur.

[a] Cap. LXVII. Velites autem--siue à volitatione. *Fest. in Aduolitatio:* Velites dicuntur expediti milites, quasi volites. i. volantes.

[b] Siue à ciuitate Hetruscor. quæ Veles. *Sic Gotth. cc. Al.* Veletes.

De ferali certamine. Cap. LVIII.

FErarū pugna erat, emissas bestias iuuenes excipere, & pugnare aduersus eas, vltroneo funere certare, non crimine, sed furore.

De horum execratione. Cap. LIX.

HÆc quippe spectacula crudelitatis, & inspectio vanitatum nō solum hominum vitijs: sed de dæmonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse debet Christiano cum Circensi insania, cum impudicitia theatri, cum amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præsumit, fidei Christianæ præuaricator effectus, qui id denuò appetit quod in lauacro iam pridem renunciauit, id est, diabolo, pompis, & operibus eius.

De alea. Cap. LX.

B

ALea, id est, ludus tabulę, inuenta à Græcis in otio Troiani belli à [a] quodam milite nomine Alea, à quo & ars nomen accepit. Tabula luditur pyrgo, calculis, tesserísque.

[a] Cap. LX. à quodam milite nomine Alea. *Auctor quærendus.*

De pyrgis. Cap. LXI.

PYrgus [a] dictus, quod per eum tesserę pergant, siue quòd turris speciē, habeat. Nam Græci turrim πύργον vocant.

C

[a] Cap. LXI. Pyrgus. *Vasculum in turriculæ figurā conformatū, ex quo tali in alueum conijciebantur, ne quis dolus in iaciendis manu subesse posset. Turriculam vocat Martialis.*

De calculis. Cap. LXII.

CAlculi vocati, quòd læues sint & rotundi. Vnde & calculus dicitur lapis breuis, [a] qui sine molestia, sui breuitate calcatur. Item calculi, quod per vias ordinales, quasi per calculas eant.

[a] Cap. LXII. quia sine molestia, sui breuitate calcetur. *Sup. lib. 16. c. 6. è Seru. Georg. 2.*

D

De tesseris. Cap. LXIII.

TEsseræ vocatæ, quia quadræ sunt ex partibus omnib⁹. Has alij Lepusculos vocāt, eo quod exiliendo discurrunt. Olim autem tesseræ iacula appellabantur à iaciendo.

De figuris aleæ Cap. LXIIII.

QVidam [a] autem aleatores sibi videntur physiologicè per allegoriam hanc ar-

tem exercere, & sub quadam rerum simili- tudine fingere. Nam tribus tesseris ludere perhibent propter tria seculi tempora, præterita, præsentia & futura, quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senarijs locis distinctas propter ætates hominum, ternarijs lineis propter tēpora argumentantur. Inde & tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

[a] Cap. LXIIII. Quidam autem--physiologicè per allegor *Vid. Eustath. Iliad. α. ad illud:* πεσσοῖσι προπάροιθεν θυράων θυμὸν ἔτερπον.

De vocabulis tesserarum. Cap. LXV.

IActus quisque apud lusores veteres à numero vocabatur, vt vnio, binio, trio, quatrio, quinio, senio. Postea appellatio singulorum mutata est, & vnionem canem, [a] trionem suppum, [b] quatrionem planum vocabant.

[a] Cap. LXV. Trionē suppum. *Græcè* ὕπτιον. *Vid. Fest.*

[b] Quatrionem planum. *Immo pronum opinor, qui & Aristoteli* πρηνὴς. *Supino enim pronus opponitur, non planus.*

De iactu tesserarum. Cap. LXVI.

IActus tesserarum ita à peritis aleatoribus componitur, vt afferat quod voluerit, [a] vt puta senionem, qui eis iactu bonum affert. Vitant autem canem, quia damnosus est, vnum enim significat.

[a] Cap. LXVI. Vt puta senionem. *Qui & Venus, & Cous dicebatur, quoties ita quattuor tale cadebant, vt nullus cum alio congrueret. Arist. lib. 2. de Cœl.* ἔστι δὲ κατορθοῦν χαλεπὸν ἢ τὸ πολλὰ, ἢ τὸ πολλάκις, οἷον πολλοὺς ἀστραγάλους κώους βάλλειν ἀμήχανον, ἀλλὰ ἕνα, ἢ δύο ῥᾷον.

De calculorum motu. Cap. LXVII.

CAlculi partim ordine mouentur, partim vagè. Ideò alios ordinarios, alios vagos A appellant. At verò qui moueri omnino non possunt Incitos dicunt.[a] Vnde & egentes homines Inciti vocantur: quibus spes vltra procedendi nulla restat.

[a] Cap. LXVII. Vnde & egentes homines Inciti dicuntur. *Nonius*: Incitas, egestas dicitur.

De interdictione aleæ. Cap. LXVIII.

AB hac arte fraus, & mendacium, atq. periurium nunquam abest, postremo & odium & damna rerum, vnde & aliquando B propter hæc scelera interdicta legibus fuit.

De pila. Cap. LXIX.

PIla propriè dicitur, quòd sit pilis plena. Hæc & sphæra à ferendo, vel feriendo dicta, de quarum genere & pondere Dorcatius sic tradit. Neu tu parce pilos viuacis condere cerui. Vncia donec erit geminæ superaddita libræ.

Inter species pilarum sunt, Trigonaria, & Arenata.[a] Trigonaria, est qua inter tres luditur. Arenata, qua in grege dum ex circulo astantium spectantiúmque emissa, vltra iustum spatium pilam excipere, lusumq. inire C consueuerunt. Cubitalem lusum appellant, cùm duo cominus ex proximo ac penè coniunctis cubitis pilam feriunt. [b] Suram dicitur dare, qui pila, crure prolato, feriendam collusoribus præbet.

[a] Cap. LXIX. Trigonaria. *Martialis lib. 14. epigr. 46.* Pila trigonalis: Si me nobilib. scis expulsare sinistris, Sum tua; si nescis, rustice, redde pilam.

[b] Suram dicitur dare. *Plutarch. in Cicerone de Cornel. Lentulo, Catilinæ socio, cognomento Sura.* προελθὼν ὀλιγώρως πάνυ, καὶ καταφρονητικῶς, λόγον μὲν οὐκ ἔφη διδόναι, παρέχειν δὲ τὴν κνήμην, ὥσπερ πάνυ εἰώθεισαν οἱ παῖδες, ὅταν ἐν τῷ σφαιρίζειν ἁμάρτωσιν.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS NONVS.

De nauibus, ædificijs, & vestibus.

DE NAVIBVS. Cap. I.

Rtium quarundã vocabula, quibus aliquid fabricatur, vel instrumenta artificum, vel quæ ministerium exhibẽt, atq. aliquid huiuscemodi, deinceps ex parte notanda studui.

a Artifex generaliter vocatus, quòd artẽ faciat: sicut aurifex qui aurum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant.

b Nauclerus, dominus nauis est appellatus: B ita quòd nauis in sorte eius sit. κλῆρος enim Græcè sors dicitur. Cæteri autem in naui in c contributione sunt.

d Gubernio, qui & gubernator, quasi cohybernator, quòd cohibeat prudẽtia sua hyberna, id est, tempestates maris.

e Nauta à naue dictus per deriuationem. Nauita autem pro nauta poëticè dicitur, sicut Mauors pro Mars. Nã rectum est nauta.

Remex vocatur, quòd remum gerit, sic autem remex, f quomodo tubex, dicitur nominatiuo casu.

g Epibata Græco sermone appellatur: qui Latinè dicitur superueniens. Hic nihil habet negotij, sed naulo dato in alias terras transire disponit.

Nauim quidam perhibent dictã, eo h quòd gnauum rectorem quærat, id est, peritum, sapientem, strenuum, qui continere, & gubernare nouit propter maritima pericula & casus. vnde est illud Salomonis, Intelligens gubernacula possidebit. i Lydij autem primum nauim fabricauerunt, pelagique incerta petentes peruium mare vsibus humanis fecerunt.

A k Rates, primum, & antiquissimum genus nauigij è rudibus tignis, asseribusque consertum. Ad cuius similitudinem fabricatæ naues, l ratariæ dictæ. Nunc iam m rates abusiuè naues. Nam propriè rates sunt connexę inuicem trabes.

Trieris, nauis magna, quam Græci n durconem vocant: de qua in Isaia dicitur, Non transiuit per eam trieris magna.

Carpasia nauis à Carpatho insula nominata: sicut à Rhodo Rhodia: sicut ab Alexãdria Alexandrina.

o Liburnæ dictæ à Libyjs: naues enim sunt negotiatorum. De quibus Horatius, Ibis liburnis inter alta nauium.

Rostratę naues dictæ ab eo, quod in fronte rostra ærea habeant p propter scopulos, ne feriantur, & collidantur.

Longæ naues sunt, quas Dromones vocamus: dictæ eo quòd lõgiores sint cæteris, quibus contrarius Musculus, curtum nauigium. Dromo autem à decurrendo dicitur. Cursum enim Græci δρόμον vocant.

q Classis dicta est à Græco vocabulo ἀπὸ τῶν καλῶν, id est, lignis. vnde & calones qui ligna militibus portant.

Ancyromagus dictus, pro eo quòd celeritate sui anchoris, & instrumentis reliquis C nauium vehendis sit aptus.

Phaselus, est nauigium, quod nos corruptè baselum dicimus. De quo Virgilius, Pictisq. phaselis.

r Scapha, quæ κατάσκοπος, nauigium, quod Latinè speculatorium dicitur. σκοπεῖν enim Latinè intendere dicitur.

Barca est, quæ cuncta nauis commercia ad littus portat. Hanc nauis in pelago propter nimias vndas suo suscipit gremio. Vbi autem appropinquauerit portui, reddit vicẽ barca naui, quam accepit in pelago.

[r] Paro, nauigium piratarum aptum, & ex ijs ita vocatum: Cicero, Tunc se fluctigero tradit mandatq. Paroni. Et alibi, Parunculis ad littus ludit celeribus.

Myoparo, quasi minimus Paro. Est enim scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet, qualibus vtũtur Germanorum piratæ in Oceani littoribus, vel paludibus ob agilitatem. De quibus Historia. Gens, inquit, Saxonum Myoparonibus, nõ viribus nitũtur, fugæ potius, quàm bello parati.

Celoces,[t] quas Græci κέλητας vocant, id est, veloces biremes, vel triremes agiles, & ad ministerium classis aptæ. Ennius, Labitur vncta carina per æquora cana Celocis.

Biremes autem, naues sunt habentes remorum ordinem geminum.

Triremes, & quatriremes, trium & quattuor ordinum: sic & penteres, & hexeres quinos, vel senos ordines habentes.

[v] Actuariæ naues sunt, quæ velis simul, & remis aguntur.

[x] Hippopagus, in quo equos transuehere solitum est.

[y] Pontonium, nauigium fluminale, tardum & graue, quod non nisi remigio progredi potest.

[z] Hinc & traiectus, id est, extentus. Est enim latus, vnde & transenna dicitur extẽtus funis.

Lembus, nauicula breuis, quæ alia appellatione dicit & Cymba, & [a] Caupilus: sicut & Linter, id est, Carabus, quo in Pado, paludibusque vtuntur.

Carabus, parua scapha ex vimine facta, quæ contecta crudo corio genus nauigij præbet.

[b] Portemia, nauicula Syriaci generis, lata, & sine carina à portando vocata. Vtuntur ijs in Pannonia.

[c] Trabariæ, amnicæ naues, quæ ex singulis trabibus cauantur: quæ alio nomine Littorariç dicũtur.[d] Hæ & Caudicç ex vno ligno cauato factæ, & inde Caudicç: quia à quattuor vsque ad decem homines capiant.

[a] Cap.I. Artifex gener. nom. *Vt Græcis.* τέκτων.

[b] Nauclerus. *Qui & nauicularius, & magister nauis à iureconsultis dicitur, qui nauem habet propriam, vel conductam, cuius obuentiones, & reditus omnes accipit. At Isidoro inf. c. 19. Nauicularius, nauium est fabricator, sicut carpentarius carpenti.*

[c] In contributione sunt. *Contributionis vox apud iureconsultos frequens, vt tit. de leg. Rhod. de iact.*

A [d] Gubernio, qui & gubernat. *Gloss. Guber. (mutila credo voce)* κυβερνήτης. *Gubernium pro gubernatore dixisse Laberium in Ana Peranna ait Agellius lib. 16. c. 7. Legitur quoque archigubernius, siue etiã archigubernus lib. 36. Dig. tit. 1. c. 46. Item guberna pro gubernaculis, dixit Lucretius:* Disiectare solet magnum mare, transtra, guberna. *& Lucilius apud Non.* Proras despoliate, & detundite guberna.

[e] Nauita pro naut. *è Seru. Geor. 1. & Æn. 6. sic Græci* νάυτην, *&* ναυάτην.

[f] quomodo tubex. f. quomodo & obex, *de cuius genere vid. Seru.*

[g] Epibata. *Inde* ἐπιβατηγοὶ, *naues vectoriæ. Dicuntur etiam epibatæ, qui tutelæ caussa adsumuntur. Vid. Poll.*

[h] eo quod nauũ rect. *Ita libri Gotth. rectè. Assignat autem nauo suam etiam etymologiam (vt nauus sit, qui nouit) quàm probam, nihil moror. Interpretantur quidem Glos-*

B *saria eodẽ modo nauũ.* Nauus εἰδήμων. Nauus ἔμπρακτος, εὐγραφὴς, εὐκίνητος.

[i] Lydij primum nauem. *Sumptum videtur ex Histro Græco scriptore, quem Latinum à Hieronymo factum quidã existimant.*

[k] Rates prim. *Plin. lib. 7. c. 56.* Naue primus in Græciam ex Ægypto Danaus aduenit, ante ratib. nauigabatur inuentis in mari rubro.

[l] Ratariæ. *De quib. Agell. meminit lib. 10. c. 25. Sed Ratiarias appellari quidam malunt.*

[m] Rates abusiu-- inuicem trab. *è Seru. Æn. 1. ad illud:* Disiecitq. rat.

[n] quam Græci durcon. *Al.* durchonem. *Rectè fortasse hæc absunt à Segunt. libro. Sed amplius quærendum. Est n. is codex sæpè alias mutilus.*

[o] Liburnæ. *Videntur hæc quoque ex Histro. Sed vt apud*

C *illũ Liburnia pro Libya, ita hic Liburnijs pro Libyjs substituerim. Vid. Appian. in bell. Illyr. Lucian.* ἐν τοῖς ἔρωσι. *& Veget. lib. 4.*

[p] propter scopulos ne feriantur. *Hister.* Nam ipsæ rostratæ in altum erectæ, quasi cacumen syrteum eminentiorem à puppi, in fronte rostra habẽt propter scopulos, ne forte, cum tantam vim discurrẽtium, & properantium habeant, aut feriantur, aut collidantur.

[q] Classis dicta--portant. *è Seru. Æneid. 1.* Pallásne exurer. class.

[r] Scapha, quæ & catascop. *Vid. Veget. lib. 4. c. 37. & Agell. lib. 10. c. 25. apud quem catascopium forma diminutionis. Catascopus apud Hirtium lib. de bell. Afric.*

[s] Paro nauigium piratar. aptum. *Id est, instructum,*

D *& quasi paratum, captat enim huiusmodi notationes. Nisi mauis aptum Gotthico compendio pro apertũ scriptum fuisse. Id enim & fluctigeri* ἐπίθετον *in Ciceronis versu cõprobat: & aperta, quæ à Græcis* ἄφρακτα *dicuntur, nauigia, tectis opponũtur. Liuius lib. 36.* C. Liuius præfectus Romanæ classis cum quinquaginta nauibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quo ab socijs eius oræ conuenire iusserat, apertas naues, quæ ex fœdere debebantur, &c.

[t] quas Græci Celetes. *Suid.* κέλης ὁ μόνος ἵππος καὶ ἐπὶ τούτου φερόμενος: *& paullò post,* κέλης εἶδος πλοιαρίου μικροῦ. *& Thucydidis interpres,* μικρὸν πλοιάριον ὑφ᾽ ἑνὸς ἐρεττόμενον ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ κέλητος ἵππου, ᾧ εἷς ἀνὴρ ἐπικάθηται.

[v] Actuariæ. Dictæ quod cito agi possint, *ait Nonius.*

[x] Hippa-

[x] Hippagogus. *Hippaginem Latinè appellari tradit Festus.*

[y] Pontonium. *Vox diminutionis. Nam pontones principaliter dicuntur.*

[z] Hinc & traiectus. *Ser. Æn. 5.* traiecto in fune columbam: traiecto *(inquit)* extento. vnde transenna dicitur extẽtus funis. *Quæ, quomodo huic loco aptari possint, non queo satis dispicere.*

[a] & Caupillus. *Al.* Caupolus. *Agellio lib. 10. c. 25.* Capulica.

[b] Portemia. *S. o. l. & ita* Isidorum *scripsisse arguit etymologia. Est tamen vox Græca, eademq. Diodoro Siculo nunc* πορθμεῖα, *nunc* πορεῖα *dicuntur.*

[c] Trabariæ. *Festus:* Trabica naues, quod sit trabib. confixa.

[d] Hæ & caudicæ. *Et caudicariæ, vel codicariæ. Non. Fest. Agell. Nam vt trabs propriè duo ligna compacta; teste Festo, ita caudex plurium tabularum contextus, vt ait Senec. lib. de breuitat. vit.*

De partibus nauium & armamentis. Cap. II.

PVppis posterior pars nauis est, quasi post. Prora, anterior, quasi priora.

[a] Cumba, locus imus nauis, quod aquis incumbat.

Carina, à currendo dicta, quasi currina.

[b] Fori, nauium latera concaua, à ferendo onere dicta, siue tabulata nauium, quæ sternũtur. Dicta, ab eo quòd incessus ferant, vel foris emineant. De quibus Virgilius, laxatque foros.

[c] Columbaria, in summis lateribus nauiũ loca concaua, per quæ eminent remi, dicta credo, quòd sint similia latibulis columbarum, in quibus nidificant.

[d] Agea, viæ sunt, vel loca in naui per quæ ad remiges hortator accedit. De qua Ennius: Multa foro ponet, et Agea longa repletur.

Transtra, sunt tabulæ, vbi sedẽt remiges, quod in transuerso sint, dicta, [e] quæ Virgilius iuga appellat.

[f] Tonsæ, remi à remouendis, & decutiendis fluctibus dicti: sicut tonsores à tondendis, & decutiendis capillis.

[g] Palmula, est extrema latitudo remi, à palma dicta, qua mare impellitur.

[h] Antemnæ autẽ dictæ, quòd ante amnẽ sint positæ. Prçterfluit enim eas amnis. [i] Cornua, extremæ partes antemnarum sunt, dicta per tropum.

[k] Malus, est arbor nauis, qua vela sustinentur. Malus autem dictus: quia habet instar mali in summitate, vel quia, quasi quibusdã A malleolis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius eleuantur.

Modius est, cui arbor insistit, ob similitudinem mensuralis vasis dictus,

Carchesia sunt in acumine arboris. [l] Cinna: Lucida consulgent alti Carchesia mali.

[m] Trochleæ, quasi φ litera, per quas funes trahuntur. Trochleæ autẽ vocatæ, quòd rotulas habeant. τρόχος enim Græcè rota dicitur.

Parastatæ, stipites sunt pares stantes, quibus arbor sustinetur. Cato. Malum deligatum, parastatæ vinctæ.

[n] Clauus est, quo regitur gubernaculum. B De quo Ennius. Vt clauum rectum teneam, nauimq. gubernem.

[o] Porticulus, malleus in manu portatus, quo modus, signumque datur remigantibus. De quo Plautus, Ad loquendum atque tacendum tute habeas porticulum. Aportando igitur porticulus.

Tonsilla, vncinus ferreus, vel ligneus, ad quem in littore defixum funes nauium illigantur. De quo Ennius. Tonsillas rapiunt, configunt littus aduncas.

Anchora, dens ferreus, ex Grçca etymologia nomen ducit: quod quasi hominis manus comprehendat, vel scopulos, vel arenas. C nam manus Græcè χείρ dicitur. [p] Apud Grçcos autem aspirationem non habet. Nam ἄγκυρα dicitur. vnde & apud maiores sine aspiratione proferebatur.

Puluini, sunt machinæ, quibus naues deducuntur, & subducuntur in portum.

[q] Pons, scala nauium.

[a] Cap. II. Cumba. *Vulgò gomba.*

[b] Fori. *Hæc vtcumq. contexta è Seruio, nonnihil etiam aucta. At Charis.* Fori sunt in nauibus, quibus nautæ sedentes remigant, ἑδώλια.

[c] Columbaria. *Vid. Philand. in Vitruu. lib. 4. c. 2.*

[d] Agea viæ sunt. *Fest.* Agea via in naui est, dicta, quod in ea maxima quæq. res agi soleat.

[e] quæ Virgilius iuga app. *Ænei. 6.* Inde alias animas, quæ per iuga lõga sedebant, *vbi Seru.* Iuga Græ D cè dixit, ζύγα enim dicunt, quæ transtra nominamus.

[f] Tonsæ remi. *è Seru. Æn. 7.* in lento luctãtur marmore tonsæ.

[g] Palmula. *Vid. Fest. & Seru. Æn. 5. eadem ratione Græci* ταρσον, *& palmam manus, & remorum latitudinem dixere, vt ait Ælius Dionysius apud Eustath. odυσσ. ι, ad illud:* ταρσοὶ μὲν τυρῶν, *&c.*

[h] Antemnæ autem dictæ &c. *è Seru. Æneid. 7. idem propè Festus in voce* amnenses. *Sed illi non de nauiũ parte, sed de vrbibus propè amnem sitis loquuntur.*

[i] Cornua. *Ex eod. Æn. 3. ad illud.* Cornua velatarum obu. antemn.

k Malus arb. *Ex eod. AEn.* 5 *.nisi quod* malis *apud illũ, non malleolis, legitur.* A

l Cinna lucida. *Quod Catullo hic versus tribuitur ex Nonio, potuit esse communis.*

m Trochleæ quasi Φ littera. *Quasi* Θ *littera legit Philander apud Vitru. trochleas etiam Athenæus in nauium armamentis numerauit in Hieronis naue. Gloss.* trochleæ ἐπιδρόμιδες.

n Clauus. *Clauum, fustem gubernaculi interpretatur Seruius AEn.* 5.

o Porticulus. *Sic etiam Fest. & Non. nisi quod apud hos* portisculus *dicitur. Isidoro fauent Gloss. in quib.* porticulus, κελευστής.

p apud Græcos aspirationem non habet. *è Seru. Æn.* 1 *.ad illud.* vnco non alligat anchora morsu.

q Pons scal. *Ex eod. AEn.* 10. Pontibus exponit. B

De velis. Cap. III.

VEla [a] Græci ἄρμενα dicũt, proindequòd aëre mouentur. Apud Latinos autem vela à volatu dicta. Vnde est illud, velorum pandimus alas.

b Genera velorum Acatiõ, Epidromos, Dolon, Artemon, Siparum, Mendicum. Ex quibus Acatium velum maximũ, & in media naui constitutum.

Epidromos secundę amplitudinis: sed ad puppim.

Dolon, minimum velum, & ad proram defixum.

c Artemo, dirigendæ potius nauis caussa commentatum, quàm celeritatis.

Siparum, genus veli, vnum pedẽ habens, quo iuuari nauigia solent in nauigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus, -- summáque tendens Sipara velorũ perituras colligit auras. quod ex separatione existimant nominatum.[d] Pes, extremus angulus veli, quem sic nautæ loquuntur.

a Cap. III. Vela Græci ἄρμενα. *Homerũ (vt ait Eustathius) secuti. nam vox ipsa multo est latior, ita vt instrumenta omnia, neque nautica solùm, sed quæuis alia complectatur, dicta, (vt ait etymologistes)* παρὰ τὸ ἀρῶ, τὸ ἁρμόζω, ἀραρῶ, ἀραρήμενον, καὶ κατὰ συνκοπὴν ἄρμενον.

b Genera velor. *Vid. Poll. Hesych. Suid. qui tamen artemonis non meminere.*

c Artemon dirig. pot. nauis. *Rectè. Vid. Chrysostom. Act.* 27.

d Pes extremus angulus veli. *At Seruius AEnei.* 5 *.ad illud:* Vna omnes fecere pedem, podiam *(inquit)* id est, funem, quo tenditur velum. *Interpres quoq. Apollonij lib.* 2 *.funes, quibus vela aut vertũtur, aut laxantur* πόδας *vocat. Vnde apud Lucan. lib.* 5. obliquat læuo pede carbasa, *id est, sinistro fune. Porrò de Mendico Festus:* Mẽdicum dici putant, velum, quod in prora ponitur.

De *funibus. Cap. IV.*

FVnes [a] dicti, quod antea in vsum luminis fuerint circundati cera, vnde & funalia.

Restes, siue quod rates contineant: seu quod in ijs retes tendantur.

b Rudentes, sunt funes nauium, ex nimio stridore ita dicti.

Spirę funes quibus in tempestatibus vtũtur: quas nautici suo more [c] Cucurbas vocãt.

[d] Spiræ, autem à sparto vocatæ.

Propes, funis, quo pes veli alligatur, quasi prope pedes. De quo Turpilius. Quasi cùm ventus fert nauim in mare secundus, siquis propedem misit, si [e] veli sinistrum.

Tormentũ, funis in nauibus longus, quo prora ad puppim extenditur, quo magis cõstringantur: Tormenta autem à tortu dicta, restes, funesque.

Saphon, funis in prora positus. De quo Cæcilius, Venerio cursu veni prolato pede vsque ad saphonem.

Opisphora, funes, qui cornibus antemnæ dextra sinistráque tenduntur, & retrouerso.

Prymnesiũ, funis, quo nauis in littore religatur ad palum.

Mitra, funis, quo nauis media vincitur.

Anquina, quo ad malum antemna constringitur. De qua Cinna. Atq. anquina regat stabilem fortissima cursum. C

f Remulcum, funis, quo deligata nauis trahitur vice remi. De quo Valgius. Hic mea me longo succedens prora remulco Lætantem gratis sistit in hospitijs.

g Struppi, vincula loro, vel lino facta: quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Liuius, Tuncq. remos iussit deligare struppis.

h Catapirates, linea cum massa plumbea, qua maris altitudo tentatur. Lucilius, Hunc catapiratem puer eodem deferat vnctum plumbi pauxillum rodus, liníque mataxam. D

a Cap. IV. Funes dicti q. a. in vsum lum *Ergo* ἀπὸ τοῦ φαίνειν *ductum funem vult? non opinor, Sed locum Seruij, vnde hæc sunt, non satis animaduersum.*

b Rudentes. *Seru. Æneid.* 1. stridorque rudentum, propriè *(inquit)* nam stridor in funibus est.

c Cucurbas. *sic plerique Gotth. al.* curcubas. *Vid. Fest. in Spira.*

d Spiræ autem ab sparto. *Mirum ni notationi caussam præbuit Pacuuij versus:* Quid cessatis socij eijcere spiras sparteas, *cum potius spira ab* σπειράομαι, *hoc est, in orbem conuoluo, ducatur.*

e si veli sinistrum. *In veli sinistrum legit Lilius Girald.*

f Remul-

f Remulcus. *Vid. Fest. in* Remulco, *&* Promulco.
g Struppi vincula-- quib. remi ad scalmos alligantur. *Vitruu. lib.* 10. Etiam remi circa scalmos strophis religati. *vbi* struppis *legunt eruditiores: sed multo peruersius stuppis pro struppis apud Agell lib.* 10. 3. *legitur. Vocabantur etiam struppi teste Festo*, in puluinarib. fasciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur.
h Catapirates. *Sic lego ex codicibus vetustiss. Rom. Cõpl. Salm. & On. ita etiam postulante tentandi interpretatione. Alios, qui Cataproraten volunt, magis audiendos, quàm auscultandos censeo, vid. Fest. in* Rodus.

De retibus. Cap. V.

Retes [a] vocatæ, siue à retinẽdis piscibus, siue à restibus, quibus tenduntur.

Minus autem rete Simplagium dicitur à plagis. [b] Nam plagas propriè dicimus funes illos, quibus retia tenduntur circa imam, & summam partem.

Funda, genus est piscatoriæ retis, dicta ab eo quòd infundũ mittatur. [c] Eadem etiam à iactando Iaculum dicitur. Plautus, Probus quidem antea iaculator eras.

[d] Tragum, genus retis ab eo quòd trahatur nuncupatum, ipsum est & Verriculum. Verrere enim trahere est.

Nassa. ---

Casses genus venatoriæ retis quod capiat. [e] Hinc est quod & incassum dicimus, id est, sine caussa, quasi sine cassibus, sine quibus venatio inanis est.

Conopeum retes, qua culices excluduntur in modum tentorij, quo magis Alexandrini vtuntur, quia ibi ex Nilo culices copiosi nascuntur. vnde, & Conopeũ dicitur, Nam Canopea Ægyptus est.

a Cap. V. Retes vocatæ. *Sic o. manuscr. Charisius quoq. retes vocat, & Glossar.* retes augurales.
b Nam propriè plagas-- partem. *è Seru. Æn.* 4. *ad illud:* Retia rara, plagæ.
c -- eadem & Iaculum. Reteiaculum *Seruius. & ita hoc loco legit Turnebus aduersar. lib.* 18. *cap.* 26. *Sed nihil muto. Nam Isidorus sup. lib.* 18. *cap.* 54. Retiarius (*inquit*) ab armaturæ genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè ferebat rete, quod iaculum dicitur.
d Tragum. *S. o. l.* trahum *malim, vt etymologia postulat, &* traha *plaustri genus est apud Virgil.*
e Hinc est, quod in cassum. *è Ser. Georg.* 3.

De fabrorum fornacibus. Cap. VI.

Faber [a], à faciendo ferro impositum nomen habet. Hinc deriuatum est nomen ad alias artium materias: fabros, vel fabricas dicere, sed cum adiectione, vt faber lignarius, & reliqua [b] propter operis scilicet firmitatem.

[c] In fabrorum autẽ fornace Gentiles Vulcanum auctorẽ dicunt figuraliter, per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullũ metalli genus fundi, extendique potest. Nihil est enim penè, quod ignẽ non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argẽtum, alibi plũbum, alibi minium, alibi pigmẽtã, alibi medicamenta efficit. Igne lapides in æra soluuntur, igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurum perficitur, igne, cremato lapide cæmenta & parietes ligantur. [d] Lapides nigros ignis coquendo candificat, ligna candida vrendo obfuscat, carbones ex pruna fulgida nigros facit: de lignis duris fragiles, de putribilibus imputribiles reddit, stricta soluit, soluta restringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis vsum. [e] Nam sæpè vri prodest. Pestilentiæ quoq. quę obscuratione solis contrahitur, auxiliari certũ est. In opere quoque aliud gignitur primis ignibus, aliud secundis, aliud tertijs.

[f] Habet quoq. & aliam in se diuersitatem ignis. Nam alius est ignis, qui vsui humano, alius qui iudicio paret diuino, siue qui de cælo fulmen astringit, siue qui de terra per vertices montium eructat.

Ignis autem dictus, quod nihil gigni potest ex eo. Est enim inuiolabile elementum, absumens cuncta, quæ rapit.

Fabrica duabus rebus constat; ventis, & flamma.

Flamma verò, propriè fornacis est dicta, quod flatu follium excitetur.

Fornax verò ab igne vocata: φῶς enim ignis est.

[g] Caminus, est fornax, & est Gręcum deriuatum à cauma.

Fauilla, est deserta igne scintilla.

[h] Pruna, est quamdiu ardet: cùm autem extincta fuerit, carbo nominatur. Pruna autem à perurendo dicta est, carbo verò quòd flamma caret. [i] Qui dum interijsse creditur, maioris fit virtutis. Nam iterum incensus fortiore luce calescit. Cuius tãta vis est etiã, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrũpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos infossos terra substernant, & lapides desuper figant, ad conuincendum litigatorem, vt post quantalibet

seculа fixumque lapidem limitem esse cognoscant.

[a] Cap.VI.Faber à faciendo ferrum. *Hoc idem secutus in regula monachorum fabrum ferrarium dixit fuisse Ioseph, adsensus fortaße Leandro fratri in lib. de institut. Virgin. c.33. Nec mirũ cum Hilarius, & Beda idẽ existimarint. Ambrosius verò, & ferrarium, & lignarium fabrum illum fecisse videtur: sic enim scribit lib.3. in Luc.* Pater Christi igne operatur, & spiritu, & tanquam bonus animæ faber vitia nostra circumdolat, cito securim admouens arboribus infœcundis, &c. rigida mentium spiritus igne mollire.

[b] propter operis scilicet firmitatem. *Ferrarius fabri sibi generale nomen proprium fecit.*

[c] in fabror.autem forn. *Eadem supra lib.8.c.11.*

[d] lapides nig.-- candif. *Ex Aug lib.21.de ciuit.c.7.*

[e] Sæpè vrĩ prodest. *Ex Plin.lib.36.c.vlt.*

[f] Habet quoq. & aliam in se diuersitatem ignis eructat. *Tertull. Apolog.c.48.* Nouerũt & philosophi diuersitatẽ arcani, & publici ignis; ita longe alius est, qui vsui humano, alius qui iudicio Dei apparet, siue de cœlo fulmina stringens, siue de terra per vertices montium eructans.

[g] Caminus est fornax. *è Seru.Æn.3.*

[h] pruna. *Ex eod.Æn.11.*

[i] qui dum interijsse cred. *è Plin.lib.36.c.vlt. & lib.33.c.5.*

De instrumentis fabrorum. Cap.VII.

INcus est, in quo ferrum tunditur à [a] cudẽdo dictus, eo quòd illic aliquid cudamus, id est, feriendo producamus. Cudere enim cædere & ferire est. Veteres autem non incudem vocabant, sed intudem, eo quòd in ea metallũ tundatur, hoc est, tendatur.[b] vnde & tudis malleus, à tundendo, id est, tendendo dictus.

Malleus vocatur, quia, dum quid calet & molle est, cædit & producit.

Marcus, malleus maior, & dictus marcus, quod maior sit ad cædendũ & fortior.[c] Martellus, mediocris. Marculus, malleus pusillus. Lucilius. Et velut in fabricam feruens cùm marculus ferrum Multorum magnis ictibus tundit.

Forcipes quasi ferricipes, eo quòd ferrum candens capiant, teneantque, siue quod ab ijs aliquid foruũ capimus, & tenemus, quasi foruicapes.[d] Nam foruum est calidum, vnde & feruidũ: vnde & formosos dicimus, quibus calor sanguinis ex rubore pulchritudinem creat.

Lima dicta, eo quòd lene faciat. Nam limum, lene est.

[e] Cælum est, vnde operantur argentarij, à quo & cælata vasa dicuntur.

A

[a] Cap.VII.à cudendo dict. *Sic Seru.Æn.6. & Non. in stricturis.*

[b] vnde & tudes-- dictus. *non sunt hæc in Rom.Cod.*

[c] Martellus. *Recentiores libri* Marcellus. *Vid. Capr. Grammat.*

[d] Nam foruum-- creat. *è Seru. Æn.8. ad illud,* versantq. tenaci forcipe massam. *Vid.sup.lib.10. in formosus.*

[e] Cælum. *Seru.Æn.1.* Cælataq. in auro--cælata (*inquit*) insculpta, Nam cælum dicitur ferrum ipsum, vndè operantur argentarij. *& Isidorus inf. lib.20.c.4. cælata vasa à cælo vocata, quod est genus ferramenti, quod vulgò cilionem appellant: ergo cilium ex cilionẽ vulgari voce in nostros codices irrepsit. Idem ferramentum celte dicitur Iob.c.19. & in peruetusta, & facetißima Sertij parasiti, apud Salonem Dalmatiæ vrbem inscriptione, quam non pigebit adscribere.* Iuuat vobiscum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus assueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nũc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim sua voluntas volentes vos legere hoc scriptum, Vah. quid loquor. immo sculptum· Quam ęgrè veritas adhuc se mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mẽbrana vlla adhuc, sed malleolo, & celte litteratus silex.

B

De fabricis parietum. Cap.VIII.

IN fabricis parietum atque tectorũ Græci inuentorem Dædalum asserunt. Iste enim primus didicisse fabricam à Minerua dicitur. Fabros autem siue artifices Græci τέκτονας vocant, id est, structores. Architecti autem cæmentarij sunt, qui disponunt in fundamentis. Vnde & Apostolus de semetipso, quasi sapiens, inquit, architectus fundamentum posui.

C

[a] Machiones dicti à machinis, in quibus insistunt propter altitudinem parietum.

[a] Cap.VIII.Machiones à machinis. *Machinæ dicũtur hoc loco tabulata, quibus insistunt, qui opus faciunt. Plin. lib 35.c.10.de Amulio pictore,* Paucis horis pingebat idq. cum grauitate, quod semper togatus, quanquã in machinis.

D

De dispositione. Cap.IX.

AEdificiorum partes sunt tres: dispositio, constructio, venustas.

Dispositio est areæ, vel soli, & fundamentorum descriptio.

De constructione. Cap.X.

COnstructio est laterũ, & altitudinis ædificatio. Constructio autem, vel structio vocata eo quòd instringat, & cohærere faciat,

ciat, vt lapides luto, & ligna & lapides inuicem sibi.[a] Nã & intinctio ferri in aqua strictura est. Nisi enim cãdens tingatur, stringi, & cohærere non potest ferrum. Itẽ constructio à multitudine lapidũ, & lignorũ dicta: vnde & strues. Aliud est enim ædificatio, aliud instauratio. Nã ædificatio noua cõstructio est. Instauratio [b] verò, quod reparatur ad instar prioris. Nã instar veteres, pro similitudine ponebant. Inde & instaurare dicebãt.

Constat autem constructio fundamẽto, lapidibus, calce, arena, & lignis.

Fundamentum dictum, quòd fundus sit ædificij. Idem & cæmentum à cędendo dictum, quod cæso crasso lapide surgat.

[c] Lapides in structuris apti, albus, Tiburtinus columbinus, fluuiatilis, sfungia, rubrus, & reliqui.

Albus lapis, alius durus, alius mollis. Mollis dentata serra secatur. Tractabilis inopere est, ita vt in eo, quasi in ligno, litteræ scribantur.

Tiburtinus, à loco Italiæ dictus, qui dum sit ad fabricam fortis,[d] vapore tamẽ dissilit.

[e] Tophus ædificijs inutilis est, (fundamentis aptus) mortalitate & mollitie. Ex æstu enim & halitu maris [f] feritur, & verberatur imbribus.

Arenatius, lapis concretus maris arenis, hic & bibulus dicitur. Seruat enim humorem acceptum. Idem & in Bętica Gaditanus, ab insula oceani vbi plurimus exciditur.

[g] Piperinus, subalbidus cum punctis nigris, durus, atque fortissimus.

Conchleatius, cocleis lapillisque & arena concretus, asperrimus, & interdum fistulosus.

Columbinus à colore auis nũcupatus, natura vicinus gypso, & mollitie simillimus.

[h] Molaris, in parietibus vtilis: quia est quędam natura eius pinguior, duraque & aspera, ex quo etiam & molæ fiunt, vnde & nomen traxit. Huius quattuor genera, albus, niger, permixtus, ac fistulosus.

[i] Sfungia,[k] lapis, creatus ex aqua leuis, ac fistulosus, & cameris aptus.

Silex, durus lapis ex cuius genere nigri silices optimi, quibusdam in locis & rubẽtes.

[l] Albi silices contra vetustatem incorrupti. Ijdem & in monumentis scalpti, & incorrupti permanent: quibus nec ignis quidem nocet. Nam [m] ex ijs etiam formæ fiũt, in quibus [n] æra funduntur.

Viridis silex, vehementer & ipse igni resistens: sed nusquam copiosus, &, vbi inuenitur, lapis, non saxum est.

Pallidus in cæmento raro vtilis.

[o] Globus contra iniurias fortis, & in structura infidus: nisi fuerit multa suffrænatione deuinctus.

Fluuiatilis silex semper veluti madens est; [p] Hunc æstate exhiberi oportet, nec ante biennium inserere in structuris domorum.

* [q] fictilium operũ, ad parietes & fundamẽta coctilibus laterculis ad tecta imbricibus tegulisque aptantur.

Tegulæ vocatæ quòd tegant ædes, &. Imbrices, quòd accipiant imbres. Tegulæ autẽ primæ positionis nomen, cuius diminutiuũ tigillum.

Laterculi verò vocati, quòd lati formentur circumactis vndique quattuor tabulis.

Lateres autem crudi sunt: qui & ipsi inde nominati, quod lati ligneis formis efficiuntur.

Quorum crates dicuntur: in quibus lutũ pro eisdem lateribus crudis portare solent. Sunt enim connexiones cannarum, dicti ἀπὸ τοῦ κρατεῖν, id est, quod se inuicem teneant.

Lutum autem vocatum quidam per antiphrasin putant: quod non sit mundum. Nam omne lotum mundum est.

[r] Calx viua dicta: quia dum sit tactu frigida, intus occultum continet ignem: vnde perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postquàm enim arserit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet ignis accẽdi. Vsus eius in structuris fabricę necessarius. Nam lapis lapidi non potest adhærere fortius nisi calce coniunctus.

[s] Gypsum cognatum calci est, & est Græcũ nomen. Plura eius genera. Omnium autem optimum è lapide speculari.[t] Est enim in signis ædificiorum & coronis gratissimus.

[v] Arena ab ariditate dicta: non ab adhærendo in fabricis, vt quidam volunt.[x] Huius probatio si manu impressa stridet: aut si in vestem candidam sparsa nihil sordis relinquat.

Columnæ pro longitudine & rotunditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur.[y] Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum. Genera rotundarum quattuor: Doricę, Ionicæ, Tuscanicæ, Corinthiæ, mensura crassitudinis, & altitudinis inter se distantes. Quintum

genus est earũ, quæ vocantur Atticæ: quaternis angulis, aut amplius, paribus laterum interuallis.

[z] Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento consurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. Bases autem nomẽ petræ est fortissimæ Syro sermone.

[a] Capitella, dicta quòd sint columnarum capita, quasi super collum caput.

Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcum.

Pauimenta originem operis à Græcis habent: vocata autem pauimenta eo quòd pauiantur, id est, cædantur, vnde & pauor: quia cædit cor.

[b] Ostracus, est pauimentum testaceum, eo quòd fractis testis calce admixta feriatur. Testam enim Græci ὄστρακα dicunt.

[c] Rudos, artifices appellant lapides contusos & calce admixtos, quos in pauimentis faciendis superfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Canalis, ab eo quòd caua sit in modũ cannæ. [d] Sanè canalem melius genere fœminino, quàm masculino proferimus.

Fistulæ aquarum sunt dictæ: quòd aquas fundãt, & mittant. Nã Græcè στέλλειν mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitate fiunt: per quas aquæ per certos modulos diuidũtur. [e] E quibus est vncia, & quinaria, digitus quadratus, digitus rotundus, & [f] cæteri modi quique.

[a] Cap. X. Nã intinctio ferri in aqua strictura est. *Mendosè V. CC.* instructura. *Mos enim frequens librarior. Gotthicorum in ijs, quæ ab s. incipiunt, vel addere, vel detrahere etiam.* I. *vt in storia pro historia, Spania pro Hispania. Hæc verò eo pertinent omnia, vt constructio sit, quasi cõstrictio, & instructio quasi instrictio, seu potius structura, quasi strictura, de qua sup. lib. 16. c. 21.*

[b] Instauratio verò quod rep. *è Seru. Æn. 2. ad v.* Instar mont. eq.

[c] Lapides in structuris apti. *è Pallad lib. 1. cap. 10. Quo de genere lapidum Plin. lib. 36. c. 22. Sed videndum an Isidoro cum illo satis conueniat.*

[d] Vapore tamen dissilit. *Ex Plin. Plinius ex Vitruuio, qui lib. 2. c. 7.* Tiburtina *(inquit)* omnia sufferunt, sed ab igne non possunt esse tuta, simulq. sunt ab eo tacta dissiliunt.

[e] Tophus ædificijs inutilis. *Hæc quoq. descripsit Plinius ex eod. Vitruuij loco. Sed is locus in vulgatis Plinij libris valde deprauatus est, in Ecclesia Tolet. codice sic legitur:* In reliqua multitudine lapidum tophus ædificijs inutilis est. *Quod verò sequitur in eo,* mortalitate, mollitie, *malo ex Isido.* mortalitate, & mollitie. *Postremo pro* exercetur *halitu maris,* exestur *mauult A Couarr. Sed ex æstu ferri potest ex Isidoro.*

[f] feritur. *Plin.* fricatur vento, & verberatur imbri. *Salm. On. Complu. vetustiss.* feritur. *Valentinus* friatur *consentitq. cum Vitruuio.*

[g] Piperinus-- durus, atq. fortissimus. *Haud ita durus Romæ. Sed durissimus atque fortissimus Toleti, vbi multa ex eo colũna, atq. arcus in arce, & alijs ædificijs visuntur.*

[h] Molaris parietibus vtilis. *Plin. lib. 36. c. 23. de calce.* Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius.

[i] Sphungia. *De hac voce vid sup. lib. 12. c. 6.*

[k] lapis creatus. *Al.* concretus. *Concrescit nunc Tiburi ex Anienis aqua.*

[l] Albi contra vetust. *è Plin.*

[m] ex ijs formæ fiunt in quib. æ. f. *Ex Plin. & Vitru.*

[n] æra funduntur. *Ex Vitruu. lib. 2. c. 7. Mendosè Gotth.* arena funduntur.

[o] Globus. *Globosus legerim ex Plin.*

[p] Hunc æstate exhiberi. *Sic libri nostri constanter legunt,* eximi, *ex Plinio, & Vitruuio malim.*

[q] Fictilium oper. pariet. &c. *Hæc adumbrata ex Plin. lib. 35. c. 12. sed quomodo in hunc locũ venerint alius coniecerit.*

[r] calx viu *Ead. sup lib. 16. c. 3.*

[s] Gypsum cognatum calci. *è Plin. 36. c. 3.*

[t] est n. insignis-- gratissimus. *Ex eod. c. 24.*

[v] Arena. *Vid sup. lib. 16. c. 3.*

[x] Huius probatio. *E Pallad. lib. 1. c. 10.*

[y] Antiqua ratio erat column. *Totus locus è Plin. & Vitruu.*

[z] Bases. *Vid sup. lib. 15. c. 8.*

[a] Capitella. Capitula *Vitruuius. Vtramq. vocem vsurpat Plinius.*

[b] Ostracus. *Ostraceum malim ex Plin. c. 25. & Vitruu. lib. 6. c. 4.*

[c] Rudos. *Sup. lib. 16. c. 3.*

[d] Sanè canalem. *Sup. lib. 15. c. 8.*

[e] quibus est vncia, & quinaria. *Vid. Plin. 31. cap. 6. & Vitruu 8. c. 6. & Frontin. de aquæ ductib.*

[f] *&* cæteri modi cuiq. *Al.* cuiusq. *Al. &* cæteri modi cuiq. caussæ. *Chacon,* & cæteri quiq. moduli. *vel* & cæteri modi vsq. ad centum. *Persequitur n. Frontinus modulos à quinaria, vsque ad centenariam.*

De venustate. Cap. XI.

HVcusque partes cõstructionis, sequitur de Venustate ædificiorũ. Venustas est, quicquid illud ornamenti, & decoris caussa ædificijs additur, vt tectorum auro distincta laquearia, & pretiosi marmoris crustæ, & colorum picturæ.

De laquearijs. Cap. XII.

LAquearia sunt quæ cameram subtegũt, & ornãt: quæ & lacunaria dicũtur: quòd lacus quosdã quadratos, vel rotundos ligno, vel gypso, vel coloribus habeant pictos, cum signis intermicantibus. Principaliter autem lacus dicitur, vt Lucilius. Resultant ædesq. lacusque. Cuius diminutio lacunar facit, vt Horatius.

Horatius. neque aureum Mea renidet in domo lacunar. inde fit alia diminutio lacunarium, & per antistichon laquearium.

[a] Cap. XII. Laquearia. *Legitur integrum. caput sup. lib. 15. c. 8.*

De crustis. Cap. XIII.

CRustæ sunt tabulæ marmoris. Vnde & marmorati parietes crustati dicuntur. Quis[a] autem marmora secandi in crustas rationem excogitauerit, non constat. Fiunt autem arena, & ferro, serraque in prætenui linea premente arenas, tractuque ipso secāte: sed crassior arena plus erodet marmoris. Nam tenuis fabricis, & polituris accommodata est.

[a] Cap. XIII. Quis autem marmora secand. *è Plin. lib. 36. At nunc serra non è ferro, sed ex ære fit. Laudatúrq. in primis ad id opus Toletana arena.*

De lithostrotis. Cap. XIV.

LIthostrota sunt[a] elaborata arte picturæ paruulis crustis, ac tessellis tinctis in varios colores. Tesselli autē à tesseris nominati, id est, quadratis lapillis per diminutionē.

[a] Cap. XIV. elaborata arte pict. *Eadem. sup. lib. 15. cap. 8.*

De plastis. Cap. XV.

PLastice, est parietum ex gypso effigies signaque exprimere, pingereque coloribus. πλάττειν autē dictum Græcè, quod Latinè est pingere terra, vel gypso similitudines. Nam impressa argilla formam aliquam facere plastæ est. Vnde & protoplastus est dictus homo: qui ex limo primus est conditus.

De pictura. Cap. XVI.

PIctura autem, est imago exprimens speciem alicuius rei, quæ, dum visa fuerit, ad recordationem mentem reducit. Pictura autem dicta, quasi fictura. Est enim imago ficta, non veritas. Hinc & fucata, id est, ficto quodam colore illita nihil fidei, & veritatis habentia. Vnde & sunt quædam picturæ, quæ corpora veritatis studio coloris excedunt, & fidem dum augere contendunt, ad mendacium prouehunt: sicut qui Chimęrā tricipitem pingunt, vel Scyllam hominem sursum, caninis autem capitibus cinctam deorsum.

[a] Picturam autem Ægyptij excogitauerunt primùm vmbra hominis lineis circūducta. Itaque initio talis, secunda singulis coloribus, postea diuersis: sicque paullatim sese ars ipsa distinxit, & inuenit lumen, atque vmbras, differentiásque colorum. vnde & nunc pictores prius vmbras quasdam, & lineas futuræ imaginis ducunt; deinde coloribus complent, tenentes ordinem inuentę artis.

[a] Cap. XVI. Picturam autem Ægypt. *E Plin. 35. cap. 6.*

De coloribus. Cap. XVII.

COlores[a] autem dicti sunt, quòd calore ignis, vel sole perficiuntur, siue quòd in initio colabantur, vt summæ subtilitatis existerent.

Colores autem, aut nascuntur, aut fiunt. Nascuntur, vt sinopis, rubrica, paretonium, melinum, eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, aut arte, aut permixtione.

Sinopis inuenta primum in Ponto est. Inde nomen à Sinope vrbe accepit. Species eius tres, rubra, & minus rubens, & inter has media.

Rubrica vocata quod sit rubra, & sanguineo proxima. Hæc plurimis locis gignitur: sed optima Ponto, vnde & Pontica dicitur.

Syricum, rubri coloris pigmentū, ex quo & librorum capita scribuntur. Ipsum est & Phœniceum appellatum ita, eo quòd in Syria colligatur in littoribus rubri maris, vbi Phœnices inhabitant.

Aliud est autem Sericum, aliud Syricum. Nā Sericum lana est, quam Seres mittunt: Syricum verò pigmentum, quod Syri Phœnices in Rubri maris littoribus colligūt. Est autem & inter factitios. Nam sæpe fit aut [b] sinopide, aut sandyce mixtus.

[c] Minium primi Græci in Ephesiorum solo inuenisse traduntur: [d] Cuius pigmēti Hispania cæteris regionibus plus abundat. vnde etiā nomen proprio flumini dedit. [e] Huius distillatio argentum liquidum gignit. Minium autem hoc quidam dicunt esse cinnabarim.

[f] Cinnabaris à dracone, & barro, id est, elephanto cognominatum. Aiunt enim draconum esse sanguinem, dum implicant elephantos. Ruunt enim belluæ, & dracones obruuntur, quorum fusus cruor terram inficit;

cit, fitque pigmentum quicquid solo tinxerit. Est autem puluis coloris rubri.

Prasina, id est creta viridis, etsi in aliquibus terris promiscue generetur, [g] optima tamen in Libya Cyrenensi.

[h] Chrysocolla, colore prasino est: dicta, quòd vena eius aurum habere traditur. Hæc & in Armenia nascitur, sed ex Macedonia probabilis venit. Foditur autem ex metallis æris: cuius inuentio argentum atque Indicum prodit. Nam venæ eius cum ijs habent naturæ societatem.

Cypria, ab insula Cypro, vbi plurima reperitur.

[i] Sandaracha, in insula rubri maris Topazo nascitur, colore cinnabari, odore sulphureo. Inuenitur autē in aurarijs & argentarijs metallis, melior quo magis ruffa, quoque magis virus redolet. Quanquā & cerussa si torreatur in fornace sandaracham facit, vnde & color est flammeus. Quod si torreatur, æqua parte rubrica admixta, sandycem reddit.

[k] Arsenicum, quod Latini ob colorem Auripigmentum vocant, colligitur in Ponto ex auraria materia, vbi etiam Sandaracha. Optimum est, quod in auri colorem transit, purum, & fissile, gracili venarū discursu. Quod verò pallidius, aut Sandarachæ simile est, deterius iudicatur. Est & tertiū genus squamosum, quo miscetur aureus color. Vis eorum, vt Sandarachæ, sed acrior.

[l] Ochra & ipsa in insula maris rubri Topazo gignitur: vbi & Sandaracha. [m] Fit quoq. & Ochra, exusta rubrica, in ollis nouis luto circumlitis, quæ quanto magis in camino arserit, tanto melior fit.

Venetum. - - - -

[n] Cæruleum temperare primum Alexandria reperit. [o] In Italia ex arenæ puluere, & nitri flore idem faciunt. Sed si Cyprium in fornace adustum huic permixtioni addes, [p] Vestoriani similitudo erit.

[q] Purpurissum ex creta argentaria cum purpuris pariter tingitur, bibitq. eum colorē celerius lanis. Præcipuū est tamen, quod [r] adhùc vase rudibus medicamētis inebriatur. Proximū est, egesto eo, addita creta in ius idem: & quoties id factum est, eleuatur bonitas pretiosissimæ purpuræ. Caussa est: quod hysgino maximè inficitur, rubeaque.

[f] Indicum in Indicis inuenitur calamis, spuma adhærente limo. Est autē coloris cyanei, mixturā purpuræ, cærulique mirabilem reddens. Est alterum genus in purpurarijs

A officinis, spuma in æreis cortinis innatans, quam infectores detrahentes siccant.

Atramentum dictum, quòd sit atrum: cuius species & picturæ, & quotidiano vsui necessaria est, istud inter factitios est. Fit enim & fuligine plurimis modis, super ardētes tedas resina adiecta, [t] lacusculo ædificata, quæ fumum retineat. [v] Huic pictores cum aqua admiscent gluten, vt illustrius resplēdeat. Ad festinationem autem operis etiam sarmentorū veterum carbones cū glutino triti inducendis parietibus atramenti speciē

B reddunt. [x] Sunt & qui vini fæcem siccatam excoquant, affirmentq. si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciē id atramentum prębere. Sed [y] & sarmentū vuæ nigræ, vino optimo tinctum, posteaquā siccitate aruerit, si exuras & conteras, adiecto glutino, nitorem Indici reddet. [z] Vsta quæ plurimum necessaria est, nullo negotio prouenit. [a] Nam si glebam silis boni igne excoquas, & aceto acerrimo superfusam extinguas, madefacta

C sfungia colorem purpureum reddit. Eam vbi contriueris, vsta erit. Omne autem atramentum sole perficitur.

Omnes colores calcis admixtione corrūpuntur.

[b] Melinum dictum, quòd eius metalli ferax sit vna ex Cycladibus insula Melos nomine. Est enim candidum, nec vtuntur eo pictores propter nimiam pinguedinem.

[c] Annulare, quod vocant candidū, est, quo muliebres picturæ illuminātur. Fit & ipsum ex creta admixtis vitreis gemmis.

[d] Cerussa fit hoc modo: In vase enim aceto acerrimo impleto sarmēta Aminea in eodem vasculo collocabis, ac super sarmenta tabulas plumbi tenuissimas pones, deinde vas diligentissimè claudes, illinésque, ne ali-

D quid inde spiraminis exeat. [e] Post dies autē xxx. vas aperitur, & ex distillatione tabularū innata cerussa inuenitur. Quod ablatum & arefactum teritur, atque iterum aceto admixto in pastillis diuiditur & in sole siccatur. [f] Hac obseruantia, si laminas æreas sarmentis superponas, æruginem creant.

[g] Chalcantum. - - - -

[a] Cap. XVII. Coloris aut nasc. *Ex eod.*

[b] Sinopide, aut sandyce. *Disiunctio pro coniunctione. vid. Plin.*

[c] Minium primi. *Plin. 33. c. 7. & Vitruu. 7. cap. 8.*

[d] Cuius pigmenti Hispan. *Iustin. lib. 43.* Gallecīæ portio Amphilochi dicuntur, regio cùm æris, & plumbi vberrima, tum minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit.

Huius

c Huius distillatio argent.liq.gign. *è Plin. 33. capit.8.* A

f Cinnabaris à drac.& barr. *Sup.lib.8.c.11.Plin.33.c.7.Solin.c.38.*

g Optima autem in Lib. Cirenen. *At Vitruu. 7. cap. 7.* Creta viridis pluribus in locis nascitur, sed optima Smyrnæ. *ergo quærendum, vnde hæc sint.*

h Chrysocolla. *è Plin.lib.33.cap.5. & Dioscorid.lib.5. cap.4.*

i Sandaracha. *è Plin.35.c.5.*

k Arsenicum. *Ex eod.33.c.4.& 8. & Dioscor. lib.5. cap.55.*

l Ochra & ipsa. *omnia è Plin.35.c.6.*

m Fit quoque ex ochra exusta rub. *Sic legitur Plinij locus in Tolet.Cod.* Nascitur autem in ferrarijs metallis ochra. ex ea fit exusta rubrica. *quam lectionem con-* B *firmat hic Isidori locus, & Dioscor. de fabrili rubrica.* γίνεται τῆς ὄχρας καιομένης. *& Theophr.lib. de Lapidib.* γίνεται ἐκ τῆς ὀχρας, ἀλλα χείρων, *apud quem mendosè paullò post* λετὰς *pro* Καινάς, *&* πολὺν *pro* πῆλον *legitur.*

n Ceruleum temperare. *in Cod.Seg.continentèr legitur:* Venetum cæruleo temperare : *quod ferri poterat ex Vitruu.lib.7.c.11. Sed meliores libri* Venetū *habent sine interpretatione.*

o In Italia ex arena. *Puteolis vt Vitruu. & Plin.tradidere.*

p Vestoriani. *Sic Vitruu.lib.7.c.11. Malè vulgò apud Plin.* Nestoriani. *Nam & in Codice Plin. Toletano* Vestoriani *disertè scriptum est.*

q Purpurissum. *Ex Plin.lib 35.c.6. è quo, si quid deesse videatur, supplendum est.*

r Adhùc in vasc. *Aheno in vase legebat A.Couarru. ex Plin.*

f Indicum. *Ex eod.lib.3.c.6.*

t Lacusculo ædificata. *Plin.* propter quod officinas etiam ædificauere. *Vitruu.lib 6.cap.10.* Ædifica- C tur locus, vti Laconicum, & eius præfurnium magna diligentia cōprimitur, ne flamma extra dissipetur. *Porrò lacusculi voce etiam Columella est vsus lib. 12. cap.50.*

v Huic pictores. *Ita Plinius.* Tectores *Vitruuius lib. 7. cap.10.*

x Sunt qui vini fæcem. *è Plin.35.cap.3.*

y Sed & sarmentum. *è Vitruu.*

z Vsta. *E Plin.35.cap.6.*

a Nam & si glebam silis boni. *E Plin.mendosè namque in libris omnib.* silicis boni *hoc loco legitur.*

b Melinum dictum. *E Vitruu.7.capit.7. & Plin. 35. cap.6.*

c Annulare-Vitreis gemmis. Ex vulgi *(addit Plinius)* annulis, vnde & annulare dictum. *Quæ verba* D *numquam profecto Isidorus omisisset, etymologias tractans, nisi huic operi summa abfuisset manus.*

d Cerussa. *Ex eod.34.cap.vltim.& Vitruu.7.c.12.*

e Post dies autem.XXX.per dies.X. *Plinius.*

f Hæc obseruantia. *E Vitruu.7.cap.12.vid. Plin.34.c.11.& Dioscorid.5.c.47.*

g Chalcanthum. *Nulla est interpretatio in optimæ notæ libris. In vno tantùm Ouet. Colleg.Gotthico leguntur eadem ferè verba quæ in editis.quæ (sicui tanti fuerint)* Chalcus *pro* Calcis, *siue, vt est in Gotthico* Chalcitis; *&* Anthos *pro* Thymum. *legat.quamuis Thymum florem etiam interpretetur Isid.sup.lib.17.cap.9.sed quid Chalcantho cū Thymo? Sed neq; cùm ærugine, nisi sola apud Græcos (vt ait Plin.) cognatio nominis.*

De instrumentis ædificiorum. Cap. XVIII.

INstructuram autem parietum ad normā fieri, & ad perpendiculū respondere oportet.

a Norma dicta Grçco vocabulo, extra quā nihil rectum fieri potest. Componitur b autem ex tribus regulis, ita vt duæ sint binûm pedum, tertia habeat pedes duos vncias decem, quas æquali crassitudine politas extremis c acuminibus sibi iungit, vt schema trigoni faciant. Id erit norma.

Regula dicta, quod sit recta, quasi rectula, & impedimentum non habeat.

d Perpendiculum est, quod semper appenditur. e denique in fabrica nisi omnia ad perpendiculum, & certā regulam fiant, necesse est vt cuncta mendosa instruantur, vt aliqua praua sint, aliqua cubantia, prona nōnulla, alia supina, & propter hoc vniuersa ruunt constructa.

Linea genere suo appellata, quia ex lino fit.

Trullæ nomen factum, eò quòd trudit, id est, includit calce, vel luto lapides.

f Martellus. - - - -

Machina. - - - -

Scalæ à scandendo vocatæ, g hærent enim parietibus. Scalæ autem dicuntur, quæ aut vnæ sunt, aut plures, h quia numeri tantum pluralis est nomen, vt litteræ, quæ epistolam significat.

a Cap.XVIII. Norma à Græco vocab. γνὸμων.

b Componitur autem - id erit Norma. *Sumpta videntur è Vitruu.lib.9.cap.2. At exemplum hic non perinde exactum, quamuis non longè distet. Nam si pedes duos, hoc est, latus vnum in vncias redigas, easque quadres, efficient vncias 576. Rursusque altero simili addito, conficient ambo vncias quadratas 1152. Quadratum verò tertij lateris, quod est duorum pedum, & dextantis, hoc est vnciarum 34. continebit vncias quadratas 1156. Superabit ergò duo quadrata reliquorum laterum vncijs quattuor.*

c Cacuminib. *Ita Onien.Valent.cum Vitruuio. Reliqui* acuminib.

d Perpendiculum. *Perpendiculum (ait Ascon.* Linea laterum æqualitatem à summo ad imum latitudine probans.

e Denique in fab. - ruunt const. *Totus locus expressus ex elegantissimis Lucretij versib. libro. 4.* Deniq. vt in fabrica si praua est regula prima. Normaque, &c.

[f] Martellus. *Sic Gotth. o. Gloss.* Martellus *σφῦρα. al.* Marcellus. *Item Gloss.* Marculum *σφύριον σιδήρου. &* Marculus, Malleolus, & Malleus *Σφῦρα σιδηρᾶ καὶ κόπανον.*

[g] Hæret n. parietib. scalæ. *Verba sunt Virgilij, adstruẽdæ etymologiæ nõ satis apta, sed immigraße puto è margine.*

[h] quia numero tant. plur. è *Seru. Æn. 2. At iurisconsultus singulari est vsus, cap. Sit prius. D. de furt. & Hieronj. in quæst. in Gen.*

De lignarijs Cap. XIX.

Lignarius, generaliter ligni opifex appellatur.

Carpentarius, speciale nomen est. Carpẽtum enim solum facit, sicut nauicularius, quia tantum nauium est fabricator, & artifex.

[a] Sarcitector dictus, quod ex multis hinc inde coniunctis tabulis vnum tecti sarciat corpus.

Idem & Tignarius, quia tectoria lignis inducit.

[b] Lignũ vocatur Græca etymologia, quia incensum in lumen conuertitur, & in flammã. Vnde & lychnium dicitur, quòd lumen det.

Materia, inde dicitur omne lignũ, quòd ex ea aliquid efficiatur: vel si ad ianuam referas, vel ad statuã materia erit. Ad aliquid enim semper materia accipienda est, sicut elementa materiam rerum esse dicimus: quia inde ea, quæ sunt facta, videmus, & materia, quasi mater, dicta.

Trabes vocatæ, quòd in transuerso positæ vtrosque parietes contineant.

Aliud autẽ sunt tigna, aliud trabes. [c] Tigna enim iuncta trabẽ faciunt. [d] Trabes autem sunt, cùm sunt dolatæ.

[e] Tholus, propriè est veluti scutum breue, qđ in medio tecto est, in quo trabes coëunt.

[f] Cuplæ vocatæ, quòd copulent in se luctãtes.

Luctantes dicuntur, quod erecti inuicem se teneant more luctantium.

[g] Agrantes. - - -

[h] Asseres, ab asse dicti, quia soli ponuntur, neque coniuncti.

[i] Scindulæ, eo quòd scindantur, id est, diuidantur.

[k] Epigri, claui sunt quibus lignum ligno adhæret.

Claui autem dicti, quasi chalybi, quia ex chalybe fiunt, id est, ferro. Chalybs enim ferrum est.

Tabulæ, à veteribus tagulæ vocabantur, à A tegendo scilicet, vnde & tegulæ.

Commissura, dicitur tabularum coniunctio.

Sectio autẽ dicta à sequendo ea, quæ cœperit. [l] Nam secare, sectari, & sequi est.

Serræ autem nomen de sono factum est, id est, à stridore.

Serræ, circinique vsum [m] Perdices quidã adolescens inuenit, quem puerũ Dædalus frater matris suæ, studijs perdocendum acceperat. Cuius pueri tantum ingenium fertur: vt dum materiæ diuidendæ compendium quæreret, spinam piscis imitatus de ferro laminam exasperans dentium mordacitate armauerit: quã serrã artifices nun- B cupant. Pro cuius artis inuentione Dædalus magister eius, inuidiæ liuore permotus, præcipitem puerũ ex arce deiecit. Dehinc [n] exulatus Cretam abijt, ibique aliquamdiu fuit, vt fabulæ ferunt. Ex Creta pennis volauit, & in Ciliciam venit.

[o] Circinus dictus, quòd vergendo efficiat circulum. Huius modus duplicata linea fit, quæ simplex per latitudinẽ extensa fuerat. Punctus autem in medio circini, centrum à Græcis dicitur: in cuius medium cuncta cõuergunt.

Securis vocatur, eo quòd ea arbores succidantur: quasi succuris. [p] Item securis, quasi semicuris. Ex vna enim parte acuta est, ex altera fossoria. Hæc & apud veteres penna C vocabatur, vtrãq. autẽ habens aciẽ, ꝗ bipennis. Nã bipẽnis dicitur: quòd ex vtraq. parte habeat acutam aciem: quasi duas pennas. Pennum autem antiqui acutum dicebant. [r] Vnde & auium pennæ, quia acutæ. [s] Et ecce nomen, quod reseruauit antiquitatem, quia veteres dicebant pennas, non pinnas. Hæc & Dolabra: quòd habeat duo labra. nã securis simplex est.

[t] Dextralis, dexteræ habilis.

Ascia ab hastulis dicta, quas à ligno eximit, cuius diminutiuum nomen est asciola. Est autem manubrio breui [v] ex auersa parte referens vel simplicem malleum, aut ca- D uatum, vel bicorne rastrum.

Scalprus dictum, quod scalpturis & foraminibus sit aptus, quasi scalforus. Cuius diminutiuum scalpellus.

Terebra vocata à verme ligni, qui nuncupatur terebra: quem Græci τερηδόνα vocant. Hinc terebra dicta, quod vt vermis teredo forat, quasi terefora, vel quasi transforans.

[x] Taratrum quasi teratrum. Scofina dicta quod

quòd hærendo scophen faciat.

[y] Cantherium - - - -

[z] Galla - - - -

[a] Guuia - - - -

[a] Cap. XIX. Sarcitector. *Sic plerique omnes libri: & congruere videtur etymologia, neque eam vocem non probat vir grauissimus Iacobus Cuiacius. Vnus tantum codex salmantic. imprimis vetustus, Arcitector habet; sed de architecto dixerat cap. 8.*

[b] Lignum Græca etymolog. *At Varro* ab legendo *(inquit)* ligna, quod ea caduca legebantur in agro, quibus in focum vterentur.

[c] Tigna. n. iuncta. *Festus*: Trabs propriè dicitur, duo ligna compacta.

[d] Trabes.n.sunt cùm sunt dolat. *è Seru. Æn. 9. ad v.* Has ego Dard. Sanè notandũ, trabes, nisi iam cæsæ sint, & compositæ, non dici.

[e] Tholus. *Ex eod. Æneid. item. 9.* suspendiue Tholo. *Gloss.* Tholus τρίπλη.

[f] Cuplæ. *Al.* coplæ. *cupolam vocant hodie Itali dimidiam testudinis partem. Vitruuius hemisphærium.*

[g] Agrantes - - - - Al. agentes, *Al.* conantes, *sed ita, vt hæ voces superiori sententiæ annectãtur*, luctantium more agentes, *vel* conantes. *Atlantes esse legendum, deinde lacunam relinquendam, existimabat Chacon. Vitruuius enim lib. 6. c. 10.* Siqua *(inquit)* virili figura signa mutulos, aut coronas sustinent, nostri telamones appellant, cuius rationis, quid ita, aut quare, ex historijs non inueniuntur, Græci vero eos Atlantes vocant. Atlas n. historicè formatur sustinens mundum *Hæc ille, eius vero rei rationem ita reddit Seruius Æn. 1.* Eunius dicit Nilum Melonem vocari, Atlantẽ vero Telamonem *Priscos enim illos Romanos, qui Græca verba emendatè enuntiare non possent, pro Atlas mons proferre solitos Telamon. Nam in glossar. sic legitur* ἄτλαςο ὄρος *vbi fortè scribendum* ἄτλας τὸ ὄρος.

[h] Asseres ab asse dict. Ab asso *legerim. est n. Nonio assa vox sola vox humana, nullo præterea admixto sono. Festus aliter.* Asseres quod asideant parieti, trabibusque. *Alij asseres quasi axeres dictos putant antiqua declinatione axer axeris, vt puluer pulueris.*

[i] Scindulæ. *Ita quoq. apud Rabanus. Easdem apud alios auctores scandulas videmus nominari. Manserit fortaße incorrupta apud Isidorum vox.*

[k] Epigri claui sunt. *Epiri dicuntur apud August. lib. 15. de ciuit. c. 27. vnde hæc sumpta puto.* Nisi forte *(inquit) &c.* lignum vero ligno per subscudines, epiros, clauos, & gluten bituminis non potest adhærere, vt fabricaretur arca, *& fortasse vox* clauos *glossa est* τοῦ epiros, *siue* epigros *malis legere.*

[l] Nam secare sectari, & sequi. *Seru. Æn.* 10. Quam quisque secat spem, secat *(inquit)* sequitur.

[m] Perdix quidam. *è seru. Georg. 1. Vid. Ouid. Metam. 8.*

[n] Exulatus abijt. *Eodem modo Victor. libro. 2. de persec. Vandal.* fratrem vero Theodoricum nudum, atque destitutum similiter exulauit.

[o] Circinus dictus. *Elegantißimè descripsit Ouidius circinum.* Primus & ex vno duo ferrea brachia nodo Iunxit, vt æquali spatio distãtibus illis Altera pars staret, pars altera duceret orbem.

[p] Item securis q. semicuris. *è Seru. Æneid. 1. ad illud.* Remo cum f. Quir.

[q] Bipennis dicitur, quod ex vtraque part. *Ita Non.* in bipenni.

[r] Vnde & auium pennæ, quia acut. *Quinctil. lib. 1. c. 6.* Ne miretur, cur ex scamno fiat scabellum, aut à penna, quod est acutum securis, securis vtrinque habens aciem bipennis: ne illorum sequatur errorem, qui, quia à pennis (Al. pinnis) duab. hoc esse nomen existimant, pinnas, (Al. pennas) auium dici volunt.

[s] Et ecce nomen quod seruauit antiq. *Seru. Æn.* 2. Correpta dura bipenni, hoc *(inquit)* nomen seruauit antiquitatem, quia veteres pennas dicebant, non pinnas.

[t] Dextralis. *Vtitur hac voce Victor. lib. 1. de persec. Vandal.* Vbi forte venerabilis aulæ clausas repererant portas, certatim ictibus dextralium aditum reserabant.

[v] Ex auersa part. *Ex Pallad. lib. 1. c. vltim.*

à verme ligni, qui vocatur terebra. *Termitem vocauit supra lib. 12. c. 5.*

[x] Taratrum. *Vulgo taladro.*

[y] Cantheriũ. *Gloss.* cantherius καβάλλης μηχανικός.

[z] Galla - - - - *A plerisq. libris abest. Fuerit fortasse terebra Gallica, quæ bibrequi dicitur.*

[a] Guuia - - - - *Retinet idem nomen hodie apud nos.*

De inuentione lanificij. Cap. XX.

Mineruam [a] quandam Gentiles multis ingenijs prædicant. [b] Hanc enim primam lanificij vsum monstrasse, hanc etiam telam ordisse, & colorasse lanas perhibent. [c] Oliuæ quoque hanc dicunt inuentricem & fabricæ, multarumque artium repertricem. Ideóque illi vulgo opifices supplicant. Sed & hoc poëticè fingitur. [d] Nõ enim Mineruа istarum artium princeps est: sed quia sapientia in capite esse dicitur hominis, & Minerua de capite Iouis nata fingitur, hoc est ingenium, ideóque sensus sapientis, qui inuenit omnia, in capite est. Ideò & dea artium Minerua dicitur, quia nihil excellentius est ingenio, quo reguntur vniuersa.

[a] Cap. XX. Mineruam quand. *Al.* quidam.

[b] Hanc primum lanif. *Seru. Æneid. 7.* Bellatrix non ill. c. c. u. Mineruæ; & armorum *(inquit)* dea est, & lanificij.

[c] Oliuæ quoque. *Virg. Georg. 1.* oleæque Minerua Inuentrix.

[d] Non. n. Minerua istar-- vniuersa. *è Seru. Eclog. 2.*

De veste sacerdotali in lege. Cap. XXI.

OCTO sunt in lege genera sacerdotalium vestimentorum.

[b] Poderis, eſt ſacerdotalis linea, corpori aſtricta vſque ad pedes deſcendens: vnde & nuncupatur. Hæc vulgo Camiſia vocatur.

Abaneth, cingulum ſacerdotale rotundum polymita arte ex cocco, purpura, hyacintóque contextũ, ita vt flores atq. gemmæ in eo viderentur eſſe diſtinctæ.

[c] Pileum eſt, ex byſſo rotundum, quaſi ſphæra media, caput tegens ſacerdotale, & in occipitio vitta conſtrictum. Hoc Græci & noſtri Tiaram vel [d] Galeriam vocant.

Mahil, quod eſt tunica talaris, tota hyacinthina, habens ad pedes LXXII. tintinabula: totidemque intermixta ac dependentia punica mala.

Ephod, quòd Latinè interpretatur Superindumentum. Erat enim pallium ſuperhumerale ex quattuor coloribus & auro contextum habens in vtroque humero lapides duos ſmaragdinos, auro concluſos, in quibus ſculpta erant nomina Patriarcharum.

[e] Logion, quod Latinè dicitur Rationale, pannus duplex, auro, & quattuor textus coloribus, habens magnitudinem palmi per quadrum, cui intexti erant XII. pretioſiſsimi lapides. Hic pannus Superhumerali contra pectus Pontificis annectebatur.

[f] Petalum, aurea lamina in fronte Pontificis, quæ nomen Dei tetragrammaton Hebraicis litteris habebat ſcriptum.

[g] Badim, ſiue feminalia, id eſt, brachæ lineæ vſque ad genua pertingentes, quibus verecunda ſacerdotis velabantur.

[a] Cap. XXI. Octo. *Totum hoc caput ſumptum è Hieronymi ep. ad Fabiolam 128. de veſte ſacerdotali. Octo quidem veſtimenta ſacerdotalia numerantur bis in Exodo: at in Leuit. ſeptem (omittuntur n. femoralia) cuius rei cauſſam reddit Hieronym.*

b Poderis. *Hebraicè* כתנת *chethoneth.*

c Pileum. *Heb.* מצנפת *miznepheth.*

d Galeriam voc. *Hieron. galerum.*

אפד *Superindumentum, erat enim abſunt hæc ab Ouet. colleg. Gotthico,*

e Logium *Heb.* חשן *choſen.*

f Petalum. *Heb.* ציץ זהב *ziz zaab.*

g Badim. בדים *Et magis proprio nomine* מכנסי *michneſi.*

De nominibus veſtium cæterarum. Cap. XXII.

Diuerſitas veſtimentorum, tegmen, tegumen, indumentum, veſtimentum, & reliqua.

Tegmen dictum, eo quòd tegat membra: A ſicut tegumen, tecta, quæ tegunt corpora.

Indumentum, quod intus ad corpus induitur: quaſi intumentum.

Veſtimentum verò eſt quod vſque ad veſtigium protenditur, quaſi veſtigimentum, vt eſt tunica talaris. Sed & hæc conſuetudo ſermonis auctorum confundit.

Amictus - - -

Diſcernitur autem veſtitus à cultu: quoniam lautior intelligitur cultus. Item cultus ab habitu. Nam habitus ad naturam pertinet, cultus ad homines.

Pleræque autem veſtium aut à tempore,
B quo maximè in vſu ſunt, appellantur, aut à locis, vbi vel primum confectæ, vel maximè venditantur, aut à genere coloris, aut à nomine repertorum.

Veſtis antiquiſsima hominum fuit [a] Perizoma, id eſt, ſuccinctorium: quo tantùm genitalia conteguntur. Hoc primum primi mortales è folijs arborũ ſibi fecerunt, quãdo poſt præuaricationem erubeſcentes pudẽda velarunt. Cuius vſum quædam Barbaræ gentes, dum ſint nudæ vſque hodie tenent. [b] Hæc & campeſtria nuncupantur, pro eo quòd eiſdem iuuenes, qui nudi exercentur in campo, pudenda operiunt.

Tunica, veſtis antiquiſsima appellata, quia
C in motu incendentis ſonum facit. Tonus enim ſonus eſt. Primum autem fuere pelliceæ tunicæ, quibus poſt offenſam & eiectionem de paradiſo, Adam & Eua induti ſunt.

[c] Talaris tunica dicta, eo quòd ad talos vſque deſcendat, & ad pedes defluat, [d] ſicut Pectoralis quia apud antiquos breuis erat: vt tantùm pectus operiret, licet nunc profuſior ſit.

[e] Manicleata tunica, id eſt, manicata eo quòd habeat manicas, [f] quã χειριδώτον Græci vocant.

[g] Dalmatica veſtis, primum in Dalmatia prouincia Græcię texta eſt, tunica ſacerdotalis candida cum clauis ex purpura.

[h] Ruſſata, quam Græci phœniceã vocant, nos coccineam, [i] reperta à Lacedæmonijs ad celandum coloris ſimilitudine ſanguinem, quotiens quis in acie vulneraretur, ne contemplanti aduerſario animus augeſceret. Hac ſub Conſulibus Romani vſi ſunt milites, vnde etiam Ruſſati vocabãtur. [k] Solebat etiam pridie, quàm dimicandum eſſet, ante principia proponi, quaſi admonitio & indicium futuræ pugnæ.

Laculata eſt, quæ lacus quadratos quoſdã cum

cum pictura habet intextos aut additos acu. A

[l] Hyacinthina vestis est, aërio colore resplendens.

[m] Molochinia, quæ maluarum stamine conficitur, quam alij molocinam, alij maluellam vocant.

Bombycina, est à bombice vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quorum textura bombycinum dicitur, conficitúrq. in insula Coo.

Apocalama - - - -

Serica, à serico dicta, vel quòd eam Seres primi miserunt.

Holoserica, tota serica: ὅλον enim totum.

Tramoserica stamine lineo: trama ex serico. B

[n] Holoporphyra, tota ex purpura.

[o] Byssina, candida confecta ex quodam genere lini grossioris. Sũt & qui genus quoddam lini byssum esse existiment.

Fibrina, tramam de fibri lana habens.

Aprina - - - -

Masticina - - - -

[p] Mena - - -

Linea, quæ ex solo lino fit.

Linostema, vestis est ex lana linóq. contexta. Et dicta linostema, quia in stamine linum, in trama lanam habet.

[q] Recta dicitur vestis, quam sursum versum, stantésque texunt. C

[r] Segmentata, zonis quibusdam, & quasi præcisamentis ornata. Nam & particulas cuicunq. materiæ abscissas præsegmina vocant.

[s] Leuidensis, quòd raro filo fit, leuitérque densata.

Pauitensis, contraria Leuidensi dicta, quod grauiter pressa atque calcata sit.

[t] Citrosa, quasi cõcrispa ad similitudinem citri.[v] Neuius: -- Pulchramque ex auro vestémque citrosam.

[x] Velensis tunica est, quæ affertur ex insulis.

[y] Exotica vestis est, peregrina de foris veniens, vt in Hispaniam à Græcis.

[z] Polymita, multicoloris. Polymitus enim textus multorum colorum est.

Acupicta vestis, acu textilis vel acu ornata.[a] Eadem & Phrygia. Huius enim artis periti Phrygij omnes dicuntur: siue quia in Phrygia inuenta est. Vnde & artifices qui id faciũt, Phrygiones dicuntur. Virgilius: Phrygiam Ascanio chlamydem.

[b] Trilicis à tribus licijs, quia est simplex, & bilex.

[d] Ralla, quæ vulgò rasilis dicitur.

[e] Interpola vestis, illa vocatur, quæ dum fit vetus ad nouam speciem recuratur.

[f] Pannutia nuncupata, quod sit diuersis pannis obsita.

[g] Colobium dictum, quia longum est, & sine manicis. Antiqui enim magis hoc vtebantur.

[h] Lebitonarium, est colobium sine manicis, quali monachi Ægyptij vtuntur.

[i] Lumbare vocatur, quod lumbis religetur, vel quod lumbis hęreat. Hoc in Ægypto & in Syria non tantùm fœminæ, sed & viri vtuntur. Vnde & Ieremias trans Euphratem tulit lumbare suum, ibique illud in foramine petræ abscondit, & postea scissum reperit. Hoc à quibusdam & Renale dicitur, quia renibus alligatur.

[k] Limus, est vestis, quæ ab vmbilico vsque ad pedes producitur. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Vnde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.

Licinum vocatum, quod textura eius ligata sit in totũ, quasi diceret liginum, c. pro g. littera commutata.

[l] Armelausa vulgò vocata, quod ante & retrò diuisa atque aperta est, in armos tantum clausa, quasi armiclausa: c. littera ablata.

Camisas vocamus, quòd in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris.

Femoralia appellata, eo quod femora tegant. Ipsa & brachæ, quod sint breues, & verecunda corporis ijs velentur.

[m] Tubrucos vocatos (dicunt) quod tibias bracháſque tegant.

[n] Tubraci, quòd à brachis ad tibias vsque perueniant.

[a] Cap. XXII. Perizoma i. succinctorium. *Id quale fuerit vid. apud Aug. lib. 5. contr.* Iulian.

[b] Hæc & campest -- operiunt. *Verba sunt Aug. 14. de ciuit. c. 17. Horatius* Penula solstitio, campestre niualibus auris. D

[c] Talaris tunic. *è Hieron. ad Ezech. c. 9.*

[d] Sicut pectoralis. *Græcè ἐξωμὶς, quod (vt ait Agell. lib. 12.) substricta, & breuis esset, ac citra humerum desineret.*

[e] Manicleata. *S. o. l. Rabanus* Manucleata. *Ego* manuleata *lego, sic enim dicitur apud Plaut. in Pseud. & Sueton. in Caligul. Manicatis tunicis dixit Cicer. in. 2. Catilin. Gloss.* Manulea χειρὶς.

[f] Quam Chirodoton. I*ta Agell. lib. 7. c. 12. quod* χειρίδας, *hoc est manicas longas habeat. Easdem macrochereas vestes à Lampridio in Alexandro appellari puto.*

[g] Dalmatica tunica. *Eam Romanis in vsu fuisse constat ex Lamprid. in Heliogabalo, quem ait dalmaticatum in publico*

blico post cœnam sæpè visum. Vt autem Diaconorum inter sacrificandum vestis esset, instituit Syluester.

h Russata. *Russus, si Thylesio credimus, Latina quidem vox, sed aratorum magis, quàm oratorum.*

i Repertam à Lacæd. *Ita Philostrat. in epistolis.*

k Solebant n. prid. *Plutarch. in Fabio, Bruto, & Pompeio.*

l Hyacinthina vest. aer. col. *Hierony. ad Fabiol.* Hyacinthus aeri tribuitur propter coloris similitudinem.

m Molochinia quæ malu. stamin. *Melius, credo, Nonius:* Molochinum à Græco, color est flori similis maluæ.

n Holoporphyr. *Primum trabeæ genus ex tribus, de quib. Seru. Æn. 7.* ipsi Quirinali trab.

o Byssina ex quodam genere lini. *Al.* ligni. *Malè. quamuis non desit, qui eam lectionem veram esse contendat, ex verbis Philostrati libro. 2. de Vit. Apol.* Byssum autem ex arbore nasci ferunt, quæ altitudine populos æquet, folijs autem salici similis est: *Num idcirco verum est è ligno grossiori vestes confici? Rursus de Bysso infra cap. 27.*

p Mena ---- Masticina ---- *Vid. inf. c. 28.*

q Recta. *Ex Festo in* Recta, *&* Regillis.

r Segmentata. *Vid. Seru. Æn. 1. ad v.* Colloq. monile.

s Leuidensis. *Nihil moror varias aliorum apud Cicer. ep. 12. lib. 9. siue scripturas, siue coniecturas.*

t Citrosa *Festus:* citrosa vestis à similitudine citri.

v Næuius pulchramq. ex a. v. q. c. *Vid. Macrob. saturn. 3. c. 19.*

x Velensis. *Al.* Velenensis. *Quid. si* Melensis *à Melo vna ex Cycladibus? aut Melitensis cuius meminit Cicer. libro 2. in Verr.* Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ plurimam vestem, Melitensem plurimam, stragulam, &c.

y Exotica. *Nonius:* exoticum aduentitium Plaut. Mostell. non omnes possunt olere vnguenta exotica.

z Polymita multi col. *Plin.* Plurimis vero licijs texere, quæ polymita appellant Alexandria instituit.

a Eadem & Phryg. *è Seru. Æn. 3. vel Plin. lib. 8. c. 48.*

b Trilicis. *S. o. l.* Trilex, *aut* Trilix *malim. Sed frequens in hoc opere huiusmodi obliquus pro recto, vt calcis pro calx.*

c Et bilex *Virg. Æn. 12.* rumpitque infixa bilicem loricam. *Gloss.* Bilex *διπλοκτον δίμιτον.*

d Ralla, quæ vulgo rasil. *At Nonius:* Ralla vestis, dicta à raritate. Plau. Epid. Tunicam rallam, tunicam spissam.

e Interpola. *Martianus c. 45. D. de contrah. empt.* Labeo libro posteriorum scribit: si vestimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere; ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpola emerit.

f Panutia. *Sic anum Baucidem versus panutiam dixit.*

g Colobium--vtebantur. *è Seru. Æn. 9.* & tunicæ manic. e. h. r. m. *Vid. annotat. in Cassian.*

h Lebitonarium. *Hieron. in præf. ad Regul. S. Pachomij:* Nihil habent (monachi) in cellulis, præter psiathiū, & duo lebitonaria, quod Ægyptijs monachis genus est vestimenti sine manicis. *Suid.* λεβιτονάριον χιτὼν μοναχικός.

A i Lumbare. *Vid. Hieronym. ad Ierem. c. 13. & in proœm. comm. in Ose.*

k Limus est vestis. *è Seru. Æneid. 12.* Velati lino (al. limo) & verb. t. c.

l Armelausa. *Vtitur hac voce Paulinus.*

m Tubrucos. *Al. Tubricos. al. Tubraicos.*

n Tubraici-- perueniant. *Absunt hæc à Valent. & omitti sine fraude poterant.*

De proprio quarundam gentium habitu. Cap. XXIII.

QVibusdam autem nationibus sua cuiq. propria vestis est; [a] vt Parthis Sarabara, [b] Gallis Lenę, [c] Germanis [d] Rhenones, Hi-
B spanis Stringes, Sardis [e] Mastrucæ.

Sarabara, sunt fluxa ac sinuosa vestiméta: de quibus legitur in Daniele, Et sarabara eorum non sunt immutata. Et Publius: Vt quid ergo in ventre tuo Parthi Sarabara suspenderunt? Apud quosdam autē sarabara quædam capitum tegmina nuncupantur, qualia videmus in capite Magorum picta.

Lenæ, saga quadra, & mollia sunt. De quibus Plautus: Lena cooperta est textrina Gallia.

Rhenones, sunt velamina humerorum, & pectoris vsque ad vmbilicum, atque intortis villis adeò hispida, vt imbres respuant, quos
C vulgò Reptos vocant, eò quòd longitudo villorum, quasi reptat: de quibus Sallustius, Germani intectum rhenonibus corpus tegunt. Dicti autem [d] rhenones à Rheno Germaniæ flumine, vbi ijs frequenter vtuntur.

[e] Mastruca, vestis Sarda ex pelliculis ferarum, de qua Cicero pro Scauro: Quem purpura regalis non commouit, eum Sardorum mastruca mutauit. Mastruca autem dicta, quasi monstruosa, eò quod qui ea induuntur, quasi in ferarum habitum transformentur.

[f] Dinoscuntur & gentes ita habitu, sicut & lingua discordes. Persæ[g] brachia & crura
D linamentis, caput tiara tegunt. Eminent apicibus fastigiatis Alani: [h] horrent & malè tecti cum latratoribus linguis Scotti: sagati sunt Alemanni, linteati Indi: gēmati Persę: sericati Seres: pharetrati Armenij.

Nonnullæ etiam gentes non solùm in vestibus, sed & in corpore [i] aliqua sibi propria, quasi insignia vindicant, vt videmus cirros Germanorum: granos, & cinnabar Gothorum: stigmata Britonum. Circumcidunt Iudæi præputia: pertundunt Arabes aures: flauent

uent capitibus intectis Getæ, nitent Albani albentibus crinibus. Mauros habet tetra nox corporum, Gallos candida cutis, ſine equis inertes extant Alani, nec abeſt genti Pictorum nomen à corpore, quod minutis opifex acus punctis & expreſſus natiui graminis ſuccus illudit, vt has ad ſui ſpecimen cicatrices ferat, pictis artubus maculoſa nobilitas.

Habet & ſexus inſtitutam ſpeciem habitus vt [k] in viris toſi capilli, in mulieribus redundantia criniū: quod maximè virginibus inſigne eſt, quarū & ornatus ipſe propriè ſic eſt, vt concumulatus in verticem ipſam capitis ſui arcem ambitus crinium contegat. B

a Cap. XXIII. Vt Parthis Sarabara. *Sic communis editio Græcor. (quam ſequi ſolet Iſid) Dan. 3. κὴ τὰ σαραβάρα ἀυτῶν ὄυκ ἀλλοιώθη. Aquila vero, Theodot. & Hierony. Saraballa, melius. Syriace enim* סרבל *Sarbal.*

b Gallis lenæ. *Ita Srab. lib. 4. de Heluetior. & Aruernor. veſtitu.*

c Germanis Rhenones. *Cæſar lib. 4. de bell. Gall.*

d Rhenones à Rheno G. f. *Alij ἀπὸ τῶν ῥηνῶν, id eſt, ouib. Seru. Georg. 3.* Vt Salluſtius dicit in hiſtorijs veſtes de pellib. rhenones vocantur.

e Maſtruca. Veſtis Sarda. *Ita Tarrac. Simanc. Hiſpal. Meiorad. plures tamen è Gotthicis* Maſtruga veſtis Germanica: *quæ lectio (niſi obſtaret locus è Cicerone citatus) ferri poterat. Prudentius.* Tentauit Geticus nuper delere tyrannus Italiam patrio veniens iuratus ab Iſtro, Has arces æquare ſolo, tecta aurea flammis ſoluere, maſtrucis proceres veſtire togatos. C

f Dinoſcuntur gentes ita habit. & ling. *Reſpexiſſe videtur ad Virgilij verba:* Incedunt victæ longo ordine gentes. Quam variæ ling. habitu tam veſtis, & armis.

g Brach. & crur. linament. *Al.* liniamentis. *Vſurpat eam vocem Plinius.*

h Horrent & male tecti. *Heteromalis tecti. legit quidam lib. 1. rer. German. id eſt, veſtimentis altera parte villoſis: rectè opinor.*

i Aliqua ſibi propria q. inſig. vend. *Tertull. libro de veland. virg.* Debebant & ipſi aliqua ſibi inſignia defendere, aut pennas Garamantum aut ſtrobulos barbarorum, aut cicadas Athenienſium, aut cirros Germanorum, aut ſtigmata Britonum. D

k In viris tonſi capilli. Vir ſi comam nutriat ignominia eſt illi. *1. ad Corinth.*

De pallijs virorum. Cap. XXIIII.

PAllium eſt, quo miniſtrantium ſcapulæ conteguntur, vt dum miniſtrant expediti diſcurrant. Plautus, Si quid facturus es, appende in humeris palliū, & pergat, quantum valet, tuorum pedū pernicitas. Dictum autē pallium à pellibus, quia prius ſuper indumenta pellicia veteres vtebantur, quaſi A pellea, ſiue à palla per deriuationem.

Chlamys eſt, quæ ex vna parte induitur neq. conſuitur, ſed fibula infrænatur. Hinc & Græcè nomen accepit.

Toga dicta, quòd velamento ſui corpus tegat atque operiat.[a] Eſt autem pallium purum forma rotunda effuſiore, & quaſi inundante ſinu & ſub dextro veniens ſupra humerum ſiniſtrum ponitur: cuius ſimilitudinem in operimentis ſimulacrorum, vel picturarum aſpicimus, eáſque ſtatuas togatas vocamus.

Toga autem Romani in pace vtebantur: belli autem tempore paludamentis. [b] Menſura togæ iuſta, ſi ſex vlnas habeat.

[c] Toga palmata dicebatur, quam merebantur ij, qui reportabant de hoſtibus palmas. [d] Ipſa vocabatur & toga picta, eò quòd victorias cum palmis intextas haberet.

Toga candida, eadémque cretata, in qua candidati, id eſt, magiſtratum petentes ambiebant, addita creta, quo candidior inſigniórque eſſet. Cicero orationem, quam habuit contra competitores, in toga candida inſcripſit.

[e] Cinctus Gabinus eſt, cùm ita imponitur toga, vt togæ lacinia, quæ poſtſecus reijcitur, attrahitur ad pectus, ita vt ex vtroque latere ex humeris picturæ pendeant, vt ſacerdotes Gentilium faciebant, [f] aut cingebantur prætores.

[g] Trabea, erat togæ ſpecies ex purpura & cocco, qua operti Romanorum reges initio procedebāt. [h] Hanc primùm Romulus adinueniſſe perhibetur, ad diſcretionē regij habitus. Trabea autem dicta, quòd in maiori gloria hominem [i] transbearet, hoc eſt, vltra & inpoſterum ampliori dignitate honoris beatum faceret.

Paludamentum, erat inſigne pallium Imperatorum cocco purpuráq. & auro diſtinctum. De quo Salluſtius: Togam, inquit, paludamento mutauit. Erat enim pallium bellicum, dictum, vt quibuſdam videtur, quòd eo indutus palam faceret Imperator bellum futurum.

Circumtextum eſt, quòd Græcè κύκλας dicitur: de quo Virgilius: [k] Et circumtextum croceo velamen acantho. Circumtextum autem dictum, quia eſt rotundum pallium.

[l] Diplois, Græcum nomen, ab eo quòd ſit duplex amictus. Horatius: Contra quem duplici panno patientia velat. [m] Eſt autem veſtis militaris, cuius vſus Gallicis primùm expeditio-

peditionibus cœpit è præda hostili. De quo vox illa senatus: [n] Togis depositis, Quirites, [ite] ad saga. A

Sagum autem, Gallicum nomen est: dictum autem sagum quadrum, eò quòd apud eos primùm quadratus, vel quadruplex esset.

[o] Penula, est pallium cum fimbrijs longis.

[p] Lacerna, pallium fimbriatum, quo olim soli milites vtebantur. Vnde & in distinguenda castrensi vrbanáque turba hos togatos, illos lacernatos vocabant. [q] Inde autem lacernæ, quasi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis, vt sunt penularum.

[r] Mantum Hispani vocant, quod manus tegat tantùm. Est enim breue amictum. B

[s] Prætexta, puerile pallium est, quo vsque ad sedecim annos pueri nobiles sub disciplinæ cultu vtebantur. Vnde & prætextati pueri appellati sunt. Dicta autem prætexta, quia prætexebatur ei latior purpura.

Casula, est vestis cucullata, dicta per diminutionem à casa, quod totum hominem tegat, quasi minor casa. Vnde & cuculla, quasi minor cella: sic & Græci [t] Planetas dictos volunt, quia oris erratibus euagantur. Vnde & stellæ planetæ, id est, vagæ, eo quod vago sui errore motúque discurrunt.

Birrus à Græco vocabulum trahit: illi enim birrum bibrum dicunt.

Melotes, quæ etiam pera vocatur, pellis est caprina, à collo pendens, præcincta vsque ad lumbos. Est autem habitus propriè necessarius ad operis exercitiũ. Fiebat autem prius, vt quidã æstimant, de [v] pelliculis melonum. Vnde & melotæ vocatæ sunt. C

Fimbriæ vocatæ ----

Oræ vestimentorum, hoc est, fines ex Græco vocabulum trahentes. Græci enim terminum ὅρον vocant.

[a] Cap. XXIIII. Est autem pallium purum. *Toga pura dicebatur, quæ sine purpura erat, purum pallium qui dixerit, non video. Itaque τὸ* purum *delebat Chacon. Nam pura vestimenta alio sensu dicuntur à Festo, & à Seru. in fragmentis.*

[b] Mensura tog. iust. si sex vln. *Horat. in Epod.* Vidésne sacram metiente te viam Cum bis ter vlnarũ togã, Vt ora vertat huc & illuc, &c.

[c] Toga autem palm. *Seru. Eclog.* 10. Sanguineis ebuli bacc. Palmata toga, qua vtebantur illi, qui palmam merebantur.

[d] Ipsa vocatur & toga pict. *Vid. Fest. in* Picta.

[e] Cinctus Gabin. *Vid. Seru. Æn.* 7. Ipse Quirinali trabea, cinctuq. Gabino, *Quod autẽ* postsecus *dixit, sic in Gloss.* Postsecus ὄπισθεν, *&* ἔμπροσθεν antisecus.

[f] Aut cingebantur prætores. *consules voluit dicere.*

[g] Trabea erat tog. sp. &c. *Seru. Æneid.* 7. Trabea toga est augurum de cocco, & purpura.

[h] Hanc primus Romul. *Plinius lib. 9. c. 39.* Purpuræ vsum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea.

[i] Transbearet. *Ita Gotth. cc. alij* transueheret.

[k] Et circumtextum. *Seruius.* Velamen (*circumtextum intellige*) cycladem significat. *Non vt velamen appositio sit τοῦ circumtextum (quod putauit quidam) sed vt velamen sit circumtextum croceo acantho. Nam circumtextum participium est: nihilo minus quàm pictũ, cùm idem versus paullò post apud Maronem nonnihil mutatus repetitur:* Pallamq. & pictum croceo velamen acantho. *Quamuis etiam circumtextum substantiuè vel vestis genus sit, vel potius vestimenti pars. Varro libro.* 4. Amictus est dictum amiectum, id est circumiectum, à quo etiam quod vestes se inuoluunt, circumiectũ appellant, & quod amictui habent purpuram circum, vocant circumtextum.

[l] Diplois. *seru. Æn.* 5. Hæc fatus duplicem e. h. r. a. id est abollam, quæ duplex est, sicut chlamys, Hor. contra quem duplici panno sapientia velat.

[m] Est autem vestis militaris. *Peruersè hæc diploidi in omnib. libris tribui, quis non videat?*

[n] Togis depositis Quirites ad saga. *Additur in quibusd.* iuerũt *in alijs vel* fuerũt, *vel* fugerunt *vel* cõuersi fuerũt. *Nẽpe adulterina omnia. Ergo solẽnia verba illa fuere in tumultu,* Togis depositis, Quirites, ad saga. *Vel etiã* Togis depositis, Quirites, ite ad saga: *Quod potius reor. Nam illud* ite *quod post,* Quirites *sequebatur à librarijs eandem syllabam (vt fit) non repetentibus, omissum: frequens apud Ciceronem ire, & redire ad saga. Itemq. saga sumere, & togas deponere. Vid. Philipp. 5. 6. 8. & 14.*

[o] Pænula est pallium cum fimb. long. *satis id confirmant Ciceron. verba in Miloniana:* Quid minus promptum ad pugnam, cum pænula irretitus, rheda impeditus, vxore penè constrictus esset? *Quin & pænula quoque ipsa stricta, & angusta fuit & Grammaticor. & Rhetorum. Tacit. de caussis corrupt. eloq.* Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse pænulas istas, quib. astricti, & velut inclusi cum iudicib. fabulamur?

[p] Lacerna -- quo olim soli milit. *Propert.* Texitur hæc castris quarta lacerna tuis.

[q] Inde autem lacernæ, quasi amput. cap. *Festus in* lacerare: lacerna quod minor capitio sit.

[r] Mantum Hispan. *Pollux:* μαντύη, ἱμάτιόν τι τῷ κεχυμένῳ φαινόλῃ ὅμοιον. *Ergo fusiorem agnouit hanc vestem Pollux, quam Isidorus, si notationem recipimus.*

[s] Prætexta puerile pall. *Rectè, sed fuit etiam prætexta magistratuum. Vid. Fest. & Bayf.*

D [t] Planeta -- birrus -- Melotes. *Vid. annot. in Cassian. quod autem in omnib. libris legitur* birrum bibrum dicunt *mendum puto. Nam* βίρρος *apud Suidam dicitur, & in Gloss.* βίρρος birrus.

[v] De pelliculis melonum. *Immò* μήλων, *id est, ouium, quamuis melonis animalis supra meminerit lib. 12. c. 1.*

De pallijs fœminarum. Cap. XXV.

Regillum, [a] est prælautum reginarũ amiculum, vnde & appellatum. [b] Peplum matro-

matronale pallium ex purpura signatum: A cuius fimbriæ aurei staminis summitate resplendent.

c Palla, est quadrum pallium muliebris vestis deductum vsque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis. d Et palla dicta, ἀπὸ τοῦ πάλλειν, id est, à mobilitate, quæ est circa finem huiusmodi indumenti: siue quòd rugis vibrantibus sinuata crispetur.

Stola, matronale operimentũ, quod cooperto capite & scapula à dextro latere in læuum humerum mittitur. Stola autẽ Græcè vocatur, quod supermittatur.

e Eadem & Ricinium Latino nomine appellatum, cò quòd dimidia eius pars retrò eijcitur, quod vulgò Mauortem dicunt. B Vocatum autem dicunt Mauortem, quasi Martem. Signum enim maritalis dignitatis & potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est: inde & super caput mulieris est.

Amiculum, est meretricum pallium lineum. Hoc apud veteres matronæ in adulterio deprehensæ induebantur, vt in tali amiculo potius quàm in stola polluerent pudicitiam. Erat enim f hoc apud veteres signum meretriciæ vestis: nunc in Hispania honestatis.

g Theristrum, palliolum muliebre dictum, quòd ἐν θέρει, id est, in æstu & caumate corpora mulierum protegat, quo vsque hodie Arabiæ & Mesopotamiæ mulieres velantur, quibus in æstu tutissimo teguntur vmbraculo. De quo in Isaia.

h Anaboladium amictorium lineum fœminarum quo humeri operiuntur, quod Græci & Latini sindonem vocant.

a Cap. XXV. Regillum. *Vid. Fest. & Non.*

b Peplum. *Seru. Æn. 1.* Peplum propriè est palla picta fœminea Mineruæ consecrata. Hodie tamen abutuntur hoc nomine.

c Palla est quadrum pall. *Fortasse è Tertulliano, qui quadrangulum describit pallium. Nisi aliena hæc esse dicamus. Nam Seruius è quo sunt reliqua, Æneid.* XI. Palla *(inquit)* propriè est muliebris vestis deducta vsque ad vestigia: *Tibull.* Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

d Et palla dicta ἀπὸ τοῦ πάλλειν. *Idem Æneid. 1.* Ferre iubet pallam s. a. q. r. significat tunicæ pallium, quod secundum Varronem palla dicta est ab irrugatione, & mobilitate, quæ est circa finem huiusmodi vestium. *At idem Varro in libris de ling. Lat.* palla *(inquit)* quod palam sit, quemadmodum intusium quod intus.

e Eadem & Ricinium. *Seru. Æneid. 1. ad illud.* gentemque tog. Ricinius dicitur ab eo quod post tergum reijcitur, quod vulgo Mauorte dicitur *de Mauorte Vid. Non. in* Ricinio. *Isidor. 2. offic. & Annotat. in Cassian.*

f Hoc apud veter. *Apud Romanos toga meretricum, & deprehensarum vestis fuit, vid. Horat. interp. 1. sermon. saty. 2. De amiculo amplius quærendum.*

g Theristrum. *Totus locus ex Hieronym. Is. c. 3. qui mutilus est in Gotthicis.*

h Anaboladium. *Ex eodem, Ambros. quoq. libro de bened. patriarch. c. 4. id quod Gen. 49. apud* LXX. *est* περιβολὴ anaboladium *legit, &* sanguinem vuæ anaboladium suum.

De stratu, & reliquis, quæ in vsu habentur. Cap. XXVI.

Stragulum, vestis est discolor, quòd manu artificis diuersa varietate distinguitur. Dictum autem, quod in stratu, & in amictu aptum sit. De quo Salomon: Stragulatam vestem fecit sibi.

b Ludices à ludis, id est, theatris vocatas quidam existimant. Cùm enim egrediebantur de ludi prostibulo iuuenes horum velamento tegebant caput & faciem: quia solet erubescere, qui lupanar intrauerit.

Galnapes - - - -

c Fulcra, sunt ornamenta lectorum, dicta quòd in ijs fulcimur, id est, sustinemur, vel C quòd toros fulciãt, siue caput: quæ Reclinatoria vulgus appellat.

Ceruicalia autem, eo quòd ponantur sub ceruice vel cubito.

Puluillus dictus à puluinari, qui est diuitum lectus.

e Culcitræ vocatæ, quòd calcentur, id est, farciantur pluma, siue tomento: quo molliores, calidioresque sint.

Tapeta dicta, quòd pedibus primùm sternerentur, quasi tapedia.

f Sipla, tapeta ex vna parte villosa, quasi simpla.

Amphitapa, ex vtraquẽ parte villosa tapeta. Lucilius: Siplæ, atque amphitapæ villis D ingentibus molles.

g Mantelia nunc pro operiendis mensis sunt, quæ vt nomen ipsum indicat: olim tergendis manibus præbebantur.

h Mappæ conuiuij & epularum appositarum sunt, quasi manupæ, atque ob id nominatæ: cuius diminutiuum mapella est.

Toralia, longæ perpetuæq. mappæ, à toro A dictæ.

i Sabanum, Græcum est.

Facitergium, & manitergium à tergendo faciem, vel manus vocatur.

Vela dicta, quòd obiectu suo interiora domorum velent.

k Aulæa, vela picta, & grandia, quæ [l] ideò aulæa dicta sunt, quòd primum in aula Attali Regis Asiæ, cui successit populus Romanus, inuenta sunt.

m Cortinæ, sunt aulæa, id est, vela de pellibus, qualia in Exodo leguntur, à quibus tabernaculum extrinsecus tegebatur. Dictæ B autem cortinę à corijs, eò quòd prius ex pellibus fuissent factæ. Vnde & in eodem tabernaculo legis iubetur, cortinas fieri ex pellibus arietum rubris, & ex pellibus hyacinthinis.

n Cilicia Arabes nũcupant, velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

a Cap. XXVI. Stragulam vest. *Sic Gotthici omnes non* stragulatam.

b Ludices. *Lodices apud Martial. in apophoret. vid. sup. lib.* 18. *c.* 42. *de prostibulis theatri.*

c Galnapis - - - - *Isidorus in Regul. cap. de stratu monach.* Monachi stratus erit storia, & storagulum, pelles delanatæ, galnapis quoque, & facistergium, geminusq. ad caput puluillus. *Videndum etiam, num Varronis* gaunacuma: *siue (vt alij volũt)* gaunace, *huc pertineat. Nam* γαυνάκιν *in* γαλναπην *abijsse, non admodum mirer. Sunt autem* γαυνάκαι *(vt ait Hesychius)* στρώματα ἢ περιβόλαια ἑτερόμαλλα.

d Fulcra sunt. Fulcra, spondæ lectorum, quibus fulcimur, ait *Seru. Æn.* 6.

e Culcitæ--quod calcentur. *Ita Varr. lib.* 4.

f Sipla tapeta. *S. o. l. atque vt ita legamus, suadet notatio,* quasi simpla: *Sed psila malim. & quia amphitapis psilæ opponuntur, & quia apud Non. Lucilij versus ita legitur.* Psilæ, atq. amphitapæ villis ingentibus molles. *Nisi si quis sibi persuadeat Lucilium quoque permutasse litteras, dum Romanis auribus tantisper seruit, quod nihil necesse est.*

g Mantelia--olim terg. man. *Seru. Georg.* 4. *Mantelia quib. manus terguntur Varro:* Mantelium, quasi manuterium. *Festus* Mantelia, quòd manu tractentur.

h Mappæ quasi manuppæ. *Sic Gotthici libri. vnus ex alijs* manupiæ, *Rabanus,* manubiæ. *Quam scripturam doctissimi quidam viri ita amplectebantur, vt quouis pignore veram esse contenderent. Respexisse enim in notatione Isidorum ad sanctræ manubias (sic enim ab eo appellari volunt) sordidas illas è conuiuijs prædas, quas ridet faceto carmine Martialis:* Dulci placenta sordidam lingit mappam, Illic & vuæ collocantur ollares, &c. *Mihi quidem ob multa non fit verisimile. Atqui ipsis commentum placebat.*

i Sabanum. *Vtitur hac voce sæpius Theodorus Priscianus medicus, & Victor. lib.* 3 Ea sabana baiulabat, quibus eum dudum suscipiens de fonte texerat.

k Aulæa vela pict. *Seru. Æn.* 1. Cum venit aulæis-- aulæis *(inquit)* velis pictis.

l Ideo--aulęa--inuenta sunt. *Ex eod. Georg.* 3. Purpurea int. t. aulæa. B.

m Cortinæ, sunt aulæa de pellib. *Mirum discessisse à Seruio qui Æn.* 3. Cortina *(inquit)* locus vnde oraculũ exit, vel quia Apollinis tripus corio Pythonis textus est, vel quia ibi sunt certa responsa, quasi certina; vel, quod est verius quia ibi cor vatis tenetur. *additq. lib.* 6. aut certè secundum Græcam etymologiam ὅτι τὴν κόρην τείνει, *&c. Sed illa ex alio genere.*

n Cilicia. *Solin. cap.* 46. Ipsa autem tentoria cilicia sunt, ita nuncupant velamenta de caprarum pilis texta.

De lanis. Cap. XXVII.

LAna à laniendo, id est, vellendo dicta. Hinc & vellus dictum, quòd prius lanæ vellerentur, non tonderentur.

Linum ex terra oritur, deflexúmque nomen eius à Græco. [a] Nam linum Græci λινάριον dicunt: siue quòd sit molle & lene.

Stuppa verò cannabi est siue lini. [b] Hęc secundùm antiquam orthographiam stippa dicitur, quòd ex ea rimæ nauium stipentur. [c] Vnde & stippatores dicũtur, [d] qui in nauibus eam componunt.

e Tomentum appellatum, quod aut in filo, aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat.

C Canabum à similitudine cãnæ vocatum, siue à Græca etymologia. Nam illi canabum κάναβιν vocant.

f Byssum, genus est quoddam lini nimium candidi & mollissimi, [g] quod Græci papatem vocant.

h Fibrinum, lana est animalium, quæ fibros vocant: ipsos & castores existimant: quos dum venatores sequuntur: ipsi sibi testiculos adimunt.

i Aranea vocati, eò quòd aëris infusione in frondibus nutriatur.

D k Sericum dictum, quia id Seres primi miserunt. Vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus hæc circum arbores fila ducuntur. Vermes autem ipsi Græcè βόμβυκες nominantur.

l Placium, est stuppa & quasi [m] crassedo serici, & est Græcum nomen.

a Cap. XXVII. Græci linarion. *Immò* λίνον *potius.* λινάρια *retia in Pamphilia Eustath. od.* 6.

b Hæc secundum antiq. orthog. *è Seru. Æn.* 5.

c Vnde stippatores--cõponunt. *Ex eod. Æn.* 3. Stippantq. carinis.

d Qui in nauib. *al.* vallib. *f.* naualib.

e Tomentum

e Tomentum. *Al. Tumentum.*

f Byssum--papatem vocant. *Absunt hæc à gotthico Toletan.*

g Quod Greci papatem. *Est. n.* πάππ☉ ἄκανθης λευκὸν ἐξάνθημα *vt ait Eustath. Festus quoque* Pappi, carduorum flores.

h Fibrinum. *Sup. c. 22.*

i Aranea. *Sup lib. 12. c. 5.*

k Sericum. *è Seru. Georg. 2. ad v.* Velleraque vt folijs d.t. Seres.

l Placium. *Vel plathium potius, vt sit ἀπὸ τοῦ πλήθω, quod est impleo, & stippo.*

m Et quasi crassedo. *Vulgò, seda cadarca.*

De coloribus vestium. Cap. XXVIII.

TInctura vocata, quia tingitur, & in aliam fucatam speciem nitoris gratia coloratur. [a] κόκκον Græci, nos rubrum seu vermiculum dicimus. Est enim vermiculus ex syluestribus frondibus.

[b] Conchylium dictum, eo quod ex conchulis marinis color eius colligitur. Idem & ostrum vocatur.

Ostrum, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis quidem in locis, sed optimum in Insula Cypro gignitur: siue in ijs quos propius Solis cursus illuminat.

Conchylia autem sunt maris, quæ circumcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittũt. His collectis color purpureus temperatur Et ostrum exinde appellatũ dicunt, quòd ex testæ humore elicitur.

[c] Purpura apud Latinos à puritate lucis vocata. Apud Græcos autem πόρφυρα dicitur cum aspiratione: apud nos purpura sine aspiratione.

[d] Ferrugo, est color purpuræ subnigræ, quæ fit in Hispania, vt,-- ferrugine clarus Ibera. Dicta autem ferrugo, quòd omnis purpura prima tinctura huiusmodi coloris existat.

[e] Glaucus, color est ferrugineus, subniger.

[f] Elbidũ, ab elbo colore vocatum. Elbum enim est medius color inter albũ, & nigrum: & elbum ab albo deriuatum.

[g] Luteus, color rubicundus, quod est croceus: Nam crocus lutei coloris est, vt, croceo mutabit vellera luto.

[h] Menum, quod fit colore nigro. Græci enim μέλαν nigrum dicunt.

Masticinum, quod colorem masticis habeat.

Blatteum--Blauum--Mesticium---

Osticium, quia ex vsto est. Fit enim ex dependenti fuligine tectorum egesta assiduis

A ignibus. Vnde & color eiusdem tincturæ flammeus est.

a Cap. XXVIII. Coccum Græci. *Frequentius apud* LXX. *κόκκινον, quàm κόκκ☉: vbi Hieronymus nunc vermiculum reddit, nunc coccum, vel coccinum relinquit. φοινικοῦν vero rubrum interpretari solet.*

b Conchylium--elicitur. *Ex Vitruu. lib. 7. c. 13.*

c Purpura--à puritate luc. *Respexit fortasse ad Virgilij verba Æneid. 1.* lumenque iuuentæ Purpureum. *Nam purpura πόρφυρα quin sit, ne ipse quidem videtur ambigere.*

d Ferrugo est color--in Hispan. *Seruius Georg. 1.* Cum caput obscura nitidum ferrugine texit: Ferrugo est purpura nigrior Hispana. alibi, & ferrugine clarus Ibera, *vbi* Hispana *Gloss. fuit vocis* Ibera. *Ipse. n. Seruius in loco à se ex Æn. 9. citato Hiberã ferruginem, non Hispanam, sed Ponticam intelligi vult.* B *Fuerunt ergo Isidori ætate quædam (vt nunc sunt omnia) Seruij exemplaria corrupta.*

e Glaucus est color ferrug. *sup. in equor. colorib. libro 12. c. 1.*

f Elbum. *sup. lib. 12. c. 5.*

g Luteus. *è Seru. Eclog. 4.*

h Menum. *Al.* melum. *Al.* melium. *forte* melinum, *de quo alibi.*

De instrumentis vestium. Cap. XXIX

TEla [a] pro longitudine staminum dicta, cuius deriuatiuum est telaria.

[b] Insubuli, quia infra & supra sunt, vel quia C insubulantur.

Radij dicti, quia radendo fiunt.

Pectines, quod pexa fila reddant, & imprimant.

Colus, quòd sit in longitudine & rotunditate, quasi columna.

Fusus, quod per ipsum fundatur, quod netum est.

[c] Alibrum, quod in eo librantur fila, id est, voluuntur.

Calathus, leue gestamen ex ligno vel canna aut ex iunco factum, in quo vel pensa ponuntur, vel leguntur flores. [d] κάλον enim D Græcè lignum est, à quo deriuatus est calathus. [e] Nam Latinè quasillum dicitur. Cicero in Philippicis, At verò huius domi inter quasilla pendebatur aurum.

Pensum mulierum, à pendendo dictum. Vnde pensa & impensa.

Netum---

Fila dicta, vel quia ex pilis animaliũ sunt, vel quia lanificium filis tenuibus constat in modum pilorum, id est, quasi filorum.

 [f] Mataxa

f Mataxa, quasi metaxa, à circuitu scilicet filorum. Nam meta circuitus dicitur, vel quòd transferatur.

g Gubellum, corruptè à globo dictum per diminutionem, quasi globellum.

h Panuliæ (vel panuclæ,) quod ex eis panni texantur. Ipsæ enim discurrunt per telam.

Stamen dictum, quia rectum stat.

Trama, quòd via recta transmittatur per telam. Est enim filum intra stamen currens.

Licia sunt, quibus stamina ligantur, quasi ligia.

Ordiri - - -

Texere - - - -

a Cap. XXIX. Tela pro longitudine. ἀπὸ τοῦ τηλόθεν *scilicet.*

b Insula. *Gloss.* Insubula ἀντίον, καὶ ἀντία, *& alibi.* ἀντίον ἔνθα ὑφαίνουσιν αἱ γυναῖκες *Lucretius lib. 5.* Insilia, ac fusi, radij, scapiq. sonantes. *vbi insubula quidam legunt, nec syllabæ productionē curant. Hieronymus liciatorium vocat Paralip. lib. 1.*

c Alibrum q. 1. e. librantur. *Gotthici liberantur, id est, soluuntur.*

d Calon enim Græci lign. *Ita Seru. non semel. Vid. Æn. 6. initium. Et Festus:* Calones calcei ex ligno facti.

e Nam Latinè quasill--aurum. *Verba sunt Seru. Eclog. 4.*

f Mataxa. *Vulgo madexa. gloss.* Mataxa σειρά, *&* Mataxa ἡνία. *vtitur ea voce Vitruuius lib. 7. c. 3. & Martianus lib. 39. DD. de pign. & hypothec. Vnde metaxarij apud Iustinian. lib. 8. C. eod. tit.*

g Gubellum. *Al.* Lubellum. *Al.* Iubellum. *Al.* Globiellum. *Hispanè* ouillo, *atque etiam apud quosdam* Iouillo.

h Panuliæ, vel panuclæ. *Absunt à Gotthicis duo posteriora verba. Vide eruditorum viror. notas ad Varronis verba lib.* 4. Pannus Græcum, panuclum dictum à panno, & voluendo filo.

De ornamentis. Cap. XXX.

HActenus de veste: dehinc ad cæterum cultum veniamus.

Ornamenta dicta, quod eorum cultu ora, vultusque decorentur. Primū ornamentum corona insigne victoriæ, siue regij honoris signum: quæ in capite regum ponitur, ad significandum circūfusos in orbe populos, quibus accinctus, quasi caput suum coronatur. Hæc à Lucilio corolla, ab Homero στεφάνη dicta est.[a] Huius principium à Libero quodā Gētiles existimant, quòd is in potādo mota vino capita vincire fasciolis instituerit, idcirco olim linei & lanei generis corona fuit:[b] sicut erat in sacerdotibus Gentilium.

c Nomen coronæ hac ex caussa vocatum, quod initio circum aras curreretur, atq. ad imaginem circuitus vel chori est formata, & nominata corona.

d Imperatores Romani, & reges quidam gentium aureis coronis vtuntur. Persæ tiaras gerunt:[e] sed reges rectas, satrapæ incuruas. Reperta autem tiara à Semiramide Assyriorum regina. Quod genus ornamenti exinde vsq. hodie gens ipsa retinet.[f] Athenienses autem cicadas aureas gerebant partim in vertice, nonnulli in fronte. Nō enim eadem sunt insignia omnium regnorum. Gentilium vates infula, apice, pileo, siue galero vtebantur.

g Infula, est fasciola sacerdotalis capitis, alba in modum diadematis, à qua vittæ ab vtraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Vnde & vittæ sunt, quòd vinciant. Infula autem plerunque tortilis de albo, & cocco.

h Apex, est pileum sutile, quo sacerdotes Gentiles vtebantur, appellatus ab apiendo, id est, à ligando.[i] Nam virgula, quæ in pileo erat, connectebatur filo, quod fiebat ex lana hostiæ.[k] Galerum, pileum ex pelle cesæ hostiæ factum. Pileum autem dictum à pelle hostiæ, vnde fiebant.

l Cydaris, & ipsa sacerdotum erat, quæ à plerisque mitra vocatur.

a Cap. XXX. Huius principium à Libero. *Vid. Athen. lib. 15. c. 5.*

b Sicut erat in sacerd. Gentilib. *Vt in flaminibus. Nam flamines dicti quasi filamines, vt ait Festus. Et in legatis. Liuius lib. 1.* legatus, vbi ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen est) Audi Iuppiter, &c: *Quod autem lineas etiam coronas ait fuisse ex Virgilij versu.* Velati lino & verbena tempora vincti. *Æn. 12. inuitis id Seruio, Capro, & Hyginio facit, qui limo legi eo loco malunt.*

c Nomen coronæ. *Fest.* corona, cùm videatur à choro dici, caret tamen aspiratione.

d Imperatores Romani, & Reg. *Vid. Plin. Agell. & Tertull. de coron. milit.*

e Sed Reges rectas. *Xenoph. lib. 8. παιδ.* ὁ κῦρος ἐφ' ἅρματος ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν. *Et Hesych.* τιάρα ἡ λεγομένη κυρβασία, ταύτῃ δ' οἱ πέρσαι βασιλεῖς μόνῃ ἐχρῶντο ὀρθῇ, οἱ δὲ στρατηγοὶ ὑποκεκλιμένῃ.

f Athenienses cicadas. *Dicti propterea* τεττιγοφόροι.

g Infula. *è Seru. Æn. 10. vid. Fest.*

h Apex. *Ex Fest.*

i Nam virgul. *Seru. Æn. 2.* fundere lumen apex.

k Galerum. *Idem Æneid. 7.* Galerus, genus est pilei, quod Fronto genere neutro dicit hoc galerum. *Al.* galeriū. *Al.* galeariū. *Fest.* Galearia à galearum similitudine dicta.

l Cydaris. *Ex Hieronym. ad Zachar. c. 3. & Ezech. 12.*

De

nomine, quia sicut vngula carni, ita gēmā annuli auro accingitur. A

[k] Samothracius, aureus est quidem, sed capitulo ferreo, à loco ita vocatus.

Thynnius, purus est, primùm in Bithynia fabricatus: quam [l] olim Thynnam vocabāt. [m] Flaccus: Lugēte mea vita, nec smaragdos Berillosq. mihi Flacce, nec nitentes percādida margarita quæro. Nec quos Thynnica lima perpoliuit annulos, neq. Iaspios lapillos

[a] Cap. XXXII. Primus Prometh. *Plin. in proœmio lib. 37. sed idem lib. 33. c. 1. fabulosa hæc indicauerat.*

[b] circumdedisse. *V. cc.* circundasse.

[c] qua consuetunine homines. *Ex Hygin. lib. 2. c. de sagitt.* B

[d] Annuli autem per dim. *Varro lib. 5.* Tempus à bruma ad brumam dum sol redit, vocatur annus. quod vt paruuli circuli annuli: sic magni circites dicebātur anni. Sunt autē circites (*vt ait festus*) circuli ex ære facti.

[e] Apud Romanos annuli de publ. *Iis tantū, qui legati ad exteras gentes ituri essent, ait Plin. lib. 33. c. 1.*

[f] Nam dignitate præcip. *Hæc vnde sint, quærendum.*

[g] Annulo aureo lib. vteb. arg. libert serui ferreo. *aureo tamē non (opinor) liberi omnes, nisi senatores, aut equites neque ferreo serui soli, sed etiam milites.*

[h] At nunc præ auro-- læue est membrum. *Verba sunt Tertull. in Apologetico.*

[i] Vngulus est gemmat. *Plin.* Quanquam & de nomine ipso ambigi video, Græci à digitis appellauere. Apud nos prisci vngulum vocabant. C

[k] Samothracius aur. sed c. ferr. *Plinius:* Necnon & seruitia iam ferrum auro cingunt, alia per se se mero auro decorant, cuius licētiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat.

[l] quam olim Thynnam vocabant. *Ita Acron od. 3. lib. 3.*

[m] Flaccus lugente. *Versus Flacci, vt erant in Gotth. libris, inemendatos reliquimus, quos licebit vel ex Alciato ita legere:* lucētes mea vita, nec smaragdos Berillos mihi-- nec nitentes, nec præcand. &c. *Vel integros potius minimo periculo, cōmodissimo sensu, Ant. Couarr. auctore, ita:* Lugenti, mea vita, nec smaragdos, Berillos mihi mitte nec nitentes, Nō mi cādida, *&c. Nam post vocē mihi, omisisse librarios mitte propter similitudinem, quæ aliquanto etiam est maior in Gotthicis characteribus, mihi sanè fit valde verisimile. Et τὸ* Flacce *alienum esse, quis non videat? Vetat autem sibi pretiosos lapides lugenti mitti, quod eorum (vt alter Flaccus ait) vsus dolentem non queat deliníre.* D

De cingulis. Cap. XXXIII.

Cinctus, [a] est lata zona, & minus lata semicinctiū, & vtrisque minima cingulū. Nam à cinctu per diminutionem cingulum nominatur. Cinctu [b] autem iuuenes in exercitatione campestri verecunda velabant, vnde & campestre dicebatur.

[c] Balteus, cingulum militare est, dictus, propter quod ex eo signa dependēt, ad demonstrandā legionis militaris summam, id est, sex milliū sexcentorum, ex quo numero & ipsi cōsistunt. [d] Vnde & balteus dicitur non tantum quod cingitur, sed etiā à quo arma dependent.

Zona, Græcum est, quam illi ζωνάριον, nos cingulum nuncupamus.

Strophium, est cingulum aureum cum gemmis: de [e] quo ait Cinna: strophio [f] lactentes cincta papillas. Et Prudentius: Nomen hoc gemmæ strophio illigatum est.

[h] Limus est cinctus, quem publici habebāt serui. Et dictus limus, quia transuersas habet purpuras, id est, limas. B

[i] Caltulum, cinguli genus à coacto loro dictum.

[k] Fibula, Græcum est, quam illi φιβλὴν dicunt, quod ligat.

[l] Subfibulum, subligaculum.

[m] Redimiculum est, quod succinctorium, siue brachile nuncupamus, quod descendens per ceruicem, & à lateribus colli diuisum, vtrarumque alarum sinus ambit, atque hincinde succingit, vt constringens latitudinem, vestes ad corpus contrahat, atq. coniungendo componat. Hoc vulgo brachile, quasi brachiale dicunt, [n] quamuis nunc nō brachiorum, sed renum sit cingulum. Succinctorium autem vocatum quod, vt dictum est, sub brachijs ductum alarum sinum ambit atque hinc inde succingit. C

[o] Fascia est, qua tegitur pectus, & papillæ comprimuntur, atq. crispante cingulo angustius pectus arctatur. Et dicta fascia, quod in modum fasciculi corpus alligat. Hinc & fasciolæ, quibus vulnera colligantur.

Vitta dicta, quod ea pectus vincitur instar vitis ligantis.

[p] Limbus est, quem nos ornaturam dicimus.

Fasciola est, quæ ambit extremitatē vestium: aut ex filis, aut ex auro contexta, assutaq. extrinsecus in extrema parte vestimēti vel chlamydis. De qua Virgilius: Sidoniā picto chlamydem circundata limbo. D

[a] Cap. XXXIII. Cinctus est lata zona. *Varro:* cinctus, & cingulum à cingendo, alterum viris, alterū mulieribus attributum.

[b] Cincto autem iuuenes, &c. *Ead. supra de perizomate c. 22.*

[c] Balteus. *Varro:* Balteum quod cingulum è corio habebant bullatum, balteum dictum.

 [d] Vnde

d vnde & balteus-- dependent. è *Seru. Æn. 5.*

e de quo ait Cinna. *f. o. l. id hemistichium apud Catullum legimus in Nuptijs Pelei, sed fuisse illi commune cum Cinna, vt sunt nonnulla Maroni cum Catullo, & Lucretio, quid vetat? Itaque nihil muto.*

f lactentes. *Al.* luctantes.

g & Prudentius, nomen hoc gemm. *περὶ ςεφάνων hymn. 4. & Tertull. strophium pro capitis ornamento posuit in extremo lib. de coron. milit:* Quid caput strophiolo, aut dracontario damnas diademati destinatum.

h limus. *Sup. c. 22.*

i Caltulum. *Ita omnes Gotthici, præter vnum Salmanticen. in quo* Catulū. *Neutrum reijcimus. Plautus in Epidic.* Intusiatam, patagiatam caltulam, ac crocotulam. *quæ verba eadem citantur à Varr. lib 4. At de catulo Festus:* Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur. *& Plautus:* Catulo vt accubes ferreo.

k Fibula Græcum. *Pro* ϑλίβειν *Æoles* φλίβειν *dicebant.*

l Suffibulum, Subligabulum. *Hæc separatim sine interpretatione legi malim, vt in quibusd. libris ponūtur: quàm vt alterum alterius sit glossa, quod fieri potuisse audent quidā suspicari ex verbis Varronis lib. 5.* eo præter virgines Vestales, & sacerdotem publicum, introeat nemo. Is cum eat, suffibulum haud habeat scriptum id dicitur, vt à suffiendo, subligaculum. *Vid Fest.*

m Redimiculum. *Totus locus expressus est ex Ioann. Cassian. lib. de instit. monach. c. 6.*

n quamuis nunc non brach. sed ren. *Gestant hodie has duplices resticulas laneas Monachi, qui S. Bernardi instituta sectantur.*

o Fascia est-- arctatur. *Ex Hieronym. ep. 47. de vit. ād. susp. contub.*

p Limbus. è *Seru. Æn 4.*

De calciamentis. Cap. XXXIV.

SVtores nuncupati sunt, quod insertis filo porcorum setis suant, id est consuant, quasi setores.

Caligarius verò, non à callo pedum, sed à calo, id est, ligno vocatus: sine quo consui calciamenta non possunt, [a] quas Græci καλόποδας dicunt. Fiebant autem prius ex salice tantum: hinc & calciamēta dicta, quod in calo, id est, in ligno fiant, vel quod calcentur.

[b] Crepidas Græci ante repertas vsi sunt. Est autem genus singulari forma, & idem vtrique aptum pedi, vel dextro vel sinistro. Crepidæ autē dictæ, quod cum sono stringantur: siue à pedū crepitu in ambulando.

[c] Calceis reges vtebantur, & Cæsares.

Forma eorum.

Patritios calceos Romulus reperit quattuor corrigiarum, assutaque luna. Ijs soli patritij vtebantur. Luna autem in eis non sideris formam, sed notam cētenarij numeri significabat, quod initio Patritij Senatores

A centum fuerint.

[d] Ocreæ, tibialia calciamenta sunt, dicta quod crura tegant.

[e] Cothurni sunt, quibus calciabantur tragœdi, qui in theatro dicturi erant, & alta intonantique voce carmina cantaturi. Est enim calciamentum in modum crepidarū, quo heroes vtebantur: sed tale est, vt dextro & læuo conueniat pedi.

[f] Baxeæ, calciamētum comœdorum erat, sicut tragœdorum cothurni. Quos quidam etiam calones appellant, eo quòd ex salice fierent. Nam Græci, vt diximus, lignum κάλον vocabant.

B Talares calcei, socci sunt, qui inde nominati videntur, quòd ea figura sint, vt contingant talum: sicut [g] subtolares, quod sub talo sunt, quasi subtalares.

[h] Obstrigilli sunt, qui per plantas consuti sunt, & ex superiore parte corrigia trahitur, vt constringantur: vnde & nominantur.

Ossas puto ab osse primū factas, & quanuis nunc ex alio genere, tamen nomen pristinum retinent.

[i] Mullei similes sunt conthurnorum solo alto: superiore autem parte cum osseis, vel æneis malleolis ad quos lora deligabantur. [k] Dicti autem sunt à colore rubro, qualis est

C mulli piscis.

[l] Soleæ sunt, quibus tantùm pedum plantæ teguntur, dictæ à solo pedum. Item [m] soleæ materiales ex materia corio intecta.

Socci cuius diminutiuum socelli, appellati inde, quod saccum habeant, in quo pars plantæ inijcitur.

Caliculæ-- --

[n] Caligæ, vel à callo pedum dictæ, vel quia ligantur. Nam socci non ligantur, sed tantū intromittuntur.

[o] Cernui, socci sunt sine solo.

Lingulati [p], quos nos folleatos vocamus.

D Clauati, quasi chalybati, eo quòd minutis clauis, id est acutis [q] sola caligis vinciantur

[r] Perones, & [f] Sculponeæ rustica calciamēta sunt.

Baxeæ, calciamenta mulierum sunt.

Corrigiæ à corijs vocantur, vel à colligatione, quasi colligiæ.

a Cap. XXXIV. quas Græci calopodas. *Al.* quod Græci calopodiō. *Vtrumque rectè. Latini formas. Horat.* Si scalpra, & formas non sutor. *Vbi Acron etiam formas Græco vocabulo καλόποδια interpretatur.*

b Crepidas Græci. *Et vox ipsa Græca. Agell. lib. 13. c. 21.* Omnia fermè id genus, quibus plantarum calces

De ornamentis capitis fœminarum. Cap. XXXI. A

ORnamenta capitis fœminarum: Diadema, nimbus, capitulum, & mitra.

[a] Diadema, eſt ornamentum capitis matronarum ex auro & gemmis contextum, quod in ſe circumactis extremitatibus retro aſtringitur, & exinde dictū Græcè, quod præligetur.

Nimbus, eſt faſciola tranſuerſa ex auro aſſuta in linteo, quod eſt in fronte fœminarum. B Plautus: Quo magis eam aſpicio, tam magis nimbata eſt. [b] Nam & lumen quod circa Angelorum capita pingitur, nimbus vocatur: licet & nimbus ſit denſitas nubis.

[c] Capitulum eſt, quod vulgò Capitulare dicunt. Idem & Cappa, vel quod duos apices, vt cappa littera habeat, vel quia capitis ornamentum eſt.

[d] Mitra, eſt pileum Phrygium caput protegens, quale eſt ornamentum capitis deuotarum. C [e] Sed pileum virorum eſt: mitræ autem fœminarum.

Redimicula autē ſunt, quibus mitra alligatur. Pileum autem, vt prædiximus, à pelle erat. Nam mitra ex lana eſt.

[f] Ricula, eſt mitra virginalis capitis.

Vittæ ſunt, quæ crinibus innectuntur, quibus fluentes religantur capilli, & vittæ dictæ, quod vinciant.

[g] Tænia autem eſt, vittarum extremitas dependens diuerſorum colorum.

Item vitta eſt, qua corona vincitur: tænia verò extrema pars vittæ, quæ dependet coronæ.

[h] Retiolum eſt, quod colligit comas, dictum ab eo quod retinet crines, ne effundantur. D

[i] Diſcriminalia capitis mulierum ſunt vocata, ex eo quod caput auro diſcernant. [k] Nam diſcriminare diuidere dicitur.

[l] Antiæ, ſunt cincini dependentes prope auriculas, Græco vocabulo ab auribus.

[m] Acus ſunt, quibus in fœminis ornandorum crinium compago retinetur, ne laxius fluant, & ſparſi diſsipentur capilli.

Inaures ab aurium foraminibus nuncupatæ, [n] quibus pretioſa grana lapidum dependent. [o] Harum vſus in Græcia, puellæ vtraque aure, [p] pueri tantùm dextra gerebant.

Torques, ſunt circuli aurei à collo ad pectus vſque pendentes. Torques autem & bullæ à viris geruntur, à fœminis verò monilia, & catellæ. Dictæ autem torques, quod ſint tortæ: & bullæ, quod ſint ſimiles rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur.

[q] Monile, ornamentum ex gemmis eſt, quod ſolet ex fœminarū pendere collo, dictum à munere. [r] Hoc etiam & Serpentum dicitur, quia conſtat ex amphorulis quibuſdam aureis, gemmiſq. varijs in modum facturę ſerpentis. [s] Nonnulli hoc & ſegmentū dicunt, vt Iuuenalis: ſegmenta & longos habitus: licet & ſegmentatas veſtes dicamus, vt ipſe: & ſegmentatis dormiſſet paruula cunis.

[t] Plerunq. autem & per monile omnia ornamenta matronarum ſignificantur, quidquid illis munere datur.

[v] Muræna vulgo vocatur, quod ſcilicet auri metallo in virgulas lenteſcente quædā ordinis flexuoſi catena contexitur, in ſimilitudinem murenę ſerpentis, quæ ad collum ornandum aptatur. [x] Hæc interdum auri atq. argenti texitur virgulis. Vnde & dicitur in Canticis canticorum: Murænulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.

Catellæ, ſunt catenulæ colli inuicem ſe comprehendētes in modum catenæ, vnde & appellatæ.

[y] Dextras, communes eſſe virorum ac fœminarum: quia vtriuſq. ſexus dextræ ſunt.

[z] Armillæ autem propriè virorū ſunt, collatę victoriæ cauſſa militibus ob armorū virtutem. Vnde & quondam vulgò [a] Viriolæ dicebantur. Ab intellectu autem circuli armilla non diſcrepat: quia ipſa quoq. hoc vbi ponitur ambiendo conſtringit. Sed armilla latius extenditur, circulus rotundus fit.

Fibulæ ſunt, quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur à viris in humeris, ſeu cingulum in lumbis.

[b] Lunulæ, ſunt ornamenta mulierū, in ſimilitudinē Lunæ bullulæ aureæ dependentes.

[c] Specula dicuntur, in quibus fœminæ vultus ſuos intuentur. Dictū autem ſpeculum, vel quòd ex ſplendore reddatur, vel quòd ibi fœminæ intuentes conſiderent ſpeciem ſui vultus, & quicquid ornamenti deeſſe viderint, adijciant.

Periſcelides apud fœminas, crurum ornamenta, quibus greſſus earum ornantur.

Olfactoriola, vaſcula ſunt muliebria, quibus odoramenta geſtantur.

a Cap. XXXI. Diadema. *Citantur à Festo ex Catone hæc verba in Rusco:* Mulieres opertas auro, purpuraq. ars * inhæret diadema, coronas aureas, &c. *Sed quia Hieronymus ad Ezech. c. 12. & alij diadema non matronarum, sed regij capitis insigne esse dicunt; anadema hic legebat vir doctißimus ex Lucretio lib. 5.* fiunt anademata, mitræ. *Cuius poetæ perstudiosum fuisse Isidorum constat ex plurib. huius operis locis.* A

b Nam & lumen quod circa Angelorum capit. *Seruius Æn. 10.* Hæc vbi dicta d. c. s. p. a. Misit agens hyemem nimbo succincta p. a. Nimbo succincta; nubibus (*inquit*) quia præmisit agens hyemē, quod nisi esset, splendorem acciperemus, qui est circa corpus deorum.

c Capitulum. *Capital. lego. Varro libro. 4.* Item texta fasciola, qua capillum in capite colligarent; dictum capital à capite, quod sacerdotulæ etiam nunc in capite solent habere, *& Festus:* Capital, linteum quoddam, quo in sacrificijs vtebantur. B

d Mitra est pileum. *Seru. Æn. 4.* Mitra incuruum pileum, de quo pendebat & baccarum tegmen.

e Sed pileum vir--fœm. *è Seru. Æn. 9.*

f Ricula est mitra Virg. cap. *Vid. Varr. Fest. Non.*

g Tænia vittarum extrem. *è Seru. Æn. 7.* fit longæ tænia vittæ.

h Retiolum--retineat crines. *Reticulum dicit Varro libro. 4.*

i Discriminalia. *Discriminale dicit Hieronym. Isai. c. 3. quod Varroni, & Nonio est discerniculum, id est. acus, quæ capillos à media fronte (vt ait Nonius) disseparat. Quod in glossarijs discrimen dici existimo. est enim inter ornamenta:* discrimen διάκριμα.

k Nam discriminare diuidere est. *Virg. Æn. 11.* & late discriminat agros.

l Antiæ sunt cincini. *Festus:* Antiæ muliebres capilli demissi in frontem appellati ex Græco videntur, quod enim nos contra, illi ἀντι dicunt. *Cur ab aurib. ducat Isidorus, non video. Vtitur hac voce Tertull. in lib. de pall.* C

m Acus, dissipentur capilli. *Verba Hieronymi Isai. c. 3*

n Quibus pretiosa grana lapidum dependent. *Sic Tertull. lib. de cultu fœminar.* Vt ex illis ad ferrum nati corporis grana nescio quæ penderent.

o Inaurium vsus in Græcia. *Al.* harū vsus. *Vtrumq. (vt puto) è margine.*

p Pueri tantum dextra. *Tertull. in pallio de Achille:* aurem quoq. foratu effœminatus.

q Monile ornatum ex gemmis. *Ex Hieronymo Ezech. 16.*

r Hoc etiam Serpentum. *Sic Gotth. & Pollux lib. 6.* ὄφεις *inter ornamenta fœminarum numerat. Al.* serpetum *& Græci quoq.* ἑρπετὸν *& Festus:* Serpula serpserit ait (*idem*) Messalla serpens irrepserit. D

s Nonnulli hoc & segment. *è Seru. Æn. 1.* colloq. monile Baccat.

t Plerumq. autem & per monile omn. ornam. *è Hieron. Isai. 3.*

v Muræna--contexitur. *Ex eod. epist. 15. ad Marcell. de laud. Asellæ.*

x Hæc interd--virgulis. *Ex eod. Is. 3.*

y Dextræ, communes. *Lego.* Dextralia, communia. *Quod enim* LXX. περιδέξια, *Hieronymus* dextralia *vertit, quæ Ambrosius, itemq. Iul. Capitolin. in Maximino* dextrocheria vocant.

b Armillæ autem prop. viror. *Vid. Fest.*

a Viriolæ diceb. *Leguntur in Pandectis sæpè viriolæ. & in Gloss.* viriolæ. ψέλλια. *Est autem viriola diminutiuum à viria, qua voce vtitur Ambrosius lib. de Abrah. Patriarch. c. 9.* Has (*inquit*) inaures habebat, quæ non grauarent aures: has virias, quæ manum non materiali auro ornarent, sed spiritali actu leuarent. *Et Tertull. de Pall.* vtique sicut vestigia cæstuum viria occupauit.

b Fibulæ. *De his inf. c. 32.*

c Lunulæ. *Ex Hieronym. Isai. 3. vox etiam Plauto nota.*

d Specula-- Periscelides. *Ex eod.*

De annulis. Cap. XXXII.

PRimus [a] Prometheus fertur circulū ferreum, incluso lapide, digito [b] circumdedisse. B

[c] Qua cōsuetudine homines vsi, annulos habere cœperūt. [d] Annuli autem per diminutionem dicti à circulis & anis, qui sunt circa brachia & circum crura. Vnde & signa eorum per diminutionē sigilla. Nam signa maiora sunt, sigilla verò quasi minora signa.

Annulos primùm homines gestare cœperunt quarto à pollice digito, quod eo vena quædam vsque ad cor pertingat, quam notandam ornandámque aliquo insigni veteres putauerunt.

C [e] Apud Romanos annuli de publico dabantur, & non sine discrimine. [f] Nam dignitate præcipuis viris gemmati dabantur, cæteris solidi. Annulum aureum neque seruus neque libertinus gestabat in publico: sed [g] annulo aureo liberi vtebātur: libertini argenteo: serui ferreo, licet & multi honestißimi annulo ferreo vtebantur.

Apud veteres vltra vnum annulum vti infame habitum viro. Gracchus in Mænium. Considerate, Quirites, sinistram eius, cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem, vt mulier est ornatus. Crassus qui apud Parthos perijt, in senectu- D te duos habuit annulos, caussam præferens, quod pecunia ei immensa creuisset. Multi etiam Romanorū pro grauitate annulum gestare in digito abstinuerūt. Fœminæ non vsæ annulis, nisi quos virgini spōsus miserat: neque amplius quàm binos annulos aureos in digitis habere solebant. [h] At nunc præ auro nullum fœminis læue est, atq. immune membrum.

Inter genera annulorū sunt: Vngulus, Samothracius, Thynnius.

[i] Vngulus, est gemmatus, vocatúsque hoc nomine,

ces tantum infimè teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis iuncta sunt, soleas dixerunt, nõnunquam voce Græca crepidulas.

c Calceis Reges vtebantur. *Deest fortasse auratis, vel gemmatis. Nam huiusmodi calceis, & Gotthorum reges, & imperatorum quosdam vsos scimus.* Plinius lib 37. c. 2. *de Caligula:* Super omnia muliebria soccos induebat è margaritis. *Et Lamprid. de Heliogab.* Habuit in calceamentis gemmas, & quidem scalptas, quod risum omnibus mouit, quasi possent scalpturę nobilium artificum videri in gẽmis, quæ pedibus adhærebãt.

d Ocreæ quod crur. *Varro:* Ocrea quod opponebatur ob crus. *Longè aliter Festus ex Ateio philologo. Ocrim montem confragosum à veteribus dictum, inde ocreas dictas, quod sint inæqualiter tuberatæ.*

e Cothurnus. *Est etiam cothurnus. (vt ait Ser. Æn. 1.) calcei species venatorij, quo etiam sura vincitur, & aptus vtrique pedi. propterea singulari numero dixisse Maronem:* Purpureoq. altè suras vincire cothurno.

f Baxeæ calciamenta comœd. *Tertull.* Si philosophus in purpura, cur non & in baxea (al. baxa) Tyria calciare, nisi aurum minime Græcatos decet. *& Apuleius lib. 2. de asin.* palmeis baxeis indutum.

g sicut subtolares q. s. t. s. *Sic Omen. Ouet. Salm. Silien. Gotthici. al.* subtulares.

h Obstrigilli. Obstragula *vocat Plinius calceorũ vincula li. 9. c. 35. de margaritis:* quin & pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis, sed & totis socculis addunt.

i Mullei. *Vid. Fest.*

k Dicti autẽ à colore rubro, qualis est mulli piscis. *Nisi potius pisces de calceis nominati. Plin. lib. 9. c. 17.* Nomẽ his Fenestella à colore mulleorum calceamentorum datum putat.

l Soleæ. *Vid. Agellij verba dudum ad* Crepidas *citata.*

m Soleæ materiales. *Materiarias dixisset Plinius vt lib. 7. c. 56.*

n Caligulæ--- *Al.* Galigulæ.

o Cernui. *Festus:* Cernuus calciamenti genus. *& fortasse huc referri posset versus Lucilij à Nonio citatus:* Cernuus extemplo plantas conuestit honestas: *quanquam & pro inclinato intelligi posset, vt vult Nonius.*

p quos nos folleatos. *Hieronym. in epist. ad Eustoch.* Apud hos affectata sunt omnia. Laxæ manicæ, caligæ follicantes, vestis crassior, *Et paullò antè:* omnis his cura de vestibus. si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat.

q Sola caligis. *Sic manusc. o. Meminit clauorum caligarium Plin. lib. 9. c. 17.*

r Perones. *Seru. Æn. 7.* Perones rusticum calceamentum. *Vid. Fest. Mulleos.*

s Sculponeæ. *Cato de re rust.* Sculponeas bonas alternis annis dare oportet. *Vid. etiam Non.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER VIGESIMVS.

De penu, & instrumentis domesticis, & rusticis.

DE MENSIS. Cap. I.

PRimus Dædalus mensam & sellam fecit. a Coquinæ apparatum Apicius quidã primus composuit, qui in eo absumptis bonis morte voluntaria perijt, & meritò: quia is, qui gulę atque edacitati seruit, & animã, & corpus interficit. Ab esu & comesu mensæ factum vocabulum. Nullum enim aliũ habet vsum.

b Torus dicitur à tortis herbis, quæ accumbentium humeris supponuntur.

c Stibadium à stipitibus dictum, quasi stipadium: sic enim prius cœptum est. Accubitum à cibo vocatum, d quasi ad cibatum epulatum.

e Conuiuium apud Græcos à compotatione συμπόσιον. Apud nos verò à conuictu rectius appellatur: vel quia vitæ collocutionem

nem habet. Item conuiuium à multitudine conuescentium: nam priuata mensa victus est, conuiuium non est. Côuiuij triplex est modus discumbendi, edendi, & bibendi. Discumbendi, vt: Toris iussi discumbere pictis. Edendi & bibendi, vt: Postquam prima quies epulis mensæque remotæ, Crateras magnos statuunt, & vina coronant.

a Cap.I. Coquinæ apparatum Apicius. *De quo Senec. ad Albinã matrem.c.10.*
b Torus à Tortis herb. *è Seru. Æn.2.*
c Stibadium à stipitib. dictum. *Quibus adclinati edebant.* Stipib. *tamen habent libri de meliore nota.*
d quasi ad cibitum. *Al,* ad cubitum. *Chacon* ad cibatum.
e Conuiuium apud Græcos. *è Hieronym. in Isai. cap.1.*

De escis. Cap.II.

CIbus dictus, quia capitur ore: sicuti esca, quia eam os capit.

Victus propriè vocatur, quia vitam retinet: vnde & ad cibum vocare, inuitare dicitur.

Alimonia dicitur, eo quòd eius sumptu corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseuerantiã. Neq. enim subsistere poterit caro, nisi conforte tur alimentis. Alimentum enim est, quo alimur, [a] alimonium alendi cura.

Affluentia nuncupata, quasi rei nimium exuberantis effusio, vltra quàm satis est, modusque non est.

Opulentia ab ope dicta est, quam si discutias, inuenies eam tenere modum. Nã quomodo opitulatur quod nimium est, cùm incommodius sit sæpe, quàm parum?

Epulæ ab opulentia rerum dictæ. Epulæ autem simplices in duo necessaria diuiduntur, panem & vinũ: & in duo superflua, quæ terra & mari vescendi caussa exquiruntur.

b Dapes autem regum sunt, epulæ priuatorum.

Deliciȩ nuncupatȩ, quod ijs delectentur homines, eásque suauiter appetant.

Pulmentum vocatur à pulte, siue enim sola pultis; siue quid aliud eius permixtione sumatur, pulmentum propriè dicitur.

Satietas autem, & [c] saturitas sibi differũt. Nam satietas ex vno cibo dici potest, pro eo quòd satis sit: saturitas autem à satyra nomẽ accepit, quòd est vario alimentorum apparatu compositum.

Crapula est immoderata voracitas, quasi cruda epula: cuius cruditate grauatur cor, & stomachus indigestus efficitur. Immoderata enim voracitas vitium est, sed tantùm id salutis est, quantum sustentationi, naturæq. sufficiat.

d Iantaculum, est primus cibus, quo ieiunium soluitur, vnde & nuncupatum. Nigidius: Nos ipsi ieiunia iantaculis leuibus polluimus.

Prandium ab apparatu edendi dictum: propriè autem veteres prandium vocabant omnium militum cibũ ante pugnam: [e] vnde est illud ducis alloquium, Prandeamus, tanquam ad inferos cœnaturi.

f Merenda, est cibus, qui declinante die sumitur, quasi post meridiem edenda & proxima cœnæ. Vnde & antecœnia à quibusdam vocantur. [g] Item merendare, quasi meridie edere.

h Annona, tractum est à tempore, quo Romani veteres ad cibos aduocabantur, sic Martialis: Imperat excelsos frangere nona toros, quod & vsque hodie Persæ faciunt.

Cœna vocatur à communione vescentium. κοινὸν quippe Græci commune dicũt. Vnde & communicantes, quod communiter, id est, pariter conueniant. Apud veteres enim solitum erat in propatulo vesci, & communiter epulari, ne singularitas luxuriam gigneret. Est autem cœna vespertinus cibus, quam [k] Vespernam antiqui dicebant. [l] In vsu enim non erant prandia.

Panis dictus, quod cum cibo apponatur: vel quod omne animal eum appetat. πᾶν enim Græcè, omne dicitur. Cibarius est qui ad cibum seruis datur, nec delicatus. [m] Fermentatius fermentis confectus. Azymus non fermentatus. Nam ἄζυμος est sine fermento, sincerus. Acrozymus, leuiter fermentatus, quasi acroazymus. Siligineus panis à frumenti genere nuncupatur. Siligo enim genus est tritici. [n] Rubidus, recoctus & rubefactus. Subcineritius, cinere coctus & reuersatus. [o] Ipse est & Focatius. Clibanitius in testa coctus.

p Spongia, panis aqua diu malaxatus similam modicam accipit, & fermentum modicũ, & habet humectationis plusquã omnis panis. Vnde & spongiæ nomen accepit.

Placentæ sunt, quæ fiunt de farre, quas alij liba dicunt, eo quòd libeant & placeant.

Laganum, est latus, & tenuis panis, qui primùm in aqua, postea in oleo frigitur.

q Dulcia, sunt genera pistorij operis, à sapore

re dicta. Melle enim asperso sumuntur.

[r] Crusta, est superficies panis. Ipsa & fragmenta, quia diuiditur, vt fracta.

Simila ---

Amolum, flos farinæ tenuissimum præ leuitate de mola egestū: vnde & appellatum, quasi à mola.

Farina, & furfures à farre dictæ, cuius sunt purgamenta.

Pollis----

Fermentum à feruore nuncupatū, quòd plus vna hora non potest contineri. Crescēdo enim excedit.

Carnes dictæ, quia caræ sunt, siue à creando, vnde & à Græcis κρέας vocatur.

[s] Crudum, quòd sit cruentum: est enim cum sanguine.

Coctum, quasi coactum, id est, ab igne, & aqua violenti modo actum, vsuique comestionis aptum. Sed & multi tēporis aliquid coctum vocatur.

[v] Assum, quòd ardeat, quasi arsum.

[x] Elixum, eo quòd in aqua sola decoquitur. Lixa enim aqua dicitur, ab eo quòd sit soluta: vnde & solutio libidinis luxus, & membra loco mota luxa dicuntur.

Frixum à sono dictum, quando in oleo ardet.

Salsum, quasi sale aspersum, dēptis è medio syllabis tribus.

Rancidum, ex vitio nuncupatum, quòd raucos efficiat.

Succidia, carnes in vsum repositæ, à succidendo dictæ.

[y] Lardum, eo quòd in domo repositum cōseruatur. Nam antiqui domos lares dicebāt.

[z] Taxea, lardum est Gallicè dictum. Vnde Afranius in Rosa: Gallum sagatum, pingui pastum taxea.

Axungia, ab vnctione vocata.

Sebum, à sue dictum, quasi suebum, quòd plus pinguedinis hoc animal habeat.

[a] Offa, est propriè frustum dentium, cuius diminutiuum offellam facit. Vnde & offarij coci, quia particulatim, id est, offatim excoquunt.[b] Nunc offa latrantium, quia si in os canis iacitur, satiatus illicò compescitur, & silescit.

Frustum vocatum, quòd capiatur à frumine. Est enim frumen summa pars gulæ.

[c] Pulpa dicta, quòd cum pulte olim mixta vescebatur. Vnde & pulmentum, & pulmētarium dicitur. [d] Pulpa autem est caro sine pinguedine, dicta, quia palpitet, resilit enim sæpe. Hanc plerique viscum vocāt, eo quòd glutinosa sit.

Lucanicæ dictæ, quòd prius in Lucania factæ sunt.

Farcimen, caro concisa & minuta, quod eo intestinum farciatur, hoc est, impleatur, cum aliarum rerum commixtione.

[e] Minutal vocatum, quod fiat de piscibus, & isicijs, oleribusq. minutatim concisis.

[f] Afratum, quod Latinè spumeum vocatur. ἀφρος enim Græcè spuma dicitur.

[g] Martisia in mortario ex pisce fiunt, vnde & nominata.

[h] Isocen piscem quendam vocant, ex quo primùm isicia facta sunt, & quamuis ex alio genere piscium fiant, initium tamen piscis vocabulum dedit.

Galaticæ à colore lacteo nominatæ. Græci enim γάλα lac dicunt.

Sphæra à rotunditate Græco vocabulo appellatur. Quidquid enim in rotundū formatur, σφαῖρα à Græcis dicitur.

Ius coquinæ magistri à iure nuncupauerunt, quia ea lex condimenti eius. Hoc Græci ζωμὸν vocant.

Caseus vocatur, quod careat sero, quasi careum. Nam serum ei omne deducitur, [i] vt ponderibus arguatur.

[k] Colostrum, lac nouum, quod neutri generis est.

Lac à Græco sermone deriuatum est pro candore. Græci enim album λευκὸν dicunt, lac verò & sanguis, quod nutrit, & quod nutritur. Nam lacte [l] nutrimur, viuimus sanguine.

Quactum, quasi coactum, & quasi coagulatum. Accepta enim secum alia specie coagulat.

Mel Grecæ appellationis est, quod ab apibus nomen habere probatur. Nā apis Græcè μέλισσα dicitur. [m] Antea autem mella de rore erant, inueniebanturque in arundinum folijs, vnde Virgilius: Hactenus aërij mellis cælestia dona. [n] Siquidem hucusque in India, & Arabia colligatum reperitur, ramis inhærens in similitudinem salis. Omne autem mel dulce dicitur. [o] Sardum, amarū est absinthij caussa, cuius copia eius regionis apes nutriuntur.

Fauus vocatur, quia comeditur magis, quā bibitur: φαγεῖν enim Græci comedere apellant. [p] Aiunt autem medici, & qui de humanorum corporum scripsere naturis, præcipuéque Galenus in libris, quorum titulus est

est περὶ ὑγειῶν puerorum & iuuenũ, ac perfectæ ætatis virorum mulierúmq. corpora insito calore feruere & noxios esse ijs ætatibus cibos, qui calorem augeant: sanitatíq. conducere frigida quæque in esum sumere: sicut ecõtrario senibus, qui pituita laborant, & frigore, calidos cibos, & vina vetera prodesse.

a Cap. II. Alimonium alendi cura. *Varro 1. de re rust. c. 8.* Vbi natura humida ibi altius vitis attollẽda, quod in partu & alimonio vinum, non vt in calice, quærit aquam, sed solem.

b Dapes regum sunt. *è Seru. Æn. 1. ad v.* Qui dapib. mens. on. & p. p.

c Saturitas à satura. *Vid. Fest. in Satura.*

d Iantaculum. *Ita meliores libri, & apud Festum in* Silatum. *Itemq. in abbreuiatoris Pauli manuscripto libro, non vt in vulgatis* ientaculum.

e Vnde est illud ducis. *Leonidæ Spartanor. ducis. apud Iustin. & Cicer. Tuscul. 1.*

f Merenda cib. q. d. d. sum. *Non.* Merenda, cibus qui post meridiem datur. *Gloß.* Merenda ἄριστον δειλινόν, *Calparnius*: seræ cùm venerit hora merendæ.

g Item merendare, quasi meridie edere. *Ne hoc quidem auctore caret. Fest.* Merendam antiqui dicebãt pro prandio, quod scilicet medio die caperetur. *Tamen adhuc eadem de re aliter cap. sequenti* Isidorus.

h Annona tractum, &c. *Nihilo melius Suid. in voce* Νονναι. δοκοῦσι ἢ παρ' ἀυτας γενέσθαι, αἱ ἀννόναι, ὡς οἷον ἀνὰ τὰς νόννας διδομέναι.

i Apud veteres n. solitum erat in propatulo. *Valer. lib. 2. c. 1. & Macrob. lib. 3. c. 17.*

k quam Vespernam antiqui dicebant. *Fest.* Cœna apud antiquos dicebatur, quod nũc est prandium: Vesperna, quam nunc cœnam appellamus. *Item in* Vesperna. Vesperna apud Plautũ cœna intelligitur.

l In vsu enim non erant prandia. *è Seru. Æn. 4. ad v.* Nunc ead. labente die. c. q.

m Fermentatius. *Ita pleriq. Gotth. vt Clibanitius, & Focatius.*

n Rubidus recoctus, & rubefactus. *Festus*: Rubidus apud Plautum panis vocatur parum coctus, *sed locus è Casina ab eo citatus Isidoro potius fauet.*

o ipse est & Focatius. *Vulgo hogaza.*

p Sphungia panis aqua diutius malaxatus. *Ita meliores libri, & malaxandi vox citatur à Zanch. ex Varrone.*

q Dulcia. *Al. Dulciamina, haud malè. Hieronymus in vita S. Pachomij.* Qui ante fores conuiuij egredientibus fratribus erogat dulciamina, in tribuendo meditetur aliquid de scripturis. Hinc Dulciarij. *Glossar.* γλυκεροπράκτης, Dulciarius. *Et* πλακουντάριος. Placentarius. Dulciarius.

r Crusta est superf. p. *De crusto, & crusta. Vid. Seru. Georg. 3. & Æn. 7. & Varr. lib. 4. Hoc autem loco tantum retinuimus, quæ in vetustioribus libris inuenimus.*

s Crudum quod sit cruent. *Seru. Æn. 10.* crudum per costas exigat ensem, crudelem, cruentum.

t Sed & multi temporis coctum. *è Seru Ænei. 11. ad v.* Solidum nodis, & robore cocto.

v Assumq. arsum. *Rectè quãuis Varroni*: Assum quod ab igni assudescat. *dictum placeat.*

x elixum--- lixa n. aqua. *Nonnius*: Elixum quidquid ex aqua mollitur, nam lixam aquam veteres dixerunt.

y Lardum, eo quòd in dom. rep. *At Macrob. lib. 7. c. 8.* Lardum, quasi longè aridũ, opinor, vocamus.

z Taxea. *Hinc fortaße apud nos tocino, atque etiam tassajo.*

a Offa-- cuius diminutiu. ofella. *Seru. Æn. 6.* Melle soporatam, & medicatis frugib. offam. Hinc est diminutio ofella, sed f. non geminat, in diminutione enim multa mutantur.

b Nunc offa est latrantium. *In Placidi glossis*: Offa latrantium est, diminutiuum ofellam facit, quæ si in os cani iaciatur, satiatus illico compescitur, & silescit.

c Pulpa dicta, quia cum pulte. Nam pulte *(ait Plinius lib. 17. c. 8.)* non pane vixisse longo tẽpore Romanos manifestum est, quoniam inde pulmentaria hodieq. dicuntur.

d Pulpa est caro sine pinguedine-- glutinosa. *Eadem sup. lib. 11. c. 1.*

e Minutal. *Iuuen Satyr. 14.* Hesternum solitus medio seruare minutal Septembri.

f Afratum. *Al.* Afrotum. *Africia etiam apud Arnob. lib. 7. genus libi eße videtur, aut certè paltis.*

g Martisia. *Ex hoc loco, opinor, Martifrium retulit in lexicon suum Alfonsus quidam Palentinus, (cui quantum tribuendum sit, alij viderint) illud constat multa eum ex Isidoro descripsisse. Is ergo*: Martifrium genus *(inquit)* condimenti ex piscib. *vt videri alicui poßet Martyphrium Græca vox. est enim* ἀφύα *pisciculus, de quo Athenæus lib. 7.*

h Isocen-- Isicia. *Arnob. lib. 7.* Quid sibi hæc volunt apexabo, isicia, silicernium, longauo? quæ sunt numina, & farciminum genera hirquino alia de sanguine commistis alia inculcata pulmonib.

i vt ponderibus arguatur. *Seri nihil remanere.*

k Colostrum lac nouum. *Seru. eclog. 2.* Hoc vero laudabile est, quod quis habeat lac nouum, id est, colostrum, quod neutri generis est.

l Lacte nutrimur, viuimus sang. *Idem Æn. 3.* animámque sepulcro condimus, lacte corpus nutritur post animæ coniunctionem, & anima sine sanguine nunquam est.

m Antea mella de rore erant. *Ex eod. initio Geor. 4.*

n Siquidem huc vsque Ind. *è Dioscor. lib. 2.*

o Sardum autem amar. *Ex eod.*

p aiunt Medici-- prodesse. *Ex Hierony. ep. 10. ad Furiam de viduitate seruanda.*

De potu. Cap. III.

POtio à Greca deriuatione vocatur. Hanc enim illi πότον dicunt.

a Aqua generaliter vocata, quod superficies eius æqualis sit, hinc & æquora, quam inde recentem dicimus, quia non est vtilis vetusta, vt vinum, sed statim sublata de flumine, fonte, vel puteo, fœtescit enim vetusta.

Vinum inde dictũ, quòd eius potus venas sanguine citò repleat. Hoc alij quod nos cura

cura soluat, Lyæum appellāt. Veteres vinū, venenum vocabant. Sed postquam inuentum est virus lethiferi succi, hoc vinum vocatum, illud venenum. Vnde & Hieronymus in libro quem de Virginitate conseruanda scripsit: Adolescentulas, dixit, ita vinum debere fugere vt venenum, ne pro ætatis calore feruenti bibant, & pereant. Inde est, quod [b] apud veteres Romanos fœminæ non vtebātur vino, nisi sacrorū caussa certis diebus.

Merum dicimus, cùm vinum purū significamus. Nam merum dicimus quicquid purum atque syncerum est; sicut & aquam meram, nulli vtique rei mixtam. Hinc & merenda, quod antiquitus id temporis pueris operarijs, cibus panis merus dabatur, aut quòd meridient eodem tempore, id est, soli, ac separatim, non vt in prandio, aut in cœna, ad vnam mensam. Inde credimus etiam illud tempus, quod post medium diem est, [c] meridiem appellari, quòd purum fit.

Mustum, est vinum è lacu statim sublatū. Dictum autem creditur mustum, quòd in se limum, & terram habeat mixtam. [d] Nam mus terra, vnde & humus. Cuius tanta vis feruoris est: vt vasa, quamuis grandia, ex eo plena, absque spiramine relicta illicò disrumpat.

[e] Roseum vinum, id est, cum rubore. Rosa enim rubet.

[f] Amineum verò, quasi sine minio, id est, sine rubore: nam album est.

Sucinatium, succinæ gemmæ simile est, id est, fului coloris,

Limpidum vinum, id est, perspicuum ab aquæ specie dictum, quasi lymphidū. Lympha enim aqua est.

Turbidum, quasi terbidum, id est, terra commixtum, quod est fæce.

Falernum vinum vocatū à Falerna regione Campaniæ, vbi optima vina nascuntur.

[g] Colatum, vas proprium nuncupant in quo deportatur.

[h] Gazetum verò à regione, vnde defertur. Gaza enim oppidum est Palæstinæ.

[i] Infertum vinum dicitur, quod altario libatur, atque offertur.

[k] Spurcum, quod offerri non licet, aut cui aqua admixta est, quasi spurium, hoc est, immundum.

Honorarium vinum, quod regibus & potentibus honoris gratia offertur. Cato de innocentia sua: Cùm essem in prouincia legatus, complures ad Prætores, & Consules vinum honorarium dabant: nunquam accepi, ne priuatus quidem.

[m] Crucium vinum, est insuaue, quod serui potant.

Acetum, vel quia acutum, vel quia aquatum. Vinum enim aqua mixtum cito in hūc saporem redigitur. Vnde & [n] acidum, quasi aquidum.

Conditum vocatum, quod non sit simplex, sed cōmixtione pigmentorū cōpositū.

[o] Lactatum, est potio è lacte.

Mulsum ex melle mixtum. Est enim potio ex aqua, & melle, quod Græci μελίκρατον vocant.

[p] Oenomelū, mustum melle admixtū vehementerq. agitatum, atque commotum.

Hydromelum, quod fiat ex aqua, & malis Matianis.

[q] Saccatum, liquor est aquæ fæci vini admixtus, & sacco expressus.

[r] Lorea ----

Oxymeli appellatum, quòd aceti & mellis permixta cōficitur materia, vnde & dulcedinem retinet & acorem.

Rhodomeli dicitur, eo quòd in succo rosæ mel admisceatur.

Melicratum, vinum melle mixtum.

Medus, quasi melus, quia ex melle fit, sicut calamitas pro cadamitas.

[s] Fæcula, vua pinguis, decocta vsque ad crassitudinem mellis, ac refrigerata vtilis stomacho.

[t] Passum, quicquid ex vua passa compressum effluxerit. Dicitur autem passum à patiendo. Nam percutitur vua siccior, & decoquitur, & inde fit passum.

[v] Defrutum dictum est, quod defraudetur, & quasi fraudem patiatur.

Carenum, eo quòd feruendo parte careat. Tertia enim parte musti amissa, quod remanserit, carenum est. Cui contraria. Sapa est, quæ feruendo ad tertiā redacta descenderit.

[x] Sicera, est omnis potio, quæ extra vinum inebriare potest. Cuius licet nomen Hebræum sit, tamen Latinū sonat pro eo quòd ex succo frumenti, vel pomorum conficiatur, aut palmarum fructus in liquorem exprimātur, coctisq. frugibus [y] aqua pinguior, quasi succus colatur, & ipsa potio sicera nūcupatur.

[z] Ceruisia à Cerere, id est, fruge vocata. Est enim

enim potio ex ſeminibus frumenti vario A modo confecta.

Cælia, à calefaciendo appellata. Eſt enim potio ex ſucco tritici per artem confecta. Suſcitatur enim ignea illa vis germinis madefactæ frugis, ac deinde ſiccatur, & poſt in farinā redacta molli ſucco admiſcetur, quo fermentato ſapor auſteritatis, & calor ebrietatis adijcitur. Quæ fit in ijs partibus Hiſpaniæ, cuius ferax vini locus non eſt.

Fæx dicta, quod ſeſe vaſis emergendo affigat.

Garum, eſt liquor piſcium ſalſus, qui olim conficiebatur ex piſce, quem Græci γάρον vocabant, & quamuis nunc ex infinito genere piſcium fiat, nomen tamen priſtinum B retinet, à quo initium ſumpſit.

Liquamen dictum, eo quòd ſoluti in ſalſamento piſciculi eundē humorem liquant. Cuius liquor appellatur ſalſugo, vel muria. Propriè autem muria dicitur aqua ſale commixta effectáq. guſtu in modum maris.

Succi dicti, quod ſacco exprimuntur, vt ptiſanæ.

Ptiſanæ, zema, opozema, Græca vocabula ſunt.

a Cap.III. Aqua-- quod ſuperficies eius æqualis. *Ita Varro.* Aqua, quod æqua ſumma.

b Apud veteres Rom.--dieb. *è Seru. Æn. 1. ad v.* Primaq. libato ſ. t. a. o.

c meridiem appellari-- quod purum. *Idem ſup. lib. 3. c. 41. & 5. c. 30. & 13. c. 1.*

d Nam mus, terra eſt. *Ita etiam lib. 12. c. 3.*

e Roſeum. *Roſete vocant noſtri.*

f Amineum--album eſt. *è Seru. Georg. 2. ad v.* Sunt & Amineæ vites.

g Colatum vas prop. *Seru. Georg. 2. ad v.* tu ſpiſſo vimine qualos, Colaq. prelor. qualos per quos vinum defluit, qui & ipſi à colando dicti ſunt.

h Gazetum. *Sidon. Apollinar.* Vina mihi non ſunt Gazetica, Chia, Falerna.

i Infertum, *Sic omnes libri. Sed inferium legebat vir doctiſsimus, cuius meminere Feſtus. & Arnob. lib. 7. & Cato. c. 34. De fercto, vel ferto, vid. ſup. lib. 6. c. 19.*

k Spurcum quod offerri non licet. *è Feſt.*

l Honorarium. *Frumenti quoq. honorarij meminit Cicero in Piſoniana.*

m Crucium vinum. *Feſtus:* Crucium, quod cruciat vnde Lucilius vinum in ſuaue crucium dixit.

n & accidum q. aquidum. *Quæ poſt hæc leguntur in editis, interpretationem loræ, quæ paullò poſt nuda relicta eſt, putabat Chacon: cui aſſenſi ſumus.*

o Lactatum eſt potio è lacte. *Plin. lib. 33. c. 2. muranas lactatu pingueſcere dixit.*

p Oenomeli. *Vid. Pallad. in Octob.*

q Saccatum liq. eſt aq. f. v. a. ſacco expreſſus. *Non deeſt, qui duo vini genera hoc loco confuſa putet, itaq. legat:* Saccatum ſacco expreſſum. Fæcatum, liquor eſt aquæ, fæci vini admixtus. *Nam ſaccato negant aquam admiſceri. & Fæcati meminere Cato, & Plinius.*

r Lorea. *Eſt vilis potus ſeruis aptus, quia aqua lauantur vuæ in torculari poſt expreſſum vinum. His enim verbis aliunde euocatis expleri hanc lacunam placebat Chaconi.*

ſ Fæcula-- vtilis ſtomacho. *Horat. lib. 2. Satyr. 8.* qualia laſſum peruellunt ſtomachum, ſiſer, halec, fæcula, Coa--

t paſſum. *Ex Pallad. in Octob. c. 19.*

v Defrutum, Carenum, ſapa. *Ex eodem c. 18. apud quem à defraudando, non à deferuendo legiſſe videtur Iſidorus.*

x ſicera eſt omnis pot. *Ex Hieron. ep. 2. ad Nepotian. itaq. non inſcitè apud Tertullianum pro* שכר *ebriamen legitur.*

y aqua pinguior, quaſi ſuccus colatur. *Hieronym.* aqua pingior coloratur.

z Ceruiſia-- Cęlia. *Hiſpanienſis vox. Plinius lib. 22. c. vlt.* ex ijſdem fiunt & potus Zethum in Ægypto, Cælia, & Ceria in Hiſpania, Ceruiſia, & plura genera in Gallia.

De vaſis eſcarijs. Cap. IV.

VAs dictum à veſcendo, quòd in eo eſcę adponantur. Cuius diminutiuum vaſculum, quaſi veſculum.

Fictilia dicta, quòd fiant, & fingātur ex terra. Fingere enim eſt facere, & formare, & plaſmare: vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur, non fictum illud quod mendacium eſt, ſed quod formatur vt ſit, & habeat C aliquam formam: vnde & Apoſtolus dicit: Nunquid dicit figmentum ei, qui ſe fingit, quare me ſic feciſti?

a Fictilia vaſa, in Samo inſula prius inuenta tradūtur, facta ex creta, & indurata igne, vnde & Samia vaſa. b Poſtea inuentum eſt rubricam addere, & ex rubra creta fingere. c Antiquiorem autem fuiſſe (dicunt) vſum fictilium vaſorum, quàm fundendi æris, aut argēti. d Apud veteres enim, nec aurea, nec argentea, ſed fictilia vaſa habebantur: ſicut ad vina dolijs excogitatis, ad e aquas amphoris, hydrijs ad balnea, ac reliquis, quæ in vſibus hominum, aut rota fiunt, aut manu ap- D tantur.

Argilla autem excocta teſtæ vocabulum ſuſcipit, quia dū mollis eſſet, efficitur teſta, nec communicat cum vocabulo priſtini generis, quia quod fuit, non eſt.

f Aretina vaſa, ex Aretio municipio Italiæ dicuntur, vbi fiūt: ſunt enim rubra. De quibus Sedulius: Rubra quod appoſitum teſta miniſtrat olus.

Samia vaſa quidam putant ab opiddo Samo Græciæ habere nomen. Alij dicunt cre-

tam

tam esse Italiæ, quæ non longè à Roma nascitur, [g] quæ Samia appellatur.

Cælata vasa argentea, vel aurea sunt, signis eminentioribus intus extráue expressa: à Cælo vocata, quod est genus ferramenti, quem vulgo [h] Cilionem vocant.

[i] Chrysendeta, vasa deaurata, Græcum est.

[k] Anaglypha, quòd superius sint sculpta, Græci enim ἄνω sursum, γλυφὴ sculpturam dicunt, id est, sursum sculpta.

Discus, anteà iscus vocabat à specie scuti: [l] vnde & scutella. Postea discus vocatus, quòd det escas, id est apponat. A quo, & discumbentes dicti siue ἀπὸ τοῦ δίσκειν, id est, quod iaciant.

[m] Messorium vocatum à mensa per deriuationem, quasi mensorium.

Parapsis, quadrangulum, & quadrilaterū vas, id est, paribus absidis.

Patina, quòd dispansis patentibusque oris sit lancis.

[n] Gabata, quasi cauata, g. pro c. littera posita. Hinc & concha, sed illa cauata, ista concaua: sic & Græci hæc nuncupant.

Scutella, à scuto per diminutionē est enim eiusdem similis.

[o] Apophoreta à Græcis à ferendo poma, vel aliquid nominata: est enim plana.

Salinum, vas aptū talibus. [p] Idem & Sulzica, quasi salzica.

Acetabulum, quasi acetaferum, quod acetum ferat.

Cochlear, ab vsu prius cochlearium dictū. Hinc est illud [q] veterum distichon: Sū cochleis habilis, & nec minus vtilis ouis. Nūquid scis, potius cur cochleare vocor?

[r] Trisceles Græcè, Latinè tripedes. Qui autem quattuor pedibus insistunt, abusiuè dicuntur.

In vasculis autem tria quæruntur, quæ placeant: manus artificis, pondus argenti, splendor metalli.

[a] Cap. IV. Fictilia vasa in Samo insula. *Ex Plin. lib. 35. c. 12.*

[b] Postea inuentum & rubricam addere. *Plinius:* Dibutadis inuentum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere.

[c] antiquiorem autem fuisse. *Ex eod.*

[d] Apud veteres-- sicut ad vina. *Plin.* etiam fictilib. vasis ad vina excogitatis, & ad aquas.

[e] ad aquas amphoris. *Ita Pollux lib. 10. c. 5. & Hesych. vnde etiam interpres vulgat. edit.* κεράμιον, *amphoram aquæ reddidit. Amphoris vina quoque seruari, nihil notius. Horat.* Parcis deripere horreo, Cessantem bibuli Consulis amphoram. *Et,* amphoræ fumum bibere institutæ Consule Tullo.

A [f] Aretina vasa. *De quib. Martial. lib. 14. epig. 98.*

[g] quæ Samia appellatur. *Quoniam de Samijs paullò antè dixerat, Samnia hîc quidam reponebat. Samnites enim non longè à Roma.*

[h] quod vulgo cilionem. *Al.* cilicionem. *Sinzel à nobis dicitur.*

[i] Chrysendeta. *Vasa argentea aureis crustis illigata, ait Baysius.*

[k] Anaglypha. *Seru. Æn. 5.* atq. aspera signis, id est, sculpta (*inquit*) anaglypha.

[l] vnde & scutella. *Et scutula Martialis,* & leues scutulas, cauasq. lances.

[m] Messorium. Missorium C. *Ouet. colleg.*

[n] Gabata. *Martial.* Transcurrunt gabatæ, volantque lances.

[o] Apophoreta, *Vt videantur non tantum munera, aut reliquiæ, quæ è conuiuijs tollerentur, sed vasa quoque apophoreta nominata.*

B [p] idem & Sulzica. *Cuius vocis vestigium alibi nullum vidimus.*

[q] veterum distichon. *Mart. lib. 3. epig. 121.*

[r] Trisceles. τρισκελᾶς.

De vasis potorijs. Cap. V.

Poculum à potando nominatū. Est enim omne vas, in quo bibēdi est consuetudo.

Phyalæ dictæ, quod ex vitro fiant. Vitrum enim Græcè ὕαλος dicitur.

Pateræ, phyalæ sunt dictæ, vel quod in ipsis potare solemus, vel quod patentes sunt dispansisque labris.

C Cratera, calix est duas habens ansas, & est Græcum nomen: declinatur autem apud eos, hic crater. [a] Nam Latinè hæc cratera dicitur. Vnde Persius: Si tibi crateras argenti. --Virgilius: Crateras magnos statuunt, & vina coronant. [b] Fiebant autem primùm à connexionibus virgultorum: vnde & dictæ crateræ ἀπὸ τοῦ κρατεῖν, id est, quòd inuicē se teneant.

Cyathi quoq. & Scyphi, Cymbia, & ipsa poculorū sunt genera. Ex quibus cymbia pocula dicta sunt ex similitudine cymbę nauis.

[d] Amystis, species poculi, qua ductim, id est, vno spiritu bibitur.

[e] Baccea primùm à Baccho, quod est vinū, D nominata: postea in vsibus aquarijs transijt.

[f] Calices, & Calathi, & Scalæ [g] poculorū genera, antea ex ligno facta, inde & vocata. Græci enim omne lignū κᾶλον dicebant.

Ampulla, quasi ampla bulla: similis est enim rotunditate bullis, quæ ex spumis aquarum fiunt, atque ita inflantur vento.

[a] Cap. V. Nam Latinè hæc cratera-- argenti. *E Seru. Æn. 1.*

[b] fiebant autem primum connexionib. virgultor. *Quæ fortasse craterræ dicebantur, de quib. Nonnius.*

c Cymbia-- nauis. è *Seru. Æn.* 5.

d Amystis. *Inde ἀμυστὶ πίνειν dicunt Græci uno haustu labris non clausis bibere Horat.* Neu multi Damalis meri Bassum Threicia vincat amystide.

e Baccea. *Al.* Bacchia. *Vulgo bazia.*

f Calathi *Virgil. eclog.* 5. Vina nouum fundam calathis Aruisia nectar.

g Scalæ. *Quibus (credo) quasi per gradus aqua crepitans desiliret, qualia multa hodie fictilia, & vitrea vasa sunt.*

De vasis vinariis, et aquariis. Cap. VI.

OEnophorus, vas ferēs vinum: οἶνος enim vinum est; de quo illud est: [a] Vertitur œnophoris fundus, sententia nobis.

[b] Phlascæ à Græco vocabulo dictæ, Hę pro vehendis, ac recondendis phialis primum factæ sunt, vnde & nuncupatæ sunt. Postea in vsum vini transierunt, manente Græco vocabulo, vnde & sumpserunt initium.

B Lagena, & [c] Sicula, Græca nomina sunt, inflexa ex parte, vt fierent Latina. Illi enim λάγηνος nos lagenam, illi Sicile, nos siculam dicimus.

Cantharus---

Hydria vasis genus aquatilis per deriuationem vocata: ὕδωρ enim Græci aquam dicunt.

[d] Sicula, quod sitientibus apta sit ad bibēdum, quod vas [e] Græci cadum vocant.

[f] Catinum, vas fictile, quod melius neutro genere dicitur, quàm masculino, sicut & salinum dicitur vas aptum salibus.

C [g] Orca, est amphoræ species, cuius minore vocabulo vrceus, diminutiuo vrceolus est.

[h] Scyphus, in quo manus lauamus.

Seriola, est orcarū ordo directus, vel vas fictile vini, apud Syriam primum excogitatum, sicut [i] Cilicises à Cilicia nuncupatæ, vnde primùm aduectæ sunt.

Dolium ---

D Cupos, & cupas, à capiendo, id est, accipiendo aquas, vel vinum vocatas volunt: vnde & Caupones.

Vtres ab vtero.

[k] Mulgarium, vas, in quod mulgētur pecora. Idem & mulctrum, quod in eo mulgeatur lac.

Labrum vocatum, eo quòd in eo lauationem solitum est fieri infantum, cuius diminutiuū labellum. Idem & alueum, quod in eo ablutionem fieri solitum sit.

[l] Pelues vocatæ, quod pedes ibi lauentur.

Siphon vas appellatum, quod aquas sufflando fundat: vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi senserint domum ardere, currunt cum siphonibus plenis aquis, & extinguunt incendia: sed & [m] camaras expressis ad superiora aquis emundant.

A a Cap. VI. Vertitur OEnophor. fund. *Diximus lib.* 1. *citari hunc versum à Nonio in sententia ex Lucil. lib.* 3. *Satyr.*

b Phlascæ à Græco vocab. *An quasi φιάλων ἀσκοί, hoc est phialarum cullei. Nos vulgo frascos dicimus.*

c Sicula. *Mira hic in libris varietas,* sicula, scicula, singula, sigula, *Item paullò post* illi sicile, illi scicile. *Sicula tamen,* & sicile *in plerisque libris.*

d Situla. *Festus:* Nanum Græci vas aquariū dicunt humile, & concauum, quod vulgo vocant situlum barbatum. Vnde nani pumiliones appellantur, &c.

e Græci cadum. *non n. cadus vnius generis vas.*

f Catinum vas fictile. *Vid. Varr. lib.* 4. *& lib.* 1. *de re rust. c.* 43.

g Orca est amphor. *Vocem esse Hispaniensem innuit Varro* 1. *de re rust. cap.* 13. Orcæ in Hispania feruore musti ruptæ, necnon & dolia in Italia.

h Scyphus in quo manus lauamus. *Plutarch. in Anton.* παιδαρίῳ ἧ εἰς ἀργυροῦν σκύφον ὕδωρ ἐμβάλλοντο κομίσαι, *&c. Potorium quoq. fuisse vas, nemo ignorat.*

i Sicut Cilicises. *Al.* Silicisses, Silicenses, Cilises, Cilicienses.

k Mulgarium vas. *Quod Mulctra, & mulctrale, vel mulctrare. Sed Georg.* 3. More patrum niuea implebūt mulgaria vaccæ, *in codicibus antiquissimis legi admonuit Pierius, & eadem voce vsum ante Valgium.* Sed nos antè casam tepidi mulgaria lactis.

l Peluis. *Varr. lib.* 4. Peluis à pedum lauatione, vt pedeluis.

m & camaras expressis ad superiora aquis emundant. *Erant enim cameræ signis albario opere aliquantum eminentibus ornatæ, aut lacunaribus distinctæ, eæ cum sordidatæ erant siphonibus emundabantur, quia propter altitudinem adiri alio pacto non poterant.*

De vasis olearijs. Cap. VII.

HEmicadium, [a] vas olearium.

[b] Scortea, vas olearium, eo quòd sit ex corio, dictum.

Alabastrum, vas vnguentarium à lapide sui generis cognominatū, quem alabastritem vocant, qui incorrupta vnguenta conseruat.

Pyxides, vascula vnguentaria ex buxo facta. Nam quod nos buxum, Græci πύξον vocant.

[c] Lenticula, vasculum olearium ex ære, aut argēto factum à liniēdo dictum. His enim Reges, & sacerdotes liniebantur.

a Cap. VII. Hemicadium. *Pollux lib.* 10. *c.* 20.

b Scortea. *Festus, siue Paulus in voce Scorta.* Omnia namq. ex pellib. facta scorta appellantur.

c Lenticula. *Hierony. Abachuc.* 3. Lenticula vas fictile sic vocatur, id est, φακός, *& lenticulam à lentis forma dictam*

dictam indicat Apuleius lib.2 florid. ampullam oleariam, quã gestabat lenticulari forma, tereti ambitu, pressula rotunditate. *Aquarium quoq. vas vtrumque fuiße videtur. Nam Reg. 1. c. 26. vbi Dauid è Saulis tabernaculo hastam & φάκ© ὕδατ© antiqua tralatio (quam citat Lucifer Caralitanus lib. 1. pro Athanasio)* lentem aquæ *reddit.* A

De vasis coquinarijs. Cap. VIII.

OMnia vasa coquendi caussa parata [a] Cocula dicuntur. Plautus: æneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.

Olla dicta, pro eo quòd ebulliat in ea aqua igni subiecto, vt altius vapor emittatur. Vnde & bulla dicitur, quæ in aqua venti intus spiritu sustentatur. B

Patella, quasi patula. Est enim olla oris patentioribus.

Cacabus, & Cucuma à sono feruoris cognominantur. Hæc in Græcis & Latinis cõmunia nomina habent, sed vtrum Latini à Gręcis, an Gręci à Latinis hęc vocabula mutuarint, incertum est.

[b] Lebetes, ænei sunt Græco semone vocati, sunt enim ollæ minores in vsum coquendi paratæ.

Sartago, à strepitu soni vocata, quando in ea ardet oleum.

Tripedes appellatę, quod tribus pedibus constent, has Græci tripodas vocant. C

[c] Mola à rotunditate sui vocata, vt mala pomorum: sic & Græci.

Cribrum, quod ibi currat frumentũ, quasi currifrum.

[d] Rotabulum dictũ à proruendo stercora, siue ignem, panis coquendi gratia.

[a] Cap. VIII. Cocula. *Fest.* Cocula vasa ænea coctionib. apta. Alij dicunt ligna minuta quibus facile decoquantur obsonia.

[b] Lebetes ærei sunt. *Seru. Æn. 3. ad v.* Dodoneosque lebetas, ollas æreas dixit.

[c] Mola, vt mala pomor. *Nempe μῆλον & μύλον confudit.*

[d] Rotabulum, *s. o. l. Festus*; Rutabulum est, quo rustici in proruendo igne panis coquendi gratia vtuntur. S*ed quod ad etymologiam attinet, nihil refert rotabulum: an rutabulum scribas, cum inf. c. 12. rotam à ruendo trahat. Gloß.* Rotabulum *ἐνοκάλης.* D

De vasis repositorijs. Cap. IX.

GAzophylacium,[a] arca est, vbi colliguntur in templo ea, quæ ad indigentiam pauperum mittuntur. Compositum est autem nomen ex lingua Persica, & Græca. [b] Gaza enim lingua Persarũ thesaurus, *φυλακὴ* Græcè custodia interpretatur.

[c] Arca dicta, quòd arceat visum atq. prohibeat. [d] Hinc & arciuum: hinc & arcanũ, id est, secretum, vnde & cæteri arcentur.

Cibutum, Græcum nomen est, quod nos arcam dicimus.

Loculus, ad aliquid ponendum in terra factus locus, seu ad vestes, vel pecuniam custodiendam, vnde & per diminutionem dicitur.

Mozicia, quasi modicia: vnde & modicũ z. pro d. sicut solent Itali dicere ozie pro hodie.

Scrinia ---

Saccus, à saggo dictus, quod eo consuto efficiatur quasi sagus.

Marsupium, sacculus nummorum, quem Græci *μάρσυπον* appellant. Quædam enim Græca nomina in Latinum paullò inflectũtur propter Romanum eloquium.

[e] Sitarciæ nautarum sunt, ab eo quod sutæ sunt.

Inuolucrum dictum, quod aliquid in se teneat inuolutum.

[f] Fiscus, sacculus est publicus, vnde & fiscellæ, & fiscinæ dicuntur: hunc habent exactores, & in eo mittunt debitum publicum, quod redditur regibus. Fiscus autem primæ positionis est, deriuatiuum fiscina, diminutiuum fiscella.

[g] Canistrum fissis canis cõtexitur, vnde & nuncupatur. alij Græcum asserunt.

Cistella, à costis ex canna, vel ligno quibus contexitur nominata.

[h] Cophinus, vas ex virgulis aptum mundare stercora, & terram portare. De quo dicit Psalmista pro Israël. Manus eius in cophino seruierunt. [i] Dictus autem cophinus, quasi couus, quasi cauus.

[k] Corbes dictæ, quia curuatis virgis contexuntur.

[l] Sporta, vel quod ex sparto fieri solet, vel quod exportet aliquid. (Sporta ab sparto dicta non ab exportando sicut quidam volunt. Prius enim de sparto fiebant.)

[a] Cap. IX. Gazophylacium-- mittuntur. *Verba August. in ps. 63.*

[b] Gaza n. lingua Pers. è *Seru. Æn. 1. & 5.*

[c] Arca ab arcend. *Varro.* Arca quod arceantur fures ab ea clausa.

[d] hinc & arciuum. *ἀρχεῖον vocant Græci, vid. Suid.*

[e] Sitarciæ nautar. sunt. *Apuleius lib. 2. de asin.* Hac enim sitarcia nauigiũ Veneris indiget sola. *Sed extẽditur*

ditur ad alios, vt Reg. 1. c. 9. panes defecerunt de Sitarcijs nostris.

f fiscus sacculus--- dicuntur. *Ex Augustin. in Psalmum 146.*

g Canistrum--alij Græcum asserunt. *Non malè. Nam κανάστρον, aut etiam κανύστρον auctore Polluce dicitur.*

h Cophinus vas ex virgulis. *Al.* virgultis.

i Dictus autem cophinus q. couus. *Notatio nata ex scriptura Couinus per digamon.*

k Corbes-- quia curuatis virg. *Nisi ἀπὸ τοῦ κορμοῦ mauis de quo Pollux lib. 10. c. 24.*

l Sporta, vel quod ex sparto. *Secunda interpretatio, quæ priorem reformat, abest à quibusdam veteribus libris. Alia vero, quæ in editis legitur de fructice sparto, allata huc sunt, è lib. 17. c. 9.*

De vasis luminariorum. Cap. X.

AB [a] igne colendo culinam, antiqui appellauerunt focum. Focus, quia φῶς Græcè, Latinè ignis est, vnde iuxta philosophos quosdam cuncta procreantur. Et reuera sine calore nihil nascitur, adeò, vt de Septentrione poëta dicat. [b] Sterili non quicquam frigore gigni. [c] Varro autem focos ait dictos, quod foueant ignes, nam ignis ipsa flamma est. quicquid autem ignem fouet, focus vocatur, seu ara sit, siue quid aliud in quo ignis fouetur.

d Lucerna à lychno dicta est, vnde & breuis est lu, vt Iuuenalis, Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ. Si enim à luce diceretur, non staret versus. Lychnus autem, quasi lucinius. Est enim cicendela lucernæ.

Candelabrum à candelis dictum, quasi candelaferum, quod candelam ferat.

Cereus per deriuationem cera à nomẽ habet ex qua formatur, [e] de quo quidam, Hic tibi nocturnos præstabo cereus ignes. Subducta luce altera lux tibi sum.

f Candela à candendo dicitur, eo quòd candendo deleatur.

Lacunaria, pendentia sunt lumina, quasi lucanaria, id est, in aëre lucentia.

g Funalia sunt, quæ intra cerã sunt, dicta à funibus, quos ante vsum papyri cera circundatos habuere maiores, vnde & funera dicuntur. Funalia [h] autẽ Græci scolaces dicunt, quod sint scoliæ, hoc est, intorti. Hos Romani funes & funalia nominabant, [i] Funalia candelabra apud veteres extantes stimulos habuerunt, aut vncos, quibus funiculi cera, vel huiusmodi alimento luminis

A obliti figebantur. Iidẽ itaq. & stimuli præacuti funalia dicebantur.

k Lampas, flamma est in vertice lucens: dicta, quòd lambentis motũ ostendere videatur.

Fax dicta, quod focos faciat, cuius diminutiuum facula.

Laterna inde vocata, quod lucem interius habeat clausam. Fit enim ex vitro, intus recluso lumine, vt venti flatus adire nõ possit, & ad præbendum lumen facilè vbique circumferatur.

Lucubrum vocatum, quod luceat in vm-

B bra. Est enim modicus ignis, qui solet ex tenui stuppa, ceráque formari.

l Pyra est, quæ in modum aræ ex lignis construi solet, vt ardeat. πῦρ enim ignis dicitur. [m] Sed pyra est ipsa lignorum congeries, cùm nondum ardet: rogus est cùm ardere cœperit: bustum verò iam exustum vocatur.

n Pharus est turris maxima, quam Græci & Latini in commune ex ipsius rei vsu pharum appellauerunt, eo quod flammarũ indicio longe videatur à nauigantibus, sicut supra diximus, qualẽ Ptolomæus iuxta Alexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Vsus eius est, nocturno nauiũ cur-

C sui ignes ostendere ad pronuntianda vada, portúsque introitus, ne decepti tenebris nauigantes in scopulos incidant: nam Alexãdria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministerium fabricatas pharos dicunt. Nam φῶς lux est. ὅρος visio dicitur, vnde & lucifer Græcè φωσφόρος appellatur.

a Cap. X. Ab igni colendo culinam antiq. appel. focum. *Mendosè Codices omnes*: Ab igni colendo, & ligna. *Varro apud Nonium lib.* 1. *de vita pop. Rom.* Qua fine sit antica, & postica: in postica parte erat cu-

D lina dicta ab eo, quod ibi colebant ignem. *Neque dubium quin Nonij verba hæc sint:* Colinam veteres coquinam dixerunt, non vt nunc vulgus putat: culinam *scilicet. Nihil enim aliud propositum illi, quam vt testimonijs euincat, colinam dixisse veteres, non culinam. Erat item* culigna *(vt ait Festus)* vas potorium. *Sed cur per gn. culigna vas potorium potius, quàm culina focus scribitur, si Varronis etymologiæ credimus? Ego ita existimo culitnam verum priscumque nomen extitisse, dictamque culinam eam domus partem (quia, vt ait Varro, postica esset) à posteriore parte animalis, sed mutasse priorem vocalem veteres honestati seruientes; idque Varronem ipsum vidisse, serioque dissimulasse, texisse etiam eleganti notatione eam fœditatem, quæ verecundiores aures posset offendere, alioq. mentes abduxisse, functum ea in re magis philosophi, quam Grammatici*

maticì officio. Quod Isidorus quoque persæpè facit. Ita verum quoque reperietur, quod voluit Nonius, colinam dixisse veteres. Illud magis reconditum, quod culinam vocari (ait Festus) locum, in quo epulæ in funere comburuntur.

b Sterili non quidquam frigore gigni. *è Lucan. 4.*

c Varro autem--quòd foueant. *Et Festus & Ouidius Fast. 6.* At focus à flammis, & quod fouet omnia dictus.

d Lucerna à lychno--non staret versus. *è Seruio Æn. 1. ad v.* dependent lychni laq. aur.

e De quo quidam. *Martial. 14. epig. 42.* Hic tibi nocturnos præstabit cereus ignes. Subducta est puero namque lucerna tuo. *Neque tamen Isidorianor. codicum consensio mutare nos quidquam sinit, cùm hæc quoque ferri possint.*

f Candela--lacunaria. *Leguntur hæc in aliquib. Gotthicis, sed absunt à melioris.*

g Funalia--funera dicuntur. *è Seru. ibid.*

h Quod sint σκολίαι, hoc est intorti. *Vnde vulgo*, antorchas.

i Funalia c. a. v. e. st h. aut vnc. Funus *(ait Don. in And.)* à funalib. dictum est, & vncis, vel cuneis candelabror. quib. delibuti funes, aut cerei fomites infiguntur.

k Lampas--quod lambentis motũ *Respexit (credo) ad Virgilij verba*, lambere flamma comas. *Cùm alioqui vocem esse Græcam constaret.*

l Pyra--solet. *è Seru Æn. 6.* aramq. sepulcri.

m Sed pyra est ipsa ling. cong--exustum vocant. *Ex eod. Æn. 11. ad v.* constituere pyras.

n Pharus est turris, &c. *Ead. sup. lib. 15. c. 2. ex Hegesipp. Plin. & Solin.*

o *ὅρος visio. ὅρασις potius.*

De lectis et sellis Cap. XI.

Lecticæ à lectis herbis vocatæ.

Stratus à sternendo dictus, quasi storiatus. In ijs solis antiqui ad dormiendum accubabant: nondum laneis stramentis repertis.

Storia, quod sit terra strata.

b Cama, est breuis & circa terram. b Græci enim χαμαὶ breue dicunt.

Cubile, est cubandi locus.

c Grabatum Græcum est.

Baionola, est lectus, qui in itinere baiulatur à baiulando, id est, deportando.

Puluinar, lectus diuitum est, inde & puluillus.

d Spingæ sunt, in quibus sunt spingatæ effigies, quos nos gryphos dicimus.

e Punicani lecti, parui & humiles, primùm à Carthagine aduecti, & inde nominati.

f Lecticæ, siue plutei, lecti, de quibus Rutilius Rufus de vita Scipionis, Primum inquit contra consuetudinem Imperatorum ipse pro lectis lecticis vtebatur.

A g Sponda autem, exterior pars lecti, pluteus interior.

h Geniales lecti, propriè sunt qui sternuntur puellis nubentibus, dicti à generandis liberis.

i Cunabula, sunt lectuli, in quibus infantes iacere consueuerunt, dicta quòd partui adhibeantur, quasi cynabula: nam κύειν est Græcè eniti.

k Pheretrum dicitur, quòd in eo mortui deferantur, & est Græcũ nomen. Nam φέρετρον dicitur, ἀπὸ τοῦ φέρειν, id est, à ferendo: B nam Latinè Capulus dicitur quòd super capita hominum feratur, sic Plautus. Capularis senex, id est, vicinus capulo.

l Scamna sunt, quæ altioribus lectis apponuntur dicta à scandendo. Hinc & scabelli, qui lectis paruis vel sellis ob ascensum apponuntur, Scabellum autem, & suppedaneum dicitur. Nam quod Græci dicunt ὑποπόδιον, dixerunt Latini scabellum, & alij dixerunt suppedaneum: quòd sub pedibus sit.

m Scansilia, gradus sunt, vbi honorati in sedibus C hærent.

Sedes dictæ, quòd apud veteres Romanos non erat vsus accũbendi, vnde & considere dicebantur. Postea, vt Varro ait de vita populi Romani, n Viri discumbere cœperunt, mulieres sedere, quia turpis visus est in muliere accubitus. Sedes singulari numero propriè regni est, qui Græcè θρόνος dicitur.

Subsellia verò cæterorum, o cathedræ doctorum.

Solium, in quo Rex sedet propter tutelam corporis sui, secundum quosdam à soliditate dictum, quasi solidum: secũdum alios per antistichon, quasi sodium, à sedendo. Vnde & sella, quasi seda, dicta est, & subsellia D quasi subsedia.

Sellæ curules erant, in quibus magistratus sedentes iura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud veteres Prætores & Cõsules propter itineris longinquitatem curru ad forum prouehebantur: sellæ autem quæ post eos vehebantur, quibus sedentes dicere iura solebant à curru curules sellæ sunt nominatæ.

q Tripodes, scamnelli sunt, habentes tres pedes, sed & candelabra tripoda sunt, quia similiter habent tres pedes.

a Cap XI. Lecticæ à lectis herb. Lectica quòd legebant, vnde eam facerent, strameta, atque herbas ait *Varro. Festus*: lectus dictus vel à collectis folijs

ad cubitandum,&c.

b Græci.n. χαμαὶ breue dicunt. *Idem lib. 12. c. 1.* Camelis caussa nomen dedit seu quod quando onerantur, vt breuiores, & humiliores fiant, accubant, quia Græci χαμαὶ humile, & breue dicunt.

c Grabatum Græcum. κράββατον.

d Spingæ in quib. sunt spingatæ. *Spingæ spingatæ legebat Chacon. Videndũ an ab sphingis de quib. lib. 12. c. 2.* Sphingæ villosæ sunt comis.

e Punicani lecti. *De quib. Cic. pro Muræn. & Valer. lib. 9 c. 3. & Senec. ep. 96.*

f Rutilius Rufus de vita Scip. *Cuius Appianus meminit in lib de bell. Hisp. ὁ ῥουτίλιος ῥοῦφος συγγράψας τῶν τῶν ἔργων τότε χιλιαρχῶν. Cic. in Bruto.* Memoria teneo Smyrnæ ex P. Rutilio Rufo audiuisse, cùm diceret adolescentulo se accidisse, vt ex s. c. P. Scipio, & D. Brutus (vt opinor) cos. de re atroci magnaq. quærerent, &c.

g Sponda autem exterior pars lecti. *Rectè. Nam quod Cæsar à Dolabella (vt ait Sueton. in Iulio) interior sponda regiæ lecticæ dictus sit, maledictum vehementius facit.*

h Geniales lecti. *Ead. sup. lib. 8. c. vltim.*

i Cunabula--eniti. *è Seru. Eclog. 4.*

k Pheretrum--vicinus capulo. *Ex eod. Æn. 11. quare illud quod super capita hominum feratur, aliena ducebat Chacon. neq. id mihi dubium, cùm præsertim addat Seruius.* & dictus capulus quod corpus capiat. *Festus quoque* Capulum à capiendo.

l Scamna--Scabell. *Varro libr. 4.* quo simplici scansione scandebant in lectum non altum, scabellum: in altiorem, scamnum.

m Scansilia--in sedib. hærent. *Al.* in ædib. hærent.

n Viri discumbere cœper--mulieres sedere. *Valer. Max. lib. 2. c. 1.* fœminæ cum viris cubantib. sedentes cœnitabant.

o Cathedræ doctorum. *Cassiod. in ps. 1.* Cathedra propriè doctorib. datur.

p Solium-- dicta est *è duob. Seruij locis. Æn. 1. & 7.*

q Tripodes scamnelli. *Sic apud Vitruu. lib. 3. c. 3. & lib. 5. cap. 9 in vulgatis tamen exemplarib.* scamilli, *qui in alijs* scabelli, *&* scamnuli.

De vehiculis. Cap. XII.

CArrum à cardine rotarum dictum: vnde & currus dicti quòd rotas habere videntur.

Rota autem dicta, quod ruat, & rotũdum à rota vocatum.

Rheda, genus vehiculi quattuor rotarum. Has antiqui retas dicebant propterea quòd haberent rotas.

a Carpentum, pompaticum vehiculi genus, quasi carrum pompaticum.

b Plaustrum, vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur. Et dictum plaustrum, quia voluitur, quasi diceres pilastrum.

c Caracutium, vehiculum altissimarum rotarum, quasi carrum acutum.

A d Capsus, carruca vndique contecta, quasi capsa.

e Pilentum, vel Petoritũ, contexta quattuor rotarum vehicula, quibus matronæ olim vtebantur: Virgilius, Pilentis matres in mollibus. Horatius, Plures calones atque caballi Pascendi, ducenda petorita. Erant autem antea pilenta veneti coloris, non vt nunc sunt russati, quibus nisi castæ matronæ vti non poterant, sicut nec vittis.

f Basterna, vehiculum itineris, quasi vix sternax, mollibus stramentis composita, à duobus animalibus deportata.

B a Cap. XII. Carpentum--q. carrum pompatic. *Ouid.* Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant: Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor. *Vt sit Carpentum, quasi Carmentum, à Carmenta Euandri matre.*

b Plaustrum q. pilastrum. *Varro:* Plaustrum quod ex omni parte palam est, vel potius à palando hoc est extendendo.

c Caracutium. *Goth. Ou. colleg.* carrucium, *idem à nostris carricoche dicitur.*

d Capsum. *Vtitur hac voce Festus in vloxemo. Gloss.* Capsum πλίνθιον.

e Pilentum. *è Seru. Æn. 8.*

f Basterna. *Meminit huius etiam Hieronym. Is. 66.*

De reliquis, quæ in vsu habentur. Cap. XIII.

C BAculus, à Baccho repertore vitis fertur inuentus, quo homines moti vino innitterentur. Sicut autem à Baccho baculus, ita à baculo bacillus per diminutionem.

a Fustes, quòd præfixi in terram stent, quos rustici palos vocant, quibus iuuenes pro criminibus feriuntur.

b Vectes dicti, quòd manibus vectentur: vnde ostia saxáq. velluntur.

c Forfices, secundũ etymologiam si à filo dicuntur f. ponitur, vt forfices, quæ sunt sartorum: si à pilo per p. vt forpiceps, quæ sunt tonsorum: si ab accipiendo per c. vt forcipes, eò quòd formum capiant, quæ sunt fabrorum. Formum enim dixerunt antiqui calidum: vnde & formosus.

D Nouacula, eò quòd innouat faciem.

Pecten dictus, eò quòd pexos capillos faciat atque compositos.

d Calamistrum, est acus, quæ calefacta & adhibita calefacit & intorquet capillos. Vnde & calamistrati appellantur, qui comã torquent.

Clauis dicta quod claudat & aperiat. A
[e] Catenatum quod capiendo teneat.

Horologium, quòd ibi horas legamus, id est, colligamus. Est enim in solarijs positum, vbi à clauo per lineas currit vmbra, vt quancumque diei horam ostendat.

[a] Cap. XIII. Fustes dicti q-- stent. *Sup. lib. 5. cap. 27.* Fustes quod præfixi in fossis stent.
[b] Vestes. *Eadem lib. 5. c. 27.*
[c] Forfices secundum etymolog. *Vel. Longus in libro de orthograph.* Sed quæstio est in loquendo, vt forcipes, & forpices; & arcesso, & accerso. His enim minimũ erit dignoscere quomodo dicantur. Proinde ac dixero, scribes mihi, quibus tamen adnotauimus veteres per transmutationem syllabæ forcipes dixisse. Nam & Virgilius, versantque tenaci forcipe massam. Forcipes dicimus ab eo quod formum capiant, id est, calidum. B
[d] Calamistrum. *è Seru. Æn. 12. ad v.* crines vibratos calido ferro.
[e] Catenatum. *Quod* nos candado.

De instrumentis rusticis. Cap. XIIII.

[a] VOmer dictus quòd vi humum eruat, seu ab euomendo terrã. De quo Lucretius: vncus aratri Ferreus, occultò decrescit vomer in aruis. [b] Sumítque per detrimenta fulgorem.

Aratrum, ab arando terram vocatum, quasi araterrium.

[c] Buris, est curuamentum aratri, dictum quasi βοὸς οὐρά, quod fit in similitudinẽ caudæ bouis. C

[d] Dentale, est aratri pars prima, in quo vomer inducitur, quasi dens.

Cultelli, à cultura dicti, eò quòd ex ipsis putatione veteres in arbore vtebantur & vite, priusquam falces essent repertæ.

[e] Falx est, qua arbores putantur & vites. Dictæ autem sunt falces, [f] quòd his primum milites herbam filicẽ solebant abscindere. [g] vnde est illud. Pax me certa ducis placidos curuauit in vsus. Agricolæ nunc sum, militis ante fui.

Falcastrũ, à similitudine falcis vocatum. Est autem ferramentum curuum cum manubrio longo, ad densitatem veprium succidendam. Hi & [h] Runcones dicti, quibus vepres secantur, à runcando dicti. D

Serrula, est prætenuis lamina ferri, dentium mordacitate resecans arbores seu ramos.

[i] Rastra quoque aut à radendo terram, aut à raritate dentium dicta.

Ligones, quòd terram leuent, quasi leuones.

[k] Scudicia dicta, eo quòd circa codicem terram aperiat, & quamuis eius vsus in reliquis operibus habeatur, nomen tamen ex caudice retinet. Hanc alij generaliter Fossorium vocant, quòd foueam faciat, quasi fouessorium.

[l] Sarculi sunt, vel simplices, vel bicornes.

[m] Pastinũ, vocant agricolæ ferramentum bifurcum, quo semina panguntur. Vnde etiam repastinari dictæ sunt vineæ veteres, quæ refodiuntur.

[n] Cylindrus, lapis est teres in modum colũnæ, qui à volubilitate nomen accepit: de quo Virgilius, Area cũ primis ingenti æquãda cylindro, Et vertenda manu.

[o] Tribula, genus vehiculi, vnde teruntur frumenta, & ob hoc ita vocatur.

[p] Pala, quæ ventilabrum vulgo dicitur, à ventilandis paleis nominata.

[q] Furcillæ dictæ, eo quòd ijs frumenta, cilluntur, id est, mouentur. Vnde & oscilla dicta ab eo quòd cillantur, hoc est moueantur ora. Nam cillere est mouere.

[r] Tesseræ sunt, quibus frumentorum numerus designatur.

[s] Trapetum, mola oliuaria.

[t] Prelum, trabes quo vua calcata premitur, à premendo vocatum, quasi pressorium.

Prelum, quo premitur oleum.

Lacus, quo liquatũ profluit, & quo ab vuis velociuis torquendo oleũ, vinúmq. exigitur.

Verennes à vehere, id est, exportare nominatæ.

[v] Qualus, per quem mustũ fluit, à colando dictus.

[x] Fisclum quasi fisculum, à colando oleum dictum, vel quasi fiscella olei.

[a] Cap. XIIII. Vomer--seu ab euomendo terr. *Varro:* Aratrum quod arauit terram, eius ferrum vomer quod vomit eo plus terram.
[b] Sumitq. per detrimenta fulgorem. *f. nitorẽ respexit fortasse ad Virgilij verba*; & sulco attritus splendescere vomer.
[c] Buris--cauda bouis. *è Seru. Georg. 1.*
[d] Dentale. *Ex eod. nisi quod illic* inducitur, *non* includitur.
Falx est. *Pallad. lib. 1. c. vlt.* Falces putatorias quib. in arbore vtuntur, & vite.
[f] Quod hac primùm milites. *Vocem* milites *rejciebat Chacon tanquam è Martialis versu acceptam, cùm Palladius, cuius hæc sunt, militum non meminerit. Ille. n.* Item *(inquit)* falciculas breuissimas, quibus filicem solemus abscindere. *Falcis vero vocem è Syriaca Palca*

fluxisse

fluxisse eruditißimus vir existimat.
g Vnde est illud: Pax me certa. *Martial. in apophor.*
h Hi & Runcones. *Pallad. ibid.* Runcones quib. vepreta persequimur.
i Rastra. *è Seru. Georg.* 1.
k Scudicia. *Quam nos fortasse escoda vocamus.*
l Sarculi vel simpl. vel bicorn. *Ex Pallad. ibid.*
m Pastinum -- refodiuntur. *è Columell. libro.* 3. *c.* 18.
n Cylindrus lap. *è Seru.*
o Tribula. *Ex eodem.*
p Pala. *Vtuntur hac voce Tertull. Cypr. Hieron. & August.*
q Furcillæ. *è Seru. Georg.* 2.
r Tesseræ sunt quib. frum. num. design. *Seru. Georg.* 1. aut numeros impresisit aceruis, id est, aut characteres facit, quib. pecora signantur, aut tesseras quibus frumentorũ numerus designatur. Nam numeros pro litteris posuit, quibus numeri continentur.
s Trapetum, mola olear. *Ex eod. Georg.* 2.
t Prelum. *Ex eod.*
v Qualus. *Ex eod.*
x FiscIum. *Aut hîc fiscellum, aut apud Columell. libro* 12. *c.* 38. fisclum, *legas.*

De instrumentis hortorum. Cap. XV.

Rota [a] dicta, quòd quasi ruat. Est enim machina, de qua à flumine aqua extrahitur. Lucretius. Vt fluuios versare rotas, atque haustra videmus.

[b] Haustra autem, id est rota, ab hauriendo aquas dicta.

Girgillus, quòd in gyrum vertatur. Est enim lignum in [c] transuersa pertica mobile, ex quo funis cum situla vel vtre in puteum demittitur hauriendæ aquæ caussa.

[d] Telonem hortulani vocant, lignũm longum, quo hauriunt aquas. Et dictus telon à longitudine τέλον enim Græcè dicitur quid quid longum est. [e] Vnde & mustela vocata, quasi mus longus. Hoc instrumentum Hispani Ciconiam dicunt, quòd imitetur eiusdem nominis auem, leuantem, ac deponentem rostrum, dum clangit.

[f] Hama ---

Lupus, qui & Canicula, ferreus harpax, quia, si quid in puteum decidit, rapit & extrahit: vnde & nomẽ accepit. Harpax enim dictus, quia arripit. ἁρπάζειν enim Græcè rapere est.

a Cap. XV. Rota. *Vid. Vitruu. lib.* 10. *c.* 11.
b Haustra. *Non.* Haustra propriè rotarum dicuntur, sicuti Græcè ἄντλα.
c In transuersa pertica. *Al.* parte.
d Telonem hortulani vocant *Ita scripsiße Isidorum arguit etymologia, sed tollenonem dixisse debuit. Festus* Tolleno genus machinæ, qua trahitur aqua, alteram partem prægrauante pondere, dictus à tollendo. *Vtuntur hac voce Liuius, Plin. Vegetius.*
e Vnde & mustella q. mus longus. *Verba sunt seru.*
f Hama--- *Ferramentum aduncum ad coercenda incendia. Plin. ep.* 250. Et alioqui nullus vsquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. *Et Paul. c.* 3. *D. de off. præf. Vig.* Sciendum est autem præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calciatũ cum hamis, & dolabris. *Et Vlp. c.* 12. *D. de fund. inst.*

De instrumẽtis equorum. Cap. XVI.

Phaleræ, [a] ornamenta equorum sunt, & est sermo Græcus.

Fræna dicta, quòd equos fremere cogant: vel quòd hæc equi frendant, id est, imprimant dentibus, & obmordeant. Vnde & nefrendes dicti, adhuc lactentes porculi, quòd nondum aliquid frendant, id est, comminuant dentibus. [b] Hinc & faba fresa quæ molita est.

[c] Lupata, sunt fræni asperrimi. Dicti autẽ lupata à lupinis dẽtibus: qui inæquales sunt: vnde etiam eorum morsus vehementer obest.

Chamus ----

Habenæ, ab habendo dictæ quòd ijs equos habeamus, hoc est teneamus: vnde & equi habiles dicti. [d] Hæc & Retinacula à retinendo.

Lora ----

Capistrum, à capite iumentorum dictum.

Sella à sedendo, quasi sedda.

[e] Antella, quasi ante sellã, sicut & postella, quasi post sellam.

[f] Cingulum hominum, generis neutri est, nam animalium genere fœminino dicimus has cingulas.

Sagma, quæ corruptè vulgo dicitur salma, à stratu sagorum vocatur. Vnde & [g] caballus sagmarius, mula sagmaria.

Capulum, funis, à capiendo, quòd eo indomita iumenta comprehendantur.

Calcaria dicta, quia in calce hominis ligãtur, id est, in pedis posteriore parte, ad stimulandos equos, quibus aut pugnandũ est, aut currendum, propter pigritiam animalium, aut timorem. Nam ex timore stimuli nuncupati, licet sint & libidinis stimuli.

Strigiles nuncupati à tergendo, quòd ijs equi tergantur.

Character, est ferrũ caloratum, quo notæ pecudibus inuruntur. χαράκτηρ autẽ Græcè, Latinè forma dicitur.

Caute-

Cauterium dictum, quasi cauturium, quòd vrat, & prouida sit in eum, seueráque cautio, vt dum videtur cuius sit, auaritia refrenetur. Quòd interdũ pro signo, interdũ pro cura adhibetur, vt vis morbi ignis ardore siccetur.

[a] Cap. XVI. Phaler. Græcus serm. è *Seru. Æn. 9.*

[b] Hinc & faba fressa. *Fest.* Frendere est frangere, vnde est faba fressa, vnde & dentib. dicimus frendere. *Gloss.* Faba frensa.

[c] Lupata. *è Seru. Georg. 3.*

[d] Hæc, & retinacula. *respexit ad Maronis verba*, & frustra retinacula tendens, *Georg. 1.*

[e] Antella--Postella. *Lege* Antillena & Postillena *inuitis libris omnib. Nam vitium proculdubio natum ex notationib. Gloss.* Antillena ἐιςέτηρ. Postillena *verò etiam legitur in Casina Plauti.*

[f] Cingulum hom--cingulis. *è Seru. Æn. 9.*

[g] Caballus sagmarius--mula sagmaria. *Eod. modo legendum apud Seru. Æn. 1. ad illud*: sertisq. recentib. halant. *non* saginarius. *Vid. Suid. in* σάγμα.

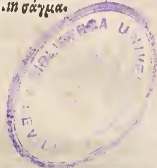

FINIS.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. DIFFERENTIARVM siue de proprietate sermonum.

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

Isidorus Lectori Salutem.

PLerique veterum sermonum differentias distinguere studuerũt, subtilius inter verba & verba aliquid indagantes. [a] Poëtæ autem [b] gentiles necessitate metrica, cõfuderunt sermonum [c] proprietates. Sicq. ex his consuetudo obtinuit, pleraq. ab [d] auctoribus indifferenter accipi, quæ quidem quamuis similia videantur: quadam tamen propria inter se origine distinguuntur. De his apud Latinos Cato primus scripsit, ad cuius exemplum, ipse paucissimas partim edidi, partim ex auctorũ libris deprompsi: tibiq. Lector, pro [e] delectatione subnotaui.

Seruius ad ill. 1. Ænei. nemora inter frondea. [b] *Aliâs* Gentilium. [c] *Al.* proprietatem. [d] *Al.* auctoritatibus. [e] *Al.* pro delectatione legentium.

De litera A.

1 INter Aptum, & Vtile [a]: Aptum ad tẽpus: Vtile ad perpetuum.

2 Inter Amicum, & Socium: Amicus cõstat affectu: Socius re: quia consortio constat.

3 Inter Arrogantem, & Abrogantem: Arrogans, superbus: Abrogans, humilis. Arrogans assumit sibi fiduciã: Abrogans demit, id est, negans.

4 Inter Auarum, & Cupidum: [b] Auarus est, qui [c] suo non vtitur: Cupidus, qui aliena desiderat.

5 Inter [d] Amorem, & Cupidinem: Aliud est, inquit Cato, Philippe, Amor lõgè, aliudque Cupido. Accessit illicò alter, vbi alter recessit: alter bonus, alter malus. Alij verius, Amorem & bonũ dixerũt, & malũ: Cupidinem semper malum. [e] Amoris quadripartita differentia est. Est enim iustus Amor, pius, crudelis, obscœnus. Iustus amor est vxorum, pius filiorum, crudelis cõtra naturam, vt Pasiphaë, obscœnus meretricum.

6 Inter Auspicia, & Auguria: Auspicia sunt, [f] quæ inchoantur, & vltrò veniunt: Auguria, quæ [g] cõsuluntur, & cõsequuntur.

7 Inter Argumentum, & Argumentationem: Argumentum est, quod in principio libri breuiter caussam pandit: Argumẽtatio est, quæ in disputatione fidem [h] assertionibus facit.

A

8 Inter Artem, & Artificium: Ars est natura liberalis: Artificium verò [i] gestum manibus constat.

9 Inter Absconditũ, & Absconsum. Absconsum est, cuiuslibet arte celatũ: Absconditum verò, naturaliter abditum. Conditũ est enim, non consum. Inde & consuere dicitur, quando [k] rupta atq. aperta quæque [l] texuntur. Porrò [m] occultum ab occulendo, id est, claudendo, dictũ. [n] Arcanum verò ab arca, vel ab arcendo: eò quòd ab eo omnes arceantur, id est, prohibeantur. [o] Inde & Arces dicuntur, à quibus arceantur hostes. Inde & [p] Arca, eò quòd arceat [q] furẽ. Inde & [r] Arcus, eò quòd arceat aduersariũ.

B

10 Inter Ante, & Antea: Ante locum significat, & personam: Antea tantùm tẽpus.

11 [s] Inter Accubuit, & Recubuit hæc differentia est: Accubuit in triclinio conuiua: Recubuit in cubiculo dominus: Decubuit languidus. Accubare enim est corpore toto: adcumbere cubito.

12 Inter Abscedit, & Discedit. Abscedit, quod à parte qualibet se subtrahit. Quod

 verò

verò à medio diuiditur, Discedit.

13 Inter Adulterium, & Fornicationem: quòd [t] Adulteriũ est, alienã vxorẽ appetere. Fornicatio verò nõ est adulteratio matrimonij fœderis, sed cũ alijs solutis mœchari.

14 Inter Altum, & Excelsum, Sublime, & Arduum: [u] Altum, ex superiori parte, & inferiori est: Excelsum, ex superiori tantùm: [x] Sublime, excelsum est, cum aliqua dignitate: [y] Arduum, excelsum est cum aliqua difficultate. Item altus puteus, murus excelsus. Summa videbis in excelso; ima in alto.

15 Inter [z] Adnisum, Innixum, Subnixum, & Obnixum: Adnisum, [a] conantem ad aliquid: Innixum [b] innitentem in aliquid: vt si quis baculo innitatur, aut columnæ. Subnixum verò instructum aliquo consilio, aut suffultum ex omni parte: [c] Obnixum autẽ obstinatum, vel [d] perseuerantem.

16 Inter Alloqui, [e] Obloqui, Eloqui: Alloqui, hortantis & iubentis. Obloqui, obtrectantis, Eloqui oratoris.

17 Inter [f] Amare, & Diligere putat differre Cicero: Sæpiusq. sic vtitur, vt distinguat, atq. amare ponat pro ardenter amare; at diligere pro leuius amare. Sicut in Epistolis ad Brutũ: Vale, inquit, & nos ama: vel, si id [g] maius est, [h] dilige. Et rursus: sic igitur facies; me aut amabis; aut, quo contentus sum, diliges. Item [i] ad Dolabellam: Quis erat qui putaret, ad eum amorẽ, quẽ erga te habebam, posse aliquid accedere? tantùm accessit, vt mihi nunc deniq; amare videar; antea dilexisse. Alij dixerũt amare nobis naturaliter insitum; [k] diligere verò electione.

18 Inter Abijcere, & Proijcere distat: quòd enim in despectione est, & neglectum, abijcitur. Quod verò foris est penitus à salute, & à beatitudine alienum, hoc proijcitur. [l] Proijcere autẽ dictũ, quasi porrò abijcere.

19 [m] Inter Arguere, & Coarguere: Coarguere est coercere & compescere: Arguere modò accusare, modò aliquid ostendere, & patefacere est. Virg. [n] Degeneres animos timor arguit. Vnde & Argumenta dicuntur, quæ caussam [o] ostendunt.

20 Inter Adlidere, & Elidere: Adliditur quis proximè: Eliditur longè.

21 Inter Aspicere, [p] & Respicere, &c. Aspicimus ante nos; Respicimus retrò; Suspicimus sursum; Despicimus deorsum; Inspicimus introrsum: [q] Prospicimus longè: Cõspicimus circumquaque. Item Aspicimus

A præsentia: Respicimus prætetita: Prospicimus futura. Qui autem in dexteram læuamq. se conuertit, hæc adspectat, non aspicit. [r] Notandum sanè, [s] quòd si & despiciens dixerimus, [t] nonnunquam diligenter [u] inquirere significamus. Item [x] Circuminspicere, [y] quæ nec cernere possis. Nam [z] Circuminspicere, est quærere.

22 Inter Adtendere, & Intendere: Adtendere aspicere est: [a] Intendere verò criminari, aut ad cædem, aut ad iniuriam: [b] Perrarò tamen in bono est.

B 23 Inter Audire, & Exaudire: quòd tàm boni, quàm mali Audiuntur: Exaudiuntur tantùm boni.

24 Inter [c] Adolescere, & Inolescere: Adolescere augmenti est: Inolescere [d] consuescere.

25 Inter [e] Adnuntiatur, [f] Nuntiatur, [g] & Denunciatur: Adnunciatur de futuro: [h] Nuntiatur de longinquo: Denũtiatur [i] de præsenti: Renuntiatur de excusando, & repudiando.

C 26 Inter Aduocatur, Inuocatur, & Euocatur: [k] Aduocatur, daturus patrocinium: Inuocatur, præstiturus auxilium: Euocatur [l] præbiturus obsequium.

27 Inter [m] Abducitur, Perducitur, & Deducitur: Abducitur quis ad rem inhonestã: Perducitur ad [n] studia: Deducit ad honorẽ.

28 Inter Adficimur, [o] & Afficimur: [p] Adficimur honore: [q] Afficimur iniuria.

29 Inter [r] Aduersum te, & Aduersus te: Aduersum te, aduersarius: Aduersus te, imitator.

30 Inter [s] Alterũ, & Alium: Alter de duobus dicitur: Alius de multis. Alter enim sine vno esse non potest.

31 [t] Inter [u] Apparet, & Paret: [x] Apparet qui
D videtur, [y] Paret, qui obsequitur: [z] nõ regulæ ratione, sed discernendi intellectus gratia.

32 Inter [a] Aditum, & Ostium: Aditus quibus [b] admittitur: Ostium, quo [c] excluditur.

33 Inter Arbitrum, & Iudicem: Arbiter ex voluntate fit: [d] Iudex ex lege.

34 Inter Aduenam, & Conuenam: [e] Aduenæ de vno loco venientes: Conuenæ de diuersis.

35 Inter Albũ, & Candidum: [f] Albũ natura: Candidũ studio siue cura: Albos ergo capillos; ceram candidam dicimus. [g] Itẽ Candidũ est quadam [h] nitenti luce perfusum: Albũ verò quòd Auroræ cõstat esse vicinũ.

36 Inter Albentem, & Albescentem: Albentem

bentem dicimus eum, qui iam [i] Albatus: Albescentem, eum qui incipit.

37 Inter Animum, & Animam hoc interest: quòd [k] Animus consilij est: Anima vitæ. Ista semper eadem est: ille pro affectu mutatur. Item mentem antiqui ab animo separauerunt: Mentem, vt sciat: Animũ verò vt velit aut possit discere: [l] Præterea nonnunquam & Animus pro viribus ponitur.

38 Inter Aluum, & Ventrem, & [m] Vterũ: Aluus interius receptaculum cibi est, quo sordes defluunt: Vt Sallust. [n] Simulans sibi aluum purgari: Venter est aspectus ipsius partis extrinsecus, vt Iuuenalis: Montani quoq; venter adest. Vterus autem propriè prægnantis est. Sed & hoc à Poëtis metri necessitate variatur.

39 Inter Arma, & Tela: [o] Arma sunt, quibus [p] defendimur: [q] Tela, quæ [r] mittimus. Item Arma belli sunt: Armamenta nauiũ.

40 Inter [s] Alluuium, & Colluuium: Alluuium consumptio est riparum ex aquis: Colluuium autem congregatio sordium: quæ fit à fluxione multa.

41 Inter [t] Aquatum, & Aquosum: Aquatam potionem rectè dicimus: [v] Aquosum locum, qui ex se aquam fundit. Ita & meracam potionem, merosum autem vinum appellamus.

42 Inter Apricum, & Opacum: Apricum contrarium [x] est Opaco: quasi apertum cælo vel soli [y] sine horrore frigoris. Et est Apricum, [z] quasi [a] sine flatu & frigore. Hinc & Africam dici quidam existimant, quasi Apricam. At contra [b] Opacum condensum est, & vmbrosum: [c] sicut & Amœnum. [d] Amœna autem dicta eò quòd amentur.

43 Inter [e] Acerbum, & Aceruũ: Aceruus per duas vv. scribitur & significat [f] molem. Acerbus per b. scriptus, significat immaturum.

44 Inter [g] Arbos, & Arbor: Arbor interdum & sine fructu: Arbos verò non nisi fructifera. Similiter Sylua, & Nemus: Sylua interdum est fructuosa: Nemus verò arbores vmbrosæ & infructuosæ intelliguntur.

45 Inter Acerbum, & Immaturũ: Acerbũ est longè à maturitate positum: Immaturũ verò proximum maturitati.

46 Inter [h] Auenã, & Habenã: Auena per v. litterã herba est: Habena per b. litteram lorum est. Habenas autem ab habendo dictas putãt: quòd his equos habemus, hoc est tenemus, vnde & equi habiles dicti.

47 Inter Auem, & Volucrẽ: Aues dicimus, quæ per aëra [i] leuibus volitant [k] pinnis: Volucres autem non solùm aues vocamus, sed quadrupedes nimia pernicitate currentes: sed tamen cum adiectione: vt puta volucrẽ equum, volucrem tigridem. Vt est illud Pacuuij: [l] Volucri currit axe quadriga. [m] Nã & sagittæ volucres dicuntur: quòd his [n] pinnæ conglutinantur. Nam sine adiectione tantùm alitem sonat.

48 Inter [o] Anguem, Serpentem, & Draconem: In mari Angues: in terra Serpentes: in templo Dracones. Vt Virgilius -- Tranquilla per alta angues -- & paulò post. -- serpens amplexus vterque. Item: - Delubra ad summa dracones.

49 Inter Aureum, & Auratum: Aureum auro factum: Auratum ex alia materia factum, & mixtum auro operitur.

50 Inter Animalia, & Animantia: [p] Animalia sunt, quæ habent animã: Animantia tantùm ad animos pertinent.

51 Inter Austrum, & Ostrum: Austrum ventum significat: Ostrum verò purpuram.

52 Inter Annuit, & Abnuit: [q] Annuit cõsentit: [r] Abnuit denegat.

53 Inter Æs, & Es: Æs metalli materia: Es verò verbum est.

54 Inter Animum, & Animam: Anima sine differentia: Animus verò varius est: [s] quòd Animo sapimus: Anima, qua viuimus.

55 Inter [t] Ad, & At: Ad præpositio est: At verò coniunctio.

56 Inter Adiuro, & Abiuro: Adiuro rogo, Abiuro nego.

57 Inter [u] Apud, & Penes: quòd Apud te tunc dico, quum aliquam partem omnem significo. Nam Penes possessionẽ significat: Apud autem quasi corpus & librum; non [x] possessio. Dicimus autem, apud te habeo argentum meũ, non penes te: quæ ergo redduntur apud te habeo, quæ possidentur, penes te habeo.

58 Inter Amburere, & Comburere, & Sepelire: Comburere est igni dare: Amburere ex vtrâque adurere: [y] Vrere est igni adurere penitus, & ad medullam ignem sentire. [z] Sepelire est sepulcro cingere, vel corpus humo tegere & ossa. Inde Virgilius: [a] Corpus humo patiare tegi, [b] Aut si qua id fortuna vetabit, Absenti ferat inferias, decoretq. sepulcro.

59 Inter Audacem, & Temerarium: [c] Audax

dax non timet: Temerarius non æſtimat periculum.

60 Inter Ad forum ire,& In forum ire: Ad forum,ſignificatur aliquis locus, in quem imus: In forum,in ipſum forum.

61 Inter Afrum,& Africum, & Africanũ: Afrum dicimus ciuem: Africum ventum: Africanum negotiatorem.

62 Inter Agnoſcere,& Cognoſcere:[d] Agnoſcimus notos: Cognoſcimus ignotos.

63 Inter [e] Auferre, Adimere,& Eripere: Auferimus rem, quã dedimus: Adimimus [f] ius: Eripimus, quod ab [g] aliquo rapimus.

64 Inter Agere cauſſam,& Dicere: quod Agit patronus: Dicit reus.

65 Inter Aquam,& Vndam: Vnda ſemper in motu eſt: Aqua verò ſtatiua. Porrò imbres nubium ſunt: Latices fontium. Nam latex propriè liquor fontis eſt: & dictus, quòd in venis terræ lateat.

66 Inter Æquora,& Maria: [h] Æquora,nõ tantùm aquæ,ſed & campi [i] propter æqualitatem dicti: Mare autem,tantùm congregatio aquarum.

67 Inter Æuum, & Seculum: [k] Æuum tantùm tempus oſtẽdit: Seculum verò perpetuitatem & tempus. Vnde & in ſecula ſeculorum dicimus.

68 Inter [l] Æquum,& Iuſtum: Iuſtus quippè ex lege eſt; quaſi ius cuſtodiens: Æquus autem eſt, qui ſecundùm naturam iuſtus. Etenim iuſtus à iure viuendo; id eſt, iuxta quod ius eſt faciendo, vocatur.

69 Inter Ægrum,& Ægrotum: [m] Æger propriè animo mœſtus: nam corpore Ægrotus dicitur. [n] Proinde Æger eſt, & triſtis,& malè valens: Ægrotus autem, ſiue Ægrotãs tantummodò malè valens.

70 Inter Ægritudinem, & Ægrotationẽ: [o] Sicut Ægrotatio in corpore, ſic Ægritudo in animo nomen habet nõ ſeiunctũ à dolore. Dolor igitur Ægritudo, id eſt, cauſa efficiens Ægritudinem in animo: tanquã Ægrotationem in corpore.

A.

a *C.Fronto.* Aptum loco venit, & tempori: vtile vſus fecit.
b *Etymolog.lib.*10.*littera A.& C.*
c *al.* ſua.
d *Vid.Non.in voce* Cupido.
e *al.*iam horum.
f *Malim*: quæ inchoanti quid vltrò ven.
g Conſolantur *al.m.s.* cõſulantur.*al.*cõſultantur.
h *al.*aſſertionemque.

A i *al.*geſtu & manib.
k *al.*erupta.
l *al.*trahuntur.
m *al.*occultatum.
n *Seru.ad ill.Ænei.*arcana mouebo.*Ipſe etymolog.lib.* 20.*cap.*9.
o *Etymolog.lib.*15.*cap.*2.
p *Varro* 4.*de ling.Lat. dict.* arca, *& ipſe lib. Etymolog.* 20.*cap.*9.
q *Viſum eſt in etymolog.*
r *Etymolog.lib.*18.*cap.*9.
ſ *Vide Acron.Ode.*27.*lib.*3.*Horatij.*
t *Etymolog. lib.*5.*c.*26.
v *Seruij verba ſunt ad ill.*2.*Æn.*terris iactatus, & alto. Altum tamen ſciendum eſt, quod & ſuperiorẽ, & inferiorem altitudinem ſignificat.
B x *Etymolog.lib.*10.*l.t.s.*
y *Sic Seru.interpretatur illud Georg.*2. Ardua palma, aut alta, aut ad quam difficilè peruenitur.
z Adnixum *in vno m.s. Seruius tamen, quem Iſidorus ferè ſequitur, alteram ſcripturã magis probat, ad illud.*1.*Æn.* Triton adnixus acuto,&c.

a *al.*conari.
b *al.*inniti ad.
c *Vetus gloſſarium* ἀντισχοντα. *Non. contra aduerſarium colluctantem.*
d *al.*perſeuerans.
e *Ex Agratio.*
f *Vid.Non.dict.*amare,*&* diligere.
g *al.*minus.
h *al.*diliges.
C i *Fam.lib.*9.*Ep.*24.
k *Tunc diligentia Etymol.lib.*9.*littera D.*
l *Macrob.lib.Satur.*6.*c.*4.
m *Ex Agratio: in quo malè pro compeſcere eſt compenſare, deſuntque illa,* modò accuſare, modò aliquid, *ſicut in Pariſien. editione.*
n *Æneid.*4.
o *Cauſſam cauſſæ eſt in Agrat.*
p *Ex Agratio, in quo malè eſt* aſpicimus ſurſum, *qui hinc emendandus.*
q *al.*perſpicimus.
r *Ex Seru.ad ill.*1.*Æn.*Deſpiciens mare veliuolũ.
ſ *al.*quia *Seruius.*
t *Seru.*
v Inquirens *Seruius.*
x *f.*circumſpicere.
D y *al.*quærit cernere.
z *f.*circumſpicere.
a *Interpretes Terent. act.*3.*ſcen.*4.*Eunuch.*propriè intendere eſt crimen in aduerſarium iacere.
b *al.*prò raro.
c *Ex Agratio: vid.etiam Non.in dict.*adolere.
d *Fortè legi poßit ex Seru.ad ill.*6.*Æn.* modis inoleſcere miris, concreſcere, *proprius tamen vero exiſtimo, vt ex Agratio legamus* inoleſcere coaugmenti, *addamúſque tertium membrum:* exoleſcere euaneſcendi.
e *Ex Agratio.*
f *al.*enuntiatur.
g *al.*denuntiatur,& renuntiatur.
h *al.*enuntiatur.
i *al.*in præſenti.
k *Aſcon. Pedian.in Diuinationem.*

l *al.*

l Al. præstiturus.
m *Ex Agratio, in quo pro* abducitur, *est* adducitur.
n *Al.* studium.
o *Agrat.* afficimus honore, afficimus iniuria, *qui hinc fortè emendandus.*
p *Al.* afficimur.
q *Al.* adficimur.
r *Ex Agratio.*
s *Ex Agrat. Vid. Seru. ad ill. 11. Æn.* Harum vnam iueni, *& ipse etymolog lib. 10. littera A.*
t *Ex Agratio, & Seru. ad ill. 1. Æn.* Apparent rari nãtes. *Vid. etiam Fest. dict.* apparet.
v *Al.* adparet, & apparet.
x *Al.* adparet.
y *Al.* apparet.
z *Al. Hæc ab Agratio absunt, & rectè.*
a *Videtur differentiam concinnasse ex pluribus verbis Seruij ad ill. 6. Æn.* Ostia iamq. domus patuere. *Habes hæc etiam lib. etymolog. 5. c. 7.*
b *Al.* admittimur.
c *Al.* excludimur.
d *Varro 4. de ling. Lat.*
e *Ex Seru. ad ill. 8. Æn.* Tum manus Ausoniæ. *ipse etymolog. lib. 10. littera A.*
f *Ex C. Front. & ipso etymolog. lib. 10. littera C.*
g *Ex Seru. ad ill. 3. Georg.* color deterrimus albis. *Ex quo pro* Auroræ *leg.* Pallori.
h *Al.* ante.
i *Al.* albus.
k *Etymolog. lib. 11. cap. 1.*
l *Etymolog. lib. 10. littera A* Animosus quod sit animis, & viribus plenus.
m *Ex Seru. ad ill. 2. Æn.* vterumq. armato milite complent. *Ipse etymolog. lib. 11. c. 1.*
n *Ex fragmentis incertorum lib.*
o *Etymolog. lib. 18. c. 5. Aliud discrimen apud Fest. dict.* arma.
p *Al.* defendimus.
q *Seru. ad ill. 9. Æn.* telorũ effundere cõtra Omne genus.
r *Al.* emittimus.
s *Etymolog. lib. 14. c. 9.*
t *Ex Agratio, in quo tamen pro* aquatum, *est* aquaticum.
v *f. Addendum ex Agratio,* quæ aquam aliunde recepit. Aquos.
x *al.* Est opacum quasi opertum cælo.
y *al.* In horrore.
z *al.* quia.
a *Puto mendum subesse scribendumq.* ἄνευ φρίκης, *id est, sine frigore, sic & in Seru. leg. ad ill. 5. Æn.* apricis statio gratissima mergis. *& 6. Æn. ad ill.* terris immittit apricis. *Vid. Fest. dict.* apricum. *ipse etymolog. lib. 3. cap. 18.*
b *Sic Festus dict.* opacum.
c *Sic etiam vetus Glossar.* Amœnum interpretatur σύνοικιον τόπον.
d *Ipse etymolog. lib. 14. c. 8. Fest. dict.* Amœna, *Seruius ad illud. 5. Æneid.* amœna piorum, *& 6.* amœna vireta.
e *Ex Agrat. ipse etymolog. lib. 17. c. 6.*
f *Al.* mobilem. *Agratius malè.*

A g *Ex Agrat. & ipse etymolog. lib. 17. c. 6.*
h *Ex Agrat. 46. ipse etymolog. lib. 20. c. 16.*
i *Al.* leuius.
k *al.* pennis.
l *al.* Volucris erit ex quad.
m *al.* sedet.
n *al.* pennæ.
o *Ex Seruio ad locum. 2. Æn. citatum ad verbum.*
p *C. Fronto,* animantia animus facit, animalia animam habent.
q *Vid. Non. dict.* innuere, *&* annuere.
r *Sic veteres membranæ vocum in Terentio explicatar.* abnuo, nego, subtraho.
s *Non Marc. dict.* animus, *&* anima.
B t *Etymolog. lib. 1. c. 26.*
v *Vid. Fest. dict.* apud.
x *Al.* possessionem.
y *f. Legend.* vri est penitùs, & ad medullam ignem sentire. *Nam dictiones,* est igni adurere, *ex illis superioribus,* est igni dare, *sic malè irrepserant.*
z *Etymolog. lib. 11. c. 22.*
a Corpus humo patiare tegi. 10. *Æn.*
b *Æn. 9.*
c *Ex Agratij mente,* temeritas sine consilio, audacia post consilium. *C. Fronto. hinc forte emendandus,* audax non timet, temerarius non prouidet: *nam malè alioqui,* audax non prouidet, temerarius non timet.
C d *Seru. ad illud. 8. Æn.* Accipio, agnoscoq; libens.
e *C. Fronto.* Aufert, qui dedit, adimit, imperio coactus; eripit, qui plus valet.
f *f.* Iussi, *vt infra littera. R.*
g *Al.* alio.
h *Ex Seru. ad ill. 2. Æn.* quæ me æquora possunt.
i *Non dict.* æquor.
k *Seru. ad ill. 6. Æn.* quem tibi longæuo. Æuum *(inquit)* propriè æternitatis est. *Vnde quis in Isidoro fortè legendum censeat.* Æuum tantùm perpetuitatem ostendit.
l *Etymolog. lib. 10. dict.* æquus, *littera. A.*
m *Ex C. Fronton, & Agratio.*
n *Ex Seru. ad ill. 1. Æn.* curisque ingentibus æger. *Interpretes Terentij, act. 1. scen. 2. Andr.*
o *Al. vt Cicero Tuscul. 3.*

D

De littera B.

71 INter Benignitatem, & Bonitatẽ Stoici ita [a] definiunt: quòd Benignitas sit virtus ad benefaciendum exposita, lenis, blanda, dulcis alloquio, ad omnium bonorum familiaritatem inuitans: Bonitas autem benè quidem facere & præstare quod poscitur parata est: non tamen nouit suauis esse consortio, & sua cunctos inuitare dulcedine.

72 Inter Beatum, & Felicem: [b] Beatus sibi tantum est: [c] Felix: [d] & alijs. Vt est illud Virgilianum: Sis felix nostrumq; leues [e] quæcunq; laborẽ. Felix autẽ dicitur, per quẽ

datur & accipitur felicitas: vt felix tempus, felix locus, felix euentus. A

73 Inter Beatus, Honestus, Fortunatus: Beatus animo, Honestus moribus, Fortunatus substantia.

74 Inter Bibere, & Potare: Bibere naturæ est: potare luxuriæ.

75 Inter Balineum, & Balneum: In prosa quotidiano sermone Balineũ, in versu Balneum dicimus.

76 Inter Barbam, & Barbas: [f] Barbam hominum, Barbas pecudum, vel herbarum dicimus: Barbas & hominum: vt apud Virgiliũ: Barbas incanáq. menta Regis Romani.

77 Inter Buccinam, & Buccinũ: Buccina est tuba, qua signum datur in [g] hostes: Buccinus ipse clangor canoris. B

78 Inter Bellum, & Prœlium: [h] Bellũ indicitur: prœlium geritur. In [i] bello enim nõ statim prœlium: in prœlio autem statim & bellum. Vnde & apud antiquos [k] tuba prœlij signũ erat, belli buccina. Item bellũ totũ est, id est, totus conflictus, vt [l] Iugurthinum, Ciuile, Punicum. Pugna vnius diei: [m] Prœlium pars pugnæ, licet, & pugna duorum sit aliquando, & sine ferro: vnde & à pugno dicta est.

79 Inter Balsamum, & Opobalsamũ: [n] Balsamum est arbor ipsa, Opobalsamum succus collectus ex arbore. Nam opos dicitur succus. Probatio autẽ Balsami, vt dicit Plinius, hæc est: quod si cõtra solem feratur, & corruptum non sit, manum ferentis exurit.

80 Inter Bassos, & Bassus: [o] Bassos nomina propria sunt: [p] Bassus verò appellatiua nomina sunt.

81 Inter [q] Barbarismũ, & Solœcismũ: Barbarismus fit in vna loquela: Solœcismus in pluribus.

B.

[a] *Al.* distinguunt.
[b] *Hoc sensu & Frõto.* Beatus, qui apud Græcos μακάριος.
[c] *Ex Seru. videtur ad ill.* 1. *Æn.* Sis felix, *& illud eclog.* 5. Sis bonus, ô felixq.
[d] *Al.* sequenter & alijs.
[e] *Al.* quemcumq.
[f] *Ex Seru. ad ill.* 3. *Georg.* Barbas in canáque menta; *Porrò locus, quem Isidorus citat, est ex* 6. *Æn. in quo* pro crines, barbas *legisse constat.*
[g] *Al.* hostem.
[h] *Vide Seru. id illud.* 8. *Æn.* qui sese in bella sequantur.
[i] *C. Fronto.*
[k] *Ex Seru.* 11. *Æn. ad illud,* bello dat signum *& ipse etymolog. lib.* 18. *c.* 1. *&* 4.

[l] *Al.* Iurgium.
[m] *Sic Non. dicit.* bellum.
[n] *Ex Seru. ad illud.* 3. *Georg.* Balsamáq. & baccas.
[o] *Vetus Glossar.* Bassus ἔυχυλος.
[p] *Al.* Balsos,
[q] *Etymolog. lib.* 1. *c.* 32. *Vid. Agell. lib.* 5. *c.* 20.

De litera C.

28 INter Cælũ, & Æther ita distinguitur: quòd nõ [a] tantũ ille [b] astriferus locus: sed & iste aër Cælum vocatur. Æther autẽ sublimior cæli pars est, in quo sidera constituta sunt. [c] Sanè & Æther aër igneus est superior: Æthra verò lux & splendor est Ætheris.

83 Inter Cras, & Crastinum: Cras ad tempus pertinet, Crastinum ad opus eiusdem temporis.

84 Inter Castitatem, & Continentiã hoc interest: quòd Castitas est corporis incorruptio: Continentia verò post corruptionẽ [d] sexui renunciatio. * Primũ ex his felicitatis est, non esse, quod metuas: secundũ virtutis est, prosternere hostem libidinis, à quo totiens victus atque deiectus es. Quo primum cedere humilitatis est: secundum patientiæ *. Harũ prima felicitatis est, nõ
C nosse in totum, à quo postea liberari optabis: Secunda verò virtutis [e] contemnere vitium, quod optimè noueris. Alij Continentiam in [f] coniugijs specialibus, Castitatem in virginibus intelligunt. Item quidam Castitatem accipiunt in mente: Virginitatem verò in corpore. Illa est autem vera castitas, quæ nec corpore, nec mente polluitur.

85 Inter Clamorem, & Clangorem: Clamor rationabilium, Clangor irrationabiliũ: vt anserum, vel tubarum.

86 Inter Criminatorẽ, & Criminantem
D hoc interesse auctor Orbilius putat: quòd Criminator sit, qui alteri crimen inferat, & id sæpius faciat: Criminans autem, qui crimen inferat, & cum suspicione quoq. id faciat, quare quis magis noxius videatur. Vt Afranius. [g] Nõ sum, inquit, tam [h] criminosa, [i] quàm tu, Vipera gannire ad aurem nunquam didici [k] Dominicam.

87 Inter Callidum, & Versutũ: [l] Callidus est in disputando subdolus: [m] Versutus autẽ cuius mens in negotiorum actu ad quamlibet fraudem facilè vertitur. Ergo [n] Callidũ non pro astuto tantum, sed pro astutê docto dicimus: Versutum autem ab eo quòd animum

mum citò vertat. Vnde & [o] Plautus: Versutiores, quàm rota [p] figularis. A

88 Inter [q] Curam, & Sollicitudinem: Sollicitudo moderata est, atque temperabilis: [r] Cura verò sine moderatione est, vnde & Cura dicta est eò, quòd cor vrat.

89 Inter Cognitionẽ, & Agnitionẽ quidam sic distinguunt: quòd Cognitio eorum sit quæ ante non sciuimus, & ea postea scire permittimur: Agnitio verò eorum, quę prius scientes, deinceps scire desiuimus, eorúmq. postea recordamur.

90 [f] Inter Commentarium, & Commentum, & [t] Comicum: Commentarium liber: B Commentum vel Commentatũ volumen, idest, ex diuersis libris [v] comatum: scilicet ex veteri & nouo testamento.

91 Inter Coram, & Palam: Coram ad personam refertur: dicimus enim, Coram illo: Palàm autem persona caret, quia id ipsum significat, quod omnes sciunt. Ergo Coràm ad personam certam refertur, Palàm ad omnes.

92 Inter Cauum, & Cauatum: Cauum naturaliter: Cauatum manu.

93 Inter Circiter, Circa, & Circùm: Circiter ad numerum referẽdum est: Circa ad locum & tempus: Circùm verò vndique. Ergo [x] dicimus, circumisse nos orbem, non [y] circasse. C

94 [z] Inter Circumpedes, & Antepedes: Circumpedes sunt obsequia seruorum: Antepedes amicorum.

95 Inter [a] Contingit, Obtingit, Euenit, & Accidit: Contingit euentu: Obtingit forte: Accidit casu: Euenit vel malo, vel bono.

96 Inter Corripere, Obiurgare, & Castigare: Corripimus verberibus: Obiurgamus verbo: [b] Castigamus verbis, cædibus, & verberibus.

97 Inter Cupere, & Ambire: Cupere est terrena lucra, vel quælibet mundi desideria inaniter quærere: Ambire verò honorum gradus vel ordines potestatum appetere. D

98 Inter Cantare, & Canere: Cantare tãtũ vocibus, vel clamore insonare est: [c] Canere autem interdum modulari, interdum vaticinari est, id est, futura prædicere.

99 Inter [d] Conscribere, Exscribere, & reliqua. Placidus, Conscribere, inquit, est multa simul scribere. Exscribere, quod alibi scriptum sit transferre. Transcribere, quum ius nostrum in alium transit. Inscribere accusationis [e] est. Adscribere [f] asignationis: Describere [g] dictionis, vel [h] ordinis.

100 Inter Construere, & Destruere: Construere est ædificare: [i] Destruere vero, exterminare.

101 Inter Commodare, & Accommodare: [k] Commodare est pręstare aliquid: [l] Accõmodare verò aptare.

102 Inter Consuere, & Suere, vel Adsuere: Consuere vestium: Suere codicum: Adsuere coriorum.

103 Inter [m] Consequimur, & Assequimur: Consequimur pedibus: Assequimur studio.

104 Inter [n] Consuescimus, Assuescimus, Insuescimus: Consuescimus bona, Insuescimus mala, Adsuescimus [o] vtraq.

105 Inter Capio, & Capesso: Capio aliquando: Capesso frequenter.

106 Inter Cunctos, & [p] Omnes: Cuncti omnes sunt, si modo iuncti sunt, & simul faciunt aliquid. [q] Aliter Omnes dicũtur non Cuncti.

107 Inter Cæteros, & Alios: Quòd Cæteri ex eodem numero sunt, Alij ex alio.

108 Inter Curulem, & Curialem: Curiales officiales publici: Curules verò sellæ, in quibus magistratus sedentes iura reddunt.

109 Inter Censorem, & Censualem: Censores [r] enim iudices vocantur: Cẽsuales verò officiales, qui censum prouincialem exigunt. [f] Interim & [t] Censorium hominem, pulcrum dicimus.

110 Inter Cognatum, & Affinem, & Propinquum: Cognatus eiusdem generis, Affinis nuptijs veniens, Propinquus sanguine, vel affinitate coniunctus.

111 Inter Columem, & Incolumem: Incolumẽ animo accipimus, Columem corpore. Columen autem sanitas, vel [v] sustentaculum est, [x] quod à Columna est factum: vnde & culmen, vnde & culmus.

112 Inter Comptum, & Compositum: Comptum cura: Compositum ñatura.

113 Inter Crassum, [y] & Grassum: Crassum corporis est [z] pinguedinis. Nã Grassari, [a] animi nimiæ crudelitatis.

114 Inter Crassum, & Obesum: Crassus pinguis est: Obesus plus est, quàm pinguis.

115 Inter [b] Cærulum, & Cæruleum: Cærulus est color: Cæruleus, qui ex eo colore confectus est natura. Nam Cærulum ipsum colorem dicimus.

116 Inter Corpus, & Carnẽ: quòd in omni carne corpus est: nõ in omni corpore caro.

Caro enim, propriè ossa, & sanguis est, quod A tamen & corpus est. Corpus autem & lapis, & lignum est: quod tamen caro non est. Dictum autem corpus à corruptione, & caro à [d] carendo, vel à cadendo.

117 Inter Capillos, & Capillamenta: Capilli capitis sunt, [e] Capillamenta summitates [f] arborum.

118 Inter Collum, & Ceruicem: [g] Collũ semper Ceruicem, [h] Ceruix autem dum singulari numero dicitur, significat collum: dum plurali, superbiam. Vt Cicero [i] in Verrem: prætorem tu accusas? [k] Frange B ceruices.

119 Inter Cóncidit, & Concîdit: Cóncidit, correpta media syllaba, significat cecidisse: Concîdit, producta media, significat [l] separasse.

120 Inter Casſidem, & Galeam: Casſis de lamina est: Galea de [m] corio.

Inter Clypeum, & Clupeum: [n] Clypeũ sentum, Clupeum [o] ornamentum dicimus.

121 Inter Clypeum & Clupeum: [p] Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus: Clupeum neutro dicitur imago ab eo quod clueat, id est, dicatur, & no- C minetur & clara sit. Sic & inclytus præclarus dicitur.

122 Inter Consuetudinem, & Ritum: Cõsuetudo est [q] solitæ rei vsus, & consensu duorum plurimorumq; factus. Ritus verò ad iustitiam [r] pertinet, quasi rectũ, ex quo pium, æquum, [s] sanctumq.

123 Inter Cognitorem, & Procuratorẽ: [t] Cognitor non [u] nisi præsens à præsente præsenti datur: Procurator autẽ & [x] absens constituitur aduersus absentem. Item Cognitor aduersus eum solummodò [y] lite [z] contendit, aduersus quem ad agendum cõstitutus est: Procurator verò apud omnes. D Item Cognitor liti tantũ dari solet, [a] id est iudicij expediendi gratia: Procurator verò & res omnes administrat.

124 Inter Coclearium, & Cocleare: Coclearius qui vendit: Cocleare verò species.

125 Inter Cœtum, & Cetum: Cœtus multitudo: Cetum belluam dicimus.

126 Inter [b] Commune, & Epicœnum: Commune [c] generis est: Epicœnum verò animalium.

127 Inter Capillatum, & Capillosum: Capillatus capillo grandi: Capillosus, pilosus & hirsutus.

128 Inter Cornua, & Corna: Cornua animalium, vel antemnarum: Corna vero pomorum genus.

129 Inter Cœpit, & Cepit: Cepit de capiẽdo: Cœpit de incipiendo.

130 Inter Caluum, & Caluatum: Caluus est natura: Caluatus manu. Inde & [d] decaluatus dicimus validè manu decaluator.

131 Inter [e] Circa, Circũ, & Circiter: quòd Circa est incerti loci de aliqua parte: Circũ certi vndiq;: Circiter numeri penè infiniti.

132 Inter Caussam, & Rationem: quòd Caussa rem, vel rationem antecedit: Ratio in ipsa re est. Item [f] Caussa est, propter quã fit aliquid: Ratio per quam fit.

133 Inter Ciuile, & Ciuicum: [g] Ciuile est, quod ad ciuitatem pertinet: Ciuicum, quod ipsi ciues faciunt.

134 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus: Cognoscimus ignoratos mores: Agnoscimus, quæ nobis exciderant.

C.

a *Vtrumque ostendit Varro. lib. 4. ling. Lat. dict.* cælum.
b F. astrifer.
c *Ex Seruio ad illud 3. Æn.* nec lucidus æthra Siderea polus.
d *Al.* Sexus. p.
e *Al.* c. ea quæ optima.
f *Al.* coniugibus.
g *Citat alterum versum* Non. *dict.* gannire, *ex prosa (Catij, Rosa) Affranij.*
h *Al.* criminosus.
i *Al.* quantum.
k *Al.* domini.
l *Vid. Donat. in Terent. act. 3. Scen. 3. Adelph.*
m *Sic Fest. dict.* Versutus, *& ipse lib. 10. Etymolog. littera. C. & littera. R.*
n *Etymolog. lib. 10. littera. C.*
o *In Epidico, Scena, cuius princip.* Fecisti iam.
p *Al.* Figulari.
q *Aliter distinguit Donat. act. 2. Scen. 4. Phorm.*
r *Ex Seru. ad illud. 1. Æn.* curisque ingẽtibus æger, *& 4. Æn.* iam dudum saucia cura.
s *In vno manuscripto hæc tantum.* Inter commẽtarios & commentaria: commentarij libri, commentaria volumina.
t F. commaticum.
v F. concinnatum, *aut* commatum.
x *Al.* dicamus.
y *al.* Circaisse.
z *Ex* Agræt. *ad verbum.*
a *Vide aliud discrimen apud* Agrætium.
b Al. c. cùm credimus.
c *Seru. in ill. 1. Æn.* Arma, virùmque cano. *& 8. Æn.* in limine adesse canebat.
d *Ex* Agræt. omnia.
e Vel occasionis Agræt.
f Significationis Agræt. *malè.*

g F.

g *f.*dictionis.
h Ordinationis *m.ſ.1.& Agræt.*
i *Leg.*deſtruere,*niſi malis,præeunte Agrætio*, extruere verò in excelſum ſtruere.
k *Agræt.dict.*commodatum.
l *Non.dict.*accommodat.
m *Agræt.*conſequimur ſtudio,aſſequimur voto.
n *Ex Agrætio.*
o *Al.*vtrúmque.
p *Vid.Front.dict.* omnes. *Feſtus eadem ferè habet cum Iſidoro dict.*cuncti.*& Aſcon.Pedian.in Diuinationem.*
q *Apertior erit lectio;*aliter omnes dicuntur, nō cuncti.*Vid.Seru.ad ill.1.Æn.*tota armenta ſequuntur.
r *al.*tantum.
ſ *al.*interdum.
t *al.*cenſorem.
v *Vetus gloſſar.* columina. ἐπισκρίγματα, *& columen.* ἐπίστυλον. *dict. columnæ ipſe etymolog.lib.10. littera C.*
x *al.*quia.
y *Ex Agræt.*craſſari,graſſari.
z *al.*pinguedo.

a *a.& crud.eſt Agræt.*aut ănimi, aut crudel.
b Ex C.Frontone. *dictio autem* natura *loco mota poſſeſſioni ſuæ reſtituenda , legendumque* , cœrulus eſt color naturæ.
c *Sic lib.etymolog 11.c.1.*
d Creando *in etymolog.*
e Capillamenta ſeminum,*lib.5.*
f *al.*arboris.
g *2.Ex Seru.ad ill.2.Æn.*ceruici imponere noſtræ. *Etymolog.lib.11.c.1.*
h *al.*i.collus.
i *Lib.5.*
k *In altero exemplari,*frangere ceruices & ſuperbiā inclinate,*quæ,vt gloſſematon,inducenda.*
l *Sic Acron.od.3.lib.1. Horatij in illo verſu*, nequicquā Deus abſcidit:*exponit* abſcidit,ſeparauit.
m *al.*c.fit.
n *Ex Cariſio.in C.Frontone:malè.*Clupeum armorum clypeum imaginis.
o *al.*ornamenta.
p *Locus mutilus , quem ſic ex Cariſio ſuppleri poſſe exiſtimo*, Clypeus maſculino genere eſt , quem ſcutum dicimus,ab eo quod eſt Clepo,καλύπτω.Id eſt,celo: quum clupeum imago dicatur , & nominetur à clueo,quod clara ſit. *Sic & in Seru. ad ill.7. Æn.* nec clypei curſuſque ſonant, dicti ab eo quod celent corpus ἀπὸ τοῦ κλέπτο.
q *al.*Solito rei conſenſu vſus d.
r *al.*pendet quia.
ſ *al.*ſ.reſpicimus.
t *Feſt.dict.*cognitor. c. enim præſens à præſenti præſide datur.
v *al.* iuſſu præſidis præſentis præſenti d.
x *al.*quem a.conſtituit.
y *al.*litem.
z *al.*defendit.

a *al.*item.
b *Sic.lib.1.etymolog.c.6.*
c *al.*gentis.
d Decaluationis mentio.*Concil.Tolet.16.c.3.Emeriten.c.15.& alibi , paßim verò in legibus Vuiſegothorum erátque perpetua infamia nota.*

e *In vno m.ſ.* inter circa & circum , quod circa eſt de aliqua parte loci,circum vndique.
f *C.Fronto.* Cauſſa docet factum,ratio ſoluit obſcura.
g *Acron.& Porph.in Od.lib.2. Horat. ita tantum diſtinguunt , quòd* ciuicum *antiqua figura dicatur* , ciuile *non item.*

De littera D.

135 INter Diurna, Diutina, & Diuturna: Diurna [a] à die dicta ſunt, vt diurna merces. Diutina dicta ab eo quod eſt, quòd diudurauerit: Diuturna verò à perpetuitate dicta, quaſi æterna.

136 Inter [b] Diſertum, & [c] Diſcretum: Diſertus orator eſt: [d] Diſcretus eſt doctus, à diſcendo dictus.

137 Inter Diuitem, & Locupletem: [e] Diues eſt pecunijs: [f] Locuples autem fundis: quaſi [g] locorum diuitijs plenus.

138 Inter Defenſorē, & Vltorem: [h] Defenſor curat, ne fiat iniuria: Vltor id facit, ne impunè ſit facta iniuria.

139 Inter Deformem, & Turpem: Deformis ad corpus pertinet: Turpis ad [i] animū.

140 Inter Dementem, & Delirum: [k] Demens eſt cuiuſcunque ætatis amens, [l] & ſine mente: [m] Delirus autem per ætatem mente defectus: Dictus autem ita eò quòd recto ordine; quaſi lira aberret. Lira enim eſt arationis genus, [n] quum agricolæ [o] facta ſemente dirigunt [p] ſulcos.

141 Inter Dirum, & Atrocem: Dirus immiſericors, quaſi diuina ira [q] in id adactus. [r] Atrox, crudelis, hoc eſt crudus, neq; [s] ſuauis.

142 Inter Dolum, & Dolorem: [t] Dolor eſt corporis incommoditas ſiue moleſtia. [v] Dolus verò occulta malitia, blandis ſermonibus adornata.

143 Inter Dolum, Inſidias, & Fraudes: Dolus animo fit: Inſidiæ loco ſiue telo: Fraus circa fidem [x] mutuam.

144 Inter Dementiam, & Amentiam: Dementia temporale vitium eſt: Amentia perpetuum. [y] Dementia autem dicta, quaſi diminutio mentis.

145 Inter [z] Diſtinctionem, & Subdiſtinctionē: Diſtinctio finem [a] ſenſus facit: Subdiſtinctio [b] ſuſpendit.

146 Inter [c] Dimidium, & Dimidiatum: Dimidium, eſt æqua pars diuiſa: Dimidiatū, vtique pars, [d] ſed non æqualis.

147 Inter Diuertit, & Diuortit. [e] Diuortio eſt ſeparatio: quum mulier à viro diſcedit.

[f] Di-

[f] Diuertit verò, qui à [g] via vel ratione deflectit.

148 Inter [h] Deluit,& Diluit: Deluit purgat [i] Diluit temperat. Liuius de morte Mitridatis, [k] quòd quum diluisset.

149 Inter Dilectum,& Delectum: [l] Dilectum à diligendo: Delectum ab [m] deligendo.

150 Inter Directum, & Derectum: [n] Derectum per latum est: Directum per longũ.

151 Inter Discernere, & Secernere: Discernit, qui in duas partes diuidit: Secernit, qui ex multis seorsum multa eligit.

152 Inter Dicere, & Memorare: Dicit enim, qui semel idẽ pronuntiat: [o] Memorat, non qui semel dicit: sed qui sæpius idẽ, memoriæ conseruandæ caussa, facit.

153 Inter Derigere,& Dirigere: Derigimus, quæ curua sunt: [p] Dirigimus, quum aliquò tendimus.

154 Inter Deportare, Comportare,& Exportare: [q] Deportare est aliquid afferre: Cõportare in vnum locum conferre: Exportare [r] tollere.

155 Inter Discedere, & Abscedere, & cætera: Discedere per diuortium dicimus: Abscedere per absentiam: Secedere per singularitatem: Decedere per mortem.

156 Inter Deduco,& Diduco: [s] Deduco de amico [t] producendo: Diduco autem distraho vel [v] diuido. Item quantũ ad [x] equos triumphales, refertur: Si equi, duxére triumphos: Si boues, [y] deduxere. Item quantum ad naues: [z] Subducere in terram dicimus: [a] Deducere autem in mare. Vt, [b] Deducunt socij naues.

157 Inter Duo,& [c] Ambo: vtique qui dicit [d] Duo, numerat: qui Ambo iungit.

158 Inter Disparem, & Imparem: Dispar est inæqualis, vel dissimilis: Impar verò, sine pari.

159 Inter Duo, & Bina: [e] Cicero in epistolis ad filium, Duas epistolas, non binas: binas litteras, non duas. Quia numeri tantum pluralis est nomen litteræ, quæ epistolam significant. Nam non dicimus bina, nisi ea quæ singularem numerum non admittunt: vt bina castra, bina arma. Ea autem dicimus duo, quæ singularem numerum admittunt.

160 Inter Domum,& Hospitium: Domus ad proprios habitatores pertinet. Nã Hospitium tunc vocatur, quum aut aliquem recipimus, aut quũ ab aliquo ipsi recipimur:

A [f] vnde & qui venit, & ad quem venitur, hospes dicitur. Sic Plautus: [g] Hospes necauit hospitem captum manu.

161 Inter [h] Decentem, & Speciosum, & Formosum: Decens motu corporis probatur: Speciosus specie: Formosus, natura, siue forma.

162 Inter Deformem,& Informem: Deformis est [i] cui deest forma: [k] Informis vltra formam.

163 Inter Decus,& Decôrem: Decus ad animum refertur: Decor ad corporis speciẽ.

164 Inter Delatorem,& Dilatorem: [l] Delator, qui defert ad [m] accusandum: Dilator, qui differt ad proferendum.

B 165 Inter Draconem, & [n] Traconem: Draco est immanis bellua: [o] Tracones verò sunt hiatus terræ.

166 Inter Diuitem, Potentem, Fortunatum, Locupletem,& Honestum: Diues est potentia,& virtute: Potens, quasi Deo proximus: Locuples fundis, quasi locis plenus: [p] Fortunatus, [q] subitò factus beatus: Honestus moribus,& honore vsus.

167 Inter Do,& Cedo: [r] qui dicit Do, significat quibus detur: Qui dicit Cedo, de se tantum dicit.

C 168 Inter [s] Deum,& Diuum: quòd Deus semper est: Diuus fit.

169 Inter Damnum,& Iacturam, & Detrimentum: Iacturam [t] scientes & vltrò patimur: Damnum [v] subitò,& non credentib. nobis fit: [x] Detrimentum, leue damnum fit in parte.

170 Inter Donum,& Munus: [y] Donum Deo offertur: Munus hominibus.

171 Inter Delicta,& Delecta: Delicta peccata: Delecta electa.

172 Inter Delictum,& Iniustitiam: Delictum quidam leue putauerunt esse peccatum, quasi [z] negligentis derelictum: Iniustitiam verò immane aliquod sæuúmque commissum.

D 173 Inter Dolum,& Dolorem: Dolus tergiuersatio: Dolor verò corporis inquietudo.

174 Inter Dolosum,& Inimicum: Dolosus est qui occulta machinatione grassatur: Inimicus verò, qui mala facit apertius.

175 Inter Deduco, & Diduco: Deduco, amicum: Diduco, distraho.

176 Inter Directum, & Derectum: [a] Directum in rectum vadens: [b] Derectum in latere rectum.

177 In-

177 Inter Disco, & Doceo: Discit, qui non nouit: Docet verò, qui nouit.

D.

a *Aliter adiecta nullo sensu.*
b *Ex Agrætio.*
c *al.* dissertum.
d *Lege,* desertus, est derelictus, à deserendo dictus, *Ex Agrætij mente neutra harum lectionum, quas m.s. habent, tolerari potest. al.* dissertus est doctus à dissferendo, &c.
e *Rectius forte Fronto.* diues, quia diuidendi facultatem habet. *Varro à diuo deducit.*
f *al.* locis plenus.
g *Sic ferè Fronto.* 9. *Terent. Scaurus, & ipse Etymolog. lib.* 10. *littera.* L.
h *Sic & Fronto.* vltio vindicat factum: vindicta vel vindicatio futura prohibet.
i *al.* animam. crimen. *al. m.s.*
k *Fest. dict.* mentecaptum. *Ipse Etymol. lib.* 10. *littera.* D.
l *f. Idest.*
m *Non. dict.* delirus, *& ipse in Etymologijs.*
n *al.* cum qua.
o *al.* iacta.
p *In Etymolog. additur.* in quos omnis seges decurrit, *quod cùm minimè verum sit, fortaßis & illic ea verba tollenda, aut scribendum ex Non.* in quos omnis vligo decurrit.
q Indignatus. *f.* natus, *vt Festus. Vide Seru. ad illud.* 2. *Æneid.* quæ mens tamdira.
r *Fest. dictione,* atroces.
s. *al.* suasibilis.
t *Sic Cic. Tusc.* 2. Dolor motus asper in corpore, à sensibus alienus.
v *Ipse Etymolog. lib.* 10. *littera* D. *dicit.* dolosus.
x *al.* iniuria.
y Lib. 10. *Etym littera* D.
z *Etymolog. lib.* 1. *c.* 18.
a *al.* mentis vel sensus.
b *al.* mentem susp.
c *Agræt. & copiose Agell. lib.* 3. *c.* 14.
d *al.* si.
e *f.* Diuortium.
f *Non dict.* diuortium.
g Sunt enim diuerticula, quæ ab hoc verbo, semitæ transuersæ à latere, viæ militares, *Seru. ad illud* 9. *Æn.* ad diuortia nota.
h *Ex Agrætio.*
i Vel lauat, *quòd tamen abest ab Agrætio.*
k *Ex lib.* 102. *vt constat ex Floti epitome,* erat locus.
l *Ex eâdem mente Agrætius,* diligi affectionis, deligi iudicij.
m *al.* eligendo.
n *Hinc legendum constat apud Agrætium vnde sumptus quoad sensum locus.* directum in latera aptatum. *Sic & Etymolog. lib.* 10. *lit.* D. directus eò quòd in rectum vadit.
o *Fest. dict.* Memorare.
p *Sic Paullus ex Festo.* Dirigere apud Plautum inuenitur pro discedere, *sed discindere legit vir erudit. Et* quum aliquo. *al.* quum ad aliquem.

A
q *Forte scribendum ex mente Agrætij de port.* ea deferre, *malè tamen ipse,* deponere. Apportare est aliquid afferre comp. &c.
r De loco tollere *Agræt.*
s *Sic Seru. ad ill.* 1. *Æn.* despiciens mare veliuolū, deduco prosequor, diduco diuido.
t *al.* perducendo.
v *al.* seu pono. *i. f.* seu dispono.
x *Malim,* currus.
y *al.* duxere.
z *Ex Seru. ad ill.* 1. *Æn.* subducere classem.
a *al.* diducere.
b 3. *Æneid. al.* diducunt.
c *al.* duos ambos.
d *al.* duos ambos.
B
e *Ex Seru. ad illud.* 8. *Æn.* frenaq; bina. *Vide eundem ad illud.* 1. *Æn.* Bina manu lato crispans hastilia ferro. *Al. Cic. epistolarum ad fil.*
f *Ex Seru. ad illud.* 8. *Æn.* Ne verò hospes, ne quære.
g *Mostellaria scen. cuius initium.* Habeo Neptune mag. grat.
h *C. Fronto.* Decens in gestu est, & motu corporis, speciosus: *malè legitur,* formosus ab excellenti specie dicitur, forma naturæ bonum, vnde etiam formosus dicitur.
i *al.* fœda form.
k *Lib.* 10. *Etymol. littera.* I.
l *Ex Agrætio.*
m *al.* caussandum.
n *al.* Truaconem.
o *al.* Truacones.
C
p *C. Fronto.* cui fortè aliquid contingit.
q *F.* substantia
r *C. Fronto.* cedo sibi poscit, & est immobile: dat qui non finire facit datum.
s *Ex Seruio ad illud.* 5. *Æn.* genus alto à sanguine diuûm.
t *al.* scienter.
v *al.* insolito & nobis nescientibus fit.
x *Sic Ascon. Pedian.* 3. *orat. contra Vetr.* detrimentum vel vnius partis dici potest.
y *Seru. ad illud.* 5. *Æn.* strueremq; suis altaria donis. Dona, *ait,* superorum, munera inferorum, *& clarius. C. Fronto.* Donū quod dijs datur: munus, quod amicis vel cliens, vel libertus officij causa mittunt. *Ipse ead. libro Etymolog.* 6. *c.* 19.
z *f.* negligentia.
D
a *al.* derectum.
b *al.* directum.

De littera E.

178 INter Externum, & Hesternum: Hesternum dicimus pridianum: Externum autem extraneum, hoc est, alienum.

179 Inter Eloquentem, & Loquacem: [a] Sinceritas facundiæ Eloquentum est: effusa & incondita temeritas, Loquacium: Vnde est Sallustius: [b] Loquax magis, quàm facundus. Et Cicero: Hunc loquacem esse habitum, nunquam disertum.

180 In-

180 Inter Expertem, & Expertum: [c] Si enim Expertum rerum dixerimus, significamus peritum: Si expertem, [d] ignarum. A

181 Inter Exercitatum, & Exercitum: [e] Exercitus, laboribus fatigatus: Exercitatus, vel arte vel studio peritus.

182 Inter Exosum, & Odiosum: Exosus dicitur, qui aliquem odit: Odiosus qui oditur.

183 Inter Ebrietatem, & Ebriositatem: [f] quòd Ebrietas aliquando est: Ebriositas frequens temulentia vini est. De qua Apostolus ait: [g] Neque Ebriosi regnum Dei possidebunt. Pulchrè autem quidam non ignobilis orator, quum ebrium [h] è somno describeret excitatum, ait: Neque dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat. Qua sententia expresit, quodammodò nec mortuum eum fuisse, nec viuum. B

184 Inter Euentũ, & Euenta: Euentus ipsa res est: [i] Euenta autem dicuntur, quæ ab euentu veniunt.

185 Inter Egestatem, & Paupertatem: quòd Egestas peior est, quàm paupertas: Paupertas enim potest esse honesta: nam Egestas semper [k] turpis est.

186 Inter Experientiam, & Scientiam: Experientia in malo dici potest: vt pœnas expertus: Scientia autem in bono tantùm. C

187 Inter Emittit, & Admittit: Emittimus [l] alios à nobis: Admittim9 alios ad nos. Sic quidam virgini cuidam ait: Murum sexui tuo exstrue: qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.

188 Inter Existimare, & Arbitrari: Existimare apud animum nostrum est: [m] Arbitrari iudicium animi proferre.

189 Inter Emere, & Redimere, id differt: quia qui Emit, alienum emit: qui autem Redimit, id emit propriè, quod suum fuit, & suũ esse desijt.

190 Inter Spectare, & Exspectare: Exspectatur venturus: Spectatur qui videtur, [n] vel adprobatur. D

191 Inter Efferunt, & Eferunt: [o] Efferũt qui [p] exportant, per duo ff. Eferunt autem qui [q] laudandum extollunt per vnũ f. Cicero: Nimium fortasse hæc illi eferunt.

192 Inter Exsequimur, Persequimur, & Prosequimur. Exequimur [r] mortẽ, in qua vindicta est: Persequimur fugientem: Prosequimur, quum fungimur officio.

193 Inter Extemplo, & Illico: [s] Extẽplo, repentè vel statim, vel subitò: [t] Illico mox, vel continuò.

194 Inter Extinctum, & Restinctum: Extinctum dicimus lumen, vt Cicero: lumina ciuitatis extincta sunt: restinctum verò incendium. Vt idem Cicero: subiectos propè iam ignes, circumdatósq; restinximus.

195 Inter [v] Equitem, Equestrem, & Sequestrẽ: [x] Sequestris dicitur, qui certantib. medius interuenit: per quem vtraque pars [y] æquam fidem sequatur. Eques autem est, qui equo sedet [z] in armis. Equestris verò locus vel ordo. Vt si dicas: ille homo Equestris est. Item [a] militat ille in Equestri ordine [b].

196 Inter Exanimem, & Exanimatum: [c] Exanimis, est mortuus: Exanimatus verò, timens. Vt est illud: Exanimata sequens impingeret agmina muris.

197 Inter [d] Eu, & Heus: Eu interiectio dolentis est: Heus aduerbium vocantis.

198 Inter Ensem, & Gladium: [e] Ensis est ferrum tantum: Gladius verò totus. Mucro autem non tantùm gladij, sed & cuiuscunque teli acumen est. Item Gladium generaliter dicimus: Ensem in prœlio: Mucronẽ in opere.

199 Inter Spolia, & Exuuias: [f] Exuuiæ ducum sunt: Spolia priuatorum.

200 Inter eum, qui in insulam Relegatur, & eum, qui Deportatur, magna differentia est: [g] Primò quòd [h] Relegatum, bona sequuntur, nisi fuerint sententia adempta: Deportatum non sequuntur, nisi palàm ei fuerint concessa. Ita fit, vt relegato, mentionem bonorum in sententia [i] haberi, non prosit, deportato noceat. Item distāt & in loci qualitate. Quod cùm Relegato quidem humanius transigitur: Deportatis verò solent insulę asignari, quæ sunt asperrimæ, quæque sunt paullò minus summo suplicio comparandæ.

201 Inter Eremum, & Desertum: Eremus est in via solitudo, vbi nunquam habitatũ est: Desertum, vbi aliquando habitatum, & derelictum est.

202 Inter [k] Execrationem, & Iurationem: Execratio, [l] vtputà si malum non patior: Iuratio, si bonum mihi euenit.

203 Inter Expertum, & Experrectum: [m] Expertum, aliquid agnitum: Experrectũ à somno.

204 Inter En, & Em: En, quum ostendis: Em, quum increpas.

205 In-

205 Inter Ebrium,& Ebriosum: Ebrius ad tempus multum bibit: Ebriosus semper multum bibit.

206 Inter Æquũ,& Equum: Equus,quod est animal, per e. & u. sola scribendum. Quando verò pro iusto [n] scribitur per æ. diphthongon geminata u u.est scribendum.

E.

[a] *Varr.4.de ling.Lat.* Loquax, qui nimium loquitur,eloquens qui copiose loquitur. *ipse etymolog. lib.10.littera.C.& L.*

[b] *Citatur idem fragmentum ab Agell.lib.1.c.15.incertum vnde.*

[c] *Ex Seru.ad ill.3.Æn.* exercite fatis. *Ipse etymolog. lib.10.littera.E.dictionibus*,expertus,& expers.

[d] De re vel caussa quæ agitur: *vt glossema reijciendum,nec Seruius agnoscit.*

[e] *Ex Seruij loco citato:* exercite, inquit, fatigate: exercitatus peritus:exercitus laboribus: exercitatus studijs.

[f] *Innuit idem discrimen Cicero.Tusc.quæst.lib.4.*

[g] *1.Corint.c.6.*

[h] *al.* à somno.

[i] *Non.dict.*euentus:*ex libro.1.Lucretij*:Euentum dici poterit quodcunque erit actum.

[k] *Epitheton Virgilianum*, turpis egestas.

[l] *al.* à nobis ad alios.

[m] *Non.dict.* arbitrarij.

[n] *al.* animi nostri est.

[o] *Ex Seruio ad illud 1. Geor.* multo expectata labore, *quin & expectare pro probare ab eodem vsurpatur. 2. Geor.* crassaq; terga,Expecta,

[p] *Eadem Agratius, nihil tamen de duplici.ff.* effertur, *inquit*, qui portatur: & efferunt,qui laudando extollunt.

[q] *al.* asportant.

[r] *f.* laudando.

[s] *Varr.lib.6.de ling.Lat.* extemplo est continuo. *al.* ex templo subitò, illico continuò.

[t] *Non.* illico significat statim mox.

[v] *al.* æquum.

[x] *Seru.ad illud.11.Æn.* & pace sequestra: sequester est medius inter duos altercantes, apud quem aliquid ad tempus seponitur. *Et sic fere Fest. al.* æquus.

[y] *al.* æqua fide æquatur.

[z] *Duæ illæ voces* in armis, *ab Isidoro lib. 9. Etymolog. cap. 3. vbi agit de militibus equestribus, omittuntur & sane mihi suspectæ sunt. Fortassis adiecerat equitẽ,etiam pro equo ipso sumi adducto Virgilij loco.3.Georg.* Atque equitẽ docuere sub armis. Insultare solo.*Non dict.*equitem & equites.

[a] *al.* miles.

[b] *al.* sequester suspector penoris dicitur. *f.* susceptor pignoris.

[c] *Ex Seru. ad illud. 1. Æn.* Exanimumque auro corp. *& interpretibus* [illegible] *alibi.*

[d] *Ex Agratio.*

[e] *Lib.8.Etymolog.c.6.*

[f] *Videtur ex Seru.ad illud. 11. Æn.* ipsos terre duces.

[g] *Etymolog.lib.5.c.27.*

[h] *al.* qui relegatum.

[i] *Lego* non haberi possit.

[k] *Videtur ex Seru.ad illud.2.Æn.* vos aræ,ensesque nefandi: execratio est aduersorum deprecatio: iusiurandum verò optare prospera.

[l] *f.* vt malum non patiar.

[m] *Ex C.Frontone.* Expertus est aliquid aut in bona parte,aut in mala:experrectus de somno.

[n] *f.* accipitur.

De littera F.

207 Inter Fidelem, & Fidum: [a] Fidus amicus dicitur: Fidelis famulus.Itẽ Infidelis est,qui caret firmitate: Infidus, qui fide.

208 Inter Famosum,& Infamem: [b] Famosus est,de quo fama loquitur seu benè, seu malè: Infamis verò,tantùm malæ famæ est.

209 Inter Ferocem, & Ferum: [c] Ferox dicitur animus:Ferus leo.

210 Inter Fallacem,& Mendacem:Omnis homo fallax id agit, vnde quisque fallatur: non autem omnis vult fallere, qui mentitur. Sicut Mimi,& Comœdiæ, & multa poemata, vbi mendacium delectandi potius studio, quàm fallendi voluntate scribitur.Nam & omnes[d] ferè,qui iocantur, mentiuntur.

211 Inter Furiatum, & Furiosum: [e] Furiosus est,qui ferarum ritu fertur, & ab eo furor nunquàm recedit: Furiatus qui furit ex caussa.

212 Inter Furiosum, [f] Furentem,& Iratũ:Furiosus est corde: [g] Furens caussa: [h] Iratus merito.

213 Inter Ferocitatem, & Feritatem:Ferocitas sæpe laudi habetur. Est enim ferocitas militum:Et Ferox iuuentus dicitur.Feritas autem dirus animi habitus.

214 Inter Formidinem, Pauorem, & Metum, siue Timorem: Formido objicitur vel oculis, vel animo, sine adhibita ratione, & maximè paruulis. Pauor autem cum timiditate animi subita est conturbans occasio: quæ tamen soluitur ratione vel tempore, nec stat. Item Metus est motus interior animi subitus, siue cordis, factus ex aliqua tristi recordatione.

Timor verò, est accedens dolor mentis extrinsecus, ex aliqua accidenti occasione. Porrò timiditas animi, vitium sempiternum est. Nam Timor, pro tempore est. Itaque in viro forti est aliquando Timor, Timiditas nunquam. Est autem & bonus Timor & malus. Malus est quum tēporalia bona, quisque sibi [i] subtrahi perhorrescit: bonus, quum quanto quis Deum ardentius diligit; tanto eum diligentius offendere pertimescit. Nam timere interdum prodest, & decet, pro qualitate temporum atque caussarum.

215 Inter Facinus, & Flagitium: ita videtur distinguere Augustinus. Quidquid enim, inquit, agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum & corpus suum, Flagitium vocatur: Quidquid verò agit, vt alteri noceat, dicitur Facinus. Et hæc duo genera sunt [k] omnium peccatorum. Sed Flagitia priora sunt: quæ quum corruperint animum in Facinora prosiliunt.

216 Inter Phantasiam, & Phantasma: Phantasia est imago alicuius corporis visa, & cogitando posteà in animo figurata: vt putà, aui, vel patris species, quem aliquando vidimus: ac, dum cogitando memoramus, Phantasiam dicimus. Phantasma verò est ex imagine cognita, aliqua, quam vidimus, imago formata: vt putà species aui quem nunquàm vidisse meminimus: sed tamen eius species non memoria, sed motu animi figuratur. De cognitis ergò speciebus memoria collecta, Phantasia est: De incognitis species animo figurata, Phantasma. Nam figurata Phātasmata nihil aliud sunt, quam de specie corporis, corporeo sensu abstracta: figmentoque memoriæ, vt accepta sunt, vel partiri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel turbare, vel quidlibet figurare cogitando facillimum est: sed, quum verum quæritur, cauere & vitare difficile. Item Phantasia est incognitarum rerum ex cognitis coniectura: Phantasma verò rerū incognitio cognitarum.

217 Inter Fiduciam, & Confidentiam: [l] Fiducia in bonis rebus: Confidentia in malis est.

218 Inter Famam, & Gloriam: Gloria quippè virtutum est: Fama verò vitiorum. Ennius in Achille. Summam tu A tibi pro mala vita famam extolles: & pro bona [m] paratam gloriam: [n] Maleuolentes enim famam tollunt [o] beneuolentes gloriam.

219 Inter Fatum, & Fortunam, pagani ita separabant: Quod enim fortuitu venit, nulla palàm caussa, Fortunā vocabant: Fatum verò quidquid appositum singulis & statutum erat: [p] vt putà, Fati esse dicebant, quòd nascimur, quòd occidimus: Fortunæ quidquid in vita varietatis [q] accidit.

220 Inter Falsitatem, & Mendacium: B Negare quod [r] verum est, Falsitas est: Fingere quod [s] verum non est, Mendacium est. Vnde & Cato: Tu, inquam, si [t] verum supprimis, Falsarius agnosceris: si falsa cōfingis, Mendax esse [v] videris.

221 Inter Falsum, & Fictū: [x] Falsum ad oratores pertinet: vbi veritas sæpe ita luditur, vt quæ facta sunt, negentur: Fictum verò ad Poetas: vbi quæ facta non sunt, facta dicuntur. Falsum est ergo quod verum non est: Fictum quod tantùm verisimile est.

222 Inter Fertilem, & Fructuosum: Fertilis, est ager: Fructuosum, quod cuique com C pendium est.

223 Inter Frondeum, & Frondosum: [y] Frondeum est, totum factum de frondibus, vt torus: Frondosus verò est [z] locus. Licet enim abundet frondibus: non tamē est de frondibus totus. Sic & [a] Gramineum, & Graminosum.

224 Inter Flecti, & Deflecti: Flecti est [b] retro, & in proximum: Deflecti verò longiùs, & in deuium.

225 Inter Frui, & Vti hæc distinctio est: quòd Fruimur, quo nequaquam carere possumus: Vtimur, quæ aliquando, nec semper habemus. Ac per hoc, Vti tēporale est: D Frui verò æternum.

226 Inter Fremere, & Frendere: Fremere, est furorem mentis, vsque ad vocis tumultum excitare: [c] Frendere verò propriè, dentes comprimere & concutere. Vnde fræna dicta, quòd hæc equi frendant, id est, [d] premant dentibus & mordeant. Hinc & frenetici dicti: eò quòd dentes concutiant.

227 Inter Flere, & Plorare: Flere est vbertim lacrymas fundere, quasi fluere: [e] Plorare, est quasi cum voce flere: [f] plangere, cum lacrymis pectus, aut faciem tundere.

dere. Lamentari, est cum aliquibus dictis miserabilibus flere. Mœrere, cum silentio dolere Lugere, est cum habitus mutatione. Lacrymas autem à laceratione mentis dictas. Lugentes verò dicti, quasi luce egentes: vnde & [g] luctus dicitur.

228 Inter Fodere, & Effodere: Fodere, est tantùm sollicitare terram: Effodere, hoc ipsum faciendo eruere aliquid, vel inuenire, cui contrarium est Infodere.

229 Inter Famulari, & Obsequi: Famulari, est debiti: Obsequi, voluntatis propriè.

230 Inter Flagitare, & Flagitiare: quòd Flagitare idem est, quod [h] acriter interpellare: Flagitiare verò est [i] impurare.

231 Inter Fugiunt, & Diffugiunt: Fugiũt pariter: Diffugiunt diuisi.

232 Inter Fatemur, & Confitemur: [k] Cõfiteri proprij arbitrij est: [l] Nam fateri, coacti est animi, non voluntatis [m].

233 Inter Fecisti, & Nunquid fecisti? percontandi differentia est. Nam quo loco volumus nobis responderi factum esse, quod est imperatum, dicimus: Fecisti? quo loco volumus negari, hoc modo dicimus: Nunquid fecisti?

234 Inter Fluit, & Defluit: Fluit quod naturaliter decurrit, vt humor: Defluit autem, quod ætate, vel vetustate dissoluitur: vt ætas hominum, folium arboris: Fluere autem tribus modis dicimus, humore rerum, [n] sanie viuorum, tabe mortuorum.

235 Inter Funebre, Funereum, & Funestum: Funebre, luctuosum: Funereum, quod ex funere constat: Funestum verò, quod [o] funere inquinatum est. Itaque funestus famulus dicitur, qui aliquo funere pollutus est, quo minus sacra peragere potest.

236 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragrat per r. litteram ad odorem refertur: per l. ad flammam & ignem. [p] Nam quando incendium significat quod flatu alitur per l. dicimus: & quando odorem, [q] quia fracta specie maior est, per r. enuntiatur.

237 Inter Fratrem, & Germanũ: [r] Fratres dicuntur, qui ex eodem patre nascuntur, & non ex eadem matre. Qui verò [t] ex eodem patre & matre, Germani appellantur. Et est Germanus ex cadẽ genitrice, vel ex eodem germine manans.

238 Inter Firmum, & Valentem: Firmus ex firmitate naturæ: [x] Valens verò ex præcipuis viribus, vt Athleta.

239 Inter Figuram, & Formam: [y] Figura est [z] artis: Forma naturæ.

240 Inter Farctum, & Partũ: Farctum dicimus, qui non est editus, & intra ventrem iacet: Partum, qui editus est.

241 Inter Fessum, & Fatigatum, & Lassum: [a] Fessum, animo & [b] cura: Fatigatum, ex itineris longitudine: Lassum, labore.

242 Inter Frameam & Machæram: [c] Framea appellatur gladius, ex vtraque parte acutus, quam vulgò Spatam [d] dicunt: Machæra autem, gladius est longus, ex vna parte acutus.

243 Inter Fœdus, & Pacem: Fœdus nãque pacem præuenit. Nam posterius Pax accipitur, prius Fœdus initur.

244 Inter Flumen, & Fluuium: [e] Flumen, torrenem &c. Fluuius, perennis aquarum decursus generaliter, à fluendo dictus. Et propriè flumen ipsa aqua: Fluuius, cuius aqua: Torrens autem inde dictus, quia pluuia crescit, siccitate torrescit, id est, arescit. [f] Vnde & Pacuuius flammeo vapore torrens torret. Porrò Riuus vocatur, qui subitò ex pluuia fit, celeriterque decurrit, ac deficit: [g] Fons autem est [h] caput aquæ nascentis. Amnis autẽ, fluuius est nemore [i] & frondibus redimitus, [k] & ex ipsa amœnitate Amnis vocatur.

245 Inter Fulgura, & Fulmina: [l] Fulgur, est splendor [m] micantis nubis: Fulmen autem, mucro est feruidus, ventorum violentia è nubibus ad terras emissus. Tria sunt autẽ hæc [n] Fulgor, Fulgur, & Fulmen: [o] Fulgor, qui tangit: Fulgur, quod incendit & vrit: Fulmen, quod findit. Et ideo cũ trinis radijs finguntur.

246 Inter Florida, & Florulenta: Florida, sunt arbores & herba: Florulenta campi, vel prata. Sic & alia intelliguntur similia.

247 Inter Frumenta, & Fruges: [p] Frumenta sunt arida & sicca: Fruges verò liquidæ. Frumenti autem nomen tractum est à frumine, id est, eminente [q] gutturis parte.

248 Inter Feras, & Bestias: Omnis bestia Fera, non omnis Fera, Bestia: [r] Bestiæ nãque sunt, quæ morsu vel vnguibus sæuiunt:

vt pardi, leones, tigrides, [s] à vastando dictæ. Feræ autem etiam illæ sunt [t] quæ etsi non sæuiunt tamen syluestres sunt, dictæ autem feræ, quòd [v] & naturali vtantur libertate, & desiderio suo ferantur.

249 Inter Fastos, & [x] Fastos dies: [y] Fasti vniuersaliter comprehensi, tam boni quàm mali: Dies [z] fasti, quibus sunt contrarij nefasti.

250 Inter Fastos dies, & Nefastos dies: [a] quòd Fasti dies sunt, quibus iudicia exercere, & caussam dicere vel agere licet: Nefasti dies dicti, ab eo quòd nefas sit, quicquã his diebus agere vel dicere, vel sacrum facere. Ergo festis diebus contrarij sunt nefasti.

251 Inter Festos dies, & Sollemnes: Festi dies ex consuetudine dicuntur: Sollemnes verò, qui ad omnes pertinent: vt parentalia. Vt quum quis defuncti officia expleuerit, dicitur sollemnia præstitisse.

252 Inter Fulmen, Fulgorem, & Fulgur: Fulmen, quod ferit: Fulgor est, quod apparet: Fulgur, quod conditur, si cadat de cælo.

253 Inter [b] Fœdus, & Fœdus: Fœdus turpis: Fœdus, placitum.

254 Inter Fides, & Fidis: [c] Fides in fide: Fidis de chorda.

255 Inter Fœnum, & Fœnus: Fœnũ palea: Fœnus lucrum est.

256 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragat redo let: [d] Flagrat, verberat.

257 Inter Fauorem, & Fauũ: Fauor adiutorium est: Fauum verò mel.

258 Inter Furatum, & Furtatum: Furatum, eum qui furtum facit: Furtatũ, quod furatur fur.

259 Inter Fatum, & Fatuum: Fatuum, segnem: Fatum verò, fortunæ decretio est.

260 Inter Fastos, & Fastus: [e] Fastus de superbia: Fastos de libris.

261 Inter Fœminam, & Femina: Fœmina de homine: Femina femora sunt.

262 Inter Forfices, & Forcipes: [f] Forfices, id est tisorias: Forcipes, tenaces.

263 Inter Fornicationem, & Adulterium: [g] Adulterium est, coniugalis tori inquinamentum: Fornicatio verò, amor legitimo coniugio solutus & vagus, explendæ libidinis consectando licentiam. Scripturæ autem solent fornicationem vocare [h] omnem illicitam corruptionem: sicut est idololatria, & auaritia, ex quibus fit transgressio legis: [i] propter illicitam concupiscentiam. Fornicatio autem sumpsit nomen à quibusdam ædificijs arcuatis quos fornices antiqui vocabant, in quibus meretrices constitutæ prostituebantur. Meretrices autem dicuntur à merendo, id est, promerendo stipendia libidinis. Vnde & milites, quum stipendia accipiunt, mereri dicuntur.

F.

a *Ex interpretibus Terentij, Act. 1. Scen. 2. Phorm.*
b *Vide Non. dict.* Fama.
c *Ex C. Frontone.*
d *al.* penè qui loquuntur.
e *Ex Seru. ad illud. 2. Æn.* furiata mente Chorebus.
f *al.* furientem.
g *al.* furiens.
h *Ex interpretibus Terentij act. 1. Scen. 1. And. & act. 3. Scen. 1. Hecyræ.*
i *al.* abstrahi pertimescit.
k *al.* hominum.
l *Ex Seru. ad illud. 1. Æn.* generis fiducia vestra.
m *al.* parata gloria.
n *f.* male viuentes.
o *f.* bene viuentes.
p *Ex Seru. mente ad ill. 4.* Æn. quem dederat cursum fortuna peregi.
q *al.* occiderit.
r *al.* verè.
s *al.* verè.
t *al.* vera nobis comprimis.
v *al.* iudicaberis.
x *Ex interpretum Terentij mente act. 1. Eunuch. Scen. 2.*
y *Ex Seru. ad ill. 2. Æn.* nemora inter frondea. *Vnde locus antea mutilus, restitutus.*
z *al.* locus.
a *al.* germineum, & germinosum.
b *al.* à recto.
Lib. 10. Etymol. littera. F.
c *al.* imprimant.
d *Fest. dict.* plorare.
f *Sic vetus glossar.* plangoribus.
g *f.* lucus.
h *vetus glossar.* flagitauerit.
i Male imputare. *i. m. f. Impura res est.*
k *Non. dict.* confiteri.
l *Seru. ad illud. 4. Æn.* Anna fatebor enim.
m *al.* profiteri, id est.
n *Seru. ad ill. 8. Æn.* Sanie taboque fluentes, *contra sentit.* sanies mortui est, tabo viuentis, scilicet sanguinis.
o *al.* in funere.

p Ex

p Ex Seru. ad ill. 1. Æn. fragrantia mella, *in altero m.s. erat*, nam quando flammam & ignem, qui incendium significat. *forte legendum*, nam quando flammam & incendium significat, *præeunte Seruio*. A
q *al.* qui à fract...
r *al.* pronunciatur.
s Sic lib. etymolog. 9. c. 6.
t Ex *ead. lib. citato videtur legendum*, ex eadem matre non patre, & *infra*, est enim germanus ex eadem genitrice, non ex eodem germine manans. *alioqui sibi contrarius Isidorus his duobus locis, & Seruio, vnde sumpsit ad illud. 5. Æn.* Hæc germanus Eryx.
v *al.* eadem matre & patre.
x *Interpretes Terentij actu. 3. Scen. 5. Hecyr.* validus, robustu & habitior corpore.
y C. *Fronto.* figura artis opus, forma naturæ bonum. B
z *al.* hominis.
a *Vid. Seru. li. 8. Æn. ad & ill.* ter fessus valle resedit. *Etymolog. lib. 10. littera. F. Aliter Verrius apud Diomedem lib. 1.* quod fatigatus sit, cùm quis per alium laborare compellitur, fessus verò, cùm quis labore deficit, vt lassus.
b *al.* corpore.
c *Sic lib. 18. etymolog. c. 6.*
d *al.* vocant.
e C. *Fronto contra*: flumen idem fluit & manet: fluuius temporibus siccatur. *Est autem totus ferè hic locus ex lib. 13. etymolog. cap. 21. ex quo verba* fluuius cuius aqua, *in* fluuius decursus aquæ, *mutanda videntur.*
f *Fest. dict.* torrens, *ex Antiopa citat, porrò dictio* torret, *& hic & in Etymol. in* terræ, *mutanda, legendumque* flammeo vapore torrens terræ fœtum exussferit.
g *Varr. lib. 4. ling. Lat. dict.* fons, *& Festus à fundendo.*
h *al.* corpus.
i *al.* ex frondibus.
k *Varr. & Fest. melius à circumeundo, aut circumnando.*
l *Sic ferè Non dict.* fulmen.
m *al.* micantibus nubibus.
n *al.* fulgus. *f.* fulgos.
o *al.* fulgus.
p *A Seru. dissentit, qui ad ill. 1. Æn.* frugesque receptas, *qui frumenta & fruges confundit, & lib. 1. Georg.* siliqua quassante legumen.
q *Ex Seruio lege*: sub mento gutturis parte, *sunt hæc lib. 7. Etymolog. c. 3.*
r *Etymolog. lib. 12. c. 2.*
s *al.* à vi, qua sæuiunt, *Etymolog.*
t *al.* dictæ quod.
v *Ex Seru. ad ill. 1. Æn.* pinguisque ferinæ, *& in etymolog.*
x *al.* fastus.
y *Festus dict.* fasti, & *Seru. ad illud. 3. Æn.* stirpis Achilleæ fastus.
z *al.* fastus.
a *Fest. dict.* festis diebus. *Varr. lib. 5. de ling. Lat. dict.* fasti dies.
b F. Inter fœdum, & fœdus: Fœdum turpe, fœdus placitum.

c *Forte ex Agrætio legen.* fides de fidelitate, fidis de chorda.
d *Hinc flagratores, quod mercede flagris cædebantur. Fest. dict.* flagratores.
e *Ex Agrætio.*
f *Melius Seru. ad ill. 8. Æn.* Versantque tenaci forcipe ferrum. Forfices sunt, quibus incidimus. Forcipes quibus aliquid fornum tenemus, nam fornũ est calidum. *Fest. dict.* forcipes.
g *Etymolog. lib. 5. c. 26.*
h *Ezechiel. 16. multis locis. Osea. 2. c. 14. ali.*
i *al.* per illicitam.

De littera G.

263 INter Grates, & Gratias: Grates Deo aguntur: Gratiæ verò hominibus: quoniam referri [a] possunt. Idcircò optimè Deo conuenit, quod relationem significat ad [b] latriam.

264 Inter [c] Gaudium, & Lætitiam: Stoici sic distinguunt: Gaudiũ quippè esse aiunt elationem [d] animi, in his quæ digna sunt, exultantis: Lætitiam verò effrẹnatam [e] animi elationem, quæ modum nesciat: & in his quoq;, quæ vitio sunt mixta, lætetur. Vnde & scriptura: [f] Non est [g] gaudium impijs dicit Dominus.

265 Inter Grauitatem, & Grauitudinem: Grauitas ex pondere animi, & ex sententia constat: Grauitudo autem corporis est. C

266 Inter Graue, & Grauidũ: [h] Graue de natura dicitur: Grauidum de [i] accedenti fœcunditate: vt arbor grauida pomis.

267 Inter Garrire, & Loqui: [k] Loquitur, qui rectè & [l] temperanter dicit: [m] Garrit, qui aut multa verba dicit, aut sordidè loquitur.

268 Inter Gerere, & Ferre: [n] Gerimus nostra & veluti natura aliqua, quæ in nobis sunt: Ferimus verò imposita nobis veluti onus. Sed Virgilius permixtè vtitur: [o] fidus quæ tela gerebat Achates. Gerebat pro ferre posuit. D

269 Inter Grauatur, & [p] Ingrauatur: [q] Ingrauatur pondere alieno: Grauatur suo.

270 Inter Gentem, & Gentes, & Genus: [r] Gens nationis est, vt Græciæ, Assyriæ. Hinc & Gentilitas dicitur: Gentes autem familiæ, vt Iuliæ, Claudiæ: Genus verò ad qualitatem refertur: vt pecoris, pomi.

271 Inter Græcum, Grẹcanicum, & Græcense: [s] Græcus homo dicitur: Græcanica res: Græcense, quale in Græcia solet fieri.

272 Inter Gallum, & Gallicum, & Gallicanum:

canum: [t] Gallum in Gallia natum: Gallicū ex Gallia latum: Gallicanum [v] quod aliquid ex Gallia affert.

273 Inter Germanam, & Sororem: Soror enim ab eodem germine, non ab eodem vtero: [x] Germana verò ex vtriusque manans germine.

274 Inter Genitorem, & Patrem: [y] Genitor naturæ vocabulum est, siue originis: Nam Pater dignitatis & honoris nomē est. Vnde & sanctos viros ac seniores, Patres dicimus. Genitores [z] verò nostri, à quibus nati sumus.

275 Inter Generat, & Parturit: Generare masculos dicimus: Parturire fœminas. Vt puta, ille generauit, illa parturijt.

276 Inter Gubernatorem, & Nautam: quòd omnis Gubernator, nauta esse potest: omnis nauta Gubernator [a] esse non potest.

277 Inter Grande, & Maximū: [b] Grande ad corpus pertinet: Maximum ad animum.

G.

a *al.* non possunt.
b *al.* latam.
c *Cic.Tusc.*4. cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur: cùm autem inaniter & effusè animus exultat, tum illa lætitia gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt: sine ratione animi elationem.
d *al.* animæ.
e *al.* anima.
f *Isaiæ cap.*18.*& 57. vbi in vulgat. non est* pax imp. *dicit Dominus.*
g *al.* gaudere.
h *Non. dict.* graue. *Seru. ad ill.* 8. *Æn.* nodisque grauatum.
i *al.* accidenti.
k *Ex Varronis sententia lib.*5. *de ling. Latina, qui loqui à loco deriuat, quòd suæ quoque loco verba dicantur.*
l *al.* temperanter.
m *Non. dict.* garrire.
n *Vid. Non. dictionibus*, ferre, & gerere.
o 1. *Æneid.*
p *al.* ponderatur.
q *al.* ponderatur.
r Gens, & nationis, & familiæ. *Seru. ad ill.* 1. *Æn.* Gens inimica mihi.
s *C. Fronto. fere* eodē sensu Corinthium ciuem dicimus, Corinthiacum vas: Corinthiensem fontem.
t *Sic Fronto.* Gallus natione, Gallicus ex Gallia.
v *f. scrib.* Gallicanus qui al.
x *Sibi ipsi contrarius Isidorus supra.*
y *Seruius tamen ad ill.* 1. *Æn.* Prospiciens genitor: Venerabilis inquit, vt Tybri pater, ergo nomen & ad verum pertinet, & ad honorem refertur.
z *al.* non nisi à quib. n. s.
a *al.* dici
b *C. Fronto.* Grande incremento, magnum amplitudine.

De littera H.

278 INter Hodie, & Hoc die: Hodie est, quasi primum fiat: Hoc die, quasi aliquando factum referamus.

279 Inter Hunc diem, & Hanc diē: Dies masculini generis bonum tempus apud veteres indicabat: fœminini malū: Veluti in Iob, maledicta dies.

280 Inter Habeo, & Ab eo: Habeo, retineo: Ab eo, hoc est, ab ipso.

281 Inter Hos, & Os: Si Hos cum h. scribimus, significamus personam. Sine h. significat vultum.

282 Inter Hæresim, & Schisma: Schisma esse eadem opinantem, atque eodem ritu colentem, quo cæteri, solo congregationis delectari discidio: Hæresim autē esse longè alia opinantem, quàm cæteri, aliamque sibi, ac longè dissimilem peruersi dogmatis instituere culturam. Hæresis autem Græcè ab electione dicitur: quòd scilicet vnusquisque id sibi eligat, quod melius esse videtur. Secta autem à diuisione dicta est, quasi sectio. Vnde & sectæ Philosophorum, vel Hæreticorum dicuntur.

283 Inter Honos, & Onus: Honos [a] de honore: Onus de onere.

284 Inter Hora, & Ora: [b] Hora cum h. littera, dierum: Sine h. regionum vel finiū, siue oris significatio, quo loquutio exprimitur.

285 Inter Honustus, & Oneratus: hoc interest: quòd [c] oneratus est, qualicunque pressus pondere: Honustus verò, cui ipsum onus honori est, vt si quis spolia hostium ferat. Sed Oneratus aspirationem non habet: quia ab onere venit: [d] Honustus verò quia ab honore descendit retinet aspirationem.

286 Inter Hauritur, & Exhauritur: Hauritur aqua: Exhauritur puteus.

287 Inter Herbidum, & Herbosum: Herbidum dicimus locum, in quo herbarū viriditas nunquam cessat: Herbosum autem qui facilè herbam generat, & ad tempus arescit.

a *al.*

H.

[a] *al.* honus regionum, *sed vox* regionum, *irrepsit ex sequenti articulo.*
[b] *Ex Agratio.*
[c] *Ex Seru. ad ill. 1. Æn.* spolijs orientis onustum.
[d] *Vetus glos.* honus honor τιμὴ θεῶν τιμὴ ἀνθρώπων. *Varro etiam 4. de ling. Lat.* dictum onus & honos qui sustinet remp.

De littera I.

288 INter Inferum, & Infernum: Pars superior [a] Inferni Inferus est: vbi quieuerunt ante aduentum Christi animæ iustorum. Pars verò inferior, Infernus: in quo [b] truduntur animæ impiorum, qui plurimũ peccauerunt. De quo Propheta animam suam liberatam esse [c] gaudet, dicens: [d] quia liberasti animam meam ab Inferno inferiori.

289 Inter Initium, & Principium: Initiũ est rerum, à quo quid incipit: vt fundamenta domus, carina nauis: Principium autem, verborum exordium est.

290 Inter Iudicium, & Iustitiam: Iustitia est studium rectè viuendi: Iudicium verò æquitas rectè iudicandi: quisquis ergo benè [e] viuendo seruit, Iustitiam facit: quisquis rectè iudicat in subditis, Iudicium custodit. Prophanatur autem Iudicium astutiæ tempore, non dignitate. Nam primum oportet quemque esse iustum, prouidere rectitudinem: & post hoc assequitur in Iudicijs æquitatem. Horum primum virtutis est, alterũ honoris. Neque enim quisquam potest peruenire ad honorem, nisi per virtutem. Differt enim Iustitia à Iudicio. Solet enim dici Iudicium prauum, quòd iniustum est: Iustitia verò [f] nunquam; & iniusta esse non potest.

291 Inter Incantatorem, Magum, Aruspicem, & Maleficum: [g] Incantatores sunt, qui rem [h] verbis peragunt. Magi, qui de sideribus philosophantur: Malefici, qui sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingũt corpora mortuorum. Aruspices, qui [i] exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt.

192 Inter Indoctum, & Indocilem: [k] Indocilis est, qui penitus non potest [l] discere. Indoctus, qui nondum [m] discit; & tamen discere potest. [n] Ad hanc formam similia distingue: vt putà, immotus, & immobilis, & his similia.

A 293 Inter Innoxium, & Innocuum: [o] Innocuus est cui non nocetur: Innoxius, qui non nouit nocere.

294 Inter Impurum, & Impudicum: [p] Impudicus, qui turpitudinem flagitij infert: [q] Impurus, qui patitur.

295 Inter Immemorẽ, & Ignarum: [r] Immemor est, qui oblitus est: Ignarus, qui inscius. Vnde & nares dictæ, quæ nos [s] odore admonẽt, vt [t] cognoscamus aliquid & sciamus. Vnde & [u] olfecisse, scisse veteres dicebant.

196 Inter Inertem, & Segnem: [x] Iners sine arte, & ob hoc neque [y] operis quidem
B vllius. Segnis, quasi sine igne: quomodo securus, sine cura; id est, frigidus: per quod inutilem accipimus.

297 Inter Insanum, & Insanientem: Insanus est qui perpetuo animi furore tenetur: Insaniens subitò incitatus indignatione, vel ira.

298 Inter Impium, & Peccatorem hoc distare solet: [a] quòd omnis Impius peccator: non tamen omnis peccator impius habendus est. Impius quippe est, quisquis à fidei pietate alienus efficitur: Peccator verò, qui praua actione fœdatur.

C 299 Inter Iniquitatem, & Peccatum sic distare dicit Ambrosius: quòd Iniquitas ad mentis acerbitatem refertur: Peccatum verò ad prolapsionem corporis. Præcedit igitur Iniquitas, Peccatũ sequitur. Sed grauior est Iniquitas, tanquam materia peccatorũ: in cuius comparatione leuius est peccatũ. Item peccatum est, quod admittitur: piaculum autẽ id, quod admissum est, & id, quod expiatur admissum. Iniquitatis autem tres sunt differẽtiæ: suggestionis, delectationis, & consensus. Inter iniquitates & peccata sanctus Hieronymus, hanc differentiam fa
D cit. Iniquitates dicimus, quæ ante susceptã fidem, siue per ignorantiam, siue per scientiam committuntur. Peccata verò, quæ post cognitionem fidei, vel gratiam baptismatis contrahũtur: [b] totidemque & peccata, verbi, operis, & consensionis.

300 Inter Inuidum, & Inuidiosum: quòd [c] Inuidus feliciori inuidet: Inuidiosus autẽ [d] is est, qui ab alio patitur [e] Inuidiam. Nihil autem honestum, quod non inuidiosum. Nemo quippe inuidet misero: quis autem bonus & non inuidiosus?

301 Inter Iram, & Iracundiam: [f] Ira præsens est, & ex caussa nascitur: Iracundia au-

tem vitium naturale,& perpetuum est. Itẽ Iratus pro tempore concitatur: Iracundus autem [g] frequenter irascitur, & ad leuem sermonis auram,quasi à vento folium,commouetur. De talibus dicit scriptura: Vir Iracundus inhonestus est. Et iterùm: Iracundus effodit peccata.

302 Inter Ignominiam, & Infamiam: [h] Ignominia ponitur [i] potestate alicuius:Infamia autem fit multorum consentiente sermone.

303 Inter Incusare, & Accusare: [k] Incusamus potiores: Accusamus pares. Item Incusamus verbo: Accusamus crimine & facto.

304 Inter Iubere, & Imperare: Iubere apud veteres non idem erat, quod Imperare. Nam Iubere ibi dicebatur, vbi voluntatis erat obsequium: Imperare autem, vbi [l] debito quisque imperio parebat.

305 Inter Iactamur, & Fatigamur: [m] Iactamur in [n] maris fluctibus: Fatigamur in terris.

306 Inter Iaceo,& Iacio. Iaceo accubantem significat: Iacio verò mitto demõstrat.

307 Inter Ignem,& Focum: Ignis ipsa flãma est: [o] Focus verò fomes, ac nutrimentum ignis. Nam Varro Focus, [p] ait, dictus, quòd foueat ignẽ. Focus ergo dictus à fotu.

308 Inter Ianuam,& Ostium: [q] Ianua est aditus primus in domum: Ostium in quemlibet locum domus. Similiter verò Ianua, vel [r] est clausa, vel patens: Fores autem & Valuæ [s] ipsæ clausæ sunt,sed fores,quæ foras vertuntur: Valuæ quæ intus aperiuntur: & duplices, multiplices, cõplicabilesq. sunt. [t] Portæ verò propriè murorum dicuntur: atque [u] ideò dictæ, eo quòd antiquitus [x] portato aratro designabantur, quando circumducebatur gyrus, atque [y] vrbs signabatur.

309 Inter Illius similis,& Illi similis: Illius similis ad mores refertur: Illi similis ad vultum.

310 Inter Iuuentam, & Iuuentutem: [z] Iuuentus est iuuenum multitudo: [a] Iuuenta autem [b] hominum est ætas. Iuuentas verò [c] decus iuuentutis. Sed auctores in plerisque locis aliter posuerunt.

311 Inter Inficere,& Officere: [d] Inficere est colorem mutare: Officere est alicui nocere.

312 Inter Inuenire,& Reperire: [e] Inuenimus inquisita: Reperimus vltrò occurrẽtia.

314 Inter Inquirere,& Quærere: [f] Inquirimus ea de quibus dubitamus: Quærimus [g] ignota.

315 Inter Impendere,& Impendêre: Impendere corruptè ab eo venit, quod est impendo, impendere. Impendêre autem, si E literam producas, significat imminere, ab eo quod est impendeo.

316 Inter [h] Iuuat,& Iubat: Iuuat, delectat; Iubat, adiuuat.

317 Inter Illicem, & Ilicem: [i] Illicem cũ duobus ll. significat inductorem: Ilicem per vnum l. arborem indicat.

318 Inter It, & Id: Id, pronomen est. It verò, vadit.

319 Inter [k] Inquid, & Inquid: Vt putà vbi inquid dictum.

320 Inter Insitum, & Insertum: [l] Insitas arbores dicimus: Insertas verò [m] caussas, aut fabulas.

321 Inter Illud, & Illuc: Illud pronomen: Illuc aduerbium est.

322 Inter Imprecari, & Deprecari: Imprecari, maledicere: [n] Deprecari, excusare, & expurgare.

323 Inter Incolam, & Inquilinum: [o] Incola [p] quidẽ, & Inquilinus signum est perditæ patriæ. Sed Inquilinus dicitur, quàmdiu peregrinatur: Incola quum inuenerit sedem.

324 Inter Indigenam, & [q] Indigentem, [r] Indigentes egeni sunt: [s] Indigenæ, inde geniti.

I.

a *Inferi infernum vterq. m. s. mendosè.*
b *al.* traduntur.
c *al.* congaudet.
d *Psalm.* 85. & eruisti animam meam.
e *al.* viuendi seruiat.
f *al.* iniqua & iniusta.
g *Etymolog. lib.* 8. *c.* 9.
h *al.* verbo.
i *al.* secta.
k *Ex Seru. Æneid. lib.* 8. Is genus indocile. *al.* indocibilis.
l *al.* docere. f. doceri.
m didicit, *ex Seru.*
n *al.* ab hac forma.
o *Ex Seru. ad ill.* 10. *Æn.* omnes innocua.
p *al.* impurus.
q *al.* impudicus.
r *Ex Seru. ad ill.* 1. *Æn.* neque enim ignari sumus ante malorum. *Ipse etymolog. lib.* 10. *littera I.*
s *al.* ad odorem.
t *al.* noscamus.
v *al.* olfari res veteres dicebant.
x *Fest. dict.* iners, *est autem ex Seru. ad ill.* 1. *Æn.* instant arden-

ardentes Tyrij, *ipse etymolog. lib. 10. littera I.*
y *al.* operiq. vtilis.
z *Etymolog. lib. 10. littera S.*
a *Ex Ambrosio.*
b *al.* totidemque.
c *Etymolog. lib. 10. littera I.*
d *al.* idem est.
e *al.* malum.
f *Terētij interpretes act. 4 scen. 6. Heauton.* ira de caussa est, iracundia de vitio multum irascentis. *Distinguit etiam Cicero 4. Tusc. & Fronto.* iratus ex offensa est, iracundus natura.
g *al.* frequens.
h Ex C. *Fronto.* ignominia imponitur ab eo, qui potest animaduersione notare, infamia ex multorum sermone nascitur.
i *al.* in potestate.
k *Ex Seru. ad ill. 1. Æn.* talibus incusat, *qui tamen amplius, quàm noster.*
l *al.* dubio.
m *Ex Seru. ad ill. 1. Æn.* terris iactatus & alto.
n *al.* mars.
o *Fest. dict.* focus. *& Seru ad ill. 12. Æn.* in medióque focos.
p *al.* autem.
q *Ex Seru. ad ill. 1. Æn.* foribus cardo stridebat ahenis.
r *al.* cum claustris vel.
s *al.* ipsa claustra.
t *Vid. Seru. ad ill. 2. Æn.* iamque propinquabant portis, *& lib. 5. Æn. ad illud,* vrbem designat aratro. *ipse Etymolog. lib. 15. c. 2.*
v *al.* inde.
x *al.* portatura rotæ designat.
y *al.* vrbo.
z *Ex Seru. ad ill. 1. Æn.* lumenque iuuentæ.
a *al.* iuuentas.
b *Leg.* iuuenum *ex Seru.*
c *Leg.* Deus *ex mente Seru. & Acron. in Od. 3. lib. 1. Horatij. Hæc est* ἥβη *& sic ferè Agratius. Vid. & Non. dict.* iuuentus.
d *Ex C. Fronto.* infector colorem mutat, offector, officio obest.
e *C. Fronto.* inuenimus nostra, reperimus aliena.
f *Ex C. Frontone.*
g *al.* nota disciplinam *Fronto.*
h *Puto inter* iuuat, *&* iuuat, *vt supra inter* paret *&* paret, *vt tantum iuuat, discrimen significationis sub eadem voce, vt inter nobilis & nobilis, notus & notus, sed hoc in vno tantùm codice.*
i *Ex Fest. dict.* inlex.
k *Corruptus locus, atque hoc quoque abest ab altero m. s.*
l *Ex Seru. ad ill. 2. Georg.* mutatamque insita mala ferre pyrum, *sed in altero lib.* Insertas verò caules aut fabulas, *vt amplius de Seruij loco deliberandum censeam.*
m *al.* cautes aut *f.*
n *Agræt. vid. Agell. cap. 16. lib. 6.*
o *Vid. Etymolog. lib. 8 cap. 4. Fest. dict.* inquilinus.
p *al.* qui & inq.
q *al.* indigetem.
r *al.* indigetes.
s *Ex Seru. ad illud 8. Æn.* tum manus Ausoniæ.

A

De littera L.

325 Inter Libertatem, & Liberalitatem: Libertas conditionis est: Liberalitas verò beneficentiæ, & largitatis: vt nudum vestire, captiuos redimere, pauperi victum [a] administrare.

326 Inter Laudabilem, & Laudandum: Laudabilis est, qui laudari potest: Laudandus, qui laudari debet.

327 Inter Luxuriosum, & Prodigum: [b] Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: vnde mēbra loco mota luxa dicuntur: [c] Prodigus autem sumptuosus: qui omnia porrò agit, & quasi proijcit. B

328 Inter Lasciuum, & Petulantem: Lasciuus luxu, Petulans temeritate. Petulantia autem libido dicitur, ab eo quod petit malè alienum pudorem.

Inter Litigiosum, & Litigatorem, Litigiosus est, de quo litigatur; quasi ager: Litigator, qui litigat.

329 Inter Lætitiam, & Exsultationem. Lætitia est, mentis gaudium: Exsultatio verò verborum, atque membrorum. Rursus exsultatio [d] à iubilatione distinguitur. Vbi enim verba sufficiunt lætitiæ, & lingua idonea est mentis gaudium explicare, exsultatio est. Vbi verò non potest quisque conceptum gaudium verbis [e] annuntiare: sed ipsam animi [f] effusi lætitiam in vocē quādam [g] exsultationis erumpit, iubilatio est. C

330 Inter Lethū, & Mortem, quidam tentauerunt facere discretionem, dicentes: Lethum per se venit: Mors verò infertur.

331 Inter Libidinem, & [h] Liuidinem: Libido per b. cupiditas est animi: [i] Liuido per u. liuor est corporis. Sunt autem multæ variæque libidines; sicut Libido vlciscendi, quæ ira vocatur: sicut Libido habendi pecuniam, quæ auaritia nominatur: sicut Libido quomodocunq. vincendi, quæ [k] pertinacia dicitur: sicut Libido gloriandi, quæ iactantia nuncupatur. Et cùm sint multarū libidines rerum: neque cuius rei libido sit adijcitur: non solet animo occurrere, nisi illa tantùm, qua obscœnæ partes corporis ad flagitiorum immunditias excitantur: Sed meritò ista inter cætera, hoc sibi nomē propriè obtinuit: quia in carne corruptibili plus ceteris sæuit. Dicta autem Libido, eò quòd libeat alienum pudorem, siue quamcunque rem appetere. D

332 Inter Laudem, & Laudationem: Laus est

est eius, qui laudatur: Laudatio verò eius, qui laudat. Itē Laus [l] est, in qua virtus enitet: Laudatio, ipsa [m] laudātis oratio. [n] Laus & lætitia sine celebratione vocis in animi admiratione consistit: Laudatio verò, rei cuiusque prædicatio est, adminiculo orationis ornata.

333 Inter Largitatē, & Largitionē: [o] Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.

334 Inter Lætari, & Gratulari: [p] Lætamur de nostris bonis: Gratulamur de [q] amicorū.

335 Inter Legere, & Lectitare: Legere ad tempus refertur; Lectitare ad frequentiam: [r] interdum & Legere nauticum verbū est: quia & nauis dicit Legere, quidquid trāsit.

336 Inter Labium, & Labrum: [s] Labium superius dicimus: Labrum inferius. Rostrū, non [t] nisi auium, quod incuruum est. [u] Vanissimè autem quidam [x] nititur facere discretionem: vt virorum labra, mulierum labia [i] dicantur.

337 Inter Lactantem, & Lactentem: [z] quòd Lactans est, quæ lac præbet: Lactens, cui præbetur.

338 Inter Leges, & Iura: [a] Ius dicitur: Lex scribitur. Vnde, & Virgilius: iura dabat, legesque viris. Item leges humanæ: [b] Iura diuina sunt. Ideòq. & iuramentum dicitur; id est, sacramentum in [c] Deo. Hinc & Virgilius: Fas mihi Graiorū sacrata resoluere iura.

339 Inter Leges, & Mores: [d] Lex est scriptis edita: Mos autem, lex quædam viuēdi, nullo vinculo [e] adstricta, siue lex non scripta, sed tantùm cum vsu retenta.

340 Inter Latronem, & Furem: Qui alienū [f] inuolat Fur est: qui furatur & occidit, Latro est. Propriè autem [g] Latro à latitando [h] insidijs dictus: [i] Fur autem à furuo vocatus, id est nigro: nam noctis vtitur tempore. Pulchrè autem Plautus [k] cuidam, qui furabatur, ait. [l] Tu trium litterarum homo: id est, fur.

341 Inter Locum Religiosum, & Sacrū, & Sanctū: Quòd Sacrum vocamus, quod ad Deos superos pertinet: [m] Religiosum, quod ad Deos inferos: Sanctū verò, quod aliqua sanctitate sanctum est: vt sunt tauri apud [n] Homerum [o] soli sancti, sacri, sacrosancti.

342 Inter Labat, & Lauat: Labat nutat: Lauat [p] lotorem esse.

343 Inter Lætū, & Lethum: Lætum gaudentem: Lethum mors dicitur.

344 Inter Labium, & Labrum: Labiū oris: Labrum vasis, à rostro, quòd incuruum est.

345 Inter Lympham, & Nympham: [q] Lympham aquam: Nympham deam.

346 Inter Litem, & Rixam: Lis inter duos cōmittitur, & mota finitur. Rixa inter multos, & [r] iurgio constat.

347 Inter Ligat, & Legat: Ligat quis vinculo: Legat testamento.

348 Inter Limen, & Limitē: [s] Limen, ædiū est: Limes, regionum, vel finium.

349 Inter Libat, & Immolat: [t] Veteres Immolare dicebant, quando victimas in [u] mole altaris ponentes ignem [x] sacrificijs subijciebant. Libare autem quando pateras mero plenas aris fundebant. Nam libare propriè fundere est. Vnde & Liber vocatur: [y] qui vini vsum in Græcia ostendisse fertur. Nos ergo iuxta verborum distinctionē Immolamus panem: Libamus calicem.

L.

a *Al.* tribuere, vel administrare.
b *Vid. Non. dict.* luxum, *& dict.* luxuria, *ipse lib. etymol.* 10. *littera L.*
c *Fest. dictione* prodegeris, *& dict.* prodiguæ hostiæ.
d *al.* ad iubilationem.
e *al* nuntiare.
f *al.* diffusi.
g *al.* exsultationis.
h *f.* libidinem.
i *f.* liuedo.
k *Non. dict.* peruicacia.
l *al.* eius ipsa virtus enitens. *f.* eius in quo virtus enitet.
m *al.* laudatio orationum.
n *al.* laudem lætitiam, sine celeb.
o *Ex Agratio.*
p *Ex Agratio.*
q alienis *Agrat.*
r *Ex Seru. ad ill.* 1. *Georg.* primi lege littoris oram. *& ill.* 3. *Æn.* littoraque Epiri legimus, *&* 2. *Æn.* pars cætera pontum ponè legit.
s *Ex Agratio.*
t est, nisi quod incuruum est. *Agrat.*
v *Ex Seru. ad ill.* 2. *Eclog.* calamo triuisse labellum.
x *al.* tentant.
y *al.* dicant.
z *Ex Seru. ad ill.* 1. *Georg.* lactentia turgent.
a *Ex Seru. ad citata verba ab Isidoro, quæ sunt.* 1. *Æn.*
b *Seru. ad locum citatum, qui est* 2. *Æn.*
c *al.* domino.
d *Sic ferè ipse lib.* 2. *etymol. c.* 10. *& lib.* 4. *c.* 3.
e *al.* adstrictus.
f *al.* aliquid subtrahit, fur est.
g *Sic ipse etymolog. lib.* 10. *littera L. Varro, quòd circa latera ferrum habeat. Fest. quòd à latere adoriatur, aut ἀπὸ λάτρειας.*
h *f.* in insidijs.
i *Seru. ad ill.* 3. *Georg.* Nocturnum stabulis furem.
k *al.* de quodam.
l *Plautus Aulularia.*
m *Vid. Fest. dict.* religiosus, *& Macrob. lib.* 3. *Satur. c.* 3.

n ὅδυσσ.

n *ὀδυσσ.μ.*
o *f.* ſoli ſancti, *duæ ſequentes dictiones, fortè gloſſema.*
p *f.* lotorem, *aut* lauatorem.
q *Etiam Feſt. diſtinguit dict.* lympha.
r *al.* iniuria.
ſ *Ex Agrætio, qui fortè ex Iſidoro ſupplendus.*
t *Eadem ferè lib. Etymolog. 6. c. 16.*
u *al.* mola.
x *al.* ſacrificium.
y *al.* quia.

De littera M.

350 INter Miſericordiam, & Miſerationem: Benè velle, miſericordiæ eſt: benè facere, miſerationis. Dicitur enim Miſeratio, quaſi Miſericordiæ actio. Nam [a] Miſericordia, affectus tantùm cordis eſt, quo compellimur, vt miſeris ſubueniamus. [b] Quapropter Miſericordia cõdolere miſero nouit: etſi non ſit, vnde tribuatur. Miſeratio autem ex opere comprobatur.

351 Inter Memorare, & Commemorare: Memorantur pauca: Commemorantur multa.

352 Inter Manſuetum, & Modeſtum: [c] Manſuetus eſt, qui nulli iniuriam irrogat: [d] Modeſtus, qui nec læſus iraſcitur.

353 Inter Miſerum, & Miſellum: [e] Miſerum, viuentem adhuc dicimus: Miſellum, mortuum.

354 Inter Miſerandum, & Miſerabilem: [f] Miſerabilis eſt, cui miſereri poſſumus: Miſerandus, cui miſereri debemus.

355 Inter Memorioſum, & Memorem: [g] Memorioſus memoriam habet. Memor verò, beneficij, vel defenſionis memor eſt.

356 Inter Moram, & Tarditatem: Mora eſt quæ impedit: Tarditas quæ impeditur: Mora in re: Tarditas in homine.

357 Inter Mendum, & Mendacium: [h] Mendum in libro propriè dicitur; vnde & emendare dicimus: Nam Mendacium in cæteris rebus eſt.

358 Inter Malitiam, & Malignitatem: [i] Cogitatio quippè praua mentis, Malitia dicitur: Malitiæ votum, vel opus Malignitas appellatur.

359 Inter Multationem, Pœnam, & Supplicium: [k] Multatio poteſt eſſe, & ſine ſanguine, in damno pecuniæ. Supplicium cum ſanguine: [l] Pœna verò, dolor ſine ſanguine.

360 Inter Munus, & Donum: [m] Munus eſt debitum: [n] vt patrono: Donum, honorarium eſt. Item [o] Donum, dantis eſt: Mu-

A nus, accipientis: Dictum autem Donum à dando: Munus à muniendo, vel à [p] monendo.

361 Inter Meruit, & Promeruit: [q] Meruit commune eſt, & ad pœnam, & ad præmiũ: Promeruit tantùm ad præmium. Nam promeritus dicitur; qui benè facit: ſic immeritus, qui malè.

362 Inter Magnum, & Grandem: Magnũ ad animum [r] referimus: Grandẽ ad corpus.

363 Inter [ſ] Mutuum dare, & Commodare: [t] Qui mutuum dat, aliud recepturus eſt: qui commodat, vtique idem ſibi reddi deſiderat.

B 364 Inter Monere, & Admonere: [u] Monet qui præcipit: Admonet, qui, quod exciderat, memoriæ reducit.

365 Inter Meretur, & Mœret: Qui meretur, dignus eſt aliquo ben eficio: qui mœret, triſtis eſt.

366 Inter Miramur, & Admiramur: [x] Admiramũr virtutes: Miramur opera.

367 Inter Miſeremur, & Miſereſcimus: [y] Miſeremur, quantum neceſſe eſt: Miſereſcimus amplius, quàm neceſſe eſt. Item Miſeremur rogati: Miſereſcimus vltro.

368 Inter Monemus, Admonemus, & Commonemus: Monemus futura: Admonemus præſentia: Cõmonemus præterita.

C 369 Inter Multitudinem, & [z] Numerum: Multitudo numero fit: Turba [a] loco poſita. Poſſunt enim pauci in anguſto turbam facere.

370 Inter Mihi, & Mi: Mihi datiuus caſus eſt: Mi vocatiuus.

371 Inter Municipem, & Municipalem: Municipes ſunt Curialium maiores; dicti eò quòd fiſci munera accipiant: [b] Municipales autem [c] originales ciues ſunt, & in [d] locum officium gerentes.

372 Inter Mãmillas, & Mammas, & Vbera. [e] Mamillæ virorum ſunt: Mammæ mulierum: Vbera pecorum. Papillæ autem ſunt
D nuclea ſumma mammarum, quæ ſugentes comprehendunt.

373 Inter Matronam, & Matrem familias: [g] Meleſius Grãmaticus arbitratur hoc intereſſe, quòd Matrona dicatur mater primi pueri: Mater familias, quæ plures pepererit. Alij dixerunt Matronam dici, quæ in matrimonium cum viro conuenerit, & [h] in eo matrimonium actum: Matrem verò familias eã eſſe, quæ in matri manu mancipioq. eſt; aut [i] in cuius maritus manu mãcipio-

cipioq. esset: quoniam in familiam quoq. mariti, & sui heredis [k] venisset. [l] Matronæ autem & virgines nubiles dicuntur, quæ matres iam fieri possunt. [n] Quoniam per quandam iuris sollemnitatem in familiam migrant mariti.

374 Inter Mortuum, & Emortuum: Mortuum iam [n] exanimatum corpus: Emortuũ verò, vicinum morti.

375 Inter Mare, & Maria: [o] Mare, elemẽtum est totum: Maria verò, partes maris. Sicut terræ partes sunt: Terra verò, tantùm elementum.

376 Inter Montes, & Colles: Montes tumores terrarum: Colles prominentiora iuga montium, quasi [p] colla.

377 Inter Malogranatam, & Malogranatũ: Malogranata fœminini generis arbor est: Malogranatum verò generis neutri, pomum est. Sicut Persicus, & Persicum. Persicus generis fœminini arbor: Persicum generis neutri fructus est. Sicut Buxus, & Buxũ: Nam Buxum [q] neutrum, lignum est: Buxus [r] fœmininum, arbor est.

378 Inter Magis, & Potius: Magis est alterum ex duob. præferre; vtrum comparet: Potius alterum damnat.

379 Inter Mala, & Malas: Mala poma sunt: Malæ verò maxillæ.

380 Inter Marem, & Mare: Marem, masculum: Mare, elementum est aquæ.

381 Inter Mentientem, & Fallentem: Considerandum est, quòd ille mẽtitur, qui vult videri, quod non est: [s] Qui autem non volens aliud putat quàm est, non mentitur, sed fallitur. Inest ergo omni mẽtienti voluntas fallendi: [t] Res autem fallendi, voluntas non est mentiendi. Nam & lapis fallit, & multa corpora, [u] specie fallunt, vt remi fracti in vnda; dum sint integri: sed & turres, quasi currentes, oculos nauigantiũ fallunt. Et tamen hoc [x] naturæ agunt specie, non mentiendi voluntate.

382 Inter Monile, & Munile: Monile dicitur, harpago à monendo: eo quòd moneat mulierem, esse sub potestate viri: Munile verò dicitur vestimentum; à muniendo. Vel munile dicitur ornamentum ex gemmis, quod solet ex fœminarum pendêre collo; dictum à munere.

M.

a *al.* misericordia.

b Quippe videtur *in altero m. f.*

A c *Fest. dict.* mansuetus *Non. dict.* mansuetum.

d *Non. dict.* modestus. *Ipse etymolog. lib. 10.*

e *Ex lib. 10. etymolog. littera M. potius legendum videtur,* misellum viuentem adhuc, miserum mortuum.

f *Etymolog. lib. 10. littera M.*

g *Ex C. Front. qui paullo copiosius,* memoriosus habet ad dicta factaque referẽda memoriam: memor beneficij memoriam, vel iniuriæ refert. *Vnde in Isidoro pro* defensionis *malim* offensionis *reponi.*

h *Carisius sic ferè, mendum, & mendam discriminat:* mendum in mendacij significatione distinguitur, menda in culpa operis, aut corporis.

i *Sic Cicero. 3. de natur. deor.* est enim malitia, versuta & fallax nocendi ratio.

k *Ex Varronis mente. 5. de ling. Lat.* multa à pecunia, quæ à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatũ.

l *Varro. ibid.* pœna à puniendo, aut pœnitendo,

B quòd post peccatum sequitur.

m *Ex Front. & etymolog. lib. 6. c. 19. vide supra.*

n *al.* in patrono.

o *Ex Agratio ad verbum.*

p mouendo *Agratius: malè opinor.*

q *Interpretes Terent. act. 2. scen. 2.* promeruit, adiuuit, profuit: *cui contrarium est commeruit; vnde quis pro immeritus commeritus legendum suspicari posit. Vel ex illo loco Hecyr. actu. 3. scen. 5.* quæ nunquam quidquam erga me commerita est pater. *Vbi ijdem interpretes* mereri bona dicimus, commereri mala. *Vid. Seru. ad ill. 4. Æn.* nunquam regina negabo Promeritam.

r *al.* refertur.

s *Ex Agratio abbreuiatum.*

t *al.* mutuare.

v *C. Front.* monet propter beniuolentiam, admo-

C net, vt confirmet memoriam.

x *Ex Agratio.*

y *Ex Seru. sensus expressus ad ill. 2. Æn.* miserescimus vltro.

z *Lege (inducta dictione* numerum, *quæ malè ex sequenti versu irrepserat)* turbam.

a *f.* loci positu. *C. Fronto.* turbam angustus locus facit.

b *Etymolog. lib. 9. c. 4.*

c *f.* loco.

d *al.* originis.

e *Ex etymolog. lib. 11. c. 1.*

f *al.* pecudum.

g *Leg. Helius Melissus ex Agell. lib. 18. c. 6. vbi hæc eius*

D *opinio recensetur. Vid. etiam lib. etymolog. 9. c. 18.*

h *al.* ideò matrimonium dictum.

i *al.* in eius: in cuius *Agell. apertius.*

k locum venisset *Agell.*

l *Vid. Seruium ad illud 9. Æneid.* multis è matribus ausa.

m *Locus non integer, & ex Seruio, vnde est ad illud l. 1. Æn.* Tirrhena per oppida matres, *ita explendus.* Matres familias verò, quæ in matrimoniũ conuenerũt per coemptionẽ, quon. &c. *nã alioqui descriptio illa minimè matronis conuenit, sed matribus familias tantùm. Vid. etiã Seru. ad ill. 7. Æneid.* quæritur hæres. *& fortè etiam tertium membrum de matre desideratur, consule lib. 9. c. 8. etymolog. Vid. Fest. dict.* mater familias, *& Non. dict.* matronæ, & matres familias.

n *al.* exanime.

o Ex

[o] *Ex Seru.ad ill.6.Æn.*tot maria intraui.
[p] *Varro à colendo 4.de ling. Lat.*
[q] *al.*neutri.
[r] *al.*fœminini.
[s] *f.*qui.
[t] *al.*res autem fallunt quibus tamen vol.
[v] *f.*species etiam fallunt vt.
[x] *f.*natura ag. species.

De littera N.

383 INter Necessitatem, & [a] Necessitudinem : Necessitas aliquid fieri cogit: Necessitudo autem affectus est, vel vinculum propinquitatis.

384 Inter Nihil, & Nihili: [b] Nihil aduerbium est : Nihili autem homo, nullius momenti.

385 Inter Nudũ,& Nudatum: [c] Ea enim Nudata dicuntur,quæ vestiri solent:Ea Nuda, quæ non solent tegi. Item,Nudus illius rei,aut illa re benè dicitur.Nudatus verò ab illo [d] denuntiatur.

386 Inter Negamus,& Abnegamus:Negamus si quid obijcitur: Abnegamus,si quid petitur.

387 Inter Neminem,& Nullum: [e] Neminem ad hominem referimus : Nullum ad omnia.

388 Inter Nomen , Prænomen , Cognomen, & Agnomen. [f] Nomen,est vocabulũ propriæ appellationis: [g] Prænomen, quod nominibus, [h] ob dignitatem generis [i] præponitur: vt.Publius Virgilius. Non enim [k] possumus dicere Virgilius Publius.Cognomen,quod ex familia generis venit: vt puta Scipio Cornelius; à Cornelia familia ortus. Agnomen , quod ex virtute , vel vitio trahitur: vt Scipio Africanus;pro eo quod Africam vicerit:vel Lentulus Sura; pro eo quod maiores habuerat suras. Proinde Nomen à proprietate venit: [l] Prænomen à dignitate: [m] Cognomen ab origine: [n] Agnomen verò ab specie,vel actione.

389 Inter Nascitur,& Enascitur: [o] Nascitur,quod [p] ab vtero decidit:Enascitur,quod ex terra,aut aqua exsurgit.

390 Inter Nautam,& Nauitam: [q] Nauita poeticum est.Nam dictus est à Nauta:sed caussa metri à poëtis vna littera addita est.

391 Inter Num,& Nunc:Num,nunquid: Nunc, modò.

392 Inter Ne,& Næ: Næ , si præponitur, aduerbium est , & acuto accentu pronuntiatur: Ne verò si subiũgatur,coniũctio est, & presso accentu.

393 Inter Nigro,& Migro.Nigro nigrum facio:Migro [r] demutatio est.

394 Inter Neutrum,& Neutralem : Neutrum,nomen,aut pronomen,vel participiũ: Neutrale verò, verbum est.

395 Inter Notus,& [s] Notus: Notus, cognitus,Notus iudicio:Notus,Auster.

396 Inter Nobilem,& Nobilem: [t] Nobilis,generosus: [u] Nobilis,notus omnibus.

397 Inter Nomina,& Numina: Nomina, sunt vocabula: [x] Numina,potestas.

N.

[a] *Eodem sensu C. Fronto. & Scaurus de Orthographia.*
[b] *Agratius & Carisius ferè eadem.*
[c] *Ex Seru.sensus expressus ad illud 12. Æneid.* nudato capite.
[d] *al.*denuntiamus.
[e] *Breuiter Frontonem expreßit.* nullus tam in re , quã in persona:nemo in persona dicitur; vt nemo homo. *f.*ne homo.
[f] *Testibus Sosipatro, Donato, Diomede, & alijs,* Nomen est , quod originem gentis declarat, vt Cornelius. Prænomen, quod nomini Gentilitio præponitur, vt Publius. Cognomen, quod nominibus Gentilitijs subiungitur, vt Scipio. Agnomen, quod extrinsecus addi solet, aliqua ratione, vel euẽtu quæsitũ, vt Africanus. *Hic vero in vtroque manuscripto Cognomen, & Agnomen sedes permutarant, Reduximus tamen vtrumq. in suum locum , non modo ijs quos dixi auctoribus , sed ipso etiam Isidoro lib. 1. Etymolog. cap. de Nomine.*
[g] *al.*prænomen.
[h] *al.*dignitate.
[i] *al.*præponitur.
[k] *al.*dicimus.
[l] *al.*prænomen.
[m] *Leg.*cognomen.
[n] *Leg.*agnomen.
[o] *Ex Agratio.*
[p] *de Agratio.*
[q] *Fest. in dict.*nauitas.
[r] *al.* de loco mutatio.
[s] *al.*notu.
[t] *Ex Non. dict.*nobile.
[v] *Sic Titinnius malè factis nobilitarent, quod notificarent Non. exponit.*
[x] *Ex Seru. ad illud Eclog. 4.* stabili fatorum numine Parcæ.

De littera O.

398 INter Osculum , & Pacem: [a] Pacem amicis: [b] filijs Osculum dari dicimus: Vxoribus Basium: Scorto [c] Suauium. Item, Osculũ charitatis est. Basium [d] blanditiæ : [e] Suauium voluptatis . Quod quidam etiam versibus his distinxit : [f] Basia coniugibus , sed & oscula dantur amicis:

cis. Suauia lasciuis miscentur grata labellis.

399 Inter Occasionem, & Opportunitatem: Conuenienter in litteris ponitur, Occasio arrisit: Opportunitas se præbuit, vel secunda successit.

400 Inter Obseruationem, & Obseruantiam: [g] Obseruatio curæ, doctrinæ, & artis est: Obseruantia verò cultus & religionis est.

401 Inter Opus, & Operationem: Opus dicitur, ipsum quod fit: Operatio autem, ipsa rei actio est.

402 Inter Omne, & Totum: [h] Omne ad multitudinem, & ad numerum pertinet: [i] ad numerum vt omnes homines: ad multitudinem, vt omnis familia, omnis exercitus, omne pecus dicimus. Totum verò ad magnitudinem pertinet, vt totum corpus, tota terra, totum cælum. Ergo totus homo si ad corpus referamus: Omnis homo; si de vniuersis. Proinde omne in diuersis partibus ponitur: Totum autem sine partibus debet esse.

403 Inter Orare, & Exorare: [k] Orare, est poscere: Exorare, impetrare.

404 Inter Obesse, & Officere: Qui obest, nocet: qui officit, vult nocere.

405 Inter Officere, & Inficere: [l] Officere est alicui velle nocere: Inficere colorem mutare.

406 Inter Olet, & Redolet: [m] Olet res vel malè, vel benè: [n] Redolet tantùm benè.

407 Inter Oracula, & Delubra: [o] Oracula, Templa sunt, vbi oratur; vnde, & responsa redduntur. [p] Delubra autem, templa fontes habentia ad purificandos, & abluendos fideles. Et inde Delubra à diluendo appellata. Vnde & prius hæc loca altaria non habebant: vt tantum Delubra essent, non Templa.

408 Inter Orbum, & Cæcum: [q] Orbus est, qui filios amittit: Cæcus est, qui oculos perdit.

409 Inter Occîdit, & Occidit: Occidit correpta media, eum qui mortuus est significat: Occîdit autem producta media, eum qui interficit.

410 Inter Oleam, & Oliuam: auctores ita distinguunt, vt [r] Olea, sit fructus: Oliua arbor, quia multitudo dicitur Oliuetum; vt [s] quercetum, & [t] pometum. Enimuerò sine [u] discrimine poëtæ, & oleam & oliuam [x] pro fructu sæpè posuerunt. Sed consuetudo obtinuit oliuam fructum dicere. Nec vetat, quo minus, & arboris, & fructus idem nomen [y] sit.

411 Inter Odorum, Odorabile, & Odoriferum. [z] Quod enim per se odorem mittit, odorum est. [a] Odorabile verò, quod [b] aliunde accipit odorem. Odoriferum, quod odorem sequitur.

412 Inter [c] Operam, & Opera: Operam, quæ fit: Opera verò, quod fit.

413 Inter Ostium, & Hostiam: Ostium, quod aperitur: Hostia, sacrificium.

414 Inter Ortus, & Hortos: Ortus processus: Hortos, agros [d] dicit.

415 Inter Oblitum, & Oblîtum: Oblitū correptè, perfusum: Oblîtum productè, immemorem.

416 Inter Offerre, & Inferre: Offerre, est vltro præbere: Inferre, importare.

O.

[a] *Interpretes Terentij Scen. 2. Act. 3. Eunuch.* oscula officiorum sunt, basia pudicorum affectuum, suauia libidinum. *Seruius ad illud. 1. Æneid.* oscula libauit natæ, sciendum osculum religionis esse, suauium voluptatis.

[b] *al.* amicis, vel filijs osc.

[c] *al.* sauium.

[d] *al.* blanditium.

[e] *al.* sauium. *al.* basia coniugibus sedet oscula d.

[f] *al.* quid si: coniugibus teneris bas.

[g] *Rectè Ascon. 2. in Verr.* obseruant modo speculantur, aliàs venerantur.

[h] *Vide Seruium in illud. 1. Æneid.* tota armenta sequuntur.

[i] *al.* vt omnis.

[k] *Ex Seruio ad illud 3. Æneid.* exorat pacem diuum.

[l] *supra ex C. Frontone.*

[m] *al.* olent.

[n] *al.* redolent.

[o] *Etymolog. lib. 15. cap. 4.*

[p] *Vide Seruium ad illud 2. Æneid.* delubra ad summa dracones, *& ill. 4.* delubra adeunt. *Ascon. Pedi. in Diuinationem Cicer.*

[q] *Vid. Fest. dict.* orba.

[r] *Vide Seruium ad illud 2. Georg.* sed truncis oleæ melius.

[s] *al.* querquetum.

[t] *al.* vinetum.

[u] *al.* crimine poëtarum.

[x] *al.* fructum dicere, nec.

[y] *al.* sumpsit.

[z] *Ex Seru. ad ill. 4. Æn.* odora canum vis, *ex quo pro* odoriferum, odorisequum *leg. videtur.*

[a] odoratum *Seru.*

[b] alicunde *Seru.*

Lego

[c] *Vel potius :* Opera, quæ facit. Opus, quod fit.
[d] *f.dicimus.*

De littera P.

417 Inter Prudentiam, & Sapientiam: [a] Prudentia in humanis rebus: Sapientia in diuinis [b] distribuitur.
418 Inter Pudorem, & Pudicitiam: [c] Pudor, corporis est: Pudicitia, mentis.
419 Inter Pietatem, & Affectionem: Pietas, inter deuinctos sanguine exhibetur: Affectio, inter extraneos.
420 Inter Patientiam, & Tolerantiā: Tolerantia [d] animi est: Patiētia corporis. Vt Sallustius: [e] corpus patiens inediæ, algoris.
421 Inter Peritum, Prudentē, Callidum, & Facundum: Peritus, vsu doctus: [f] Prudēs, veluti prouidens, vtilis rerum futurarum ordinator: [g] Callidus, [h] per exercitationem artis instructus. Facundus, qui facile possit fari.
422 Inter Pudentem, & Verecundum hoc interest: quòd Pudens opinionem veram falsamq. metuit: Verecundus autem non nisi [i] veram timet.
423 Inter Profanum, & Nefandum, & Nefarium: [k] Nefarius, vt Varro existimat, non dignus farre. Quo primo cibi genere vita hominum [l] sustentabatur. Nefandus, id est, nec nominandus quidem. Profanus autem, cui sacris non licet interesse. De quo Sallustius: Sacra polluet profanus. Profanus ergo, porrò, id est, longè à fano.
424 Inter Peccatorem, & Immundum: Quòd omnis Peccator, Immundus est: nō tamen omnis Immundus Peccator. Peccator enim est, qui transgreditur præcepta Dei: & necesse est hunc & immundum esse, quia transgreditur. Immundus autē est, & qui cum vxore sua dormierit, aut mortuum tetigerit: non tamen ideo Peccator est.
425 Inter Ploratum, Planctum, & Fletū: Ploratus, tantùm lacrymarum est. Planctus, tantùm vocum. Fletus ad vtrumque pertinet.
426 Inter Pigritiam, & Torporem: Torpor, dormitantis est: Pigritia, vigilantis.
427 Inter Perseuerantiam, & Pertinaciā: Perseuerantia, in virtute est: [m] Pertinacia, in vitio.
428 Inter Præsidium, Auxilium, & Subsidium: [n] Præsidium est aliquo loco vtili positum. Auxilium, quod ab exteris datur. Subsidium, quod posteà superuenit.
429 Inter Potentiam, & Potentatum: Potentia est [o] sui cuiusque solius: Potentatus verò [p] auctoritas est iudicialis.
430 Inter Pestem, & Pestilentiam: Pestis, ipsum est nomen [q] morbi. Pestilentia verò, id quod ex se [r] efficit. Pestilētiæ autem tres modi sunt; aut ex terra, aut ex aqua, aut ex aëre.
431 Inter Passionem, & Propassionem, Hieronymus in Matthæum distinguit, dicens: Quòd Passio reputatur in culpa: Propassio licet [s] culpam habeat, tamen non [t] tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierem, & anima eius fuerit titillata, hic propassione percussus est: Si verò consenserit, & de cogitatione affectum fecerit, (sicut scriptum est in Dauid; transierunt in affectum cordis) de Propassione transit ad Passionem, & huic non voluntas deest, sed occasio.
432 Inter Percunctationem, & Interrogationem, Augustinus hoc interesse existimat, dicens: [u] Quòd ad Percunctationem multa responderi soleant: veluti quid est hoc, aut illud: vt respondeantur diuersa, vel varia. Ad Interrogationē non multa respondentur: Sed aut non, aut [x] etiā pronuntiabitur. Veluti factum dictumue est? verum, aut falsum est? respondetur, aut non, aut [y] etiam.
433 Inter Perfectum, & Consummatum hoc distat: quòd perfectum est, cui iam addi nihil aliud potest. Consummatum verò est, quodlibet opus in finem deductum.
434 Inter Patens, & Patulum: [z] Patulum dicimus quod naturaliter semper patet; vt nares, arbor. Patens verò, quòd aperitur & clauditur; vt ostium, oculi. Sic [a] lucidum, & lucibile: Lucidum est, quod aliunde illuminatur: Lucibile, quod per se lucet.
435 Inter Penetrale, & Penetrabile: [b] Quod penetrat, penetrale dicitur: Quod autem penetratur, penetrabile. [c] Penetralia autem sunt domorum secreta: & dicta ab eo, quod est penitus.
436 Inter Post, & [d] Pone hoc videtur interesse: quòd Post semper chronicῶs ponimus: cùm dicimus, Post [e] tempus veniam: Pone verò, post tergum.
437 Inter [f] Precari, & Imprecari, & Deprecari:

cari precari, est rogare: Imprecari [g] est optare: Deprecari est excusare, vel expurgare. Cicero [h] Quid, inquit, faciat Hortensius? Auaritiæ ne crimina frugalitatis laudibus deprecetur?

438 Inter Poscere, & Exposcere: [i] Poscere, minus est, quàm Exposcere. Nam Poscunt, qui simpliciter petunt: Exposcunt, qui desiderant.

439 Inter Polliceri, & Promittere: [k] Polliceri [l] dicimur, quod spōte promittimus, nec rogati; promittere quod petitur. Ergo promittimus, rogati: Pollicemur vltro. Item pollicemur [m] scriptura: promittimus verbo.

440 Inter Properare, & Festinare: [n] Marcus Cato sic distinguit dicens: qui vnumquodque maturè transigit, is Properat. Qui multa simul incipit, neque perficit, is Festinat. Ego [o] vnumquòdque, quod adortus eram, transigebam.

441 Inter [p] Primum, & Priorem: Primus è multis: Prior è duobus. Primarius à dignitate.

442 Inter Plures, & Pluris: [q] Pluris est, quod maiori summa laxatur: Plures verò de multitudine [r] scribimus.

443 Inter Petiuit, & Expetiuit. Petiuit, pro parum [s] ponitur: Expetiuit, pro satis petiuit. Et [t] inimicissimè, ac vehementer adnisus est. Ex enim pro valdè ponitur.

444 Inter Pyram, & Rogum: [u] Pyra, est constructio lignorum, antequam ignis admotus est. Rogus est, dum ardet: [x] Bustum verò, posteaquam arsit.

445 Inter Plebem, & Populum: [y] Plebs à Populo eo distat, quòd Populus est generalis vniuersitas ciuium cum senioribus. Plebs autem pars humilis & abiecta.

446 Inter Pauperiem, & Paupertatem: [z] Pauperies damnum est: Paupertas ipsa conditio.

447 Inter Procliuum, & Decliuum: Procliuus, est ascensus; Decliuus, descensus facilis.

448 Inter Puerperam, & Puellam: [a] Puellam, in uestem dici, & ætate paruulam, quasi pullam: [b] Puerperam verò, quæ primum puerum enixa est, & in annis puerilibus parit. Vnde & [c] Horatius: laudantur simili prole puerperæ.

449 Inter Pampineum, & Pampinosum: [d] Pampineum, est totum de pampinis: Pampinosum, quod pampinis plenum est.

450 Inter Populum, & Populos: Quum enim populos numero plurali dicimus, vrbes significamus: Quum populum, vnius multitudinem ciuitatis intelligimus.

451 Inter Pontificem, & Vatem: [e] Pontifex tantùm summum Sacerdotem significat: Vates autem plura significat, aut sacerdotes, aut poetas, aut prophetas.

452 Inter Profugum, & Exsulem: [f] Profugus voluntate: Exsul necessitate.

453 Inter Patrium, & Paternum: Paternū est, quod patris fuit; vt fundus paternus. Patrius dicitur [g] patri similis; vt, patrius [h] animus.

454 Inter Proprius, & [i] Propius: [k] Proprius, est nomen: Propiùs verò, iuxta me.

455 Inter Prægnantem, & Grauidam hæc differentia est: Prægnantem esse, quæ concepit: Grauidam, quam vteri grauedo proximam partui ostendit.

456 Inter Pignera, & Pignora: [l] Pignera sunt rerum: Pignora filiorum, & affectuum.

457 Inter Portentum, & Monstrum: [m] Portentum est, quod ex formis diuersis proponitur: Monstrum, quod extra naturam nascitur, vel nimis grande, vel nimis breue.

458 Inter Portentum, & Portentosum: [n] Portentum dicitur, quod ex omni parte naturæ mutationem sumens aliquid portendere futurum videtur: Sicut biceps caput in corpus vnum: vel sicut in Xerxis [o] regia ex equa vulpem ferunt creatam. Per quod eius solui regnum ostensum est. Nam Portentosa dicuntur, quæ ex parte corporis sumunt [p] mutationem: vt exempli caussa, cum sex digitis nati, siue cum aliqua [q] prauitate membrorum.

459 Inter Portentum, & Ostentum: Portentum nascitur, & in sua permanet qualitate: [r] Ostentum verò subitō offertur oculis, & subducitur: sic Portentum dicitur à portendendo: id est, porrò ostendendo: sicut & Prodigium, quòd porrò dicat: id est, futura de longè prædicat. Monstrum sanè à monitu, vel monstrando dictum; quòd aliquid significando demonstret, & statim. Quinque sunt autem genera prodigiorum, vt Varro dicit: id est, Portentum, Ostentum, Prodigiū, Miraculum, & Monstrum.

460 Inter Pueritiam, & Pubertatem: [s] Pueri-

Pueritia,eſt tenera,& parua ætas; à puritate ita vocata: [t] Pubertas autem,ætas adulta eſt: quæ iam gignere poteſt, dicta à pube, id eſt, à pudendis corporis. Quòd hæc loca tunc primum lanuginem [u] inducunt. [x] Pueritia autem à ſeptimo anno,pubertas à quarto decimo incipit.

461 Inter Percuſſum, & Perculſum: [y] Percuſſum corpore dicimus:Perculſum animo, Cicero [z] de ſignis: tanquam ipſa illa face [a] perculſus eſſet.

462 Inter Parricidam, & Paricidam: [b] Parricidam dicimus, qui occidit parentem: Paricidam,qui ſocium,atque parem.

463 Inter Procellam, & Tempeſtatem. [c] Procellas non tam terrarum, quàm cæli eſſe:Tempeſtates autem fluctuum ſunt.

464 Inter Plantas, & Plantaria: Quòd [d] Plantæ,ſunt raptæ de arboribus: Plantaria verò, quæ ex ſeminibus nata ſunt, & cum radicibus, & terra propria transferuntur.

465 Inter Pomarium,& Pometum: [e] Pomarium eſt, vbi poma [f] ponuntur: Pometum,vbi poma naſcuntur: [g] Pomerium, [h] vbi poma inueniuntur.

466 Inter Pyram,& Pyrum: Pyra eſt [i] rogus ardens:Pyrum verò pomum.

467 Inter Piſcatorem,& Piſcarium: Piſcator eſt, qui capit: Piſcarius eſt,qui vendit.

468 Inter Puluereum,& Puluerulentum: Puluereum, [k] factum: Puluerulentum eſt, puluere plenum.

469 Inter Pennas, & Pinnas, & Pennum: Pinnæ ſunt murorum: Pennæ auiũ, à pendendo: Pennum extremitas ferri acuti.

470 Inter Prædam, Lucrum, & Compendium: [l] Præda ex hoſte: Lucrum ex negotio: [m] Compendium propriè ex pondere.

471 Inter Pompeij Porticum, [n] Pompeiam, [o] & Pompeianam: Pompeij, eſt ipſius Pompeij: Pompeia, publicata: Pompeiana, ſi ad aliam [p] domum tranſit.

472 Inter Populum, & Plebem: Quòd Populus eſt vniuerſus cum Senatu & ciuibus Romanis: Plebs tantùm vilior numerus.

473 Inter Partem, & Partim: Partem nomen: Partim aduerbium eſt.

474 Inter Poſtremum, & Poſteriorem: Poſtremus de multis: Poſterior de duobus.

475 Inter Principium, & Initium: Princi-
A pium,prima pars:Initium,vniuſcuiuſque rei incipientis cœptum.

476 Inter Pendent,& Pendunt: Pendent ſuſpenſi: Pendunt aliquid ponderantes.

477 Inter Péne, & Penè: Penè aduerbiũ eſt: [q] Péne [r] turpiſsima pars corporis.

P.

a *Lib.2.differentiarum.36.*
b *al.*tribuitur.
c *Sic ferè diſtinguit* Non. *inter caſtitatem & pudicitiam. dict.*caſtitas.
d *al.*animæ.
B e *al.*catili.
f *Sic Cicer.6 de repub.* prudentiam ait nomen nactã à prouidendo.
g *Interpretes Terẽtij,act.3.ſcen.3.Adelph.*callidus dicitur, qui callum ſibi vſu artis induxerit.
h *al.*pro exercitatione.
i *al.*vera.
k *Aſcon.Pedian.3.in Verr.Non.dict.*nefarius,*ipſe etymolog.lib.10 littera* N.
l *al.*ſuſtinebatur.
m *Varr.4.de ling.Lat.initio.Non.dict.*peruicacia.
n *C.Front.* Subſidium,quòd ſubeſt deficientibus, Præſidium imponitur, Auxilium repentinum eſt, ita ſubſidium ad ſecundos caſus præparatur. Præſidium ad cuſtodiam: Auxilium, vt poſsit,ex inſperato venit. *Vid. Feſt.*
C o *al.*ſuæ.*2.m.ſſ.*
p *al.* auctoritatis.
q *al.*verbi.
r *al.*efficit.
ſ *al.*pro culpa habeatur.
t *al.*retinetur.
v *Ex interpretibus Terent. videtur ſumpſiſſe D. Auguſtinus,act.5.ſcen.4.Andriæ.*
x *al.*Sic pronuntiabitur,*fortè,*etiam pron.
y *al.*&.
z *Ex Seru.ad ill.Eclog.1.*Tityre tu patulæ.
a *Ex Seru.ad ill. 6. Æn.* lucentemque globum lunæ,*ex quo videtur legendum* lucens,*non* lucidum.*Fronto tamen ita etiam ferè diſtinguit inter* lucidum *&* luminoſum.
b *Ex Seru.lib.10. Æn. ad ill.* noſtrum penetrabile
D telum.
c *Ex Seru.ad ill.7.Æn.*penetralibus altis, *& illud.6.* regnis penetralia noſtris.
d *Feſt.dict.*pône,*& Seru.ad ill.2. Æneid.* Pone ſubit coniux.
e *f. dictio* tempus *ſuperat.*
f *Ex Agræt. qui hinc fortè augendus.*
g *al.*Exoptare.
h *Lib.2.in Verr.*
i *Seru.ad ill.9.Æn.*ſi tibi,quæ poſco,*aliter,quàm Iſidorus.*
k *Ex Seru. ad ill. 1. Ænei.* ditione tenerent,Pollicitus.
l *f.* dicimur.
m *al.*minus.*f.*minis.
n *In oratione quam de ſuis virtutibus habuit. Agell. lib.6. c.14.*

*cap.14.Non.dict.*festinare.*Fest.dict.*properare. *C.Front.* qui properat, apparet non esse defessus: qui festinat videtur esse defatigatus. A

° *al.*nunquã quidquam, quod adortus erã, transibam. Ortus.*m.ſ.forte*,orsus.

p *Ex Agratio.*

q *Ex Agratio.*

r *al.*scribitur.

ſ *f.*petiuit.

t *Lego* enixissimè,*aut* intensissimẽ.

u *Ex Seru.ad ill.2.Æn.*constituere pyras.

x *Fest.dict.*bustum.

y *Sic.9.Terent.Scaurus de Orthograph.* populus est,in quo omnis pars ciuitatis,omnes eius ordines continentur:plebs ea dicitur,in qua gentes ciuium patritiæ non insunt.

z *Fest.dict.* pauperies: *ex quo fortè scribendum*, paupertas est damn.quod quadrupes facit. B

a *Lib.10.etymolog.littera P.*puella est paruula,quasi pupilla,*& lib.11.c.1.* pupilla, quod pura sit, & impolluta,vt sunt puellæ:*& sic dictionem* pullam *in* pupillam *fortè quis mutandam censeat:cum & Græcis* ἡ κόρη *vtrumque & pupillam, & puellam significet. Vox tamen* pullam *non temere reijcienda,quandoquidem & Non.*pullum, *inquit*, ætatis nouellæ, ab antiquo verbo pullare, *quod vetus glossarium agnoscit, estque* παραφυάδας βάλλειν:pulli παραφυάδες. *Ipse certè hanc eandem lectionẽ superiore libro habet.*

b *Etymolog.lib.11.c.2.*

c *Lib.4.Ode.6.*

d *Seru.ad ill.1.Æn.* nemora inter frondea.

e *Lib.etymolog.7.c.12.*

f *Vid.Seru.ad ill.1.Æn.*profugus,Lauinaque venit littora. C

g *al.* patri affectus.

h *al.*amor.

i *al.*proprium.

k proprium.*2.m.ſ.*

l *Ex Agratio.*

m *Fronto. Sic.* portentum, quod porrò & diutius manet,futurumque postmodum aliquid significat, monstrum est contra naturam, vt est Minotaurus, *& infra*,in monstro rectus ordo naturæ vertitur:in portento differtur euentus.*Non.dict.*monstra.

n *Etymolog.lib.11.c.3.*

o *Herodian.*

p *al.*notationem.

q *f.*prauitate.

r *C Fronto.eodem sensu*,ostentum, quod præter consuetudinem offertur,*& infra*,in ostento raritas administrationem (*Lego* admirationem)facit. D

ſ *Hæc eadem ferè Etymolog.lib.11.c. 2. & libro secundo different.*

t *Fest.dict.*pubes.

u *f.*induunt.

x *Lib. 2. different.*

y *Ex Agratio.*

z designat.*2.m ſ.*

a perculsos esse.*Agrat.*

b *Lib.5.Etymol.c.25.*

c *Ex Seru.ad ill 1.Æn.*creberque procellis Africus, *& ipse Etymolog.lib.13.c.11.*

d *Ex Seru.ad ill.2.Geor.* Hic plantas tenero abscindens de corpore.

e *Ex Sosipatro Carisio.*

f *al.*transponuntur.

g *Puto glossema proximè præcedentium verborum.*

h *al.*ipse locus arborum.

i *al.*robur.

k *Lego* ex puluere factum.

l *C.Fronto.* præda victos spoliat.

m *C.Fronto.*compendium vtique ad pondus pertinet.

n *Ex C.Frontone.*

o Pompeigena.*2.m.ſ.*

p dominationem transijt: *lego ex Frontone.*

q *Fest.dict.*penem.

r *al.*nouissima.

De littera Q.

478 INter Quatenus, & Quatinus:[a] Quatenus aduerbium est:Quatinus coniũctio caussalis:vt si dicas:Quatinus hoc sine plaga non facis,en tibi plagas. Aduerbium est autem quatenus,aut temporis,aut loci:Temporis cũ dicimus; Quatenus hoc modo res exercebis.

479 Inter Quoniam,& Quia: Quoniam præponitur, & sic sequentem sensum alligat:vt,quoniam [b] dicis,dico.Quia, postponitur,& superiorem sensum confirmat. Vt, scias,quia didici.

480 Inter Quam dudum, & Iam dudum: Quam dudum interrogantis est:Iam dudũ respondentis.

481 Inter Quæritur, & Quiritur: [c] Quiritur de implorando: Quæritur, de inquirendo.

482 Inter Questus; & Quæstus: [d] Quæstus lucri: Questus lacrymarum.

483 Inter Quæ,& Que:Quæ pronomen est:Que verò coniunctio est.

484 Inter Quod,& Quot:Si per d. scribitur Quod,pronomen personale est:si per t. Quot numerus.

Q.

a *C.Fronto.*quatenus,quatine, quatinus, quoniã. *Fest.dict.*quatenus.

b *al.*dicit.

c *Ex Agrat.vnde legendum constat*, inter quæritur & queritur:queritur deplorando, quæritur de inquirendo,*nisi malis* quiritur *in* quiritatur *mutandum.*

d *Ex Agratio, in quo malè est* lucro.

De littera R.

485 INter Recens, & Nouum: Recens nascitur:Nouum fit.Vnde, & Virgilius: Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.

486 In-

486 Inter Religionẽ, & Fidem: Fides est credulitas, qua Deum confitemur: Religio est cultus, quem illi credentes exhibemus: [a] Dicta autem fides ab eo, quòd fit id, quod inter vtrosque placitũ est: Quasi inter Deũ & hominem dicta quoque religio: eò quòd ea homines religantur vinculo seruiendi ad cultum diuinitatis. Religio autem est in virtute, [b] Superstitio verò in cultu inlicito.

487 Inter Rationale, & Rationabile: Rationale, [c] & Angelus, & homo: Rationabile, quod ratione, vel agitur, vel dicitur.

488 Inter Rusticum, & Rusticanum: Rusticus, operarius dici potest: Rusticanus, pater familias.

489 Inter Rusticitatem, & Rusticationẽ: Rusticitas morum est: Rusticatio operis.

490 Inter Rationem, & Ratiocinationẽ: Ratio, est mentis [d] motus in his, quæ [e] dicuntur discernere, vel cõnectere valens: Ratiocinatio autem rationabilis est, subtilisq; disputatio, atque à certis [f] ad incertorum indagationem nitens cogitatio.

491 Inter Regium, & Regale: [g] Regium est ipsius regis: Regale dignum rege. Sic & Regia, & Regalis: Regia domus in qua est: Regalis rege digna.

492 Inter Rubor, Robur, Robor: Rubor coloris est: Robur virtutis, [h] Robor arboris.

493 Inter Reptilia, & Repentia: [i] Reptilia aquarum sunt: Repentia terræ.

494 Inter Riuum, Fontem, Torrentem, & Flumen: Riuus subitò fit: Fons est caput atque decursus, in quem naturalis manat aqua: Torrens pluuiæ [k] fluctus præceps: Fluuius aquæ decursus generaliter.

R.

a Cicer. Off.
b Non. dict. Superstitionis.
c al. vt Augelus.
d al. motum.
e al. discuntur.
f al. aut incertis ad certorum.
g Ex C. Front. dict. regium.
h Vetus glossar. rober εἶδος ξύλȣ μελάνδρυς.
i Etymolog. lib. 12. c. 6.
k al. pluuia fluctus & præceps.

De littera S.

495 INter Sidera, Astra, Stellas, & Signa: [a] Sidera illa dicuntur, quibus nauigantes cõsiderant, quod ad cursum dirigãt consilium: Astra autem, sunt stellæ grãdes, vt Orion: Stellæ autem, multiiuges, vt Hyades, Pleiades: Signum verò, quo animantis imago formata est, vt Taurus, Scorpio, & huiusmodi.

496 Inter [b] Sempiternum, & Perpetuũ: hoc [c] distat: quòd Sempiternitas ad Deũ pertinet: Perpetuitas ad Angelos, vel ad [d] animas hominum. Primum enim semper fuit, nec vnquam esse desinit: Alterum esse cœpit, sed esse perpetuum non desinit.

497 Inter Sensum, & Intellectum: Sensus ad naturam refertur: Intellectus ad artem.

498 Inter Sacrum, Religiosum, & Sanctũ: Sacrum vocamus, quod ad Deum pertinet: Religiosum, quod ad homines iustos: Sanctum verò, quo aliquid sancitur, quoque violato, pœna committitur: Sacrum verò, & Sanctum est: Sanctum verò non continuò Sacrum. Item Sanctum in bonam partem ponitur: [e] Sacrum verò duo significat, & bonum, & malum: Bonum, vt illud [f] -- inter flumina nota, & fontes sacros: Malum, vt [g] Auri sacra fames. Et, [h] Sacræ panduntur portæ. Et, [i] Leno sacer. Et, [k] Sacer hircus. Vnde & ignis sacer dicitur hulcus horribile. Alma autem ab alendo dicta. Vnde & apud Paganos Alma Ceres dicta est, alimentorum inuentrix.

499 Inter Sapientem, & Prudentem ita discerni solet: vt Sapiens vocetur is, qui intellectum æternorum rimatur: Prudens verò, qui ea, quæ sensibus corporis experiuntur.

500 Inter Stultum, Fatuũ, & Stupidum: [l] Quidam veterum Fatuũ existimant, qui nec quod fatur ipse, nec quod alij dicunt, intelligat: Stultum verò, hebetiorẽ corde. Vnde Afranius. Ego, inquit, me stultum existimo: Fatuum esse non opinor. Id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis: [m] Stupidus verò dictus est quasi lapideus, quasi stolidus.

501 Inter Sæuum, & Crudelem: Sæuus in ira: Crudelis in sanguine.

502 Inter Stuprum, Incestum, & Adulterium: Stuprum [n] in virgine: [o] Incestum in parente, vel vidua: [p] Adulterium in nupta. Dictum autem Incestum, quasi incastum.

503 Inter Satietatem, & Saturitatem: [q] Satietas vario genere spectaculorum contingit: Saturitas verò ciborum est.

504 Inter Superbiam, & Arrogantiam: [r] Arro-

[r] Arrogantia, est inanis gloria, de eo, quod quisq; est. Superbia verò, supergrediens elatio mentis, de eo, quod non est. Superbiæ autem gemina est differentia: Vna, quæ spirituales, ac summos viros per virtutũ iactãtiam deijcit: Altera, quæ carnales erga seniorum imperium inobediẽtes reddit. Dicta autem superbia, quia [s] super vult; quàm quod est.

505 Inter Scientem, & Sciolum: Sciens est peritus scientia & rebus: Sciolus, simulator scientiæ ac peritiæ, Scienti contrarius est: Et quidquid alius sciat, ipse videri vellet scire. Aut qui se profitetur scire omnia, aut etiam futura prædicere.

506 Inter Spurcum, & Spurium: [t] Spurcus non tantùm impurus, sed & sæuus: [u] Spurius autem patre incerto, matre vidua genitus, quasi tantùm Spurij filius. Quia muliebrem naturam antiqui [x] Spurium vocabant. Eosdem, & Fauonios quidam appellant: quia quædam animalia Fauonij spiritu hausto concipere existimantur.

507 Inter Sceleratum, Scelestum, & Scelerosum: Grammatici dicunt, [y] Sceleratum illum esse, in quo [z] fit Scelus: Vt Cicero, O [a] te Scelerate, qui subactus, & prostitutus es. Scelestum autem, per quem fit. Vt Terẽtius, Scelesta, ouem lupo commisisti. Scelerosus, qui facit: vt idem, Ego illum Scelerosum misera nolens pertuli. Sed hæc auctores nõ vsquequaque custodiunt.

508 Inter Salutem, & Salubritatem: Salus est integritas corporis: Salubritas, saluti conueniens caussa, per quam [b] sanitas vel reseruatur, vel restauratur.

509 Inter Super, & Supra hoc interest: [c] Super est, quod [d] imminet: Supra, quod substratum aliquid habet. Item [e] Super interdum aut nimium, aut satis accipimus.

510 Inter Subter, & Subtus: [f] Subter est, quod re aliqua superiore deprimitur & [g] proculcatur: Subtus quod demissum altiùs, non contingitur.

511 Inter Supremi, & Supprimi: [h] Supremi & summi, significat & imi: Supprimi autem, occultari.

512 Inter Sumere, & Accipere: [i] Sumimus ipsi: Accipimus ab alio. Cùm enim damus, dicendum est Accipe: Quum [k] permittimus ipsi tollere, [l] dicimus, Sume. Itẽ Sumimus per nos: Accipimus à volentibus. Tollimus à [m] non volentibus. [n] Item Auferimus iure, quidquid dedimus: [o] Assumimus iussu, Eripimus vi.

513 Inter Sperare, & Exspectare: [p] Exspectamus, & bona, & mala: Speramus autem tantùm bona: [q] Miro autem modo Virgilius verbi huius proprietatem à propria significatione secernit, dicens: [r] Hunc ego si potui tantùm sperare dolorem, dum omne, quod exhorret animus, rectius timere dicatur: [s] Sed Grammatici hoc Exponunt dicentes: Sperare dixit pro timere. Quod & Lucanus distinguens ait, --Liceat sperare timenti.

514 Inter Scire, & Nosse: Scire est, reddere rationem, quã noueris: Nosse, referre tãtummodò, quod audieris.

515 Inter Simulare, & Dissimulare: [t] Dissimulamus nota: Simulamus ignota. [u] Qui enim fingit se scire, quod nescit, Simulat: Qui autem quod scit, nescire se dicit, Dissimulat. Vnde & Sallustius: [x] Ille Simulator incerti, ac certi Dissimulator erat.

516 Inter Sistere, & Consistere, & Assistere: Sistere est interdum, resistere, vel prohibere, id est, qui aliquam rem in loco stare facit. Vt Vrgilius: Sistere aquam fluuijs. [y] Adsistere verò, & ante vnum, & coram multis: Consistere in medio adesse.

517 Inter Seruire, & Inseruire: Seruire tantùm dominis: Inseruire cuiusque præceptis.

518 Inter Spirare, & Exspirare: [z] Spirare viuere est: Exspirare mori.

519 Inter Surgere, & Exsurgere, & reliqua: Surgitur à loco: Exsurgitur à somno: Insurgitur ad vindictã: Cõsurgitur ad auxiliũ.

520 Inter Subijcitur, & Supponitur: Subijcitur citò: Supponitur lentè.

521 Inter Simul, & Semel: Semel ad numerum pertinet: Vt, Semel, bis: Simul ad cõgregationem: Vt, [a] Globati simul feruntur in arma viri.

522 Inter Sepulcrum, & Monumentum: [b] Sepulcrum tantummodò tumulus defunctorum est: [c] Monumentum verò, nunc Sepulcrum, nunc historia rerum gestarum: [d] Dictum eò quòd mentem moneat, vel ad memoriam defuncti, vel ad recordationem rei scriptæ. [e] Porrò Tumulus bifariè, nunc tumens tellus, nunc Sepulcrum vocatur. Sepulcrum autem à Sepulto dictum. Sepultus verò, eò quòd sine palpitatione vel pulsu sit, id est, sine motu. [f] Cadauer autem à cadendo dictum.

523 Inter Sacrificium, & Hostiam hæc

vetus

vetus erat discretio, quòd Sacrificium spon- A tanea oblatio erat: [g] Hostia verò, quæ deuictis hostibus immolabatur. Hæc & Victima vocabatur: Alij Victimam ideo dictã putant, quia ictu percussa cadit: vel quia vincta ad aras perducitur.

524 Inter Sedes, & Thronos: [h] Sedes nõ tantùm vnius, sed multorum est. Nam [i] Solium vnius tantum est, & Regum, [k] Sedes quibuscunque proprium. Solium autem vel à solius sessione, vel à soliditate dictum. Solium Latini, Græci Thronum dicunt: [l] Sedes autem dictæ, quia apud veteres Romanos non erat vsus accumbendi. Vnde, & cõsedere antiquo more dicitur. Nam Veteres, B Sedentes epulabantur. Posteà vt ait Varro de vita populi Romani, viri discumbere cœperunt, mulieres sedere. Quia turpe illis erat, [m] discumbere mulierem.

525 Inter Seruum, & Famulum: [n] Serui sunt in bello capti, quasi Seruati: Sicut Mancipium, ab hostibus quasi manu captum. Famuli autem ex proprijs Familijs orti.

526 Inter Seruitutem, & Seruitiũ: [o] Seruitus, est conditio seruiendi: Seruitium numerus [p] Seruientium.

527 Inter Socerum, & Socrum: Socerum virum dicimus: Socrum fœminam.

528 Inter Similitudinem, & Figuram: Similitudo est, quum secundum aliquam spe- C ciem visam, imago vel pingitur, vel formatur. Figura est, quum impreßione formæ alicuius imago exprimitur, veluti si in cera ex annulo effigiẽ sumat: aut si figulus in argillam, manum vultumq; aliquem imprimat, & fingendo Figuram faciat.

529 Inter Sanguinem, & Cruorem: [q] Sanguis est dum in corpore manet: Effusus verò, Cruor fit. Cruor autem à cruditate vocatur: Vnde & Crudelitas dicta, & Crudus. Alij dicunt, [r] Cruor victimarum esse: Sanguinem hominum. Vt Virgilius: [s] Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa: Id est, Sanguine virginis occisæ. D

530 Inter Sinum, & Gremium: Sinum dicimus sinuatæ vestis receptaculum: Gremium interius [t] adcurtatæ.

531 Inter Senium, & Senectutem: [v] Senectus, est grauior ætas, post iuuentutem succedens. Senium autem, vltima ætas post Grauitatem veniens. [x] Sic Senes, & Senior. Nam Senior adhûc viridior. Vt illud Virgilianum: [y] Iam Senior: sed cruda Deo viridisq. Senectus. Et Terentius: Quo iure sum vsus adolescentior: non vtiq. magis adolescens, sed minus. Vt Senior, minus Senex. Senecta autem, est ipsa sors [z] siue conditio Senectuti accedens.

532 Inter Sonum, & Sonitum: [a] Sonus est, quidquid auditur sensibile: [b] Sonitus verò, [c] confusio vocis tubarum.

533 Exuuiæ, ad Exspoliatos: Spolia, ad Exspoliantes.

534 Inter Stillam, & Guttam Palæmon Grammaticus ita distinguit: [d] Gutta, inquit, stat: Stilla cadit.

535 Inter Stationem, & Portum: [e] Statio est, vbi ad tempus stant naues: Portus vbi hyemant. Nam Portus locus [f] ignotus est ab accessu ventorum: vbi hiberna opponere solent.

536 Inter Serenum, & Tranquillum: Serenum enim [g] ad cælum referri potest, ad mare non potest. Serenum enim cælum dicimus: [h] Tranquillum mare.

537 Inter Saxa, & Lapides: Saxa tantùm durißima. Nam lapis, & dura, & mollis est petra.

538 Inter Specum, & Antrum: Specum Latini, Græci [i] Antrum dicunt. Sunt autem loca, ex quibus repercussæ voces imaginẽ referunt.

539 Inter Semitam, Callem, & Tramitẽ: [k] Semita hominum est: Callis verò, pecorũ vel ferarum est. Callis etiam dicitur via stricta, à calcando ita dicta. Tramites verò trãsuersa sunt in agris itinera: propriè ergo Callis semita tenuis, Callo pecorum prędurata. Semita autem quasi [l] Semis via. [m] Semita dicta, qua potest ire vnum vehiculũ. [n] Huius duplex [o] Actus vocatur: Propterea quòd duo capit, vel propter euntium, & venientium vehiculorum occursus.

540 Succipere est, de superiori aliquid cadẽs corporale: Suscipere caussam incorporaliter. Suspicere sursum aspicere, aut venerari.

541 Inter [p] Simulare, & Dißimulare: Qui Simulat vult videri facere, quæ non facit: Qui Dißimulat, non vult videri facere, quę facit.

542 Inter Somnum, & Somnium: [q] Somnus, quo dormimus: Somnium, quod dormientes videmus.

543 Inter Sum, & Suum: Sum verbũ est: Suum, pronomen est.

544 Inter Sæuit, & Seuit: Sæuit, irascitur: Seuit, Satorem dicit.

545 Inter Suus, & Sus: Suus, pronomen est: Sus, animal est.
546 Inter Syram, & Suram: Syra gentis suæ fœmina: Sura pars pedis.
547 Inter Sartorem, & Sarcinatorem: [r] Sartorem, agrum Sarrientem: [s] Sarcinatorem, vestes Sarcientem.
548 Inter Similem, & Simulantem: Similem talem: Simulantem, talem mentientem.
549 Inter Strenuum, & Externum: Strenuum, fortem: Externum, extraneum dicimus.
550 Inter Statum, & Staturam: [t] Statum, quæstionem, vel scenicam vestem: Staturã, quantitatem cuiusque rei.
551 Inter Scripturam, & Lectionem: [v] Lectio in opere est: Scriptura in affectu. vel pictura.

S.

a *Etymolog. lib. 3. c. 59. & 70.*
b *Lib. sententiarum D. Isidor.*
c *al.* discrepat.
d *al.* animam.
e *Seru. ad ill. 1. Æn.* templis indicit honorem. *Et illud. 3. Æn.* Auri sacra fames.
f *Virg. Eclog. 1.*
g *Æn. lib. 3.*
h *Æn. lib. 2.*
i *Plaut.*
k *Ouid.*
l *Etymolog. lib. 10. littera S. Interpretes Terentij act. 5. Scen. 9. Eunuch.*
m *Non. dict.* stupidus.
n Cum viduis, *Non. dict.* stuprum.
o *Etymol. lib. 10. littera I.*
p *Etymolog. lib. 5. c. 26. & lib. 10. littera A.*
q *Carisius.* Saturitas in cibo tantùm dicitur, in cæteris verò satietas. *C. Fronto. breuius.* Saturitas vẽtris, satietas animi.
r *C. Fronto.* Superbia à superhabendo: arrogantia etiam in pauperem cadit.
s *al.* semper vult, quod non est.
t *Non. dict.* spurcum.
v *Etymol. lib. 9. c. 5.*
x *al.* Iurisconsulti.
y *Sic interpretes Terentij act. 4. Scen. 3. Eunuch.* Scelerosus, est multorum: Scelestus, vel vnius. Scelerosus, propriè auctor Sceleris, sceleratus, in quo scelus sit commissum, vel constitutum.
z *al.* sit scelus.
a *al.* O tu.
b *al.* ætas, vel salauatur, vel.
c *Ex Agrætio.*
d Eminet *Agrætius.*
e *Seru. ad illud. 3. Æn.* O mihi sola mei super Astyanactis imago.
f *Ex Agrætio.*

g *al.* conculcatur.
h *Fest. dict.* Supremum. *Non. dict.* Supremum.
i *Sic C. Fronto.* Sumimus, quæ posita sunt: accipimus, quæ porriguntur.
k *al.* præcipimus.
l *al.* dicendum est.
m *al.* nolentibus.
n *Lego.* adimimus.
o *Ex Front. qui ita,* aufert, qui dedit, adimit, (*lege in Isidoro* adimimus) imperio coactus: eripit, qui plus valet.
p *Ex interpretibus Terentij act. 2. Scen. 6. Andriæ.*
q *Seru. ad versum citatum.*
r *4. Æneid.*
s *al.* quam sperare.
t *Ex Seru. ad ill. 1. Æn.* Dissimulant, & nube caua speculantur amicti. *al.* Dissimulamus notum, Simulamus ignotum.
v *C. Fronto.* qui simulat probare vult, quod non est.
x *Puto Isidorum scripsisse adducto loco ex bello Catilinario & exposito:* cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator. Simulator incerti, ac certi dissimulator erat. *Nisi forte ab alio glossema adiectum.*
y *Nescio an scripserit Isidorus:* adsistere verò ante vnum, consistere coram multis: *& reliqua quæ alteri exemplari deerant, omittenda.*
z *Ex Agrætio, qui forte hinc emendandus.*
a *al.* Conglobati.
b *Fest. dict.* sepulcrum. *Etymolog. lib. 15. c. 11*
c *Isidor. ibidem.*
d *Seru. ad ill. 6. Æn.* illa hæc monumenta reliquit.
e *Etymol. lib. 15. c. 11.*
f *Etymolog. lib. 11. c. 2.*
g *Etymolog. lib. 6. c. 19.*
h *Etymolog. lib. 20. c. 11.*
i *Seru. ad illud. 1. Æn.* solioque altè subnixa resedit.
k *al.* illud cuiuscunque.
l *Isidor. proximè citato loco.*
m *al.* discumbere visum.
n *Etymolog. lib. 8. cap. 4.*
o *Ex Sosipatro Caris.*
p *al.* Seruorum est.
q *Etymolog. lib. 11. c. 1.*
r *Seru. ad illud. 8. Æn.* tepidusque cruor fumabat ad aras.
s *2. Æneid.*
t *al.* adcuratæ.
v *Etymol. lib. 11. c. 2.*
x *Fortè legend. ex citato loco Isidori, sed sene minus est senior.*
y *Vide Seru. ibidem. Æneid. 6.*
z *al.* atque conditio. s. a.
a *al.* sonitus est.
b *al.* sonus vero.
c *al.* confusæ vocis.
d *Ex C. Fronto, qui tamen Palæmonem non nominat.*
e *Ex Seruio ad ill. 2. Æneid.* statio malè fida carinis, *& ill. 10.* Frangere nec tali puppes statione recuso.
f *Fortè legend.* remotus, *ex Etymolog. lib. 14. c. 8.*
g *Sic Virg. Geor. 1.* cælo properanda sereno, *&* hyemes optate serenas, *& alibi*, vnde serenas Ventus agat nubes, *& sæpè aliàs.*

h Tran-

[h] Tranquilla per alta. 2. *Æneidos.*

[i] *Agnoscit etiam hanc vocem vetus glossarium.*

[k] *Ex Seru. ad ill. 4. Æneid.* Conuectant calle angusto: *& ipse Etymol. lib. 15. c. 16.*

[l] *Varr. 4. de ling. Lat.* quasi semi iter. *Ipse Etymolog. lib. citato,* à semi itu.

[m] *Legend.* Via dicta, *neq; enim semita vehiculum, sed via capit.*

[n] *al* cuius duplex.

[o] *Paulus ad Festum dict.* Actus. *Varr. 4. de ling. Lat. duobus locis. Ipse Etymolog. lib. 15. cap. 15.*

[p] *Vide supra.*

[q] *Ex Seru. ad ill. 5. Æn.* tibi tristia somnia portans, *qui tamen,* somnium, quod dormientes videmus.

[r] *Ex Non videtur dict.* Sartores.

[s] *C. Front.* Sarcinatrix, quæ sarcinas seruat.

[t] *Interpretes Terentij act. 3. Scen. 5. Eunuch.* Statura corpori adscribitur: status ad habitum refertur. *Ergo status est σχῆμα, statura longitudo corporis, pro* quæstionem *autem, malim* quæstionis, *aut* quæstionum. *Porrò dictiones* scenicam vestē *fortè in σχῆμα contrahendæ: legendusq; locus:* statum quæstionis, vel schema : *aut,* statum quæstionis, vel schema, siuè vestē. *Vid. Ascon. Pedian. in. 3. oration. contra Verrem.*

[v] *Quid si legamus,* Inter scripturam, & scriptionem: scriptio in opere, scriptura in affectu. v. p?

De littera T.

552 INter Terram, & Tellurem, & Humum: [a] Terra, squalida est, & inculta: Tellus, fructifera: Humus autem, inferior & deorsum, & [b] humida. Vnde & humati, sepulti. Generaliter autem vbiq; Terra est, non vbique Humus. Et in parietibus Terra est, hoc est in lateribus, & nō est Humus. Humus autem terra humida est, & ab humore vocata: sicut & Terra, quòd naturali siccitate torreat: Sicut & Tellus, quòd [c] fructus eius tollimus.

553 Inter temperantiā, & Temperationem sic discernitur: [d] vt Temperantia animorum sit: Temperatio rerum.

554 Inter Timentem, & Timidum: [f] Timidus est, qui semper timet: Timens verò qui ad tēpus formidat ex caussa. Tali intellectu distinguūtur, pauidus & pauens, prouidus & prouidens, superbus & superbiens, languidus & languens, furibundus & furēs, & cætera similia.

555 Inter Tremulum, & Trementem: Tremulus, est natura: Tremens, tempore.

556 Inter [g] Temeritatem, & Audaciam: Temeritas, sine consilio dicitur: Audacia, post consilium.

557 Inter Tum, & Tunc: [h] Tum, temporis est futuri: Tunc, præteriti.

A 558 Inter Tribuere, & Attribuere: Tribuimus, quum aliquid donamus: Attribuimus, dum ordines officiaque distribuimus.

559 Inter Tulit, Abstulit, & Sustulit: Tulit, qui fert: Abstulit, qui ab alio tulit: Sustulit, qui sursum tulit.

560 Inter Tumidum, & Turgidum: Tumet corpus ægroti: Turget cadauer.

561 Inter Testor, Contestor, & Obtestor: [i] Testor sæpenumerò ad iusiurandū pertinet, vt Virgilius-- per sidera testor: Contestor autem ad iudices: Obtestor ad aduersarios.

B 562 Inter Terga, & Tergora: [k] Terga sunt hominis, quod singulariter Tergum facit: Tergus verò quadrupedum est. Vnde pluraliter tergora coria dicuntur.

563 Inter Tumultum, & Bellum: Bellum est contra hostes exortum: [l] Tumultus verò, domestica appellatione concitatus. Hic & Seditio nuncupatur. Nam Seditio est [m] discessio ciuium. Quod enim seorsum alij ad alios eunt Seditio dicitur. Alij putant propter dissensionem animorum, Seditionem [n] vocari, quam Græci diastasin vocant.

564 Inter Turbidum, & Turbulentum: Turbidum de natura est: Turbulentum fit.

C 565 Inter Terrenum, Terrestre, & Terrosum: Terrenum, opus dicimus: Terrestre, vt maritimū: Terrosum verò, frumenti genus arenosum.

566 Inter Tuus, & Tus: Tuus pronomen est: Tus verò pigmentum.

Inter Tempore, & Tempori: Tempore, ablatiuo casu: Tempori aduerbium est.

567 Inter Tuum, & Tum: Tum aduerbium est: Tuum pronomen.

568 Inter Tristitiam, & Mœstitiam: Mœstitia cordis est: Tristitia vultus. Mœstum ergo, vel mœrentem animo dicimus: Tristem
D aspectu. Item Mœstitia temporis est, & fit aliquando ex aliquo accidenti dolore. Tristitia verò, vitium naturæ perpetuum est.

T.

[a] *Etymolog. lib. 4. c. 5. Varr. 4. de ling. Latin. dict.* Terra.

[b] *al.* humida tellus.

[c] *al.* fructum.

[d] *Ex Agræt. qui addit* temperies ventorum.

[e] *Ex Seru. ad ill. Eclog. 7.* timidisque superuenit Ægle.

[g] *Vide supra.*

h *al.*

h *al.* Tum temporis est præsentis, tunc temporis futuri est.

i *Sic Seru. ad ill. 2. Æn.* Testor numen ait.

k *Caris. breuius tergum hominis, tergum pecoris nominatur. Vid. Seru. ad illud. 1. Æn.* Tergora diripiunt costis.

l *Tumultus propriam significationem vide apud Seru. ad illud. 8. Æn.* Vt belli signum, &c. *& ill. 7.* Ipse vocat pugnas.

m *al.* dissensio.

n *al.* vocatam.

De littera V.

569 INter Vetus, & Antiquum: [a] Vetus annis enumeratur: Antiquum seculis.

570 Inter Virtutem, & Fortitudinẽ: Virtus in animi vigore & habitu est: cuius pars est fortitudo mentis. Quæ ex quatuor virtutibus vna est. Licet & corporis robur, fortitudo vocetur.

571 Inter Vecordem, & Vesanum: [b] Vecors mali cordis: Sicut Vesanus non [c] probè sanus.

572 Inter Velocitatem, & Celeritatem: [d] Velocitas pedum est: Celeritas animorũ.

573 Inter Vastitatem, & Vastitudinẽ: Vastitas corporis est: Vastitudo, solitudo.

574 Inter Voluptatem, & Voluntatem: [e] Voluntas, est desiderium nondum adeptæ rei: Voluptas verò, rei adeptæ delectatio vel bonæ, vel malæ.

575 Inter Verbera, & Flagella: [f] Verbera, quodlibet genus flagellorum est. Nam Flagella propriè virgarum sunt. Et [g] dicta eo quòd flatu agitentur, & sonent.

576 Inter Valetudinem, & Infirmitatem: Valetudo, prospera esse potest, & aduersa: Infimitas semper infesta est.

577 Inter Vulnus, & Vlcus: [h] Vulnus, ad animum refertur: Vlcus, ad corporis iniuriam. Item Vulnus, corporis recens plaga: Vlcus verò, inueteratum Vulnus.

578 Inter Verbum, & Sermonem: Verbum vnius pars orationis est, iuxta Grammaticos. Nam Sermo plurimorum verborũ oratio est. [i] Sermo autem à serendo dictus, quod nos cum præpositione dicimus à disserendo. Hinc & sermo sancti Hilarij, & Augustini dicitur, id est, dissertio Hilarij & Augustini.

579 Inter Vltra, & Citra: Vltra illuc, vel amplius: Citra, huc ad nos, intra nos.

580 Inter Vlcisci, & Vindicare: [k] Vlciscimur iniuriam factam: Vindicamus, ne fiat.

581 Inter Videre, Aspicere, & Intueri: [l] Videmus natura: Aspicimus voluntate: Intuemur cura.

582 Inter Veneunt, & Vendunt: Vendũt, qui venundant: Veneunt, qui venduntur.

583 Inter Volo, & Opto, & Cupio: Volo, minus est, quàm Opto: Opto, minus est, quàm Cupio.

584 Inter Vnum, & Vnicum: Vnus, ex multis: Vnicus, solus est. Solus itaque vnus numeratur: Vnicus intra numerum finitur.

585 Inter Vnum, & Solum: Vnus ad numerũ pertinet: Solus è multis intelligitur.

586 Inter Vter, & Vtrum: Si enim dicimus: Vtrum vis, [m] eligere significat: aut hoc, aut illud. Vter autem accipitur pro personis: Sicut verbi gratia: Vter vult, veniat ad me, id est, qui vult de duobus.

587 Inter Vrbem, & Ciuitatem ita distinguit Cicero, vt [n] Vrbem mœnia Ciuitatis significent: Ciuitas incolas Vrbis. Nam ad Dolabellam sic scripsit: Liberasti Vrbem à periculo, Ciuitatem à metu. [o] Vrbẽ autem ab Vrbo, quem [p] aratrum, vel sulcum veteres dicebant, aut ab [q] orbe dictam putant, cuius in se imaginem Respub. contineret. Porrò Oppidũ ad habitantes pertinet: Ciuitas ad leges: Vrbs ad vtrunque.

588 Inter Virum, & Hominẽ: Vir, [r] mas est, non fœmina: Homo mas est & fœmina. Fœmina autem, naturale nomen est, generale Mulier: Speciale virgo, vel nupta, vel quæ etiam ætatis nomina accedunt.

589 Inter Vultum, & Faciem: [s] Facies est naturalis oris habitus, immutabilis: Vultus verò pro rerum ac temporum qualitate varius & [t] mutabilis: & secundum affectionem animi modò lætus, modò tristis. Vnde & [v] Vultuosi dicuntur, qui vultum sæpe commutant. Itaque Lucilius hæc quasi distinguens ait: Quæ facies, qui vultus viro. -- Dicimus autem & Vultum cæli, & Vultum [x] maris. Quia & mare sæpe in varios motus, ventorum flatibus mutatur: & cæli vultus ex luce in tenebras, & ex sereno in nubilum commutatur: sicut & hominum cum mentibus vultus.

590 Inter Virginem, & Viraginem: Virgo est, quæ virum nescit: Virago autem, quæ virum agit, hoc est opera virilia facit. Non autem solùm Virgines, Viragines, sed & corruptæ mulieres, quæ virilia faciunt, Viragines rectè dicuntur.

591 Inter Viuum, & Viuentem: [y] Viuũ, de victuro dicimus: Viuentẽ, de morituro.

592 Inter Ve, & Que: Ve, distinguit, Que coniungit.

593 Inter Væ, & Ve: Ve sine a. cõiunctio coniunctiua est: Væ cum a. interiectio dolentis est.

594 Inter Vocem, & Sonum: Vox est, hominis: Sonus, crepidinis.

595 Inter Vuidum, & Humidum: [z] Humidum est, quod extrinsecus habet aliquid humoris: Vuidum verò, quòd intrinsecus: Vnde, & Vuæ dictæ.

596 Inter Valles, & Conualles: [a] Valles, sunt depressa[b] loca camporum: Conualles, montium interualla. B

597 Inter Vndam, & Aquam: [c] Vnda, semper in motu est: Aqua verò, statiua. Porrò Imbres, nubium sunt, Latices, fontium. Nã Latex propriè, liquor fontis: & [d] dictus, quòd in venis terræ lateat.

598 Inter Vicum, & Viam, & Plateam: [e] Vici, dicuntur ipsæ habitationes in vrbibus: Viæ autem, spatia angusta, quæ inter Vicos sunt, quarum perpetuas & latiores, Plateas vocamus. Nam Platea iuxta proprietatem linguæ Græcæ, à latitudine nomen accepit. C

599 Inter Viridia, & Virentia: Viridia, sunt ligna: Virentia, sunt campi, vel [f] prata.

600 Inter Visus, & Visos: Visos, participia dicta: Visus, nomina appellatiua.

601 Inter Virum, & Virus: Virũ, hominẽ: Virus, venenum dicit.

602 Inter Viuit, & Bibit: Viuit, de vita: Bibit, de potione.

603 Inter Vinctum, & Victum: Vinctus, vinculatus: Victus, superatus.

604 Inter Vis, & Bis: Vis, quæ ad voluntatem pertinet: Bis, duabus vicibus.

605 Inter Vllam, & Ollam: Vllam, aliquã: Ollam, vas. D

606 Inter Vallum, & Murum: [g] Non quod Murus, etiam Vallum: Nam vtique, quod Vallum, Murus est.

607 Inter Vagire, Mugire, & cætera: Infans Vagit, bos Mugit, equus Hinnit, asinus [h] Ragit, vel Rudit: leo Rugit, elephas Barrit, sus Grunnit, ouis Balat, serpẽs Sibilat, rana Coaxat, coruus Crocitat, grus Arsat, miluus Iugit, canis Baubat, vel Latrat, vulpes Gannit.

608 Inter Vesperescit, & Vesperascit: Vesperescit, id est, sero fit: Vesperascit, sol ad occasum declinat.

609 Inter Viperinum, & Vipereum: Viperinus, pullus: Vipereus, ad similitudinem serpentis.

V.

a C. *Fronto sic.* Antiquum est, quod excessit patrum memoriam. vetus annorum multorum sentit vtilitatem.

b *Sic Fest. dict.* vecors.

c *al.* propriè sanus.

d *Ex Agræt. qui amplius.* velocitas pedum, & corporum: celeritas animorum, atque factorum.

B e *Fronto breuius.* Voluntas facto gaudet, voluptas fieri cupit, *quem Isidor. velut explicauit.*

f *Etymolog. lib. 5. cap. vltimo.*

g C. *Ex Seru. ad ill. 2. Geor.* néue flagella summa pete. *Etymol. lib. 17. c. 5. & 6.*

h *Agrætius.* Vlcus est, quod nascitur: vulnus, quod ab alio infertur. *& Seru.* Vlcus tecta, & clausa est malignitas: vulnus hians, & patens.

i *Etymolog. lib. 5. c. 8.*

k *Ex Frontone, qui ita.* Vltio, vindicat factum: Vindicta, vel vindicatio futura prohibet.

l *Ex Frontone, in quo tamen pro* aspicere, *&* aspicimus, *rectius est* spectare. *&* spectamus, *nam* aspicere ex improuiso, *idem auctor docet.*

m *Lego elige.*

C n *Ex Seru. ad ill. 2. Æn.* festa velamus fronde per vrbem. *Vide Non. dictionib.* Inter vrbem, & ciuitatem. *al.* Vt vrbe mœnia ciuitatis significet, ciuitate incolas vrbis.

o *Seru. ad ill. 1. Æn.* Vrbs antiqua fuit: *& Donat. ad ill. 5.* Vrbem designat aratro.

p Pars aratri non aratrum, neque sulcus, sed quo sulcus fit, *melius distinctiusque ipse lib.* Etymol. 15. *cap. 2.*

q *Seruius loco citato* ab orbe, *quod antiquæ ciuitates in orbem fiebant.*

r Vir maris, non fœminæ: homo, maris & fœminæ. *m s. mendosè.*

s *Ex veteribus Terentij interpretibus actu. 1. Scen. 1. Æn. in quibus tamẽ pro* facies, forma *est. Vid. Non. d.* facies, *& potissimum dict.* vultus & facies, *& Seru. ad illud. 1.*

D *Æneid.* Tu faciem illius.

t *al.* commutabilis.

v *Non. dict.* vultuosum.

x *Æneid. 5.* Mẽne salis placidi vultum, fluctusque quietos Ignorare iubes? *& ibi Seru.*

y *Ex Agrætio.*

z *Ex Seru. ad ill. 10. Æglog.* Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.

a *Etymolog. lib. 14. c. 8. Fest. dict.* conuallis.

b *al* colla.

c *Lib. 13. Etymol. c. 20.*

d *A lapsu. Fest. dict.* latex.

e *Etymolog. lib. 15. c. 2. dict.* vicus, *& dict.* plateæ.

f *al.* prati.

h Ragit vel, *puto glossema. Vide carmen Ouidio attributum de varijs animalium vocibus.*

De littera Z.

610 INter Zelum, & Inuidiam: Zelus, interdum & in bonam partem accipi potest: Quum quis nititur ea, quæ meliora sunt, æmulari: Inuidia verò, vt dictum est, aliena felicitate torquetur, & in duplicem scinditur pasſionem: quum, aut quod ipſe eſt, aliud eſſe non vult: aut alium videns eſſe meliorem, dolet, ſe non eſſe conſimilẽ. Pulchrè autẽ quidam [a] Græcum verſum transferens elegiaco metro, de Inuidia luſit dicens.

Iuſtius Inuidia nihil eſt: quæ protinus ipſum.

Auctorem rodit, excruciatque animum.

[b] Inuidiæ autem nomen dictum eſt, à nimis intuendo [c] felicitatem alterius: vt eſt illud, [d] Quiſnam florem Inuidit meum?

Z.

[a] *Cuius auctoris incertum.*

[b] *Cic.Tuſc.3.*

[c] Fortunam *Cicer.*

[d] *Actij ex Menalippo, ſed detruncatus verſus, qui apud Ciceronem ita legitur,* Florem quiſnam liberûm inuidit meûm. *Apud Non. dict.* Inuidiæ. Vnde aut quis mortalis florem liberûm inuidit meûm. *Trochaicis numeris.*

IDEM DIFFERENTIARVM, SIVE DE PROPRIETATE ſermonum, Liber.

Ex Pariſien. editione.

DIFFERENTIA I.

INTER Polliceri, & Promittere hoc intereſt: quòd Promittimus, rogati: Pollicemur, vltro.

2 Inter Nullum, & Neminẽ hoc intereſt: quòd Nullus, poteſt ad aliquid referri: Nemo, ad hominem: & eſt Nemo, quaſi nec homo.

3 Inter Intus, & Intro hoc intereſt: quòd Intro eo, Intus ſum, Foris ſum, Foras eo.

4 Inter Luſtra, productè, & Luſtra correptè hoc intereſt: quòd Luſtra ſunt, certa tẽpora: Luſtra, latibula ferarum, vel turpium hominum receptacula.

5 Inter Seruitium, & Seruitutem hoc intereſt: quòd Seruitus, neceſsitas ſeruiẽdi: Seruitium, dicimus munus ſeruitorum.

A 6 Inter Terminũ, & Finem hoc intereſt: quòd Terminus, non ſine manu ponitur: Finis, vel ſermonis, vel voluntatis, vel cuiuſq. rei, intelligi poteſt.

7 Inter Aſperum, & Ferocem hoc intereſt: quòd Aſper, ad tempus: Ferox, à natiuitate.

8 Inter Flumen, & Fluuium, Amnem, & Torrentem hoc intereſt: quòd Flumen, à fluere dicitur: Fluuius, à temporali aqua eſt: Amnis, ab amœnitate cognominatur, quaſi amœnus: Torrẽs, qui hyeme intumeſcit, & B imbribus niuibúſque completur.

9 Inter Innocentem, & Innoxium hoc intereſt: quòd Innocens ſanctitate morum intelligitur: Innocuus, qui non habet nocẽdi voluntatem.

10 Inter Generoſum, & Nobilem hoc intereſt: quòd Generoſus, naſcitur: Nobilis, opibus fit.

11 Inter Regium, & Regem hoc intereſt: quòd Regius, puer regalis eſt: Rex, qui regit regnum.

12 Inter Dementem, & Amentem hoc intereſt: quòd Amens, in totum caret mente: Demens, partem retinet, dictus quaſi diminuta parte mentis. C

13 Inter Pecudes, & Pecora hoc intereſt: quòd Pecudes, tantùm oues accipimus: Pecora autem mixtura omnium, animalium eſt.

14 Inter Monſtrare, & Demonſtrare hoc intereſt: quòd Monſtramus, ſemel: Demonſtramus, ſæpius.

15 Inter Diuitem, & Honeſtum, Pecunioſum, Beatum, Locupletem, & Opulentum hoc intereſt: quod Diues, auro argentoque: Honeſtus, moribus dicitur: Pecunioſus, à pecoribus dicitur: Beatus, ab animo: Locuples, ab eo q̃ loculis plenus: Opu- D lentus, omnibus his plenus, tanquàm opibus eminens.

16 Inter Palàm, & Coràm hoc intereſt: quòd Palàm, hominum præſentiam notat: Coràm, perſonam accipere deſiderat.

17 Inter Album, & Candidum hoc intereſt: quòd Album, naturale eſt: Candidum, cura facit.

18 Inter Senſum, & Intellectum hoc intereſt: quòd Senſus, naturale eſt: Intellectus, à re obſcura.

19 Inter Exanimum, & Inanimum hoc intereſt: quòd Exanimus, vita priuatus eſt: Inanimus, nunquàm habet animam.

20 In-

20 Inter Imbrem, Nimbum, & Pluuiam hoc interest: quòd Imber, à Græca significatione descendit, quasi vmbrosum, qui summa vi cadit, & citò descēdit: Pluuia est, quam impulsu ventorum nubes exprimunt: vnde & plorare est dictum, cùm coactæ dolore lacrymæ exprimuntur. Nimbus, etiam erumpit, vt aliquam partē minorem occupet cæli, maiorem serenam relinquat.

21 Inter Sanguinem, Cruorem, & Saniē hoc interest: quòd Sanguis, dicitur cùm intra corpus est, dictus quod nos sanciat, idest, contineat: Cruor, cōfusus ideo dictus, quòd corruere cogat: Sanies, corpus putre.

22 Inter Terga, & Tergora hoc interest: ꝙ Terga, hominū sunt: Tergora, animaliū. Numero singulari, hominis Tergum dicimus, animalis, Tergus.

23 Inter Mi, & Mihi hoc interest: quòd Mi, pronomen est simplex: Mihi, compositum, vel Mi, vox affectus, & casum vocatiuum semper desiderat.

24 Inter Tum, & Tunc hoc interest: quòd Tum, ordinis habet significationem: Tunc, temporis.

25 Inter Iram, & Iracundiam hoc interest: quòd Ira, ad tempus: Iracundia, continetur in corde.

26 Inter Noctu, & Nocte hoc interest: ꝙ Noctu, sic dicitur, quomodo interdiu, & significat, aliquam partem noctis: Nocte autē, totam noctem intelligimus.

27 Inter Fari, Loqui, Sermocinari, & Narrare hoc interest: quòd Famur, cùm aliquid dicimus, facundè: Loquimur, natura: Sermocinamur, quando contra aliquem sermone contendimus: Narramus, doctè.

28 Inter Tenere, Sumere, & Accipere hoc interest: quòd Tenemus, quæ sunt in nostra potestate: Sumimus, posita: Accipimus, data.

29 Inter Aspicere, Suspicere, Inspicere, Prospicere, Despicere, Intueri, Videre, Spectare, & Visere hoc interest: quòd nos Aspicimus, casu: Suspicimus, in superiorem patrem, vel veneramur: Inspicimus, iudicaturi: Prospicimus, quæ longè sunt: Despicimus, inferiorem partem: vel languidā. Intuemur, cùm caussa: Videmus, natura: Visimus, experta.

30 Inter Furorem, & Insaniam hoc interest: quòd Furor, vitiū temporis est: Insania, perpetua.

31 Inter Alium, & Alterum hoc interest: quòd Alius, à multis, Alter, à duobus.

32 Inter Scelus, & Facinus hoc interest: quòd Scelus, crimen est: Facinus, etiam in laude rectè dicitur: Sallustius dicit bonum facinus.

33 Inter Dona, & Munera hoc interest: quòd Dona, Deo dantur: Munera, hominibus tribuuntur. Et Munera, quibus homines, id est, milites officio funguntur, quæ quidem munia vocantur.

34 Inter Vestem, & Vestimentum hoc interest: quòd Vestes, fœminarum dicuntur: Vestimenta, virorum.

35 Inter Humidum, & Vuidum hoc interest: quòd Humidū, omnino permaduit: Vuidum, quod ad medium vsque peruenit.

36 Inter Vetus, & Vetustum hoc interest: quòd Vetus, nouo comparatur: ècontrario Vetustum, ad antiquitatem refertur.

37 Inter Terrere, & Deterrere hoc interest: quòd qui Terret, timere cogit: qui Deterret, prohibet perseuerare.

38 Inter Solum, Vnum, Solitariū, & Vnicum hoc interest: quòd Solus, qui à cæteris relictus: Vnus, initium multorum agit: Solitarius, qui semper sine cæteris viuit: Vnicus, habetur solus, propter inopiam aliorum.

39 Inter Aphæresin, Syncopen, & Apocopen hoc interest: quòd sola Aphæresis, ex prima parte vocis fit, litteras, & syllabas detrahens: vt, si genus humanum, & mortalia temnitis arma: pro, cōtemnitis. Syncope, mediam perdit: vt, apparent rari nantes, pro natantes. Apocope, ex vltima fit, vt, domus luxu instruitur, id est, luxuria.

40 Inter Solœcismum, & Barbarismum hoc interest: quòd Solœcismus, in sensu fit: Barbarismus, in voce.

41 Inter Relictum, & Desertum hoc interest: quòd Relinquimus, volūtate: Deserimus, inuiti.

42 Inter Misereri, & Miserari hoc interest: quòd Miseremur, cùm eodem tempore, & de alicuius casu dolet nobis, & subuenimus laboranti: Miserari, est consolari tantū, & intra affectum doloris esse.

43 Inter Orare, & Precari hoc interest: quòd Orare dicitur, quoniam oris ratio dicitur, & qui Orat, etiam Precatur: qui rogat deprecatur: nō vtiq. qui Precatur orat, quia etiam imperiti, ad preces descendunt.

44 Inter Nescire, & Ignorare hoc interest, quòd

quòd qui Nescit, omnium notitia caret: qui Ignorat, aliquid nescit.

45 Inter Legatum, & Oratorem hoc interest: quòd Legatus, electus est ad officiũ à ciuitate, & est sacrosanctus: Orator, ad orandum missus: vt oris oratione exponat quod petit.

46 Inter Tardum, Pigrum, Inertem, & Segnem hoc interest: quòd Tardus, dicitur qui trahit tempus: Iners, sine arte nullius officij capax: Piger, per omnia ægro similis: Segnis, emotus est à calore.

47 Inter Natum, & Gnatum hoc interest: quòd Natus particulariter à verbo nasci: Gnatus, dicitur filius à generatione.

48 Inter Infamem, & Famosum hoc interest: quòd Famosus, tam in bona cogitatione, quàm in mala: Infamis, tantũ in mala.

49 Inter Iuuentutem, & Iuuentam hoc interest: Iuuentus, dicitur multitudo iuuenum: Iuuenta, vnius ætas, vel etiam Dea iuuentutis.

50 Inter Decus, & Decorem hoc interest: quòd Decus, ad virtutem refertur: Decor, ad corpus.

51 Inter Supra, & Super hoc interest: quod Super est, quod eminet: Supra, quod aliquid substratum habet.

52 Inter Metum, Timorem, & Pauorem hoc interest: quòd Metus, futura prospicit: Timor subita mentis consternatio est: Pauor autem, motus. Inde etiam pauida iumenta dicimus.

53 Inter Omnes, Cunctos, & Vniuersos hoc interest: quòd Omnes, quorum mentio est: Cuncti, qui vbique sunt: Vniuersi, qui in vno loco versi.

54 Inter Vndam, & Aquam hoc interest: quòd Vnda, copiosa aqua est: Aqua est, naturalis.

55 Inter Tacere, & Silere hoc interest: quòd qui desinit loqui, Silet: & qui non cœpit, Tacet.

56 Inter Auxilium, Præsidium, & Subsidium hoc interest: quòd Auxilium laborantibus mittitur: Præsidium præparatur: Subsidium seruatur, vt cùm exegerit necessitas detur.

57 Inter Insequi, & Cõsequi hoc interest: quòd Amicum, consequimur præcedentẽ: Insequimur inimicum.

58 Inter Principium, & Initium hoc interest: quòd Principium, totius corporis est: Initium, quasi primum.

A 59 Inter Simulare, & Dissimulare, hoc interest: quòd Simulamus, quod nescimus: & negamus nescire: Dissimulamus, quæ scimus.

60 Inter Simul, & Simitum hoc interest: ꝙ Simul, vt vna res pariter clareat: vt Simul, legimus, Simul scribimus. Simitum, lucri recipit significationem, quasi simulitum.

61 Inter Scelestum, Sceleratum, & Scelerosum hoc interest: quòd Sceleratus, suo scelere, vel alieno cõtaminatus: Scelestus, scelerũ cogitator: Scelerosus, quasi insidiosus, periculosus, * vel totus dies, vel animus propter arduitatem.

B 62 Inter Reliquos, & Cæteros hoc interest: ꝙ Reliquos, dicimus relictos ex omnibus: Cæteros, quos nescimus.

63 Inter Redibidum per b. litteram, & Rediuiuũ per u. litteram hoc interest: quòd Redibidum est, quod nascitur: Rediuiuum, quod reuiuiscit.

64 Inter Patrium, & Paternum hoc interest: quòd Patrium, à patria venit: Paternum, à patre.

65 Inter Pometa, & Pomaria hoc interest: quòd Pomaria, vaga dicimus, sicut olearia & ficaria: Pometa, quasi maleta, ficeta & oleta.

C 66 Inter Ægrum, & Ægrotum hoc interest: quòd Æger, animo: Ægrotus, corpore.

67 Inter Prior Venit, & Antè Venit hoc interest: quòd Prior, ad dignitatem: Ante, ad tempus refertur.

68 Inter Inficere, & Officere hoc interest: quòd Officit qui nocet: Inficit, qui lanam aut alia inficit.

69 Inter Contingere, Accidere, & Euenire hoc interest: quòd Contingunt bona: Accidunt, mala: Eueniunt, vtraque.

70 Inter Grates, & Gratias hoc interest: quòd Grates referimus: Gratias, agimus.

D 71 Inter Oleas, & Oliuas hoc interest: Oliuas, ipsum fructum dicimus, vnde fit Oleũ. Oleas, arbores dicimus, vnde fiunt Olíueta.

72 Inter Nixus, & Nisus hoc interest: quòd Nixus, ad corpus refertur: Nisus, ad animum, id est, conatus.

73 Inter Nefandum, & Nefarium hoc interest: quòd Nefarius, à præteritis intelligitur, Nefandus, in opere.

74 Inter Nutrit, & Nutricat hoc interest, quod Mulier Nutrit: Nutricat, nutritius.

75 Inter Maritimum, & Marinum hoc interest:

tereſt, quòd Maritimum proximum mari: A Marinum ex ipſo mari.

76 Inter Laniat, Lacerat, & Lancinat hoc intereſt: quòd Laniat, qui membratim diſtendit: Lacerat, qui partibus ſuis membra deſtituit: Lancinat, qui inutiliter membra diſcerpit.

77 Inter Patulum, & Patens hoc intereſt: quòd Patulum, claudi, vel tegi non poteſt: Patens, quòd cùm reſeratum fuerit, iterum claudi poteſt.

78 Inter Guttam, & Stillam hoc intereſt: quòd Stilla, cadit: Gutta, ſtat.

79 Inter Delictum, & Peccatum hoc intereſt: quòd Delinquimus, cũ iuſſa ſalubria B nõ adimplemus: Peccamus, cùm ea, quæ iubentur non agi, præſumimus agere.

80 Inter Incolam, Accolam, & Aduenã: hoc intereſt, quod Incola eſt, qui propriam terram, in qua natus eſt, excolit: Accola, qui terram natiuitatis ſuæ, ſed alienã colit, Aduena, qui de ſua terra in alienam venit.

81 Inter Heſternum, & Externum hoc intereſt: quòd Heſternum, ab heſterna die dicitur: Externum verò, extraneum. Nam multi imperitorum externa dies dicunt, quod non admittitur.

82 Inter Baltea, & Balteos hoc intereſt: quod Baltea, ipſa lora ſignificamus: Cæteros Balteos, dicimus.

83 Inter Bibere, & Ebibere hoc intereſt: quòd Bibit, qui aliquid relinquit in poculo: Ebibit, qui totum exhaurit.

84 Inter Geminatum, Iunctum, & Duplicatum quid interſit, quamuis acutè intelligentibus breuiter expoſuerimus, tamen ſub exemplis latius doceamus. Geminatũ eſt, quod ex duabus rebus ſimilibus conſtat, vt Cicero, gemina audacia. Iunctum eſt, quod ex duabus rebus paribus conſtat, vt Virgilius, Iungentur iã gryphes equis. Duplicatũ eſt, cùm vna res bis ponitur: Ingens ad terram duplicato poplite.

85 Inter Decline, & Decliue hoc intereſt: quòd Declinus, ſol: Decliuus, locus. Sic intelligendum eſt, Adcline, Adcliue: vt Adcliuus homo: Adcliuus locus ex hoc accliuũ dicitur.

86 Inter Commentarios, & Commentaria hoc intereſt: quod Commentarij, libri: Commentaria, volumina dicunt.

87 Inter Primum, & Priorẽ hoc intereſt: quòd Primus, è multis: Prior, ex duobus. Sic inter Poſtremum, & Poſteriorẽ obſeruabis.

88 Inter Diſertum, & Deſertum hoc intereſt: quòd Diſertus, orator dicitur, Deſertus, derelictus.

89 Inter Dilatorem, & Delatorem hoc intereſt: quòd Delator eſt, qui defert ad accuſandũ: Dilator, qui differt ad proferendũ.

90 Inter Aduerſum, & Aduerſus hoc intereſt: quòd Aduerſum te, aduerſarius: Aduerſus te, mutator.

91 Inter Pauperiem, & Paupertatẽ hoc intereſt: quòd Pauperies, damnum eſt: Paupertas, qui nihil habet.

92 Inter Exprobrare, & Obprobrare hoc intereſt: quod Exprobrat, qui proprium obiectat vitium: Obprobrat, qui maledictũ infert.

93 Inter Accerſire, & Arceſsire hoc intereſt: quòd Accerſit, qui euocat: Arceſsit, qui accuſat.

94 Inter Aceruum, & Acerbum hoc intereſt: quòd Aceruus, moles eſt: Acerbus, immaturus & aſper.

95 Inter Labrum, & Labium hoc intereſt: quòd Labrum, ſuperius: Labium, inferius dicitur.

96 Inter Toga, Tuga, Tuba, & Tufa hoc intereſt: quòd Toga, veſtimentũ eſt: Tuga, qua aqua deducitur: Tuba, qua clangitur: Tufa, lapis, qui ex aqua coagulata efficitur, C quod tufum dicimus.

97 Inter Comoſum, & Comatum hoc intereſt: quòd Comoſus, à comæ vſu dicitur: Comatus, natura: vt comata Gallia.

98 Inter Certo, & Certius hoc intereſt: quòd Certo, eſt à certus: & Certius, à certe.

99 Inter Cæcitudinem, & Cæcitatẽ hoc intereſt: quòd Cæcitas, ipſa tanquàm viæ ceritas, & calamitas dicitur: Cęcitudo autem, affectio: vt lippitudo dicitur.

100 Inter Caſtimoniam, & Caſtitatem hoc intereſt: quòd Caſtimonia, quaſi cæremonia dicitur: Caſtitas autẽ, tantũ corporis.

101 Inter Copias, & Copiã hoc intereſt: D quod Copias, exercitus ſignificatione dicimus: Copiam autem, rerum.

102 Inter Circùm, Circa, & Circiter hoc intereſt: quòd Circùm, ad tempus: Circa, ad locum: Circiter ad numerum refertur.

103 Inter Fidum, & Fidelem hoc intereſt: Famulus, dicitur fidus: Amicus fidelis.

104 Inter Illius ſimilis, & Illi ſimilis: hoc intereſt, quòd Illius ſimilis moribus: Illi ſimilis vultu.

105 Inter Flemma, & Plẽma hoc intereſt:

quòd Flemma sit, cùm crura abundant sanguine: Plemma, cùm in manibus vel pedibus callosis sulci nascuntur.

106 Inter Mammas, & Vbera hoc interest: quòd Mammæ, hominum: Vbera, pecorum accipiuntur.

107 Inter Auena, sine aspiratione, & Habena per aspirationem, hoc interest, quòd Auena, germen est sterile, Habenæ, retinacula iumentorum.

108 Inter Donũ, & Munus hoc interest: quod Donum, dantis: Munus, accipientis. Illud, à dando, istud, à muniendo.

109 Inter Arguere, & Coarguere hoc interest: quòd Coarguere, coercere, vel compescere est: Arguere, ostendere vel patefacere, vt Virgil. Degeneres animos timor arguit. Vnde & argumenta dicũtur quæ caussam ostendunt.

110 Inter Afficere, & Adficere hoc interest: quòd Afficimur, honore: Adficimur, morte vel iniuria.

111 Inter Aduocatum, Inuocatũ, & Euocatum hoc interest: quòd Aduocatur, daturus patrocinium: Inuocatur, præstaturus auxilium: Euocatur, prębiturus obsequium.

112 Inter Inluuiem, & Ingluuiẽ: hoc interest: quòd Inluuies, sordium: Ingluuies, vẽtris. Illud, à non lauando, hoc, ab inglutiendo dictum.

113 Inter Commonere, Admonere, & Monere hoc interest: quòd Cõmonemus, præterita: Admonemus, præsentia: Monemus, futura.

114 Inter Temeritatem, & Audaciam hoc interest: quòd Temeritas, sine cõsilio dicitur: Audacia, post consilium.

115 Inter Velocitatem, & Celeritatem hoc interest: quòd Velocitas, pedum, & corporum dicitur: Celeritas, animorum atque factorum.

116 Inter Viuum, & Viuentẽ hoc interest: quòd Viuus, de viuente: Viuens, de morituro.

117 Inter Nasci, & Enasci hoc interest: quòd nascitur, quod de vtero decidit, Enascitur, quod de terra aut aqua exurgit.

118 Inter Abducere, Perducere, & Deducere hoc interest: quòd Abducimur, à re inhonesta: Perducimur ad studia: Deducimur ad honorem.

119 Inter Eluxit, & Illuxit hoc interest: quòd Eluxit, qui lutum disposuit: Illuxit, qui cum lumine apparuit.

A 120 Inter Nuntiare, Denuntiare, & Renũtiare, ac Adnuntiare hoc interest: quòd Nũciatur, de longinquo: Denuntiatur, in præsenti: Adnuntiatur, de futuro: Renuntiatur de excusando, & repudiando.

121 Inter Conscribere, Exscribere, Trãscribere, Inscribere, Adscribere, Describere hoc interest: quòd Conscribere, vnà simul scribere est: Exscribere, scripturas transferre: Transcribere, cùm ius nostrum ad alium trãsit: Inscribere, accusationis: Adscribere, assignationis: Describere, dictionis vel ordinis. Scribere verò, verbum imperfectum est.

B 122 Inter Extruere, Instruere, Adstruere, Construere, Struere hoc interest: quòd Extruere, est in altum proficere: Instruere, aciẽ vel actionẽ: Adstruere, affirmare: Construere struendo coniungere: Struere reliqua super posita subter struere.

123 Inter Consuescere, Insuescere, & Adsuescere hoc interest: quòd Suescimus, bona: Insuescimus, mala, Adsuescimus vtraq;.

124 Inter Fungi, & Defungi hoc interest: quòd Fungi, agere est: Defungi, peragere est. Vnde & mortui Defuncti vocantur, eò quòd peregerunt vitæ istius cursum.

C 125 Inter Adolescere, Inolescere, & Exolescere: hoc interest, quòd Adolescere, augmentum est: Inolescere, coaugmẽti: Exolescere, euanescendi.

126 Inter Deportare, Adportare, Comportare, & Exportare hoc interest: quòd Deportare & Adportare, aliquid adferre est, Comportare, in vnum locum conferre, Exportare, tollere.

127 Inter Temperantiam, Temperationem, & Temperiem hoc interest: quòd Tẽperantia, animorum est, Temperatio, rerũ: Temperies, aurarum.

D 128 Inter Recipere, & Suscipere hoc interest: quòd Recipimus, rogati: Suscipimus, sponte.

129 Inter Arundinem, & Hirundinem hoc interest: quòd Arundo, canna est: Hirũdo, auis, quæ tignis adhærere solet.

130 Inter Spirare, & Expirare hoc interest: quòd Spirare, viuere est: Expirare, mori.

131 Inter Pertinaciam, & Constantiam: hoc interest, quòd Pertinacia, malæ rei dicitur, Constantia, bonæ.

132 Inter Consequi, & Assequi: hoc interest, quòd Sequimur, pedibus: Assequimur, studio.

133 In-

133 Inter Lætari, & Gratulari hoc inter- A eſt: quòd Lætamur de noſtris: Gratulamur de amicorum bonis.

134 Inter Herboſum, & Herbidum hoc intereſt: Quòd Herbidum locum in quo herba eſt, etiã ſi aridus eſſe conſueuit: Herboſum, qui herbam facilè generet, etiamſi ad tempus aridus ſit. Et aquatam potionem dicimus rectè, quæ aquam aliunde recipiat. Aquoſum enim locum, qui aquam ex ſe effundat, ſic & Meracam potionem, & Meroſum vinum appellamus.

135 Inter Subter, & Subtus hoc intereſt: B quòd Subter re aliqua ſuperiore premitur, & conculcatur: Subtus eſt, quod demiſſum altius non contingitur.

136 Inter Sinum, & Gremium hoc intereſt: quòd Sinum dicimus ſinuatæ veſtis receptaculum: Gremium verò, accinctæ veſtis ſecretum.

137 Inter Largitatem, & Largitionẽ hoc intereſt: quòd Largitas, humanitatis eſt: Largitio, ambitionis.

138 Inter Muliebre, & Mulierarium hoc C intereſt: quòd Muliebre dicitur, à Mulieribus factum: Mulierarium, à mulieribus ordinatum, & per viros geſtum.

139 Inter Diligere, & Deligere hoc intereſt: quòd Diligi affectionis eſt: Deligi iudicij: vnde, & exercitus deligi iubetur.

140 Inter Commodare, & Mutuo dare hoc intereſt: quòd Commodamus amico pro tempore equum, veſtem, ſeruum, & ſimilia: Mutuo autem damus pecuniam, triticum, vinum, vel cætera.

141 Inter Ligare, & Legare hoc intereſt: quòd Ligat quis, vinculo: Legat, teſtamẽto.

142 Inter Loqui, Obloqui, Alloqui, & Eloqui hoc intereſt: quòd Loqui, hominis eſt: Obloqui, obtrectatoris, qui obijcit, aut op- D ponit: Alloqui, hortantis, aut iudicantis: Eloqui, honoris eſt.

143 Inter Percuſſum, & Perculſum hoc intereſt: quòd Percuſſum corpore dicimus: Perculſum animo.

144 Inter Fremorem, & Fremitum hoc intereſt: quòd Fremor murmur hominum eſt: Fremitus beſtiarum.

145 Inter Flauum, Furuum, & Fuluum hoc intereſt: quòd Flauũ, rubrum dicimus, vt Flaua cæſaries: Furuum, nigrum: Fuluum nigro rubeum, vt Fuluum leonem.

146 Inter Poſtulare, & Poſcere hoc intereſt: ꝙ Poſtulatur incautè: Poſcitur improbè.

147 Inter Frixum, & Frictum hoc intereſt: quòd Frixum à Frigore, Frictum à Frigẽdo dictum.

148 Inter Diutinum, & Diuturnum hoc intereſt: quòd Diutinum eſt, quod diu fuit: Diuturnum, quod diu durauit.

149 Inter Delitum, & Inlitum hoc intereſt: quòd Delitum, quia ſubitum: Inlitum vero, lituratum.

150 Inter Damnum, Diſpendium, & Detrimentum hoc intereſt: quòd Damnum, vnde diminutum ſit, Diſpendium, vbi pondus abſit: Detrimentum quod à terendo nominatur.

151 Inter Dominium, & Dominatum hoc intereſt: quòd Dominiũ intelligitur quod priuati iuris eſt: Dominatum autem, imperij.

152 Inter Nixus, & Niſus hoc intereſt: quòd Nixus, in genua: Niſus, à nitendo, id eſt conando.

153 Inter Nubere, Enubere, & Denubere hoc intereſt: quòd nubit ciuis ciui: Enubit extraneo: Denubit, quæ in manum viri conuenit.

154 Inter Noxa, & Noxia hoc intereſt: quòd Noxa, pœna eſt: Noxia, ipſa culpa.

155 Inter Neceſsitatem, & Neceſsitudinem hoc intereſt: quòd Neceſsitas vim ſignificat: Neceſsitudo coniunctionem ſanguinis, aut animi.

156 Inter Clauſum, & Obturatum hoc intereſt: quòd Clauſum, à clauſtris, & clauibus dicitur: Obturatũ autẽ, priorũ foraminũ ſit, tanquam aures obturatæ, non clauſæ.

157 Inter Operire, Adoperire, Inoperire hoc intereſt: quòd Operimus operculo, Adoperimus fores: Inoperimus, cùm aliquid iacenti ſuperponimus.

158 Inter Pometa, & Pomeria hoc intereſt: quòd Pometa, vbi poma naſcantur: Pomaria, in quo ſeruantur.

159 Inter Palma, & Palmum hoc intereſt: quòd Palma in corpore: Palmum in menſura. Eſt autem hæc menſura à primo pollice, vſque ad minimum digitum.

160 Inter Poplites, & Suffragines hoc intereſt: quòd Poplites, hominum: Suffragines, animalium.

161 Inter Præparare, & Apparare hoc intereſt, quòd Præparat, qui deſiderium repetit parãdo, Apparat qui parato adijcit, id eſt, accuſare parat.

162 Inter Stipulationem, Reſtipulationem,

nem, Adstipulationem, & Constipulationē hoc interest: quòd Stipulatio, certum habet intellectum, Restipulatio, si aliquid sit factū, quod conuenit: Adstipulatio, eiusdem pecuniæ, vt vel alter repetere possit: Constipulatio, conserta restipulatio, si qua dolo malo facta.

163 Inter Saturitatem, & Satietatem hoc interest: quòd Saturitas, de cibo tantùm: Satietas, de reliquis dicitur rebus.

164 Inter Viciniam, & Vicinitatem hoc interest: quòd Vicinia, loci esse dicitur: Vicinitas, personarum.

165 Inter Fluctuo, & Fluctuor hoc interest: quòd Fluctuo, animo, quasi fluctus ago, & huc illúcque fluo: Fluctuor, fluctu feror, ideoque fluctuat mare, fluctuatur nauis: sic inter luxurio, & luxurior discernendum.

166 Inter Potero, & Potuero hoc interest: quòd Potero, certum promittentis est: Potuero, dubitantis.

167 Inter Hispanum, & Hispaniensem hoc interest: quòd Hispanus, natione dicitur: Hispaniensis, Massiliensis, & his similia.

168 Inter Escendere, Ascendere, Cōscendere hoc interest: quòd Ascendimus, excelsa, vel locum honoris: Escendimus, cùm in aliquid altius scandimus: Conscendimus, cū equo vehimur.

169 Inter Vterque, & Vtrique hoc interest: quòd Vterque, in singularibus: Vtrique, in pluralibus dicitur.

170 Inter Pignero, & Pigneror hoc interest: quòd Pigneror, animum tuum: Pignero, cùm pignus tuum capio.

171 Inter Mereo, & Mereor hoc inter est: quòd Mereo, pro merito seruitij: Mereor pro opere mercedis: sic rumino, ruminor, & his similia.

172 Inter Laurum, & Lauream hoc interest: quòd Laurus, est ipsa arbor: Laurea, corona, vel virga.

173 Inter Cæruleum, & Cærulum hoc interest: quòd Cærulum dicimus, sicut aurū, Cæruleum, ex cærulo, quasi argentum.

174 Inter Imum, & Infimum hoc interest: quòd Imus, loco: Infimus, ordine.

175 Inter Curam, & Diligentiam hoc interest: quòd Cura, cruciatum habet, qui cōmoueat: Diligentia, rerum administratio.

176 Inter Vires, & Virtutes hoc interest: quòd Vires, corporis sunt: Virtutes, animi.

177 Inter Animam, Animum, Spiritum, & Mentem hoc interest: quòd Anima est, qua viuimus: Animus, quo regimur: Spiritus, quo spiramus: Mens, qualitas, quæ bona, aut mala potest referre ad cogitationem.

178 Inter Graue, & Ponderosum hoc interest: quòd Graue, secundùm ferentis qualitatem: Ponderosum, natura.

179 Inter Vltorem, & Vindicem hoc interest: quòd Vlciscimur, accepta iniuria: Vindicamus, ne accipiamus.

180 Inter Fallacem, & Pellacē hoc interest: quòd Fallax, infidelis dicitur: Pellax, in verbis, ab appellādo, id est, per se loquendo.

181 Inter Immolare, & Mactare hoc interest: quòd Immolare, dicitur, cùm moles in caput iniecta est: Mactatum, hoc factum, quasi magis auctum.

182 Inter Hostiam, & Victimam hoc interest: quòd Hostia perhibetur tunc, cùm dux in hostes proficiscitur: Victima, cùm vincit, sicut Ouidius in Fast. Victima, quæ dextra habet.

183 Inter Eruere, & Diruere hoc interest: quòd Eruuntur, latebræ, Diruuntur, eminentia.

184 Inter Nequicquam, & Nequaquam hoc interest: quòd Nequicquam, frustra: Nequaquam, non, significat.

185 Inter Iter, & Itiner hoc interest: quòd Iter, quo imus: Itiner, auia dicitur.

186 Inter Proprium, & Propius hoc interest: quòd Proprium, dominij est: Propius, autem loci.

187 Inter Vereor, & Reuereor hoc interest: quòd Vereor, ad metum refertur: Reuereor, ad affectum.

188 Inter Liberos, & Filios hoc interest: quòd Filij, masculino genere ponuntur: Liberi, in vtroque sexu: & quòd Filij, in numero singulari vocari possunt. Nemo enim dicit, qui habet filium, vnum Liberum habeo. Item, quòd Filij promiscuè omnis conditionis intelliguntur, tam ingenui, quàm serui, Liberi non dicuntur, nisi ingenui.

189 Inter Dulce, & Suaue hoc interest: quòd Dulce, idem potest esse, quod Suaue, nō vtique Suaue, quod Dulce: Dulce, enim mel dicimus, & Suaue acetum, quod Dulce non est.

190 Inter Bellum, & Auellum hoc interest: quòd Bellum, inter exteras gentes: Auellum, inter ciues dictum, quod auellātur populi in duas partes.

191 Inter Exemplum, & Similitudinem hoc interest: quòd Exemplum, historia est: Simi-

Similitudo, approbatio.

192 Inter Diuinationem,& Diuinitatem hoc intereſt: quòd Diuinitas,ad potentiam numinis refertur:Diuinatio,futurorum præſcios facit.

193 Inter Vim,& Virtutem hoc intereſt: quòd Virtus,hortari eſt: Vis,iniuria.

194 Inter Rogum,& Pyram hoc intereſt: quòd Rogus, defunctis paratur: Pyra,ſacrificijs.

195 Inter Arma,Armamenta, & Tela hoc intereſt: quòd Arma ſunt ,quibus corpora noſtra in bello teguntur: Armamenta,nauium: Tela,miſsibilia,vt iacula.

196 Inter Virum,& Maſculum hoc intereſt: quòd Vir,ſpecie intelligitur: Maſculus, genere: & quòd Vir tribus modis intelligitur,natura,virtute & nuptijs: Maſculus etiã ab homine ſegregatur,vt in animalibus.

197 Inter Profugum, Exulem, Relegatũ, & Transfugam hoc intereſt: quòd Profugus, quaſi volũtariè reliquerit:Exul, qui dãnatus expellitur,Relegatus, ad tẽpus,Trãſfuga,qui ad hoſtes tranſit.

198 Inter Altum,& Excelſum hoc intereſt: quòd Altum,tam in ſuperiorem partem elatum intelligimus,quàm ad inferiora depoſitum:Excelſum,in ſuperioribus tantùm.

199 Inter Vim,& Vires hoc intereſt: quòd Vis,impetu,& iniuria conſtat: Vires, ad bonum,& fortitudinem corporis referuntur: ita Vis,facit violentiam: Vires, viriosum.

200 Inter Sæuum,& Crudelem hoc intereſt:quòd Sæuus, circa verba eſt: Crudelis, monſtratur ſanguine.

201 Inter Bellum,Aciem,Prœlium,& Pugnam hoc intereſt:quòd Bellum,dicitur totus conflictus: Acies, ordinatur: Prœlium, committitur: Pugna geritur,& quòd Acies tam ferri, quàm oculorum eſt.

202 Inter Paſſum, & Expertum hoc intereſt:quòd Patimur,volũtate: Experimur, neceſsitate.

203 Inter Genus, & Gentem hoc intereſt:quòd Genus,tam hominum,quàm ferarum eſt:Gens,ad congregationem plurium pertinet, & ab vno capite deſcendit: Dicimus enim,gens Gallorum.

204 Inter Terram,Tellurem,& Humum hoc intereſt:quòd Terra,pars mundi tertia eſt:Tellus,dea:Humus, locus ſepulturæ dicitur,ab humando.

205 Inter Mœnia, & Ædificia hoc intereſt:quòd Mœnia,publicorum ſunt operum:
A Ædificia,priuatorum.

206 Inter Omne, & Totum hoc intereſt: quòd Omne, numeroſitate conſtat: Totũ, ad partes dicitur.

207 Inter Vlcus, Vulnus, & Plagam hoc intereſt: quòd Vlcus,per ſe exit:Vulnus,ferro:Plaga, poteſt eſſe planus ictus: ſic quod Vlcus leuitatis eſt:Vulnus,grauitatis:Plagæ, etiam verbera vocantur.

208 Inter Sic, & Ita hoc intereſt: quòd Sic,quidem oſtendit exempla: Ita, ad rationem refertur.

209 Inter Duos, & Ambos hoc intereſt: quòd Duo, numerantur: Ambo, congregantur.

B 210 Inter Paret, & Apparet hoc intereſt: quòd Paret,imperio:Apparet,videntibus.

211 Inter Pullum,& Nigrum hoc intereſt:quòd Pullum, albo contrarium eſt: Nigrum, colore accipimus.

212 Inter Putat,Æſtimat, Opinatur, Arbitratur,& Suſpicatur hoc intereſt:quòd Putat,qui dubitat:Æſtimat, qui exiſtimaturo, quæ acta ſunt,dicit:Opinatur,qui opinioni, aut ſuæ, aut alterius credit: Arbitratur, qui dubiæ rei finem imponit:Suſpicatur,qui latentis rei proſpicit formam.

C 213 Inter Prohibere, & Inhibere hoc intereſt:quòd Prohibere, eſt iure non habere: Inhibere,vi dicitur:& quod Inhibemus iure,Prohibemus imperio.

214 Inter Oſtentum,Prodigium,& Monſtrum hoc intereſt: quòd Oſtentũ, ſine corpore ſolidum nouum ſe oſtendit, & oculis, & auribus: Prodigium verò, quod ſolidis corporibus proſpicitur, vt in cælo cometes, aut ſtella,& in nocte lux, interdiu tenebræ: Monſtrum verò, contra naturam cognitũ egreditur,vt ſerpens cum pedibus,aut cum quatuor alis.

215 Inter Conticuere, Obticuere, & Eticuere hoc intereſt:quòd qui Conticuit,vn-
D dique ſilentium præſtitit,vt antiqui: Conticuit tandem,factóque hîc fine quieuit:Obticuit, qui nullam ſpem reliquit: Reticuit, qui ſilentio reſponſa finiuit.

216 Inter Sepulcrum, Tumulum,Monumentum,& Buſtum hoc intereſt:quòd Sepulcrum, eſt locus,in quo corpora ſepeliũtur: & à ſepeliendo dicitur: Tumulus, qui cineres tegit: Monumẽtum, quo ſepulcrũ circundatur,dictum à munitionibus,Buſtũ, in quo oſſa ſunt, quaſi benè vſtum.

217 Inter Aſtra, & Sidera hoc intereſt: quòd

quòd Astra, sine sidere esse possunt, & Astra fixa sunt cælo: Sidera, mouentur.

218 Inter Deripere, & Diripere hoc interest: quòd Deripimus, cùm è superiori parte, in inferiora rapimus: Diripimus, cùm laniamus, & in diuersas partes diducimus.

219 Inter Caussam, & Rationem hoc interest: quòd Caussa, multas habet species: Ratio, paucissimas: & quod Ratione efficitur, Caussa desideratur.

220 Inter Italum, & Italicum hoc interest: quòd Italus, homo: Italicus, arcus dicitur: Ita illud ad personam refertur, hoc ad rem.

221 Inter Deuium, Inuium, Auium, & Peruium hoc interest: quòd Inuium, est sine via secretum: Deuium, desertus locus: Auium, extra viam: Peruium, per quod cômeatur.

222 Inter Dexteram, & Dextram hoc interest: quòd quidam sine caussa putauerunt litteram E, abundare, sequuti consuetudinem antiquam: Vt reprendo, & reprehendo: Vt vemens, & vehemens: ita Dextram manum, & Dexteram, prosperam partem dici.

223 Inter Leges, & Iura hoc interest: quòd Iura, reperta sunt ab honesta consuetudine: Leges, ex ijs, quæ inter nos probanda facimus: & Iura, ab vniuscuiusque iustitia, dicuntur: Leges, quòd legantur.

224 Inter Inuidum, & Inuidiosum hoc interest: quòd Inuidus, quoniam alteri inuidet: Inuidiosus, cui inuidetur.

225 Inter Protinus, & Protenus hoc interest: quòd Protinus, est statim, continuò, aduerbium temporis: Protenus, quasi porrotenus.

226 Inter Demitto, & Dimitto hoc interest: quòd Demittit hic, qui de alto deorsum mittit: Dimittit, qui in multas partes mittit.

227 Inter Altaria, & Aras hoc interest: quòd Altaria Deo ponuntur: Aræ etiam defunctis.

228 Inter Dimidium, & Dimidiatũ hoc interest: quòd Dimidium, potest significare partem *, nisi subijcias integrũ nomen, sine dimidiatum, est, vt plena hora dicitur, hora integrum nomen, quasi totum, sine hora non potest esse dimidia: Ergo, aut dimidiata hora, aut dimidium horæ, Dimidium est: Dimidiatum autem, diminuta portio.

229 Inter Fiduciam, & Confidentiã hoc A interest: quòd Confidentia, est cum vitio temeritatis Fiduciam habet, siquis honesta constantia viuit.

230 Inter Legionem, & Dilectum hoc interest: quòd Legio, dicitur ab eo, quod legãtur viri fortes, & vtiles militiæ: Dilecta, quæ maximè diligimus, vt filij, vel cognatio patris.

231 Inter Assiduè, & Quotidiè hoc inter est: quòd Assiduè, sedulitatis est: Quotidiè autem, perseuerantiæ.

232 Inter Mœret, & Meretur hoc interest: quòd qui Mœret, tristis est: Meretur au- B tem, qui ex alterius iudicio parem beneficio gratiam expectat.

233 Inter Plenitudinem, & Plenitatem hoc interest: quòd Plenitudo, corporis est: Plenitas rei: ita Plenitudinem obesorum hominum: Plenitatem, variæ rei cuiuslibet dicimus.

234 Inter Precor, & Deprecor hoc interest: quòd Precamur, Deum: Deprecamur, homines.

235 Inter Fortunam, & Felicitatem hoc interest: quòd Fortuna, non est: Felicitas, opes hominis.

236 Inter Tueor, & Tuor hoc interest: C quòd Tuor, custodio: Tueor, video.

237 Inter Ludibrium, & Ludicrum hoc interest: quòd Ludibrium, in alterius iniuria: Ludicrum autem, quod ipso delectamur sine cuiusquam iniuria.

238 Inter Stillam, & Guttam hoc interest: quòd Gutta, imbrium: Stilla, situlæ, vel aceti.

239 Inter Fidum, & Fidelem hoc interest: quòd Fidus, etiam amicus dicitur: Fidelis, seruus.

240 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus hoc interest: quòd Agnoscimus, cognitos: Cognoscimus, quod nunquam vidimus.

D 241 Inter Clypeum, & Clupeum hoc interest, quòd Clypeum, scutum: Clupeũ verò, in quod imagines ponuntur.

242 Inter Germanum, & Fratrem hoc interest: quòd Germanus, est verus frater, ex patre, & matre. Frater verò, ex diuerso patre vel matre.

243 Inter Mersare, vel Mergere hoc interest: quòd Mersare, sæpius: Mergere, semel.

244 Inter Agere Caussam, & Dicere hoc interest: quòd Agit, patronus: Dicit, reus.

245 Inter Eminus, & Cominus hoc interest,

tereſt: quòd Eminus, ex longinquo: Cominus, pede.

246 Inter Capere, & Decipere hoc intereſt: quòd Capimus, merētes: Decipimus, innocētes: aut Capimus arte, Decipimus inſidioſè.

247 Inter Conſilium, & Sententiam hoc intereſt: quòd Conſilium, cogitatio: Sententia, conſilij pronuntiatio.

248 Inter Fors, & Fortunam hoc intereſt: quòd Fors, caſus eſt: Fortuna, data eſt: vt quidam, ſic valuit Fors, tanquam mors.

249 Inter Voluntatem, & Voluptatē hoc intereſt: quòd Voluntas, animi: Voluptas, corporis.

250 Inter Interea, & Interdum hoc intereſt: quòd Interdum, aduerbium temporis eſt: Interea, caſſua rei.

251 Inter Initium, & Principium hoc intereſt: quòd Principium, totius operis cuiuſcunque vnum eſt, quaſi primum operis caput: Initium, quod frequentius intelligimus: & totiens accipimus, quotiens, aut perſona mutatur, quaſi intus in alteram rem: & Principium ſemel: Initium ſæpius: Principium, Arma, virumque cano. Initium, Muſa mihi cauſas memora. Inueniuntur tamen Principia, quæ natura ſui carent, & ſpecie initia habent: vt, At regina graui iam dudum ſaucia cura. Et, Sic fatur lacrymans, claſsique immittit habenas.

252 Inter Meditari, & Velitari hoc intereſt: quòd Meditamur animo: Velitamur corpore.

253 Inter Homines, & Beſtias hoc intereſt: quòd Beſtiæ, ventri ſeruiunt: Homines rationi.

DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOP.
DIFFERENTIARVM
LIBER SECVNDVS.

Differentia I.

INter Deum, & Dominū ita quidam definierunt; vt in Dei appellatione Patrem, [a] in Domino filium intelligerent. Scriptura autē ſacra vtrūq; & Deum affirmat, & Dominum. Sed tamen inuicem hæc vocabula diſcernuntur. Primum enim, naturæ nomē eſt pertinens ad amorem: ſecundum poteſtatis, congruens ad timorem. Denique ex Dei vocabulo aduerte, quid diligas: ex Domini appellatione cognoſce, quid metuas.

[a] In Domino filium. *Vnde hi occaſionem ſumpſiſſe potuerint, indicat Auguſt. 2. de Trinit. cap. 10.*

2 Inter Trinitatem, & Vnitatem hæc diſtinctio eſt: quòd Vnitas, propter inſeparabilem Deitatis ſubſtantiam: Trinitas verò, propter perſonarum diuerſitatem vocatur. In Perſonis enim diſcretio eſt; in Diuinitate nulla diſtinctio. Eſt enim Gignens, Genitus, & Procedens. [a] Tria quidem nomina; ſed ſubſtantia vna. Sicut enim ignis, cādor, & color, tria quidem ſunt vocabula; ſed res vna. In relatione enim perſonarum Trinitas eſt; in ſubſtantia verò naturæ vnus Deus eſt, Pater ſcilicet, & Filius, & Spiritus ſanctus. De Patre quia Deus eſt, teſtatur Apoſtolus dicens, vnus Deus Pater, ex quo omnia: ita de Filio, quia Deus eſt, alibi ipſe dicit: quorum patres, ex quibus Chriſtus ſecūdum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. De Spiritu autem ſancto, quia Deus eſt, idem, qui & ſupra ſic dicit, Diuiſiones donationum ſunt, idem autem Spiritus; & diuiſiones operationū ſunt: idem verò Deus. Ecce Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus Deus, ſed non triplex Deorū nume-

numerus in hac Trinitate est credendus. A Scriptum est enim, Ego sum Deus, & non est alius Deus præter me. Et illud, Audi Israel, Dominus Deus tuus, vnus est. Tres ergo Deos credere, profanum est: Trinitatem in personis non distinguere, impium est.

a Tria quidem nomina. *Nihil hic pericli à Sabellio. Iam enim dixerat: in personis esse discretionem, & extrema verba huius capitis sunt:* Trinitatem in personis non distinguere impium est: *& capite sequenti cur tam laboraret in discretione Personarum, si cum Sabellio consentiret, nihil fuit. Sed hæc multo plura, quàm opus est in re minimè dubia. Ita tamen veteres Patres interdum locutos ostēdunt.* B *D. Eucherij verba immerito ipsi ab hominibus minimè malis adempta. Non enim tollenda, sed explicanda fuerunt, aut ex August. qui serm. 192. ita ait:* Non enim nomina tantummodo, sed nominum etiam proprietates, id est, personas confitemur, *& 11. de Ciuit. cap. 10.* Nêque verò sola est ista nominis Trinitas, sine subsistentia personarum, sicut Sabelliani hæretici putauerunt: *aut etiam ex Gregorio Theologo, qui, ne in id incideret,* non personarum nomina, sed nominum personas verè constare *dixit:* neque verbum *(inquit)* sine re velut sonum vocis accipimus, sed tria nomina, & tres personas vnius essentiæ, vnius maiestatis, atque potentiæ credimus.

3 Inter Personam Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ita secernitur. [a] Quòd Pater, nec factus, nec natus est. Filius natus, non factus: Spiritus sanctus, nec factus, nec natus, sed ex Patre Filióque procedēs est. Proinde Pater æternitatem habet, sine natiuitate: Filius natiuitatē cum æternitate: Spiritus verò sanctus processionem, sine natiuitate cū æternitate. Pater ex nullo exordium ducit; Filius ex Patre originem sumit: Spiritus verò sanctus, ex Patre filioque procedit. [b] Hæc tamen à nobis ita dicūtur de Trinitate, vt potest humana natura capere. Nam quis considerare sufficiat ipsius Trinitatis interna mysteria? Quomodo Pater, Filius, & Spiritus sanctus tres personæ sunt, & vna natura? [c] Quomodo Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus, nec ingenitus, nec genitus? Quomodo Filius de Patre natus est: Spiritus sanctus de Patre procedit, & Filio? Quomodo Filius nascendo procedit: Spiritus autem sanctus procedendo non nascitur? Quomodo Pater nunquam sine Filio, & tamē sine Filio Pater genuit Filium? Quomodo Filius nunquam sine Spiritu sancto, & tamen ait: Nisi ego abiero Paracletus non veniet ad vos? Quomodo Filius non de se, sed de Patre est, nec tamen ei est posterior de quo est? Quomodo Spiritus sanctus de Patre procedit & Filio, nec tamen ab eis præceditur, à quibus procedit? Quomodo tria vnum sunt, & vnum tria? Quomodo ad se inuicem relatiuè tria sunt, & essentialiter vnum sunt? Quis ista consideret? Quis ista comprehendat? Si enim humanæ natiuitatis Christi secreta non capimus; diuinæ naturæ mysteria quomodo capiemus?

4 Inter Substantiam, & Essentiam Dei hoc quidam definierunt. Quòd Substantia est hoc, quod non est ab alio, sed semper ex sese est, hoc est propria intra se virtute subsistit: Essentia verò in Deo, idcirco est dicta, quia semper est, nec incipiens aliquando, nec desinens est. Sed esse semper, proprium eius est.

5 Inter hoc, quod Filius nunc æqualis, nūc minor est Patre, ista est differentia. Primum æternæ substantiæ est: alterum humanæ naturæ. In forma enim serui, quia factus est ex muliere, Pater maior illo est: in forma autē Dei, in qua erat ante carnis assumptionem, Patri coæqualis est. Propter illud dictū est, C Pater maior me est: propter hoc, Ego, & Pater vnum sumus. Æqualis ergo Patri in quātum Deus est: subiectus verò, in quantum homo est.

6 Quid differt inter id, quod Christus nunc Vnigenitus, nunc Primogenitus esse prædicatur? [a] Horum primum ad Patrem pertinet: alterum ad nos. Nam secundùm Diuinitatis excellentiam Vnigenitus est à Patre iuxta Euangelium quod dicit: Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis. At verò secundùm fraternam societatem, Primogenitus vniuersæ creaturæ, iuxta id quod Apostolus ait: vt sit ipse Primogenitus in multis fratribus. Est ergo Vnigenitus, in substantia D Deitatis: Primogenitus, in susceptione humanitatis. Primogenitus in gratia; Vnigenitus in natura. Primogenitus iuxta Apostolū in multis fratribus; Vnigenitus tantùm ex Deo solus. Inde est, quòd Frater nūcupatur, & Dominus: Frater, quia Primogenitus: Dominus verò, quia Vnigenitus.

De variorum nominū distinctione, quæ filio Dei attribuuntur.

7 IAm verò differentiæ, vel significationes nominum, quæ in Dei filio distinguuntur plurimæ sunt. Sed ex his quædam sunt

ſunt naturalia ad diuinitatis eius excellentiam pertinentia: quædam verò accidentia. Naturalia ſunt Deus, Omnipotens, Perfectus, Filius Dei, Verbũ, Principium, Virtus, Sapientia, Imago, Splendor, ſiue Figura, Brachium. Accidentia ſunt iſta, Agnus, Sacerdos, Petra, Lapis, Homo, Leo, Vitulus, Aquila, & his ſimilia. Deus dicitur, quia ex Deo genitus eſt. Omnipotens ab Omnipotente: Perfectus à Perfecto. Filius Dei eſt, quia dũ hoc ipſum ſit, quod Pater; non tamen ipſe eſt, qui Pater. Verbum eſt Filius Dei, quia propriè de diuino ore proceſsit, vel quia nihil in ſubſtantia naturæ ſuæ viſibile, vel corporeum eſt; vel pro eo, quòd Pater per eum omnia condidit, ſiue iuſsit, vel quia per illũ innotuit. Pater principium ex eo, quòd rerum omnium origo, & cauſſa ſit. Dextera, propter effectum totius creaturæ, quæ per ipſum formata eſt. Brachium, quia ab ipſo omnia cõtinentur. Virtus pro eo, quòd omnẽ poteſtatem Patris in ſemetipſum habeat, & omnem cæli terræque creaturam gubernet contineat, atque regat. Sapientia eſt, pro eo, quòd ipſe reuelet omnia myſteria ſcientiæ, & arcana ſapientiæ. Imago eſt propter ſimilitudinis veritatem. Species enim Patris indifferens eſt habens in ſe indiſcretam naturam, ſiue eſſentiã. Splendor appellatur, quia dum ſit ipſe Pater lux, ita Filius ab eo inſeparabiliter, quaſi ſplendor ex luce procedit. Figura eſt, quia ſuſcipiens formam ſerui operum, virtutumque ſimilitudine Patris in ſe imaginem, atque immenſam magnitudinẽ deſignauit. Mediator eſt, quia inter hominem, & Deum medius eſt, habens in ſe ſubſtantiam vtriuſque naturæ, id eſt, humanæ humilitatis formam, & diuinitatis excellentiam. Porrò, Agnus propter innocentiam, & paſsionem carnis appellatur. Sacerdos, quia ſemetipſum Patri hoſtiã pro nobis obtulit. Petra, quòd firmitas ſit credentium, offenſio & ruina incredulorum. Lapis angularis, quia vetus & nouum Teſtamentum, veluti duo parietes, ex aduerſo venientes, tanquã angulus, ſibimet copulauit, ac fidei vnitate coniunxit. Homo, quia ſecundùm carnem ex Virgine natus eſt paſsibilis, atque mortalis. Leo, propter regnum & potentiam, per quã in morte Zabulum vicit. Vitulus, quia propter ſalutẽ gentiũ immolatus eſt. Aquila pro eo, ꝙ reſurgẽs ad aſtra cæli remeauit, & ad ſedẽ paternã, vnde venerat, iterũ redijt.

Iam vero. *Pleraq. ex Aug. ſerm. 2. de Trinit.*

8 Inter Natiuitatem Chriſti, & noſtram hoc intereſt. Quòd omnis homo ex delicti lege inuenitur eſſe cõceptus: ille autem nõ ex concupiſcentia carnis, vel ex virili coitu, ſed de Spiritu ſancto natus eſt. Naturã quippe traxit originis, non culpam præuaricationis. Corpus ex Virgine ſumpſit: virginitatẽ maternæ carnis nõ abſtulit. Itẽ, nos ex vna generatione ſubſiſtimus: ille autem ex duabus diuinitatis, & humanitatis. Ex prima natiuitatem ſumpſit: ex altera creationẽ. Natus enim diuina generatione, factus humana. Primum fuit ſine tempore: ſecundũ in plenitudine temporis. Nos ex duabus ſubſiſtimus ſubſtantijs: corporis videlicet, atq. animæ: ille verò ex tribus: verbi, corporis & animæ. Inde eſt, quod perfectus prædicatur Deus & homo: habens in ſe geminam ſubſtantiam, & diuinitatis ſuæ, & humanitatis noſtræ.

9 Item hoc diſtat inter mortem Chriſti, & noſtram. Nos enim in mortem pro merito præuaricationis incurrimus: ille autem ſponte mortem pro noſtra ſalute ſuſcepit ſecundùm quod ipſe teſtatur dicens: Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit à me, ſed ego pono eam.

10 Inter Reſurrectionẽ Chriſti, & noſtrã ſic diſcrepat. Quod nobis reſerrectionis tẽpus, vſque in finẽ ſeculi differtur: illius verò die tertio celebratur: ille nullius eguit, vt reſurgeret: nos illo miſerante reſurgimus.

11 Inter creationẽ mũdi, & formationem eius hæc eſt differẽtia. Quòd originaliter ſecundũ materiæ ſubſtantiã ſimul cũcta creata ſunt: iuxta illud quod dicitur: qui viuit in æternũ, creauit omnia ſimul. At verò ſecundũ diſtinctionẽ ſpecierũ per ſex dierũ alternationẽ formata ſunt. Totius enim creaturæ origo ſimul extitit: ſpecies tamen, & forma per temporũ incrementa proceſſerunt. Nã primũ materia facta cæli, & terræ cõfuſa atq. informis, quã Græci Chaos appellãt. De qua poſtmodũ ſingillatim per ſpecies varias formaſq. proprias prodierunt. De qua materia ſcriptura loquitur: qui feciſti mundũ de materia informi. Quę ob hoc informis, quia adhuc confuſa erat, atq. obſcura, & necdum ꝑ viſibiles ſpecies, variaſq. formas diſcreta. Sed materia facta eſt de nihilo. Mundi autẽ ſpecies de informi materia. Proinde duas res ante omnẽ diẽ, & tẽpus condidit Deus omnipotẽs: Angelicã videlicet creaturam, & informẽ materiã: quæ quidẽ dum ſit ex

EE nihilo

nihilo facta: præcessit tamen res ex se factas non æternitate, sed sola origine, sicut sonus cantum. Nam qui viuit in æternũ, creauit omnia simul. Itaq. nõ omnia ex nihilo cõdidit Deus, sed quædã ex aliquo; quædã autẽ ex nihilo. De nihilo Mundũ, Angelũ, & Animas: ex aliquo hominem, & cæteras mundi creaturas.

Quod originaliter secundum materiæ substantiam processerunt, ex Greg. 32. Moral. c. 9.

De duplici paradiso.

12 Vnus est terrenus, vbi primorũ hominum corporaliter vita extitit: alter cælestis, vbi animæ beatorũ statim, vt à corpore exeunt, transferuntur, atq. digna felicitate lætantes, expectãt receptionẽ corporũ suorũ. De hoc Paradiso Dominus ad latronẽ dixit: Hodie mecũ eris in Paradiso. Originaliter autẽ primi hominis culpa nos de Paradiso expulit, & in hanc exilij peregrinationẽ deiecit. Inde est, quòd præuaricationis suæ reatu astringimur. Vnde, & meritò sentẽtiæ debito pœnã paternæ præuaricationis exoluimus. Nam ita primus homo est conditus, vt per augmentum ætatũ sine media morte de vita corporalis Paradisi cõmutaretur ad vitam Paradisi cælestis. Sed, quia hoc bono contentus esse noluit, protinus suæ cõditionis merito caruit, mortemq. geminã animæ & corporis inuenit. Ignorantiã veri, & vetustatẽ obtinuit, atq. in omnẽ progeniẽ peccati sui præuaricationẽ transmisit: nõ tãtum in hos, qui proprio delinquũt arbitrio; sed etiã in illos qui nondũ implicari valent actuali peccato. Inde est, quòd paruulis lauacri gratia cõceditur. Quia etsi non est illis peccatũ proprij operis; inest tamen originaliter noxa paternæ præuaricationis. Vnde, & Propheta Dauid ex semetipso humanũ genus deplorans conqueritur dicens: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea.

Peperit me mater mea, Ita apud Greg. lib. 7. Reg. c. 53. & lib. 12. c. 10.

De rerum gradibus.

13 Gradus, vel differẽtiæ rerum sex sunt. Id est, Non viuentia, Viuentia, Irrationabilia, Rationabilia mortalia, Immortalia; nouissimus Deus, qui est super omnia benedictus in secula. Primus gradus est eorũ, quæ non crescunt, vita motúq. carent: qualis est in lapidibus. Secũdus gradus in ijs, quæ crescunt, vitam motumq. sine sensu habẽt: qua-

A lis est in herbis, vel in arboribus: quibus si minimè vita insensibilis motusq. inesset, nec germinare vtique, neq. crescere possent: atq. ista, quæ vitã, sine sensu habent, lapidibus præponũtur, & terræ. Tertius gradus est in ijs, quæ non solùm crescunt, & viuũt, sed etiam sentiunt, at non intelligũt: qualis est in pecoribus. Quartus gradus est in ijs, quæ crescunt, viuunt, sentiunt, & intelligũt: sed tamen mortalia, vt animalia sunt, qualis est in hominibus. Quintus est in ijs, quæ sentiunt, & intelligunt, & immortalia sunt: qualis est in Angelis. Sextus, id quod immutabile, & infinitũ, & simplex est, à quo omnis hæc natura inspiratur, mouetur, guber-

B natur, & regitur: quod est Deus. Sed hæc quidẽ omnia, sicut gradibus crescũt, ita sibi qualitate naturæ præcellũt. Nã arbor præfertur lapidi, & pecus arbori, & homo pecori, Angelus homini, & Deus præponitur Angelis.

Quæ sentiunt & intelligunt, & immortalia sunt. Eodem modo *Augustinus 8. de Ciuit. c. 6.* vel vitam, quæ nutritorio subsidio non indiget, sed tantum continet, sentit, intelligitq. qualis est in Angelis.

14 Inter Angelos, Dæmones, & Homines hanc differentiã veteres scripserunt: quod Angeli sint spiritualis substantia, ante omnẽ creaturã creati, natura mutabiles conditi,

C sed cõtẽplatione Dei immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, tempore æterni, beatitudine perpetui, felicitate securi, futuri præscii, iussi mundũ regunt, missi corpora ex excellenti aëre sumũt, in cælestibus cõmorantur. Dæmones, sunt impuri spiritus, subtiles & vagi, animo passibiles, mente rationabiles, corpore aërei, tempore æterni, humanitatis inimici, nocendi cupidi, superbia tumidi, fallacia callidi, semper in fraude noui. Cõmouẽt sensus, fingunt affectus; vitã turbant, somnos inquietant, morbos in-

D ferunt, mentes terrent, mẽbra distorquent, sortes regunt, præstigijs oracula fingunt, cupidinẽ amoris illiciunt, ardorẽ cupiditatis infundunt, in cõsecratis imaginibus delitescũt: inuocati adsunt, veris similia metiũtur, mutantur in diuersis figuris, interdum in Angelorum imaginibus transformãtur. Hi quondam à sede cælesti ob superbiam lapsi, nunc in aëre commorantur. Homines sunt, ratione capaces, intellectu sapientes, ore loquaces, natura magis quàm doctrina valentes, statu rigidi, vultu erecti, figura vniuersi similes, & inter se dissimiles singuli, animo immortales, sensu imbecilli, corpo-

corpore fragiles, mente leues, diuersi moribus, impares erroribus, ad studia inertes, proni ad voluptates, cassi labore, diuitijs caduci, sollicitudine anxij, singillatim mortales, prole mutabiles, vita queruli, tempore celeres, tardi ad sapientiam, veloces ad mortẽ, de præteritis nudi, de præsentibus exigui, de futuris incerti; concipiuntur in iniquitate, in peccato nascuntur, in labore viuunt, in dolore moriuntur: [a] denuo alij ad gloriã, alij ad pœnam de fauilla surgentes debitum soluunt.

[a] *Corpore aerei. Aug. de diuinat. dæmon. c. 3.* Dæmonũ ea est natura, vt aerei corporis sensu terrenum corporis sensum facilè præcedant.

[b] *Denuo alij ad gloriam, &c. hæc non sunt in manuscriptis libris.*

Inter præuaricationem Angelicam, et humanam.

15 Quæ sit discretio præuaricationis Angelicæ, & humanæ naturæ: cur ista redimitur, illa sine fine damnatur? Præuaricatores quippè Angeli, ideò veniam non habent, eo quòd fragilitatis carnalis nulla grauẽtur infirmitate. Homines autem post peccatum idcircò ad veniam reuerti possunt, propterea quòd pondus infirmitatis ex lutea traxerunt materia. Probat Psalmista, quòd propter carnis conditionem reditus eis pateat ad salutem: sic enim dicit, ipse scit figmentum nostrũ. Memento Domine, quòd terra sumus. Et iterũ, Memorare, quæ mea substantia. At verò Diabolus, vel maligni spiritus, nec possunt habere veniam, nec merẽtur, sicut scriptum est de eodem Apostata, cuius cor, quasi lapis indurabitur, scilicet, vt pœnitentiæ compunctione nõ emolliatur.

[a] *Eadem sententia apud Greg. 4. Moral. c. 9. & 20.*

16 Inter Hominem, & Pecus ista est discretio. Homo est animal ex corpore animaque viuente compositũ, atq; spirituali compactione formatũ, subsistẽs ratione, liberiq; arbitrij voluntate, vitiorum capax, atq. virtutum: at contra Pecus est animal irrationale mortale, motu carnis & sanguinis animatum: vnde & anima eorũ post mortẽ simul cum carne dissoluitur. (Adde & aliud, per quod ab eis distinguitur. Illa prona sunt, & ad terram vergentia: nobis naturaliter vultus in cælum erectus est: illis ocium & opulentia: nobis ratio & sermo cõcessus est, per quæ intelligere, & Deũ confiteri possimus.)

Adde & aliud — confiteri possumus. Hæc in vno tantum libro leguntur.

Inter humani corporis membra.

17 Rationem autẽ humani corporis, singulorumq. membrorum differentiam Lactantius, siue pleriq. auctorũ, ita definierũt, dicentes: Homo, dictus est ab humo. Hic ex diuersis subsistit substãtijs: ex mortali, & immortali. Corpus autem eius ex ossibus & carnibus cõstat, diuiditurq. in quattuor elementa. Habet enim in se aliquid ignis, aëris, aquæ, & terræ. Ratio autẽ terræ, in carne est; humoris, in sanguine: aëris in spiritu: ignis in calore vitali. Siquidẽ quadripartita humani corporis ratio quattuor elemẽtorũ designat speciem. Caput namq. ad cælũ refertur, in quo sunt duo oculi, quasi duo luminaria Solis, & Lunæ. Pectus aëri coniũgitur: quia sic inde emittitur spiraminis flatus, sicut ex aere ventorũ spiritus. Venter autẽ mari assimilatur, propter collectionẽ omniũ humorũ, quasi cõgregationẽ aquarũ. Vestigia postremo terræ cõparantur, eò quòd sunt vltima membrorũ arida, siue sicca, sicut & terra. Iã verò in capitis arce Mens collocata est, tanquã in cælo Deus, vt ab alto speculetur omnia, atq; regat. Factus est autẽ homo ad contemplationẽ cæli rigidus, & erectus, non sicut pecora in humũ prona, atq. vergẽtia: in cuius summitate caput est collocatũ, datũq. illi hoc nomen, quòd hinc capiãt initiũ sensus & nerui. Capilli autẽ capitis, vel ad speciẽ sunt decoris, vel ad arcendã frigoris iniuriã, siue caloris. In capite autẽ, vt ait S. Aug. Tres tanquã ventriculi cerebri constituti sunt: vnus anterior ad faciẽ, à quo sensus omnis: Alter posterior ad ceruicẽ, à quo motus omnis: Tertius inter vtrumq. in quo Memoria vigere demonstratur: ne cùm sensum sequitur motus, non connectat homo quod faciendum est, si fuerit oblitus, quod fecit. Facies dicta est, eo, quòd notitiam faciat hominis. Inter Faciẽ aũt & Vultũ hæc est differentia, quòd Facies naturalis & certus oris habitus est: Vultus verò varius, & secũdũ affectionẽ animi modo lætus, modo tristis. Vnde, & vultuosi dicũtur, qui vultũ sæpè cõmutãt. Iã verò barbæ ratio quãtã vultus cõferat decẽtiã. Barba est decoris signũ, virilitatis indiciũ, quæ & iuuẽtutẽ significat, & sexus naturã distinguit. Oculi autẽ in facie concauis foraminibus inclusi sunt, à quo foratu frons nominata est. Ijdẽ quoq. oculi gẽmarum habentes

bentes similitudinē mēbranis perlucētibus conteguntur. Per quas mēbranas, quasi per vitrū, vel speculū refulgentes, Mens ea, quæ foris sunt, transpicit. In medio autē horū orbiū scintillæ luminū cōclusæ tenentur, quas Pupillas vocamus, quibus cernendi gratia continetur: & vt oculi munitiores essent ab iniuria, eos Opifex summus tegminibus occuluit. Vnde, & oculos esse dictos, quasi occultatos, (id est vndiq; munitos) quibus adhibitæ sunt Palpebræ, à palpitando dictæ. Quia concurrentes inuicē oculorū obtutū reficiūt, pilis in ordine adstantibus ad munitionē eorū. Supercilia quoq; pilis breuibus adornata sunt, quasi quibusdam aggeribus oculis præbentes custodiā, ne quid supernè incidat. Auriū inde dictū nomen est, à vocibus hauriēdis. Per immutationē enim litteræ Aures, veluti Audes sunt nominatæ. Per has enim sonū voceq. quasi per cochleā descendere. Quod aër ictus in circulū orbēq. moueatur. Genæ, à genibus dictæ. Quia cōplicatū in vtero gigni, formariq. hominem aiūt, ita vt genua sursum sint, quibus oculi formētur, vt caui, ac recōditi fiāt. Ideoq. & qui alicuius lacrymas elicere cupiūt, genua tangūt, ac per ea deprecātur: quod in vtero formauerint oculos, atq. enutrierint. Ipse genarū tumor instar colliū leniter exurgēs ab omni parte cōtra imminentes ictus, oculos efficit tutos. Nares dictæ, ꝙ per eas aër, vel spiritus nare nō desinit. In his enim tria sunt officia, vnū ducendi spiritus, alterū capiēdi odoris: tertiū, purgamenta cerebri defluēdi. Os dictū est, quasi corporis ostiū. Cuius species in duobus cōstat officijs: sumēdi victū, & loquendi lingua. Labia à labendo nominata. Quod autē superius est, labiū dicimus: quod inferius, labrū. Linguæ nomē à ligādo cibo impositū. Hæc interpres animæ vocē motibus suis in verba distinguit, vel illisione palati ac dētiū, vel cōpresione labiorū. Dentes dicti, quasi cibos diuidētes. Siquidē escā incidunt, & cōminuunt, atq. opportunius gutturi, & stomacho tradūt. Horū priores, qui cibū præcidūt Aduersi dentes dicūtur: Molares intimi, qui cibos subigunt: Canini, qui vigesimo ætatis anno existūt. Gingiuæ, à gignendis dentibus nominatæ: quæ magnam pulchritudinē ori conferūt, dū nuditatem dentium tegunt. Fauces sunt, angustæ fistulæ, quasi foces, per quas vocalis spiritus ab intimo pectore exiliens sonum vocis emittit. Mandibulæ, maxillarū partes sunt,

A quibus mādimus. Dicta autem Maxilla per diminutionem, sicut paxillus à palo. Collū, ad instar columnæ vocatū. Est enim rigidū, & rotundum. Duæ sunt in eo fistulæ, vna ciborum: altera aëris. Harū superior Rumē vocatur, qua cibus & potio deuoratur. Vnde bestiæ, quæ cibum reuocant, ac remādunt, ruminare dicuntur: altera inferior vocatur Gurgulio ex ossibus compacta & cohærentibus, & flexuosis: hæc à naribus ad pulmonem patens ob transmeantē spiritū. Cuius operculum Sublinguium dicitur, quasi parua lingua, quæ foramē eius recludit & aperit: ne per partes iuncta fistula impetu veniens violenter aër interna corrumpat.

B Manus dictæ, eo quòd munus sint omni corpori, & quòd ab ipsis mandimus. Palma, manus est dispansis digitis, sicut & arbor dispansis ramis: Item, sicut contractis digitis, Pugnus. Digitorum quoq. numerus perfectus est, & ordo decentissimus. Ex his primus rector omniū & moderator Pollex vocatur, eò quòd plurimum inter cæteros polleat, id est, præualeat. Secundus Index & Salutaris vocatur, quia eo ferè ostendimus, & salutamus. Tertius Medius, vel Impudicus: quartus Medicus, quod eo tritum colly-

C rium à Medicis colligitur. Quintus Auricularis, quod eo aurē scalpimus. Porrò Pectus hominis ab aspectu vocatū. In mutis enim animantibus ad terram oppressum est, atq. ab aspectu remotū: hominis autem aspectui patens & erectum. Plenū enim ratione non decebat esse latens & humile. Papillæ, sunt mammarum capitula. Mammæ autem, tumores pectoris leuiter exsurgentes: hæ sunt fœminis ad alendū fœtū datæ: maribus ad solum decus: ne informe pectus esse videretur. Neq. enim decebat in fœminis alibi esse, quā vt animal intelligens ex corde alimoniam sumeret. Porrò Vmbilicus est nota im-

D pressa, quæ mediū ventrē designat. Ad hoc factus, vt per eū fœtus dum est in vtero nutriatur. Splenis autem, & Iecoris viscera, quasi ex conturbato sanguine videntur esse cōcreta. Iuxta eos autem, qui de Physicis disputant voluptatem Venereæ concupiscentiæ consistere dicunt in iecore: Affectum autem iracundiæ in felle: pauoris in corde: in splene, lætitiæ. In pulmonibus verò aërem contineri, qui à corde per venas, quas Arterias vocant, diffunditur, vt paullatim inspirandi, & respirandi tractu totum animet corpus. In Iecore ignis habet sedem,

qui

qui velut ſubuolare oſtenditur in excelſum A cerebri locum, tanquam in cælum corporis noſtri. Vnde & radij emicant oculorum, & de cuius medio, velut centro quodam, quædam non ſolùm ad oculos, ſed cæteros ſenſus tenues fiſtulæ deducuntur. Siquidem in eo volunt eſſe officium voluptatis, & decoctionis ciborum complexu, & calefactu ſuo in ſanguinem mutandorum. Inteſtinorum autem ratio, idcircò longis anfractibus in circulorum ordinata ſunt modum, vt ſuſceptos cibos paullatim egerant, & ex ipſis, ea, quæ intrinſecus ſunt, humorem ſenſim ſuſ- B cipiant. Aluus dictus, eò quòd in eum, quaſi in alueum, omnis humor cibo permiſtus defluat, ac recurrat; & inenarrabili modo ciborum ſucco vniuerſum corpus, quaſi è latere valles vicinas irrigando adimpleat. Porrò Aluus, Venter & Vterus differunt. Venter enim eſt, qui apparet extrinſecus, pertinetque à pectore ad Inguen. Aluus eſt interior pars, qua cibus recipi & purgari ſolet. Vterũ ſolæ mulieres habẽt in quo concipiunt. Cõfundunt tamen hæc auctores, & vterũ pro vtriuſq; ſexus ventre ponunt. Genitalia autem, ſicut ipſum nomen docet, à gignendo dicta Natium caro conglobata ſedendi offi- C cio facta eſt, ne, premẽte corporis mole, oſſibus cederet. Femina ſunt femorũ partes, quibus in equitãdo tergis equorũ adhæremus. Vnde & prœliatores feminibus equos admiſiſſe dicuntur. Genua à genis dicta, eò quòd in vtero cohæreant, & cognata ſint oculis. Vnde Ennius, genua comprimit arta gena. Tibiæ dictæ ſunt, quaſi tubæ. Plãtæ verò à planitie nuncupatæ. Quia non rotũdæ, vt in quadrupedibus, ne ſtare non poſsit homo; ſed planæ, & longiores formatæ ſunt, vt ſtabile corpus efficerent. Calces autẽ, à callo pedum ſic nominatæ ſunt. Pedum di- D giti & decorem, & vſum ferunt. Nam currere non poſſemus, niſi digitis in humum preſsis ſoloq; nitentibus impetũ ſaltumq; capiamus. Reliqua oſſa corporis, velut colũnæ quædam, quibus caro ſuſtentatur, inſerta ſunt, & neruorum vinculis colligata, vt aptiſsimo motu flectantur. Hæc Lactantius, cæteriq; de ratione corporis ſcripſerunt.

a *Hæc eadem pleniora Etymolog. lib. 11. c. 1. vbi indicati loci, è quibus ſumpta ſunt, locus Auguſtini de cerebri ventriculis lib. 7. de Geneſ. ad litter. c. 18.*

18 Inter Virum, & Hominem, quidam diſtinxerunt hoc intereſſe: Quòd vir vtraque ſciẽtia præditus eloquentiã cũ ſapientia retinet: Homo loquacitate tantùm naturæ beſtijs præpollet. Virũ autem dixerunt ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id eſt, à virtute. Virtus autẽ apud veteres ſcientia rerũ omniũ nuncupatur. Nos autem vnum eundemq; & virum & hominem nũcupamus. Iuxta quod & de Chriſto legitur, qui tam Vir in ſanctis ſcripturis, quã & etiam Homo vocatur.

a *Hæc differentia in vno tantum m. ſ. legitur.*

19 Inter Infantiam, & Pueritiam, & reliquas ætates Sapientes ita definierunt. Prima hominis ætas Infantia; ſecunda Pueritia; tertia Adoleſcentia; quarta Iuuentus: quinta Senectus: ſexta Seniũ. Duæ primæ ætates ſingulis annorum terminantur hebdomadibus, propter ſimplicem vitam. Nã Infantia ſeptimo anno finitur: quartodecimo Pueritia: de hinc ſequens Adoleſcentia, duabus conſtat hebdomadibus propter intellectũ, & actionem. Quæ duæ nondũ erant in pueris; & porrigitur hæc ætas à quintodecimo anno, vſq. ad xxviij. Poſt hæc ſuccedens Iuuẽtus tribus hebdomadibus permanet, propter tria illa intellectum, & actionem, corporiſque virtutem. Iſta ætas à xxviij. anno exoritur, & quadrageſimo nono cõſummatur, quãdo & in fœminis part⁹ deficit. Porrò Senect⁹ quattuor hebdomadibus cõpletur propter accedentẽ illis tribus animi, & corporis grauitatem. Incipit enim hæc ætas à quinquageſimo anno, & ſeptuageſimoſeptimo terminatur. Vltima verò Senium nullo certo annorum tempore definitur, ſed ſolo naturæ fine concluditur.

20 Inter Senectutem, & Senium hoc differt. Quòd Senectus vergens ætas à iuuentute in Senium, nondum tamen decrepita: Senium verò eſt feſſa atque extrema ætas, & vitam vltimam anhelans.

a *A puritate. Non.* Pueritia, id eſt, puritas. Varro rerũ diuinar. lib. 1. Quæ pueritia eſt infrequẽs polluta.
b *quia nondũ lanug. Feſt.* Puer, impubes tãtũ dicitur.
c *quaſi pulla.* Pullum eſt ætatis nouellæ, *ait Non.*
d *puerilitate, ita codex Hiſp. Varro de liber. educand.* Velim, me Hercules, ipſe vſu magno puerilitatis formulam audire.
al. puerili ætate.

21 Inter Infantẽ, & Puerũ quidã ex Sapientibus diſtinxerunt. Infans, inquiunt, dicitur, qui nõdũ fari poteſt. Puer autẽ [a] à puritate vocatus quaſi purus, [b] ſiue quia nõdũ lanuginẽ floreq. genarũ inducũt. Puella autem, à paruitate vocata, [c] quaſi pulla. Vnde pupillos & pupillas nõ pro cõditione, ſed pro ætate

te pueriliter vocamus. Puer, olim & masculus, & fœmina appellabatur, sicut Infans. Hinc consuetudo communis Puerperam vocat. Propriè autem Puerperas dici, quæ primũ enixæ sunt pueros, eò quòd puellæ admodũ pariant: Egreßi pueritiam masculi, Puberes appellantur, quia iam gignendi potestatem sumunt: Fœminæ verò Virgines, vel Viragines dicuntur. Dicta autem Virago, vel quòd à viro sumpta sit, vel quod sit masculini vigoris. Simul pubertatem egreßi, Adolescentes appellantur. Adolescentes autem dicti ab adolescendo, atque crescendo. Vnde, & quidam de agricultura loquens, maturescẽtem fructum, adolescentem vocauit. Post adolescẽtiam quoque iuuenes fiunt. Iuuenes autem dicti, quòd iuuare posse incipiunt, vt in bobus iuuentus dicitur, cùm à vitulo discedit. Iam verò mediæ ætatis propriè dicuntur Vir, & Mulier. Vir itaque nuncupatus, vt ait Lactantius, quia maior in eo vis sit, quàm in fœminis, & hinc virtus nomen accipit. Item Mulier à mollitie dicta immutata, & detracta littera, quasi mollier. Sed ideò viris plus roboris datum est, vt facilius ad patientiam coniugalem fœminæ cogerentur. Mulier autem non pro corruptela integritatis, sed pro sola maturitate ætatis mulier nominatur: sicut & vir pro sola virilitate, etiam si ab opere fœmineæ admixtionis habeatur immunis. Extremæ iam ætatis, Senes, & Anus vocantur. Senes autẽ quidam dictos putant, eò quòd se nesciunt, & per nimiam ætatẽ delirent, atque desipiãt. Vnde, & Plato ait, in pueris crescit sensus, in iuuenibus viget, in senibus minuitur. Anus autẽ ex multis annis dicta est, quasi annosa.

22 Inter Rationabile, & Rationale hoc interesse, sapiens quidam dixit. Rationale est, quod rationis vtitur intellectu, vt homo: Rationabile verò, quod ratione dictum, vel factum est.

Rationale est. Verba sunt Aug. 2. de ordin. c. 11.

23 Inter Mentem, & Rationem hoc differt. Mens est pars animæ præstantior, à qua procedit intelligentia. Ratio verò est motus quidam animi visum mentis acuens, veráque à falsis distinguens.

24 Inter Memoriam, Mentem, & Cogitationem talis distinctio est: Quòd memoria, præterita retinet, Mens, futura præuidet. Cogitatio, præsentia complectitur.

25 Inter Sensum, & Memoriam hoc interest. Sensus, rei cuiusque adinuentio. Memoria, rei inuentæ recordatio: ille excogitat, & reperit, hæc reperta custodit.

Intelligibile esse--sentiuntur, verba Aug. 8. de Ciuit. c. 6.

26 Inter Intelligibilia, & Sensibilia taliter veteres discreuerunt: Intelligibilia esse, quæ mente animóque percipiuntur: Sensibilia autem, quæ visu, tactúque corporeo sentiũtur. Sunt autem sensus corporei quinque. Visus, Auditus, Odoratus, Gustus, Tactus. Visui subiacet habitus, & color, seu magnitudo mensuræ. Auditui voces, & sonus: Odoratui odorum fragrantia, vel quæ aliter se habẽt: Gustui sapor amarus, seu dulcis. Tactui calida, vel frigida, aspera, vel mollia, seu lenia. Hi autem quinque sensus ex partibus elementorum sunt, sed non ex omnibus elementis quattuor; sed ex aëre, terraque gignuntur. Ex aëre quidem Visus, Odoratus, Auditus; ex terra Tactus, Saporque nascitur.

27 Inter Animam, & Corpus, ita secernitur. Anima, est substãtia incorporea, intellectualis, rationalis, inuisibilis, atq; mobilis & immortalis, habens ignotã originem, nihil tamen in natura sua mixtum concretũ, vel terrenum, nihil humidum, nihil flabile, vel igneum: at contra corpus est substantia visibilis, atq; mobilis, mortalis, habens semen ex vitio, & ex terrena fæce materiam. Sed anima, quia spiritualis creatura est, initiũ nouit, finem habere non nouit. Sicut enim Angeli, ita & animæ sunt. Habent enim initium, finem nullũ. Corpus autẽ, quia ex quattuor elementis cõstat, ignis, aëris, aquæ, & terræ, dum fuerit excedente anima resolutum, redit rursus, vnde fuerat ortum. Inde & partim mortales, partim immortales sumus. Animæ enim naturã communẽ habemus cum Angelis; carnem verò cum pecoribus.

28 Inter Carnem, & Corpus quidam sapiens distinxit dicẽs: Caro est, quæ propriè sanguine, neruis, ossibusq; distinguitur: Corpus verò quãquam & caro dicatur, interdũ tamẽ & aëreum nominatur, quod tactui visuiq. non subiaceat, & plerumq. est visibile, atque tangibile. Paries Corpus est, sed non Caro, lapis Corpus est, sed non Caro. Sic & Apostolus corpora cælestia appellat, & corpora terrestria. Cæleste corpus Solis, Lunæ, & Stellarũ: Terrestre ignis, aeris, aquæ, terræ, & reliquorum, quæ absque anima ijs censentur elementis.

29 Inter Animum, & Animã Lactantius distinguere, Philosophos quosdam ita existimat: quidã, inquit, aiũt aliud esse animã qua viui-

viuimus;aliud animum, quo sentimus & sapimus,quia;valente in corpore anima, non nunquam animus perit, sicut accidere dementibus solet. Addunt quoque animam morte sopiri;animum somno. Ob hoc inde putant esse diuisum , eò quòd actionis officio separentur. Qui verò vtrumque indifferenter accipiunt, veracius argumentantur. Quod nec viuere sine sensu possumus, nec sentire sine vita. Idcircò nequaquam posse esse diuisum, quod à se minime separatur. Sed idem vnum,& viuendi habere vigorẽ, & sentiendi perfrui ratione:& dũ sunt vtraque vnum,varia sumpsere vocabula,pro diuersitate effectionum. Sicut enim spiritus pars animæ est, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: sic animus pars eiusdẽ animæ est,quo sentitur & sapitur: sicut & mens eiusdem portio est, per quam omnis ratio intelligentiaque percipitur. Sicut voluntas,qua intellecta consentiuntur: Sicut memoria,qua meditata rememorantur. Et hæc quidem dum multiplici constant appellatione, non tamen ita diuiduntur in substantia,sicut in nomine. Quia eadem vna est anima. Quæ dum contemplatur,spiritus est;dum sentit, sensus est; dum sapit,animus est; dum intelligit, mens est; dum discernit,ratio est:dum consentit, voluntas est;dum recordatur,memoria est; & dum membra vegetat, anima est; & modò sapit, modò desipit, modò remotis paulisper curis, corporis sopore delinita quiescit, rursusq. cõmota ad contẽplandas rerum imagines protinus excitata recurrit.

30 Inter Animam,& Spiritum hoc differre Doctores dixerunt:Quòd anima ipsa vita est hominis, præstans sensum, motumq. corporis: Spiritus autem, ipsius animæ est quædam vis,& potentia rationalis, per quã legẽ naturæ præstare videtur cæteris pecoribus.Proinde anima,flatus vitæ est,animalem hominẽ faciens: Spiritus autẽ,vis, quæ carnales concupiscentias calcat, atq. mortalem, ad immutabilitatem vitæ hominem prouocat. Certissimè autem,Spiritum Animam esse, Euangelista testatur. Quia animam, quam Christus in carne suscepit, spiritũ nominauit. Nam cùm dixisset Dominus, potestatem habeo ponendi animã meam: hanc sine dubio,tunc posuit, quando in cruce inclinato capite, Spiritum tradidit.Omnis autem Anima Spiritus esse potest,non tamen omnis Spiritus,Anima.Nã

A ipse Deus Spiritus est, & tamen Anima nõ est: Angeli quoque,& venti Spiritus sunt,& tamen Animæ non sunt. Ipsa autem Anima,quid sit,qualis sit,vbi sit, quam formam habeat,vel quam vim nullo modo certissimè sapientes huius mundi definierunt. Alij namque ignem animam, alij sanguinem esse dixerunt,alij incorpoream, neque habere vllam figuram. Nonnulli quoque eandẽ diuinæ naturæ esse partem impia temeritate crediderunt. Nos autem eandem non ignem, vel sanguinem,sed incorpoream dicimus,passibilem, atque mutabilem carentem pondere,figura,siue colore. Nec dicimus Animam partem, sed creaturam esse B Dei;nec de substantia Dei, vel de qualibet subiacenti elementorum materia, sed ex nihilo fuisse creatam. Nam,vt ait quidam,si eã Deus ex semetipso fecisset,nequaquam vitiosa,vel mutabilis, vel misera esset. Item si ex elementis esset visibilibus facta: haberet vtique, vel ex terra soliditatem: aut ex aqua humorem;aut flatum ex aëre: aut calorem ex igne: sed quia his omnibus caret, apparet eam,inde non esse. Quia cum illis nihil probatur habere commune. Vnde & prauè à quibusdam creditur esse corporea, quæ propter id,ad imaginem Dei facta est, vt si non immutabilis,vt Deus esset:tamen C incorporea, vt Deus existeret. Si enim corpoream credimus animam, ergò & Deum credimus habere corporis formam: quia eandem ad suam condidit imaginem. Huius autem animæ partes nonnulli veteres, tres esse dixerunt. Rationale,Irascibile, & Concupiscibile:Rationale,per quod inuisibilia conspicit. Irascibile, per quod impetus iræ suæ emendat,& corrigit. Concupiscibile,per quod concupiscentiam carnis Spirituali virtute cõpescit. Cuius domicilium, quidam in pectore esse voluerunt: quidam verò,in capitis arce, eam habitare dixerũt, tanquàm in cælo rectorem,vt à summo om D nia contempletur. Alij nullum ei certum locum definierunt: sed eam per omnes artus infusam discurrere dicunt. De origine eius variæ habentur opiniones: verumtamen, sine affirmandi præsumptione, quid inde Patrũ disputatio senserit, referamus. Inter quos sanctissimus Fulgentius, incertam de hac quæstione sic profert sententiam. Cuius breuiter verba ponenda sunt. Vtrùm,inquit,sicut caro nascentiũ, sic omnes animæ ex Adam venire credantur, an

nouæ fiant, & ex parentibus minimè propa gentur. Quæ quæstio in definiendo difficilis est, quia contrarijs obiectionibus destruitur. Nam illi, qui nouas animas contendunt singulis corporibus dari: cùm illis opponi cœperit, cur anima paruuli quæ non propagatur, vt caro cum carne Originalis peccati teneatur consortio? Nunquid iniustus est Deus, vt cum carne mittat animã in ignem æternum, quæ cum carne non habet commune peccatum? Hoc cùm illis opponitur, omnino deficiunt. At contra illi, qui asserunt animas cum ipsis corporibus propagari, possunt quidem in paruulis iustũ Dei iudicium firmare, vt commune habeãt peccatum Originale, sicut communẽ vindicant vtriusque esse propagationem. Sed in consideratione seminum, quæ non concepta pereunt, & ipsi penitus obmutescunt. Animam quippè humanam certum est, in ipso conditionis suæ munere percepisse. Quæ necesse est, vt corpus in quo hic quãtulumcumque tempus vixerit, in resurrectione recipiat. Quis ergo dicat animata semina profluxisse, siue illa, quæ non concipiũtur, siue illa, quæ nocturna illusione funduntur. Quod omnis sapiẽs videt, quàm sit absurdum, & à ratione omnibus modis alienum. His ergo propositionibus de Origine animæ, partes se inuicem vincunt. Quia vnaquęque earum alteram propositionem destruit, & ipsa non valet adstruere, quod proponit. Ob hoc de hac quæstione cautius quærendum est: maximè quod à sanctis viris nihil certius definitum est, nec sanctarum scripturarum auctoritate, quidquam manifestius pronuntiatur. Illud tamen tenendum est, paruulorum animas nexu peccati Originalis esse adstrictas, quæ nisi percipiant Baptismatis sacramentum, regni cælestis, participes esse non possunt: sed cum carne commune habebunt peccatum, & pari iudicio damnabuntur in ignem æternum.

31 Inter Concupiscentiam carnis, & spiritus hoc interest: Concupiscentia carnis, est motus animæ turpis in effectũ sordidæ delectationis: Concupiscẽtia verò spiritus, ardens intentio mentis in desideria sanctæ virtutis. Ista sibi consentientes mittit ad regnum: Illa ad supplicium sempiternum. Illa lex peccati est, de primi hominis damnatione descendens: ista lex mentis, est de munere redemptoris nostri procedens. Hæ autem, sibi inuicem pro affectu virtutum, ac vitiorum, quotidiana colluctatione lethaliter aduersantur. Concupiscentia namque carnis, primùm illecebras vitiorum in cogitationibus gignit: Concupiscentia verò spiritus, è contrario cogitationes sanctas indesinenter opponit. Illa fabulis vanis oblectatur, & verbis; ista scripturarum meditationibus, atque præceptis: illa gaudet spectaculis rerum terrestrium: ista contemplatione cælestium gaudiorum. Illa terrena gaudia quærit; ista gemitus, & suspiria trahit: Illa torpore somni atque pigritia corpus relaxat: ista vigilijs, & competentibus orationibus elaborat. Illa per ingluuiẽ illecebris ventris, & desiderijs gutturis æstuat: ista semetipsam ieiunijs, & abstinentiæ cruciatibus macerat. Illa luxuriæ subdita turpium perpetrationum affectus, quos intentione cogitationis agit, perfectione voluptatis explere contendit: ista castitatis, & pudicitiæ pulchritudinem diligit. Illa auaritiæ flamma succensa appetit lucrum, & fugit damna temporalium rerum: ista contemnens mundum solum sibi vendicat Christum. Illa inuidia nullũ sibi superiorem, vel æqualẽ esse permittit, sed interno liuore vulneris de cunctorum profectu tabescit: ista de cũctorum virtutibus gaudet, & minores sibi per charitatẽ præponit. Illa ira exæstuans, nihil æquanimiter portat, sed perturbatã mẽtem vsque ad vocis tumultum exaltat: ista nulla exasperatione mouetur, sed per tranquillitatem, & mansuetudinem, patienter omnia sustinet. Illa tristitia inficitur, dum quælibet aduersa persenserit: ista nullo mærore frangitur, sed etiam mala de proximis portans ab interiore gaudio non mouetur. Illa ambitione honorum, inficitur humanis laudibus, vel illecebris vanæ gloriæ delinitur: ista humilitatẽ amat, & soli Deo suo, qui inspector est mentis placere delectat. Illa inflata superbiæ fastu cor miserum eleuat: ista ne à celsitudine sua corruat, vsque ad infima seipsam humiliat. Sed quid plura? Cõcupiscentia carnis in omnium vitiorum multitudinem consentientes sibi præcipitat: Concupiscentia verò spiritus mentem lapsam, ne deficiat spe futuræ gloriæ, corroborat. Proinde illa, quamuis superet, nullatenus desperandum est. Quia reparato certamine, possumus de ea etiã gloriosius triũphare. Ista quamuis vincat, de victoria non est

est secura. Quia callidus hostis, etsi deuictus interdum, tamen victoris vltima vincit. Et quos prima congressione non percutit, decipere in finem contendit. Hinc est etiam, quòd ipsa concupiscentia carnis, vsq. in huius vitæ terminũ dimicare non cessat. Sed si concupiscentia spiritus, vsque in finem superet, victoriæ pace secura in æternum cum suis victoribus regnat. Quando, consummato concupiscentiæ aculeo, nec carni spiritus, neque caro spiritui aduersabitur. Sed vtræque inuicem æternæ pacis concordia copulatæ, redemptori suo sine vlla oppugnatione in perpetuum adhærebunt.

[a] *Vid. Cassian. lib. de concupisc. carn. & spirit. cap. 11. & seq.*

32 Inter Gratiæ diuinæ infusionem, & humani arbitrij voluntatem hoc interest: Arbitrium, est volũtas liberæ potestatis, quæ per se sponte, vel bona, vel mala appetere potest: Gratia autem, est diuinæ misericordiæ donum gratuitum, per quod, & bonæ voluntatis initium, & operis promeremur effectum. Nullus autẽ, liberi arbitrij quidquàm potest præualere virtute, nisi supernæ gratiæ sustentetur iuuamine: Diuina quippè gratia præuenitur homo, vt bonus sit; nec humanum arbitrium Dei gratiam antecedit: Sed ipsa gratia Dei volentem hominẽ præuenit, vt etiam benè velit. Nam pondere carnis homo sic agitur, vt ad peccandum sit facilis, & ad pœnitendum piger. Habet de se, vnde corruat: & non habet vnde consurgat, nisi gratia conditoris, vt erigatur manum iacenti extendat. Deniq. homini per Dei gratiam liberum restauratur arbitriũ, quod primus homo perdiderat. Nam ille habuit inchoandi boni liberum arbitrium, quòd tamen Dei adiutorio perficeretur. Nos verò, & inchoationẽ liberi arbitrij, & perfectionem de Dei sumimus gratiã. Quia & incipere, & perficere bonum de ipso habemus, à quo & gratiæ donum datum, & liberum arbitrium in nobis est restauratum. Dei est ergo bonum, quod agimus propter gratiam præuenientem, & subsequentem. Nostrum verò est, propter obsequẽtem liberi arbitrij voluntatẽ. Nã si Dei non esset, cur illi gratias agimus? Et si nostrũ nõ est, quare retributionem bonorum operum expectamus? Proinde ergo in eo, quòd gratia præuenimur, Dei est; in eo verò, quod benè operãdo præuenientem gratiam sequimur, nostrum est. Nemo autem Deum meritis antecedit, vt tenere eum, quasi debitorem possit. Sed miro modo æquus omnibus conditor alios prædestinando præeligit, alios in suis moribus prauis iusto iudicio derelinquit. Vnde verissimum est, gratiæ munus non ex humana virtute, vel ex merito arbitrij consequi; sed solius diuinæ pietatis bonitate largiri. Quidam enim gratissimæ misericordiæ eius præuenientis dono saluantur, effecti vasa misericordiæ: quidam verò reprobi habiti ad pœnam prædestinati, dãnãtur, effecti vasa irę. Quod exẽplũ de Esau, & Iacob nondũ natis colligitur. Qui dũ essent vna conceptione, vel partu editi, pariq. nexu peccati originalis adstricti, alterum tamen eorum ad se misericordiæ diuinæ præuenientis bonitas gratuita traxit: alterũ quadam iustitiæ seueritate odio habitum in massa perditionis relictum damnauit. Sicut per Prophetam, idem Deus loquitur dicens; Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Vnde consequens est, nullis præuenientibus meritis conferri gratiam: sed sola vocatione diuina. Neque quemquam saluari, siue damnari, eligi, vel reprobari, nisi ex proposito prædestinantis Dei, qui iustus est in reprobatis, misericors in electis. Vniuersæ enim viæ Domini misericordia, & veritas. Ante gratiæ enim donum liberum quidẽ est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adiutorio manet infirmũ. Nam sicut oculus videre non valet, si caret officio luminis: ita humanæ voluntatis arbitrium nihil valet, si luminis gratia indigeat. Illud vtique, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Liberum autem Arbitrium ad omne malũ promptum est per semetipsum: ad bonum verò nequaquam nisi per gratiæ donum: & eadem præstat homini & bona velle, & facere, mala præterita flere, tã à cogitationẽ, quã ab opere delicta pręsentia cauere. quod etiam Apostolus manifestius scribit dicens. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Itaq; non in omne genus hominum gratiæ beneficium tẽditur, sed in illis tãtum, qui per fidem illuminãtur: nec enim in cunctis gentibus fidei peruenit auditus. Vnde & Apostolus: quomodo, inquit, inuocabunt in quem non crediderunt? aut quo modo credent ei, quem nõ audierunt? Ipsius

sius etiã gratiæ donum quibuscunq; datur, non æqualiter conceditur, sed ad mensurã pro merito accipientium distribuitur, iuxta quod scriptum: qui reddet vnicuique secũdum opera sua. Omne autem, donum gratiæ non omnibus ad integrum datur, sed singulis dona singula distribuuntur, vt scilicet, quasi mẽbra corporis, singula officia habeant, & alter indigeat altero, quod non habet alter: proinde omnia fiunt communia, dum fiunt sibimet membra inuicem necessaria.

Liberum arbitrium, quod primus homo perdiderat. Eodem modo Aug. in Enchirid. cap. 30. Nam libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit, & ipsum. *Quæ quomodo accipienda sint, ex ipso Augustino, satis constat, & ex Isidoro qui paullò post ita subijcit:* Ante gratiæ donum liberum quidem est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adiutorio manet infirmum.

33 Inter Legem, & Euangelium hoc interest: quòd in Lege, littera est, in Euangelio gratia: Illa habuit vmbram, ista imaginẽ: Illa data est propter transgressionem, ista propter iustificationem: Illa ignorantiæ demonstrat peccatum; ista agnitum adiuuat, vt vitetur: Illa flagitijs deditos increpat; ista peccantes bonitate propria liberat: Illa talionem reddendum decreuit, ista etiam pro inimicis orare iussit: Illa, coniugiorum indultis habenis, crescere, & generare præcepit, ista continentiam suasit: Illic prædicatur Circumcisio sola carnis, hic lauacrum in ablutione cordis, & corporis: Illic Chananitidis regnum, & promissiones rerum temporalium continentur, hîc vita æterna, regnumque cælorum promittitur: Illic Sabbati otium, & requies celebratur, hic ipsa Sabbati requies in Christo habetur, qui dixit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, & inuenietis requiem animabus vestris. Illic esus animalium immundorum prohibetur: hic in corpore Christi, id est, in Sanctis suis nõ admittitur, quidquid per illa animalia immunda in mores hominum figurabatur: Illic, pecoribus immolatis, carnis, & sanguinis hostiæ offerebantur: hic sacrificium carnis, & sanguinis Christi offertur, quod per illa animalia figurabatur: Illic ex carne Agni Pascha celebratur: hic Pascha nostrum immolatus est Christus, qui est verus Agnus immaculatus. Illic Neomeniæ, id est, nouæ Lunæ principia celebrantur: hic noua creatura in

A Christo accipitur, sicut Paulus Apostolus ait: Si qua in Christo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt noua. Quid plura? in lege per figuram res gestæ in significationem futurorum annuntiabantur, in gratia verò, Euangelicæ Veritatis, quæ illic denuntiata fuerunt, explentur. Item in Lege mandata scripta sunt, & promissa: sed mãdata legem implere, vel conseruare iubebant, promissa verò, figuris obtecta Sacramentorum, futuram Euangelij gratiam prædicabant. In lege ergo mandata tenentur, promissa verò, in Euangelij plenitudine cõsummantur. Legem enim Euangelia complent, & significationem præcepti plenitu-
B do testamentorũ. Item nihil aliud Lex præstitit, nisi quod solùm peccata mõstrauit, non abstulit, & sub suo terrore redactos omnes seruos effecit, & inde spiritum seruitutis habuisse priorem populum Apostolus docuit: Euangelium verò veniens, crudelitatẽ legis amouit, peccata, quę lex puniebat per spiritum seruitutis, laxauit per spiritum adoptionis, filios ex seruis reddidit, amorem implendæ legis omnibus condonauit, etsi deinceps punienda commiserunt, per eundẽ spiritum adoptionis indulget: formam be-
C ne agendi præbuit, & vt possint agi, quæ docuit, adiutorem spiritum infudit. Nam præcepta legalia, quæ illi populo data sunt, cõparatione meliorum etiam non bona dicũtur, quia quæ præcipiunt, non perficiunt: Gratia verò Euangelij quod exterius imperat, interius, vt perficiatur, iuuat. Ezechielis etiam testimonio dicitur: Dedi eis præcepta non bona. Vtique quia in eis quædam innutilia infirmioribus sensibus agẽda permissa sunt, sicut illud, vbi Deus Israelitarum cupiditatem spolijs Ægyptiorum satiari permisit. Nam pro eo, quòd carnalis popu-lus modum egrederetur vindictæ, Lex per-
D mittit carnalibus vicem rependere mali, quod Euangelia firmioribus vetant. Proinde ergo dicuntur non bona, quoniam Euãgelio comparata, legis præcepta inferiora noscuntur. Ante aduentum enim Redemptoris nostri, Gentilis populus ideo non obtemperauit legi, quia nondum intelligebatur sensu spirituali. Lex enim grauia atque dura, secundùm litteram iubebat, ideò cõtemnebatur. Venit autem gratia Euangelij, temperauit legis austeritatem, applicauitq; sibi Gentilem populum.

Nam præcepta legalia, &c. è Greg. 28. Moral. cap. 9.

34 In-

34 Inter Actiuam, & Contemplatiuam vitam, hæc distinctio est: Actiua vita est, quę in operibus iustitiæ, & proximi vtilitate versatur: Contemplatiua quæ vacans ab omni negotio in sola Dei dilectione defigitur. Harum vna, in opere bonæ conuersationis: altera, in contemplatione immutabilis veritatis est: Vna, quæ ex fide in hac peregrinatione viuit: altera, quæ benè viuentes vsque ad regnum perducit. Actiuæ enim vitæ magna sunt præmia: sed contemplatiuæ potiora. Actiua vita ex bonis operibus incipit; cõtemplatiua peruenit ad quod intẽdit. Actiuæ vitæ opera cum corpore finiuntur: Cõtemplatiuæ autem gaudia in fine amplius crescunt. Illa autem, quamuis vtilis & bona; tamen cùm requies venerit, transitura: ista verò, boni operis transituri merces est, & requies permansura. Contemplatiua vita per Rachel ostenditur, quæ erat pulchra, & sterilis. Quia per contemplationis otium minus operum filij generantur. Actiuam autẽ vitam, monstrabat Lia sine oculis, sed fœcũda. Quia actio laboriosa quidẽ est, minusq. alta considerans. Sed in eò, quòd se erga proximi vtilitatem, plus exhibet, fœcundior operibus, quasi in filijs crescit. Sic Martha, & Maria, quarum vna virtutibus mentẽ exercebat in opere: altera requiescebat defixa in contemplatione. Ij autem, qui ad contẽplationis otium venire contendunt; prius se in stadio Actiuæ vitæ exercere debent: vt dum opera iustitiæ fæces peccatorum exhauriunt, cor mundum exhibeant ad videndum Deum. Nam mens, quæ adhûc tẽporalem gloriam quærit, aut carnalis concupiscentiæ tentationibus cedit, à contemplatione proculdubio prohibetur. Vnde & populus, dum legem acciperet, à monte, id est, à sublimi contemplatione, quasi carnalium curiositas remouetur. Et in Euangelio curatus à Legione vult Dominum, per contemplationem sequi; sed iubetur domũ reuerti, & in actiuæ vitæ operatione versari. In ipso autem contemplationis, & actionis vsu interdum magna differentia animorũ est. Nam quibusdã sola contemplatio proficit: quibusdam verò Actiua sola est consolatio. His media, & de vtrisque composita vtilior est magis ad refouendas mentis angustias, quæ solent per vnius intentionẽ nutriri, vt de vtriusq. partibus melius temperentur. Nam quòd Saluator per diem signis, & miraculis coruscabat in vrbibus, Actiuã nobis vitam cõmendabat: Quòd verò in monte orationis studio pernoctabat, vitam Contemplationis significabat. Idcircò Dei seruus iuxta imitationem Christi, nec Actualem vitam amittit, & Contẽplatiuam vitam agit. Aliter enim incedens offendit. Sicut enim per contemplationem amandus est Deus: ita per actualem vitam diligendus est proximus. Ac per hoc sic nõ possumus sine vtraque esse vita: sicut, & sine vtraque in dilectione esse, nequaquam possumus.

35 Inter Fidem, & Opus hoc distat: Per Fidem, possibilitas boni operis inchoatur: ex Opere, ipsa fides perficitur. Opus enim fide præuenitur: fides ex operibus consummatur. Opera autem ante fidem nequaquã prodesse. Quia nihil valet à malo declinare, & agere quod pertinet ad salutem ei, qui ipsum salutis, vel negat, vel nescit auctorẽ. Item fides sine operibus nequaquam prodest. Quia non potest per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere. Ob hoc etiam fides sine operibus mortua est: iuxta Iacobum, & opus extra fidem, vacuum est iuxta Paulum. Horum enim alter fidei studium: alter opus laudat. Paulus prędicat ante fidem, nullo modo esse opus bonum: Iacobus narrat fidem, nihil valere sine opere bono. Ac per hoc iuxta primũ, opera fidem præcedentia, nihil prosunt: iuxta alterum, subsequentia multum prosunt. Iacobus dicit, Abraham pater noster, ex operibus iustificatus est: Paulus dicit, Credidit Abrahã Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Quid ergò? vtrique se destruunt? absit. Sed vtriq. nos instruunt. Nam secundùm Paulũ, Abraham ex fide iustificari meruit, quando credidit Deo: secundũ Iacobum, ex operibus placuit, quando tentatus, immolandum filium non recusauit.

36 Inter Fidem, Spem, & Charitatem hoc differt Fides, est diuinitatis cõfessio, & religionis solidum fundamentum: Spes, est bonorum expectatio futurorum. Charitas, est perfecta dilectio in Deum, & proximũ. Harum prima credulitatem fouet præsentem: Secunda promissa præstolatur futurorum: Tertia amorem complectitur æternũ. Quæ quidem tria in huius vitæ tempore, ita copulantur, vt altera sine altera stare nõ possit. Denique veraciter credere non possumus, nisi ea, quæ promissa sunt, speremus; nec poterimus sustinere promissa, nisi sit fidei

Fidei credulitas firma, nec aderit fructus Spei, vel stabilitas Fidei, nisi fuerit perfecta Charitas Christi, quæ & Fidē, vt credat, adiuuet, & spem spectationis corroboret. Cuius specialiter secundùm Apostolum inter has virtutes traditur principatus, & cultus manet æternus. Nam & Fides cessabit, dum futura, quæ creduntur, aduenerint; & Spes finem habebit, dum beatitudinem, quam quisque bonus præstolatur, acceperit.. Sola Charitas in æternum perseuerabit, ipsa sola vtramque perducens ad Christum, ipsa sola gaudio perfruens sempiterno.

37 Inter Amorem, & Dilectionem, siue Charitatem hoc differt: quòd Amor, & Dilectio media sunt, & ad vtrumque parata, modò in bonum, modò in malum vertuntur. Charitas autem non nisi in bonum: cuius etiam nomen eò vsque extollitur, vt ipse Deus Charitas appelletur. Illa est enim perfecta Charitas, quæ inimicos, & patienter sustinet, & benignè refouet. Qui verò hæc nō agit, longè à Charitate discedit. Hęc enim summa sola sunt bona. Nam à quibus habentur, vtique veraciter habentur. Aliæ verò virtutes media bona sunt, & quæ ad vtilitatem possunt ab aliquibus haberi, & ad perniciem, si de his arrogantes tumuerint. Quattuor autem sunt diligenda: Deus, scilicet, atque proximus, caro nostra, atque anima. Prior est autem, amor Dei: sequens verò est, & Proximi. Sed sicut per amorem Dei, amor fit Proximi: sic per amorem proximi, amor ostenditur Dei. Dilectio in Deū origo est dilectionis in proximum; & Dilectio in proximum cognitio est dilectionis in Deum. Porrò dilectio Dei à timore inchoat; sed non sub timore perseuerat. Nam Dilectio ex timore seruilis est, non libera. Quia non constat ex amore Dei, sed ex timore supplicij. In tribus autem his rebus dilectio Dei exprimitur, vt nihil remaneat in homine, quod non diuinæ dilectioni subdatur. Nam dum dicitur, Diliges Deum ex toto corde tuo, omnes cogitationes in Deum referendas præcipit: dum verò dicitur, ex tota anima, omnes affectiones animæ ad Deum referri iussit: dum verò adiecit, ex tota mente, indicat omnem rationem humanam, qua intelligimus, & discernimus, in rebus diuinis esse occupandā. Item duo sunt erga dilectionem proximi seruanda. Vt ipse præstet alijs, quæ sibi præstari, & ab alijs vult; & quæ sibi inferri pertimescit, non in-

A ferat. Ex hac gemina dilectionis virtute in proximum omnes oriūtur virtutes; quibus aut vtiliter ea, quæ sunt appetēda, cupimus; aut quæ vitanda sunt, præcauemus. Quod enim Dominus dicit, omnia quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis; pertinet ad boni impensionem in proximum. Item quod in veteri testamento legitur: quod tibi non vis, alteri ne feceris, pertinet ad cauendum, ne quis malum inferat proximo. Ex his ergo duobus articulis congruè diligitur proximus, dum & beneficij impensione fouetur, & nulla malitia læditur.

B

38 Inter Scientiam, & Sapientiam hoc interest: Scientia, ad agnitionem pertinet: Sapientia, ad contemplationem. Scientia, temporalibus benè vtitur, atque in vitandis malis, seu intelligendis, vel appetendis bonis versatur. Sapientia autem, tantummodo æterna contemplatur. Item nonnulli viri inter Sapientiā, & Prudentiam intelligi voluerūt; vt Sapientiam in diuinis, Prudentiā autē, vel Scientiā in hominis negotijs ponerēt. Perfecta autē est scientia multa agere bona & de illis laudē terrenā non quærere, quæ Deus præcepit facere, & seruum inutilem ante oculos Dei se existimare.

C

39 Inter Sapientiam, & Eloquentiam, ita distinguunt: Quòd Eloquentia, constat ex verbis. Sapientiam sine Eloquentia, prodesse non est dubium. Eloquentia sine Sapientia, valere non potest. Melior enim est, indiscreta prudentia, quàm stulta loquacitas. Rerum enim studia prosunt, non ornamenta verborum. Eloquentia enim, vt diximus, scientia est verborum: Sapientia autē, cognitio rerum, & intellectus caussarum. Porrò Sapientiam veteres Philosophiam vocauerunt, id est, omnium rerum humanarum, atque diuinarum scientiam. Huius Philosophiæ, partes tres esse dixerunt, id est, Physicam, Logicam, Ethicam. Physica, naturalis est: Ethica, moralis: Logica, rationalis. Harū prima naturæ, & contemplationi rerū deputatur: Secunda in actione, & cognitione rectè viuendi versatur. Tertia, in discernendo verum à falso ponitur. Hoc trimodum Philosophiæ genus, iuxta sapiētes mundi in partibus suis, ita distinguitur. Ad Physicam pertinere aiunt disciplinas septem, quarum prima est Arithmetica, secunda Geometria, tertia Musica, quarta Astronomia, quinta Astrologia, sexta Mechanica, septima Medicina.

D

dicina. Ratio autẽ earumdem disciplinarũ A breuiter, ista est.

Arithmetica namque, est definitio, per quam numerorum omnium ratio vel ordo consistit. Geometria, est disciplina magnitudinis & figurarum notis lineamentisque proprijs distincta, vel formis. Dicta autẽ Geometria à dimensione terrę, per quam vniuscuiusque termini delineari solent. Hanc primùm Ægyptij inuenerunt. Pro necessitate terminorum terræ, quos Nilus inundationis tẽpore confundebat. Musica, est ars spectabilis voce vel gestũ habẽs in se numero- B rum ac soni certã dimensionem cum scientia perfectæ modulationis. Hæc constat ex tribus modis id est sono, verbis, & numeris.

Astronomia, est lex astrorum. Astrologia, est ratio, quæ conuersionem cæli & signorum definit, potestatesque, & ortus siderũ & occasus. Hanc Mathematici sequuntur. Mechanica, est quædam peritia vel doctrina ad quam subtiliter fabricas omnium rerum concurrere dicunt. Medicina, est scientia curationum, ad temperamentum corporis, vel salutem inuenta. E quibus quidem omnibus quædam religioni conueniunt, quædam verò longè modis omnibus aliena C sunt. Digestis generibus siue differẽtijs Physicæ artis, nunc partes Logices exequamur. Constat autem ex Dialectica, & Rhetorica. Dialectica, est ratio siue regula disputandi intellectum mentis acuens, veraque à falsis distinguens. Rhetorica, est ratio dicendi, iurisperitorum scientia, quam oratores sequũtur. Hac, vt quidam ait, sicut ferrũ veneno, sententia armatur eloquio.

Post Logicã, sequitur Ethica, quæ ad institutionem pertinet morum. Hæc enim bene viuẽdi magistra est, diuiditurq; in quattuor principales virtutes, Prudentiam, scilicet, atque Iustitiam, Fortitudinem, & Tem D perantiã. Prudentia, est agñitio veræ fidei, & scientia scripturarũ, in qua intueri oportet illud trimodum intelligentiæ genus. Quorum primum est, per quod quædam accipiũtur historialiter sine vlla figura, vt sunt decem præcepta: Secundum est, per quod quædam in scripturis permixto iure accipiuntur, tam secundùm fidem rerum gestarum, quam etiam iuxta figurarum intellectum, sicut, de Sara & Agar. Primùm quòd verè fuerint: de hinc quod tropicè duo testamenta figurentur: Tertium genus est, quod tantùm spiritualiter accipitur, sicut de Canticis Canticorum. Quæ si iuxta sonum verborum, vel efficientiam operis sentiantur, corporalis magis luxuria, quàm virtus sacramentorũ accipitur. Definito Prudentiæ genere, nũc partes Iustitiæ subijciamus, cuius primum est, Deum timere, religionẽ venerari, honorem referre parentibus, patriã diligere, cunctis prodesse, nocere nulli, fraterna charitatis vincula amplecti, pericula aliena suscipere, opem ferre miseris, boni accepti vicissitudinem rependere, æquitatem in iudicijs conseruare. Fortitudo, est animi magnitudo atque gloria bellicæ virtutis, contemptus honorum & diuitiarum. Hæc aduersis aut patienter cedit, aut fortiter resistit, nullis emollitur illecebris, aduersis non frangitur, non eleuatur secundis, inuicta est ad labores, fortis ad pericula, pecuniam negligit, auaritiã fugit, contra improbos animum ad pericula præparat, molestijs nullis cedit, gloriæ cauet appetitus.

Temperantia, est modus vitæ in omni verbo vel opere. Hæc verecundiæ comes est, humilitatis regulam custodit, tranquillitatem animi seruat, continentiam & castitatem amplectitur, fouet decus, & honestatem, restringit ratione appetitum, iram cõprimit, nec rependit contumeliam. Sed ex his Prudentia agnitione veri delectatur: Iustitia dilectionem Dei & proximi seruat: Fortitudo vim virtutis habet, metumque mortis contemnit: Temperantia affectiones carnis moderatur, & restinguit appetitum. Prima, credit & intelligit: Secunda, diligit: Tertia, appetitũ cohibet: Quarta, modum imponit.

De Distinctionibus quattuor vitiorum.

40 Contra hæc tamen quattuor virtutum genera, totidem vitia Philosophi opposita dicunt. Metum, & Gaudium, Cupiditatem, & Dolorem: Nos autem hæc ipsa non perfecta vitia, sed media nuncupamus, eò quòd propter diuersitatem morum ad vtrumque parata sunt, & modo ad bonum, modo ad malum pro arbitrij voluntate vertuntur. Sic enim nonnullæ malè vsæ virtutes ex se vitia gignunt. Veluti si ex mansuetudine interdum nascatur torpor, & ex pietate dissolutio disciplinæ, vel ex iustitia crudelitatis immoderata vindicta. Ita quattuor ista si benè vtantur virtutes sunt: sin minus ex

virtutibus in vitia transeunt. Hoc modo A denique, cùm quisque metuit peccare, vel cupit beatificari, dolet pro peccatis, gaudet in bonis operibus: iam tum hi motus, qui ab amore studioque procedunt pro virtutibus accipiuntur. At contra, dum quisque metu carẽdi re aliqua terrena tenetur, vel dolore amissæ rei frangitur, dumque rerum temporalium cupiditate inflammatur, aut gaudio adeptæ rei extollitur: tunc nõ virtutes, sed verè vitia nuncupantur. Ex his autẽ duo sunt futuri temporis, antequam quid eueniat; metus, & cupiditas: alia duo præteriti, cùm quid acciderit, gaudium, & dolor. Octo sunt autem perfecta, vel principalia vitia, quæ omne genus humanum inquietant, ex quibus vitiorum turba exoritur copiosa, id est Gulæ concupiscẽtia, Fornicatio, Auaritia, Inuidia, Tristitia, Ira, Inanis gloria, nouissima dux ipsa & harum radix Superbia. Ex quibus omnibus duo sunt carnalia, Fornicatio, & Ingluuies ventris: reliqua spiritualia. Quæ quidem in membris suis taliter distinguuntur. Gulæ concupiscentia, in quinq; modis distinguitur. Primo modo si ante tẽpus cibos quis appetat, sicut Ionathan gustu mellis ieiunium soluit. Secundo modo, si lautiores escas quęrat, sicut populus, eremi manna contempto, carnes Ægyptias concupiuit. Tertio modo, si diligentius quisquã communes cibos procuret, sicut filij Heli extra morem crudam ab offerentibus carnem tollebant, quam sibi accuratius præpararent. Quarto modo, si viles escas nimium quisque sumat. Vnde & Propheta Sodomã de panis saturitate accusat. Quinto modo, si quis ex desiderio quodcumque sumat. Sicut Esau pro lenticulæ concupiscentia perdidit primogenita sua. Fornicatio quoque trimodo genere discernitur. Primò quidẽ, dùm per voluptatem luxuriæ commixtio carnis expletur: Altero, dum sola attrectatione luxus carnis per immunditiam prouocatur: Tertiò, dum intentione turpis cogitationis nocturna quisque illusione polluitur. Est & quartum genus fornicationis iuxta scripturam, omnis scilicet illicita corruptio mẽtis, sicut idololatria, & auaritia, ex quibus fit præuaricatio legis propter illicitam concupiscentiam. Porrò Auaritia in geminam distinguitur pœnam, id est, in concupiscentiam augendæ rei, & in metum rei carendæ. Sicut etiam quidam ait: nõ enim vnquam expletur, neque satiatur cupiditatis sitis. Neque solùm ea, quæ habent, amore augendi excruciantur, sed etiam amittendi metu. Ipsa quoque inuidia duplici afficitur flãma, id est, cũ aut meliori inuidet in id quod ipse non est; aut dum quemlibet consimilem esse sibi æqualem dolet. Sequitur Tristitia, cuius tria sunt genera; quarum prima, vt ait Cassianus, temperata & rationabilis de delictorũ pœnitudine veniẽs; altera perturbata irrationabilis de anxietate mẽtis, seu desperatione peccatorũ exoriens: Tertia de iracũdia, velde illato dãno, vel desiderio prępedito procedens. Iã verò Inanis B gloria quadripartitã habet iactãtiã. Nã sunt, qui habent dona, & donantem ignorant. Et sunt, qui se dicãt dona accipisse præcedẽtibus meritis, nõ pro gratia largientis. Itẽ quidam sunt, qui, quod non habent, se habere per tumorem existimant. Item quidã sunt, qui contemnendo alios, se aliquid habere singulariter putant. Perniciosior autem est elatio de singularitate iactantiæ veniens.

Vltima Superbia, trimodam habet differentiam. Primum namque genus Superbiæ est eorum, qui per transgresionem culpæ C contemptui habent diuina præcepta. Secũdum genus eorum, qui ex obseruatione attolluntur mandatorum, & elatione virtutum. Tertium genus est eorum, qui per contumaciam mentis subdi dedignantur seniorum imperijs. Quæ quidem vitia, diuinitus diuina adiuuante gratia, è contrario curantur virtutibus. Gulæ concupiscentiam reprimunt vigiliæ & compunctio cordis. Fornicationem extinguit contritio cordis, & corporis afflictio, & oratio assidua, vel laboris exercitiũ, metus Gehennæ & amor cęlestis patriæ. Inuidiam superat amor dilectionis fraternæ. Et quia cæleste regnũ non accipiunt, nisi concordes, abijcere inuidiam D conuenit, & diligere fratrem. Iram temperat patientia, & ratio æquanimitatis. Auaritiam subiugat eleemosyna, & spes æternæ retributionis. Tristitiam subiugant fraterna alloquia & consolatio scripturarum. Arrogantiam, calcat metus, ne vana gloria delinitum animum à virtutibus cunctis excludat; & per iactantiam perdat semetipsum & pereat. Iam superbiam deprimit exemplũ humilitatis Christi, atque diabolicæ metus ruinæ. Qui dum vult esse, quod non erat, & ipsum, quod erat, perdidit, & Tartari inferna promeruit.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. DE[a] NATVRA RERVM AD SISEBVTVM REGEM LIBER.

PRÆFATIO.

Domino & Filio Sisebuto Isidorus.

DVM te præstantem ingenio facundiaque, ac vario flore litterarum non nesciã, impendis tamẽ amplius curam, & quædam ex rerum natura vel caussis à [b] me, tibi efflagitas suffraganda. [c] Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror, expediens aliqua ex parte rationem dierum ac mensium, anni quoque metas, & temporum vicissitudinem, naturam etiam elemẽtorum, Solis denique ac Lunæ cursus, & quorũdam caussas astrorum, tempestatum scilicet signa atque ventorum, necnon & terræ positionem, alternos quoque maris æstus. Quæ omnia, secundum quod à veteribus viris, ac maximè sicut in litteris Catholicorũ virorum scripta sunt, proferentes, breui tabella notauimus. Neque enim earum rerum naturam noscere superstitiosa scientia est, si tantũ sana sobriaque doctrina considerentur. Quinimmo si ab inuestigatione veri modis omnibus procul abessent, nequaquam Rex ille Sapiẽs diceret: Ipse mihi dedit horum, quæ sunt, scientiam veram, vt sciam dispositionem cæli, & virtutes elementorum, conuersionum mutationes, & diuisiones temporum, annorum cursus, & stellarum dispositiones. Quapropter incipientes à die, cuius prima procreatio in ordine rerum visibilium extat: dehinc cætera, de quibus opinari quosdã gentiles vel Ecclesiasticos viros nouimus, prosequamur: eorum in quibusdam caussis & sensus & verba ponentes, vt ipsorum auctoritas dictorum fidem efficiat.

[a] De natura rer. *Ex cod. Gotth. Ouet. Braulione, & Sigeberto in Isidori vita, atque etiam ex Beda, qui Isidori exemplo libros suos* de Natura rer. *inscripsit. cùm alias* de Astronomia, *vel* de Mundo, *vel* de Naturis rer. *liber hic inscribatur.*

[b] A me tibi efflagitas suffraganda. *Id est, supplenda. vt lib. 1. sent cap. 10. de Angelis*: mutabilitatẽ itaq. naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris. *Hoc est, supplet, compensat mutabilitatis infirmam conditionem, & natura debili subsidio est. Gloss.* suffrago, *βοηθῶ Item q. βοηθῶ* adiuuo, suffrago, subuenio, opitulor.

[c] Ego autem satisfacere studio animoq. tuo decursa priorum monumenta non demoror. *Hoc est: ego operæ non parco, quominus euoluendis priorum scriptorum monumentis, ex ipsis studio animoq. tuo satisfaciam.*

De[a] Diebus. Cap. I.

DIES, [b] est Solis orientis præsentia, quousque ad occasum perueniat. Dies geminè appellari solet, propriè à Solis exortu donec rursus oriatur: abusiuè à Solis ortu vsquequo veniat ad occasum. Spatia diei duo sunt, Interdianum, & nocturnũ: & est dies, horarum xxiiij: spatium, horarum xij. Partes abusiui diei tres sunt, mane, meridies, & supre-
A ma. Initia diei alij à Solis ortu putant: alij ab occasu, alij à media nocte. Nam [c] Chaldæi à Solis exortu diei initiũ faciũt, totũ id spatiũ vnũ diẽ appellãtes. [d] Ægyptij autẽ ex initio noctis sequẽtis diei originẽ trahunt. Romani autẽ à medio noctis oriri diẽ volunt, & in medio noctis finiri. Dies in principio operũ Dei à lumine habebat exordiũ, ad significãdum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem, vt non dies obscuretur in noctem, sed nox lucescat in diem, sicut scriptũ est, [e] de tenebris lumen clarescere: quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lu-

cem fidei scientiæque peruenit. Prophetice autem dies scientia diuinæ legis significat: nox vero ignorantiæ cæcitatem secundùm Osee prophetam, qui dicit: Nocti assimilaui matrem tuam, factus est populus meus tanquam non habens scientiam. Item nonnunquam dies prosperitatem significat seculi: nox verò aduersitatem. [f] Fasti dies sunt, quibus ius fatur, id est, dicitur, vt Nefasti, quibus nõ dicitur. Feriati dies, in quibus res diuina fit, & abstinere homines à litibus oportet. Profesti, festis contrarij, id est, sine religione: Festi tantundem otij & religionis sunt: [g] Atri dies sunt, qui & Communes vocantur. Siderales, in quibus sidera mouentur, & homines à nauigationibus excluduntur, Iusti continui triginta. Prœliares, quibus fas est hostem bello lacessere: de quibus liber Regum testatur, dicens: Eo tempore quo solent reges ad bella procedere. [i] Intercalares dies sunt quinque, qui iuxta Ægyptios supersunt duodecim mensibus, & [k] incipiunt à nono Calendas Septembris, & quinto Calendarum memoratarum finiunt. Dies epactarum sunt vndecim, qui per singulos annos ad cursum Lunarem accrescunt. Nam dum in annum xij. Lunæ cccliiij. dies habeant, remanent ad cursum anni Solarem dies xj. quos Epactas Ægyptij vocauerunt, pro eo quòd ad inueniendam Lunam per totum annum adijciantur. [l] Solstitiales dies sunt, in quibus Sol stat, crescenti spatio dierum vel noctium. Æquinoctiales dies sunt, in quibus dies & nox æqualibus horarum spatijs euoluuntur.

[a] De dieb. *Ex Ouet. & lib. 5. Etymolog. al.* De die.

[b] Dies est ---- suprema. *Sunt hæc eadem paullo pleniora in Etymolog.*

[c] Chaldæi ab exortu. Secundũ Persas ab ortu Solis, *in Etymol.* Babylonij Sole exorto, *Agell. lib. 3. c. 2. & Macrobius (è quo sunt huius capitis pleraq.) 1. Saturn. c. 3.*

[d] Ægyptij ex initio noct. Secundũ Ægyptios ab occasu Solis, *in Etymol. ex Seru. 5. Æn.*

[e] De tenebris lumen clarescere. *Ita m.s. Gotth. & August. lib. primo Quæst. Euang. c. 7.* splendescere *Vulg. cap. 4. epist. 2. ad Cor.*

[f] Fasti sunt, in quib. ius fatur. *Macrob. lib. 1. cap. 16.* Fasti sunt in quib. licet Prætori fari tria verba sollemnia, do, dico, addico. *His contrarij sunt Nefasti. Noti sunt Ouidij versus.*

Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur:
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

[g] Atri dies sunt, qui & Communes. *Macrob. ibid.* Dies autẽ postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros velut infausta appellatione damnarunt, eosdem tamen nõnulli communes ad emendationem nominis vocitauerunt. *Ouid. 1. Fast.*

Vendicat Ausonias Iunonis cura kalendas,
Idib. alba Ioui grandior agna cadit,
Nonarum tutela Deo caret, omnib. istis,
Ne fallare, caue, proximus ater erit:
Omen ab euentu est, illis nam Roma diebus
Marte sub aduerso tristia damna tulit.

[h] Iusti --- Prœliares. *Macrob cap. 17.* Prœliares ab Iustis nõ segregauerim. Siquidem Iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato vexillum rufi coloris, in arce positum est. Prœliares autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostem lacessere. *Festus.* Iusti dies dicebantur triginta cùm exercitus imperatus, & vexillum in arce positum esset. *Aliud genus iustorum* xxx. *dierum refert Agell. lib.* xx. *cap. 1.* Confessi, inquit, æris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ caussa, quam dissoluerent, eosque dies Decemuiri iustos appellauerunt, velut quoddam iustitium, id est, iuris inter eos quasi interstitionem quandam, & cessationem, quibus dieb. nihil cum his agi iure posset. Post deinde nisi dissoluerent, &c.

[i] Intercalares sunt dies quinque, qui iuxta Ægyptios. *Macrob. cap. 15.* Tunc Horus: Dies hic, inquit intercalaris, antequã quintus annus incipiat, inserendus, cum Ægypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensib. explicandis videtur operosum, quos tricenûm dier. omnes habent. Eòquod explicitis xij. mensibus, id est, ccclx. dieb. exactis, tunc inter Augustum, & Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoq. anno exacto intercalarem, qui ex quadrantib. confit.

[k] Et incipiunt ix. Kalend. Septemb. *Hoc pugnare videtur cum Macrobij verbis recitatis. Nam Horus exactis* ccclx. *dieb. reliquos quinque anno suo reddi dixit, Isidorus verò vltimo mensi nondum expleto interseri, eadem ratione qua nos Februario diem vnum bissextilem interijcimus.*

[l] Solstitiales dies sunt. *Solstitij nomine Brumam quoque more suo comprehendit, & ita inf. cap. 8.* Solstitia duo sunt.

De Nocte. Cap. II.

NOx est Solis absentia, quandiu ab occasu rursus ad exortum recurrit. Noctem autem fieri [a] vmbra terrarum, [b] quã datam ad quietem corporis credimus, non ad alicuius operis officium. Duobus autem modis nox in scripturis accipitur, id est, aut tribulatio persecutionis, aut obscuritas cæci cordis. Nox [c] à nocendo dicta, quod oculis noceat. [d] Noctis partes sunt septem: crepusculum, vesperum, conticiniũ, intempestum, gallicinium, crepusculum, & matutinum. Crepusculum dicitur, id est, creperum quod dubium dicimus

dicimus: hoc est inter lucem & tenebras. Vesperum, oriente stella, cui hoc nomen est. Conticinium, quando omnes silent: conticere enim silere est. Intempesta, id est, importuna, quando agi nihil potest, & omnia quieta sunt. Gallicinium autem dictum est, propter gallos lucis prænuntios. Crepusculum matutinum, inter abscessum noctis, & diei aduentum.

[a] Vmbra terrar. *Ambros. 4. Hexaem. capit. 3.* Est enim, Nox, vt peritiores probarunt, qui nobis ætate vel munere præcucurrerũt, vmbra terræ. *Et paullo post.* Vnde liquet, quod noctem faciat vmbra terrar. *Indicat autem Basilium.*
[b] Quam datam ad quietem corporis. *Amb. lib. 1. cap. 10.* Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, nõ ad muneris alicuius vel operis functionem.
[c] Nox à nocendo. *Vt in Etymolog. ex Atteio. Capitone, & alijs.*
[d] Noctis partes. *Vid Etymolog. lib. 5.*
[e] Crepusculum. *Non.* Creperares propriè dicitur dubia. Vnde & crepusculum, dicitur dubia lux.

De Hebdomada. Cap. III.

Hebdomada, apud Græcos, & Romanos, septem dierum cursu peragitur. [a] Apud Hebræos autem septem anni sunt. Declarat hoc Daniel de septuaginta Hebdomadis. Hebdomada autem septem ferijs constat. Feria quoque à fando dicta est, quasi fari: eò quòd in creatione mundi per singulos dies, dixit Deus, Fiat. Item quia dies Sabbati, ab initio feriatus habetur. Inde dies Solis prima feria nuncupatur, quia primus est à feria. Item dies Lunæ proinde secunda feria: quia secundus est à feria: id est, Sabbatho, qui est feriatus. Sic & cæteri dies tali ex numero sumpserunt vocabula. Apud Romanos autem, hi dies à planetis, id est, ab erraticis stellis vocabulum acceperunt. Primum enim diem à Sole vocauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut idem dies caput est cunctorum dierum. Secundũ à Luna, quæ soli & splẽdore, & [b] magnitudine proxima est, & ex eo mutuat lumen. Tertium à stella Martis, qui [c] Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, quam quidam [d] candidum circulum dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaëthonta dicunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt, qui inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum à stella Saturni, quæ septimo [e] cælo locata, triginta annis fertur explere cursum suum. Proinde autem Gentiles ex his septem stellis nomina diebus dederunt, eò quòd per easdem aliquid sibi effici æstimarent, dicentes habere ex Sole spiritum: ex Luna, corpus: [f] ex Mercurio linguam & sapientiam: ex Venere voluptatẽ: [g] ex Marte feruorẽ: ex Ioue temperantiam: [h] ex Saturno tarditatem. Talis quippe extitit Gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

[a] Apud Hebræos autem septem anni sunt. *Nõ quin apud illos dierum etiam hebdomas sit. Vt Leuit. 12.* Sin autem fœminam pepererit immunda erit duab. hebdomadib.
[b] Quæ soli magnitudine proxima. *Vt spectantibus quidem propter propinquitatem videtur, cùm sit alioqui siderum omnium minima: Cicer. in Somn. Scip.* Erant autem eæ stellæ, quas nunquàm ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquàm suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ vltima cælo, citima terris luce lucebat aliena.
[c] Ab stella Martis quæ Pyrois. *Mendosè in omnib. libris Vesper pro Pyrois inuersis litteris. Vt etiã lib. 3. Etymol.*
[d] Quam quidam candidum circulum. *Stilbonta potius. Vid not. ad cap. 28. lib. 5. Etymolog.*
[e] Ab stella Saturni quæ septimo cælo locata. *Mendosè lib. o.* sexto cælo, *vti etiam in plerisq. lib. Etym.*
[f] A Mercurio, linguam & sapientiam: ingenium & linguam. *in Etymolog. ex Seru.*
[g] Ex Marte feruorem: à Marte sanguinem. *ibid.*
[h] Ex Saturno tarditatẽ: à Saturno humorẽ. *ibid.*

De Mensibus. Cap. IIII.

Mensis est luminis Lunaris circuitus, ac redintegratio: [a] siue à noua ad nouam cursus. Cuius figura plerumque huius vitæ cursus intelligitur, quæ suis incrementis, quasi mensis peragitur, ac diminutionibus certissimis terminatur. Mensem autẽ [b] antiqui definierunt: Quandiu Luna Zodiacũ circulum perducitur. [c] Antiqui autem Gentiles mensib. nomina quædam ex Dijs suis; quædam ex caussis; quædã verò ex numero imposuerunt, incipientes à Martio, quia ex ipso anni exorientis ordinem seruauerunt. Hunc autẽ Martium propter honorem Romuli sic appellauerunt: quia eũ Martis filiũ esse crediderunt. Aprilem verò, nullo deorum suorũ nomine, sed de re propria, quasi Aperilẽ nominauerunt: eò quòd tunc plurimùm germinis aperiatur in florem. Inde mensem Maium, pro Maia Mercurij matre, quam deam sibi propter maiores decrẽuerunt. Deinde Iunium à Iunone, quam sororem vel coniugem Iouis fuisse testantur.

Alij autem ſicut Maium pro maioribus: ita pro iunioribus Iunium vocari dixerunt. Item Iulium à Iulio Cæſare: Auguſtum verò ab Octauiano Auguſto vocauerunt. Nam prius Iulius, Quintilis; & Auguſtus, Sextilis vocabantur. Sed eorum nomina à Cæſaribus Iulio, ſiue Auguſto ſunt commutata. Iam September, eò quòd ſeptimus ſit à Martio, qui eſt principium veris. Simili quoque ordine October [d] & Nouember & December ex numero imbrium atque veris vocabulum acceperunt. Porrò Ianuarium ex nomine Iani vocauerunt, ſed ſpecialiter Ianuarius appellatur, eò quòd ianua ſit anni atque principium. Februarium autẽ à februis ſacris Lupercorum appellauerunt. Itaque apud antiquos Latinos decem menſibus curſus anni computabatur. Sed Ianuarium Romani, Februarium Numa Pompilius addidit, atque in duodecim menſes annum diſtinxit. [e] Plerique autem aſſerunt Ancum Sabinorum

A regem prius annum in menſes diuiſiſſe, Idus, Calendaſque, & intercalares dies inſtituiſſe. In codicibus autem ſanctarũ Scripturarum [f] duodecim menſes fuiſſe anni etiam ante diluuium oſtenditur. Sicut enim ibi legitur, A qua autem imminuebatur vſque ad vndecimum menſem. Vndecimo autem menſe, prima die menſis apparuerunt capita montium. Sic enim tunc dinumerabatur menſis, ſicut & nunc. Sed nõ quos Calendæ, ſed quos Luna cœpta & finita concludit. [g] Calendas autem à colendo dictas. Apud antiquos enim ſemper menſium principia colebantur. Idus quoque dictæ à diebus, [h] vel ab Idulio, & Nonæ

B [i] à nundinis. Menſes autem omnes apud Latinos ex Calendis ſumunt principia. Apud Hebræos ex Lunæ naſcentis recurſu. [k] Apud Ægyptios autem principia menſium ante Calendas quattuor, vel quinque dies pronuntiantur, iuxta quod formula ſubiecta declarat.

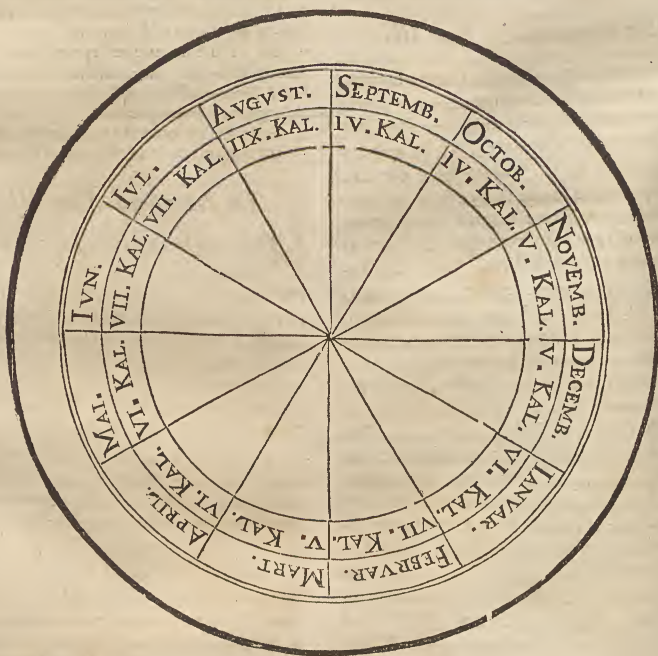

De hinc reuerteris ad quartum Calendas Septembris, talique ratione cõplentur dies ccclx. duodecim menſium Ægyptiorum.

Quinque dies ſuperſunt, quos ἐπαγομένους, vel intercalares, ſiue addititios vocauerunt. De quibus ſuperius memoratum eſt.

a Siue

a Siue à noua ad nouam cursus. Cuius, &c. *Omiserant librarij vocem* cursus *similitudine sequentis vocis,* Cuius, *decepti. Quam nos ex Etymologijs restituimus. Sic enim illic c.31.* Vnde & apud Hebræos, menses legitimi non ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu enumerantur, qui est de noua ad nouam.

b Antiqui definierunt: quandiu Luna Zodiacũ circulum perducitur. *Verba sunt Hygini extremo libro quarto.*

c Antiqui autem Gentiles mensib. nomina quædam ex Dijs --- à sacris Lupercorum appellauerunt. *Totus locus sumptus ex Aug. lib. 18. cont. Faust. c. 5. paucis quibusd. inuersis. Vidend. etiam Macrob. lib. 1. Satur. cap. 12.*

d October, Nouemb. December, ex numero imbrium atque veris. *Nihil huiusmodi apud Augustinum, sed à numeris, vel à numerorum ordine. Ergo lusisse Isidorum in notatione: an potius hæc illi adiecta cum P. Chacone, putabimus? Quod item suspicari eadem caussa licet de verbis illis:* Sed specialiter Ianuarius appellatur, eò quòd ianua sit anni atque principium. *Nam huius notationis, neque Augustinus, neque Macrobius meminit.*

e Pleriq. Ancum Sabinor. Regem. *Numæ, qui Sabinus fuerat, ex filia, nepotem: quo respexit* Catullus *in Hymno Dianæ.*

Sis, quocumq. tibi placet,
Sancta nomine, Romulique,
Anciq. vt solitas es, bona
Sospites ope gentem.

Quod mirum non vidisse virum eruditißimum, qui veram scripturam ex libris antiquis restituit. Non enim Romanos tantum indicare voluit Catullus, cum Romuliq. Anciq. *dixit: sed Romanos, qui paternum genus ad Romulum, maternum verò ad Ancum, hoc est, ad Sabinas referrent.*

f Duodecim menses fuisse anni etiam ante diluuium. *Hoc ita esse nihil vetat, id tamen non satis probat locus ex Genesi adductus, cum præsertim ibi decimi tantum mensis fiat mentio, non (vt est in Isidorianis libris) vndecimi. Id accidit, quia apud lxx. interpretes vbi nunc* ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ μηνὶ, *legitur* ἐν δεκάτῳ μηνὶ *in alijs exemplaribus legebatur.*

g Calendas autem à colendo dictas. *Quòd in Etymologijs non de sua, sed de aliorum sententia pronuntiauit. Constat autem à calendo hoc est vocando nominatas. Vid. Macrob.*

h Vel ab Idulio. *al.* Edulio. Sed placet Idulio. *Nam sacrum quod Ioui singulis idib. Iduli agna fiebat, Idulium dictum ait Festus in* Sacra via. *Immò Idulis (inquies) agna, & Idulium ab idibus ipsis potius dicta. Quasi id mirũ, aut nouum Isidoro, priora quæ sint è posteriorib. ducere, dum de vtrisque magis liqueat? Sic enim apud illum quattuor à figura quadrata, & testis à testamento, & ieiunium à ieiuno intestino, & sexcenta huiusmodi. Sed videndæ aliæ elegantissimæ notationes Iduum apud Macrobium.*

i Nonæ à nundinis. *Nihil Nonis cum nundinis. Immo, quod aliquando nundinæ in Nonas incidebant, cautum, ait Macrobius, quomodo nundinæ in Nonas ne incurrerent.*

k Apud Ægyptios autem principia mens. &c. *Cur id faciant è Macrobij verbis cap. 1. relatis constabit.*

De concordia mensium. Cap. V.

A Ianuarius a cum Decembri in horarum mensura concordat. Februarius cum Nouembri spatium æquale consumit. Martius consentit Octobri. Aprilis æquat Septembrẽ. Maius respondet Augusto. Iunius compar est Iulio.

a *Vid. Palladij horologium.*

De Annis. Cap. VI.

Annus, a est circuitus solis ac reditus per duodecim menses. Cuius quidem nomen figuratè significat omne tempus vitæ huius, sicut per Isaiam dicitur: Prædicare annum Domini acceptabilem. Quoniam nõ
B ille, quo Dominus prædicauit, solus fuit acceptabilis, sed & totum tempus, iuxta quod ait Apostolus: Ecce nunc tempus acceptabile. Finem denique huius anni diem iudicij adiunxit, dicens: Prædicare annum Domini, & diem retributionis. Annum autem, quasi anum, dici quidam putant, id est, circulum. Vnde & anuli dicti sunt diminutiuè. Principium autem anni alij à bruma putant, vt populi Romani: alij ab æquinoctio b verno, vt Hebræi: alij à c solstitio, vt Græci: alij ab autumno vt Ægyptij. Annum autem sapientes huius mundi partim ciuilem, partim naturalem, partim magnum esse di-
C xerunt. Ciuilis annus est, qui in vnius astri recursu per menses duodecim terminatur. Annus naturalis est, cũ se Soli Luna supponit, vt inter orbem Solis, & oculos nostros media facta, tenebras totius efficiat Solis, quod dicitur eclipsis: cuius ratio diutius obscura fuit, sed à Milesio d quodam Philosopho exposita est. Annus magnus dicitur, quo omnia sidera certis temporibus numerisque completis, ad suum locum vel ordinem reuertuntur. e Quẽ annum antiqui sexcentesimo anno finiri vel adimpleri dixerunt. f Solstitialis annus est, cùm Sol expleto per omnia signa circuitu, in id vnde
D principiũ cursus sui sumpsit, recurrit: ipse est solaris annus vel ciuilis, qui diebus ccclxv. peragitur. Annus lunaris, communis est, qui per xij. Lunares menses decurrit, id est, dies cccliiij. Annus Embolismus est, qui Lunas xiij. & dies ccclxxxiiij. habere mõstratur, in quo anno longius dies Paschæ protenditur. Annus bissextilis est, in quo vnius diei per quadriennium ex quadrantis ratione summa colligitur. g Annus Iubileus est remissionis, qui septenis annorũ hebdomadibus, id est, xlix. annis texitur, in quo iuxta legem clangebãtur tubæ, & ad omnes reuertebatur

tur antiqua possessio. [h] Olympias autem est apud Græcos annus quartus, ab Olympio agone, qui venit transactis annis quattuor. In quibus finem sortitur agonis tempus, propter quadriennij cursum Solis, & propterea quod singulis annis trium horarum consumptione in quadriennium dies vnus completur. Hoc tempore mittebant circũ ciuitates admonere, vt non solùm vndique, sed etiam ab omni genere, omniq́ue ætate & sexu conueniretur. Lustrum, quinquennij tempus est apud Romanos. Dictum autem Lustrũ: quia census per quinquẽnium in republica agebatur: Deinde post peractũ censum, sacrificio facto, vrbs Roma lustrabatur. [i] Indictiones Romani inuenerunt, quæ per singulos annos vsque ad quintum decimum venientes, rursus ad primi anni principium reuoluuntur. Æra quoque Cæsaris Augusti tempore posita est. [k] Dicta autem æra, ex quo orbis æs reddere professus est Romano populo. Æra à die calendarum Ianuariarũ adcrescit. Bissextus autem, à sexto calendas Martij vsque ad diem pridie calendarum, in Lunæ cursu apponitur. Annus Ægyptiorum sine bissexto habet initium quarto calend. Septembr. cum bissexto autem, à tertio calendarum suprascriptarum.

a Annus est circuitus solis ac reditus. *Macrob. lib. 1. in Somn. cap. 6.* Anfractum Solis ac reditum annũ vocans: anfractum propter Zodiaci ambitum; reditum, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

b Alij ab æquinoctio verno, vt Hebræi. *Post Moysen, nam antea ab auctumno putabant.*

c Alij à Solstitio, vt Græci. *Non dixit à quo Solstitio: Atqui constat Græcis duo anni fuisse initia, eáque à duob. solstitijs ducta. Vnum naturale à Bruma, quo respexisse putatur Terentius in Phormione:* Aruspex vetuit ante Brumam aliquid noui incipere: *Alterũ ciuile, qua ratione* νεὸν ἐνιαυτὸν μετὰ θερινὰς τροπὰς. *6. de legib. vocat Plato. idque propter Olympicum certamen, quod proximo post Solstitium æstiuum plenilunio celebrabatur. De hoc posteriori initio locutum Isidorum potius reor. Nam & hoc solum solstitium veteres appellauere.*

d Sed à Milesio, quodam Philosopho. *Laert. in Thalete. & Plutarch. 2. de placitis Philosophor. Sed quis hunc annum naturalem appellauit? Lunaris, igitur, legendum? ne id quidem satis placet.*

e Quem annum antiqui sexcentesimo anno. *Cur ita ediderimus repugnantib. omnibus libris, ratio reddenda est. Nam in impress. & manuscriptis vetustiorib. vt in Ouet. Gotth.* vicesimo, *in alio peruetusto* xx. anno *legitur. Hãc rationẽ qui expedire nõ quiuerũt,* vndeuicesimo *fecerũt, vt est in alijs duob. recẽtiorib⁹. manuscriptis Valent. & Malacitan. Annum scilicet magnũ cum decẽnouenali Lunæ cyclo nullo neque exemplo, neque ratione confundentes. Nam neque quisquam ita locutus est, neque in eo Lunari circulo sidera omnia, sed Luna sola ad ordinem suum redit. Ita sanè (inquies) sed quid vicesimo, vel vndeuicesimo cũ sexcẽtesimo, aut cur sexcẽtesimo recta scriptura putabitur? Beda, qui hu⁹ libri plurima in suos de Natu. rer. & ratione tẽporũ trãstulit. c. 9. libri de ratione tẽp. prioris editionis, ita scribit.* Annus magnus est, dũ omnia sidera, certis cursib. exactis, ad locum suum reuertuntur, quem sexcentis annis solarib. Iosephus dicit impleri. Item lib. de Natura rer. posterioris edit. cap. 35. Annus magnus est, cũ omnia simul errantia sidera ad sua quæque loca, quæ simul habuere, recurrunt. De quo Iosephus in primo antiquitatum libro, cùm longæuitatem primorum hominum describeret, ita meminit: Nullus autem ad vitam modernam, & annorum breuitatem, quib. nunc viuimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa, quæ de illis sunt dicta: & eò quòd nunc vita tanto non ducatur tempore, credat, neq. illos ad vitę illius longitudiné peruenisse. Illi namque, cùm essent religiosi, & ab ipso Deo facti, cumq́ue eis pabula opportuniora ad maius tempus existerent præparata, tantorũ annorum curriculis ritè viuebant: deinde propter virtutes, & gloriosas vtilitates, quas iugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam, & Geometricam, Deus eis amplius viuendi spatium condonauit; quæ nunc haud ediscere potuissent, nisi sexcentis viuerent annis, per tot enim annorum curricula, magnus annus impletur. *Varietatem autem hanc peperit anceps lectori scriptura huiusmodi:* VIC°. *è qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuiuis promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vertens Platonicus, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca, vnde profecta sunt, simul reuertuntur. Aque hunc etiam annum magnum definit lib. 5. Etymolog.* Qui fit omnib. planetis in eundem locum recurrentib. post annos solstitiales plurimos. *Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura Deor.* Quarum ex disparib. motionib. magnum annum Mathematici nominauerunt. Qui tunc efficitur, cùm Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se cõparationem, confectis omnium spatijs, est facta conuersio. *Quod autem antiquorum nomine vnum Iosephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. præcedenti, de Hygino dixit.* Mensem autem antiqui definierunt, quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur.

f Solstitialis annus. *Verba sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.*

g Annus Iubilæus. *De quo Leuit. 25.*

h Olympias. *Olympias quarto anno exacto, quinto inito, agebatur: Lustrum quinto expleto condebatur. Quare quinquennes Olympiadas, & quinquennia lustra apud auctores reperiri nihil mirum. Vid. 5. Etymolog. cap. 36.*

i Indictiones Romani inuenerunt. *Quar. initia & caussas alij retulere, qui de emend. temporum scripserunt.*

k Dicta autem Æra. *Ead. lib. 5. Etymolog.*

De Temporibus. Cap. VII.

SIcut ait Ambrosius, Tempora sunt vices mutationum, in quibus Sol certa cursus sui dimensione anni orbem diffusa varietate distinguit. Tempora autem motus siderum

rum sunt. Vnde & Deus, cùm hæc institueret, dixit. Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos, id est, in aliquo mutabili motu: cuius aliud prius, aliud posterius præterit, eò quod simul esse non possint. Tempus iuxta [b] Hebræos integer annus est, secundũ illud in Daniele: Tempus & tempora & dimidium temporis. Per tempus, annum significat, per tempora, duos, & per dimidiũ, menses sex. Iuxta Latinos autem vnius anni quattuor tempora adscribuntur, hyemis, veris, æstatis, atque autumni. Hyems est, cùm Sol in meridianis partibus immoratur, tunc enim Sol longius abest, terraque rigescit gelu atque stringitur, & prolixiora sunt spatia noctis, quàm diei. B Hinc caussa oritur, vt hybernis flatibus nimia vis niuium pluuiarumque fundatur. Ver est, cũ Sol ex meridianis decedens partibus super terram redit, & noctis ac diei exæquat tempora, & temperiem aëris reducit, atque fouens omnia repetendos cogit in partus, vt terra germinet, ac resoluta sulcis semina reuiuiscant, atque omnium generum, quæ in terris vel aquis sunt, annuis fœtibus successio propagetur. Æstas est, cum Sol in Se- A ptentrionem se subrigit & spatia diurna producit, noctes verò arctat & stringit. Itaque quo magis vsu assiduo aëri huic copulatur atq. miscetur, eò amplius aërẽ ipsum vaporat, & humore exsiccato terra fatiscit in puluerem, & adolescere facit semina, & tanquam succos virides maturescere cogit poma syluarum. Tunc, quia & Sol æstiuis flagrat ardoribus, minores vmbras facit in meridiano: quoniam ex alto hunc illuminat locum. Autumnus est, dum rursus Sol à summo cæli descendens, infrigit æstuũ magnitudinem, & paulisper relaxato ac deposito calore præstat temperiem, sequente tempestate ventorum & turbine procellarum, & vi fulminum tonitruúmque sonantium. Quoniã certis distinctionibus vicissitudines temporum iuxta priorum definitiones perstrinximus: nunc qualiter eadem tẽpora naturalibus circulis sibi inuicẽ colligantur, expediamus. Ver quippe constat ex humore & igne: Æstas ex igne & siccitate: Autũnus ex siccitate & frigore: Hyems ex frigore & humore. Vnde etiam sunt tempora commotionis temperamẽti dicta. Cuius communionis hæc est figura.

Quorum [c] temporum hæc sunt principia. Ver exoritur octauo Calendas Martias, permanens dies nonaginta vnum. Æstas incipit nono Calẽdas Iunias, dies nonaginta vnum.

ta vnũ. Autumnus sumit principium decimo Calẽdas Septembris, dies xciij. Hyems inchoat septimo Calendas Decembris, dies xc. [d] vnde fiunt anni dies ccclxv. Hæc itaque secundùm naturalem temporum differentiam. Cæterum iuxta allegoriã, Hyems, temporalis intelligitur tribulatio, quando tempestates & turbines seculi incumbunt. Æstas est, fidei persecutio, quãdo doctrina perfidiæ ariditate siccatur. Ver autẽ, nouitas est fidei, siue pax, quando post hyemis tribulationem, tranquillitas Ecclesiæ redditur, quando mẽsis nouorum, id est, Pascha agni celebratur, quando terra floribus, id est, Ecclesia sanctorum cœtibus decoratur. Annus itaque ambitu Solis & mensium explicatur. Tempora mutationũ vicibus euoluuntur. Mensis Lunæ incremento senioq; conficitur. Hebdomada septenario dierum numero terminatur. Dies & nox recursantium luminum, ac tenebrarum alternis vicibus reparantur. Hora motibus quibusdã & momentis expletur.

[a] Sicut ait Ambrosius. *Cuius sunt huius capitis pleraque lib. 4. cap. 5.*

[b] Iuxta Hebræos integer annus. *Ita quidem apud Danielem loco citato. Alias Hebræis idem significat tempus quod reliquis gentib.*

[c] Quorum temporũ hæc sunt principia. *Vulgus ternos menses singulis anni temporib. aßignat. Astrologi ex Zodiaci signis æstatem, & hyemem à solstitio & bruma: ver & autumnum ab æquinoctijs auspicantur. Medici temperiei rationem solam ducentes, duplo fere maiora hyemem, & æstatem, quàm ver & autumnum faciunt. His enim ver æquinoctio incipit, Aprilis propè finem desinit: Autumnus nondum exacto Augusto incipit, Nouembris initio fermè terminatur. Isidoro alia ratio placuit. Nam æquinoctijs, solstitioque, & brumæ singulos menses præponens, anni tempora distinguit, quæ tamen ratio Bedæ non probata est lib. de Natur. rer. 2. edi. cap. 34.*

De Solstitio, et Æquinoctio. Cap. VIII.

SOlstitia duo sunt. Primum [a] hyemale octauo Calendas Ianuarij, quo [b] Sol stat, & crescunt dies. [c] Alterum æstiuum, octauo Calendas Iulias, quo Sol stat, & crescunt noctes. His contraria duo æquinoctia sunt: Vnum [d] vernale, octauo Calendas Aprilis, quo dies crescunt: Alterũ autumnale, octauo Calendas Octobris, quo dies imminuuntur. Solstitium autem dicitur, quasi Solis statio. Æquinoctium verò, quod tunc dies & nox in æquitatem horarum duodenarum

A reuertantur, coæquatis spatijs suis. Solstitiũ autem æstiuũ ideò lampas dicitur, eò quòd ex eo die lampas Solis claritatem maiorem accipiat, caloremq́ue nimium aduentu æstatis infundat.

[a] Hyemale viij. Calend. Ianuar. *Nunc ex Calendario Gregoriano xj. Calen. Ianuar.*

[b] Quo Sol stat. *Non quod Sol vnquam stet, sed quod sistat cursum non vlterius descendens, sed regrediens. Quod idem de æstiuo (quod solum solstitium appellarunt antiquiores) intelligendum. Neque enim vlterius Sol ascendit.*

[c] Alterum æstiuum viij. Calend. Iul. *Nunc xj. Calend. Iul.*

[d] Vernale viij. Calend. April. *Nunc xiij. Calend.*
B *April. Autumnale verò Calen. Octob.*

De Mundo. Cap. IX.

MVndus, est vniuersitas omnis, quæ constat ex cælo & terra. De quo Apostolus Paulus ait: Præterit enim figura huius mundi. Secundùm mysticum autem sensum, mundus competenter homo significatur: [a] quia sicut ille ex quattuor concretus est elementis: ita & iste cõstat quattuor humoribus vno temperamento commixtis. Vnde & veteres hominem in communionem fabricæ mundi constituerunt. Siquidẽ
C Græce mundus κόσμος, homo autem μικρόκοσμος, id est, minor mundus est appellatus: licet & per mundum nonnunquam scriptura peccatores insinuet: de quibus dictum est: Et mundus eum non cognouit. Formatio mundi ita demonstratur. [b] Nam quemadmodum erigitur mundus in septẽtrionalem plagam: ita declinatur in australem. Caput autem, & quasi facies, Orientalis regio, vltima pars Septentrionalis. Nam partes eius quattuor sunt. Prima pars mundi est Orientis. Secunda Meridiana. Tertia Occidentis. Vltima verò & extrema Septẽtrionalis. De qua Lucanus.

D Sic mundi pars ima iacet, quã Zona niualis
Perpetuæq́ue premunt hyemes.

[a] Quia sicut ille ex quattuor elem. *Hæc magis expoliuit lib. 1. Sentent cap. 11.*

[b] Nam quemadmodum erigitur mundus. *Virgil. 1. Geor.*

Mundus vt ad Scythiam Riphæasq. arduus arces,
Consurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros.

De Quinque circulis. Cap. X.

IN definitione autem mundi circulos aiũt Philosophi quinque, quos Græci [a] Zonas vocant, in quibus diuiditur orbis terræ. Has

Virgi-

Virgilius in Georgicis oſtendit, dicẽs: Quinque tenent cælum Zonæ. Sed fingamus eas in modũ dexterę noſtræ, vt pollex ſit circulus, Arcticus, frigore inhabitabilis. Secundus circulus, Therinus, temperatus habitabilis. Medius circulus, Iſemerinus, torridus inhabitabilis. Quartus circulus, Chimerinus, tẽperatus habitabilis. Quintus circulus, Antarcticus, frigidus inhabitabilis. Horum primus A Septentrionalis eſt, Secũdus ſolſtitialis, Tertius Æquinoctialis, Quartus Hyemalis, Quintus Auſtralis. De quibus Varro dixit:

At quinq. ætherius Zonis accingitur orbis,
Ac vaſtant imas hyemes, mediamq. calores:
Sic terræ extremas inter mediãq. coluntur.
[b] Quâ Solis valido nũquã rota ferueat igne.

Quorum circulorum diuiſiones talis diſtinguit figura.

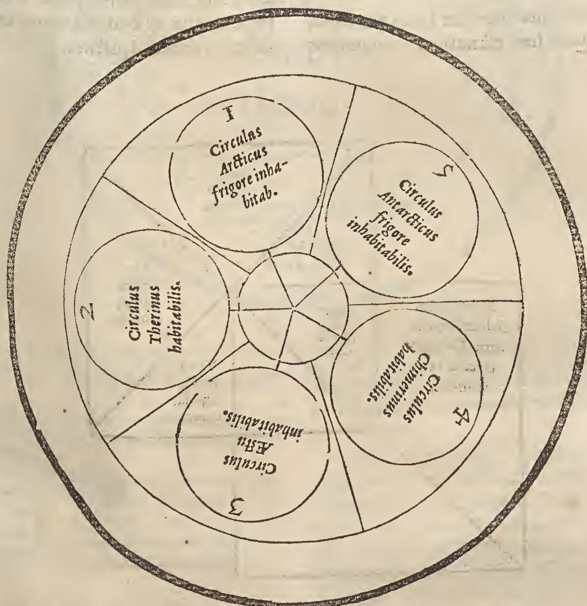

[c] Sed ideo æquinoctialis circulus inhabitabilis eſt: quia Sol per medium cælum currẽs nimium iſtis locis facit feruorem: ita vt nec fruges ibi naſcantur propter exuſtam terram, nec homines propter nimium ardorẽ habitare permittantur. [d] At contra Septẽtrionalis & Auſtralis, circuli ſibi coniuncti, idcirco non habitantur: quia à curſu Solis longè poſiti ſunt, nimioque cæli rigore ventorumque gelidis flatibus contabeſcunt. Solſtitialis verò circulus, qui in Oriente inter Septentrionalem & æſtiuum eſt collocatus, & iſte qui in Occidente inter Æſtiuum & Auſtralem eſt poſitus, ideo tẽperati ſunt, quod ex vno circulo rigorem, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius:

Has inter, mediamq. duæ mortalibus agris
Munere conceſſę diuûm.

B Sed qui proximi ſunt æſtiuo circulo, ipſi ſũt Æthiopes nimio calore peruſti.

[a] Quas Græci Zonas vocant. Quas Græci parallelos, id eſt, Zonas vocant. *Libri omnes. Mendoſè, vt apparet ex 3. Etymolog. cap. 43. & lib. 13. cap. 6. vbi cum bis eadem repetantur, tamen hæ duæ voces.* Parallelos, id eſt, *non leguntur. Eas quiſquis addidit parum Græcam vocem existimauit Zonam, legeratque apud Plinium lib. 6. cap. 33.* Plura ſunt ſegmenta mundi, quæ noſtri circulos appellauere, Græci παραλλήλους.

[b] Quâ Solis valido nunquam rota ferueat igni. *Ex iis qui fragmenta Poetarum edidere. Veterũ tamen librorum ſcripturas referemus, ſi quis forte melius conijciat.* Quam ſolis valido nunquam vt auffera à igne. *Ouet.* Quã Solis valido nunquam aut auffera igne. *Toletan. Malacitan. & Valen.* Quam Solis valido nunquam vis auxerat igne. *Impreſſ. vnde quis fortaſſe fecerit.* Quas Solis valido nunquam vis vſſerit igne. *vel,* Quâ Solis validos nunquam vis afferat ignes. *Nam illud auxerat ex a ꝰ Ferat duob. digammis ſcripto confectũ putamus*

Vel.

Vel etiam. Quas solis valido nunquam vis afflet ab igni.

c Sed æquinoctialis circulus inhabitabilis. *Primus Auicēna habitationi commodißimum dixit, quod reapse compertum est.*

d At contra Septentrionalis & Australis circuli sibi coniuncti. *Sibi, id est, æquinoctiali coniuncti, & proximi. Alioqui inter se longè distantes.*

De partibus mundi. Cap. XI.

PArtes mūdi quattuor sūt: Ignis, aër, aqua, terra. Quarū hæc est natura. Ignis, tenuis A acutus & mobilis; Aër, mobilis acutus & crassus: Aqua, crassa obtusa & mobilis, Terra, crassa obtusa immobilis. Quæ etiā sibi ita commiscentur. Terra quidem crassa obtusa & immobilis, cum aquæ crassitudine & obtusitate colligatur. Deinde aqua aëri crassitudine & mobilitate coniungitur. Rursus aër igni communione acuti & mobilis colligatur. Terra autem & ignis à se separantur, sed à duobus medijs aqua & aëre iungūtur. Hæc itaque ne confusa minus intelligātur, subiecta expreßi pictura.

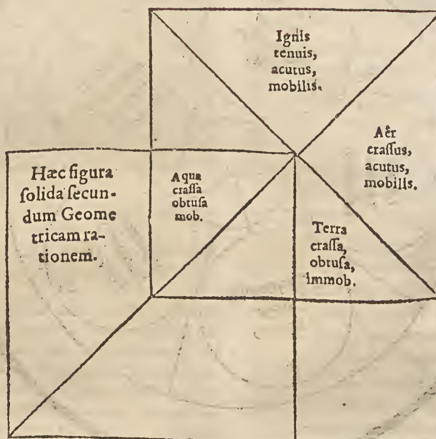

Cæterum a sanctus Ambrosius eadem elementa per qualitates, quibus sibi inuicē quadam naturæ communione commiscentur, ita his verbis distinguit: Terra, inquit, arida & frigida est: aqua frigida atque humida: aër calidus atque humidus: ignis calidus atque siccus. Per has enim b iugabiles qualitates sic sibi singula commiscentur. Terra enim, cum sit arida & frigida, coniungitur aquæ per cognationem qualitatis frigidæ. Rursus aqua aëri per humorem: quia humidus est aër. Aqua verò quasi quibusdam duobus brachijs frigoris atque humoris, altero terram, altero aërem videtur complecti: frigido quidem terram, B aërem humido. Ipse quoque aër medius inter duo compugnantia per naturam, hoc est, inter aquam & ignem, vtrumque illud elementum sibi conciliat: quia aquæ humore, & igni calore coniungitur. Ignis quoque, cùm sit calidus & siccus, calore aëri annectitur; siccitate autem in communionem terræ sociatur, atque ita sibi per hunc circuitum, quasi per c quendam chorum concordi societate conueniunt. Vnde & Græcè d στοιχεῖα dicuntur, quæ Latinè elementa vocantur, eò quòd sibi conueniunt & concinunt. Quorum distinctam communionem subiecti circuli figura declarat.

a Cæterum S. Ambrosius. *Lib. 3. cap. 4.*

b Iugabiles qualitates. *Ita Ouet.* Iugales *reliqui & Ambros.*

c Per quendam chorum concordi societate conueniunt. Per quendam chorum concordiæ societatisque. *Ambrosius.*

d Vnde & Græcè ςοιχεῖα *Mendosè libri omnes κοινὰ. Nam, præterquàm quod apud Ambrosiū & Basilium* ςοιχεῖα, *etiam 13. Etymolog. cap. 3.* Græci autem elementa ςοιχεῖα nuncupant, eo quòd sibi societatis concordia, & communione quadam conueniant.

De Cælo. Cap. XII.

CÆlum spiritualiter Ecclesia est, quæ in huius vitæ nocte Sanctorum virtutibus, quasi claritate siderum, fulget. Pluraliter autem cæli nomine Sancti omnes vel Angeli intelliguntur. Siquidem per cælos etiam Prophetas & Apostolos accipere debemus. De quibus scriptum est: Cæli enarrant gloriam Dei: vtique quòd ipsi aduentum & mortem, ipsi quoque resurrectionem Christi, & gloriam mundo annuntiauerunt. De cæli autem nomine sic dicit Sanctus [a] Ambrosius in libris, quos scripsit de creatione mundi: Cælum Græco vocabulo ὀυρανὸς dicitur: apud Latinos autem propterea cælū appellatur, quia impressa stellarum lumina, veluti signa, habens, tanquā cælatum dicitur, sicut argentum, quod signis eminētibus

A refulget, cælatum vocatur. [b] Huius enim esse subtilem naturam etiam scriptura demonstrat, dicens, quòd firmauit cælum sicut fumum.

Partes autem eius: [c] Chous, Axis, Cardines, Conuexa, Poli, Sidera. Chous, quod cælū continet. Vnde Ennius: Vix solū complere choū terrorib. cæli. Axis, linea recta, quæ per mediam pilā sphæræ tendit. Cardines, extremæ axis partes sunt. Conuexa, extrema cæli. [d] Poli, ex cælestibus circulis cacumina, quibus maximè sphæra nititur: quorum alter ad Aquilonem spectans Boreus, alter terræ oppositus Austronotus dictus est. Cælum autem ab Oriente ad Occidentem, semel in die & nocte verti sapien-
B tes existimant. Hoc autem rotundum volubile atque [e] ardens esse dixerunt. Cuius sphæram super aquas esse putauerunt, vt in ipsis voluatur, eiusque [f] incendium temperēt. [g] Sphærā autē confirmāt, nec principiū habere, nec terminū, pro eo quòd rotunditate sui, quasi circulus, vnde incipiat, vel vbi desinat, facilè nō comprehendatur. Æqualiter enim ex omni parte fertur esse collecta, & omnia similiter respiciens, atque à centro terræ æquis spatijs distincta: ipsaque sui æqualitate ita stabilis, vt eam in nullam partem declinare vndique æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcimento

subuecta sustentetur. Cuius perfectionem A sphæræ vel circuli multis argumentationibus tractans, rationabile Plato fabricatoris mundi opus insinuat. Primò, quòd ex vna linea constat. Secundò, quòd sine initio est, & sine fine. Tertiò, quòd à puncto efficitur. Denuò quòd motũ ex se habeat. Deinde quod careat [h] indicio angulorum, & quod [i] in se cæteras figuras omnes includat, & quod motum inerrabilem habeat: siquidem sex alij motus errabiles sunt, ante, à tergo, dextra, læuaque, sursum, deorsum. Postremò, & quod necessitate efficiatur, vt hæc linea vltra circulum duci non possit.

Duo sunt autem, vt diximus, Poli, quibus B cælum voluitur, Boreus, quem Aquilonium vocamus. Hìc Arcti, id est Septẽtriones, qui nobis semper apparent. Cui contrarius est Notius, qui Australis dicitur. Hic est, qui terra, vt ait Cicero, tegitur, & ἀφανὴς à Græcis nominatur. [k] Tanta autem Polus celeritate ferri dicitur, vt nisi aduersus eius pręcipitẽ cursum astra currant, mũdi ruinam faciãt. Fertur enim eius præceps volubilitas cursu siderum temperari. Vnde Lucanus:

Sideribus quę sola fugã moderãtur olympi,
Occurruntque Polo, diuersa potẽtia prima
Mundi lege data est. C

a Ambrosius in libris --- cælatum vocatur. *Lib. 2. cap. 4.*
b Huius enim esse subtilem --- sicut fumum. *Lib. 1. cap. 6. sunt verò Isaiæ verba, capit. 51. ex* lxx. *interpret.* ὅτι ὁ ουρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη.
c Cous, *vel* Couus, *vel* Cohus. *Varro lib. 4.* Sub iugo medio Couum, quod bura extrema addita oppilatur, vocatur Couum à Couo. *Festus,* Cohum, lorum, quo temo buris cum iugo conligatur, à cohibendo dictum. Cohum Poetæ cælum dixerunt à Chao, ex quo putabant cælum esse formatum. *Ego à cohibendo hoc quoq. ductum arbitror. Quod etiam luisse videtur Isidorus, dicens.* Cohum, quod cælum continet.
d Poli ex cælestib. circulis cacumina --- dictus D est. *Hyginus lib. 1.* Huius autem *(de axe loquens)* cacumina, quibus maximè sphæra nititur, Poli appellantur, quorum alter ad Aquilonem spectãs, Boreus: alter adpositus Austro Notius est dictus. *Nihil tamen in Isidoro mutauimus. Nam & Australem, & Notium, & Austronotum, vel Austronotium hunc polum dici constat. Terra verò oppositum dixit Isidorus, quod obiectu terræ (vt ait Arati interpres) à nobis non videatur. Vid. lib. 3. Etymol. & lib. 13.*
e Atque ardens esse dixerunt. *In his fuit etiam Plato, qui cælum, astraq. ignea esse scripsit. Sed (vt interpretatur Galenus) non hoc igne qui vrendi vim habeat, sed alio, qui luminis tãtum sit particeps. Antiquorum rationem refutauit Aristoteles: ita tamen, vt Basilio, & Ambrosio, (quos hic nostri auctores habet) suam ipse probare non potuerit.*
f Eius incendiũ temperent. *Idem cap. seq. ex Ambr.*
g Sphæram autem confirmant. *Hygini lib. 1. initio.*
h Quod careat indicio angulor. *Ita o. l. Fortè* incisione angulor. *Cicero.* Nihil incisum angulis.
i Quod in se cæteras. In se stellarũ. *Lib. o. Mendosè.*
k Tanta autem polus celeritate, &c. *Eadem lib. 3. Etymolog. cap. 34.*

De septem planetis cæli, & eorum conuersionibus. Cap. XIII.

AMbrosius [a] sanctus, in libro Hexaemerõ sic loquitur, dicens: Legimus in Dauid: Laudate eum cæli cælorum. Vtrum enim vnum sit cælum an plures, contentio est, dum aliqui multos esse asserunt: alij autem, præter vnum, alios esse negant. Philosophi autem mundi septem cælos, id est, planetarum globos consono motu introduxerunt. Quorum orbibus connexa memorant omnia, quod sibi nexos & velut insertos versari retro, & contrario cæteris motu ferri arbitrantur. Siquidem in Ecclesiasticis libris & cæli cælorum leguntur, & Apostolus Paulus vsque ad tertium cælum fuisse se intelligit raptum. Sed de numero eorum nihil sibi præsumat humana temeritas. Fecit autem eos Deus nõ informes, vel confusos, sed ratione quadam ordine suo distinctos. Nam superioris circuli cælum proprio discretum termino, & æqualibus vndique spatijs collectum ostendit, atque in eo virtutes spiritualium creaturarũ constituit. [b] Cuius quidem cæli naturam artifex mundi Deus aquis temperauit, ne conflagratio superioris ignis inferiora elementa succenderet. Dehinc circulum inferioris cæli, non vniformi sed multiplici motu solidauit, nuncupans eum firmamentum propter sustentationem superiorum aquarum.

a Ambrosius s. in lib. Hexaem. *Cap. 2. lib. 1.*
b Cuius quidem cæli naturam Deus aquis temperauit. *Ibid. cap. 3.*

De aquis, quæ super cælos sunt. Cap. XIIII.

HÆc est Ambrosij sententia: Aquas super cælos sapientes mundi huius aiunt esse non posse, dicentes; igneum esse cælũ, non posse concordari cum eo naturã aquarum. Addunt

Addunt quoque, dicentes rotundum ac A volubilem atque ardentem esse orbem cæli, & in illo volubili circuitu aquas stare nequaquam posse. Nam necesse est, vt defluant & labantur, cum de superioribus ad inferiora orbis ille detorquetur, ac per hoc nequaquam eas stare posse aiunt, quòd axis cæli concito se motu torquens eas voluendo effunderet. Sed, vt tandem insanire desinant, atque confusi agnoscant: quia qui potuit cuncta creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in cælo. Nam cum & ipsi dicant volui orbem stellis ardentibus refulgentem, nonne diuina prouidentia necessariò prospexit, vt [b] inter orbem cæli redundarent aquæ, quæ illa feruentis axis incendia temperarent?

[a] Hæc est Ambrosij sententia. *Lib. 2. cap. 3.*
[b] Vt inter orbem cæli: & supra orbem, *addit Ambrosius.*

De natura Solis. Cap. XV.

HÆc [a] sunt verba Ambrosij in libro Hexaemerō. Solem, inquit, Philosophi negant calidæ esse naturæ, eò quòd albus sit, non rubicundus aut rutilus in speciē ignis, & ideo quòd nec ignitus natura sit. Si quid C habet caloris, ferunt præ nimio motu conuersionis accidere. Quod ideò dicendū putant, vt nihil videatur humoris consumere: quia calorem, quo humor vel minuitur, vel plerumque exhauritur, non habet naturalem. Sed nihil agunt, cum ista proponunt: quia nihil interest, vtrum ex natura calorem quis habeat, an ex passione, vel ex alia caussa. [b] Nos autem credimus eū sicut habere virtutem illuminandi, ita etiam vaporandi. [c] Igneus est enim Sol: ignis autem & illuminat & exurit. Quidam autem dicunt D Solis ignē aqua nutriri, & ex contrario elemento virtutem luminis, & vaporis accipere: vnde frequenter Solem videamus madidum atque rorantem: [d] in quo euidēs dat indicium, quòd elementum aquarum ad temperiem sui sumpserit. Hoc quantum ad naturā eius pertinet. At verò iuxta spiritualem intelligentiam, Sol, Christus est, sicut in Malachia scriptum est: Vobis autem credentibus iustitiæ Sol orietur, & sanitas in pinnis eius. Merito autē Christus Sol intelligitur dictus: quia ortus occidit, secundū carnē, & secundum spiritum de occasu rursus exortus. Item Sol illuminat & exurit, & opaco tempore confouet sanos, febricitantes verò flagrantia geminati caloris incendit: ita & Christus credentes fidei spiritu vegetāte illuminat, negantes se æterni ignis ardore torrebit.

[a] Hæc sunt verba Ambros. vel ex alia caussa. *Lib. 2. cap. 3.*
[b] Nos autem credimus eum sicut habere virt. --- exurit. *Eiusd. lib. 4. cap. 3.*
[c] Igneus est enim Sol --- rorantem. *Arati interpres.* Sol interea, dum igneus sit, præ nimio motu conuersionis suæ amplius incalescit. Cuius ignem dicunt Philosophi aqua nutriri, & è contrario elemēto virtutē luminis, & caloris accipere, vnde videmus eum sæpius madidum, atque rorantem.
B [d] In quo euidens --- sumpserit. *Verba sunt Ambrosij loco citato.*

De quantitate Solis & Lunæ. Cap. XVI.

RVrsus [a] in eodem opere Doctor idem ita testatur: Solis radius nulli propior, nulli longinquior est. Similiter & Lunæ globus æqualis est omnibus. Similis Sol est, & Indis, & Britannis; eodem momēto ab vtrisque videtur, cum oritur, nec cum vergit in occasum minor apparet Orientalibus: nec Occidentalibus, cum oritur, inferior, quàm Orientalibus æstimatur. Quantū distat, inquit, Oriens ab Occasu, tantū hoc sibi inuicem distat. Sed Sol à nullo distat, nulli præsentior, nullique remotior est. Neq. moueat quenquam, quod tanquam cubitalis in orbe suo videtur, cum oritur: sed considerare oportet, quantum intersit spatij inter Solem & terram, quod aspectus nostri infirmitas, & quædam ægritudo vix valet intendere. Hunc [b] autem ampliorem aliquot partibus quàm terram esse sapientes describunt. [c] Lunam minorem esse dicunt, quàm Solē: omnia enim quæ proxima sunt nobis, maiora videntur: longinquitate autem locorū, visus languescit. Lunam ergo videmus prope nos esse, nec eam maiorem aspectui nostro, quàm Solem. Ideoque, cùm Sol longè superior sit à Luna, tamen nobis maior videtur: iam, si prope nos accesserit, multò maiorem futurum.

[a] Rursus in eod. op. Doctor idem. *Lib. 4. cap. 6.*
[b] Hunc autem ampliorem, quàm terram. *Octies maiorem terra, ait Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 20. vid. Plutarch. lib. 2. de placit. Philos.*

 c Lu-

[c] Lunam minorem --- maiorem futurum. *Verba sun Hygini, lib. 4. cap. de Luna. Sed corrigendus ex Isidoro Hyginus.*

De cursu Solis. Cap. XVII.

DIcunt [a] antiqui, Aratus & Hyginus, Solem per seipsum moueri, non cum mundo verti vno loco manentem. Nam si fixus maneret, necesse erat eodem loco occidere & exoriri, à quo pridie fuerat exortus: quemadmodum cætera siderum signa oriuntur & occidunt. Præterea, si ita esset, consequens erat dies & noctes omnes esse æquales, & quàm spatiosus hodiernus dies esset, tam longus semper esset futurus. Nox quoque simili ratione semper æqualis permaneret, sed quoniam inæquales dies aspicimus, & Solem alio loco cras occasurum, alio occidisse hesternum videamus, ideò [b] qui diuersis locis occidit & exoritur, putant eum Philosophi nequaquam cum mũdo fixum volui, sed ipsum per se moueri. Qui postquã ardentem rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias ad locum, vnde exierat, regreditur, expletoque noctis circulo rursus de loco suo festinus erumpit: obliqua enim, & fracta linea per Austrum pergit ad Boream, & ita ad Orientem reuertitur. Hyemis autem tempore per plagam meridianam currit. Æstate verò Septentrioni vicinus est. Sed quando per Austrum currit, vicinior terræ est: quando verò iuxta Septentrionem, sublimis attollitur. [c] Cui ideò Deus diuersa cursus constituit loca & tẽpora, ne dum semper in ijsdem moraretur locis, quotidiano ea vapore cõsumeret. Sed, vt [d] Clemẽs ait, diuersos accipit cursus, quibus aëris temperies pro ratione temporum dispensetur, & ordo vicissitudinum permutationumque seruetur Nam dum ad superiora conscenderit, ver temperat: vbi autẽ ad summum cælum venerit, æstiuos accendit calores. Descendens rursus, autumni tẽperiem reddit: vbi verò ad inferiorem redierit circulum, ex glaciali compage cæli, rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit. Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit: ex ipso menses & anni numerantur: ex ipso vicissitudines temporũ fiunt, & cum sit iste minister bonus genitus ad vicissitudines temporum moderandas, tamen vbi secundum voluntatem Dei correptio mortalibus datur, incandescit acrius, & vrit mũ- A dum vehementioribus flãmis, & perturbatur aër, & plaga hominum, & corruptio terris inijcitur, & lues animantibus, & pestilẽs per omnia mortalibus annus inducitur. Quòd autem Sol Oriens per Austrũ, id est, meridianum, iter habet, & decursa Australi parte inuisibilis vadit in locum suum rediẽs; ad instar quippe Ecclesiæ fabricatus est hic mũdus, in quo Dominus Iesus Christus Sol æternus partem suam percurrit, vnde & Meridianum vocant. Aquiloni verò, id est, aduersæ parti non oritur, sicut ijdem, cum in iudicio venerit, dicent: Iustitiæ lumen non B illuxit nobis, & Sol non est ortus nobis. Timentibus autem dominum oritur Sol iustitiæ, & sanitas in pinnis eius, sicut scriptum est. Malis verò meridie nox est, sicut legitur: Dum sustinent ipsi lumen, factæ sunt illis tenebræ: Dum sustinent fulgorem, in obscura nocte ambulauerunt.

[a] Dicunt antiqui Aratus & Hyginus. *Arati interpres capit penultimo. Et Hygin. lib. 4. capite de Sole. Cuius sunt hæc omnia verba:* Solem per seipsum moueri, *vsque ad illa,* nequaquam per seipsum fixum volui sed ipsum per se moueri. *Nisi quod ea, quæ illi sine cunctatio-* C *ni pronũtiãt; ea Isidor⁹ ipsis tribuẽs veluti addubitãs profert.*

[b] Qui postquam ardentem tinxerit Oceano rotam. *Mirum, ni hæc Lucretij sunt.*

[c] Cui ideo Deus --- consumeret. *Verba sunt Ambrosij lib. 2. cap. 3.*

[d] Sed vt Clemens ait, diuersos accipit cursus --- annus inducitur. *Verba sunt Clemẽtis, lib. 8. Recognitionũ.*

De lumine Lunæ. Cap. XVIII.

AIt [a] sanctus Augustinus in Psalmi decimi expositione. Quæritur, inquit, vnde habet Luna lumen. Duæ tantum opiniones traduntur, sed quæ sit harũ verax, dubiũ fertur quemquam scire posse. Alij namque D dicunt proprium eam lumen habere, globique eius vnam partem esse lucifluam, aliam verò obscuram, & dum mouetur in circulo suo eandem partem, qua lucet, paullatim ad terras conuerti, vt videri à nobis possit, & ideo prius quasi corniculato lumine fulget. Nam & si formes pilam ex parte media candidam, ex parte obscuram, tunc eam partem, quæ obscura est, si coram oculis habeas, nihil candoris aspicies: cum cœperis illam candidam partem paullatim ad oculos conuertere, primum veluti cornua candoris videbis: de hinc sensim crescet, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obscurum alterius partis videa-

videatur; quam si denuo paullatim conuerteris, incipit obscuritas apparere, & candor minui, donec iterum ad cornua redeat, ac sic totus candor ab oculis auertatur, & sola iterum obscura pars posſit videri. Quod fieri dicunt, cum lumen Lunæ videtur crescere vsque ad quintamdecimam, & rursus vsque ad tricesimam minui, & redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat. At contra alij dicunt, Lunam non suo fulgere lumine, sed à Sole accipere lumen. Sol enim illi loco superior est. Hinc euenit, vt quando sub illo est, parte superiore luceat, inferiore verò quam habet ad terras, obscura sit. Cum vero ab illo discedere cœperit, illustretur ex ea parte quam habet ad terrã, incipiens à cornibus. Sicque paullatim, Sole longius discedente, pars omnis subterior illuminatur, donec efficiatur quintadecima Luna. Post dimidium autem mẽsem cũ cœperit ex alio semicirculo propinquare Soli, quantò magis superiore parte illustratur, tantò magis ab ea parte, quam terris auertit, non potest excipere radios Solis, & propterea videtur decrescere. Illud certè manifestum est, & cuilibet aduertenti facilè cognitum, quòd Luna non augeatur ad oculos nostros, nisi à Sole recedendo, neque minuatur, nisi ad Solem ex parte alia propinquando. Ab illo ergo accipit lumen, & cum sub illo est, semper exigua est: cum verò ab illo longius abcesserit, fit ampla, suoque ambitu plena. [b] Si enim suo lumine vteretur, necesse erat semper eam esse æqualem, nec die xxx. exilem fieri: & si suo lumine vteretur, huius nunquam eclipsis fieret. Cæterum, quantum ad intellectum pertinet mysticum, Luna huius mundi speciem tenet: quia sicut ista menstruis complemtionibus deficit, ita mũdus ad conflationem temporum currens quotidianis defectibus cadit. Luna quippe elementi sui varietate diuersis cursibus desinit, vt crescat: crescit, vt desinat. Sed ideò alternis vicibus commutationem sideris repræsentat, vt doceat homines ex ortu morituros, & ex morte victuros: atque ideò cum senescit, mortem corporum prodit: cum augetur, æternitatem indicat animarum. Nonnunquam verò eadem Luna etiam Ecclesia accipitur, pro eo quòd sicut ista à Sole, sic Ecclesia à Christo illuminatur. [c] Sicut enim Luna deficit atq. crescit: ita Ecclesia defectus habet & ortus. Frequenter enim defectibus suis creuit, & his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confesiorũ martyrio coronatur. Item sicut Luna larga est [d] roris, & dux humentium substantiarũ: ita Ecclesia baptismi, & prædicationum. Et quemadmodum, Luna crescente, crescũt omnes fructus, atque ea minuente, minuuntur: nõ aliter intelligimus & Ecclesiam, in cuius incremento proficimus cũ ipsa. Cum verò persecutionem patitur & minuitur, & nos cũ illa patimur & minuimur. [e] Item sicut septem formas habet Luna, sic tot gratias meritorũ habet Ecclesia. Primã enim figurã, bicornẽ habet: Secũdam, sectilem: Tertiam, dimidiã ex maiore: Quartam, figuram plenã habet: Quintam, iterum dimidiam ex maiore: Sextam, iterum sectilem: Septimam, bicornem. Eodem constat numero etiam distributio charismatum, quæ per Spiritũ sanctum toti Ecclesiæ conferuntur. Septima autẽ semis, & vicesima secunda semis, in suo orbe media est. Cæteræ proportionales sunt.

a Augustinus in ps.x. *Et lib. 3. de Genes. cap. 15.*
b Si enim suo lumine vteretur ---- exilem fieri. *Verba sunt Hygini cap. de Luna.*
c Sicut enim Luna deficit --- coronatur. *Ambrosij sunt verba lib. 4. cap. 8.*
d Larga roris. *Amb. lib. 4. cap. 7.*
e Item sicut septem formas. *Ead. lib. 3. Etymolog. ... Setidemque species aßignat Lunæ Clemens lib. 6. Strom ex Seleucho Mathematico. Ex quo & Isidori ipsius mente has nos species tum hìc, tum etiam in Etymologijs reformauimus. Sectilem autem, non sextilem ex veterib. libris appellamus dimidiam, vel semissem.*

De Lunæ cursu. Cap. XIX.

LVnam [a] per alios ortus & occasus, Hyginus ait, necesse est moueri, non stare, idq. facilius quã de Solis luce intelligitur. Quia cum à Sole accipiat lumen, & ita nobis lucere videatur, non est dubium eam moueri potius, quàm stare. [b] Terris autem vicina Luna breuiori orbe conuertitur, & iter, quod Sol in diebus ccclxv. peragit, ista per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in Lunæ, annos autẽ in Solis cursu posuerũt. [c] Itaq. Luna per tricenos dies duodenis vicibus cursum perficiẽs, consummat annum secundũ Hebræos, aliquibus diebus adiectis: secundum Romanos, bissexto semel in quadriennio vnius diei adiectione celebrato. Cuius etiam augmentis decrementisque mira quadam prouidentiæ arte, omne quod gignitur, alitur

atque crescit. Nam [d] & defectui eius compatiuntur elementa, & processu eius quæ fuerint exinanita cumulantur, vt animantium cerebrum maritimorum, siquidem echinus, ostreæque in augmento Lunæ pleniores reperiri feruntur.

a Lunam per alios ortus --- potius quàm stare. *Verba sunt Hygini omnia, licet non continenter apud eum legantur.*
b Terris autem vicina Luna --- percurrit. *Verba sunt interpretis Arati, numero dierum Lunæ tantùm mutato.*
c Itaque Luna per tricenos --- celebrato. *Verba sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.*
d Nam & defectui --- feruntur. *Ambrosij cap. 7.*

De eclipsi Solis. Cap. XX.

SOlem [a] sapientes dicunt altius currere: Lunam autem proximam esse terræ. Hęc ergo, dum deorsum ad idem signum vel lineam, qua Sol vehitur, cõuenerit, obijcit se Soli, & tenebras totius orbis efficit. Quod tantum intermenstruo contingit. Nam tũc Luna in eadem parte signi est, quia Sol vehitur, ideoque fit illi proxima, & oppositione sui obscurari ab oculis nostris lumen eius videtur: veluti si aliquis oculis manum expansam opponat: quantò magis id fecerit, minus illa videri poterit: quantò autem procul discesserit, eò magis illi omnia poterunt apparere. Simili itaque ratione cum ad Solis locum vel lineam Luna peruenerit, tunc proxima ei esse videtur, & radios eius ita coram oculis nostris obscurare, vt lumẽ non possint eijcere. Cum autem Luna ab eo loco discesserit, tunc Sol lumen eijcit & ad oculos nostros transmittit. Quapropter ita Soli obijcitur Luna, sicut Lunæ opponitur terra: quæ vtraque lumina cum ad terras non perueniunt, defecisse dicuntur. Alij autem dicunt defectum Solis fieri, [b] si foramẽ aëris quo Sol radios fundit aliquo spiritu contrahatur, siue obturetur. Hoc Physici & sapientes mundi dicunt. Cæterùm doctores nostri mysticè huius eclipsis mysteriũ in Christo dixerunt esse completum, tunc cum interrupto æterni fœderis cursu insolito, turbata ordinem suum elementa perdiderunt, cùm sacrilegæ factum coniurationis Sol iste verus horrescens, insertis in populo Iudaico errorum tenebris, paullulum semetipsum per mortem abscondit, ac de cruce depositus, sese in sepulcro abditus obscurauit, donec tertia die augustior soli-A tò huic mundo, id est, gentibus claritatis suę potentiã præsentaret: ac sicut Sol in virtute sua refulgens, tenebras operti seculi illuminaret.

a Solem sapientes dicunt --- transmittit. *Totus locus ex Hygini lib. 4. cap. de Luna.*
b Si foramen aëris, &c. *Quod Anaximandro placuit. Plutarch. 2. de placit. cap. 20. & 24.*

De Lunæ eclipsi. Cap. XXI.

LVna [a] non deficit, sed obumbratur, nec diminutionem sentit corporis, sed obiectu obumbrantis terræ casum patitur luminis. Hanc enim Philosophi non habere lu-B men proprium, sed eandem à Sole illuminari defendunt: & quia ea dimensione distat à Sole, vt per mediam terram, si quid directum traijciatur, contingere possit Solem sub terram, Lunam autem supra terram: & quia vsque ad Lunarem circulum vmbra terræ extenditur, ideo euenit nonnunquã, vt Solis radij, obijciente se mole terræ vel vmbra, ad eam non perueniant. Patitur autem hoc quintadecima Luna, quousque centrum, atque vmbram obstantis terræ exeat, videatque Solem, vel à Sole videatur. Con-C stat ergo Lunam ex Solis radijs lumen accipere, & dum obiectu terræ Solem non aspexerit, tunc lumen amittere. [b] Nam dicunt Stoici omnem terram mõtibus claudi, quorum vmbra fertur Luna subitò non apparere. Vnde Lucanus.

Iam Phœbe totũ fratri cum redderet orbẽ,
Terrarum subita percussa expalluit vmbra.

Figuraliter [c] autem per Lunæ defectum Ecclesiæ persecutiones intelliguntur, quando martyrum cædibus & effusione sanguinis, tanquam illo defectu & obscuratione, quasi cruentam faciem Luna ostendere videtur, vt à nomine Christiano terreantur infirmi. D Sed sicut ista post defectum perspicua illustratione clarescit, adeò vt nihil detrimenti sensisse videatur: ita Ecclesia, postquam per martyrum confessionem suum pro Christo sanguinem fuderit, maiore fidei claritate refulget, atque insigniori lumine decorata semetipsam latius in toto orbe diffundit.

a *Pleraque ex cod. Hygin. cap. de Luna.*
b Nam dicũt Stoici. *ita m. s. o.* historici *impress.* *Hyginus.* Et si nonnulli dixerunt in Solis cursu euenire, vt cum peruenerit ad eum locum, vbi occidere dicatur: ibi montium magnitudine à nobis lumen auerti Solis, & ita noctem videri. Quod si ita fit, nimi-

nimirum eclipsim Solis verius, quàm noctem dicimus.

[c] Figuraliter autem. *Ex Aug. in ps. x.*

De cursu stellarum. Cap. XXII.

STellæ [a] quidem cum mundo vertuntur: non, stante mundo, stellæ vagæ feruntur, exceptis his, quæ planetæ vocantur, id est, errantes, quæ vagis mouentur ordinibus. Cæteræ, quæ aplanes appellantur, vno loco fixæ cum mundo voluuntur. Ideo autem planetæ, id est, errãtes dicuntur, quia per totum mundum vario motu discurrũt. Partibus autem diuersis inter se mouentur sidera. Nam quædam superius, quędam inferius currũt. Vnde & illa, quæ terris propinquiora sũnt, quasi maiora nobis videntur, quàm ea, quę circum cælũ voluũtur. Longinquitate enim locorum visus languescit. Hinc accidit, vt interuallo longè inter se distantiũ circulorum, alia celerius, alia tardius ad cursus sui exordium reuertantur. Nam quædã sidera celerius exorta, serius occidere existimantur: quædã etiam tardius cæteris exorta, citius ad occasum perueniunt. Quædã verò pariter oriuntur, & non simul occidũt. Omnia autem suo tempore ad cursum proprium reuertuntur. Radijs autem Solis præpedita sidera, aut anomala fiunt, aut retrograda, aut stationaria. Iuxta quod & Poeta meminit, dicens:

Sol tempora diuidit æui,
Mutat nocte diem, radijsque potentibus astra,
Ire vetat, cursusq. vagos statione moratur.

[a] Stellæ quidem cum mundo vertuntur. *Id probat Hyginus ibid. Vid. lib. 3. Etymol. à cap. 60. vsq. ad 70.*

De positione septem stellarum errantium. Cap. XXIII.

IN ambitu quippe septem cælestium orbium, primum in inferioris sphæræ circulo Luna est constituta. Ideò proxima terris posita, vt nocte nobis facilius lumen exhibeat. Dehinc secundo circulo Mercurij stella collocata, Soli celeritate par: sed vi quadam, vt Philosophi dicunt, contraria. Tertio circulo Luciferi circunuectio est, [a] inde à gentilibus Venus ita dicta, quòd inter quinque stellas plus lucis habeat. Nam, vt prædiximus, quemadmodum Sol & Luna, [b] ita & hæc vmbram facit. [c] Quarto circulo Solis cursus est collocatus, qui proinde, quia omnibus est lucidior, medius est constitutus, vt tam superioribus, quàm inferioribus lucem præstet. Ratione autem diuina sic constitutus est, quia præclara omnia in medio esse debent. Porrò [d] quinto circulo Pyrois sidus dicitur collocatum: quod illi Marti assignant. Sexto Phaëthontis stellã, quam Iouis appellant. Iam summo cælo, id est, in mundi vertice, stella Saturni est posita, quæ quidem dum summum cælum teneat, sublimiorque sit omnibus, natura tamen eius frigida fertur, approbante Virgilio.

Frigida Saturni sese quo stella receptet.

Hæc autem sidera errantia appellantur, [e] non quòd ipsa errent, sed quòd nos errantes faciant: quæ sidera Græcè planetæ dicũtur. [f] In Sole enim & Luna omnibus notitia est ortus & occasus, ideòque Sol & Luna directo cursu vehuntur. Ista verò retrogradantur, vel anomala efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt: cæterum quando tantùm detrahunt retrograda dicuntur: stationem autem faciunt, quãdo stant. Anni autem singularum stellarum hi sunt, qui in sphæra subiecta continentur. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui ijsdem signis & partibus veniunt. [g] Nam Luna octo annis fertur explere circulum suum. Mercurius annis xxiij. Lucifer annis ix. Sol annis xix. Pyrois annis xv. Phaëthõ annis xij. Saturnus annis xxx. Quorum orbium atque stellarum positionem subdita demonstrat figura.

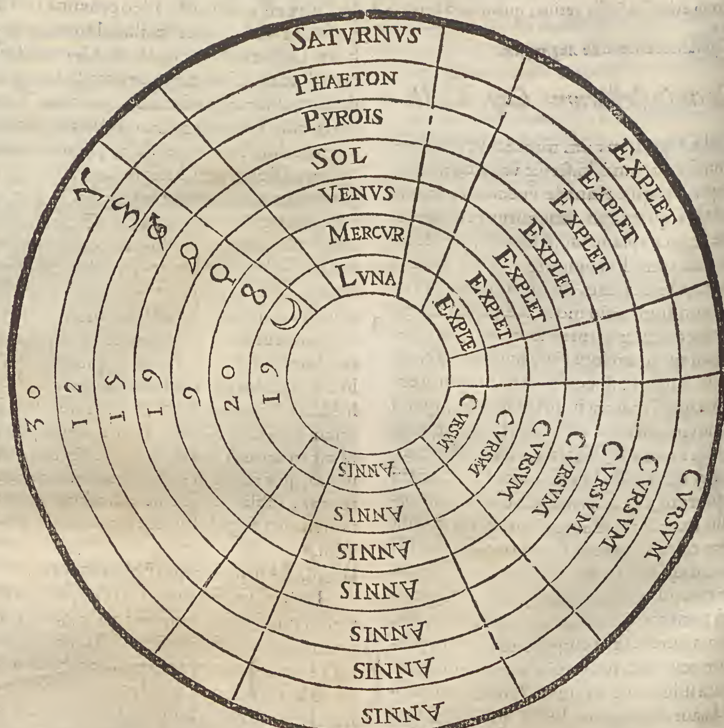

a Inde à Gentilib. Venus dicta. *Non dicta est Venus, quod plus lucis habeat, sed Lucifer. Ita enim 3. Etymolog.* quod inter omnia sidera lucis plus ferat.
b Ita & hæc vmbram facit. *Plinius lib. 2. cap. 8. de Venere.* claritatis quidem tantæ, vt vnius huius stellę radijs vmbræ reddantur.
c Quarto circulo Sol. *Ciceronem sequitur, Nam Plato secundo circulo collocabat. Vid. Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 19.*
d Porrò quinto circulo Pyrois. *Mendosè libri omnes hoc quoque loco Vesper pro Pyrois habebant.*
e Non quòd ipsa errent. *Cic. 2. de nat. Deor.* Errantia appellantur, cum omnium minimè errent.
f In Sole enim, & Luna omnib. notitia est ortus & occasus. *Itaque Isidoro non videntur errantes. Vt neq. Arato quinque tantum numeranti.*
Nam, quæ per bis sex signorum labier orbem
Quinque solent stellæ.
g Nam Luna octo annis. *Ita m. s. o. etiam lib. 3. Etymolog. præter Malacitanum in quo* XIX. *annis recentiore manu videtur hoc loco repositum. Hoc fortasse octennium illud, de quo Plutarch. extremo lib. 2. de Placitis.*

De lumine stellarum. Cap. XXIIII.

STellas [a] non habere proprium lumen, sed à Sole illuminari, dicunt, nec eas vnquam de cælo abscedere, sed veniente Sole celari. Omnia enim sidera obscurantur Sole Oriente, non cadunt. Nam dum Sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarum ignes sub eius luminis fulgore euanescunt: ita vt præter Solis ignem nullus sideris splédor videatur. Hinc etiam & Sol appellatus, eò quòd solus appareat obscuratis cunctis sideribus. Nec mirum hoc de Sole, cum etiá plena Luna, & tota nocte fulgente, pleraq. astra non luceant. Esse autem etiam per dié in cælo stellas probat Solis deliquium, quòd quando Sol obiecto orbe Lunæ, fuerit obscuratus, clariora in cælo videantur astra. Stellæ autem, secundum mysticum sensum, sancti viri intelliguntur. De quibus dictum est: Qui numerat multitudinem stellarum. Sicut enim omnes stellæ à Sole illuminantur: ita sancti à Christo gloria cælestis regni glorificantur. Et sicut præ fulgore Solis, & vi maxima luminis eius sidera obtunduntur: ita & omnis splendor sanctorũ in comparatione gloriæ Christi quodammodo obscuratur.

scuratur. Et quemadmodum stellæ sibi differunt claritate: ita iustorum diuersitas meritorum discretione.

[a] Stellas omnes non habere lumen. *Macrobius lib. 1. in Somn. cap. 19. Lunam vnam alieno lumine, cæteras omnes stellas suo lucere, ait.*

De lapsu stellarum. Cap. XXV.

FAlsa [a] autem opinio & vulgaris est: nocte stellas cadere, cum sciamus ex æthere lapsos igniculos ire per cælum, portarique ventis, vagique lumen sideris imitari: stellas autem immobiles fixasque permanere in cælo. Nam illud quod ait Poëta.

Sæpe etiã stellas vento impendẽte videbis
Præcipites cælo labi, noctisque per vmbras
Flammarũ longos à tergo albescere tractus.

Et iterum:

—— lapsa per altum
Aëre disperso trahere candentia sulcos
Sidera, & summis etiam quæ fixa tenentur
Astra polis.

Sed hi Poëtæ voluntariè ad opinionem vulgi se contulerunt. Cæterũ Philosophi, quibus curæ est mundi quærere rationem, illa asserunt, quæ superius memorata sunt.

[a] Falsa autem opinio. *E Seru. 1. Georg. ad v.* Sæpe etiam stellas vento impendente videbis, Præcipites cælo labi.

De nominibus astrorum. Cap. XXVI.

LEgitur in Iob, dicẽte Domino, Nunquid coniungere vales micantes stellas Pléiades, & gyrum Arcturi poteris dissipare? Nunquid producis Luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ consurgere facis? Et iterum alibi: Qui facit Arcturum, & Orionem, & Hyadas. Hæc nomina stellarum dum in scripturis legimus, vanis deliramentis assensum non præbeamus, qui falsis opinionibus vocabula ista in astris ex hominum nominibus, vel aliarum creaturarum vocabulis imposuerũt. Ita enim stellarum quarundam Gentilium sapientes nomina, sicut & dierum, indiderunt. Quod verò eisdem nominibus sacra vtitur scriptura, non eorum idcirco vanas approbat fabulas, sed faciens ex rebus visibilibus inuisibilium rerum figuras, ea nomina pro cognitione

A ponuntur, quæ latè sunt cognita, vt quicquid incognitum significat, facilius per id quod est cognitum humanis sensibus innotescat. [a] Arcturus est ille, quem Latini Septentrionem dicunt, qui septem stellarum radijs fulgẽs, in seipso reuolutus rotatur, qui ideo Plaustrum vocatur: quia in modũ vehiculi voluitur, & modò tres ad summa eleuat, modò quattuor inclinat. Hic autem in cæli axe constitutus semper versatur, & nũquã mergitur. Sed dum in seipso voluitur, & nox finitur. Per hunc Arcturum, id est, Septentrionem, Ecclesiam septenaria virtute
B fulgentem intelligimus. Nam sicut in axe cęli Arcturus semper inclinatur, rursúmque erigitur, ita & Ecclesia diuersis quidẽ aduersitatibus humiliatur, sed mox consurgens spe & virtutibus eleuatur: & sicut ex tribus stellis, & quattuor Septentrio efficitur: ita Ecclesia ex fide Trinitatis, & operationibus quattuor virtutum principalium consummatur. Fide enim & operibus homo iustificatur. Bootes, stella est, quæ Plaustrum, id est, Septentrionem sequitur, qui etiam ab antiquis Arctophylax dicit', siue minor Arctos. Vnde & quidam eam Septentrionem
C dixerunt. [b] Hanc spectant præcipuè qui nauigare noscuntur. De qua Lucanus:

Velox vbi nocte Bootes:

Quæ cum orta fuerit, cito facit occasum. [c] Pleiades sunt multæ iuges stellæ, quas etiã botrum appellamus à multitudine stellarũ. Nam & ipsæ septem esse dicuntur, sed amplius quàm sex nullus conspicere poteſt. Hæc ab Oriente surgunt, & appropinquãte diei claritate stellarum eius ordo distenditur. Pleiades autem ex pluralitate vocatæ sunt, quia pluralitatem Græci πλειότητα appellant. Has Latini Vergilias appellauerunt, eò quòd vere oriantur, & eo magis cæteris
D prædicantur, quòd his exorientibus æstas significatur, occidentibus hyems ostenditur, quod alijs penitus non est traditum signis. His autem stellis ab [d] eo quòd septẽ sunt, & splendidè micant, sancti omnes septiformi spiritus virtute fulgentes significantur: ab eo autem quòd sibi vicinantur, sed non se contingunt, charitate proximos & tempore diuisos Dei prædicatores ostendunt. [e] Orion stella est *. [f] Hic autem Orion gladius dictus est. Vnde etiam eum Latini Iugulam vocant, sidus, vt videtur, armatum & stellarum luce terribile, quod ignorare magnæ difficultatis est, adeò vt

quam

quamuis rudes oculos, tamen præ fulgoris A splēdore in ſeipſum rapiat. Hi quippe Oriones in ipſo pōdere temporis hyemalis exoriuntur, ſuoque ortu imbres & tempeſtates excitant, & maria terráſq; perturbant. Oriones autem ſignificant Martyres. Nam ſicut iſti naſcuntur in cælo tempore hyemis: ita in Eccleſia Martyres procedunt tēpore perſecutionis. Procedentibus Orionibus, mare turbatur & terra: obortis verò Martyribus, terrenorum, & infidelium corda tempeſtate iactantur. Lucifer, [g] ſtella nitēs, quæ omnium maxima & clarior eſſe videtur. Nam quemadmodum Sol & Luna, ita hæc vmbram facit. Iſta igitur orientem Solem præ- B cedit, atq; mane nuntians tenebras noctis lumine ſui fulgoris diſpergit. Cuius figura eſt Chriſtus, qui, velut Lucifer, per incarnationis myſterium producitur: per quem lux fidei, tanquam dies ſecutura, mōſtratur. Lucifer autē bipertitus eſt: ſic huius pars ſancta eſt, ſicut Dominus in Apocalypſi de ſe, & Eccleſia dicit: Ego ſum genus & radix Dauid, ſtella ſplendida & matutina. Item: Qui vincit, dabo ei ſtellam matutinam. Pars autē alia Luciferi, Diabolus eſſe dignoſcitur. De quo ſcriptum eſt: Quomodo cecidiſti de cælo, Lucifer, qui mane oriebaris, & qui etiam in cælo ſuper ſtellas Dei dicit ſe ſedē C poſiturum, & cadens de cælo confringitur. Veſperus, eſt ſtella Occidentalis noctē ducens. Hic Solem occidentem ſequitur, & tenebras ſuccedentes præcedit. Hic autem Antichiſti exprimit typum, qui tanquam veſper, conſurgit, vt ait Iob, ſuper filios terræ, vt cæcæ noctis ſucceſſu carnalium corda offuſcet. Quod ideo auctore Deo fit, quia pro infidelitate præcedenti, qua renuerunt Chriſto credere, Antichriſtū ſuſcipere meruerunt. [h] Cometes, ſtella eſt, quæ velut comas luminis ex ſe fundit. Hęc, cū naſcitur, aut regni mutationem fertur oſtēdere, aut bella, aut peſtilentias ſurgere. De qua Pru- D dētius ait: Triſtis cometa intercedit. Et Lucanus: Et terris minitantem regna cometem. Et Virgilius: Nec diri toties arſere cometæ. Genethliaci autem omnes ſtellas erraticas quibuſdam tēporibus cometas fieri dicunt, & prout cuique ſunt motus ita ſecūda vel aduerſa portendere. Sirius, ſtella eſt, quam vulgò Canem appellant. Sirius quippe appellata, propter flammæ candorem, quòd eiuſmodi ſit, vt præ cæteris lucere videatur.

Hæc oriens mundum ardoris nimio calore incendit, & æſtu ſuo fructus exurit. Interdū & morbo afficit corpora, corrūpens aërem flagrantia ignis. Ab hac enim ſtella dies caniculares nominantur, quoniam hi plus flagrant ardoribus, quàm totius æſtatis tempus.

a Arcturus eſt ille quem Latini Septentrionem. *Hæc eadem in 3. Etymologiar. de arcto aliquanto aptius dicitur. Sed hoc loco Arcton & Booten, ſiue Arctophylacem, & Arcturum, quæ propinqua ſunt, cōfudit, vt ipſe paullo poſt fatetur.*

b Hanc ſpectant præcipuè, qui nauigare noſcuntur. *Vtrauis vrſa vtuntur nullo periculo nautæ, quod vtraq. polo proxima exiguum circulum deſcribat. Ita Ouidius:*
Eſſe duas Arctos, quarum Cynoſura vocatur
Sidonijs, Elicen Graia carina notat.

c Pleiades. *ead. 3. Etymolog.*

d Ab eo quod ſeptem ſunt. *Clem. Strom. 6. ſeptem eſſe ſeriò affirmat, & Baſil. in cap. 3. Iſai. ſeptem, ait, apparere, quamuis paruas, & glomeratas, & Ouid. Faſt. 4.*
Quæ ſeptem dici, ſex tamen eſſe ſolent.
Cic. ex Arato.
Hæ ſeptem vulgo perhibentur more vetuſto
Stellæ, cernuntur vero ſex vndiq. paruæ.
At non interijſſe putari conuenit vnam,
Sed fruſtrà temerè à vulgo ratione ſine vlla
Septem dicier, vt veteres ſtatuere poëtæ,
Æterno cunctas æuo qui nomine dignant,
Alcyone, Meropēq. Celeno, Taygeteq.
Electre, ſteropeq. ſimul ſanctiſsima Maia.

e Orion ſtella eſt *. *Aſteriſco notauimus locum, quem facilè explere poſsis, vel ex tertio Etymol. vel ex Arati interprete à quo Iſidorus hæc mutuatus eſt. Sic enim ille.* Orion, qui & incola dicitur, ante tauri veſtigia fulget, & dicitur Orion ab vrina, id eſt ab inundantia aquarum. Tempore enim hyemis habet ortum cū mare, & terras tempeſtatib. turbat. Hunc Romani Iugulam vocant, eo quod ſit armatus, vt gladius, ſtellarum luce terribilis, &c.

f Hic Orion gladius. *Ita impreſſ. peius multo manuſc.*
o. Hic autem Orion à gladio dictus eſt.

g Lucifer ſtella nitens. *Plura hic leguntur in quibuſd. libris, è tertio Etymologiar. hūc accita, neq. enim in vetuſtiorib. reperiuntur.*

h Cometes. *Totidem fere. 3. Etymol.*

i Sirius quippe appellatur propter flammæ cādorem. *Rectiſsimè, vt ne ſuſpicio quidem vlla reſtet de emēdatione loci libri 3. Etymolog. Arati intrepres.* Sirium autem ſtellam vocatam putant propter flammæ candorem.

Vtrum ſidera animam habeant. Cap. XXVII.

SOlet autem quæri, vt ait ſanctus [a] Auguſtinus, vtrū Sol & Luna & aliæ ſtellæ corpora ſola ſint, an habeant rectores quoſdam ſpiritus ſuos. Et ſi habent, vtrum ab eis etiam vitali-

vitaliter inſpirentur, ſicut animantur canes per animas animalium, an ſola ſine vlla permixtione preſentia. Et dũ motꝰ alicuius corporis ſine anima eſſe non poſsit: ſtellæ quæ cum tanto ordine ac tanta ratione mouentur, vt in nullo prorſus aliquando curſus earum impediatur: vtrum animantes ſint, & rationabiles videantur, non facile comprehendi poteſt. Salomon autem cum diceret de Sole: gyrans gyrando vadit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Oſtẽdit ipſum Solem ſpiritum eſſe, & quòd animal ſit & ſpiret & vigeat, & annuos orbes ſuos curſu expleat, ſicut & Poëta ait: Interea magnũ Sol circumuoluitur annum. Et alibi, Lucenteq. globum Lunę, Titaniáq; aſtra Spiritus intus alit. Quapropter ſi corpora ſtellarũ animas habent, [b] quærendum quid futuræ ſint in reſurrectione.

[a] Vt ait S. Auguſtinus. *Extremo libro ſecundo de Geneſ. ad litteram.*
[b] Quærendum quid futuræ ſint in reſurr. *Leguntur hæc in m.ſ.o. quæ videntur ſumpta è lib. x. de ciuit. c. 29.*

De Nocte. Cap. XXVIII.

Ambroſiũ [a] in libro Hexaemerõ legi dicentem: Quæritur qualiter ſpatiũ aëris occupet vmbra terræ efficiens nobis noctẽ, cum Sol recedit à nobis, diémque obducit, cum inferiora axis ſeptẽtrionalis illuminat. Omne enim corpus vmbram facit: & naturaliter vmbra corpori adhæret, adeo vt etiã pictores vmbras corporum, quæ pinxerint, nitantur exprimere. Idque artis aſſerunt, non intermittere vim naturæ. Ergo ſicut in die cum à parte Solis aliquod corpus hominis vel arboris occurrit, ex ea parte, qua lumen repercutitur, vmbra ſubſiſtit: ſic cum recedẽte die [b] Sol ad eum locum peruenerit, ibi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis ſeparatur, ſicque [c] terræ obiectu, à Septentrionali parte obumbratur aër, adeo, vt nobis noctem efficiat hæc ipſa vmbra terrarum.

[a] Ambroſium in libro Hexaemeron. *quarto. c. 3.*
[b] Ad eum locum peruenerit, vbi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis ſeparatur. *Non ſunt hæc Ambroſij, ſed Hygini verba ſuperius c. 21. à nobis relata.*

Sicq. terræ obiectu, à Septẽtrionali parte obũbratur aër. *Voces* à Septentrionali parte, *addidit Iſido. quæ aptius collocarentur ſic*; Obumbratur aër à Sep- A tentrionali parte, *ne obijci terra videretur à Septentrionali parte.*

De Tonitruo. Cap. XXIX.

Tonitrua [a] autem ex fragore nubiũ generantur. Concepti enim intra ſinũ nubium ventorum ſpiritus verſantur ibidem. Cumque vehementer ſeſe erupturi eliſerint, & virtutis ſuę mobilitate in quamlibet partem eruperint, magno concrepant murmure, & in morem exilientium de ſtabulis quadrigarum ſonus fragoris eius ad aures noſtras emittitur. Alias autem tonitruum, diuinæ vocis ſuperna eſt increpatio, ſiue cla- B ra prædicatio Sanctorum, quę clamore forti per totum orbem terrarum in auribus fidelium perſtrepit, per quod poſsit culpam ſuã admonitus agnoſcere mundus.

[a] Tonitrua. *Amb. lib. 2. c. 4.* Neque enim firmamen-
tum hoc poteſt ſine aliquo rumpi fragore, aut pe-
netrari. Vnde & de tonitrib. quę concepto intra ſi-
num nubium ſpiritu, cum ſe vehemẽter erupturus
eliſerit magno concrepãt ſonitu, ait ſcriptura: fir-
mans tonitrua. *Suſpicor autem verba hæc Iſidori*: &
in morem exilientium de ſtabulis quadrigarum
ſonus fragoris eius ad aures noſtras emittitur: *deſi-
derari apud Ambroſiũ, reſtituẽdaq. ex hoc loco: ante illa ver-
ba* ait ſcriptura, *vt parẽtheſi includantur, totuſq. locus ita
C legatur.* Neque enim firmamentum hoc poteſt ſi-
ne aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Ideo & fir-
mamentum dicitur, quod non ſit inualidum neq.
remiſſum. Vnde & de tonitribus (quæ cõcepto in-
tra ſinum nubium ſpiritu, cum ſe vehementer eru-
pturus eliſerit, magno cõcrepant ſonitu, & in mo-
rẽ exilientium de ſtabulis quadrigarum ſonus fra-
goris eius ad aures noſtras emittitur) ait ſcriptura.

De Fulminibus. Cap. XXX.

Aiunt [a] naturalium ſcrutatores cauſſarũ, quod ex colliſione atque attritu nubiũ fulgura generentur ad inſtar ſilicum duriorum: quos cum compulſeris inuicem ſibi, D medius ex his ignis elabitur, vel quemadmodum, ſi lignum ligno teras, ignem emittit. Vnde & Papinius: Fulguráque attritis quotiens micuere procellis. Hac itaq. ratione, cum nubila inuicem in ſe fuerint colliſa, illico fulmina mittuntur. De hinc ſequuntur tonitrua: quæ licet ſonitu tardiora ſunt, præcedenti concuſsi luminis claritate, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum ſonitus tardius penetrat aures, quàm oculos ſplendor fulguris, ad inſtar ſecuris arborem procul cædentis: cuius quidẽ ante

ante cernis ictum, quàm ad aures perueniat sonitus. Ergo nubium attritu fulmina nascuntur. Nunquam enim sereno cęlo fulgura micuerunt. [b] Vnde & Virgilius:

Non aliâs cælo ceciderunt plura sereno
Fulgura.

Fit enim fulmen nube, imbre, & vento. Nam cum ventus in nubibus vehemẽter agitatus est, sic incalescit, vt incẽdatur. De hinc, vt prædictum est, fulgura & tonitrua simul exprimũtur. Sed illud celerius videtur, quia clarum est. Hoc autem tardius ad aures peruenit. [c] Post fulminis autem iactum, ventorum erumpere violentiam, sicq́. furorem tempestatis, quem in nubibus conclusi agebant, exeuntes ad terras emittunt. [d] Lucretius autem dicit: fulmina ex minutis seminibus constare, ideo penetrabilia esse: vbicunq. autẽ fulmen ceciderit, sulphuris odorem emittit. Virgilius: Et latè circum loca sulphure fumant, & Lucanus: Æthereoq; nocens fumabit sulphure ferrũ. In fulminibus, Sanctorum accipiũtur miracula, claritate signorum ac virtutum micantia, atque ad intima cordis peruenientia. Sublimia loca amplius sentire dicuntur ventorum vel fulminis iniuriam, quàm humilior terra. Vnde & Horatius.

Feriuntque summos [e] Fulgura montes.

Nimis autẽ excelsiora loca à tẽpestatibus esse secura, vt Olympus, qui celsitudine sua nec impetus vẽtorum, nec fulminum ictus sentit, quia nubes excedit.

[a] Aiunt naturalium scrutatores ----- perueniat sonitus. *Concinnauit hæc ex Lucretij versibus hisce. lib. 6.*
Fulgit item nubes, ignis cum semina multa
Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum: nam tunc quoq. lumẽ
Exilit, & claras scintillas dissupat ignis.
Sed tonitrum fit vti post aurib. accipiamus
Fulgere: quàm cernãt oculi quia semper ad aures,
Tardius adueniunt, quàm visum, quę moueant res.
D Id licet hinc etiam cognoscere, cædere siquem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum.
Ante fit, vt cernas ictum, quàm plaga per aures.
Det sonitum: sic fulgorem quoq. cernimus ante,
Quàm tonitrũ accipimus, pariter qui mittitᵉ igni.
E simili caussa & concursu natus eodem.

[b] Vnde & Virgilius. Non alias cælo ceciderunt p. sereno Fulgura. *Ad quæ verba Seruius*: Omen est (inquit) & in eo quod sereno cælo fulgura missa sunt, & in eo quod plura missa sunt.

[c] Post fulminis autem iact. *Ex eodem Lucretij loco.*

[d] Lucretius autem dicit. *Lib. 2. his verbis.*
Per facile est iam animi ratione exoluere nobis:
Quare fulmineus multo penetralior ignis,
Quàm noster fluat è terris terrestrib. ortus.
A Dicere enim possis, cælestem fulminis ignem,
Subtilem magis è paruis constare figuris.
Atq. adeo transire foramina, quæ nequit ignis
Noster hic, è lignis ortus tedaq. creatus.

[e] Fulgura mõtes. *Ita omnes libri, vt & Horatiani quidã.*

De Arcu. Cap. XXXI.

Clemens [a] Romanus Antistes & Martyr ita scribit: Arcus enim in aëre ex imagine Solis hoc modo formatur. Dũ enim Sol in nubibus rarescentibus ex aduerso refulserit, radiosq. suos directa linea humor in nu- B bilo transfundens impresserit, fit repercussio splendoris eius in nubibus, è quibus fulgor emicans arcus speciem format. Sicut enim impressa cera anuli imaginem exprimit: sic nubes è contra ex rotunditate Solis figuram sumentes, orbem efficiunt, & arcus effigiem fingunt. Apparet autem hic non semper, sed cum rarescunt nubila cæli. Nam rursus cum in se coeunt nubes atq. densantur, cõfestim arcus forma resoluitur. In nubium enim densitate arcus aërem in perfecto gyro complectitur. Denique sine Sole & C nubibus nunquam apparet arcus, quia ex typo radij Solis species ei⁹ formatur. [b] Quadricolor enim est, & ex omnibus elementis in se rapit species. De cælo enim trahit igneũ colorem: de aquis purpureũ, de aëre album, de terris colligit nigrum. Hic autẽ arcus, pro eo quod à Sole resplendet in nubibus, Christi gloriam indicat in Prophetis àc Doctoribus refulgentem. Alij ex duobus coloribus eius, id est, aquoso, & igneo, duo iudicia significari dixerunt. Vnum, per quod dudum impij perierunt in diluuio: alterum, per quod postmodum peccatores cremandi sunt in inferno.

D [a] Clemens Roman.---species eius formatur. *Sunt hæc lib. 8. Recognitionum, sed apparet Isidorum alia interpretatione vsum, ac dubitari posse, an ea quæ circunfertur Raffini sit.*

[b] Quadricolor enim est. *Tricolorem vult esse Aristoteles. Isidorum secutus est Beda.*

De Nubibus. Cap. XXXII.

Notandum est ex libro Iob: quod cogitur aër iste visibilis vt conglobetur: cõglobatus autem in nubes vertitur. Sic ipse dicit: Subito aër cogitur in nubibus, & ventus transiens fugabit eas. Et Virgilius: Consurgunt vẽti, atq. in nubẽ cogitur aër.

A Nubes autem sancti prędicatores intelligũtur, qui verbi diuini pluuiam credentibus fundunt. Aër autẽ iste inanis,& tenuis,vacuas hominum mentes vagásq. significat, qui tamen densatus in nubes vertitur, quia collectæ ab inanitate fidelium mentes fide solidantur. Et sicut ex aëre inani fiũt nubes pluuiales: sic ad fidem de mundi vanitate colliguntur sancti prædicatores. Nubes autem dictæ,quod æthera obtegant, vnde & nuptæ dicuntur, quod vultus suos velent. Vnde & Neptunus quod nube & mari terram tegat.

Vid.lib.xiij.Etymolog.c.7.

De Pluuijs. Cap.XXXIII.

LEgitur in Amos Propheta: Qui vocat aquas maris,& effundit eas super faciem terræ. Aquæ enim amarissimæ maris vapore subtili calore aëreo suspendũtur, [a] instar medicinalis cucurbitæ,quæ calore superioris circuli humorem & sanguinem sursum trahit.Huiusmodi itaq. ratione aquæ maris per tenuissimos vapores in aëre suspensæ paulatim concrescunt,ibique igne Solis decoctæ in dulcem pluuiarum saporẽ vertuntur. De hinc grauescente nube modò vi expressæ vẽtorum, modò Solis calore dissolutæ,in terræ faciem asperguntur. A nubibus ergo rapiuntur aquæ maris,& iterum ab ipsis redduntur in terras. Sed sicut diximus, vt dulces possint esse in pluuijs coquuntur igne Solis. Alij autem dicunt, non tantummodo aquis maris nubes concrescere, sed etiam exhalantis terræ vaporibus, nebulas adolescere,quibus densatis, coactisque nubes altius surgere. Atque ijsdem labentibus pluuias effundere. Nubes autem, vt prædiximus, Apostoli significantur atque Doctores. Pluuiæ ergo nubiũ, eloquia sunt Apostolorũ, quæ quasi guttatim, id est,sententialiter veniunt, sed abundãtius doctrinæ fœcunditatem infundunt.

[a] Instar medicinalis cucurbitæ. *Ex Ambros. lib. 2.c.3.*

De Niue. Cap.XXXIIII.

AIt [a] Ambrosius,quod plerumque glacialibus ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in niuem,& rupto aëre nix funditur.

[a] Ait Ambros.---nix funditur. *lib.2.c.4.*

De Grandine. Cap.XXXV.

SImili quoque ratione grandinum coagulatio fit. Aquæ enim nubium rigore vẽtorum stringuntur in glaciem atq. durescunt. De hinc glacies ipsa partim fragore ventorum comminuta in fragmina: partim Solis vapore resoluta,frustatim ad terras elabitur. Quod autem rotunda videtur,hoc Solis calor efficit & mora refręnantis aëris,dum per longum spatium à nubibus vsque ad terras decurrit. Figuraliter namque grando,perfidiæ duritia est,torpore malitię frigida,Nix autem,homines increduli sunt,frigidissimi B atque pigri,& in infima torpore mentis depressi.Item alio intellectu,niues sunt homines dilectione frigentes, qui etsi existant candidi puritate baptismatis, non feruent spiritu charitatis.

De Ventis. Cap.XXXVI.

VEntus, est aër cõmotus & agitatus [a] approbãte Lucretio. Ventus enim fit vbi est agitãdo percitus aër. Quod etiam in loco tranquillissimo, & ab omnibus ventis quieto breui flabello approbari potest, quo etiam muscas abigentes aërem commouemus,flatũmq sentimus. Quod cum euenerit C occultiori quodam motu cælestium vel terrenorum corporum per magnum spatiũ mundi ventus vocatur ex diuersis partibus cæli nomina etiam diuersa sortitus. Quidã autem aiunt:eo quod ex aquis aër, ex aëre venti nascuntur. [b] Clemens autem dicit:eo quòd montes excelsi certis quibusdam habentur in locis, & ex his velut compressus, & coangustatus aër ordinatione Dei cogatur & exprimatur in ventos: quorum inspiramine & fructus germen concipiat, æstiuusq. ardor temperiẽ sumat cum Pleiades ignitæ Solis ardoribus incanduerint. Venti autem,interdum Angelorum intelliguntur D spiritus,qui à secretis Dei ad salutem humani generis per vniuersum mundũ mittuntur. Item nonnunquam venti,incentores spiritus poni solent, pro eo quod malæ suggestionis flatu ad terrena desideria iniquorum corda succendunt, secundũ quod scriptum est:tollet eum ventus vrens.

[a] Approbante Lucretio: Ventus n. f. v. e. a. p. a. *Versus ex lib. 6. quæ sententia fuit quoq. Anaximandri & Stoicor. quos reprehendit Aristoteles.*
[b] Clemens autem eo quod montes---.incanduerint. *Verba sunt Clementis.*

De nominibus ventorum. Cap. XXXVII.

PRimus [a] ventorũ cardinalis, Septẽtrio, frigidus & niualis, flat rectꝰ ab axe, & facit arida frigora, & ſiccas nubes. Hic & Aparctias, Circius, qui & Thraſcias, hic à dextris Septẽtrionis intonãs facit niues, & grãdinũ coagulationes. Aquilo vẽtus, qui & Boreas vocatur, ex alto flãs, gelidus atq. ſiccus & ſine pluuia; qui non diſcutit nubes, ſed ſtringit: vnde & nõ immerito Diaboli formã induit, qui iniquitatis frigore gentilium corda conſtringit. Secundus ventorum cardinalis, Subſolanus, qui & Apeliotes. Hic ab ortu Solis intonat, & eſt temperatus. Vulturnus ipſe, qui & Cęcias vocatur, dexterior Subſolani. Hic diſſoluit cuncta, atque deſiccat. Eurus, ex ſiniſtro latere veniens Subſo- A lani Orientẽ nubibus irrigat. Tertius ventorũ, Auſter, plagę meridianę cardinalis, qui & Notus, ex humili flans, humidus calidus atque fulmineus, generans largas nubes & pluuias lætiſsimas, ſoluens etiam flores. Euroauſter, calidus ventus, à dextris intonat Auſtri. [b] Libonotus vel Auſtroafricus ventus eſt temperatus, calidus à ſiniſtris Auſtri ſpirãs. Quartus eſt cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius ab occidẽte interiori flans. Iſte hyemis rigorẽ gratiſsima vice relaxat, flores producit. Africus, qui dicitur Lips ex Zephyri dextro latere intonãs: hic generat tẽpeſtates & pluuias, & facit nubium colliſiones, & ſonitus tonitruorum & crebreſcentium fulgorum viſus, & fulminum impulſus. Corus, qui & Argeſtes, ex ſiniſtra parte Fauonij ſpirans, eo flante, in Oriente nubila ſunt, in India ſerena.

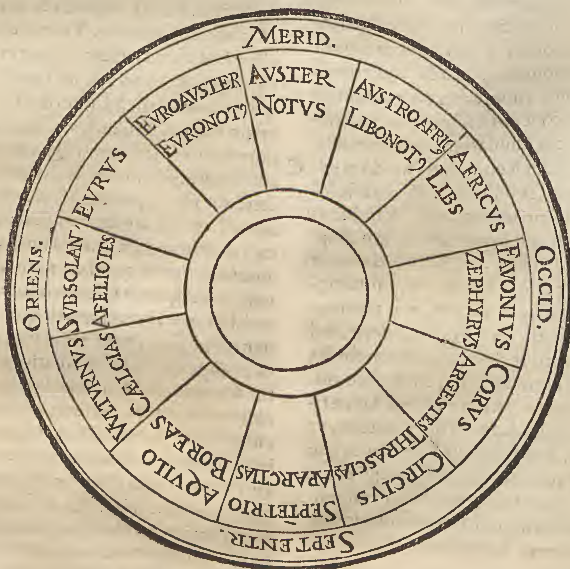

Quoſdam autem Tranquillus proprios locorũ flatus proprijs appellat vocabulis, quo ex numero ſunt: in Syria Syrus, Carbaſus in Cilicia, [c] in Propontide Thracidas, in Attica Sciron, in Gallecia Circius, in Hiſpania Sucronenſis. Sunt prætérea quidam innu- B merabiles ex fluminibus, aut ſtagnis, aut ſinibus nominati. Duo ſunt tamen extra hos vbique ſpiritus magis, quàm venti, [d] aura, & altanus.

[a] Primus ventor. cardinal. *Quattuor, quos hic cardinales vocat lib. 13. Etymolog. principales appellat. Nam cardinalis*

dinales illic duos tantum nominat Septentrionem & Austrū, neq. à Septentrione illic, sed ab Oriente incipit. Vid. Plin. lib. 2. cap. 27.

b Libonotus. *Mendosè libri o. etiam Beda,* Euronotus. *idem enim Euronotus, qui & Euroauster.*

c In Propontide iracidas. *Ita m. s. o. tiracidas impress. nisi fortè Thrascias qui supra idem cum Circio.*

d Aura & altanus. *Vid. Seru. & Plin. lib. 2. c. 14. Versus, qui de his ventis in excusis libris corruptissimi feruntur, à manus. absunt, in Ouetensi Gott. separati ab hoc opere leguntur propè integri, quos, quia non prorsus inelegantes, & antiquiores Isidoro visi sunt, proponēdos putauimus: sunt autem hi:*

Versus de ventis.

Quattuor à quadro consurgunt limite venti.
Hos circumgemini dextra læuaq. iugantur:
Atq. ita bisseno circundant flamine mundum.
Primus Aparctias, alto qui spirat ab axe:
Huic nomen nostra è lingua Septentrio fixit.
Circius huic dexter gelido circumtonat antro:
Thrasciam Graij propria dixere loquela.
Huic læuus Boreus glaciali turbine mugit:
Frigidus hic Aquilo nostris vocitatur in oris.
At Subsolanus flat rectus Solis ab ortu:
Græcus Apeliotem apto quem nomine signat.
Huic at Vulturnus dextra de parte leuatur:
Attica Cæciam Graijs quem littora signant.
Nubifero flatu leuigatas irrigat auras
Dorica quem simili designat nomine lingua.
At Notus è medio Solis dat flamina cursu:
Austrum ritè vocant, quia nubila flatib. haurit.
Euronotus cui dexter adest, quem, nomine mixto,
Euroaustrum Latia dixerunt voce Latini.
Libonotus læuam calidis adtaminat auris:
Æstib. immensis ardens Austroafricus hic est.
Solis ab occasu Zephyri tuba florea seruat,
Ex Itala nomen cui fixum est voce Fauoni.
Huic dextram tangit dictus lips Attide lingua:
Africus hic propria veniens regione vocatur.
At tu Core fremis Zephyri de parte sinistra:
Argesten Graio vocitarunt ore Camœnæ.

De signis tempestatis, vel serenitatis. Cap. XXXVIII.

TEmpestas, turbo est diuini iudicij, sicut Propheta ait: Deus, in tempestate & turbine viæ eius. Serenitas autem, gaudiū est lucis æternæ. Signa autem tempestatum nauigantibus [a] Trāquillus in pratis sic dicit: mutatio tempestatis expectanda est in asperius, cum in nocturna nauigatione scintillat ad remos, & ad gubernacula aqua. In Austrum venti mutatio est, cum lulligines hirundinesúe volant, aut cum delphini totos se saltibus ostendunt, & caudis aquam feriunt. Nam semper inde ventus oritur, quò illi feruntur. Nec mirum est muta animalia diuinare sub gurgite. Semper enim incipientis auræ motu aquæ inclinantur, quam permutationem maris, primi vnda- A rum incolæ sentiunt. Itaque propter impetum pugnant: siue metu, ne deferantur in littora: siue natura, ne auersorum ceruices vnda præcipitet. Quid ergo? Delphini tantum hanc iniuriam timent? Imo & cæteri pisces. Sed hi tantum apparent, quia exiliūt. Item Varro dicit: signum esse tempestatis, dum [b] de parte Aquilonis fulgurat, & dum de parte Euri intonat. [c] Nigidius quoq. ait: Luna si summo corniculo maculas nigras habuerit in primis partibus mensis, imbres fore, si in medio, tunc cum plena sint in ea cornicula, serenitatem. Certè si rubet, quasi aurum, ventos ostendit. Fit enim ventus ex aëris densitate, densitate obducta Sol & B Luna rubescunt. Item si [d] cornua eius tecta fuerint nebula, tempestas futura est. Aratus autem dicit, si [e] Aquilonium cornu Lunæ sit correctius, Aquilonem imminere. Item si cornu Australe sit erectius, Notum imminere. Quarta autem Luna futurarum index certissima habetur aurarum. Vnde & Virgilius dicit:

Sin ortu in quarto, nāq. is certissim⁹ auctor,
Pura neq. obtusis per cælum cornib. ibit:
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illis,
Exactum ad mensem pluuia vētisq. carebūt.

C Item idem Virgilius dicit: [f] Si Sol in ortu suo maculosus sit, atq. sub nube latens, aut si dimidia parte apparuerit, imbres futuros. Item Varro ait: si exoriens concauus videbitur, ita vt in medio fulgeat, & radios faciat partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, tempestatem humidam & ventosam. Item idem, si Sol, inquit, [g] rubeat in occasu, [h] sincerus fere dies erit: si palleat, tempestates significat. Nigidius quoque, si pallidus, inquit, Sol in nigras nubes occidat, Aquilonem ventum significat. Item Dominus in Euangelio. Si facto, inquit, vespere rubicundum fuerit cælum, mane serenum erit. D Si mane rutilat triste cælum, tēpestas futura erit, & cū Auster ventus flauerit, æstus erit.

a Tranquillus in pratis sic dicit *al.* Tranquillis in portis, *al.* Tranquillis in pratis, *al.* Tranquillus in partes. *Legerē* Tranquillo in portu sic disces: *nisi Tranquilli in cap. de ventis meminisset, & quosdam Græcorum libros suos* λειμῶνας, *hoc est, prata inscripsisse, diceret in præfatione Plinius.*

b Dum de parte Aquilonis fulg. *Virgil.*
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Euriq. Zephyriq. tonat domus, omnia plenis.
Rura natant fossis.

e Nigidius quoq. --- carebunt. *Verba sunt interpretis Arati, è quo sunt multa restituta, nam mēdosissima in omnib. libris*

libris erãt. Sed eadẽ longe elegantius Maro. Luna reuertẽtes cũ primũ colligit ignes: Si nigrũ obscuro, &c.

d Si cornua eius tecta fuerint nebula. *Ita m.s.o.* tetra fuerint *apud Arati interpretem.*

e Si Aquiloniũ cornu Lunæ sit correctius, Aquilonẽ imminere. Item si cornu Australe sit erectus. *Ita constanter omnes libri & apud Arati interpr. Cur autem Luna, vel erecta, vel prona videri soleat. Vid. Bed. c. 24. lib. de natur. rer. edit. 2.*

f Si Sol in ortu suo maculosus--- tempestatem significat. *Verba sunt eiusd. interpretis.*

g Rubeat in occasu. *Voces* in occasu *deerant in omnib. nostris libris.*

h Sincerus ferè. *Vox* ferè *non est in Arati interprete, legitur vero in omnib. nostris lib.*

De Pestilentia. Cap. XXXIX.

PEstilentia est morbus latè vagans, & contagio suo, quæq. tetigerit, polluens. Hæc enim ægritudo non habet spatium temporis, quo aut vita speretur aut mors; sed repentinus langor simul cum morte venit. Quæ sit verò caussa huius pestilentiæ, [a] quidam dixerunt: quando pro peccatis hominum plaga & correptio terris inijcitur, tunc aliqua ex caussa, id est, aut siccitatis, aut caloris vi, aut pluuiarum intemperantia aër corrumpitur. Sicque, naturalis ordinis perturbata temperie, inficiuntur elementa, & fit corruptio aëris, & aura pestilens, & oritur pernicies & corruptelæ vitium in homines, & cætera animantia. Vnde & Virgilius: Corrupto cæli tractu miserandáque venit Arboribusq. satisq. lues. [b] Item alij aiũt: pestifera semina rerum multa ferri in aërem, atque suspendi, & in externas cæli partes aut ventis, aut nubibus transportari. Deinde quaquà feruntur, aut cadunt per loca, & germina cuncta ad animalium necem corrumpunt; aut suspensa manent in aëre, & cum spirantes auras, illa quoque in corpus pariter absorbemus: atque inde languescens morbo corpus, aut vlceribus tetris, aut percussione subita exanimatur. Sicut enim cæli nouitate, vel aquarum corpora aduenientium tentari consueuerunt, adeo vt morbum concipiant: ita etiam aër corruptus ex alijs cæli partibus veniens, subita clade corpus corrumpit, atque repente vitam extinguit.

a Quidam dixerunt. *Clementem significat lib. 8. Recogn. cuius hæc sunt verba.* Quando pro peccatis——— & cætera animantia.

b Item alij aiunt: pestifera semina rer. *Operæpre-*A *tium, quib. ex verbis Lucretij, quæ restant huius capitis, constarit, inspicere. Is igitur ita lib. 6.*

——— Primùm multarum semina rerum
Esse, supra docui, quæ sint vitalia nobis.
Et contra quæ sint morbo mortiq. necesse est
Multa volare ea quom casu sunt forte coorta,
Et perturbarunt cælum: fit morbidus aër.
Atq. ea vis omnis morborum pestilitasq.
Aut extrinsecus, vt nubes, nebulæq. supernè
Per cælum veniunt, aut ipsa sæpè coorta
De terra surgunt: vbi putrorem humida nacta est
Intempestiuis pluuijsq. & solib. icta.
Nonne vides etiam cæli nouitate & aquarum,
Tentari procul à patria quicunq. domoq.
Adueniunt, ideo quia longe discrepat aër.
——— Et paullò post.
B Proinde vbi se cælum, quod nobis forte alienũ est,
Commouet, atq. aër inimicus serpere cœpit:
Vt nebula, ac nubes paullatim repit, & omne,
Quà graditur conturbat, & immutare coactat.
Fit quoq. vt in nostrum, quom venit deniq. cęlum,
Corrumpat, reddatq. sui simile, atq. alienum.
Hæc igitur subito clades noua, pestilitasq.
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumq. cibatus,
Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso.
Et quom spirantes mistas hinc ducimus auras,
Illa quoq. in corpus pariter sorbere necesse est.

De Oceano. Cap. XL.

C CVr Oceanus in se reciprocis æstibus reuertatur: [a] Quidam aiunt, in profundis Oceani esse quosdam ventorũ spiritus, veluti mundi nares, per quas emissi anhelitus; vel retracti alterno accessu recessuq., nunc euaporante spiritu [b] efflent maria, nunc retrahente reducant. [c] Quidam autẽ volunt, cum augmento Lunari crescere Oceanum, & tanquam eius quibusdam spirationibus retrorsum trahatur, & iterũ eiusdem impulsu ac retractu, in mensuram propriã refundatur. [d] Alij quoq. Oceani vndis ali sidera D dicunt, Solémq. de Oceano aquam haurire ignibus suis, & circum omnia sidera fundere, vt ea temperet, quia sunt ignea. Vnde dicunt, quia, cum haurit vndas, erigit Oceanum. Sed vtrum vẽtorum spiritu aquæ erigantur, an Lunari cursu increscant, an Sole trahente decrescant: hoc soli Deo cognitum est, cuius & opus mundus est, solique omnis mundi ratio nota est. Oceani autem magnitudo incõparabilis, & intransmeabilis latitudo perhibetur. Quod etiam Clemens discipulus Apostolorum visus est indicare, cum dicit: Oceanus intransmeabilis est, & hi, qui vltra eum sunt, mundi. Philo-

Philosophi autem aiunt: quod post Oceanũ terra nulla sit, sed solo denso aëre nubium contineatur mare, sicut & terra subterius, ideo & Lucanus.

Cũ mare cõuoluit gẽtes, cũ littora Tethys,
Noluit vlla pati cælo contenta tenere:
Tunc quoq. tanta malis moles creuisset in astra,
Ni superum rector pressisset nubibus vndas.

[a] Quidam aiũt in profundis Oceani esse quosd. meatus *Plato in Phædone.*

[b] Efflent maria, nunc retrahẽte reducant. *F. effluãt m. n. r. reducantur. Ita enim paullò post retrorsum trahi, & refundi dicet. nisi ad nares referri mauis.*

[c] Quidam autem volunt cum augmento Lunari refundatur. *Verba sunt Ambrosij lib. 4. in fine capitis septimi.*

[d] Alij Oceani vndis ali dixerunt sidera. *Vid. sup. cap. 15.*

Cur mare non crescat. Cap. XLI.

CVr mare maius nõ fiat, ac tantis fluuiorum copijs nullatenus crescat: [a] Clemẽs Episcopus dicit, eoquòd naturaliter salsa aqua fluentum dulce in se receptum consumat, eoq. fit, vt illud salsum maris elementũ quantascunq. recipit copias aquarũ, nihilominus exhauriat. [b] Adde etiã quod venti rapiunt, & vapor calórque Solis assumit. Deniq. videmus [c] lacus multasq. lacunas paruo sub momenti spatio ventorum flatibus Solisq. ardore consumi. Salomon autẽ dicit: ad locũ, vnde exeunt, flumina reuertuntur. Ex quo intelligitur: mare ideo non crescere quod etiã per quosdam occultos profundi meatus aquæ reuolutæ ad fontes suos refluant, & solito cursu per suos amnes recurrant. Marc autẽ propterea factũ est, vt omnium cursus fluuiorum recipiat. Cuius cũ sit altitudo diuersa, indiscreta tamen dorsi eius æqualitas. Vnde æquor appellatũ creditur, quod superficies eius æqualis sit, Physici autem dicunt mare altius esse terris.

[a] Clemens Episcopus dicit. *lib. 8. Recognit.*

[b] Adde etiam quod venti rapiunt. *Lucretius.* Præterea magnam Sol partem detrahit æstu-- *Et mox:* Tum porro venti magnam quoq. tollere partem. Humoris possunt. *&c.*

[c] Lacus, multasq. lacunas. *Lucretij verbis lusisse videtur:* Multosq. lacus, multasq. lacunas.

Quare mare salsam habeat aquam. Cap. XLII.

A RVrsus [a] Ambrosius Doctor, docuit, dicẽs, Mare idcirco dicunt veteres salsas atq. amaras habere aquas, pro eo quod ea, quæ ex diuersis fluuijs in id influunt, solis ardore [b] ac ventorum flatibus absumãtur, tantũq. diurno vapore consumi, quantum per singulos dies ex omnibus amnium cursibus in ipsum inuehitur. [c] Quod etiam Solis ratione fieri perhibetur, qui, quod purum ac leue est, ad se rapit: quod vero graue ac terrenum, relinquit, quod etiam amarum & impotabile sit.

B

[a] Rursus Ambrosius -- impotabile sit. *lib. 2. c. 3.*

[b] Ac ventorum flatib. *Hæc verba non sunt Ambrosij: sed veluti ex præcedenti capite repetita.*

[c] Quod etiam Solis ratione. *Hoc est solertia, & iudicio, & discernendi quadam vi. Ita enim Ambrosius:* quod ex solis quadam dijudicatione fieri perhibetur.

De Nilo. Cap. XLIII.

AEgyptus [a] aëris calorem sempérq. Solem habet: nunquam imbres vel nubes recipit, cuius loca Nilus fluuius æstatis tẽpore inundat, quo pro pluuijs vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrũ & Ortum. C Etesiarum autem flatus à Zephyri parte, id est, ab Occiduo flat, & habet certũ tempus. Nascuntur enim mense Maio, quarum flatus initio languens est, sed per dies augescit. Nam flant ab hora sexta in decimam. Harũ igitur flatu resistente vndis, oppositisq. etiã ostijs eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis, Nili fluctus intumescunt, ac retro reuerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum. Quibus congestis Nilus in Ægyptum erumpit. Quiescentibus quoque Etesijs ruptísque arenarum cumulis, rursus in suum alueum redit fluuius. D

[a] *Totius capitis sententia sumpta è Lucretij ead. de re elegantissimis versib. lib. 6.* Nilus in æstate crescit, &c. *Sed verba Lucretij (quib. libẽter vti solet) hoc loco dedita opera fugisse videtur.*

De Positione terræ. Cap. XLIIII.

QValiter terra super aërẽ fundata libratis credatur stare ponderibus, sic dicit [a] Ambrosius: De terræ autẽ qualitate siue positione sufficiat secundum scripturam Iob scien-

ſciendum, quia ſuſpendit terram in nihilo. A Philoſophi quoque ſimiliter opinãtur, aëre denſo terram ſuſtineri, & quaſi ſpongiam mole ſua immobilẽ pendere, ſicq; vt æquali motu hinc atque inde, veluti alarum ſuffulta remigijs, ex omni parte librata propendeat, nec in partem poſsit inclinari alterã. Verũtamen, vtrum denſitate aëris ſuſtineatur: an ſuper aquam pendeat, quia ſcribitur, qui fundauit terram ſuper aquas: vel quomodo aër mollis tantam mollem poſsit ſuſtentare terrenam: aut ſi ſuper aquas eſt tã immane pondus, quomodo non demergatur: aut quomodo æquitatis libram teneat, B ne in alteram partem propenſa incumbat: hoc nulli mortalium ſcire fas eſt, nec nobis diſcutere, aut perſcrutari licet cuiquam tãtam diuinæ artis excellentiam, dum cõſtet eam lege maieſtatis Dei, aut ſuper aquas, aut ſuper nubes ſtabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, ſufficit narrare opera illius, aut quis inueſtigabit magnalia eius? Ergo quod mortalium naturę ſecretum eſt, diuinæ potentiæ relinquendum eſt.

[a] Sic dicit Ambroſius. *lib. 1. cap. 6.*

De Terræ motu. Cap. XLV.

SApientes [a] dicunt: terram in modũ ſpon- C giæ eſſe, conceptumque ventum rotari, & ire per cauernas. Cũque tantũ ierit, quãtum terra capere non poſsit, huc atq; illuc ventus fremitum & murmura mittit. Dehinc quęrentis [b] vi viam euadendi, dum ſuſtinere eũ terra non potuerit, aut tremit, aut dehiſcit, vt ventum egerat. Inde autem fieri terræmotum, dum vniuerſa ventus incluſus concutit. [c] Vnde & Salluſtius: Venti, inquit, per caua terrę pręcipitati, rupti aliquot montes tumulíq; ſedere. Ergo, vt diximus, tremor terræ, vel ſpiritu venti per caua terrę, vel ruina inferiorũ, [d] motúque vndæ exiſtit. Sic enim & Lucanus ait: Terraque dehiſcente inſolitis tremuerũt motibus Alpes. D Terræ motum autem illic aſsiduè fieri, vbi caua terrarum ſunt, in quibus venti ingrediuntur, & faciunt terræmotum. Nam vbi arenoſum eſt, aut ſolida eſt terra, non ibi fit terræmotus. Terræ autem motio pertinet ad iudicium, quando peccatores & terreni homines ſpiritu oris Dei concuſsi commouebuntur. Item terræ commotio hominum terrenorum eſt, ad fidem conuerſio. Vnde ſcriptum eſt: Pedes eius ſteterunt, & mota eſt terra, vtique ad credendum.

[a] *Huius quoq. capitis ſententia è ſexto Lucretij ſumpta.*

[b] Quærentis vi viam euadendi. *Omiſerant librarij illud* vi *ſequentis alterius ſyllabæ* vi *ſimilitudine deluſi. Notum illud:* fit via vi.

[c] Vnde & Salluſt. Venti (inquit) per caua terr.) *Citantur eadem verba initio 14. etymolog. & à Seru. Georg. 2. ad V.* Vnde tremor terris.

[d] Motuq. vndæ. *Lucretius.*
Fit quoq. vbi magnas in aquæ vaſtaſq. lacunas,
Gleba vetuſtate è terræ prouoluitur ingens,
Vt iactetur aqua, & fluctu quoq. terra vacillet.

De Monte Ætna. Cap. XLVI.

DE monte autem Ætna [a] Iuſtinus in libro hiſtoriarum ita ſcribit, dicens: Siciliæ tellus tenuis ac fragilis, & cauernis quibuſdam fiſtuliſque ita penetrabilis, vt ventorũ tota fermè flatibus pateat, necnon & ignibus generandis, nutriẽdiſq. ſoli ipſius naturalis materia, quippe intrinſecus ſtrata ſulphure & bitumine traditur. Quæ res facit vt ſpiritu cum igne introrſus colluctãte frequenter & compluribus locis nunc flammas, nunc vapores, nũc fumum eructet. Inde denique Ætnæ mõtis per tot ſecula durat incendium, & vbi acrior per ſpiramenta cauernarum ventus incubuit, arenarũ moles egeruntur. Accedunt & perpetua fomẽta inſularũ Æolidum, veluti ipſis vndis alatur incendium, neque enim in tam anguſtis terminis aliter durare tot ſecula tãtus ignis potuiſſet, niſi & humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ Scyllam & Charybdim peperere. Hinc latratus auditus, hinc monſtra, hinc reddita ſimulacra, dum nauigantes, magnis vorticibus pelagi diſsidentis, exterriti, latrare putant vndas, quas ſorbentis æſtus vorago collidit. Eadem cauſſa etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concurſus raptum ſecum ſpiritum in imum fundum trahit, atq. ibi ſuffocatum tandiu tenet, donec per ſpiramenta terræ diffuſus, nutrimẽta ignis incendat. Conſtat autẽ ad exemplum gehennę, cuius ignis perpetua incendia ſpirabunt ad puniendos peccatores, qui cruciabuntur in ſecula ſeculorum. Nam ſicut iſti montes in tanta temporis diuturnitate vſque nunc flammis æſtuantibus perſeuerant, ita vt nũquam extingui poſsint: ſic ignis ille ad cruciãda corpora damnatorum finem nunquam eſt habiturus.

[a] Iuſtinus. *Initio libri quarti. Vnde ſunt hæc omnia vſq. ad allegorica.*

CHRO-

CHRONICON D. ISIDORI HISPAL. EPISC.

emendatum, scholijsque illustratum.

PER GARCIAM DE LOAISA, SACRÆ Theologiæ D. Archidiaconum de Guadal. Ecclesiæ Toletanæ Canonicum.

POTENTISSIMO ET CATHOLICO PHILIPPO II. Hispaniarum Regi.

GARCIA DE LOAISA, S. D.

LONGI temporis rationem exactè accurateq; tradere, laboriosum magnisq; difficultatibus refertũ opus est: quum rerum casus certiq; euentus prius hominum memoriæ mobili & inconstanti, quàm litteris, & libris temporis æternitati consecrentur; annalesque ipsi innumeris sint mortalium iniurijs expositi, primo scribentium perturbationibus & affectibus: dum vnusquisque suæ gentis, patriæq; gloriam immortalem præclarè gestorum commemoratione efficere quærit, deinde rerum publicarum tumultibus, prouinciarum incursibus, omnia igne, ferro, seditione, & impetu populi vastantibus. Denique quum rerum præteritarum recordatio illibatam temporis veritatem continere nitatur: tamen tẽporis ipsius longinquitate senescit, & antiquatur, atque in interitũ labenti annorum cursu ruit. Et quamuis hæc ita sint, tamen inter alia hoc vnum maximè virum doctum, consummatumq;, & omnibus ferè numeris absolutũ efficit: nimirũ in hac rerum incertitudine, & obscuritate studiosè veritatẽ certã perspicuamq; inuestigare, inusitatasq; & occultas historiæ vias indagare; cũ nihil sit præstãtius, vel ad sapientiã augendã, vel ad prudentiã confirmandã, vel ad imperij gubernacula piè & moderatè regenda, vel ad Reipub. mores intelligendos, motusq; populi coercendos, vel domesticorũ conatus reprimendos, quàm rerũ præteritarũ publicã memoriam, casus, euentus, seculorum omniũ ac gentium obseruationẽ cognitã exploratãq; tenere. Quæ omnia vnico Chronologiæ ambitu cõplectuntur. Accipe igitur, potentissime Philippe, in quo religio, studiũ Christiani nominis & cultus, singularis clemẽtia, admirabilis quædã planeq; diuina ad imperandum sapientia longissimo rerũ vsu, vt experimento, firmata elucet, Chronicon à D. Isidoro Hispalensi Archiepiscopo, Regiæ Gotthorũ gentis lumine, atq; corona editum, quod, Maiestate tua iubente, emendandum, notisque illustrandum susceperã, vt ad te, vnde exijt, tanquã in immensum totius probitatis, & æquitatis Oceanum reuertatur: & si non ita ornatũ, vt par erat, tamen quanto maximo potui lucubratum studio. Cum hoc mihi in primis iucundum, carumque sit, & ante mentis oculos semper positum; Catholicæ tuæ Maiestati obnixè morem gerere, & humili animo deseruire, tuumq; Regium, & augustum nomẽ, quoad possum, immortalitati dicare, pro teque Christo Regi æterno assiduè vota soluere, vt incolumis, inter tot regnorum solicitudines, & curas, intergerque, & saluus permaneas. Vale.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. CHRONICON.

PRÆFATIO.

BREVEM temporum seriem, per generationes & regna, primus ex nostris [a] Iulius Africanus, sub Imperatore Marco Aurelio Antonino simplici historiæ stylo elicuit. Deinde Eusebius Cæsariensis Episcopus, atque sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter Chronicorum Canonũ multiplicem ediderunt historiam, regnis simul, & temporibus ordinatã. Post hos, alij, atq. alij: inter quos præcipuè Victor [b] Tunnensis Ecclesiæ Episcopus, recensitis prædictorum historijs, gesta sequentium ætatum, vsque ad Consulatum Iustini [c] Iunioris expleuit. Horum nos temporũ summam, ab exordio mundi, vsque ad Augusti [d] Heraclij, & Sisebuti Gotthorum Regis principatum, quanta potuimus breuitate, notauimus; adijcientes è latere descendentem lineam temporum, cuius indicio summa præteriti seculi cognoscatur.

a *Iulij Africani temporum scriptoris meminit, præter alios, Eusebius in Chronico, sub anno redempti orbis* CCXXIIIj. *& alibi: Augustinus aduersus Faustum: Hieronymus Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, & præfatione in Danielem. Suidas dictione* Ἀφρικανὸς *& dictione* κεστὸς, *Eustachius in elegantissimo opusculo* τοῦ ἑξαημέρου, *quod apud me est, nusquam hactenus editum, & omnium copiosissimè Photius in Bibliotheca, quam de libris à se lectis concinnauit, qui auctor, quum & ipse huc vsque, non sine maximo publicæ vtilitatis dispendio, in tenebris lateat, operæ pretium arbitror eius verba apponere: ea sunt numero* XXXIIIj. *in hunc modum:* ἀνεγνώσθη ἀφρικανοῦ ἱστορικόν. οὗτος ἐστιν ὁ καὶ τοὺς λεγομένους κεστοὺς ἐν λόγοις συντάξας ιδ. ἐστι δὲ σύντομος μὲν, ἀλλὰ μηδὲν τῶν ἀναγκαίων ἱστορηθῆναι παραλιμπάνων. ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῆς Μωσαϊκῆς κοσμογενείας, καὶ κάτεισι ἕως τῆς Χριστοῦ παρουσίας. ἐπιτροχάδην δὲ διαλαμβάνει καὶ τὰ ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς μακρίνου τοῦ ῥωμαίων βασιλέως βασιλείας, ὅτε αὐτῷ, ὥς φησι, καὶ ἥδε συγγραφὴ συνετελεῖτο, ἐτῶν οὖσα ε ψ κ γ. τεύχη δὲ τοῦ βιβλίου πέντε. οὗτος καὶ πρὸς ὠριγένην γράφει περὶ τοῦ κατὰ σωσάνναν διηγήματος, ὡς οὐκ εἴη αὐτῷ ἐν τοῖς ἑβραϊκοῖς ἀνεγνωσμένον, καὶ ὡς οὐδ᾽ ἀκόλουθον τῇ ἑβραϊκῇ ἐτυμολογίᾳ, οὔτε τὸ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, οὔτε τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι: ἃ καὶ ἐπιλυόμενος ὠριγένης ἀντέγραψε. γράφει δὲ Ἀφρικανὸς πρὸς Ἀριστείδην ἐν οἷς ἱκανῶς τὴν νομιζομένην διαφωνίαν παρὰ ματθαίῳ, καὶ λουκᾷ περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν γενεαλογίας σύμφωνον ἔδειξεν. Legimus, *inquit,* Africani historicon. Hic ille est, qui etiam Cestorum (nam ita inscribuntur) libros quattuordecim composuit. Et licet breuis admodum succinctusque sit, nihil tamen eorum, quæ scitu digna sunt, prætermittit. Orditur vero ab orbis creatione, quam Moyses posuit, vsque ad Christi aduentum progrediens. Summatim etiam ea, quæ à Christi temporibus, vsque ad Macrini Romanorum Imperatoris imperium euenere, complectitur, quo tempore ipsi, vt de se testatur, opus hoc absolutum est; continens in vniuersum annos quinquies mille septingentos viginti tres: estque in tomos quinque distinctum. Idem ad Origenẽ scribit, super ijs, quæ de Susanna narrantur; quomodo ipse nihil tale vnquam in Hebræorum monimentis legerit, neque omnino quidquam nomen cũ Etymologia Hebræa consentiat. Neque τὸ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, neque τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, quæ cuncta Origenes diluens ei respondit. Scribit etiam ad Aristidem Africanus dilucidè ostendens discordiam, quæ à nonnullis in Matthæo, & Luca, de Saluatoris nostri generatione inesse existimatur, concordem prorsus esse, sibique per omnia consonare. *Hæc Photius.*

b *Rectè hoc pacto: perperam aliàs* Turonensis: *fuit enim Victor Tunnensis Ecclesiæ in Africa Episcopus, vt ex Isidoro, libro de viris illustribus, constat. Corrige etiam hanc vocem in principio Chronici Adonis Viennensis.*

c *al.* Minoris explicuit.

d Heraclij, & Sisebuti. *Libro verò Etymolog. 5. Heraclij Imperatoris, & Suinthilanis. Sub his enim principibus Isidorus claruit, vt patet ex D. Illefonso in additione virorum illustrium ad Isidorum, & ex Braulione Cæsaraugustano. De qua relatius in nota vltima.*

Prima ætas sæculi.

Anni ab orbe c.	
	RErum omnium creaturas sex diebus Deus formauit. Primo die condidit lucem: Secundo firmamentum cæli: Tertio speciẽ maris, & terræ: Quarto sidera: Quinto pisces, & volucres: Sexto bestias, atque iumenta: Nouissimè ad simi-

litudinem

Anni ab orb. c.

litudinem suam, [a] primum hominem Adam.

CCXXX. [b] Adam annorum ccxxx. genuit Seth, qui pro Abel natus est, interpreta turque resurrectio; quia in ipso resuscitatum est semen iustum, quod est filiorum Dei.

CCCCXXXV. Seth annorum ccv. genuit Enos, qui primus cœpit inuocare nomen Domini.

DCXXV. [c] Enos annorum cxc. genuit Cainam; cuius nomen interpretatur natura Dei. Per idem tempus Cain primus, ante diluuium, ciuitatem condidit, quã de sola multitudine suæ posteritatis impleuit.

DCCXCV. Cainam, annorum clxx. genuit Malaleël, cuius nomen dicitur plantatio Dei.

DCCCCLX. Malaleël, annorum clxv. genuit Iared, qui interpretatur descendens, siue roborans.

MCXXII. Iared, annorum clxij. genuit Enoch, qui translatus est à Deo, [d] qui etiam nonnulla scripsisse fertur; sed ob antiquitatem, suspectæ fidei à Patribus refutata sunt.

MCCLXXXVII. Enoch, annorum clxv. genuit Mathusalem; qui iuxta annorum seriẽ vixisse XIV. annis post diluuium reperitur. [e] Sed non reperitur in arca fuisse: propter quod eum nonnulli cum patre suo Enoch, qui translatus fuerat, aliquantulum fuisse, donec diluuium præteriret, falsa opinione existimant. Hac generatione concupierunt filij Dei filias hominum.

MCCCCLIIII. Mathusalem, annorum [f] clxvII. genuit Lamech. Hac generatione Gigantes nati sunt. Hac quoque ætate Iubal ex genere Cain artem Musicam reperit; cuius etiam frater Tubal Cain æris, ferrique artium inuentor fuit.

MDCXLII. Lamech, annorum clxxxIIx. genuit Noë, qui diuino oraculo arcã ædificare iubetur, anno ætatis suæ quingentesimo. His temporibus, vt refert Iosephus, scientes illi homines, quod aut igne, aut aquis perire poterant, in duabus columnis, ex latere, & lapide factis, studia sua conscripserunt; ne deleretur memoria eorum, quæ sapienter inuenerant. Quarum lapidea columna fertur diluuium euasisse, & hactenus in Syria permanere.

IIMCCXLII. Noë anno sexcentesimo factum legitur diluuium; cuius [g] arcam Iosephus sedisse refert in montes Armeniæ, qui vocantur [h] Ararat. Fuerunt autem Noë filij tres: ex quibus [i] septuaginta duæ gentes sunt ortæ; id est, quindecim de Iaphet, triginta de Cham: vigintiseptem de Sem.

Finitur prima ætas [k] per annos IIMCCXLII.

[a] *al.* Primum hominum, quem appellauit Adam.

[b] *Adam auctore Iosepho lib. 1. cap. 2. antiquitat. rufum sonat, quod è rubra terra formatus esset. Idem ex eodem Zonaras tomo 1. August. vero Psal. 95. Adam orbem terrarum significare ait: quod toto orbe terrarum sparsus sit: quomodo & Cyprianus, tractatu de Sina, & Sion. Obserua verò Isidorum in annorum supputatatione ferè 70. interpretes sequi, vt Iulius Africanus, Origenes, Eusebius, alijque ex Patribus antiquis, quam alij contra reijciunt. Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 13. existimat hanc annorum deprauationem, quæ in codicibus est, vitio eius accidisse, qui de bibliotheca Ptolemæi, primus 70. interpretationem describendam sumpsisset. Editio nostra*, vixit, *inquit*, Adam centum triginta annos, & genuit filiũ, ad imaginem, & similitudinem suam, vocauitque nomen eius Seth. *Quam numerandi rationem etiam sequitur Philo, & Hebræorum chronicon, iuxta Hebraicam diuinæ Scripturæ veritatem. D. Hieronymus quæstionibus in Genes.* Sciendum, *inquit*, quod vsque ad diluuiũ, vbi in nostris codicibus ducentorum, & quod excurrit annorũ, genuisse quis dicitur: in Hebræo habet cétum annos, & reliquos, qui sequuntur.

[c] Enos. *Gen. 5. & Ioseph. Antiq. Iudai. lib. 1. cap. 3. & Cedrenus statim in initio. Eadem Ado Vienn. ex Isidoro, vt pleraque omnia.*

[d] *Iudas Apostolus testimonium ex libro Enoch sumit:* prophetauit,

phetauit,*inquit*,de his, ſeptimus ab Adã, Enoch dicens:Ecce venit Dominus,&c. *Reijcitur tamen liber ille à Canone:Et Auguſtinus lib.18.de ciuitate Dei, cap.38. affirmat non fuiſſe ab Enoch ſcriptum:quem Hieronymus inter Apocryphos connumerandum cenſet lib.virorum illuſtriũ, de Iuda Apoſtolo agens. Contra Tertullianus libro de habitu mulierum,fuiſſe ab Enoch ſcriptum aſſerit, neq. in armariũ Iudaicum admitti, à Chriſtianis tamen non eſſe reijciendum; vnde ipſe integras ſectiones citat,præſertim lib.de idololatria, de pudicitia,de cultu virginum.Idem facit Origenes Homilia 28.& in Anacephaleoſi lib.4.de principijs. De Enoch,& libro ab eo ſcripto,eruditiſſimè diſſerit in Epiſtolam Iudæ, loco vigeſimo de Prophetia,Petrus Martines, inſignis doctor Hiſpaniæ noſtræ.*

d *De hac multorum hominum libris agitata quæſtione fuſè diſputat Hieronymus,ſuper Geneſin. Et Auguſtinus ſuper Geneſin,quæſtione 2.& lib. de ciuitate Dei.15.cap.10.& 11.& Ado in Breuiario,Beda denique libello de ſex ætatibus.*

e Sed non reperitur -- exiſtimant. *Hæc in quibuſdã m.ſ.deſunt.*

f *In hac ſententia eſt D.Auguſtin.lib.de ciuit.15.cap.10. & 11.& D.Hieronymus quæſt.in Geneſ. & venerabilis Beda,in Chronico.A quo tamen numero Complutẽſis, & Regia bibliorum editio duobus annis,qui in illis minus ſunt, diſcrepant.Alij vero aliter hac de re ſentiunt, inter quos eſt Nicephorus,qui in Chronologia ſua, centum & octoginta ſeptem annos natum Mathuſalem genuiſſe Lamech aſſeuerat. Cuius ſententiæ etiam Ado ſubſcribit,conſentitque Aldina, & Germanica bibliorum editio.Cæterum in hac temporis diuerſitate,Hieronymi, Auguſtini; Iſidorique ſententiam eo libentius amplector,quod lxx.quos hic noſter,toto hoc penè opuſculo, auctores habet, in eadem fuiſſe animaduertam, vt teſtatur Lucas Diaconus in quadam præfatione,quam Iſidori Chronico præfixit.*

g *Quod Moyſi dicitur taba,non tam arcam ſignificat, quã quoduis vas nauigationi aptum. Vt apud Græcos πλοῖον. Eſt autem Ioſephi locus 1.antiq.cap.5.*

h *Sunt hi montes in Armenia ſuperiore,prope Perſas, qui Græcis Taurus appellantur,& Armeniam ſcindunt. A Beroſo,vt auctor eſt Ioſephus,lib.1.antiq.c.4. Cordyæus mons,& à Damaſceno Baris appellatur.Vide Hieron.de locis Hebraic.*

i *Auguſtin.lib.15.ciuitat.cap.3. colligit.73.nimirũ.15. de Iaphet,31.De Cham.27.de Sem:quamuis capit.11.eiuſdem lib.ſeptuaginta duas linguas, & gentes totidem tãtum exortas fuiſſe ex Noë probet.*

k *In his decem hominum ætatibus eundem annorum numerum,ab Adam,vſque ad diluuium, ſequuntur Euſebius, Hieronymus,Zonaras, Iſidorus lib. Etymol.6. cap.39.& alij. Ex Hebræorum vero ſententia tantum ſunt à creatione mundi,vſque ad diluuium, anni M.DCLVI. vt patet ex Geneſ. cap.4.& 5. & Hebræorum Chronologijs. Eſt & apud me Chronicon Græcè m.ſ. ἀνώνυμον vbi anni IIM.CCLXII. referuntur.cuius hæc ſunt verba:* ἐν τῷ ἑκοστιαςῷ ἔτει τοῦ Σὴμ ἑξακοσιαςῷ ἢ τοῦ Νῶε καὶ ἔτει γενέσεως τοῦ κόσμου β. σ. ξ. β. ἐγένετο ὁ κατακλυσμὸς ἐπὶ τῆς γῆς, anno centeſimo Sem, ſexconteſimo verò Noë; creationis autẽ mundi bis milleſimo, ducenteſimo, ſexageſimo ſecundo, factum eſt diluuium ſuper terram. *Quem numerum Antonius Contius in notis ad Nicephori Chronologiam,reponendum cenſuit. At Ioſephus lib.1.Antiq.ca.4. diuerſam ab Hebraica veritate,& 70.interpretum ſupputationem ſequitur.Ait enim ab Adam,vſque ad vniuerſalem pluuiam,fluxiſſe annos bis mille ſexcentos quinquaginta ſex. Adeo ſunt variæ, & diſcrepantes de mundi ætate ſententiæ; quod codicum corruptione accidiſſe arbitror, facilè enim in notis numerorum erratur. Et inde tot ferè de annis mundi opiniones, quot ſcriptores, inuenies.*

Secunda ætas ſæculi.

Anni ab orb.c.

IIMCCXLIIII. SEm, [a] anno ſecundo poſt diluuium,quũ centum eſſet annorum,genuit Arphaxad, à quo gens Chaldæorũ exorta eſt.Iſte Sem fertur fuiſſe [b] Melchiſedech: qui primus poſt diluuium condidit vrbem Salem, quæ nunc vocatur [c] Ieruſalem.

IIMCCCLXXIX. [d] Arphaxad annorum cxxxv. genuit Sala à quo antiqui Salamitæ vel [e] Medi.

IIMDIX. Sala,annorum cxxx.genuit Heber,à quo Hebræi nuncupati ſunt.

IIMDCXLVII. Heber,annorum cxxxiv. genuit Phaleg, cuius tempore turris Babel ædificata eſt, [f] factaque linguarum diuiſio. Huius turris altitudo [g] quattuor millia dicitur tenere paſſuum;paullatim à latioribus in anguſtias coarctata;vt põdus imminens faciliùs ſuſtentaretur. Deſcribunt ibi tẽpla marmorea,lapidibus pretioſis, auroque diſtincta, & multa alia, quæ videntur incredibilia.Hanc turrim [h] Nembrot Gigas conſtruxit,qui poſt confuſionem linguarum, migrauit inde ad Perſas,eoſq. ignem colere docuit:

IIMDCCLXXIII. Phaleg,annorum cxxx.genuit Rehu.His temporibus primùm templa conſtructa ſunt,& quidam principes gentium, tanquam [i] Dij,adorari cœperunt.

IIMDCCCCV. Rehu,annorum cxxxii.genuit Seruch, [k] ſub quo Scytharum

Anni ab orb.c. tharum regnum exortum est: vbi primus regnauit [l] Tanaus.

IIMXXXV. Seruch,annorum cxxx.genuit Nachor. Ægyptiorum regnum sumit principium,vbi primus regnauit [m] Zoes.

IIMCXIIII. Nachor,annorum [n] lxxix.genuit Thare, sub quo regnũ Assyriorum,Sicyoniorumque exoritur. Sed primus in Assyrijs regnauit [o] Belus: quem quidam [p] Saturnum existimãt: primusque in Sicyonijs [q] Ægialeus,à quo Ægialea nuncupata est,quæ hactenus Peloponesus vocatur.

IIMCLXXXIIII. Thare,annorum lxx.genuit Abraham. Per idem tempus Ninus Rex Assyriorum regnauit: qui primus [r] bella instituit,& armorum instrumenta inuenit. Hac ætate Magica ars in Perside à Zoroaste Bactrianorum Rege reperta est. A Nino Rege occiditur.Muri quoque Babyloniæ à Semiramide,Regina Assyriorum,ædificantur.

A diluuio,vsque ad natiuitatem Abrahæ,anni DCCCCXLII.

Finitur secunda ætas per annos IIIMclxxxiv.

a Iosephus lib.1.antiquit.capit.14. Sem existimat fuisse tertium Noe filium. Iaphet verò fuiße natu maximum. Et licet Genes.5. scriptum sit: Noé genuit Sem,Cham,& Iaphet, & alijs locis primus numeretur in ordine, affirmant tamen aliqui Hebræorum, id propter eius dignitatem tantum factum, vt potè ex quo Christus genus duxit,fuisseque natu minimum: idque hac ratione adstruunt,quod ferè semper minores natu in genealogia,& prædictionibus Saluatoris potissimum locum obtineant: vt de Isaac,Iacob,Ioseph,Manasses,Dauid, Salomon, D. Augustinus lib.16.de ciuit.Dei,cap.2.Sem,Cham,& Iaphet historiã de Saluatoris vita ac morte interpretatur.

b Idem ait Hieronymus quæst. in Genesin. & epistola ad Euagrium affirmat,vsque ad sacerdotium Aaron,omnes primogenitos ex stirpe Noë,quorum series in hac secunda ætate describitur,sacerdotes fuisse,victimasque Deo immolasse. Et hæc sunt primogenita,quæ Esau fratri suo Iacob vendidit, Genes.25.

c Hieronymus epistola ad Dardanũ,& ea,quæ est ad Euagriũ sic inquit:Prius Iebus,postea Salem, tertio Ierusalẽ, nunc Ælia.Ioseph.lib.7. antiquitat.c.3. ait,quosdã fuisse, qui dixerint,etiam Homerum Poetam Ierosolymã, hanc vrbẽ appellasse,quæ appellatio ei primum à Dauid,expulsis de summa arce Iebusæis, est attributa. Verum hæc ciuitas postea, merito suo,vt rerum,ita nominum quoque, vagam volubilẽque fortunam experta est. De quibus omnibus vide,quæ illustrissimus Inicus de Mendoza,quem honoris caussa nomino, eruditissimè in suo libro memoriali congessit.

d In editione 70.interpretum dicitur Arphaxad,genuisse Cainam,& Cainam Sala, quod Hebræi reijciunt, à quibus tantum decem generationes enumerantur,à Noe vsque ad Abraham,sicuti ab Adam,vsque ad Noe.Beatus tamen Lucas cap.3.vndecim recenset,Cainam in hanc generationis seriem inferens,in hoc Græcorum,ad quos scribebat, exemplaria sequutus,quibus lxx.editio illis temporibus receptissima, & tantum nota erat. D.Hieronymus huius quæstionis difficultate penè obrutus fatetur ingenuè,se, propter ingenij tarditatem,nodum hunc dissoluere non poße. Sic Beda prologo in acta Apostolorum. Augustin.lib.2.contra epist.Parmen. Recentiores etiam grauiter in hac quæstione se torquent,præsertim Lipomanus,Catena in Genes. Sixtus Senens.lib.5.Bibliothecæ,annot.88.& lib.7.heres.7. Et Hermanus Contractus,libello de sex ætatibus.

e Sic rectè,ni fallor,ex Luca Tudensi hunc locum restitui, quum antea legeretur Samaritani vel Medi. Constat enim ex Iosepho lib.8.antiq.cap.12.Samaritas, à quodam Samaro,nomen sibi inueniße.

f A diluuio,vsque ad diuisionem linguarum,fluxere,secũdum Hebraicam supputationem,ducẽti septuaginta duo anni,ex vnaque lingua Hebræa,72.linguæ,vt ipsis Hebræis placet,factæ sunt:quod colligunt à capitibus familiarum, teste Augustino,lib.16.de ciuitate Dei,cap.11.

g Locus hic in quibusdam mutilus,sed facilè ex D. Hieronymo,vnde ad verbum desumitur, in integrum restitutus. Is enim super Isaiam,cap.14.ad illud:Perdam Babylonis nomẽ; Arx,inquit,id est,Capitolium illius vrbis,est turris, quæ ædificata post diluuiũ, in altitudine quattuor millia dicitur tenere passuum,paullatim de lato in angustias coarctata,vt pondus imminens facilius à latioribus sustentetur.Describunt ibi templa marmorea, aureas statuas, plateas lapidibus auroque fulgentes,& multa alia,quæ videantur incredibilia.Iosephus lib.1.antiq. cap. 9.huius turris altitudinem & latitudinem admirandam eße ait.Situm vrbis Strabo commemorat. lib.16. Geographiæ, murorum circuitum refert Herodotus quadringentorum octoginta stadiorum fuisse.Multa de hac re ab alijs traduntur,qui Græcas,Latinasque scripserunt historias.

h Iosephus lib.1.antiq.cap.9.ait.Nembrod fuisse nepotem Noe,ex filio Cham,turrimque eam Babylonis nomine vocatam,à confusione.Cæterum Genes.10.dicitur Cham genuisse Chus,Chus porrò Nembrod, idque etiam habes 1.Paralipomen.c.1.Nota obiter,quod de eo scribitur Gene.10.Et erat robustus venator coram Domino, ab Augustino, de ciuitat.Dei,lib.16.cap.4.legi,contra Dominum.Sic inquit, intelligendus est Gigas ille venator contra Dominũ. Quid autẽ significat.hoc nomine, quod est venator,nisi animaliũ terrigenarũ deceptor,oppressor,extinctor? Alij volunt illud:corã Domino: hyperbolem esse, quod non fuerit sub cælo quisquam ei æqualis potentia:vnde vertitur,potens venatione coram Domino.

i Hinc idololatria ortũ habuit:Nam,mortuo Belo, Ninus eius filius,in solatium doloris,statuam patri dicauit, & honores sacrificiaq; tribuit: Auctores sunt Hieronymus in Oseam,ca.2.Hegesippus de idolorum origine.Fulgentius,lib.1.mytho-

1. *mytholog. Cyrillus lib. 3. contra Iulianum.*

k *Quattuor regna vno ferè tempore exorta, Assyriorum, ab Ortu, Sicyoniorum ab Occasu, Scytharũ, ab Aquilone: Ægyptiorum, à Meridie. Eusebius auctor est. Sed Assyriorum multo erat potentius, & sublimius cæteris, vt tradit* Augustinus *lib. 16. de ciuitat.* Dei, *cap. 17.*

l Alij *scribunt* Taurus. *Vid. Herman. Contract.*

m *Mincus dictus, auctore Herodoto, & Iosepho, lib. 8. antiq. cap. 6.*

n Lxxix. *Sic Nicephorus, at Gen. 11. secundum Heb. veritatem* xxix. *secundum Septuag.* clxxix.

o Ita *Eusebius in Chronico:* Tharæ, *inquit*, anno vigesimo octauo Assyriorum Rex primus, Belus mortuus est, quem Assyrij Deum nominauerunt, & alij dicunt Saturnum: atque filio suo regnum tradiderunt: vocabatur autem Ninus. *Et idem principio regni Assyriorum:* Primus omnium Asiæ, exceptis Indis, Ninus Beli filius regnauit annis L11. *quem locum ita legi deprehendi in vetusto m. s. Eusebij codice:* Primus omnis Asiæ, exceptis Indis, Ninus, Beli filius, regnauit. *Eamq. lectionem amplector, ex Augustino lib. 17. de ciuitat.* Dei. *Et ex ipso Eusebio lib. 10. de præparatione.*

p *Cicero lib. 1. de natura Deorum Physicam rationem, non inelegantem, inclusam in fabula Saturni ait, dicique Saturnum, quod annis saturetur.*

q *Eusebius:* Tharæ anno quadragesimo nono Sicyoniorum, in Græcia, regnauit Europs, defuncto Ægialeo: qui primus Sicyoniorũ regnauit, ex quo territorium Pelopenosiorum Ægialea vocabatur. *Pausanias Corinthiacis, & Clemens Alexand. Strom. lib. 1.*

r *Vide Eusebium, &* Augustinum *lib. 21. cap. 14. ciuitat. Et Iustinum initio historiæ. post verba autem:* armorum instrumenta, *in vno m. s. erant hæc, quæ sequuntur:* Cuius vxor Semiramis Babyloniç muros instaurauit. Ninus etiam bello vicit Cham, qui adhuc viuebat, & regnabat in Bactra; & dicebatur Zoroastes, id est, Magicæ artis inuentor, qui & septem liberales artes in quattuordecim columnis scripsit, septem æneis, & septem lateritijs.

Tertia ætas.

Anni ab orb. c.

IIIMCCLXXXIIII.

ABraham annorum c. genuit Isaac, ex Sara libera. Nam primum ex ancilla Agar genuerat Ismael, à quo Ismaelitarum gens, qui postea Agareni, ad vltimum [a] Saraceni sunt dicti.

IIIMCCCXLIIII.

Isaac annorum lx. genuit geminos, quorum primus Esau, à quo [b] Idumæi; secũdus Iacob, qui cognominatus est Israel; à quo & Israelitæ sunt nuncupati. Hoc tempore regnũ Græcorum inchoat; vbi primus regnauit [c] Inachus.

IIIMCCCCXXXV.

[d] Iacob, annorum xc1. genuit Ioseph. His temporibus [e] Serapis Iouis filius Ægyptiorum Rex moriens, in Deos trãsfertur, & Memphis ciuitas in Ægypto conditur. Tunc apud lacum Tritonidem Minerua in specie virginali apparuit, quæ plurimis claruisse ingenijs prædicatur. Hæc enim inuentrix fabricæ fuisse dicitur: clypeum, & arcum hæc reperit: ordiri telam, & colorare lanas, hæc docuit. Hac etiam ætate Phoroneus Rex Inachi filius claruit, qui primus in Græcia leges, iudiciaque instituit.

IIIMDXLV.

Ioseph vixit annos cx. Ex hoc tempore Græcia [f] Argo regnante, habere segetes cœpit, delatis aliunde seminibus.

IIIMDCLXXXIX.

[g] Hebræorum seruitutis, in Ægypto, anni cxl1v. post obitũ Ioseph reperiuntur. His tẽporibus [h] Prometheus fuisse scribitur, quem fingunt fabulæ de luto formasse homines. Tũc etiam frater eius Atlas Astrologiam reperit, motumque cæli, & rationem primus considerauit. Tunc fuit & Mercurius, nepos Atlantis, multarum artium peritus. Et ob hoc post mortem in Deos translatus. Hac etiam ætate primus [i] Proclytus quadrigam iũxit, eodemque tempore Cecrops Athenas condidit, &, ex nomine Mineruæ, Atticos Athenienses vocauit. Iste etiam bouem immolans primus in sacrificio Gentili ritu Iouem adorari præcepit. Hoc tempore in Græcia Corinthus condita, ibique picturæ ars à Cleanthe reperta est. Tunc primi Curetes, & Coribantes modulatam in armis saltationem, & consonam inuenerunt. Tunc etiam fuisse scribitur in Thessalia sub Deucalione factum diluuium, &

Phaé-

Anni ab orb. c.

Phaëthontis fabulosum incendium.

IIIMDCCXXIX. Moyses, annos xl. in eremo rexit populum de seruitute Ægyptia liberatum. Hoc tempore Iudæi per Moysem simul cum lege [k] & litteras habere cœperunt. Tunc templũ Delphis constituitur: vitis in Græcia inuenitur.

IIIMDCCLVI. Iosue successor Moysi, regit populum annos xxvii. His temporibus primus [l] Erichthonius, Atheniẽsium princeps, in Græcia quadrigam iunxit.

IIIMDCCXCVI. [m] Othoniel annos xl. [n] Cadmus regnat Thebis, qui primus Græcas litteras inuenit. Per idem tempus [o] Linus, & Amphion, primi tunc apud Græcos in musica arte claruerunt: [p] Idæique Dactyli ferrum metallum in Græcia eodem tempore inuenerunt.

IIIMDCCCLXXVI. Aod, annos lxxx. His tẽporibus fabulæ fictæ sunt: De Triptolemo, quod iubente Cerere serpentium pinnis gestatus, [q] indigentibus frumenta volando distribuerit: De Hippocentauris, quod equorum, hominumq́. fuerint natura permixti; De cerbero tricipite inferorum cane: De Phryxo, & Helle eius [r] sorore: quod ariete vecti per mare tranauerint: De Gorgone meretrice, quod crinita serpentibus fuerit, & aspicientes se cõuertebat in lapides: De Bellerophõte, quod equo pennis volante sit vectus: De Amphione, quod citharæ cantu, lapides & saxa commouerit.

IIIMDCCCCXVI. Debbora, annos xl. Per idem tempus Apollo citharã condidit, & Medicinæ artem inuenit. Fabula quoque tunc ficta de fabro Dædalo, & de Icaro eius filio: quod aptatis sibi pẽnis volauerint. Hac ætate primus regnat Latinis [s] Picus, qui fertur fuisse Saturni filius.

IIIMDCCCCLVI. [t] Gedeon, annos xl. Hac ætate vrbs [v] Tyria construitur. Alter quoque [x] Mercurius lyram reperit, & Orpheo tradidit. Hoc tempore [y] Philemon primus apud Pythium [z] chorum instituit. Tunc etiam dicitur fuisse magister Herculis Thrax Linus, in arte Musica, clarus. Argonautarum quoque nauigatio tunc scribitur.

IIIMDCCCCLIX. Abimelech, annos tres: Iste septuaginta fratres suos interfecit. Hercules Ilium vastauit, & in Libya Antheum palæstricæ artis inuentorem interemit.

IIIMDCCCCLXXXII. [a] Thola, annos xxiii. Huius tẽporibus in Troia, post Laomedonta, regnauit Priamus. Tunc fabula ficta est de [b] Minotauro bestia labyrintho inclusa.

IIIIMIIII. [c] Iair, annos xxii. Per idem tempus Hercules agonem Olympicum instituit. [d] Carmentis nympha Latinas litteras reperit.

IIIIMX. Iephte, annos vi. Huius tempore Hercules quinquagesimum secundum annum agens, ob morbi dolorem, sese flammis iniecit. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit, Troianumque bellum decennale surrexit.

IIIIMXVII. [e] Abesan, annos vii. Amazones primùm arma sumpserunt.

IIIIMXXV. [f] Abdon, annos viii. Huius anno tertio Troia capta est, & Æneas Italiam venit.

IIIIMXLV. Sampson, annos xx. Ascanius Æneæ filius [g] Albam condidit. Vlysis quoque fabulæ siue Syrenarum eodem tempore fictæ sunt.

IIIIMLXXXV. Heli sacerdos, annos [h] xl. Arca testamenti ab alienigenis

Anni ab orb.c. IIIIMCXXV.

capitur. [i] Regnum Sicyoniorum finitur. [k] Samuel,& Saul, annos xl. Lacedæmoniorum Regnum exoritur. Atq. in Græcia [l] Homerus primus Poeta fuisse putatur. A promißione Abrahæ, vsq. ad Dauid, anni DCCCCXL.

Finitur tertia ætas per annos IIIIMCXXV.

[a] *Populi Arabiæ postea à Mahometo Dei flagello, Saraceni dicti, is enim se Dei Prophetam ambitiosè, & mendaciter iactans, multos Asiæ, & Africæ populos ad fidei Christianæ defectionem commouit; quos falsa religione imbuens, Saracenos ex Dei præcepto vocari dicebat, à Sara legitima vxore Abrahæ, tanquam legitimos diuinæ promißionis hæredes. Et inde Saracenorũ regnum sumit exordiũ, sub Heraclio Imperatore.*

[b] *Sic Genes. 36. Esau appellatur pater Idumæorum, & Eusebius in Chronico. Hos Strabo lib. 6. ait populos esse inter Indiam, & Arabiam sitos ad Occasum, Casio monti proximos, & à Nabathæis ortos.*

[c] *Eusebius in Chronico*: Castor Chronographus de Argiuorum regno quod loquitur, consequenter persequemur: Reges Argiui ab Inacho, vsque in Sthelenum, filiũ Crotopi: *Quem locum ex veteri m. s. ita corrige*: Castor de Argiuorum regno ita loquitur: persequemur consequenter Reges Argiuorũ ab Inacho, vsque in Sthenelatum, &c. *Pausanias etiam lib. 2. Corinthiac. Sthenelam filium Crotopi facit. De hoc August. lib. 18. cap. 8. ciuitat.* Phorobas, *inquit*, Rex Argiuorum sextus fuit, & septimi Regis Triopæ filius Iasius, & Rex nonus Sthenelas, siue Stheneleus, siue Sthenelus; variè quippe in diuersis auctoribus inuenitur. *Hæc August.*

[d] *In alio m. s.* erat Iacob annorum lx. *verum mendosè, vt ex sacris litteris manifesta computatione colligitur. Nã Ioseph de carcere eductus, vt Pharaoni Regi somnium interpretaretur, annorum erat triginta; Princeps totius Ægypti constitutus. Genes. cap. 41. Idem, dum per fratres patrem accersiri iubet, annorum triginta nouem. Nam septem ab exposito somnio sterilitatis elapsi fuerant, & secundo abundantiæ iam ferè exacto Iacob in Ægyptum venit Genes. 45. & coram Pharaone respondit, se in centesimo trigesimo ætatis anno constitutum. Genes. 47. si itaque subducamus* XXXIX. *annos, à centum triginta, remanebũt vtique nonaginta, & vnus anni, quos agebat Iacob, dum Ioseph in senectute genuit.*

[e] *Clemens Alexandrinus lib. 1. Stro.* Apis, *inquit*, Rex, Argiuorum ædificauit Memphim, vt dicit Aristippus in primo Arcadicorum. *Aristeas verò Argiuus dicit eum nominatum esse Sarapim, & eum esse, quem colunt Ægyptij. Nymphodorus autem Amphipolitanus, in tertio de legibus Asiæ, dicit, Apim taurum mortuum, & conditum loculo, qui σορὸς Græcè dicitur, fuisseque repositum in templo Dæmonis, qui colebatur: & hinc appellatum fuisse Sorapim, & postea quadam eorum, qui illic habitabant, consuetudine, Sarapim: est autem Apis tertius ab Inacho. qui locus ad verbum est apud Eusebium lib. 10. præparat. Vide Augustin. ex Varron. lib. 18. cap. 5. ciuitat. Tacitum lib. 20. Et Iulium Firmicum in erudito libello de mysterijs, & erroribus profanarum religionum.*

[f] *Argus fuit quartus Argiuorũ Rex, filius Apis. Euse. Chro.*

[g] *Ægyptiaca seruitus tribus modis supputari solet, iuxta tria diuersa temporum initia. Primò ab illa memorabili promißione, facta Abrahæ Genes. 12.* Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstrauero tibi. *Ab hac igitur profectione Abrahæ, de Haran, in terram Chanaam, vsque ad exitũ filiorũ Israel de oppreßione, & dura seruitute Pharaonis, sunt anni 430. atq. ita eos enumerat Paulus ad Galat. 3.* Abrahæ dictæ sunt promißiones & semini eius, &c. *Et paullò post:* Hoc autẽ dico: testamẽtũ cõfirmatũ à Deo, quę post quadringẽtos & triginta annos facta est lex. *Et Exod. 12.* Habitatio autem filiorum Israel, qua manserunt in Ægypto, fuit quadringẽtorum triginta annorum, quibus expletis eodẽ die egressus est omnis exercitus. *Illud verò obseruandum post illa verba:* qua manserunt in Ægypto, *in Græcis codicib. amplus legi,* καὶ ἐν γῇ χαναὰν, *& notauit Augustinus, quæstionibus in Exodum, expendens hunc locũ, ita vt tota illa peregrinatio, in terra* Chanaã, *& in Ægypto fuerit. 430. annorũ. Sic Cyrillus, &* Rupertus. *Secũda supputatio est, ab eo tẽpore, quo Iacob cum filijs suis descendit in Æyptũ, in qua numerantur ducenti & quindecim anni. Tertia & postrema à morte Ioseph, quo sublato, fuit vera illa, & operosa seruitus, qua gens Hebræa exactionibus, iniurijs, persecutionibusque omnis generis attrita, tandem diuino beneficio, duce Moyse, in libertatem aßerta est. Durauitq; per annos 144. vt colligunt Eusebius in Chronico, Augustinus lib. de ciuitat. 16. capit. 43. & quæstionibus in Exodum.*

[h] *Clemens Alexandrin. lib. 1. Stromat. Tempore Piropæ Prometheus, & Atlas, & Epimetheus. Eusebius à Prometheo ob id homines factos fuisse creditum ait, quod cum esset sapiens, feritatem eorum, & nimiam imperitiam, ad humanitatem, & scientiam transfiguraret. Idem August. lib. 18. cap. 8. ciuitat.*

[i] Proclytus. *al.* Procellus, Trochilus, *atque etiam* Arogilus.

[k] *Primus litterarum inuentor fertur fuisse Taautus, teste Eusebio, lib. 1. cap. 7. Præparat. Verũ idem lib. 10. probat ab Hebræis repertam esse, & propagatã litterarum inuẽtionem. Idẽ Isidorus lib. Eytmol. 1. c. 3, Hieron. præfat. in libros Regũ. Theodor. super Genes. c. 5. in illud.* Ambulauitque cum Deo, & non apparuit: *de Enoc, inquit, quod primus litteras didicit, & primus descripsit cælestia signa.*

[l] *Virgil. Georg. 3. Primus Erichthonius, currus, & quatuor ausus iungere equos.*

[m] *De eo Iudicum tertio. Iudæ autem iudiciũ Isidorus prætermittit, vel quia parum rexit populum, vel quia non fuit Iudex, sed dux belli tantùm, vt est Iudicum. 1. A Iosepho lib. 5. cap. 7. Othoniel Cenes vocatur.*

[n] *Clemens Alexand. 1. Strom.* Cadmus, *inquit*, fuit Phœnix qui Græcis litterarum inuentor extitit, vt ait Ephorus: Vnde etiã scribit Herodotus litteras appellatas fuisse Phœnicias. Alij autẽ dicũt, Phenices & Syros, primos excogitasse litteras. *Hæc Clemẽs.*

[o] *Euseb. ann. 3780. Linus & Thebis, & in m. s. Linus Thebæus.*

[p] *De Idæis Dactylis Euseb. in Chronicis:* Idæi, *inquit*, Dactyli, his tẽporibus erant, qui ferrũ reperetũt. *Clemẽs Alex. 1. Stro.* Idæos Dactylos fuisse sapiẽtes tradit, inuentores litterarum, & numerorũ musicorum: propter quam, *inquit*, caussam sunt appellati, qui

qui sunt apud Musicos Dactyli. Phryges autē erāt, & barbari Idæi Dactyli. *Et paullò post*, Celmis & Dānaneus Idæis Dactylis ferrum primi inuenerūnt in Cypro. *Alius autē Idæus ferri inuenit temperaturā. Fuerunt autē Idæi Dactyli Mineruæ filij, & Solis, vel, vt alij volūt, Saturni, & Alciopes: qui alio nomine Corybantes appellātur. Vide Stephanum de vrbibus, & Scholia in Apollonium. Et Suidam in dict.* Ἰδαῖοι δάκτυλοι.

q Alitèr *Eusebius Chronico:* Triptolemus longa naui Eleusim veniens, ibi frumenta distribuit. *Augustinus lib. 18. c. 13. cū Isidoro.* His temporibus fabulæ fictæ sunt de Triptolemo: qui iubēte Cerere anguibus portatus alitibus, indigentibus terris frumenta volando contulerit.

r Sorore. *In quodam m. s. additur.* Quod ariete vecti per aëra volauerint.

s *Sic Virgil. 7. Æneid.* Fauno Picus pater, isq; parētē, Te Saturne refert, tu sanguinis vltimus auctor. *Aliter Eusebius quā Isidorus, qui Picū facit tertiū Regē Latinorū:* Ante Æneā, *inquit*, Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latin⁹, in Italia regnauerūt circiter ann. 150.

t *Post Debborā, alienigenæ Hebræū populū septem annis sibi subiecerunt, qui coniunguntur temporibus Gedeonis, ex Iudæorū traditionib. vt refert Euseb. Chron.*

u *In oraculo Ezechielis de ea fit crebra mentio, & apud Melam lib 1. cap. 12.*

x *Cicero, lib. 3. de natura Deorum, Mercurios quinque fuisse ostendit.*

y Philæmon, Phidamon. *Eusebius.*

z *Hieronymus epistola ad Dardanū, tom. 4. de diuersis generibus musicorum instrumentorū.* Antiquis tēporibus, *inquit*, fuit chorus quoq; simplex pellis, cū duabus cicutis æreis: & per primā inspiratur, per secundā vocē emittit. *Plura ibi habes de alijs instrumentis musicis, vt est, de organo, tuba, fistula, bōbulo, cithara, sambuca, &c.*

a *Iosephus lib. 5. antiq. cap. 12.* post Abimelech Iair Galadinus suscepit principatum, *prætermittens regnum Tholæ.*

b *Eusebius, anno orbis cōditi 3960. vt nunc legitur,* ea, *inquit*, quæ de Minotauro dicūtur; quē Philochorus in secundo Attidis libro, scribit magistratum, Minois fuisse Taurum nomine, inhumanum atq; crudelem. Quo in loco corruptè est: magistratum Minois, pro magistrū militum, *vt constat ex Plutarcho in Theseo, & Seruio apud Virgilium. 6. Minos verò Rex à Græcis mirè celebratus fuit, quod cum Ioue per nouē annos familiariter esset versatus, vt refert Clemens Alex. Strom. 2.*

c Iair. *Clem. Alex. prætermittit* Iair.

d *Carmentis Euandri mater, qui Romæ templū Panis, quod Lupercal appellatur condidit, vt testatur Clemēs Alex. Strom. 1. inde Carmētalis porta, apud Virgil. Æneid. 8.* Et Carmētalē Romano nomine portā. *Vide Seruiū, Et Isidorum lib. 1. Etymol. cap. 3.* Carmentis, *inquit*, dicta, quia carminibus futura canebat.

e *Sic est c. 12. Iudic. Iosephus lib. 5. antiq. c. 12.* Absanis *(habet)* de tribu Iuda, ciuitatis Bethlehem. *Clemens Alex. 1. Strom. Abathan appellat. In Eusebij Chronico est,* Hesebon, *vt in quibusdam Isidori exemplaribus.*

f *Refert Iudicum historia, cap. 12. post Abesan, qui septem annis indicauit Israel, successisse Aialon, siue Elon, qui iudicauit Israel decem annis. Post quem iudicauit Abdon annis octo. Verùm Eusebius in Chronico sequutus septuaginta, annos Aialonis reticuit, vt ipse testatur. Post Hesebon, inquit, in libro Hebræorum fertur Iudex Aialon rexisse populum annos 10. qui non habetur apud 70. interpretes. Idem Iosephus lib. 5. cap. 12. vocaturq; ab eo Elon, de tribu Zabulon. Sic Clemens 1. Strom. à quo appellatur Eglon.*

g *Liuius ab situ porrectæ in dorsum vrbis, longam Albam appellatam scribit lib. 1.*

h *Eusebius Chron. Heli Sacerdos, annos 40. In Hebræorum libro anni inueniuntur 40. In septuaginta autem interpretatione 20. Iosephus lib. 5. cap. 6. quadraginta annos affirmat tenuisse principatum, vixisse vero nonaginta: atque ita Clemens Alex. lib. 1. Strom.*

i *Finem accepit Regnum Sicyoniorum post 862. annos, vt Eusebius testatur:* Ita nullum in terra imperium excellens, florens, perpetuumq; est, quousq; veniet seculum illud immortale, in illuminatione vultus Dei decoratum.

k *Iosephus lib. 6. antiq. cap. 13. loquens de morte Samuelis,* qui præfuit, *inquit*, populo solus, post mortē quidē Heli sacerdotis, annis duodecim: cū Saul verò rege, annis decem & octo. *Venerabilis Beda in libello de sex ætatibus:* Samuel, *inquit*, annis duodecim, vt docet Iosephus. Saul primus Hebræorum Rex annis viginti. Et huius quia in Canonica scriptura nō habetur mentio, de antiquitatū Iosephi libris, tempus regni notauimus. *Clemens Alex. lib. 1. Strom. Samuelem viginti septem annis, cum Saul Regnū obtinuisse scribit, & mortuū esse duobus annis ante Saul. Chronicon Græcū m. s. vtrique annos viginti tribuit. ita vt Eusebius, & Isidorus nō abs re tot etiam annos posuisse videantur.*

l *Clemens Alexand. lib. 1. Strom. scribit Cratetem Grammaticum dixisse, Homerum fuisse circa reditum Heraclidarū, hoc est octoginta annis post captā Troiam. Eratosthenes verò centesimo anno post captam Troiam fuisse refert. Theopōpus autē quingentis annis post eos, qui in Ilio militarunt vixisse asserit. Alias de ætate Homeri opiniones vide eodem loco.*

Quarta ætas seculi.

Anni ab orb. c.	
IIIIMCLXV.	DAuid, regnat annos [a] xl. Codrus Atheniensium Rex spōte se pro salute patriæ hostibus offerens interimitur. Et Carthago à [b] Didone ædificatur, prophetantibus in Iudæa [c] Gath, Nathan, & Asaphat.
IIIIMCCV.	Salomō, regnat [d] annos xl. Iste quarto Regni sui anno templum Ierosolymis ædificauit, consummauitq; anno [e] octauo.
IIIIMCCXXII.	Roboan, regnat annos xvii. Regnum Israel à Iuda diuiditur: sub quo decem tribus à duabus separatæ sunt; & Reges in [f] Samaria habere cœperunt. Hac ætate Samos conditur: & Sibylla [g] Erythræa illustris habetur.
IIIIMCCXXV.	[h] Abia, regnat annos tres: Sub quo Hebræorum Pontifex Maxi-

Anni ab orb. c.

Maximus [i] Abimelech insignis est habitus.

IIIIMCCLXVI. Asa, regnat annos xli. [k] Prophetabant in Iudæa Achias, Amos, Iehu, Ioel, & Azarias.

IIIIMCCXCI. [l] Iosaphat, regnat annos xxv. Prophetabant Elias, & Eliseus, & [m] Abdias, Azarias, & Michæas.

IIIIMCCXCIX. Ioram, regnat annos VIII. Prophetabant Elias, & Eliseus, & Abdias.

IIIIMCCC: Ochozias, regnat annum I. Elias rapitur; cuius [n] septẽ insignia miracula numerantur.

IIIIMCCCVII. [o] Athalia, regnat annos VII. [p] Ionadab, filius Rechab, sacerdos clarus habetur, & [q] Ioiada Pontifex, qui solus, post Moysen, vixisse annos centum triginta perhibetur.

IIIIMCCCXLVII. Ioas, regnat annos xl. Zacharias Propheta interficitur. Eliseus moritur: [r] cuius virtutes quattuordecim prædicãtur. [s] Lycurgusq. legislator apud Græciã insignis habetur.

IIIIMCCCLXXVI. Amasias, regnat annos [t] XXIX. Carthaginem hoc tempore quidam asserunt conditam: alij verò superius.

IIIIMCCCCXXVIII. [v] Azarias, annos LII. [x] Olympias primum Græcis instituitur. Agnus in Græcia loquitur. Sardanapalus Rex sponte incendio concrematur. Assyriorumq. regnum in Medos trãsfertur. Tunc Hesiodus Poeta claruit. Atque Phidõ Argiuus mensuras & pondera reperit; Osee, Amos, Isaias, & [y] Iona, in Iudæa, hac ætate prophetantibus.

IIIIMCCCCXLIIII. Ioathan, regnat annos XVI. Remus Romulusq. nascũtur, prophetantibus in Iudæa, Osee, Ioel, Isaia, & Michæa.

IIIIMCCCCLX. Achaz, regnat annos XVI. Cuius temporibus Romulus Romam [z] condidit. Et [a] Sẽnacherib, Assyriorum Rex decẽ tribus [b] ex Samaria in Medos transtulit: atque in Iudæam Samaritas accolas misit.

IIIIMCCCCLXXXIX. Ezechias, regnat annos XXIX. sub quo prophetabãt Isaias, & Osee. Hoc tempore [c] Romulus primus milites ex populo sumpsit, centumque à populo nobilissimos viros elegit; [d] qui ob ætatem Senatores, ob curam ac solicitudinem Reipub. Patres vocati sunt.

IIIIMDXLIIII. Manasses, regnat annos lv. Per idem tempus Romanis præfuit Numa Pompilius; qui primus apud Romanos, Pontifices, & Virgines Vestales instituit, falsorumque Deorum numerositate ciuitatem impleuit. [e] Duos menses, in annum Romanis ad decem menses adiecit: Ianuarium Dijs superis: Februarium Dijs inferis dedicauit. Tunc quoque Sibylla Samia claruit.

IIIIMDLVI. [f] Ammon, regnat annos XII. Huius temporibus Tullus Hostilius, Romanorum Rex, prior in Repub. censum egit: quod adhuc per orbem terrarum incognitum erat, primusq. purpura, & fascibus vsus est.

IIIIMDLXXXVIII. [g] Iosias, regnat annos XXXII. [h] Thales Milesius Philosophus Physicus claruit, qui, defectibus Solis acutissima perscrutatione comprehensis, Astrologiæ numerum primus inuestigauit, prophetantibus in Iudæa, Ieremia, Olda, & Sophonia.

IIIIMDXCIX. [i] Ioachim, regnat annos XI. Huius tertio anno Nabuchodonosor, Iudæam captam tributariam fecit. Tunc Daniel, Annanias, Azarias, & Misael in Babylone claruerunt.

IIIIMDCX. Sedechias, regnat annos XI. Hunc Rex Babylonis, secũdo veniens

Anni ab orb. c.

veniens ad Ierusalem, cum populo captiuum duxit, templo incenso, anno ædificationis suæ [k] ccccliv. Per idem tẽpus Sappho mulier in Græcia diuerso poëmate claruit. Solon leges Atheniensibus dedit.

A Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis anni cccclxxxv.

Finitur quarta ætas, per annos quatermille sexcẽtos & decẽ.

a Lib. 3. Reg. capit. 2. dicitur in Hebron regnasse septem annos, & in Hierusalem 33. qui collecti fiunt quadraginta. idem est 2. Paralip. cap. 9. Et Clemens Alex. 1. Strom.

b Eusebius anno mundi 3980. ex sentẽtia Philostrati scribit, à Zaro, & Carthagine Tyrijs Carthaginem fuisse conditam. Idẽ tamen anno. 4154. Carthago, inquit, condita est, vt quidã volunt à Carchedone Tyrio, vt verò alij à Didone filia post Troianũ excidiũ annis. 133.

c Sic Eusebius Chronico. 2. Paralip. dicitur, quod Asaphat constituitur princeps laudantium nomen Domini, & cap. 29. quod hymnos composuit.

d Sic. 3. Regum cap. 11. & 2. Paralip. c. 9. Clemens Alex. 1. Strom. Iosephus autem lib. 8. cap. 7. antiq. ait, eum regnasse annis octoginta, vixisse quattuor & nonaginta.

e Regum. 3. c. 6. ædificatã domum Domini dicitur annis septẽ. Idẽ Iosephus lib. 8 c. 4 Sed hic Isidorus Eusebiũ sequens, annũ quartũ Regni, quo cœpit ædificare templũ, cõnumerat cũ septẽ. Beda ait, annis septẽ ædificatur, octauo dedicat.

f Ibi primo regnat Ieroboam, de quo 3. Regum. cap. 12. & 2. Paral. 12. & 13.

g De Erythrææ Sibyllæ vaticinio, vide August. lib. 18. cap. 23. ciuit. & Lactan. Firmia. lib. 1. de diuinis institutionibus.

h Abia. 3. Regum. cap. 15. & Paralip. 2. capit. 13. Euseb. Ioseph. Bed. Verùm Clem. Alex. huic annos 23. attribuit, aitq; fuisse filium Sado.

i Abimelech erat filius Sadoc, vt Clemens Alex. est auctor Strom. 1.

k In alijs m. s. legitur, Prophetabant in Iudæa Aggæus, & Iehu, Amos, & Ioel, & Zacharias, & Michæas. Verùm aliorum codicum lectionem sequi malo: Nam & Eusebius Chronico: Prophetabant, inquit, Achias, Sameas, & is, qui fuerat apud altare Samariæ Iehu, Ioede, Azarias, qui & Anania. Idem ait ipse Isidorus lib. 5. Etymol. capit. 39. Aggæus autem temporibus Regis Darij prophetauit, vt constat ex ipsius prophetia, cap. 1. Similiter & Zacharias, vt ipse de se auctor est, prophetiæ suæ initio, & Eusebius in Chronico. Hieronymus etiam prologo eiusdem prophetiæ.

l In Clemente Alex. 1. Strom. scribitur: Iosaphat annos tantum regnasse quinque. Quo tempore, inquit, prophetarũt Helias Thesbites, & Michæas filius Ieble, & Abdias filius Ananiæ. De Prophetis Isidorus lib. 7 Etymol. cap. 7.

m Hieronymus in prologo eius prophetiæ, ex Hebræorum scriptis colligit, hunc tempore Achab Regis Samariæ floruisse, cẽtumq; prophetas, à persequutione impiæ Iezabelis, cõseruasse, eosq; speluncis inclusos pane, & aqua pauisse, vt etiam videre est. 3 Reg. cap 18.

n Eliæ Tesbitis, sacerdotis magni, insignia septẽ miracula hæc sunt. 1. triennij siccitate cælum clausit. 2. orauit rursum, & cælum dedit imbrem 3. mortuũ mulieris filiũ ad vitã reuocauit. 4. eius virtute hydria farinæ non defecit: vas olei perpetuo fonte manauit. 5. eius verbo ignis de cælo super sacrificiũ descendit. 6. duos quinquagenarios cũ militibus cælesti igne combussit. 7. Iordanẽ trãsiens tactu melotis abrupit, Isidorus lib. de vita, & morte sanctorum.

o Clemens Alex. lib. 1. Strom. Gotholia regnat octo annis: erat ex genere Achab.

p Ionadab fuit filius Semna, fratris Dauid. Regũ. 2. c. 13. Et alius Ionadab, filius Rechab, qui vixit sub Iehu, & alijs Regibus. 4. Reg. 10. & Ieremiæ. 35.

q Fuit Ioiada sacerdos bonus, & pietate vitæq; innocentia insignis. De eo dicitur. 2. Paralipom. c. 24. quod mortuus est, quum esset cxxx. annorum.

r Elisæus Eliæ discipulus his miraculis claruit; primo Iordanẽ transitu suo diuisum refrænans, vndã retrò conuertit. 2. Aquas Hierico steriles, fœcundas fecit. 3. Pueros insultãtes sibi, bestijs vorandos tradidit. 4. Sterilẽ mulierẽ fœcũdauit. 5. Et eius filiũ suscitauit. 6. Decẽ panibus plebẽ refecit. 7. Naaman à lepra liberauit. 8. Lepra aspersit discipulũ. 9. Ferrum aquis supernatare fecit. 10. Hostes Syriæ cæcitate percussit. 11. Incredulo mortẽ prædixit. 12. Hostẽ quadrigarũ fragore fugauit, obsidionẽq; dispersit. 13. Famẽ repulit. 14. Post mortẽ cadaueri vitã dedit. Sic ferè Isidorus lib. de vita, & obitu Sanctoroum Patrum.

s In vno m. s. est. Lycurgusq; legislator Apollonius. Existimo legendũ legislator Apollinis: vt ita dictum accipiamus, quod quascunq; leges Lacedæmonijs ferebat, id Apollinis instinctu facere se dictitaret. Vide Plutarch. in eius vita, Valerium Maximum, atque alios.

t Apud Clement. Alexand. 1. Strom. corruptè legi existimo: Amasias eius filius annis xxxix. pro xxix. Nam ita Eusebius, Iosephus, Nicephorus, & alij.

v In alio m. s. erat Ozias, quomodo & apud Nicephorum, & in Chronico Græco, quod apud me est: rectè, sic enim etiã appellatur lib. 2. Paralip. c. 26. & à Clemẽte Alex. 1. Strom. Ozias, inquit, sedecim annorũ erat, cũ regnare cœpisset, & 52. annis regnauit super Ierusalẽ, fuitque leprosus. Idẽ annotauit Procopius Gazeus, in cõmentarijs, super Isaiã, ad titulũ prophetiæ. Huius autẽ tẽpore regnũ Assyriorũ ad Medos translatũ fuisse, tradunt Eusebius, Beda, Ado, Tudensis, alij.

x De tempore, quo prima Olympias fuerit constituta, à plerisq. dubitatũ est. Eusebius Chronico, ex Africani sententia scribit, eam tẽpore Ioathan regis Hebræorũ, primùm numerari cœptã. Idẽ lib. 10. Præparat. eã ad Isaiæ tẽpora trahit. Clemẽs Alex. 1. Strom. in 34 anno Nicandri, primã Olympiadẽ cũ alijs ponit. Chronicon nostrũ Græcũ, omniũ clarissimè ΝΑ ἔτει Ὀζίου τοῦ καὶ Ἀζαρίου βασιλέως Ἰούδα πρώτη Ὀλυμπιὰς ἐτέθη ὑπ' Ἰφίτου: καθ' ἣν προεφήτευον Ἠσαΐας υἱὸς Ἀμῶς, Ὠσηὲ ὁ τοῦ Βεηρεί, Ἰωὴλ τοῦ Βαθουήλ, Ὠδήδ, καὶ Μιχαίας ὁ Μορασθίτης. Quinquagesimo primo, inquit, anno Oziæ Regis Iuda, qui etiã Azarias appellatur, prima Olympias instituta est, sub Iphito: quo tẽpore prophetabat Isaias, filius Amos, Oseæ filius Beeri, Ioel filius Bathuel, Oded, & Michæas Morasthites. Et mox: ἡ πρώτη ὀλυμπιὰς ἤρχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἥ τις ἐστὶν τετραέτηρις. Prima Olympias apud Græcos incepit, quæ quattuor est annorum.

y Hieronymus in prologo super Ionam, affirmat Ionã prophetasse temporibus Ieroboam, filij Ioas. Augustinus lib. 18. de

de ciuitat.cap.27.regnante Osia, prophetasse auctor est. Idẽ & Clemens Alex.1.Strom.sicut Isidorus.

z Romam condidit. *Olympiad.7.Dionys.*

a *Quod hic Sennacherib tribuitur.4. Reg.cap.17. & 18. & Tobiæ,cap.1.de Salmanasar dicitur,quem Eusebius vtroque nomine censeri ait: quũ tamen Tobiæ.1.pater Salmanasar,filius Sennacherib dicatur.* I*osephus lib.10.antiq. cap.1. patrem vocat Sennacherib,Clemens.1.Strom. Salmanasar.*

b *Duæ voces:* ex Samaria, *à plerisque m.s. deficiunt, nõ rectè,vt constat ex Adone, & Clemente, primo Strom. vbi ait Salmanasar, Regem Assyriorum transmigrare fecisse eos, qui habitabant in Samaria, ad Medos, & Babylonem.*

c Romulus. *Liu. Euseb. Aurel. Dionys.*

d Qui obstat. *Liu. Vict. Dionys.*

e Sic *Eusebius in Chronic.* Duos menses anno addidit, Ianuarium, & Februarium: cum ante hunc tantum decem menses, apud Romanos, fuissent: adeo, vt vltimus December diceretur. Capitoliũ quoque à fundamentis ædificauit,& congiarium dedit Axes(*lege asses*) ligneos,& scorteos.

f *Reg.4.capit.21.* viginti duorum annorum erat, quum regnare cœpisset,duobus quoque annis regnauit in Ierusalem, interfectus à seruis suis occubuit.I*dem* C*lemens Alex.1.Strom. &* I*osephus lib.10. cap.4.antiq.qui eum vixisse quattuor & viginti annos,& in regno egiße duos ait. Nicephorus tamen,vt Isidorus,duodecim eius regni annos enumerat. Idem facit Eusebius 70. supputationem sequutus, cum ipse testetur, Hebræos tantum duos annos regni illius agnoscere. Verum hæ discrepantes sententiæ facilè conciliari poterunt, si decem annos, quibus Ammõ cũ patre regnauit, duobus iungas, quibus solus.*

g *Regum.4.cap. 22 de* I*osia Rege iusto,& æqui obseruantißimo habes.De eodem.cap.25.dicitur:* Non fuit similis illi,neque post eum surrexit similis, *triginta vno anno regnauit in Ierusalem. Idem* C*lemens Alex. 1. Strom. &* I*osepus lib.10.c.6.Eusebius annũ vnũ addit, vt Isidorus.*

h *Euseb.*C*hron.agnosci ait Olympiade 36. Laértius nasci eundem anno 1.Olympiadis 35.nescio quam benè vtrumq. Plinium de his consule lib.2.natur.historiæ.cap.12.*

i *Ante hunc regnauit* I*oachaz tribus mensibus, vt præter sacras litteras,auctor est Eusebius,*I*osephus,Nicephorus,Theodoretus, & chronicõ nostrum Græcũ. Hunc Eliachim vocat Ieremias, teste* A*nastasio, post quẽ successit* I*oachim, qui alio nomine Eliachim dicitur,teste* I*osepho lib.10.c.7.antiq.*

k *Eusebius 442.annos hîc ponit ex sentẽtia* C*lemẽtis Alex. 1.Stro.*I*osephus verò,lib.10.c.10. Templum concrematũ, post quadringentos septuaginta annos, & menses sex, diesq. decem.Niceph.in* C*hronologia post annos 424.* A*nastasius 434.* I*ta sunt variæ & discrepantes de temporibus sententiæ.*

Quinta ætas seculi.

Anni ab orb.c.

IIIIMDCLXXX. HEbræorum captiuitas annornm [a] LXX.in quibus ignis ab altari Dei sublatus,& absconditus in puteo,post septuagesimũ regreßionis suæ annum,adsumitur inuentus viuus. Per idem captiuitatis tempus, Iudith historia conscribitur. Pythagoras quoque Philosophus,& Arithmeticæ artis inuẽtor;& Pherecydes,historiarum primus scriptor: atq. Xenophanes,Tragœdiarum inuentor,insignes habentur.

IIIIMDCCXIIII. Darius regnat annis [b] XXXIV. [c] Huius secundo anno Iudæorum est resoluta captiuitas;à quo tempore in Ierusalem nõ Reges,sed Principes fuerunt,vsq; ad Aristobulum. Tunc Romani,pulsis Regibus,Consules habere cœperunt.

IIIIMDCCXXXIIII. Xerxes,regnat annis [d] XX.Æschylus,Pindarus,Sophocles, & Euripides,Tragœdiarum scriptores, celebrãtur insignes. Herodotus quoque historiarum scriptor,& Zeuxis agnoscitur pictor.

IIIIMDCCLXXIIII. Artaxerxes,qui & Longimanus, regnat annis xl. Eo regnante Esdras sacerdos incensam à gentibus legẽ renouauit,& Nehemias Ierosolymorum muros restituit. Aristarchus etiam,& Aristophanes,atque Sophocles, Tragœdiarũ scriptores habiti sunt. Hippocrates quoque Medicus,ac Socrates Philosophus,& Democritus claruerunt.

IIIIMDCCIXIII. Darius,qui & Nothus,regnat annis [e] XIX. Hæc ætas habuit Philosophum Platonem,& Gorgiã primum Rhetorem.

IIIIMDCCCXXXIII. Artaxerxes, regnat annis [f] xl.Huius tẽpore Esther historia docetur esse expleta.Plato quoque,& Xenophon Socratici,insignes habentur.

IIIIMDCCCLIX. Artaxerxes,qui & Ochus, regnat annis [g] XXVI. Demosthenes orator primus agnoscitur,& Aristoteles Dialecticus primus prædicatur.Plato moritur.

IIIIMDCCCLXIII. Arses,Ochi filius,regnat annis [h] IIII.Xenocrates Philosophus illustris habetur.

i Da-

Anni ab orb. c.

IIIIMDCCCLXIX. [i]Darius regnat annis VI. Alexander Illyricos, & Thraces superans, dehinc Hierosolymam capit. Atq. templum ingressus, Deo hostias immolat. Huc vsque Persarum Regnũ stetit. Dehinc Reges Græcorum incipiunt.

IIIIMDCCCLXXIIII. Alexander Macedo regnat annis [k] V. Huius enim quinq. anni postremi in ordine temporum numerãtur, quibus monarchiam Asiæ, destructo Persarum regno, obtinuit. Nam septem eius priores in Persarum Regibus supputantur. Dehinc Alexandriæ Reges incipiunt.

IIIIMDCCCCXIIII. Ptolemæus, Lagi filius, regnat annis XL.[l] Hic Iudæam capiens, plurimos Hebræorum in Ægyptum transtulit. Hoc tempore Zeno Stoicus, & Menander Comicus, & [m]Theophrastus Philosophus claruerunt. Per idem tempus Machabæorum liber inchoatur primus.

IIIIMDCCCCLII. Ptolemæus Philadelphus regnat annis XXXVIII. Hic Iudæos, qui in Ægypto erant, absoluit, & vasa sancta Eleazaro Pontifici restituens, Septuaginta interpretes petijt, ac diuinas scripturas in Græcum eloquium [n] transtulit. Per idem tempus Aratus Astrologus agnoscitur, atq. argentei nummi Romæ primum [o] cuduntur.

IIIIMDCCCCLXXVIII. Ptolemæus Euergetes regnat annis [p] XXXVI. Sub quo Iesus, filius Sirach Sapientiæ librum composuit.

IIIIMDCCCCXCV. Ptolæmeus Philopator regnat annis XXVII.[q] Ab isto Iudęi prœlio victi, lx. millia armatorum corruerunt. Per idem tempus Siciliam Marcellus Consul obtinuit.

VMXIX. Ptolemæus Epiphanes regnat annis XXIIII.[r] Huius tempore gesta sunt, quæ secundi libri Machabæorum historia continet. Hac ætate Romani victos Græcos liberos esse iusserunt, dicentes: impium est, seruos esse, apud quos Philosophia primum orta est, magistra morum, inuentrix liberaliũ disciplinarum. Per idem tempus [s]Ennius, primus Poëta Latinus insignis Romæ celebratur.

VMLIIII. Ptolemæus Philometor regnat annis XXXV. Hunc [t] Antiochus prœlio superauit, & Iudęos varia calamitate oppressit. Per idem tempus Scipio Africam vicit. Terentius Comicus claruit.

VMLXXXIII. Ptolemæus Euergetes regnat annis [u] XXIX. Hoc tempore Consule Bruto, Hispania à Romanis obtenta.

VMX. Ptolemæus Soter regnat annis [x] XVII. Varro, Ciceroq. nascuntur. Thraces Romanis subijciuntur.

VMCX. Ptolemæus Alexander regnat annis X. [y] Syria, per Gabinium ducem, in Romanorum dominiũ transijt. Poëta quoq. Lucretius nascitur, qui postea se furore amatorio interfecit.

VMCXVIII. Ptolemæus Cleopatræ filius regnat annis VIII. Per idem tempus [z] Plotius Gallus Romæ Latinã Rhetoricam docuit primus. Tunc quoq. Sallustius Historiographus nascitur.

VMCXLVIII. Ptolemæus Dionysius regnat annis XXX. [a] Põpeius, Hierosolyma capta, Iudæos Romanis tributarios fecit. Per idem tempus Cato Philosophus claruit; Virgilius nascitur Mantuæ; Horatius Venusij. Tũc etiam [b] Apollodorus præceptor Augusti, clarus habetur, & Cicero laude oratoria celebratur.

VMCL. Cleopatra regnat annis [c] II. Hæc Ptolęmei Regis Ægyptiorum fuit filia, & fratris Ptolemæi soror: & coniux effecta.

Anni ab orb.c.

Quem dum fraudare regno voluisset tẽpore belli ciuilis, in Alexandria occurrit Cęsari, vrbem obsidenti, & [d] per speciẽ atq. stuprum, regnum sibi, & necem Ptolemęo, apud Iulium impetrauit. Atq. Alexandrię regnũ, tertio anno regni Cleopatræ, per Iulium Cæsarem in ditionem Romanor ũtransiit.

VMCLV. Caius Iulius Cæsar regnat annis v. [e] Hic anteà Consul creatus, Gallias obtinuit: de Britannia triumphauit: postremùm ciuili bello aduersus Pompeium adhibito, monarchiã totius Imperij obtinuit. Ex cuius nomine sequentes Imperatores, Cæsares vocati sunt.

A transmigratione Babylonis vsque ad Natiuitatem Domini nostri Iesu Christi, anni DLXXXVII.

Finitur quinta ætas per annos quinquies mille centũ quinquaginta quinque.

a Ita est *apud Ieremiam. c. 25.* Seruient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis, *& c. 29.* Cũ cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos. *Paralipom. etiam 2. cap. 36. dicitur Cyrus dimisisse populum captiuum anno regni sui primo, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat, per os Ieremiæ. Idem Esdræ lib. 1. c. 1. & 2. Idem Daniel c. 9. Iosephus lib. 11. c. 1. Nicephor. Chronolog. Clemens Strom. 1. fuisse, ait hanc captiuitatem septuaginta annorum.*

b Eusebius *annis 36. Sic Herodotus, Nicephorus, & alij. Clemens Alexand. 1. Strom. quadraginta sex numerat: qui ita colligit Regum Persarum tẽpora.* Cyrus regnauit annis 30. Cambyses 19. Darius 46. Xerxes 26. Artaxerxes 41. Darius 8. Artaxerxes 42. Ochus vel Arses 3. ita vt sint in vniuersum anni 235. Alexander Macedo, extincto Dario Rege Persarum. Et inde ortum habuit regnum Macedonum. *Hæc Clemens; vnde apud eundem mendum in numeris esse existimo, quum ad annos ducentos triginta quinq. Persarum extendat imperium, quæ summa cum annis Regum non conuenit. Obserua hoc insuper loco, alios præterea Reges ab Eusebio poni, sed reijci à Clemente, Isidoro, & alijs, quòd menses dumtaxat aliquot regnarunt, vt Artabanus menses 7. Secundus Xerxes menses 2. Sogdianus menses 8. vt etiam eandem ob causam à plerisq. omittantur Imperatores Otho, Galba, Vitellius, vt notauit Plutarchus in vita Galbæ. De Regibus Persarum, vide Herodotum, & Thucydidem, & Metasthenem. Hi non statuant Imperium Cambysis ante Darium, aduersus quos est Plato lib. de legibus. Clemens, Iosephus, Orosius, & Nicephorus in Chronolog. & consonum est sacris litteris, ex Esdra. 1. c. 2. & in annorum supputatione etiam discrepantes, & variæ reperiuntur sententiæ, vt constat ex Tertulliano aduersus Iudæos.*

c *Ita Eusebius, & Clemens Alexand. 1. Strom.* Iosephus *lib. 11. cap. 2. & 3.*

d *Vide* Iosephum *lib. 11. c. 5. Paulus Orosius lib. 2. cap. 9. annis 20.*

e *Ita Eusebius, Tertull. aduersus* Iudæos, *Nicephorus, Beda, & alij: Ado tantum agnoscit annos 18.*

f *Eusebius, Nicephorus, Tertul. aduersus* Iudæos, *Beda, alij. Hic ab Hebræis Assuérus dicitur à 70. interpretibus Artaxerxes cognomento Mnemon, non Memnõ, vt in Eusebio & alijs.*

g *Eusebius, Beda. & Chronicon Græc. Niceph. 22. habet. Tertullianus aduersus* Iudæos *24. Clemens Alex. 3. qui hũc eundem cum Arse facit.*

h *Eusebius, Nicephor. Beda, Ado autem 3. dumtaxat ponit. Aliter Tertull. aduersus* Iudæos.

i *Iosephus lib. 11. c. 7. & 8. Diodorus Siculus lib. 17. Hic fuit Arsacis filius, Ochi nepos; cuius meminit Quintus Curtius, Plutarchus, Arianus; breuitèr omnes, qui res Alexandri Magni memoriæ tradiderũt. Tertulliano, & Curtio hic Melas cognomento dicitur; Codmanus primum appellatus Iusti. lib. 19.*

k *Sic Iosephus, & ipse in Etymologia. lib. 5. Tertull. annos 10. Nicephorus in Chronico, sublato Dario, regnasse ait annos 6. rerumq. potitum, ante Darij mortem annis 12. mortuum in Babylone ætatis anno trigesimo quinto, vel, vt alij, trigesimo sexto. Octodecim igitur annis ex Anastasij sententia regnum obtinuit. Atq. ita Clemens Alexand. 1. Strom. qui ita Macedonum Reges enumerat.* Alexãder annis regnauit 18. Ptolemæus Lagi F. 40. Ptolemæus Philadelphus 27. Euergetes 25. Philopater 17. Epiphanes 24. Philomater 35. Fuscon 29. Lathurus 36. Dionysius 29. Cleopatra 22. Postquam fuit regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiunt ergo simul coniuncta Macedonum tempora anni treceñti duodecim, dies octodecim. *Hæc Clemens: Tertull. lib. aduersus Iudæos alitèr.*

l *Fusè de hac re habes apud Iosephum lib. 15. c. 19. & Zonarã to. 1.* [m] *Apud Euseb. in Chronic. ita habes:* Theophrastus Philosophus agnoscitur, qui à diuinitate loquendi, vt ait Cicero, nomen accepit. Theodorus Athenęus agnoscitur. *Vbi nota, corruptè legi* Athenęus *pro* Atheus: ἄθεος *enim dictus fuit, vt constat ex Laërtio in Aristippo.*

n *De hac re, an. 70. intrepretes fuerint spiritu Dei afflati nec ne, est quæstio inter Augustinum & Hieronymum. Vide Augusti. lib. 18. c. 42. & 43. ciuit. & Hieronym. in proœmio Paralip. & in Epist. ad August. Consulé etiam Iustin. in Apologetico Tertull. aduersus gentes. Ioseph. lib. 12. c. 2. Philonem deniq.* Iudæũ *in vita Moysis.* [o] *Euseb. Chron.* Argẽteus nũmus primum in vrbe figuratus, *vbi lego,* signatus.

p XXVI. *Ita quidem Euseb.* XXV. *Niceph. Tertull. Clem.* XXIV. *Epiph.*

q XVII. *Sic Clem. Euseb. Nicephor. Tertullian. Ado* XXI. *Epiphan.*

r XXIV. *Ita Euseb.* XXVII. *Niceph.* XXII. *Epiphan.*

s *Locum de Ennio, qui apud Eusebium corruptus est, obitèr emendare libet. Sic enim nunc legitur:* Ennius Poëta septuagenario maior, articulari morbo perijt, sepul-

tusq.

tusq. est in Scipionis monumento, via Appia, intra primum ab vrbe milliarium. *Quidam ossa eius Rhodiã ex Ianiculo translata affirmant, vbi pro, Rhodiam substituo Rudias, fide m.scripti codicis adiutus; reiq. veritate id ita cogẽte; fuit enim Ennij patria Rudiæ, vetus Apuliæ oppidũ, teste Mela lib. 2. Post* Barium, *inquit*, Egnatia, & Ennio ciue nobiles Rudię; quò eius ossa trãslata verisimile est.

t *Leguntur hæc Machabæorũ 2. vbi Antiochus radix peccati appellatur.*

v *Ita Eusebius, Niceph. Epiphanius, & alij Tertullia. 27. Hic Clementi Fuscon est. Malè in lib. Etymologiarum D. Isidori Parisijs anno 1580. impresso. Euergetes, annis 24. dũtaxat regnasse scribitur.*

x XVII. *Ita Euseb.* XVI. *& menses sex Niceph.* XV. *Epiph.*

y. X. *Epiph.* XII.

z *De hoc Eusebius in Chron.* Plotius, *inquit*, Gallus primus Romæ Latinam Rhetoricam docuit, de quo Cicero sic refert: memoria teneo primum Latinè docere cœpisse Plotium quendam. *In m.s. est* amplius memoria teneo pueris nobis primum, &c.

a XXX. *Epiphan.* XXXI.

b *Apollodorus Pergamenus, Græcus orator, præceptor Claudij & Augusti, vt constat ex Suetonij Octauio.*

c *Eusebius annos 22. habet, & Plutarchus in Antonio, & Nicephorus, & alij. Epiphanius amplius ponit 32. Isidorus duos tantùm ponit. Nam Iulius Cæsar, tertio Cleopatræ regni anno, solus post occisum à spadonibus Alexãdrini Regis Pompeium obtinuit quidquid Romano parebat Imperio. Indeq; Alexandrinum Regnum in Romanorum ditionem transijt, vt idem infra affirmat. Idem est apud Tudensem, in cod. ms. & ideo hunc annorum numerum placuit retinere, quem etiã Etymologiarum m.s. codd. habent. Idque exigit locus in Tiberio vbi dicitur Christus passus annis peractis à principio mundi 5229. à qua supputatione Eusebius ipse tantùm duos annos discrepat.*

d *De Cleopatra sic ferè Xiphilinus, ex Dione, in Iulio Cæsare:* Cleopatra, inquit, forma pulcherrima fuit, tũ vero flore ætatis, & facundia omnibus pręstans; eratque apud omnes, quibuscum versabatur, gratiosa. *Et paullò post de Cæsare loquens;* Ipse Ægyptum in suam potestatem ditionemque redegit, tradiditque Cleopatræ, cuius caussa bellum gesserat.

Sexta ætas seculi.

Anni ab orb.c. VMCCXI.

OCtauius [a] Augustus regnat annis [b] LVI. Iste in Imperio, post Siculum bellum, triumphos tres egit: Dalmaticum, Asiaticum, postremò Alexãdrinum aduersus Antonium, inde Hispanũ: Deinde, terra mariq. pace toto orbe parta, Iani portas clausit. Sub cuius Imperio [c] septuaginta hebdomadæ [d] in Daniele scriptæ complẽtur, & cessante regno, & sacerdotio Iudæorum, Dominus Iesus Christus in Bethlehẽ Iudæ ex Virgine nascitur, anno regni eius XLII.

VMCCXXXIIII.

Tiberius, [e] filius Augusti regnat annis [f] XXII. Iste, dum per cupiditatẽ [g] Reges ad se venientes non remitteret, multæ gentes à Romano Imperio recesserunt. [h] Huius decimo octauo regni anno Dominus crucifixus est, annis peractis à principio mundi quinquies mille ducentis viginti nouem.

VMCCXXXVIII.

Caius [i] Caligula, regnat annis IV. [k] Hic auaritia, crudelitate, & luxuria sæuus fuit, atq. in Deos se transferens, in tẽplo Ierosolymorum statuam Iouis Olympij, sub nomine suo poni iussit. Per idem tempus [l] Matthæus Apostolus Euãgelium primus in Iudæa scripsit.

VMCCLII.

Claudius, regnat annis XIV. [m] Eo regnante Petrus Apostolus, contra Simonem Magum, Romam pergit. [n] Marcus quoq. Euangelista Alexandriæ Christum prædicans, Euangelium scripsit.

VMCCLXVI.

Nero, regnat annis [o] XIV. Hic iniuriæ, crudelitati, & luxuriæ deditus, retibus aureis piscabatur: [p] matrem & [q] sororem prostituit, & interfecit: Senatum multum extinxit: multas Reipubli. prouincias, & vrbes amisit: vrbem quoq. Romam incendit, vt Troiani excidij imaginem spectaret. Huius tẽporibus Simon Magus, cum altercationẽm proposuisset, cũ Petro, & Paulo, Apostolis, dicens se quandam virtutem esse Dei magnam, medio die, dum ad patrem volare promittit in cælum, à Dæmonibus, à quibus in aëre ferebatur, adiurãte eos Petro, per Deum, Paulo vero orãte, dimissus crepuit. [r] Ob cuius necem à Nerone Petrus crucifigitur, Paulus gladio

Anni ab orb.c.

dio cæditur. Hac tẽpestate Persius Poëta moritur. Lucanus quoq. ac [s] Seneca præcepto Neronis interficiuntur.

VMCCLXXVI. [t] Vespasianus, regnat annis x. [u] Iste in disciplina militari strenuus multas prouincias, quas Nero amiserat, bellando Reipub. restituit. Immemor offensarum fuit, conuicia in se dicta leuiter tulit. Huius secundo anno Titus Ierosolymam cepit, atq. subuertit: vbi [x] vndecies cẽtena millia Iudæorum fame & gladio perierunt. Sed & præter hos quoque centum millia publicè venundata.

VMCCLXXVIII. Titus, regnat annis [y] II. Iste in vtraque lingua tanto facũdissimus extitit, vt caussas Latinè ageret, poëmata, & tragœdias Græcè componeret: tanto autem bellicosissimus fuit, vt in oppugnatione Ierosolymorum, sub patre militans, [z] duodecim propugnatores duodecim sagittarum confoderet ictibus. Porrò in Imperio tantæ bonitatis fuit, [a] vt nullum omnino puniret, sed conuictos aduersus se coniurationis dimitteret, atq. in eadem familiaritate, qua antea habuerat, retineret. Huius etiam inter omnia fuit illud celebre dictũ, [b] perdidisse diem, quo nihil boni fecerat.

VMCCXCIIII. Domitianus frater Titi regnat annis [c] XVI. Hic post Neronem secundus, superbia execrabilis, [d] Deum se appellari iussit, [e] Christianos persequi Paganis instituit. Sub quo Apostolus Iohannes in Pathmos insulam relegatus, Apocalypsin scripsit. Iste multos Senatorum in exilium misit, ac peremit; cunctos quoque, qui de genere Dauid erant, interfici iussit, vt nullus Iudæorum ex regali superesset origine.

VMCCXCV. Nerua, regnat anno I. [f] Vir imperio moderatus, æqualem se & [g] communem omnibus præbuit. Huius tempore Iohãnes Apostolus ab exilio Ephesum rediit, atq. efflagitatus ab Asiæ Episcopis, Euangelium nouissimus edidit.

VMCCCXIIII. Traianus, regnat annis XIX. [h] Iste mirabili virtute Romanum imperium, vsque in Orientem, longè lateq. produxit. [i] Babyloniam, & Arabiam cepit, & vsque ad Indiæ fines, post Alexandrum, accessit, [k] liberalis cunctis atq. tranquillus. Cuius inter alia dicta, illud fertur egregiũ, vt dum interrogaretur, quod nimiũ circa omnes communis esset, respondit, talem se Imperatorem esse priuatis, qualem sibi Imperatorem priuatus optasset. Simon Cleophas, Ierosolymorũ Episcopus, huius tempore crucifigitur, & requiescit Iohãnes Apostolus.

VMCCCXXXV. [l] Adrianus, regnat annis XXI. [m] Iste Traiani gloriæ inuidẽs, prouincias oriẽtis Persis reddidit, & Euphratẽ fluuium finẽ Imperij Romani posuit. Idem quoque Iudæos secundo effectos rebelles subiugat, vrbemq. Ierosolymam restaurat, eãque ex suo nomine [n] Æliam vocat. Per idem tempus Aquila Ponticus, Interpres secundus post Septuaginta, oritur: Et [o] Basilides Hæresiarcha agnoscitur.

VMCCCLVII. Antoninus Pius, regnat annis XXII. [p] Iste propter clemẽtiam tale cognomentum accepit, quia in omni regno Romano, cautionibus incensis, cunctorum debita relaxauit: vnde & pater patriæ appellatus est. Iste primus imperiũ Romani orbis, cũ Antonino Iuniore, æquata potestate, diuisit. Eo regnãte [q] Valẽtinus, & Marcion Hæresiarchæ produntur, atq. Galenus Medicus Pergamo genitus, Romæ clarus habetur.

[r] Anto-

Anni ab orb.c.

VMCCCLXXV. [r] Antoninus minor, regnat annis XVIII. Hic ad Parthos profectus, Seleuciam Assyriæ vrbem, cum quadringẽtis millib. hominum cepit: De Parthis & Persis triumphauit. Eo regnante Montanus Cataphrygarum auctor, & Tatianus, à quo hæresis [s] Encratitarum, exorti sunt.

VMCCCLXXXVIII. Cõmodus, regnat annis XIII. [t] Iste luxuriæ multæ fuit. Sub hoc Theodotion Ephesius, interpres tertius apparuit: atq. Irenæus Episcopus Lugdunensis doctrina habetur insignis.

VMCCCLXXXIX. Ælius Pertinax regnat anno [u] I. [x] Hic, supplicante Senatu, vt vxorem Augustam, & filium Cæsarem faceret, renuẽs, ait sufficere sibi debere, quod ipse imperaret inuitus.

VMCCCCVII. [y] Seuerus Pertinax, regnat annis [z] XVIII. Iste multa bella feliciter gessit: Parthos vicit, Arabiam obtinuit, [a] Britanniam bellando recepit, litterarum & Philosophiæ scientiam habuit. Huius tempore [b] Symmachus, interpres quartus, agnoscitur, Narcisus Hierosolymorum Episcopus virtutibus plurimis celebratur: Tertullianus Afer in Ecclesia illustris habetur: Origenes Alexandriæ studijs eruditur.

VMCCCCXIIII. Antoninus [c] Caracalla, Seueri filius, regnat annis [d] VII. Hic impatiẽs libidinis fuit: nouercam suam vxorem duxit. Nihil memorabile gessit. Huius tempore in Hierico quinta editio diuinarum Scripturarum inuenta est; cuius auctor nõ apparet.

VMCCCCXV. Macrinus, regnat anno [e] I. Hic cum filio regnans, nihil memorabile temporis breuitate gesserunt. Nam post annũ vnum, seditione militari, pariter [f] interfecti sunt.

VMCCCCXIX. [g] Aurelius Antoninus, regnat annis [h] IV. Hic dum obscœnissimè viueret, & ipse [i] tumultu militari interceptus est. Cuius temporibus sexta editio inuenta est Nicopoli: Sabellius hæresiarcha oritur.

VMCCCCXXXII. Alexander, regnat annis [k] XIII. Hic [l] Persas gloriosissimè vicit: ciuib. fauorabilis fuit. Huius temporis Origenes Alexandriæ claruit, & Romæ Vlpianus insignis Iurisperitus.

VMCCCCXXXV. Maximinus regnat annis [m] III. Iste primus ex militari [n] corpore, absq. decreto Senatus, Imperator efficitur, & Christianos [o] persequitur.

VMCCCCXLI. Gordianus, regnat annis [p] VI. Hic rebellantes Parthos, & Persas afflixit. Rediens victor de Persis, fraude suorum interijt. Huius tẽporib. [q] Zepherinus, testimonio Spiritu sancti in specie columbæ super caput eius descendentis, Romæ Episcopus ordinatur.

VMCCCCXLVIII. Philippus, regnat annis [r] VII. Iste primus inter Imperatores credidit Christo. Huius etiam primo anno millesimus annus Romanæ vrbis fuisse docetur expletus.

VMCCCCXLIX. Decius, regnat anno [s] I. Huius temporibus S. Antonius monachus in Ægypto docetur exortus: à quo primùm monasteria condita sunt.

VMCCCCLI. Gallus, & Volusianus eius filius regnant annis [t] II. [u] Nouatus, Cypriani Episc. Presbyter Romam veniens Nouatianam hæresin condidit.

VMCCCCLXVI. Valerianus cum Gallieno regnant annis XV. Cyprianus primũ Rhetor, deinde Episcopus martyrio coronatur. Gotthi quoq. Græciam, Macedoniam, Asiam, Pontumq. depopulantur.

Anni ab orb. c.

pulantur. Valerianus Christianis persecutionem mouens, à Rege Persarum Sapore captus, ibi in dedecore vitæ consenuit.

VMCCCCLXVIII. Claudius, regnat annis [x] II. Iste Gotthos Illyricum, Macedoniamq. vastantes superat. [y] Paulus Samosatenus, hæresiarcha agnoscitur.

VMCCCCLXXIIII. Aurelianus, regnat annis [z] VI. Iste Romanorum Imperiũ bellando penè ad fines priores perduxit; [a] qui persequutionem aduersus Christianos efficiens, fulmine corripitur, & sine mora occiditur.

VMCCCCLXXV. Tacitus, regnat anno [b] I. Huius vitæ breuitas gestorum nihil dignum historia prænotat.

VMCCCCLXXXI. Probus, regnat annis [c] VI. Iste militia strenuus, & ciuilitate pręclarus, Gallias à barbaris occupatas bellando Romanis restituit. Huius tempore [d] Manichæorum hæresis orta est.

VMCCCCLXXXIII. Carus cum filijs Carino & Numeriano regnat annis II. Carus, postquam de Persis triumphauit, victor circa Tigridẽ castra ponens, ictu [e] fulminis concidit.

VMDIII. Diocletianus, & Maximianus regnauerunt annis [f] XX. Diocletianus, diuinis libris adustis, Christianos toto orbe persequitur. Iste primus gemmas vestibus, calceamentisq. inseri iussit; dum sola purpura retrò principes vterentur. Hi autẽ Imperatores varia bella gesserunt. Persis victis, recepta Mesopotamia. Qui postea, pariter fastigio imperij relicto, priuati vixerunt.

VMDV. Galerius, regnat annis [g] II. Huius imperij breuitas nihil dignum historia contulit.

VMDXXXV. Constantinus, regnat annis [h] XXX. Hic Persis bellum parauit; ad cuius aduentum adeò trepidauerunt, vt supplices occurrerent, promittentes imperata perficere. [i] Christianus quoque effectus, licentiam dedit Christianis liberè congregari, & in honorem Christi basilicas construi. His temporibus hæresis Arriana exoritur. Nicæum quoque Concilium à Constantino, ad condemnationem Arrij congregatur. Tũc & Donatistarum schisma oboritur. Per idem tempus [k] Crux Christi, ab Helena, Constantini matre, Hierosolymis reperta est. Constantinus autem, in extremo vitæ suæ, ab Eusebio Nicomediensi Episcopo baptizatus, in Arrianũ dogma conuertitur: heu, pro dolor, [l] bono vsus principio, & fine malo.

VMDLIX. Constantius, & Constans regnauerunt annis [m] XXIV. Constãtius crudelitate morum terribilis, à Persis multa perpessus est. Deinde. Arrianus effectus Catholicos toto orbe persequitur. Cuius etiam fauore Arrius fretus, dum Constãtinopolin, ad Ecclesiam pergeret, aduersus nostros, de fide dimicaturus, diuertens [n] per forum Constantini ad necessariam caussam, viscera eius repẽtè simul cum vita effusa sunt. Per idem tempus Athanasius, & Hilarius doctrina, & confessione fidei celebrantur. Hæresis Anthropomorphitarum in Syria, & Macedonia, & Constantinopoli nascitur. Donatus artis Grammaticæ scriptor, ac [o] præceptor Hieronymi, Romæ illustris habetur. Antonius Monachus moritur. [p] Ossa Andreæ, & Lucæ Apostolorum Constantinopolin transferuntur.

Iulia-

Anni ab orb. c.

VMDLXI. Iulianus regnat annis [q] II. Hic ex clerico Imperator, ac Paganus effectus, ad idolorum cultum conuertitur, ac Christianis martyria intulit. Liberales litteras Christianos docere, vel discere vetuit. Qui etiam, dum in odium Christi templum Ierosolymis Iudæos reparare permisisset, atque ex omnibus prouincijs Iudæi collecti, noua templi fundamenta iacerent, subito nocte oborto terræ motu, saxa ab imo fundamentorum excussa, longè lateque sparsa sunt. Igneus quoque globus ab interiori æde templi egressus, plurimos eorum suo prostrauit incendio. Quo terrore reliqui pauefacti, Christum confitebantur inuiti. Et, ne hoc casu crederent factum, sequenti nocte in vestimentis cunctorum crucis apparuit signum. Iulianus autem contra Persas procedēs, facta cōgresione, iaculo suscepto, [r] interijt.

VMDLXII. Iouianus regnat anno [s] I. Qui, dum se ab exercitu Imperatorem legi conspiceret, seque Christianum affirmans, Paganis præesse non posse adsereret: & nos, inquit omnis exercitus, qui per Iulianum nomen Christi abiecimus, tecum Christiani esse volumus. Quibus ille auditis imperij sceptra suscepit, firmataq. pace cū Persis, redijt: [t] qui lege protinus data, Christianis priuilegia reddidit, ac templa Idolorum claudi præcepit.

VMDLXXVI. Valentinianus, & Valens frater eius regnāt annis [u] XIV. Gotthi apud Istrum bifariè, in duobus Fridigerno & Athalarico diuisi sunt Regibus. Sed [x] Fridigernus Athalaricum Valentis, Arriani Imperatoris auxilio superans, suadente eodem, in huius beneficij gratiam, ex Catholico Arrianus cū omni gente Gotthorum effectus, errorem sequutus est ipsius. Tunc quoque [y] Gilfulas Gotthorum Episcopus, ad instar Græcarum litterarum, Gotthis tunc reperit litteras, & vtrūque testamentum linguam in propriam transtulit. [z] Photinus quoque, & [a] Eunomius, atq. Apollinaris Hæresiarchæ eodem tempore agnoscuntur.

VMDLXXXII. Gratianus, cum fratre Valentiniano, regnat annis [b] VI. Ambrosius, Mediolanensis Episcopus in Catholicorum dogmate claruit. [c] Priscillianus hæresin infandam nominis sui in Hispaniam inuexit. Martinus, Episcopus Turinorum Galliæ ciuitatis, multis miraculorum signis effulsit.

VMDXC. Valentinianus cum Theodosio regnat annis [d] VIII. Synodus Constantinopoli. CL. sanctorum patrum colligitur à Theodosio, in qua omnes hæreses condemnantur. Hieronymus presbyter in Bethlehem toto mundo clarus habetur. Priscillianus, accusante Itacio, à Maximo tyranno gladio cæditur. Per idem tempus caput Ioannis Baptistæ Constantinopolin est perductum, & in septimo milliario ciuitatis humatum. Gentium quoque templa per totum orbem, iubente Theodosio, eodem tempore subuertuntur. Nam adhuc intemerata manebant.

VMDXCIII. Theodosius, cū Arcadio & Honorio regnat annis [e] III. Per idem tempus Ioannes Anachorita virtutum miraculis habetur insignis, qui etiam, Theodosio consulente, de [f] Eugenio tyranno victoriam illi prædixit.

VMDCVI. Arcadius, cum fratre Honorio regnat annis [g] XIII. Huius temporibus Augustinus Episcopus, doctrinæ scientia in-

Anni ab orb. c.

signis habetur. Ioannes quoque Constantinopolitanus, & Theophilus Alexandrinus, illustres Episcopi prædicantur. Per idem tempus [h] Donatus Epiri Episcopus, virtutibus insignis est habitus. Qui draconem ingentem, expuens in ore eius, peremit, quem octo iuga boum ad locum incendij vix trahere potuerunt: ne aërem putredo eius corrumperet. Per idem tempus corpora sanctorum, Habacuc, & Michеæ Prophetarum, diuina reuelatione produntur. Gotthi Italiam deprædantur. Vvandali atque Alani Gallias aggrediuntur.

VMDCXXI. Honorius, cum Theodosio minore, fratris filio, regnat annis [i] xv. His imperantibus Gotthi Romam capiunt, Vvandali quoque, & Alani, & Sueui, Hispanias occupant. Hac tempestate Pelagius, aduersus Christi gratiam erroris sui dogmata prædicat; ad cuius damnationem Concilium, apud Carthaginem, ccxiv. Episcoporum congregatur. Hoc tẽpore Cyrillus, Alexandriæ Episcopus insignis est habitus.

VMDCXLVIII. Theodosius minor, Archadij filius, regnat annis [k] xxvii. Vvandali ab Hispania, ad Africam transeunt. Ibi Catholicam fidem Arriana impietate subuertunt. Per idem tempus Nestorius, Constantinopolitanus Episcopus, suæ perfidiæ molitur errorem: aduersus quem Ephesina Synodus congregata, eius impium dogma condemnat. Hoc etiam tempore Diabolus in specie Moysi Iudæis in Creta apparens, dum eos per mare pede sicco ad terram repromissionis promittit perducere, plurimis necatis, reliqui, qui saluati sunt, confestim ad Christi gratiam conuertuntur.

VMDCLIIII. Martianus, regnat annis [l] vi. Cuius initio Chalcedonense Concilium geritur: vbi Eutyches cum Dioscoro Alexandrino Episcopo condemnantur. Huius autem sexto imperij anno, [m] Theodoricus Rex Gotthorũ cum ingenti exercitu Hispaniam ingreditur.

VMDCLXX. Leo maior, cum Leone minore regnat annis [n] xvi. Alexandria, & Ægyptus Synodum Chalcedonensem detrectans, errore Dioscori hæretici languens, immundo repleta spiritu, canina rabie latrat. Per idem tempus apparuit hæresis Acephalorum Chalcedonense Concilium impugnantium, qui ideo [o] Acephali, id est, sine capite nominantur, quia, quis primus eam hæresin introduxerit, non inuenitur: cuius hæresis peste plurimi hactenus orientalium languent.

VMDCLXXXVII. Zenon regnat annis [p] xvii. Ab isto Acephalorum hæresis defenditur, & decreta Chalcedonensis Concilij abdicantur. Iste [q] Zenon Leonem Augustum filium suum interficere quærens, pro eo mater eius alium figura similẽ obtulit, ipsumq. Leonem occultè clericum fecit, qui in clericatu vsq. ad Iustiniani tempora vixit. Per [r] idẽ tempus corpus Barnabæ Apostoli, & Euangeliũ Matthæi eius stylo scriptum, ipso reuelante, repertum est.

VMDCCXIIII. Anastasius regnat annis [s] xxvii. Iste Acephalorum errorem vindicans, Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores exilio damnat: Euangelia quoque, tanquam ab idiotis Euangelistis composita, reprehendit, atque emendat. Eo tẽpore Fulgentius Episcopus in confeßione Dei, & scientia claruit

Anni ab orb. c.

claruit. Trasemundus Vvandalorum Rex, in Africa Catholicas Ecclesias claudit, & cxx. Episcopos in Sardiniam mittit, contra Catholicos sæuit. Per idem tempus apud Carthaginem Olympus quidam Arrianus in balneis sanctam Trinitatem blasphemans tribus igneis iaculis Angelo immittente, visibiliter est combustus. [t] Barbas quoque quidam Arrianus Episcopus, dum contra regulam fidei quendam baptizans dixisset: baptizat te Barbas, in nomine Patris, per Filium, in Spiritu sancto, statim aqua fontis illius, quæ fuerat ad baptizandum deportata, nusquam apparuit. Quod aspiciens qui baptizandus erat, confestim ad Catholicam Ecclesiam abijt, & iuxta morem Euangelicæ fidei baptismũ Christi suscepit.

VMDCCXXIII. Iustinus maior regnat annis [u] IX. Iste Synodi Chalcedonensis amator Acephalorum hæresin abdicat. Huius tempore, post Trasemundum Childericus, ex Valentiniani Imperatoris [x] captiua filia genitus, in Vvandalis regnum suscepit: qui sacramento à Trasemundo astrictus, ne Catholicis in regno suo faueret, antequam regnum susciperet, Episcopos ab exilio reuerti iussit, eisque proprias Ecclesias reformare præcepit.

VMDCCLXII. Iustinianus regnat annis [y] XXXIX. Iste Acephalorum heresin suscipiens, omnes in regno suo Episcopos [x] tria Chalcedonensis Concilij capitula damnare compellit. In Alexandria Theodosiana, & Gaiana hæreses oriuntur. In Hispaniam, per Athanaildum tyrannum, Romanus miles ingreditur. Belisarius Patritius mirabilitèr de Persis triumphauit. Qui deinde à Iustiniano in Africam missus, Vvandalorum gentem deleuit. In Italia quoque Tottila Ostrogotthorum Rex, à [a] Narse Romano Patricio superatur. Per idem tempus corpus sancti Antonij monachi diuina reuelatione repertum Alexandriam perducitur, & in Ecclesia S. Ioannis Baptistæ humatur.

VMDCCLXXIII. Iustinus minor regnat annis [b] XI. Hic ea, quæ aduersus Chalcedonensem Synodum fuerant edita, destruxit, & [c] Symbolum cl. Patrum sacrificij tempore concinendum populo præcepit. Armenij tunc primùm fidem Christi suscipiunt. Gepidæ extinguntur à Longobardis. Per idem tempus Martinus, Bracarensis Episcopus, apud Galleciam prudentia, & doctrina Catholicæ fidei clarus habetur. Narses Patritius, postquam sub Iustiniano Augusto, Tottilam Gotthorum Regem in Italia superauit, Sophiæ Augustæ Iustini coniugis minis perterritus, Longobardos à Pannonijs inuitauit, eosq. in Italiam introduxit. Hac tẽpestate Leouigildus Rex Gotthorum, quasdam Hispaniæ regiones sibi rebelles, in potestatem sui regni, superando redegit.

VMDCCLXXX. Tiberius regnat annis [d] VII. Longobardi, pulsis Romanis, Italiam adeũt; Gotthi, per Hermenegildũ Leouigildi Regis filium, bifariè diuisi, mutua cæde vastantur.

VMDCCCI. Mauricius regnat annis [e] XXI. Sueui à Leouigildo Rege obtenti Gotthis subijciuntur: ijdem quoque Gotthi, Recaredo religiosissimo principe prouocante, ad fidem Catholicam conuertuntur. Abares aduersus Romanos dimicantes auro, magis quàm ferro pelluntur. Ab Hunnis

Anni ab orb.c.

Thracia occupatur. Hoc tempore [f] Leander Episcopus in Hispanijs ad gentis Gotthorum conuersionem doctrina fidei & scientiarum claruit.

VMDCCCIX. Phocas, regnat annis [g] VIII. Iste seditione militari Imperator effectus, Mauricium Augustum & multos nobilium interfecit. Huius tempore [h] Prasini, & Veneti per Orientem, & Ægyptum ciuile bellum faciunt, ac sese mutua cæde prosternunt. Prœlia quoque Persarum grauissima aduersus Rempub. excitantur: à quibus Romani fortiter debellati, prouincias plurimas, vsque ad Euphratem fluuium, & ipsam, vt dicunt, Hierosolymam amiserunt.

VMDCCCXIIII. Heraclius dehinc quintum agit imperij annum. Cuius initio Sclaui Græciam Romanis tulerunt. Persæ Syriam, & Ægyptum, plurimasq. prouincias. In Hispania quoq. [i] Sisebutus Gotthorum Rex quasdam eiusdem Romanæ militiæ vrbes cepit, & Iudæos sui regni subditos ad Christi fidem conuertit.

Fiunt igitur ab exordio mundi vsque in præsentem æra DCLIV. hoc est in anno quinto Imperatoris Heraclij, & [k] quarto gloriosiss. Principis Sisebuti, anni quinquies mille octingenti quattuordecim.

Residuum seculi tempus humanæ inuestigationi incertum est: omnem enim de hac re quæstionem Dominus noster Iesus Christus abstulit, dicens: non est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Et alibi: De die autem, inquit, illa, & hora, nemo scit, neq. Angeli cęlorum, nisi Pater solus. Vnusquisque ergo de suo cogitet transitu: sicut sacra Scriptura ait: In omnibus operibus memorare nouissima. Quando enim vnusquisque de seculo migrat, tunc illi consummatio seculi est.

[a] *Augusti nomen inde sumptum ait Suetonius in Augusto, quod loca religiosa, & in quibus augurató quid consecrantur, augusta dicantur, ab auctu, vel ab auium gestu, gustúve. Dio etiam in Monarchia,* Augustum dictum *ait*, quasi qui hominum naturam excederet, propterea quod ea quę sacrosancta, & in maximo honore sunt, augusta esse dicuntur: quamobrem, *inquit*, eum Græci σεβαςὸν nominabant, scilicet cultu & honore dignissimum. *Cuius nominis appellatio, quemadmodum Imperatoris, ad cæteros, qui eum subsequuti sunt, pertinuit propter summum, & amplissimum eorum imperiū.*

[b] *Sic Eusebius, Victor, & alij. Nicephorus, & Cassiodorus menses sex adijciunt Clemēs 1. Strom. an. 46. menses 4. die 1.* Dion mortuus est, *inquit* 14. Calend. Septembris, quo die primùm Consul factus fuerat vixitq. annos septuaginta quinque, menses decem, dies 26. *Erat enim nono Calendas Octobris natus. Regnauit, postquā victoria potitus est apud Actium, quattuor & quadraginta annos, diebus tredecim exceptis. Verum Eusebius, &* Isidorus *eius Imperium numerant à morte Iulij Cæsaris.*

[c] *Septuaginta hebdomadæ, al.* Septuaginta nouem. *Vid. Dan. c. 9.*

[d] *Locus est insignis Danielis 9. quem Tertull. aduersus Iudæos multo aliter interpretatur, quam cæteri Chronographi, sic enim inquit:* A primo anno Darij debemus cōputare, quādo hāc visionē vidit Daniel. Videamꝰ igitur anni quomodo impleātur vsq; ad aduentū Christi. Darius enim regnauit an. 19. Artaxerxes regnauit an. 40. Deinde Rex Ochus, qui & Cyrus, regnauit an. 24. Argus anno vno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est an. 22. Alexander Macedo ann. 12. Deinde, post Alexandrum, qui & Medis & Persis regnarat, quos reuicerat, & in Alexandria regnum suum firmauerat, quando & nomine suo eam appellauit. Post eū regnauit illic in Alexandria Soter annis 35. cui succedens Philadelphus regnauit annis 38. Huic succedit Euergetes annis 25. Deinde Philopator annis 17. Post hunc Epiphanes, an. 24. Item alius Euergetes, ann. 29. Soter ann. 38. Ptolemæus ann. 38. Cleopatra annis 20. mensibus 6. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto an. 13. Post Cleopatram Augustus alijs an. 43. Nam omnes anni Imperij Augusti fuerunt anni 56. Videmus autem quoniā quadragesimo & primo anno Imperij Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperauit, nascitur Christus. Et superuixit idē Augustus, ex quo nascitur Christus, annis 15. Et erunt reliqua tempora annorum in diē natiuitatis Christi & in annū Augusti 41. post mortem Cleopatræ anni 437. menses 6. Vnde adimplentur 62. hebdomadæ, & dimidia quę efficiunt annos 437. menses 6. in diem nauitatis Christi. Et manifestata est iustitia æterna, & vnctus est sanctus sanctorum, id est, Christus, & signata est visio & prophetes, &

dimissa

dimissa sunt peccata, quę per fidē nominis Christi, omnibus in eum credentibus remittuntur. *Et infra.*

Itaque ostendentes & numerum annorum, & tempus 60. duarum & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum, tunc venisse Christum, id est, natū, videamus quid aliæ 7. & dimidiæ hebdomades, quæ sunt subdiuisæ, in abscisione priorum hebdomadarū, in quo actu sint adimpletæ. Post enim Augustum, qui superuixit post natiuitatem Christi, anni 15. efficiuntur, cui successit Tiberius Cęsar, & imperium habuit annis 22. mensibus septem, diebus viginti: huius quinto decimo anno imperij passus est Christus, annos habēs quasi 30. quum pateretur. Item Caius Cæsar, qui & Caligula, annis 3. mensibus 8. diebus 13. Nero Cæsar annis 9. mensibus 9. diebus 13. Galba mensibus 7. diebus 6. Otho mensibus 3. diebus 5. Vitellius mensibns 8. diebus 10. Vespasianus anno primo imperij sui debellauit Iudæos, & fiunt anni 42. menses 6. Nam imperauit annis 9. atque ita in diem expugnationis suæ Iudæi impleuerunt hebdomadas 70. prædictas à Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudæis, postea cessauerunt illic libamina, & sacrificia, quæ exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & vnctio illic exterminata est post passionem Christi. Erat enim prædictum exterminari illic vnctionem, sicut est in Psalmis prophetatum. Exterminauerunt manus meas, & pedes. Quæ passio huius exterminij intra tempora 70. hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die 8. Calendarum Aprilium, die prima azymorum, quo agnum vt occiderent ad vesperam, à Moyse fuerat præceptum. Itaque omnis synagoga filiorum Israel eum interfecit, dicentes ad Pilatum, quum vellet eum dimittere: Sanguis huius super nos, & super filios nostros, &, si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris: vt adimpleri possent omnia quæ de eo fuerant scripta

Hæc Tertullianus, verùm Clemens Alexand. 1. Strom. existimat, natum Dominum nostrum 28. anno Augusti, cum primum iuberet censum, descriptionemque fieri; hebdomadasque Danielis, ita ferè connumerat, vt Tertullianus, passumque Christum quinto decimo anno Imperij Tiberij, dum ageret annum 30. quamuis in annorum computatione discrimen est inter eos. Eusebius vero ab vtroq. dissentit, & 10. anno imperij Augusti existimat Danielis vaticinium in Hyrcano vltimo Iudæorum Sacerdote completum, & hebdomadas facere annos 483. Ita *in annorum ratione nihil est constans, neque certum. De hac re vide etiam Augustinum lib. de ciuitat. Dei 18. cap. 34. & Cedrenum in compend. & inter nostros neotericos Finum, atque Galatinum, & Burgensem Hispanum in doctis:imo Scrutinio scripturarum.*

e *Adoptione intellige. Erat enim filius Liuiæ vxoris ipsius, & Caij Drusi Neronis.*

f *Sic Eusebius vel 21. (inquit) vt aiunt nonnulli. Nicephorus, Orosius, Victor, Cedrenus, Tertull. aduersus Iudæos ei tantum annos 22. tribuit menses 7. dies 20. Dion Nicæus an. 22. mens. 7. dies 5. Sic Zonaras nisi quod dies 7. habet.*

g *De hoc ita Eusebius in Chron.* Tiberius multos Reges ad se, per blanditias euocatos, nunquam remisit; in quibus Archelaum Cappadocem, cuius in prouinciam versam Mazacam nobilissimam ciuitatē Cæsaream appellari iussit: *Lege vero ex m.s.* Cuius regno in prouinciam, verso, &c. *Hac de re scribūt Tacitus, & Dion in Tiberio.*

h *De die & anno mortis Christi, variæ Sanctorum sunt sententiæ, vt apud Tertull. aduersus Iudæos, Clementem, & Eusebium, cæterosque antiquos Patres, quæ omnia Onufrius Pāuinus Augustinianus in vnum collegit eleganti edito Scholio, lib. 2. comment. in Fastos.*

i *Dion in Tiberio Caligulæ cognomen propterea huic datum scribit quod quū fuisset magna ex parte in exercitu educatus, caligis militaribus pro vrbanis vteretur. Augustum etiam Cæsarem Caligam à militibus per illusionē ab vsu caligarum vocatum fuisse testatur Dion in Augusto.*

k *Eusebius, Clemens, Nicephorus, & Cassiodorus ann. 3. mens. 10. Iosephus lib. 2. belli Iudaici c. 10. ponit ann. 3. mens. 6. Aliter lib. 19. antiquit. c. 2.* Extinctus est *(inquit)* Caius quarto imperij sui anno, minus mensib. quattuor. *Tertul. aduersus Iudæos an. 3. men. 8. dies 13. ponit.*

l *Græcène, an Hebraicè scripserit Matthæus quæri solet. Hieronymus in catalogo. Hebraicum, inquit Euangeliū eius habetur vsque hodie in bibliotheca Cæsariensi. Idem lib. 3. contra Pelagian. Similiter Eusebius lib. 3. histor. Ecclesiast. c. 18. & lib. 4. cap vltimo. Nazianzen. etiam Irenæus & Nicephorus ca. 45. lib. 2. testantur eum patrio sermone Euangelium suum scripsisse.*

m *Nicephorus agnoscit annos dumtaxat 13. mens. 1. Epiphanius annos totidem menses 2. Iosephus lib. 20. c. 10. antiq. imperasse scribit ann. 13. mensibus 8. diebus 20. Sicut Dion & Zonaras. Suetonius simpliciter ait, eum decimoquarto imperij anno excessisse. Euseb. & Cassiod. numerant an. 13. menses 9. dies 28. Tertulliā annos 13. menses 7. dies 20.*

n *Eusebius lib. 2. histor. Ecclesiast. c. 5. & 16. Niceph. lib. 2. c. 15. & 16.*

o *Sic Eutropius, Sueto. Chronicō Græcum, Ado, alij. Euseb. an. 14. mens. 7. dieb. 28. Epiph. an. 13. mens. 7. dieb. 27. Niceph. an. 13. mens. 1. Dion Nicæus vixisse ait an. 30. regnasse 13. mens 8. biduo minus. Paulus Orosius li. 7.* principatū *inquit* aceptus est, māsitq. in eo annis nō plenis 14. *Tertull. contra omnium sententiam vndecim tantùm annos mens. 9. dies 13. ponit Cassiod. an. 13. mens. 7. dies 27.*

p *Dion in eius vita existimat eum non habuisse consuetudinem cum matre Agrippina, sed cū alia huic simili ad quam alludens, dicebat, se cum matre consuetudinem habere. De matris morte Dion copiosè, & Sueto.*

r *Ita Niceph lib. 2. c. 36. Chrysostomus lib. 1. aduersus vituperatores vitæ monasticæ. Res gestas Petri cū Simone Mago conscripsit Linus Thuscus.*

s *Mores & mortem Senecæ ita describit Dion in Nerone, nescio an verè & vtraq. maximè aliena fuisse à viro philosopho: Quum enim Tyrannidem, inquit, improbaret, Tyranni præceptor erat: quumq. insultaret ijs, qui cū principibus versarentur, ipse à palatio nō decedebat: assentatores detestabatur, quum ipse Reginas coleret, & libertos: diuites reprehendebat is, cuius facultates erant aureorū tricies centena millia: quiq; luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedrino, pedibus eburneis, similes & pares inter se, in quibus cœnabat. Mortuus deniq. est, contra quam philosophum decebat, animo abiecto, atq; imbecillo.*

t *Ante Vespasianum imperauerunt, Galba, Otho, & Vitellius annū vnū mens. 9. teste Eusebio: qui propterea forte etiam ab*

ab Isidoro omittuntur,& ab Orosio,quod Plutarchus in Galba hos non tam Romani Imperij, quàm comœdiæ cuiuspiam fuisse Imperatores scribat. Ex Dione,Galba imperauit menses 9.dies 13.Otho dies 90. Vitellius annum vnũ dieb. decẽ exceptis. Ex Clemente vero,Galba mẽses 7.dies 6.Otho mẽses 5.diem vnum,Vitellius menses 7.diem vnum.

v *Eusebius,Nicephor. Chronicon Græcum, & Caßiodorus annis 9.mens.11.dieb.22.Epiphanius annis 9. mẽs.7.diebus 12.Dion annis 10. diebus sex minus: sic & Zonaras Orosius nono principatus anno profluuio mortuum scribit. Tertullianus ait annis 11.regnasse. Cedrenus annis 10.dieb. 8.*

x *Sic Eusebius:* Titus Iudæa capta, & Ierosolymis subuersis,sexcẽta millia virorũ interfecit. *Iosephus vero scribit vndecies cẽtena millia fame,& gladio perijsse & alia centum millia captiuorum publicè venundata: hæc Eusebius.*

y *Suetonio & Dioni regnauit annis 2.mensibus totidẽ diebus 20. Eusebio annis 2. mens. 8. Eutrop. ann. 2.mens. 8. diebus 20. Nicephoro, Caßiodoro, Bedæ, & alijs annis 2. mens 2. Epiphan.ann.2.mens.2.diebus 2.cum Isidoro Orosius facit lib.7. Zonaras ponit annos duos sex diebus minus. Cedrenus ann.3.*

a *Dion in huius vita:Titus, inquit, non modò Senatorem, quam diu principatũ tenuit, nullũ interfici iusit sed nec alius quisquam sub eius imperio morte affectus est. De crimine impietatis nunquam cognouit,neq. permisit alijs vt cognoscerẽt: Nemo enim,inquit,iniuria me afficere,aut insequi cõtumelia potest,propterea quod nihil ago,quod reprehendi mereatur. Ea vero quæ falso de me dicuntur,prorsus negligo.*

b *Suetonius memorabilem,inquit,meritoq. laudatam vocẽ dedit: Amici diem perdidi.*

c *Euseb.annis 15.mens.5.sic Epiph.Caßiodor.& Niceph. Suetonius simpliciter decimo quinto imperij anno mortuũ asserit sicut Orosius. Dion Nicæus regnauit,inquit,an.15.dieb. 5.Zonaras an.15.mensib.11.*

d *Eusebius:Primus Domitianus Dñm se,& Deũ appellari iussit.Idem Dion.Suetonius:*pari,*inquit,*arrogantia,cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolã,sic cœpit,Dominus & Deus noster,sic iubet:vnde institutum posthac, vt ne scripto quidẽ, ac sermone cuiusquam appellaretur aliter.

e *Hæc fuit secunda Ecclesiæ persecutio:prima enim fuit sub Nerone,de qua Eusebius lib.3.historia Eccles.c.13.& Aug. lib.18.c.52.de ciuit.Dei, & Paulus Orosius lib.7.& Alex. Monachus libello εἰς εὕρεσιν τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ, qui in bibliotheca mea est nondum editus.*

f Eusebius *anno vno mens.4.Sic Nicephorus, Caßiodorus,* Epiphanius,Clemens,*& Zonoras.Diõ,*Eutropius,*Beda,Ado, & alij 9.dies adijciunt.*

g *Mores huius elegãter Xiphilinus ex Dione depinxit:*statuas,*inquit,*aureas,aut argẽteas sibi fieri vetuit,bonaq. quæcũq. adhuc inuenta sunt in palatio, restituit ijs,quibus ea Domitianus per iniuriã ademerat. Ciuibus Romanis, qui in summa forent egestate, agrũ dedit,ad aureorũ sexcẽta millia;eius agri emptione,diuisioneq. quibusdã viris Senatorij ordinis imperata. Quumq. egeret pecunia, magnũ numerum vestium,multaq. vasa argentea,atq. aurea, & reliquam supellectilem, non modo de priuatis suis,sed etiam de principalibus rebus,multa etiam prædia multasq. domos,atq. in summa omnia,prę ter ea,quæ necessaria erant,vendidit.Neq. verò in pretijs harũ rerũ sordidus,sed in hoc ipso benignus erga multos & liberalis fuit. *Hæc Dion,qui & alia adiungit,quæ summam huius viri moderationem arguunt.*

h *Sic* Epiphanius,*Chronicõ Græcũ,Orosius, cũ alijs. Euseb. an.19.mẽs.6.*vt Nicephorus,*& Zonaras,*Clemens,*d. ann. 19.mens.7.diebus 15.* A Dione,Eutropio,Beda, Cedreno,& Adone *ponũtur anni 19.mẽs.6.dies 15.vt & à Caßiodoro.*

i In *alio m.s erat:* Asiã,Babyloniã,& Arabiã cepit: *Eusebius ita:* Traianus,victo Rege Decebalo, Daciã fecit prouinciã,Heberos Sauromatas Asraënos(lege Adiabenos) Arabes Bosphoranos, Colchos in fidem accepit,Seleuciã & Ctesiphõtẽ & Babylonẽ occupauit. *Quod autẽ pro Asraënos Adiabenos legam facit Diõ apud Xiphilinũ,qui ait;hũc* Adiabenem *omnẽ, quæ pars Assyriæ ad* Ninũ *pertinuit,in potestatẽ suã redegisse. Fuit autẽ Traianus,vt est apud Xiliphinũ,à Nerua Cæsar & Imperator factus;quũ tamẽ ipsi propinqui nõ deessent.Neq. enim ille cõiũctione sanguinis antepostuit publicæ vtilitati:Neq. rursus eũ deterruit quod Traianus homo Hispanus,nec Italus erat,nec Italicus,quodq. ante eũ nemo alterius nationis Imperiũ Romanorũ obtinuisset,de Traiano præter alios ex antiquis scripsere: Diõ,Sextus Aurelius,Eutropius,Sextus Rufus,Ammianus Macell.lib.14. Plinius in panægyrico,& lib.1.epistolarũ.*

k Postquã *(inquit Dion)* Romã venit,multa fecit ad emendandũ,corrigendũq. statum Reip.atq. in gratiã bonorũ,quorũ in primis curã gessit:nã ciuitatibus Italiæ multa largitus est,ad educationẽ liberorũ in quos magna beneficia contulit. Et mox: Traianus,inquit,nulli inuidebat, perdebatq. neminẽ: bonos omnes ornabat honoribus, & dignitatibus augebat;ex quo fiebat, vt neq. timeret quẽquam, nec haberet odio. Nullã fidẽ habebat calũniatoribus,nulla ira tenebatur,abstinebat ab aliena pecunia,non minus quàm ab iniquis cædibus, magnos sumptus fecit,belli pacisq. temporibus multa eaq. apprimè necessaria ædificauit. *Lege apud eũdem plura, quæ huius viri mores vitamq. commendant.*

l *De hoc ita Spartianus:* Origo Imperatoris Adriani vetustior à Picẽtibus,posterior ab Hispaniẽsibus. Siquidem Adria ortos maiores suos,apud Italicam Scipionum temporibus resedisse, in libris vitę suæ Adrianus ipse commemorat. Adriano pater Ælius Adrianus,cognomento Afer,fuit cõsobrinus Traiani Imperatoris,mater Domitia Paulina Gadibus orta. *Dion,quod erat municeps Traiani dicit.*

m *Sic Eusebius,Orosius,Nicephorus,alij. Dion, & Zonaras.ann.20.mens 9. Eutropius ann.21.mens.10.dieb.20.& ita Caßiodorus,nisi quod diem aufert. Libellus de vitis Imperatorum ann.21.mens.11.vt Spartianus,Cedrenus an.24.*

n *Dion,*Æliam, *inquit,*Capitolinam appellauit, & coloniam deduxit: & vbi templum Dei fuerat,alterum Ioui ædificari curauit, Iudæis grauiter ferentibus;quod externæ gentes in sua vrbe habitarent, sacraq. peregrina in ea fierent.

o *De Basilide hæretico Euseb.li.4.hist. Eccles.c.7. & Irenæus lib.1.c.27.August.de hæresib Niceph. diuersis in locis.*

p *Sic Epiphanius: Eusebius vero ann.23. mens. 3. Orosius & ex eo Ado Viennensis annis 20. & non plenis tribus imperasse tradunt, Eutropius 23.integros agnoscit,vt Chronicon Græcum. Nicephorus 22. tantùm, mens. 3. Libellus de vitis Imperatorum nupèr sub Aurelij Victoris nomine Antuerpiæ editus 20.dumtaxat agnoscit: contra Xiphilinus ex* Dione *24.& cum eo Cedrenus.*

q *Fortè legẽdum ex Eusebio,& Paulo Orosio li.7.c.9.* Valẽtinus & Cerdo magister Marcionis. *Quãuis cõstat ex*

ex eodē Euſe. li. 4. hiſt. Eccleſ. c. 10. Marcionem & Cerdonē, eodem tempore Romæ peruerſa ſua dogmata diſſeminaſſe.

r Hic cognomento Philoſophus fuit vir bonus, vt ait Dion, quippe in quo nihil ficti, ſimulatique ineſſet. Hunc Oroſius annis 14 tantū imperaſſe ponit. Euſeb. Beda. & Ado, ann. 19. menſ. 1. Niceph. ann. 19. menſ. 2. Zonaras ann. 19. dieb. 11. Cedrenus 19 dies omittit.

ſ De hac hæreſi vide Euſebium lib. 4. cap. 27. hiſtor. eccleſ. & Irenæum lib. 1. aduerſus hæreſ. cap. 9. dicunturque Encratitæ quaſi continētes, poſtea Seueriani à Seuero Tatiani ſucceſſore appellati. De quibus vide præterea Nicephorum lib. 4. Eccleſ. hiſtor. cap. 4. & cap. 11.

t Sic Euſebius, Oroſius, Herodianus, Beda, Nicephorus, alij. Eutropius verò ann. 12. menſ. 8. Dion. ann. 12. menſ. 9. dieb. 14. vt Clemens & Zonaras, Cedrenus. 14. dies omittit.

v Euſebius, Epiphanius, Nicephorus & alij 6. tantum mēſes ponunt, Eutropius 81. dies. Dion 57. vt etiam Zonaras, & Cedrenus.

x Ita Euſebius ſed aliter Capitolinus: Pertinax, inquit, neque vxoris Auguſtæ appellationem recepit, & de filio dixit: quum meruerit.

y Ante Seuerum Pertinacem, ponendus erat Didius Saluius, Iulianus, qui vt tradit Dion, imperauit dies 66. ſeu, vt Eutropius, & Oroſius, menſ. 7.

z Sic Euſeb. Epiphanius, Nicephorus, alijque penè omnes. Eutropius ann. 18. menſ. 10. Dion, annis. 17. menſ. 8. dieb 3. Zonaras in Dione annos legis. 16. in diebus, & menſibus ei alioqui par. Cedren. ann. 17. menſ. 8.

a Tempore Titi Cn. Iulius Agrippa primus Romanorum Britanniā circunfuſam vndiq. mari cognouit. Dion in Tito.

b De Symmacho. Euſebius lib. 6. eccleſ. hiſtor. cap. 13. vbi de Narciſſo, & Origene celebris fit mentio.

c Antoninus Caracallus dictus, vt ſcribit Dion, quod proprium genus indumenti excogitauit in modum penulæ. Id barbarum diſciſſumque, & conſutum erat ex multis partibus, coq; indutus erat ſemper, ex quo Caracallus cognominatus eſt: iuſſitque militibus, vt ſe eodem genere veſtis induerent, vide Eutrop. & alios. Nouerca eius appellabatur Iulia, ex Euſebio & Dione, & alijs.

d Sic Epiphanius, Nicephorus, & alij. Spartianus & Cedrenus an. 6. vt & Euſebius, c Eutropio. Oroſius in imperio mānſiſſe, ait annis non plenis. 7. Dion. 6. menſ. 2. diebus aliquot.

e Ita Euſebius, Niceph. Oroſius, alij. Dion & Zonaras anno. 1. menſ. 2. tribus diebus exceptis, Eutropius ann. 1. menſ. 2. peſſimè Cedrenus ann. 8.

f Euſebius Chronico: Macrinus occiditur in Archelaide: Herodianus, in Chalcedone Bithyniæ vrbe. Verū Diō de eius morte ſic habet: Chalcedonē nauigauit, ibiq; remanſit: eò venere milites miſsi à Pſeudantonino, à quibus comprehenſus perductus eſt in Cappadociā: vbi poſtquam intellexit filium ſuum captum eſſe, deiecit ſe ex vehiculo (nec enim vinctus erat) fregitque humerum: nec ita multò poſt occiſus eſt.

h Ita Euſebius, Nicephorus, Oroſius, alij. Eutropius ann. 2. menſ. 8. Dion, ann. 3. menſ 9. dieb. 4. Herodian. ann. 6. Zonaras & Cedre. ann. 3. menſ 9. dieb. 4.

i Euſebius Chronico: Antoninus Romæ occiditur tumultu militari cū matre Semaſyra. Semiamira, Lāpridius, Soenida, Herodianus, Semea, Eutropius.

k Sic plerique omnes: vnus Herodianus annos 14. Eutropius ann. 13. dies 8. Cedrenus ann. 13. menſ 8. Zonaras 10. tantùm annos habet.

l Euſeb. in Chron. Alexand. Xerxē Regem Perſarū glorioſiſsimè vicit, vbi ex Lāpridio & Herodiano, Artaxerxē videtur legendum, ſicut & in Oroſio, & Caſsiodoro.

m Sic Euſebius, Niceph. Chronicon Græcum, & alij. Eutropius ann. 3. & diebus aliquot. Zonaras & Cedrenus, neſcio quomodo, ann 6.

n In alio erat: militari cohorte: verùm cenſui legendū: ex militari corpore, authoritate Euſebij: ſic enim inquit, primus ex corpore militari, & aliorum codicum.

o De hac perſequutione præter alios ſcribit Aymon lib. 6. cap. 7. & Alexander Monachus περὶ εὑρέσεως σαυρȣ̃.

p Ita Euſebius, Niceph. Paulus Eutropij interpollator, Oroſius, atque alij omnes.

q In alio m. ſ. eſt Flauianus, verū id lego Zepherino accidiſſe apud Euſebiū lib. eccle. hiſt. c. 21. & apud Niceph. lib. 5. c. 26. Idē etiā Fabiano eueniſſe refert Aymō lib. 6. c. 10. In m. ſ. etiā vbi Flauianus legitur poſt dictionē ordinatur, adijcitur: Licet quidā hoc veriꝰ de Zepherino adfirmēt.

r Sic Euſebius, Nicephorus, Oroſius, Cedrenus alijq; penè omnes. Zonaras à quibuſdam traditum ait annos 5. imperaſſe à nonnullis 6. & totidem menſes.

ſ Sic Chronicon Græcum m. ſ. Euſebius verò, Nicephorus, Ado, & alij annum vnum ponunt, & 3. menſes Eutropius ipſum cum filio imperaſſe tradit biennio: Oroſius triennio: Caſſiodorus biennio, menſibus 4.

t Beda ac ceteri ferè omnes 4. mēſes adijciunt. Nam quod in Nicephoro legitur imperaſſe vno dumtaxat anno, & menſibus 4. ſine mendo non puto: vt liquet ex enumeratione Conſulum, apud Caſſiodorum.

v De Nouato hæretico ſcribit Euſebius lib. 6. eccleſ. hiſtor. cap. 33. & Pacianus epiſtola tertia ad Sympbor. & Socrates lib. 4. cap. 23. qui in concilio Romano condemnatur: vt conſtat ex Euſebio lib. 6. cap. 39. Theodoret. lib. 3. Cyprià. lib. 2. epiſt. 1. & lib. 4. epiſt. 2.

x Sic & in Euſebio ſcribendū, teſtis eſt Zonaras, in Claudio: pro quo nunc legitur ann. 1. menſ. 9. vt in Nicephoro. Eutropius intra biennium morbo perijſſe ait.

y De Paulo Samoſateno, vide Euſeb. lib. 7. hiſtor. Eccleſ. c. 25. Epiphan. hæreſ. 69. & in concilio Antiocheno conuictus eſt. Aymon. lib. 7. c. 7. & 10. Niceph. lib. 6. cap. 26. & 29.

z Ita Cedrenus: verùm Euſebius, Nicephorus, Oroſius, Eutropius, & Zonaras imperio ſex annos potitum tradunt, paucis menſibus exceptis.

a Euſebius in Chronico ſic habet: Aurelianus cū aduerſus nos perſequutionē mouiſſet, fulmen iuxta eū, comiteſq. eius ruit: ac nō multò poſt inter Conſtātinopolin, & Heracleā in Cænophorio viæ veteris occiditur. Flauius Vopiſcus ita: cum iter faceret apud Cænophorium manſionē, quæ eſt inter Heracleā, & Byzantium, málitia notarij interemptus eſt. Vide præterea de eius morte Euſeb. lib. 7. eccleſ. hiſt. cap. 26. Aymon lib. 7. cap. 2. Niceph. lib. 6. cap. 19. Ado, Beda, & reliqui omnes à ſuis interijſſe ſcribunt.

b Ab alijs ſex menſes ei aſsignantur, à Cedreno anni. 2.

c Menſes 4. Euſebius. Niceph. Eutropius, Oroſius, alijq; adijciunt. Zonaras non integris ſex annis imperaſſe ſcribit.

d De hæreſi Manichæorum à Mane Perſa exorta ſcribit Euſebius, lib. 7. eccleſ. hiſtor. cap. 25. Hilarius de Trinitate lib. 6. Cyrillus Catechiſ. 6. Epiphan. hæreſ. 66.

e Euſebius Chronico ita habet: Carinus prælio victus apud Murgū occiditur: Vopiſcus apud Murtium.

f Sic Euſebius, Niceph. Oroſius, alij. Cedrenus 22. Aurelius victor. 25. non ſine mendo, vt liquet ex ſupputatione Conſulum, in Caſsiodoro.

g Euſebius Chronico, Galerius, inquit, biennio Auguſtus

gustus imperium tenuit, mox cum alio annis sex.

h *Eusebius, Beda, & Ado 10. menses addunt. Nicephorus 31. annos habet Chronicon Graecum m.s. 30. ann. & mensem 1. Ex Aurelio Victore colliguntur anni 32. Cedrenus trigesimo tertio imperij anno mortuum scribit. Aurelius etiã Victor ponit post Galerium alios duos Galerios, Armentariũ, & Galerium Maximinum, & Alexandrum.*

i *De baptismo Constantini, praeter Eusebium, & Zonaram, initio tomi 3. scripsit copiose Cedrenus, in eius vita. Quod fuerit à Syluestro sanctissimo Romae Papa baptizatus septimo imperij sui anno, & à lepra liberatus, refert Niceph. lib. 7. cap. 45. Ambrosius verò de obitu Theodosij, quod in vita extremo baptismi gratiam obtinuerit, affirmat.* Idem *testatur* Alexander *Monachus lib. de inuentione salutiferae crucis; quem Nicomediae obijsse ait, hoc opportunè adeptum, vt in* Iordane, *quod summopere desiderauerat, baptizaretur; quam sententiam etiam probat Hermes, Socrates, & Theodoretus, vt auctor est Nicephorus lib. 8. cap. 54. quibus consentiunt Ruffinus, Oros. Cassiodor. & alij.*

k An *crux, in qua salus nostra, vitaeq́ auctor pependit, habuerit quattuor brachia: & an corpus Domini nostri, quattuor fuerit clauis transfixum, disputat piè & eleganter Lucas Episcopus Tudensis Hispanus aduersus Albigenses, quem m.s. in bibliotheca habeo. De eius inuentione Alexand. Monachus nondum editus, qui apud me est Graecè m.s.*

l *Hanc sententiam doctè refellit Cedrenus in compendio histor. in vita Constantini.*

m *Sic Orosius, Niceph. Cedren. &* Chronic. *Graecum. Hieronymus in suo ad Eusebium Chronico, menses. 5. diesque 12. addit. In Adone ponuntur anni 18. mens. 5. dies 14.*

n De *morte* Arrij *Ruffinus lib. 10. eccles. histor. cap 13. &* Cedren. *cum Epipha. lib. 2. contra haeres. sic inquit:* noctu Arrius ad sellam progressus, necessarij oneris deponẽdi gratia, crepuit, queãdmodũ & Iudas quondam. I*dem Theodoretus lib. 1. eccles. histor. cap. 14.*

o *Hieronymus Donatum vocat praeceptorem suum multis in locis; praesertim in commentarijs in eccles. cap. 1. in illud:* quid est quod fuit: *& in Apologia, aduersus Ruffinũ. Et scripsisse commentarios in Virgilium ait.*

p *Postea Melphin ossa Andreae Apostoli translata sunt. Caput Pio secundo Romam allatum, & in basilica D. Petri collocatum.*

q *Consentit Nicephorus, &* Chronicon *Graecum. Hieronymus à quibusdam anno 1. mens. 7. ab alijs annis 2. mens. 8. regnasse traditum ait. Orosius. 1. ponit imperij annum, & mens. 8. Paulus* Diaconus *3. imperij anno extinctũ asserit.*

r *De morte Iuliani variae sunt opiniones, vt est apud* Niceph. *lib. 10. cap. 24. & Hieronym. in additionibus in* Chronicon *Eusebij, & Zonar. lib. 3. & Cedrenum, & Aimonem de Christianarum rerum memoria lib. 9. Paulus Orosius sic lib. 7. c. 30.* Itaque *postquam à Ctesiphonte castra mouit, dolo cuiusdam transfuga in deserta perductus, cum vi sitis, & ardore Solis, atque insuper labore arenarum confectus, periret exercitus, Imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vasta deserti incautius euagatur, ab obuio quodam hostiũ equite, conto ictus, interijt.*

s *Menses. 8. Hieronymus, & Orosius 9. Niceph.* Cedrenus *amplius 15. dies ponunt. Chronicon Graecũ mens. 10. dies. 15.*

t *Cedrenus ait edictum per totum Romanum imperium emisisse, idem Niceph. lib. 10. cap. 39. Ammianus Marcellin. Christianae legis studiosum fuisse asserit.*

u *Sic &* Chronicon *Graecum* ἐβασίλευσεν, *nquit*, ῥωμαίων λῆ ὁ αὐτὸς θειώτατος οὐαλεντινιανὸς ἔτη ιδ' *Niceph. ann. 10. mens. 9. Orosius lib. 7. cap. 32. in imperio mansisse ait annis 11. Cedrenus Valentinianum 11. annis imperasse, Valentem, postea triennio, scribit.*

x *In alio m.s. erat,* sed Fridigernũ Alaricus superãs: *verũ corruptè, vt constat ex Eutropio in Valente, qui Athalaricum à Fridigerno, auxilio Valentis victum affirmat.*

y Eutropius *lib. 12. in Valente, Vlfias Episcopus Arrianus qui moratus sub Constantio fuerat, & cum* Eudoxio *& Aëtio Arrianis. Niceph. lib. 11. cap. 48. eum vocat Vlphilam, Rodericus Toletanus in sua historia Gudilam lib. 2. cap. 1. Ado Vlfilam. Sunt qui Gulfiam, & Gulfilam.*

z *Concilium Syrmiense aduersus eum congregatur Niceph. lib. 9. cap. 3. Socrat. lib. 1. cap. 29. Sozomenus lib. 4. c. 5. & 6. A Damaso damnatur Niceph. lib. 12. cap. 71. & 18.*

a *Ruffinus lib. 10. cap. 25.* Augustin. *lib. de haere. cap. 54. Hieronym. in 4. Oseae.* Aduersus *eum scripsit Basilius, & primum* Concilium *Constantinopolitanum in eum est habitum Damaso P.M. De haeresi Apollinaris, est apud Augustin. haere. 55. & Theodor. lib. 5. cap. 10.*

b Concordãt *Orosius,* Prosper, *Paulus Diaconus, Zonaras, & alij. Ado 7.*

c De Priscilliano *vide D. Augustinum lib. de haeresi, haeres. 7. & Hieronymum, ad Ctesiphontem, & in Catalogo:* Leonẽ *Papam epist. 93. Seuerum Sulpitiũ lib. 2. eccles. historiae.* Cõcilium *Toletan. 1. & Bracarense: vbi eius errores, & impietas recensentur.*

d *In alio exemplari 9. sed 8. scribendum existimo ex supputatione* Coss. *qui apud Cassiodorum recensentur. Prosper 7. tantùm ponit. In* Etymologiarum *m.s. codd. nunc 6. nunc 7. aliquoties etiam 8. & 9 habentur.*

e *Conuenit Prosper, & ipse in Etymologijs. Eutropius lib. 13. mansitque in imperio annis vndecim, cum iam in Orientis partibus sex annis, Gratiano largiente, & simul imperante regnasset.* Idem *Paulus Orosius lib. 7. cap. 35. Idem Paulus Diaconus lib. 13. in princip.*

f *De isto Eugenio Grammatico, & litterarum doctore, postea milite, vide Paulum lib. 13. in principio. De Ioanne autem Anachorita est insignis mentio apud Ruffinum lib. 11. cap. 32. & 19. & Prosperum cum Zonara, & Paulo Diacono lib. 13.*

g Ita Prosper, *Cassiodorus, Sigibertus, & Tudens. Nicephorus addit mẽs. 3. Cedrenus, &* Chronicõ *Graecũ 14. annos ponũt.* Epitome Chronicorũ *Seueri cognomẽto Sulpitij, quae apud me est m.s. 12. tantum agnoscit. Paulus Orosius lib. 7. cap. 36. post patris excessum 12. annis regnasse affirmat.*

h *Ex Sozomeno lib. 7. cap. 25. constat Sanctum Donatum Eudreae, in* Epiro *fuisse* Episcopum, *& Nicephoro lib. 12. cap. 45. vbi Eureae, in Epiro dicitur* Episcopus.

i *Ita Cassiodorus, Tudensis, Ado, & ipse in Etymologijs. Sigebertus annum vnum detrahit: Prosper vnum adijcit.*

k *Ita Cassiodorus, Paulus Diaconus, Tudensis, & alij. Sigebertus tradit eum vtrique regno solum 3. annis imperasse, posteaq́ sibi Valentinianum Placidae amitae suae, ex Constantio, filium adsciuisse, cum eodemq́ alijs 24. annis regnasse, qui simul collecti nostrum numerum explent, Prosper 30. annos ponit. Beda 26. Martinus* Polo *27. vt noster hic.*

l *Ita Paulus* Diaconus, *Sigebertus, Tudens. & alij. Cassiodorus cũ* Cedreno *7. Ado Viennensis.* Martianus, *inquit,* Imperator obijt sexto imperij sui anno, sexto mẽse completo.

m *In alio m.s.* Theodoricus, August. & Sigebertus, Theodoricus, *similiter* Ado *Viennensis, Rodericus Toletanus lib. 2. cap. 8.* Theudoricus.

n Ita

n Ita Nicephorus, Cassiodorus, Paul. Diacon. Sigebertus, Palmerius, & alij. Beda cum Cedreno 17. Zonaras. 18.

o Nicephorus lib. 18. cap. 45. Ducem huius hæresis facit Seuerum Antiochenum, & subdit Acephalos ob eã caussam sic dictos, quod sub Episcopis non essent.

p Ita Niceph. Cassiod. Ado, & alij. In Sigeberti Chronico scribitur. 19 annis regnasse. Sunt qui dicãt ann. 17. mens. 6. Consule Chronicon Mercatoris, & Onuphrij fastos. Cum Isidoro faciunt Græci nostri annales ἐβασίλευσε Ζένων αὔγουστος ἔτη ιζ.

q Gotfridius in Pantheo, historicus non indiligens, Conradi III. à sacris scrinijs præfectus Chron. part. 16. versibus id extulit.

Zeno pater patriæ regna paterna tenet,
Inclytus eius erat Leo filius, vnicus hæres,
Militia validus, prœlia sæpe gerens
Ille necem quæsisse patris falso reputatur.
Zeno pater, cui dicta patent, iubet, vt moriatur,
Mater ab oppositis obuiat arte satis, &c.

r Cedrenus eo, inquit, tempore reliquiæ B. Apostoli Barnabæ inuentæ sunt. In Cypro iacebat cadauer id sub arbore ceraso, euangelium, quod S. Matthæus composuerat, in pectore gerens manu Barnabæ scriptum.

s Sic ipse in Etymologijs, Tudensis, & Ado, cũ Paulo Diacono. Nicephorus verò, & Cedrenus mens. 4. addunt: Zonaras 3. Euagrius lib. hist. 3. cap. 44. imperij anno vigesimo septimo, mensibus, & diebus 3. additis, excessisse tradit. Consule Onuphriũ. Godofredus anno imperij 28. fulmine ictũ interijsse scribit. Põponius Lætus ponit ann. 24. mẽs. 2. dies. 29.

t Legendum, contra omnium exemplarium scripturam, historia veritate cogente, Barbam quoque quidã Arrianus Episcopus, dum contra regulã fidei baptizans, dixisset: baptizo te Barba, &c. Ex Paulo Diacono lib. 15. Ceterùm, inquit, Deuterius Episcopus Arrianorum Byzantij baptizans quendam virum Barbam nomine, cum contra regulam fidei, &c. & Cedren.

v Sic Beda, Cedrenus, Chronicon Græcum, Palmerius, & alij Nicephorus 3. menses adiungit. Zonaras 20. dies, Marcellinus, Theodorus Lector, & Euagrius lib. 4. histor. c. 9. ann. 9. dies 23. Sigebertus ann. 10. Paulus Diaconus. 11.

x Ex Eudoxia Valentiniani Principis filia, quæ Trasemũdo nupsit, ex quo Childericum suscepit.

y Conuenit Tudensis, Ado, & ipse in Etymologijs. Sigebertus 30. tantum habet annos: quibus Nicephorus dies 7. adiũgit. Zonaras, & Cedrenus ann. 38. mens. 7. dies 13. Paulus Diaconus 38. ann. mens. & dies omittit lib. 16.

z Isidorus de viris illustribus in Iustiniano: De synodo Chalcedonẽsi. Tria capitula dãnare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, & rescripta Theodoreti, & epistolã, quę dicitur Ibę Edes. Epis.

a Narses Eunuchus, Cubicularius Iustiniani, Exarchus Italiæ factus Paulus lib. 16. & Ado.

b Iustinus minor Sigeberto 12 annis imperauit. Nicephoro 12. ann. mens. 2. dieb. 20. Zonaræ, & Cedreno ann. 13.

c Tempore Iustini sub Vigilio Papa congregatum est concilium Constantinopolitanum: verùm nõ intelligitur, nisi de prima synodo Constantinopolitana 150. Patrum sub Theodosio seniore celebrata, in qua Symboli forma data est, quam tota Græcorum, & Latinorum prædicat confessio in ecclesijs. Vide de hac re Valafridium, de rebus ecclesi. cap. 22. & concil. Toletan. 4.

d Conuenit Beda, Ado, & ipse in Etymologijs, Cedrenus, & annales Græci ann. 4. Zonaras, ann. 4. mens. 10. dies 8. Niceph. ann 5. Sigebert. & Tudens. ann. 6. De varietate annorum Tiberij, Contius in notis ad Nicephori chronologiam differit.

e Concordat Sigebertus, Ado, & Beda. Niceph. ann. 20. mens. 4. Cedr. an 20. mẽs. 3. die. 2. Palmerius an. 20 sic Zonaras, & ipse Niceph. eccles. hist. similiter Põponius Lætus.

f Leandri vitã describit. D. Isidorus libello de viris illustribus.

g Sic Niceph. Zonaras, Cedrenus, Ado, Tudens. & alij. Onuphrius ann. 8. mens 4. dieb. 9.

h Antiquis quattuor aurigantiũ, teste Cassiodoro, factiones à colore nominatæ fuere, Veneta, Prasina, Alba, Rosea, quibus, vt scribit Suetonius, duas alias addidit Domitianus, alteram aurati, alteram purpurei panni. Igitur id genus hominum seditiosorum à coloribus nomina accepit. Xiphilinus in Caligula tradit huic Imperatori aurigam quendam, à colore vestis viridis, Prasinũ appellatũ, maximè in delicijs fuisse.

i Sisebutus Rex optimus, & religiosissimus fidei Catholicæ propugnator, & cultor acerrimus, Gundimari Regis successor Concilium quartũ Toletanum, quæ magna synodus appellatur, congregauit: vbi cap. 55. dicitur: temporib. religiosissimi Principis Sisebuti Iudæos ad fidem Christianam coactos fuisse. Ad hunc Isidor. librum de Natura rerum scripsit.

k In alio m. s. erat quinto: verum malè cum ex Isid. ipso in historia Gotthorum constet, Sisebutum Heraclij anno 2. ad publica gubernanda euectũ. Obserua autem esse quosdã, qui existimant, Isidorum bis Chronicon suũ edidisse, primò vsque ad annum quintũ Heraclij, & quintũ Sisebuti, nẽpe ad annũ mundi 5814. deinde vero additis ann. 13. vsq. ad 18. Heraclij, & 7. Suintil. nẽpe ad annũ ab orbe condito 5827. In multis exemplarib. primã inuenio conclusionẽ huius Chronici: In exemplari autẽ Soriensi, quod omniũ antiquiss. est, duplex eius conclusio legitur, prior quidem, quã nos posuimus, posterior verò hoc modo: Heraclius dehinc 18. agit imperij annũ, cuius initio Sclaui, &c. Fiunt igitur ab exordio mundi vsque in præsentẽ æram 665. hoc est in anno 18. imperij Heraclij, & 7. religiosi Principis Suintilani 5826. Residuum seculi tempus, &c. vt supr. Vasæus lib. 1. annalium Hispanicorum capit. 4. affirmat se inuenisse Chronicon Isidor. vsq. ad 5. annũ Suintilani, qui fuit annus Domini 626. Est etiã apud me Chronicon Isidori m. s. diuersam ab omnibus alijs conclusionẽ habens. Verũ de hac duarum editionũ opinione dicam quod sentio: Existimo Chronicõ hoc D. Isid. semel dũtaxat ab eo euulgatũ fuisse, cùm in præfatione dicat (vt in antiquiss. quibusq. & emendatissimis exemplarib. legitur) se scribere vsq. ad Sisebuti tẽpora: aliquot vero annis post, librum Etymologiarum ab eodem fuisse conscriptum, in cuius lib. 5. cap. 37. vsque ad 5. (aliàs 7.) Suintilani annum, & Heraclij 18. progreditur. Nam illud certũ est, Isidorum vltimò librum Etymologiarum ad Braulionis Cæsaraugustani petitionem scripsisse, vt testatur D. Illefonsus in additione virorum illustr. Scripsit quoq. inquit, vltimo, ad petitionẽ Braulionis Cæsaraugustani Episcopi, librũ Etymologiarum; quẽ cum multis annis conaretur perficere, inexpleto opere, diẽ extremum visus est clausisse. Idem affirmat Braulio ipse in eius vita, atq; opus hoc relictũ fuisse titulis, non libris distinctũ, quod postea ab ipso factũ est. Puto itaq; conclusionem, quæ est in Etymologijs, ab aliquo in Chronicõ translatã, & vicissim Chronici in Etymologias: & in Chronico legendum vsque ad 5. Sisebuti annum, in Etymologijs vsque ad 7. Suintilani. Hæc mihi occurrunt: qui secus sentit, non reijcio eius coniecturam.

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. de Viris Illustribus LIBER.

PRÆFATIO.

QVamuis [a] superius plurimi veterum tractatorum inter Græcos, & Latinos scriptores, doctissimi annotẽtur: tamen reor ipse etiam paucorum memoriam facere, quorum lectionem recolo me attigisse.

a Superius, *id est, in Hieronymo & Gennadio.*

I	Sixtus Papa Romanus.
II	Macrobius Diaconus.
III	Philastrius Episcopus Brixien.
IIII	Theodorus Episc. Mopsuestenus.
V	Osius Episc. Corduben.
VI	Toranius Rufinus presbyter Aquileien.
VII	Verecundus Episc. Africanus.
VIII	Victorinus Episcopus.
IX	Itatius Episcopus Galleciæ.
X	Eusebius Episc. Dorolitanus.
XI	Cerealis Episcopus Castellanen. in Africa.
XII	Ferrandus Diaconus Carthagin.
XIII	Petrus Episcop. Ilerden.
XIIII	Marcellinus presbyter.
XV	Itatius Clarus Episc. Hispanus.
XVI	Siricius Pont. Romanus.
XVII	Paulinus presbyter Mediolan. postea Eiscop. Nolanus.
XVIII	Proba vxor Adelphij.
XIX	Ioannes Chrysostomus Episcop. Constantinop.
XX	Sedulius presbyter.
XXI	Possidius Episcop. Africanus.
XXII	Primasius Episcop. Africanus.
XXIII	Proterius Episcop. Alexandrinus.
XXIIII	Paschasinus Episcop. Siciliensis.
XXV	Iulianus Pomerius.
XXVI	Eugipius Abbas Lucullanensis.
XXVII	Fulgentius Episcopus Ruspen. in Africa.
XXVIII	Eucherius Episc. Lugdun. Fráciæ.
XXIX	Hilarius Episcop. Arelaten.
XXX	Apringius Episc. Pacen. in Hisp.
XXXI	Iustinianus Imperator.
XXXII	Facundus Episc. Hermianen.
XXXIII	Iustinianus Episc. Valentinus.
XXXIIII	Iustus Episc. Vrgellitanus.
XXXV	Martinus Episc. Dumiensis.
XXXVI	Auitus Episcop. Viennensis.
XXXVII	Dracontius.
XXXVIII	Victor Episcop. Tunnensis.
XXXIX	Ioannes Episc. Constantinop.
XL	Gregorius Papa Romanus.
XLI	Leander Episc. Hispal.
XLII	Lucinianus Episc. Carthagin.
XLIII	Seuerus Episcop. Malacitanus.
XLIIII	Ioannes Episc. Gerunden.
XLV	Eutropius Episc. Valentinus.
XLVI	Maximus Episc. Cæsaraugustan. Hactenus Isidorus. Hinc Braulio Epis. Cæsaraug.
xlvii.	Isidorus Episc. Hispal.

Cap. I.

SIXTVS [a] Episcopus Romanę vrbis & Martyr, composuit ad instar Salomonis librum Prouerbiorũ, tam breui eloquio, vt in singulis versiculis singulæ explicentur [b] sententiæ. Cui quidem opusculo hæretici quædam contra Ecclesiasticam fidem inseruerũt, quò facilius sub nomine tanti Martyris, peruersorũ dogmatum reciperetur assertio. Sed is, qui Catholicum sese meminit, probando legat, & ea, quæ veritati contraria non sunt, recipiat. Quidam autem putant eundem librum [c] ab hæreticis, non à Sixto, fuisse dictatum. Refel-

Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam opere suo, ab eodem Martyre, hoc opus compositum esse fatetur.

a Vel primus anno Christi. 117. Vel secundus ann. 257. Hic, & qui sequuntur tredecim vsque ad Marcellinum, ex vnico exemplari Fontis sancti, apud Galistaum Cauriensis diœcesis descripti sunt. In reliquis libris desiderabantur, qui ab Osio incipiebant, & ex ipso, & Marcellino vnum fecerant caput.

b Sententias esse Xysti Philosophi, non Martyris, ait Hieronym. ad Ctesiphontem, & 18. Ezech. & 1. lib. in Iouinian. in quo deceptus Ruffinus, & retractat Augustinus.

c Ab hæreticis ait Gelasius 15. distinct.

Cap. II.

MAcrobius a Diaconus studium sancti Cypriani, ingeniumque sequutus, cōplexus est congrua ex vtroque testamento aduersus versutias hæreticorū capitula, de scilicet Dei Patris maiestate, & Filij Dei aduentu, eius Incarnatione, siue Passione, Resurrectione, & Ascensione in cælos, pariq. modo, & de electione gentium, & reprobatione Iudæorum. Deinde subiecit etiā cætera ad vtilitatē vitæ, & disciplinæ religionis pertinentia, omnia hæc in centum distincta capitulis.

a Apud Gennadium dicitur presbyter Afer, hæreticus, Donatianus, siue Montensis.

Cap. III.

PHilastrius Brixiensis Episcopus, hic a longe ante beatissimum Augustinum edidit librum de hæresibus, singulas quasq. demonstrans, siue quæ in populo Iudæorum ante Incarnationem Christi, fuerunt, quas viginti octo enumerat, siue quæ post Domini Aduentum Saluatoris, aduersus Catholicam fidem exortæ sunt, quas idem centū viginti octo esse describit, sicut de eo idem vir magnæ gloriæ b Augustinus & Doctor clarissimus meminit.

a Anno Christi 380.

b August. ad Quoduult Deum, de hæresibus.

Cap. IIII.

THeodorus a Mopsuestenæ vrbis Episcopus, ita clare copioseq. scientiæ doctrina refulsisse refertur, vt prædicaretur (si referre fas est) mille voluminum summam in Græco conscripsisse, aduersus omnium hæreticorum errores. b Hunc Acephalorum Episcopi in præiudicio Chalcedonensis Cōcilij, Iustiniano Principe compellente, dānare post mortem cum Iba, & Theodoreto Episcopis censuerunt. Dum constet, eū laudabilium virorum testimonijs clarissimæ ecclesiæ Doctorem fuisse: vixit vsq. ad Imperium senioris Leonis.

a Etiam laudatur à Theodoreto Sozomeno & Euagrio, sed damnatur à synodo Constantinop. 5. & à Gregorio lib. 6. epist. 195.

b Isidorus aliquot locis huius libri, nempe agens de Theodoro, Iustiniano imperatore, Facundo, & Victore Tunnensi, quin & lib. 8. Etymolog. cap. 5. & in Chronico, loquens de Iustiniano, aliquibus videri potest non satis fuisse æquus Concilio quinto Oecumenico Constātinopolitano. Res tota sic gesta est: Theodoretus Cyrensis Episcopus, cuius multa habemus doctissima opera, & Ibas Episcopus Edessenus, anno Christi. 448. in Concilio Hæretico Ephesino secundo (factione Dioscori Episcopi Alexandrini qui fuit hæreticus Eutychianista) absentes damnati sunt, suisque ecclesijs pulsi. Vide Euagrium lib. 1. hist. eccles. cap. 10. Caussa est addita, quod Theodoretus aduersus duodecim anathemata Cyrilli scripsisset: Ibas verò ad Marin Persam Epistolā haud Catholicā misisset. Deinde anno 451. in Chalcedonensi Synodo generali sub Leone Papa Romano illa secunda Ephesina synodus abrogota, & Theodoretus atque Ibas Episcopi ecclesijs suis restituti sunt. Euagr. lib. 1. capit. 4. & lib. 2. cap. vlt. Inde magnæ Tragœdiæ ortæ prouincijs & Imperatoribus ipsis diuersa sentientibus de recipienda synodo Chalcedonensi, quæ in hoc ipso Euagrio, & Liberato Carthaginiensi, atque Paulo Diacono leges. Donec tandem in quinta Synodo generali Constantinopoli habita sub Vigilio Papa, & Iustiniano Imperatore anno 553. damnata sunt scripta Theodoreti aduersus Cyrillum & Ibæ Edesseni, epistola ad Marin Theodorique Mopsuesteni Episcopi opera, quæ in ea epistola valde laudabantur. Hæc quidem grauiter à multis accepta sunt, quasi in eo Chalcedonensis Synodi auctoritas improbaretur. Euagr. lib. 4. cap. 37. Legentes enim in Chalcedonensi Synodo illos ecclesijs suis restitutos, simul illorum opera approbata fuisse existimarunt. At distinguere auctores ab operibus valde oportuerat, vt docet Iustinianus Imperat. in fidei suæ professione, & Proclus Constantinopolitanus in epistola. quæ in ista Synodo Constantinopolitana recitatur. Inde postea diutinæ contentiones in ecclesia viguerunt, de recipienda hac Synodo Constantinopolitana. Cuius defensores ab aduersa parte per calumniam vocabantur hæretici Acephali, & impugnatores trium capitulorum Synodi Chalcedonensis. Itaque Ægyptus, & Africa, vt Liberatus, & Victor Tunnēsis, nondum editus, testantur: Illyricum quoque, vt est apud Paulum Diaconum Aquileien. lib. 18. Romanis Pontificibus hoc concilium Constantinopolitanum probantibus aliquandiu restiterunt. Ausi etiam sunt hi duo auctores, Africani Liberatus Carthaginiensis, & Victor Tunnensis Vigilio Papæ imponere: illum opera Theodoræ Augustæ eorum trium capitulorum defensorem extitisse. Qua calumnia ex tribus Vigilij epistolis quæ

quæ in quinta Synodo recitantur, facilè conuincitur, & ex ijs quæ patres in sexta Synodo falso de Vigilio conficta queruntur. Hispaniam porrò in Africanorũ aliquando fuisse sententia suspicor ex tam multis verbis Isidori ad defensionem trium capitulorum inclinantibus. Nisi fortasse Isidorus hæc verba ex sui Victoris Tunnensis Chronico hausit, quo auctore libens vtitur, vel certe serò ad Isidorum, & Hispanos peruenire potuit Constantinopolitanæ Synodi approbatio à Romanis Põtificibus Vigilio, Pelagio, & Gregorio in primis facta. Præsertim cum ignorasse aliquanto tempore Hispania eius Synodi auctoritatem potuerit, in qua noluisse adesse Vigilium Papam Romanum audiuisset. Hinc factum puto, vt Isidorus sexto lib. Etymolog. cap. 16. post quattuor Synodos generales huius quintæ Constantinopolitanæ iam pridem habitæ non meminerit, quam tamen Papa Gregorius eius æqualis cæteris quattuor prioribus parem esse auctoritate definiuit. Plura leges in ipso Gregorio de huiusmodi defensoribus trium capitulorum, nempe 2. lib. Registri, Epistol. 36. & Indictione 11. Epistol. 10. & lib. 3. epistol. 4. Nam vitiatum fuisse exemplar Synodi Chalcedonensis à Constantinopolitanis, ait Gregorius 5. lib. Regist. epist. 14. & lib. 7. epist. 52. Indictione 2.

[c] *Ann. Christi 457. At Theodoretus ait, sub Teodosio iuniore.*

Cap. V.

OSius Cordubensis ecclesiæ ciuitatis Hispaniarum Episcopus, eloquentiæ viribus exercitatus. Scripsit ad sororem suam de laude virginitatis epistolam pulchro ac diserto comptam eloquio: composuitque & aliud opus de interpretatione vestium sacerdotalium, quę sunt in Veteri Testamẽto, egregio quidem sensu, & ingenio elaboratum. In [a] Sardicensi etiam concilio, quã plurimas edidit ipse sententias. Hic autem post longum senium vetustatis, id est, post centesimum primum annum in ipso iam limine vitæ à fidei limitibus subruens, serpentis iaculo concidit. Nam accersitus à Constantio principe, minisque perterritus, metuens, ne senex & diues damna rerum, vel exilium pateretur, illico Arrianæ impietati consensit, & vocabulum homousion, quod simul cum Patribus sanctis cæteris ecclesijs sequendum tradiderat, arreptus impietatis furore, damnauit: [b] cuius quidem vitam, vt meruit, confestim exitus crudelis finiuit.

[a] *Anno Christi 347.*
[b] *Vide infra in Marcellino.*

Cap. VI.

TOranius [a] Ruffinus scripsit ad quendam Paulinum presbyterum de benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentia A librum satis succinctum, & clara breuitate compositum. Hic autem iuxta mysticũ sensum, ea quæ de Dan filio Iacob, scripta sunt, non rectè de Domino nostro interpretatur, dum proculdubio ad Antichristum eadem pertinere sanctorum Patrum probet assertio.

[a] *Meminit Gennadius, vide Gelas. dist. 15.*

Cap. VII.

VErecũdus [a] Africanus Episcopus studijs B liberalium litterarum disertus edidit carmine dactylico duos modicos breuesq. libellos, quorum primum de resurrectione, & iudicio scripsit, alterum verò de pœnitẽtia, in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat.

[a] *Anno Christi 552. Verecundus quidam Iuncensis Episcopus in prouincia Africa Bizacena defensor trium capitulorum, anno ante habitũ Synodum Constantinopolit. quintam generalem iussu Iustiniani Imperatoris exul Chalcedone moritur. Hac Victor Tunnẽsis narrat. Puto autem omnino hunc fuisse, de quo loquitur Isidorus. Vidi porrò huius Verecũdi, ipsum libellum de pœnitentia hexametris scriptum, cuius hoc est initium.* Quis mihi mœsta dabit lacrymosis imbribus ora. *Is liber Gotthicis litteris descriptus* C *fuit olim Ecclesiæ Ouetensis, posteà apud Michaelem Ruyzium Azagrium amicum meum, Rodolphi Imperatoris Secretarium.*

Cap. VIII.

VIctorinus [a] Episcopus composuit & ipse versibus duo opuscula admodum breuia: vnum aduersus Manichæos reprobantes Veteris Testamenti Deum, veramque incarnationem Christi contradicẽtes; aliũ autem aduersus [b] Marcionistas, qui duo principia, id est, duos Deos fingunt: vnum malum iustum creaturarũ conditorem, & D retributorem factorum: alterum bonum, animarum susceptorem, & indultorem criminum.

[a] *Victorini duo referuntur à Hieronymo, vnus Episcopus Pitabionensis Martyr: alter Rhetor Afer. Alij quoque duo à Gennadio, vnus Rhetor, & Poeta Massiliensis, qui cõmentaria in Genesin versibus scripserit, quæ ad nos, vsque peruenerunt, & postremus Aquitanus. Ego opus Victorini aduersus Manichæos, & Marcionistas, quod ab Isidoro refertur, non vidi, neque vsquam scio extare, sed puto fuiße illius Massiliensis Poetæ, nam Episcopum fuiße non meminit Gennadius.*
[b] *Vide Augustin, de Hæres lib. 1. cap. 21. & Irenæum, lib. 1. cap. 28.*

Cap.

Cap. IX.

ITatius [a] prouinciæ Gallæciæ Episcopus, sequutus Chronicam Eusebij Cæsarien. Episcopi, siue Hieronymi presbyteri, quæ vsque hodie in Valentis Augusti imperium edita declaratur, dehinc ab anno primo Theodosij Augusti, vsque in annum imperij Leonis octauum subiunctã sequitur historiam, in qua magis Barbararum gentiũ bella crudelia narrat, quæ premebant Hispaniam. Decessit sub Leone Principe, vltima iam penè senectute, sicut etiam præfationis suæ demonstratur indicio. B

a Anno Christi 481.

b Idacios siue Itacios, duos ponit Isidorus, quos quia falsò in vnum multi etiam nostrates confundunt, facturus rem gratam videbor, si Idacios omnes distinguam. Reperio enim quinque hoc nomine Hispanos, qui ad tres redigi posse videntur. Vide Scholion de Idacijs tribus. Primus est Itacius (sic enim hic scribitur in vetustis omnibus codicibus) cognomento Clarus Episcopus Ossonobensis, relegatus ob cædem Priscilliani cum Vrsacio, anno fere Christi 390. de quo Sulpitius Seuerus in historia ecclesiastica, Hieronymus, & Isidorus. Is scripsit contra Priscillianum, vt ait Isidorus, sed non extat. Secundus Idacius Episcopus Emeritensis ijsdem temporibus cum superiore, persequutor quoque Priscilliani, ex eodem Sulpicio Seuero. C Vterque verò subscribit in Synodo Cæsaraugustana. Tertius Idacius, siue Itacius (nam vtroque modo scriptum reperio) Episcopus Lamecensis in Gallæcia, auctor Chronici nondum editi, quod manu scriptum habeo. Is se conuersum ait anno Christi 417. scripsisse verò, vsque ad octauum annum Leonis, ait Isidorus, nempe annum 481. Sigebertus ait vsque ad annum 490. Trithemius primum cum tertio confundit. Poterat, & videri quartus Idacius, Clarus, cuius opus extat aduersus Varidamum Arrianum. Sed is, vt puto, idem est cum primo Ossonobensi exule. Potuit enim dum peregrinatur, opus Varidami videre Neapoli vrbe Campaniæ, quod de se ipse narrat. Quartum etiam adderet aliquis illum Idacium Episcopum, qui cum Turibio Asturicensi Concilium celebrauit aduersus Priscillianistas, iussu Leonis Papæ, anno 447. vt est in Epistola Leonis ad Turibium, & in altera epistola ipsius Turibij ad Idacium & Ceponium, quam habeo manuscriptam. D Sed hic Idacius ex comparatione temporis, & Gallæciæ Prouinciæ potuit esse idem cum tertio illo Lamecensi Chronographo.

Cap. X.

EVsebius Borolitanæ vrbis Episcopus, hic in cœtu [a] Chalcedonensis Concilij contra Dioscorum hæreticum Alexandrinæ vrbis Episcopum librum obtulit, ac præsenti Synodo omnes Dioscori errores, & blasphemias recitauit. Hunc enim ac sanctum Flauianum Constantinopolitanum A Episcopum idem Dioscorus in [b] Ephesina secunda Synodo excommunicationis sententia deiecerat, eò quòd pro orthodoxa fide contra hæresin repugnarent. Vnde postea idem Eusebius in [c] Chalcedonensi Synodo innumerabilium malorum eius crimina, vel blasphemias detegẽs, damnationis eius sententiam super eũ à sancto Concilio imprecatur, scilicet, vt quod iustè ille alijs intulerat, in eo iustè retorqueretur.

a *Actione 3. Concil. Chalced.*

b *Anno Christi 448.*

c *Anno 451.*

Cap. XI.

CErealis Castellanensis ecclesiæ Episcopus. Hic, dum apud Carthaginiensem Africæ prouinciæ vrbem venisset, de fide sanctæ Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum Episcopo, concertatus est, respondens propositionibus eius, non eloquiorũ argumentis, sed de testimonijs sanctarum scripturarum [a] Extat hoc ipsum eiusdem opusculum nouem & decem responsionũ capitulis præsignatum.

a *Extat cum alijs in hæreseologia.*

Cap. XII.

FErrandus Carthaginiensis ecclesiæ Diaconus, multùm in sacris scripturis floruisse asseritur, multasque cum beato Fulgentio propositiones alternis epistolis habuisse narratur. Iste ad Pelagium, & Anatolium Romanos Diaconos consulentes eum, vtrum liceat quenquam damnare post mortem, edidit [a] rescriptum; vbi inter alia sic loquutus est, dicens. [b] Quid prodest dormiẽtibus Ecclesiam perturbare? Si quis adhuc in corpore mortis huius accusatus & damnatus, antequã mereretur absolui, de ecclesia raptus est, absolui non potest humano iudicio. Si quis accusatus & absolutus in pace Catholicæ ecclesiæ transiuit ad Deum, condemnari non potest vlterius humano iudicio. Si quis accusatus ante diem sacri examinis, repentina vocatione præuentus est, intra sinum matris ecclesiæ constitutus, diuino intelligendus est iudicio reseruari, & de hoc nullus homo potest manifestam

proferre sententiam, cui si Deus indulgentiam dedit, nihil nocet nostra seueritas, sed si supplicium præparauit nihil prodest nostra benignitas.

a *Editus est Romæ ab Achille Statio.*
b *Idem scripsit Pontianus Episcopus Afer ad Iustinianum Imp.*
c *Contra definit Concil. 5. Constantinopol. act. 5. de Theodoro Mopsuesteno, vide 24. quæst. 2.*

Cap. XIII.

PEtrus Ilerdensis Hispaniarum ecclesiæ Episcopus, edidit diuersis solemnitatibus congruentes orationes, & missas elegāti sensu, & aperto sermone.

Cap. XIIII.

MArcellinus [a] Italiæ presbyter, scripsit Theodosio minori Arcadioque Imperatoribus opusculum vnum: in quo retexit gesta Episcoporum, qui ad destructionem homousion Arimini [b] conuenerunt: quique ita totum mundum perfidia impij dogmatis turbauerunt, vt vix pauci antistites existerent, qui in inuiolabili fidei cultu perseuerarent. Exponit quoque de Arrio, dum ad Synodum pergeret cum Alexandro disputaturus, qualiter conuersus in via ad necessariam caussam, viscera eius fuissent diffusa. De fine quoque Osij [c] Cordubensis vrbis Episcopi, qui metu Imperatoris fidem præuaricatus, perfidiæ assertor & impietatis effectus fuerat assequutor, sic talia profert: Nam post impiam, inquit, Osij præuaricationem, dum Sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus in Cordubensi vrbe iuxta imperiale decretum fuisset adductus, ac minimè vellet illi communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantij præfecto Vicario, vt mitteret eum in exilium. At ille inquit: Non audeo Episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab Episcopatu deieceris. Vt autem vidit Sanctus Gregorius, quod Osius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris hodie humanam proferri sententiā aduersus me minimum seruum tuum, qui pro fide nominis tui, vt reus assistens spectaculum factus sum: sed tu ipse, quæso, in caussa tua hodie iudica, ipse sententiam proferre dignare per vltionem. Non ego, quasi metuens exilium, fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium graue sit: sed vt multi præuaricationis errore liberentur, cum præsentem viderint vltionem. His dictis, ecce repente Osius residens fastu, quasi regalis Imperij, cum sententiam conaretur exprimere: os vertit, distorquens pariter & ceruicem, ac de sessu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille Gentilis expauit, & licet esset iudex; tamen timens ne in se simili supplicio iudicaretur, prostrauit se ad pedes sancti viri obsecrans, vt sibi parceret, qui in eum diuinæ legis ignorantia peccasset, & non tam proprio arbitrio, quàm mandantis imperio. Inde est, quod solus Gregorius ex numero [d] vindicantium integram fidem, nec in fugam versus est, nec passus est exilium, vnusquisque enim timuit de illo vlterius iudicare.

a *Huius meminit Gennadius in Faustino presbytero.*
b Anno 559.
c *Marcellini historia de Osij Cordubensis morte ijsdem verbis, sed paullò fusior extat in Codice Gotthico bibliotheca Complutensis ad finem Isidori de Viris illustribus, sine nomine auctoris Marcellini. Porrò Osius nobilissimus olim confessor, & doctissimus, ab Augustino, & Athanasio laudatus, Constantino Imperatori etiam per litteras familiaris (vt est in Cod. Theodos. titul. de sacrosanctis ecclesijs) quique in Concilijs Eliberitano, Nicano & Sardicensi, cum magna sui laude fuerat Catholicorum propugnator, tandem senio delirans, in Syrmiensi Synodo ad Arrianos defecit. De quo vide etiam Hilarium, lib. de Synodis: Athanasium, lib. de vnitate Trinitatis: Sulpitij Seueri historiam, & Honorium Augustudunensis lib. de scriptoribus eccles.*
d *Vindicat Martyres apud Optatum, lib. 1.*

Cap. XV.

ITatius Hispaniarum Episcopus, cognomento & eloquio Clarus, scripsit quendā librum sub Apologetici specie, in quo detestanda [a] Priscilliani dogmata & maleficiorum eius artes, libidinumq. eius probra demonstrat: ostendens Marcum quendam Memphiticum Magicæ artis scientissimum,

simum, discipulum fuisse [b] Manis, & Priscilliani magistrum. Hic autem cum Vrsatio Episcopo ob necem eiusdem Priscilliani, cuius accusatores extiterant, Ecclesiæ communione priuatus, exilio condemnatur, ibique die vltimo fungitur, Theodosio maiore, & Valentiniano regnantibus.

a *Vide Epiphan. lib. 1. capit. 34. & Iren. lib. 1. cap. 8. & 9.*
b *De Mane Cyrillus catecheſ. 6o. & Epiphan. lib. 2. capit. 66 1.*

Cap. XVI.

SIricius [a] clarissimus Pontifex & Romanæ sedis antistes scripsit [b] decretale opusculum directum ad [c] Eumerium Tarraconensem Episcopum. In quo inter alias ecclesiasticas disciplinas, constituit hæreticorum baptisma nequaquam ab ecclesia rescindendum. Reperimus & [d] aliam eius epistolam ad diuersos Episcopos missam, in qua condemnat Iouinianum hæreticũ, atque Auxentium, cæterosque eorundem sequaces. Præfuit Romæ annos quattuordecim. Obijt Theodosio & Valentiniano regnantibus.

a *Anno 385.*
b *Extant epistolæ.*
c *Eumerius semper vocatur in v. c. non Himerius.*
d *De qua vide Ambros. epist. 8. & 81.*

Cap. XVII.

PAulinus [a] presbyter explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentiæ genere librum satis succincta breuitate compositum. Idem etiam, petente Augustino, conscripsit Ambrosij vitam signis florentem atque doctrinis, & meritis Apostolorum non imparem. Siquidem & Constantius Episcopus Germani vitam contexuit: obitumque Paulini Oranius edidit.

a *Anno 410. fuit Episcopus Nolanus.*
b *Paulinus hic est Episcopus Nolanus, de quo multa mentio apud Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregoriũ, & Gennadium. Frustra enim multi nostra ætate Honorium Augustudunensem sequuti Paulinos duos faciunt, vnum Nolanum Episcopum, alterum presbyterum Mediolanensem auctorem vitæ sancti Ambrosij. Cum ipse Paulinus in epistola ad Alypium scribat, se licet in Hispania ordinatus fuerit presbyter à Lampio Episcopo Barcinonensi, tamen beneficio Sancti Ambrosij assequutum esse, vt, vbicumq; terrarum degeret, Ambrosij presbyter diceretur. Porrò huiusmodi vitæ, quæ ab Isidoro commemorantur, nempe Ambrosij Mediolanensis, Germani Antisiodorensis, & Paulini Nolani Episcoporum editæ à Paulino, Constantio, & Oranio extant in vetustissimo exemplari ecclesiæ Toletanæ, & feruntur impressæ apud Laurentium Surium.*

Cap. XVIII.

PRoba [a] vxor Adelphij Proconsulis, fœmina, idcirco inter viros ecclesiasticos posita sola, pro eo quod in laude Christi versata est, componens [b] centonem de Christo Virgilianis coaptatum versiculis. Cuius quidem non miramur studium, sed laudamus ingenium. [c] Quod tamen opusculum inter apocryphas scripturas inseritur.

a *Anno Christi 410. extat cognomine Falconia Valeria.*
b *Meminit Hieron. ad Paulinum.*
c *Apocryphum vocat Gelasius, dist. 15.*

Cap. XIX.

IOannes [a] sanctissimus Constãtinopolitanæ sedis Episcopus, cognomento Chrysostomus: cuius oratio & plurimam cordis compunctionem, & magnam suauiloquentiam tribuit, condidit Græco eloquio multa & præclara opuscula. E quibus vtitur Latinitas duobus eius delapsis libellis, scriptis ad quendam Theodorum lamentis, & exhortationibus plenis, vtpote illum à bona conuersatione deiectum. Et quia monachi vitam cum eo in vno eodemque monasterio exercuerat, ideo conuersationis ibi factæ eum in libris ipsis admonuit, prouocans eum ad propositum, atque ostendens, nulli peccatori vel impio, si ad pœnitentiam redeat, desperandum. Legimus eiusdem & librum alium, cuius prænotatio est: Neminem posse lædi ab alio, nisi à semetipso. Ad personam quoque cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregoriæ reperitur opus eius insigne de conuersatione vitæ, & institutione morum, siue de compugnantia virtutum & vitiorum. Est etiam, & alius liber eiusdem apud Latinos de compunctione cordis. Alter quoque scriptus ad quendam Eutropium, cum palatio pulsus ad altarium confu-

confugisset. Multos præterea composuit diuersósque tractatus, quos enumerare per longum est. Cuius quidem studij, etsi non omnia, tamen quam plurima eloquentiæ eius fluenta de Græco in Latinum sermonem trāslata sunt. Hic autem [b] decimo tertio anno Episcopatus sui discordia Theophili Alexandrini Episcopi oppressus. Fauentes Episcopi nostri Arcadio Imperatori damnauerunt eum innocentem, atque ab Episcopatu [c] deiectum Pontum in exilium retruserūt. [d] Corpus trigesimo quinto anno, die functionis ab exilio Constantinopolin reuocatur, etiam in Apostolorum ecclesia sepelitur.

[a] *Anno 398.*
[b] *Fortè anno 7. nam annos 6. sedisse constat ex Marcellino, & Niceph. Constantin.*
[c] *Deiectus anno Christi 404. ex Marcellino mortuus exul, anno 407. ex Paulo Diac.*
[d] *Hæc adduntur in vno exemplari.*

Cap. XX.

SEdulius [a] presbyter edidit [b] tres libros, dactylico Heroico metro compositos, quorum primus signa, & virtutes veteris Testamenti potentissimè resonat, reliqui verò gestorum Christi Sacramenta vel miracula intonant.

[a] *Anno 430.*
[b] *Laudat Gelasius dist. 15.*

Cap. XXI.

POssidius [a] Africanæ prouinciæ Episcopus. Hic stylo persequutus est vitam Sancti Augustini, cui etiam operi subiecit indiculum scriptorum eius, enumerans quanta idem beatissimus Doctor scripsit, vbi plusquam quadringentorum librorum volumina supputantur. Homiliarum verò, & epistolarum, quæstionumque infinitus modus est, vt penè vix possit quisquam articulo suo aliena tanta scribere, quanta ille proprio labore composuit.

[a] *Ita v. c. non Posidonius fuit Episcopus Calamensis in Numidia, in 7. Concil. Carthag. anno. 418. extat.*

Cap. XXII.

PRimasius [a] Africanus Episcopus, composuit sermone scholastico de hæresibus tres libros directos ad [b] Fortunatum Episcopum, explicans in eis quod olim beatissimus Augustinus in libro hæreseon imperfectum, morte interueniente, reliquerat. In primo namque ostendens quid hæreticum faciat: in secundo, & tertio, digerēs quid hæreticum demonstret.

[a] *Anno 553.*
[b] *Prouincia Byzacena dicitur in. 5. Concil. Constantinop. collat. 2.*
[c] *Extant eius comment. in Apocalyps.*

Cap. XXIII.

PRoterius [a] Alexandrinæ ecclesiæ antistes scripsit epistolas ad Leonem Romanæ sedis Episcopum de festiuitate Paschali. Hunc autem Leonis Augusti temporibus Dioscori hæretici successores, auctore Timotheo, seditione facta crudelissime peremerunt, ipsúmque Timotheum sibi pro Alexandrino Episcopo statuerunt.

[a] *Nicephorus lib. 15. cap. 15. Liberatus cap. 16. Anno 457.*

Cap. XXIIII.

PAschasinus Siciliensis Episcopus, edidit vnam [a] epistolam Paschalem ad Leonem supradictum Papam directam, in qua refert Paschalis mysterij miraculum his verbis: Est, inquit, possessio, quæ appellatur Meltinas, in montibus arduis ac syluis densissimis constituta, illic perparua atque vili opere constructa ecclesia est, [b] in cuius baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis sit, vel fistula nec aqua omnino vicina, fons ex sese repletur: paucisque, qui fuerint, consecratis, cum deductorium nullum sit, vt venerat aqua, ex sese discedit. Claruit sub Theodosio Iuniore Arcadij Imperat. filio.

[a] *Anno 445. scripta est epistola. Extat cum epistolis Leonis, tom. 1. Concil. contigit anno 417. Paschasinus hic Lilybetanus Episcopus fuit, legatus Leonis Papæ in Concil. Chalcedonen. anno 451.*
[b] *Simile miraculum in Hispania, anno 583. ex Gregor. Turonen. lib. 10. cap. 22. & Sigeberto.*

Cap.

Cap. XXV.

IVlianus [a] quidam [b] Gallus, cognomento Pomerius, hic octo libros de animæ natura in Dialogi morem conscripsit. Horum primus continet, quid sit anima, vel qualiter credatur ad Dei imaginem facta. In secundo loquitur, vtrum anima corporea, an incorporea sit. In tertio differit, primo homini vnde anima sit facta. In quarto, vtrum noua anima sine peccato fiat: an peccatum primi hominis ex illo propagata originaliter trahat. In quinto describit, quæ sit facultas animæ. In sexto eloquitur, vnde sit illa discordia, qua carni spiritus, vel caro spiritui aduersatur. In septimo autem scribit de differentia vitarum, & mortium, vel resurrectione carnis & animæ, siue de morte carnis, ac de eius resurrectione. In octauo loquitur de his, quæ in fine mundi futura sunt, vel de quæstionibus, quæ solent de resurrectione proponi, siue de finibus, honorum, atque malorum. Hic tamen in secundo eiusdem operis libro, Tertulliani erroribus consentiens, animam corpoream esse dixit, quibusdam hoc fallacibus argumentis adstruere contendens. Edidit etiam vnum libellum de virginibus instituendis, alios quoque tres de futuræ vitæ contemplatione, vel actuali conuersatione; necnon de vitijs, atque virtutibus.

[a] *Anno 450.*

[b] *Maurum ait fuisse Gennadius. Falsò ergo confundunt quidam Pomerium cum Iuliano Episcopo Toletano, qui obijt anno 690.*

Cap. XXVI.

EVgipius [a] Abbas Lucullanensis oppidi, Neapoli Campaniæ. Hic ad quendam Paschasium Diaconum libellũ de vita sancti monachi Seuerini trãsmissum breui stylo composuit. Scripsit & regulam monachis consistentibus in monasterio sancti Seuerini, quam eisdem moriens quasi testamentario iure reliquit. Claruit post consulatum [b] Importuni Iunioris Anastasio Imperatore regnante.

[a] *Extat vita apud Surium. De Seuerino Grego. lib. 7. epist. 84. Paul. Diac. lib. 1. cap. 12.*

[b] *Importunus cos. Anno Christi 509. ad Eugipiũ extat epist. Fulgentij Ruspensis. Eugipium se vidiße, ait Caßiodor. lib. 1. diuin. inst.*

Cap. XXII.

FVlgentius Afer ecclesiæ Ruspensis Episcopus, in confessione fidei clarus, in scripturis diuinis copiosissimè eruditus, in loquendo quoque dulcis, in docendo ac disserendo subtilis, scripsit multa. E quibus legimus, de gratia Dei, & libero arbitrio libros responsionum septem, in quibus Fausto Galliæ Regiensis vrbis Episcopo Pelagianæ prauitati consentienti respõdens, obnititur eius profundam destruere calliditatem. Legimus & eiusdem librum de sancta Trinitate ad Felicem directum Notarium. Librum quoque regulæ veræ fidei; & alium de Sacramento Incarnationis Domini nostri Iesu Christi. Extant & duo eiusdem libri de veritate prædestinationis ad Episcopos missi, in quibus demonstratur: quod gratia Dei in bonis voluntatem humanam præuenit, & quod Deus quosdam prædestinationis suæ munere iustificans præeligit, quosdam verò in suis reprobis moribus occulto quodã iudicio derelinquit. Est & liber altercationis eius, quo de fide cum Thrasamundo rege idem beatus Fulgentius disputauit. Ad Ferrandum quoque ecclesiæ Carthaginiens. Diaconum vnum de interrogatis quæstionibus scripsit libellum. Inter hæc composuit multos tractatus, quibus sacerdotes in ecclesijs vterentur. Plurima quoque feruntur ingenij eius monumenta. Hæc tantùm ex pretiosis doctrinæ eius floribus carpsimus. Sors melior, cui delicias omnium librorum eius præstiterit Dominus. Claruit sub Thrasamundo rege VVandalorum Anastasio Imperatore regnante.

Anno 500.

Cap. XXVIII.

EVcherius Franciæ Episcopus, elegans sententijs, ornatus in verbis, edidit ad Hilarium Arelatensem antistitem eremi deserta petentem vnum opusculum de laude eiusdem eremi luculentissimum, & dulci sermone dictatum, in quo opere laudamus Doctorem, & si pauca, tamen pulchra dicentem. [b] Breuitas, vt ait quidam, laus est interdũ in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet.

ª Anno 450. Lugdunensis Episcopus fuit apud Gennadium, & Marcellinum.
ᵇ Ciceronis sunt verba.

Cap. XXIX.

Hilarius ª Arelatensis Episcopus scripsit vitam parentis, & prædecessoris sui sanctissimi ac venerabilis Honorati Episcopi, suaui ac præclaro prædictatam eloquio.

ª Anno 432. De hac Gennadius.

Cap. XXX.

Apringius ª ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus lingua, & scientia eruditus, interpretatus est Apocalypsin Iohãnis Apostoli subtili sensu atq. illustri sermone melius penè, quã veteres ecclesiastici viri exposuisse videntur. Scripsit & nonnulla quæ tamen ad notitiã nostræ lectionis minimè peruenerunt. Claruit temporibus Theudis principis Gotthorum.

ª Anno Christi 540. Apringij nomine multorum manibus circumfertur opus ingens manuscriptum in Apocalypsin. Sed ego, cum viderem codicem ipsum Gotthicum Legionensem scriptum æra millesima octaua, animaduerti inde auctoris nomen non constare, sed editum opus in gratiam cuiusdam Eterij. Quin & in præfatione ille auctor ait, se collegisse sua ex libris Victorini, Isidori, & Apringij. Vt manifesto constet non esse illum Apringium cuius Isidorus meminit.

Cap. XXXI.

Iustinianus ª Imperator, quosdam libros de Incarnatione Domini edidit, quos etiã per diuersas prouincias misit. Cõdidit quoque & rescriptum contra ᵇ Illyricianã Synodum & aduersus Africanos Episcopos Chalcedonẽsis Synodi defensores peruerso studio: in quo tria capitula damnare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, siue rescripta Theodoreti, & epistolam, quæ dicitur Ibæ Edesseni Episcopi.

Anno 553.
ª Sumpta hac ex Liberato, & Victore Tunnensi.
ᵇ Illyriciana anno 549. Damnat etiam Iustinianus in fidei suæ professione, quæ extat 1. tom. Concil.
ᶜ Vide Scholion de Theodoro sup. Mopsuesteno ad capitu quart.

A

Cap. XXXII.

Facundus ª Afer, Hermianensis ecclesiæ Episcopus, duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit, quorum stylo elicuit; præfata tria capitula in præscriptione Apostolicæ fidei, & Chalcedonensis Synodi impugnatione, fuisse damnata. Id est, epistolam Ibæ Edesseni Episcopi ad Marim Persam directam, & Theodorum Mopsuestenum Episcopum, & Theodoreti Cyri Episcopi dicta. ᵇ Claruit post consulatum Basilij, anno decimo regnante Iustiniano Imperatore.

B

ª Sumpta ex Victore Tunnensi.
ᵇ Anno Christi 551.

Cap. XXXIII.

Iustinianus de Hispania, ecclesiæ Valentinæ Episcopus, ex quattuor fratribus Episcopis eadem matre progenitis vnus, scripsit librum responsionum ad quendam Rusticum de interrogatis quæstionibus: quarum prima responsio est de Spiritu sancto: secunda est contra Bonosianos, qui Christum adoptiuum filium, & non propriũ dicunt: tertia responsio est de baptismo Christi, quod iterare non licet: quarta responsio est de distinctione baptismi Iohãnis, & Christi: quinta responsio est, quia Filius sicut Pater inuisibilis sit. Floruit in Hispanijs temporibus Theudis Principis Gotthorum.

C

Anno 531.

Cap. XXXIIII.

Iustus Vrgellitanæ ecclesiæ Hispaniarum Episcopus, & frater prædicti Iustiniani, ª edidit libellum expositionis in Cantica Cãticorum, totum valde breuiter atque apertè per allegoriam sensum discutiens. Huius quoque fratres ᵇ Nebridius, & Elpidius quędam scripsisse feruntur, è quibus, quia incogniti sumus, magis reticenda fatemur.

D

ª Extat.
ᵇ Nebridius Episcopus Egarensis subscribit in 2. Concil. Tolet. anno Christi 527. & in Concil. Tarrac. anno 516.

Cap. XXXV.

Martinus ª Dumiẽsis monasterij sanctissimus Põtifex, ex Oriẽtis partibus nauigans,

gans, in Gallæciam venit, ibiq. conuersis ab A Arriana impietate ad fidē Catholicā Sueuorum populis, regulam fidei & sanctæ religionis constituit, Ecclesias cōfirmauit, monasteria cōdidit, copiosaq. præcepta piæ institutionis composuit. Cuius quidem ego ipse legi librum de differētijs quattuor virtutum, & aliud volumē epistolarum in quibus hortatur vitæ emendationem, & conuersationem fidei, orationis instantiam, & & elemosynarum distributionem & super omnia cultum virtutum omnium & pietatem. Floruit, regnante Theodemiro Rege Sueuorum, temporibus illis, quibus Iustinianus in republica, & Athanagildus in Hispanijs imperium tenuerunt.

[a] *Martinus Episcopus Dumiensis, natione Pannonius fuit, vt ex Gregorij Turonensis historia constat, & ex ipsius Martini epitaphio ab se composito, quod ex vetusto libro descriptū habemus. Eius hoc est initium.*

Pannonijs genitus transcendens æquora vasta
Gallęciæ in gremium diuinis nutibus actus &c.

Fundauit monasterium Dumiense in Gallæcia, vt dicitur in decimo Concil. Tolet. itaque subscribit Martinus Episcopus in Concil. primo Bracar. anno Christi 561. inde factus Archiepiscopus Bracaren. subscribit in secundo Concil. Bracar. anno 562. præfuit vero his Ecclesijs annos triginta ex Gregorio Turonens. in Chron. & lib. primō de miraculis Martini Turonensis cap. 11. & Aimoino lib. 3. cap. 39. Eius aliqua opuscula feruntur impressa: plura nos habemus nondum edita.

Cap. XXXVI.

AVitus [a] Viennensis Episcopus, scientia secularium litterarum doctissimus edidit quinq. [b] libellos heroico metro compositos, quorum primus est de origine mundi, secundus de originali peccato, tertius de essentia Dei, quartus de diluuio mundi, quintus de trāsitu maris rubri. Scripsit & ad Fuscinam sororem de laude virginitatis librum vnum pulcherrimo compositum carmine, & eleganti epigrammate coaptatum.

[a] *Anno Christi 490. vide Gregor. Turonens. Sigebertum, & Adonem.*
[b] *Extant impressa.*

Cap. XXXVII.

DRacontius cōposuit heroicis versibus [a] Hexameron creationis mundi, & luculenter quidem composuit & scripsit.

[a] *Extat impress. vide infra in Eugenio 3.*

Cap. XXXVIII.

VIctor [a] Tunnensis Ecclesiæ Africanus Episcopus. Hic à principio mundi vsq. ad primum Iustini Iunioris imperij annum breuem per Consules annuos bellicarū, Ecclesiasticarumq. rerum nobilissimā promulgauit historiam, laude & notatione illustrē, ac memoria dignissimam. Hic pro defensione trium capitulorum à Iustiniano Augusto Ecclesia sua pulsus, exilio in Ægyptū transportatur. Inde rursum Constantinopolin vocatus, dum Iustiniano Imperatori & Eutychio Constātinopolitanę vrbis Epi- B scopo obtrectatoribus eorundem trium capitulorum resisteret, rursus in monasterio eiusdem ciuitatis custodiendus mittitur, atq. in eadem damnatione (vt dicunt) permanens, moritur.

[a] *Victoris Tunnensis Episcopi habeo Chronicon manuscriptum, in quo, post Eusebium Hieronymum, & Prosperum, tēpora prosequitur à consulatu XVIII. Theodosij Iunioris, id est, anno Christi 444. vsq. ad annū primū Iustini Iunoris, id est Christi 567. Ibi suum deplorat exilium, quo mihi valde dignus fuisse videtur. Restitit enim Vigilij Papæ Iustiniani Imp. & Synodi Constantinopol. decretis; dum tria capitula, de quibus supra diximus, mordicus defendit. Hic apud Isido- C rum lib. 5. Etymolog. c. 38. falso Turonensis scribitur, ab alijs Tununensis, Trithemio Cummenensis, sed ipse se in vetusto codice Tunnensem vocat. Puto esse oppidum Africæ Proconsularis, quod Tunis Polybio & Straboni vocatur, Tunisense Plinio, Liuio autem Tunes Tunetis inflectitur. Nobile his tēporibus ob expeditionē Caroli Quinti Cæsaris. Huius Victoris meminerunt etiā Ado Viennensis & Otho Frisingen. li. 5. c. 4.*

Cap. XXXIX.

IOhānes sanctæ memoriæ Constātinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, ad quem beatus Gregorius librum regulæ pastoralis scripsit, vir [a] inæstimabilis abstinentiæ, & eleemosynis tantùm largissimus, vt D zelo auaritiæ aduersus eū Imperator Mauritius permotus, vrbe pauperes pellendos ediceret. Hic Græco eloquio edidit de sacramento Baptismatis rescriptum ad bonæ recordationis dominum nostrum & prædecessorem Leandrum Episcopum, in quo nihil proprium ponit, sed tantummodo antiquorum Patrum replicat de trina mersione sententias. Claruit temporibus Mauritij Principis, defunctusque est Augusto eodem regnante.

[a] *Ieiunator vocatur à Niceph. Constantinop.*

Cap. XL.

GRegorius Papa Romanæ ſedis Apoſtolicæ Præſul, compunctione timoris Dei plenus, & humanitate ſummus, tantoq. per gratiam Spiritus ſancti ſcientię lumine prę ditus, vt non modo illi in pręſentibus tēporibus quiſquam Doctorū, ſed nec in præteritis quidem par fuerit vnquā. Hic in exordio Epiſcopatus edidit librum regulæ paſtoralis, directum ad [a] Iohānem Conſtantinopolitanæ ſedis Epiſcopū. In quo docet, qualis quiſq. ad officium regiminis veniat, vel qualiter, dum venerit, viuere, vel docere ſubiectos ſtudeat. Idem etiam, efflagitante Leandro Epiſcopo, librum beati Iob myſtico ac morali ſenſu diſſeruit, totamque eius propheticam hiſtoriam triginta quinq. voluminibus largo eloquentiæ fonte explicuit. In quibus quidem quanta myſteria ſacramentorum aperiantur, quantaque ſint in amorem vitæ æternæ præcepta, vel quāta clareant ornamenta verborum, nemo ſapiens explicare valebit, etiam ſi omnes artus eius vertantur in linguas. Scripſit etiam [b] & quaſdam epiſtolas ad prædictum Leandrum, è quibus vna in eiſdem libris Iob, titulo præfationis adnectitur: [c] altera eloquitur de merſione Baptiſmatis, in qua inter cætera ita ſcriptum eſt. Reprehenſibile, inquit, eſſe nullatenus poteſt infantē in Baptiſmate mergere, vel ſemel, vel ter, quando in tribus merſionibus perſonarum Trinitas & in vna poteſt diuinitatis ſingularitas deſignari. Fertur tamen idē ſanctiſsimus vir, & alios libros morales ſcripſiſſe, totumque textum quattuor [d] Euangeliorum ſermocinando in populis expoſuiſſe, incognitū ſcilicet nobis opus. Felix tamē, & nimiùm felix, qui omnia ſtudiorum eius potuit cognoſcere: Floruit autem Mauritio Auguſto Imperatore: obijt in ipſo exordio Phocatis Romani Principis.

a *Ita 1. lib. Regiſtr. epiſt. 4. non ergo ad Iohannem Rauennatem, vt in impreſ.*
b *Et aliæ lib. 4. Regiſtr. epiſt. 46. c. 90. & lib. 7. epiſt. 125.*
c *Primo lib. Regiſtr. epiſt. 41.*
d *Extant homil. 40. in Euangelia.*
Anno Chriſti. 604.

Cap. XLI.

LEander genitus patre Seueriano Carthaginiēſis prouinciæ, [a] profeſsione monachus, & ex monacho Hiſpalenſis Eccleſiæ prouincię Bethicæ cōſtitutus Epiſcopus, A vir ſuauis eloquio, ingenio præſtantiſsimus, vita quoq. etiam atq. doctrina clariſsimus, vt & fide eius atq. induſtria populi gentis Gotthorum [b] ab Arriana inſania ad fidem Catholicam reuerterentur. Hic namq. in exilij ſui peregrinatione cōpoſuit duos aduerſus hæreticorum dogmata libros, eruditione Sacrarum ſcripturarum ditiſsimos, in quibus vehementi ſtylo Arrianæ impietatis confodit atq. detegit prauitatem: oſtendēs ſcilicet, quid contra eoſdem habeat Catholica Eccleſia, vel quantùm diſtat ab eis religione, vel fidei ſacramentis. B Extat & aliud laudabile eius opuſculum aduerſus inſtituta Arrianorū, in quo, propoſitis eorum dictis, ſuas reſponſiones opponit. Præterea edidit vnum ad Florentinam ſororem [c] de inſtitutione virginum, & contemptu mundi libellum, titulorum diſtinctionibus prænotatum. Siquidem & in Eccleſiaſticis officijs idē nō paruo laborauit ſtudio: in toto enim Pſalterio duplici editione orationes conſcripſit: in ſacrificio quoque, laudibus, atq. pſalmis multa dulci ſono compoſuit. Scripſit & epiſtolas multas: ad Papam Gregorium de baptiſmo vnam, alteram ad fratrem, in qua C prēmonet, cuiq. mortem non eſſe timendā. Ad cæteros quoq. Epiſcopos plurimas promulgauit familiares epiſtolas, & ſi non ſatis ſplendidas verbis, acutas tamen ſententijs. [d] Floruit ſub Reccaredo viro religioſo ac Principe glorioſo, cuius etiam temporibus mirabili obitu [e] vitæ terminum clauſit.

a *Falsò Lucas Tudenſis & alij addunt, Duce.*
b *In Concil. 3. Tolet. an. 589. Greg. 3. dialog. cap 31. & Gregor. Turon.*
c *Lib. de Virgin. extat Oueti.*
d *Anno Chriſti. 600.*
e *Leander Hiſpalenſis quo anno fuerit mortuus; ambigunt noſtri hiſtorici. Itaq. libet in gratiam noſtri Iſidori, qui & il-* D
lius germanus, & ſucceſſor in Eccleſia Hiſpalenſi fuit, annū mortis Leandri certò conſtituere. Ego, Leandrum anno Chriſti 600. mortuum, colligo ex his coniecturis. Primùm quod illum, ait Iſidorus frater, vita functum tempore Reccaredi Regis, quem Regem conſtat obijſſe anno Chriſti 600. Nam ſucceſsiſſe Reccaredo Liuuam Regem æra 639. id eſt Chriſti 601. tradit Iſidorus libro de Gotthis. Non verò mortuum Leandrū ante iſtum annum 600. ex eo liquet, quod Gregorius Papa ad Leandrum Hiſpalenſem ſcribit 7. lib. Regiſt. Epiſt. 125. Indictione 2. anno nono ſui Pontificatus, nēpe anno Chriſti 599. Ita conſtabit ſumma annorum Epiſcopatus Iſidori, qui fratri Leandro ſucceſsit, vt diximus. Præfuit enim Iſidorus ſuæ Eccleſiæ Hiſpalenſi prope quadraginta annos, auctore ſancto Ildefonſo. Cum vero certiſsimum ſit Iſidorum mortuum anno Chriſti 636. id quod paullò poſt in Iſidoro cōfirmabimus. Si quis retrocedat, facilè & mortem Leandri, & initium Iſidori repe-

reperiat, vereq; illud de quadraginta prope annis ab Ildefonso dictum cognoscet. A

Cap. XLII.

LVcinianus [a] Carthaginis Spartariæ Episcopus, in scripturis doctus: cuius quidē multas epistolas legimus, de sacramēto denique baptismatis vnam, & ad Eutropium Abbatē (qui postea Valentiæ Episcopus fuit) plurimas. Reliqua verò industriæ, & laboris eius ad nostram notitiam minimè venerūt. [b] Claruit temporibus Mauritij Augusti: occubuit Constantinopoli, veneno (vt ferunt) extinctus ab æmulis, sed, vt scriptum est, iustus quacunq. morte præoccupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit. B

[a] *Lucinianum siue Licinianum (vtroque enim modo scriptum reperio) quidam ex nostris nuper tradiderunt Carthagine translatum fuisse ad Episcopatum Valentinum, non satis intellectis verbis Isidori, qui non Lucinianum, sed Eutropium ait fuisse Episcopum Valentinū, ad quem scripserit Lucinianus multas epistolas. Huius Luciniani epistola ad Papā Gregorium edita est cum ipsis Moralibus. Ego verò præterea habeo & huius Luciniani, atq. Seueri eius collegæ doctissimā epistolam manuscriptam ad Epiphanium Diaconum, vbi Angelos probat esse incorporeos, & alteram ad Vincentium, non Cæsaraugustanum, sed Ebusitanæ insulæ Episcopum, credentē epistolas quasdam de cælo cecidisse.*

[b] *Circa ann. 590. Sapien. 4.*

C

Cap. XLIII.

SEuerus Malacitanæ sedis antistes, collega & socius Luciniani Episcopi, edidit libellum vnū aduersus [a] Vincentium Cæsaraugustanæ vrbis Episcopum, qui ex Catholico ad Arrianam prauitatem fuerat deuolutus. Est & alius eiusdem de virginitate ad sororem libellus, qui dicitur annulus: cuius quidem fatemur cognouisse titulum, ignorare eloquium. [b] Claruit tēporibus prædicti Imperatoris, quo etiam regnāte vitam finiuit.

[a] *De Vincentio Isidorus lib. de Gotthis in Leouigildo.*
[b] *Anno 590.*

D

Cap. XLIIII.

IOhānes [a] Gerūdensis Ecclesiæ Episcopus natiuitate Gotthus, prouinciæ Lusitaniæ Scalabi natus. Hic, cum esset adolescēs, Cōstantinopolin perrexit, ibiq. Græca & Latina eruditione munitus, post decem & septem annos in Hispanias reuersus est, eodē tempore, quo, incitante Leouigildo rege, Arriana feruebat insania. Hunc supradictus rex, cum ad nefandæ hæresis crudelitatem compelleret, & hic omnino resisteret, exilio trusus, & Barcinonem relegatus, per decem annos multas insidias & persequutiones ab Arrianis perpessus est. Qui postea cōdidit monasteriū quod nomine Biclaro dicitur, vbi, congregata monachorum societate, scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed & cunctis Deum timentibus satis necessariam. Addidit in libro Chronicorum ab anno primo Iustini Iunioris principatus, vsq. in annum octauum Mauritij Principis Romanorum, & quartum Reccaredi regis annum, historico compositoq. sermone valde vtilem historiam: & multa alia scribere dicitur quæ ad nostram notitiam non peruenerunt.

[a] *Iohannis Biclarensis Abbatis Chronicon cuius Isidorus meminit habeo descriptum ex vetustissimo libro Gotthico. Hic auctor, vt de se ipse ait, Victoris Tunnensis Chronicon vlterius perduxit ab anno Christi 566. vsque ad 590. vbi nostrorum Regum Leouigildi & Reccaredi historiam per singulos Imperatorum annos doctißimè persequitur.*

Cap. XLV.

EVtropius [a] ecclesiæ Valētinæ Episcopus, dū adhuc in monasterio [b] Seruitano degeret, & pater esset monachorum, scripsit ad Papam Lucinianum, cuius supra fecimus mentionem, valde vtilem epistolam, in qua petit ab eodem, quare baptizatis infantibus chrisma, post hæc vnctio tribuatur. Scripsit & ad Petrum Episcopum [c] Ircauicensem de districtione monachorum salubri sermone compositam epistolam, & valde Monachis necessariam.

[a] *Penes Eutropium Abbatem Seruitanum, & Leandrum Episcopum fuit summa Concilij tertij Tolet. ait Iohan. Biclar. ann. 589.*
[b] *De Seruitano Ildefonsus in Donato.*
[c] *Forte Ereauicēn.*

Cap. XLVI.

MAximus [a] Cæsaraugustanæ ciuitatis Episcopus multa versu prosaque componere dicitur. Scripsit & breui stylo historiolam de ijs, quæ temporibus Gotthorū in Hispanijs acta sunt, historico & composito sermone, sed & multa alia scribere dicitur, quæ necdum legi.

[a] *Subscribit in tribus Concil. m s. Barcinon. Tolet. & Egarēn. anno 599. 610. 614. Itaq. Isidorus scribit hunc librum vsq. ad annum 610.*

Cap.

Cap. XLVII.

PRAENOTATIO librorum D. Isidori à Braulione Cæsaraugust. Episcopo edita.

ISidorus [a] vir egregius, Hispalensis Ecclesiæ Episcopus, Leandri Episcopi successor, & germanus, floruit à tẽpore Mauritij Imperatoris & Reccaredi regis, in quo quiddã sibi antiquitas vindicauit, immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit, vir in omni locutionis genere formatus, vt imperito doctoq. secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua vero opportunitate loci, incomparabili eloquentia clarus. Iam verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studijs, & elaboratis opusculis perfacilè prudens lector intelligere poterit. Deniq. de ijs, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemoraui. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confusè vsu proferuntur, sensu discreuit. Procemiorum librum vnum, in quo, quid quisque liber sanctæ contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum, in quo eorum gesta, dignitatẽ quoq. & mortem eorum atq. sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium Episcopum Astigitanum officiorum libros duos, in quibus originem officiorũ, cur vnumquodq. in ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo, non sine maiorum auctoritate elicuit. Synonymorum libros duos, quibus ad consolationem animę, & ad spem percipiendę veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum, in quo tam de Ecclesiasticorũ Doctorum, quàm etiam de philosophorũ indagine obscura quædam de elementis absoluit. De numeris librum vnum, in quo Arithmeticã propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinã. De nominibus Legis, & Euãgeliorum librum vnum, in quo ostẽdit: quid memoratæ personæ mysterialiter significent. De hæresibus librum vnum, in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorij moralibus decorauit. Chronicorũ à principio mundi vsque ad tempus

A suum, librum vnum, nimia breuitate collectum. Contra Iudęos, postulante Florentina germana sua proposito virgine, libros duos, in quibus omnia, quæ fides Catholica credit, ex legis & prophetarum testimonijs approbauit. De viris Illustribus librum vnum, cui nos ista subiunximus. Monasticæ regulæ librum vnum, quem pro patriæ vsu, & inualidorum animis decentissimè temperauit. De origine Gotthorum, & regno Sueuorum, & etiam Vvandalorum historia, librũ vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam su- B pellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti ibros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, nõ ignotus diuinarum humanarumq́ue rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia, vbi quæcunq. fere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri multa opuscula, & in ecclesia Dei C multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ, nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterasceremus, [b] quasi quandam apposuit destinã. Cui non immeritò illud philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque tanquã hospites, tui libri quasi domum reduxerunt; vt possimus aliquãdo, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporũ, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticã publicamque disciplinam, tu sedium, regionũ, D locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerũ nomina, genera, officia, caussas aperuisti. Quo vero flumine eloquẽtiæ, & quot iaculis diuinarum scripturarum seu Patrum testimonijs Acephalitarum hæresin confoderit, Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis antistitem eam asseruit veritatem. Obijt temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi [c] Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

[a] *Braulio Episcopus Cæsaraugustanus, cuius Ildefonsus meminit, auctor est huius vitæ Isidori, vt ex libris vetustis con-*

constat, & ex his epistolis Braulionis, quæ Etymologijs Isidori solent præponi. Nam & hic testatur rogatu suo Etymologiarum librum ab Isidoro compositum.

b Quasi quandam apposuit destinam, &c. *Ita omnino in vetusto codice, quem locum alij non intelligentes, ex ingenio reposuerũt:* Quandã apposuit lucẽ destinare. *Vtitur ea voce Corippus Poëta Afer libro de laudibus Iustini Iunioris nuper edito à doctissimo Ruyzio Azagrio:*

Et Thomas Libycæ nutantis destina terræ.

c *Isidorum mortuum sub Chintila Gotthorũ Rege ait Braulio. Ex quo multorum nostratium errores conuincuntur de anno mortis Isidori, in quo mirum est, quàm varient inter se Hispani historici. Itaq. in gratiam nostri auctoris Isidori, quẽ in primis illustrandum suscepimus, diem & annum, quo mortuus fuerit, definiamus. Aio, certissimè mortuum anno Christi 636. Primùm quia Redemptus eius discipulus, qui obitum Isidori, quem præsens viderat, describẽs ait, mortuũ æra 664. de quo nemo dubitat quin sit annus Christi 636. Idem quoque Redemptus Isidorum inducit populum alloquentem quatriduo ante mortem his verbis.* Ita (*inquit*) sacri fontis vnda, quã hodie deuotus est populus percepturus, sit vobis in remissionẽ peccatorũ. *Cũ vero cõpertum sit ex omnibus Martyrologijs, Isidorũ mortuũ pridie nonas Aprilis, si Paschales Cyclos consulas; reperies planè isto anno 636. Pascha fuisse pridie Kalendas Aprilis, & ita baptismum Catechumenorum solẽnem quattriduo præcessisse mortem Isidori. Præterea si mortuus est sub Chintila, vt ait Braulio, necesse est anno primo Chintilæ mortuum, nam Chintilam cœpisse æra 674. id est Christi 636. cognoscitur ex Concilio quinto Toletano, anno autem secundo Chintilæ videmus habitũ sextum Concilium Toletanũ, cui iam non Isidorus (erat enim vita functus) sed Honoratus Isidori successor interfuit. Itaq. verè dictum ab Ildefonso cognoscimus, floruisse Isidorum vsq. ad Sisenandum Regem, nulla omnino facta mentione Chintilæ, qui Sisenandum sequutus est: nempe quod ipso primo ano Chintilæ Isidorus deceßerit. Verè quoq. illud ab eodem Ildefonso dictum, præfuisse Isidorum ecclesiæ Hispalensi fere quadraginta annis: nempe quod omnino triginta septem anni fuerint, ab anno 600. vsq. ad 636. vt paullò ante in Leandro, & nunc in Isidoro supputauimus.*

D. ILDEFONSI TOLETANAE SEDIS EPISCOPI, DE VIRORVM Illustrium scriptis

PRÆFATIO.

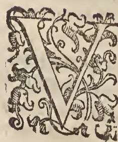

IRORVM [a] adnotationem illorum, quorum edictis atq. doctrinis sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur in bonis, atq. defenditur ex aduersis, mox post Ascensionem Christi ab Apostolorum exordio, vir beatus atq. doctissimus Hieronymus presbyter plenè dicitur adnotasse, qui singulatim nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diuersitates opusculorum, in laudabilem necessariamque memoriam vsq. ad seipsum stylo euidenti conscribens, & innotescendo monstrauit, & retexendo posteris cõmendauit. Hunc sequutus Gennadius, renotationis ordinẽ textu simili percucurrit. Deinceps vir prudentissimus Hispalensis sedis Isidorus Episcopus eodem ductu quosque viros optimos reperit, in adnotationem subiunxit. Siquidem non omnia perscrutatus abscessit. Post hunc in nostris partibus incuria cunctos inuasit, ita vt quædã vetusta antiquitas operiret, & quamplurima noua neglectus obliuionis absconderet. Ast ego procul valde impar, & his quos adnotatio retinet, & illis quos renotatio delectauit, indignusque satis & absque substantia totius boni operis, successorque sanctæ memoriæ alterius Eugenij factus in sede illa gloriosa Toletanæ vrbis (quam non ex hominum immenso conuentu gloriosam dico, cum hanc & gloriosorum illustret præsentia Principum, sed ex hoc, quod corã timentibus Dominum iniquis atq. iustis habetur locus terribilis, omniq. veneratione sublimis) conatus sum, & si non elegans studium, vel obsequelam voluntatis bonæ illorũ miscere memoriæ gloriosæ sedis: ne incurrerem ex silentio damnum, si tam gloriosæ sedis, tamq. gloriosorum virorum clarescentem memoriæ lucem tenebrosa nube silentij contexissem. Fertur namq. ex antiquitate veteri, quod potuisse fieri cernitur exemplo temporis noui. Nam Montanus sedis eiusdem beatissimus Præsul, vt à se coniugalis conuersationis infamiam propulsaret, tandiu adsumptos veste candentes narratur tenuisse carbones, donec Domino consecrans oblationem, totius per semetipsum compleret Missæ celebritatem. Quo sacrific.

crificio expleto, prunarũ ignis cũ decore vestis adeò in cõcordiã venit, vt nec vestis vim extingueret ignis, nec vis ignis statũ læderet vestis. Rursum cũ Helladio Episcopo sedis eius Iustus Diaconus fastu superbiæ insultaret, post mortẽ quidẽ sui Pontificis vixit Episcopus, & ipse tabefactus sed in reprobũ versus sensum, ob intẽperantiam morum à ministris altaris sui dormiens, strãgulatus laqueo expirauit. Itẽ cũ successori eius Iusto Episcopo Gerontius presbyter, Principis oblectamine fotus, cõtemptũ aduersitateq. deferret, tã repẽtino motu vim perdidit intellectus, vt multis medicorũ curationibus acto quicquid in medelã fieret, totum in pestis augmentum cresceret. Sicq. perinualuit commotio mentis, vt vsq. ad obitũ suum horror esset homini eius vel participatio visionis, vel colloquium oris. Adhuc etiam successori in locum eius Eugenio priori Lucidius Diaconus suus, cũ in nexus amicitię secu-lari, violenter honorẽ presbyterij, & quædã prædia extorsisset, tã in reprobum sensum tãq. in languoris supereminentẽ peruenit statum, vt cũ viuere recusaret, tã mori esset quod viueret, quàm viuere, quod mori vellet. Horum ergo bonorũ studijs prouocatus, quæq. vetera antiquorũ relatu reperi, quæq. noua exhibitione tẽporis didici, orsu linguæ, quo potui subnotaui, vt illorũ bonæ memoriæ iungar, à quibus praua operatione disiungor. Et qui cũ illis in templo Dei non infero doctrinæ copiam, offerentium cõmendem fideli obsequela memoriã, obsecrans omnes, vt me diuinæ ingerant pietati. Quare illos humanæ memoriæ ex qua labi poterant, tenaciter cõmendaui. Sanè beatissimũ Gregoriũ sanctæ memoriæ Isidorus adnotauerat: sed quia non tantũ de operibus eius dixit, quantum nos sumus experti, ideo renotationem illius submouentes, quæq. de illo nouimus stylo pleniore notamus.

[a] *Sancti Ildefonsi librum de Viris illustribus addidimus, quoniam propter argumenti similitudinem in omnibus nostris libris Isidoro adiunctus reperitur. Quin & Ildefonsus ipse eum se Isidoro addidisse præfatur.*

I	Gregorius Papa Romanus.
II	Asturius Episcopus Toletanus.
III	Montanus Episcopus Toletanus.
IIII	Donatus Monachus Afer.
V	Aurasius Episcopus Toletanus.
VI	Iohannes Episcopus Cæsaraugust.
VII	Helladius Episcopus Toletanus.
VIII	Iustus Episcopus Toletanus.
IX	Isidorus Episcopus Hispalensis.
X	Nonnitus Episcopus Girundensis.
XI	Conantius Episcopus Palentinus.
XII	Braulio Egiscopus Cæsaraugust.
XIII	Eugenius Episcopus Toletanus.
XIIII	Eugenius alter Episc. Toletanus.

Cap. I.

GRegorius [a] Papa Romanæ sedis & Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humilitate summus, tantoq. per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, vt non modo illi pręsentium temporum quisquam, sed nec in præteritis quidem par fuerit vnquam. Ita enim cunctorũ meritorum claruit perfectione sublimis, vt exclusis omnibus illustrium virorum comparationibus, nihil illi simile demonstret antiquitas. Vicit enim sanctitate Antoniũ, eloquentia Cyprianum, sapientia Augustinum. Hic namq. in exordio Episcopatus sui edidit librum regulæ pastoralis, directũ ad Iohannẽ [b] Constantinopolitanæ sedis Episcopum, in quo docet qualis quisq. ad officium regiminis veniat, vel qualiter dum venerit, viuere vel docere subiectos studeat. Scripsit præterea, exceptis opusculis de quibus Isidorus beatæ memoriæ mentionẽ fa-

A cit, idem excellẽtissimus Doctor, & alios libros Morales, videlicet super Ezechielẽ Prophetã Homelias viginti duas in libris duobus compactas, in quibus multa de diuinis scripturis mystico ac morali sensu luculentè necnon, & facũdo sermone disseruit. Super librum Salomonis, cui titulus est Canticum Canticorum, quam mirè scribẽs, morali sensu opus omne exponendo percurrit. De vitis Patrum per Italiam commorantiũ edidit etiam libros quattuor, quos volumine vno compegit, quem quidem codicem Dialogorũ maluit appellari. In quibus libris, quanta diuinitatis lateant sacramenta, & in amore cælestis patrię mira documenta, studiosus potest facile cognoscere lector. Extãt & ipsius ad diuersos epistolæ plurimæ, limato quidem & claro stylo digestæ; quas qui perlegerit, liquidò aduertet, & in eo ad Deũ rectam fuisse intentionem, & ad animarum zelum omni vigilantia, & cura extitisse solertem. Has itaq. vno volumine artãs, in

in libris duodecim distinxit, Registrũ nominãdum esse decreuit. Fertur & alia opuscula edidisse egregia, sed ad manus nostras nondum peruenerunt. Felicissimus tamen & nimium felix, cui dedit Deus studiorum eius omnia perpẽdere dicta. Floruit namq. vir iste sublimis ac beatissimus Doctor, & Præsul Mauritio Augusto regnante.

[a] *Gregorij Papæ vita, quam se scripsisse Ildefonsus ait, in omnibus desiderabatur exemplaribus Ildefonsi, præter vnum illud monasterij Fontis sancti, vnde nos bonam partem libelli Isidori de viris illustribus sumpsimus.*

[b] *Ita Isidorus, licet in impressis*, Rauennatem.

Cap. II.

ASturius [a] post [b] Audentium in Toletana vrbe, sedis metropolis prouinciæ Carthaginis Põtifex successor obuenit, vir egregius adsignans opera virtutum plus exẽplo viuendi, quàm calamo scribentis. Hic & sacerdotio beatus, & miraculo dignus, quia quibus iungeretur in cælo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulcro. Nam cum sedis suæ sacerdotio fungeretur, diuina dicitur reuelatione cõmonitus Cõplutensi sepultos municipio, quod ab vrbe eius ferme sexagesimo milliario situm est, [c] Dei Martyres perscrutari. Qui cõcitus adcurrẽs, quos & tellus aggeris, & obliuio temporis presserat, in lucem, & gloriã terrenæ cognitionis prouehẽdos inuenit. Quibus repertis, redire in sedẽ renuẽs, seruitute simul & assiduitate sanctis innexus, diẽ clausit extremũ. Cuius tamẽ sedem, donec vixit, nemo adijt. Inde, vt antiquitas fert, in Toleto sacerdos nonus, & in Compluto agnoscitur primus.

[a] *Asturius, forte qui in 1. Concil. Tolet.*

[b] *Audatij Episcopi Hispani meminit Gennadius.*

[c] *Sanctos Iustum & Pastorem passos sub Datiano, de quibus Prudentius.*

Cap. III.

MOntanus [a] post Celsum primæ sedis prouinciæ Carthaginis, Toletanæ vrbis cathedram tenuit: homo & virtute spiritus nitẽs, & eloquij opportunitate decorus, regimen honoris retẽtauit ac disposuit, cõdigno cęlestiq. iure simul & ordine. Scripsit epistolas duas Ecclesiasticæ vtilitatis disciplina consertas, è quibus vnã Palentinæ habitatoribus, in qua presbyteros chrisma cõficere, Episcoposque alienæ diœcesis alterius territorij ecclesias cõnsecrare, magna perhibetur prohibere auctoritate, sacrarũ litterarũ testimonijs affirmans, id ipsum fieri penitus non licere. Amatores quoq. Priscillianæ A sectæ; licet nõ operarentur eadẽ, quia tamen memoriam eius amore retinerẽt, abdicat & exprobrat cõmemorans quod in libris beatissimi Turibij Episcopi ad Leonẽ Papã missis, eadẽ Priscillianorũ hæresis detecta, conuicta, atq. decenter maneat abdicata. Aliã vero epistolã ad Turibiũ religiosum, in qua collaudans eũ, quod culturam destruxerit idolorũ, cõmittit ei sacerdotalis auctoritatẽ vigoris, per quã presbyteros chrisma cõficere, & Episcopos alienę sortis alterius diœcesis ecclesias cõsecrare magna cõpescat inuectione. Hic vir antiquissima fideliq. relatione narratur, ad exprobrationẽ infamię tamdiu B prunas tenuisse in vestimento ardẽtes, donec corã sedis suæ sacro altari totius Missę celebritatẽ per semetipsum expleret. Peractis autẽ sollemnibus, nec prunæ ignẽ, nec vestis inuẽta est amisisse decorẽ. Tunc Deo relatis gratiarum actionibus, per simplicem naturã ignis cõuicta est, & fallacia detestabilis accusantis, & innocẽtia beatissima sacerdotis. Gloriosus habitus fuit [b] tẽporibus Amalarici regis: annis nouem Pontificatus tenuit dignitatem.

[a] *Montani Archiepiscopi Toletani duas epistolas, quarũ Ildefonsus meminit, nos habemus nondum editas. Is vero Turibius, ad quem Montanus scribit, monachus, fuit Palentinus,* C *valde diuersus à sancto Turibio Asturicensi Episcopo, cuius corpus Lebanæ apud Astures colitur. Est & tertius Turibius notarius Romanæ sedis, cuius mentio fit primo Concilio Bracarensi.*

[b] *Et ita subscribit Montanus in 2. Concil. Tolet. anno 5. Amalarici.*

Cap. IIII.

DOnatus [a] & professione, & opere monachus; cuiusdam eremitæ fertur in Africa extitisse discipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens, atque ouilis dissipationẽ, & gregis monachorum pericula pertimescens, ferme cũ septuaginta monachis, copiosisq. librorum codicibus D nauali vehiculo in Hispaniam commeauit. Cui ab illustri religiosaq. fœmina Minicea, subsidijs ac rerum opibus ministratis, [b] Sirnitanum monasterium visus est construxisse. Iste prior in Hispaniam monasticæ obseruantiæ vsum, & regulam dicitur adduxisse; tam viuens virtutum exemplis nobilis, quã defunctus memoriæ claritate sublimis. Hic in præsenti luce subsistens, & in crypta sepulcri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis, vnde & monumentum eius honorabiliter colere perhibentur incolæ regionis.

a *Donatum mirabiliũ operatorẽ vocat Iohã. Biclar. an. 572.*
b *De Siruitano Isidorus in Eutropio.*

Cap. V.

AVrasius Toletanæ ecclesiæ Põtifex, Metropolis vrbis, post Adelphium in loco asciscitur sacerdotis, vir bonus, regiminis au ctoritate præclarus, domesticis rebus bene dispositus, aduersitatibus infixis constanter erectus: qui quãtò extitit tẽperatior mãsuetis, tantò fortior semp fuit inuẽtus aduersis. Plus illi intẽtio in defensione veritatis, quã in scribendi exercitio mãsit: vnde perfectissimis viris cõpar habetur, quia, quę de verbo illorũ prędicatio seminauit, defensionis huius custodia præmuniuit. Vixit in sacerdotio temporibus Vvitterici, Gũdemari, & exordijs Sisebuti regum, annis ferme duodecim.

Cap. VI.

IOhãnes [a] in Pontificatu [b] Maximũ sequutus, ecclesiæ Cæsaraugustanæ sedem ascẽdit. Primo Pater monachorũ, & ex hoc Pręsul factus in regimine populorum: vir in sacris litteris eruditus, plus verbis intendens docere, quam scriptis; tam largus & hilaris dato, quã hilaris & vultu. Vnctionem namq. spiritus Dei, qua fouebatur interius, tam largitate muneris, quàm habitudine vultus adeo præferebat, vt & datum gratia commendaret, & non datum gratia excusaret. In Ecclesiasticis officijs quædam eleganter, & sono, & oratione composuit. Annotauit inter hæc, inquirendę Paschalis sollemnitatis tam subtile, atq. vtile argumentũ, vt lectori & breuitas cõtracta, & veritas placeat patefacta, duodecim annis tenuit sedem honoris, adeptus vitam gaudio, ad quam anhelauit desiderabili voto. Substitit in sacerdotio tẽporibus Sisebuti, & Suinthilani regũ.

a *Iohannes frater Braulionis infra c. 12.*
b *De Maximo Isidorus de viris illustribus. c. 46.*

Cap. VII.

HElladius, post Aurasium, sedis eius adeptus est locum. Hic, cum regiæ aulæ illustrissimus, publicarumq. rector existeret rerum, sub seculari habitu monachi votum pariter explebat, & opus. Nam ad monasterium nostrum (illud, Agaliẽse dico, cuius me susceptio monachum tenuit, quod munere Dei perennisq. ac patentis sanctitatis decore, & opinabile cunctis, & palam est totis) quam sæpe discursantium negotiorum ductus itinere perueniret, remota cliẽtum seculiq. pompa decoris, adeo monachorũ peculiaritatibus inhærebat, vt turmis iunctus eorum, stipularum fasciculos ad clibanũ deportaret. Cumq. inter decorẽ insolentiamq. seculi, solitudinis & amaret, & sectaretur arcana, celeri fuga, relictis omnibus, quæ esse nouerat mundi, adijt sanctum monasteriũ, quod frequentauerat voto, venit permansurus optabili vsu. Ibi factus monachis Pater, meritis studijsq. sanctis, & vitã monachorũ debitè rexit, & statum monasterij totius, cõmunis rei diuitias cumulauit. Ex hoc fessis penè senio artubus, ad Pontificatus apicem euocatur, & quia vocaretur vi coactus, pariter & ignotus, illic maiora virtutum exẽpla, quàm monachus dedit. Quia statũ mũdi, quem contempsit virtute, magna perhibetur rexisse discretione, miserationes, eleemosynarumq. copias tam largiter egenis inpulisse probatur, ac si de illius stomacho putasset inopum & artus descendere, & viscera confoueri. Scribere renuit, quia quod scribendum fuit, quotidianæ operationis pagina demonstrauit. Me ad monasteriũ rediẽs memoratum, vltimo vitæ suæ tempore Leuitam fecit. Senex obijt, decem & octo annis sacrũ regimẽ tenuit. Tẽporibus Sisebuti Suinthilani, & exordijs Sisenãdi regũ beatus habitus fuit: qui post beatior gloriã cælestis regni bona plenus senectute promeruit.

Cap. VIII.

IVstus Helladij discipulus, illiq. successor innexus est: vir habitudine corporis, ingenioq. mentis decorus atq. subtilis, ab infantia monachus, ab Helladio ad virtutem monasticæ institutionis affatim educatus, pariter & instructus, in Agaliẽsi monasterio tertius post illũ rector est factus. In Pontificatu autem mox illi successor inductus, vir ingenio acer, & eloquio sufficiẽs, magna spe pro futurus, nisi hũc ante longæuam vitam dies abstulisset extrema. Scripsit ad Richilanem Agaliensis monasterij Patrem epistolã debita, & sufficiẽti prosequutione constructã, in qua patẽter adstruit susceptũ gregẽ relinquere penit⁹ nõ debere. Extitit rector annis tribus, [a] tempore Sisenãdi obijt, qui rex post hunc die nona decima defunctus abscessit.

a *Subscribit in 4. Concil. Tolet. an. 3. Sisenandi.*

Cap. IX.

ISidorus post Leãdrum fratrem Hispalensis sedis prouinciæ Bethicæ cathedrã tenuit, vir decore simul & ingenio pollens: nam tantę iucunditatis affluentem copiam in

in eloquendo promeruit, vt vbertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis, qui audisset non nisi repetita sæpius cõmendaret. A Scripsit opera, & eximia, & nõ parua, id est librũ de genere officiorũ, librũ prooemiorũ, librũ de ortu & obitu Patrum, librũ lamẽtationis quẽ ipse synonymorũ vocauit, libellos duos ad Florentinã sororem contra nequitiã Iudæorũ, librũ de natura rerũ ad Sisebutũ principẽ, librũ differentiarũ, librum sententiarũ, collegit etiam de diuersis auctoribus quod ipse cognominat, secretorũ expositiones sacramentorũ: quibus in vnũ congestis, idẽ liber dicitur quæstionũ. Scripsit quoq. in vltimo ad petitionẽ Braulionis Cęsaraugustani Episcopi librũ Etymologiarũ, quem cũ multis annis conaretur perficere, in eius opere diẽ extremũ visus est conclusisse. Floruit tẽporibus Reccaredi Liuuanis, Vvitterici, Gũdemari, Sisebuthi, Suinthilanis, & Sisenandi regũ, annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemq. doctrinæ sanctæ gloriam pariter & decorem.

Cap. X.

NOnnitus post [a] Iohannẽ in Gerundensi sede Pontifex accessit, vir professione monachus, simplicitate perspicuus, actibus sanctus; non hominũ diutina deliberatione, sed Dei per homines celeri definitione in Põtificatum adscitus: adhęrẽs instãter obsequijs sepulchri sancti [b] Felicis martyris. Rexit Ecclesiã Dei meritorũ exẽplis amplius, quã verborum edictis. Hic & in corpore degens, & in sepulcro quiescens, fertur salua tionis operari virtutes. Substitit tẽporibus Suinthilanis & Sisenandi regum.

a Iohannem Biclarensem Abbatem, de quo Isidorus. c. 44.

b Felix Gerundensis martyr, de quo Prudẽtius in 18. marty. & Eulogius.

Cap. XI.

COnantius [a] post Murilanẽ [b] Ecclesiæ Palentinæ sedem adeptus est, vir tã pondere mentis quã habitudine speciei grauis, cõmuni eloquio facundus, & grauis ecclesiasticorũ officiorũ ordinibus intentus, & prouidus: nã melodias soni multas nouiter edidit. Orationũ quoq. libellũ de omniũ decẽter conscripsit proprietate Psalmorũ. [c] Vixit in Põtificatu amplius triginta annos, dignus habitus fuit ab vltimo tempore Vvitterici per tempora Gũdemari, Sisebuthi, Suinthilanis, Sisenandi, & Chintilæ regum.

a Conant. in Concil. Tolet. 456.

b Murila subscribit in 3. Concil. Tolet. Episcopus Palentinus non Amalensis, vt in impress.

c Itaq. moritur circa annum 638.

Cap. XII.

BRaulio [a] frater Iohãnis in Cæsaraugusta decedentis adeptus est locum, vir sicut germanitate coniunctus, ita non [b] minimũ ingenio minoratus. Clarus & iste habitus canoribus, & quibusdam opusculis. Scripsit [c] vitam Æmiliani cuiusdam monachi, qui & memoriam huius, & virtutem illius sancti viri suo tenore commendat pariter, & illustrat. B Habuit sacerdotium ferme viginti annis: quibus expletis clausit diem vitę pręsentis. [d] Durauit in regimine temporibus Sisenandi, Chintilę, Tulganis, & Chindasuinthi regum.

a Ad quem scribit Isidorus.

b al. nimium.

c Extat manuscripta.

d Itaq. moritur circa annum 646.

Cap. XIII.

EVgenius [a] discipulus Helladij cõlector, & cõsors Iusti, Pontifex post Iustũ accedit, C ab infantia monachus, ab Helladio cũ Iusto pariter sacris in monasterio institutionibus eruditus. Hunc secum Helladius à monasterio tulit ad Pontificatum tractus, qui rursus ab eo clericalibus institutus ordinibus, sedis eius post illum tertius rector accessit. Et bonum meritum senis, qui duobus discipulis sanctisq. filijs ecclesiæ Dei hęreditatem meruit relinquere gubernãdam. Idem Eugenius moribus incessuq. grauis, ingenio callens. Nam numeros, statum, incrementa, decrementaq. cursus recursusq. lunarum tanta peritia nouit, vt cõsiderationes disputationis eius auditorem, & in stu D porem verterent, & in desiderabilem doctrinam inducerent. Vixit in sacerdorio fere vndecim annis, regnantibus Chintila, Tulgane & Chindasuintho regibus.

a Eugenios Archiepiscopos Toletanos videntur Gotthi cognouisse duos tantum. Itaq. secundum, siue alterum vocant Ildefonsu, Iulianus, & Felix illum, quem nos tertium. Tempo- ris enim vetustas obliuione obruerat Eugeniũ primum Martyrem à Dionysio Areopagita Toletanis missum, de quo meminit Ilduinus Abbas, & sancti Gerardi vita, & concors deniq. ecclesia Parisiorum atq. Toletanorum. Anno tandem Christi 1148. Raymundus Archiepiscopus Toletanus ad Concilium Remense profectus in Eugenij monumentum Lutetiæ incidit, & rei gestæ historiam sepultriq. locum nostris primus nuntiauit. Nuper autem Philippus secundus Rex Hispaniarũ religiosissimus, huius S. Eugenij Martyris corpus ex Gallia ad se

allatum anno 1565. celeberrima pōpa excepit, & ecclesiæ donauit Toletanæ. Dracontius porro Poëta cuius hic fit mentio iā diu fertur impressus, non tamen vt fuerat ab Eugenio emēdatus, sed hāc Eugenij emendationem vidi in illo vetusto codice Ruyzij Azagrij, cuius supra mentionem feci.

Cap. XIIII.

ITem Eugenius alter post Eugeniū Pontifex subrogatur. Hic cū Ecclesiæ regiæ clericus esset egregius, vita monachi delectat⁹ est. Qui sagaci fuga vrbē Cæsaraugustanam petens, illic Martyrū sepulcris inhæsit, ibiq. studia sapiētiæ, & propositū monachi decēter incoluit: vnde principali violentia reductus, atq. in Pontificatū adscitus, vitam plus virtutū meritis, quā viribus egit. Fuit nāq. corpore tenuis, paruus robore, sed validè feruescēs spiritus virtute, studiorū bonorū vim persequēs, cātus pessimis vsibus vitiatos, melodię cognitione correxit, officiorū omissos ordines, curamq. discreuit: Scripsit de sancta Trinitate libellū, & eloquio nitidū, & rei veritate perspicuū, qui Libyę, & oriētis partib⁹ mitti quātocius poterat, nisi procellis resultātia freta incertum pauidis iter viatoribus distulissent. Scripsit & duos libellos, vnū diuersi carminis metro, aliū diuersi operis prosa, cōcretos, qui ad multorū industriā, eius ex hoc tenaciter sanctā valuerunt cōmendare memoriā. Libellos quoq. [a] Dracōtij de creatione mūdi cōscriptos, quos antiquitas protulerat vitiatos, ea, quę inconuenientia reperit, subtrahendo, immutādo, vel meliora cōijciendo, ita in pulchritudinis formā coegit, vt pulchriores de artificio corrigētis, quàm de manu processisse videantur auctoris. Et quia de die septimo idem Dracōtius omnino reticendo, semiplenum opus visus est reliquisse, iste & sex dierū recapitulationē singulis versiculis renotauit, & de die septimo, quæ illi visa sunt, eleganter dicta subiunxit. Clarus habitus fuit tēporibus Chindasuinthi, & Reccesuinthi regum, fere duodecim annis tenens dignitatem simul, & gloriā sacerdotis, sicq. post lucis mūdialis occasum, in Basilica S. Leocadię tenet habitatione sepulcrum.

[a] *De Dracontio Isido. cap. 37.*

Hactenus Ildefonsus.

Hinc [a] Iulianus.

ILdefonsus memoria sui temporis clarus, & irriguis eloquentię fluminibus exornās secula ætatis nostræ, nouissimè Toletanę sedis ascitus in cathedram, Præsul post secun- A dum Eugeniū in sacerdotium consecratur, vir tanta laude dignissimus, quāta & virtutum gratia numerosus. Fuit deniq. timoris Dei instantia pręditus, religione cōpunctus, cōpunctione profusus, incessu grauis: honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia summus, disserēdi ingenio clarus, eloquendi facultate præcipuus, linguæ flumine copiosus, tantoq. eloquentiæ cothurno celeber habitus, vt disputationū eius profusa oratio dū porrectè dirigitur, merito nō homo, sed Deus per hominē affatim B eloqui crederetur. Hic igitur sub rudimētis adhuc infantiæ degēs, diuino tactus spiritu, vita delectatus est monachorū, cōtemptisq. parentum rerumq. mundanarū affectibus, Agaliense monasteriū petijt, cuius fugā rabido furore insequens pater, vno tantū maceriæ impeditus est obice, quo & furētis est delusa quęsitio, & fugientis saluata deuotio. Nempe parentis furor dū percitus in interiora prætenderet, latibulū, quo hic vir occulebatur, reliquit. Sicque præterita incurata pertransijt, & in anterioribus, quæ prætererat, inquisiuit. Armata deinde manu Agaliēsem cellā impetens gladio, dum quæsitū nō C inuenit, rediens in propriā, vt perditum deplorauit. Percognita igitur præfatus vir absentia parentali, Agaliense illico monasteriū adijt, monachūq. se in eo multis fere annis decenter exhibuit. Cœnobiū quoq. virginū in Deibiēsi villula cōstruxit, ac proprijs opibus decorauit. Rector deinde effectus Agaliēsis Cœnobij, monachorū mores excercuit, rem discreuit, vitāq. seruauit. Principali post hæc violentia Toletum reducitur, atq. inibi post decessoris sui obitū Pōtifex subrogatur. Scripsit sanè quā plurimos libros luculētiori sermone potissimos, quos idē in tot partib⁹ censuit diuidēdos, id est librū Prosopopeiæ D imbecillitatis proprię, libellū de virginitate S. Marię cōtra tres infideles, opusculū de proprietate personarū Patris & Filij, & Spiritus sancti, opusculū annotationū actionis diurnæ, opusculū annotationū in sacris, librū de cognitione baptismi vnū, & de pgressu spiritualis deserti aliū. Quod totum primę partis voluit volumini cōnectendū. Partis quoq. secūdę liber epistolarū est, in quo diuersis scribens, ænigmaticis formulis egit, personasq. interdum induxit. In quo etiam à quibusdam luculentiora scriptorū responsa promeruit. Partem sane tertiam missarum esse voluit, hymnorū, atq. sermonum, vlterioris

deni-

deniq. partis liber est quartus versibus prosaq. concretus, in quo epitaphia, & quędam sunt epigrammata annotata. Scripsit autem & alia multa quæ varijs rerũ ac molestiarũ occupationibus impeditus, aliqua cœpta, aliqua semiplena reliquit. Ascitus autẽ in Pontificatum nono gloriosi Reccesuinthi Principis anno, nouem annis, & duobus ferè mẽsibus, clarus habitus fuit vitæ meritis, & retẽtatione regiminis, expletoq. octauo decimo prædicti Principis anno, sequẽti die decimo Kalendas Februarij, domicilio carnis exuitur, atq. in ecclesia beatæ Leocadiæ [b] tumulatur ad pedes sui cõditus decessoris, cum quo creditur æterno frui receptaculo claritatis.

[a] *Iulianus Archiepiscopus Toletanus, de quo infra. Felici hæc etiam tribuuntur in aliquibus codicibus.*

[b] *Nunc corpus est Zamoræ.*

Hactenus Iulianus.

Hinc [a] Felix.

IVlianus discipulus Eugenij secundi, Carthaginis prouinciæ Metropolitanus, post beatæ memoriæ Quiricum quarto in loco præceptorẽ suum sequens, vrbis regiæ põtificale culmẽ adeptus est: cuius videlicet ciuitatis proprius ciuis extitit, atq. in eiusdem vrbis principali ecclesia sacrosancti baptismatis fluentis est lotus, & illic ab ipsis rudimẽtis infantiæ enutritus. Deniq. dũ ad puerilis formæ deuenisset ætatẽ, sanctæ memoriæ collegæ sui [b] Gudilanis Leuitæ ita sociali vinculo est innexus, & indiuiduæ charitatis vnione coniunctus, vt & ambos inuiolabilis charitas vnũ esse ostenderet, & vnitas in ambobus præfixa nõ duas animas, sed vnã his inesse monstraret. Tanta itaq. erat inter eos adeptæ vnanimitatis cõmunio, vt secundũ Actuũ Apostolorũ historiã in duobus corporibus vnũ cor tantũ putaretur, & anima vna: sistebãt quippe in cõsilio prouidi, in definitione vni, in laudabili operatione cõcordes. Quiq. diuino afflante Spiritu theoreticæ, id est contẽplatiuæ quietis delectati sunt perfrui bono, & monasticę institutionis cõstringi repagulo. Sed quia aliter in superni numinis fuit iudicio, eorũ est nihilominꝰ frustrata deuotio. Quamquã tamen minimè peregissent desiderati itineris cursum, nõ tamen desierunt à piæ deuotionis studio. Et dũ sibi mallent tantũ prodesse perfugã, cœperunt postmodũ proximorũ salute votis gliscẽtibꝰ niti. Erãt enim in subditis docendis operosæ virtutis, in profectu eorũ desiderabiles, in seruitute Dei feruẽtes, in desiderio decoris domus Dñi strenui, in seniorũ obedientia præsto, atq. si fieri posset, vt omniũ emolumentũ obtinerent virtutũ, animis feruentioribus studebãt. Igitur diuinorũ iudiciorũ dispẽsatione, sanctæ recordationis Gudila Diaconꝰ, sexto idus Septẽbris funestæ mortis euentu, anno octauo Vvãbanis Principis sub digna cõfessione Dei clausit supremũ curriculum, cuius corpusculum in monasterio S. Felicis quod est Cabẽsi in villula dedicatũ, dilectissimi socij sui exhibitione honorificè requiescit humatũ. Post eius itaq. discessum aliquãtula intercapedine tẽporum, post sanctę memoriæ Quiricũ idẽ egregius Iulianus præfatæ vrbis est vnctus primatu, tãto laudis titulo prædicandus, quanto diuersarũ virtutum ope suffultꝰ, suis tẽporibus mirificè cõposuit ecclesiã Dei. Quinimmo vt ex quo tẽpore clarescere cœperit, per hunc textrinũ, & telã stamine piæ relationis pandã. Post decessoris sui obitũ diuinæ memoriæ Ildefonsi, à [c] decimo septimo ferme anno Reccesuinthi Principis, necnõ & per omne Vvãbanis Imperij tẽpus vsq. ad tertiũ regni gloriosissimi Egicanis regis annũ, in Leuitici presbyterij, ac Pontificatus honore consistẽs, celebre nomẽ obtinuit. Fuit enim vir timore Domini plenus, prudentia summus, consilio cautus, discretionis bono præcipuus, eleemosynis nimium deditus, in reuelatione miserorum prõptissimus, in suffectu oppressorum deuotus, in interueniendo discretus, in negotijs dirimendis strenuus, in prouidẽdis iudicijs æquus, in sententia parcus, in vindicatione iustitiæ singularis, in disceptatione laudabilis, in oratione iugis, in diuinarum laudũ exolutione mirabilis. Quod si forsan in officijs diuinis, quicquã, vt solet, difficultatis occurreret, ad corrigendũ facillimus, pro sacris luminibus vehementer admonitus, in defensione omnium ecclesiarũ eximius, in regendis subditis peruigil, in comprimendis superbis erectus, in sustẽtatione humiliũ apparatus, debita auctoritate munificus, amplectendæ humilitatis bono optimus, ac generaliter vniuersa morũ probitate conspicuus, in pietate affluens, vt non esset, cui in angustijs constituto non subuenire vellet: ita vnius charitatis exuberãs, vt nõ à se boni quidpiã cuiq. postulanti ex charitate pręstare desisteret, sic deniq. se Deo charũ maluit exhibere in omnibus, & præstabilẽ hominibus cunctis ostenderet, vt & illi vsque-

vſquequaq. placeret, & hominibus propter
Deū,ſi fieri poteſt,deuota ſatisfaceret mēte.
Tantò nobiliū prçcedentium virorū dignis
meritis coæquans,quātò ab eis in nullo vir-
tutū corpore extitit infimus. Eccleſiaſticos
itaq. bene habitos ordines in ſui regiminis
ſede ſollicitiori cūra ſeruauit; vitiatos vtili-
ter ſubcorrexit:minus habitos prudenti di-
ſpoſitione inſtituit, ac de officijs quam plu-
rima dulcifluo ſono cōpoſuit. At nunc,quo-
niā ſancti Spiritus vbertate repletus, & irri-
gui fontis affluentia præditus fulſit, ſummā
librorum eius,quos per eū Deus ad vtilitatē
Eccleſiæ ſuæ deprompſit, iſtinc lector addi-
ſce. Conſcripſit etenim librum Prognoſtico
rum futuri ſeculi ad beatæ memoriæ Idaliū
Epiſcopū directum, habētem in capite epi-
ſtolā, quæ ipſi eſt directa,& orationē. Cuius
codicis opus diſcretū in tribus libris habe-
tur. Ex quibus,primus de origine mortis hu
manæ eſt editus: ſecūdus de animabus de-
functorū, quomodo ſe ſe habeant ante ſuo-
rum corporum reſurrectionem: tertius de
ſuprema corporum reſurrectione. Item li-
brum reſpōſionum ad quem ſupra directū,
in defenſionem canonum & legum,quibus
prohibentur Chriſtiana mancipia dominis
infidelibus deſeruire. Item Apologeticum
fidei, quod Benedicto Romanæ vrbis Papæ
directū eſt. Item aliud Apologeticū de tri-
bus capitulis,de quibus Romanæ vrbis Prç-
ſul fruſtra viſus eſt dubitaſſe. Itē libellum de
remedijs blaſphemiæ cū epiſtola ad Adria-
nū Abbatem. Item librū de ſextæ ætatis cō-
probatione,qui habet in capite orationē, &
epiſtolam ad Dominum Eruigium Regē. Et
tamen idem codex tribus libris diſtinctus.
Nam primus eorū habet Veteris Teſtamēti
quāplurima documēta, quibus abſq. aliqua
ſupputatione annorū,Chriſtus Dei filius nō
naſciturus,ſed iam natus patulè declaratur.
Secundi vero ſeries libri decurrit per oſten-
ſam Apoſtolorum doctrinam,quæ dilucidè
monſtrat, Chriſtum in plenitudine tēporis
de Maria virgine natū, non in annis à prin-
cipio mundi collectis. Tertij quoq. libri ex-
curſus ſextam ætatē,in qua Chriſtus natus
eſt,haud dubiè adeſſe veris documētis oſtē-
dit. In quo quinque præteritæ ætates ſeculi
nō in annis,ſed præfixo generatioun m limi-
te, diſtinguūtur. Itē librū carminū diuer-
ſorum,in quo ſunt hymni,epitaphia,atq. de
diuerſis cauſſis epigrammata numeroſa. Itē
librum plurimarū epiſtolarū. Item librum

A ſermonum,in quo eſt opuſculum modicum
de vindicatione domus Dei, & eorū qui ad
eam confugiunt. Item librum de contrarijs
quod Græcè ἀντικειμένων voluit titulo adno-
tari,qui in duobus diuiſus eſt libris, ex qui-
bus primus diſſertiones cōtinet Veteris Te
ſtamenti,ſecūdus Noui. Itē librum hiſtoriæ
de eo quod Vvābæ Principis tēpore Gallijs
extitit geſtū. Item librum ſententiarum,ex
decade pſalmorū B. Auguſtini breuiter ſum-
matimq. collectū. Item excerpta de libris S.
Auguſtini contra Iulianum hæreticum col-
lecta. Itē libellum de diuinis iudicijs, ex ſa-
cris voluminibus collectum,in cuius princi
B pio eſt epiſtola ad Dn̄m Eruigiū, comitatus
ſui tempore,pro eodem libello directa. Itē
librum reſponſionum cōtra eos, qui confu-
gientes ad eccleſiam perſequūtur. Itē librū
miſſarum de toto circulo anni, in quattuor
partes diuiſum: in quibus aliquas vetuſtatis
incuria vitiatas ac ſemiplenas emendauit
atq. cōpleuit,aliquas vero ex toto cōpoſuit.
Itē librū orationum de feſtiuitatibus, quas
Toletana eccleſia per totum circulū anni
eſt ſolita celebrare, partim ſtylo ſui ingenij
deprōptum, partim etiā inolita antiquitate
vitiatū, ſtudioſè correctū in vnū congeſſit,
C atq. eccleſiæ Dei vſibus ob amorē reliquit
ſanctę religionis. Præſulatus autem honorē,
& ſacerdotij dignitatē annis decē obtinuit,
menſe vno, diebus ſeptē. Quiq. etiā ineuita
bilis mortis præuentus occaſu, anno tertio
[d] Egicanis Principis pridie nonas Martij,ęra
ſeptingenteſima vigeſima octaua diē vitæ
clauſit extremū, ac ſic in baſilica glorioſiſſi-
mæ S. Leocadiæ virginis ſorte ſepulcrali eſt
tumulatus.

a *Felix Archiepiſcopus Toletanus.*
b *Gudila in Concil. Tolet. 11.*
c *18. dicitur in Ildefonſo.*
d *Iuliani Archiepiſcopi Toletani feruntur iā aliquot opera
typis excuſa: nempe Prognoſticon ad Idalium Barcinonenſem
D Epiſcopum, & de ſextæ ætatis comprobatione ad Eurigiū Regē
Gotthorū: quāquam hoc falsò inſcribitur contra Iudæos. Sed
illud multo minus ferendum, quod aliqui hūc noſtrum vocent
Pomeriū, cū ille Pomerius, cuius Gennadius, & Iſidorus me-
minere, longè ſit noſtro antiquior, & ſæpe ab ipſo citetur. Red-
damus quoq. noſtro Iuliano Toletano, vt vero auctori, librum
ἀντικειμένων, ſiue contrariorū, qui hactenus ſine nomine au-
ctoris fertur cū Iunilio Africano. Eum nos Iuliani eſſe depre-
hēdimus admoniti verbis Felicis, & multis locis, quos ex libro
ἀντικειμένων Iuliani citat Samſon Abbas libro aduerſus Ho-
ſtigeſiū Epiſcopum Malacitanū, quod opus ſcriptū anno Chri
ſti 864. legi in bibliotheca eccleſiæ Toletanæ. Habeo & hiſto-
riam à Iuliano editam de rebellione Pauli Ducis Narbonēſis
in Vvambam Regem Gotthorum. Eum librum cum alijs ve-
teribus cogito, volente Deo: in lucem dare.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. DE ORTV ET OBITV Patrum, qui in Scriptura laudibus efferuntur

PRÆFATIO.

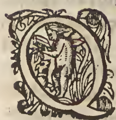

QVORVNDAM Sanctorum Patrum nobilisimorumq. virorum ortus vel gesta cum genealogijs suis in hoc libello indita sunt: dignitas quoque & mors eorum, atque sepultura, sententiali breuitate notata. Quæ, quamuis omnibus nota sint, qui per amplitudinem percurrunt scripturarum: faciliùs tamen ad memoriam redeunt, dum breui sermone leguntur.

Ex vet. Testament.

I	Adam.
II	Abel.
III	Enoch.
IIII	Noe.
V	Melchisedec.
VI	Abraham.
VII	Isaac.
VIII	Iacob.
IX	Lot.
X	Ioseph.
XI	Iudas.
XII	Ruben.
XIII	Simeon.
XIIII	Leui.
XV	Zabulon.
XVI	Issachar.
XVII	Dan.
XVIII	Gad.
XIX	Aser.
XX	Nephthalim.
XXI	Beniamin.
XXII	Ephraim.
XXIII	Manasses.
XXIIII	Iob.
XXV	Moyses.
XXVI	Aaron.
XXVII	Iosue.
XXVIII	Phinees.
XXIX	Gedeon.
XXX	Iephte
XXXI	Samson.
XXXII	Samuel.
XXXIII	Dauid.
XXXIIII	Salomon.
XXXV	Elias.
XXXVI	Eliseus.
XXXVII	Isaias.
XXXVIII	Ieremias.
XXXIX	Ezechiel.
XL	Daniel.
XLI	Osee.
XLII	Ioel.
XLIII	Amos.
XLIIII	Abdias.
XLV	Ionas.
XLVI	Micheas.
XLVII	Nahum.
XLVIII	Habacuc.
XLIX	Sophonias.
L	Aggæus.
LI	Zacharias.
LII	Malachias,
LIII	Nathan.
LIIII	Achias.
LV	Addo.
LVI	Azarias.
LVII	Zacharias.
LVIII	Tobias.
LIX	Tres pueri.
LX	Esdras.
LXI	Zorobabel.
LXII	Esther.
LXIII	Iudith.
LXIIII	Machabæi.

De his vid. Hieron. Epiphan. Doroth. Synopsin, & Iosephum.

Cap. I.

DAM protoplaſtus, & colonus paradiſi, princeps humani generis & delicti, ad imaginẽ Dei factus, vniuerſitati prælatus, qui creaturis nomina dedit, atq. in eis poteſtatem dominandi accepit. Hic in delicijs florentis paradiſi conſtitutus, inter redolẽtes aromatum ſyluas, ac vernantia floribus arua, ruris habitator, nouæ vitæ gaudia peragebat: vbi tellus fœcunda viret perpetuo vere, vbi fons decurrens quadrifluo labitur amne. Sed poſtquam ſerpentis dolo, lingua etiam pollutus fœminea, per tactum ligni, loci beatitudinem profanauit: paradiſo proiectus, terram ſentibus ſquallentem operarius gemens incoluit. Amiſſaque immortalitate, in puluerem, vnde carnis ſumpſerat ortum, poſt curſum annorum nongentorũ triginta redijt. Hinc iam poſteritas in crimine huius parentis exulem ſe paradiſo factam, ac labori mortique ſubactã ingemuit. Sepultus eſt autem in loco Arbee, qui locus nomẽ à numero ſumpſit, hoc eſt quattuor; nam tres Patriarchæ ibidem ſunt ſepulti, & hic quartus Adam. Diſtat autem locus iſte non procul ab Hebron metropoli vrbe Allophylorum, in qua fertur quondam fuiſſe habitatio gigantum, vbi etiam & Dauid poſtea vnctus eſt in regem. Eſt autem ciuitas fortis Iudæ in ſacerdotibus ſeparata, diſtans ad Auſtralẽ plagam millibus XXII. ab Hieruſalem.

Cap. II.

ABel filius Adam & paſtor ouium, in vita innocens, in morte patiens, poſt mortẽ non ſilens, in martyrio primus, in obedientia ſummus, in ſacrificijs Deo placens, in meritis fratri diſciplicens; quem Cain impius & parricida nouus, ſtimulante inuidia innocuum ferro nondum ſanguine maculato proſtrauit, cum adhuc innocens ferrũ cruoris humani facinus non haberet.

Cap. III.

ENoch filius Iared, ſeptimus ab Adam, placens Deo, malorum neſcius, mortis ignarus, qui ſceleratorum hominum non A ferens anguſtias, à pernicioſis [a] contractibus mundi ſubſtractus, meruit in eum locũ transferri viuens, vnde fuerat protoplaſtus expulſus. Sublatus eſt autem annorum trecentorum ſexaginta quinque. Manet autẽ hactenus in corpore, in conſummatione mundi reſtituet [b] cum Elia mortalem vitæ conditionem.

a Alias contactibus.
b al. Seculi reſtituens.

Cap. IIII.

NOe filius Lamech decimus ab Adam, B ſecundus pater orbis atque reparator, iuſtitia inſignis, longanimis in ſpe, ſapiens in opere, ſolus in terris iuſtus. Iſte iuſſus arcam cõdidit, admonitus introiuit, nec horruit turbulentos diluuij fluctus, nec fragores ventorum, vel murmura cæli expauit, geſtaturq. per procellas, nec mergitur, ſerpentibus ſociatur & beſtijs, nec terretur: cui feræ colla ſubmittunt, alites famulantur. Namque auem miſit, redeuntem ſuſtinuit, ſed perfida fraude corui decipitur, miniſterio columbæ geſtantis ore ramum paciferæ arboris edocetur. Reſeratiſque foribus arcæ beſtias, & cuncta animantia per ſeptem C dies abire permittens, ipſe poſtmodum egreſſus cum liberis, Deum collaudat ac lætus victimas immolat. Cuius arcam veteres reſediſſe teſtantur in Armenia ſuper montes Ararath. Hic nongenteſimo quinquageſimo anno mortuus eſt.

Cap. V.

MElchiſedech rex Salem, ſacerdos Dei altiſsimi primus, verique oblator ſacrificij, cuius origo ſecreta. [a] Hunc eſſe aiunt Hebræi Sem primogenitum Noe, tritauum Abrahæ. Ipſe eſt enim Pater patrum, Pro- D phetarum, & Apoſtolorũ origo, ipſe eſt qui paternæ pietatis benedictione, dominus fratris eſſe promeruit. Quique verſis incedens veſtigijs patris genitalia texit, nec deriſit ebrium, vt procax & reprobus filius, ſed velauit vt verecundus. Vnde accidit, in lege Iudæorum parentes à filijs nunquam videri nudatos. Iſte Abrahæ reuertẽti poſt victoriam benedixit, idem in typo veri ſacrificij de frugibus terræ prior panem & vinum Deo hoſtiam obtulit, quia ſacerdotiũ & regnũ verè primogenitis debebatur, antequàm

tequàm Aaron sacerdotio fungeretur. Hic etiam prior omnium post diluuium vrbem Salem condidit, in qua etiam & regnauit, quæ postea Iebus siue Solyma dicta est, & nunc deriuato vocabulo Hierosolyma vocitatur, vixit annis sexcentis & perdurauit vsque ad septuagesimum ætatis Isaac annũ, mortuusque est, ac sepultus in ciuitate sua Hierusalem.

[a] *Hieron. epist. ad Euagrium; Isidorus, 15. lib Etymo. c. 1.*

Cap. VI.

ABraham pater gentium filius Thare, de stirpe Sem, natione Chaldæus fide primus, exul spontaneus, obediens in præceptis, credulus in promissis, pauper in patria, in peregrinatione locuples, in prœlijs victoriosus, in victoria non auarus, reges quinq. superauit & spolijs exuit, captiuumque [a] parentem reduxit. Eo summus vt trinitatem in typo videret & vnitatem in mysterio veneraretur: eo fidelis vt in promisso genere contra spem naturæ Deo crederet: adeò iustus atque deuotus, vt indulgentiam vnici pignoris diuinitati non præponeret. Sed incunctanter præcipienti parens ad immolandum filium religiosus parricida gladio dexteram armaret. Qui dum distrinxit ferrum, vnicum pignus in victimam oblaturus, nec natum perdidit, nec hostiam amisit. Filium enim in sacrificium obtulit, & arietem pro filio immolauit. Vixit autem centum septuaginta quinque annos, sepultusque est in agro Ephron, in spelunca duplici: in cuius interiori parte sepultum ferunt Adam, in exteriori verò Abraham. Distat autem hic locus vt Iosephus edocet, septimo ab vrbe Hebrõ stadio, ibique adserit Abraham & filios eius sepulcrum habere pulcherrimo instructum marmore. Illic etiã & terebintum magnam arborem à constitutione mundi fuisse adseuerat. Hanc beatus Hieronymus vsque ad Constantini Imperiũ perdurasse scribit, ipsa est enim quercus Mambræ Amorrhæi, qui fuit amicus Abrahæ, quæ apud Gentiles in tanta extitit veneratione, vt eam muri ambitu circũseptam sollemni veneratione colerent.

[a] *parentem, id est, cognatum vel consanguineum, vt infr. cap. 9.*

Cap. VII.

Isaac filius Abrahæ ex promissione in terra Chanaan genitus, semen æternum vocatus, coniugalis vitæ castimonia clarus, promptus ad gratiam, ad ignoscendum paratus, qui excludentes non armis expulit, sed patientia vicit, qui [a] pœnitentes cum bonitate recepit, qui per amorem Dei eo vsque detulit honorem parenti, vt ad aram sponte sacrificandum accederet, atque in figuram Christi mortem non recusaret. Obijt centum octoginta annorum, sepultusque est iuxta patrem suum.

[a] *Pœnitẽtes Abimelech, & Ochozach, & Phicol. Genes. 26.*

Cap. VIII.

IAcob filius Isaac, natus in terra Chanaan, dilectus matris, supplantator fratris, humilis quoque & simplex; & [a] innocentem habitans domum. Hic autem, postquam primogeniti præripuit benedictionẽ, obediuit matri, & fraternæ iracundiæ patienter cessit, patriamque & parentes relinquens, exul effectus seruitutem longam sustinuit, laborem famis pertulit & frigoris, seruiuit socero, vt pastor mercenarius pauit gregẽ, expectans non de diuisione, sed de gregis lucro mercedem: qui peregrè profectus, dum consortio egeret hominum; comitatum meruit angelorum. Hic Domino colluctatus præualuit, hic facie ad faciem Deũ vidit: hic famis inopia pulsus, cum præclara progenie ingressus est in Ægyptũ. Emẽsis centum quadraginta septem annis, naturæ reddidit debitum, sepultusque est cum patribus suis.

[a] *al.* Innocens habitans domi. *al.* Innocenter.

Cap. IX.

LOt filius Aram consanguineus Abrahæ, pater Moab & Amon apud Chaldæos natus, homo iustus, hospitalis, in Sodomis piè castèque inter nefariam gentem conuersatus, qui propter solum hospitalitatis officium etiam susceptor effectus est Angelorum. Sulphureumque exitium ac Sodomitarum euasit incendium: mansitq. postmodum in vrbe Segor, quæ est iuxta Mare mortuum, vbi balsamum gignitur, & copiosa poma palmarum.

Cap. X.

IOseph Princeps Ægypti, filius Iacob ex Rachel, ortus in terra Chanaan, benedictus

ctus in primogenitum Israel, & accipiens primatum Ruben, dilectus patri & solus præ cæteris hæres paternæ possessionis. Hic zelo sublatus à fratribus in lacum mittitur, ob inuidiam venditur, factus humilis vsque ad seruitutem, patiens vsque ad carcerem, pudicus vsque ad passionem, fit in interpretatione sapiens, in consilio futuri prudens, in regno particeps, in fœcunditate ordinator prouidus, in fame dispensator iustus, ad reddendam pro malo bonæ retributionis gratiam promptus, dum iniuriam fratribus nõ repẽdit, sed fame depulsa necessitatis subsidia contulit. Principatus est in Ægypto annis octoginta. Exactisque ætatis centum & decem annis, longæ quietis gratia diem vltimum clausit. Sepultusque est in Ægypto, cuius ossa transtulerunt filij Israel in Sichẽ ciuitatem patris sui Iacob, quam nunc tam Latini, quàm Græci Sichimam vocant. Ipsa est autem quæ nunc vocatur Neapolis vrbs Samaritanorum, vbi sepulcrum eius vsque in hodiernam diem cernitur.

Cap. XI.

IVdas regalis successionis insignis prosapia, cui ducatus bellorum & Israel traditur regnum, qui nomen genti ex suo nomine dedit, præpotens vt leo in regni virtute, & clarus splendore potentię. Cuius quidem Imperij posteritas non cessauit, quousque Christus, quasi catulus Leonis, ex germine eius ortus ascenderet, atque spes gentium ex virginali procedens vtero mirabiliter coruscaret.

Cap. XII.

RVben primogenitus filius Israel, ætate fratribus maior, sed posteritatis numero minor: paternum torum polluit, atque ordinem primogenitæ dignitatis amisit.

Cap. XIII.

SImeon princeps scribarum, & violatæ puditiæ vindex, non habens hæreditatẽ, sed manens in tribu Iuda, particeps in possessione.

Cap. XIIII.

LEui sacerdotalis auctor originis, cum tribu Iuda permixtione generis iũctus sed in Israel toto diuisus, carens propriæ sortis funiculo, & habitans in vniuersis sortibus fratrum.

Cap. XV.

ZAbulon, possessor maris magni, & littorum, & dominans in cunctis vrbibus Phœnicum, & Sidoniorum.

Cap. XVI.

ISachar studiosus in laboribus terræ, possidens Galilæam, & de benedictionis suæ fructibus dona porrigens regibus.

Cap. XVII.

DAn, cuius ex germine Samson, sceptrũ tenet Israel, fortis Nazaræus, & triumphator in hostibus, obsidens in morem serpentis Philistinorum semitas, & equitatum eius, vt regulus, spiritu oris sui depopulans.

Cap. XVIII.

GAd, in procinctu prælij expeditus, pro fratribus trans Iordanẽ relictis aduersus hostes gentesque dimicat, & forti brachio victor triumphat.

Cap. XIX.

ASer, diuitijs insignis, replens delicijs principes.

Cap. XX.

NEphthalim in pinguedine terræ vberrimus, & in doctrina legis abundans.

Cap. XXI.

BEniamin inter fratres ortu posterior, imperio prior, cuius natiuitatis processus, matri dedit occubitum. Ipse est lupus vorax & sanguinarius, qui super basem fortis suæ mane hostiæ sanguinem fudit, & ad vesperam escas principibus & sacerdotibus diuidit.

Cap. XXII.

EPhraim semen Ioseph, & adoptiuus filius Israel, atque in numero Patriarcharum

rum benedictionis testamento relictus: minor ætate fratre, sed maiori prælatus gratia benedictionis, in cunctis tribubus fortior, & inter fratres dominator inuictus. Hic partem tribus Leuitarum accepit.

Cap. XXIII.

Manasses dilatatus in millibus, vna cum Ioseph patre suo mysticè [a] passus tributum. Hi sunt [b] patres Apostolorum, & principes populi Iudæorũ, tribus Iacob, & præclara progenies Israel. Quibus pater moriens pro diuitiarum copijs, sanctificationis gratiam dereliquit. Quique, regnante Ioseph in Ægypto, regnauerunt, ibique etiam post longam vitæ quietem occubuerunt atque sepulti sunt.

a *al.* Possedit tribum.
b *al.* Propagines.

Cap. XXIIII.

Iob [a] filius Zaræ de Bosra rex Idumæorum, quartus post Esau, successor Balach filij Beor, homo gentilis, fide clarus, humilitate summus, hospitalitate præcipuus, in disciplina mansuetus, in eleemosynis largus, diues in censu, extemplo factus egenus, locuples in liberis, repente orbus: tentationi traditur, sed contra tentationem fidei [b] lorica armatur, factus gloriosus in certamine, æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, funera pignorum doluit, corporisq. vulnera patienter [c] accepit; & inter supplicia semper Deum glorificauit, malè [d] suadentem insuper sapienter sustinuit coniugem: verba amicorum ratione superauit, vnde & pro tanta virtute patientiæ, duplici in fine remuneratione subleuatur, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem [e] bonorum. Post noctẽ enim tristitię, Diem genuit: post fœtores vlcerum, Casiæ fragrantiam edidit, post abiectionẽ, Cornu vnctionem regni promeruit, & tibiam in accentu laudis adsumpsit. Vixit autem post plagam centum quadraginta annis, & fuerunt omnes dies vitæ eius ducenti quadraginta octo anni, & mortuus est atque sepultus in regione sua. Hunc Hebræi adserunt nõ fuisse de genere Esau, sed de Nachor fratris Abrahã descendisse stirpe, & fuisse eum temporibus Patriarcharum. Nachor enim genuit Hus, de cuius stirpe creditur generatus, secundùm quod in exordio voluminis eius notatur: Vir erat in terra Hus nomine Iob.

a *Isidorus cum Ambrosio & August. putat eundem Iob & Ioab Genes. 36. aliter Hieron. in Hebr. quæst. & quæst. 36. in Genes.*
b *al.* Fide religionis armatur.
c *al.* Excepit.
d *al.* Sua damna, insuper patientem sustinuit cõiugem.
e *al.* Donorum.

Cap. XXV.

Moyses [a] filius Amram ex tribu Leui, Dux & Propheta Israel, regis filiæ adoptiuus, Dei amicus, Pharaonis dominus, in rubo flammante & nõ vrente, vocibus Angelicis euocatur, quem vt exemplo firmaret Deus, insinuatam eius manum iussit emori, & rursus retractæ vigorem & motus reddidit & [b] caloris: cuius facies [c] spe futuræ gloriæ illuminatur, humilis, vt ait quidam sapiens, in recusando ministerio, subditus in suscipiendo, in conseruando fidelis, in exquirendo peruigil, in regendo populo vigilans, in corrigendo vehemens, in amando ardens, in sustinendo patiẽs, qui pro subiectis se Deo interposuit consulenti, opposuit irascenti. Hic pro populi libertate propriã obiecit salutem, regis sæuissimi non minas, non tela trepidauit. Quin etiam extulit cõtra dracones eius virgam, ac per manum Dei oppugnatores Israel decem plagis eius imperium verberauit. Primùm in cruorem vertit fontes & flumina, de hinc ranarum multitudine vrbes, muscarum nubibus aëra compleuit, locustis vastauit cuncta virẽtia, mortem intulit iumentorum, percussit vlcere homines, vastauit grandine terras, obduxit tenebris cælum, eorumque primogenita valido terrore peremit. Post hæc expoliauit Ægyptios, eductisque populis eremi pandit iter flammea præcedente columna. Nec mora, mare trãsiẽs diuidit, refrenatisque hinc inde aquarum cumulis, pergenti populo viam sicco vestigio præbuit. Hostes de hinc operuit fluctibus, atque amaras aquas per tactum ligni in suauitatem conuertit. Quin etiam inter hæc esurienti Israel cæleste præbuit pabulum, volucrumque escis repleuit loca castrorum. Percussit insuper petram, atque extẽplo dura saxorum crepidine, copiosa fluenta manarunt. Ascẽdit quoque verticem montis Sinai, faciem Domini contemplaturus, ibi quadraginta die

dierum ieiunia pertulit: deſcendens incendit vitulum, ſacrilegos proſtrauit gladio, legem acceptam à Deo populo tradidit, ritumque religionis inſtituit. Inter hæc quoque bella geſsit, victorijs claruit, virgam in manu tenens; hoſtes quos non contigit, ſuperauit: lethiferos aſpidum morſus ærei ſerpentis adſpectu ſanauit. Dathan & Abiron, terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatu deiecit. Ad extremum conſcendit montem Nebo, terramque repromiſsionis, demonſtrãte Domino, aſpicit. Mortuuſque eſt, iubente Domino, in monte Abarim: ſepultuſque eſt à Domino in valle Moab, quæ eſt in Arabia. Rexit autem populũ Dei in eremo annis quadraginta, obijtque annorum centum viginti. Quidam autem eũ viuere teſtantur, pro eo quod ſepulcrum eius non reperitur. Et quia apparuit Domino in monte Thabor cum Elia: mortuum autem illum eſſe, non raptum, certiſsimè ſacra Scriptura teſtatur.

[a] *Nomen eſſe Ægyptiacum Moyſes aiunt Philo, Ioſephus, & Auen Ezra.*
[b] *al.* Coloris.
[c] *Fortè* ſpecie.

Cap. XXVI.

AAron frater Moyſi, & inſignis miraculorum ſocius, atq. in lege ſacerdos Domini primus, cuius virga ſorte electa, fronde & germine floruit. Quique thuribulum in dextra geſtans, furenti ſe flammæ oppoſuit, atque ſtans inter viuos & mortuos, obiectu ſui corporis tranſire ignem ad agmen viuentium non permiſit. Hic per hoſtiam victimarum & ſacrificium ſanguinis, futuram Chriſti paſsionem expreſsit: hic ius & principatum ſacerdotij per ordinem generis & ſucceſsionis ſuæ trãſmiſit. Anno autem quadrageſimo egreſsionis filiorum Iſrael de terra Ægypti, cum eſſet annorum centum viginti trium, mortuus eſt iuxta præceptum Domini in monte Hor, qui eſt iuxta Petram inſignem Arabiæ vrbem. Ibi & ſepulta iacet ſoror eius Maria, vbi etiam & nunc vſque oſtenditur rupes, qua percuſſa, Moyſes aquas ſitienti populo præbuit. Eſt autem hic locus in extremis finibus Idumæorum.

Cap. XXVII.

IOſue filius Nun, ex tribu Ephraim in Ægypto natus, Moyſi diſcipulus, & poteA ſtatis ſucceſſor, nouique prœlij triumphator. Qui, quouſque expediret victoriam, vt Sol ſtaret, cælo imperauit. Iordanis etiam curſum tranſitu ſuo [a] reſiſtere fecit. Hiericho inexpugnabiles muros clangentium tubarum ſono deiecit. Chananæorum euertit regna, reges extinxit, ac populum Dei ſolus in terram repromiſsionis induxit, eâque ſorte diſtribuit. Viginti ſeptem annis præfuit in Iſrael. Occubuitque centum & decem annorũ, atque ſepultus eſt in Tamnathſare ciuitate ſua, quæ ſita eſt in latere montis Gaas, contra Aquilonem, vbi vſque B hodie inſigne monumentum eius oſtenditur. Eſt autem in tribu Dan.

[a] *al.* Stare.

Cap. XXVIII.

PHinees ſacerdos filius Eleazari ſacerdotis filij Aaron, zelum Domini agens, Zambri coeuntem impudicum ſimul cum ſcorto Madianitide telo percuſsit, atque perpetuas ſacerdotij infulas, præmiumque victimarum in generationibus Iſrael meruit, pro eo quod zelo diuini amoris accenſus C iram Domini feriendo placauit.

Cap. XXIX.

GEdeon filius Ioas ex tribu Manaſſe, genitus in ſolitudine, liberator populi, & multorum pater extitit filiorum, manu fortis, conſilio ſtrenuus, ſignis explorans futuræ documenta victoriæ, potentiamque Dei in vellere. Hic cum trecentis viris aquam lingua lambentibus, non tela in dextris, ſed tubas: nec læua clypeum, ſed hydrias præferentibus, hoſtem terrore perculit, ac victor de Amalech fortiter triumphauit. Iudicauit Iſrael annos quadraginta, mortuuſque D eſt ſenex, & ſepultus in ſepulcro Ioas patris in Ephra de familia Ezri.

Cap. XXX.

IEphte Galaadites, felix in prœlijs, fidelis in promiſsis, affectum pietatis exuperans tolerantia mentis. Hic enim vouerat Deo, vt, ſi quid illi poſt victoriam reuertenti primum occurreret, immolaret. Nam rediens ex hoſtibus Ammonitarum triumphator, ne pollueretur labe periurij, pollicitam ſponſio-

sponsionem compleuit, ac filiam, quę victori occurrerat, immolauit. Iudicauit Israel sex annis, & mortuus est, sepultusq. in ciuitate Galaad, quæ est in dimidia tribu Manassæ.

Cap. XXXI.

SAmson, filius promissionis, genitus patre Manue ex tribu Dan, Nazaræus vocatus, liberator Israel, & omnium fortissimus. Iste rugientem mactauit leonem, fauumque ab ore mortui tulit, seras quoque portarum humeris tollens, in vertice montis imposuit. Vulpium caudis igne vinctis, totam regionem Philistinorũ succẽdit. Vinctus etiã resB cissis funibus, maxilla asini mille viros peremit. Neruis intexta vincula, vt lanea fila, disrupit. Post hæc auaritia illecebrosæ mulieris deceptus, detonsis crinibus, vim suæ virtutis amisit: nec mora effossis oculis, columnas templi concutiens, ruina oppressus pariter cum hostibus defecit. Iudicauit Israel annis viginti, & positus est in sepulcro patris sui in ciuitate [a] Esthaol, quæ est in tribu Iuda, decimo procul lapide ab Eleutheropoli, contra Septentrionalẽ plagam, iuxta viam quæ ducit Nicopolim.

[a] al. Inter Sara & Esthaol. *Iud. 16.*

Cap. XXXII.

SAmuel Propheta, filius Elcana, de Ramatha, ex tribu Ephraim, connumeratus Moysi in sacerdotibus Dei, ab ipsis cunabulis Domino consecratus, sedulus in ministerio, in gente princeps, in templo vates, cuius verbo obtemperauerunt cæli, occurrerunt nubila, effusi sunt imbres. Hic triũphator ex hostibus, Adiutorij lapidẽ posuit: hic primum Principem in regno vnxit. Sepultus est autem in vico suo Ramatha, quę est in Beth-lehem: cuius ossa Arcadius Augustus de Iudæa in Thraciam transtulit: & super tumulum eius Christi aram erexit.

Cap. XXXIII.

DAuid, Rex idem atq. Propheta, ortus de genere Iuda, filius Iesse, natus in Bethlehẽ, puer pastor ouium inter fratres ætate minor, virtute pręstantior, à Domino in regnũ vocatus, à Propheta in regem vnctus, belliger iuuenis, in certamine singularis, in triumpho gloriosus, vincẽdo veteranus, paA tiens in aduersis, prudẽs in periculis, in peccato proprio dolens in alieno funere lugẽs, pronus ad pœnitentiam, velox ad veniam, in conuicio mitis, ad misericordiam facilis. Qui inimicum regem, dum posset, innocuum non tantùm reseruauit traditum, sed & vindicauit occisum. Hic leonẽ & vrsum sine gladio interfecit, citharæ suauitate immundum spiritum depulit, Gigantem expugnauit. Igitur quadragesimo regni & septuagesimo ætatis anno diem vitæ supremum consummauit, sepultusq. est in ciuitate sua Beth-lehem, quæ alio vocabulo dicitur Ephrata, vbi etiam Dominus noster Iesus Christus secundum carnem est natus. Ibi quoque & Rachel, cum Ben-iamin peperisset, occubuit. Ibi etiam sepulcrum Iesse patris Dauid ostenditur. Est autem hic locus in tribu Iuda sexto ab Ierusalem milliario, positus contra meridiem in itinere, quo pergitur in Hebron.

Cap. XXXIIII.

SAlomon filius Dauid editus ex Beth-sabee in Ierusalem, antequàm nasceretur, vocatus sapientissimus omnium, & Dominici dedicator templi, felix imperio, paternis meritis impar, dilectus à Deo, sapiens in C iudicio, in sententia iustus, pacificus in regno. Qui poposcit sapiẽtiam & impetrauit, vt sciret dispositionem orbis terrarum, & virtutes elemẽtorum, naturas animalium, & cogitationes hominum. Hic quoq. mores composuit, rerum naturas reperit, sacramenta Christi & Ecclesię reuelauit. Cuius principia bona fuerunt, nouissima verò mala. Nam, post multarum virtutum gloriã, amore deprauatus fœmineo, & acceptam sapientiam perdidit, & in profundum idolatriæ flenda ruina demersus est. Quadraginta annis regnauit, quinquaginta & duo- D bus ætatem peregit. Dehinc finem imperio & vitę dedit, sepultusq. est in ciuitate patris sui Beth-lehem.

Cap. XXXV.

ELias Thesbites Sacerdos magnus atque Propheta, habitator solitudinis, fide plenus, deuotione summ9, in laboribus fortis, industria sollers, excellẽti ingenio pręditus, in exercitatione disciplinę struct9, in sancta meditatione assiduus, metuq. mortis intrepidus, verberauit tyrãnos, sacrilegos interfecit, multisq. signis virtutum effulsit. Triẽnij

namq. ſiccitate clauſit imbribus cælũ. Ora A uit rurſum, & cælum dedit pluuias, mortuumq́. mulieris filium ſuſcitauit. Cuius virtute hydria farinæ non defecit, vas olei perpetuo fonte manauit. Cuius verbo ſuper ſacrificium ignis de cęlo deſcendit. Hic duos quinquagenarios cum militibus cæleſti igne combuſsit. Iordanem tranſiẽs, tactu melotis abrupit. Poſt igneo curru in cælum raptus aſcendit, venturus iuxta Malachiam prophetam in fine mundi, ac præceſſurus Chriſtum, nuntiaturus vltimum eius aduẽtum cum magnis virtutibus prodigijſq́. ſignorum: ita vt etiam in terra bellum gerat Antichriſtus aduerſus eum, vel qui cum eo venturus eſt, & occidet eos, cadauera B quoq. eorum in plateis inſepulta iacebunt. Dehinc ſuſcitati à Domino regnum Antichriſti plaga magna percutient. Poſt hæc veniet Dominus & interficiet Antichriſtũ gladio oris ſui, & eos qui adorauerũt eum. Et regnabit Dominus cum omnibus ſanctis ſuis in gloria ſempiterna.

ITem [a] Elias Thesbites de terra Arabũ, de tribu Aarõ, cum eſſet in vtero matris ſuæ Galaath, Sobac pater eius ſomnium vidit, quòd naſcentem Eliam viri candidis veſtibus ſalutabant, igneiſq́. eum [b] veſtimentis obuoluebant, atq. pro cibo ignem ei ad nutriendum ſubminiſtrabant. Hoc viſum pater eius prophetis in Ieroſolymis indicauit, C hocq. ab eis accepit reſponſum. Ne timueris (inquiunt) erit enim natio eius lumen, verbũq́. eius fixis ſententijs. Iudicabit enim Iſrael in gladio & igne.

[a] *Hæc addebantur in tribus exemplarib. Iſidori, & habet Epiphan. in vitæ Eliæ.*
[b] *al.* inſtitis.

Cap. XXXVI.

ELiſæus Eliæ diſcipulus, ex [a] Abel Meula oppido, ex tribu Rubẽ in cuius ortu aurea vitula in Galgalis mugitum dedit, eiuſq. D vox in Ieruſalem perſonauit. Tunc quidam præſagus vates prædixit, hodie in Iſrael natus eſt Propheta, qui cũcta eorum deſtruet idola. Hic gemino Eliæ glorificatus ſpiritu, plurimis atque magnis virtutum ſignis emicuit. Iordanem tranſitu ſuo diuiſum, refrenatis vndis, retro conuertit: aquas Iericho ſteriles, demerſo vaſculo, ad fœcunditatem perduxit: pueros inſultantes ſibi verbo, tradidit beſtijs repente vorandos: ſanguineas aquas in necem hoſtium decurrere fecit: inter hæc ſterilem conceptionem verbo fœcũdauit, eiuſq. filium mortuum ſuſcitauit: ciborum temperat amaritudinẽ: deniq. ex decem panibus, plebe refecta, reliquias collegit. Et Naaman lepræ ſtigmatibus lauacro Iordanis purgauit; lepra quoq. maledictum aſperſit diſcipulum: ferrum ſecuris in Iordane merſum, ligno in aquas miſſo, ſupernatare fecit. Hoſtes Syriæ cæcitate percuſsit, mortem incredulo prædixit, fragore quadrigarum fugauit hoſtem, obſidionem diſperſit, famem repulit. Poſtremò poſt mortem exanimi cadaueris vitam dedit. Cuius ſepulcrum vſq. hodie in [b] Sebaſtia ciuitate oſtenditur honore ſatis dignũ, & digna habitum veneratione.

[a] Abel Meula *3. Reg. 19.* Abel Muth. *in Epiphanio.* Abel Buel *in Dorotheo.*
[b] Sebaſtopoli Samariæ, *ait Epiphanius.*

Cap. XXXVII.

ISaias filius [a] Amos, non Amos Prophetæ, ſed alterius, qui ſimili nũcupatus eſt nomine: Ille enim ex numero paſtorum fuit de oppido Thecue: Hic autem genere nobili ortus in Ieruſalem: quem etiam aiunt Hebræi ſocerum fuiſſe Manaſſe. In quo tãta fuit ſanctitatis & vitæ excellentia: vt vnã tantum dicatur habuiſſe tunicam, & hanc cilicinam, quaque etiam poſtmodum pro delicto populi abiecta, ſacco membra cooperuit. Sed &, hoc ad extremum depoſito, iuxta Domini imperium nudo corpore, nudoq́. veſtigio in conuentu populorum verſatus eſt, ſicq́. feruorem æſtiuum, hyemiſq́. pruinas atque imbrium tempeſtates ſuſtinuit, vt & Dei præceptis obediret, & populi deploraret delicta. Hic quindecim gradibus aſcendentem vmbram, retrodeſcendere iuſsit. Huius oraculo rex Ezechias mortis dilationem promeruit. Hunc autem Manaſſes extenſum à vertice per medium ſecuit, atrociq; ſupplicio excruciatum extinxit. Tradunt [b] autem Hebræi duabus ex cauſsis interfectũ fuiſſe Iſaiam: vna, quod eos appellauerit principes Sodomorum & populum Gomorrhæ: altera, quòd teſtante Domino ad Moyſem, Non poteris videre faciem meam: iſte auſus eſt exclamare, Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum. Non ani-

animaduertētes cæcati mente Iudæi, quod insequentibus faciem & pedes Dei Seraphim texisse narrauerat, ac media tātū eius vidisse propheta adscribat. Iacet sub quercu Ragel, iuxta decursus aquarum, quas Ezechias rex Iuda mole constructa terræ [c] exposuerat.

[a] *Hebræi asserunt Amos patrem Isaiæ fuisse fratrem Amasiæ regis Iuda, de quo. 4. Reg. 14.*
[b] *Origen. in Isaiam, & Hieron.*
[c] Obstruxerat *ait Hierony.*

Cap. XXXVIII.

IEremias ex tribu sacerdotali ortus, in vico Anathot, qui est tribus millibus ab Ierusalem, sacerdos in Iudęa positus, Propheta in gentibus consecratus, antequam plasmaretur agnitus, antequam procederet sanctificatus, &, vt virgo permaneret, admonitus. Hic pręedicare puer cœpit, arguēs populum ob delicta, & sæpius cohortans ad pœnitentiam, sed plebis perfidæ sæuientis crudelitate afficitur sæpe, atque ligatur, in carcerem etiam mittitur, proijcitur in lacū, catenis cingitur, ad vltimū apud Taphnas in Ægypto à populo lapidatur. Sepultus est in eo loco, vbi Pharao rex Ægypti habitauit. Veruntamen quia precibus suis, serpentibus ab eo loco effugatis, Ægyptios à noxio [a] aspidum morsu eripuit, insigni cū veneratione, amplissimoque honore ijdem Ægyptij colunt, sepulcrumq. eius insigni cultu hactenus venerantur.

[a] Aspidū *Hieron.* crocodilorū *ait Epiphan. & Doroth.*

Cap. XXXIX.

EZechiel sacerdos, filius Buzi, genitus in terra Sarira, in typo Christi filius hominis nūcupatur. Hic captiuus cum Ioachim in Babyloniam ductus, ad concaptiuos prophetauit, corripiens eorum offensiones, & zelo Dei motus cūcta eorum crimina turpitudinesq. arguens. Quem Dux populi Israel interfecit, pro eo quod seueritate, & auctoritate pontificali corriperetur ab eo ob impietatem sacrilegij. Sepultus est à populo in agro Maurim in sepulcro Sem, & Arphaxat.

Cap. XL.

DAniel, [a] de tribu Iuda in Betheron superiore natus, genere nobilis, princeps omnium Chaldæorum, regumq. prosapia, & florens patriæ nobilitate. Hic sub Ioachim rege Iuda, post excidium Ierusalem, cū tribus pueris admodum puer in Babylonem translatus, & Princeps Chaldæorum effectus est, vir gloriosus & aspectu decorus, mente humilis, corpore castus, perfectus in fide, egregius in opere, in virtute summus, in prodigijs clarus, terribilis in signis, cognitor secretorum cælestium, præscius futurorum, visionum interpres, vindex castimoniæ; qui cōtinuatis ieiunijs & orationis instantia futura prænoscere meruit sacramēta. Hic inter cætera visionum mysteria, his virtutum gestis, atq. signis effulsit. Principio sceleratorum senum mendaciū reprehendens, castitatem fœminæ reuelauit: tribus hebdomadibus dierum exorās pro populo ieiunauit; simulacrum Bel diuinæ aspirationis argumentis elisit: draconem Babyloniæ numen eiusdem gentis, offa pice, & adipe, & capillis confecta, diuinæ mentis instinctu, incredibili admiratione disrupit: in lacum quoque missus, rabiem mitigauit ferarum, atque virtute animi fortis, inter frementes securus epulatur leones. Hunc Darius, postquam Babylonium subuertit imperium, honore maximo habitum, secum tulit, & in Medos abduxit. Qui etiam fertur dedisse signa in montibus super Babyloniam, dicens: Dum montes à Borea fumauerint, finem instare Babyloniæ: dum visi fuerint incendijs conflagrare, finis erit totius mundi. Item dum ad partē Noti refluxerit Tigris, regressio erit populi ad Ierusalem. Vixit autem vsque ad tempus Darij regis Persarum, annis centum & decem: sepultusq. est iam senex in spelunca regia, solus in captiuitate cum gloria.

[a] *Vid. Epiph. Hieron. Ioseph.*

Cap. XLI.

OSee de tribu Issachar, ortus in [a] Belemoth; hic prænuntians dedit signum: Veniet Dominus in terram suam, si [b] quercus, quæ est in Silo, ex semetipsa in duodecim diuisa fuerit partes, totidemq. quercus effecerit. Hic in terra sua sepultus, placida quiete dormiuit.

[a] Belemoth *etiam Epiphan. & Doroth.*
[b] *al.* Quasi quercus, quę est in silo, cū ex semetipsa.

Cap. XLII.

IOel, [a] hic fuit de tribu Ruben, natus in agro Betheron, vbi etiã in pace mortuus est, atque sepultus.

a Hieron. Epiphan.

Cap. XLIII.

AMos, pastor & rusticus & ruborum mora distringens, Propheta nõ genere, sed gratiæ vocatione. Hic autem fuit ex oppido Tecue, quod distat ad Australem plagã sex millibus cõtra Beth-lehem. Vltra autem nulla est habitatio, sed sola eremi diffusa vastitas patens, vsque ad Mare rubrum, atque [a] Iudæorum fines, solis tantum pastoribus conscia, & latè vagantium pecorum. Ex hac itaque pastorali regione fuit Amos, vnus de numero pastorum, quem Dominus ablatum inde misit ad populum Israel, præcipiens ei, vt in Samariã pergeret, & ibi, quæ ventura erant prophetaret, quem Amasias rex frequenter plagis affecit; nouissimè Ozias filius eius, vecte per tẽpora transfixo, crudeli morte necauit. Post hæc semiuiuus euectus in terram suam, post aliquot dies dolore nimio vulneris animam [b] cunctanter efflauit, sepultusque est cũ patribus suis.

a al. Indorum.
b al. Cunctantem.

Cap. XLIIII.

ABdias, de terra Sichem, ortus in agro Bethacaram. Iste est ille, qui sub Ochozia rege Samariæ, centum pauit Prophetas. Iste est, tertius ille dux, cui pepercit Elias, qui postmodũ, relicto Ochoziæ regis ministerio, Eliæ factus discipulus prophetauit. Quiq. etiã morte propria obijt, sepultus cũ patribus suis in Sebastia ciuitate, vbi & Elisæus Propheta, & Iohãnes Baptista venerabiliter requiescunt.

Cap. XLV.

IOnas, columba, & dolens, filius Amathi, qui fuit de Geth, quæ est in Opher, ad gẽtium præconia mittitur, missus contemnit, contemnens fugit, fugiens dormit: propter quem periclitabatur nauis, sed magister nauis latentem reperit, cetus abiectum A deuorauit, orantem reuomuit: reiectus prędicauit subuersionem. Sed contristatus in pœnitentia vrbis, & saluti gentium inuidit: gaudet etiam sub hederæ virentis vmbraculo, & dolet subito arescente. Tradunt Hebræi, hunc esse viduæ filium, quem à mortuis suscitauit Elias. Cuius sepulcrum in quodam vrbium Geth viculo demonstratur, quod est in secundo milliario à Sephorim in itinere, quo pergitur Tiberiadem.

Cap. XLVI.

MIchæas, de tribu Ephrem in Morasthi ortus est. Hic, quoniam peccantem B Achab sæpius arguebat, sub Ioram filio eius de præcipitio magno proiectus occubuit. Sepultus est in terra sua iuxta Polyandrum, quod est prope Naim.

Cap. XLVII.

NAhum, de tribu Simeon, in Helcesi trans Betharim natus, ibique mortuus, suo iacet in tumulo.

Cap. XLVIII.

HAbacuc, de tribu Simeõ in agro Bethsachar ortus est, hic antè biennium regresionis filiorum Israel de captiuitate, C in agro Sabarith, qui est in Ceila à vita decessit.

Cap. XLIX.

SOphonias, de tribu Simeon, filius Chusi, in agro Sarabath ortus, & gloriosa maiorum suorum stirpe progenitus, prophetauit, mortuusq. est atq. sepultus in agro suo.

Cap. L.

AGgęus, natus in Babylonia, iuuenculus D Ierusalem venit, ædificationem templi ex parte aspexit, ac iuxta sacerdotum monumenta gloriosè sepultus requiescit.

Cap. LI.

ZAcharias, [a] de regione Chaldæorũ valde senex in terrã suam reuersus est, in qua & mortuus est, ac sepultus iuxta Aggæum, quiescit in pace.

a Hoc caput deest in alijs vide, infra cap. 57.

Cap.

Cap. LII.

MAlachias post egreßionem populi, in Sophia est genitus, vir iustus & aspectu decorus, quem Iudæi Malachiam, id est, angelum Domini ideo asserunt vocitatum, quia quæcumq. prædicebat, confestim, angelo de cælis veniente, cõfirmabantur. Hic autem admodum iuuenis moritur, atque in agro proprio sepelitur.

Cap. LIII.

NAthã Propheta, ex Gabaonitis, qui Dauid regem legem Dei docuit, & peccatum, quod esset in Bethsabee præuaricatus, manifestauit. Hic etiam quod nõ ædificaret Dauid Domino templum, prædixit. Hic Salomonem vngens in principem consecrauit. Obijt autem senex in terra sua: sepultusque est cum dignitate.

Cap. LIIII.

AChias Silonites de ciuitate Eli sacerdotis, vbi primùm tabernaculum & arca Dei erat, Salomoni regi prædixit, quòd per mulieres gentium à mandatis Dei declinaret, & diuisionẽ populi in prole non tacuit. Mortuus est ergo Achias, atque sepultus iuxta quercum in Silo.

Cap. LV.

ADdo in [a] Samaria natus est. Hic est qui ad Ieroboam immolantẽ vitulum missus, in sermone Domini venit, eumq. arguit immolantem. Hunc ad propria reuertentẽ propter inobedientiam leo in via strangulauit, sepultumque tenet Bethel, & Prophetam illum, qui eum fefellerat.

[a] al. Sama Samariæ.

Cap. LVI.

AZarias in terra oritur Sabatha, mortuusque est, ac sepultus in agello suo.

Cap. LVII.

ZAcharias Propheta atque sacerdos, filius Ioiadæ sacerdotis, qui & Barachias cognominatus est, quem congregatus in atrio domus Domini populus, iuxta Ioas regis imperium, missis in eum lapidibus extinxit,

A Hunc subleuatũ continuo sacerdotes iuxta patrem suum sepelierunt in Ierusalem.

Cap. LVIII.

TObias filius Ananiel, ex tribu Nephthalim de ciuitate Cibel, quę est in regione Galilææ. Hic captiuus ductus est à Salmanasar rege Assyriorum in Niniue: vir in timore Dei summus, in opere magnificus, in misericordia gloriosus, in exequiarum curis deuotus: qui dum mortuos sepeliret, & inopes pasceret, cæcitate lumine caruit, & post tenebras reseratis oculis, lumen clari-
B tatis promeruit. Iacet in Niniue ciuitate sepultus in pace.

Cap. LIX.

TRes pueri, ex stirpe regia clari, memoria gloriosi, scientia eruditi, fide pares, deuotione stabiles, incorrupti corpore, sobrij mente, iudices prouinciarum, & regionum principes, paternarũ quoque memores legum, & à cibis gentilium vel immolatis nequaquam polluti, leguminibus vitam degentes & oleribus. Hi vigore virtutis contẽpserunt mortẽ, idolorum non adorauerũt ritum, regem sæuißimũ fidei virtute vice-
C runt, restinxerunt quoque camini flammãtis incendia, & inter horrendas spissa caligine flammas hymnum apertis vocibus cecinerunt. Iacẽt in Babylonia pariter sub vno specu positi, & cum magna veneratione sepulti.

Cap. LX.

ESdras sacerdos Dei, qui à plerisque Malachias, id est, angelus Dei vocatur. Hic sacræ scriptor extitit historiæ, atq. alter lator legis post Moysen, namq. post captiuitatem legem incensam ex gentibus renouauit, Hebraicarumq. litterarum elementa
D inuenit. Hic reduxit Israel, & reędificare fecit Ierusalem. Mortuus est autem ac sepultus cum patribus suis, humatus in Ierusalem.

Cap. LXI.

ZOrobabel & Nehemias, ex tribu Iuda, sub Dario rege templum Dñi ædificant, muros Ierusalem exstruunt, atque Israel ad pristinum statum reducunt, cultum quoq. religionis, iusq. Sacerdotum & Leuitarum restituunt. Item & ipsi in Ierusalem sepulti quiescunt.

Cap. LXII.

ESther regina filia fratris Mardochæi, de stirpe Ben-iamin, captiua de Ierusalem in vrbem Susim translata est, atque aspectu formæ & perspicua virginitatis excellentia regi Persarum connubijs copulata. Hæc, vt populum suum à periculo liberaret, morti se obtulit, amicumq. regis aduersus populum Dei nefaria persuadentem, cruci tradendum persuasit, gentemq. liberã ab excidio eruit, atq. à seruitute eripuit. Iacet sepulta in Susis vrbe Medorum, in qua etiã regnauit.

Cap. LXIII.

IVdith vidua, filia Merari, de tribu Simeõ, magnanimis in gloria, viris præstantior. Hæc pro salute populi morti se obtulit, nec trepidauit furorem regiũ. Nam dormientẽ necauit principẽ, saluo pudore suis ciuibus triumphum victoriæ reportauit. Vixit au-

A tem annis centum & quinque, sepultaque est in spelunca viri sui Manasse in [a] Bethulia ciuitate, quæ est in tribu Iuda inter Dothain & [b] Balmon.

[a] A apali.
[b] al. Babylon.

Cap. LXIIII.

MAchabæi septem fratres, in fide stabiles, in spe fortes, diuinæ legis constantissimi obseruatores, inter tormenta acerbissima patientes, ab Antiocho rege pro lege Dei cum matre eorum atrociter interempti, coronas martyrij meruerunt.

Machabæi [a] quoque, quos triumphos gesserint aduersus gentẽ Persarũ, vel de circunfinitimis alijs nationibus, & quomodo pro legis obseruantia plurimùm sunt puniti, eorum plenissimè narrat historia.

[a] *In sex exemplaribus hoc posterius tantùm legitur.*

Ex nouo Testamento.

LXV	Zacharias.
LXVI	Iohannes.
LXVII	Maria.
LXVIII	Simon Petrus.
LXIX	Paulus.
LXX	Andreas.
LXXI	Iacobus Zebedæi.
LXXII	Iohannes.
LXXIII	Philippus.
LXXIIII	Thomas.
LXXV	Bartholomæus.
LXXVI	Matthæus.
LXXVII	Iacobus Alphæi.
LXXVIII	Iudas Iacobi.
LXXIX	Matthias.
LXXX	Simon Zelotes.
LXXXI	Duodecim Apostoli.
LXXXII	Lucas Euangelista.
LXXXIII	Marcus Euangelista.
LXXXIIII	Barnabas.
LXXXV	Timotheus.
LXXXVI	Titus.

Cap. LXV.

ZAcharias, & Elisabeth ante Deum iusti, steriles in iuuentute, fœcundi in senio, requiescunt in Ierusalem.

Cap. LXVI.

IOhãnes Baptista filius Zachariæ, ex tribu Leui, in Ierusalem ortus, angelo denuntiante conceptus, prænuntius Christi, præco iudicis, Propheta Altissimi, vox Verbi, amicus Sponsi, testis Domini, lucerna Luminis, terminus Prophetarum, baptismatis initium: qui prænuntiatus parentis vocem

B abstulit: genitus officium linguæ resoluit, qui necdum editus Christum prophetauit, salutauit in vtero, in columba agnouit, in deserto monstrauit. Cuius vestimentum lanugo fuit camelorum, habitatio eremus, victus mellis & locustarum cibus. Hic, dum Herodi prohiberet fraternum violare connubium, carceralibus tenebris mancipatur. Cuius caput regis filia ludi præmium à patre postulauit: at ille desectum malè poscenti filiæ ebrius inter pocula dedit. Sepultus est in Sebastia oppido Palęstinæ, quæ olim Samaria vocabatur: quam Herodes rex Iudææ, Antipatri filius, ob honorem Cæsaris Augusti Græco sermone Augustam vocauit.

Cap.

Cap. LXVII.

MAria(quæ interpretatur domina,siue illuminatrix) clara ſtrips Dauid, virga Ieſſe,hortus concluſus, fons ſignatus, mater Domini,templum Dei, ſacrarium Spiritus ſancti,virgo ſancta,virgo fœta,virgo ante partum, virgo poſt partum,ſalutationem ab Angelo accepit, & myſterium cõceptionis agnouit: partus qualitatem inquirit, & contra legem naturæ obſequij fidem nõ renuit, quam Dominus ipſe in cruce poſitus, per ſanguinem teſtamenti virgini commẽdauit diſcipulo, vt ipſum mater haberet vitæ comitem,quem filius nouerat integritatis eſſe cuſtodem.[a]Hãc quidam crudeli necis paſsione aſſerũt ab hac vita migraſſe,pro eo quod iuſtus Simeon cõplectens brachijs ſuis Chriſtum,prophetauerit, matri dicens: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Quod quidem incertum eſt,vtrum pro materiali gladio dixerit,an pro verbo Dei valido,& acutiori omni gladio ancipiti.Specialiter tamen nulla docet hiſtoria, Mariã gladij animaduerſione peremptam, quia nec obitus eius vſpiam legitur. Dum tamen reperiatur eius ſepulcrum, vt aliqui dicunt, in valle Ioſaphat.

[a] Vid. Ambroſ.

Cap. LXVIII.

SImon Petrus filius Iohãnis,frater Andreę, ortus in vico Bethſaida prouinciæ Galilęę, qui eſt iuxta ſtagnum Geneſareth,cuius prima vocatio nominis Bar--Iona,legis directa generatio eſt.Petrus in Chriſto eccleſiæ firmamentum eſt. Cephas corporis Chriſti principatus & [a] caput eſt. Simon Iohannis, virginitatis regeneratio incorrupta eſt.Quidum iuxta Iohannem habeatur tertius,iuxta Matthęum eligitur primus:nec immerito,quia Apoſtolorum princeps eſt. Et confeſſor primus filij Dei,& diſcipulus,& paſtor humani gregis,petra eccleſiæ, clauicularius regni,amator Domini,atq. negator; confitendo laudatus,præſumendo elatus,negando lapſus,lacrymando purificatus,confitendo probatus,patiendo coronatus, cui nomẽ ex opere datur, titulus ex merito poteſtatis imponitur.Hic in Galatia,Ponto,Cappadocia,Bithynia, Aſia,atq. Italia Euangeliũ prędicauit,atq. harum virtutum ſignis effulſit. Pendulo greſſu feruidũ mare calcauit, præteriẽs vmbra ſua mortuos animauit, claudis
A priſtinum reiterauit officiũ, paralyticis fluida membra in proprium reparauit ſtatum. Inter hæc defunctam viduã ſuſcitauit. Ananiam & Saphiram reos perfidiæ, mortis animaduerſione damnauit.Simonem etiã magicis artibus cęlum conſcendentem ad terram eliſit.Hic poſtquam Antiochenam eccleſiam fundauit,ſub Claudio Cæſare cõtra eũdem Simonem Magum Romam pergit, ibiq. prædicans Euangelium vigintiquinq. annis, eiuſdem vrbis tenuit Pontificatum. Sexto autem & triceſimo anno poſt paſsionem Domini,à Nerone Cæſare in vrbe Roma deorſum, vt ipſe voluit, crucifixus eſt.
B Sicq. poſt Apoſtolicũ meritum, etiam martyrio coronatur.Sepultus Romæ in Vaticano,ſecus viam triumphalẽ, tertio lapide ab vrbe,ad orientalem plagam.

[a] Quaſi κεφαλή.

Cap. LXIX.

PAulus, qui ante Saulus, Apoſtolus gẽtiũ, aduocatus Iudæorum, à Chriſto de cælo vocatus, in terram proſtratus, qui oculatus cecidit, cæcatus ſurrexit, ex perſequutore effectus eſt vas electionis,ex lupo ouis,inter Apoſtolos vocatione nouiſsimus, prædica-
C tione primus.In lege Gamalielis diſcipulus, in Euangelio Chriſti ſeruus. Cuius patria Tharſus fuit,genus Ben-iamin.Hic ſecundo poſt Aſcẽſionem Domini anno baptizatus, dignitatem meruit Apoſtolatus, atque plus omnibus laborans, multo latius inter cæteros verbi gratiam ſeminauit,atq. doctrinam Euãgelicam ſua prædicatione impleuit. Incipiens enim ab Ieroſolymis,vſq. ad Illyricum,& Italiam Hiſpaniaſq. proceſsit, ac nomen Chriſti multarum manifeſtauit gentium nationibus,quibus ante nondum fuerat declaratum,cuius miracula iſta eſſe no-
D ſcuntur. Raptus ſurſum in tertium cælum conſcendit,demerſus deorſum nocte & die in profundo maris fuit,ſeducentem Pythonis ſpiritũ imperata diſceſsione damnauit, adoleſcenti mortuo vitalem redintegrauit ſpiritum,cæcitate percuſsit magum,claudo proprium reformauit inceſſum: diri quoq. ſerpẽtis nec ſenſit,nec horruit morſum, ſed igni dedit arſurum, patrem etiam Publij à febribus orando ſanauit. Hic ob amorem Chriſti multas paſsiones, grauiaq. corporis ſuſtinuit tormenta. In primis Iudaicas perſequutiones,& gentium miſerias,& laborẽ, famem,ſitim, frigus, & nuditatem,naufragia

gia, & mille pericula, rabiem ferarum, verbera, carcerales tenebras, & tormenta catenarum, squallores, & vincula. Inter hæc ligatur à Iudæis, traditur gentibus, lapidatur ad necem, in sporta per murum demittitur, virgis cæditur, pœnis arctatur, in carcere vinctus terræmotu facto resoluitur, ad vltimum à Nerone gladio cæditur eo die, quo & Petrus crucifixus est. Sic enim oportuerat: vt hi, qui simul confessi sunt, vno die coronarentur. Sepultus Romæ in via Ostiensi, anno post passionem Domini tricesimo sexto, tertio ab vrbe milliario, contra Occidentalem plagam.

Cap. LXX.

ANdreas, qui interpretatur decorus, frater Petri, secundum Iohannem primus, iuxta Matthæum à primo secundus. Hic in sorte prædicationis Scythiam, atq. Achaiã accepit, in qua etiam ciuitate Patris cruce suspensus occubuit.

Cap. LXXI.

IAcobus filius Zebedæi, frater Iohannis, quartus in ordine, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione gentium [a] scripsit, atq. Hispaniæ & occidentalium locorũ gentibus Euangelium prædicauit, & in occasu mundi lucem prædicationis infudit. Hic ab Herode Tetrarcha gladio cæsus occubuit. Sepultus in [b] Marmarica.

[a] *Assentimur ijs, qui verbum* scripsit *alienũ censent. Reliqua ex ijs, quæ* Hieronymi *Catalogo à Græcis adiecta sunt, sumpta videntur.*

[b] *al.* Carmarica *vel* Archis Marmaricæ, *vel* Achimarmarica.

Cap. LXXII.

IOhannes Apostolus & Euangelista, filius Zebedæi, frater Iacobi, virgo electus à Domino, atq. inter cæteros magis dilectus, qui etiam super pectus Magistri recumbẽs, & Euangelij fluenta de ipso sacro Dominici pectoris fonte potauit, & quasi vnus de Paradisi fluminibus, verbi Dei gratiam in toto terrarum orbe diffudit. Quiq. in locũ Christi, Christo iubente, successit, dum suscipiens matrem Magistri discipulus, etiã ipse pro Christo alter quodammodo derelictus est filius. Hic, dum Euangelium Christi in Asia prædicaret, à Domitiano Cæsare in

A Pathmos insulam metallo relegatur, vbi etiam positus Apocalypsim scripsit. Interfecto autem à Senatu Domitiano, exilio resolutus, recessit Ephesum, ibiq. ob hæreticorũ refutandas versutias, efflagitatus ab Asiæ Episcopis Euangelium nouissimus edidit. Cuius quidem inter alias virtutes, magnitudo signorum hæc fuit. Mutauit in aurum syluestres frondium virgas, littoreaq. saxa in gemmas. Item gemmarum fragmina in propriam reformauit naturam, viduam quoq. ad precem populi suscitauit, & redi-uiuum iuuenis corpus reuocata anima reparauit. Bibens lethiferum haustum, nõ solum

B euasit periculum, sed eodem prostratos poculo in vitæ reparauit statum. Hic anno sexagesimo septimo post passionem Domini Saluatoris sub Traiano principe longo iam vetustatis senio fessus, cum diem transmigrationis suæ imminere sibi sentiret, iussisse fertur effodi sibi sepulcrum, atq. inde vale dicens fratribus, facta oratione, viuẽs tumulum introiuit, deinde tanquam in lectulo in eo requieuit. Vnde accidit, vt quidam eum viuere asserant, nec mortuum in sepulcro, sed dormientem iacere contendant, maximè pro eo quod illic terra sensim ab imo scaturiens, ad superficiem sepulcri conscẽdat,

C &, quasi flatu quiescentis, deorsum ad superiora puluis ebulliat. Quieuit autem apud Ephesum sexto Kalendas Ianuarij.

Cap. LXXIII.

PHilippus à Bethsaida ciuitate, vnde & Petrus, Gallis prædicat Christum, Barbarasq. gentes, vicinasq. tenebris, & tumenti Oceano coniunctas, ad scientiæ lucẽ fideiq. portum deducit. Deinde in Hierapoli Phrygiæ prouinciæ vrbe crucifixus lapidatusque obijt, rectoq. sepultus cadauere, simul cum filiabus suis ibidem requiescit.

D

Cap. LXXIIII.

THomas Apostolus Christi, Didymus nominatus, & iuxta Latinam linguã Christi geminus, ac similis Saluatori, audiendo incredulus, videndo fidelis. Hic Euangeliũ prædicauit Parthis, & Medis, & Persis, Hyrcanisq. ac Bactrianis, & Indis tenentibus Orientalem plagam, & intima gentium penetrans, ibiq. prædicationem suam vsq. ad titulum suæ passionis perducens, lanceis

enim

enim transfixus occubuit in Calamina ciuitate Indiæ, vbi & sepultus est in honore.

Cap. LXXV.

BArtholomæus Apostolus, nomen ex Syra lingua suscipiens, Lycaoniam in sorte prædicationis accepit, atq. Euangeliũ iuxta Matthæum apud Indos in eorum linguam conuertit. Ad vltimum in [a] Albano maioris Armeniæ vrbe, viuens à crudelissimis gẽtibus Barbaris decoriatur, sicq. terræ cõditur.

[a] al. Abano.

Cap. LXXVI.

MAtthæus Apostolus & Euangelista, qui etiã ex tribu sua Leui sumpsit cognomen, ex publicano à Christo electus, ex peccante translatus. Hic primùm quidem in Iudæa Euangelizat, postmodum in Macedonia prædicat, requiescit in montibus Parthorum.

Cap. LXXVII.

IAcobus Alphæi, Episcopus Ierosolymorum primus, cognomento Iustus, sororis matris Domini filius, vnde & frater Domini vocatus, homo lucis, & operarius veritatis, tantæq. etiam sanctitatis vt fimbriam vestimenti eius certatim cuperent attingere populi. Hic, dum in Ierusalem Christum Dei filium prædicaret, de templo à Iudæis præcipitatus, lapidibus opprimitur, ibiq. iuxta tẽplum humatur. Quem Iosephus tantæ sanctitatis & venerationis in Iudæa perhibet extitisse, vt propter eius interfectionem Ierosolyma credatur esse diruta.

Cap. LXXVIII.

IVdas Iacobi frater in Mesopotamia atque interioribus Ponti Euangelizans, feras & indomitas gentes quasi belluarum naturas suo dogmate mitigat, & fidei Dominicæ subiugat, sepultus est autem [a] Berytho Armeniæ vrbe.

[a] *Sic Dorotheus, alij* Nerito.

Cap. LXXIX.

MAtthias, de septuaginta discipulis vnus, & pro Iuda Iscarioth duodecim inter
A Apostolos subrogatus, electus est sorte, & solus sine cognomine. Huic datur Euãgelij prædicatio in Iudæa.

Cap. LXXX.

SImon Zelotes, qui priùs dictus est Chananæus, zelo Domini feruens, par in cognomento Petri, & similis in honore, accepit Ægypti principatum, & [a] post Iacobum Iustum cathedram tenuit Ierosolymorũ. Post annos autem centũ viginti meruit sub Traiano per crucem sustinere martyrij passio-
B nem. Iacet in Bosphoro.

[a] *Ex adiectis Hieronymi Catalogo à Græcis, quæ tamen non huic Simoni, sed Simeoni conueniunt.*

Cap. LXXXI.

HI fuerũt Christi discipuli, prædicatores fidei, & Doctores gentium, qui cũ omnes vnum sint, singuli tamen eorũ proprijs, certisq. locis in mundo ad prædicandũ sortes proprias acceperunt. Petrus namq. Ro-
C mam accepit, Andreas Achaiam, Iacobus Hispaniam, Iohannes Asiam, Thomas Indiam, Matthæus Macedoniam, Philippus Galliam, Bartholomæus Lycaoniam, Simon Zelotes Ægyptum, Matthias Iudæam, Iacobus frater Domini Ierosolymã, Iudas frater Iacobi Mesopotamiam. Paulo autem cũ cæteris Apostolis nulla sors propria traditur, quia in omnibus gentibus magister, & prædicator eligitur. Nam sicut Petro & reliquis, circuncisionis est Apostolatus datus: ita Paulo præputij in gentibus. Hic autem septem Ecclesijs, & tribus Euangelizat discipulis.

D

Cap. LXXXII.

LVcas Antiochenus, Euangelista, & Apostolicæ conscriptor historiæ, natione Syrus, arte medicus, Græco eloquio eruditus, quem pleriq. tradunt proselytum fuisse, & Hebræas litteras ignorasse. Hic tamen fuit Pauli discipulus & indiuiduus comes peregrinationis eius. Quiq. ab ineunte pueritia castissimus fuit, & Euangelicæ prædicationis opus exercuit. Obijt septuagesimo quarto vitæ suæ anno. Sepultus in Bithynia, cuius quidem ossa regnante Constantino Constantinopolim fuerunt translata.

Cap.

Cap. LXXXIII.

MArcus Euangelista, Petri discipulus, eiusq. in baptismate filius. Cuius quidem Euangelium nonnulli à Petro Romæ dictatum ferunt. Hic, ne ad sacerdotium promoueretur, abscidisse sibi pollicem fertur. Primus autem Alexandriæ cathedram tenuit, primusq. Ecclesias Ægyptiorum fundauit, tantis doctrinæ & continentiæ virtutibus florens, vt omnes discipuli Christi eius imitationem sequerentur. Mortuus est octauo Neronis anno in Alexādria, placida quiete sepultus.

Cap. LXXXIIII.

BArnabas, qui & Ioseph, natione Cypriæ ciuitatis à Cyro rege Persarum cōditæ, cum Paulo in gentibus Apostolatum adeptus, deinde propter Iohānem discipulum, qui etiam cognomento Marcus appellatur, seiunctus à Paulo, nihilominus Euangelicæ

A prædicationis iniunctum sibi opus exercuit.

Cap. LXXXV.

TImotheus Ephesiorum Episcopus de ciuitate Listrensiū, patre Græco, id est Ethnico, matre autem Iudæa, vt refert Apostolus dicens: quia habitauit fides in auia tua Loide & matre tua Eunice, certum autem scio, quod in te quoq. Hic autem fuit discipulus Pauli, eiusq. spiritualis filius, quē puerum propè secum idem Paulus assumpsit. Qui pudicus & virgo permansit: quiq. apud Ephesum in mōte qui vocatur Phion, cum magno honore sepultus quiescit.

B

Cap. LXXXVI.

TItus Pauli discipulus, & in baptismo filius, natione Græcus, ex gentibus solus à Paulo Apostolo post Euangelium circuncisus, quem ad instruendas Cretæ Ecclesias præfatus reliquit Apostolus. Ibiq. in pace defunctus est, atq. sepultus.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. HISTORIA DE REGIBVS Gotthorum, VVandalorum & Sueuorum.

OTTHORVM antiquissimam esse gentē certum est: quorū originem quidam de Magog--filio Iaphet suspicantur educi à similitudine vltimæ syllabæ, & magis de Ezechiele Propheta id colligentes. Retro autem eruditio eos magis Getas quam Gog--& Magog--appellare cōsueuit. Gens fortissima etiam Iudæā terram vastatura describitur. Interpretatio autem nominis eorum in linguam nostram tecti, quo significatur fortitudo: & re vera, nulla enim gens in orbe fuit, quæ Romanum Imperiū adeo fatigauerit, vt hi. Isti [b] enim sunt quos etiam Alexander vitandos pronūtiauit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Per

C multa quippe retro sęcula ducibus vsi sunt, postea Regibus, quorum oportet tempora per ordinem cursim exponere, & quo nomine actuq. regnauerint, de historijs libata retexere.

[a] *Hieronym. in quæst. Heb Gen. 10.* Et certè Gotthos omnes retro eruditi magis Getas, quam Gog, & Magog, appellare consueuerant.
[b] *Ex Orosio.*

ANNO ante æram conditam. XII. dum pro arripiendo reipublicę Imperio, Gn. Pompeius, & C. Iulius Cæsar arma ciuilia commouissent: Gotthi, ad prębēdum Pompeio auxilium, in Thessaliam aduersus Cæsarem pugnaturi venerunt. Vbi dum in

Pompeij

Pompeij exercitu Æthiopes, Indi, Persæ, Medi, Græci, Armeni, Scythæ, ac reliquæ Orientis gentes euocatæ aduersus Iulium dimicassent, isti præ cæteris Cæsari fortius restiterunt. Quorum Cæsar copia & virtute turbatus, fertur fugam meditatus esse, nisi nox prœlio finem dedisset. Tunc Cæsar ait: nec Pompeium scire vincere, nec Cæsarem posse vinci. Nam si Pōpeius vincere nosset, hodie cum tam asperis viris Cæsarem superasset.

Æra CCXCIV. Anno Imperij Valeriani & Gallieni secūdo, Gotthi descēsis mōtibus Alpibus quibus inhabitabant, Græciā, Macedoniam, Pontum, Asiam, atq. Illyricum, vastauerunt. Ex quibus Illyricum & Macedoniam. XV. ferme annis tenuerunt. Deinde à Claudio Imperatore superati sedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Augustum pro eo, quod tam fortissimam gentem à finibus reipublicæ remouisset, insigni gloria honorātes, in foro illi aureum clypeum, in capitolio auream statuam collocauerūt.

Æra [a] CCCLXVIIII. anno. XVI. Imperii Cōstātini, Gotthi Sarmatarū regionem aggressi copiosissimis super Romanos irruerūt agminibus, vehementi virtute cuncta gladio, & deprædatione vastantes. Aduersus quos idem Constātinus aciem instruxit, ingentiq. certamine vix superatos vltra Danubium expulit, de diuersis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gotthorum victoria amplius gloriosus. Quem Romani acclamante senatu publica laude prosequuti sunt, quòd tantam gentem vicerit, quod patriam rempublicam reformauerit.

[a] al. CCCLXXII.

Æra [a] CDVIII. Anno V. Imperij Valentis, primus Gotthorum gentis administrationem suscepit Athanaricus regnans annos XIII. qui persecutione crudelissima aduersus fidem commota, voluit se exercere cōtra Gotthos, qui in gente sua Christiani habebantur, ex quibus plurimos, qui idolis immolare non acquieuerunt, martyres fecit: reliquos autem multis persecutionibus affectos, dum pro multitudine horreret interficere, dedit licentiā, immo magis coēgit de regno suo exire, atq. in Romani soli migrare prouincias.

[a] al. CDVII.

Æra CDXV. anno XIII. Imperij Valentis, A Gotthi in Istrium aduersus semetipsos in Athanarico & Fridigerno diuisi sunt, alternis sese cædibus depopulantes. Sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris suffragio superat. Huius rei gratia legatos cum muneribus ad eundem Imperatorem mittit, & doctores propter suscipiendam Christianæ fidei regulam poscit. Valens autem à veritate Catholicæ fidei deuius, & Arianę hæresis peruersitate detentus, missis hereticis sacerdotibus, Gotthos persuasione nefanda sui erroris dogmati adgregauit, & B in tam præclaram gentem virus pestiferum semine pernicioso transfudit, sicq. errorem, quem recens credulitas ebibit, tenuit diuq. seruauit. Tunc Gulfilas eorum Gotthorum Episcopus Gotthicas litteras condidit, & scripturas noui ac veteris Testamenti in eandem linguam conuertit. Gotthi autem, statim vt litteras & legem habere cœperūt, instruxerunt sibi dogmatis sui Ecclesias, talia iuxta eundem Arium de ipsa diuinitate documenta tenentes: vt crederent: filium Patri maiestate esse minorem, & æternitate posteriorem. Spiritum autē sanctum C nec Deum esse, neq. substātiam Patris existere, sed per Filium creatum esse, vtriusq. ministerio deditum, & amborum obsequio subditum. Aliam quoq. Patris sicut personā, sic & naturam asserentes: Aliam Filij, aliam deniq. Spiritus sancti, vt iam non (secundum sanctæ scripturæ traditionem) vnus Deus & Dominus coleretur: sed iuxta idolatriæ superstitionem tres dij venerarentur. Cuius blasphemiæ malum per decessum temporum, Regumq. successum annis CCXIII. tenuerunt. Qui tandem reminiscentes salutis suæ, renuntiauerunt inolitæ perfidię, & per Christi gratiam ad vnitatem fidei Catholicæ peruenerunt.

D Æra CDXVI. anno XLV. Imperij Valentis, Gotthi, qui primum Christianos à terra sua expulerant, rursus ipsi ab [a] Vgnis cum rege suo Athanarico expulsi sunt, transitoq. Danubio, cum vim ferre non possent Valentis Imperatoris, se se non depositis armis tradunt, & Thraciam ad inhabitandum accipiunt. Sed vbi viderunt se opprimi à Romanis contra consuetudinem proprię libertatis ad rebellandum coacti sunt. Thraciam ferro incendijsq. depopulantur, deiectoq. Romanorum exercitu ipsum Valentem iaculo vulneratum, in quadam villa fugientem succenderunt, vt meritò ipse ab eis

eis viuus temporali cremaretur incendio, A qui tã pulchras animas ignibus æternis tradiderat. Inuenerunt autẽ eo prœlio Gotthi confessores priores Gotthos, quos dudum propter fidem à terra sua expulerant, & voluerunt eos sibi ad prædæ societatem coniungere. Qui, cum non acquieuissent, aliquanti interfecti sunt. Alij [b] montuosa loca tenentes & refugia sibi qualiacumq. construentes, non solùm perseuerauerũt Christiani catholici, sed etiam in concordia Romanorum, à quibus dudum excepti fuerãt, permanserunt.

[a] *al.* Hunnis.
[b] *Vide Eutropium.*

Æra CDXIX. anno Imperij Theodosij Hispani III. Athanaricus cum Theodosio ius amicitiamq. disponens, mox, Constantinopolim pergit, ibiq. quinto decimo die postquã fuerat à Theodosio honorabiliter susceptus, interijt. Gotthi autem, proprio Rege defuncto, aspicientes benignitatem Theodosij Imperatoris, inito fœdere, Romano se imperio tradiderunt, & fuerunt cum Romanis XXVIII. annis.

Æra CDXX. anno Imperij Theodosij IV. Gotthi patrocinium Romani fœderis recusantes, Alaricum Regem sibi constituunt, indignum iudicantes Romanæ esse subditos potestati, eosq. sequi, quorum iam pridem leges imperiumq. respuerant, & de quorum se societate prœlio triumphantes auerterant.

Æra CDXXXVII. anno Imperij Honorij, & Arcadij quarto, Gotthi in Alarico, & Radagaiso diuisi, dum semetipsos in duabus regni partibus varijs cædibus lacerarent, ob excidium Romanorum concordes effecti, consilium in commune constituunt, pariq. intentione ad prædandas quascunq. regiones Italiæ ab inuicem diuiduntur.

Æra CDXLIII. anno Honorij & Arcadij X. Rex Gotthorũ Radagaisus genere Scytha, cultui idolatriæ deditus, barbaricæ immanitatis feritate sæuissimus, cum ducẽtis armatorum millibus Italiæ partes vehementi vastatione aggreditur, spõdens in cõtemptum Christi Romanorum sanguinem Dijs suis libare, si vinceret. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in mõtuosis Thusciæ locis circũclusus, fame est potiùs, quàm ferro consumptus. Ipse postremùm rex captus & interfectus est.

Æra [a] CDXLVII. An. Imperij & Arcadij XV. extincto Radagaiso Alaricus consors regni, nomine quidẽ Christianus, sed professione hæreticus, dolens tantam multitudinem Gotthorum à Romanis extinctam, in vindictam sanguinis suorum, aduersus Romam prœlium gessit, obsessamque impetu, igne, gladijs irrumpit: sicq. vrbs cunctarum gentium victrix, Gotthicis triumphis victa succubuit, eisq; capta subiugataq. seruiuit. Tã autem Gotthi clementes ibi extiterunt, vt votum antea darent, quod si ingrederentur vrbem, quicumque Romanorum in locis Christi inueniretur, in vastationem vrbis B non mitteretur. Post hoc igitur votum, aggressi vrbem omnibus & mors, & captiuitas indulta est, qui ad Sanctorum limina confugerunt. Sed & qui extra loca Martyrum erant, & nomen Christi & Sanctorum nominauerunt, & ipsis simili misericordia pepercerunt. In reliquis autem, etsi præda hostium patuit, feriendi tamen immanitas refrenata est. Incursantibus autem in illa vastitate per vrbem Gotthis, dum quidam potens virginem consecratam ætate prouectam reperisset, eamq. honestè admoneret, vt, si quid apud se auri argentiq. esset, proferret: illa fideli consciẽtia quod habuit pro- C tulit: cumq. ille vasorũ formam & pulchritudinem, ex illa antiqua Romanorum opulentia miraretur, virgo ait: Hęc vasa mihi de sacrario Petri Apostoli deposita sunt: præsume, si audes. Ego sacram hostiam dare nõ audeo. Gotthus illę ad nomen Apostoli magno pauore perterritus, Regi hoc per nuntium refert, qui confestim Rex reportari omnia ad sacrarium sancti Petri, per virginem illam summa cum reuerentia iussit, dicens: Cum Romanis gessi bellum, non cum Apostolis Dei. Redit igitur virgo reuerentissimis officijs honorata, redeunt & cum illa omnes, qui ei se sociauerant, super D capita sua vasa illa aurea & argentea cum hymnis & canticis reportantes. Exercitus vndiq. iussu Regis ob defensionem armatorum custodijs concurrunt. Vndiq. ad voces canentium de latibulis agmina Christianorum. Concurrunt etiam & pagani, atq. admisti inter eos, dum seruos Christi se esse fingunt, etiam & ipsi calamitatis excidium euaserunt. Hac tempestate Gotthi [b] Placidiam Theodosij Principis Imperatoris filiam, Arcadij & Honorij Imperatorum sororem, cum ingenti auri argentique thesauro

sauro Romæ capiunt, Adeptisq. multis opibus Romanorum, tertia die, incensa euersaq. in partibus vrbe, discedunt, inde conscensis nauibus, cum ad Siciliam exiguo ab Italia freto diuisam transire disponerent, infesto mari periclitati, multum exercitum perdiderunt. Quibus tanta fuit gloria de Romanæ vrbis obtentu, vt in eius comparatione nihil se mali passos tempestate illa arbitrarentur, damna naufragij euentu victoriæ compensantes. Mors Alarici confestim sequuta, vigesimo octauo regni anno defunctus est in Italia.

[a] *Vide Procopium, Iornandem, Marcellinũ, Paulum Diaconum.*
[b] *al.* Placidam.

Æra CDXLIX. anno imperij Arcadij, & Honorij XVII. & sexto Theodosij Minoris, Alarico post captam vrbem, defuncto, Athaulfus à Gotthis Italiæ regno præficitur annis VI. Iste quinto regni anno de Italia recedens, Gallias adijt, Placidiam Theodosij Imperatoris filiam, quam Romæ Gotthi ceperant, coniugem sibi assumpsit. In qua prophetia Danielis à quibusdam creditur fuisse completa, quibus ait: filiam Regis Austri coniungendam Regi Aquilonis, nulla tamen de germine eius sobole subsistente. Sicut & idem in sequentibus Propheta subiungit dicẽs: nec stabit semen eius. Nullus enim de vtero illius extitit genitus, qui patris in regno succederet. Athaulfus autẽ dum, relictis Gallijs, Hispanias peteret, à quodam suorum apud Barcinonam inter familiares fabulas iugulatur.

Æra CDLIV. ann. imperij Honorij, & Arcadij XXII. post obitũ Athaulfi, à Gotthis Sigericus Princeps electus est, qui dũ ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfectus.

Æra & anno, quo supra. VValia Sigerico succedens, tribus annis regnum tenuit, belli caussa Princeps à Gotthis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus, mox enim cum regnare cœpit, fœdus cũ Imperatore Honorio pepigit, Placidiam sororem eius, quæ à Gotthis Romæ capta fuerat, ei honorificè reddidit, promittens Imperatori propter Rempublicam omne certamẽ implendum. Itaque ad Hispanias per Constantium Patritium euocatus, Romani nominis caussa cædes magnas barbaris intulit. VVandalos, Selinguos in Bæthica omnes bello extinxit. Alanos, qui VVandalis & Sueuis potentabantur, adeò cecidit: vt extincto Atace Rege ipsorum, pauci qui super fuerat, oblito regni nomine, Gunderici Regis VVandalorum, qui in Gallecia resederat, se regimini subiugarent. Confecto igitur VValia bello Hispaniæ, dum instructa nauali acie, in Africam transire disponeret, in freto Gaditani maris vi grauissimæ tempestatis effractus, memor etiam illius sub Alarico naufragij, omisso nauigationis periculo, relictis Hispanijs, Gallias repetit. Dataq. ei ab Imperatore ob meritũ victoriæ secũda Aquitania, cũ quibusdam ciuitatibus confiniũ prouinciarum vsq. ad Oceanum.

Æra CDLVII. anno imperij nono Theodosij Minoris, Rege VValia defuncto, Theuderedus successit in regno annis XXXIII. Qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recusat, pleraq. municipia Romanorum vicina sedibus sus occupat,[a] Arelas nobilissimum Galliæ oppidum multa vi obsessum oppugnat. A cuius obsidione, imminente virtute Aetij Romanæ militiæ Ducis, non impunitus abscedit. Remoto igitur Valentiniani Imperatoris iussu à potestate militari Aëtio, dum Theuderedus Narbonensi vrbi diutina obsidione, ac fame esset infestus, rursus à Litorio Romanę militiæ Duce, Vgnis auxiliãtibus, effugatur. Litorius autem dum primùm res prosperas aduersus Gotthos gessisset, denuo dæmonum signis aruspicumque responsis deceptus bellum cum Gotthis imprudenter inijt, amissoq. Romano exercitu, miserabiliter superatus interijt. Fecitq. intelligi, quantùm illa, quæ cum eodem perijt multitudo, prodesse potuerit; si fide potius quàm, fallacibus dæmoniorum ostentis vti maluisset. Extincto igitur Litorio, pace deinde Theuderedus cum Romanis inita, denuo aduersus Vgnos Galliarum prouincias sæua populatione vastãtes, atque vrbes plurimas euertentes in campis Catalaunicis, auxiliante Aëtio Duce Romano, aperto Marte confixit,[b] ibique prœliãdo victor occubuit. Gotthi autem, dimicante Thurismundo Theuderidi Regis filio, adeò fortiter cõgressi sunt: vt inter primum prœlium, & postremũ trecẽta ferè millia hominum in eo certamine prostrarentur. Multa eodem tempore cæli & terræ signa præcesserunt, quorum prodigijs tam crudele bellum significaretur. Nam, assiduis terræmotibus factis, à

OO parte

parte orientis luna fuscata est, à solis occasu stella cometes apparuit, atq. ingenti magnitudine aliquãdiu fulsit. Ab Aquilonis plaga cælum rubens, sicut ignis aut sanguis, effectus est, permistis per igneũ suborẽ lineis clarioribus in speciẽ hastarũ rutilantiũ deformatis. Nec mirũ, vt tam ingẽti cæsorum strage, diuinitus tam multa signorũ demõstraretur ostẽsio. Vgni aũt vsq. ad internicionem penè cæsi cum Rege suo Athila, relictis Gallijs, Italiam perfugiunt, aliquantis ciuitatibus irruptis. Qui & ibi partim fame, partim cælestibus plagis percussi interierunt. Misso insuper à Martiano Imperatore exercitu, forti plaga cæduntur, affectiq. nimiũ ac diminuti, sedes proprias repetũt, ad quas Rex eorũ Athila, mox vt remeauit, occubuit. Post eius obitũ Vgnorũ gẽs proprio se insuper excidio deuastauit. Statimq. inter filios eius de obtinendo regno magna sunt exorta certamina. Atq. ita Vgni, qui tot cladibus antea diminuti fuerãt, rursum mutuis se se gladijs cõciderunt. In quibus illud mirũ est: vt, dum omne prœliũ detrimentũ habeat populorũ isti vice versa cadendo, proficiãt. Sed proinde est, quia in disciplinã fideliũ positi sunt, sicut populus est gẽtis Persarũ. Virga enim furoris Dei sunt, & quoties indignatio eius aduersus fideles procedit, per eos flagellantur, vt eorũ afflictionibus emendati, à seculi cupiditate, & peccato semetipsos coërceant, & cælestis regni hæreditatẽ possideãt. Adeò aũt hæc gens horrida est: vt cum famẽ in bello fuerit passa, venam tangat equi, & sic excludat hausto sanguine famem.

Æra CDXC. ann. primo imperij Martiani, Turismundus filius Theuderedis, prouehitur ad regnũ anno vno. Qui, dum in ipsis regni sui exordijs feralis ac noxius hostilia inspiraret, & multa ageret insolentiùs, à Theuderico, & Frigdarico fratribus est occisus.

Æra CDXCI. ann. II. imperij Martiani Theudericus, post fraternã necẽ, in regnũ, succedens imperauit annis XIII. qui pro eo quòd Imperatori Auito sumendi imperialis fastigij cũ Gallis auxiliũ præbuisset, ab Aquitania in Hispaniã, cum ingenti multitudine exercitus, & cum licẽtia eiusdẽ Auiti Imperatoris ingreditur anno regni quinto. Cui cũ magna copia Rex Sueuorũ Recchiarius occurrens duodecimo ab Asturicẽsis vrbis milliario apud fluuiũ, qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine, superatus est, cæ-

A sis Sueuorum agminibus, aliquantis captis, plurimisq. fugatis. Ipse postremo Rex telo saucius fugit, præsidioq. suorum carens ad locum Portucale capitur, Regiq. Theuderico viuus offertur. Quo perẽpto, multis, qui de priore certamine superfuerant se se tradẽtibus, aliquantis nihilominus trucidatis, regnũ penè destructũ est, finitumq. Sueuorũ regnũ. Reliqui aũt Sueui, qui remãserant in extrema parte Galleciæ, Massilæ filiũ nomine Masdrã sibi Regẽ constituunt, regnũ reparatur Sueuorum. Occiso Recchiario,
B Theudericus de Gallecia ad Lusitaniam victor succedens, dum Emeritensem vrbẽ deprædari moliretur, Sanctæ Martyris Eulaliȩ ostentis perterritus, cũ omni protinus exercitu discedit, & Gallias repetit. Mox deinde partẽ vnam exercitus duce Ceurila ad Bethicã prouinciã mittit: partẽ aliã sub Singerico, & Nepotiano ducibus ad Galleciã dirigit, qui Sueuos apud Lucũ sæua deprædatione vastauerũt. In Gallijs aũt Agrippinus Comes & ciuis, Ægidio Comiti Romano æmulus, vt Gotthorum mereretur auxilia, Narbonã tradidit Theuderico. Pòst aliquot
C legati à Remismundo Masdræ filio Rege Sueuorũ missi, ad Theudericũ venerũt, pacẽ amicitiamq. poscẽtes. Similiter Theudericus ad Remismundũ remittit cũ armorũ adiectione, vel munerũ, directa etiã cõiuge, quã haberet. Sallanẽ quoq. legatum denuo Theudericus mittit ad Remismũdum. Qui reuersus ad Gallias Thedeuricum ab Eurico fratre suo reperit interfectum.

Æra DIV. ann. imperij Leonis IIX. Euricus pari scelere, quo frater succedit in regnũ an. XVII. In quo honore prouectus & crimine, statim legatos ad Leonẽ Imperatorẽ dirigit. Nec mora partes Lusitaniæ magno impetu
D deprædatur. Exercitũ inde alium mittit, qui captã inde Pãpilonã, & Cæsaraugustã, misso exercitu, capit, superiorẽ quoq. Hispaniã in potestatẽ submittit. Tarraconensis etiã prouinciæ nobilitatẽ, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione euertit. In Gallias autem reuersus Arelatũ vrbẽ, & Massiliam bellãdo obtinuit, suoque regno vtrasque adiecit. Iste quodam die, congregatis in colloquio Gotthis, tela, quæ omnes habebant in manibus, à parte ferri vel acie alia viridi, alia roseo, alia croceo, alio nigro colore naturalem ferri speciem vidit aliquandiu habuisse mutatã. Sub hoc Rege Gotthi legum statuta in scriptis habere cœperunt. Nam antea

antea tãtùm moribus,& cõsuetudine tene- A bantur. Obijt Arelati Euricus Rex morte propria defunctus.

Æra [a] DXXI.ann.x. imperij Zenonis,Eurico mortuo,Alaricus filius eius, apud Tolosanã vrbẽ Princeps Gotthorum constituitur,regnãs ann. XXIII.aduersus [b] quem Fluduius Francorũ Princeps Galliæ regnũ affectans, Burgundionibus sibi auxiliantibus,bellum mouet,fusisq. Gotthorum copijs, ipsum postremò Regẽ apud Pictauiũ superatum interficit.Theudericus autẽ Italiæ Rex,dum interitum generi comperisset,confestim ab Italia proficiscitur,Francos proterit,partem regni, quam manus hostium occupauerat, B recepit,Gotthorum iuri restituit.

[a] *al.*DXI.
[b] *al.*Fluduildus Clodoueum *ait Aimonus.*

Æra DXLIV.an.XVII.imperij Anastasij Gisaleic[9],superioris regis filius ex cõcubina creatus,Narbonę princeps efficitur regnans annos quattuor,sicut genere vilissimus,ita infelicitate & ignauia summus. Deniq. dum eadẽ ciuitas à [a] Gundebado Burgundionũ Rege direpta fuisset,iste cum multo sui dedecore, & cum magna suorum clade apud Barcinonã se cõtulit, ibiq. moratus,quousq. etiã regni fascibus à Theuderico fugæ ignominia priuaretur.Inde profectus ad Africã,VVãdalorũ suffragiũ poscit,quo in regnũ posset restitui.Qui,dũ nõ impetrasset auxilium,mox de Africa rediens ob metũ Theuderici Aquitaniã petijt, ibiq. anno vno delitescẽs, in Hispaniã reuertitur,atq. à Theuderici Regis duce duodecimo à Barcinona, vrbe milliario,cõmisso prœlio, superatus in fugã vertitur, captusq.trans fluuium Druẽtium Galliarum interijt, sicq. prius honorem,postea vitam amisit.

[a] *al.*Gundebaldo.

Æra DXLIX.anno XXI. imperij Anastasij Theudericus Iunior, cum iam dudũ Cõsul, D & Rex à Zenone Imperatore Romę creatus fuisset,peremptoq.Odouacro Rege Ostrogotthorũ, atq. deuicto fratre eius Honoulfo,& trans confinia Danubij effugato,XIIX. annis in Italia regnasset,rursus extincto Gisaleico Rege Gotthorũ,Hispaniæ regnũ XV. annis obtinuit, quod superstiti Amalarico nepoti suo reliquit. Inde Italiã repetens aliquandiu omni cũ prosperitate regnauit, per quẽ etiã vrbi Romę dignitas nõ parua est restituta.Muros nãq.ei[9] iste redintegrauit,cui[9] rei gratia à Senatu inauratã statuã meruit.

Æra DLXIV.ann.imperij Iustiniani I.regresso in Italiã Theuderico, & ibidẽ defuncto, Amalaric[9] nepos eius V.annis regnauit. Qui, cũ à Childeberto Frãcorũ Rege apud Narbonã prœlio superatus fuisset, ad Barcinonã trepidus fugit,effectusq. omnium contemptibilis ab exercitu iugulatus Narbonæ in foro interijt.

Æra DLXIX. anno imperij Iustiniani VI. post Amalaricũ Theudis in Hispania creat[9], in regnũ annis XVII.mẽsibus V.qui dũ esset hæreticus,pacẽ tñ concessit Ecclesiæ. Adeò vt licentiam Catholicis Episcopis daret,in vnũ apud Toletanã vrbẽ cõuenire,& quæcumq. ad Ecclesiæ disciplinã necessaria existerũt, liberè licèterq. disponere.Eo regnãte, dũ Frãcorũ Reges,cũ infinitis copijs in Hispaniã cõuenissent,& Tarraconẽsem prouinciã bello depopularent:Gotthi,duce Theudisclo obicibus Hispaniæ interclusis,Francorũ exercitũ multa cũ admiratione victoriæ prostrauerunt.Dux idem,prece atq. ingenti pecunia sibi oblata, viã fugæ hostibus residuis vnius diei noctisq. spatio præbuit. Cætera infeliciũ turba,cui transitus collati tẽporis nõ ocurrit,Gotthorũ perẽpta gladio cõcidit. Post tam felicis successum victorię, C trans fretũ inconsultè Gotthi se gesserunt: Deniq. dũ aduersus milites, qui [a] Septẽ oppidũ,pulsis Gotthis,inuaserant,Oceani freta transissent, idemq. castrũ magna vi certaminis expugnarẽt:adueniẽte die Dominico, deposuerũt arma, ne diẽ sacrũ prœlio funestarent. Hac igitur occasione reperta,milites repentino incursu aggressi, exercitum mari vndiq. terraq. conclusum, ignauum atque inermen adeò prostrauerunt, vt ne vnus quidẽ superesset,qui tantę cladis excidiũ pręteriret.Nec mora præuenit mors debita Principẽ.Vulneratur enim à quodam in palatio,qui iam dudũ dementis speciem, vt Regem deciperet,simulauerat.Finxit enim arte insaniã,perfoditq. Principem, quo vulnere ille prostratus occubuit,& vi gladij indignantẽ animã exhalauit. Fertur aũt inter effusionem sanguinis coniurasse,ne quis interficeret percussorem dicens,se congruam meriti recepisse vicissitudinẽ, quòd & ipse priuatus ducẽ suum sollicitatus occiderat.

[a] *al.*Septam.

Æra DLXXXVI.ann.imperij Iustiniani XXII. interẽpto Theudi Theudiscl[9] superioris Principis dux Gotthis pręficit,regnãs ann.I.mẽses.

ses. III. qui dum plurimorũ potentũ connubia prostitutione publica macularet, & ob hæc instrueret animũ ad necẽ multorũ, preuẽtus cõiuratorũ manu Hispali inter epulas iugulatur, cõfossusq. gladio extinguitur.

[a] Æra [b] DXXCVII. Imp. Iustiniani XXIII. extincto Theudisclo, Agila Rex constituitur regnãs ann. V. iste aduersus Cordubẽsem vrbẽ prœliũ mouẽs, dũ in contemptũ Catholicæ religionis, beatissimi Martyris Aciscli iniuriã inferret, hostiumq. ac iumentorum cruore sacrũ sepulcri eius locũ, vt profanator, pollueret, inito aduersus Cordubenses ciues certamine, pœnas dignas Sãctis inferẽtibus meruit. Nam belli præsentis vltione percussus, & filium ibi cum copia exercitus interfectũ amisit, & thesaurũ omnẽ cũ insignibus opibus perdidit. Ipse victus ac miserabili metu fugatus Emeritã se recepit. Aduersus quẽ interiecto aliquanti tẽporis spatio, Athanagildus tyrannidẽ regnandi cupiditate arripiens, dũ exercitũ eius cõtra se Hispali missum virture militari prostrasset: videntes Gotthi proprio se euerti excidio, & magis metuentes, ne Hispaniam milites Romani auxilij occasione inuaderent: Agilanẽ Emeritæ interficiunt, & Athanagildi se se regimini tradiderunt.

[a] DLXXXVII.
[b] XXIV.

Æra DXCII. ann. Imp. Iustiniani XXIX. occiso Agilane, Athanagildus regnũ, quod inuaserat tenuit ann. XIV. Hic cum iã dudum sumpta tyrannide, Agilanẽ regno priuare conaretur, militũ sibi auxilia ab Imperatore Iustiniano poposcerat, quos postea submouere à finibus regni molitus non potuit. Aduersus quos huc vsq. conflictũ est. Frequentibus antea prœlijs cæsi, nunc vero multis casibus fracti atq. finiti. Decessit autẽ Athanagildus Toleti propria morte vacante regno mensibus V.

Æra DCV. ann. II. Imperij Iustini minoris post Athanagildum Liuua Narbone Gotthis præficitur, regnans ann. III. qui secũdo anno, postquã adeptus est principatũ, Leuuigildum fratrẽ nõ solum successorẽ, sed & participẽ regni sibi cõstituit, Hispaniæq. administrationi præfecit, ipse Galliæ regno cõtẽtus. Sicq. regnũ duos cepit, dũ nulla potestas patiẽs cõsortis sit. Huic aũt vnus tãtũ annus in ordine tẽporũ reputatur Liuuæ Regis, reliqui Leuuigildo fratri annumerãtur.

A Æra DCVI. ann. III. Imp. Iustini minoris Leuuigildus adeptus Hispaniæ & Galliæ principatũ, ampliare regnũ bello & augere opes statuit. Studio quippe eius, exercitus concordante fauore, victoriarũ multa præclarè sortitus est. Cãtabros namq. iste obtinuit, Aregiã iste cepit, Sabaria ab eo omnis deuicta est, cesserũt etiã armis illius plurimę rebelles Hispaniæ vrbes. Fudit quoq. diuerso prœlio milites, & quædã castra ab eis occupata dimicãdo recepit. Herminigildũ deinde filiũ imperijs suis tyrannizantẽ, obsessum exuperauit. Postremũ bellũ Sueuis intulit, regnumq. eorũ in iura gentis suæ mira celeritate trãsmisit. Hispania magna ex parte potitus. Nã antea gens Gotthorũ angustis B finibus arctabatur, sed obfuscauit in eo error impietatis gloriã tantæ virtutis. Deniq. Arianæ perfidiæ furore repletus, in Catholicos persecutione cõmota, plurimos Episcoporũ exilio relegauit. Ecclesiarũ redditus, & priuilegia abstulit, multos quoq. terroribus in Arianã pestilentiam impulit, plerosq. sine persecutione illectos auro rebusq. decepit. Ausus quoq. inter cætera hæresis suæ cõtagia, etiã rebaptizare Catholicos, & non solum ex plebe, sed etiã ex sacerdotalis ordinis dignitate, sicut Vincentiũ Cæsaraugustanũ de Episcopo apostatã factũ, & tanquam à cœlo in infernum proiectũ. Extitit C autem & quibusdã suorũ perniciosus: nam quoscumq. nobilissimos, ac potẽtissimos vidit, aut capite truncauit, aut, opibus ablatis, proscripsit, & proscriptos in exiliũ misit. Fiscũ quoq. primus iste locupletauit, primusque ærariũ de rapinis ciuiũ, hostiumq. manubijs auxit. Primusq. etiã inter suos regali veste opertus in solio resedit. Nã ante eũ & habitus & cõsessus cõmunis, vt populo ita & regibus erat. Cõdidit etiã ciuitatẽ in Celtiberia, quam ex nomine filij Reccopolim nominauit. In legibus quoq. ea, quæ ab Eurico incõditè cõstituta videbãtur, correxit, pluri- D mas leges prætermissas adijciẽs, plerasq. superfluas auferẽs. Regnauit autẽ ann. XVIII. defunctus propria morte Toleti.

Æra DCXXIV. an. III. Imp. Mauritii, Leuuigildo defuncto, filius eius Reccaredus regno est coronatus, cultu præditus religionis, & paternis moribus longè dissimilis. Mamq. ille irreligiosus, & bello prõptissimus. Hic fide pius, & pace præclarus, ille armorũ artibus gentis imperium dilatans, hic gloriosus eandem gentem fidei trophæo sublimans.

mās. In ipsis enim regni sui exordijs Catholicā fidem adeptus, totius Gotthicæ gentis populos, inoliti erroris labe deserta, ad cultum rectę fidei reuocat. Synodum deinde Episcoporum ad condemnationē Arianæ hæresis, de diuersis, Hispaniæ & Galliæ prouincijs congregat. Cui concilio idem religiosissimus Princeps interfuit, gestaq. eius præsentia sua & subscriptione firmauit, abdicans cum omnibus suis perfidiam, quam huc vsq. Gotthorum populus, Ario docēte, didicerat, & prædicans trium personarum vnitatem in Deum, Filium à Patre consubstantialiter genitum esse, Spiritum sanctum inseparabiliter à Patre Filioq. procedere, & esse amborum vnū Spiritum, vnde & vnum sunt. Egit etiā gloriose bellum aduersus infestas gentes fidei suscepto auxilio. Francis enim sexaginta ferme milliū armatorū copijs Gallias irruentibus, misso Claudio duce aduersus eos, glorioso triumphauit euentu. Nulla vnquā in Hispanijs Gotthorū victoria, vel maior in bello vel similis extitit. Prostrati sunt enim & capti multa millia hostiū, residua vero exercitus pars præter spem in fugā versa, Gotthis post tergū insequētibus, vsq. in regni sui finibus cæsa est. Sæpè etiā & lacertos cōtra Romanorū insolentias, & irruptiones Vasconū mouit. Vnde non magis bella tractasse, quàm potius gētem quasi in palestræ ludo pro vsu certaminis videtur exercuisse. Prouincias autē, quas pater bello cōquisiuit, iste pace cōseruauit, ęquitate disposuit, moderamine rexit. Fuit aūt placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantamq. in vultu gratiā habuit, & tantam in animo benignitatem gessit, vt omniū mentibus influens, etiā malos ad affectū amoris sui attraheret. Adeò liberalis, vt opes priuatorū & Ecclesiarum prædia, quæ paterna labes fisco associauerat, iuri proprio restauraret. Adeò clemens, vt populi tributa sæpè indulgentiæ largitione laxaret. Multos etiā ditauit rebus, plurimos sublimauit honoribus. Opes suas in miseris, thesauros suos in egenis recōdēs, sciens ad hæc illi fuisse collatū regnum, vt eo salubriter frueret, bonis initijs bonū finē adeptus. Fidē enim rectæ gloriæ, quam initio regni percepit, nouissimè publica confessione pœnitentiæ cumulauit. Toleti fine pacifico transijt, qui regnauit an. xv.

Æra DCXXXIX. an. Imperij Mauritij XIX. post Reccaredū Regē regnat Liuua filius eius an. II. ignobili quidē matre progenitus, sed A virtutis indole insignitus. Quem in primo flore adolescētię VVictericus, sumpta tyrannide, innocuū regno deiecit, præcisaq. dextra occidit, anno ætatis XX. regni vero. II.

Æra DCLXI. an. Imp. Mauritij XXI. extincto Liuuane, VVictericus, regnū quod viuēte illo inuaserat, vindicat ann. VII. vir quidē strenuus in armorū arte, sed tamē expers victoriæ. Namq. aduersus militē Romanum prœliū sæpè molitus, nihil satis gloriose gessit præter quod milites quosdā Sagōtia per duces obtinuit. Hic in vita plurima illicita B fecit, in morte autem, quia gladio operatus fuerat, gladio perijt. Mors quippe innocētis inulta in illo nō fuit: inter epulas enim prādij cōiuratione quorūdā est interfectus, corpus eius viliter est exportatum atq. sepultū. DCXLI

Æra DXLIIX. an. Imp. Phocatis sexto Gundemarus post VVictericū regnat an. II. Hic Vascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obsedit morte propria Toleti decessit. DCXLVIII

Æra DCL. an. Imperij Heraclij II. Sisebutus Christianissimus post Gūdemarū, ad regale fastigiū euocatus regnat ann. IIX. mēs. VI. qui C initio regni Iudęos ad fidē Christianā permouēs æmulationē quidē habuit sed nō secūdū sciētiam, potestate enim cōpulit, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed, sicut est scriptū, siue per occasionē, siue per veritatē, donec Christus annūtiatur. Fuit autē eloquio nitidus, sentētia doctus, sciētia litterarū magna ex parte imbutus. In iudicijs iustitia & pietate strenuus ac præstantissimus, mente benignus, splendore regni præcipuus, in bellicis quoq. documētis, ac victorijs clarus. Astures enim rebellātes, misso exercitu, in ditionem suā reduxit. Rucones mōtibus arduis vndiq. cōseptos per duces euicit. De Romanis quoq. præsens bis feliciter D triūphauit, & quasdā eorū vrbes expugnādo sibi subiecit, residuas inter fretū omnes exinaniuit, quas gens Gotthorū post in ditionē suā facile redegit. Adeò post victoriā clemēs, vt multos ab exercitu suo, hostili præda in seruitutum redactos, pretio dato, absolueret, eiusq. thesaurus redemptio existeret captiuorum. Hunc alij proprio morbo, alij immoderato medicamenti haustu, alij veneno asserūt interfectum. Cuius exitus non modo religiosis, sed etiā optimis laicis extitit luctuosus. Relicto Reccaredo filio paruulo, qui post patris obitum Princeps paucorum dierum morte interueniente, habetur.

Chron. Isidori, quod suo inserit Iudensis, Suinthilam filium fuisse Recaredi ait.

Æra DCLIX. an. Imperij Heraclij X. gloriosissimus Suintila gratia diuina regni suscepit sceptra. Iste sub rege Sisebuto ducis nactus officium Romana castra perdomauit, Ruccones superauit. Postquã vero apicẽ fastigij regalis cõscẽdit, vrbes residuas, quas in Hispanis Romana manus agebat, prœlio cõserto obtinuit, auctamq. triumphi gloriam præ cæteris regibus felicitate mirabili reportauit. Totius Hispaniæ infra Oceani fretum monarchia regni primus idem potitus, quod nulli retro Principum est collatum. Auxit eo prœlio virtutis eius titulum duorum Patritiorum obtẽtus, quorum alterum prudẽtia suum fecit, alterum virtute prœlij sibi subiecit. Habuit quoque & initio regni expeditionem contra incursus Vasconum Tarraconensem prouinciam infestantium, vbi adeò montiuagi populi terrore aduentus eius perculsi sunt, vt confestim, quasi debita iura noscentes, remissis telis & expeditis ad precẽ manibus supplices ei colla submitterent, obsides darent, [a] Ologitin ciuitatem Gotthorũ, stipendijs suis & laboribus conderent, pollicentes eius regno ditioniq. parere, &, quidquid imperaretur, efficere. [b] Præter has militaris gloriæ laudes plurimę in eo regiæ maiestatis virtutes, fides, prudentia, industria, in iudicijs examinatio, strenua in regendo regno cura, præcipua circa omnes munificentia largus, erga indigentes & inopes misericordia satis prõptus. Ita vt non solùm Princeps populorum, sed etiã pater pauperum vocari sit dignus. Huius filius Racimirus in consortium regni assumptus, pari cum patre solio conlętatur, in cuius infantia ita sacræ indolis splendor emicat, vt in eo, & meritis, & vultu paternarum virtutum effigies prænotetur. Pro quo exorãdus est cœli atq. humani generis rector, vt sicut extat concessu patrio socius, ita post longęuum parẽtis imperium sit & regni successione dignissimus. Cõputatis igitur Gotthorum regum temporibus ab exordio Athanarici regis, vsq. ad quintum gloriosissimi Suintilę Principis annum, regnũ Gotthorum per annos CCLVI. Deo fauente, reperitur esse porrectum.

[a] al. Theologitim.

[b] *Hac vivo Suintila scripta. Atqui damnatur in concilio. 4. Toletano, in quo subscribit Isidorus.*

ITEM RECAPITVlatio eiusdẽ Isidori in Gotthorum laudem.

Gotthorum antiquissima origo de Magog filio Iaphet fuit, vnde & Scytharũ genus extitit. Nam ijdem Gotthi Scythica probantur origine sati. Vnde nec longè à vocabulo discrepant. Demutata enim ac detracta littera, Getæ, quasi Scythæ, sunt nũcupati. Hi igitur Septentrionis glacialia iuga inhabitantes circa Scythica regna, quęq. sunt ardua mõtiũ cũ cæteris gẽtibus possidebant, quibus sedibus impetu gentis Vgnorũ pulsi, trangressoq. Danubio, Romanis se dederunt. Sed, dum iniurias eorũ non sustinerent, indignati regẽ sibi ex sua turba legũt, Thraciã irruunt, Italiã vastant, obsessam vrbẽ capiunt, Gallias aggrediuntur, patefactisq. Pyrenæis mõtibus Hispanias vsq. perueniũt, ibiq. sedẽ vitæ, atq. imperiũ locauerunt. Populi natura pernices, ingenio alacres, consciẽtiæ viribus freti, robore corporis validi, staturæ proceritate ardui, gestu habituq. cõspicui, manu prõpti, duri vulneribus, iuxta quod ait Poëta de ipsis: Mortem contẽnunt laudato vulnere Getæ. Quibus tanta extitit magnitudo bellorũ, & tam extollens gloriosæ victoriæ virtus, vt Roma ipsa victrix omniũ populorũ, subacta captiuitatis iugo Geticis triumphis accederet, & domina cunctarũ gentiũ illis, vt famula, deseruiret. Hos Europæ omnes tremuere gẽtes, Alpium his cessere obices. VVãdalica & ipsa crebrò opinata barbaries, non tantùm præsentia eorum exterrita, quàm opinione fugata est. Gotthorũ vigore Alani extincti sunt, Sueui quoq. hactenus intra inaccessos Hispaniarũ angulos coarctati, etiã eorũ armis periculum finis experti sunt, & regno, quod desidioso torpore tenuerunt, turpiori nũc dispendio caruerũt, quãquam tenuisse huc vsq. valde sit mirum, quo sine experimẽto defensionis carere potuerũt. Sed quis poterit tantã Gotthicæ gẽtis edicere viriũ magnitudinẽ, quandoquidẽ dũ multis gẽtibus vix precum caussa, & munerũ, regnare licuerit. His tamen libertas magis de congressione quam de petita cõtigit pace. Atq. vbi sese necessitas bellandi opposuit, vires eos potiùs, quàm preces adhibuisse. Porrò in armorũ artibus spectabiles satis sunt, & non solùm hastis, sed & iaculis equitando confligunt.

fligunt. Nec equestri tantùm prœlio sed A & pedestri incedunt: veruntamen magis equitum præpeti cursu confidunt, vnde & Poëta: Getes, inquit, quo pergit equo. Exercere enim se telis ac prælis præludere maximè diligunt. Ludorum certamina vsu quotidiano gerunt. Hac sola tantùm armorum experientia huc vsque carebant, quòd classica bella in mari gerere non studebãt. Sed postquã Sisebutus Princeps cælesti gratia regni sumpsit sceptra, eius studijs ad tãtam felicitatis virtutem profecti sunt: vt nõ solum terras, sed & ipsa maria suis armis adeant, subactusque seruiat illis Romanus miles, quibus seruire tot gentes, & ipsam B Hispaniam videt.

VVandalorum [a] historia.

Æra CDXLIV. ante biennium irruptionis Romanæ vrbis excitatæ per Stiliconẽ gentes Alanorum, Sueuorum, & VVãdalorum, traiecto Rheno fluuio, in Gallias irruunt, Francos proterunt, directoq. impetu ad Pyrenæum vsq. perueniunt, cuius obice per Didymum & Verianianum Romanos nobilissimos, ac potentissimos fratres occupato, ab Hispania tribus annis repulsi, per circũiacentes Galliæ prouincias vagabãtur. Sed C postquam ijdem fratres, qui priuato præsidio Pyrenęi claustra tuebantur, ob suspicionem tyrannidis insontes, & nulla culpa obnoxij à Constantio cæsare interfecti sunt. Æra CDXLVI. memoratæ gentes Hispaniarum prouincias irrumpunt.

[a] Chronicon *in v. c.*

Æra [a] CDLVI. VVãdali, Alani & Sueui Hispanias occupantes, neces vastationesque cruentis discursionibus faciunt, vrbes incendunt, substantiam direptam exhauriũt, D ita vt humanæ carnes vi famis deuorarentur à populis. Edebant filios suos matres, bestiæ quoq. morientium gladio, fame, ac peste cadaueribus assuetæ, etiam in viuorum efferebantur interitum, atq. ita quattuor plagis per omnem Hispaniam sęuientibus, diuinæ iracundiæ per Prophetas scripta olim prænunciatio adimpletur.

[a] *al.* CDXLVI.

Æra CDLIX. post plagarum diram perniciem, quibus Hispania cęsa est, tandem barbari, ad pacem ineundam, Deo miserante, cõuersi, sorte in possessionem sibi eius prouincias diuidunt. Gallęciã enim VVandali, & Sueui occupant: Alani Lusitaniã, & Carthaginiẽsem prouinciam: VVandali autẽ, cognonomine Silingi, relicta Gallecia, & postquam Tarraconensis prouincię insulas deuastarunt, regressi, Bethicam sortiuntur. Hispani autem per ciuitates & castella residua plagis afflicti, barbarorum dominantium sese seruituti subijciunt. Primus autẽ in Hispania Gundericus Rex VVandalorũ successit regnans Gallecię partibus annis XIIX. Qui, dum rupto fœdere pacis, Sueuorum gentem in Erbasis montibus obsideret, relicta obsidione Sueuorum, Balearicas Tarraconensis prouinciæ insulas deprædatur. Deinde, Carthagine Spartaria euersa, cum omnibus VVandalis, ad Bethicã transit, Hispalim diruit, actaq. cęde, in direptionem mittit. Qui cum auctoritate regiæ potestatis irreuerenter manus in basilicam Vincentij Martyris ciuitatis ipsius extendisset, mox Dei iudicio in foribus templi dæmonio correptus interijt.

Æra CDLXIIX. [a] Gisericus frater Gunderici succedit in regnum annis XL. Qui ex Catholico effectus apostata in Arianam primus fertur transisse perfidiam. Hic de Bethicæ prouinciæ littore cum VVandalis omnibus, eorumque familijs ad Mauritaniã & Africam, relictis Hispanijs, transfretauit. Cui Valentinianus Iunior Occidentis Imperator nõ valens obsistere, pacem mittit, & partem Africæ quam VVandali possiderent, tanquam pacificè dedit, cõditionibus ab eo sacramẽti acceptis, ne quid vltra inuaderet. Ille autem, de cuius amicitia nihil ambigebatur, violata sacramenti religione, Carthaginem dolo pacis inuadit, omnesq. opes eius, excruciatis diuerso tormentorum genere ciuibus, in ius proprium vertit. Deinde Siciliã deprædatur, Panhormũ obsedit, Arianam pestilentiam per totam Africam intromittit, Sacerdotes Ecclesijs pellit, Martyres plurimos facit, & iuxta prophetiam Danielis, demutatis mysterijs, sanctorum Ecclesias Christi hostibus tradidit. Nec iam diuini cultus loca, sed suorum esse habitacula iussit. Aduersus quem Theodosius Minor Orientis Imperator bellum parauit, quod ad effectum non venit. Vgnis enim Thraciam Illyricumque vastantibus, exercitus ad VVandalos missus ad defendẽdos Thraces Illyrianosq. ex Sicilia reuocatur,

tur. Maiorianus autem Imperator de Italia A Hispanias veniens cũ in Carthaginiensem prouinciam aliquantas naues sibi ad transitum aduersus VVandalos præparasset, eas de littore Carthaginiensi cõmoniti VVandali per proditores arripiunt. Sicq. Maiorianus à sua dispositione frustratus Italiam reuertitur, atq. à Ricchimiro patritio fraude circumuentus occiditur. Quo comperto, Gisericus non contentus solis Africę vastationibus, nauibus aduectus Romam ingreditur, direptisq. per XIV. dies opibus Romanorum relictã Valentiniani & filias eius, & multa millia captiuorum secũ tulit. Mox Carthaginem redit: & per legatos ab Imperatore, postulata pace, Valẽtiniani relictam B Constãtinopolim remittit: quarum vnam ex filiabus suis filio suo Hugnerico iure matrimonij copulauit. Sicq. post multarũ prouinciarum clades Christianorumq. spolia atq. neces moritur regni sui anno XL.

a Ginsericus *in v.c.*

Æra DIIX. post Gisericum Vgnericus Giserici filius regnat annis VII. mensibus V. habens in coniugio Valentiniani filiã, quã pater eius ex Roma cum matre captiuã adduxerat, qui & ipse Ariano suscitatus furore, Catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur, Ecclesias tollit, sacerdo- C tes & cũcti ordinis clericos in exilium mittit. Monachos quoque atq. laicos quattuor circiter millia exilijs durioribus relegauit, Martyres fecit, Confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscisis perfectè vsq. ad finem loquuti sunt. Tunc Lætus Neptensis ciuitatis Episcopus gloriosè martyrio coronatur. Qui dum Ariani contagij labe varijs pœnis maculari non potuit, victor repente cælos obtinuit. Vgnericus autem inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos exercuerat, octauo regni anno, vt Arius pater eius, interioribus D cunctis effusis, miserabiliter vitam finiuit.

Æra DXV. Vgnerico succedit Guntamũdus, regnãs ann. XII. qui statim Ecclesię pacem reformans, Catholicos ab exilio reuocauit.

Æra DXXVII. Guntamũdo mortuo, Trasemũdus regnat ann. XXVII. mẽs. IV. Iste Ariana insania plenus Catholicos insectatur, Ecclesias claudit, Sardiniam exilio ex omni Africana Ecclesia CXX. Episcopos mittit, Carthagine moritur. Cuius tempore Fulgentius Ruspensis Episcopus in nostro dogmate claruit.

Æra [a]DLIV. post Trasemundum Ildericus Vgnerici filius ex Valentiniani Imperatoris filia natus, regnat ann. VII. men. III. Iste sacramento à decessore suo Trasemundo obstrictus, ne Catholicis in regno suo aut Ecclesias aperiret, aut priuilegia restauraret, priusquam regnaret, ne religionem sacramenti violaret, præcepit & sacerdotes Catholicos ab exilio reduci, & Ecclesias aperiri, quem Gilimer, assumpta tyrannide, regno priuat, & cum filijs carceris custodiæ mancipat.

a *al.* DLIII.

Æra DLXI. Gilimer regnum cum tyrannide sumpsit, multos nobilium Africæ prouinciæ crudeliter extinguens, multorumq. substantias tollens, aduersus quem Iustinianus Imperator visitatione Læti Episcopi, qui ab Vgnerico VVandalorum Rege martyr fuerat factus, exercitum cum Belisario magistro militum duce mittit. Initoq. idẽ Belisarius prœlio Gũtemirum & Gebamũdum Regis fratres primo prœlio superatos interficit, deinde ipsum Gilimirum in fugã versum. Africam capit nonagesimo septimo VVandalorum ingressionis anno. In ipso autem Belisarij occursu priusquam cõgressio fieret, Gilimer tyrannus Ildericum Regem cum quibusdam generis eius affinibus occidit. Belisarius autem Gilimirum tyrannum capit, eumq. cum diuitijs ex rapinis prouinciarum, & Africæ conquisitis Constantinopolim Iustiniano Imperatori adducit. Sicq. regnum VVandalorum cum populo atq. stirpe deletur ęra [a]DLXIV. quod permãsit CXIII. ann. à Gunderico Rege vsque ad Gilimiri interitum.

a DLXIII. *in v.c.*

SVEVORVM historia.

Æra CDXLVI. Sueui, Principe Hermerico, cum Alanis & VVandalis simul Hispanias ingressi sunt, atque omnem Galleciam cum VVandalis occupant. VVandalis autẽ Africam transeuntibus, Galleciam soli Sueui sortiti sunt, quibus præfuit in Hispanijs Hermericus annis XXXII. Galleci autem in

in parte prouinciæ regno suo vtebantur. A Quos Hermericus assidua vastatione deprædans, tandem morbo oppressus, pacem cum eis fecit, Recchilanem filium suum in regnum substituit, qui cum magna parte exercitus missus, Andeuotum Romanę militiæ ducem cum multis copijs ad [a] Singiliũ Bethicę prouincię fluuium, inito bello, prostrauit, magnis eius auri argentique copijs occupatis. Inde Emeritam obsessam ingreditur, atq. obtẽtam proprio regno associat. Hermericus autem pater eius per annos VII. diuturno langore affectus interijt.

[a] *al.* Singilim.

Æra CDLXXIIX. Hermerico defuncto, Recchila filius eius regnat ann. [a] VII. qui post obitum patris, Hispali obtenta, Bethicã & Carthaginensem prouincias in suam potestatem reducit, atque inde Emeritã, sub cultu, vt ferunt, gentilitatis vitam finiuit.

[a] Annis VIII. *in v.c.*

Æra CDXXCVI. Recchiarius Recchilanis filius Catholicus factus succedit in regnũ annis IX. accepta in coniugium Theuderedi Regis Gotthorũ filia. Initio regni auspicatus Vasconias deprędatur, mox ad Theuderedum socerum suum profectus, Cæsaraugustanam regionem remeans Gotthis auxiliantibus vastat. Tarraconensem prouinciam, quæ Romano Imperio deseruiebat, inuadit. Carthaginiẽses regiones quas Recchila pater eius Romanis reddiderat, in prædam mittit. Ad vltimum, dum Theudericus Rex Gotthorum in Hispaniam ingrederetur, inito prœlio aduersus eum, primo fugatur, deinde captus occiditur.

Æra CDXCV. extincto Recchiario, Sueui, qui remãserant in extrema parte Gallecię, Maldram Massilæ filium Regem sibi constituunt. Mox bifariam diuisi, pars Frantanem, pars Maldram Regem appellant. Nec mox, Frãtane mortuo, Sueui qui cũ eo erãt, Recchimũdum sequuntur, &, cum Maldra pace inita, pariter partes Lusitaniæ deprædantur. Maldra autem tertio regni anno à suis iugulatur.

Æra CDXCIIX. Maldra interfecto, inter Frumarium & Rechimundum oritur de regni potestate dissensio: sed Frumarius cum manu Sueuorum, quam habebat, Flauiensis vrbis conuentum graui euertit excidio. Recchimundus autem vicina sibi pariter Auriensium, & Lucensis conuentus maritima populatur.

Æra DII. Frumario mortuo, Remismundus, omnibus Sueuis in suam ditionem regali iure reuocatis, pacem cum Gallecis reformat, legatos fœderis ad Theudericũ Regem Gotthorum mittit, à quo etiam per legatos & arma & cõiugem, quam haberet, accepit. Inde [a] ad Lusitaniam transit. Conimbriam pace deceptã diripit. Olysipona quoq. ab eo occupatur, ciue suo, qui illi præerat, tradente Lusidio. Huius tempore Aiax natione Galata effectus apostata Arianus inter Sueuos regis sui auxilio, hostis Ca- B tholicæ fidei, & diuinæ Trinitatis emergit, de Gallicana Gotthorum regione hoc pestiferum virus afferens, & totam gentẽ Sueuorum lethalis perfidiæ tabe inficiẽs. Multis deinde Sueuorum Regibus in Ariana heresi permanentibus, tandem regni potestatem Theudemirus suscepit. Qui confestim, Arianæ impietatis errore destructo, Sueuos Catholicæ fidei reddidit, innitente Martino monasterij Dumiensis Episcopo, fide & scientia claro, cuius studio, & pax Ecclesiæ ampliata est, & multa in Ecclesiasticis disciplinis Gallecíæ regionibus instituta. Post Theudemirum [b] Miro Sueuorũ C princeps efficitur, regnãs ann. XIII. Hic bellum secundo regni anno cõtra [c] Ruccones intulit. Deinde in auxiliũ Liuuigildo Gotthorum Regi aduersus rebellem filium expugnandum Hispalim pergit, ibique terminum vitæ clausit.

[a] *Citatur in epistola Innocen* III. *ad Petrum Compostell. Isidorus in Chronicis de Gotthis, titulo de Sueuis.*

[b] *Miro cœpit æra* DCIX. *ex Concil. 2. Bracchar.*

[c] Ruccones *in v.c.*

Huic Heboricus filius in regnum succe- D dit, quem adolescentem [a] Andeca, sumpta tyrannide, regno priuat, & monachum factum in monasterio damnat, pro quo non diu est dilata sententia. Nam Liuuigildus Gotthorum Rex Sueuis mox bellum inferens, obtento eodẽ regno, Andecanẽ deiecit, atq. detonsum, post regni honorẽ, presbyterij officio mancipauit. Sic enim oportuit, vt quod ipse regi suo fecerat, rursus idẽ congrua vicissitudine pateretur. Regnum autẽ Sueuorum deletũ in Gotthos transfertur, quod mansisse CLXXVII. annis scribitur.

[a] Audeca *in v.c.*

GOT-

GOTTHORVM HISPANIAE REGVM CATALOGVS.

Visum est addere Catalagum Gotthorum Hispaniæ Regum ex Isidoro & Iuliano (quem Vulsam alij crediderunt) & ex Concilijs vetustis non sine labore collectum: & alterum quoq. Catalogum veterum Archiepiscoporum Toletanorũ ex Gotthico codice Monasterij Sancti Æmiliani in primis descriptum, ad historiæ Gotthicæ, & libri S. Ildefonsi de Viris Illustribus intelligentiam.

Æra.	Anno Christi	REGES VVISEGOTthorum in Hispania.
407	369	Athanaricus regnauit ann. 13.
420	382	Alaricus ann. 28.
449	411	Athaulfus, ann. 6.
454	416	Sigericus.
454	416	VVallia, ann. 3.
457	419	Theuderedus, ann. 33.
490	452	Turismundus, ann. 1.
491	453	Theudericus, ann. 13.
504	466	Euricus, ann. 17.
521	483	Alaricus, ann. 23.
544	506	Gesaleicus, ann. 4.
549	511	Theudericus, ann. 15.
561	523	Amalaricus, ann. 5.
vel	vel	
564	526	
569	531	Theudis, ann. 17. mens. 5.
586	548	Theudisclus, ann. 1. mens. 5. dies 13.
587	549	Agila, ann. 5. mens. 3.
592	554	Athanagildus, ann. 15. mens. 6.
605	567	Liuua, ann. 1.
606	568	Liuuigildus, ann. 18.
624	586	Reccaredus, ann. 15. mens. 1. dies 10.
639	601	Liuua, ann. 2.
641	603	VVitericus, ann. 6. mens. 10.
648	610	Gundemarus, ann. 1. mens. 10. dies 13.
650	612	Sisebutus, ann. 8. mens. 6. dies 16.
659	621	Reccaredus, mens. 4.
659	621	Suinthila, ann. 10.
669	631	Sisenandus, ann. 3. mens. 11. dies 16.
674	636	Chintila, ann. 3. mens. 8. dies 9.
678	640	Tulga, ann. 2. mens. 4.
680	642	Chindasuinthus, ann. 6. mens. 8. dies 10.
687	649	Reccesuinthus, ann. 23. mens. 6. dies 11.
710	672	VVamba, ann. 8. mens. 1. dies 14.
718	680	Eruigius, ann. 6. mens. 10.
725	687	Egica, ann. 15.
739	701	VVitiza, ann. 10.
749	711	Rudericus, ann. 1. *Alij aiunt 3.*
750	712	Mauri inuadunt Hispaniam.

AR-

ARCHIEPISCOPI

Toletani veteres collecti potissimum ex libello sancti Ildefonsi de Viris illustribus, & Catalogis veteribus Ecclesiæ Toletanæ, & codice Gotthico monasterij Sancti Æmiliani.

Æra	Anno Christi		
	circa		
150	112	S.Eugenius.	*Missus à S. Dionysio, & Martyr Parisijs.*
350	312	Melantius.	*In Concilio Eliberitano.*
	circa		
363	325	1.Pelagius.	*Hinc numerat S. Ildefonsus & Catalogus S. Æmil. forte à pace Constantini.*
		2.Patrunus.	
		3.Turibius.	
		4.Quintus.	
		5.Vincentius.	
		6.Paulatus.	
		7.Natalis.	
		8.Audentius.	*De quo Gennadius: octauum vocat Ildefonsus.*
443	405	9.Asturius.	*Subscribit, vt puto, in primo Cõcil. Tolet. Reperit Compluti reliquias SS. Iusti & Pastoris, ex Ildef.*
		10.Isicius.	
		11.Martinus.	
		12.Castinus.	
		13.Campeius.	
		14.Sinticio.	
		15.Praumatus.	
		16.Petrus.	*Hic aliqui* Hectorem *He[illegible] inserunt ex Concilij Tarraconensis vetusto codice.*
		17.Celsus.	
565	527	18.Montanus.	*Annos 5. ex Ildef. Subscribit in 2. Concil. Tolet.*
		19.Iulianus.	
		20.Bacauda.	
		21.Petrus.	
627	589	22.Euphimius.	*Subscribit in 3. Concil. Tolet.*
		23.Exuperius.	
635	597	24.Adelphius.	*Suscribit in quodam Concil. Tolet. ann. 12. Reccaredi.*
		25.Conantius.	
641	603	26.Aurasius.	*Ann. 12. ex Ildef.*
653	615	27.Helladius.	*Ann. 18. ex Ildef.*
671	633	28.Iustus.	*Ann. 3. ex Ildef. Subscribit in 4. Concil. Tolet.*
674	636	29.Eugenius.	*Ann. 11. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tolet. 5. 6. 7.*
685	647	30.Eugenius alter.	*Ann. 12. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tol. 8. 9. 10. magister S. Iuliani, à quo sæpe citatur.*
697	659	31.S.Ildefonsus	*Ann. 9. mens. 2. ex Iuliano, sanctitate & scriptis clarissimus.*
706	668	32.Quiricus.	*Subscribit in Concil. 11. Tolet.*
719	681	33.S.Iulianus.	*Ann. 10. mens. 1. dies 7. ex Felice. Subscribit in Concil. Tolet. 12. 13. 14. 15.*
729	691	34.Sisibertus.	*Depositus in Concil. Tolet. 16.*
731	693	35.Felix.	*Subscribit in Concil. Tolet. 16.*
	circa		
738	700	36.Guntericus.	
750	712	37.Sinderedus.	*Romã Sarracenorũ tẽpore fugiẽs, subscribit in Cõcil. Rom. sub Greg. II.*

HINC

Æra.	Anno Christi	HINC SEQVENTES EPISCOPI SVB IVGO Sarracenorum.	
	circa		
778	740	Sunieredus.	*Hic Oppa intrusus, & Vrbanus functus munere absentis Episcopi.*
798	760	Concordius.	
813	775	Cixila.	*Scribit vitam S. Ildef. & ad illum scribit Adrianus Papa.*
822	784	Elipandus.	*Eius opinio damnata in Conc. Francfordien. ann. 794.*
858	820	Gumesindus.	
888	850	VVistremirus.	*De quo & meminit S. Eulogius Corduben. hoc tempore.*
		Bonitus.	
988	950	Iohannes.	*Obiisse æra 994. dicitur in codice S. Æmiliani. Hinc caret Toletū Episc. donec Sarracenorū iugo liberatur ann. 1085.*

FINIS.

MATRITI,
Apud Ioannem Flandrum.

M. D. XCVII.